

KRISTOFOI
A-HELA
ŊMALEI

— JEN HEE SHISHITSŌMŌ —

Biblia n   n tse ji

KRISTOFOI
A-HELA
ἩΜΑΛΕΙ

— JEH HEE SHISHITSḐḐMḐ —

“SHI YE ESHIWOO LE NAA LE, WḐMIIME ἩWEI HEE
KE SHIKḐḐḐ HEE, NI NOMEI AMLI JALE BAAHI.”

—2 Petro 3:13.

© 2014

WATCH TOWER BIBLE
AND TRACT SOCIETY
OF PENNSYLVANIA

100 Watchtower Drive
Patterson, NY 12563-9204
U.S.A.

Kristofoi A-Hela ገጃጃጃ
—*Jer Hee Shishitsጃጃጃ*

MEI NI FEE

WATCHTOWER BIBLE AND
TRACT SOCIETY OF NEW
YORK, INC.

Brooklyn, New York, U.S.A.

Afee *Jer Hee Shishitsጃጃጃ*
Biblia muu le fεε loo efā ko
ye wiemoi ni fa fe 120 mli.
Ké ootao ona wiemoi aml
ni afee ye le fεε le, yaa
www.jw.org/gaa.

Jer Hee Shishitsጃጃጃ Biblia
Srጃጃጃ Abጃጃ ni Akala:

Ekomekomei 208,366,928

Akala ye June 2014

Ahጃጃ wolo nεε. Efata jer
muu fεε Biblia mli tsጃጃጃ
nitsumጃጃ ni Yehowa Odasefoi
tsuጃጃ le he.

*New World Translation of the
Christian Greek Scriptures*

Ga (*bi7-GA*)

Made in the United States
of America

Afee ye United States,
Amerika

900 Red Mills Road
Wallkill, NY 12589-3223
U.S.A.

bi7-GA
140721

HIƐKPAMƆ

NYƆŊMƆ ke emumƆ le tsire mei ni amɛɛmala Ŋmalei Krɔŋkrɔŋi le ye Hebri, Aramaik, ke Hela mli. Esa ake atɔɔ Ŋmalei le ni ji NyɔŋmƆ WiemƆ le shishi keya wiemɔi babaoƆ amlɔ bɔ ni afee ni “jɛɛmaji le fɛɛ” aná he sɛɛ. (Mateo 24:14) Keɛ Mateo keyashi KrojiemƆ le, efeɔ woji nyɔŋmai enyɔ ke krawo, ni atɛɔ woji nɛɛ ake “Kristofoi A-Hela Ŋmalei,” ejaake ake mumƆ tsire Kristofoi komei ni hi shi ye kɛɛkɛɛ afii 100 Ŋ.B. le ni amɛɛmala ye Hela mli.

Ajie Kristofoi A-Hela Ŋmalei—Jɛɛ Hee ShishitsɔɔmƆ le kro kɛɛkɛɛ kwraa ye Blɔfo mli ye afi 1950. Westcott ke Hort Hela Ŋmalei ní ehe gbéi waa ní ke blema Hela Ŋmalei ni ake niji Ŋmala ní etɛ fe fɛɛ le atɛɛ tsiimƆ kpāa gbee le nɔ titri akwe kɛtsɔɔ shishi. *Jɛɛ Hee ShishitsɔɔmƆ* le, ni ji Blɔfo nɔ le, ke Hela Ŋmalei le kpāa gbee jogbaŋɛ. Atɔɔ Blɔfo nɔ ni afee ye afi 2013 le shishi kɛba Ga mli, ni abɔ mɔɔɛnɛ ahā Ga nɔ le hu ke Hela Ŋmalei le kpā gbee jogbaŋɛ.

NyɔŋmƆ gbéi Yehowa le nɔ bɛ, ni eɛɛ kro shii 237 ye *Kristofoi A-Hela Ŋmalei—Jɛɛ Hee ShishitsɔɔmƆ* le mli. Akɛni ehe miihia waa ni atɛ NyɔŋmƆ gbéi le he, ní agbɛnɛ hu, mei fɛɛ atɛ nakai gbéi le koni ahɛɛ amɛɛiwala hɛwɔ le, shishitsɔɔmƆ nɛɛ ke gbéi Yehowa le ewo he fɛɛ he ni sa ake akewo ye Ŋmalei Krɔŋkrɔŋi le amlɔ.—Mateo 6:9; Romabii 10:13.

NyɔŋmƆ shiwoo ake ekɛ jalɛ jɛɛ hee ko baaba koni adesai fɛɛ aná he sɛɛ le nɔ adamƆ aŋɔ gbéi ni ji, *Jɛɛ Hee ShishitsɔɔmƆ* le. (2 Petro 3:13) Mei ni tɔɔ Ŋmalei nɛɛ ashishi le sumɔ NyɔŋmƆ, ni ji Ŋmalei Krɔŋkrɔŋi le a-Ŋmalɔ le, ni amɛnɔ he ake sɔ kpele kā amɛnɔ ake amɛfee bɔ fɛɛ bɔ ni amɛbaanye kɛtsɔɔ esumɔi ke ewiemɔi le ashishi jogbaŋɛ. Nɔ ni wɔshwɛɛ ji ake, mei ni hiɛ tsui kpakpa ní miisumƆ ake “amɛná anɔkwale le he nilee krɔŋɛ,” ní baakane shishitsɔɔmƆ nɛɛ, aná he sɛɛ jogbaŋɛ.—1 Timoteo 2:4.

WOJI LE AGBÉII KÉ BỌ NI ATO NAA AHÁ

KRISTOFOI A-HELA ỌMALEI LE

WOLO	EKUKUFOO	BAAFA	WOLO	EKUKUFOO	BAAFA
Mateo	Mat	7	1 Timoteo	1Ti	254
Marko	Mar	46	2 Timoteo	2Ti	259
Luka	Luk	70	Tito	Tit	263
Yohane	Yoh	112	Filemon	File	265
Bọfoi	Bọf	142	Hebribii	Heb	266
Romabii	Ro	183	Yakobo	Yak	279
1 Korintobii	1Ko	200	1 Petro	1Pe	284
2 Korintobii	2Ko	216	2 Petro	2Pe	289
Galatiabii	Gal	227	1 Yohane	1Yo	293
Efesobii	Efe	233	2 Yohane	2Yo	297
Filipibii	Fil	239	3 Yohane	3Yo	298
Kolosebii	Kol	244	Yuda	Yu	299
1 Tesalonikabii	1Te	248	Kpojiemọ	Kpo	300
2 Tesalonikabii	2Te	252			
Biblia mli Woji		321			
Biblia mli Wiemọkulibii ni Ato Naa		322			
Biblia mli Wiemọ Titrii Amligbalamọ		356			

MATEO

SANEKPAKPA LE

EMLI SAJI

- 1 Yesu Kristo wekutɔkpaɔ (1-17)
Yesu fɔmɔ (18-25)
- 2 Ŋulamiiɔŋkwɛlɔi yasara Yesu (1-12)
Foijee kemiiya Ejipt (13-15)
Herode gbe gbekɛbii hii (16-18)
Sɛɛkuu kemiiɔba Nazaret (19-23)
- 3 Yohane Baptisilɔ le shie (1-12)
Abaptisi Yesu (13-17)
- 4 Abonsam ka Yesu (1-11)
Yesu bɔi shiɛmɔ ye Galilea (12-17)
Etsɛ klɛŋklɛŋ kasɛlɔi le (18-22)
Yesu shie, etsɔwɔ nii, ni etsa helai (23-25)
- 5 Ɔŋŋ Nɔ SHIEMɔ (1-48)
Yesu bɔi nitsɔwɔ ye Ɔŋŋ le nɔ (1, 2)
Miishɛɛ nɛɛhu (3-12)
Ŋoo ke la (13-16)
Yesu baawo Mla le obɔ (17-20)
Ŋaa ni awo ye mlifu (21-26),
gbalafitemɔ (27-30), gbalatsemɔ (31,
32), kitɔkamɔ (33-37), oweletɔwɔ (38-42),
ke suwɔm ni abaasumɔ henyɛlɔi
he (43-48)
- 6 Ɔŋŋ Nɔ SHIEMɔ (1-34)
Nyeke jalɛ le akapupua nyɛhe (1-4)
Bɔ ni asɔkɔ (5-15)
Solemɔ he nokwɛmɔnii (9-13)
Ŋmaahile (16-18)
Jwetrii ye shikɔŋ le nɔ ke ye
ŋwɛi (19-24)
Nyeɔkpaɔ yeɛyɛyɛfɛmɔ (25-34)
Nyɛyaa nɔ nyɛtaoɔ Marjseyeli le
klɛŋklɛŋ (33)
- 7 Ɔŋŋ Nɔ SHIEMɔ (1-27)
Nyeɔkpaɔ kojomɔ (1-6)
Nyɛyaa nɔ nyɛbia, nyɛtaoɔ,
nyɛshia (7-11)
Mla Kpakpa (12)
Agbɔ fintɔŋŋ (13, 14)
Ameyibii akebaale amɛ (15-23)
Tsɔ ni ama ye tesaa nɔ, tsɔ ni ama ye
shia nɔ (24-27)
Asafoku le ahe jɔ amɛhe ye Yesu
nitsɔwɔm le hewɔ (28, 29)
- 8 Atsa kpitiyelɔ ko (1-4)
Asrafoiatse ko hemɔkeyeli (5-13)
Yesu tsa mei pii ye Kapernaum (14-17)
- Bɔ ni anyieɔ Yesu sɛɛ (18-22)
Yesu hã ahum ko ŋmɛ dɛmm (23-27)
Yesu hã daimonioi yabote
kpolotoi amlɔ (28-34)
- 9 Yesu tsa nuu ko ní ekumɔ (1-8)
Yesu tse Mateo (9-13)
Abi ŋmaahile he sane (14-17)
Yairo biyoo; yoo ko ta Yesu atadei
anɔhaanɔi ahe (18-26)
Yesu tsa shwilafoi ke mumui (27-34)
Nikpamɔ le fa, shi nitsulɔi le faaa (35-38)
- 10 Bɔfoi 12 le (1-4)
Sɔwɔm nitsumɔ le he gbɛtsɔwɔmɔ (5-15)
Abaawa kasɛlɔi le ayi (16-25)
She Nyɔŋmɔ gbeyei, jeeɛ gbɔmɛi (26-31)
Jeeɛ toinɔle, shi klante (32-39)
Yesu kasɛlɔi le aheremɔ (40-42)
- 11 Ajie Yohane Baptisilɔ le yi (1-15)
Abu yinɔ ní booo toi le fɔ (16-24)
Yesu jie e-Tse yi ye heshibalɔi ní eduroo
le hewɔ (25-27)
Yesu kɔŋtso le hãa mɔ he jɔn le (28-30)
- 12 Yesu, “Hejɔwɔ Gbi le Nunɔsɔ” (1-8)
Atsa nuu ko ní enine kome egbo (9-14)
Nyɔŋmɔ tsulɔi ni esumɔ (15-21)
Atsɔ mumɔ kɔŋkɔŋ le nɔ afãmɔ
daimonioi (22-30)
Esha ni akɛfaaa (31, 32)
Tso yibii akɛleɔ le (33-37)
Yona okadi (38-42)
Ké mumɔ ni he tseeɛ le ku esɛɛ (43-45)
Yesu nyɛ ke enyemimei hii (46-50)
- 13 MARJSEYELI LE HE NOKWEMɔNII (1-52)
Nidulɔ le (1-9)
Nɔ hewɔ ni Yesu ke nokwɛmɔnii
tsu nii (10-17)
Etsɔwɔ nidulɔ le he nokwɛmɔnii le
mli (18-23)
Ŋmaa le ke jweii le (24-30)
Sinapi wu le ke masha le (31-33)
Nokwɛmɔnii ni eketsu nii le woo
gbale obɔ (34, 35)
Etsɔwɔ ŋmaa le ke jweii le he nokwɛmɔnii
le mli (36-43)
Jwetri ni anɔtee ke adiagba
kpakpa le (44-46)

- Tsāani le (47-50)
Jwetrii hei ke ememeji (51, 52)
Akpooyesu ye eman (53-58)
- 14 Afo Yohane Baptisilo le yitso (1-12)
Yesu le mei 5,000 (13-21)
Yesu nyie nu hie (22-33)
Atsa mei ye Genesaret (34-36)
- 15 Akpa gbomei akusumii ahe mama (1-9)
Tsui le mli ajec abulec he (10-20)
Foinike yoo ko hemkeyeli da (21-28)
Yesu tsa helai babao (29-31)
Yesu le mei 4,000 (32-39)
- 16 Abi ni efee okadi ko (1-4)
Farisifoi ke Sadukifoi le amasha (5-12)
Manṭseyeli le naa samfei le (13-20)
Atswa asafo le ama tesaa ko (18)
Agba Yesu gbele le af3 shi (21-23)
No ni feo mei anokwa kaselci (24-28)
- 17 Yesu tsakemo le (1-13)
Hemkeyeli ni tamc sinapi wu (14-21)
Agba Yesu gbele le af3 shi ekonḡ (22, 23)
Ake kapete ni ana ye loo daan le
wo too (24-27)
- 18 Mo ni ji agbo fe fee ye Manṭseyeli le
mli (1-6)
Nanetotomonii (7-11)
Gwanterḡ ni laaje le he
nokwemotc le (12-14)
Bo ni oofoee onine ashe onyemi ko (15-20)
Nyon ni kefaaa le he nokwemotc le (21-35)
- 19 Gbalashihile ke gbalatsemc (1-9)
Oshijayeli nokkeenc (10-12)
Yesu jcc gbekebii (13-15)
Oblanyo niitatse ko sanebimc (16-24)
Afolei ni ashāa ye Manṭseyeli le
hewc (25-30)
- 20 Wein ḡm mli nitsulci ke nyomocwo
kome too le (1-16)
Agba Yesu gbele le af3 shi ekonḡ (17-19)
Abi ni ahā mei komei gbhehe ye
Manṭseyeli le mli (20-28)
Yesu ji kpcamc kehā mei babao (28)
Atsa shwilafoi enyc (29-34)
- 21 Yesu ke kunimyeli bote Yerusalem (1-11)
Yesu tsuu solemocwe le he (12-17)
Alomc agbami tso (18-22)
Aje hegbe ni Yesu cc le he ḡwane (23-27)
Bii enyc le ahe nokwemotc le (28-32)
Okwaafoi gbomcgbelci le ahe
nokwemotc le (33-46)
Akpooyesu ke titri le (42)
- 22 Yookpeemo okpolḡmēe he
nokwemotc le (1-14)
Nyomc ke Kaisare (15-22)
Abi gbhoiiashitee he sane (23-33)
Kitāi enyc ni he hiaa fe fee (34-40)
Ani Kristo le ji David bi le? (41-46)
- 23 Nyekakasea wolonmalci le ke Farisifoi
le (1-12)
Kpooyesu hā wolonmalci ke Farisifoi (13-36)
Yesu ye awereho ye Yerusalem
hewc (37-39)
- 24 BE NI KRISTO EBA LE HE OKADI (1-51)
Tai, ḡji, shikponḡhosomci (7)
Abaashie sane kpakpa le (14)
Amanehulu kpetenḡkepe (21, 22)
Gbomc Bi le okadi (30)
Agbami tso le (32-34)
Tamc Noa gbii le (37-39)
Nyeyaa ko nyebua (42-44)
Nyon anokwafol le ke nyon fonḡ ko (45-51)
- 25 BE NI KRISTO EBA LE HE OKADI (1-46)
Oblayei froi nyomc le he
nokwemotc le (1-13)
Talentai le he nokwemotc le (14-30)
Gwanterḡ le ke abotiai le (31-46)
- 26 Osofoi tee Yesu yi ko apam ake
amebaagbe le (1-5)
Afose mu ni jec ḡma ashwie Yesu ko (6-13)
Naagbee Hehoo le ke ejimc
kehāmc le (14-25)
Ato Nunṭoc le Gbēke Niyeli le
shishi (26-30)
Yesu gba ef3 shi ake Petro
baakwa le (31-35)
Yesu coc ye Getsemane (36-46)
Amc Yesu (47-56)
Aye Yesu sane ye Sanhedrin le hie (57-68)
Petro kwa Yesu (69-75)
- 27 Anḡ Yesu ahā Pilato (1, 2)
Yuda sen ehe (3-10)
Yesu ye Pilato hie (11-26)
Aye ehe feo ye mei ahie (27-31)
Akala le akpete tso he ye Golgota (32-44)
Yesu gbele (45-56)
Yesu fuu (57-61)
Abu gbonyo bu le he jogbanḡ (62-66)
- 28 Atee Yesu shi (1-10)
Ahā asraafol le nyomcni koni
amemale (11-15)
Ake nitsumc wo amedḡ ake ameyafee
kaselci (16-20)

1 Wolo ni wiewo Yesu Kristo,* David bi, Abraham bi le he saji:†

2 Abraham fɔ Isak;

Isak fɔ Jakob;

Yakob fɔ Yuda ke enyemimeɪ le;

3 Yuda ke Tamar fɔ Perez ke Zera;

Perez fɔ Hezron;

Hezron fɔ Ram;

4 Ram fɔ Aminadab;

Aminadab fɔ Nahashon;

Nahashon fɔ Salmon;

5 Salmon ke Rahab fɔ Boaz;

Boaz ke Rut fɔ Obed;

Obed fɔ Yishai;

6 Yishai fɔ Mantse David.

David ke Uriah na le fɔ Solomon;

7 Solomon fɔ Rehabeam;

Rehabeam fɔ Abia;

Abia fɔ Asa;

8 Asa fɔ Yehoshafat;

Yehoshafat fɔ Yehoram;

Yehoram fɔ Uziah;

9 Uziah fɔ Yotam;

Yotam fɔ Ahaz;

Ahaz fɔ Hezekiah;

10 Hezekiah fɔ Manase;

Manase fɔ Amon;

Amon fɔ Yosiah;

11 Yosiah fɔ Yekonia ke enyemimeɪ le ye Yudafoi le anomɔɔɔ kemiiya Babilon le beianɔ.

12 Be ni ameyɔɔɔ nomɔɔɔ mli ye Babilon le, Yekonia fɔ Shealtiel;

Shealtiel fɔ Zerubabel;

13 Zerubabel fɔ Abiud;

Abiud fɔ Eliakim;

Eliakim fɔ Azor;

14 Azor fɔ Zadok;

Zadok fɔ Akim;

Akim fɔ Eliud;

15 Eliud fɔ Eleazar;

Eleazar fɔ Matan;

Matan fɔ Jakob;

16 Yakob fɔ Yosef ni ji Maria ni fɔ

Yesu ni atseɔ le Kristo le wu le.

17 Bele, yinɔi le fee keje Abraham nɔ kebashi David nɔ le feɔ yinɔi nyɔɔɔ ke ejwe; keje David nɔ kebashi

Yudafoi le anomɔɔɔ kemiiya Babilon le nɔ le, yinɔi nyɔɔɔ ke ejwe; keje nomɔɔɔ kemiiya Babilon le nɔ kebashi Kristo le nɔ le, yinɔi nyɔɔɔ ke ejwe.

18 Shi bɔ ni Yesu Kristo fɔmɔ le ba le ne. Be ni Yosef etse Yesu nye Maria he baa ni amenáko amehi shi le, eba le ake* mumɔ kɔɔɔɔɔɔ le ehá ená musu. **19** Shi, akeni ewu Yosef le jalɔ ji le ni esumɔɔɔ ake eshwiewo ena le hie shi hewo le, eto eyin ake ebaashwie ena le* ye teemɔɔ. **20** Shi be ni ejwen nii nee ahe egbe naa le, naa! Yehowa* bɔfo* jie ehe kpo ye lamɔ mli etsɔɔ le, ni ekée le ake: “Yosef, David bi, kaashe gbe-yei ake oooɔɔ oɔa Maria keya shia, ejaake mumɔ kɔɔɔɔɔɔ le ni há ená musu le. **21** Ebaafɔ binuu, ni obaawo le gbéi ake Yesu,* ejaake le ebaahere meɪ ni ji eno le keje amehi eshai le amlɔ.” **22** Enemeɪ fee ba koni nɔ ni Yehowa* tsɔ egbalɔ le nɔ ewie le aba mli ake: **23** “Naa! Oblayoo fro le baaná musu ni ebaafɔ binuu, ni amebaawo le gbéi ake Imanuel,” ni eshishi ji, “Nyɔɔɔ ke Wo Ye.”

24 Keke ni Yosef te shi keje wo le mli ni efee bɔ ni Yehowa* bɔfo* le kee le le, ni eno ena le ketee shia. **25** Shi eke le náaa bɔle keyashi efo binuu, ni Yosef wo le gbéi ake Yesu.

2 Afɔ Yesu ye Bethlehem ni yɔɔ Yudea le, ye Mantse Herode* gbii le amlɔ, ni nɔ see le, naa! nɔlamian-kwelɔi* je Boka ba Yerusalem **2** baa kee ake: “Negbe Yudafoi le amantse

1:18 *Sht. nɔm., “ana ake.” †Aloo “hewale ní miitsu nii.” 1:19 *Ye Yudafoi akusum naa le, ké nuu ko etse yoo he baa ni eetoo eke le afo mli le, abio ni eshwie yoo le ye mla naa loo ametse gbála le ye mla naa. 1:20 *Bie ji he klenklen ni Nyɔɔɔ gbéi Yehowa le je kpo ye, ye Kristofoi A-Hela nɔmalei le amlɔ, ye shishitsɔɔmɔ nee mli. Gbéi Yehowa le jeɔ kpo shii 237 ye Kristofoi A-Hela nɔmalei le amlɔ. Kwemɔ Wiemɔi Titrii Amligbalamɔ le. 1:20, 24 †Aloo “nɔweibɔfo.” 1:21 *Hebri mli le, Yeshua, loo Yoshua, ni eshishi ji “Yehowa Ji Yiwalaheremɔ.” 1:22, 24; 2:1 *Kwemɔ Wiemɔi Titrii Amligbalamɔ le. 2:1 †Hela mli le, “magoi.”

1:1 †Aloo “Mesia le; Mɔ ni Afɔ Le Mu le.” †Aloo “wekutokpaa he.”

ni afo le le yoo? Ejaake wona enulami be ni wacyo Boka le, ni woba koni wabakoto le.” **3** Be ni Mantse Herode nu ene le, le ke Yerusalem fee yoyoro. **4** Ni ebua man le osofoi tsiifo le ke wolonmalbi le fee naa, ni ebi ame koni ametsoo le he ni abaafu Kristo le* ye. **5** Amekke le ake: “Ye Betlehem ni yoo Yudea le, ejaake bo ni atso gbal le no aama ne: **6** ‘Ni bo, Oo Betlehem ni yoo Yuda shikpon le no, ojee man ni he ehiaa f fee ye Yuda amralofoi le aten, ejaake omli amralo ko, mo ni baakwe miman Israel no tamoo tookwelo feo le baaje aba.’”

7 Keke ni Herode tse nulamiiankweloi le ye teemoo, ni ebi ame fitsofitso koni ametsoo le be ni nulami le pue. **8** Be ni etsuo ame keyaa Betlehem le, ekee ake: “Nyeyaa ni nyeyatao gbeke bibioo le fitsofitso, ni ke nyena le le, nyebakea mi koni mi hu maya ni mayakoto le.” **9** Be ni ameni mantse le wiemo le, ameyi mli ametee, ni naa! nulami le ni amena be ni ameyoo Boka le nyie amehie aahu keyashi eyadamo he ni gbeke bibioo le yoo le yiten. **10** Be ni amena nulami le, amená miishée naakpa. **11** Ni be ni amebote shia le mli le, ameyana gbeke bibioo le ke enye Maria, ni amekula shi ni amekke woo há gbeke le. Agbene hu, amejie amejwetrii le akpo, ni amekkee le nii—shika tsuru ke ohé ni joo nja ke mire. **12** Shi akeni Nyoojmo bo ame koko ye lamoo mli ake amekaku amesee ketee Herode joo hewo le, ametsoo gbe kroko no ketee ameman.

13 Be ni ameshi ametee see le, naa! Yehowa* bofo[#] jie ehe kpo etsoo Yosef ye lamoo mli ni ekee: “Tee shi, joo gbeke bibioo le ke enye ni ojo foi keya Ejipt, ni ohi jeme keyashi makee bo no ko, ejaake Herode miiba ebatao gbeke bibioo le ni egbe le.” **14** No hewo le, Yosef te shi nyooj ni eno

gbeke bibioo le ke gbeke le nye, ni etee Ejipt. **15** Ehi jeme keyashi Herode gbo. Ene há no ni Yehowa* tso egbal le no ewie le ba mli ake: “Ejipt mitse mibi le keje.”

16 Agbene, be ni Herode na ake nulamiiankweloi le elaka le le, emli wo la waa, ni etsu ketee ni ehá agbe gbekebi hii fee ni yoo Betlehem ke ehewo kpokpai le fee no ní ameye afii enyo ke mei ni yeko nakai le, ye be ni ebi nulamiiankweloi le fitsofitso ni ametsoo le le naa. **17** Keke ni no ni atso gbal Yeremia no awie le ba mli ake: **18** “Anu gbee ko ye Rama, yaafo ke yarawoo babao. Rahel miifo ebii le, ni ekpelee miishjemo ejaake amebe dojoo.”

19 Be ni Herode gbo le, naa! Yehowa* bofo[#] jie ehe kpo etsoo Yosef ye lamoo mli ye Ejipt **20** ni ekee: “Tee shi, joo gbeke bibioo le ke enye ni oya Israel shikpon le no, ejaake mei ni taoo gbeke bibioo le wala* le egboi.” **21** No hewo le, ete shi ni eno gbeke bibioo le ke gbeke le nye, ni etee Israel shikpon le no. **22** Shi be ni enu ake Arkelao miye Yudea no ye etse Herode see le, eshe gbeyei ake eeeya jeme. Kafata he le, akeni Nyoojmo bo le koko ye lamoo mli hewo le, edo eyi ketee Galilea nian. **23** Ni ebahi man ko ni atseo le Nazaret le mli koni no ni atso gbal le ano awie le aba mli ake: “Abaatse le Nazarenyo.”*

3 No gbii le amlí le, Yohane Baptistilo le ba ebashie ye Yudea na le no* **2** ekee ake: “Nyetsakea nyetsui, ejaake nwei Mantseyeli le ebekke nye.” **3** Anokwa, mo ne ji mo ni atso gbal Yesaia no awie ehe ake: “Mo ko gbee miibo ye na le no* ake: ‘Nyeesaa Yehowa* gbe le! Nyefea etem-

2:20 *Aloo “susuma.” 2:23 *Eenye efee ake aná keje Hebri wiemo ni shishi ji “kwé” loo “tsé” le mli. 3:1 *Bei pii le, wiemo ni ji “na no” le koo he ko ni mei be jeme loo mei be jeme tso, ní ahuko jeme le he. Ebaanye eko hei ni tsei ke nu be jeme tso le hu ahe. 3:3 *Kwemo kk. 1 sh. ninj.

2:4 *Aloo “Mesia le; Mo ni Afo Le Mu le.” 2:13, 15, 19; 3:3 *Kwemo Wiemo Titrii Amligbalamo le. 2:13, 19 #Aloo “njweibofu.”

Ɔɔɔɔɔ le tɔɔɔɔɔ” le. **4** No mli le, Yohane wo atade nɔ ake yoma hetsoi lo, ni kooloo hewolo hefiɔni fi ehɛ. Eniyenii ji baalabii ke ɔɔ mli wo. **5** Ni mei ni ɔɔɔ Yerusalem ke Yudea fɛɛ ke Yordan niian fɛɛ yaa eɔɔɔ, **6** ni ebaptisiɔ amɛ* yɛ Yordan Faa le mli, be ni amɛjajɛɔ amɛhe eshai le kpetekplee le.

7 Be ni ehinmei gba Farisifoi ke Sadukifoi babaoo anɔ ake amɛmiiba ebaptisiɔ le he le, ekeɛ amɛ ake: “Shikpɔi ashwiei, namɔ bo nye kɔkɔ ake nyejo mlifu ni baa le naa foi?” **8** Bele nyɛwoa yibii ni sa tsuitsakemɔ mɔ. **9** Nyɛkasusua yɛ nyɛmli ake, ‘Wɔtse ji Abraham.’ Ejaake miikɛɛ nye ake, Nyɔɔɔmɔ baanye atee bii ashi keje tɛi nɛɛ amlɔ ehɔ Abraham. **10** Lema le kɔ tsei le ashishifɔ le nɔ momo. Bele, tso fɛɛ tso ni wooo yibii kpakpa le, abaatoo afɔ shi ni ashe afɔ la le mli. **11** Mi le, nu mi-kebaptisiɔ nye yɛ nyɛtsuitsakemɔ le hewɔ, shi mɔ ni baa yɛ miseɛ le he wa fe mi, etokotai tete le, misaaa mɔ ni jɛɔ. Nakai mɔ le ke mumo kɔɔɔɔɔɔ baabaptisi nye, ni eke la hu baabaptisi nye. **12** Ehie eniiamlɔshaaɔ* le yɛ edɛɔ, ni ebaabɛɛ ɛɔmaagbeemɔhe le fitsofitso, ni ebaabua ɛɔmaa le naa ewo niitohe le, shi tutuu le eke la ni anyɛɔ agbe baashɔ.”

13 Keke ni Yesu je Galilea eba Yohane ɔɔ yɛ Yordan naa koni ebaptisi le. **14** Shi Yohane bo mɔɔɔɔɔ ake etsi le gbe, ekeɛ ake: “Mi moɔ ni ehia ake obaptisiɔ mi le, ni bo obaa mi-ɔɔɔ nɛɛ?” **15** Yesu hɔ le hetoo ake: “Be nɛɛ mli le, kpelemɔ nɔ, ejaake ɛɛɛ ji gbe ni sa ni wɔbaatɔ nɔ wɔgbe jale fɛɛ naa.” Keke ni eɔɔɔ ɛɛnaatsii. **16** Be ni abaptisi Yesu agbe naa le, eje nu le mli amɔɔ eje kpo; ni naa! ɔɔɔi naa gbele, ni ena Nyɔɔɔmɔ mumo le miikpeleke shi tamɔ okpo ni eeba ɛɛɔ. **17** Agbɛɛ hu, naa! gbee ko je ɔɔɔi keɛ: “Mɔ nɛ ji mi-Bi ni misumɔɔ le le, mɔ ni mikpele ɛɛɔ le.”

3:6 *Aloo “eke amɛ wɔɔ nu mli; emuo amɛ mele.” 3:12 *Tso sofi ni akeshaa ɔɔmaa mli.

4 Agbɛɛ, mumo le ɔɔ Yesu ke-tee ɔɔ le nɔ.* Ni jɛmɛ Abonsam ka le yɛ **2** be ni ehi ɔɔmaa shwane-shwane ke nyɔɔɔɔɔɔɔɔɔ gbiɔ nyɔɔɔɔɔɔɔɔɔɔ eɔɔ nɔ hɔmɔ miye le le. **3** Ni Kalo le ba eɔɔɔ ebakeɛ le ake: “Kɛ Nyɔɔɔmɔ bi ji bo le, keemɔ tɛi nɛɛ koni ametsɔmɔ aboloi.”* **4** Shi ehɔ hetoo ake: “Aɔɔma ake: ‘Jeeɛ aboloo pɛ naa esa ake gɔmɔ ahi wala mli yɛ, shi moɔ wiemo fɛɛ wiemo ni jɛɔ Yehowa* daaɔ le.”

5 Agbɛɛ, Abonsam ɔɔ le ketee maɔ kɔɔɔɔɔɔɔ le mli, ni eke le yadamɔ solemowe le yiten afabaɔ* le nɔ, **6** ni ekeɛ le ake: “Kɛ Nyɔɔɔmɔ bi ji bo le, tuu keya shikpɔɔ, ejaake aɔɔma ake: ‘Ebaafɔ ebɔfoi le yɛ ohewɔ,’ ni ‘Amɛbaahie bo yɛ amɛɔɔɔ koni oka-ɔɔ onane oshi te ko.” **7** Yesu keɛ le ake: “Aɔɔma hu ake: ‘Esaaa ake okaa Yehowa* o-Nyɔɔɔmɔ le.”

8 Abonsam ɔɔ le ekonɔ ketee gɔɔ ko ni kwo somromoo nɔ, ni eke jen mantseyelii le fɛɛ ke amenunyam le tsoɔ le. **9** Ni ekeɛ le ake: “Maɔɔ ɛɛɛɛɛɛ fɛɛ mahɔ bo kɛ okula shi oja mi shi kome pɛ.” **10** Ni Yesu keɛ le ake: “Jee mihie, Satan! Ejaake aɔɔma ake: ‘Yehowa* o-Nyɔɔɔmɔ le esa ake oja, ni le pɛ esa ake oke soɔmɔ kɔɔɔɔɔ ahɔ.” **11** Keke ni Abonsam shi le, ni naa! ɔɔɔiɔfoi ba ni amɛbabɔi le soɔmɔ.

12 Agbɛɛ, be ni enu ake amɔ Yohane le, eshi jɛmɛ ni etee Galilea. **13** Agbɛɛ hu, be ni eshi Nazaret le, eba ebahi Kapernaum ni kɔ ɔɔshɔ le naa le, yɛ Zebulon ke Naftali kpokpai le anɔ, **14** koni nɔ ni atso gbalɔ Yessaia nɔ awie le aba mli ake: **15** “Oo Zebulon shikpɔɔ ke Naftali shikpɔɔ ni kɔ ɔɔshɔnaa gbe le, yɛ Yordan see le, jenmaɔɔi le a-Galilea le! **16** Mei ni tara duɔɔ mli le ena la kpetɛɔkpele, ni mei ni tara he ko ni gbele hɔɔɔ eha amɛno le, la ete shi ehɔ amɛ.”

4:1 *Kwemɔ Mat 3:1 sh. niɔ. 4:3 *Yɛ ɔɔmalei le amlɔ le, aboloo ji mamu ni ake nu ekpɔɔɔ ni ashɔ, ni bei pii le, akɛdamɔ shi kehɔa niyenii. 4:4, 7, 10 *Kwemɔ Wiemoi Titrii Amligbalamo le. 4:5 *Aloo “yiten he ni kwo fe fɛɛ.”

17 Keje nakai be le mli keyaa le, Yesu boi shiemō ni ekēe: “Nyetsakea nye-tsui, ejaake nwei Mantseyeli le eber-ke nye.”

18 Be ni enyie Galilea Ŋshō* le naa le, ena nyemimeī hii enyo, Simon, ni atseo le Petro le, ke enyemi Andrea, ni amemiifō yaa amemiwo nshō le mli, ejaake wolei ji amē. 19 Ni ekēe amē ake: “Nyebyanyiea mi-see, ni mafee nye wolei ni baahē gbō-mēi.” 20 Amrō le, ameshi ameyai le, ni amenyie esēe. 21 Be ni eje jemē eyaa le, ena nyemimeī hii krokomei enyo, Yakobe ye Yohane. Amēke ametse Zebedeo ye lele mli amemiikpe ameyai, ni etse amē. 22 Amrō le, ameshi lele le ke ametse, ni amenyie esēe.

23 Ni ekpa Galilea niian fēe etsōo nii ye amekpeehei* le, ni eshie Mantseyeli le he sane kpakpa le, ni etsa mēi le ahelai srōtoi fēe ke amēgbōmō-tson gbōjōmōi srōtoi fēe. 24 Ni ehe sane gbē shwā Siria fēe, ni amēke mēi fēe ni helai ke piñmōi srōtoi ehā amemiina nō, mēi ni yōo daimoniōi ke mēi ni miīye gbiligbili, ke mēi ni ekumō ba ehōo, ni etsa amē. 25 No hewō le, asafoku babaoō jē Galilea ke Dekapoli* ke Yerusalem ke Yudea ke Yordan sēe banyie esēe.

5 Be ni ena asafoku le, ekwō ketee goj le nō; ni be ni eho eta shi le, ekaselo le ba ehōo. 2 Kēke ni egbele enaa ni ebōi amē nitsōōmō ekēe:

3 “Mēi ni le akē Nyōjōmō he miīhia amē le* ye miishēe, ejaake amēno ji nwei Mantseyeli le.

4 “Mēi ni yeo awerho le ye miishēe, ejaake abaasheje amemii.

5 “Mēi ni he jō le* ye miishēe, ejaake amebaana shikpōj le.”

4:18 *Ye anōkwale mli le, eji kpaakpo; Biblia le tseo le hu akē Genesaret Kpaakpo, Galilea Ŋshō, ke Tiberia Ŋshō. 4:23 *Hela mli le, “sinagogeī.” Hei ni Yudafoi le buaa amehē naa ye ni amesoleō nī amekaneō njmalei. 4:25 *Aloo “Maji Nyōjōma Kpokpaa le nō.” 5:3 *Aloo “mēi ni baa mumō le.” 5:5 *Aloo “Humii le.” #Sh. njm., “amebaana shikpōj le akē gboshi-nii.”

6 “Mēi ni jale he hōmō ke kumai yeo amē le ye miishēe, ejaake amēbaatōō.

7 “Mēi ni naa mōbō le ye miishēe, ejaake abaana amē mōbō.

8 “Mēi ni tsuii amlī tse le ye miishēe, ejaake amebaana Nyōjōmō.

9 “Mēi ni kpātāa* le ye miishēe, ejaake abaatse amē Nyōjōmō bii.

10 “Mēi ni awaa amē yi ye jale hewō le ye miishēe, ejaake amēno ji nwei Mantseyeli le.

11 “Nyēye miishēe, kē mēi bō nye ahōra ni amēwa nye yi ni amemale amēwie nyehē efōj fēe efōj ye mihe-wō. 12 Nyemii ashea nyehē ni nyemli afilia nye, akēni nyejuromōnō le fa babaoō ye nwei le hewō, ejaake nakai nōjōj amēwa gbalōi ni tso nyehie le ayi.

13 “Shikpōj le nō njoo ji nye, shi kē njoo le mli hewale le tā le, te eefee tēnj enā ejōo hewale le ekōjōj? Ehiii hāaa nō ko feemō dōjōj ake ja atsi ashwie agbonaa koni gbōmēi anaanaa nō.

14 “Nyēji je lej la le. Man ni ma goj nō le, anyej aketee. 15 Mēi esuuu kane kemaaa kentēj* shishi, shi mōj amēkēmaa kanetso nō, ni etsoo hāa mēi ni yōo shīa lej fēe. 16 Nakai nōjōj nyehāa nyela le atsoa ye gbōmēi ahie, koni amēna nyenitsumōi kpakpai le, ni amēwo nye-Tse ni yōo nwei le hie nyam.

17 “Nyēkasusua akē miba Mla le ke Gbalōi le* aguu. Mibaaa guu, shi mōj miba koni mibawo amē obō. 18 Lēelēj, miikēe nye akē, kē nwei ke shikpōj ho tee po le, Mla le mli niñmaa okadii le atēj bibioo fe fēe loo emli niñmaa okadii ko he kuli kome hon eyaj, keyashi nibii fēe aaba mli. 19 No hewō le, mō fēe mō ni kwō kitāi bibii nēe atēj ekome mli ni etsōo mēi ni amē hu amēfee nakai le, abaatse le bibioo fe fēe ye*

5:9 *Aloo “Mēi ni sumōō toinjōle.” 5:15 *Aloo “nisusumō kentēj.” 5:17 *Wiemō ni ji “Mla le ke Gbalōi le” damō shi kehā Hebrī Ŋmalei le fēe. 5:19 *Ni tsoō akē, esaaō mō ni boteō.

ɲwei Maɲtseyeli le mli. Shi mo fɛɛ mo ni ke kitāi nɛɛ tɕoɔ nii, ni etsɔɔ mei le, abaatsɛ le agbo yɛ* ɲwei Maɲtseyeli le mli. **20** Ni miikɛɛ nyɛ akɛ, kɛ nyɛjalɛ le faaa ketekeɛɛ wolonɲaali le ke Farisifai le anɔ le, nyeboten ɲwei Maɲtseyeli le mli kɔkɔkɔ.

21 "Nyenu akɛ akɛɛ blemabii le akɛ: 'Esaaa akɛ ogbɔɔ gbɔɔ, shi mo fɛɛ mo ni gbɔɔ gbɔɔ le, akɛ le baa-ye sane yɛ saneyelihe le.' **22** Shi mi le, miikɛɛ nyɛ akɛ, mo fɛɛ mo ni kaa he ehieɛ enyemi he mliɲu mli le, akɛ le baa-ye sane yɛ saneyelihe le; ni mo fɛɛ mo ni wɛɔ nyɛnɛmɔ wiemɔ eshiɔ enyemi le, akɛ le baa-ye sane yɛ Saneyelihe Wulu le; ni mo fɛɛ mo ni kɛ akɛ, 'Bo buulu ni he bɛ sɛɛnamɔ!' le, ewaaa akɛ eebote Gehena* la ni tɕoɔ le mli.

23 "Bele, kɛ oke onɔkeɛnɔ miiba afleshaa late le he ni okai yɛ jɛmɛ akɛ onyemi yɛ sane ko eshi bo le, **24** shi onɔkeɛnɔ le yɛ jɛmɛ, yɛ afleshaa late le hie, ni oya. Klɛɲklɛɲ le, oke onyemi le ayasaa, ni oku osee oba, ni oke onɔkeɛnɔ le abahā.

25 "Oke mo ni esāma bo le asaa mra be mli ni oke le nyie gbɛ keyaa le, koni aleɛnɔ mo ni esāma bo le akaɲɔ bo ehā kojolo le, ni kojolo le hu ɲɔ bo ehā saneyelihe ɔɔɔ le, ni aɲɔ bo awo tɕuɲ. **26** Lɛɛɛɛɲ, miikɛɛ bo akɛ, oɲɛɲ jɛmɛ kɔkɔkɔ keyashi ooo-wo onaagbee kapɛle bibioo le.*

27 "Nyenu akɛ akɛɛ akɛ: 'Esaaa akɛ ofiteɔ gbāla.*' **28** Shi mi le, miikɛɛ nyɛ akɛ, mo fɛɛ mo ni yaa nɔ ekwɔɔ yoo ni enāa ehe akɔnɔ le, eke le efite gbāla* momo yɛ etsuiɲ. **29** Agbene, kɛ onineɲuɔ hiɲmɛ miitɔɔ onane le, faa oshe ofɔ. Ejaake ehi hā bo akɛ ogbɔɔmɔtso le henii

5:19 *Ni tɕɔɔ akɛ, esa mo ni boteɔ. 5:22 *He ko ni ashāa jweii yɛ, yɛ Yerusalem sɛɛ. Kwe-mɔ Wiemɔi Titrii Amligbalamɔ le. 5:26 *Sht. ɲm., "naagbee kwadra le." 5:27 *"Gbalafite-mɔ." No ji kɛ mo ko ni ebote gbalashihile mli ke ehe wo bɔɛnamɔ jɛɲba sha mli. 5:28, 32 *Kwemɔ kk. 27 sh. niɲ.

kome baɲmɛ bo, fe nɔ ni aashe ogbɔɔmɔtso muu le fɛɛ afɔ Gehena.* **30** Agbene hu, kɛ onineɲuɔ miitɔɔ onane le, foo oshe ofɔ. Ejaake ehi hā bo akɛ ogbɔɔmɔtso le henii kome baɲmɛ bo, fe nɔ ni ogbɔɔmɔtso muu le fɛɛ aaayagbe naa yɛ Gehena.*

31 "Kefata he le, akɛɛ akɛ: 'Mo fɛɛ mo ni shwɛɔ ɛɲa*' le, ehā le gbalatsemɔ wolo.' **32** Shi mi le, miikɛɛ nyɛ akɛ, mo fɛɛ mo ni baashwɛɔ ɛɲa ni jeeɛ bɔɛnamɔ jɛɲba sha[#] hewo je le, no baanye ahā yoo le afite gbāla,* ni mo fɛɛ mo ni ke yoo ni ashwɛɔ le boteɔ gbalashihile mli le, efite gbāla.

33 "Agbene hu, nyenu akɛ akɛɛ blemabii le akɛ: 'Esaaa akɛ okāa kitā ni oyeeɛ nɔ, shi esa akɛ oye shi sɔɔ-toi ni owɔ Yehowa* le anɔ.' **34** Shi mi le, miikɛɛ nyɛ akɛ: Nyekakāa kitā kwraa, nyɛke ɲwei akakā kitā ejaake eji Nyɔɲmɔ maɲtse sei; **35** asɲ nyɛke shikɔɲ akakā kitā, ejaake eji enajiashi maɲɔo; aloo nyɛke Yerusalem akakā kitā ejaake eji Maɲtse kpele le maɲ. **36** Nyɛke nyeyitso akakā kitā, ejaake nyenyɛɲ nyehā yitsɔi kome atɔɔ eyɛɲ loo edin. **37** Nyehāa nyewiemɔ 'Heɛ' afea hɛɛ, 'Dabi' afea dabi, ejaake nɔ fɛɛ nɔ ni tekeɔ enɛɛ-mei le eje mo fɔɲ le mli.

38 "Nyenu akɛ akɛɛ akɛ: 'Ake hi-ɲmɛi ato hiɲmɛi najian, ni akɛ nyanyɔɲ ato nyanyɔɲ najian.' **39** Shi mi le, miikɛɛ nyɛ akɛ: Nyekatea shi nyɛwoa efɔɲfeelɔ, shi mo fɛɛ mo ni baagba onineɲuɔ toin le, tɕɔ ekroko le hu ohā le. **40** Ni kɛ mo ko miitao eke bo aya saneyelihe koni eshɔ atade ni owo yɛ otade shishi le, oke otade nɔhaanɔ le hu afata he ohā le; **41** ni kɛ mo ko ni yɔɔ hegbe nyɛ onɔ koni oya shitoo* kome le, oke le aya shitoi[#] enyɔ. **42** Mo ni biɔ bo nɔ ko le, hā le, ni mo ni taɔ akɛ ofa le nɔ ko* le, kaatsɔ ohe ni oshi le.

5:29, 30, 33 *Kwemɔ Wiemɔi Titrii Amligbalamɔ le. 5:31 *Hela wiemɔ ni aketsu nii le tɕɔ gbalatsemɔ yɛ mla naa. 5:32 #Hela mli le, por-nei'a. Kwemɔ Wiemɔi Titrii Amligbalamɔ le. 5:41 #Aloo "maili." #Aloo "mailii." 5:42 *Ni tɕɔɔ akɛ, ofa le nɔ ko ni oheɛ he kpa.

43 "Nyenu ake akee ake: 'Esa ake osumo onaanyo* ni onye ohenyelw.'"

44 Shi mi le, miikée nye ake: Nyeyaa no nyesumoa nyehenyelw ni nyesclea nyehāa mei ni waa nye yi le, 45 koni nyetsomw nye-Tse ni yoo nwei le bii, ejaake ehāa ehulu teo shi ye mei fōji ke mei kpakpai fee no, ni ehāa nugbo neo shwieo jalwi ke mei ni ejaaa fee no. 46 Ejaake ké nyesumw mei ni sumw nye le, mee juromomw nyeyaw? Ani toohelw le hu eferee nakai nōw? 47 Ni ké nyenaa nyenyemime pe le, mee no srotw nyefew? Ani jēmajian-bii le hu eferee nakai nōw? 48 Bele taake nye-Tse ni yoo nwei le eye emuu le, nye hu nyeyea emuu.*

6 "Nyekwea jogbanj ni nyekafea nyejale nii le ye gbomei ahie koni amena nye; kejeee nakai le, nyenanj juromomw ko kejen nye-Tse ni yoo nwei le denj. 2 No hewo le, ké oyaa-fee ohiafoi ejuro le,* kaakpā teteremantere ketsw hie, taake osatofoi le feo ye kpeehei le ke gbějgbei le ano koni gbomei awo amehie nyam le. Leelenj, miikée nye ake, amenā amejuromomw le fee momo. 3 Shi bo le, ké oofee ohiafoi ejuro le, kaahā onine abeku le no ni oninejuro feo le, 4 koni ejuro ni ofeo ohiafoi le ahi teemw. Keke le, o-Tse ni miikwe ye teemw le baajw bo.

5 "Agbene hu, ké nyemiisole le, nyekafea nyeni tamw osatofoi le, ejaake amesumw ni amedamw kpeehei le ke gbějgbei titrii le akoji le ano koni mei ana ame. Leelenj, miikée nye ake, amenā amejuromomw le fee momo. 6 Shi bo le, ké obaasole le, botemw otsū mli he ni mw ko enaaa bo, ni be ni oja oshinaa le, solemw ohā o-Tse ni yoo teemw le. Keke le o-Tse ni miikwe ye teemw le baajw bo. 7 Ké oosole le, kaawie wiewmw kome too le nōw shii abw, taake jēmajianbii le feo le, ejaake amesu-

5:43 *Hela wiemo ni atsw shishi ake "naanyo" le kow mei ni mw ko kebaw le pe ahe, shi ebanyekw ekw adesai fee he. 5:48 *Aloo "nyehia kewulaa shi." 6:2 *Aloo "ké oyaake ohiafoi anii le." Kwemo Wiemoi Titrii Amilgbalamw le.

sum ake amewiemw babaw le baahā abo ame toi. 8 No hewo le, nyekata-mwa ame, ejaake nye-Tse le le nibii ni he hiaa nye dani nyebiw le po.

9 "Bele esa ake nyescle ye neke gbe no:

"Ww-Tse ni yoo nwei, ogbēi le he atse.* 10 O-Manjseyeli le aba. Afee osuwomnaa nii ye shikpōw le no, taake afew ye nwei le.* 11 Hā wā aboolo ni he hiaa wā kehā nmenē gbi nē; 12 ni oke wōnyojj le ake wā, taake wā hu wōkekeo mei ni hie wā nyojj le. 13 Ni oke wā akaya kaa* mli, shi jiemw wā[#] keje mw fōw le denj.'

14 "Ejaake ké nyeke mei atomwi fa ame le, nyenwei Tse le hu kebaafa nye; 15 shi ké nyeke mei atomwi efaaa ame le, nye-Tse le hu ke nyetomwi efan nye.

16 "Ké nyemihi nmaa le, nyekpaa nyehie mōwōmōwōfeemw tamw osatofoi le feo le, ejaake amehāa amehie feo tanjan* koni mei ana ake amemihi nmaa. Leelenj, miikée nye ake, amenā amejuromomw le fee momo. 17 Shi bo le, ké oohi nmaa le, kpa oyitenj mu ni ofw ohie, 18 koni mei akana ake oohi nmaa, ake ja o-Tse ni yoo teemw le. Keke le, o-Tse ni miikwe ye teemw le baajw bo.

19 "Nyekpaa jwetrii ni nyebw nyehāa nyehie ye shikpōw le no, he ni omlēgē ke nkanale fiteo nii, ni julwi hu gbuw keboteo mli kebaaju ye le. 20 Monj le, nyebw jwetrii nyehāa nyehie ye nwei, he ni omlēgē loo nkanale fitee nii, ni julwi hu egbuuu kebotee mli keyajuuu ye le. 21 Ejaake he ni ojwetri yoo le, jeme otsui hu baahi.

22 "Gbōmōtso le kane ji hijmei le. Bele ké ohijmei kwew no kome* le, ogbōmōtso muu le fee baakpe.*

6:9 *Aloo "ahie ogbēi le krōnkōw; atsuu ogbēi le he." 6:10 *Aloo "afee osuwomnaa nii ye nwei ke shikpōw le no fee." 6:13 *Ni ji, efōw he kaa. "Aloo "kpō wā." 6:16 *Aloo "amehie amehie basabasa." 6:22 *Aloo "no tse; be hanjsii." "Aloo "baayi obw ke la."

23 Shi ké ohinmei klɔɔ mɔ nɔ* le, ogbɔmɔtso muu le fɛɛ baawo dunj. Ké la ni yɔɔ omli le ji dunj lɛlɛɛn le, kwe bɔ ni nakai dunj le yɔɔ kpɪi hā!

24 “Mɔ ko nyɛn atso nyɔn ehā nun-tsɔmei enyɔ; ejaake no le ebaanye mɔ kome ni ebaasumɔ mɔ kroko le, aloo ebaakpɛtɛ mɔ kome he ni ebaagbe mɔ kroko le he guɔ. Nyɛnyɛn nyɛtsɔmɔ nyɔji nyɛhā Nyɔnɔmɔ ke Ninámɔ fɛɛ.

25 “Enɛ hewɔ le, miikɛɛ nyɛ ake: Nyɛkpaɔ yeyɛyɛ ni nyɛfɛɔ yɛ nyɛwala he* yɛ nɔ ni nyɛbaaye loo nɔ ni nyɛbaanu le hewɔ, aloo yɛ nyɛgbɔmɔtsei le ahe yɛ nɔ ni nyɛbaawo le hewɔ. Ani wala* jara waaa fe niyenii, ni gbɔmɔtso le hu jara waaa fe atade?

26 Nyɛkwea nwei loofɔji le jogbanj; amɛduu nii, asanj amekpaɔa nii, asanj amɛbuaaa nii anaa amɛwooo ni-toohei, kéle, nyɛnwei Tse le leɔ amɛ. Ani nyɛjara waaa kwraa fe amɛ?

27 Nyɛtɛn namɔ baanye eke yeyɛyɛfeemɔ atsa ewalaseɛkele nɔ ninetalɔ kome? **28** Kɛfata he le, meni hewɔ nyɛfɛɔ yeyɛyɛ yɛ atade he? Nyɛkasea nii kejɛa koo mli fɔfɔii le adɛn, bɔ ni amɛdaraa; amɛgbooo dɛnjme, asanj amɛtsɛɛɛ kpáa; **29** shi mi le, miikɛɛ nyɛ ake, yɛ Solomon anunyam le fɛɛ sɛɛ po le, ewulaaa tamɔ enɛɛmei atɛn ekome. **30** Agbɛnɛ, keji nɛkɛ Nyɔnɔmɔ wulaa koo mli kwɛɛ nii ni njmɛnɛ le amɛyɛ, ni wɔ le anjɔwo flɔnɔɔ mli le, ani ewulan nyɛ babaoo, nyɛ ni nyɛhemɔkɛyeli faaa? **31** No hewɔ le, nyɛkafɛa yeyɛyɛ kɔkɔkɔ ní nyɛkɛa ake, ‘Meni wɔɔyɛ?’ aloo, ‘Meni wɔɔnu?’ aloo, ‘Meni wɔɔwo?’ **32** Ejaake nibii nɛɛ fɛɛ sɛɛ jɛn-maji le ke hiɛdɔɔ dɔɔ. Nyɛnwei Tse le le ake nibii nɛɛ fɛɛ he miihia nyɛ.

33 “Belɛ, nyɛyaa nɔ nyɛtaoa Man-tsɛyeli le ke Nyɔnɔmɔ jalɛ le klɛnklɛn, ni abaanj nibii krokomei nɛɛ fɛɛ afata he ahā nyɛ. **34** No hewɔ le, nyɛkafɛa yeyɛyɛ yɛ wɔ he kɔkɔkɔkɔ, ejaake wɔ hu ke le dɛntse eyeyɛɛ-

yɛfɛemɔ baaba. Gbi fɛɛ gbi ke emli naagbai.*

7 “Nyɛkpaɔ kojomɔ, koni akakojo nyɛ; **2** ejaake nɔ kojomɔ ni nyɛkɛkojoɔ mei le, akɛbaakojo nyɛ, ni su-sumɔnɔ ni nyɛkɛsusuu nyɛhāa mei le, amɛkɛbaasuu amɛhā nyɛ. **3** Belɛ, meni hewɔ okwɛɔ jwei hwiaa ni yɔɔ onyɛmi hinmei mli le, shi onaaa mplanj ni yɔɔ bo dɛntse ohinmei mli le? **4** Aloo te fɛɔ tɛnj ni okɛɔ onyɛmi ake, ‘Hā majie jwei hwiaa le yɛ ohinmei mli,’ be mli ni naa! mplanj yɛ bo dɛntse ohinmei mli? **5** Osatofɔ! Jiemɔ mplanj le yɛ bo dɛntse ohinmei mli klɛnklɛn, kɛkɛ le, obaana fanj bɔ ni oofofe ojje jwei hwiaa le yɛ onyɛmi le hinmei mli.

6 “Nyɛkɛ nii ni ji krɔnkrɔn akahāa gbei, asanj nyɛkashɛrɛa nyɛdiagbai nyɛshwɛa kpolotoi ahie koni amɛkanaanaa nɔ yɛ amɛnajiashi ni amɛtsɔmɔ amɛhe amɛtsɛrɛ nyɛmli.

7 “Nyɛyaa nɔ nyɛbia, ni abaaah nyɛ; nyɛyaa nɔ nyɛtaoa, ni nyɛbaana; nyɛyaa nɔ nyɛshia, ni abaaagbele ahā nyɛ; **8** ejaake mɔ fɛɛ mɔ ni biɔ le nine shɛɔ nɔ, ni mɔ fɛɛ mɔ ni taɔɔ le naa, ni mɔ fɛɛ mɔ ni shiɔ le, abaaagbele ahā le. **9** Anɔkwa, nyɛtɛn namɔ ni ké ebi bi le aboloo le, ebaahā le tɛ? **10** Aloo ké ebi le nu mli loo le, ebaahā le onufu? **11** No hewɔ le, keji nyɛ, ni nyɛji mei fɔji po le, nyɛle bɔ ni nyɛfɛɔ nyɛnɔɔ nikenii kpakpai nyɛhāa nyɛbii le, enyɛnɔɔ nyɛ-Tse ni yɔɔ nwei le enjɔn nibii kpakpai ehān mei ni biɔ le le!

12 “No hewɔ le, nɔ fɛɛ nɔ ni nyɛtaɔɔ ake mei afɛɛ ahā nyɛ le, esa ake nyɛ hu nyɛfɛɛ nakai nɔnɔ nyɛhā amɛ. Anɔkwa, enɛ ji nɔ ni Mla le ke Gbalɔ le* tsɔɔ.

13 “Nyɛtsɔa agbɔ fintɔnj le mli, ejaake agbɔ ni lɛɛ ke gbe ni da le ji nɔ ni ke mɔ yaa hɛkpatamɔ mli le, ni mei babaoo ji mei ni tsɔɔ agbɔ nɛɛ mli; **14** shi agbɔ fintɔnj ke gbe

6:23 *Sht. njm., “ehiini; ji efɔnj.” 6:25 *Aloo “nyɛsusumai ahe.” *Aloo “susuma le.”

6:34 *Aloo “gbi fɛɛ gbi nɔ naagbai fa hā le.” 7:12 *Kwɛmɔ Mat 5:17 sh. ni nj.

leleoo le ji no ni ke mo yaa wala mli le, ni mei fioo ji mei ni naa no.

15 “Nyekwea nyeha no jogbanj ye amale gbalci le ahe, amejoo gwanterj hewolo amehaa ameha kebaa nyehoo, shi amemligbe le amejj klaji fulbi. **16** Ameyibii le nyekabaayoo ame. Atsee wein yibii ye nmei tsei ano, aloo agbamii ye anlenlei ano, ani afeoo nakai? **17** Nakai nojnj tso kpakpa fee tso kpakpa woo yibii kpakpa, shi tso ni ekpotoo fee tso ni ekpotoo woo yibii gbonyo. **18** Tso kpakpa nyeh awo yibii gbonyo, asanj tso ni ekpotoo nyeh awo yibii kpakpa. **19** Tso fee tso ni wooo yibii kpakpa le, atoo le afoo shi, ni asheoo afoo la le mli. **20** Bele, eji anokwale ake, nakai mei le ayibii le nyekabaayoo ame.

21 “Jee mo fee mo ni keo mi ake, ‘Nuntsoo, Nuntsoo’ le, baabote njwei Mantseyeli le mli, shi moj mo ni feo mi-Tse ni yoo njwei le suomona nii le pe. **22** Mei babaoo baake mi ye nakai gbi le no ake: ‘Nuntsoo, Nuntsoo, ani jee bo ogbei le mli wogba ye, ni ogbei le mli wofamoo daimonioi ye, ni ogbei le mli wotsu hewale nitsumoo babaoo ye?’ **23** Ni no le makee ame ake: ‘Mileee nye! Nyejea minoo nye-yaa, nye mei ni nyetsuoo mlatomoo nitsumoo!’

24 “No hewoo le, mo fee mo ni nuoo miwiemoo nee ni eketsuoo nii le, ebaatamoo nuoo hiashikaloo ko ni ma etsuoo ye tesaa no. **25** Ni nugbo ne ni nu afuai ba ni kooyoo tswa ni eshimo nakai tsu le, shi ewulee, ejaake ato shishi ye tesaa no. **26** Kefata he le, mo fee mo ni nuoo miwiemoo nee ni eketsuuoo nii le, ebaatamoo nuoo kwashia ko ni ma etsuoo ye shia no. **27** Ni nugbo ne ni nu afuai ba ni kooyoo tswa ni eshimo nakai tsu le, ni ewule, ni ewulemo le da naakpa.”

28 Be ni Yesu gbe wiemoo nee anaa le, no ni je mli ba ji ake, asafoku le ahe joo ameha ye gba ni etsoo no etsoo nii le hewoo, **29** ejaake etsoo ame nii ake mo ni yoo hegbe, shi jee tamoo amewolonjaloo le.

8 Be ni eje goj le no ekpeleke shi le, asafoku babaoo ko nyie esee. **2** Ni naa! nuoo kpitiyeloo ko ba ni ebakoto le ekee: “Nuntsoo, ke oosumoo le, obaanye ohoo mihe atse.” **3** No hewoo le, ekpa enine mli eta ehe ni ekee: “Miisumoo! Ohe atse.” Amoo le, ekpiti le tee ni ehe tse. **4** Keke ni Yesu kee le ake: “Kwemo ni okakee mo ko, shi moj yaa, oke ohe ayatsoo osoo le, ni onoo nokeeno ni Mose fo efoo shi le ohoo, koni no afee odase kehoo ame.”

5 Be ni ebote Kapernaum le, asraafoiatse* ko ba enoo ebakpa le fai **6** ni ekee: “Onukpa, mitsulo le ka shi ye shia ke kuumo hela, ni eepinj waa.” **7** Ekee le ake: “Ke mi she jeme le, matsa le.” **8** Asraafoiatse le ha hetoo ake: “Onukpa, misaaa mo ni obaa mishia, shi moj ha wiemo le aje onaa keke, ni mitsulo le he baawa le. **9** Ejaake mi hu gbomoo ni yoo mo ko shishi ji mi moj, shi miye asraafoi ye mishishi, ni mikesoo mo ne ake, ‘Yaa!’ ni eyaa, ni mikesoo mo kroko ake, ‘Ba!’ ni ebaa, ni mikesoo minyooj ake, ‘Feemo ene!’ ni efoo.” **10** Be ni Yesu nu ene le, enaa kpe ehe ni ekee mei ni nyie esee le ake: “Leelej, miikee nye ake, minako mo ko ye Israel ni hemookeyeli da tamoo neke da. **11** Shi miikee nye ake, mei babaoo baaje boka ke anai aba koni ameke Abraham ke Isak ke Yakob abatara okpoo he ye njwei Mantseyeli le mli; **12** shi abaashere Mantseyeli le bii le ashwie agbonaa durj le mli. Jeme ji he ni amebaafo ni amebaakpe amenyanyojiashi ye.” **13** Keke ni Yesu kee asraafoiatse le ake: “Yaa. Bo ni ojje hemookeyeli kpo le, aba mli nakai ahoo bo.” Ni tsulo le he wa le ye nakai njmeletswaa le no njnj.

14 Ni be ni Yesu ba Petro shia le, ena Petro shaayoo ka shi ke atridii. **15** No hewoo le, eta yoo le nine he, ni atridii le tse ye eno, ni yoo le te shi ni ebci le sooo. **16** Shi be ni she gbekenaashi le, ake mei babaoo ni yoo daimonioi ba enoo; ni eke wiemoo fa mumoo le, ni etsa mei ni naa no le fee,

8:5 *Mo ni kwoo asraafoi 100 no.

17 bɔ ni afee ni nɔ ni atso gbalɔ Yesaia nɔ awie le aba mli ake: "Le diɛntse ewɔ wɔhelai le, ni etere wɔhejaramɔi le."

18 Be ni Yesu na asafoku ni ebote le le, efɔ ake afo nshɔ le keya esɛɛgbɛ. 19 Ni wolonmalɔ ko ba ebakeɛ le ake: "Tsoɔɔ, he fɛɛ he ni oyaa le, manyie osɛɛ." 20 Shi Yesu kɛɛ le ake: "Osoi ye bui, ni nwei loofɔji hu ye tsui, shi gbomɔ Bi le be he ko ni eke eyitso nmeɔ." 21 Keke ni kase-loi le atɛn mɔ kroko kɛɛ le ake: "Nun-tso, nmeɛ mi gbe ni maya mayafu mi-tse dɔ." 22 Yesu kɛɛ le ake: "Yaa nɔ onyie misɛɛ, ni ohɔ gbohii le afu amegbohii."

23 Ni be ni ebote lele ko mli le, ekaselɔi le nyie esɛɛ. 24 Agbene naal nshɔ le fee hamahama aahu ake nshɔkei le miikumɔ miiwo lele le mli; shi le le, ewɔ. 25 Ni amɛba amɛbatsɛ le amekɛɛ: "Nun-tso, heremɔ wɔ-yiwala, wɔhie miie akpɔtɔ!" 26 Shi ekeɛ amɛ ake: "Mɛni hewɔ nyeshɔ gbeyei* neke, nyɛ ni nyehemɔkeyeli faa?" Keke ni ete shi, ni ekɔ kɔɔɔɔi le ke nshɔ le hie, ni amɛnme demm. 27 No hewɔ le, mɛi le anaa kpe amɛhe ni amekɛɛ: "Mɛɛ gbomɔ nɛ? Kɔɔɔɔi ke nshɔ tete boɔ le toi."

28 Be ni eshe nshɔ le sɛɛgbɛ, ye Gadarabii le akpokpaa le nɔ le, hii enyɔ ni yɔɔ daimonioi je gbohii abui* le atɛn amekɛ le bakpe. Amɛhie ye lanlan aahu ake mɔ ko mɔ ko nyɛɛ anɔ ekɔɔ ni etsɔ nakai gbe le nɔ. 29 Ni naal amɛbolɔ waa amekɛɛ: "Mɛni wɔke bo yɔɔ feemɔ, Nyɔnɔm Bi? Ani oba bie koni obapɛn wɔ dani be ni ato le ashe?" 30 No mli le, kpolotoi akuu kpele ko miye nii ye shɔnɔ. 31 No hewɔ le, daimonioi le boi le faikpamɔ amekɛɛ: "Kɛ ofɔ wɔ le, hɔ wɔyabote kpolotoi akuu le mli." 32 Ni ekeɛ amɛ ake: "Nyeyaa!" Keke ni amɛje kpo ni amɛyabote kpolotoi le amli, ni naal! kpolotoi akuu muu le fɛɛ wɔ foi gidigidi keje gɔnkpɔ le nɔ keyabote nshɔ le mli ni amegboi ye

nu le mli. 33 Shi kpolotoi akwelɔi le jo foi, ni ametee marɛn leɛ ni ameyagba nɔ fɛɛ nɔ, ni hii ni yɔɔ daimonioi le asane le hu fata he. 34 Ni naal! marɛn muu le fɛɛ je kpo koni amekɛ Yesu ayakpe, ni be ni amena le le, amekpa le fai ake eje amekpokpai le anɔ eya.

9 No hewɔ le, ebote lele le mli ni efo nshɔ le ketee esɛɛgbɛ, ni etee le diɛntse emarɛ le mli. 2 Ni naal! ake nuu ko ni miye kuumɔ hela enme saa nɔ kemiiba Yesu nɔ. Be ni Yesu na amehemɔkeyeli le, ekeɛ mɔ ni eku-mɔ le ake: "Bi, hɔ otsui anyɔ omli!* Anɔ ohe eshai le afa bo." 3 Agbene, wolonmalɔi komei kekeɛ amɛhe ake: "Mɔ nɛɛ miibo musu." 4 Ake-ni Yesu le amɛsusumɔi hewɔ le, ekeɛ: "Mɛni hewɔ nyesusu nibii fɔji ye nyetsuii amli le? 5 Ake nokwemɔ-nɔ le, te enɛmei amli nɔ ni waa, ni aaakeɛ ake, 'Anɔ ohe eshai le afa bo,' aloo ni aaakeɛ ake, 'Tee shi ni onyie'?" 6 Shi bɔ ni afee ni nyele ake gbomɔ Bi le ye hegbe ye shikɔnɔ le nɔ ake nshɔ eshai efaa le—"keke ni ekeɛ mɔ ni eku-mɔ le ake: "Tee shi, wɔ osaa le, ni oya oshɔ." 7 Ni ete shi ni eyin etee eshɔ. 8 Be ni asafoku le na enɛ le, gbeyei mɔmɔ amɛ, ni amewo Nyɔnɔm, mɔ ni nɔ hegbe ni tamɔ neke ehɔ gbomɛi le, hie nyam.

9 Agbene, be ni Yesu je jɛme eyaa le, ehinmei gba nuu ko ni atso le Mateo nɔ ake eto tohemɔhe le, ni ekeɛ le ake: "Baatsɔ misɛɛnyielɔ." Keke ni ete shi ni enyie esɛɛ. 10 Sɛɛ mli be ni Yesu ta niyeniiashi* ye shɔ le, naal! toohelɔi ke eshafeelɔi babao ba ni amekɛ Yesu ke ekaselɔi le baye nii.* 11 Shi be ni Farisifoi le na enɛ le, amekɛɛ ekaselɔi le ake: "Mɛni hewɔ nyetsɔɔɔ le ke toohelɔi ke eshafeelɔi yeɔ nii le?" 12 Be ni enu amɛwiewɔ le, ekeɛ ake: "Mei ni yɔɔ hewale le, helatsalɔ he ehiaaa amɛ, shi mɛi ni he ye le monɛ he hiaa. 13 Beɛ, nyeyaa ni nyeyakasea nɔ ni ji enɛ shi-shi: 'Mɔbɔnalɛ mitaɔɔ, shi jeeɛ afɔle.'

8:26 *Aloo "mɛni hewɔ nyetsui efɔ." 8:28 *Aloo "gbohii akaimɔ bui."

9:2 *Aloo "nɔ ekɔɔ!" 9:10 *Aloo "ta okpɔɔ le he." *Aloo "batara okpɔɔ le he."

Ejaake mibaaa jaloi atsemɔ, shi mon eshafeelɔi.*

14 Keke ni Yohane kaselɔi le ba enɔɔ ni amebabi le ake: "Meni hewɔ wɔ ke Farisifoi le fɔɔ nmaahile shi okaselɔi le ehiii nmaa le?" **15** Ni Yesu kee ame ake: "Ayemforo wu le nanemei le be yinɔoo hewɔ ni amɛaa-ye awereho, gbii abɔ ni ayemforo wu le ke ame yɔɔ le, aloo jeee nakai? Shi gbii baaba ni abaanɔ ayemforo wu le keaaje ameten keya, ni no le amɛbaahi nmaa. **16** Mɔ ko mɔ ko ke mama hee* taaa mama momo, ejaake mama hee le baatse keje mama momo le he, ni no baahã egba fe tsutsu le. **17** Asan anɔɔɔ wein hee awooo wein kotokui* memaji amlɔi. Ké afee nakai le, wein kotokui le baafele ni wein le baashwie shi, ni wein kotokui le baafite. Shi ake wein hee wɔ wein kotokui hei amlɔi, ni no baa nibii enyɔ le fee yi."

18 Be ni ekeɔ ame nibii nee, naal nyelɔ ko tsi eberɔke ni ekoto le ekee: "Bene nee, mibiyoo le egbo, shi ba ni obanɔ onine onme enɔ, ni ebaaba wala mli ekonɔ."

19 Keke ni Yesu te shi ni eke ekaselɔi le nyie esee. **20** Ni naa! yoo ko ni lá eho le afii nyɔɔnma ke enyɔ baje esegbe ni eta etade nchaanɔ le naamu le he, **21** ejaake etee no ekee ehe ake: "Keji mita etade nchaanɔ le he keke le, mihe baawa mi." **22** Yesu tsɔ ehe, ni be ni ena yoo le, ekee ake: "Biyoo, hã otsui anyɔ omli!* Ohemɔkeyeli ehã ohe ewa bɔ." Ni yoo le he wa le ye nakai nmeletswaa le nɔ nɔnɔ.

23 Agbene, be ni Yesu bote nyelɔ le shã le mli ni ehinmei gba belekpãlɔi le ke asafoku le nɔ ake amemiifee hoo le, **24** ekee ake: "Nyeshia bie, ejaake gbekɛ yoo le gboko, shi wɔ ewa." Keke ni amebɔi le nɔɔ ke hefeoyeli. **25** Be ni ahã asafoku le tee agbɔ le naa nɔnɔ le, etee tsu le mli ni emɔ gbekɛ yoo le nineshi, ni gbekɛ yoo le te shi. **26** Anɔkwa,

9:16 *Ni ji, mama ni afɔko he, ni esuko.

9:17 *Kotokui ni ake kooloo hewolo fee. 9:22 *Aloo "ná ekãal!"

neke sane nee gbe shwã nakai kpokpa le nɔ fee.

27 Be ni Yesu je jemɛ eyaa le, shwilafoi enyɔ nyie esee, ni amemiibolɔ ake: "Naa wɔ mɔbɔ, David Bi." **28** Be ni etee shã le mli le, shwilafoi le ba enɔɔ, ni Yesu bi ame ake: "Ani nyeye hemɔkeyeli ake manye mafee ene?" Amehã le hetoo ake: "Hee, Nuntsɔ." **29** Keke ni etara amehinmeii le ahe ekee: "Ye nyehemɔkeyeli le naa le, aba mli nakai ahã nye." **30** Ni amehinmeii le na nii. Kefata he le, Yesu bɔ ame kɔkɔ ke hiedɔɔ ake: "Nyekwea ni mɔ ko akalea ene." **31** Shi ame le, be ni amejɛ kpo le, ameyagbe ehe sane ameshwã nakai kpokpa le nɔ fee.

32 Be ni amemiishi le, naa! ake nuu mumui ko ni yɔɔ daimonio ba enɔɔ; **33** ni be ni afi daimonio le, nuu mumui le wie. Ojogbanɔ, asafoku le naa kpe amehɛ ni amekɛe: "Anako neke nɔ ko pɛn ye Israel." **34** Shi Farisifoi le kee: "Daimonio le anoyelɔ le hewale ekefãɔɔ daimonioi le."

35 Ni Yesu yakpa maji ke akrowai le fee nɔ, ni etsɔɔ nii ye amekpeehei le, ni eshie Marjseyeli le he sane kpakpa le, ni etsa helai srɔtoi fee ke gbɔmɔtsɔn gbɔɔmɔɔi srɔtoi fee. **36** Be ni ena asafoku le, emusun tsɔ le ye amehewɔ ejaake afee ame niseniiani, ni akpoo ame tamɔ gwanterɔi ni be kwelɔ. **37** Keke ni ekee ekaselɔi le ake: "Hee, nikpamɔ le fa, shi nitsulɔi le faaa. **38** No hewɔ le, nyekpa nikpamɔ Nuntsɔ le fai koni etsu nitsulɔi keba enikpamɔ le mli."

10 No hewɔ le, etse ekaselɔi nyɔnma ke enyɔ le ni ehã ame hegbe ye mumɔi ni he tsee anɔ, koni amefãɔɔ ame, ní ametsa helai srɔtoi fee ke gbɔmɔtsɔn gbɔɔmɔɔi srɔtoi fee.

2 Bɔfoi nyɔnma ke enyɔ le agbɛii ne: Klɛnklɛn le, Simon, mɔ ni atseɔ le Petro le, ke enyemi Andrea; Yakobo ke enyemi Yohane, ni ji Zebedeo bii le; **3** Filipino ke Bartolomeo;* Toma

10:3 *Atseɔ le Natanael hu. Kwemɔ Yoh 1:46; 21:2.

ke Mateo,* toohelo le; Yakobo, Alfeo binuu le; Tadeo;# 4 Simon, hiadolo le; ke Yuda Iskariot, mo ni see mli le eji le ehā le.

5 Neke mei nyonjma ke enyo nee Yesu tsu, ni eke gbetsomoi nee hā ame ake: "Nyekagbaa keyaa jehmaji le agbe le no, ni nyekabotea Samariabii aman ko mli; 6 shi mon, nyekāa he nyeyaa Israel we gwanteji ni elaaie le anoo. 7 Be ni nyeyaa le, nyeshiea ake: 'Ijwei Mantseyeli le ebejke nye.' 8 Nyetsaa helatsemei, nyetea gbohii ashi, nyehāa kpitiyeloi ahe atsea, nyefāmoa daimonioi. Yaka nyenā, yaka nyenohāa. 9 Nyekanja shika tsuru loo jwietai loo akooole nyewoa nyehfiinii ni ake shika woo mli le amli, 10 loo nyienii kotoku kehā gbefāa le, loo atadei enyo,* loo tokota, loo dehiemo tso, ejaake nitsu-lo le, eniyenii sa le.

11 "Man fēe man loo akrowa fēe akrowa mli ni nyebaabote le, nyetaoa mo ni sa ye jeme, ni nyehia jeme keyashi nyebaashi. 12 Kē nyebote shia le, nyenaa shiabii le. 13 Kē shia le sa le, nyehāa toinjole ni nyetao ake enā le abaa eno; shi kē esaaa le, nyehāa nyetoinjole le akpalea kebaa nyenoo. 14 He fēe he ni mo ko hereee nye, loo ebooo nyewiemoi le atoi ye le, kē nyemiishi nakai shia le loo nakai man le mli le, nyekpokpoa nyenaji ahe mulu le nyeshwiea.* 15 Lēē-lēē, miikee nye ake, Kojomo Gbi le no le, ebaafee mleo ehā Sodom ke Gomora shikpon le fe nakai man le.

16 "Naa! miitsu nye ake gwantenji ye klaji aten; no hewo le, nyehie atēa tamō onufui, ni kēle nyefea mei ni he be sane ko tamō okpoi. 17 Nyehie ahia nyehie no ye gbomei ahewo, ejaake amebaano nye amehā kojoloi, ni amēke kpelebii baayi nye ye amekpeehei le. 18 Ni ake nye baaya

10:3 *Atseo le Levi hu. Kwemo Luk 5:27. #Atseo le "Yuda, Yakobo binuu le" hu. Kwemo Luk 6:16; Yoh 14:22; Bof 1:13. 10:10 *Aloo "atade kroko kefata no ni nyewo le he." 10:14 *Kē mo ko kpokpo enaji ahe mulu eshwie le, no tsoo ake mo ko he sō kāaa eno dōjō.

amralofoi ke mantsemei ahie ye mi-hewo, koni akeye ame ke jehmaji le odase. 19 Shi kē amēno nye amehā le, nyekafea yeyeeye ye bo ni aloo no ni nyebaawie le he, ejaake abaanoo no ni nyebaawie le ahā nye ye nakai hmeletswaa le no nojeh; 20 ejaake jee nye keke nyewieo le, shi mon nye-Tse le mumo le ni tsoo nyeno ewieo le. 21 Kefata he le, nyemi nuu baano nyemi nuu ehā gbele, ni tse baano ebi ehā, ni bii baate shi awo foloi ni amēbaahā agbe amē. 22 Ni mei fēe baanye nye ye migbēi le hewo, shi mo ni efi shi keyawula shi* le, abaahe eyiwalā. 23 Kē amewa nye yi ye man kome mli le, nyejoa foi keyaa ekroko mli; ejaake lelele, miikee nye ake, nyegben Israel maji le fēe naa keyashi gbomo Bi le baaba.

24 "Kasel efee etsoolo, asan nyonj efee enunjo. 25 Efa hā kase-lo le ake ebaatamo etsoolo, ke nyonj le hu ake ebaatamo enunjo. Kē mei etse shiatse le Beelzebul* le, enyie nojeh ametsen eshiabii le nakai? 26 No hewo le, nyekashea ame gbeyei, ejaake no ko no ko be ni abu no ni agbelen naa, ni teemōj sane ko be ni alen. 27 No ni mikeo nye ye duj mli le, nyewiea ye la hie, ni no ni awoo nyetoj akeo nye le, nyeshiea ye tsūi ayitej. 28 Ni nyekashea mei ni gbeco gbomotso le shi amenyer su-suma* le amegbe le gbeyei; mon le, nyeshea mo ni baanye akpāta susuma le ke gbomotso le fēe hie ye Gehena# le gbeyei. 29 Ani afilimatai enyo le, jee kapele ni shēe no ko* ahōo aheo? Kēle ameten ekome folo po egben shikpon ni nye-Tse le leee. 30 Shi nyeyitentsoi po le akane fēe. 31 No hewo le, nyekashea gbeyei; nyegara wa fe afilimatai babao.

10:22 *Aloo "mo ni fio shi keyawulaa shi."

10:25 *Eji gbēi ni aketseo Satan, daimonioi le alumo loo amenyeloo le. 10:28 *Aloo "wala," ni tsoo ake, hienokamo ni mo yoo ake ebaanā wala. #Kwemo Wiemoi Titrii Amligbalamo le.

10:29 *Sht. hm., "asarion kome," ni eji gbi kome nyomwo mlijaa nyonjma ke ekpaa mli ekome.

32 “Bele, mo fee mo ni tsɔ mita ye mei ahie le, mi hu matsi etā ye mi-Tse ni yoo nwei le hie. 33 Shi mo fee mo ni kwaa mi ye mei ahie le, mi hu makwa le ye mi-Tse ni yoo nwei le hie. 34 Nyekasusua ake miba ni mabahā toinjole aba shikpon le no; jee toinjole hāmo miba, shi klante mon. 35 Ejaake miba koni mike mligbala-mo aba, nuu ke etse ten, ke biyoo ke enye ten, ke na ke eshaayoo ten. 36 Anokwa, mo dientsē shiābii baatsomo ehenyelo. 37 Mo fee mo ni doo tse loo nye he fe mi le esaaa mi; ni mo fee mo ni doo binuu loo biyoo he fe mi le esaaa mi. 38 Ni mo fee mo ni sumoo ake ewoo epin-mo tso* ni enye misee le, esaaa mi. 39 Mo fee mo ni baa esusuma* yi le, ebaanmēe le, ni mo fee mo ni esusuma* hmeo le ye mihewo le, enine baashe no.

40 “Mo fee mo ni hereo nye le, ehewo mi hu, ni mo fee mo ni hereo mi le, ehewo mo ni tsu mi le hu. 41 Mo fee mo ni hereo gbalc ye gbalc ni eji le hewo le, ebaanā gbalc juromno, ni mo fee mo ni hereo jalc ye jalc ni eji le hewo le, ebaanā jalc juromno. 42 Ni mo fee mo ni hāa mei bibii nēe aten mo kome nu ni mli ejo kpulu kome pe koni enu ye kaselo ni eji le hewo le, lēelēn miikēe nye ake, ejuromno enmen le kokoko.”

11 Be ni Yesu ke gbetsoomoi hā ekaselci nyoonma ke enyo le egbe naa le, eje jeme etee koni eyatsoo nii ni eshie ye amemaji le amlī.

2 Shi Yohane le, akeni enu Kristo le nitsumoi le ahe ye tsunwoohē le hewo le, etsu ekaselci le 3 koni ameyabi le ake: “Ani bo ji Mo ni Baa le, aloo wokpa mo kroko gbe?” 4 Yesu hā amē hetoo ake: “Nyeyaa ni nyeyagbaa Yohane no ni nyenuo ke no ni nyenaa nēe ake: 5 Shwilafoi miina nii amro nēe, ni akpakei miinyie, ni aahā kpitiyelci ahe miitse ni toimulci miinu nii, ni aatee gbohii ashi, ni aajaje sane kpakpa le aatsoo

10:38 *Kwemo Wiemo Titrii Amligbalamo le. 10:39 *Aloo “ewala.”

ohiafoi. 6 Mo ni hāaa mihe sane ko atōto enane le ye miisheē.”

7 Be ni menemēe nye gbe ke-yaa le, Yesu boi asafoku le kēemo ye Yohane he ake: “Meni nyetee na le no* koni nyeyakwe? Gālā ni koo-yoo hosoo? 8 Bele, meni mo nyetee kwemo? Nuū ni esaa ehe ke atadei bōobōoboi?” Naa! mei ni woo atadei bōobōoboi le, mantsemeiawē ameyoo. 9 Bele, meni hewo kwraa nyeye kpo? Koni nyeyakwe gbalc? Hēe, miikēe nye ake nakai ni, ni efe gbalc tete. 10 Mo ne ji mo ni anma ye ehe ake: ‘Naa! miitsu mibōfo le kemiitso ohie, mo ni baasaa ogbe le eto bo le!’ 11 Lēelēn, miikēe nye ake, mei ni yei fo amē le aten mo ko eteko shi ni fe Yohane Baptisilo le, shi mo ni baa shi ye nwei Mantseyeli le mli le fe le. 12 Keje Yohane Baptisilo le gbii le ano kebashi amro nēe, nwei Mantseyeli le ji oti ni mei miaa amehie koni ameshe he, ni mei ni yaa no amemiaa amehie le anine sheo no. 13 Ejaake Gbalci le ke Mla le* fee gba kebashi Yohane no; 14 ni keji nyemiisumo ake nyekpele no le, le ji ‘Elia, mo ni baaba le.’ 15 Mo ni yoo toi le, hā ebo toi.

16 “Namō he mike yino nēe baato? Etamo gbekēbii bibii ni tara jaji ano, ni boloo ametsetseō gbekēbii kroko-mei 17 ake: ‘Wokpā bele wohā nye, shi nyejoo; wōwo yara, shi nyegbalaā nyehe mai ketsoo ake nyemiiye awereho.’ 18 Nakai kōnōn Yohane ba, eyeēē nii ni enuu no ko, ni kēle mei keō ake, ‘Eye daimonio.’ 19 Gbomo Bi le ba, ni eyeo nii ni enuo no ko, fee sēe le mei keō ake, ‘Naa! Nuū fufeelo ke weinnulo, toohelci ke eshafeelci anaanyo.’ Fee mli le, abuo hiishikamo jalc* ye enitsumoi anaa.”

20 Keke ni eboi maji ni etsu ehewale nitsumoi le aten babao ye

11:7 *Kwemo Mat 3:1 sh. niŋ. 11:8 *Aloo “atadei kpakpai?” 11:13 *Wiemo ni ji “Gbalci le ke Mla le” damo shi kehā Hebrī Ŋmalei le fee. 11:19 *Aloo “bem.” #Aloo “ye yibii ni ewoo le anaa.”

le ahie wiemo, ejaake ametsakeee ametsui: **21** “Kpoo hā bo, Korazin! Kpoo hā bo, Betsaida! ejaake eji atsu hewale nitsumoi ni atsu ye nyemli le ye Tiro ke Sidon kule, ametsake ametsui ye kpekpe ke lamulu mli jeenmo. **22** Shi miikee nye ake, Kojomo Gbi le no le, ebaafee mleo ehā Tiro ke Sidon fe nye. **23** Ni bo, Kapernaum, ani aaawo ono keya nwei? Gbonyo Bu* le mli tso obaakpeleke shi keaattee; ejaake eji atsu hewale nitsumoi ni atsu ye omli le ye Sodom kule, eye kebashi nmenē gbi nē. **24** Shi miikee nye ake, Kojomo Gbi le no le, ebaafee mleo ehā Sodom shikpon le fe bo.”

25 Nakai be le mli le, Yesu here no ekēe: “Miijie oyi ye fanj, Ataa, nwei ke shikpon Nuntsa, ejaake onj nibii nē otee hieshikaloi ke nileloi, ni ojje amē kpo otsaa gbekēbii bi-bii. **26** Hēe, Ataa, ejaake enē ji gbē ni okpēle no. **27** Mi-Tsē enj nii fēe ewo miden, ni mo ko mo ko leee Bi le kemoo shi, ake ja Tsē le; asanj mo ko mo ko leee Tsē le kemoo shi, ake ja Bi le, ke mo fēe mo ni Bi le sumo ake ejie le shi etsoo le le. **28** Nyebaa miho, nye mei fēe ni eeto nye, ni nyetere jatsui ni tsiitsii, ni mahā nyehē ajo nye. **29** Nyewōa mikoojntso le nyefōa nyeno, ni nyekasea mi, ejaake mihe jo, ni mibaa mihe shi ye mitsuij, ni nyehē baajo nye.* **30** Ejaake mikoojntso le terem waaa, ni mijatsu le etsiii.”

12 Nakai be le mli le, Yesu yatsa nmaa nmōji amli ye Hejoomo Gbi le no. Hōmo ye ekaselo le, ni amebōi nmaa le kpōlomō ke kpemō. **2** Be ni Farisifoi le na enē le, amēkēe le ake: “Naa! Okaselo le miifee no ni mla enmēe gbe ake afeɔ ye Hejoomo Gbi le no.” **3** Ekēe amē ake: “Ani nyekaneko no ni David fee be ni hōmo ye le ke hii ni fata ehe le? **4** Bō ni ebote Nyoojmo we le, ni ameye abo-

loi ni akema Nyoojmo hie* le, no ko ni mla enmēe gbe ake le loo mei ni fata ehe le yeɔ, ake ja osofoi le kekē le? **5** Aloo nyekaneko ye Mla le mli ake Hejoomo Gbi le no le, osofoi ni yoo solemowe le bulee Hejoomo Gbi le, ni kēle ameyee fō? **6** Shi miikee nye ake no ko ni fe solemowe le ye bie. **7** Shi, eji nyenu wiemo ni ji, ‘Mōbōna-le mitaoo shi jee afōle’ le shishi kule, nyebun mei ni yee fō le afō. **8** Ejaake gbōmo Bi le ji Hejoomo Gbi le Nuntsa.”

9 Be ni eshi jeme le, ebote amēkpehe le, **10** ni naa! nuu ko ye jeme ni enine kome egbo! No hewo le, amebi le ake, “Ani mla nmeo gbe ake atsa mo ko ye Hejoomo Gbi le no?” koni amēke sane afō eno. **11** Ekēe amē ake: “Kē oye gwanten kome, ni nakai gwanten le gbee bu mli ye Hejoomo Gbi le no le, namo yoo nyeten ni emonj emli ni ejie le? **12** Kwē bō ni gbōmo jara wa kwraa fe gwanten! No hewo le, mla nmeo gbe ake afeɔ no ko kpakpa ye Hejoomo Gbi le no.” **13** Kēke ni ekēe nuu le ake: “Kpā onine mli.” Ni epā mli, ni ehi ekonj tamō nine kroko le. **14** Shi Farisifoi le je kpo ni ameteɔ eyi no apam koni amegbe le. **15** Be ni Yesu nā ele enē le, eshi jeme. Mei babao hu nyie esee, ni etsa amē fēe, **16** shi efā amē ke hiedoo ake amekahā mei le mo ni eji, **17** bō ni afee ni no ni atso gbalō Yesaia no awie le aba mli ake:

18 “Naa! Mitsulo ni mihala, mo ni misumoo, ni mikpele eno!” Mike mimumō be baanme eno, ni no ni ji jale sane le, ebaahā efēe fanj ehā jenmaji le. **19** Ebēj, ni ebolon hu, asanj mo ko nunj gbee ye gbejegbei titrii le no. **20** Ekunj gālā ko ni mli edo, ni egben kane mli tako ko ni tsoo sulii, keyashi ebaahā jale sane aye kunim. **21** Anokwa, egbēi le no jenmaji le baatsa anā hienokamo.”

22 Kēke ni amēke nuu ko ni yoo daimonio, ni eji shwilafo ke mumui fēe ba enjoo, ni etsa le, ni nuu ni ji

11:23 *Aloo “Hedis,” ni tsoo ake, mfonirifeemōj gbonyo bu kome kehā adesai. Kwemo Wiemo Titrii Amlighalamo le. 11:29 *Aloo “ni nyesusumai ahe baajo amē.”

12:4 *Aloo “aboloi ni aketsaa.” 12:18 *Aloo “misusuma ekpele eno.”

mumui le wie, ni ena nii. **23** Ojogban, asafoku le fee naa kpe amehe waa ni amebɔi kɛemo ake: "Ani alee-ko jee David Bi le ne?" **24** Be ni Farisifoi le nu ene le, amekɛe ake: "Jee no ko no ko gbomɔ neɛ ke-famɔ daimonioi le ake ja Beelzebul,* daimonioi le ancyelo le hewale naa."

25 Akeni ele amesusumɔi hewo le, ekɛe ame ake: "Manɔseyeli fee manɔseyeli ni ke le diɛntse ehe shio mple le hie kpataa, ni man fee man loo shia fee shia ni ke le diɛntse ehe shio mple le damɔn shi. **26** Nakai nɔnɔn ke Satan fa Satan le, eke le diɛntse ehe miishi mple; bele, te aaafee tɛnɔn ni emanɔseyeli le aadamɔ shi? **27** Kefata he le, ke Beelzebul hewale mifebamɔ daimonioi le, namo hewale nyebihii* le kefamɔ ame mo? Ene hewo ni amebaakojo nye# le. **28** Shi ke Nyɔnɔn mumɔ le mifebamɔ daimonioi le, no le Nyɔnɔn Manɔseyeli le ebatɔ nye shi diɛntse. **29** Aloo te aaafee tɛnɔn ni mo ko aabote nuu hewalo ko shia ni eyashɔ enibii, ake ja efimo nuu hewalo le da? No dani ebaanye eha esha le mli nibii le. **30** Mo fee mo ni be migbefan le, ete shi wo mi, ni mo fee mo ni ke mi buaaa naa le, egbeɔ eshwaa.

31 "Ene hewo le, miikɛe nye ake, esha fee esha, loo musubɔɔ fee musubɔɔ le, abaɔnɔfa gbomei, shi musu ni abɔɔ ashio mumɔ le, akɛfan. **32** Ake nɔkwemɔnɔn le, mo fee mo ni baawie wiemo ko eshi gbomɔ Bi le, akɛbaafa le; shi mo fee mo ni baawie eshi mumɔ krɔnkrɔn le, akɛfan le, dabi, jee ye shihile gbejianɔtoo neɛ* mli, loo ye no ni baaba le mli.

33 "Kɛ nyeha tso le fee tso kpakpa le, eyibii le baafɛ ekpakpa, asan ke nyeha tso le kpɔɔ le, eyibii le baakpɔɔ, ejaake tso le yibii akele le. **34** Shikpai ashwie, te aaafee tɛnɔn ni nye ni nyeji mei foji le, nyeaanye nibii kpakpai nyewie le? Ejaake no ni

eyi tsui le keteke no le, no naabu le wieɔ. **35** Gbomɔ kpakpa jeɔ jwetrii kpakpai ni ebua naa le amlɛ eke nibii kpakpai haa, ni gbomɔ fɔn hu jeɔ jwetrii foji ni ebua naa le amlɛ eke nibii foji haa. **36** Miikɛe nye ake wiemo fee wiemo ni seenamɔ be he ni mei baawie le, amebaabu he akontaa ye Kojomɔ Gbi le no; **37** ejaake owiemɔi anaa abaabu bo jalɔ ye, ni owiemɔi anaa abaabu bo fo ye."

38 Keke ni wolonmalɔi le ke Farisifoi le atɛn mei komei ha le he-too ake: "Tɔɔɔɔ, wɔmiitao oninena okadi ko wɔkwɛ." **39** Ehere no ekɛe ame ake: "Yinɔbii foji ke gbalafitelɔi* yaa no ametao okadi ko, shi ahɔn ame okadi ko ake ja gbalɔ Yona okadi le. **40** Ejaake bo ni Yona ye shwaneswane ke nyɔnɔnɔnɔn gbiɛ ete ye nɔnɔn loo kpɛtenkpele le musun le, nakai nɔnɔn gbomɔ Bi le baaye shwaneswane ke nyɔnɔnɔnɔn gbiɛ ete ye shikpɔn le tsui mli. **41** Ninivebii le ke neke yinɔ neɛ baate shi ye kojomɔ le mli ni amebaabu le fo ejaake ametsake ametsui ye Yona shiemo le naa. Shi naa! mo ko ni fe Yona ye bie. **42** Aabaate wuoyigbe mannye le ke yinɔ neɛ shi ye kojomɔ le mli ni ebaabu le fo, ejaake eje shikpɔn le naagbeehei le eba ebabo Solomon hieshikamɔ le toi. Shi naa! mo ko ni fe Solomon ye bie.

43 "Kɛ mumɔ ni he tsee ko je gbomɔ mli le, eyatsɔɔ hei ni nu be ketao hejɔnɔmɔhe, ni enaaa eko. **44** Keke le ekɛe ake, 'Maku miseɛ maya mishia ni mifa ye mli le,' ni ke eyashe le, enaa ake shia le ka shi efolo ni abɛɛ mli, ni awula mli. **45** Keke le eyaa ni eyanɔn mumɔi krokomei kpawo ni feɔ efɔn le ke-fataa ehe, ni ke amebote mli le, amehio jeme; ni nakai mo le naagbee shihile tɔɔɔ efɔn fe klenklen no le. Nakai nɔnɔn hu ebaaba le ye yinɔ fɔn neɛ gbefan."

46 Be ni ekɛ he eke asafoku le wieɔ le, no mli le enye ke enyemi-mei hii le damo agbo le naa amemii-

12:24 *Eji gbɛi ni akɛtɛɔ Satan. 12:27 *Aloo "nyekasɛɔi." #Aloo "amebaaha ana ake nye-ye fo." 12:32 *Aloo "yinɔ neɛ." Kwemo Wiemo Titrii Amligbalamo le.

12:39 *Aloo "mei ni yee anokwa."

tao ameké le awie. **47** No hewo le, mo ko kee le ake: "Naa! Onye ke onyemimeí hii le damo agbó le naa amemilitao ameké bo awie." **48** Ehere no ekéé mo ni bakéé le le ake: "Namo ji minye, ni nameí ji minyemimeí hii?" **49** Ni ekpá enine mli ketsóó ekaselbi le, ni ekéé: "Naa! Minye ke minyemimeí hii ne! **50** Ejaake mo fee mo ni feo mi-Tse ni yoo nwei le suomónaa nii le, nakai mo le ji minyemi nuu ke minyemi yoo ke minye."

13 Nakai gbi le no le, Yesu je shia le ni eyata nsho le naa. **2** Ni asafoku babao babua amehé naa ye enjoo, no hewo le, ekwo lele ko ni eta mli, ni asafoku le fee damo nsho le naa. **3** Kéke ni eke nokwemónii* tsu nii kwéie nibii pii etsóó amé ekéé: "Naa! Nidulo ko yin etee nidu-mo. **4** Be ni eduo nii le, dumowui le ekomei yashwie gbé he, ni loofóji ba amebakolo ameye. **5** Ekrokomei yashwie tesai ano, he ni amenáaa sú babao ye, ni amro le amekwékwéé ejaake sú le mli kwóó. **6** Shi be ni hulu le te shi le eshá amé, ni ake-ni amebe shishifá hewo le, aménala. **7** Ekrokomei yashwie nmei aten ni nmei le hole amehé no ni amemia amé. **8** Ni ekrokomei hu yashwie sú kpakpa no, ni améboi yibiiwoo, eko wo oha, eko wo nyónmai ekpaa, ni ekroko hu wo nyónmai ete. **9** Mo ni yoo toi le, há ebo toi."

10 No hewo le, kaselbi le ba enjoo amebabi le ake: "Meni hewo oke nokwemónii* tsuú nii kwéie otsóó amé le?" **11** Ehere no ake: "Nye le akehá nye ake nyenu nwei Mantseyeli le he teemóni saji kronkroni le ashishi, shi amé le akeháko amé. **12** Ejaake mo fee mo ni yoo no ko le, abaahá le eko afata he, ni abaahá ená ni eteke no; shi mo fee mo ni be no ko le, no ni eyoo tete le, abaashó ye eden. **13** Ene hewo mike nokwemónii* tsuú nii kwéie tsóó amé le; ejaake amekwéé nii mon, shi yakatswaa amekwéé le, ni amenuo mon, shi yakatswaa amenuo le, asan amenuu

shishi. **14** Ni Yesaia gbale le miiba mli ye amegbefan. Ekéé ake: 'Nu le nyebaanu mon né, shi nyenuj shishi kóókóó, ni kwemo le nyebaakwe mon né, shi nyenan kóókóó. **15** Ejaake mei néé atsui ekpilin, ni ameké ametoii nuu mon shi amefee he no ko, ni aménamo amehinmei koni ameké amehinmei akana ni ameké ametoii akana ni ameké ametsui akana shishi ni amekakpale, ni mitsa amé.'

16 "Shi nyehinmei ye miishéé ejaake amemiina nii, ke nyetoii hu, ejaake amemiinu nii. **17** Ejaake le-lej, miikéé nye ake, gbaloi ke jaloi babao shwe ake amena nibii ni nyenaa néé, shi ameyanaaa, asan ameshwe ake amenu nibii ni nyenuo néé, shi ameyanuuu.

18 "Agbéné, nyéboa nuu ni du nii le he nokwemóni" le mlitsóómo le toi. **19** Ké mo ko nu Mantseyeli le he wiemo le shi enuuu shishi le, mo fon le baa ebasháa no ni adu ye etsui mli le; ene ji no ni adu ye gbé le he le. **20** Shi no ni adu ye tesai ano le ji mo ni nuu wiemo le ni amro le eke miishéé kpéleó no. **21** Kéle, akeni ebe shishifá ye emli hewo le, ehio shi be fioo, ni ké amanehulu loo yiwaa te shi ye wiemo le hewo le, amro le enane tóó. **22** Shi no ni adu ye nmei aten le ji mo ni nuu wiemo le, shi shihile gbejianotoo néé* mli yeyeeyefemo le ke ninámo lakamo le miaa wiemo le, ni ewooo yibii. **23** Shi no ni adu ye sú kpakpa le no le ji mo ni nuu wiemo le ni enuú shishi, ni ewoo yibii lelelej, eko wo oha, eko wo nyónmai ekpaa, ni ekroko hu wo nyónmai ete."

24 Egba amé nokwemóni* kroko ekéé: "Jwei Mantseyeli le tamó nuu ko ni du dumowu kpakpa ye enjoo mli. **25** Be ni mei ewo le, ehényelo ba ni ebadu jwéii kefutú nmaa le ni eshi etee. **26** Be ni nmaa le kwé ni ewo yibii le, kéke ni jwéii le hu pue. **27** No hewo le shiatse le nyóji le ba enjoo ni amebabi le ake, 'Nuntsó, ani

13:3, 10, 13 *Aloo "abebuai."

13:18, 24 *Aloo "abebuá." 13:22 *Aloo "yino néé." Kwemo Wiemoi Titrii Amligbalamo le.

jee dumɔwu kpakpa odu ye ŋmɔ le mli? Bele, negbe jweii nee je mɔ?’
28 Ekɛɛ amɛ akɛ, ‘Henyɛlɔ ko, gbɔm ko, bafee ene.’ Nyɔji le kɛɛ le akɛ, ‘Bele, ani oosumɔ ni wɔya wɔyafɔmɔ amɛ?’
29 Ekɛɛ akɛ, ‘Dabi, bɔ ni afee ni ekaba le akɛ be ni nye-fɔmɔ jweii le, nyɛaafɔmɔ ŋmaa le hu kɛfutu.’
30 Nyehɔa fɛɛ adaraa keyashi nikpamɔ be le, ni nikpamɔ be le mli le, makeɛ nikpalɔi le akɛ: Klen-klen le, nyɛfɔmɔ jweii le, ni nyɛfɔmɔ amɛ keikei, ni nyɛshɔa; no sɛɛ le, nyɛbuua ŋmaa le naa keyawoa mi-nitoohe le.”

31 Egba amɛ nɔkwɛmɔmɔ* kroko ekɛɛ: “Ŋwei Mantseyeli le tamɔ sinapi wu, ni mɔ ko kɔ ni eyadu ye eŋmɔ mli.
32 Anɔkwa, eji dumɔwui le atɛŋ bibioo fe fɛɛ, shi kɛ eda le, eji yelibaa tsei le atɛŋ nɔ ni da fe fɛɛ, ni ebatsɔɔ tso, ni no hewɔ le, ŋwei loofɔji baa amɛbahɔ eniji le anɔ.”

33 Esaa egba amɛ nɔkwɛmɔmɔ* kroko ekɛɛ: “Ŋwei Mantseyeli le tamɔ masha ni yoo ko ŋɔ efutu mamu” ni fale shɛɔ susumɔnii agboi ete mli kɛ-yashi fɛɛ sha.”

34 Nibii nee fɛɛ Yesu tso nɔkwɛmɔnii# anɔ eke asafoku le wie. Anɔkwa, eke amɛ ewieɛɛ ni eke nɔkwɛmɔmɔ* tsuuu nii, **35** bɔ ni afee ni nɔ ni atso gbalɔ le nɔ awie le aba mli akɛ: “Magbele minaa kɛ nɔkwɛmɔnii,# majaje nibii ni anɔtee keje be ni ato shishi le* matsɔɔ.”

36 Agbenɛ, be ni ewo asafoku le gbɛ le, etee shia le mli. Ekasɛlɔi le ba eŋɔ amɛbakɛɛ akɛ: “Tsoɔmɔ wɔ ŋmɔ le mli jweii le he nɔkwɛmɔmɔ* le shishi.”
37 Ehɔ hetoo akɛ: “Dumɔwu kpakpa le dulɔ le ji gbɔmɔ Bi le; **38** ŋmɔ le ji je le. Dumɔwu kpakpa le ji Mantseyeli le bii le, shi jweii le ji mɔ fɔŋ le bii le, **39** ni henyɛlɔ ni du amɛ le ji Abonsam. Nikpa-

13:31, 33, 34, 36 *Aloo “abɛbuua.” **13:33** #Mamu ji nibii tamɔ abele gbɛŋ, omɔ gbɛŋ, ŋmaa gbɛŋ, kɛ amɛhenɔi ni agbele le mɔnyɔmɔnyɔ. **13:34, 35, 53** #Aloo “abɛbuai.” **13:35** *Aloo eenɛye efɛɛ akɛ, “be ni ato je le shishi le.”

mɔ be le ji shihile gbɛjianɔtoo ko* naagbee gbii, ni nikpalɔi le ji ŋweibɔfoi.
40 No hewɔ le, bɔ ni abua jweii le anaa ni ashɔ kɛ la le, nakai nɔŋŋ ebaaba le ye shihile gbɛjianɔtoo le* naagbee gbii le amlɔ. **41** Gbɔmɔ Bi le baatsu ebɔfoi, ni amɛbaabua nane-tɔtɔmɔnii fɛɛ kɛ mɛi ni tsuɔ mlatoɔmɔ nii le anaa keje e-Mantseyeli le mli, **42** ni amɛbaashere amɛ ameshwie la flɔnɔɔ le mli. Jɛmɛ ji he ni amɛbaafo ni amɛbaakpe amenyanɔjiashi ye. **43** Nakai beian le, jalɔi baakpɛ waa tamɔ hulu ye amɛ-Tsɛ le Mantseyeli le mli. Mɔ ni yoo toi le, hɔ ebo toi.

44 “Ŋwei Mantseyeli le tamɔ jwɛtri ko ni anɔtee ye koo mli, ni nuu ko yana ni eŋɔtee; ni miishɛɛ ni enɔ le sɔŋŋ hewɔ le etee eyahɔɔ nibii fɛɛ ni eyoo, ni eyahɛ nakai shikɔŋ le.

45 “Asaŋ ŋwei Mantseyeli le tamɔ jarayelo gbɛfalɔ ko ni miitaɔ adia-gbai kpakpai. **46** Be ni eyana adia-gba kome ni jara wa le, etee ni amro le eyahɔɔ nibii fɛɛ ni eyoo le ni eyahɛ.

47 “Asaŋ ŋwei Mantseyeli le tamɔ tsɔani ni anɛmɛ ye ŋshɔ mli koni edɔ ŋshɔŋ loi srɔtoi le fɛɛ eko. **48** Be ni eyi le, amɛgbala kɛba ŋshɔ le naa, ni ametara shi amɛbuua ekpakpai le anaa amewo nii amlɔ, shi nɔ ni ehiii le ameshere ameshwie. **49** Nakai ebaaba le ye shihile gbɛjianɔtoo le* naagbee gbii le amlɔ. Ŋweibɔfoi le baaya ni amɛyatse mɛi fɔji le keje jalɔi le ahe **50** ni amɛbaashere amɛ ameshwie la flɔnɔɔ le mli. Jɛmɛ ji he ni amɛbaafo ni amɛbaakpe amenyanɔjiashi ye.

51 “Ani nyɛnu nii nee fɛɛ shishi?” Amɛkɛɛ le akɛ: “Hɛɛ.” **52** Keke ni ekɛɛ amɛ akɛ: “Kɛ nakai ni le, man tsɔɔlɔ fɛɛ man tsɔɔlɔ ni atso le ŋwei Mantseyeli le he nii le, etamɔ mɔ ko, shiatse ko, ni jieɔ nii hei kɛ nii mɛmɛji fɛɛ kejeɔ ejwɛtritoohe le.”

53 Be ni Yesu gba amɛ nɔkwɛmɔnii# nee egbe naa le, eshi jɛmɛ etee. **54** Be ni eba eman le mli le, ebɔi

13:39 *Aloo “yino ko.” Kwɛmɔ Wiemɔi Titrii Amligbalamɔ le. **13:40, 49** *Aloo “yino le.” Kwɛmɔ Wiemɔi Titrii Amligbalamɔ le.

ame nitsɔɔmɔ ye amekpeehe le, ni no hā amehe j̄s amehe ni amekke: “Nɛgbe nuu nɛɛ nā hieshikamɔ ke hewale nitsumɔni nɛɛ keje? 55 Ani jeeɛ kapintafonyo le bi le nɛ? Ani jeeɛ enye atseɔ le Maria, ni enyemimeɪ hii le hu atseɔ amɛ Yakobo ke Yosef ke Simon ke Yuda le? 56 Ni enyemimeɪ yei le, ani jeeɛ amɛ fɛɛ amekɛ wɔ yɔɔ? Bele, nɛgbe nuu nɛɛ nā nii nɛɛ fɛɛ keje mɔ?” 57 No hewɔ le, amɛnane bɔi t̄ɔtɔmɔ ye ehewɔ. Shi Yesu keɛ amɛ ake: “Awɔɔ gbalɔ hie nyam ye he fɛɛ he, ja emɔn ke le diɛntse eshia keke.” 58 Ni etsuuo hewale nitsumɔi babaoo ye jeme ye hemokɛye-li ni amɛbe le hewɔ.

14 Nakai be le mli le, Herode, ni ji kɔkɔpaa nɔyelɔ* le, nu Yesu he sane 2 ni ekɛɛ etsuji le ake: “Yohane Baptisilɔ le ni. Atee le shi keje gbɔhii atɛn, ni no hewɔ ni enyeɔ etsuɔ hewale nitsumɔi nɛɛ.” 3 Ejaake Herode* emɔ Yohane ni efimɔ le, ni ewo le tsun ye Herodia, ni ji enyemi nuu Filipino ɲa le hewɔ. 4 Ejaake no mli le, Yohane keɔ le ake: “Mla enɲmɛɛ gbe ake ɔɲɔɔ le ake ɔɲa.” 5 Eye mli ake eesumɔ ni egbe le mon, shi eeshe asafoku le gbeyei, ejaake amɛbuɔ le gbalɔ. 6 Shi be ni ayɛɔ Herode fɔmɔ gbi le, Herodia biyoo le bajo ye nifeemɔ le shishi, ni esa Herode hie jogbanɲa aahu 7 ake ekā oblayoo le kitā ake, nɔ fɛɛ nɔ ni ebaabi le le, ebaahā le. 8 Keke ni enye wo le ɲaa, ni ebakɛɛ ake: “Ŋɔɔ Yohane Baptisilɔ le yitso of̄ɔ k̄a nɛɛ mli ohā mi.” 9 Enɛ dɔ mantse le mon, shi ye kitāi ni ekamɔ le, ke mei ni ke le tara niyenii le ashi* le ahewɔ le, efā ake akɛhā le. 10 No hewɔ le, etsu ni ayafɔ Yohane yitso ye tsunwoohɛ le. 11 Ake eyitso le f̄ɔ k̄a mli ni akɛbahā oblayoo le, ni le hu ekɛyahā enye. 12 Sɛɛ mli le, ekasɛlɔi le ba ni amɛbawɔ egbonyo le, ni amɛyafu le; ni amɛba amɛbabɔ Yesu amanie.

14:1 *Hela mli le, “tetrarre.” 14:3 *Ni ji, Herode Antipa. Kwemɔ Wiemɔi Titrii Amligbalamɔ le. 14:9 *Aloo “mei ni ke le tara okpɔɔ le he.”

13 Be ni Yesu nu enɛ le, ebote lele mli ni eshi jeme ketee koni ekome eyahɔ he ko banee. Shi be ni asafoku le nu le, amɛtswa nantu keje maji le amlɪ kenyeɪ esɛɛ.

14 Be ni ebashe ɲshɔ le naa le, ena asafoku babaoo, ni emusun tsɔ le ye amɛ hewɔ, ni etsa amɛɛn helatsemɛi le. 15 Shi be ni she gbɛkenaa-shi le, ekasɛlɔi le ba enɔɔ amɛbakɛɛ le ake: “Bie etse ehe banee, ni je ena momo; wɔ asafoku le gbe koni amɛya akrowai le amlɪ amɛyahɛ niyenii.” 16 Shi Yesu keɛ amɛ ake: “Ehiaaaa ni ameshi; nye nyehāa amɛ nɔ ko amɛyea.” 17 Amɛkɛɛ le ake: “Wɔbe nɔ ko ye bie ake ja aboloɪ enumɔ ke nu mli loi enyɔ.” 18 Ekɛɛ ake: “Nyekɛbahāa mi ye bie.” 19 Ni eke gbɛtsɔɔmɔi hā asafoku le koni amɛtarataraa shi ye jweii le anɔ. Keke ni ekɔɔ aboloɪ enumɔ ke loi enyɔ le, ni ekwe ɲwei, ni esole,* ni no sɛɛ le ekumɔ aboloɪ le amlɪ, ni ekɛhā kasɛlɔi le, ni kasɛlɔi le hu kehā asafoku le. 20 Ni amɛ fɛɛ amɛye ni amɛtɔɔ, ni amɛkɔɔ fufuji ni shwe le, kentɛnɲ nyɔɲma ke enyɔ obɔɔɔ. 21 No mli le mei ni ye nii le aaafɛ hii akpei enumɔ, ke yei ke gbekɛbii bibii hu. 22 Keke ni amɔ le, ehā ekasɛlɔi le bote lele le mli ni amɛtsɔ ehie keya ɲshɔ le sɛɛgbe, koni ewo asafoku le gbe.

23 Be ni ewo asafoku le gbe egbe naa le, ekome too ekwɔ ketee gɔɲ le nɔ koni eyasɔle. Be ni je na le, ekome too eyɔɔ jeme. 24 Be nɛɛ mli le, lele le ke ɲshɔ le naa jekɛ* ni ɲshɔkei le mihele lele le, ejaake eekpee kɔɔyɔɔ. 25 Shi nyɔɲɲ buu be ni ji ejwe* le nɔ le, enyeɪ ɲshɔ le hie keba amɛɲɔɔ. 26 Be ni ekasɛlɔi le ahɲɲmɛi gba enɔ ake enyeɪ ɲshɔ le hie le, amɛtsui fā amɛkɛɛ: “Ninaa ne!” Ni gbeyeshemɔ hā amɛbolɔ. 27 Shi amɔ le, Yesu keɛ amɛ ake: “Nyɛnāa ekāa! Mi ni; nyɛkashea gbeyei.” 28 Petro hā le hetoo ake: “Nun̄tsɔ, kɛ bo ni le,

14:19 *Sht. ɲm., “ejɔɔ.” 14:24 *Sht. ɲm., “stadioi babaoo.” Stadio kome fɛɔ m 185 (nat 606.95). 14:25 *Ni tsɔɔ ake, aaafɛɛ manke ɲmɛji 3 keyashi aaafɛɛ leebi ɲmɛji 6.

fā mi koni matsɔ nu le hie keba onɔɔ.”

29 Ni ekee: “Ba!” Ni Petro je lele le mli, ni enyie nu le hie kemiiya Yesu nɔɔ.

30 Shi be ni ena bɔ ni kɔɔɔɔ le tswaa waa le, eshe gbeyei. Ni be ni eboi shiumɔ le, ebo ekee: “Nunɔtsɔ, heremɔ mi!” **31** Ni amɔ le, Yesu kpā enine mli ni emɔ emli, ni ekee le ake: “Bo ni ohemɔkeyeli faaa, meni hewo ohā oyin fee bo koshikoshi?” **32** Be ni amebote lele le mli le, kɔɔɔɔ le fɔɔ tswaa. **33** Keke ni mei ni yɔɔ lele le mli le kotokotoo le amekke: “Nyɔnɔm Bi ji bo læelen.” **34** Ni amefo nshɔ le, ni ameba Genesaret shikpɔn le nɔ.

35 Be ni hii ni yɔɔ jeme le yoo le le, ametsu ake wiemo tee jeme niian fee, ni mei nɔ helatsemɛi fee keba onɔɔ. **36** Ni amekpa le fai ake ehā ametara etade nohaano le naamu le he keke, ni mei fee ni tara he le ahe wa amɛ kwraa.

15 Keke ni Farisifoi ke wolonmalɔi je Yerusalem ba Yesu nɔɔ amɛbakɛ ake: **2** “Meni hewo okaseɔi le kuɔ blematsemɛi le akusum le mli le? Ake nɔkwemɔnɔ le, amefɔɔ amedɛ* dani ameyɛɔ nii.”

3 Ehere nɔ ekee amɛ ake: “Meni hewo nyekus Nyɔnɔm kitā le mli ye nyekusum le hewo le? **4** Ake nɔkwemɔnɔ le, Nyɔnɔm kee ake, ‘Wo otse ke onye,’ ni, ‘Mɔ ni wiew wiemoi fɔji eshiɔ* etse aloo enye le, agbe le.’ **5** Shi nyekɛɔ ake, ‘Mɔ fee mɔ ni keɔ etse aloo enye ake: ‘Nɔ fee nɔ ni mi-yɔɔ ni kule obaanā he sɛɛ le, eji nɔ-keenɔ ni ajɔɔ nɔ ahā Nyɔnɔm’ le, **6** ehiaaa ake ewo etse kwraa.’ No hewo le, nyegu Nyɔnɔm wiemo le ye nyekusum le hewo. **7** Osatofoi, eja pɛ ake Yesaia gba ye nyehɛ be ni ekee ake: **8** ‘Man nɛɛ ke amenaabu wo mi, shi ametsui etsi amehɛ keje mihe ketee shonɔ. **9** Yakatswaa ameyaa nɔ amejāa mi le, ejaake ametsɔɔ tɔɔɔɔ ni ji gbɔmɛi akitāi.’” **10** Ni etse asafoku le kebenɔke ni ekee amɛ ake: “Nyeboa toi ni nyenua shishi:

15:2 *Ni tɔɔ ake, ametsuu amehɛ ye kusum naa. **15:4** *Aloo “Mɔ ni sopaa.”

11 Jee nɔ ni boteɔ gbɔmɔ daan ji nɔ ni buleɔ le, shi mon nɔ ni jɛɔ edaan le ji nɔ ni buleɔ le.”

12 Keke ni kaselɔi le ba onɔ amɛbakɛ le ake: “Ole ake be ni Farisifoi le nu nɔ ni owie le amena-ne tɔɔɔ?” **13** Ehere nɔ ekee: “Tso fee tso ni jee minwei Tɛ le teo le, abaafā. **14** Nyekadia amesɛɛ. Gbɛ-tɔɔɔɔ shwilafoi ji amɛ. Bele, kɛ shwilafo tɔɔ shwilafo gbe le, ameyi enyo le fee amebaayagbee bu mli.” **15** Petro here nɔ ekee: “Tɔɔɔɔ wɔ nɔkwemɔnɔ* le mli.” **16** Keke ni ekee ake: “Ani nye hu nyenuu nii ashishi lolo? **17** Ani nyelee ake nɔ fee nɔ ni boteɔ mɔ daan le, musun eyaa ni ajieɔ awoɔ tiafi mli? **18** Shi nɔ fee nɔ ni jɛɔ daan jɛɔ kpo le, tsui le mli ejɛɔ, ni nomei buleɔ gbɔmɔ. **19** Ake nɔkwemɔnɔ le, tsui le mli susumɔi fɔji, gbɔmɔgbei, gbalafitemɔi, bolenamɔ jenɔba sha,* jui, amale odasei, ke musubɔi jɛɔ. **20** Enɛmɛi ji nibii ni buleɔ gbɔmɔ; shi dɛ ni afɔɔɔ* dani ayeɔ nii le, nɔ buleɛ gbɔmɔ.”

21 Agbɛnɛ, Yesu shi jeme etee Tiro ke Sidon kpokpaa le nɔ. **22** Ni naa! Foinike yoo ko ni je nakai kpokpaa le nɔ le ba ebabolo ekee: “Naa mi mɔɔ Nunɔtsɔ, David Bi. Daimonio miihao mibiyoo waa.” **23** Shi efooɔ edaan. No hewo le ekaselɔi le ba onɔ amɛbakpa le fai ake: “Wo le gbe ni eya, ejaake eebolo kemiiinyie wɔsɛɛ.” **24** Ehā hetoo ekee: “Atsuu mi mɔ ko mɔ ko nɔɔ, ake ja Israel we gwantenɔ ni elaaɛ le anɔɔ keke atsu mi.” **25** Shi yoo le ba ni ebakoto le ekee: “Nunɔtsɔ, ye obua mi!” **26** Ehā le hetoo ake: “Ejaaa ake anɔɔ bii le aboloo le ashɛɛɔ ashwiew gbei abii le ahie.” **27** Yoo le kee ake: “Nunɔtsɔ, nakai ni, shi ye anɔkwale mli le, gbei abii le yeɔ fufuji ni jɛɔ amenunɔtsɔmɛi le akpɔɔ le nɔ shwiew shi le.” **28** Keke ni Yesu here le nɔ ekee: “Oo yoo,

15:12 *Aloo “ewo amɛmli la.” **15:15** *Aloo “abɛbua.” **15:19** *Hela wiemoɔkuli ni ji pornei’a le piifeemo. Kwemɔ Wiemoi Titrii Amligbalamɔ le. **15:20** *Ni tɔɔ ake, he ni atsuu ye kusum naa.

ohemokweyeli da; bo ni otaoo le, aba mli nakai ahā bo." Ni ebiyoo le he wa le ye nakai nmeletswaa le no nōnō.

29 Ni Yesu je jeme eba Galilea ņsho le naa gbe, ni be ni ekwo ke-tee gōn le no le, eyata shi ye jeme.

30 Keke ni asafoku babao tsi amebenke le, ni ameke akpakei, kpajeloi, shwilafoi, mumuii, ke mei kroko-mei pii ba, ni ameke ame banmele enaji anaa, ni etsa ame. **31** Ni be ni asafoku le na ake mumuii miiwie, ni kpajeloi ahe miiwa ame, ni akpakei miinyie, ni shwilafoi miina nii le, amena kpe amehi, ni amewo Israel Nyōnmo le hie nyam.

32 Shi Yesu tse ekaseloi le keba enōo ni ekee ame ake: "Mimusōn mii-tso mi ye asafoku le hewo, ejaake gbii ete ne ni ameke mi ehi shi, ni amebe no ko ni amebaaye. Misumōō ake miwoō ame gbe ke hōmō,* ejaake ekole, amebaayatō biti ye gbe le no."

33 Shi kaseloi le kee le ake: "Negbe wōbaanā aboloi ni fa bo ni baashe asafoku ni da neke naa ye bie ni etse ehe banee nee?" **34** Keke ni Yesu kee ame ake: "Aboloi enyie nyeyōō?" Amekēē ake: "Kpawo, ke nu mli loi bi-bii fioo ko." **35** Ni be ni efā asafoku le ake ametara shikpōn le, **36** ekolo aboloi kpawo ke loi le, ni be ni eda shi le, ekumō mli ni ekehā kase-loi le, ni kaseloi le hu kehā asafoku le. **37** Ni ame fee ameye ni ameto-ro, ni amekolo fufuji ni shwe le, kentenji agboi* kpawo obōbo. **38** Ni mei ni ye nii le ayibo ji hii akpei ejwe, ke yei ke gbekēbii bibii hu. **39** Agbene, be ni ewo asafoku le gbe le, ebote lele mli ni eba Magadan kpokpaa le no.

16 Ni Farisifoi ke Sadukifoi le tsi amebenke le, ni bo ni afee ni ameka le le, amebi le koni efee okadi ko ni je nwei etsōō ame. **2** Ni ehene no ekee ame ake: "Ké she gbekēnaa-shi le, nyekē ake, 'Jen baatse, ejaake nwei etsu,' **3** ni leebi le nyekē ake, 'Ŋmene le, jen baajo ni nugbo baane

ejaake nwei etsu, shi ehie eha.' Nyele nwei atatui le ashishitsōōmō, shi bei le ahe okadii le, nyenyēē shishi nyetsōō. **4** Yinōbii fōji ke gbalafiteloi* yaa no ametaōō okadi ko, shi ahān ame okadi ko ake ja Yona okadi le." Keke ni eshi ame ni eyin etee.

5 Agbene, kaseloi le fo nsho le ke-tee nsho le sēē, ni amehie kpa no ake amebaakolo aboloi keya. **6** Yesu kee ame ake: "Nyeyaa no nyegbea nyehi-nmeian, ni nyekwea jogbanj ye Farisifoi ke Sadukifoi le amasha le he."

7 Keke ni amebōi niahesusumō ye ameten amekēē: "Wōkōōō aboloo ko kwraa kebaaa." **8** Akeni Yesu le ene hewo le, ekee ake: "Nye ni nyehemō-keyeli faaa, meni hewo nyewiewieo ye nyeten ake nyehieēē aboloo le?"

9 Anī nyenako oti le lolo, aloo nyekaii aboloi enumō ni akele hii akpei enumō le, ke kentenji abo ni nyeloo le? **10** Aloo aboloi kpawo ni akele hii akpei ejwe le, ke kentenji agboi* abo ni nyeloo le? **11** Te fee tenj ni nyekōōō sēē ake jee aboloi ahe mike nye wie le? Shi moj nyekwea jogbanj ye Farisifoi ke Sadukifoi le amasha le he."

12 Keke ni amekō sēē ake ekee amekwe jogbanj ye Farisifoi ke Sadukifoi le atsōōmō le he, shi jee ye aboloo masha he.

13 Be ni Yesu ba Kaisarea Filipi kpokpaa le no le, ebi ekaseloi le ake: "Namō mei keō ake gbōmō Bi le ji?" **14** Amekēē ake: "Mei komei keō ake Yohane Baptisilo le, mei komei hu keō ake Elia, ni mei kroko-mei hu keō ake Yeremia loo gbaloi le aten mō kome." **15** Ekee ame ake: "Shi nye le, namō nyekē ake miji?" **16** Simon Petro hā hetoo ake: "Bo ji Kristo le, Nyōnmo hiekāalō le Bi le."

17 Yesu here le no ake: "Simon, Yona bi, oye miisheē, ejaake jee heloo ke lá* jie ene kpo tsoō bo, shi moj mi-Tse ni yōō nwei le ni. **18** Kefata he le miikeē bo ake: Bo ji Petro, ni tē-saa neē no matswa misafo le mama,

15:32 *Aloo "ní amēmiihi ņmaa." 15:37; 16:10 *Aloo "niyenii kentenji."

16:4 *Aloo "mei ni yeeē anōkwa." 16:17 *Aloo "ejaake jeeē gbōmō."

ni Gbonyo Bu* le naa agbói le nyen no aye. **19** Manɔ ɲwei Manɲseyeli le naa samfei le mahā bo, ni nɔ fɛɛ nɔ ni oofoi ye shikɔɲ le nɔ le baafee nɔ ni afi ye ɲwei momo, ni nɔ fɛɛ nɔ ni ooofene ye shikɔɲ le nɔ le baafee nɔ ni afene ye ɲwei momo.” **20** Keke ni efā kaselɔi le ke hiédɔ ake amekakɛɛ mo ko mo ko ake le ji Kristo le.

21 Keke nakai be le nɔ keyaa le, Yesu bɔi ekaselɔi le tsɔɔm ake esa ake eya Yerusalem ni eyana nɔ babao ye onukpai le ke osɔfoi tsiifoɔi le ke wolonmalɔi le adɛɲ, ní agbe le, ní ye gbi ni ji gbi ete le nɔ le, atee le shi. **22** Keke ni Petro ɲ le ketee afā ni ebɔi ehie kamɔ ekɛɛ: “Nunɲtsɔ, kaatse efɔɲ ohā ohe;* ene ban onɔ kɔkɔɔ.” **23** Shi etsɔ ehe ni ekɛɛ Petro ake: “Ho misɛɛ, Satan! Oji nanetɔ́tɔmɔ kehā mi ejaake ojwɛɲɲɲ Nycɔɲmɔ jwɛɲmɔi shi mon gbɔmɛi ajwɛɲmɔi ojwɛɲɔ.”

24 Keke ni Yesu kɛɛ ekaselɔi le ake: “Ké mɔ ko miisumɔ ake enyie misɛɛ le, ekwa ehe ni ewó epɲmɔ tso* le ni eya nɔ enyie misɛɛ. **25** Ejaake mɔ fɛɛ mɔ ni miisumɔ ake ebaa ewala* yi le, ebaanmɛɛ le, shi mɔ fɛɛ mɔ ni ewala* ɲmɛɔ le ye mihewɔ le, enine baashe nɔ. **26** Anɔkwa, mɛɛ nɔ kpakpa gbɔmɔ baaná ké enine she jɛɲ muu le fɛɛ nɔ shi ewala* ɲmɛɛ le? Aloo menɔ gbɔmɔ baanɔ ehā ketsake ewala?*” **27** Ejaake gbɔmɔ Bi le baaba ye e-Tse le anunyam le mli ke ebɔfoi le, keke le ebaahā mɔ fɛɛ mɔ nɔ ni sa le ye enifeemɔ naa. **28** Leɛɛɲ, miikɛɛ nyɛ ake meɔi komeɔ ye meɔi ni damɔ bie nɛɛ atɛɲ ni amesan amɛnaa gbele kɔkɔkɔ keyashi amɛbaana gbɔmɔ Bi le miiba ye e-Manɲseyeli le mli dā.”

17 Gbii ekpaa sɛɛ le, Yesu ɲɔ Petro ke Yakobo ke enyɛmi Yohane efata ehe ni eke amɛ tee ɔɲɲ ni

16:18 *Aloo “Hedis,” ni tsɔɔ ake, mfoniri-feemɔɲ gbonyo bu kome kehā adesai. Kwɛmɔ Wiemɔi Titrii Amligbalamɔ le. **16:22** *Sht. ɲm., “omli ahi ahā ohe.” **16:24** *Kwɛmɔ Wiemɔi Titrii Amligbalamɔ le. **16:25, 26** *Aloo “esusuma.”

kwo ko nɔ, eke amɛ pɛ. **2** Ni etsake ye amehie; ehie kpe tamɔ hulu, ni etadei anɔhaanɔi le ye tamɔ la. **3** Ni naa! amɛna Mose ke Elia ní amɛke Yesu miigba sane. **4** Keke ni Petro kɛɛ Yesu ake: “Nunɲtsɔ, ehɔi hā wɔ ake wɔye bie. Ké oosumɔ le, mashɔi bui ete ye bie, onɔ ekome, Mose nɔ ekome, ke Elia nɔ ekome.” **5** Be ni eká he ewieɔ le, naa! atatu halanɲ ko baha amɛnɔ, ni naa! gbee ko je atatu le mli kɛɛ: “Mɔ nɛ ji mi-Bi ni misumɔ le le, mɔ ni miikpɛɛ enɔ le. Nyɛboa le toi.” **6** Be ni kaselɔi le nu enɛ le, amɛke amehie bumɔ shi ni ameshe gbeyei naakpa. **7** Keke ni Yesu tsi ebɛɲke amɛ ni etara amehie ekɛɛ: “Nyɛtea shi. Nyekashea gbeyei.” **8** Be ni amehole amehie nɔ le, amɛnaaa mɔ ko ake ja Yesu kome pɛ. **9** Be ni amɛmiikpeleke ɔɲɲ le, Yesu fá amɛ ekɛɛ: “Nyekagbaa mɔ ko mɔ ko ninaa le keyashi abaatee gbɔmɔ Bi le shi keje gbɔhii atɛɲ.”

10 Shi kaselɔi le bi le ake: “Bele, menɔ hewɔ wolonmalɔi le keɔ ake ja Elia eba dā le?” **11** Ni ehɛɛ nɔ ekɛɛ ake: “Elia miiba leɛɛɲ, ni ebaasaa nibii fɛɛ. **12** Shi miikɛɛ nyɛ ake, Elia eba momo, ni ameyoo le shi mon amefee le nɔ fɛɛ nɔ ni amesumɔ. Nakai nɔɲɲ hu gbɔmɔ Bi le baana nɔ ye amɛɛɲ.” **13** Keke ni kaselɔi le kɔ sɛɛ ake Yohane Baptisilɔ le he eke amɛ wie le.

14 Be ni ameshe asafoku le maseɔi le, nuu ko ba ɛɲɔ bakula shi ye ehie, ni ekɛɛ: **15** “Nunɲtsɔ, naa mibinu le mɔbɔ, ejaake eeye gbiligbili ni ehe miye. Efɔɔ la mli gbemɔ, ni efɔɔ nu hu mli gbemɔ. **16** Mike le bahā okaselɔi le, shi amenyɛɛ le amɛtsa.” **17** Ni Yesu here nɔ ake: “Oo yinɔbii ni be hemɔkeyeli ni be amɛɲɛɛ nɔ, be enyie kwraa mike nyɛ baahi shi keyashi? Be enyie kwraa maná nyehɛ tsui keyashi? Nyɛke le abaa miɲɔɔ ye bie.” **18** Keke ni Yesu ká daimonio le hie, ni eje emli, ni gbeke nuu le he wa le ye nakai ɲmɛɛtswaa le he nɔ nɔɲɲ. **19** Keke ni kaselɔi le ba Yesu ɲɔɔ ye teemɔɲ ni amekɛɛ

ake: "Meni hewa wonyeee daimonio le wofa le?" **20** Ekée amé ake: "Nyehemokoyeli ni faaa le hewon. Ejaake leelen, miikée nye ake, ké nyeye hemokoyeli ni dale tamó sinapi wu le, nyebaakee gonj née ake, 'Faa keje bie keya jeme,' ni ebaafá, ni no ko no ko be ni nyenyen nyefee." **21** —

22 Be mli ni amebua amehé naa ye Galilea le ni Yesu kée amé ake: "Abaa-jie gbomo Bi le awo gbomei aden, **23** ni amebaagbe le, ni ye gbi ni ji gbi ete le no le, abateé le shi." Ni amewere ho amehé waa.

24 Be ni ameshe Kapernaum le, hii ni heo drakmai enyo* too le ba Petro ñko amebabi le ake: "Ani nyetsaawo le wooo drakmai enyo too le?" **25** Ekée ake: "Ewoa." Shi be ni ebote shia le, Yesu klenklen ke le wie ekée: "Te osusuo tenj, Simon? Naméi aden shikpon le no mantsemei le heo too loo yi too kejeo? Ye ame dientse amebii le aden loo meikpoji aden?" **26** Be ni ekée ake: "Ye meikpoji le aden" le, Yesu kée le ake: "Bele, ye anokwale mli le, esaaa ake bii le woó too. **27** Shi bo ni afee ni wokatoto ameanane le, yaa ñsho le naa oyafó kpon, ni loo klenklen ni baabako kpon le, shá le, ni ké ogbe edaan le, obaana jwieteí shika.* Ñko ni okéhá amé kehá mi ke bo fée."

18 Nakai ñmeletswaa le no ñonj le, kaseloi le ba Yesu ñko amebakee ake: "Bele namo ji agbo fe fée ye ñwei Mantseyeli le mli?" **2** No hewa le, etse gbeke bibioo ko keba enjko, ni eke le damo ameten **3** ni ekée ake: "Leelen, miikée nye ake: Ké nyetsakee* ní nyetsomó tamó gbeke-bii bibii le, nyeboten ñwei Mantseyeli le mli kókoóko. **4** Bele, mó fée mó ni baaba ehe shi tamó gbeke bibioo née, le ji agbo fe fée ye ñwei Mantseyeli le mli; **5** ni mó fée mó ni hereo gbeke bibioo tamó neke ye migbéi mli le, hereo mi hu. **6** Shi mó fée mó ni tótó bibii née ni náa hemokoyeli ye

mimli le aten mó kome nane le, ehi há le ake ake wiete ni teji gbalaa baa-ñmo ekue ni anj le awo ñsho tenj.

7 "Kpoo há je le ye nanetótómónii le ahewo! Anokwa, bo fée bo ni fee le, nanetótómónii le baaba, shi kpoo há mó ni nanetótómó le tsáó eno kébaa le! **8** Bele, ké onine loo onane tótó onane le, foo ye ohe oshe ofó. Ehi há bo ake obaabote wala mli ake kpajeló loo akpake fe no ni oye nijj enyo loo najj enyo ni abaashe bo afó naano la* le mli. **9** Agbene hu, ké ohinjei tótó onane le, fáa oshe ofó. Ehi há bo ake oke hinjei kome baabote wala mli fe no ni oye hinjei enyo ni abaashe bo afó Gehena la* le mli. **10** Nyekwea jogbanj koni nyekagbe bibii née aten mó kome he guo, ejaake miikée nye ake amebfoi ni yoo ñwei le kwéo mi-Tse ni yoo ñwei le hie daa. **11** —

12 "Te nyesusuo tenj? Ké mó ko ye gwantenj oha ni ameten ekome du gbe le, ani eshinj nyonjai neehu ke neehu le ye goji le ano ni eya eyatao no ni edu gbe le? **13** Ni ké ena le le, leelen, miikée nye ake, emii sheo ehe ye no he fe nyonjai neehu ke neehu ni eduko gbe le. **14** Nakai ñonj mi-Tse* ni yoo ñwei le sumóóó ake bibii née aten ekome po hie kpátáa.

15 "Shi ké onyemi fee esha ko le, yaa ni oyatsáó le etómó le,* oke le yi enyo kéke. Ké ebo bo toi le, no le onine eshe onyemi le no." **16** Shi ké ebooo toi le, ñko mó kome loo meí enyo ofata ohe koni ye odasefoi enyo loo ete awiemó* naa le, sane fée sane ama shi. **17** Shi ké ebooo ame toi le, kéemo asafo le. Ké ebooo asafo le hu toi le, buu le tamó jenmajianjii le aten mó ko, ke toohelo.

18 "Leelen, miikée nye ake, no fée no ni nyebaafi ye shikpon le no le, baafée no ni afi ye ñwei momo, ni no

18:8 *Ene tsáó naano hiekatamó. 18:9

*Kwemo Wiemoi Titrii Amligbalamo le. 18:14

*Aloo eeneye efee ake, "nye-Tse." 18:15

*Sht. ñm., "ni oyakune le." *Aloo "ohá

onyemi le eko gbe kpakpa ekonj." 18:16

*Sht. ñm., "adaanj."

17:24 *Sht. ñm., "drakma nta." 17:27 *Sht. ñm., "stata kapele," asusuo ake enaa shio drakmai ejwe. 18:3 *Aloo "nyekpalee."

fɛɛ nɔ ni nyɛbaafene yɛ shikɔŋ lɛ nɔ lɛ, baafɛɛ nɔ ni afɛnɛ yɛ ŋwɛi momo. **19** Shi kome ekonŋ lɛ, lɛlɛŋ, miikɛɛ nyɛ akɛ, kɛ nyɛtɛŋ mɛi enyɔ kpā gbee yɛ shikɔŋ lɛ nɔ yɛ nɔ ko ni he hiaa ni esa akɛ amɛbi he lɛ, mi-Tse ni yɔɔ ŋwɛi lɛ baahā aba mli ahā amɛ. **20** Ejaake he ni mɛi enyɔ loo mɛi etɛ ebua amɛhe naa yɛ, yɛ migbɛi mli lɛ, miyɛ amɛtɛŋ yɛ jɛmɛ.”

21 Kɛkɛ ni Petro ba ebakɛɛ lɛ akɛ: “Nunŋtɔ, shii enyɛɛ esa akɛ minyɛmi atɔ minɔ ni minɔfa lɛ? Keyashi shii kpawo lo?” **22** Yesu kɛɛ lɛ akɛ: “Miikɛɛ bo akɛ, jɛɛ keyashi shii kpawo, shi mon keyashi shii nyɔŋmai kpawo kɛ kpawo.*

23 “No hewɔ ni ŋwɛi Maŋtseyeli lɛ tamɔ maŋtse ko nɛ tao akɛ ekɛ enyɔji abu akontaa lɛ. **24** Be ni ekɛ amɛ boi akɔntaabuu lɛ, akɛ nuu ko ni hie lɛ nyɔɔɔ talɛntai akpei nyɔŋma* ba enɔɔ. **25** Shi akɛni ebɛ nɔ ko ni ekɛaawo nyɔɔɔ lɛ hewɔ lɛ, enunŋtɔ lɛ fā akɛ ahɔɔ lɛ kɛ ena kɛ ebii kɛ nii fɛɛ ni eyɔɔ ni akɛwo nyɔɔɔ lɛ. **26** No hewɔ lɛ, nyɔŋ lɛ ho egbee shi ni ekpa lɛ fai ekɛɛ, ‘Too otsui shi ohā mi, ni mawo bo nyɔɔɔ lɛ fɛɛ.’ **27** Nakai nyɔŋ lɛ nunŋtɔ lɛ musunŋ tɔ lɛ yɛ enɛ hewɔ, ni enmɛɛ ehe ni ekɛ enyɔɔɔ lɛ kɛ lɛ. **28** Shi nakai nyɔŋ lɛ je kpo ni eyana enanɛmɛi nyɔŋ lɛ atɛŋ mɔ kome ni hie lɛ nyɔɔɔ denarioi oha, ni emɔ emli, ni ebɔi esɛ miamɔ ekɛɛ, ‘Wo mi nyɔɔɔ ni ohie mi lɛ fɛɛ.’ **29** No hewɔ lɛ, enaanyo nyɔŋ lɛ ho egbee shi ni ebɔi lɛ faikpamɔ ekɛɛ, ‘Too otsui shi ohā mi, ni mawo bo nyɔɔɔ lɛ.’ **30** Shi lɛ lɛ ekpɛlɛɛ, mon lɛ, ehā awo lɛ tsun keyashi be ni ebaawo lɛ nyɔɔɔ lɛ. **31** Be ni enanɛmɛi nyɔŋ lɛ na nɔ ni tee nɔ lɛ, egba amɛnaa waa, ni amɛtɛɛ amɛyabɔ amɛnunŋtɔ lɛ nibii ni etɛɛ nɔ lɛ fɛɛ. **32** Kɛkɛ ni enunŋtɔ lɛ hā ayatɛ lɛ kɛba ni ekɛɛ lɛ akɛ: ‘Nyɔŋ fɔŋ, be ni okpa mi fai lɛ,

minɔ onyɔɔɔ lɛ fɛɛ mike bo. **33** Ani esaaa akɛ kulɛ bo hu onaa onanyo nyɔŋ lɛ mɔɔɔ taake mina bo mɔɔɔ lɛ?’ **34** Kɛkɛ ni enunŋtɔ lɛ mli fu, ni enɔ lɛ ehā tsunwoohɛ nɔkwɛlɔ lɛ, keyashi be ni ebaawo nyɔɔɔ lɛ fɛɛ. **35** Mi-Tse ni yɔɔ ŋwɛi lɛ hu kɛ nyɛ baayɛ yɛ nakai gbɛ nɔ nɔŋŋ, kɛ nyɛtɛŋ mɔ fɛɛ mɔ kɛ enyɛmi tɔmɔ efaaa lɛ kɛjɛɛ etsui mli.”

19 Be ni Yesu wie wiemoi nɛɛ egbɛ naa lɛ, eshi Galilea, ni eba Yudea husui lɛ anaa yɛ Yordan sɛɛ. **2** Agbɛnɛ hu, asafoku babao nyɛɛ esɛɛ, ni etsa amɛ yɛ jɛmɛ.

3 Ni Farisifoi ba enɔɔ kɛ yinŋto akɛ amɛbaka lɛ, ni amɛbi lɛ akɛ: “Ani mla ŋmɛɔ gbɛ ni nuu ashwie ena* yɛ sane fɛɛ sane hewɔ?” **4** Ehere nɔ ekɛɛ akɛ: “Ani nyɛkaneko akɛ mɔ ni bo amɛ yɛ shishijɛɛ lɛ, nuu kɛ yoo ebɔ amɛ **5** ni ekɛɛ akɛ: ‘Enɛ hewɔ lɛ, nuu baashi etɛ kɛ enyɛ ni ebaakpɛtɛ ena he, ni amɛyi enyɔ lɛ fɛɛ amɛbaatɔ heloo kome?’ **6** Belɛ, amɛjɛɛ mɛi enyɔ nɔŋŋ, shi mon heloo kome. No hewɔ lɛ, nɔ ni Nyɔŋmɔ enɔtsa lɛ,* gbɔɔɔ ko akagbala mli.” **7** Amɛkɛɛ lɛ akɛ: “Belɛ, mɛni hewɔ mɔ ni Mose fā akɛ ahā yoo lɛ shwiemoi wolo ni ashwie lɛ lɛ?” **8** Ekɛɛ amɛ akɛ: “Nyɛtsuinwale lɛ hewɔ ni Mose hā nyɛ hegbɛ akɛ nyeshwie nyɛnɛmɛi lɛ, shi jɛɛ nakai eji kɛjɛ shishijɛɛ. **9** Miikɛɛ nyɛ akɛ, mɔ fɛɛ mɔ ni shwiɛɔ ena, ni jɛɛ bolɛnamɔ jɛnba sha* hewɔ jɛ, ni ekɛ mɔ kroko boteɔ gbalashihile mli lɛ, efite gbala.”#

10 Kaselɔi lɛ kɛɛ lɛ akɛ: “Kɛ neke sane lɛ ji yɛ nuu kɛ ena tɛŋ lɛ, belɛ ehiii akɛ aboteɔ gbalashihile mli mɔ.”

11 Ekɛɛ amɛ akɛ: “Jɛɛ mɛi fɛɛ mɔ wiemoi nɛɛ mli, ja mɛi ni yɔɔ nɔkɛɛnɔ lɛ kɛkɛ. **12** Ejaake osaii komei yɛ ni afɔ amɛ nakai, ni osaii komei yɛ ni gbɔmɛi sa amɛ, ni osaii komei hu yɛ

18:22 *Aloo “shii nyɔŋmai kpawo toi kpawo.”

18:24 *Jwietɛi shika talɛntai 10,000 lɛ naa shiɔ denarioi 60,000,000.

19:3 *Hela wiemoi ni aketsu nii lɛ tɔɔɔ gbalatsemɔ yɛ mla naa. 19:6 *Sht. ŋm., “efi ekpɛtɛ kɔɔŋtso kome lɛ.” 19:9 *Hela mli lɛ, por-nei/a. Kwɛmɔ Wiemoi Titrii Amliɔgbalamɔ lɛ. #Kwɛmɔ Mat 5:27 sh. niŋ.

ni ame diertse amesa ameha ye nwei Mantseyeli le hewo. Mo ni baanye mli amo le, ha emo mli."

13 Keke ni ake gbekabii bibii ba enjo koni eke eniji ashwie ameno ni esole ehā ame, shi kaselbi le kā amehie. **14** Shi Yesu kee ake: "Nyehmea gbekabii bibii le ahe, ni nyekatsia ame gbe ake amekaba mihoo, ejaa-ke mei ni tamo neke le ano ji nwei Mantseyeli le." **15** Ni eke eniji shwie ameno, ni eshi jeme.

16 Agbene naa! mo ko ba enjo ebakee ake: "Tsoob, mee no kpakpa esa ake mafee koni manā naano wala?" **17** Ekee le ake: "Meni hewo obio mi no kpakpa he sane? Mo kome yoo ni ji mo kpakpa. Shi ke ootao obote wala mli le, ye kitai le ano daa." **18** Ekee le ake: "Te amemli no ni ji le?" Yesu kee: "Esaaa ake ogbeo gbomo, esaaa ake ofiteo gbala,* esaaa ake ojuo, esaaa ake oyeo amale odase, **19** wo otse ke onye, ni esa ake osumo onaanyo gbomo tamo bo diertse ohe." **20** Oblanyo le kee le ake: "Miyeo enemei fee no; meni shweo mi lolo?" **21** Yesu kee le ake: "Ke ootao oye emuu* le, yaahoo onibii ni okaha ohiafoi, ni obaana jwetri ye nwei; ni oba obato misenyiel." **22** Be ni oblanyo le nu wiemo nee, ewere ho ehe ni eyin etee, ejaa-ke eye nii pii. **23** Keke ni Yesu kee ekaselbi le ake: "Leelen, miikēe nye ake, ebaawa kehā niitatse ake eebote nwei Mantseyeli le mli. **24** Shi kome ekonj le, miikēe nye ake, ewaaa hāaa yoma ake eetso abui hihmei mli fe no ni niitatse aabote Nyohmo Mantseyeli le mli."

25 Be ni kaselbi le nu ene le, amehē jō ameha naakpa amekēe: "Namō kwraa yiwala abaanye ahere mo?" **26** Yesu kwe ame gāa ni ekee ame ake: "Gbomei agbefan le anyer enē afee, shi Nyohmo nyeo nii fee efēo."

27 Keke ni Petro here no ekee: "Naa! Woshi nibii fee ni wobanyie osē; bele meni wobaanā?" **28** Yesu

kee ame ake: "Leelen, miikēe nye ake, be ni abaafee nibii ehee le, be mli ni gbomo Bi le ta enunyam mantse sei le no le, nye mei ni nyenyie misē nee, nye hu nyebaataa mantse sei nyohma ke enyo no, ni nyekojo Israel wēkui nyohma ke enyo le. **29** Ni mo fee mo ni eshi shiai loo nyemimei hii loo nyemimei yei loo tse loo nye loo bii loo njoji ye migbēi le hewo le, abaa-to le najian toi oha, ni ebaana naano wala.

30 "Shi klenklen bii babao baatsoo seekpeebii, ni seekpeebii baatsoo klenklen bii.

20 "Ejaake nwei Mantseyeli le tamo shiatse ko ni je kpo leebi mankpa koni eyabo nitsulbi apaa keya ewein njo mli. **2** Be ni eke nitsulbi le eye naa ake ebaahā ame denario kome* kehā gbi kome le, ewo ame gbe ketee ewein njo le mli. **3** Be ni eje kpo aafee nmeletswaa ni ji ete* le hu no le, eyana mei kro-komei damo jara le no ni ametsuuu no ko; **4** ni ekee ame ake, 'Nye hu nyeyaa wein njo le mli, ni no ni sa le mahā nye.' **5** No hewo le, ameyin ametee. Ni eje kpo ekonj aafee nmeletswaa ni ji ekpaa* ke nmeletswaa ni ji neehu* le no, ni eyafee nakai njo. **6** Naagbee le, aafee nmeletswaa ni ji nyohma ke ekome* le no le, eje kpo ni eyana mei kro-komei hu damo shi, ni ekee ame ake, 'Meni hewo nyedamo bie gbi muu fee ni nyetsuuu no ko le?' **7** Amehere no ake, 'Ejaake mo ko eboko wo apaa.' Ekee ame ake, 'Nye hu nyeyaa wein njo le mli.'

8 "Be ni she gbēke le, wein njo-tse le kee enitsumo nokwelo le ake, 'Tse nitsulbi le ni owo ame nyohmo, jee shishi keje seekpeebii le ano keyashi klenklen bii le ano.' **9** Be ni mei ni abo ame apaa ye nmeletswaa

20:2 *Romabii ajwiete shika ni tsiimo ji g 3.85, ni eji gbi kome nyohmo. **20:3** *Ni tsoo ake, aafee leebi nmele 9 mli. **20:5** *Ni tsoo ake, aafee shwane nmele 12. *Ni tsoo ake, aafee shwane nmele 3. **20:6** *Ni tsoo ake, aafee gbēke nmele 5.

19:18 *Kwemo Mat 5:27 sh. ni. **19:21** *Aloo "ohi kewula shi."

ni ji nyɔŋma ke ekome le no le ba le, ameten mo fee mo na denario kome.

10 No hewo le, be ni klenklen bii le ba le, amesusu ake amebaana no ni fa fe nakai, shi ame hu amená denario kome nyɔmwo. **11** Be ni amenine she no le, ameboi tokemo ke shiatse le woo

12 ni amekée, 'Seekpeebii nee tsu nii nmeletswaa kome; kèle oke ame eye tamɔ bo ni oke wo, ni wotsu nii denɔŋ gbi muu fee ni hulu esha wo le, eye le noŋŋ!' **13** Shi ehene no ekee ameten mo kome ake, 'Naa-nyo, mifeko bo efɔŋ. Ani jee denario kome oke mi ye naa? **14** Ŋɔɔ no ni ji onɔ le ni oya. Miisumo ni mahá seekpeebii nee bo ni mihá bo le noŋŋ.

15 Ani mibe hegbe ake mike mi dien-tse minii feɔ no ni misumɔɔ? Aloo ohinmei miiklo mo no* ye eɔpakpa# ni mifeɔ le hewo?' **16** Nakai noŋŋ seekpeebii le baatsomo klenklen bii, ni klenklen bii le baatsomo seekpeebii."

17 Be ni amekwo keyaa Yerusalem le, Yesu ŋɔ kaselɔi nyɔŋma ke enyo le ketee afá, ni ekee ame ye gbe le no ake: **18** "Naa! Wɔmiiɔwɔ kemiiya Yerusalem, ni abaanɔ gbomɔ Bi le awo osɔfoi tsiifoi le ke wolonmalɔi le aden. Amebaabu le gbele fɔ **19** ni amebaano le amehá jenmajianbii le koni ameye ehe feo ni ameké kpelebii ayi le ni amegbe le ye tso janŋ no; ni ye gbi ni ji gbi ete le no le, abaa-tee le shi."

20 Kéke ni Zebedeo bihii le anye ke ebihii le ba enɔɔ bakoto le koni ebi le no ko. **21** Ekee yoo le ake: "Meni otaoɔ?" Yoo le here le no ake: "Kée-mɔ koni mibihii enyo le aten mo kome ata oninejuro no, ni mo kome hu ata obeku no, ye o-Manɔseyeli le mli."

22 Yesu há hetoo ake: "Nyelee no ni nyebɔ le. Ani nyebaanye nyenu kpulu ni miiba mibanu le?" Amekée le ake: "Wɔbaanye." **23** Ekee ame ake: "Anɔkwa, nyebaanu kpulu le moŋ, shi mininejuro ke mibeku no taramɔ le,

jee minɔŋ ni mikebaahá, shi moŋ mei ni mi-Tse esaa eto ame le anɔ ni."

24 Be ni mei nyɔŋma ni eshwe le nu he le, amemli wo la amewo nyemime enyo le. **25** Shi Yesu tse ame kɛba enɔɔ ni ekee ame ake: "Nyele ake jenmaji le anoyelɔi le yeo ameno ake nuntsomei, ni gbomei agboi le hu ye ameno hewale. **26** Esaaa ake afeɔ nakai ye nyeten; moŋ le, mo fee mo ni miisumo ake etsɔ agbo ye nyeten le, esa ake etsɔ nyeseɔɔɔ, **27** ni mo fee mo ni miisumo ake etsɔ klenklen mo ye nyeten le, esa ake etsɔ nyenyɔŋ. **28** Tamɔ bo ni gbomɔ Bi le baaa koni asomɔ le, shi eba somɔ moŋ, koni ebanɔ ewala* ehá ake kɔmɔno kekɔɔ mei babaoo le."

29 Be ni ameshiɔ Yeriko le, asafo-ku babaoo ko nyie esee. **30** Ni naa! hii shwilafoi enyo ni tara gbe le he le nu ake Yesu miho, ni amebolɔ amekée: "Nuntsɔ, David Bi, naa wo mɔɔ!" **31** Shi asafoku le ká amehie ake amefee diŋŋ; kèle amebolɔ waa fe tsutsu le amekée: "Nuntsɔ, David Bi, naa wo mɔɔ!" **32** No hewo le, Yesu wa damɔ shi, etse ame, ni ekee: "Meni nyetaoɔ ni mafee mahá nye?" **33** Amekée le ake: "Nuntsɔ, há wɔhijmei agbele." **34** Akeni Yesu musun tso le hewo le, etara amehijmei le ahe, ni amro le, amena nii, ni amenye esee.

21 Be ni amebenkeɔ Yerusalem ni ameshe Betfage ye Oliv Gɔŋ le no le, keke ni Yesu tso kaselɔi enyo, **2** ni ekee ame ake: "Nyeyaa akrowa ni nyenaa le mli, ni amro le nyebana teji yoo ni anɔm le shi ke ebi. Nyefenea ame ni nyeke ame abahá mi. **3** Ké mo ko bi nye sane ko le, nyeké ake, 'Amehé miihia Nuntsɔ le.' Ni amro le, eke ame baahá nye."

4 Anɔkwa, ene tee no koni no ni atso gbalɔ le no awie le aba mli ake: **5** "Nyeké Zion biyoo le ake: 'Naa! Omantse le miiba oŋɔ, ehe jo ni eta teji no, hée, eta teji bi ni ji nitsumo kooloo bi no.'"

20:15 *Sht. ŋm., "ehiii; ji efɔŋ." #Aloo "ejuro."

20:28 *Aloo "esusuma."

6 No hewɔ le, kaselɔi le tee ni ameyafee bɔ ni Yesu tsoɔ amɛ akɛ amɛfee le pɛpɛpɛ. 7 Amɛkɛ teji le kɛ ebi le ba, ni amɛnɔ amɛtadei anɔhaanɔi le ameshwie amɛnɔ, ni eta nɔ. 8 Asafoku le atɛn mɛi pii nɔ amɛtadei anɔhaanɔi le amɛha gbɛ le nɔ, ni mɛi krokomei hu folɔ tsei aniji ni amɛkɛshwie gbɛ le nɔ. 9 Kɛfata he le, asafoku ni nyie ehie kɛ mɛi ni nyie esɛɛ le fɛɛ tee nɔ amɛbolɔ akɛ: "Ofaine, heremɔ David Bi le yiwala!" Ajɔɔ mɔ ni baa ye Yehowa^a gbɛi mli le! Ofaine, heremɔ eyiwala, ye nwei floflo!"

10 Ni be ni ebote Yerusalem le, manj muu le fɛɛ fee hoo amɛkɛɛ: "Namɔ nɛ?" 11 Asafoku le tee nɔ amɛkɛɛ: "Mɔ nɛɛ ji Yesu, gbalɔ le, ni je Nazaret ye Galilea le!"

12 Yesu bote solemɔwe le ni eyashwie mɛi ni hɔɔ nii kɛ mɛi ni heɔ nii ye solemɔwe le, ni etsire shika tsakelɔi le akpɔlɔi le kɛ mɛi ni hɔɔ okpɔi le aseii le etswiatswiaa shi. 13 Ni ekɛɛ amɛ akɛ: "Anɔma akɛ, 'Abaatse mishia le solemɔ shia,' shi nye le, nyekemii-fee ojotswalɔi atɛkplo." 14 Agbɛnɛ hu, shwilafɔi kɛ akpakei ba enɔɔ ye solemɔwe le, ni etsa amɛ.

15 Be ni osɔfoi tsiifoi le kɛ woloɔmalɔi le na naakpɛɛ nii ni efee le, kɛ gbekɛbii hii ni bolɔɔ ye solemɔwe le akɛ, "Ofaine, heremɔ David Bi le yiwala!" le, amɛmli wo la 16 ni amɛkɛɛ le akɛ: "Oonu nɔ ni mɛnɛɛmɛi kɛɔ le?" Yesu kɛɛ amɛ akɛ: "Hɛɛ. Ani nyekaneko dɔ akɛ, 'Gbekɛbii kɛ abifabii anaa osaa yijiemɔ oto ye?'" 17 Ni eshi amɛ ye jɛmɛ ni eje manj lɛn etee Betania ni eyawo jɛmɛ.

18 Leebi mankpa be ni eku esɛɛ eyaa manj le mli le, enu hɔmɔ he. 19 Ni ehinɔmɛi gba agbami tso ko nɔ ye gbɛ le he ni etsi ebɛnke he, shi enaaa nɔ ko ye nɔ akɛ ja bai kɛkɛ, ni ekɛɛ tso le akɛ: "Owonj yibii ko dɔnɔnɔ." Ni agbami tso le nɔala amrɔ nɔnɔnɔ.

21:9 ^aHela mli le, "Hosanna," ni eshishi ji "ofaine, heremɔ yiwala." ^bKwemɔ Wiemɔi Tiri Amligbalamɔ le.

20 Be ni kaselɔi le na enɛ le, amɛnaa kpɛ amɛhe, ni amɛkɛɛ: "Te fee tɛnɔ ni agbami tso le nɔala amrɔ nɔnɔnɔ le?"

21 Yesu hɔ amɛ hetoo akɛ: "Lɛɛlɛn, miikɛɛ nye akɛ: Kɛ nyeye hemɔkɛyeli ni nyeyin efeeɛ nye koshikoshi le, jeeɛ nɔ ni mifɛɛ agbami tso nɛɛ kɛkɛ nyɛbaafee, shi mon, kɛ nyɛkɛɛ gɔn nɛɛ tete akɛ, 'Faa oyagbee nshɔ lɛn' le, ebaaba mli. 22 Ni nɔ fɛɛ nɔ ni nyɛbaasɔle nyebi le, kɛ nyeye hemɔkɛyeli le, nyenine baashe nɔ."

23 Be ni ebote solemɔwe le, osɔfoi tsiifoi le kɛ manj lɛn onukpai le ba enɔɔ be ni etsɔɔ nii le, ni amɛbakɛɛ: "Mɛɛ hegbɛ okɛfɛɔ nibii nɛɛ? Ni namɔ hɔ bo nɛkɛ hegbɛ nɛɛ?" 24 Yesu here nɔ ekɛɛ amɛ akɛ: "Mi hu mabi nye sane kome. Kɛ nyehɔ mi hetoo le, mi hu makɛɛ nye nɔ hegbɛ ni mikɛfɛɔ nibii nɛɛ: 25 Nɛgbɛ hegbɛ ni Yohane kebaptisi le je? Njwei eje aloo gbɔmɛi adɛn eje?" Shi amɛbɔi niiahesusumɔ ye amɛnɔ amɛkɛɛ: "Kɛ wɔkɛɛ, 'Eje njwei' le, ebaakɛɛ wɔ akɛ, 'Bele, mɛni hewo mɔ ni nyehɛɛ le nyeyeɛɛ le?' 26 Shi kɛ wɔkɛɛ, 'Eje gbɔmɛi adɛn' le, wɔmiiishe nɔ ni asafoku le baafee le gbeyei, ejaakɛ amɛ fɛɛ amɛbuɔ Yohane akɛ gbalɔ." 27 No hewo le, amɛhɔ Yesu hetoo amɛkɛɛ: "Wɔleɛɛ." Le hu ekɛɛ amɛ akɛ: "Bele, mi hu mikɛɛɛ nye nɔ hegbɛ ni mikɛfɛɔ nibii nɛɛ.

28 "Te nyɛsusɔ tɛnɔ? Nuu ko ye bii enyɔ. Etee klenklen mɔ le nɔɔ, ni ekɛɛ akɛ, 'Bi, nɔmɛnɛ le, yaatsu nii ye wein nɔmɔ le mli.' 29 Mɔ nɛɛ hɔ hetoo ekɛɛ akɛ, 'Miyaaa,' shi sɛɛ mli le, eshwa ehe ni etee. 30 Etee mɔ ni ji enyɔ le nɔɔ, ni ekɛɛ le nakai nɔnɔnɔ. Mɔ nɛɛ hɔ hetoo akɛ, 'Ataa, maya,' shi eyaaa. 31 Mɛi enyɔ nɛɛ atɛn namɔ fee etse le suɔmɔnaa nii?" Amɛkɛɛ akɛ: "Klenklen mɔ le." Yesu kɛɛ amɛ akɛ: "Lɛɛlɛn, miikɛɛ nye akɛ, toohelɔi le kɛ ashawoi le miitsɔ nyehie kemiiya Nyɔnɔmɔ Mantseyeli le mli. 32 Ejaakɛ Yohane ba nyɛnɔɔ ye jale gbɛ nɔ, shi nyehɛɛɛ le nyeyeɛɛ. Shi toohelɔi le kɛ ashawoi le he le amɛye, ni nye le, be ni nyɛna enɛ po

le, nyeshwaaa nyehe koni nyehe le nyeye.

33 “Nyeboa nokwemɔnɔi* kroko toi: Nuu ko, shikpɔntse ko, hi shi ni efee wein nɔmɔ ni efo afaban ewo he kekpe, ni etsa weinnɔaa bu ye mli, ni ema mɔɔ; keke ni ekehā okwaafoi apaayeli, ni efā gbɛ. **34** Be ni she yibiikpamɔ be le, etsu enyɔji ketee okwaafoi le anɔɔ koni ameyanɔ eyibii le amebahā le. **35** Shi okwaafoi le mɔmɔ enyɔji le, ni ameyi mɔ kome, amegbe mɔ kome, ni amɛtswia mɔ kome hu tɛi. **36** Esaa etsu nyɔji krokomei ni fa fe klenklen bii le, shi amefee menɛmɛi hu nakai nɔnɔ. **37** Naagbee le, etsu ebinnu ketee amɛnɔɔ ekɛɛ, ‘Amɛbaabu mibinnu le.’ **38** Be ni okwaafoi le na ebinnu le, amɛkɛkɛkɛ amɛhe akɛ, ‘Niyele le nɛ. Nyebaa, nyehāa wɔgbea le koni wɔnɔ egboshinii le!’ **39** No hewɔ le, amɛmɔ le, ni amɛtsire eyisɛɛ keje wein nɔmɔ le mli, ni amegbe le. **40** No hewɔ le, kɛ wein nɔmɔtse le ba le, menɛ ebaafee nakai okwaafoi le?” **41** Amɛkɛɛ le akɛ: “Akeni amɛji gbɔmɛi fɔji hewɔ le, ebaakpātā amɛhie butuu, ni eke wein nɔmɔ le baahā okwaafoi krokomei apaayeli, mei ni kɛ yibiwoo be le she le amɛkɛ yibii le baahā le.”

42 Yesu kɛɛ amɛ akɛ: “Ani nyekane ko ye nɔmɔle le amli dā akɛ, ‘Tɛ le ni tsütswalɔi le kpoo le, no nɔnɔ ebaato konɛ titri* le. Yehowa# denɛnɛ je keba, ni eye naakpɛɛ ye wɔhɔnɛmɛiian?’ **43** Enɛ hewɔ mikɛɔ nye akɛ, abaashɔ Nyɔnɔmɔ Mantseyeli le ye nyɛden ni akɛbaahā jɛnɔn ko ni wɔo eyibii le. **44** Kɛfata he le, mɔ fɛɛ mɔ ni gbɛɛ tɛ nɛɛ nɔ le, emli baatsɛɛ. Shi mɔ fɛɛ mɔ ni tɛ le gbɛɛ enɔ le, ebaagbe le mɔnɔmɔnɔ.”

45 Be ni osɔfoi tsiifo le ke Farisioi le nu enɔkwemɔnɔi* le, amɛkɔ sɛɛ akɛ amɛhe ewieɔ le. **46** Eye mli akɛ amɛmɛitaa amɛmɔ le mɔnɔ, shi amɛ-

she asafoku le gbeyei ejaakɛ asafoku le buɔ le akɛ gbalɔ.

22 Yesu saa ekɛ nokwemɔnɔi* tsu nii kɛwie etsɔɔ amɛ akɛ: **2** “nɔmɔle le mantseyeli le tamɔ mantse ko ni nɔmɔ yookpɛmɔ he okpɔlɔ ehā ebinnu. **3** Ni etsu enyɔji koni ameyatse mei ni afɔ amɛ nine kehā yookpɛmɔ okpɔlɔnɔmɛ le, shi amɛmɛi baa. **4** Esaa etsu nyɔji krokomɛi ekɛɛ, ‘Nyekea mei ni afɔ amɛ nine le akɛ: “Naa! Migbe miniyenii le naa, agbe mitsinahii kɛ mikoolo ni ewo fɔ le, ni agbe nɔ fɛɛ nɔ naa. Nye-baa yookpɛmɔ okpɔlɔnɔmɛ le shishi.”’ **5** Shi amɛbuuu po, ni amɛkɔlɔ amegbe, mɔ kome tee nɔmɔ mli, ni mɔ kroko hu tee eguɔyeli; **6** shi mei ni shwe le mɔmɔ nyɔji le, amɛfee amɛ niseniianii, ni amegbe amɛ.

7 “Mantse le mli fu, ni etsu etabilɔi, ni ameyagbe nakai gbɔmɔgbɛlɔi le, ni ameshā amɛman le. **8** Keke ni ekɛɛ enyɔji le akɛ, ‘Ato yookpɛmɔ okpɔlɔnɔmɛ le he gbɛjiano agbe naa mɔnɔ, shi mei ni afɔ amɛ nine le, amɛsaaa. **9** No hewɔ le, nyeyaa gbɛjegbe ni yaa man le nɔmɔnɔmashai le anɔ le anɔ, ni nyeyafɔa mɔ fɛɛ mɔ ni nyɛaana le nine kebaa yookpɛmɔ okpɔlɔnɔmɛ le shishi.’ **10** Keke ni nakai nyɔji le yin amɛtee gbɛjegbe le anɔ ni ameyabua mei ni amɛna le fɛɛ naa, mei fɔji kɛ mei kpakpai; ni yookpɛmɔ tsü le mli yi tɔ kɛ mei ni tara niyenii le ashi.*

11 “Be ni mantse le ba mei ni afɔ amɛ nine le kwemɔ le, ehɔnɛmɛi gba nuu ko ni woo yookpɛmɔ atade nɔ ye jɛmɛ. **12** No hewɔ le, ekɛɛ le akɛ, ‘Naanyo, tɛ ofee tɛnɔ obote mli ni owoo yookpɛmɔ atade le?’ Enyɛɛɛ etswa esɛn. **13** Keke ni mantse le kɛɛ etsuji le akɛ, ‘Nyefimɔa eniji kɛ enaji ni nyɛshea le nyefɔa agbonaa dun le mli. Jɛmɛ ji he ni ebaafo, ni ebaakpe enyanɔjiashi ye.’

14 “Ejaakɛ afɔ mei babaa nine mɔnɔ nɛ, shi mei fiio ahala.”

21:33 *Aloo “abɛbua.” 21:42 *Sht. nɔm., “konɛ le yitso.” #Kwemɔ Wiemɔi Titrii Amligbalama le. 21:45 *Aloo “ebɛbuai.”

22:1 *Aloo “abɛbuai.” 22:10 *Aloo “mei ni tara okpɔlɔ le he.”

15 Keke ni Farisifoi le shi, ni amette eyi no ajina bo ni afee ni ametsu no ni ebaawie le no amedu le. 16 No hewo le, ametsu amekaseldi le ke Herode seefilbi le ketee enjo amekae: "Tsoob, wale ake owieo anokwale ni otsoo Nyoojmo gbe le ye anokwale mli, ni otaooo gbom ko hie nyam, ejaake okwee bo ni mei ji ye kponogbe. 17 No hewo le, keemo wa, Te osusoo tenj? Ani mla nmeo gbe* ake awo yi too ahā Kaisare aloo mla enmeee gbe?" 18 Shi akeni Yesu le ameyintoo fon le hewo le, ekee ake: "Osatofoi, meni hewo nyekaa mi? 19 Nyee too shika le atsoa mi." Amekae denario bahā le. 20 Ekee ame ake: "Namoo mfoniri ke ninmaa ne?" 21 Amekae ake: "Kaisare no ni." Keke ni ekee ame ake: "Bele, nyee-nya Kaisare nibii nyehāa Kaisare, shi nyee Nyoojmo nibii ahāa Nyoojmo." 22 Be ni amenu ene le, amena kpe ameh, ni ameshi le amettee.

23 Nakai gbi le, Sadukifoi le, mei ni keo ake gboghiashitee ko be le, ba amebabi le ake: 24 "Tsoob, Mose kee ake: 'Ké nuu ko gbo ni ebe bii le, esa ake enyemi nuu ke enja le abote gbalashihile mli ni ewo shwiei ehā enyemi nuu le.' 25 Agbene, nyemime hii kpawo hi wotj. Klenklen mo le bote gbalashihile mli ni egbo, ni akeni ebe bii hewo le, eshi enja le ehā enyemi nuu le. 26 Nakai nojnj eba mli ye mo ni ji enyo no ke mo ni ji ete no aahu keyashi mo kpawo le no. 27 Naagbee kwraa le, yoo le gbo. 28 No hewo le, ye gboghiashitee le mli le, mei kpawo le atenj namo na yoo le baats? Ejaake ameten mo fee mo ke le hi shi ake enja."

29 Yesu here ameno ekee ake: "Nyemiit, ejaake nyeeleee Nmali le, loo Nyoojmo hewale le; 30 ejaake ye gboghiashitee le mli le, hii botenj gbalashihile mli, asanj ake yei han gbala, shi mon amebaataamo bofoi ni yoo nwei le. 31 Agbene hu, ye gboghiashitee le gbefanj le, ani nyekaneko no

ni Nyoojmo kee nye le, ake: 32 'Miji Abraham Nyoojmo le, ke Isak Nyoojmo le, ke Yakob Nyoojmo le?' Jee gbohii a-Nyoojmo ni, shi mon, hiekāalbi a-Nyoojmo ni." 33 Be ni asafoku le nu ene le, ameh jō ameh ye enitsoomo le hewo.

34 Be ni Farisifoi le nu ake eku Sadukifoi le anaa le, amefee ekome keba enjo. 35 Ni ameten mo kome ni le Mla le jogbanj le bi le sane keka le ake: 36 "Tsoob, te Mla lenj kitāi le atenj no ni he hiaa fe fee le?" 37 Ekee le ake: "Esa ake osumo Yehowa* o-Nyoojmo le ke otsui muu fee ke osusuma* muu fee ke ojwenmo muu fee." 38 Ene ji klenklen kitā, ke no ni he hiaa fe fee le. 39 No ni ji enyo le tamoo no, ni no ji: 'Esa ake osumo onaanyo gbomoo tamoo bo dien-tse ohe.' 40 Kitāi enyo nee no Mla muu le fee ke Gbalbi le* tsotsoro."

41 Agbene, be ni Farisifoi le anaa ekpe shi le, Yesu bi ame ake: 42 "Te nyesusoo ye Kristo le he tenj? Namoo bi ji le?" Amekae le ake: "David." 43 Ebi ame ake: "Te fee tenj ni mumoo le tsire David ni etse le Nuntsō ekee ake, 44 'Yehowa* kee minuntsō le ake: 'Ta mininejuroo no keyashi be ni manj ohenyelbi le mawo onajashi'" le? 45 Bele, ké David tseo le Nuntsō le, te feo tenj ni efeco ebi le?" 46 Ni mo ko mo ko nyee le hetoo ahā, asanj, keje nakai gbi le no keyaa le, mo ko ekaa le no ko bimoo donj.

23 Keke ni Yesu ke asafoku le ke ekaseldi le wie ekee: 2 "Wolonmalbi le ke Farisifoi le enj Mose sei le ametara no. 3 No hewo le, no fee no ni amebaakee nye le, nyefea ni nyeyea no, shi nyekafea nyenii tamoo ame, ejaake amekoo mon, shi amefee no ni amekoo le. 4 Amefimoo jatsui ni tsiitsii ameshwiee mei akooji ano, shi ame dien-tse le, amesumoo ni amekae amewoo taa he. 5 Nitsumoi fee ni ametsu le, ametsu koni

22:37, 44 *Kwemo Wiemo Titrii Amligbalamo le. 22:40 *Kwemo Mat 5:17 sh. nj.

gbomei ana ame, ejaake amehaa adekai ni nmalei yoo mli* ni amefio koni amekebu ameha le lea, ni amefeo ametadei anaamui le kakadann. **6** Amesumoo hienaanobii agbehe tamu ye gbeke okpolonmei ashishi, ke hiegbe seii* ni yoo kpeehei le ano taramo **7** ke jaji ano namoi, ni amesumoo ni mei atse ame Rabi.* **8** Shi nye le, akatse nye Rabi, ejaake mo kome ji nye-Tsoolo, ni nye fee le, nyemimeji ji nye. **9** Kefata he le, nyekatsea mo ko nyetse ye shikpon le no, ejaake mo kome ji nye-Tse, mo ni yoo nwei le. **10** Asan, akatse nye hienyieli, ejaake mo kome ji nye-Hienyieli, Kristo le. **11** Shi esa ake mo ni ji agbo fe fee ye nyeten le atso nyetsoolo. **12** Mo fee mo ni woo ehe no le abaaba le shi, ni mo fee mo ni baa ehe shi le abaawo eno.

13 "Kpoo ha nye, wolonmaloi ke Farisifoi, osatofoi! akeni nyenaa nwei Mantseyeli le naa ye gbomei ahie le hewo; ejaake nye dientsa le nyebotee mli, asan nyenmee mei ni nyie gbe kemiiya mli le hu gbe koni amebote mli. **14** —

15 "Kpoo ha nye, wolonmaloi ke Farisifoi, osatofoi! ejaake nyefa gbe ketsoo nsho hie ke shikpon no keyatsake mo kome,* ni ke etsake le, nyehaa ebatsoo mo ni sa kehā Gehe-na# fe nye toi enyo.

16 "Kpoo ha nye, gbetsooloi shwilafoi ni kea ake, 'Ke mo ko ke solemowe le ka kitā le, jee no ko ni; shi ke mo ko ke solemowe le mli shika tsuru le ka kitā le, etere so.' **17** Kwashiai ke shwilafoi! Ye anokwale mli le, te no ni he hiaa waa le, shika tsuru le loo solemowe le ni haa shika tsuru le he tse le? **18** Kefata he le, nyekoa ake, 'Ke mo ko ke afoleshaa late

le ka kitā le, jee no ko ni; shi ke mo ko ke nokeeno ni ka no le ka kitā le, etere so.' **19** Shwilafoi! Ye anokwale mli le, te no ni he hiaa waa le, nokeeno le loo afoleshaa late ni haa nokeeno le he tse le? **20** No hewo le, mo fee mo ni ke afoleshaa late le ka kitā le, eke afoleshaa late le ke eno nibii le fee miika kitā; **21** ni mo fee mo ni ke solemowe le ka kitā le, eke solemowe le ke mo ni hio mli le miika kitā; **22** ni mo fee mo ni ke nwei ka kitā le, eke Nyonmo mantse sei le ke mo ni ta no le miika kitā.

23 "Kpoo ha nye, wolonmaloi ke Farisifoi, osatofoi! ejaake nyehaa kowe ke anetom ke kumin mliaa nyonmanyonma, shi nyeku nyehie nyeshwieo Mla le mli nibii ni he hiaa titri le ano, ni nomei ji jalesaneyeli ke mabonale ke anokwayeli. Ehe mi-hia ake nyefeo enemei, kele esaa ake nyeku nyehie nyeshwieo ekrokomei le ano. **24** Gbetsooloi shwilafoi ni tsere adodon ye nii amlī, shi nyemio yoma!

25 "Kpoo ha nye, wolonmaloi ke Farisifoi, osatofoi! ejaake nyetsu kpulu ke ka he, shi amemligbe le, ameyimo obobo ke amimiyeli* ke nii ni afeo keteko no. **26** Farisifonyo shwilafo, ha kpulu le ke ka le mli atse klenklen, bo ni afee ni ehe hu atse.

27 "Kpoo ha nye, wolonmaloi ke Farisifoi, osatofoi! ejaake nyetamo gboghii abui ni asha he futafuta ni ameha efee feo ye kponogbe, shi amemligbe eyimo obobo ke gboghii awui ke muji nii srtoi fee. **28** Nakai nonn nye hu, ye kponogbe le nyepuo ake jalci ye gbomei ahie, shi nyemligbe eyimo obobo ke osatofeemo ke mlatomo.

29 "Kpoo ha nye, wolonmaloi ke Farisifoi, osatofoi! ejaake nyemamoo gbalci le agbohii abui le ni nyewulaa jalci le agbohii abui le,* **30** ni nyekoa ake, 'Eji wahi shi ye wotsemei

23:5 *Eji adekai bibii ni nmalei ejwe yoo mli ni Yudafoi hii fi ye amehiaa ke amenine abeku ake sebei kehā hebuu. 23:6 *Aloo "seii ni hi fe fee." 23:7 *Aloo "Tsoolo." 23:15 *Aloo "keyatsake mo ko ni jee Yudafonyo koni emu Yudafoi ajamo le mli." #Kwemo Wiemo Titrii Amligbalamo le.

23:25 *Aloo "haanii." 23:29 *Aloo "agbohii akaimo bui le."

le agbii le amlí kule, wofatan ameheshwien gbalci le alá shi.' **31** No hewo le, nyemiye odase nyemiishi nye diertse nyehé ake mei ni gbe gbalci le abii ji nye. **32** Bele, nyewoa nyetsemei le asusumwo le oba.

33 "Onufui, shikpai ashwí, te nyeaafée tenj nyejo Gehena* fobuu kojomo le naa foi le? **34** Ene hewo le, miitsu gbalci ke hieshikalci ke man tsoolci kemiiba nyenwo. Nyebaagbe ameten mei komei, ni nyebaagbe mei komei hu ye tsei janji ano, ni ameten mei komei hu le nyéke kpelebi baayi amé ye nyekpeehei le, ni nyebaawa amé yi keaaje man kome mli keaatee man kroko mli, **35** koni jalci alá fée ni ashwí shi ye shikpon le no, keje jalci Habel lá no, keyashi Zakaria, Barakia bi le, mo ni nyegbe le ye solemotsu le ke afoleshaa late le tenj le lá le no le aba nyenwo. **36** Léele, miikée nye ake, nibii nées fée baaba yino nées no.

37 "Yerusalem, Yerusalem, bo mo ni ogbeo gbalci le ni otswiaa mei ni atsuo amé onwo le atei—kwe bo ni mitao shii abo ake mabua obii le anaa taake wuo yoo buaa ebii anaa ewoo efiji ashishi le! Shi nyesumwo. **38** Naa! Ashi nyewe le ahá nye.* **39** Ejaake miikée nye ake, keje be nées no keyaa le, nyenan mi donj keyashi be ni nyeaakée ake, 'Ajwo mo ni baa ye Yehowa* gbéi mli le!'"

24 Agbene be ni Yesu miije kpo kemiije solemowe le, ekaselci le ba enjo ni amebatswo le solemowe le tsui le. **2** Ehere ameno ekee: "Te nyemiina nibii nées fée? Léele, miikée nye ake, ashin te kome ye eko no ye bie kokoko, ni atsin atswan shi."

3 Be ni eta shi ye Oliv Gón le no le, kaselci le pe ba enjo amebakée: "Kéemo wo, mée be nibii nées baaba mli, ni meni baafée be ni oba le* ke

shihile gbejianwo le* naagbee gbii le he okadi le?"

4 Yesu há amé hetoo ake: "Nyekwea jogbanj koni mo ko akalaka nye, **5** ejaake mei babao baaba ye migbéi mli abakée ake, 'Miji Kristo le,' ni amebaalaka mei babao. **6** Nyebaanu tai ke tai amanieboi ahe. Nyekwea ni nyetsui akafaa, ejaake esa ake nibii nées aba mli, shi naagbee le sheko.

7 "Ni jenman baate shi awo jenman, ni mantseyeli baate shi awo mantseyeli, ni hoji ke shikponhosomci baaba ye heihei. **8** Eneemei fée le, komomoi le aboimo ni.

9 "Kéke le mei baanj nye amehá amanehulu ni amebaagbe nye, ni jenmaji le fée baanye nye ye migbéi le hewo. **10** Agbene hu, mei pii anane baatwo ni amebaajiejie amehé amehá ni amebaanyenyee amehé. **11** Amale gbalci pii baate shi ni amebaalaka mei pii; **12** ni akeni mlato baaya no afa hewo le, mei pii asumo he baajo. **13** Shi mo ni efi shi keyawula shi* le, abaahere eyiwala. **14** Ni abaashie Mantseyeli le he sane kpakpa nées ye shikpon le no* fée koni akeye jenmaji le fée odase, ni no see le naagbee le baaba.

15 "No hewo le, ké nyehinmei gba nihiinii ni ke amanfofeemo baa le no, taake atso gbalci Daniel no awie le, ake edamo he kronkron ko le (mo ni kanoo le, eke saneseekomo atsu nii), **16** no le mei ni yoo Yudea le aboi foijee keya goji le ano. **17** Mo ni yoo tsu yiten le akakpeleke shi eyakolci eshia mli nibii, **18** ni mo ni yoo njo mli le, ekaku esee eyako etade nchaano. **19** Kpoo há yeiholci ke mei ni miihá fufu ye nakai gbii le amlí le! **20** Nyeyaa no nyesoalea koni nyefoijee le akaba ye fíi be mli loo ye Hejowmo Gbi le no; **21** ejaake no mli le amanehulu

23:33, 39; 24:3 *Kwemo Wiemci Titrii Amligbalamo le. 23:38 *Aloo eeneye efée ake, "Ashi nyewe le amanjfó ahá nye."

24:3 *Aloo "yino le." Kwemo Wiemci Titrii Amligbalamo le. 24:13 *Aloo "mo ni fi shi keyawulaa shi." 24:14 *Aloo "shikpon le no hei ni mei yoo."

kpeterkpele ni anako eno da keje je le shishijee aahu kebashi amro nee, dabi, ni asan eko ban donn le baaba. **22** Anokwa, ke afooo nakai gbii le ano kuku le, aheren heloo ko heloo ko yiwala; shi mei ni ahala le ahewo le, abaafonakai gbii le ano kuku.

23 "Ni ke mo ko kee nye ake, 'Naa! Kristo le ye bie,' loo, 'Jeme!' le, nyekaheta nyeyea. **24** Ejaake amale Kristo le amale gbalni baate shi ni amebaafee okadii ke naakpee nii wuji koni amekelaka mei, ke aaahi le mei ni ahala le tete. **25** Naa! Mitsa hie mibo nye koko. **26** No hewo le, ke mei kee nye ake, 'Naa! Eye na le no'* le, nyekajea kpo; 'Naa! Eye piai le amlil' le, nyekaheta nyeyea. **27** Ejaake bo ni sarawai gbalaa keje boka ni amekpeo keyaa anai le, nakai nonn be ni gbomo Bi le eba* le baatamo. **28** He fee he ni gbonyo* ka le, jeme okropo baabua ameha naa ye.

29 "Nakai gbii le amlil amanehulu le see nonn le, hulu le baawo dun, ni nyonntere le kpen, ni nulamii le baaje nwei abatswiatswaa shi, ni abaaahoso nwei hewalei le. **30** Keke le, gbomo Bi le okadi le baapue ye nwei, ni shikpon le no wekui le baagbala ameha mai ketsoo ake amemiiye awereho, ni amebaana gbomo Bi le ake eeba ye nwei atatu le ano ke hewale ke anunyam kpele. **31** Ni ebaatsu ebfofi le ke teteremantere gbeemo ni naa wa, ni amebaabua ehalamobii le anaa keaje kooyi ejwe le ano, keje nwei naagbeehe kome keyashi naagbeehe kroko.

32 "Agbene, nyekasea agbami tso le he nokwemokoo* nee: Ke enine fo le fee fr5fr5, ni efu bai nonn le, nyele ake latsaa be eshe eta. **33** Nakai nonn nye hu, ke nyena nibii nee fee le, nyenada nyelea ake eshe shinai le anaa eta. **34** Leelen, miikee nye ake, neke yino nee hon eyan koko

ko keyashi nibii nee fee baaba mli. **35** Nwei ke shikpon baaho aya, shi miwiemo le hon eyan koko.

36 "Nakai gbi le ke nakai nmeletswaa le, mo ko mo ko leee, bfofi ni yo nwei le tete loo Bi le tete leee, ja Tse le keke. **37** Ejaake bo ni Noa gbii le fee le, nakai nonn be ni gbomo Bi le eba* le hu baatamo. **38** Ejaake taake eji ye gbii ni tso Nu Afua le hie le amlil, ni mei miiboyee nii, amemiinunu nii, hii miibote gbalashihile mli, ni ake yei hu miiba gbala, keyashi gbi ni Noa bote adeka le mli, **39** ni ameke amejwenno eyaaa no keyashi Nu Afua le ba ebabee ame fee ketee le, nakai nonn be ni gbomo Bi le eba le baatamo. **40** No mli le, hii enyo baahi nmo mli; abanon mo kome keya ni abaashi mo kroko le. **41** Yei enyo baawie ye wiete no; abanon mo kome keya ni abaashi mo kroko le. **42** No hewo le, nyeyaa no nyebua, ejaake nyeleee gbi no ni nyenonntso le baaba.

43 "Shi nyenada nyelea no kome nee ake: Eji shiatse le le nonn le mli be* ni jul le baaba kule, ewon, ni enmen gbe ni agbu ewe le awo mli. **44** Ene hewo le, nye hu nyesaa nyeha nyetoo, ejaake no nmeletswaa ni nyesusuuu ake no ni le, gbomo Bi le baaba.

45 "Namo tuuntu ji nonn anokwafon ke hieshikal le ni enonntso le eno le eto ewebii ano koni ehā ame ameniyenii ye be ni sa mli le? **46** Nakai nonn le ye miishee ke enonntso le ba ni ebanina le ake efee nakai! **47** Leelen, miikee nye ake, ebanon le eto nibii fee ni eyoo le no.

48 "Shi ke nakai nonn fon le kee ye etsuin ake, 'Minonntso le miitse,' **49** ni eboli enanemei nonn le yil, ni eke mei ni ale ame jogban ake amemii daatolbi le boi niyeli ke ninumu le, **50** nakai nonn le nonntso le baaba ye gbi no ni ekwee le gbe, ke nmeletswaa no ni elee, **51** ni ebaagbala

24:26 *Kwemo Mat 3:1 sh. ni. 24:27, 37 *Kwemo Wiemo Titrii Amligbalam le. 24:28 *Hela wiemo ni aketsu nii le ko gbomo loo kooloo ni egbo he. 24:32 *Aloo "abebua."

24:43 *Aloo "nonn buu be."

etoi waa, ni ebaahā le egbēhe ye osatofoi le aten. Jeme ji he ni ebaafo ni ebaakpe enyanyojiashi ye.

25 “Agbene, nwei Mantseyeli le tamō oblayei froi nyōnma ni hole amekanei ni ametee koni ameke ayemforo wu ayakpe. **2** Ameten mei enumo le kwashiai ji ame, ni mei enumo le hieshikalci ji ame. **3** Ejaake kwashiai le hole amekanei le shi amehōkō mu amefataaa he, **4** shi hieshikalci le nō mu amewo ametci amlī amefata amekanei le ahe. **5** Be ni ayemforo wu le sēē miitse le, wō ye ame fēē ni amewōkōwō. **6** Nyōōn-tenj tuuntu le, anu bolōkō ko ake: ‘Naa ayemforo wu le ee ei! Nyejea kpo ni nyeyakpea le.’ **7** Kēke ni nakai oblayei froi le fēē te shi ni amesaa amekanei le. **8** Kwashiai le kēē hieshikalci le ake, ‘Nyhāā wō nyemu le eko, ejaake wōkanei le miihe agboi.’ **9** Hieshikalci le hā amē hetoo ake: ‘Ekole ebasherj wō kē nye fēē. Mōj le nyeyaa mei ni hōō eko le ajōō ni nyeyahaa eko nyehāā nyehē.’ **10** Shi be ni ameyaa ameyahē mu le, ayemforo wu le ba. Oblayei froi ni esaa amehē ameto le kē le tee yookpeemō okpōlōnmēē le shishi, ni anā shinaa le. **11** No sēē le, oblayei froi krokomei le hu ba amebakēē ake: ‘Onukpa, Onukpa, gbelemō wō!’ **12** Ehā amē hetoo ake, ‘Lēēlenj, miikēē nye ake, mi-leeē nye.’

13 “No hewō le, nyeyaa nō nye-bua, ejaake nyeleeē gbi le loo nmele-tswaa le.

14 “Asanj, nwei Mantseyeli le tamō nuu ko ni be ni ebaafā gbe le, etse enyōji le ni etu nibii ni eyōō le ewo amēden. **15** Ehā mō kome talentai enumō,* mō kome hu enyō, ni mō kroko hu ekome, ye ameten mō fēē mō nyemō naa, ni efa gbe. **16** Amrō le, mō ni nā talentai enumō le tee ni ekēyaye guō ni enā enumō kēfata he. **17** Nakai nōnōj mō ni nā enyō le hu

yanā enyō kēfata he. **18** Shi nyōn ni nā ekome le tee ni eyatsa shi ni enō enunōtsō le shika* le eto.

19 “Be kplanj sēē le, nakai nyōji le anunōtsō le ba, ni eke amē babu akōntaa. **20** No hewō le, mō ni nā talentai enumō le ba ni eke talentai enumō krokomei hu fata he kēba, ni ekeē, ‘Nunōtsō, otu talentai enumō owo miden; naa, minā talentai enumō kēfata he.’ **21** Enunōtsō le kēē le ake: ‘Aekoo, nyōn kpakpa kē anōkwafō! Oye anōkwa ye nii fioo he. Manō bo mato nibii babaoō nō. Botemō onunōtsō le miishēē le mli.’ **22** No sēē le, mō ni nā talentai enyō le ba eba-kēē, ‘Nunōtsō, otu talentai enyō owo miden; naa, minā talentai enyō kēfata he.’ **23** Enunōtsō le kēē le ake: ‘Aekoo, nyōn kpakpa kē anōkwafō! Oye anōkwa ye nii fioo he. Manō bo mato nibii babaoō nō. Botemō onunōtsō le miishēē le mli.’

24 “Naagbee le, nyōn ni nā talenta kome le ba ebakēē: ‘Nunōtsō, mile bo ake osane wa, ni okpaa nii ye he ni oduko nō ko ye, ni obuua nii anaa ye he ni oshako nō ko mli ye. **25** No hewō le, mishe gbeyei ni mitēē mīkē otalenta le yato shikpōn. Naa, onii le nē, hemō.’ **26** Enunōtsō le here nō ekeē le ake: ‘Nyōn fōj kē anihāolō, ole ake mikpaa nii ye he ni miduko nō ko ye, ni mībuua nii anaa ye he ni mīshako nō ko mli ye? **27** Bele, kule esa ake onō mīshika* le owo shikatolōi le aden, ni kē mība le minine ashe mīnii nō kē ehe kpa.

28 “No hewō le, nyehēa talenta le ye edenj ni nyekēhāā mō ni yōō talentai nyōnma le. **29** Ejaake mō fēē mō ni yōō nō ko le, abaahā le eko afata he, koni enā ni atēke nō. Shi mō ni be nō ko le, abaahe nō ni eyōō le tete ye edenj. **30** Ni nyēshea nyōn ni he be sēenamō ko nēē nyefōā agbonaa dunj le mli. Jeme ji he ni ebaafo ni ebaakpe enyanyojiashi ye.’

31 “Kē gbomō Bi le ba ye enunyam le mli ni nweibōfoi le fēē fata ehe

25:15 *Hela talenta kome fēē kg 20.4.

25:18 *Sht. n̄m., “jwiētei.” 25:27 *Sht. n̄m., “mijwiētei.”

le, ebaata enunyam man̄tse sei le nɔ. **32** Abaabua jen̄maji le fɛɛ naa ye ehie, ni ebaatsetsee mei keje mei kro-komei ahe taake tookwelo tseɔ gwan-tenji keje abotiai ahe le. **33** Ni eke gwan̄tenji le baadamɔ eninejurɔ nɔ, shi abotiai le eke amɛ baadamɔ ebe-ku nɔ.

34 “Keke le, Man̄tse le baakeɛ mei ni damɔ eninejurɔ nɔ le ake: ‘Nyɛbaa, nyɛ mei ni mi-Tse ejɔɔ nyɛ, nyɛnɔɔ Man̄tseyeli ni asaa ato nyɛ keje be ni ato je le shishi le.’ **35** Ejaake hɔmɔ ye mi ni nyehā mi nɔ ko miye; kumai ye mi ni nyehā mi nɔ ko minu. Gbɔ ji mi ni nyehere mi hiemɛ;” **36** minyie yayai* ni nyewo mi atade. Mihe ye ni nyekwe mi. Awo mi tsun̄ ni nyebasara mi.’ **37** Keke le, jalɔ le baahere le nɔ ke wiemɔi nɛɛ ake: ‘Nun̄-tso, mɛɛ be wɔna bo ake hɔmɔ miye bo ni wɔhā bo nɔ ko oye aloo kumai miye bo ni wɔhā bo nɔ ko onu? **38** Mɛɛ be wɔna bo ake gbɔ ji bo, ni wɔhere bo hiemɛ,* aloo onyie yayai ni wɔwo bo atade? **39** Mɛɛ be wɔna bo ake ohe miye aloo awo bo tsun̄ ni wɔbasara bo?’ **40** Ni Man̄tse le baahere nɔ ekeɛ amɛ ake, ‘Lɛɛɛn̄, miikɛɛ nyɛ ake, gbii abɔ ni nyefee nyehāa minyemime nɛɛ atɛn̄ mei bibii fe fɛɛ le atɛn̄ mɔ kome le, mi nɔn̄n̄ nyefee nyehā le.’

41 “Keke le, ebaakeɛ mei ni yɔɔ ebeku nɔ le ake: ‘Nyɛjea minɔ nyeyaa, nyɛ mei ni alomɔ nyɛ, nyeyaa naanɔ la* ni asaa ato Abonsam ke ebɔfoi le mli. **42** Ejaake hɔmɔ ye mi ni nyehāa mi nɔ ko maye; ni kumai ye mi ni nyehāa mi nɔ ko manu. **43** Gbɔ ji mi ni nyehereɛ mi hiemɛ;” minyie yayai ni nyewoo mi atade;

25:34 *Sht. n̄m., “be ni ashe (dumɔwu) afɔ shi,” ni tsoɔ ake, be ni Adam ke Hawa bɔi amebii le ahɔn̄ɔɔ. **25:35** *Aloo “nyehā mibato nyɛn̄ɔɔ.” **25:36** *Hela wiemɔi ni aketsu nii ye bie le baanye atsoɔ ake ewo nɔ ko hatahata ko; ewo nɔ ko ni awɔ ye atade shishi pe; etsɔɔɔ doo ake ehie ehe yayai. **25:38** *Aloo “wɔhā obato wɔn̄ɔɔ.” **25:41** *Enɛ tsoɔ naanɔ hiekpamɔ. **25:43** *Aloo “nyehāa mabato nyɛn̄ɔɔ.”

mihe ye ni awo mi tsun̄, shi nyekweɛ mi.’ **44** Keke le, amɛ hu amɛbaahā hetoo ke wiemɔi nɛɛ ake: ‘Nun̄-tso, mɛɛ be wɔna bo ake hɔmɔ miye bo aloo kumai miye bo aloo gbɔ ji bo aloo onyie yayai aloo ohe miye aloo awo bo tsun̄ ni wɔbasamɔɔ bo?’ **45** Keke le, ebaahā amɛ hetoo ake: ‘Lɛɛɛn̄, miikɛɛ nyɛ ake, gbii abɔ ni nyefee nyehāa minyemime nɛɛ atɛn̄ mei bibii fe fɛɛ le atɛn̄ mɔ kome le, mi nɔn̄n̄ nyefee nyehāa le.’ **46** Mɛnɛɛmei le, amɛbaaya naanɔ hiekpamɔ mli,* shi jalɔ le amɛbaaya naanɔ wala mli.”

26 Agbene, be ni Yesu ewie nibii nɛɛ fɛɛ egbe naa le, ekeɛ ekaselɔi le ake: **2** “Nyɛle ake bie gbii enyɔ mli le, abaaye Hehoo le, ni abaan̄n̄ gbɔmɔ Bi le ahā koni agbe le ye tso jan̄n̄ nɔ.”

3 Keke ni osɔfoi tsiifoi le ke man̄ len̄ onukpai le yabua amehɛ naa ye osɔfonukpa le ni atseɔ le Kaiafa le kpo le nɔ, **4** ni ametee apam ake amebaatsɔ n̄aa gbe nɔ amemɔ* Yesu, ni amegbe le. **5** Shi amekɛɛ ake: “Jeeɛ gbi jurɔ le nɔ koni man̄bii le akabawo man̄ len̄ hirihiri.”

6 Be ni Yesu yɔɔ Betania ye Simon, tsutsu kpitiyelɔ le shia le, **7** yoo ko ni hie alabastro tɔ ke emli mu ni jec n̄ma ni jara wa ba en̄ɔɔ, ni ebɔi fɔsemɔ ke Yesu yiten̄ shwie-mɔ be ni Yesu ta niyenii le ashɔ* le. **8** Be ni kaselɔi le na enɛ le, amɛmli wo la ni amekɛɛ ake: “Te yaka nifitemɔ nɛɛ shishi le? **9** Ejaake kule abaanye ahɔɔ ene ni anā nii pii ni akehā ohiafoi.” **10** Akeni Yesu le enɛ hewɔ le, ekeɛ amɛ ake: “Mɛni hewɔ nyɛgbaa yoo le naa? Etsu nitsumɔ kpakpa ehā mi. **11** Ejaake ohiafoi le nyɛke amɛ ye daa, shi mi le jeeɛ daa mike nyɛ baahi shi. **12** Be ni yoo nɛɛ fɔse mu ni jec n̄ma nɛɛ eshwie migbɔmɔtso le nɔ le, efɛɛ koni ekɛsaa mi eto mifuu le. **13** Lɛɛɛn̄,

25:46 *Ni tsoɔ ake, amɛbaaje wala mli. Sht. n̄m., “abaafɔɔ amɛ ashwie.” **26:4** *Aloo “ameke hietɛɛ baatsu nii kemɔ.” **26:7** *Aloo “ta okpolo le he.”

miikɛɛ nyɛ akɛ, he fɛɛ he ni abaa-shie sane kpakpa nɛɛ yɛ, yɛ jɛn fɛɛ lɛ, abaagba nɔ ni yoo nɛɛ fɛɛ nɛɛ hu ni akɛkai lɛ.”

14 Kɛkɛ ni Mei Nyɔŋma kɛ Enyɔ lɛ atɛŋ mɔ kome ni atɛɔ lɛ Yuda Iskariot lɛ tee osɔfoi tsiifoi lɛ aŋɔ **15** ni eyakɛɛ: “Mɛni nyɛbaahā mi koni majie lɛ mahā nyɛ?” Amɛkɛ lɛ kpaŋ akɛ amɛbaahā lɛ jwiɛɛi kukuji nyɔŋmai etɛ. **16** No hewɔ lɛ, kɛjɛ no bɛ lɛ nɔ keyaa lɛ, etɛɛ nɔ etao hegbe ni sa ni ebaaŋɔ kɛjie lɛ ehā.

17 Aboloo ni Akɛ Ma ni Eshako Fɛɛ lɛ gbii juji lɛ amlɛ klɛŋklɛŋ gbi lɛ nɔ lɛ, kasɛlɔi lɛ ba Yesu ŋɔɔ amɛbakɛɛ: “Nɛgbɛ osumɔɔ akɛ wɔyasaa wɔto bo koni oyayɛ Hɛhoo lɛ yɛ?”

18 Ekɛɛ akɛ: “Nyeyaa maŋ lɛ mli nyɛyakaɛ Ashimashi akɛ, ‘Tɔɔɔ lɛ kɛɛ: “Be ni ato ahā mi lɛ eshɛ etā; mi kɛ mikasɛlɔi lɛ baayɛ Hɛhoo lɛ yɛ owe lɛ.”” **19** Ni kasɛlɔi lɛ yafɛɛ taakɛ Yesu tɔɔɔ amɛ akɛ amɛfɛɛ lɛ, ni amɛsaa nibii amɛto kɛhā Hɛhoo lɛ.

20 Bɛ ni shɛ gbɛkɛ lɛ, ekɛ kasɛlɔi nyɔŋma kɛ enyɔ lɛ yatara okpɔɔ lɛ hɛ. **21** Bɛ ni amɛyɛɔ nii lɛ, ekɛ akɛ: “Lɛɛlɛŋ, miikɛɛ nyɛ akɛ, nyɛɛɛŋ mɔ kome baajie mi ehā.” **22** Akɛni enɛ hā amɛwɛrɛ ho amɛhɛ waa hewɔ lɛ, amɛbɔi lɛ bimɔ ekomekome akɛ: “Nunɛtɔɔ, mi ni lo?” **23** Ehɛrɛ nɔ ekɛɛ: “Mɔ ni nine kɛ mi tɔɔɔ nii yɛ kā lɛ mli lɛ ji mɔ ni baajie mi ehā. **24** Anɔkwa, gbɔmɔ Bi lɛ miishi kɛ-miyya taakɛ aŋma yɛ ehɛ lɛ moŋ, shi kpoo hā nakai mɔ ni abaatsɔ enɔ ajie gbɔmɔ Bi lɛ ahā lɛ! Afɔɔɔ nakai mɔ lɛ moŋ kule, ehɛ hā lɛ.” **25** Yuda, mɔ ni miiba ebajie lɛ ehā lɛ hɛrɛ nɔ ekɛɛ: “Mi ni lo, Rabi?” Yesu kɛɛ lɛ akɛ: “Bo diɛntɛɛ okɛɛ.”

26 Bɛ ni amɛkā hɛ amɛmiyyɛ nii lɛ, Yesu kɔ aboloo,* ni esɔlɛ,* ni ekumɔ mli, ni ekɛhā kasɛlɔi lɛ, ni ekɛɛ: “Nyɛheɛ, nyeyɛa. Enɛ damɔ shi kɛhā[^] mi-

26:26 *Yɛ ŋmalei lɛ amlɛ lɛ, aboloo ji mamu ni akɛ nu ekpɔɔ ni ashā, ni bei pii lɛ, akɛ-damɔ shi kɛhāa niyeni. *Sht. ŋm., “ɛjɔɔ.”[^] Sht. ŋm., “enɛ ji.” Hɛla mli lɛ, *e-stin*, ni eshi-shi ji “damɔ shi kɛhā, fɛɛ hɛ okadi.”

gbɔmɔtso.” **27** Ni ewɔ kpulu, ni eda shi, ni ekɛhā amɛ ni ekɛɛ: “Nyɛ fɛɛ nyɛnuɛa kpulu lɛ naa, **28** ɛjaakɛ enɛ damɔ shi kɛhā milā ni ji ‘kpaŋmɔ lɛ lā’ ni abaafɔsɛ ashwɛ shi ahā mɛi babao kɛhā eshaifaa lɛ. **29** Shi miikɛɛ nyɛ akɛ: Minuŋ wein ko dɔŋŋ kɛ-yashi gbi nɔ ni mi kɛ nyɛ baanu lɛ ehɛɛ yɛ mi-Tɛɛ Mantseyeli lɛ mli.” **30** Naagbɛɛ lɛ, amɛlā yijiemɔ lalai, ni nɔ sɛɛ lɛ, amɛjɛ kpo ketɛɛ Oliv Gɔŋ lɛ nɔ.

31 Kɛkɛ ni Yesu kɛɛ amɛ akɛ: “Nyɔŋŋ nɛɛ mli lɛ, nɔ ni baaba minɔ lɛ baahā nyɛ fɛɛ nyɛnane atɔtɔ, ɛjaakɛ aŋma akɛ: ‘Matswa tookwɛɔ lɛ nɔ, ni tooku lɛ mli gwantɛŋi lɛ baagbɛ ashwā.’ **32** Shi kɛ atɛɛ mi shi lɛ, matsɔ nyɛhie keya Galilea.” **33** Shi Petro hā hetoo ekɛɛ lɛ akɛ: “Kɛ nɔ ni baaba onɔ lɛ baahā mɛi krokomei lɛ fɛɛ nane atɔtɔ po lɛ, mi lɛ, minane etɔtɔŋ kɔkɔkɔ!” **34** Yesu kɛɛ lɛ akɛ, “Lɛɛlɛŋ, miikɛɛ bo akɛ, nyɔŋŋ nɛɛ mli lɛ, dani wuu baagbɛɛ lɛ, obaakwa mi shii etɛ.” **35** Petro kɛɛ lɛ akɛ: “Kɛ esa akɛ mikɛ bo agbo po lɛ, mikwan lɛ kɔkɔkɔ.” Kasɛlɔi krokomei lɛ fɛɛ hu kɛɛ nakai nɛŋŋ.

36 Kɛkɛ ni Yesu kɛ amɛ ba hɛ ni atɛɔ jɛmɛ akɛ Getsemɛnɛ lɛ, ni ekɛɛ kasɛlɔi lɛ akɛ: “Nyɛtarɛa shi yɛ biɛ, miyya miyasɔlɛ yɛ jɛmɛ.” **37** Ni ɛŋɔ Petro kɛ Zɛbedɛ bihii enyɔ lɛ efata ehɛ, ni ewɛrɛ bɔi ehɛ hoo, ni ehɛ jara lɛ babao. **38** Kɛkɛ ni ekɛɛ amɛ akɛ: “Miwɛrɛ eho mihe* waa, keyashi gbɛlɛ mli tɛtɛ. Nyɛhia biɛ, ni nyɛkɛ mi ayaa nɔ abua.” **39** Ni etɛɛ hie fioo, ni ɛŋɔ ehɛɛ ebu shi, ni esɔlɛ ekɛɛ: “Mi-Tɛɛ, kɛ aaahi lɛ, hā kpulu nɛɛ aho mihe aya. Kɛlɛ, jɛɛɛ bɔ ni mi misumɔɔ, shi moŋ bɔ ni bo osumɔɔ.”

40 Eku esɛɛ eba kasɛlɔi lɛ aŋɔ ni ebana akɛ amɛmiywɔ, ni ekɛɛ Petro akɛ: “Ani nyɛnyɛɛɛ nyɛkɛ mi aya nɔ abu ŋmɛletsɛwaa kome po? **41** Nyɛyaa nɔ nyɛbua ni nyɛɔlɛ daa, koni nyɛkabote kaa* mli. Anɔkwa, mumu lɛ miisumu waa, shi heloo lɛ egbedɛ.”

26:38 *Aloo “Misusuma wɛrɛ eho ehɛ.”
26:41 *Ni ji, ɛfɔŋ hɛ kaa.

42 Shi kome ekonj le, eyinj etee eyasole no ni ji shii enyo no ekée: “Mi-Tse, ké ene nyen mihe aho aya ake ja minu le, afee bo ni bo osumoo.”

43 Ni eba ekonj ebana ake amemiiwo, ejaake amehinjmeii etsii. 44 No hewo le, eshi ame ni eyinj etee eyasole no ni ji shii ete no, ni esaa ewie no kome le nonj. 45 Kéke ni eku esee eba kaselbi le anjo ni ekée ame ake: “Ijmeletswaa ni tamó neke no nyewoo ni nyejoo nyehé nee! Naa! Ijmeletswaa ni abaajie gbomo Bi le awo eshafeelbi aden le eshe etá. 46 Nyetea shi, nyeháa woyaa. Naa! Mó ni baajie mi ehá le eshe shi etá.” 47 Be ni eká he ewieo le, naa! Yuda, Meí Nyonjma ké Enyo le aten mó kome le, ba, ni asafoku babao ni je osfoi tsiifoi le ké man len onukpai le anjo le fata ehe, ni amehie klantei ké kpotii.

48 Agbene, mó ni baajie le ehá le eto ame okadi ko ake: “Mó naa ni masho le, le ni; nyemó le.” 49 Ni etee Yesu njoo tée, ni ekée: “Miinja bo, Rabi!” ni eke suumo sho enaa. 50 Shi Yesu ké le ake: “Naa-nyo, meni oba feemo ye bie?” Kéke ni ametsi amebenke ni amemo Yesu. 51 Shi naa! meí ni ké Yesu yoo le aten mó kome kpá enine mli ni egbala eklante ni ekébá osfonukpa le nyonj le, ni efo etoi. 52 Kéke ni Yesu ké le ake: “Ijoo oklante le owó etoohe, ejaake meí fee ni gbala klan-te le, klante naa amehie baakpátá ye. 53 Aloo osusoo ake minyén makpa mi-Tse fai ni ehá mi nweibofoi ni fa fe lejioi nyonjma ké enyo* biané nonj? 54 Kule te aaafé tenj ni no ni Ijmalei le ké ake ja eba mli neke le aaaba mli le?” 55 Nakai njmeletswaa le no le, Yesu ké asafoku le ake: “Mi mómo nyeba ké klantei ké kpotii tamó amoo ojoyelo ko nee? Daa gbi le, mitaa sólemowe le mitsoo nii, ni kéle nyemoo mi. 56 Shi enemei fee ba koni nibii

ni gbalbi le njmala le* aba mli.” Kéke ni kaselbi le fee shi le, ni amejo foi.

57 Meí ni mó Yesu le kpala le kétee osfonukpa Kaiafa njoo, he ni wolonjalbi le ké onukpai le eba amehé naa ye le. 58 Shi Petro tee no nyie esee ye shonj aahu keyashi osfonukpa le kpo le no, ni be ni ebote jeme le, eke shía len soolbi le yata shi koni ekwe bo ni nibii anaa baayakpa ahá.

59 Nakai be le mli le, osfoi tsiifoi le ké Sanhedrin* muu le fee mii-tao amale odase ko ameshi Yesu koni amegbe le. 60 Shi amenáaa eko, eye mli ake amale odasefoi pii ba. See mli le, meí enyo ba 61 ni amebakée ake: “Nuu nee ké ake, ‘Manye makumo Nyonjmo sólemowe le ni mike gbii ete ama.’” 62 Kéke ni osfonukpa le te shi ni ekée le ake: “Ani obe naajiemó ko? Meni oyoo kéemo ye odase ni hii nee yeo shio bo le he?” 63 Shi Yesu etswaaa esen. No hewo le, osfonukpa le ké le ake: “Miifá bo ni oká kitá ye Nyonjmo hiekaalo le hie ake obaawie anokwale, ni okée wo kéji bo ji Kristo le, Nyonjmo Bi le!” 64 Yesu ké le ake: “Bo dienjse okée. Shi miikée nye ake: Kéje be nee no keyaa le, nyebaana gbomo Bi le ta hewale ninejuro no, ni eeba ye njwei atatui le ano.” 65 Kéke ni osfonukpa le gbala etadei anchaanjo ni le ekée: “Ebo musu! Mee odasefoi krokomei wotaoó donj? Nyekwea! Amro nee, nyenu musuboo le. 66 Te nyesusoo tenj?” Amehá hetoo ake: “Esa gbele.” 67 Kéke ni amefé lajó ameshwe ehie ni amemamo le atswerei. Meí krokomei hu gbala ehie mai 68 amekée: “Kristo, gbaa otsoo wo. Namó gba bo ma le?”

69 Agbene, Petro ta see flenj ye kpo le no, ni gbeke yoo ko ni ji tsulo le ba enoo ebakée: “Bo hu ofata Yesu, Galileanyo le, he!” 70 Shi etso ye ame fee amehie ekée: “Milee no ni owieo le he no ko.” 71 Be ni etee shía le agbó le he agba le mli le, gbeke yoo kroko na le ni ekée meí ni yoo

26:53 *Ye Roma tabiloi aten le, asraafoi aafee 4,000 kemiimo 6,000 ni feo lejio kome. Ye bie le, ekoo yibo ní da waa he.

26:56 *Aloo “gbalbi le njmalei le.” 26:59 *Sanhedrin le ji Yudafoi asaneyelihe wulu le.

jeme le ake: "Nuu nee ke Yesu, Nazarenyo le yoo." **72** Etso ekonj ke kitakamo ekée: "Mileee nuu le!" **73** Be fioo see le, mei ni damo jeme le ba amebakee Petro ake: "Ekā shi fanj ake, bo hu ametenj mo kome ji bo, ejaake, anokwa, owiemō tete miikpa bo shi." **74** Keke ni eboi loomō ke kitakamo ekée: "Mileee nuu le!" Ni amro le wuo gbēe. **75** Ni Petro kai wiemo ni Yesu wie le ake: "Dani wuo baagbēe le, obaakwa mi shii ete." Ni eje kpo eyafo ke dōle babao.

27 Be ni je tsere le, osofoi tsiifoi le ke manj lenj onukpai le fēe yato ajina ye Yesu hewo koni amegbe le. **2** Be ni amefimo le le, amekpala le ketee ni amēke le yahā Pilato, ni ji amralo le.

3 Agbene, be ni Yuda, mo ni jie Yesu ehā le na ake abu Yesu fo le, etsui bu le fo ni eke jwieteī kukuji nyonmai ete le ku see eyahā osofoi tsiifoi le ke onukpai le, **4** ni ekēe ake: "Mifēe esha ake mijie lā ni efe-ko efōnj ko mihā." Amēkēe ake: "Meni no kōj ye wche? Bo diēntse kwēmō nō!" **5** No hewo le, eshere jwieteī kukuji le eshwie solemowe le, ni eshi etee. Keke ni etee eyasenj ehe. **6** Shi osofoi tsiifoi le yaloo jwieteī kukuji le ni amēkēe: "Mla enmēe gbe ake akewo fotro krōnjkrōnj le mli, ejaake lā shika ni." **7** Be ni amētee ajina amegbe naa le, amekyahē gbeshōlō shikpōnj, koni afu gbōi ye jeme. **8** No hewo le, kebashi nmenē le, atseo nakai shikpōnj le ake Lā Shikpōnj. **9** Keke ni nō ni atso gbalō Yermia nō awie le ba mli ake: "Ni ameloo jwieteī kukuji nyonmai ete le, ni ji jara ni afo afō gbomō le nō le, mo ni Israelbii le atenj mei komei fo jara amefō enō le, **10** ni amēnjhā kehā gbeshōlō shikpōnj, taake Yehowa* fā mi le."

11 Agbene, Yesu damo amralo le hie, ni amralo le bi le ake: "Ani bo ji Yudafoi le a-Mantse le?" Yesu here nō

27:4 *Aloo "Bo osane ni!" 27:10 *Kwemo Wiemoi Titrii Amligbalamo le.

ekēe: "Bo diēntse okēe." **12** Shi be ni osofoi tsiifoi le ke onukpai le ke sane fōj enō le, ejiee naa. **13** Keke ni Pilato kee le ake: "Ani onuu saji babao ni amekyee odase ameshō bo le?" **14** Shi ehāaa le hetoo, dabi, ewiee sane kome po, ni no hā amralo le naa kpē ehe naakpa.

15 Agbene, eji amralo le kusum ake gbi jurō fēe gbi jurō nō le, enmēe gboklefoi le atenj mo fēe mo ni asafoku le sumōj le he ehā amē. **16** Nakai be le mli nōnj le, amēye gboklefonyo kpanaku ko ni atseo le Baraba. **17** No hewo le, be ni amebua amehē naa le, Pilato kee amē ake: "Namo nyesumōj ake minmēe ehe mihā nyē, Baraba aloo Yesu, mo ni akēe atseo le Kristo le?" **18** Ejaake Pilato le ake, enō ni ameklō le hewo amēnj le amehā le. **19** Shi be ni eta kojomo sei le nō le, enj tsu ni abakēe le ake: "Oke ohe akawo jalō nee sane ko mli, ejaake nmenē le, mina nō waa ye lamō mli ye ehewō." **20** Shi osofoi tsiifoi le ke onukpai le wo asafoku le yinj koni amebi ni ake Baraba ahā amē, shi Yesu le, agbe le. **21** Amralo le bi amē ekonj ake: "Mei enyo nee atenj namō nyesumōj ake minmēe ehe mihā nyē?" Amēkēe ake: "Baraba." **22** Pilato kee amē ake: "Bele, meni mifēe Yesu, mo ni akēe atseo le Kristo le mo?" Amē fēe amēkēe ake: "Gbee le!" **23** Ekēe ake: "Meni hewo? Mēe efōnj efēe?" Kēle, amētee nō amebolo fe tsutsu le amēkēe: "Gbee le!"

24 Be ni Pilato na ake nō kpakpa ko jēe mli kebaaa, shi monj, manj lenj mihe afee hirihiri le, ewō nu, ni efō edē ye asafoku le hie ekēe ake: "Miyeek nuu nee lā yi sō. Nye diēntse nyekwēa nō." **25** Ni mēi le fēe hā hetoo ake: "Elā aba wō ke wōbii anō." **26** Keke ni enmēe Baraba he ehā amē, shi ehā agwao Yesu, ni enj le ehā koni ayagbe le ye tso janj nō.

27 Keke ni amralo le asraafoi le nj Yesu ketee amralo le we le ni amebua asraafoi akuu muu le fēe naa kebōle le. **28** Ni amējie ehe atadei

27:22 *Aloo "Gbee le ye tso janj le nō!"

le, ni amebu le hehaano ni tsuo waa, **29** ni amelo nmeii akekere ni amekebu eyitso, ni ameké gälä hä le ehie ye eninejuro. Ni amekula shi ye ehie ameye ehe feo amekée: “Wómii-ña bo,* Yudafoi le a-Mantse!” **30** Ni amefé lajō ameshwie ehe ni amehé gälä le ye edenj ni ameboi eyitenj tswiamo. **31** Agbene, be ni ameye ehe feo amegbe naa le, amejie hehaano le ye ehe, ni ameké etadei anohaano le wo le, ni amekpala le ketee koni ameyakala le amekpete tso janj le he.

32 Be ni ameye kpo ameyaa le, amena Kirenenyo ko ni atseo le Simon. Ni amenye nuu nee no ake etere epinmo tso* le. **33** Ni be ni ameshé he ko ni atseo jeme *Golgota*, ni eshishi ji, Yitsojonohe le, **34** amehä le wein ni ake no ko ni joo* efutu mli ake enu; shi be ni esa enaa le, ekpoo ake eenu. **35** Be ni amekala le kekpete tso janj le he amegbe naa le, amefō oshiki kejara etadei anohaano le, **36** ni ameho ametara shi ye jeme, ni amebu ehe. **37** Agbene hu, amejma sane ni akefō eno le amekpete eyitengbe ake: “Yesu, Yudafoi le a-Mantse le ne.”

38 Keke ni asenj ojoyeloi enyo ye tsei janji ano ye emasei, mo kome ye eninejuro no ni mo kome hu ye ebeku no. **39** Ni mei ni hoo le wie wiemoi foji ameshi le, ni amehoso ameyitsei **40** amekée: “Bo ni kule obaakumo solemowe le ni oke gbii ete ama le, heremo bo dientse oyiwala! Ké Nyonyo bi ji bo le, jee pinmo tso* le no okpeleke shi kool!” **41** Nakai nojeh osōfoi tsiifoi le ke wolonymaloi le ke onukpai le boi ehe feoyeli, ni amekée: **42** “Ehere mei krokomei ayiwala; shi le dientse le, enyee ayiwala ehere! Le ji Israel Mantse; hä ekpeleke shi keje pinmo tso* le no, ni wabaahe le woye. **43** Enj ehie efō Nyonyo no; hä E-jie le keji E-ye ehe tsui, ejaa ke eke ake, “Nyonyo Bi ji mi.”

27:29 *Aloo “Yijiemo ahä bo.” 27:32, 40, 42 *Kwemo Wiemoi Titrii Amligbalamo le. 27:34 *No ko tseretsere ni joo.

44 Nakai nojeh ojoyeloi ni asenj ame ye tsei janji ano ye emasei le po bo le ahora.

45 Keje nmeletswaa ni ji ekpaa* le no keyaa le, dunj wo ye shikponj le no fee keyashi nmeletswaa ni ji neehu* le no. **46** Aaafee nmeletswaa ni ji neehu le no le, Yesu bo ke gbee ni wa eke: “Eli, Eli, lama sabaktani?” eshishi ji, “Mi-Nyonyo, mi-Nyonyo, meni hewo okwa mi?” **47** Be ni mei ni damo jeme le nu ene le, ametenj mei komei boi keemo ake: “Nuu nee miitse Elia.” **48** Ni amro le, ametenj mo kome jo foi eyanj kotsa ni eketso wein ni joo mli, ni ekema gälä naa, ni ekehä le ake enu. **49** Shi mei ni eshwe le kee ake: “Shi le! Hä wakwe ake Elia baaba ebahere eyiwala lo.” **50** Shi kome ekonj le, Yesu bo ke gbee ni wa, ni enj emumo ehä.*

51 Ni naa! solemotsu lej muhoo* le mli gba enyo, keje nyei kebaya shi, ni shikponj le hoso, ni tesai le amli gba. **52** Ni gbohii abui* le anaa gbelegbele, ni mei kronkronj ni ewo ye gbele mli le agbomotsei le babaoo jejee kpo **53** ni mei babaoo na ame. (Be ni atee le shi see le, mei ni tee gbohii abui le ahe le ba manj kronkronj le mli.)* **54** Shi be ni asrafoiatse le ke mei ni fata ehe kebuo Yesu he le na shikponhosomo le, ke nibii ni yaa no le, ameshé gbeyei waa, ni amekée: “Leelenj, Nyonyo Bi ne.”

55 Ni yei babaoo ni nyie Yesu see keje Galilea koni amesomo le le damo shonj amemiikwe; **56** ametenj mei komei ji Maria Magdalena, ke Maria ni ji Yakobo ke Yose nyie le, ke Zebedo bihii le anye le.

57 Agbene, be ni she gbekenaashi le, nuu niatse ko ni je Arimatia ni atseo le Yosef, ni le hu ebatsō Yesu

27:45 *Ni tsōo ake, aaafee shwane nmele 12. *Ni tsōo ake, aaafee shwane nmele 3. 27:50 *Aloo “ni egbo.” 27:51 *Muhoo ji no ni nmele le atseo le pateeshen, ni ji mama loo no ko ni akehaa samfele loo shinaa naa, loo akejaa tsū mli le. 27:52 *Aloo “gbohii akaimo bui.” 27:53 *Eenye efee ake, koni amebabo no ni amena le he amanie.

kaselo le, ba. **58** Nu nē tee Pila-to ḡḡ ni eyabi koni aḡ Yesu gbonyo le ahā le. Keke ni Pilato fā koni aḡhā le. **59** Yosef ḡḡ gbonyo le, ni eḡḡ klala kpakpa ni he tse ebalā he, **60** ni eke gbonyo le yaḡḡe egbonyo bu* hee, ni ekpé ye tesaa mli le mli. Ni be ni ekoklo te agbo ko ketsi gbonyo bu* le naa le, eshi etee. **61** Shi Maria Magdalena ke Maria kroko le tee nō amehi jeme, ni ametara gbonyo bu le hie.

62 Eḡḡ jetsereḡḡ, ni ji Hesaamketoo Gbi le see le, osofoi tsiifoi le ke Farisifoi le yabua amehi naa ye Pilato hie, **63** ni amekēe: “Onukpa, wōkaio ake be ni nakai shishiulo le yōḡ wala mli le, ekeē ake, ‘Gbii ete see le, abaatee mi shi.’ **64** No hewo le, fā koni ayabu gbonyo bu le he keyashi gbi ni ji ete le nō, koni ekaseloi le akaba amebaju le ni amekēe mei ake, ‘Atee le shi keje gbohii aten!’ Ni naagbee shishiumō nēe bafee eḡḡ fe klenklen nō le.” **65** Pilato kee amē ake: “Naa, buloi nē. Nyeyaa nyeyabua he jogbanḡḡ bō ni nyebaanye.” **66** No hewo le, ameteē ameyasō te le kekpete gbonyo bu le naa kpenḡḡ, ni amehā buloi bu he.

28 Hejōḡḡ Gbi le see, ye otsi le klenklen gbi le nō be ni je bōi tseremo le, Maria Magdalena ke Maria kroko le ba gbonyo bu le kwemo.

2 Ni naa! shikpōḡḡhosomō kpele ko eba, ejaake Yehowa* bōfo* je ḡḡwei ekpeleke shi ni ebakoklo te le keje bu le naa, ni eta nō. **3** Ehe miikpele tamō sarawa, ni etade le miye tamō snoo. **4** Hee, ehe gbeyei sōḡḡ ni mōmō buloi le hewo le, amehē kpo-kpo ni ametsomō tamō gbohii.

5 Shi ḡḡweibōfo le kee yei le ake: “Nyekashea gbeyei, ejaake mile ake nyemiitao Yesu, mō ni agbe le ye tso janḡḡ nō le. **6** Ebe biē, ejaake atee le shi, taake ekeē le. Nyēbaa, nyēba-kwea he ni no mli le ekā le. **7** Ni nyeyaa oyayaayi nyeyakea ekaseloi

le ake atee le shi keje gbohii aten, ejaake naa! eetsō nyehie kemiiya Galilea. Jeme nyebaana le ye. Naa! Mi-keē nyē.”

8 No hewo le, ameshi gbonyo kaimō bu le he oya nōḡḡ, ni amekē gbe-yeishemō ke miishēe kpele jo foi koni ameyabō ekaseloi le amanie. **9** Ni naa! Yesu ke amē kpe ni ekeē: “Hejō le ahā nyē!” Ametsi amebnke ni amemōmō enanetokotai le amli ni amekula shi amekē woo hā le. **10** Keke ni Yesu kee amē ake: “Nyekashea gbe-yei! Nyeyaa nyeyabōa minyemimēi le amanie koni ameyā Galilea, ni jeme amebaana mi ye.”

11 Be ni amenyie gbe ameyaa le, buloi le ekomei tee maḡḡ le mli ameyabō osofoi tsiifoi le nibii ni etee nō le fēe. **12** Ni be ni mei nēe ke onukpai le ebua amehē naa ni ameteē ajina see le, amehā asraafoi le jwiētei kukuji babaoo **13** ni amekēe ake: “Nyēka ake, ‘Nyōḡḡ be ni wōmiiwo le, ekaseloi le ba amebaju le.’ **14** Ni kē amralo le nu he le, wōbaagbala sane le mli wōtsōḡḡ le,* ni ehe ebahian ni nyehao nyehē.” **15** No hewo le, amehē jwiētei kukuji le, ni amefee taake afā amē le, ni sane nēe gbe shwā ye Yudafoi le aten kebashi ḡḡmēne.

16 Shi kaseloi nyōḡḡma ke ekome le tee Galilea, ye gōḡ ni Yesu eto ake eke amē baakpe ye le nō. **17** Be ni amena le le, amekoto le, shi mei komei ayiḡḡ fee amē koshikōshi. **18** Yesu tsi ebernke ni ekeē amē ake: “Aḡḡ hegbe fēe ahā mi ye ḡḡwei ke shikpōḡḡ le nō. **19** No hewo le, nyeyaa nyeyafea mei ni je jenmaji le fēe mli le kaseloi, nyebaptisia amē ye Tse le gbēi mli, ke Bi le gbēi mli, ke mumō krōḡkrōḡ le gbēi mli, **20** nyētsōa amē ni ameyē nii fiaa ni mifā nyē le nō. Ni naa! mike nyē ye gbii le fēe keyashi shihile gbejianōtoo le* naagbee.”#

28:14 *Sht. ḡḡm., “wōbaakōne eyiḡḡ.” **28:20** *Aloo “yiḡḡ le.” Kwemo Wiemoi Titrii Amligbalamō le. *Aloo “keyashi shihile gbejianōtoo le naagbee gbii le.”

27:60 *Aloo “egbonyo kaimō bu.” #Aloo “gbonyo kaimō bu.” **28:2** *Kwemo Wiemoi Titrii Amligbalamō le. #Aloo “ḡḡweibōfo.”

MARKO

SANEKPAKPA LE

EMLI SAJI

- 1 Yohane Baptisilo le shie (1-8)
Abaptisi Yesu (9-11)
Satan ka Yesu (12, 13)
Yesu bɔi shiemo ye Galilea (14, 15)
Etse klerɔklerɔ kaselɔi le (16-20)
Afã mumo ni he tsee (21-28)
Yesu tsa mei pii ye Kapernaum (29-34)
Eyasole ye he ko ni etse ehe bane (35-39)
Atsa kpitiyelɔ ko (40-45)
- 2 Yesu tsa nuu ko ní ekumɔ (1-12)
Yesu tse Levi (13-17)
Abi ŋmaahile he sane (18-22)
Yesu, "Hejɔɔɔ Gbi le Nuɔtɔɔ" (23-28)
- 3 Atsa nuu ko ní enine kome egbo (1-6)
Asafoku babao ko ye ŋsho le naa (7-12)
Bɔfoi 12 le (13-19)
Musu ni abɔɔ ashio mumo kɔŋkɔŋ le (20-30)
Yesu nye ke enyemimeɪ hii (31-35)
- 4 MAŊTSEYELI LE HE NOKWEMOŊII (1-34)
Nidulo le (1-9)
No hewo ni Yesu ke nokwemoŋii tsu nii (10-12)
Etsɔɔ nidulo le he nokwemoŋii le mli (13-20)
Ake kane emaaa kentɔ shishi (21-23)
Susumɔɔ ni okesusu ohã mei (24, 25)
Nidulo ni yawo le (26-29)
Sinapi wu le (30-32)
Nokwemoŋii kenitsumo (33, 34)
Yesu hã ahum ko ŋme demm (35-41)
- 5 Yesu hã daimonioi yabote kpolotoi amlɔ (1-20)
Yairo biyoo; yoo ko ta Yesu atadei anchaano ahe (21-43)
- 6 Akpoo Yesu ye le dieɔtse eman (1-6)
Ake sɔɔɔ nitsumo le he gbetsɔɔɔ hã Mei Nyɔŋma ke Enyo le (7-13)
Yohane Baptisilo le gbele (14-29)
Yesu le mei 5,000 (30-44)
Yesu nyie nu hie (45-52)
Atsa mei ye Genesaret (53-56)
- 7 Akpa gbɔmei akusumii ahe mama (1-13)
Tsui le mli ajeɔ abuleɔ he (14-23)
- Yoo ko ni je Foinike ni yoo Siria le hemokyele (24-30)
Atsa nuu mumui ko (31-37)
- 8 Yesu le mei 4,000 (1-9)
Abi ní efɛe okadi ko (10-13)
Farisfoi ke Herode masha le (14-21)
Atsa nuu shwilafo ko ye Betsaida (22-26)
Petro hã ana mo ni ji Kristo le (27-30)
Agba Yesu gbele le afɔ shi (31-33)
No ni feɔ mei anokwa kaselɔi (34-38)
- 9 Yesu tsakemo le (1-13)
Atsa gbɛke nuu ko ni yoo daimonio (14-29)
Mo ni yoo hemokyele le, nibii feɛ baanye aba mli ahã le (23)
Agba Yesu gbele le afɔ shi ekonɔ (30-32)
Kaselɔi le je ŋwane ye mo ni ji agbo fe feɛ he (33-37)
Mo feɛ mo ni etee shi ewoo wo le ye wɔgbefan (38-41)
Nanetɔɔmoŋii (42-48)
"Nye hã ŋoo ahia nyemli" (49, 50)
- 10 Gbalashihile ke gbalatsemo (1-12)
Yesu yoo gbekɛbii (13-16)
Nuu niatse ko sanebimo (17-25)
Afɔleɪ ni ashã ye Maŋtseyeli le hewo (26-31)
Agba Yesu gbele le afɔ shi ekonɔ (32-34)
Yakobo ke Yohane nibimo le (35-45)
Yesu ji kpɔɔ kehã mei babao (45)
Atsa Bartimeo, shwilafo le (46-52)
- 11 Yesu ke kunimyele bote Yerusalem (1-11)
Alomo agbami tso (12-14)
Yesu tsuu solemowe le he (15-18)
No ni wokaseɔ kejeɔ agbami tso ni ŋala le mli (19-26)
Aje hegbe ní Yesu yoo le he ŋwane (27-33)
- 12 Okwaafɔi gbɔmɔgbelɔi le ahe nokwemoŋii le (1-12)
Nyɔŋma ke Kaisare (13-17)
Abi gbɔhiiashitee he sane (18-27)
Kitã enyo ni he hiaa fe feɛ (28-34)
Ani Kristo le ji David bi le? (35-37a)
Abɔ kɔko ye wolonmalɔi le ahe (37b-40)
Yoo okulafɔ ohiafo le kapeji enyo le (41-44)

- 13 SHIHILE GBEJIANOTOO NAAGBEE GBII (1-37)
 Tai, shikpɔɔhɔsomɔi, hɔji (8)
 Abaashie sane kpakpa le (10)
 Amanehulu kpetenkepele (19)
 Gbɔmɔ Bi le baa le (26)
 Agbami tso le he nokwemɔmɔ le (28-31)
 Nyeyaa nɔ nyebua (32-37)
- 14 Osɔfoi tee Yesu yi nɔ apam ake
 amebaagbe le (1, 2)
 Afɔse mu ni jeɔ nɔma ashwie Yesu nɔ (3-9)
 Yuda jie Yesu ehā (10, 11)
 Naagbee Hehoo le (12-21)
 Ato Nɔntɔ le Gbɛke Niyeli le
 shishi (22-26)

- Yesu gba efɔ shi ake Petro
 baakwa le (27-31)
 Yesu sɔle ye Getsemane (32-42)
 Amo Yesu (43-52)
 Aye Yesu sane ye Sanhedrin le
 hie (53-65)
 Petro kwa Yesu (66-72)
- 15 Yesu ye Pilato hie (1-15)
 Aye ehe feo ye mei ahie (16-20)
 Akala le akpete tso he ye
 Golgota (21-32)
 Yesu gbele (33-41)
 Yesu fuu (42-47)
- 16 Atee Yesu shi (1-8)

1 Yesu Kristo, Nyɔɔmɔ Bi le, he sane kpakpa le shishijee: **2** Taa-ke aɔma ye gbalɔ Yesaia wolo le mli le: "(Naa! miitsu mibɔfo le kemiitsu ohie, mɔ ni baasaa ogbe le eto le.) **3** Mɔ ko gbee miibo ye na le nɔ* ake: 'Nyeesaa Yehowa' gbe le! Nye-fea etemponi le tɔmɔmɔ.'" **4** Yohane Baptisilo le ye na le nɔ,* eeshie baptisimo ni feɔ tsuitsakemɔ kehā eshai-faa he okadi le. **5** Ni mei ni yɔɔ Yudea niian feɔ, ke Yerusalembii feɔ yaa enɔɔ, ni ebaptisio ame* ye Yordan Faa le mli, be ni amejajeɔ amehie eshai le kpetekplee le. **6** Ni Yohane le, ewoo yoma hetsoi atade ni eke kooloo he-wolo hefiinɔ fiɔ ehe ni eyeɔ baalabii ke na mli wo. **7** Ni eshie ekeɔ ake: "Mɔ ko ni he wa fe mi miiba ye misɛɛ, misaaa mɔ ni kotoɔ shi feneɔ etokotai anaa kpāi. **8** Nu mikɛbaptisi nye, shi le le eke mumɔ kɔɔkɔɔnɔ baabaptisi nye."

9 Nakai gbii le amlɔ le, Yesu je Nazaret ye Galilea eba, ni Yohane baptisi le ye Yordan mli. **10** Ni be ni eje kpo keje nu le mli le, amɔ le, ena ake nwei naa egbele ni mumɔ le miikpeleke shi tamɔ okpo kemiiba enɔ.

1:3, 4, 12, 13 *Kwemɔ Mat 3:1 sh. niɔ. 1:3 *Kwemɔ Wiemɔi Titrii Amligbalamɔ le. 1:5 *Aloo "eke amɛ wɔɔ nɔ mli; emuo amɛ mele."

11 Ni gbee ko je nwei kee: "Bo ji mi-Bi ni misumɔɔ le le; mikpele onɔ."

12 Ni amɔ le, mumɔ le tsire le koni eya na le nɔ.* **13** No hewɔ le, etee nɔ ehi na le nɔ* gbii nyɔɔmai ejwe, ni Satan ka le. Eke na mli kooloi le yɔɔ jemɛ, ni nweibɔfoi le sɔmɔ le.

14 Agbene, be ni amɔ Yohane sɛɛ le, Yesu tee Galilea eyashie Nyɔɔmɔ sane kpakpa le **15** ni ekee: "Be ni ato le eshe, ni Nyɔɔmɔ Mantseyeli le ebenke nye. Nyetsakea nyetsui, ni nyenāa hemɔkeyeli ye sane kpakpa le mli."

16 Be ni enyie Galilea Nshɔ* le naa le, ena Simon ke Simon nyemi nuu Andrea, ni amemiiɔ ameyai le amemiiwo nshɔ len, ejaake wolei ji amɛ. **17** No hewɔ le, Yesu kee amɛ ake: "Nyebanyiea misɛɛ, ni mafee nye wolei ni baahie gbɔmɛi." **18** Ni amɔ le, ameshi ameyai le ni amennyie esɛɛ. **19** Be ni etee hie fiio le, ena Yakobo, Zebedeo bi le ke enyemi nuu Yohane, ni ameye amelele mli amemiiɔ ameyai, **20** ni esha-shaoo shi kwraa, ni etse amɛ. No hewɔ le, ameshi ametse Zebedeo ke apafoi le ye lele le mli ni ameyanyie esɛɛ. **21** Ni amɛbote Kapernaum.

1:16 *Kwemɔ Mat 4:18 sh. niɔ.

Be ni Hejɔɔmɔ Gbi le she nɔɔɔ le, ebote kpeehe* le ni eboi nitsɔɔmɔ. **22** Ni amehɛ jɔ amehɛ ye gbe ni etsɔɔ nɔ etsɔɔ nii le hewo, ejaake etsɔɔ amɛ nii akɛ mɔ ni yɔɔ hegbe, shi jeeɛ tamɛ wolonmalɔi le. **23** Nakai be le mli nɔɔɔ le, nuu ko ye amekpeehe le ni mumɔ ni he tseeɛ miina eno hewale, ni ebo ekɛɛ: **24** "Mɛni wɔke bo yɔɔ feemɔ, Yesu, Nazarenyo? Oba wɔhiekratamɔ? Mile mɔ tuuntu ni ji bo, Mɔ Krɔɔkrɔɔ ni je Nyɔɔɔmɔ nɔɔ le!" **25** Shi Yesu kɔ mumɔ le hie ekɛɛ: "Feemɔ diɔɔ, ni oje emli!" **26** Ni mumɔ ni he tseeɛ le hɔ abلامي sha nuu le, ni mumɔ ni he tseeɛ le bolɔ ke gbee ni wa, ni eje emli. **27** Anɔkwa, mɛi le fɛɛ naa kpe amehɛ aahu akɛ amɛboi he susumɔ ye amɛɔɔ amɛkɛɛ: "Mɛni nɛ? Tsɔɔmɔ hee nɛ! Ekɛ hewale fɛa muɔɔi ni he tseeɛ po ayi, ni amɛboɔ le toi." **28** Ni ehe sane gbe shwɔ oyaayaayi ye he fɛɛ he ye Galilea kpo-kpaa le nɔ fɛɛ.

29 Kɛkɛ ni amɛshi kpeehe le ni Yakobo ke Yohane fata amehɛ ketee Simon ke Andrea shia le. **30** No mli le, Simon shaayoo kɔ shi ke atridii, ni amrɔ le amekɛɛ le yoo le he sane. **31** Ni etee enɔɔ eyamɔ enine mli ni ewo eno. Atridii le tse ye eno, ni eboi amɛ sɔɔmɔ.

32 Ni gbɛke, be ni hulu enyɔ shi le, mɛi le ke helatsemɛi fɛɛ ke mɛi ni yɔɔ daimonioi boi enɔɔbaa; **33** ni man muu le fɛɛ babua amehɛ naa ye shinaa le naa tuuntu. **34** Kɛkɛ ni etsa mɛi babao ni yeyɔ helai sɔɔto le, ni efamɔ daimonioi babao, shi enɔɔɛ daimonioi le agbe ni amewie, ejaake amɛle akɛ le ji Kristo le.*

35 Leebi mankpa be ni hie gbeleko le, ete shi ni eje kpo, ni eshi ketee he ko banee, ni eboi solemɔ ye jeme. **36** Shi Simon ke mɛi ni fata ehe le kpa shi amɛtao le **37** ni amena le, ni amekɛɛ le akɛ: "Mɔ fɛɛ mɔ mii-tao bo." **38** Shi ekɛɛ amɛ akɛ: "Nyɛ-

hɔa wɔyaa he kroko, maji ni ber-ke le amli, koni mayashie ye jeme hu, ejaake enɛ hewo miba." **39** Ni etee eyashie ye amekpeehe le ye Galilea nian fɛɛ ni efamɔ daimonioi.

40 Kpitiyelɔ ko hu ba enɔɔ bakula shi ekpa le fai ekɛɛ: "Kɛ oosumɔ le, obaanye ohɔ mihe atse." **41** Kɛkɛ ni emusun tsɔ le ni ekpɔ enine mli eta ehe, ni ekɛɛ le akɛ: "Miisumɔ! Ohe atse." **42** Amrɔ le kpiti le tɔ ye ehe, ni ehe tse. **43** Ni ebo le kɔkɔ ke hie-dɔɔ, ni amrɔ le, ewo le gbe **44** ekɛɛ le akɛ: "Kwemɔ ni okakɛɛ mɔ ko nɔ ko, shi mon yaa ni okɛ ohe ay-tsɔɔ osɔfo le, ni onɔ nibii ni Mose fɔ akɛ ahɔ le ohɔ, ye ohe ni atsuu le hewo, koni no afɛɛ odase kehɔ amɛ." **45** Shi be ni nuu le shi etee le, eyabɔi sane le gbaa babao ni ehɔ egbe eshwɔ hei babao, ni no hewo le, Yesu nyɛɛ abote man ko mli kpete-kplee dɔɔɔ, shi ehi nɔ ye hei ni etse amehɛ banee. Kɛle, mɛi jɛɔ hei sɔɔto fɛɛ kebaa enɔɔ.

2 Shi gbii komei asɛɛ le, etee Kapernaum ekoɔɔ, ni wiemɔ gbe shwɔ akɛ eye shia. **2** Ni mɛi babao babua amehɛ naa, ni jeme tsɔ ni anaaa gbe ye shinaa le naa po, ni eje shishi ewie wiemɔ le etsɔɔ amɛ. **3** Ni akɛ mɔ ko ni ekumɔ ni mɛi ejwe tere le ba enɔɔ. **4** Shi asafoku le hewo le amenyɛɛ amekɛ le aba Yesu nɔɔ tɛɛ, ni no hewo le, amɛfɔ tsɔ ni Yesu yɔɔ mli le yiten, ni amɛgbu fɔɔ, ni ameshiu saa ni mɔ ni ekumɔ le kɔ nɔ le ketɔɔ jeme keyi shi. **5** Be ni Yesu na amehemokɛyeli le, ekɛɛ mɔ ni ekumɔ le akɛ: "Bi, anɔ ohe eshai le afa bo." **6** Ni wolonmalɔi le ekomɛi ye jeme, ni amɛtara shi amemiisusu ye ametsuiian akɛ: **7** "Mɛni hewo mɔ nɛɛ wiew ye neke gbe nɔ? Eebo musu. Namɔ baanye ekɛ eshai afa akɛ ja Nyɔɔmɔ kome pɛ?" **8** Shi Yesu le, akeni amrɔ le emumɔ le hɔ eyɔɔ akɛ amemiisusu neke ye amɛɔɔ hewo le, ekɛɛ amɛ akɛ: "Mɛni hewo nyɛsusu nibii nɛɛ ye nyetsuii amli le? **9** Te enɛmɛi amli nɔ ni waaa, ni aaakɛɛ mɔ ni ekumɔ le akɛ,

1:21 *Kwemɔ Mat 4:23 sh. niɔ. 1:34 *Aloo eenye efɛɛ akɛ, "amɛle mɔ ni eji."

'Anɔ ohe eshai le afa bo,' aloo ni aaa-kee ake, 'Tee shi ni owó osaa le ni onyie?' **10** Shi bɔ ni afee ni nyele ake gbɔmɔ Bi le ye hegbɛ ake enɔɔ eshai efaa ye shikpɔn le nɔ le—"ekee mɔ ni ekumɔ le ake: **11** "Miikɛɛ bo ake, Tee shi, wó osaa le, ni oya oshia." **12** Kɛkɛ ni ete shi, ni amrɔ le ewó esaa le ni enyie keje kpo ye amɛ fɛɛ amehie. Ni amɛ fɛɛ amɛnaa kpɛ amɛhe waa, ni amɛwo Nyɔŋmɔ hie nyam amɛkɛɛ: "Wɔnako nɔ ko ni tamɔ nekɛ pɛŋ."

13 Eje kpo ketee nɔshɔ le naa ekonɔ, ni asafoku le fɛɛ ká he amɛba enɔɔ, ni ebɔi amɛ nitsɔɔmɔ. **14** Ni be ni ehoo eyaa le, ehinmei gba Levi, Alfeo binuu le nɔ ake eta toohemɔ-he le, ni ekɛɛ le ake: "Baatsɔ mi-sɛɛnyielɔ." Ni ete shi ni enyie esɛɛ. **15** Sɛɛ mli le, Yesu yata niyenitashi* ye Levi shia le, ni toohelɔi ke eshafeelɔi babaoo hu ba ni amɛkɛ Yesu ke ekaselɔi le baye nii,* ejaake amɛteŋ meɪ babaoo ebatsɔmɔ esɛɛnyielɔi. **16** Shi be ni Farisifoi le atɛŋ wolonmalɔi le na ake eke eshafeelɔi ke toohelɔi miye nii le, amɛbɔi ekaselɔi le kɛɛmɔ ake: "Ani eke toohelɔi ke eshafeelɔi yeɔ nii?" **17** Be ni Yesu nu enɛ le, ekɛɛ amɛ ake: "Meɪ ni yɔɔ hewale le, helatsalɔ he ehiaaa amɛ, shi meɪ ni he yeɔ le mon ehe hiaa. Mibaaa jalɔi atsemɔ, shi mon eshafeelɔi."

18 No mli le, Yohane kaselɔi le ke Farisifoi le fɔɔ nmaahile. No hewo le, amɛba amɛbakɛɛ le ake: "Meni hewo Yohane kaselɔi le ke Farisifoi le akaselɔi le fɔɔ nmaahile, shi okaselɔi le efɔɔ nmaahile le?" **19** No hewo le, Yesu kɛɛ amɛ ake: "Be mli ni ayemforo wu le ke enanemei le yɔɔ le, ehiaaa ni ayemforo wu le nanemei le ahi nmaa, aloo jeeɛ nakai? Gbii abo ni ayemforo wu le ke amɛ yɔɔ le, amɛnyɛŋ amɛhi nmaa. **20** Shi gbii baaba ni abaanɔ ayemforo wu le kɛaaje amɛteŋ keya, ni no le amɛbaa-

2:15 *Aloo "ta okpɔlɔ le he." #Aloo "batara okpɔlɔ le he."

hi nmaa ye nakai gbi le nɔ. **21** Mɔ ko mɔ ko ke mama hee* taaa atade momo. Kɛ efee nakai le, mama hee le baatse keje mama momo le he, ni no baahá egba fe tsutsu le. **22** Agbene hu, mɔ ko mɔ ko ke wein hee wooo wein kotokui* memeji amlɔi. Kɛ efee nakai le, wein le baahá wein kotokui le afele, ni wein le ke wein kotokui le fɛɛ baanmɛ le. Shi ake wein hee wooo wein kotokui hei amlɔi."

23 Agbene, eyatsɔ nmaa nmaaji amlɔi ye Hejɔɔmɔ Gbi le nɔ, ni be ni ameyaa le, ekaselɔi le bɔi nmaa le kpɔlɔmɔ. **24** No hewo le, Farisifoi le kɛɛ le ake; "Kwɛmɔ! Meni hewo amɛfɛɔ nɔ ni mla enmɛɛɛ gbe ake afɛɔ ye Hejɔɔmɔ Gbi le nɔ le?" **25** Shi ekɛɛ amɛ ake: "Ani nyɛkaneko nɔ ni David fee be ni ehia le, ni hɔmɔ miye le ke hii ni fata ehe le?" **26** Bɔ ni ye sane ni kɔɔ osɔfonukpa Abiatar he le mli le, ebote Nyɔŋmɔ we le, ni eye aboloi ni akema Nyɔŋmɔ hie,* ni mla enmɛɛɛ gbe ake mɔ ko yeɔ ake ja osɔfoi le kɛkɛ le, ni ehá hii ni fata ehe le hu eko le?" **27** Ni ekɛɛ amɛ ake: "Gbɔmɔ hewo ato Hejɔɔmɔ Gbi le, shi jeeɛ Hejɔɔmɔ Gbi le hewo abɔ gbɔmɔ. **28** No hewo le, gbɔmɔ Bi le ji Hejɔɔmɔ Gbi le po Nuntsɔ."

3 Esaa ebote kpɛɛhe ko, ni nuu ko ye jɛmɛ ní enine kome egbo. **2** No hewo le, amɛkwɛ le gáa ake ebaatsa nuu le ye Hejɔɔmɔ Gbi le nɔ lo, bɔ ni afee ni amɛkɛ sane afɔ enɔ. **3** Ekɛɛ nuu ní nine egbo le ake: "Tee shi ni obadamɔ ten." **4** No sɛɛ le ekɛɛ amɛ ake: "Ani Hejɔɔmɔ Gbi le nɔ le, mla nmeɔ gbe ake afɛɔ nɔ kpa-kpa aloo ayɛɔ mɔ ko awui, ake abaa wala* ko yi, aloo agbɛɔ mɔ?" Shi amɛtswaa amɛɛŋ. **5** Be ni ekwe amɛ kekpe le, emli fu, ni ewɛɛ ho ehe waa ye amɛtsuinwale le hewo, ni ekɛɛ nuu le ake: "Kpá onine mli." Ni ekpá mli, ni enine le hi ekonɔ.

2:21 *Ni ji, mama ni afɔko he, ni esuko. 2:22 *Kotokui ni ake kooloo hewolo fee. 2:26 *Aloo "aboloi ní aketsɔɔ." 3:4 *Aloo "susu-ma."

6 Kéke ni Farisifoi le je kpo, ni amro le, améke Herode seefiloi le yaboi eyi no apamtoo koni amegbe le.

7 Shi Yesu ke ekaseloi le shi ke-tee nsho le naa, ni asafoku babao ko je Galilea ke Yudea banyie esee.

8 Asafoku babao ko po je Yerusalem ke Idumea ke Yordan see ke Tiro ke Sidon niian ba enjoo, be ni amenu nibii babao ni efeco le. 9 Ni ekee ekaseloi le koni ametao lele bibioo ko amema shi ameha le koni asafoku le akamia le. 10 Akeni etsa mei babao hewo le, mei fee ni yeyeo helai ni naa wawai le ké yuu keba enjoo koni amebatara ehe. 11 Mumoi ni he tsee le po, be fee be ni amebaana le le, amehoo amegbeo shi ye ehie ni ameboloo ake: "Bo ji Nyooom Bi le." 12 Shi bei pii le, efaa ame ke hiedoo ake amekaha mei le mo ni eji.

13 Ekwo ketee goji ko no, ni etse mei ni etao le, ni ameba enjoo. 14 Ni eto* mei nyoooma ke enyo kuu ko, mei ni etse ame bofoi hu le, mei ni baafata ehe ni ebaatsu ame hu koni ameyashie 15 ni ebaaha ame hegbe ni amekéfamo daimonioi le.

16 Ni mei nyoooma ke enyo kuu le ni eto* le ji Simon, mo ni ewo le gbéi hu ake Petro le, 17 Yakobo, Zebedeo binuu le, ke Yohane, Yakobo nyemi nuu le (ewo mei nee hu gbéi ake Boanerges, ni eshishi ji "Nugboshii-mo Bii"), 18 Andrea, Filipino, Bartolomeo, Mateo, Toma, Yakobo ni ji Alfeo binuu le, Tadeo, Simon, hiedolo le, 19 ke Yuda Iskariot, mo ni see mli le ejie le ehá le.

Ni ebote shia ko mli, 20 ni asafoku le babua amehé naa ekonji, ni no hewo le, amenyeee nii po ameye. 21 Shi be ni ewekumei le nu he le, amatee le momo, ejaake amekée ake: "Ejwemom tsuuu nii jogbanj." 22 Agbene hu, wolonmalci le ni kpeleke shi keje Yerusalem ameba le miikée ake: "Eye Beelzebub,* ni daimonioi le anyelo le hewale ekefámoo daimonioi le." 23 No

3:14, 16 *Aloo "ehala." 3:22 *Eji gbéi ni aketsé Satan.

hewo le, etse ame keba enjoo, ni eke nokwemonii* tsu nii kewie etsoo ame ake: "Te Satan aaafee tenji afá Satan le? 24 Ké mantseyeli ko ke ehe shi mple le, nakai mantseyeli le nyen adamo shi; 25 ni ké shia ko ke ehe shi mple le, nakai shia le nyen adamo shi. 26 Agbene hu, ké Satan ete shi ewo le dientsé ehe ni eke ehe miishi mple le, nyen edamo shi, shi moji enaagbee miiba. 27 Anokwa, mo ko mo ko be ni baanye abote nuu hewalo ko shia ni eyaju enibii, ake ja efimo nuu hewalo le dá. No dani ebaanye eha eshia le mli nibii le. 28 Leelen, miikée nye ake, abaanji nibii fee afa gbomei abii, ekoo he eko eshai ni amebaafée, ke musuboo wiemoi ni amebaawie. 29 Shi mo fee mo ni booo musu eshio mumo kroykroy le, enan eshaifa kemiiya naano, shi moji esha foobu ka eno kemiiya naano." 30 Ewie ene ejaake amemiikée ake: "Eye mumo ni he tseee."

31 Ni enye ke enyemimeí hii le ba, ni be ni amedamo agbo le naa le, ametsu mo ko koni eyatse le. 32 Ni eba le ake, asafoku ko tara shi ni amebolé ehe, ni amekée le ake: "Naa! Onye ke onyemimeí hii le ye agbo le naa, ni amemiitao bo." 33 Shi ehére no ekee ame ake: "Namei ji minye ke minyemimeí hii?" 34 Kéke ni ekwe mei ni tara shi ni amebolé ehe kéke le ni ekee ake: "Naa, minye ke minyemimeí hii ne! 35 Mo fee mo ni feo Nyooom suomonaa nii le, le ji minyemi nuu ke minyemi yoo ke minye."

4 Eboi nitsoomo ekonji ye nsho le naa, ni asafoku babao ko babua amehé naa ye emasei. No hewo le, ekwo lele ko ni eta mli ye nsho le hie, shi asafoku le fee ye nsho le naa. 2 Ni eke nokwemonii* tsu nii keboi ame nibii babao tsoomo, ni be ni etsoo ame nii le, ekee ake: 3 "Nyeboa toi. Naa! Nidulo le yin etee nidumo. 4 Be ni eduo nii le, dumowui

3:23; 4:2 *Aloo "abebuai."

le ekomei yashwie gbɛ he, ni loofɔji ba amebakɔɔ ameye. **5** Ekrokomei yashwie tesai anɔ, he ni amenáaa sũ babaoo ye, ni amrɔ le amekwɛkwɛɛ ejaake sũ le mli kwɔɔɔ. **6** Shi be ni hulu le te shi le eshã ame, ni akeni amebe shishifã hewɔ le, amɛnala. **7** Dumɔwui krokomei yashwie nmeii atɛɲ ni nmeii le hole amehe nɔ ni amemia ame, ni amewoo yibii. **8** Shi ekrokomei yashwie sũ kpa-kpa nɔ, ni amekwɛkwɛɛ ni amɛdara ni amɛboi yibiiwoo, ni amewo nyɔnmai ete, nyɔnmai ekpaa, kɛ oha.” **9** Kɛkɛ ni ekeshi sɛɛ akɛ: “Mɔ ni yɔɔ toi ni ekeabo toi le, hã ebo toi.”

10 Agbɛnɛ, be ni shwe ekome too le, mei ni yɔɔ emasei le kɛ Mei Nyɔnmai le Enyɔ le boi le sanebimɔ ye nɔ-kwɛmɔnii* le ahe. **11** Ekɛɛ amɛ akɛ: “Nye le akɛhã nye akɛ nyenu Nyɔnmai Mantseyeli le he teemɔɲ sane krɔɲ-krɔɲ le shishi, shi mei ni yɔɔ sɛɛ le, nibii fɛɛ ni amenɔɔ le ji nɔkwɛmɔnii* kɛkɛ kehã amɛ, **12** no hewɔ le, kwɛmɔ le amebaakwɛ moɲ nɛ, shi amanɛ, ni nu le amebaanu moɲ nɛ, shi amenɔɲ shishi; asan amekpalɛɲ koni amená eshaifaa.” **13** Kɛfata he le, ekɛɛ amɛ akɛ: “Nyeleee nɔ ni nɔkwɛmɔnɔ# nɛɛ tsɔɔ, beɛ te nyeaafɛɛ tɛɲɲ nyenu nɔkwɛmɔnii* krokomei le fɛɛ shishi?”

14 “Nidulɔ le duɔ wiemɔ le. **15** Beɛ nɔ ni yashwie gbɛ le he, he ni adu wiemɔ le ye le nɛ; amɛji mei ni nu wiemɔ le, shi amrɔ le, Satan baa ni ebajieɔ wiemɔ ni adu ye amɛmli le keyaa le. **16** Nakai nɔɲɲ nɔ ni adu ye tesai anɔ le nɛ; amɛji mei ni nu wiemɔ le, ni amrɔ le amɛkɛ miishɛɛ kpɛɛɔ nɔ. **17** Kɛɛ, akeni amebe shishifã ye amɛ dien-tse amɛmli hewɔ le, amɛhieɔ mli be fioo; kɛkɛ le kɛ amanehulu loo yi-waa te shi ye wiemɔ le hewɔ le, amrɔ le amenane tɔɔɔ. **18** Ekrokomei hu ye ni adu ye nmeii atɛɲ. Menɛɛmɛi ji mei ni nu wiemɔ le, **19** shi shihile

gbɛjianɔtoo nɛɛ* mli yeyeeyefeemɔɔ le kɛ ninámɔ lakamɔ le kɛ nibii krokomei fɛɛ ni eshwɛ le ahe akɔɔɔ le boteɔ amɛmli, ni amemiaa wiemɔ le, ni ewoo yibii. **20** Naagbee le, nɔ ni adu ye sũ kpa-kpa nɔ le ji mei ni boɔ wiemɔ le toi ni amemɔɔ mli jogbanɲ, ni amewo yibii—nyɔnmai ete, nyɔnmai ekpaa, kɛ oha.”

21 Agbɛnɛ hu, ekɛɛ amɛ akɛ: “Ani akɛ kane maa kɛntɛɲ* loo saatso shishi? Ani jeeɛ kanetso nɔ akɛmaa? **22** Ejaake nɔ ko nɔ ko be ni anɲtee ni akpaɲ he mama; nɔ ko nɔ ko be ni atsĩ nɔ jogbanɲ ni ejɛɲ kpo ye fanɲ. **23** Mɔ fɛɛ mɔ ni yɔɔ toi ni ekeabo toi le, hã ebo toi.”

24 Etsa nɔ ekɛɛ amɛ akɛ: “Nye-jwɛɲɲmɔ ahia nɔ ni nyenu le nɔ. Susumɔnɔ ni nyekɛsusɔ nyehãa mei le, akɛbaasusu ahã nye, hɛɛ, akɛ eko baafata he ahã nye. **25** Ejaake mɔ fɛɛ mɔ ni yɔɔ nɔ ko le, abaahã le eko afata he, shi mɔ fɛɛ mɔ ni be nɔ ko le, nɔ ni eyɔɔ tete le abaashɔ ye edɛɲ.”

26 Ni etee nɔ ekɛɛ akɛ: “Beɛ, Nyɔnmai Mantseyeli le tamɔ be ni nuu ko nɔɔ dumɔwui eshwãa shikpɔɲ. **27** Eyawɔɔ gbɛkɛ, ni kɛ je tsere le eteɔ shi, ni dumɔwui le kwɛɔ ni amɛdaraa—shi eleee bo ni feɔ ni ebaa le nakai. **28** Fiofio le, shikpɔɲ le dien-tse woɔ yibii, klɛɲklɛɲ le, ekwɛɔ jwei fɔ le, no sɛɛ le, nmaa tso le, naagbee le nmaa le woɔ ye nmaa tso le yi. **29** Shi kɛ yibii le sa le, amrɔ le, egbalaa nikpamɔ kakla le ewoɔ mli, ejaake nikpamɔ be le eshɛ.”

30 Ni etee nɔ ekɛɛ akɛ: “Mɛni he wɔkɛ Nyɔnmai Mantseyeli le baatso, loo mɛɛ nɔkwɛmɔnɔ# wɔkɛbaatso mli? **31** Etamɔ sinapi wu ni be ni adu ye shikpɔɲ le, eji shikpɔɲ le nɔ dumɔwui le atɛɲ bibioo fe fɛɛ. **32** Shi kɛ adu le, ekwɛɔ ni edaa fe yelibaa tsei krokomei fɛɛ, ni egbalaa nijji wuji, ni no hewɔ le, nwei loofɔji nyɛɔ amɛbahio ehɔɲɲ le shishi.”

4:10, 11, 13 *Aloo “abebuui.” 4:13, 30 #Aloo “abebuui.”

4:19 *Aloo “yino nɛɛ.” Kwɛmɔ Wiemɔɔi Titrii Amligbalam le. 4:21 *Aloo “nisisumɔ kɛntɛɲ.”

33 Eke nokwemɔnii* babao tamɔ enɛɛmei tsuɔ nii kewieɔ wiemo le etsɔɔ amɛ, bɔ ni amɛbaanye amenu shishi. 34 Anokwa, eke amɛ ewieɛe ni eke nokwemɔkɔ* tsuuu nii, shi kɛ shwɛ le kɛ ekaselɔi le pɛ le, egbalaa nibii fɛɛ mli etsɔɔ amɛ.

35 Ni nakai gbi le nɔ, be ni she gbɛke le, ekɛ amɛ ake: "Nyehaa wɔfoa nshɔ le keyaa nshɔ le sɛɛgbɛ."

36 No hewɔ le, be ni amewo asafoku le gbɛ le, amɛkɛ le tee, bɔ ni eyɔɔ le nɔnɔ, yɛ lɛlɛ le mli, ni leji krokomei fata he. 37 Agbɛnɛ, ahum kpɛle ko tswa, ni nshɔkei le miikumɔ miwo lɛle le mli, ni lɛle le miilhe ayi.

38 Shi le le eye lɛle le sɛɛgbɛ, etsɔle sune ewɔ. No hewɔ le, ametsiɛ le ni amɛkɛɛ le ake: "Tɔɔɔɔ, ni wɔhie miilhe akpɔtɔ nɛɛ, ani jeeɛ ohe sane ko ni?" 39 Keke ni ete shi, ni ekɔ kɔɔɔɔ le hie, ni ekɛɛ nshɔ le ake: "Bu onaa! Feemɔ dinɔ!" Ni kɔɔɔɔ le kpa tswaa, ni eɔmɛ demm. 40 No hewɔ le, ekɛɛ amɛ ake: "Meni hewɔ nyeshɔ gbeyei* nekɛ? Ani nyɛbɛ hemɔkeyeli ko kwraa lolo?" 41 Shi gbeyei mɔmɔ amɛ naakpa, ni amɛkɛɛkɛ amɛhe ake: "Namɔ tuuntu nɛ? Kɔɔɔɔ kɛ nshɔ tete bɔɔ le toi."

5 Keke ni amɛshe nshɔ le sɛɛgbɛ yɛ Gerasabii le akpokpaa le nɔ.

2 Ni be ni Yesu je lɛle le mli le, amrɔ le, nuu ko ni mumɔ ni he tseeɛ miinɔ enɔ hewale je gbɔhii abui* le atɛɔ kɛ le bakpe. 3 Gbɔhii abui le atɛɔ ehio, ni kebashi nakai be le, mɔ ko mɔ ko kwraa nyeko afimɔ le kpɛɔn, kɛ kɔɔnɔkɔɔ pɔ. 4 Awo le gboklei kɛ kɔɔnɔkɔɔɔ shii abɔ, shi be fɛɛ be le, etsereɔ kɔɔnɔkɔɔɔ le ni eku-mɔ gboklei le; ni mɔ ko mɔ ko nyɛɛ ehe ajɔ. 5 Ni nyɔnɔnɔkɔɔnɔ kɛ shwaneshwane le, eyaa nɔ ebolɔɔ yɛ gbɔhii abui le amlɔ ke goji le anɔ ni eke tɛi folɔɔ ehe. 6 Shi be ni ehinɔmɛi gba Yesu nɔ yɛ shɔnɔ le, ejo foi eyakula shi yɛ ehie. 7 Keke ni ebo kɛ

gbɛɛ ni wa ekɛɛ: "Meni mike bo yɔɔ feemɔ, Yesu, Nyɔnɔmɔ ni Nɔ Kwɔ Fe Fɛɛ le Bi? Kɔ Nyɔnɔmɔ kitɔ ake opinɔnɔ mi." 8 Ejaake no mli le Yesu miikɛ le ake: "Jee nuu le mli, bo mumɔ ni he tseeɛ." 9 Shi Yesu bi le ake: "Te atseɔ bo tɛnɔ?" Ni ehɛɛ nɔ ekɛɛ: "Atseɔ mi Lejio,* ejaake wɔyi fa." 10 Ni ekpa le fai shii abɔ ake eka-shwie mumɔi le keje jɛmɛ niian.

11 No mli le, kpɔlotɔi akuu kpɛle ko miɔye nii yɛ gɔn le nɔ yɛ jɛmɛ. 12 No hewɔ le, mumɔi le kpa le fai amɛkɛɛ: "Hɔ wɔya kpɔlotɔi le amlɔ, koni wɔyabote amɛmli." 13 Ni eɔmɛ amɛ gbɛ. Keke ni mumɔi ni he tseeɛ le je kpo ni amɛyabote kpɔlotɔi le amlɔ, ni kpɔlotɔi akuu le wɔ foi gidigidi keje gɔnkpɔ le nɔ keyabote nshɔ le mli, amɛyibɔ aaafɛɛ akpei enyɔ, ni amɛ fɛɛ amɛgbɔi yɛ nshɔ le mli. 14 Shi kpɔlotɔi le akwelɔi le jo foi, ni amɛyabɔ he amaniɛ yɛ man le mli kɛ koiaseɛ, ni mɛi ba koni amɛbakwɛ nɔ ni etɛɛ nɔ le. 15 No hewɔ le, amɛba Yesu nɔnɔ, ni amɛbana nuu ni no mli le eyɔɔ daimonioi Lejio* le ta shi ni ewo atade, ni ejwɛnɔmɔ miitso nii jogbanɔ, ni amɛshe gbeyei. 16 Agbɛnɛ hu, mɛi ni na le gba amɛ nɔ ni ba nuu ni yɔɔ daimonioi le ke kpɔlotɔi le anɔ le. 17 No hewɔ le, amɛbɔi Yesu faikpamɔ ake eje amɛkpokpaa le nɔ eya.

18 Agbɛnɛ, be ni ekwɔɔ lɛle le, nuu ni no mli le eyɔɔ daimonioi le kpa le fai ake ehɔ eke le aya. 19 Shi eɔmɛɛɛ le gbɛ, mɔn le ekɛɛ le ake: "Yaa owekumɛi le anɔ yɛ shiɔ, ni oyagba amɛ nibii fɛɛ ni Yehowa* efɛɛ ehɔ bo, kɛ mɔbɔ ni ena bo le." 20 Ni nuu nɛɛ tee eyabɔi nibii fɛɛ ni Yesu fɛɛ hɔ le le shiemo yɛ Dekapoli,* ni mɛi le fɛɛ anaa kpɛ amɛhe.

21 Be ni Yesu ke lɛle le fo nshɔ le ekonɔ kekɔ esɛɛ ketɛɛ nshɔ le sɛɛ le, asafoku babao ko bua amɛhe naa yɛ emasei, ni eye nshɔ le naa.

4:33 *Aloo "abebuai." 4:34 *Aloo "abebua." 4:40 *Aloo "nyetsui efɔ." 5:2 *Aloo "gbɔhii akaimo bui."

5:9, 15 *Kwemɔ Mat 26:53 sh. nin. 5:19 *Kwemɔ Wiemoi Titrii Amligbalamɔ le. 5:20 *Aloo "Maji Nyɔnɔmɔ Kpokpaa le nɔ."

22 Kéke ni onukpai ni kwɛɔ kpeehe lé nɔ lé atɛŋ mɔ kome ni atseɔ lé Yairo lé ba, ni be ni ehiŋmei gba enɔ lé, eho egbee enaji anaa. 23 Ekpa lé fai shii abɔ ekɛ: "Mibiyoo fioo he miye waa.* Ofaine ba ni oke oniji abashwie enɔ koni ehe awa lé ni ená wala." 24 Kéke ni Yesu ké lé tee, ni asafoku babao ko nyie esɛɛ ni amemififia lé.

25 Agbene, yoo ko ye ni lá eho lé afii nyɔŋma ké enyɔ. 26 Ena nɔ babao ye helatsalɔi pii adɛŋ,* ni efite edɛŋ nii fɛɛ, ni kéle ehiko háko lé kwraa, moŋ lé, emli ewo wu. 27 Be ni enu Yesu he amaniebɔi lé, ebaje esɛɛgbɛ ye asafoku lé tɛŋ ni eta etade nɔhaanɔ lé he, 28 ejaake etee nɔ ekɛɛ ake: "Kéji mita etadei anɔhaanɔi lé ahe kéke lé, mihe baawa mi." 29 Ni amrɔ lé, lá ni hoɔ lé lé sɛɛ fo, ni enu he ye egbɔmɔtso mli ake atsa hela ni ehá epin waa lé.

30 Amrɔ lé, Yesu yɔse ye lé diɛntse emli ake hewale ko eje emli, ni etsɔ ehe ye asafoku lé tɛŋ ni ebi ake: "Namɔ ta mitadei anɔhaanɔi lé ahe lé?" 31 Shi ekasɔi lé kéɛ lé ake: "Oona ake asafoku lé miififia bo, ni kéle oobi ake, 'Namɔ ta mihe lé?'" 32 Kéle, efolo ehe ekwe ake ebaana mɔ ni fee nakai lé lo. 33 Yoo lé, akɛni ele nɔ ni eba enɔ lé hewɔ lé, eshe gbeyei ni ehe kpokpo, ni eba ebagbee ehie ni egbo lé anɔkwale lé fɛɛ. 34 Ekɛɛ yoo lé ake: "Biyoo, ohemɔkeyeli ehá ohe ewa bo. Yaa ye toinɔle mli, ni hela ni ehá opin nɛɛ akagba onaa dɔŋŋ."

35 Be ni eká he ewieɔ lé, hii komei ye onukpa ni kwɛɔ kpeehe lé nɔ lé shia lé ba amɛbakɛ ake: "Obiyoo lé egbo! Meni hewɔ ogbaa Tsɔɔɔ lé naa lolo?" 36 Shi nɔ ni amewieɔ lé fo Yesu toi naa, ni ekɛɛ onukpa ni kwɛɔ kpeehe lé nɔ lé ake: "Kaashe gbeyei,* jiemo hémɔkeyeli kpo kéke." 37 Agbene, eháa mɔ ko anyie esɛɛ

keya ake ja Petro, Yakobo, ké Yohane, Yakobo nyemi lé kéke.

38 No hewɔ lé, amɛba onukpa ni kwɛɔ kpeehe lé nɔ lé shia lé, ni ena hoofeemɔ lé, ké meɪ ni miifo ni amewo yara waa lé. 39 Be ni ebote mli lé, ekɛɛ amɛ ake: "Meni hewɔ nyefoo ni nyefɛɔ hoo nekɛ? Gbɛkɛ lé gboko, shi wɔ ewɔ." 40 Kéke ni amɛbɔi lé ŋmɔɔ ké hɛfɛoyeli. Shi ehá amɛ fɛɛ amɛje kpo, ni ɛŋɔ gbɛkɛ lé tse ké enye ké meɪ ni fata ehe lé, ni etee he ni gbɛkɛ lé yɔɔ lé. 41 Kéke ni emɔ gbɛkɛ lé nineshi, ni ekɛɛ lé ake: "Talita kuumi," eshishi ji: "Gbɛkɛ yoo fioo, miikɛɛ bo ake, 'Tee shil!'" 42 Ni amrɔ lé gbɛkɛ yoo lé te shi ni ebɔi nyiemɔ. (No mli lé, eye afii nyɔŋma ké enyɔ.) Ni amrɔ lé, amemii she amɛhe naakpa. 43 Ni efá amɛ shii abɔ* ake amekahá mɔ ko lé ene, ni ekɛɛ ake ahá gbɛkɛ yoo lé nɔ ko ni eye.

6 Eshi jeme ni eba eman lé mli, ni ekasɔi lé nyie esɛɛ. 2 Be ni Hejɔmɔ Gbi lé she lé, ebɔi nitsɔmɔ ye kpeehe lé, ni meɪ ni nu ewiemɔ lé atɛŋ meɪ babao ahe jɔ amɛhe ni amekɛɛ: "Negbɛ nuu nɛɛ ná nibii nɛɛ kéje? Ni meni hewɔ esa ake aŋɔ hieshikamɔ nɛɛ ahá lé, ni atso enine nɔ atsu hewale nitsumɔi nɛɛ? 3 Mɔ nɛɛ ji kapintafonyo lé, Maria bi lé, ké Yakobo, Yosef, Yuda ké Simon nyemi lé, aloo jeeɛ nakai? Ni enyemimeɪ yei lé ké wɔ yɔɔ biɛ lé, aloo jeeɛ nakai?" No hewɔ lé, amɛnane bɔi tɔtɔmɔ ye ehewɔ. 4 Shi Yesu kéɛ amɛ ake: "Awɔɔ gbalɔ hie nyam ye he fɛɛ he, ja eman ké ewekumeɪ atɛŋ ké lé diɛntse eshia kéke." 5 Ni enyɛɛ hewale nitsumɔ ko etsu ye jeme fe ake eke eniji ŋmɛle helatsemɛi fioo komeɪ anɔ, ni etsa amɛ. 6 Anɔkwa, hémɔkeyeli ni amɛbɛ lé há enaa kpe ehe. Ni eyakpa akrowai lé fɛɛ mli, ni etsɔɔ nii.

7 Agbene, etse Meɪ Nyɔŋma ké Enyɔ lé kéba ɛŋɔ ni ebɔi amɛ tsumo enyɔnyɔnyɔ, ni ehá amɛ hegbe ye

5:23 *Aloo "mihe agbo." 5:26 *Aloo "Helatsalɔi pii ehá epin babao." 5:36 *Aloo "Kpa gbeyeshemo."

5:43 *Aloo "efá amɛ ké hiedɔɔ."

mumɔi ni he tsee le anɔ. **8** Agbene hu, eke famɔi hã amɛ ake amekahie nɔ ko kehã gbefãa le ja dehiemɔ tso pɛ—amekahie aboloo,* amekahie niyenii kotoku, amekahie shika# ye amehifiinii le amlı— **9** shi mon amewo tokotai, ni amekawo atadei enyɔ.* **10** Kefata he le, ekee amɛ ake: “He fɛɛ he ni nyebaabote shĩa ko mli ye le, nyehia jemɛ keyashi nyebaashi nakai he le. **11** Ni he fɛɛ he ni aheree nyɛ aloo aboo nyɛ toi ye le, kɛ nyemiishi jemɛ le, nyɛkpokpɔa nyenaji ahe shia le nyeshwiea* koni no afee odase kehã amɛ.” **12** Kɛkɛ ni ameyi mli ametee, ni ameshie koni mei atsake ametsui, **13** ni amefãmɔ daimoniɔi babao, ni amɛkpakpaa helatsemɛi babao amu ni amɛsa amɛ.

14 Agbene, Mantse Herode nu ene he, ejaake Yesu gbɛi le egbe eshwã, ni mei miikɛɛ ake: “Atee Yohane Baptisilɔ le shi keje gbɔhii aten, ni no hewɔ ni enyɛɔ etsuɔ hewale nitsumɔi le.” **15** Shi mei krokomei miikɛɛ ake: “Elia ni.” Ni mei krokomei hu miikɛɛ ake: “Gbalɔ ji le, tamɔ blema gbalɔ le aten kɔ kome.” **16** Shi be ni Herode nu he le, ekee: “Yohane ni mifo eyi le, le atee le shi le.” **17** Ejaake Herode dien-tse tsu ni ayamɔ Yohane, ni ehã afimɔ le ni awo le tsun ye Herodia, ni ji enyemi nuu Filipino ña le hewɔ, ejaake eke Herodia ebote gbalashihile mli. **18** Ejaake Yohane kɛɔ Herode ake: “Mla enmɛɛɛ gbe ake onyɛmi le ña le.” **19** Ene hewɔ le, Herodia be le ewo emli ni eetao le egbe, shi enyɛɛɛ. **20** Ejaake Herode sheɔ Yohane gbeyei, akeni ele ake jalɔ kɛ gbɔkɔ kɔkɔkɔkɔ ji le le hewɔ, ni eke le tɔ shweshweeshwe. Be fɛɛ be ni ebaabo le toi le, eleee nɔ kwraa ni ebaafee, kɛle eyaa nɔ ebɔɔ le toi ke miishɛɛ.

6:8 *Ye ñmalei le amlı le, aboloo ji mamu ni ake nu ekpɔɔ ní ashã, ni bei pii le, akedamɔ shi kehãa niyenii. #Sht. ñm., “akɔɔble.” 6:9 *Aloo “amekanɔ atade kroko kefata nɔ ni amewo le he.” 6:11 *Kwemɔ Mat 10:14 sh. niñ.

21 Shi gbi ni sa le bashe, be ni Herode ñmɛ ebladei ke tatsemɛi ke Galilea hianaanɔbii le okpɔɔ gbɛke ko ye efɔmɔ gbi nɔ le. **22** Ni Herodia biyoo ba ebajo ni esa Herode ke mei ni ke le ta niyenii le ashi* le ahie. Ni mantse le kɛɛ oblayoo le ake: “Bi mi nɔ fɛɛ nɔ ni otaoɔ, ni mahã bo.” **23** Hɛɛ, ekã le kitã ake: “Nɔ fɛɛ nɔ ni obaabi mi le, mahã bo, kɛ mimantseyeli le fã tete.” **24** No hewɔ le, eje kpo ni eyakɛɛ enyɛ ake: “Meni mibi?” Ekee ake: “Yohane Baptisilɔ le yitso.” **25** Amɔ le, esha foi ketee mantse le ñɔɔ ni eke enibimɔ le yafɔ ehie ekee: “Miisumɔ ni onɔ Yohane Baptisilɔ le yitso ofɔ kã mli ohã mi bianɛ kɔkɔ.” **26** Eye mli ake ene dɔ mantse le waa mon, shi kitã ni ekamɔ le ke egbɔi* le ahewɔ le, esumɔɔ ake ekamaa le enibimɔ le. **27** No hewɔ le, amɔ le mantse le tsu bulɔ ko, ni efã le koni eyanɔ Yohane yitso keba. No hewɔ le, etee eyafɔ eyi ye tsunwoohɛ le **28** ni eke eyitso le fɔ kã mli keba. Ekebahã oblayoo le, ni oblayoo le hu keyahã enyɛ. **29** Be ni ekaselɔi le nu he le, amɛba amɛbawɔ egbonyo le ni amekayanmɛ gbonyo bu* mli.

30 Bɔfoi le bua amɛhe naa kebole Yesu ni amegba le nibii ni ameyafee ke nibii ni ameyatsɔɔ le fɛɛ. **31** Ni ekee amɛ ake: “Nyɛ sɔñ nyɛbaa ni wɔyaa he ko baneɛ ni nyeyajɔa nyɛhe fioo.” Ejaake mei babao miiba miiya, ni amenãaa dekã keye nii po. **32** No hewɔ le, ameta lele mli ketee he ko baneɛ koni amɛ sɔñ ameyahi jemɛ. **33** Shi mei na amɛ ni amemiiya, ni mei babao ná amele, ni amɛ fɛɛ amenyie amɛnane nɔ ke foi keje maji le fɛɛ mli ni ameyashe jemɛ klenklen. **34** Agbene, be ni eyi shi le, ena asafoku babao, ni emusun tsɔ le ye amɛ hewɔ, ejaake ametamɔ gwanterji ni be kwelɔ. Ni ebɔi amɛ nibii pii tsɔɔmɔ.

35 Be nɛɛ mli le, je ena, ni ekaselɔi le ba enɔɔ amɛbakɛɛ le ake:

6:22 *Aloo “tara okpɔɔ le he.” 6:26 *Aloo “ke mei ni tara okpɔɔ le he.” 6:29 *Aloo “gbonyo kaimɔ bu.”

"Bie etse ehe banee, ni je ena momo. **36** Wo ame gbe, koni ameya koiasese ke akrowai ni jwere wohewo le amlu ni ameyahé nɔ ko ameye." **37** Ehere nɔ ekee ame ake: "Nye nyehaa ame nɔ ko ameyea." Ni amekese le ake: "Ani woya woyahé abooloo denarioi ohai enyo ni wokebahā mei le ni ameye?" **38** Ekee ame ake: "Aboloi enyie nyeyoo? Nyeyaa nyeyakwea!" Be ni ameyakwe le, amekese: "Enumo, ke nu mli loi enyo." **39** Ni efā mei le fee ake ametara shi kuikui ye jwei fo le nɔ. **40** No hewo le, ametara shi kuikui ye ohahai ke nyonmai enumo enumoi amlu. **41** Agbene, ekolo aboloji enumo ke loi enyo le ni ekwe nwei ni esole.* Keku ni ekumo aboloji le amlu ni ekeboi ekaseloi le hāmo koni amekemamo mei le ahie, ni ejara loi enyo le amlu ehā ame fee. **42** Ni ame fee ameye ni ameto, **43** ni amekolo fufuji le, kentenji nyonma ke enyo obobo, soro loi le. **44** Mei ni ye aboloji le ayibo ji hii akpei enumo.

45 Keku ni amro le, ehā ekaseloi le bote lele le mli koni amewo amehie amewo Betsaida gbe ni ametsɔ ehie keya nsho le seegbe, be mli ni le dien-tse ewoo asafoku le gbe le. **46** Shi be ni eke ame ye shee le, eyi mli etee gon ko nɔ koni eyasole. **47** Be ni she gbeke le, lele le ye nsho le ten, shi le le eshwe ekome too ye shikpon. **48** No hewo le, be ni ena ake eeto ame ke wirimo akeni amemiikpee koojoo hewo le, aaafee nyonji buu be ni ji ejwe* le nɔ le, enyie nsho le hie kemiiba amejoo; shi efee tamɔ eeho amehi." **49** Be ni amehinmei gba eno ake enyie nsho le hie le, amesusu ye ameyin ake: "Ninaa nei!" Ni amebolo. **50** Ejaake ame fee amena le, ni amehao. Shi amro le, eke ame wie ni ekee: "Nyenāa ekāa! Mi ni; nyekashea gbeyei." **51** Keku ni ekwo lele le ni eyafata amehi, ni koojoo le fɔ

tswaa. Ni amena kpe amehi naakpa ye ene hewo, **52** ejaake amenuko aboloji le ahe sane le shishi, ni ametsuii nyeee anu nii ashishi lolo.

53 Be ni amefo nsho le, ameba Genesaret shikpon le nɔ, ni ameyeme lele le séke ye jeme gbe he ko. **54** Shi be ni ameye lele le mli le, amro le, mei yoo le. **55** Amesha foi keyakpa nakai kpokpaa le nɔ fee ni amekese mei ni he yeo le nmele sai anɔ, ni amekese ame boi be ni amenu ake eyoo le baa. **56** Ni he fee he ni ebaabote akrowai loo maji amlu loo koiasese ye le, amekese helatsemei bashwieo jaji le anɔ, ni amekpaa le fai ake ehā ametara etade nohaano le naamuu le he keke. Ni mei fee ni tara he le ahe wa ame jogbanj.

7 Agbene, Farisifoi le ke wolonmaloi le aten mei komei ni ye Yerusalem le bua amehi naa kebole le. **2** Ni amena ake ekaseloi le aten mei komei yeo nii ke niji ni abule, ni tsoo ake, niji ni afoko he.* **3** (Ejaake Farisifoi le ke Yudafoi le fee le, akeni amehie blematsemei le akusumii le amlu kpenj hewo le, ja amefo ameniji ahe keyashi amenikutso dani ameyeo nii, **4** ni ké ameye jara nɔ ameba le, ja ameyu amehi dani ameyeo nii. Kusumii krokomei babaoo hu ye ni ato ahā ame, ni amehie mli kpenj, tamɔ kpuji, kukweii, ke akoooble ayawai abaptisimo.) **5** No hewo le, Farisifoi ke wolonmaloi nee bi le ake: "Meni hewo okaseloi le yee blematsemei le akusum le nɔ, shi ameyeo nii ke niji ni abule le?" **6** Ekee ame ake: "Eja pe ake Yesaia gba ye nye osatofoi nee ahe, taake anja le, ake, 'Mei nee ke amenaabu woa mi, shi ametsuii etsi amehi keje mihe ketee shonj. **7** Yakatswaa ameyaa nɔ amejāa mi le, ejaake ametsoo tsoomoi ni ji gbomei akitai.' **8** Nyeshio Nyonjoo kita le, ni nyehieo gbomei akusum mli kpenj."

9 Etee nɔ ekee ame ake: "Nyeyoo nja mli nyekuɔ nyehie nyefɔ

6:41 *Sht. nm., "ejoo." 6:48 *Ni tsoo ake, keje aaafee manje nmeji 3 keyashi hulushitee aaafee nmeji 6. *Aloo "shi eehi eho amehi."

7:2 *Ni tsoo ake, atsuuko he ye kusum naa.

Nyɔŋmɔ kitá lɛ nɔ bɔ ni afee ni nyeya nɔ nyehie nyekusum lɛ mli. **10** Ake nɔkwɛmɔnɔ lɛ, Mose kɛɛ ake, 'Wo otse kɛ onye,' ni 'Mɔ ni wiewɔ wiemɔi fɔji eshiɔ* etse aloo enye lɛ, agbe lɛ.' **11** Shi nye lɛ, nyekɛɔ ake, 'Ké mɔ ko kɛɛ etse aloo enye ake: "Nɔ fɛɛ nɔ ni miyɔɔ ni kule obaaná he sɛɛ lɛ ji korban (ni tsɔɔ ake, nɔkeensɔ ni aɔɔ nɔ ahá Nyɔŋmɔ)" lɛ,' **12** nyeháaa efee nɔ kome po ehá etse aloo enye dɔŋŋ. **13** No hewɔ lɛ, nyekɛ nyekusum ni nyetsɔɔ mei lɛ guɔ Nyɔŋmɔ wiemɔ lɛ. Ni nibii babao ni tamɔ nakai sɔŋŋ nyefɔɔ." **14** Ni etse asafoku lɛ keba enɔɔ ekonŋ, ni ekeɛ amɛ ake: "Nye fɛɛ nyebɔa mi toi ni nyenua shishi. **15** Nɔ ko nɔ ko bɛ ni jɛɔ gbɔmɔ kponɔgbɛ boteɔ emli ni baanye abule lɛ; shi nibii ni jɛɔ gbɔmɔ mli jɛɔ kpo lɛ ji nibii ni buleɔ lɛ." **16** —

17 Agbɛɛ, bɛ ni eshi asafoku lɛ ni ebote shíá ko mli lɛ, ekaselɔi lɛ bɔi lɛ nɔkwɛmɔnɔ* lɛ he sanebimɔ. **18** No hewɔ lɛ, ekeɛ amɛ ake: "Ani nye hu nyenuu nii ashishi tamɔ amɛ? Ani nyeleɛ ake nɔ ko nɔ ko bɛ ni jɛɔ kponɔgbɛ boteɔ gbɔmɔ mli ni baanye abule lɛ, **19** ake ni jeeɛ etsui mli eboteɔ, shi mon eyaa emusuŋ ni eyajɛ kpo ye tiafi mli lɛ hewɔ?" Ewie enɛ ketsɔɔ ake niyenii fɛɛ he tse. **20** Kɛfata he lɛ, ekeɛ ake: "Nɔ ni jɛɔ gbɔmɔ mli jɛɔ kpo lɛ ji nɔ ni buleɔ lɛ. **21** Ejaake mligbe, ni ji gbɔmɔi atsuii amlɔi nibii nɛɛ jɛɔ: susumɔi fɔji, bɔlenamɔ jɛnba sha,* jui, gbɔmɔgbɛi, **22** gbalafitemɔi,* amimyelii, efonfeemɔi, lakamɔi, efonŋ ni ake kuɛntimɔ fɛɔ,* hiŋmei ni klɔɔ mɔ nɔ, musubɔɔ, hɛnɔwomɔ, kɛ kwashiaiasaneyeli. **23** Nibii fɔji nɛɛ fɛɛ lɛ, mligbe amɛ-jɛɔ ni amebuleɔ gbɔmɔ."

7:10 *Aloo "Mɔ ni sopaa." 7:17 *Aloo "abɛ-bua." 7:21 *Hela wiemɔkuli ni ji *por-nei'a* lɛ piifeemɔ. Kwemɔ Wiemɔi Titrii Amligbalamɔ lɛ. 7:22 *Kwemɔ Mat 5:27 sh. niŋ. *Aloo "jɛnba gbonyo ni efeeɛ mɔ hiɛgbɛle." Hela, *a-sel/gei-a*. Kwemɔ Wiemɔi Titrii Amligbalamɔ lɛ.

24 Ete shi ye jemɛ ni etee Tiro kɛ Sidon kpokpaa lɛ nɔ. Eyabote shíá ko mli ye jemɛ, ni esumɔɔɔ ni mɔ ko ale, shi enyɛɛɛ ehe etee. **25** Amrɔ lɛ, yoo ko ni ebiyoo fioo yɔɔ mumɔ ni he tseeɛ lɛ nu ehe, ni eba ebaho egbee enaji ana. **26** Yoo lɛ, Hela yoo ni, ni eje* Foinike ni yɔɔ Siria lɛ; ni etee nɔ ebi lɛ ni efá daimonio lɛ keje ebiyoo lɛ mli. **27** Shi ekeɛ yoo lɛ ake: "Há bii lɛ atɔɔ klɛŋ-klɛŋ, ejaake ejaaa ake aŋɔɔ bii lɛ abooloo lɛ ashɛɛɔ ashwiewɔ gbei abii ahie." **28** Shi yoo lɛ here nɔ ekeɛ lɛ ake: "Hɛɛ, onukpa, ni kɛle gbei abii ni yɔɔ okpɔlɔ lɛ shishi lɛ po yeɔ bii bibii lɛ aniyenii fufuji lɛ." **29** Kɛkɛ ni ekeɛ yoo lɛ ake: "Nɔ ni owie nɛɛ hewɔ lɛ, yaa; daimonio lɛ eje obiyoo lɛ mli." **30** No hewɔ lɛ, eyi mli etee ewe lɛ, ni eyana gbekɛ bibioo lɛ ká saa nɔ, ni daimonio lɛ etee.

31 Bɛ ni Yesu ku esɛɛ keje Tiro kpokpaa lɛ nɔ lɛ, eyatsɔ Sidon ni efo mli keyatsɔ Dekapoli kpokpaa lɛ* nɔ ketee Galilea ŋshɔ lɛ naa. **32** Biɛ ni ake nuu toimulɔ ko ni nyɛɛ awie jogbanŋ ba enɔɔ ye, ni amekpa lɛ fai komi eke enine aŋmɛ enɔ. **33** Ni eke lɛ shi asafoku lɛ ten ketee afá. Kɛkɛ ni eke ewaobii wo nuu lɛ toii amlɔi, ni etsɛ lajɔ, ni eta nuu lɛ lilei he. **34** Ni ekwe ŋwei ni emu waa ni ekeɛ lɛ ake: "*Hefata*," eshishi ji, "Gbelemɔ." **35** Kɛkɛ ni etoii lɛ gbele, ni nɔ ni háaa enye ewie jogbanŋ lɛ tee, ni ebɔi wiemɔ jogbanŋ. **36** Kɛkɛ ni efá amɛ ake amekakɛɛ mɔ ko mɔ ko, shi babao ni efá amɛ lɛ, babao ni amejajɛɔ ji no. **37** Anɔkwa, amɛhe jɔ amɛhe keteke nɔ, ni amekɛɛ: "Efee nii fɛɛ jogbanŋ. Eháa toimulɔi po nuu nii, ni mumuii hu wiewɔ."

8 No gbii lɛ amlɔi lɛ, asafoku babao ko bua amɛhe naa ekonŋ ni amɛbɛ nɔ ko ni amɛbaaye. No hewɔ lɛ, etse kaselɔi lɛ ni ekeɛ amɛ ake: **2** "Mimusunŋ miitsɔ mi ye asafoku lɛ

7:26 *Aloo "afɔ lɛ ye." 7:31 *Aloo "Maji Nyɔŋma Kpokpaa lɛ."

hewɔ, ejaake gbii ete ne ni amekɛ mi ehi shi, ni amɛbɛ nɔ ko ni amɛbaa-ye. **3** Kɛ miwo amɛ gbɛ koni amɛ-ya amɛshɔi ke hɔmɔ lɛ,* amɛbaaya-ɔ bitɪ yɛ gbɛ lɛ nɔ, ni amɛtɛn mɛi kɔmɛi hu jɛ shɔŋŋ.” **4** Shi ekasɛlɔi lɛ hā lɛ hetoo amɛkɛɛ: “Nɛgbɛ mɔ ko baanā abooloo ni baanye ashe mɛi nɛɛ anaa yɛ biɛ ni etse ehe banee nɛɛ?” **5** Kɛlɛ, ebi amɛ akɛ: “Aboloi enyie nyeyɔɔ?” Amɛkɛɛ akɛ: “Kpawo.” **6** Ni efā asafoku lɛ akɛ amɛta-
ra shikpɔŋ. Kɛkɛ ni ekɔlɔ abooloi kpawo lɛ, eda shi, ekumɔ mli, ni eke-
bɔi ekasɛlɔi lɛ hā mɔ koni amɛjara, ni amɛjara amɛhā asafoku lɛ. **7** No mli lɛ, amɛyɛ nu mli loi bibii fioo hu, ni be ni esɔlɛ lɛ, ekɛɛ amɛ akɛ amɛja-
ra nomɛi hu. **8** Ni amɛyɛ ni amɛtɔ-
rɔ, ni amɛkɔlɔ fufuji ni shwɛ lɛ, kɛn-
tɛnɔi agboi* kpawo obɔbɔ. **9** No mli lɛ, hii aaafɛe akpɛi ejwɛ yɔɔ jɛmɛ. Kɛkɛ ni ewo amɛ gbɛ.

10 Amrɔ lɛ, eke ekasɛlɔi lɛ kwɔ lɛlɛ lɛ ni amɛba Dalmanuta kpkɔkpa lɛ nɔ. **11** Biɛ ni Farisifoi lɛ ba ni amɛkɛ lɛ babɔi ŋwanejɛɛ, ni amɛbi ni efɛɛ okadi ko ni jɛ ŋwɛi etsɔɔ amɛ koni amɛkɛka lɛ. **12** Ni ewɛrɛ ho ehe waa yɛ emumɔ mli ni ekɛɛ: “Mɛni hewɔ yɛnɔ nɛɛ taɔɔ okadi ko? Lɛlɛŋ, miikɛɛ nyɛ akɛ, ahān yɛnɔ nɛɛ okadi ko.” **13** Kɛkɛ ni eshi amɛ, ni ekwɔ lɛlɛ lɛ ekɔŋŋ, ni efo ketɛɛ ŋshɔ lɛ sɛɛ.

14 Shi amɛhiɛ kpa nɔ akɛ amɛ-
baakɔlɔ abooloi keya, ni amɛhiɛɛ nɔ ko nɔ ko yɛ amɛhɛ yɛ lɛlɛ lɛ mli, akɛ ja abooloo kome kɛkɛ. **15** Ni ebɔ amɛ kɔkɔ ni mli kā shi fanŋ akɛ: “Nyeyaa nɔ nyɛgbɛa nyɛhiŋmɛiian; nyɛkwɛa jogbanŋ yɛ Farisifoi lɛ ama-
sha lɛ kɛ Herode masha lɛ he.” **16** Ni amɛkɛ amɛhɛ bɔi ŋwanejɛɛ yɛ abooloi ni amɛhiɛɛ lɛ hewɔ. **17** Be ni eyɔsɛ enɛ lɛ, ekɛɛ amɛ akɛ: “Mɛni hewɔ ni nyɛjɛɔ ŋwane yɛ abooloi ni nyɛhiɛɛ lɛ hewɔ? Ani nyɛyooko sɛɛ ni nyɛnuko shishi lolo? Ani nyɛ-
tsuii nyɛɛɛ anu shishi lolo? **18** ‘Nyɛ-

yɛ hiŋmɛii moŋ nɛ, shi nyɛnaaa nii; nyɛyɛ toii moŋ nɛ, shi nyɛnuuu nii?’ Ani nyɛkaiiii **19** be ni mikumɔ abo-
loi enumɔ lɛ mli mihā hii akpɛi enu-
mɔ lɛ, kɛntɛnɔi ni fufuji eyimɔ amɛ obɔbɔ enyie naa nyɛbua?’ Amɛkɛɛ lɛ akɛ: “Nyɔŋma kɛ enyɔ.” **20** “Be ni mikumɔ abooloi kpawo lɛ mli mihā hii akpɛi ejwɛ lɛ, kɛntɛnɔi agboi* ni fufu-
ji eyimɔ amɛ obɔbɔ enyie nyɛhole?” Ni amɛkɛɛ lɛ akɛ: “Kpawo.” **21** Ni ekɛɛ amɛ akɛ: “Ani nyɛnuuu shishi lolo?”

22 Agbɛnɛ, amɛyakpɛlɛkɛ yɛ Bet-
saida. Ni mɛi kɛ nuu shwilafo ko ba enɔɔ, ni amɛkpa lɛ fai nɛi etɛ ehe. **23** Ni emɔ shwilafo lɛ nineshi ni eke lɛ jɛ akrowa lɛ mli. Be ni etsɛ lajɔ eshwie ehiŋmɛii lɛ anɔ lɛ, eke eni-
ji ŋmɛlɛ enɔ ni ebi lɛ akɛ: “Oona nɔ ko lo?” **24** Nuɛ lɛ wó ehie nɔ ni ekɛɛ: “Miina gbɔmɛi, shi amɛta-
mɔ tɛi nɛi miinyie kemiiya kemiiiba.” **25** Eke eniji ŋmɛlɛ nuu lɛ hiŋmɛii lɛ anɔ ekɔŋŋ, ni nuu lɛ na nii jogbanŋ. Atsa ehiŋmɛii lɛ, ni enyɛɔ enaa nɔ fɛɛ nɔ fanŋ. **26** Ni ewo lɛ gbɛ ketɛɛ ewe ekɛɛ: “Kaabote akrowa lɛ mli.”

27 Agbɛnɛ, Yesu kɛ ekasɛlɔi lɛ shi ketɛɛ Kaisarea Filipi akrowai lɛ amli, ni be ni amenyie gbɛ amɛyaa lɛ, ebɔi ekasɛlɔi lɛ sanɛbimɔ ekɛɛ: “Namɔ mɛi kɛɔ akɛ miji?” **28** Amɛkɛɛ lɛ akɛ: “Yohane Baptisilɔ lɛ, shi mɛi kɔ-
mɛi kɛɔ akɛ, Elia, ni mɛi krokɔmɛi hu kɛɔ akɛ, gbalɔi lɛ atɛn mɔ kome.” **29** Ni efɔ sanɛbimɔ lɛ ehā amɛ akɛ: “Shi nyɛ lɛ, namɔ nyɛkɛɔ akɛ miji?” Petro hā lɛ hetoo akɛ: “Bo ji Kristo lɛ.” **30** Kɛkɛ ni efā kasɛlɔi lɛ kɛ hie-
dɔ akɛ amɛkɛkɛɛ mɔ ko mɔ ko ehe sanɛ. **31** Agbɛnɛ hu, ebɔi amɛ tsɔɔ-
mɔ akɛ esa akɛ gbɔmɔ Bi lɛ ana nɔ babaaɔ ni onukpai lɛ kɛ osɔfoi tsiifoi lɛ kɛ wolɔŋmalɔi lɛ akpoo lɛ ni agbɛ lɛ, ni gbii etɛ sɛɛ lɛ etɛ shi. **32** Anɔ-
kwa, ewie nɛkɛ wiemɔ nɛɛ yɛ fanŋ. Shi Petro ŋɔ lɛ ketɛɛ afā ni ebɔi ehie kamɔ. **33** Ni etsɔ ehe ni ekwɛ ekasɛlɔi lɛ, ni ekā Petro hie ekɛɛ: “Ho misɛɛ, Satan! ejaake ojwɛŋŋŋ

8:3 *Aloo “ní amemiihi ŋmaa lɛ.” 8:8, 20 *Aloo “niyenii kɛntɛnɔi.”

Nyɔŋmɔ jwɛŋmɔi, shi moŋ gbɔmɛi ajwɛŋmɔi ojwɛŋɔ.”

34 Agbene, etse asafoku le ke ekaseloɪ le keba eŋɔɔ ni ekee amɛ ake: “Kɛ mɔ ko miisumɔ ake enyie misɛɛ le, ekwa ehe ni ewɔ epinmɔ tso* le ni eya nɔ enyie misɛɛ. **35** Ejaake mɔ fɛɛ mɔ ni miisumɔ ake ebaa ewala* yi le, ebaanmɛɛ le, shi mɔ fɛɛ mɔ ni ewala* ŋmɛɛ le ye mi ke sane kpakpa le hewɔ le, ebaabaa yi. **36** Anɔkwa, mɛɛ nɔ kpakpa gbɔmɔ baaná kɛ enine she jen muu le fɛɛ nɔ ni ewala* ŋmɛɛ le? **37** Anɔkwa, meni gbɔmɔ baanɔ ehá ketsake ewala?* **38** Ejaake mɔ fɛɛ mɔ ni mi ke miwiemɔi le ahe feɔ le hiegbɛle ye yinɔbii gbalafitelɔi* ke eshafeɔɪ nɛɛ atɛŋ le, le hu ehe baafɛe gbɔmɔ Bi le hiegbɛle be ni eba ye e-Tse anunyam le mli ni ŋweibɔfoɪ kɔŋkɔŋɔi le fata ehe le.”

9 Kɛfata he le, ekee amɛ ake: “Lɛɛ-ɛŋ, miikɛɛ nyɛ ake, mɛi komeɪ ye mɛi ni damɔ biɛ nɛɛ atɛŋ ni amɛsan amɛnaa gbeɛ kɔkɔkɔ keyashi amɛbaana Nyɔŋmɔ Mantseyeli le ni eba ye hewalɛ mli dá.” **2** Gbii ekpaa sɛɛ le, Yesu ŋɔ Petro ke Yakobo ke Yohane efata ehe, ni eke amɛ pɛ kwɔ kɛtee gɔŋ ni kwɔ ko nɔ. Ni etsake ye amɛhie; **3** etadeɪ anɔhaanɔi le bɔi kpelemɔ, ni amɛye futafuta bɔ ni niahefɔɔ ko be shikɔŋ nɛɛ nɔ ni baanye ahá amɛye nakai. **4** Agbene hu, amɛna Elia ke Mose ni amɛke Yesu miigba sane. **5** Kɛkɛ ni Petro kɛɛ Yesu ake: “Rabi, ehi há wɔ ake wɔye biɛ. No hewɔ le, há wɔshɪ bui ete, onɔ ekome, Mose nɔ ekome, ke Elia nɔ ekome.” **6** Anɔkwa, Petro leɛ nɔ ni ebaafɛe ehe, ejaake amɛmiishe gbeyei naakpa. **7** Ni atatu ko pue, ni eha amɛnɔ, ni gbee ko je atatu le mli kɛɛ: “Mɔ nɛ ji mi-Bi ni misumɔɔ le le. Nyɛboa le toi.” **8** Ni amɔɔ le, amɛkwɛkwɛɛ amɛhe kɛkpe, ni amɛnaa mɔ ko fata amɛhe dɔŋ ake ja Yesu.

8:34 *Kwɛmɔ Wiemɔi Titrii Amligbalamɔ le. **8:35-37** *Aloo “esusuma.” **8:38** *Aloo “ní yeeɛ anɔkwa.”

9 Be ni amɛkpelekeɔ gɔŋ le, efá amɛ ke hieɔɔ ake amɛkagba mɔ ko mɔ ko nɔ ni amɛna le keyashi gbɔmɔ Bi le baate shi keje gbɔhii atɛŋ dá. **10** Amɛŋ wiemɔ le amɛto amɛtsuii amli* shi amɛsusu nɔ ni neke shitee kemiije gbɔhii atɛŋ nɛɛ tsɔɔ le he ye amɛtɛŋ. **11** Ni amɛbɔi le sanɛbimɔ ake: “Meni hewɔ wolonmalɔi le keɔ ake ja Elia eba dá le?” **12** Ekee amɛ ake: “Elia baaba dá leɛɛŋ ni ebaasaa nibii fɛɛ; shi meni hewɔ mɔ anɔma ye gbɔmɔ Bi le he ake esa ake ena nɔ babaoɔ ni agbe ehe guɔ le? **13** Shi miikɛɛ nyɛ ake, anɔkwa, Elia eba, ni amɛfɛe le nɔ fɛɛ nɔ ni amɛsumɔɔ, taake anɔma ye ehe le.”

14 Be ni amɛba kaselɔi krokomeɪ le anɔɔ le, amɛna asafoku babaoɔ ko bole amɛ, ni wolonmalɔi ke amɛ miije ŋwane. **15** Shi be ni asafoku le fɛɛ ahinɔmɛi gba enɔ nɔŋŋ le, amɛnaa kpe amɛhe, ni amɛjo foi amɛyanina le, ni amɛyana le. **16** No hewɔ le, ebi amɛ ake: “Meni he ŋwane nyɛke amɛ jeɔ le?” **17** Ni asafoku le mli bii le atɛŋ mɔ kome há le hetoo ake: “Tsɔɔɔ, mike mibinu ba onɔɔ ejaa-ke eye mumɔ ni háa mɔ tsɔɔ mumui. **18** He fɛɛ he ni ebaamɔ le ye le, etsiɔ le etswaa shi, ni enaa kwɛɔ afui, ni ekpɛɔ enyanɔɔji ashishi, ni ehewale táa. Mibi okaselɔi le koni amɛfá le, shi amɛnyɛɛɛ.” **19** Ni ehɛɛ nɔ ekee amɛ ake: “Oo yinɔbii ni be hemɔkɛyeli, be enyie kwraa mike nyɛ baahi shi keyashi? Be enyie kwraa maná nyɛhe tsui keyashi? Nyɛke le abaa minɔɔ.” **20** No hewɔ le, amɛke gbeke nuu le ba eŋɔɔ, shi be ni mumo le hinɔmɛi gba enɔ le, amɔɔ le, ehá ablami ni naa wa sha gbeke le. Be ni egbee shi le, etɛɛ nɔ ekokolo shi, ni enaa kwɛɔ afui. **21** Kɛkɛ ni Yesu bi etse le ake: “Be enyie nɛ ni enɛ bɔi le feemɔ?” Ekee le ake: “Keje egbekebiashi, **22** ni esheɔ le efɔɔ la mli ke nu mli kpitiokpitio koni ekpáta ehie. Shi kɛ obaanye ofee he nɔ ko le,

9:10 *Aloo “Amɛwíeeɛ sane le he amɛtsɔɔɔ mɛi krokomeɪ.”

omusun atso bo ye wache ni oye obua wa." **23** Yesu kee le ake: "Okee, 'Ké obaanye'? Mò ni yoo hemokoyeli le, nibii fee baanye aba mli ahà le." **24** Amro le, gbeke bibioo le tse le bolò ekee: "Miye hemokoyeli! He ni hemokoyeli he hiaa mi ye le, ye obua mi!"

25 Agbene, be ni Yesu na ake asafoku le miiké yuu kemiiba amehoo le, ekà mumò ni he tsee le hie ekee: "Bo mumò ni hãa mò tsoo mumui ke toimulo, miifã bo ake jee emli, ni okabote emli dohoh!" **26** Mumò le bolò, ni ehã ablami ni naa wa sha gbeke le, ni eje kpo, ni gbeke le fee tamò mò ni egbo, ni ameten meii pii kee ake: "Egbo!" **27** Shi Yesu mò eninshi ni ewó eno, ni ete shi. **28** No hewo le, be ni ebote shia ko mli le, ekaseli le bi le ye afã ake: "Meni hewo wonyee le wofã le?" **29** Ekee ame ake: "Neke heno nee, ja solemo pe no abaanye atso afã le."

30 Ameje jeme, ni ameyatso Galilea, shi esumoo ake mò ko ale ene. **31** Ejaake no mli le, eetsoo ekaseli le anii ni ekee ame ake: "Abaajie gbomò Bi le awo gbomei aden, ni amebaagbe le, shi gbe ni abaagbe le le fee see le, ebaate shi gbii ete see." **32** Shi amenuu no ni ekee le shishi, ni amemiishe gbeyei hu ake amebaa-bi le he sane.

33 Ni ameba Kapernaum. Agbene, be ni eyoo shia le mli le, ebi ame ake: "Meni he nwane nyefo ye gbe le no le?" **34** Ametswaa amesen, ejaake be ni amenyie gbe le no le, ameje nwane ye mò ni ji agbo fe fee ye ameten le he. **35** No hewo le, eho eta shi, ni etse Mei Nyohma ke Enyo le ni ekee ame ake: "Ké mò ko miisumo ake etse klenklen mò le, esa ake etso meii fee aseepelo ke meii fee asoo." **36** Ni eno gbeke bibioo ko, ni eke le damò ameten; ni eke eniji shwie ekooji ano, ni ekee ame ake: **37** "Mò fee mò ni hereo gbekebii bibii tamò neke le aten mò kome ye migbèi mli le hereo mi hu; ni mò fee mò ni he-

reo mi le, jee mi pe ehereo shi mon ehereo mò ni tsu mi le hu."

38 Yohane kee le ake: "Tsoo-lo, wona mò ko ni ke ogbèi le miifãmo daimonioi, ni wobo moden ake wotsi le gbe ejaake enyiee wosee." **39** Shi Yesu kee le ake: "Nyekaboo moden ake nyebaatsi le gbe, ejaake mò ko be ni baatsu hewale nitsumo ko ye migbèi mli ni baanye awie no ko fon ye mihe oya dohoh. **40** Ejaake mò fee mò ni etee shi ewooo wo le ye wogbefan. **41** Ni mò fee mò ni hãa nye nu kpulu kome ni nyenu ake-ni Kristo nii ji nye hewo le, leelen, miikee nye ake, ejuromoo enmen le koooko. **42** Shi mò fee mò ni tóto bibii nee ni heo yeo le aten mò kome nane le, kule ebaahi ehã le mon keji ake wiete ni teji gbalaa nmo ekue ni ashe le afõ nsho mli.

43 "Ké onine tóto onane le, foo. Ehi hã bo ake obaabote wala mli ake kpajelo fe no ni oke niji enyo baaya Gehena,* la ni anyeee agbe le mli. **44** — **45** Ni ké onane tóto onane le, foo. Ehi hã bo ake obaabote wala mli ake akpake fe no ni ohie naji enyo ni abashe bo afõ Gehena.* **46** — **47** Ni ké ohimeii tóto onane le, she ofõ. Ehi hã bo ake oke himeii kome baabote Nyohma Martseyeli le mli fe no ni oye himeii enyo ni abashe bo afõ Gehena,* **48** he ni gogomi le gboo ni la le hu gboo ye le.

49 "Ejaake esa ake ake la awo mò fee mò noo. **50** Ijoo hi, shi ké noo le mli hewale le tã le, meni nyekabaawo le noo dohoh? Nyehãa noo ahia nyemli, ni nyeke nyeha ahia shi ye toin-jole mli."

10 Ni ete shi ye jeme ni eba Yudea husui le anaa ye Yordan see, ni asafoku ko bua ameha naa ekonoh keba ehoo. Ni eboli ame nitsooo ekonoh, taake efõ feemo le. **2** Ni Farisifoi ba ehoo, ni akeni amemiitao ameka le hewo le, amebi

9:43, 45, 47 * Kwemo Wiemoi Titrii Amligbala-mo le.

keji mla n̄m̄ɔ gbe ni nuu ashwie eɲa.* **3** Ehā am̄e hetoo ake: “M̄e kitā Mose wo nȳe?” **4** Am̄ek̄e ake: “Mose hā hegb̄e ake aɲma shwiemo wolo ni ashwie yoo l̄e.” **5** Shi Yesu k̄e am̄e ake: “Nyetsuiɲwale l̄e hewo ni eɲma kitā n̄e ehā nȳe l̄e. **6** Shi keje adeboɔ shishijee l̄e, ‘Nuu ke yoo ebo am̄e. **7** Ene hewo l̄e, nuu baashi etse ke enye, **8** ni ameyi enyo l̄e f̄e amebaatoɔ heloo kome,’ bele am̄ejee meɪ enyo doɲɲ, shi moɲ heloo kome. **9** No hewo l̄e, no ni Nyɔɲm̄o eɲtsa l̄e,* gbom̄o ko akagbala mli.” **10** Be kroko be ni ameyɔɔ shia l̄e, kaseloɪ l̄e boɪ l̄e ene he sanebimo. **11** Ek̄e am̄e ake: “M̄o f̄e m̄o ni shwieɔ eɲa ni ek̄e m̄o kroko boteɔ gbalashihile mli l̄e, efite gbāla,* et̄o yoo l̄e no, **12** ni keji yoo ko tse ewu gbāla ni no s̄e l̄e, ek̄e m̄o kroko bote gbalashihile mli l̄e, efite gbāla.”*

13 Agb̄ene, meɪ ke gbekebiɪ bi-bii boɪ eɲɔɔ baa koni etara am̄e he, shi kaseloɪ l̄e k̄a amehie. **14** Be ni Yesu na ene l̄e, edo l̄e waa, ni ek̄e am̄e ake: “Nyehāa gbekebiɪ bi-bii l̄e abaa miɲɔɔ; nyekatsia am̄e gb̄e, ejaake meɪ ni tam̄o nek̄e l̄e aɲo ji Nyɔɲm̄o Maɲtseyeli l̄e. **15** L̄eelen, miik̄e nȳe ake, m̄o f̄e m̄o ni her̄ee Nyɔɲm̄o Maɲtseyeli l̄e tam̄o gbeke bibioo ko l̄e, eboteɲ mli k̄oɔk̄oɔ.” **16** Ni eloo gbekebiɪ l̄e atuu ni ek̄e eniji n̄mele am̄eɲo ni eboɪ am̄e j̄oɔm̄o.

17 Be ni eyi gb̄e eyaa l̄e, nuu ko jo foi ebakula shi ye ehie ni ebi l̄e ake: “Tsoɔk̄o Kpakpa, meni esa ake maf̄e koni maná naano wala?”* **18** Yesu k̄e l̄e ake: “Meni hewo otseɔ mi m̄o kpakpa? M̄o ko m̄o ko be ni ji m̄o kpakpa, ake ja m̄o kome p̄e, Nyɔɲm̄o. **19** Ole kitāi l̄e: ‘Kaagbe gbom̄o, kaafite gbāla,* kaaju, kaaye amale odase, kaashishiu m̄o ko, wo otse ke onye.’” **20** Nuu l̄e k̄e l̄e ake:

10:2 *Hela wiemo ni aketsu nii l̄e tsoɔ gbalatsem̄o ye mla naa. **10:9** *Sht. n̄m., “efi ekp̄ete k̄oɲtso kome l̄e.” **10:11, 12, 19** *Kw̄emo Mat 5:27 sh. niɲ. **10:17** *Sht. n̄m., “maná naano wala ake gboshinii.”

“Tsoɔk̄o, miye eneɲmeɪ f̄e no keje migbekebiɪashi.” **21** Yesu kwe l̄e, ni ená suom̄o ehā l̄e, ni ek̄e, “Eshwe bo no kome: Yaah̄o nii ni oyoo l̄e ni okehā ohiafoi, ni obaaná jwe-tri ye n̄wei; ni oba obatsɔ mis̄eenyie-l̄o.” **22** Shi ewere ho ehe ye hetoo l̄e hewo ni eyiɲ etee ke dole, ejaake eye nii pii.

23 Yesu kwe ehewo kekpe, ni ek̄e ekaseloɪ l̄e ake: “Kwe bo ni ebaawa kehā meɪ ni yoo shika l̄e ake amebaabote Nyɔɲm̄o Maɲtseyeli l̄e mli!” **24** Shi kaseloɪ l̄e anaa kpe ameh̄e ye ewiem̄oɪ l̄e ahewo. Kek̄e ni Yesu here no ek̄e ake: “Bii, nyekwea bo ni ewa ake aaabote Nyɔɲm̄o Maɲtseyeli l̄e mli! **25** Ewaaa hāaa yoma ake eetsɔ abui hiɲmeɪ mli fe no ni niatse aaabote Nyɔɲm̄o Maɲtseyeli l̄e mli.” **26** K̄e l̄e, ameh̄e j̄o ameh̄e fe tsutsu l̄e, ni amek̄e l̄e* ake: “Nam̄o yiwala abaanye ah̄ere m̄o?” **27** Yesu kwe ameh̄ie t̄e ni ek̄e: “Gbomeɪ agbefan̄ l̄e anyeɲ ene afee, shi j̄ee nakai eji ye Nyɔɲm̄o gbefan̄, ejaake Nyɔɲm̄o nȳeɔ nii f̄e ef̄eɔ.” **28** Ni Petro boɪ l̄e k̄e m̄o ake: “Naa! W̄oshi nibii f̄e ni wobanyie os̄e.” **29** Yesu k̄e ake: “L̄eelen, miik̄e nȳe ake, m̄o ko m̄o ko be ni eshi shia loo nyemimeɪ hii loo nyemimeɪ yei loo nȳe loo tse loo bii loo n̄m̄oɪ ye mihewo ke sane kpakpa l̄e hewo **30** ni am̄o n̄e enán shiai, nyemimeɪ hii, nyemimeɪ yei, nyemeɪ, bii, ke n̄m̄oɪ toi oha, ke yiwai hu, ye be n̄e mli, ke naano wala hu ye shihile gbejian̄otoo ni baaba l̄e* mli. **31** Shi klen̄klen̄ bii babaaɔ baatsom̄o s̄eekp̄eebii, ni s̄eekp̄eebii baatsom̄o klen̄klen̄ bii.”

32 Agb̄ene, amenyie gbe l̄e no, ni amemiik̄o kemiiya Yerusalem, ni Yesu nyie ameh̄ie, ni am̄eɲa ekpe ameh̄e, shi meɪ ni nyie s̄e l̄e boɪ gbeyeishemo. Ni eɲo Meɪ Nyɔɲma ke Enyo l̄e ekon̄ ketee afá ni eboɪ am̄e nibii ni baaba eno l̄e k̄e m̄o ake:

10:26 *Aloo eenye ef̄e ake, “am̄ek̄ek̄e ameh̄e.” **10:30** *Aloo “yiɲo ni baaba l̄e.” Kwe-mo Wiemoɪ Titrii Amligbalamo l̄e.

33 "Naa! Womii kwā kemiiya Yerusalem, ni abaan̄o gbom̄o Bi le awo os̄ofoi tsiifoī le ke wolonmal̄oī le ad̄e. Amēbaabu le gbele f̄o, ni amēbaan̄o le amehā jernmajian̄bii le, **34** ni mei n̄e baaye ehe feo ni amēbaaf̄e laj̄o ameshwie ehe, ni amēke kpelebii baayi le, ni amēbaagbe le, shi gbii ete s̄e le, ebaate shi."

35 Yakobo ke Yohane, Zebedeo bihi enyo le ba en̄o amēbak̄e le ake: "T̄sōlō, w̄om̄it̄aō ni ofee n̄o f̄e n̄o ni w̄obaabi bo le ohā w̄o."

36 Ek̄e am̄e ake: "M̄eni nyetao ni maf̄e mahā nyē?" **37** Amehere n̄o ake: "Hā w̄otara shi, m̄o kome ye oninejuro n̄o ke m̄o kome ye obeku n̄o, ye onunyam le mli." **38** Shi Yesu k̄e am̄e ake: "Nyēlee n̄o ni nyebio le. Ani nyebaanȳe kpulu ni miinu le nyenu aloo nyebaanȳe nyehā abaptisi nyē ke baptisim̄o ni akēbaptisio mi le?"

39 Amēk̄e le ake: "W̄obaanȳe." K̄e ni Yesu k̄e am̄e ake: "Kpulu ni miinu le, nyebaanu, ni abaabaptisi nyē ke baptisim̄o ni akēbaptisio mi le. **40** Shi mininejuro ke mib̄eku n̄o taram̄o le, j̄ee min̄o ni mikebaahā, shi mōj̄ mei ni asaa ato am̄e le an̄o ni."

41 Be ni mei nyon̄ma ni eshwe le nu he le, am̄mli wo la am̄ewo Yakobo ke Yohane. **42** Shi Yesu t̄s̄e am̄e k̄eba en̄o ni ek̄e am̄e ake: "Nyēle ake mei ni abuo am̄e jernmaji le an̄yelo le yeo am̄en̄o ake nun̄ts̄om̄e, ni am̄egb̄om̄e agboi le hu ye am̄en̄o hewale. **43** Esaaa ake af̄e nakai ye nyeten̄; mōj̄ le, m̄o f̄e m̄o ni miisum̄o ake ets̄o agbo ye nyeten̄ le, esa ake ets̄o nȳes̄ōlō, **44** ni m̄o f̄e m̄o ni miisum̄o ake ets̄o kl̄en̄kl̄en̄ m̄o ye nyeten̄ le, esa ake ets̄o nyon̄ kehā mei f̄e. **45** Ejaake gbom̄o Bi le tete baa koni asom̄o le, shi eba soom̄o mōj̄, koni eban̄o ewala* ehā ake kpom̄o k̄ekp̄o mei babaoo."

46 Ni amēba Yeriko. Shi be ni ek̄e ek̄aseloī le ke asafoku babaoo ko mi-

shi Yeriko le, Bartimeo (Timeo bi le), ni ji shwilafo nibalo le ta gbe le he. **47** Be ni enu ake Yesu, Nazarenyo le ni le, eb̄oī bolom̄o ake: "Yesu, David Bi, naa mi m̄ob̄o!" **48** K̄e ni mei babaoo b̄oī eh̄ie kam̄o, ni amēk̄e le ake ef̄e dīn̄, shi et̄e n̄o ebolo waa fe tsutsu le ek̄e: "David Bi, naa mi m̄ob̄o!" **49** No hewo le, Yesu wa damo shi ni ek̄e: "Nȳet̄s̄e le nyehā mi." No hewo le, am̄et̄e nuu shwilafo le amēk̄e le ake: "Hā otsui anyo omli!* Tee shi; eet̄s̄e bo." **50** Ni esh̄e etade nohaano le ef̄o, ni ehuru edam̄o shi ni et̄e Yesu n̄o. **51** K̄e ni Yesu k̄e le ake: "M̄eni otao ni maf̄e mahā bo?" Nuū shwilafo le k̄e le ake: "*Rabuni*,* hā mana nii ekon̄." **52** Ni Yesu k̄e le ake: "Yaa. Ohem̄ok̄eyeli ehā ohe ewa bo." Ni am̄ro le, ena nii ni eb̄oī es̄een̄yie-m̄o ye gbe le n̄o.

11 Agb̄ne, be ni am̄emiib̄en̄ke Yerusalem, Betfage ke Betania, ye Oliv Ḡōj̄ le he le, etsu ek̄aseloī le at̄e mei enyo **2** ni ek̄e am̄e ake: "Nȳeyaa akrowa ni nyenaa le mli, ni k̄e nyebote mli non̄ le, nyebaana teji bi ni an̄jo le shi, ni m̄o ko m̄o ko tako en̄o p̄ēn̄ kebashi am̄ro n̄e. Nȳef̄ene le ni nȳeke le abaa bīe. **3** Ni k̄e m̄o ko k̄e nyē ake, 'M̄eni hewo nȳef̄e en̄e?' le, nȳek̄ea ake, 'Ehe mihia Nun̄ts̄o le, ni ets̄e, ek̄ebaaku s̄e k̄eba bīe.'" **4** No hewo le, am̄et̄e ni am̄eyana teji bi le ni an̄jo le shi ye shinaa ko naa, ye agbonaa ye gbe le he, ni am̄ef̄ene le. **5** Shi mei ni damo j̄eme le at̄e mei komei k̄e am̄e ake: "M̄eni nȳef̄ene teji bi le keyaf̄e?" **6** Amēk̄e am̄e n̄o ni Yesu k̄e le p̄ep̄ep̄e, ni am̄en̄me am̄e gbe ni am̄et̄e.

7 Ni amēke teji bi le bahā Yesu, ni am̄en̄o am̄etadei an̄chaan̄o le ameshwie eno, ni eta n̄o. **8** Agb̄ne hu, mei pii n̄o am̄etadei an̄chaan̄o ameha gbe le n̄o, shi mei krokomei folo

10:49 *Aloo "Nā ekāa!" **10:51** *Eshishi ji "T̄sōlō."

10:45 *Aloo "esusuma."

tsei aniji keje jweiiṅ. **9** Ni mei ni nyie ehie ke mei ni nyie esee le tee no amebol aké: "Ofaine, heremo eyiwala! Ajoo mo ni baa ye Yehowa* gbéi mli le! **10** Ajoo wotse David mantseyeli ni baa le! Ofaine heremo eyiwala ye ṅwei flooflo!" **11** Ni ebote Yerusalem, ni etee solemowe le, ni ekwe nibii fée kekpe, shi akeni je ena momo hewo le, eke Mei Nyohma ke Enoy le je kpo ketee Betania.

12 Eno jetsereṅ be ni ameshio Betania le, enu homo he. **13** Ni ehinmei gba agbami tso ko ni bai yoo yi le no ye shooṅ, ni etee eyakwe ake ebaana no ko ye no lo. Shi be ni eshe he le, enaa no ko ake ja bai soṅ, ejaake agbamiwo be sheko. **14** No hewo le, eké tso le ake: "Mo ko mo ko yeṅ onṅ yibii doṅ." No mli le, ekaselbi le miibo toi.

15 Agbene, ameba Yerusalem. Ni eyabote solemowe le, ni ebci mei ni hoo nii ke mei ni heo nii le shwiemo ye solemowe le, ni etsire shika tsakelbi le akpobi le ke mei ni hoo okpoi le aseii le etswiatswaa shi, **16** ni enmeee gbe ni mo ko atere no ko ketsoo solemowe le. **17** Ni etsoo ame nii ni eké: "Ani anmako ake, 'Abaatse mishia le solemo shia kehā jenmaji le fée'? Shi nye le, nyekéfee ojotswalbi atekplo." **18** Ni osofoi tsiifoi le ke wolonmalobi le nu, ni ameje shishi ametao bo ni amebaafee amegbe le; shi amemiishe le gbeyei ejaake asafoku le fée ahe jō amehé ye enitsoṅmo le hewo.

19 Be ni je na le, ameje man le mli. **20** Shi leebi mankpa be ni amemiho le, amena agbami tso le ni enjala ke eshishifā fée. **21** Petro kai, ni eké le ake: "Rabi, kwe-mo! agbami tso le ni olomo le enjala." **22** Yesu here no eké ame ake: "Nyenā hemokoyeli ye Nyohmo mli. **23** Lēelē, miiké nye ake, mo fée mo ni baaké gōṅ nē ake, 'Fāa oya-gbee ṅsho lēṅ,' ni ejeē ṅwane ye

etsuṅ shi moṅ eye hemokoyeli ake no ni eké le baaba mli le, ebaaba mli ehā le. **24** Ene hewo ni miké nye ake, nibii fée ni nyebaaso le nyebi le, nyenā hemokoyeli ake nyenine eshe no momo, ni nyebaana le. **25** Ni ké nyedamo shi nyemiiso le, nyéke no fée no ni nyeyoo nyeshi mo ko le afaa le, koni nye-Tse ni yoo ṅwei le hu ke nyetomoi afa nye." **26** —

27 Ameba Yerusalem ekonṅ. Ni be ni enyie solemowe le, osofoi tsiifoi le ke wolonmalobi le ke onukpai le ba **28** ni amebaké le ake: "Mee hegbe okéfeco nibii nē? Aloo namo hā bo neke hegbe nē ni okéfeco nibii nē?" **29** Yesu kéé ame ake: "Mabi nye sane kome. Nyehā mi hetoo, ni mi hu maké nye no hegbe ni mikéfeco nibii nē. **30** Yohane baptisimo le, ṅwei eje aloo gbomei aden eje? Nyehā mi hetoo." **31** No hewo le, amebci niiahesusumo ye ameten ameké: "Ké wókée, 'Eje ṅwei' le, ebaaké ake, 'Bele, meni hewo mo ni nyehéee le nyeyee le?' **32** Shi te wooké tēṅ wókée ake, 'Eje gbomei aden' le?" Amemiishe asafoku le gbeyei, ejaake ame fée amebuo Yohane ake eji gbaloo lēelē. **33** No hewo le, amehā Yesu hetoo ameké: "Wolee." Yesu kéé ame ake: "Bele, mi hu mikéé nye no hegbe ni mikéfeco nibii nē."

12 Kéke ni eje shishi eke nokwemooṅii* tsu nii kéwie etsoo ame ake: "Nuu ko fee wein ṅmo ni efo afaban ewo he kekpe, ni etsa weinṅaa bu ye mli, ni ema mo; kéke ni ekehā okwaafoi apaayeli, ni efā gbe. **2** Be ni she weinkpamo be le, etsu nyoh ko ketee okwaafoi le anoo koni eyanṅ wein ṅmo le mli yibii le eko keje amenoo keba. **3** Shi amemo le, ameyi le, ni ameshwie le ke edé folo. **4** Esaa etsu nyoh kroko ketee amenoo, ni le le ametswa eyitso no ni ameshwie ehie shi. **5** Ni etsu mo kroko, ni le le amegbe le, ni etsu mei krokomei babao hu, shi ameyi mei

11:9 * Kwemo Wiemo Titiri Amligbalamo le.

12:1 * Aloo "abebuai."

nɛɛ atɛŋ mɛi komei, ni amɛgbɛ amɛ-
tɛŋ mɛi komei. **6** Eshwɛ mɔ kome,
ebinuu ni esumɔɔ. Naagbee lɛ, etsu
lɛ kɛtɛɛ amɛŋɔɔ ekɛɛ, ‘Amɛbaabu
minuu lɛ.’ **7** Shi nakai okwafoi lɛ
kɛɛkɛ amɛhɛ akɛ, ‘Niyɛlɔ lɛ nɛ.
Nyɛbaa, nyɛhāa wɔgbɛa lɛ, ni gbo-
shinii lɛ baatsɔ wɔɔɔ.’ **8** No hewɔ
lɛ, amɛmɔ lɛ ni amɛgbɛ lɛ, ni amɛshɛ
lɛ amɛfɔ wein ŋmɔ lɛ sɛɛ. **9** Meni
wein ŋmɔtɛ lɛ baafɛ? Ebaaba eba-
gbɛ okwafoi lɛ, ni ekɛ wein ŋmɔ
lɛ baahā mɛi krokomei. **10** Ani nyɛ-
kaneko ŋmale nɛɛ dā akɛ: ‘Tɛ lɛ ni
tsūtswalɔi lɛ kpoo lɛ, no kɔŋŋ eba-
tsɔ kɔŋtɛ titri* lɛ. **11** Yehowa* dɛŋ
ɛnɛ jɛ kɛba, ni ɛyɛ naakpɛɛ yɛ wɔ-
hiŋmɛiiŋ?’”

12 ɛnɛ hewɔ lɛ, amɛmiitao amɛ-
mɔ lɛ, shi amɛmiisɛ asafoku lɛ gbe-
yɛi, ejaakɛ amɛkɔ sɛɛ akɛ amɛ hewɔ
ɛgba nɔkwɛmɔɔ* lɛ. No hewɔ lɛ,
amɛshi lɛ amɛtɛɛ.

13 No sɛɛ lɛ, amɛtsu Farisifoi lɛ
atɛŋ mɛi komei kɛ Herode sɛɛfilɔi
kɛtɛɛ ɛŋɔɔ, bɔ ni afɛɛ ni amɛtsɔ nɔ
ni ebaawɛ lɛ nɔ amɛdū lɛ. **14** Bɛ
ni amɛyasɛ lɛ, mɛi nɛɛ kɛɛ lɛ akɛ:
“Tɔɔɔɔ, wɔlɛ akɛ owiɛɔ anɔkwale ni
otaooɔ gbɔmɔ kɛ hiɛ nyam, ejaakɛ
okwɛɛ bɔ ni mɛi jɛ yɛ kponɔgbɛ, shi
mɔŋ otsɔɔ Nyɔŋmɔ gɛ lɛ yɛ anɔkwa-
lɛ mli. Ani mla ŋmɛɔ gbɛ* akɛ awo
yɛi too ahā Kaisare aloo mla ɛŋmɛɛ
gbɛ? **15** Ani wɔwɔ aloo wɔkawo?”
Akɛni ɛyɔsɛ amɛsatofɛmɔ lɛ hewɔ
lɛ, ekɛɛ amɛ akɛ: “Meni hewɔ nyɛkaa
mi? Nyɛkɛ denario abaa ni makwɛa.”
16 Amɛkɛ ekome ba, ni ekɛɛ amɛ
akɛ: “Namɔ mfoniri kɛ niŋmaa nɛ?”
Amɛkɛɛ lɛ akɛ: “Kaisare nɛ ni.”
17 Kɛkɛ ni Yesu kɛɛ akɛ: “Nyɛŋɔa
Kaisare nibii nyɛhāa Kaisare, shi
nyɛkɛ Nyɔŋmɔ nibii ahāa Nyɔŋmɔ.”
Ni amɛnaa kpɛ amɛhɛ yɛ ehewɔ.

18 Agbɛnɛ, Sadukifoi lɛ, mɛi ni
kɛɔ akɛ gbɔhiashitɛɛ kɛ bɛ lɛ, ba ni
amɛbabɛ lɛ akɛ: **19** “Tɔɔɔɔ, Mose

ŋma hā wɔ akɛ kɛ mɔ kɛ nyɛmi nuu
gbɔ ni eshi ɛŋa yɛ esɛɛ, shi eshi
bi kɛ yɛ esɛɛ lɛ, esa akɛ ɛnyɛmi nuu
lɛ anɔ ɛŋa lɛ ni ekɛ lɛ awo shwiɛ
ɛhā ɛnyɛmi nuu lɛ. **20** Nyɛmɛimɛi hii
kpawo hi shi. Klɛŋklɛŋ mɔ lɛ kpɛɛ
yoo, shi bɛ ni ɛgbo lɛ eshi
bi kɛ yɛ esɛɛ. **21** Ni mɔ ni jɛ ɛnyɔ nɔ lɛ
kɛ yoo lɛ bote gbalashihile mli, shi
ɛgbo ni eshi
bi kɛ yɛ esɛɛ, ni mɔ ni jɛ ɛtɛ nɔ lɛ hu nakai nɔŋŋ. **22** Ni
mɛi kpawo lɛ fɛɛ shii bi kɛ yɛ amɛ-
sɛɛ. Naagbee kwraa lɛ, yoo lɛ hu
gbɔ. **23** Yɛ gbɔhiashitɛɛ lɛ mli lɛ,
namɔ ŋa yoo lɛ baatsɔ? Ejaakɛ mɛi
kpawo lɛ fɛɛ kɛ yoo lɛ bote gbal-
ashihile mli.” **24** Yesu kɛɛ amɛ akɛ:
“Ani jɛɛ ŋmalei lɛ kɛ Nyɔŋmɔ he-
wale lɛ ni nyɛlɛɛ lɛ hewɔ nyɛtɔɔ
nɛɛ? **25** Ejaakɛ kɛ amɛtɛ shi kɛjɛ
gbɔhii atɛŋ lɛ, hii botɛŋ gbalashihile
mli, asan akɛ yɛi hāŋ gbāla, shi mɔŋ
amɛbaatamɔ bɔfoi ni yɔɔ ŋwɛi lɛ.
26 Shi gbɔhii lɛ, akɛ abaatɛ amɛ
shi lɛ, ani nyɛkaneko yɛ Mose wolo
lɛ mli, yɛ ŋmɛi tso lɛ he sane lɛ mli
akɛ Nyɔŋmɔ kɛɛ lɛ akɛ: ‘Miji Abra-
ham Nyɔŋmɔ lɛ, kɛ Isak Nyɔŋmɔ lɛ,
kɛ Yakob Nyɔŋmɔ lɛ?’ **27** Jɛɛ gbɔ-
hii a-Nyɔŋmɔ ni, shi mɔŋ, hiɛkālɔi
a-Nyɔŋmɔ ni. Nyɛmiitɔ babao.”

28 Bɛ ni wolɔŋmalɔi lɛ atɛŋ mɔ
kome ni ba jɛmɛ ni nu akɛ amɛ-
miitaa naa lɛ na akɛ ɛhā amɛ he-
too jogbanŋ lɛ, ebi lɛ akɛ: “Tɛ nɔ ni
jɛ kitāi lɛ fɛɛ atɛŋ klɛŋklɛŋ nɔ* lɛ?”
29 Yesu hā hetoo akɛ: “Klɛŋklɛŋ nɔ
lɛ jɛ, ‘Bo toi, Oo Israel, Yehowa* wɔ-
Nyɔŋmɔ lɛ, Yehowa* kome ni, **30** ni
esa akɛ osumɔ Yehowa* o-Nyɔŋmɔ lɛ
kɛ otsui muu fɛɛ kɛ osusuma* muu
fɛɛ kɛ ojwɛŋmɔ muu fɛɛ kɛ onyɛ-
mɔ fɛɛ.’ **31** Nɔ ni jɛ ɛnyɔ lɛ nɛ, ‘Esa
akɛ osumɔ onaanyo gbɔmɔ tamɔ bɔ
dɛntɛɛ ohe.’ Kitā kɛ bɛ ni he hiaa
fɛ ɛnɛɛmɛi.” **32** Wolɔŋmalɔ lɛ kɛɛ lɛ
akɛ: “Tɔɔɔɔ, anɔkwale shiishi owiɛ
lɛ, ‘Mɔ Kome ni, ni mɔ kroko bɛ, ja
lɛ kɛkɛ’; **33** ni akɛ mɔ baasumɔ lɛ
kɛ etsui muu fɛɛ kɛ ɛniashishinu-
mɔ fɛɛ, kɛ ɛnyɛmɔ fɛɛ, ni mɔ asumɔ

12:10 *Sht. ŋm., “kɔŋ lɛ yitso.” 12:11, 29, 30

*Kwɛmɔ Wiemɔi Titrii Amligbalamɔ lɛ. 12:12

*Aloo “abɛbua.” 12:14 *Aloo “ɛja.”

12:28 *Aloo “nɔ ni he hiaa fɛ fɛɛ.”

enaanyo gbomɔ tamɔ esumɔɔ le dɛntse ehe le jara wa kwraa fe shāa afɔlei ke afɔlei fɛɛ.” **34** Be ni Yesu na ake ehā hetoo ke hieshikamo le, ekeɛ le ake: “Oke Nyɔŋmɔ Mantseyeli le ten jekɛɛ.” Shi mɔ ko mɔ ko náaa ekāa kebi le sane ko dɔŋŋ.

35 Shi be ni Yesu yaa no etsɔɔ nii ye solemɔwe le, ekeɛ ake: “Te feɔ tenŋ ni wolonmalɔi le keɔ ake Kristo le, David bi ni le?” **36** Mumɔ krɔŋkrɔŋ le tsire David dɛntse ni ekeɛ ake, ‘Yehowa’ keɛ mi-Nunɔɔ le ake: “Ta mininejuro no keyashi be ni manɔ ohenyelɔi le mawo onajashi.” **37** Ké David dɛntse tseɔ le Nunɔɔ le, bele te feɔ tenŋ ni efeɔ ebi le?”

Ni asafoku babao le miibo le toi ke miishɛɛ. **38** Ni etsa no ye eni-tsoɔmɔ le mli ake: “Nyekwea jogbanŋ ye wolonmalɔi le ahe, mei ni sumɔɔ ake amewo atadei yuuyui kenye ni amesumɔɔ jaji anɔ ŋamɔi **39** ke hiegbɛ seii* ni yɔɔ kpɛhele le anɔ taramo ke hienaanɔbii agbehele ataramo ye gbɛke okpɔlɔŋmei ashishi le. **40** Amemio yei okulafɔi ashiai,* ni bɔ ni afee ni mei ana ame le,[†] amesoleɔ solemɔi kakadaji. Menɛemei baaná fɔbuu kojomɔ ni naa wa waa.”[‡]

41 Ni Yesu yata shi ni onia adekai le mamɔ ehiegbe, ni ebɔi bɔ ni asafoku le ke shika woɔ onia adekai le amlɔi le kwɛmɔ, ni niitatsemei babao ke kapeji babao miwo mli. **42** Ni yoo okulafɔi ohiafo ko ba ni eke kapeji bibii enyo ni shɛɛɛ no ko* bawo mli. **43** No hewɔ le, etse ekaselɔi le keba enɔɔ ni ekeɛ ame ake: “Lɛɛlen, miikɛɛ nye ake yoo okulafɔi ohiafo nɛɛ ke babao ewo mli fe mei fɛɛ ni ke shika bawo onia adekai le amlɔi le. **44** Ejaake ame fɛɛ amɛke no ni amená ni eteke no le eko bawo mli, shi le le, eje ehia mli eke nii fɛɛ ni eyɔɔ, no ni ekeleɔ ehe le fɛɛ, bawo mli.”

12:36 *Kwɛmɔ Wiemɔi Titrii Amligbalamɔ le. 12:39 *Aloo “seii ni hi fe fɛɛ.” 12:40 *Aloo “anibii.” †Aloo “amɛkwaa.” ‡Aloo “ni tsii waa.” 12:42 *Sht. ŋm., “leptoi enyo ní naa shiɔ kwadra kome.”

13 Be ni eeje kpo ye solemɔwe le, ekaselɔi le atɛŋ mɔ kome keɛ le ake: “Tsoɔɔ, kwɛmɔ! mɛɛ tɛi ke tsui fefeji po nei!” **2** Shi Yesu keɛ le ake: “Oona tsui kpetɛŋkpelei nɛɛ? Ashiŋ te kome ye eko no ye bie kɔkɔkɔ, ní atsiŋ atswaŋ shi.”

3 Be ni eta shi ye Oliv Gɔŋ le no ni eena solemɔwe le, Petro, Yakobo, Yohane, ke Andrea pɛ tee enɔɔ ni ameyabi le ake: **4** “Kɛɛmɔ wɔ, mɛɛ be nibii nɛɛ baaba mli, ni meni baafɛe okadi le, be ni nibii nɛɛ fɛɛ miiba naagbee le?” **5** No hewɔ le, Yesu bɔi ame kɛɛmɔ ake: “Nyekwea jogbanŋ koni mɔ ko akalaka nye. **6** Mei babao baaba ye migbéi mli abakeɛ ake, ‘Mi ni,’ ni amɛkebaalaka mei babao. **7** Kɛfata he le, ké nyɛnu tai ke tai amanieɔi ahe le, nyetsui akafāa; esa ake nibii nɛɛ aba mli, shi naagbee le sheko.

8 “Ni jenman baate shi awo jenman, ni mantseyeli baate shi awo mantseyeli; shikpɔŋhosomɔi baaba ye heihei; hɔji hu baaba. Enɛemei ji komomɔi le aboimɔ.

9 “Nye le, nyekwea nyɛhe no jogbanŋ. Mei baanɔ nye amehā kojolɔi, ni abaayi nye ye kpɛhele, ni ake nye baayadamɔ amralofɔi ke mantsemei ahie ye mihewo, koni akɛye ame oda-se. **10** Kɛfata he le, abaashie sane kpakpa le ye jenmaji fɛɛ mli klerkler. **11** Ni ké amɛke nye miyiya koni ameyanɔ nye amehā le, nyekafea yeyeeye ketsɔa hie ye no ni nye-baawie le he; shi no fɛɛ no ni abaanɔ ahā nye ye nakai ŋmeletswaa le no le, no nyɛwiewe, ejaake jeeɛ nye nyɛwiewe le, shi mon mumo krɔŋkrɔŋ le ni. **12** Kɛfata he le, nyɛmi nuu baanɔ nyɛmi nuu ehā gbele, ni tse baanɔ bi ehā, ni bii baate shi awo fɔlɔi ni amebaahā agbe ame. **13** Ni mei fɛɛ baanye nye ye migbéi le hewo. Shi mɔ ni efi shi keyawula shi* le, abaa-here eyiwala.

14 “Shi ké nyehinmei gba nihii-nii ni ke amanfɔfeemɔ baa le no ake

13:13 *Aloo “mɔ ni fiɔ shi keyawulaa shi.”

edamɔ he ni esaaa ake edamɔɔ le (mɔ ni kanɔ le, eke sanesɛɛkɔmɔ atsu nii), no le mei ni yɔɔ Yudea le abɔi foijee keya gɔji le anɔ. **15** Mɔ ni yɔɔ tsu yiten le akakpeleke shi, asan ekabote eshia le mli eyako nɔ ko; **16** ni mɔ ni yɔɔ nɔm mli le, eka-ku esɛɛ ketee nibii ni eshi ye esɛɛ le ahe eyako etade nɔchaanɔ. **17** Kpoo hã yeihɔlɔi ke mei ni miihã fufɔ ye nakai gbii le amlɔi le! **18** Nyeyaa nɔ nyɛsɔlea koni ekaba mli ye fɛi be mli; **19** ejaake nakai gbii le baafee amanehulu gbii ni anako nɔ dã keje bɔɔ nii le, ni ji nii ni Nyɔɔnɔm bɔ le, shishi-je keyashi nakai be le, ni asan eko ban dɔɔɔ. **20** Anɔkwa, kɛ Yehowa* efoo gbii le anɔ kuku le, aheren heloo ko heloo ko yiwala. Shi halamɔ-bii ni ehala le ahewo le, ebaafo gbii le anɔ kuku.

21 "Agbene hu, kɛ mɔ ko kee nye ake, 'Naa! Kristo le ye bie,' loo, 'Naa! Eye jeme' le, nyekahea nyeyea. **22** Ejaake amale Kristoi ke amale gbalɔi baate shi ni amebaafee okadii ke naakpɛɛ nii koni amekɛhã mei adu gbe, kɛ aaahi le mei ni ahala le. **23** Beɛ, nyekwɛa nyɛhe nɔ jogbanɔ. Mikee nye nibii fɛɛ mito.

24 "Shi no gbii le amlɔi, ye nakai amanehulu le sɛɛ le, hulu le baawo dun, ni nyɔɔɔtsere le kpɛɔ, **25** ni nɔlamii le baaje nwei abatswiatswaa shi, ni abaahoso hewalɛi ni yɔɔ nwei le. **26** Keke le, amebaana gbɔmɔ Bi le ake eeba ye atatui le amlɔi ke hewale ke anunyam kpele. **27** Ni ebaatsu nweiɔɔfoi le, ni amebaabua ehalamɔbii le anaa keaaje kɔɔɔɔi ejwe le anɔ, keje shikpɔɔ le naagbeehe keyashi nwei naagbeehe.

28 "Agbene, nyekasea agbami tso le he nɔkwɛmɔnɔ* nɛɛ: Kɛ enine fɔ le fee frɔfrɔ, ni efu bai nɔɔɔ le, nyɛle ake latsaa be eshe etã. **29** Nakai nɔɔɔ nyɛ hu, kɛ nyena ake nibii nɛɛ miiba mli le, nyenãa nyɛlea ake eshe shinaɔ le anaa etã. **30** Leelen, miikɛɛ nyɛ ake, nɛke yinɔ nɛɛ hon eyan

13:20 *Kwɛmɔ Wiemɔi Titrii Amligbalamɔ le.
13:28 *Aloo "abɛbua."

kɔkɔkɔ keyashi nibii nɛɛ fɛɛ baaba mli. **31** Nwei ke shikpɔɔ baaho aya, shi miwiemɔi le hon eyan kɔkɔkɔ.

32 "Nakai gbi le ke nakai nmele-tswaa le, mɔ ko mɔ ko leee, bɔfoi ni yɔɔ nwei le tete loo Bi le tete leee, ja Tɛ le. **33** Nyeyaa nɔ nyekwea, nyeyaa nɔ nyeshia kpe, ejaake nyɛleee be ni ato le. **34** Etamo nuu ko ni miifã gbe ni eshi eshia, ni ehã enyɔɔi le hegbe ye nɔ, ni ehã mɔ fɛɛ mɔ enitsumɔ, ni efã shinaanaakwɛlɔ le ake eya nɔ ebu. **35** No hewo le, nyeyaa nɔ nyebua, ejaake nyɛleee gbi nɔ ni shia le nunɔtsɔ le baaba, gbeke jio, nyɔɔɔɔɔnɔ jio, manke* jio loo leebi mankpa jio, **36** bɔ ni afee ni kɛ eba trukaa le, ekabana nyɛ ake nyemiiwɔ. **37** Shi nɔ ni mikɛɔ nyɛ nɛɛ, mei fɛɛ mikɛɔ le: Nyeyaa nɔ nyebua."

14 Agbene, eshwe gbii enyɔ ni abaaye Hehoo le ke Aboloo ni Ake Ma ni Eshako Fɛɔ le Gbi Juro le. Ni osɔfoi tsiifoi le ke wolonmalɔi le miitaɔ bɔ ni amebaafee ametso nna gbe nɔ amemɔ le* ni amegbe le; **2** ejaake amekɛɛ ake: "Jee gbii juro le nɔ; ekole manbii le baawo man le mli hirihiri."

3 Ni be ni eyɔɔ Betania, ni eta nyeniashi* ye Simon, tsutsu kpitiyelɔ le shia le, yoo ko ba, ni ehie alabastro tɔ ke emli mu ni jɛɔ nma, ni ji nardo mu krɔɔɔɔ ni jara wa naakpa. Ejwa alabastro tɔ le naa ni ebɔi fɔsemɔ ke Yesu yiten shwiemɔ. **4** Ene hewo le, ameten mei komei ke mli-fu kɛkɛɛ amehɛ ake: "Meni hewo afite mu ni jɛɔ nma nɛɛ? **5** Ejaake kule abaanye ahɔɔ mu ni jɛɔ nma nɛɛ ni anã fe denarioi ohai ete ni ake shika le ahã ohiafoi!" Ni yoo le he wo amemli la waa.* **6** Shi Yesu kɛɛ: "Nyeshia le. Meni hewo nyegbaa yoo le naa? Etsu nitsumɔ kpakpa ehã mi. **7** Ejaake ohiafoi le nyekɛ ame ye daa, ni be fɛɛ be ni nyɛsumɔ le,

13:35 *Sht. nɛm., "wuɔgbɛemɔ be." **14:1** *Aloo "amekɛ hietɛɛ atsu nii kemɔ le." **14:3** *Aloo "eta okpɔɔ le he." **14:5** *Aloo "amekɛ le wɛ ke mli-fu; ameha yoo le hie."

nyebaanye nyefee amē ekpakpa, shi mi le jee daa mike nye baahi shi. **8** Efee nō ni ebaanye; etsō hie efōse mu ni jec nma eshwie migbomtošo le nō kehā mifuu le. **9** Lēelēn, miikēe nye ake, he fēe he ni abaashie sane kpakpa le ye, ye jēn fēe le, abaagba nō ni yoo nēe fee nēe hu ni akēkai le.”

10 Ni Yuda Iskariot, Mei Nyōnma kē Enyō le atēn mō kome le, tee osōfoi tsiifoī le anō bō ni afee ni eyajie le ehā amē. **11** Be ni amenu le, amenā miishēe naakpa, ni amewo le shi ake amebaahā le jwīteī shika. No hewō le, eje shishi etao hegbe koni ekejie le ehā.

12 Agbene, ye Aboloo ni Ake Ma ni Eshako Fēō le gbii juji le amlī klēn-klēn gbi le nō, be mli ni ye kusum naa le, amēnōō Hehoo afōle le amehāa le, ekaselōi le kēe le ake: “Nēgbe osumōō ake wōya ni wōyasaa wōto bō koni oyaye Hehoo le ye?” **13** Kēkē ni etsu ekaselōi le atēn mei enyō ni ekeē amē ake: “Nyeyaa mañ le mli, ni nuu ko ni tere nugbē kē nye baakpe. Nyenyiea esēe, **14** ni he fēe he ni ebaayabote le, nyekēa shiatsē le ake, ‘Tsoōō le kēe: “Nēgbe gbōiatsū le ni mi kē mikaselōi le baaye Hehoo le ye mli le yōō?”’ **15** Ni ebaatsōō nye nwei asa agbo ko, awula mli momo. Nyēsa Hehoo le nyetoa wō ye jēmē.” **16** No hewō le, kaselōi le je kpo amētee, ni amēbote mañ le mli, ni ameyana le bō ni ekeē amē le pepēpēe, ni amesaa Hehoo le amēto.

17 Be ni shē gbēkē le, eke Mei Nyōnma kē Enyō le ba. **18** Ni be ni amēta ara okpōō le he ameyōō nii le, Yesu kēe: “Lēelēn, miikēe nye ake, nye mei ni nyekē mi yeō nii le atēn mō kome baajie mi ehā.” **19** Amewere bōi amēhe hoo ni amēkēe le ekomekome ake: “Mi ni lo?” **20** Ekeē amē ake: “Mei Nyōnma kē Enyō le atēn mō kome, mō ni kē mi tsoōō nii ye kā le mli le ni. **21** Ejaake gboōō Bi le miishi kemiiya taa-ke anjma ye ehe le moñ, shi kpoo hā nakai mō ni abaatsōō enō ajie gbōōō

Bi le ahā le! Afōōō nakai mō le moñ kule, ehi hā le.”

22 Ni be ni amēkā he ameyōō nii le, eko aboloo,* ni esole,[†] ni ekumo mli, ni ekēhā amē, ni ekeē: “Nyēhea; enē damō shi kehā[‡] migbomtošo.” **23** Ni ewō kpulu, ni eda shi, ni ekēhā amē, ni amē fēe amenu kpulu le naa. **24** Ni ekeē amē ake: “Enē damō shi kehā milā ni ji ‘kpanmō le lā’ ni abaafose ashwie shi ahā mei babaoo le. **25** Lēelēn, miikēe nye ake, minun wein ko dōññ keyashi gbi nō ni manu le ehee ye Nyōnmo Mañtseyeli le mli.” **26** Naagbee le, amelā yijie-mō lalai, ni no sēe le, amēje kpo ketee Oliv Gōñ le nō.

27 Ni Yesu kēe amē ake: “Nye fēe nyenane baatōō, ejaake anjma ake: ‘Matswa tookwelo le nō, ni gwanenji le baagbe ashwā.’ **28** Shi kē atee mi shi le, matsō nyehie keya Galilea.” **29** Shi Petro kēe le ake: “Kē mei krokomei le fēe nane tōō po le, mi le, minane etōōñ.” **30** Kēkē ni Yesu kēe le ake: “Lēelēn, miikēe bō ake nmenē, hēe nyōōñ nēe mli nōññ le, dani wuo baagbee shii enyō le, obaakwa mi shii ete.” **31** Shi etee nō ema nō mi veveve ake: “Kē esa ake mike bō agbo po le, mikwan bō kōkōkō.” Ni kaselōi krokomei le fēe hu bōi nakai nōññ kēemō.

32 Ni amēbashe he ko ni atseō jēmē ake Getsemāne, ni ekeē ekaselōi le ake: “Nyētarāa shi ye biē, miyasole.” **33** Ni enj Petro kē Yakobo kē Yohane efata ehe, ni ewere bōi ehe hoo waa* ni ehe jara le babaoo. **34** Ekeē amē ake: “Miwerē eho mihe[†] waa, keyashi gbele mli tete. Nyehia biē ni nyeyaa nō nyebua.” **35** Ni etee hie fioo, ni eho ebu shi ni ebōi solēmō ake kē aaahi le, nmeletswaa le aho ehe aya. **36** Ni ekeē: “Aba,* Ataa, onyēō nii fēe ofeō; jiēmō kpulu

14:22 *Ye nmalei le amlī le, aboloo ji mamu ni ake nu ekpoto ni ashā, ni bei pii le, akedamōō shi kehāa niyenii. [†]Sht. n.m., “ejō.”
[‡]Kwemo Mat 26:26 sh. niñ. **14:33** *Aloo “ejija.” **14:34** *Aloo “Misusuma werē eho ehe.”
14:36 *Aramaik wiemo ni shishi ji “Mits!”

nɛɛ kɛjɛ minɔ. Kɛlɛ, jeeɛ bɔ ni mi misumɔɔ, shi moŋ bɔ ni bo osumɔɔ.”
37 Eku esɛɛ eba ni ebana akɛ amɛmiiwɔ, ni ekɛɛ Petro akɛ: “Simon, wɔ owɔɔ lɛ? Ani obɛ nyɛmɔ ni okɛbaaya nɔ obu ŋmɛletsɔwaa kome? **38** Nyeyaa nɔ nyɛbua ni nyɛsɔlea daa, koni nyɛkabote kaa* mli. Anɔkwa, mumɔ lɛ miisumɔ waa, shi heloo lɛ egbede.” **39** Ni eyin̄ etɛe ekon̄ŋ eyasɔlɛ, ni ewie nɔ kome lɛ nɔŋŋ. **40** Ni eba ekon̄ŋ ebana akɛ amɛmiiwɔ, ejaake amɛhin̄mɛii etsii, ni no hewo lɛ, amellee nɔ hetoo ni amɛbaahã lɛ. **41** Ni eku esɛɛ eba nɔ ni ji shii ete nɔ, ni ekɛɛ amɛ akɛ: “Ŋmɛletsɔwaa ni tamɔ nɛkɛ nɔ nyɛwɔɔ ni nyɛjɔɔ nyɛhe nɛɛ! Efa! Ŋmɛletsɔwaa lɛ eshe! Naa! Aajie gbɔmɔ Bi lɛ aawo eshafeɔlɔi adɛŋ. **42** Nyetea shi, nyehãa woyaa. Naa! Mɔ ni baajie mi ehã lɛ eshe shi etã.”

43 Ni amɔ lɛ, be ni ekã he ewieɔ lɛ, Yuda, Mei Nyɔŋma kɛ Enyɔ lɛ atɛŋ mɔ kome lɛ ba, ni asafoku ko ni jɛ osɔfoi tsiifoi lɛ kɛ wolon̄malɔi lɛ kɛ onukpai lɛ aŋɔ lɛ fata ehe, ni amɛhiɛ klantɛi kɛ kpotii. **44** Agbɛnɛ, mɔ ni baajie lɛ ehã lɛ eto amɛ okadi ko akɛ: “Mɔ naa ni mashɔ lɛ, lɛ ni; nyɛmɔɔ lɛ, ni nyehãa bulɔi akpalaa lɛ keyaa.” **45** Ni eba eŋɔ tɛɛ ni etsi ebɛŋkɛ lɛ ni ekɛɛ, “Rabil!” ni eke suɔmɔ shɔ enaa. **46** Ni amɛmɔ lɛ. **47** Shi mɛi ni damɔ jɛmɛ lɛ atɛŋ mɔ kome gbala eklantɛ ni ekɛbã osɔfonukpa lɛ nyɔŋ lɛ, ni efo etoi. **48** Shi Yesu fã enaa ni ekɛɛ amɛ akɛ: “Mi mɔmɔ nyɛba kɛ klantɛi kɛ kpotii tamɔ amɔ ojoyɛlɔ ko nɛɛ? **49** Daa gbi lɛ, mike nyɛ yɛ sɔlɛmɔwɛ lɛ miitɔɔ nii, ni kɛlɛ nyɛmɔɔ mi. Fɛɛ sɛɛ lɛ, enɛ ba lɛ nakai bɔ ni afeɛ ni Ŋma lɛi lɛ aba mli.”

50 Ni amɛ fɛɛ amɛshi lɛ, ni amɛjo foi. **51** Shi oblanyo ko ni kɛ klala kpakpa ko kɛkɛ eha eyayaian̄ bɔi esɛɛ nyiɛmɔ, ni amɛbɔ mɔdɛŋ akɛ amɛmɔ lɛ, **52** shi eshi eklala lɛ ni ejo foi kɛ ehe yayai.*

53 Agbɛnɛ amɛkpala Yesu ketɛe osɔfonukpa lɛ ŋɔɔ, ni osɔfoi tsiifoi lɛ kɛ onukpai lɛ kɛ wolon̄malɔi lɛ fɛɛ bua amɛhe naa. **54** Shi Petro nyiɛ esɛɛ yɛ shɔŋŋ aahu keya-shi osɔfonukpa lɛ kpo lɛ nɔ; ni eke shã lɛŋ sɔɔlɔi lɛ yatara shi, ni eewɛre la. **55** Nakai be lɛ mli lɛ, osɔfoi tsiifoi lɛ kɛ Sanhedrin* muu lɛ fɛɛ miitao odase amɛshi Yesu koni amɛgbe lɛ, shi amɛnãaa eko. **56** Anɔkwa, mɛi pii bayɛ amale odase amɛshi lɛ, shi amɛdasei lɛ kpãaa gbɛɛ. **57** Kɛfata he lɛ, mɛi krokomei tɛ shi amɛyɛ amale odase amɛshi lɛ amɛkɛɛ: **58** “Wɔnu ni eekɛɛ akɛ, ‘Makumɔ sɔlɛmɔwɛ nɛɛ ni akɛ niji fɛɛ lɛ, ni yɛ gbii etɛ mli lɛ, mama ekroko ni jeeɛ niji akɛfɛɛ.’” **59** Shi yɛ enɛɛ mɛi agbɛfan̄ po lɛ, amɛdasei lɛ kpãaa gbɛɛ.

60 Kɛkɛ ni osɔfonukpa lɛ tɛ shi damɔ shi yɛ amɛtɛŋ ni ebi Yesu akɛ: “Ani obɛ naajiemɔ ko? Mɛni oyɔɔ kɛɛmɔ yɛ odase ni hii nɛɛ yɛ shiɔ bo lɛ he?” **61** Shi etswaa esɛŋ ni ehãaa hetoo ko kwraa. Ni osɔfonukpa lɛ bɔi lɛ bimɔ ekon̄ŋ ni ekɛɛ lɛ akɛ: “Ani bo ji Kristo lɛ, Mɔ ni Ajɔɔ Lɛ lɛ Bi lɛ?” **62** Kɛkɛ ni Yesu kɛɛ: “Mi ni; ni nyɛbaana gbɔmɔ Bi lɛ ta hewale ninejurɔ nɔ ni eke ŋwei atatui lɛ miiba.” **63** Kɛkɛ ni osɔfonukpa lɛ gbala etadei ni ekɛɛ: “Mɛɛ odasefoi krokomei wɔtaoɔ dɔŋŋ? **64** Nyɛnu musubɔɔ lɛ. Mɛni ji nyɛyɛŋkpɛɛ?”* Amɛ fɛɛ amɛbu lɛ fɔ akɛ esa gbɛlɛ. **65** Ni amɛtɛŋ mɛi komei yɛ shi-shi amɛfɛ lajɔ amɛshwɛ ehe ni amɛha ehie ni amɛmamɔ lɛ atswɛrɛi ni amɛkɛɛ lɛ akɛ: “Gbãa!” Ni sanɛyelihe sɔɔlɔi lɛ gbala ehie mai ni amɛŋɔ lɛ ketɛɛ.

66 Agbɛnɛ, be ni Petro yɔɔ shishi yɛ kpo lɛ nɔ lɛ, osɔfonukpa lɛ tsuji yei lɛ atɛŋ mɔ kome ba. **67** Be ni ena akɛ Petro miɛwɛre la lɛ, ekwɛ ehie tɛɛ ni ekɛɛ lɛ akɛ: “Bo hu ofata Yesu, Nazarenyo lɛ, he.” **68** Shi etso ekɛɛ: “Mileɛɛ lɛ, asan̄ minuuu

14:38 *Ni ji, eŋŋ he kaa. 14:52 *Aloo “ejo foi ni ewo nɔ ko hatahata ko; ewo nɔ ko ni awoɔ yɛ atade shishi pɛ.”

14:55 *Kwɛmɔ Mat 26:59 sh. niŋ. 14:64 *Aloo “Tɛ nyɛsusɔɔ tɛŋŋ?”

no ni owieo le shishi," ni eje kpo etee he ni atsoo kebaa mli le.* **69** Tsuloo yoo le na le ye jeme, ni ebci mei ni damo jeme le keemo ekonj ake: "Ametenj mo kome ne." **70** Esaa etsoo ekonj. Ni be fioo see le, mei ni damo jeme le hu boi Petro keemo ekonj ake: "Ekā shi fanj ake, bo hu ametenj mo kome ji bo, ejaake, anokwa, Galileanyo ji bo." **71** Shi ebci loomo ke kitakamo ake: "Mileee gbomo ni nyewieo ehe nee!" **72** Amro le, wuo gbee no ni ji shii enyo no, ni Petro kai no ni Yesu kee le le ake: "Dani wuo baagbee shii enyo le, obaakwa mi shii ete." Ni ewere ho ehe ni ebci yafo.

15 Be ni je tsere nojje le, osofoi tsiifoi le ke onukpai le, ke wolonmalci le, hēe, Sanhedrin* muu le fee tee ajina, ni amefi Yesu, ni amekpala le ketee ni ameke le yahā Pilato. **2** Ni Pilato bi le ake: "Ani bo ji Yudafoi le a-Mantse le?" Ni ehā le hetoo ake: "Bo dijentse okēe." **3** Shi osofoi tsiifoi le ke saji babaoo shwie eno. **4** Agbene Pilato boi le bimō ekonj ake: "Ani obe naajiemō ko? Kwemo saji babaoo ni amekeshwie ono." **5** Shi Yesu hāaa hetoo ko dojje, ni no hā Pilato naa kpe ehe.

6 Agbene, gbi jurō fee gbi jurō no le, enjmeo gboklefonyo kome ni amebio ni enjmee ehe le he ehāa amē. **7** No mli le, awo nuu ko ni atseo le Baraba le ke manj hie atuatselci komei ni gbe gbomo be ni ametseo atua le tsunj. **8** No hewo le, asafoku le kwō keba ni amebaboi Pilato faikpamo ake efee tamō bo ni efee daa ehāa amē le. **9** Ehā amē hetoo ake: "Ani nyemiisumo ni manjmee Yudafoi le a-Mantse le he mahā nye?" **10** Ejaake Pilato le ake eno ni osofoi tsiifoi le klōo le hewo amējō le amehā le. **11** Shi osofoi tsiifoi le wo asafoku le yinj koni amebi ni anjmee Baraba moj he ahā amē. **12** Ni Pilato here

14:68 *Aloo "koi le shi." 15:1 *Kwemo Mat 26:59 sh. njn.

no ekee amē ake: "Bele, meni miffee mo ni nyetseo le Yudafoi le a-Mantse le mo?" **13** Amesaa amebolo amēke: "Gbee le!"* **14** Shi Pilato tee no ekee amē ake: "Meni hewo? Mee efōj efee?" Kēle, ametee no amebolo fe tsutsu le amēke: "Gbee le!"* **15** Shi akeni Pilato miitao esa asafoku le hie hewo le, enjmee Baraba he ehā amē; ni be ni ehā agwao Yesu le, enjō le ehā koni ayagbe le ye tso janj no.

16 Agbene, asraafoi le kpala le ketee kpo le no, ni tsoo ake, ketee amralo le we le, ni ametee asraafoi akuu muu le fee kebakpe. **17** Ni amewo le atade afaseo ni amelo njmeii akekere ni amēkebu le; **18** ni ameboi le njamo amēke: "Wōmiija bo,* Yudafoi le a-Mantse!" **19** Agbene hu, amēke gālā tswia eyiten ni amefē lajō ameshwie ehe ni amekotokotoo le. **20** Agbene, be ni ameye ehe feo amegbe naa le, amejie atade afaseo le ye ehe ni amēke etadei anohaanci le wo le. Ni amekpala le ketee koni ameyakala le amekpete tso janj le he. **21** Kefata he le, amenye Kirenenyo ko ni atseo le Simon ni eji Aleksandro ke Rufo tse, ni je kosee eeba le no ake etere epinmo tso* le.

22 Ni amekpala le ketee he ni atseo jeme *Golgota*, ni eshishi ji, "Yitsonojoho" le. **23** Biē ni amebō mōderj ake amehā le wein ni ake mire efutu mli, shi enuuu. **24** Ni amekala le amekpete tso janj le he ni amefō etadei anohaanci le anō oshiki kena no ni mo fee mo baako, ni amejara amehā amēhe. **25** Njmeletswaa ni ji ete* le no amekala le amekpete tso janj le he. **26** Ni amēnma sane ni amefō eno le ake: "Yudafoi le a-Mantse le." **27** Kefata he le, ameserj ojowelci enyo ye tsei janji anō ye emasei, mo kome ye eninejurō no ni mo kome hu ye ebeku no. **28** — **29** Ni mei ni hoō le wie wiemoi

15:13, 14 *Aloo "Gbee le ye tso janj le no!" 15:18 *Aloo "Yijiemō ahā bo." 15:21 *Kwemo Wiemoi Titrii Amligbalamo le. 15:25 *Ni tsoo ake, aaafee leebi njmele 9.

foji ameshi le, ni amehoso ameyi-tsei amekée: "Ei! Bo ni kule obaaku-mo solemowe le ni oke gbii ete ama le, **30** jee pinmo tso* le no okpeleke shi ni okehere bo dientse oyiwala." **31** Nakai nonn osofoi tsiifoi le hu ke wolonmalbi le ye ehe feo ye ameten, ni amekée: "Ehere mei krokomei ayi-wala; shi le dientse le, enyeee eyi-wala ehere! **32** Agbene, há Kristo le, Israel Mantse le, akpeleke shi keje pinmo tso* le no koni wona ni wöhe le woye." Mei ni asen ame ye tsei janji ano ye emasei le po bo le ahora.

33 Be ni she nmeletswaa ni ji ekpaa* le, dun wo ye shikpon le no fee keyashi nmeletswaa ni ji neehu* le no. **34** Ni nmeletswaa ni ji neehu le no le, Yesu bo ke gbee ni wa ekée: "Eli, Eli, lama sabaktani?" ni eshi-shi ji: "Mi-Nyohmo, mi-Nyohmo, meni hewo okwa mi?" **35** Ni be ni mei ni damo jeme le aten mei komei nu ene le, ameboi keemo ake: "Naa! Eetse Elia." **36** Keke ni mo ko jo foi eke kotsa yatsowein ni joo mli, ni ekema galá naa, ni ekéhá le ake enu, ekée: "Nyeshia le! Nyeháa wokwea ake Elia baaba ebajie le lo." **37** Shi Yesu bo waa ni enmee emumo he.* **38** Ni solemotsu len muhoo* le mli gba enyo, keje nwei kebayi shi. **39** Agbene, be ni asraafoiatse* ni damo ehie le na ake enmee emumo he ye shihilei nee amli le, ekée ake: "Laelen, Nyohmo Bi ne."

40 No mli le, yei komei hu damo shonji amemiikwe, ameten mei komei ji Maria Magdalena, ke Maria ni ji Yakobo Bibioo le ke Yose nye le, ke Salome, **41** mei ni be ni eyoo Galilea le, amenyieo esee ni amesowoo le le, ke yei krokomei pii ni ke le ba Yerusalem le.

42 Agbene, akeni je ena momo ni eji Hesaamoketoo Gbi, ni tsoo ake,

15:30, 32 *Kwemo Wiemoi Titrii Amligbalamo le. 15:33 *Ni tsoo ake, aaafee shwane nmele 12. #Ni tsoo ake, aaafee shwane nmeji 3. 15:37 *Aloo "emu enaagbee mumo." 15:38 *Kwemo Mat 27:51 sh. ninj. 15:39 *Mo ni kwec asraafoi 100 no.

gbi ni tsoo Hejoo Gbi le hie le hewo le, **43** Yosef ni je Arimatia, ni ji Ajinafoi Akuu le mli nyo ni aboo le waa, ni le dientse hu eeme Nyohmo Mantseyeli le ba. Ni eke ekáa tee Pilato hie ni eyabi koni anjo Yesu gbonyo le ahá le. **44** Shi Pilato miitao ele ake egbo momo lo, ni etse asraafoiatse le, ni ebi le keji egbo momo. **45** Ni be ni enu keje asraafoiatse le naa ake egbo le, enjo gbonyo le ehá Yosef. **46** Ni eyahé klala kpakpa, ni ejie le kekpeleke shi, ni eke klala kpakpa le bala ehe, ni eke le yanme gbonyo bu* ni akpé ye tesaa mli le mli; no see le, ekoklo te ketsi gbonyo bu le naa. **47** Shi Maria Magdalena ke Maria, ni ji Yose nye le tee no amekwe he ni ake le enme le.

16 No hewo le, be ni Hejoo Gbi le ho le, Maria Magdalena, Maria, ni ji Yakobo nye le, ke Salome yahé tsoufai ni joo nma koni ameba ni amekbakpa egbonyo le. **2** Ni otsi le klenklen gbi le no leebi mankpa be ni hulu ete shi le, ameba gbonyo bu* le naa. **3** Amemiikeeke amehé ake: "Namo baakoklo te le keje gbonyo bu le naa ehá wo?" **4** Shi be ni amewo amehie no le, amena ake akoklo te le ketee see, eye mli ake eda naakpa. **5** Be ni amebote gbonyo bu le mli le, amena oblanyo ko ta ninejurugbe, ni ewo atade yen yuu, ni amehé joo amehé. **6** Ekée ame ake: "Nyehe akajáa nyehe. Nyemiitao Yesu, Nazarenyo le, ni agbe le ye tso janj no le. Atee le shi. Ebe bie. Naa, he ni ake le nme le ne. **7** Shi nyeyaa, nyeyakea ekaselo le ke Petro ake, 'Eetsow nyehie kemiiya Galilea. Jeme nyebaana le ye, taake ekée nye le.'" **8** No hewo le, be ni amehé kpo le, amejoo foi keje gbonyo bu le naa ke hekpokpomoo ni amena hu ekpe amehé naakpa. Ni amekéee mo ko mo ko no ko, ejaake amemiishe gbeyei.*

15:46; 16:2 *Aloo "gbonyo kaimo bu." 16:8 *Ye blema wolokpoi ni ake nijii nmala ni amoo afow ameno le amli le, wiemoi ni yoo kk. 8 le mli le muo Marko Sanekpakpa le naa.

LUKA

SANEKPAKPA LE

EMLI SAJI

- 1 Ebo Teofilo amanie (1-4)
Gabriel gba Yohane Baptisil le fɔmɔ le efɔ shi (5-25)
Gabriel gba Yesu fɔmɔ le efɔ shi (26-38)
Maria yasara Elizabet (39-45)
Maria wɔ Yehowa no gojoo (46-56)
Yohane fɔmɔ ke egbɛiwoo (57-66)
Zakaria gba le (67-80)
- 2 Yesu fɔmɔ (1-7)
Ŋweibɔfoi jie amɛhe kpo ametsɔɔ tookwɛlɔ (8-20)
Ketiafoo ke hetsuumɔ (21-24)
Simeon na Kristo le (25-35)
Hana wie gbeke le he (36-38)
Amɛku amɛsɛ amɛtee Nazaret (39, 40)
Yesu ye sɔlemowe le, be ni eye afii 12 (41-52)
- 3 Yohane je enitsumɔ le shishi (1, 2)
Yohane shie baptisimɔ (3-20)
Abaptisi Yesu (21, 22)
Yesu Kristo wekutɔkpaa (23-38)
- 4 Abonsam ka Yesu (1-13)
Yesu boi shiemɔ ye Galilea (14, 15)
Akpoo Yesu ye Nazaret (16-30)
Eye Kapernaum kpeehe le (31-37)
Atsa Simon shaayoo ke mei krokomei (38-41)
Asafoku le yana Yesu ye he ko banee (42-44)
- 5 Agbe loi ye naakpɛe gbe nɔ; klenklen kaselɔ (1-11)
Atsa kpitiyelɔ ko (12-16)
Yesu tsa nuu ko nɔ ekumɔ (17-26)
Yesu tɛ Levi (27-32)
Abi ŋmaahile he sane (33-39)
- 6 Yesu, "Hejɔmɔ Gbi le Nɔnɔsɔ" (1-5)
Atsa nuu ko nɔ nine kome egbo (6-11)
Bɔfoi 12 le (12-16)
Yesu tsɔɔ nii, ni etsa helai (17-19)
Miishɛe srɔto ke kpoo srɔto (20-26)
Suɔmɔ ni abaasumɔ henyelɔ (27-36)
Nyekpaa kojomɔ (37-42)
Eyibii le akebaale le (43-45)
Tsū ni ama le jogbanɔ; tsū ni be faneshi kpakpa (46-49)
- 7 Asrafoiatse ko hemɔkeyeli (1-10)
Yesu tee yoo okulafo ko binuu shi ye Nain (11-17)
Ajie Yohane Baptisil le yi (18-30)
- Abu yinc nɔ booo toi le fɔ (31-35)
Ake yoo eƔɔnfeelo ko he eshai fa le (36-50)
Mei ni hie nyɔmɔ ahe nɔkwɛmɔmɔ le (41-43)
- 8 Yei ni fata Yesu he kɛfɔa gbe (1-3)
Nidulo le he nɔkwɛmɔmɔ le (4-8)
No hewo ni Yesu ke nɔkwɛmɔmɔ nɔ nii (9, 10)
Etsɔɔ nidulo le he nɔkwɛmɔmɔ le mli (11-15)
Ake nɔ ko buuu kane nɔ (16-18)
Yesu nye ke enyemimei hii (19-21)
Yesu hã ahum ko ŋme dɛmm (22-25)
Yesu hã daimonioi yabote kpolotoi amli (26-39)
Yairo biyoo; yoo ko ta Yesu atade nɔhaanɔ he (40-56)
- 9 Ake sɔɔmɔ nitsumɔ le he gbetsɔɔmɔ hã Mei Nyɔnɔma ke Enyo le (1-6)
Herode yin futu le ye Yesu hewo (7-9)
Yesu le mei 5,000 (10-17)
Petro hã ana mɔ ni ji Kristo le (18-20)
Agba Yesu gbele le afɔ shi (21, 22)
No ni feɔ mei anɔkwa kaselɔ (23-27)
Yesu tsakemo le (28-36)
Atsa gbeke nuu ko ni yoo daimonioi (37-43a)
Agba Yesu gbele le afɔ shi ekoŋŋ (43b-45)
Kaselɔ le je ŋwane ye mɔ ni ji agbo fe fɛe he (46-48)
Mɔ fɛe mɔ ni eteee shi ewooo wɔ le ye wɔgbɛfan (49, 50)
Akpoo Yesu ye Samariabii akrowa ko mli (51-56)
Bɔ ni anyieɔ Yesu sɛe (57-62)
- 10 Yesu tsu mei 70 le (1-12)
Kpoo hã maji ni tsakee ametsui le (13-16)
Mei 70 le ku amɛsɛe amɛba (17-20)
Yesu jie e-Tɛe yi ye heshibalɔ ni eduroɔ le hewo (21-24)
Samarianyo naanyo kpakpa le he nɔkwɛmɔmɔ le (25-37)
Yesu yasara Marta ke Maria (38-42)
- 11 Bɔ ni asɔleɔ (1-13)
Sɔlemo le nɔkwɛmɔmɔ (2-4)
Eke Nyɔnɔmɔ wao fãmɔ daimonioi (14-23)
Mumɔ ni he tsee le ku esɛe (24-26)
Anɔkwa miishɛe (27, 28)
Yona okadi le (29-32)
Gbɔmɔtsɔ le kane (33-36)
Kpoo hã jamɔŋ osatofoi (37-54)

- 12 Farisifoi amasha le (1-3)
She Nyɔŋɔm gbeyei, jee gbomei (4-7)
Mɔ ni tsɔ Kristo tā ye mei ahie (8-12)
Nuu niatse kwashia le he nokwemɔm
le (13-21)
Nyekpaa yeyeyefeemɔ (22-34)
Tooku bibioo (32)
Buu (35-40)
Shia nokwelo anokwafo le ke shia nokwelo
ko ni yeee anokwa (41-48)
Jee toinjole, shi moŋ mligbalamɔ (49-53)
Ehe miihia ni apeɪ bei le amli (54-56)
Saji asaamɔ (57-59)
- 13 Nyetsakea nyetsui, kejee nakai le nyehie
baakpātā (1-5)
Agbami tso ni wooo yibii le he
nokwemɔm le (6-9)
Atsa yoo obubuafo ko ye Hejɔmɔ
Gbi le nɔ (10-17)
Sinapi wu le ke masha le ahe
nokwemɔm le (18-21)
Ja amia hie dani abaanye atso shinaa
fintɔŋ le mli (22-30)
Herode, "nakai oso le" (31-33)
Yesu ye awerho ye Yerusalem hewo (34, 35)
- 14 Atsa nuu ko ni miye fuumo hela ye
Hejɔmɔ Gbi le nɔ (1-6)
Ba ohe shi ye okpɔŋmɛ shishi (7-11)
Fɔ mɛi ni nyeh bo najian ameto le
nine (12-14)
Mei ni afɔ ame nine ni jiejie amɛnaa le
ahe nokwemɔm le (15-24)
Nɔ ni abio ni kaselo keshā afɔle (25-33)
Ŋoo ni mli hewale etā (34, 35)
- 15 Gwantɛn ni laaje le he nokwemɔm le (1-7)
Kapele ni laaje le he nokwemɔm le (8-10)
Bi ni laaje le he nokwemɔm le (11-32)
- 16 Shia nokwelo ni efee nɔ ni ja le he
nokwemɔm le (1-13)
'Mɔ ni yee bibioo kwraa mli anokwa le
yee babao hu mli anokwa' (10)
Mla le ke Nyɔŋɔm Mantseyeli le (14-18)
Nuu niatse le ke Lazaro he
nokwemɔm le (19-31)
- 17 Nanetɔtɔm, eshaifaa, ke hemokeyeli (1-6)
Nycji ni he be seɛnamɔ ko (7-10)
Atsa kpitiyeɔi nyɔŋma (11-19)
Beyino ni Nyɔŋɔm Mantseyeli le
baaba (20-37)
Nyɔŋɔm Mantseyeli le "ye nyeten" (21)
"Nyekaia Lot ŋa le" (32)
- 18 Yoo okulafo ni kpaam mɔnaagbamɔ le
he nokwemɔm le (1-8)
Farisifonyo le ke toohelo le (9-14)
- Yesu ke gbekebii le (15-17)
Noyelo niatse ko sanebimɔ (18-30)
Agba Yesu gbele le afɔ shi ekonŋ (31-34)
Nibalo shwilafo ko na nii ekonŋ (35-43)
- 19 Yesu yasara Zakeo (1-10)
Minai nyɔŋma le he nokwemɔm le (11-27)
Yesu ke kunimyeli bote Yerusalem (28-40)
Yesu fo eshwie Yerusalem nɔ (41-44)
Yesu tsuu solemɔwe le he (45-48)
- 20 Aje hegbɛ ni Yesu kɔ le he ŋwane (1-8)
Okwaafoi gbomɔgbelɔi le ahe
nokwemɔm le (9-19)
Nyɔŋɔm ke Kaisare (20-26)
Abi gboshiashitee he sane (27-40)
Ani Kristo le ji David bi le? (41-44)
Abɔ kɔko ye wolonmalɔi le ahewo (45-47)
- 21 Yoo okulafo ohiafo le kapeji enyo le (1-4)
Nɔ ni BAABA LE HE OKADI (5-36)
Tai, shikpɔŋhosomɔi, tseŋemɔ helai,
hɔji (10, 11)
Tabilɔi bɔle Yerusalem he kekpe (20)
Jenmaji le abei ni ato le (24)
Gbɔmɔ Bi le baa le (27)
Agbami tso he nokwemɔm le (29-33)
Nyeyaa nɔ nyeshia kpe (34-36)
Yesu tsɔɔ ni ye solemɔwe le (37, 38)
- 22 Osofoi tee Yesu yi nɔ apam ake
amebaagbe le (1-6)
Hesaamɔi kehā naagbee Hehoo le (7-13)
Ato Nuɔŋtsɔ le Gbɛke Niyeli le shishi (14-20)
'Mɔ ni baajie mi ehā le ke mi ye
okpɔko le he' (21-23)
Ŋwanejee sheii ye mɔ ni ji agbo
fe fɛ le he (24-27)
Yesu kpanmɔ kehā manɔtseyeli ko (28-30)
Yesu gba efɔ shi ake Petro baakwa le (31-34)
Nɔ hewo ni esa ake asaa he ato;
klantei enyo le (35-38)
Solemɔ ni Yesu so le ye Oliv
Gɔŋ le nɔ le (39-46)
Amɔ Yesu (47-53)
Petro kwa Yesu (54-62)
Aye Yesu he feo (63-65)
Aye Yesu sane ye Sanhedrin le hie (66-71)
- 23 Yesu ye Pilato ke Herode hie (1-25)
Akala Yesu ke efɔŋfeelɔi enyo akpɛtɛ
tsei ahe (26-43)
"Obaafata mihe ye Paradeiso" (43)
Yesu gbele le (44-49)
Yesu fuu le (50-56)
- 24 Atee Yesu shi (1-12)
Gbɛfaa kemiiya Emao (13-35)
Yesu jie ehe kpo etsɔɔ kaselɔi le (36-49)
Yesu kwɔ ketee ŋwei (50-53)

1 Akeni mei pii enɔfɔ amɛnɔ akɛ amɛbaabua anɔkwa saji ni wɔmuɔ wɔfɔɔ nɔ* kwraa le anaa, **2** tamɔ bɔ pɛ ni mei ni ke amɛhi-ɲmɛi na keje shishijee ni amɛji sane le he sɔɔlɔi le ɲɔ enɛmɛi amɛhɔ wɔ le hewɔ le, **3** mi hu akeni mitaɔ ni-bii fɛɛ mli fitsofitso keje shishijee hewɔ le, mikpɛ mli akɛ mato naa jɔgbɔɲ ni maɲma mahɔ bo, anu-nyamtse Teofilo, **4** bɔ ni afee ni oná ole akɛ nibii ni akɛ naabu ewie etsɔɔ bo le ji anɔkwale shiishi.

5 Yudea maɲtse Herode* gbii le amlɛ le, osɔfo ko hi shi ni atseɔ le Zakaria ni je Abia osɔfoiakɛ le mli. Eye ɲa ni je Aaron biyei le atɛɲ, ni egbéi ji Elizabet. **6** Amɛyi enyɔ le fɛɛ le, jalɔi ji amɛ ye Nyɔɲɔmɔ hiɛ ni shwamɔ ko be amɛhe, ejaake amɛnyɛɔ ye Yehowa* kitáɪ le ke emla naa taomɔ nii le fɛɛ naa. **7** Shi amɛbe bi ko, ejaake Elizabet le, kene ni, ni amɛyi enyɔ le fɛɛ le, amɛdara ye afii amlɛ.

8 Shi be ni she ekuu le nɔ, ni eetsu enitsumɔ akɛ osɔfo ye Nyɔɲɔmɔ hiɛ le, **9** eshe enɔ akɛ ebote Yehowa* sɔlemɔtsu le mli ni eyashá tsofa-ke-ɲma taake osɔfoyeli kusum ni ato le biɔ le. **10** Ni mei babaoo le fɛɛ miisɔle ye agbó le naa ye tsofa-ke-ɲmasháa ɲmɛletswaa le nɔ. **11** Yehowa* bɔfo* jie ehe kpo etsɔɔ le, ni edamɔ tsofa-ke-ɲmasháa late le ninejurɔgbɛ. **12** Shi be ni Zakaria na le le, ehao, ni gbeyei mɔ le. **13** Shi ɲweibɔfo le kɛɛ le akɛ: “Kaa-she gbeyei, Zakaria, ejaake abo fai ní okɛ hiedɔɔ kpaa le toi, ni onɔ Elizabet le, ebaafɔ binuu ehɔ bo, ni obaa-wo le gbéi akɛ Yohane. **14** Obaaná miishɛɛ, ni omli baafili bo babaoo, ni mei babaoo baanya ye efɔmɔ le hewɔ, **15** ejaake ebaatsɔ agbo ye Yehowa* hiɛ. Shi esaa akɛ enuɔ wein ko loo dáa ni wa ko kwraa, ni mumɔ kɔɔkɔɔ baayi le obɔ dani abaafɔ le po,” **16** ni ebaakpale Israelbii pii

keba Yehowa,* amɛ-Nyɔɲɔmɔ le, ɲɔɔ. **17** Agbene hu, eke Elia mumɔ le ke ehewale le baatsɔ ehie ni ekɛyakpa-le tsemei atsuii keba bii ahe, ke toi-gbolɔi keba jalɔi ahieshikamɔ ni sa le he koni ekɛsaa mei eto Yehowa.”*

18 Zakaria kɛɛ ɲweibɔfo le akɛ: “Te mafɛɛ tɛɲɲ maná nɔmimaa ye enɛ he? Ejaake migbɔ, ni miɲa hu eda ye afii amlɛ.” **19** ɲweibɔfo le here nɔ ekɛɛ le akɛ: “Miji Gabriel ni damɔɔ Nyɔɲɔmɔ hiɛ le, ni atsu mi ni mike bo abawie, ní majaje sane kpa-kpa nɛɛ matsɔɔ bo. **20** Shi naa! obaatsɔ mu, ni onyɛɲ owie keyashi gbɛ nɔ ni nibii nɛɛ baaba mli, ejaake oheɛ miwiemɔi ni baaba mli ye amɛbe ni ato le mli le oyɛɛɛ.” **21** Ni nakai be le mli fɛɛ le, mɛi le miime Zakaria, ni amɛhie fee amɛ yaa ejaake etse ye sɔlemɔtsu le mli. **22** Be ni eje kpo le, enyɛɛɛ eke amɛ awie, ni amɛkɔ sɛɛ akɛ eyana nii* ye sɔlemɔtsu leɲ. Nɔ pɛ ni efɛɔ ji akɛ, eke enine feɔ okadii etsɔɔ amɛ, shi enyɛɛɛ ewie. **23** Be ni esɔɔmɔ kɔɔkɔɔ* gbii le ba naagbee le, eyɲɲ etɛɛ eshía.

24 Gbii komei asɛɛ le, ɲɔ Elizabet ɲɔ hɔ, ni etɛɛ ehe nyɔɲi enumɔ, ni ekɛɛ: **25** “Nɛke ji bɔ ni Yehowa* ke mi eye ye nɛke gbii nɛɛ amlɛ. Egbala ejwɛɲmɔ keba minɔ koni ejie mihora-bɔɔ le ye gbɔmɛi atɛɲ keya.”

26 Ye enyɔɲɲ ni ji ekpaa le mli le, Nyɔɲɔmɔ tsu bɔfo Gabriel ketɛɛ Galilea maɲ ko ni atseɔ le Nazaret le mli, **27** ní eya oblayoo fro ko ni atse ehe baa* ahá nuu ko ni atseɔ le Yosef ni je David we le ɲɔɔ, ni oblayoo fro le gbéi ji Maria. **28** Ni be ni ɲweibɔfo le bote mli le, ekɛɛ oblayoo fro le akɛ: “Miɲa bo, bo mɔ ni aduro bo babaoo, Yehowa* ke bo ye.” **29** Shi ɲweibɔfo le wiemɔi le há ehao waa, ni ejwɛɲ nɔ ni ɲamɔ nɛɛ tsɔɔ le nɔ. **30** No hewɔ le, ɲweibɔfo le kɛɛ le akɛ: “Kaashe gbeyei, Maria, eja-

1:1 *Aloo “saji ni wɔɔɔɔ nɔmimaa ye he.” 1:5, 6, 9, 11, 15-17, 25, 28 *Kwɛmɔ Wiemɔi Tirii Amligbalamɔ le. 1:11 #Aloo “ɲweibɔfo.” 1:15 #Aloo “keje enyɛ musuɲ tɔɔ.”

1:22 *Aloo “eyana ninaa ko.” 1:23 *Aloo “sɔɔmɔ ni esɔɔmɔ ye mei kɔkomei ahilekɛham hewɔ.” 1:27 *Aloo “awo le shi kehá gbalashihile.”

ke ohie eba nyam ye Nyɔŋmɔ hie. **31** Ni naa! obaaná musu* ni obaafɔ binuu, ni obaawo le gbéi ake Yesu. **32** Mɔ nɛɛ baatsɔ agbo ni abaatse le Mɔ ni Nɔ Kwɔ Fe Fɛɛ le Bi, ni Yehowa* Nyɔŋmɔ baarɔ etse David marɔtse sei le ehá le, **33** ni ebaaye Yakob we le nɔ Marɔtse keya naanɔ, ni e-Marɔtseyeli le sɛɛ efoŋ.”

34 Shi Maria kee ŋweibɔfo le ake: “Te enɛ baafeɛ tɛŋŋ aba mli le, akeni mike nuu náko bɔle dá nɛɛ?” **35** Ni ŋweibɔfo le há le hetoo ake: “Mumɔ kɔŋkɔŋ baaba onɔ, ni Mɔ ni Nɔ Kwɔ Fe Fɛɛ le hewale le baaha onɔ. Ni no hewo le, abaatse mɔ ni abaafɔ le le ake kɔŋkɔŋ, Nyɔŋmɔ Bi. **36** Ni naa! owekunyɔ Elizabet, mɔ ni atse le kene le hu hie binuu ho, ye egbo-le be nɛɛ mli, ni enyɔŋŋ ni ji ekpaa mli eyɔɔ le; **37** ejaake Nyɔŋmɔ gbe-faŋ le, wiemɔ ko* be ni nyɛŋ aba mli.” **38** Keke ni Maria kee: “Naa! Yehowa* nyɔŋ yoo ji mi! Bɔ ni owie le, aba mli nakai ahá mi.” Keke ni ŋweibɔfo le shi le etee.

39 No hewo le, nakai gbii le amlɔ le, Maria te shi ni eke oyaiyeli fá gbe ketee Yuda marɔ ko mli, ye kpo-kpaa ni goji yoo nɔ le nɔ, **40** ni eyabote Zakaria we le, ni eŋa Elizabet. **41** Ni be ni Elizabet nu Maria ŋamɔ le, abifao le ni yoo emusun le tumɔ, ni mumɔ kɔŋkɔŋ yi Elizabet obɔ, **42** ni ebo ke gbee ni wa ekee: “Ajɔɔ bo ye yei aten, ni ajɔɔ omusun bi le! **43** No hewo le, te fee tɛŋŋ ni miná hegbe nɛɛ, ake mi-Nunɔɔ le nye eba miŋɔ nɛɛ? **44** Ejaake naa! be ni oŋam le gbee ye mitoiian le, abifao le ni yoo mimusun le tumɔ ke miishɛɛ. **45** Bo yoo ni ohe oye le hu ye miishɛɛ, ejaake nakai nibii ní je Yehowa* ŋɔ, ní awie atɔɔ bo le fee baaba mli.”

46 Ni Maria kee: “Misusuma# mii-wó Yehowa* nɔ gojoo, **47** ni mimu-

mɔ mli miifili le babaoo ye Nyɔŋmɔ, mi-Yiwalaherelo le hewo, **48** ejaake ebakwe enyɔŋ yoo le gbehe ni baa shi le. Ejaake naa! keje be nɛɛ nɔ ke-yaa le, yinci fee baajaje ake miye miishɛɛ, **49** ejaake Hewaletse le efee nibii wuji ehá mi, ni kɔŋkɔŋ ji egbéi, **50** ni emɔɔonale ye mei ni sheɔ le gbeyei le anɔ keyashi yinci ayinci. **51** Eke enine etsu hewale nitsumo; egbe mei ni wó amehe nɔ ye ametsuiian yinto amlɔ le eshwá. **52** Ekpa hii ni yoo hegbei kpele keje marɔtse sei anɔ, ni ewó mei ni ji humii le anɔ; **53** ehá mei ni homo yeɔ ame le etɔɔ ke nibii kpakpai, ni eshwie niitatsemei le ke amedé folo. **54** Eye ebuá etsulo Israel, ekai shi ni ewo ake ebaajie mɔɔonale kpo **55** etsɔɔ Abraham ke eseshi* le keya naanɔ, taake ekee wɔtsemei le.” **56** Maria ke le hi shi aafeɛ nyɔŋi ete, ni eku esɛɛ etee le diɛntse eshia.

57 Agbene Elizabet fɔmɔ be she, ni efo binuu. **58** Ni akutsonbii le ke ewekumei le nu ake Yehowa* ena le mɔɔ babaoo, ni amɛke le nya. **59** Gbi ni ji gbi kpaanyo le nɔ le, amɛba gbeke bibioo le ketiafo, ni kule amɛke etse gbéi Zakaria le yaa-wo le. **60** Shi enye here nɔ ekee: “Dabida! shi abaatse le Yohane moŋ.” **61** Keke ni amɛkee le ake: “Mɔ ko be owekumei le aten ni atseɔ le nakai.” **62** Keke ni amɛke amenine fee okadii kebi etse bɔ ni esumɔ ake atse le. **63** No hewo le, ebi ni ahá le tao, ni eŋma ake: “Yohane ji egbéi.” Ni enɛ fee ame fee naakpɛɛ. **64** Amro le, enaabu gbele, ni elilei fene ni ebɔi wiemɔ, ni ejie Nyɔŋmɔ yi. **65** Ni gbeyei mɔmɔ amɛkutsonbii le fee, ni abɔi nibii nɛɛ fee ahe wiemɔ ye Yudea kpokpaa ni goji yoo nɔ le nɔ fee. **66** Ni mei ni nu le fee keto ametsuii amlɔ amɛkee: “Meni po gbeke bibioo nɛɛ baatsɔ?” Ejaake Yehowa* nine ká ehe lælɛŋ.

67 Keke ni mumɔ kɔŋkɔŋ yi etse Zakaria obɔ, ni egba ekee: **68** “Ajie Yehowa,* Israel Nyɔŋmɔ le yi, ejaake

1:31 *Aloo “obaaŋɔ ho.” 1:32, 38, 45, 46, 58, 66, 68 *Kwemɔ Wiemɔi Titrii Amligbalamɔ le. 1:37 *Aloo “nɔ ko nɔ ko.” 1:46 #Aloo “Migbɔmɔtso muu le fee.” Kwemɔ Wiemɔi Titrii Amligbalamɔ le.

1:55 *Sht. ŋm., “edumɔwu.”

egbala ejwɛnɔ keba emei le anɔ ni ekpɔ amɛ. **69** Ni etee yiwalaheremɔ akolonto* shi ye etsulo David we le ehā wɔ, **70** taake etsɔ egbalɔi krɔŋkrɔŋi ni hi shi keje blema le anɔ ewie **71** yiwalaheremɔ kemiije wɔhenyelɔi ke mei fɛɛ ni he tsɛɔ wɔ le adɛŋ le he le; **72** koni ena mɔbɔ ye wɔtsemɛi le ahewɔ, nɛ ekai ekpanɔmɔ krɔŋkrɔŋ le, **73** kitā ni ekā wɔtse Abraham le, **74** koni kɛ ajie wɔ keje henyelɔi adɛŋ le, ehā wɔ hegbe ni wɔke sɔwɔmɔ krɔŋŋ ahā le nɛ gbe-yeshemɔ ko be mli **75** ye anɔkwayeli ke jale mli ye ehie wɔgbii fɛɛ. **76** Shi bo, gbeke bibioo nɛɛ, abaatse bo Mɔ ni Nɔ Kwɔ Fe Fɛɛ le gbalɔ, ejaake obaatsɔ Yehowa* hie oyasaa egbei le oto, **77** koni onɔ yiwalaheremɔ he nilee ohā emei le ketsɔ ameheshai faa nɔ, **78** ye wɔ-Nyɔŋŋmɔ le musuntɔɔle le hewɔ. Musuntɔɔle nɛɛ hewɔ le, jetsere mɔ ni je nwei baaba abasara wɔ, **79** koni ehā la akpe ahā mei ni tara dun mli ke gbele hɔŋŋ mli le, ni ekudɔ wonaji keya toinɔle gbe le nɔ.”

80 Ni gbeke bibioo le da ni ehe bawa ye mumɔ mli, ni etee nɔ ehi shia ŋa nɔ keyashi gbi nɔ ni ejie ehe kpo fanŋ etsɔɔ Israel.

2 Agbenɛ, nakai gbii le amlɔ le, akpɔ ko je Kaisare Augusto ŋɔ ba ake anɔa shikpɔŋ le nɔ bii fɛɛ agbɛii. **2** (Klenklen gbɛinɔma nɛɛ tee nɔ be ni Kirenio ji Siria amralo le.) **3** Ni mei fɛɛ tee koni ameyanɔma amegbɛii, mɔ fɛɛ mɔ tee le diɛntse eman. **4** Anɔkwa, Yosef hu je Nazaret man le mli ye Galilea, ni ekwo ketee Yudea, ni akeni eje David we le ke eweku le mli hewɔ le, etee David man ni atseɔ le Betlehem le mli. **5** Etee koni anɔma le ke Maria ni anɔ le ahā le gbāla taake awo shi le, nɛ etsɛŋ ni ebaafɔ le, agbɛii. **6** Be ni ameyɔɔ jɛmɛ le, efɔmɔ be she. **7** Ni efɔ binuu, ekromɔbi le, ni enɔ

mamai ebala ehe ni enɔ le enɛ kooloi aniyenii anɔ mli, ejaake amenāaa tsū ye gbɔiatoohe le.

8 Tookwelɔi komei hu eyahi ŋa nɔ ye nakai kpokpaa le nɔ nɔŋŋ, ni amemii bu ametookui ahe nyɔŋŋ.* **9** Trukaa le, Yehowa* bɔfɔ* ko bada mɔ amehie, ni Yehowa* anunyam kpe kɛbɔle amɛ, ni ameshe gbeyei naakpa. **10** Shi nwei bɔfɔ le keɛ amɛ ake: “Nye kashea gbeyei, ejaake na! miijaje sane kpakpa ni baahā mei fɛɛ anā miisheɛ babaoo miitsɔɔ nyɛ. **11** Ejaake ŋmenɛ le afɔ yiwalaherelɔ ko, ni ji Kristo, Nuntsɔ le, ye David man le mli ahā nyɛ. **12** Ni ene afɛɛ okadi ahā nyɛ: Nyɛbaana abifao ni anɔ mamai abala ehe ni ekā kooloi aniyenii anɔ mli.” **13** Trukaa le, nwei ta kpele ko bafata nwei bɔfɔ le he, ni amejie Nyɔŋŋmɔ yi amɛke: **14** “Anunyam ahā Nyɔŋŋmɔ ye nwei flooflo, ni toinɔle ahi mei ni yɔɔ ehie duromɔ* le atɛŋ ye shikpɔŋ le nɔ.”

15 Ni be ni nwei bɔfɔi le shi amɛ ketee nwei le, tookwelɔi le keɛke ameheshai ake: “Bɔ fɛɛ bɔ ni fee le, nyɛhāa wɔyaa Betlehem ni wɔyakwea nɔ ni etee nɔ nɛ Yehowa* ehā wɔle nɛɛ.” **16** Ni ametee oya nɔŋŋ ni ameyana Maria ke Yosef fɛɛ, ke abifao le ni ekā kooloi aniyenii anɔ le mli. **17** Be ni amena enɛ le, amehā ale sane ni agba amɛ ye gbeke bibioo nɛɛ he le. **18** Ni mei fɛɛ ni nu le anaa kpe amehɛ ye nibii ni tookwelɔi le gba amɛ le ahewɔ, **19** shi Maria ke wiemoi nɛɛ fɛɛ bɔi too, ni ejwɛnɔ nɔ kemɔ saji anaa ye etsui mli. **20** Ni tookwelɔi le ku amesɛɛ, nɛ amemii bu Nyɔŋŋmɔ hie nyam ni amemii je eyi ye nibii fɛɛ ni amenu ni amena le ahewɔ, tamɔ bɔ pɛ ni agba amɛ le.

21 Gbii kpaanyɔ sɛɛ, be ni be she ni abaafɔ le ketia le, awo le gbɛi ake Yesu, gbɛi ni nwei bɔfɔ le kehā dani anɔ le hɔ le.

1:69 *Aloo “yiwalaherelɔ ko ni yɔɔ hewale kpele.” Kwemɔ Wiemoi Titrii Amligbalamɔ le, “Akolonto.” 1:76; 2:9, 15 *Kwemɔ Wiemoi Titrii Amligbalamɔ le.

2:8 *Enɛ kɔɔ nyɔŋŋ buu bei ejwe le ahe. 2:9 *Aloo “nwei bɔfɔ.” 2:14 *Aloo “mei ni ekpeleɔ ameno.”

22 Agbene hu, be ni be kehā amehetsuumo ye Mose Mla le naa le she le, ameke le kwo ketee Yerusalema koni ameke le ayahā Yehowa,* 23 taake anma ye Yehowa* Mla le mli le ake: “Kromo binuu fee kromo binuu” le, esa ake atse le kromkrom kehā Yehowa.”* 24 Ni amenjo afole amehā taake awie ye Yehowa* Mla le mli le ake: “kosee okpoi enyo loo shia okpoi bibii enyo.”

25 Ni naa! nuu ko ye Yerusalema ni atse le Simeon, ni nuu nee, jalɔ ji le ni esheo Nyongmo gbeyei, ni eeme Israeli miishajemo le, ni mumo kromkrom ye eno. 26 Kefata he le, Nyongmo etsɔ mumo kromkrom le no ejie kpo etsɔ le ake egbon, ja ena Kristo le, mo ni Yehowa* etsu le le dā. 27 Agbene, ye mumo le hewale naa le, eba solemowe le, ni be ni gbeke bibioo Yesu le folɔi ke le ba mli koni amebafee kusum ni Mla le bio ni amefee amehā le le, 28 ehe gbeke le efɔ ekpokoian ni ejie Nyongmo yi ni ekee: 29 “Agbene, Nuntɔ Ofe, oohā onyɔn le aya ye toinjole mli, taake ojaje le, 30 ejaake mihinmeii ena gbe ni obaatsɔ no ohere yiwala 31 ni osaa oto ye mei fee ahie le, 32 la ni akabaajie jenmaji le ahiehaano le keya le, ni eji oman Israel anunyam.” 33 Ni gbeke le tse ke enye anaa kpe ameha aahu ye nibii ni awieo ye ehe le ahewo. 34 Agbene hu, Simeon jɔw ame, ni ekee Maria, gbeke le nye le ake: “Naa! Ahala gbeke nee kehā mei babao ashigbeemo ke ameshitee ekonjo ye Israel, ke agbene hu, ake okadi ni abaawie ashi 35 (hee, ake klante kakadanjo baagbu omli*), bo ni afee ni ajie mei pii atsuiianjo susumɔi akpo.”

36 Agbene, gbalɔ yoo ko ye jeme ni atse le Hana, eji Fanuel biyoo, ni eje Asher weku le mli. Yoo nee eda ye afii amlɔ, ni eke ewu hi shi afii

kpawo ye amegbalamlibotemo see,* 37 ni eji yoo okulafo ni amro nee eye afii nyonmai kpaanyo ke ejwe. Enane kpaa ye solemowe le, ni eke solemowe kromkrom haa nyonjo ke shwane, ni ehio nmaa ni ekpaa fai ke hiedɔɔ. 38 Nakai nmeletsua le no krom le, etsi ebenje ni ebɔi Nyongmo shidaa, ni ewie gbeke le he etsɔ meɔi fee ni miime Yerusalema krom le.

39 No hewo le, be ni amefee nibii fee ni Yehowa* Mla le bio le amegbe naa le, ameku see ametea amedientse amemanjo Nazaret ye Galilea. 40 Ni gbeke bibioo le tee no eda ni ehe wa, ni eyi obo ke hieshikamo, ni Nyongmo duromo tee no ehi eno.

41 Agbene, daa afi le efɔlɔi yaa Yerusalema ameyawo Hehoo gbi jurɔ le. 42 Ni be ni eye afii nyonmai ke enyo le, amekwo ketee, taake gbijuroyeli le kusum le ji le. 43 Be ni gbijuroyeli gbii le ba naagbee ni amemii-ku amesee le, gbeke nuu Yesu le hi shi ye see ye Yerusalema, ni efɔlɔi le yosee. 44 Akeni amesusu ake efutu mei ni efee ekome kefāa gbe le hewo le, amenyie gbi kome gbe jekemo ni no see le, amebɔi le taomo ye wekumei ke omanfoi le aten. 45 Shi be ni amenaaa le le, ameku amesee ketee Yerusalema, ni ameyatao le fitsofitso. 46 Anokwa, gbii ete see le ameyana le ye solemowe le ni eta shi ye tsɔlɔi le aten eebo ame toi ni eebibii ame saji. 47 Shi mei fee ni bo le toi le anaa kpe ameha aahu ye eniashishinumɔ ke hetoi ni ehāa le ahewo. 48 Agbene, be ni efɔlɔi le na le le, ameha jɔ ameha, ni enye kee le ake: “Mibi, meni hewo ofee wo neke? Naa, mi ke otse etao bo ke hejaramo babao.” 49 Shi ekee ame ake: “Meni hewo nyetaoɔ mi? Ani nyeleee ake esa ake mahi mi-Tse we le?” 50 Shi amenuu no ni eke ame wie le shishi.

51 Ni eke ame kpeleke shi kekɔ see ketee Nazaret, ni etee no enjo ehe ewo ameshishi.* Kefata he le, enye

2:22-24, 26, 39 *Kwemo Wiemo Titrii Amligbalamo le. 2:23 *Sht. nm., “Nuu fee nuu ni gbele musu naa.” 2:35 *Aloo “bo dientse osusuma mli.”

2:36 *Sht. nm., “keje be ni eji oblayoo fro.” 2:51 *Aloo “etee no ebo ame toi.”

ke wiemɔi nee fee to jogbanɔ ye etsui mli. **52** Ni Yesu tee ehie ye hieshi-kamɔ ke gbɔmɔtsonɔ dale mli, ni etee no ená Nyɔɔɔmɔ ke gbɔmei ahie durɔmɔ.

3 Kaisare Tiberio mantseyeli afi ni ji nyɔɔɔma ke enumɔ le mli, be ni Pontio Pilato ji Yudea amralo, Herode* ji kpokpaa nɔyelo* ye Galilea, ni enyemi Filipo ji kpokpaa nɔyelo ye Iturea ke Trakoniti shikɔji le anɔ, ni Lisania ji kpokpaa nɔyelo ye Abilene, **2** ye osofo tsiifonyo Ana ke agbene hu Kaifafa gbii le amlɔ le, Nyɔɔɔmɔ wiemɔ ba Yohane, Zakaria bi le ɔkɔ ye ɔa le nɔ.*

3 No hewɔ le, etee kpokpaa ni bɔle Yordan he le fee nɔ, ni eshieɔ baptisimo ni feɔ tsuitsakemɔ kehá eshaifaa he okadi le, **4** taake aɔma ye gbalɔ Yesaia wiemɔi le awolo le mli ake: “Mɔ ko gbee miibo ye ɔa le nɔ* ake: ‘Nyeesaa Yehowa’ gbe le! Nyefea etemɔɔɔni le tɔmɔmɔ. **5** Esa ake atsi jɔk fee jɔk, ni ahá gɔɔni fee gɔɔni ke nɔmɔmɔ fee nɔmɔmɔ afee kplanaa; esa ake gbei kɔkɔɔɔni le afee tɔmɔmɔ, ni gbei ni yɔk dokoiɔdokoɔi le afee trotro; **6** ni heloi fee* baana Nyɔɔɔmɔ yiwalaheremɔ le.”*#

7 No hewɔ le, ebɔi asafoku le ni miiba koni ebaptisi ame le keemɔ ake: “Shikpá ashwiei, namɔ bɔ nye kɔkɔ ake nyejo mlifu ni baa le naa foi? **8** No hewɔ le, nyewoa yibii ni sa tsuitsakemɔ. Nyekabɔia nye dien-tse nyehie keemɔ ake, ‘Wɔtse ji Abraham.’ Ejaake miikée nye ake, Nyɔɔɔmɔ baanye atee bii ashi keje tee nei amlɔ ehá Abraham. **9** Anokwa, lema le ká tsei le ashishifá le nɔ momo. Bele, tso fee tso ni woo yibii kpakpa le, abaatoo afɔ shi ni ashe afɔ la le mli.”

10 Ni asafoku le bi le ake: “Bele, meni esa ake wofee mɔ?” **11** Ni ehie nɔ ekee ame ake: “Mɔ ni yɔk ata-

dei enyɔ* le, eke mɔ ni be eko le aja, ni mɔ ni yɔk nɔ ko ni ebaaye le hu afee nakai nɔkɔɔɔ.” **12** Toohelɔi po ba koni abaptisi ame, ni amekée le ake: “Tɔkɔkɔ, meni esa ake wofee?” **13** Ekee ame ake: “Nyekahe too ni fa fe nɔ ni afo afɔ shi le.” **14** Agbene hu, asraafoi bɔ le ake: “Meni esa ake wofee?” Ni ekee ame ake: “Nyekafea mɔ ko háihái* aloo nyekafaoa amale sane nyefɔa mɔ ko nɔ, shi nyeháa nibii ni aháa nye” le asaa nyehie.”

15 Agbene, mei le miikpa gbe ni ame fee amemiisusu ye ametsuiian ye Yohane he ake, “Ani aleenɔ Kristo le ne?” **16** Yohane há hetoo ekee ame fee ake: “Mi le, nu mikebaptisɔ nye, shi mɔ ko ni he wa fe mi miiba, misaaa mɔ ni feneɔ etokotai anaa kpá. Eke mumɔ kɔkɔkɔɔni baabaptisi nye, ni eke la hu baabaptisi nye. **17** Ehie eniiamlishaano* le ye edenɔ koni ekebee enmaagbeemɔhe le fitsofitso, ni ekebuu nmaa le naa eto enitoohe le, shi tutuu le eke la ni anyer agbe baashá.”

18 Esaa eke wiemɔkɔtsɔkɔmɔi kɔkomei babaoɔ há ni etee nɔ ejaje sane kpakpa le etsɔkɔ mei le. **19** Shi akeni Yohane kune* Herode, kpokpaa nɔyelo le, ye Herodia ni ji enyemi nuu ɔa le, ke nibii fɔji fee ni Herode efee le ahe hewɔ le, **20** efee ene hu eshi nakai nifeemɔi le fee nɔ: Eke Yohane wo tsuɔ.

21 Agbene, be ni abaptisi mei le fee le, abaptisi Yesu hu. Be ni esoleɔ le, ɔweɔ naa gbele, **22** ni mumɔ kɔkɔkɔɔni le kpeleke shi ke su ni tamɔ okpo keba enɔ, ni gbee ko je ɔweɔ kee: “Bo ji mi-Bi ni misumɔ le le; mikpele onɔ.”

23 Be ni Yesu je enitsumɔ le shishi le, eye aaafee afii nyɔɔɔmai ete, ni tamɔ bɔ ni asusɔ le, eji

3:1 *Ni ji, Herode Antipa. Kwemɔ Wiemɔi Titrii Amligbalamɔ le. #Hela mli le, “tetrarke.” 3:2, **4** *Kwemɔ Mat 3:1 sh. niɔ. 3:4 *Kwemɔ Wiemɔi Titrii Amligbalamɔ le. 3:6 *Aloo “gbɔmei fee.” #Aloo “baana gbe ni Nyɔɔɔmɔ baatsɔ nɔ ehie yiwala le.”

3:11 *Aloo “atade kɔkɔ kefata nɔ ni ewo le he.” 3:14 *Aloo “Nyekasháa mɔ ko nɔ ko.” #Aloo “nyenyɔmɔkɔmɔ.” 3:17 *Kwemɔ Mat 3:12 sh. niɔ. 3:19 *Ni tsɔkɔ ake, Yohane há Herode na etomɔ.

Yosef bi,
Heli bi,
24 Matat bi,
Levi bi,
Melki bi,
Yanai bi,
Yosef bi,
25 Matatia bi,
Amos bi,
Nahum bi,
Esli bi,
Nagai bi,
26 Maat bi,
Matatia bi,
Semein bi,
Yosek bi,
Yoda bi,
27 Yohanan bi,
Resa bi,
Zerubabel bi,
Shealtiel bi,
Neri bi,
28 Melki bi,
Adi bi,
Kosam bi,
Elmadam bi,
Er bi,
29 Yesu bi,
Eliezer bi,
Yorim bi,
Matat bi,
Levi bi,
30 Simeon bi,
Yuda bi,
Yosef bi,
Yonam bi,
Eliakim bi,
31 Melea bi,
Mena bi,
Matata bi,
Natan bi,
David bi,
32 Yishai bi,
Obed bi,
Boaz bi,
Salmon bi,
Nahashon bi,
33 Aminadab bi,
Arni bi,
Hezron bi,

Perez bi,
Yuda bi,
34 Yakob bi,
Isak bi,
Abraham bi,
Tera bi,
Nahor bi,
35 Serug bi,
Reu bi,
Peleg bi,
Eber bi,
Shela bi,
36 Kainan bi,
Arpakhshad bi,
Shem bi,
Noa bi,
Lamek bi,
37 Metusela bi,
Henok bi,
Yared bi,
Mahalalel bi,
Kainan bi,
38 Enos bi,
Set bi,
Adam bi,
Nycḡmḡ bi.

4 Kεεε ni Yesu ni mumḡ krḡḡkrḡḡ eyi le obḡ le ku esεε keje Yordan he, ni mumḡ le kpala le keje he kome ketee he kroko ye ḡa le nḡ* 2 gbii nycḡmai ejwe, ni Abonsam ka le. Ni nakai gbii le amlī le, eyeεε nḡ ko nḡ ko, no hewḡ le, be ni gbii le ba naagbee le, hḡmḡ ye le. 3 Ni Abonsam keε le ake: “Kε Nycḡmḡ bi ji bo le, keεmḡ te nεε koni etsḡ aboloo.”* 4 Shi Yesu hā le hetoo ake: “Aḡma ake, ‘Esaaa ake gbḡmḡ hiḡ wala mli ye aboloo pε naa.’”

5 No hewḡ le, eke le kwḡ ketee gḡḡ ko nḡ, ni ye be kukuoo mli le, eke shikpḡḡ le nḡ maḡtseyelii le fee tsḡḡ le. 6 Ni Abonsam keε le ake: “Maḡḡ hegbe nεε fee ke amenunyam le mahā bo ejaake akehā mi, ni mḡ fee mḡ ni misumḡḡ ni mīkehā le, le miḡḡhāa. 7 No hewḡ le, bo le, kε oḡā

4:1 *Kwεmḡ Mat 3:1 sh. niḡ. 4:3 *Ye ḡmalei le amlī le, aboloo ji mamu ni ake nu ekpḡḡ ni ashā, ni bei pii le, akεdamḡḡ shi kehāa niyenii.

mi shi kome pe ye mihie le, fee baatsɔ onɔ." **8** Ni Yesu here nɔ ekɛɛ le ake: "Aɲma ake, 'Yehowa* o-Nyɔɲmɔ le esa ake oja, ni le pe esa ake okɛ sɔwɔm kɔɲɲ ahã."

9 Keke ni ekpala le ketee Yerusalem, ni eke le yadamɔ solemɔwe le yiten afaban* le nɔ, ni ekɛɛ le ake: "Kɛ Nyɔɲmɔ bi ji bo le, jɛɛ bie otu keya shikɔɲ, **10** ejaake aɲma ake, 'Ebaafã ebɔfoi le ye ohewɔ, koni amɛbaa oyi,' **11** ni, 'Amɛbaahie bo ye amɛɔɲ koni okanɔ onane oshi te ko.'" **12** Ni Yesu hã le hetoo ake: "Akeɛ ake, 'Esaaa ake okaa Yehowa* o-Nyɔɲmɔ le.'" **13** No hewɔ le, be ni Abonsam gbe kaa* le fee naa le, eshi le keyashi be kroko ni sa.

14 Agbɛnɛ, Yesu ku esɛɛ ye mumɔ le hewale le mli ketee Galilea. Ni ehe amanieboi kpakpai gbe shwã nakai kpokpaa le nɔ fee. **15** Kɛfata he le, ebɔi nitsɔwɔm ye amɛkpeehei* le ni mei fee wo ehie nyam.

16 Keke ni etee Nazaret, he ni atsose le ye le, ni taake efɔɔ feemɔ ye Hejɔwɔ Gbi le nɔ le, ebote kpeehe le ni ete shi koni ekane nii. **17** No hewɔ le, ake gbalɔ Yesaia woloƙpo* le hã le, ni egbele woloƙpo le mli ni ena he ni aɲma ye ake: **18** "Yehowa* mumɔ le ye minɔ ejaake efɔ mi mu koni mijaje sane kpakpa mitsɔwɔ ohiafoi. Etsu mi koni mijaje mitsɔwɔ nomii ake amɛbaaye amɛhe, ke shwilafoi ake amɛbaana nii, ni mihã mei ni ekumɔ le aye amɛhe, **19** koni mishie afi ni sa Yehowa* hie" le. **20** Keke ni ekota woloƙpo le, eku sɛɛ ekehã sɔwɔ le, ni eho eta shi; ni mei fee ni yɔwɔ kpeehe le ke amɛhiɲmei kwe le diɲɲ. **21** Keke ni ebɔi amɛ kɛemɔ ake: "Ʋmenɛ le, ɲmale nɛɛ ni nyenu biane le eba mli."

22 Ni amɛ fee amɛye ehe odase kpakpa ni amɛnaa kpe amɛhe ye wiemoi ni ɲɔɔ ni jɛɔ edaan le ahewɔ, ni

amɛkɛkɛɛ ake: "Yosef bi nɛ, aloo jeeɛ nakai?" **23** Keke ni ekɛɛ amɛ ake: "Ʋwanejee ko be he ake nyɛbaabu mi abɛ nɛɛ: 'Helatsalɔ, tsa bo diɲtse ohe. Feemɔ nibii ni wɔnu ake ofee ye Kapernaum le ye bie ni ji bo diɲtse oman le hu.'" **24** No hewɔ le, ekɛɛ: "Lɛɛɲ, miikɛɛ nyɛ ake akpɛɛɛ gbalɔ ko nɔ ye le diɲtse eman. **25** Ake nɔkwɛmɔnɔ le, miikɛɛ nyɛ anɔkwale ake: Yei okulafoi babaoɔ ye Israel ye Elia gbii le amlɛ be ni aɲa ɲwei naa afii ete ke nyɔɔ ji ekpaa ni hɔmɔ kpele ko ba shikɔɲ le fee nɔ le. **26** Kɛle, atsuu Elia keyaaa yei nɛɛ atɛɲ mɔ ko mɔ ko ɲɔɔ ake ja yoo okulafo ko ni yɔwɔ Zarefat ye Sidon shikɔɲ le nɔ le. **27** Agbɛnɛ hu, kpɛtiyelɔi babaoɔ ye Israel ye gbalɔ Elisha beian; kɛle, ahãaa amɛtɛɲ mɔ ko mɔ ko he atse,* ake ja Naaman, Sirianyɔ le." **28** Agbɛnɛ, mei fee ni boɔ nibii nɛɛ atɔi ye kpeehe le amlɛ fu waa, **29** ni amɛte shi ni amɛtsire le oyayaayai keshi man le mli, ni amɛkpala le ketee ɔɲɲ ni amɛman le ma nɔ le toi bo ni afee ni amɛyatsi eyisɛɛ amewo ɲɔɔ le mli. **30** Shi etsɔ amɛtɛɲ keho ni eyiɲ etee.

31 Keke ni ekpeleke shi ketee Kapernaum, man ko ni yɔwɔ Galilea le mli. Ni etsɔwɔ amɛ nii ye Hejɔwɔm Gbii le anɔ, **32** ni amɛhe jɔ amɛhe ye gbe ni etsɔwɔ nɔ etsɔwɔ nii le hewɔ, ejaake ewieɔ ake mɔ ni yɔwɔ hegbɛ. **33** Agbɛnɛ, nuu ko ye kpeehe le ni yɔwɔ mumɔ ko, daimonio ni he tseeɛ, ni ebo ke gbee ni wa ake: **34** "Mɛɛba! Meni wɔke bo yɔwɔ feemɔ, Yesu, Nazarenyo? Oba wɔhiekpata-mɔ? Mile mɔ tuuntu ni ji bo, Mɔ Kɔɲɲ-kɔɲɲ ni je Nyɔɲmɔ kɔɲ le." **35** Shi Yesu kã mumɔ le hie ekɛɛ: "Feemo diɲɲ, ni oje emli." Ni daimonio le tsi nuu le etswa shi ye amɛtɛɲ, ni eje emli ni eyeeɛ le awui ko. **36** Ni ene hã amɛ fee amɛhe jɔ amɛhe, ni amɛkɛkɛɛ amɛhe ake: "Mɛɛ wiemo nɛ? Ejaake eke hegbɛ ke hewale fãa mu-moɔ ni he tseeɛ ayi, ni amɛjɛɔ kpo!"

4:8, 12, 18, 19 *Kwɛmɔ Wiemoi Titrii Amligbalamɔ le. 4:9 *Aloo "yiten he ni kwɔ fe fee." 4:13 *Ni ji, efɔɲ he kaa. 4:15 *Kwɛmɔ Mat 4:23 sh. niɲ. 4:17 *Wolo kakadanɲ ni akotaa awoo tso he.

4:27 *Aloo "atsaaa amɛtɛɲ mɔ ko mɔ ko."

37 Ni ehe saji tee nɔ gbɛ shwā he fɛɛ he ye jɛmɛ kpokpaa lɛ nɔ.

38 Be ni eshi kpeehe lɛ, eyabote Simon we lɛ. No mli lɛ, atridii ni naa wa emɔ Simon shaayoo, ni amɛbi lɛ koni eye ebua lɛ. 39 Ni eyadamɔ yoo lɛ masei ni ema eyi shi ni ekā atridii lɛ hie, ni atridii lɛ tse ye enɔ. Ni amrɔ lɛ, yoo lɛ te shi ni ebɔi amɛ sɔɔmɔ.

40 Shi be ni hulu lɛ nyɔɔ shi lɛ, mei fɛɛ ni yɔɔ mei ni miyɛ helai srɔto lɛ kɛ amɛ ba enɔɔ. Ni eke eniji nɛmɛ amɛtɛn mɔ fɛɛ mɔ nɔ, ni etsa amɛ. 41 Daimonioi hu je mei babao amlɛ, ni amɛbolɔ amɛkɛ: “Bo ji Nyɔɔmɔ Bi lɛ.” Shi ekā amɛhie ni enɛmɛɛ amɛ gbɛ ni amɛwie, ejaake amɛle akɛ lɛ ji Kristo lɛ.

42 Shi be ni je tsɛrɛ lɛ, eyin etee he ko banee. Shi asafoku lɛ bɔi lɛ taomɔ,* ni amɛba he ni eyɔɔ lɛ, ni amɛka akɛ amɛbaatsi enaa ni ekashi amɛ etee. 43 Shi ekɛɛ amɛ akɛ: “Esa akɛ mayajaje Nyɔɔmɔ Marɛtseyeli lɛ he sane kpakpa lɛ matsɔɔ maji krokomei hu, ejaake enɛ hewɔ atsu mi.” 44 No hewɔ lɛ, eyatsa eshiemɔ lɛ nɔ ye Yudea kpeehei lɛ.

5 Be ko be ni asafoku lɛ miiffia lɛ ni amɛmiibo Nyɔɔmɔ wiemɔ lɛ toi lɛ, no mli lɛ edamɔ Genesaret kpaakpo* lɛ naa. 2 Ni ena leji enyɔ nɔmɔ shi ye kpaakpo lɛ naa, shi wolei lɛ eje leji lɛ amlɛ ni amɛmiifɔ ameyai lɛ ahe. 3 Eyakwɔ leji lɛ ekome ni ji Simon nɔ lɛ, ni ebi lɛ koni etsi lele lɛ keya nu lɛ hie fioo. Keke ni eho eta shi, ni ebɔi asafoku lɛ nitsɔɔmɔ keje lele lɛ mli. 4 Be ni egbe ewiemɔ lɛ naa lɛ, ekɛɛ Simon akɛ: “Nyetsia lele lɛ keyaa he ni mli kwɔ, ni nyeyanɛma nyeyai lɛ koni nyegbe loo.” 5 Shi Simon here nɔ ekɛɛ: “Tɔɔɔɔ, wɔgbɔ deɛnɛ nyɔɔnɔ nɛɛ mli fɛɛ ni wɔnāaa nɔ ko, shi ye owiemɔ lɛ naa lɛ, maɛnɛ ye lɛ.” 6 Ni be ni amɛfee nakai lɛ, amɛgbe loi babao.* Anɔkwa,

ameyai lɛ bɔi gbalamɔ. 7 No hewɔ lɛ, amɛfee okadi ko ketse amɛhefataɔi ni yɔɔ lele kroko lɛ mli lɛ akɛ amɛbaye amɛbua amɛ, ni amɛba, ni amɛwo leji enyɔ lɛ fɛɛ obɔɔɔ, ni no hā leji nɛɛ bɔi shiumɔ. 8 Be ni Simon Petro na enɛ lɛ, eho egbee Yesu nakutsei anaa ekɛɛ: “Nunɛtɔ, jee mimasei ni oya, ejaake nuu eshafeelo ji mi.” 9 Ejaake loi ni amɛgbe lɛ hā lɛ ke mei ni fata ehe lɛ ahe jɔ amɛhe naakpa, 10 ni nakai nɔnɔn Yakobo ke Yohane, Zebedeo bihii lɛ, ni ji Simon hefataɔi lɛ hu ahe jɔ amɛhe naakpa. Shi Yesu kɛɛ Simon akɛ: “Kpa gbeyeshemɔ lɛ. Keje be nɛɛ nɔ keyaa lɛ, obaahe gbɔmɛi ni hie kamɔ.” 11 No hewɔ lɛ, amɛkɛ leji lɛ bakpeleke, ni ameshi nɔ fɛɛ nɔ, ni amenyie esɛɛ.

12 Be kroko be ni eyɔɔ maji lɛ ekome mli lɛ, naa! nuu ko ni kpiti eshwie ehe fɛɛ ye jɛmɛ. Be ni ehiɛnɛi gba Yesu nɔ lɛ, eke ehie bu shi ni ekpa lɛ fai ekɛɛ: “Nunɛtɔ, kɛ oosumɔ lɛ, obaanyɛ ohā mihe atse.” 13 No hewɔ lɛ, ekpā enine mli eta ehe ni ekɛɛ: “Miisumɔ! Ohe atse.” Amrɔ lɛ kpiti lɛ tā ye ehe. 14 Keke ni efā nuu lɛ akɛ ekakɛɛ mɔ ko: “Shi mon yaa ni oke ohe ayatsɔɔ osɔfo lɛ, ni oke afɔle ayahā ye ohe ni atsuu lɛ hewɔ, taake Mose fā lɛ, koni no afee odase kehā amɛ.” 15 Shi ehe sane lɛ tee nɔ gbɛ shwā, ni asafoku babao baa amɛbabuaa amɛhe naa koni amɛbo lɛ toi ni atsa amɛhelai lɛ. 16 Shi lɛ lɛ, eyaa nɔ he ko banee eyasɔleɔ.

17 Gbii lɛ eko nɔ be ni etsɔɔ nii lɛ, Farisifoi lɛ kɛ Mla lɛ tsɔɔɔɔi ni eje akrowai fɛɛ ni yɔɔ Galilea kɛ Yudea kɛ Yerusalem eba lɛ tara jɛmɛ; ni Yehowa* hewale ye enɔ bɔ ni afee ni eketsa helai. 18 Ni naa! hii komɛi tere nuu ko ni ekumɔ ye saa nɔ, ni amɛmiitao akɛ amɛkɛ lɛ aba mli ni amɛkɛ lɛ abanɛ Yesu hie. 19 Be ni amɛnāaa gbɛ ni amɛkɛ lɛ aba mli ye asafoku lɛ hewɔ lɛ, amɛkwɔ ketee tsū lɛ yiten, ni ameshiu lɛ kɛ esaa lɛ

4:42 *Aloo “bɔi lɛ gbɔbimɔ.” 5:1 *Ni tsɔɔ akɛ, Galilea nɔshɔ. 5:6 *Sht. nɔm., “amesa loi babao anaa.”

5:17 *Kwemɔ Wiemɔi Titrii Amligbalamɔ lɛ.

ketsɔ ntayai le amlɪ keyanɔme mei ni yɔɔ Yesu hiɛ le atɛn. **20** Be ni ena amɛhemɔkeyeli le, ekɛɛ akɛ: "Nuu, anɔ ohe eshai le afa bo." **21** Kɛkɛ ni wolonmalɔi le kɛ Farisifoi le bɔi sumo amɛkɛɛ: "Namɔ ji mɔ nɛɛ ni wieɔ musubɔɔ wiemoi nɛɛ? Namɔ baanye ekɛ eshai afa akɛ ja Nyɔnɔmɔ pɛ?" **22** Shi akeni Yesu yoo amɛsumo le hewɔ le, ehɔ amɛ hetoo akɛ: "Meni nyɛsusuo ye nyɛtsuii amlɪ le?" **23** Te enɛɛmei amlɪ nɔ ni waaa, ni aaakɛɛ akɛ, 'Anɔ ohe eshai le afa bo,' aloo ni aaakɛɛ akɛ, 'Tee shi ni onyie'?" **24** Shi bɔ ni afee ni nyɛle akɛ gbɔmɔ Bi le ye hegbɛ ye shikpɔn le nɔ akɛ enɔɔ eshai efaa le—" ekɛɛ mɔ ni ekumɔ le akɛ: "Miikɛɛ bo akɛ, Tee shi, wɔ osaa le, ni oya oshia." **25** Kɛkɛ ni ete shi ye amɛhie, ewɔ nɔ ni ekɔ nɔ le, ni eyin etee eshia, ni ehie Nyɔnɔmɔ hiɛnyamwoo. **26** Kɛkɛ ni amɛ fɛɛ amɛnaa kpɛ amɛhe, ni amɛbɔi Nyɔnɔmɔ hiɛnyamwoo, ni gbeyei mɔmɔ amɛ, ni amɛkɛɛ: "Wɔna naakpɛɛ nii nɛmɛn!"

27 Agbɛnɛ, enɛ sɛɛ le, eje kpo ni ena toohelo ko ni atseɔ le Levi ni eta toohemɔhe le, ni ekɛɛ le akɛ: "Baatsɔ misɛɛnyielɔ." **28** Ni eshi nɔ fɛɛ nɔ ye esɛɛ, ni ete shi ebɔi esɛɛnyiemɔ. **29** Kɛkɛ ni Levi nɛmɛ le okpɔɔ wulu ko ye ewe le, ni toohelɔi babao ko me krokomɛi hu ke amɛ tara niyeni le ashi.* **30** Kɛkɛ ni Farisifoi le kɛ amɛwolonmalɔi le bɔi huhuuhu-wiemɔ kɛ ekasɛɔi le woo amɛkɛɛ: "Meni hewɔ nyɛkɛ toohelɔi kɛ eshafeelɔi yeo nii ni nyɛkɛ amɛ nuɔ nii le?" **31** Ni Yesu here nɔ ekɛɛ amɛ akɛ: "Mei ni yɔɔ hewale le, helatsalɔ he ehiaaa amɛ, shi mei ni he yeo le moɔ ehe hiaa. **32** Mibaaa jalɔi atsemɔ, shi moɔ eshafeelɔi kehɔ tsuitsakemɔ."

33 Amɛkɛɛ le akɛ: "Yohane kaselɔi le fɔɔ nɛmaahile kɛ fai ni akɛ hiɛdɔɔ kpaa, ni nakai nɔnɔn Farisifoi le fɛɔ, shi okasɛɔi le yeo nii ni amɛnuɔ nii." **34** Yesu kɛɛ amɛ akɛ: "Nyɛnyɛn yehɔ ayemforo wu le nane-

mei le ahi nɛmaa be mli ni ayemforo wu le kɛ amɛ yɔɔ le, aloo jeeɛ nakai?" **35** Shi gbii baaba ni abaanɔ ayemforo wu le kɛaaje amɛtenɔ keya; ni nakai gbii le amlɪ le amɛbaahi nɛmaa."

36 Egba amɛ nɔkwɛmɔmɔ* ko hu akɛ: "Mɔ ko mɔ ko efɔoo atade hee naa ekɛtaaa atade momo. Kɛ efɛɛ nakai le, atade hee naa le gbaa atade momo le ni atade hee naa le kɛ atade momo le yeɛɛ egbo. **37** Agbɛnɛ hu, mɔ ko mɔ ko kɛ wein hee wooo wein kotokui* memɛji amlɪ. Kɛ efɛɛ nakai le, wein hee le baahɔ wein kotokui le afele, ni wein le baashwie shi ni wein kotokui le baafite. **38** Shi esa akɛ akɛ wein hee awo wein kotokui* hei amlɪ. **39** Mɔ ko mɔ ko be ni kɛ enu wein momo egbe naa le, etaɔɔ ehee, ejaakɛ ekɛɔ akɛ, 'Emomo le hi.'"

6 Agbɛnɛ, ye hejɔmɔ gbi ko nɔ le, eyatsɔ nɛmaa nɛmɔji amlɪ, ni ekasɛɔi le kpɔɔ nɛmaa le ni amɛkposɛ ye amɛdɛn ni amɛkpe. **2** Kɛkɛ ni Farisifoi le ekomɛi kɛɛ akɛ: "Meni hewɔ nyɛfɛɔ nɔ ni mla nɛmɛɛɛ gbɛ akɛ afeɔ ye Hejɔmɔ Gbi le nɔ le?" **3** Shi Yesu here nɔ ekɛɛ amɛ akɛ: "Ani nyɛkaneko nɔ ni David fee be ni hɔmɔ ye le kɛ hii ni fata ehe le? **4** Bɔ ni ebote Nyɔnɔmɔ we le ni akɛ aboloi ni akɛma Nyɔnɔmɔ hiɛ* le hɔ le ni eye ni ehɔ hii ni fata ehe le hu eko le, nɔ ko ni mla nɛmɛɛɛ gbɛ akɛ mɔ ko aye, akɛ ja osɔfoi le kɛkɛ le?" **5** Kɛkɛ ni ekɛɛ amɛ akɛ: "Gbɔmɔ Bi le ji Hejɔmɔ Gbi le Nuɔtsɔ."

6 Ye hejɔmɔ gbi kroko nɔ le, ebote kpɛɛhe le ni ebɔi nitsɔmɔ. Ni nuu ko ye jemɛ ni eninejuro egbo. **7** Agbɛnɛ, wolonmalɔi le kɛ Farisifoi le miikwe Yesu gaa akɛ ebaatsa hela ye Hejɔmɔ Gbi le nɔ lo, bɔ ni afee ni amɛnɔ gbɛ ko nɔ amɛtsɔ amɛkɛ sane afɔ enɔ. **8** Shi akeni ele amɛsumo hewo le, ekɛɛ nuu ni nine egbo le akɛ: "Tee shi ni obadamɔ ten."

5:36 *Aloo "abɛbua." 5:37, 38 *Kotokui ni akɛ kooloo hewolo fee. 6:4 *Aloo "aboloi ni akɛtsɔɔ."

Ni ete shi ebadamo jeme. **9** Keke ni Yesu kee ame ake: "Mibabi nye no ko, Ani Hejɔɔɔ Gbi le no le, mla nmeɔ gbe ake afeɔ no kpakpa loo no foɔ, ake abaa wala* ko yi aloo akpātā ehie?" **10** Ni be ni ekwe ame fee amehieian kekpe le, ekee nuu le ake: "Kpā onine mli." Efee nakai, ni enine le hi ekoɔɔ. **11** Shi amemli fu waa, ni ameke amehie boi wiemo ye no ni amebaafee Yesu le he.

12 Nakai gbii le eko no le, etee goɔ le no koni eyasole, ni esole ehā Nyɔɔɔm nyɔɔɔ le mli fee. **13** Shi be ni je tserē le, etse ekaselɔi le keba enɔɔ ni ehala ametenj mei nyɔɔɔma ke enyɔ, mei ni etse ame bofoi hu le: **14** Simon, mɔ ni ewo le Petro hu le, ke enyemi Andrea, Yakobo, Yohane, Filipino, Bartolomeo, **15** Mateo, Toma, Yakobo ni ji Alfeo binuu le; Simon, mɔ ni atseɔ le "hiedɔɔ le," **16** Yuda, ni ji Yakobo binuu le, ke Yuda Iskariot, mɔ ni tso seegbetsɔɔɔ le.

17 Ni eke ame kpeleke shi keba ni ebadamo he ko ni yɔɔ trenɛɛ, ni ekaselɔi le babao ke asafoku babao ni je Yudea ke Yerusalem, ke Tiro ke Sidon ni ji nshɔnaa kpokpaa le niian fee le ye jeme, ni ameba le toiboo ke agbene hu, koni etsa amehelai le ehā ame. **18** Ni atsa mei ni mumɔi ni he tsee haoc ame le po. **19** Ni asafoku le fee miitao ehe ata, ejaake no mli le hewale miije kpo kemiije emli ni eetsa ame fee.

20 Ni ehole ehinmeii ano ekwe ekaselɔi le ni eboi keemɔ ake:

"Nye mei ni nyeji ohiafoi le, nyeye miishɛe ejaake nyeno ji Nyɔɔɔm Manɔɔɔseyeli le.

21 "Nye mei ni hoɔm yeo nye amro nɛɛ, nyeye miishɛe ejaake nyebaarɔɔɔ.

"Nye mei ni nyefoɔ amro nɛɛ, nyeye miishɛe ejaake nyebaarɔɔɔ.

22 "Nyeye miishɛe keji gbɔmei nye nye, keji ameke nye tserē mli, amebɔ nye ahora, ni amegbe nyegbēi

he guɔ* ake nyeji mei foji ye gbɔmɔ Bi le hewo. **23** Nyenyaa ye nakai gbi le no ni nyemli afilia nye, ejaake naa! nyejuromɔɔ le fa babao ye nwei, ejaake nakai nɔɔɔ ametsemei le fee gbalɔi le.

24 "Shi nye mei ni nyeji niatsemei le, kpoo hā nye ejaake nyenā nyemiishejemɔ le fee momo.

25 "Kpoo hā nye mei ni nyetɔɔ amro nɛɛ, ejaake hoɔm baaye nye.

"Kpoo hā nye mei ni nyemɔɔ amro nɛɛ, ejaake nyebaaye awereho ni nyebaafefoi.

26 "Kpoo hā nye keji gbɔmei fee wiewe nyehie ekpakpa, ejaake nakai nɔɔɔ ametsemei le fee amale gbalɔi le.

27 "Shi miikɛɛ nye mei ni nyebɔɔ toi nɛɛ ake: Nyeyaa no nyesumɔa nyehenyelɔi, nyefea mei ni nyebɔɔ nye le ekpakpa, **28** nyeyaa mei ni lomɔɔ nye le, nyesolea nyehāa mei ni jɛɔ nye le. **29** Mɔ ni baagba otoi kome mli le, tso ekroko le hu ohā le; ni mɔ ni baashɔ otade nohaano le, kaakama le atade ni owo ye otade shishi le hu. **30** Mɔ fee mɔ ni biɔ bo nii le hā le, ni mɔ ni shɔɔ onibii keyaa le, kaabi ni ake nibii le aku see keba.

31 "Agbene hu, bo pe ni nyetaoɔ ake mei afee ahā nye le, nyefea nakai nɔɔɔ nyehāa ame.

32 "Ké nyesumɔɔ mei ni sumɔɔ nye le, mee shidaa nyeyɔɔ? Ejaake eshafeelɔi po sumɔɔ mei ni sumɔɔ ame. **33** Ni ké nyefoɔ mei ni feo nye ekpakpa le ekpakpa le, mee shidaa nyeyɔɔ? Eshafeelɔi po feo nakai nɔɔɔ. **34** Agbene hu, ké nyekɛ nii faa* mei ni nyehie kā no ake nyenine baashe no ekoɔɔ le, mee shidaa nyeyɔɔ? Eshafeelɔi po ke nii faa eshafeelɔi bo ni afee ni ameku see amenā babao. **35** Mon le, nyeyaa no nyesumɔa nyehenyelɔi ni nyefea ekpakpa, ni nyekɛ nii afaa ni nyehie kāaa no ake nyenine baasaa ashe no ko no; ni nyejuromɔɔ le baafa babao,

6:22 *Aloo "amejie nyegbēi le ameshe amefɔ."

6:34 *Ni tsoɔ ake, nyehɛɛ he kpa.

ni nyebaatsɔmɔ Mɔ ni Nɔ Kwɔ Fe Fɛɛ le bii, ejaake emli hi ye trumui ke mei fɔji fɛɛ nɔ. **36** Nyeyaa nɔ nyenaa mɔbɔ, tamɔ bɔ ni nye-Tse le naa mɔbɔ le.

37 "Kefata he le, nyekpaa kojomɔ, ni akonɔn nye kɔkɔkɔ; nyekpaa fɔ ni nyebuɔ le, ni abunɔ nye fɔ kɔkɔkɔ. Nyeyaa nɔ nyekfaa,* ni akebaafa nya.# **38** Nyeyaa nɔ nyehāa, ni mei baahā nye. Ameke nii ni asusu jogbanɔ ni anyemɔ nɔ, ni ahoso, ni eyi obɔ keteke nɔ baawo nyetadei amlɔ. Ejaake susumɔnɔ ni nyekesusuɔ nyehāa mei le, no nɔnɔ amebaaku sɛ amekesusu amehā nye."

39 Agbɛnɛ hu, egba amɛ nɔkwɛmɔnɔ* ko akɛ: "Shwilafo ko nyɛn atɔɔ shwilafo ko gbɛ, aloo jeeɛ nakai? Ameyi enyɔ le fɛɛ amebaayagbee bu mli, aloo jeeɛ nakai? **40** Nikaselo* efɛɛɛ etsɔɔɔ, shi mɔ fɛɛ mɔ ni atɔɔ le nii jogbanɔ kewula shi le baatamɔ etsɔɔɔ le. **41** Bele, meni hewɔ okwɛɔ jwei hwiaa ni yɔɔ onyemi hiɛmɔ mli le, shi oyɔseeɛ mplan ni yɔɔ bo diɛntse ohinɛmɔ mli le? **42** Te feɔ tɛnɔ ni okɛɔ onyemi akɛ, 'Anyemi, hā majie jwei hwiaa le ye ohinɛmɔ mli,' be mli ni onaa mplan ni yɔɔ bo diɛntse ohinɛmɔ mli le? Osatofɔ! Jiemɔ mplan le ye bo diɛntse ohinɛmɔ mli klenklen, kɛke le, obaana fanɔ bɔ ni ooofɛɛ ojie jwei hwiaa ni yɔɔ onyemi le hiɛmɔ mli le.

43 "Ejaake tso kpakpa ko be ni wɔɔ yibii ni ekpɔɔ, ni tso ni ekpɔɔ ko be ni wɔɔ yibii kpakpa. **44** Ejaake tso fɛɛ tso diɛntse yibii akeleɔ le. Akɛ nɔkwɛmɔnɔ le, mei tseeɛ agbamii ye nɛmɔ tsei anɔ, asan ametseeɛ wein yibii ye nɛmɔ tso nɔ. **45** Gbɔmɔ kpakpa jɛɔ jwetrii kpakpai ni eketo etsui mli le amlɔ eke nibii kpakpai hāa, shi gbɔmɔ fɔn jɛɔ jwetrii fɔji ni eketo le amlɔ eke nibii fɔji hāa; ejaake nɔ ni eyi tsui keteke nɔ le, no enaabu wɛɔ.

46 "Bele, meni hewɔ nyetɛɔ mi 'Nunɔtsɔ! Nunɔtsɔ!' shi nyefɛɛɛ nibii ni mikeɔ le? **47** Mɔ fɛɛ mɔ ni baa minɔɔ ni enuɔ miwiemɔ le ni ekɛtsuɔ nii le, matsɔɔ nye mɔ ni etamɔ: **48** Etamɔ nuu ko ni be ni emaa tsu le etsa shi kwɔnkwɔn ni etswa faneshi le ye tɛsaa nɔ. No hewɔ le, be ni nu afua ba le, faa le shimɔ nakai tsu le, shi enaawale le nyɛɛɛ tsu le ahoso, ejaake ama tsu le jogbanɔ. **49** Nɔ ni tamɔɔ nakai le, mɔ fɛɛ mɔ ni nuɔ ni efɛɛɛ nɔ ko ye he le, etamɔ nuu ko ni ma tsu ye shikpɔn hiɛ ni etswaa faneshi ko. Ni faa le shimɔ tsu le, ni amɔ le ewule, ni nakai tsu le hiɛ kpātā kwraa."

7 Be ni egbe nɔ ni eyɔɔ mei le kɛɛmɔ le naa le, ebote Kapernaum. **2** No mli le, asraafoiatse* ko nyɔn ni eshwɛɛ ehe le he miye waa ni eehe egbo. **3** Be ni enu Yesu he le, etsu Yudafoi le anukpai komei ketee enɔɔ koni ameyakpa le fai ake eba ni ebatsa enyɔn le. **4** Ameba Yesu nɔɔ ni amebabɔ le faikpamɔ kɛ hiedɔɔ amekɛɛ: "Esa mɔ ni ofɛɔ enɛ ohāa le, **5** ejaake esumɔɔ wɔman le, ni le ema wɔkpeehe le." **6** No hewɔ le, Yesu ke amɛ tee. Shi be ni eshwɛ fioo ni ebaashe shia le, no mli le asraafoiatse le etsu enanemɔ momo koni amebakɛɛ le akɛ: "Onukpa, kaagba ohe naa, ejaake misaaa mɔ ni obaa mishia. **7** No hewɔ ni mibuuu mihe akɛ misa mɔ ni baa onɔɔ le. Shi hā wiemɔ le aje onaa, ni ohā mitsulo le he awa le. **8** Ejaake mi hu gbɔmɔ ni yɔɔ mɔ ko shishi ji mi mon, shi miye asraafoi ye mishishi, ni mikeɔ mɔ ne akɛ, 'Yaa!' ni eyaa, ni mikeɔ mɔ kroko akɛ, 'Ba!' ni ebaa, ni mikeɔ mi-nyɔn akɛ, 'Feemɔ enɛ!' ni efɛɔ." **9** Be ni Yesu nu enɛ le, ehe fee le naakpɛɛ, ni etsɔ ehe ehā asafoku ni nyie esɛɛ le, ni ekɛɛ amɛ akɛ: "Mii-kɛɛ nye akɛ, minako mɔ ko ye Israel tete ni hemakeyeli da tamɔ neke dā." **10** Ni be ni mei ni atsu amɛ le ku amesɛɛ ketee shia le, ameyana nyɔn le ni ehe ewa le.

6:37 *Aloo "Nyeyaa nɔ nyɛnɛmɛa he." #Aloo "abaanɛmɛ nyehɛ." 6:39 *Aloo "abɛbua." 6:40 *Aloo "Kaselo."

7:2 *Mɔ ni kwɛɔ asraafoi 100 nɔ.

11 No sɛɛ ɛtsɛɛɛ lɛ, ɛfā gbɛ kɛ-tee maŋ ko ni atɛɔ lɛ Nain lɛ mli, ni ekasɛlɔi lɛ kɛ asafoku babaaɔ ko fata ehe kɛfā gbɛ lɛ. **12** Be ni ebɛŋkɛ maŋ lɛ agbó lɛ naa lɛ, naa! atere nuu ko ni egbo kemijje kpo, ni enye bi kome pɛ* ji lɛ. Kɛfata he lɛ, okulafo ji yoo lɛ. Ni maŋ lɛŋ bii pii hu fata yoo lɛ he. **13** Be ni Nunɔtɔ lɛ hiŋmei gba yoo lɛ nɔ lɛ, emusun tɔɔ lɛ ye ehe, ni ekeɛ lɛ akɛ: “Kpa yaafo.” **14** Kɛkɛ ni etsi ebɛŋkɛ nɔ ni gbonyo lɛ ká nɔ lɛ,* ni ɛta he, ni mɛi ni tere lɛ lɛ wa damo shi. Ni ekeɛ akɛ: “Oblanyo, miikɛɛ bo akɛ, tee shii!” **15** Ni mɔ ni egbo lɛ te shi ɛta shi ni ebɔi wiemɔ, ni Yesu kɛ lɛ hā enye. **16** Ni gbeyei mɔmɔ amɛ fɛɛ, ni amɛbɔi Nyɔŋmɔ hiɛnyamwoo amɛkɛɛ: “Atee gbalɔ kpele ko shi ye wɔtɛŋ,” ni “Nyɔŋmɔ egbala ɛjwɛŋmɔ kɛba emɛi lɛ anɔ.” **17** Ni ehe sane nɛɛ gbɛ shwā Yudea fɛɛ kɛ jɛmɛ niian fɛɛ.

18 Agbɛnɛ, Yohane kasɛlɔi lɛ yabɔ lɛ nibii nɛɛ fɛɛ he amanie. **19** No hewɔ lɛ, Yohane tɛɛ ekasɛlɔi lɛ atɛŋ mɛi enyɔ kɛba ɛŋɔ ni etsu amɛ Nunɔtɔ lɛ ŋɔɔ koni amɛyabi lɛ akɛ: “Ani bo ji Mɔ ni Baa lɛ, aloo wɔkpa mɔ kroko gbɛ?” **20** Be ni hii lɛ ba Yesu ŋɔɔ lɛ, amɛkɛɛ akɛ: “Yohane Baptisilɔ lɛ tsu wɔ ɔŋɔɔ koni wɔbabi akɛ, ‘Ani bo ji Mɔ ni Baa lɛ, aloo wɔkpa mɔ kroko hu gbɛ?’” **21** Nakai ŋmɛletsɛwaa lɛ nɔ lɛ, ɛtsa mɛi pii ni he tsee amɛ kɛ mɛi ni yeɔ helai ni naa wawai, ɛfāmɔ mumɔi fɔji, ni eduro mɛi babaaɔ ni eshwila lɛ ni amɛna nii. **22** Ni ehɛrɛ nɔ ekeɛ amɛ akɛ: “Nyeyaa ni nyeyagbaa Yohane nɔ ni nyɛna kɛ nɔ ni nyɛnu nɛɛ akɛ: Shwilafoi miina nii, akpakei miinyie, aahā kpitiyelɔi ahe miikɛ, toimulɔi miinu nii, aatee gbɔhii ashi, ni aajaje sane kpakpa lɛ aatsɔɔ ohiafoi. **23** Mɔ ni nane ɛtɔtɔko ye mihewɔ lɛ ye miishɛɛ.”

24 Be ni Yohane bɔfoi lɛ ɛtee lɛ, Yesu bɔi asafoku lɛ kɛemɔ ye Yohane he akɛ: “Mɛni nyetee ŋa lɛ nɔ* ”

koni nyeyakwɛ? Gālā ni kɔɔɔɔ ho-soɔ? **25** Bele, mɛni mɔ nyetee kwemɔ? Nuu ni esaa ehe kɛ atadei bɔɔ-bɔɔɔɔi? Naa! mɛi ni wɔɔ atade fɛfɛɔ ni amɛyɔɔ ogbɔɔɔ shihile mli lɛ, maŋ-tɛmɛiawɛi amɛyɔɔ. **26** Bele, mɛni kwraa nyetee kwemɔ mɔ? Gbalɔ? Hɛɛ, miikɛɛ nyɛ akɛ nakai ni, ni efe gbalɔ tete. **27** Mɔ nɛ ji mɔ ni anɔma ye ehe akɛ: ‘Naa! miitsu mibɔfo lɛ kɛ-miitsu ohie, mɔ ni baasaa ogbɛ lɛ eto bo lɛ.’ **28** Miikɛɛ nyɛ akɛ, mɛi ni yei fɔ amɛ lɛ atɛŋ mɔ ko bɛ ni fe Yohane, shi mɔ ni baa shi ye Nyɔŋmɔ Maŋ-tɛyeli lɛ mli lɛ fe lɛ.” **29** (Be ni mɛi lɛ fɛɛ kɛ toohelɔi lɛ nu ɛnɛ lɛ, amɛjaje akɛ Nyɔŋmɔ ji jalɔ, akɛni abaptisi amɛ kɛ Yohane baptisimo lɛ hewɔ. **30** Shi Farisifoi lɛ kɛ mɛi ni lɛ Mla lɛ jogbanŋ lɛ ebuu yin ni Nyɔŋmɔ eto ehā amɛ lɛ,* akɛni Yohane ebaptisiko amɛ lɛ hewɔ.)

31 “No hewɔ lɛ, namɔ he mike neke yinɔbii nɛɛ baato, ni namɔ amɛtamɔ? **32** Amɛtamɔ gbɛkɛbii bibii ni tara jara nɔ, ni bolɔɔ amɛtɛtsɛɔ amɛhe ni amɛkɛɔ akɛ: ‘Wɔkpā bele wɔhā nyɛ, shi nyɛjooɔ; wɔwɔ yara, shi nyɛfooo.’ **33** Nakai kɔŋŋ Yohane Baptisilɔ lɛ eba, eyɛɛɛ aboolo, asan enuuu wein, shi nyɛkɛɔ akɛ: ‘Eye daimonio.’ **34** Gbɔmɔ Bi lɛ eba, eyɛɔ nii ni enuɔ nɔ ko, shi nyɛkɛɔ akɛ: ‘Naa! Nuufɛelɔ kɛ weinnulɔ, toohelɔi kɛ eshɛfɛelɔi anaanyo!’ **35** Fɛɛ mli lɛ, abuu hiɛshikamɔ jalɔ* ye ebii lɛ# fɛɛ naa.”

36 Ni Farisifoi lɛ atɛŋ mɔ kome tee nɔ ɛkpa Yesu fai koni eke lɛ abaye nii. No hewɔ lɛ, ebote Farisifonyo lɛ shīa lɛ mli ni eyata okpɔlɔ lɛ he. **37** Ni naa! yoo ko ni ale lɛ ye maŋ lɛ mli akɛ eji eshɛfɛelɔ lɛ ná ele akɛ ɛta niyeniashi* ye Farisifonyo lɛ shīa, ni eke alabastro tɔ kɛ emli mu ni jɛɔ ŋma ba. **38** Ebadamɔ Yesu najiashi ye ɛsɛgbe, ni yoo lɛ fo ni eke eyaafonui lɛ bɔi enaji ahe

7:25 *Aloo “atadei kpakpai?” 7:30 *Aloo “Nyɔŋmɔ gbɛtsɔɔmɔ lɛ.” 7:35 *Aloo “bem.” #Aloo “ye yibii ni ewoɔ lɛ.” 7:37 *Aloo “ɛta okpɔlɔ lɛ he.”

7:12 *Sht. ŋm., “bi koome.” 7:14 *Aloo “gbonyo saa lɛ.” 7:24 *Kwemɔ Mat 3:1 sh. niŋ.

fɔɔ, ni eke eyitsɔi tsumɔ yaafonui le. Agbene hu, yoo le ke suɔmɔ sho enaji ahe ni efɔse mu ni jec nma le eshwie nɔ. **39** Be ni Farisifonyo ni fɔ le nine le na ene le, ekee ye emli ake: "Nuu nɛɛ, gbalɔ ji le leelen kule, ebaale nɔ gbɔmɔ ke nɔ yoo ni taa ehe le, ake eshafeelɔ ji le." **40** Shi Yesu here no ekee le ake: "Simon, miye nɔ ko ni makeɛ bo." Ekee ake: "Tɔɔɔɔ, keɛmɔ!"

41 "Hii enyɔ komei hie nifalɔ ko nyɔmɔ; mɔ kome hie nyɔmɔ denarioi ohaɪ enumɔ, shi mɔ kroko le, nyɔnmai enumɔ. **42** Akeni amɛbe nɔ ko ni amɛkebaawo le nyɔmɔ hewɔ le, ekeke amɛyi enyɔ le fee tswaa. No hewɔ le, amɛten namɔ baasumɔ le waa?" **43** Simon hɔ he-too ake: "Misusɔ ake mɔ ni eke babao ke le le." Ekee ake: "Okɔjo jɔgbanyɔ." **44** Ni etsɔ ehie ehɔ yoo le ni ekee Simon ake: "Oona yoo nɛɛ? Mibote oshia le mli; ohɔaa mi nu ni mikɛfɔ minaji ahe. Shi yoo nɛɛ ke eyaafonui fɔ minaji ahe ni eke eyitsɔi tsumɔ. **45** Oshɔɔ minaa, shi yoo nɛɛ, keje nmeletswaa nɔ ni miba mli nɛɛ, efɔko minaji ahe shɔmɔ ke suɔmɔ. **46** Ofɔsee mu oshwiee miyi-ten, shi yoo nɛɛ fɔse mu ni jec nma eshwie minaji aɔ. **47** Enɛ hewɔ le, miikɛ bo ake, eye mli ake ehe eshai le fa* mon, shi akefa le ejaake ejie suɔmɔ babao kpo. Shi mɔ ni ake fioo faa le le, ejieɔ suɔmɔ fioo kpo." **48** Keke ni ekee yoo le ake: "Anɔ ohe eshai le afa bo." **49** Mei ni ke le tara okpɔɔ le he le boi amɛhe keɛmɔ ake: "Namɔ ji mɔ nɛɛ ni nɔɔ eshai po efaa le?" **50** Shi ekee yoo le ake: "Ohe-mɔkeyeli ehɛre oyiwala; yaa ye toin-ɔle mli."

8 Enɛ sɛɛ etseɛɛ le, eyakpa maji ke akrowai amlɪ eshie ni ejaje Nyɔnmɔ Mantseyeli le he sane kpakpa le. Ni Mei Nyɔnma ke Enyɔ le fata ehe, **2** ni yei komei ni afɔmɔ mumɔi fɔji ye amemli, ni atsa amehelai hu fata ehe: Maria ni atseɔ le Magdalena, mɔ

ni daimonioi kpawo je emli le; **3** Yohana, Herode tsulɔnukpa Kusa nɔ le; Susana; ke yei krokomei babao, mei ni ke amenibii suɔmɔ ame le.

4 Agbene, be ni asafuko babao ko ke mei ni fata ehe be ni ekpaa maji le amlɪ le anaa bakpe shi le, eke nɔkwɛmɔ* ko tsu nii kɛwie ekee: **5** "Nidulɔ ko yin etee eyadu edumɔwui. Be ni eduɔ le, ekomei yashwie gbe he ni anaanaa nɔ, ni nweɪ loofɔji baye. **6** Ekrokomei yashwie tesaa nɔ, ni be ni amekwɛ le, amɛnala ejaake amɛnaa nu. **7** Ekrokomei yashwie nmeɪi atɛn, ni nmeɪi le ni ke amɛ dara le mia amɛ. **8** Shi ekrokomei yashwie sɔ kpakpa nɔ, ni be ni amekwɛ le, amewo yibii oha oha." Be ni ewie nibii nɛɛ, ewɔ egbee nɔ ekee: "Mɔ ni yɔɔ toi ni ekeaboo toi le, hɔ ebo toi."

9 Shi ekasɛɔi le bi le nɔ ni nɔkwɛmɔ* nɛɛ tɔɔɔ. **10** Ekee ake: "Nyɛ le akehɔ nyɛ ake nyɛnu Nyɔnma Mantseyeli le he teemɔnɔ saji kɔn-kɔn le ashishi, shi mei ni eshwe le, awieɔ atɔɔ amɛ ye nɔkwɛmɔ-nii* amlɪ, no hewɔ le, amekwɛ nii mon ne, shi yakatswaa amekwɛ le, ni amenɔ mon ne, shi amenuu shishi. **11** Agbene, nɔkwɛmɔ* le shishi nɛ: Dumɔwu le ji Nyɔnma wiemo le. **12** Nɔ ni yɔɔ gbe le he le ji mei ni nuɔ, ni no sɛɛ le, Abonsam baa ebanɔɔ wiemo le keje amɛtsui amlɪ koni amɛkahe amɛye ni ahɛre amɛyiwala. **13** Nɔ ni yɔɔ tesaa le nɔ le ji mei ni kɛ amɛnu wiemo le, amɛke miishe mɔɔ mli, shi mei nɛɛ be shishifɔ. Amɛheɔ amɛyeɔ be fioo, shi ye kaa be mli le, amekwaa hemɔkeyeli le. **14** Shi nɔ ni yashwie nmeɪi atɛn le ji mei ni nuɔ, shi shihile nɛɛ mli ye-yeeyefeemɔi, ninɔmɔ, ke nɔɔmɔyeli le gbalaa amɛ, ni emiaa amɛ kwraa ni amenyɛɛ amewo yibii ni saa kegbɛ naa. **15** Shi nɔ ni adu ye sɔ kpakpa nɔ le ji mei ni kɛ amɛke tsui kpakpa ni yɔɔ kɔnɔnɔ nu wiemo le, amehieɔ mli ni amɛke shifimɔ woɔ yibii.

8:4, 9, 11 *Aloo "abɛbua." 8:10 *Aloo "abɛbuai."

7:47 *Aloo "dara."

16 “Mō ko esuu kane, keke le eke nō ko ebu nō loo ekema saatsō shishi, shi moŋ ekemaa kanetso nō, koni mei ni baa mli le ana la le. 17 Ejaake nō ko nō ko be ni anṭee ni ajetē le kpo, asaŋ nō ko nō ko be ni atsimō nō jogbanŋ ni aletŋ, ni ejen kpo ye fanŋ. 18 No hewō le, nyejwenŋmō ahia bō ni nyeboō nii toi nyehāa le nō, ejaake mō fēe mō ni yōō nō ko le, abaahā le eko afata he, shi mō fēe mō ni bē nō ko le, nō ni esusō ake eyōō tete le abaashō ye eden.”

19 Ni enye ke enyemimeī hii le ba eŋōō, shi asafoku le hewō le, amēnyēē emaseī ameshe. 20 No hewō le, abō le amanie ake: “Onye ke onyemimeī hii le damō agbō le naa amemiitao amena bo.” 21 Ni ehēre nō ekēē amē ake: “Minye ke minyemimeī hii ji menēēmeī ni nuō Nyōŋmō wie-mō le ni ameketsuō nii le.”

22 Gbi ko le, eke ekaseloī le bote lele ko mli, ni ekēē amē ake: “Nye-hāa wofoa kpaakpo le keyaa esēēgbe.” No hewō le, amefā lele le. 23 Shi be ni amenyie nu le hie keyaa le, wō ŋō le. Ni ahum ko ni naa wa tsa ye kpaakpo le nō, ni lele le bōi yimō ke nu, ni no hā ameyaje oshara mli. 24 No hewō le, amētee ni ameyatsie le amēkēē: “Tsoō-lō, Tsoō-lō, wōhie miie akpātā!” Keke ni ete shi, ni ekā kōyōō le ke nu ni efee hamahama le hie, ni amefee diŋŋ ni amēŋmē demm. 25 Keke ni ekēē amē ake: “Nēgbe nyehemōkeyeli yōō?” Shi gbeyei mōmō amē ni amehē jō amehē, ni amēkēēkēē amehē ake: “Namō tuuntu nē? Ejaake efāa kōyōōi ke nu tete, ni amebōō le toi.”

26 Ni ameyakpeleke ye Gerasabii le akpokpaa ni yōō Galilea ŋele nō le ŋsho le naa. 27 Be ni Yesu yi shi keba shikōŋ le, nuu ko ni je maŋ le mli ni yōō daimonioi le ke le bakpe. No mli le, ehi shi be kplañŋ ni ewooō atade, ni ehiii shiā, shi moŋ gbōhii abui* atēŋ eyōō. 28 Be ni ehinmeī gba Yesu nō le, ebo waa ni eho egbee ehie, ni eke gbee ni wa kēē ake:

“Meni mike bo yōō feemō, Yesu, Nyōŋmō ni Nō Kwō Fe Fēē le Bi? Miikpa bo fai, kaapiŋ mi.” 29 (Ejaake no mli le Yesu miifā mumō ni he tseeē le yi ake eje nuu le mli. No mli le emōō le kpitiokpitio,* ni awo le gboklei ke kōōŋkōōōi shii abō, ni mei buō ehe, shi etserēō nii ni akēfimōō le le amlī, ni daimonio le kpalaā le keyaa hei ni etse amehē banee.) 30 Yesu bi le ake: “Te atseō bo tēŋŋ?” Ekēē ake: “Lejio,”* ejaake daimonioi pii ebote emli. 31 Ni amētee nō amēkpa le fai ake ekafā amē ake ameyabote bu kwōŋkwōŋ le mli. 32 No mli le, kpolotoi akuu babaoō ko miie ye nii ye jēmē ye gōŋ le nō, no hewō le, amēkpa le fai ni eŋmē amē gbē ni ameyabote kpolotoi le amlī, ni eŋmē amē gbē. 33 Keke ni daimonioi le je nuu le mli ni ameyabote kpolotoi le amlī ni kpolotoi akuu le wō foi gidigidi keje gōŋkpo le nō keyabote kpaakpo le mli ni amegboi. 34 Shi be ni kpolotoi akwelōi le na nō ni etee nō le, amējo foi ni ameyabō he amanie ye maŋ le mli le koiaseē.

35 Keke ni mei je kpo koni ameyakwe nō ni etee nō le. Amēba Yesu ŋōō ni amēbana nuu ni daimonioi le eje emli le, ewo atade ni ejwenŋmō miitso nii jogbanŋ, eta Yesu najiashi, ni ameshe gbeyei. 36 Mei ni na enē le bō amē bō ni fee ni ahā nuu ni yōō daimonioi le he wa le le he amanie. 37 Keke ni mei babaoō ni je Gerasabii le akpokpaa le nō le kpa Yesu fai ake eje amēŋōō ni oya, ejaake gbeyei emōmō amē naakpa. Ni eyabote lele le mli koni eshi oya. 38 Shi nuu le ni daimonioi le eje emli le tee nō ekpa le fai koni eke le aya, shi Yesu wo nuu le gbē ekēē: 39 “Kuu osēē oya shiā, ni oya nō ogba nō ni Nyōŋmō efee ehā bo le.” No hewō le, eyiŋ etee, ni eyajaje nō ni Yesu fee ehā le le ye maŋ le mli fēē.

40 Be ni Yesu ku esēē le, asafo-ku le here le hiēmēē, ejaake no mli le amē fēē amemiikpa le gbē. 41 Shi

8:27 *Aloo “gbōhii akaimō bui.”

8:29 *Aloo eenye efee ake, “Enā enō hewale be kplañŋ.” 8:30 *Kwemō Mat 26:53 sh. niŋ.

naa! nuu ko ni atseɔ le Yairo le ba; nuu nɛɛ, onukpai ni kwɛɔ kpeehe le nɔ le atɛn mɔ kome ni. Ni eho egbee Yesu naji anaa ni ebɔi le faikpamɔ koni eba ewe le, **42** ejaake ebiyoo kome pɛ* ni eye aaafee afii nyɔɔma ke enyɔ le mihe agbo.

Be ni Yesu nyie gbɛ eyaa le, asafoku le fifia le. **43** Agbenɛ, yoo ko ye ni lá eho le afii nyɔɔma ke enyɔ, ni mɔ ko mɔ ko nyeko atsa le. **44** Yoo nɛɛ baje esɛɛgbɛ ni eta etade nɔ-haano le naamuu le he, ni amɔ le lá ni hoɔ yoo le sɛɛ fo. **45** No hewɔ le, Yesu kɛɛ: "Namɔ ta mihe le?" Be ni amɛ fɛɛ amemiikeɛ ake jeeɛ amɛ ni le, Petro kɛɛ: "Tɔɔɔɔ, asafoku le ebɔle ohe ni amemiiffia bo." **46** Shi Yesu kɛɛ: "Mɔ ko eta mihe, ejaake mile ake hewale eja mimli." **47** Be ni yoo le na ake enyɛɛɛ eke ehe atee le, eba ke hekpokpomɔ ni ebagbee ehie ni ebajaje nɔ hewɔ ni eta ehe le ke bɔ ni atsa le amɔ nɔɔɔ le ye mei le fɛɛ hie. **48** Shi ekɛɛ yoo le ake: "Biyoo, ohemɔkeyeli ehá ohe ewa bo. Yaa ye toinjɔle mli."

49 Be ni eká he ewieɔ le, onukpa ni kwɛɔ kpeehe le nɔ le najiangamɔɔ ko ba ebakeɛ: "Obiyoo le egbo; kaa-gba Tɔɔɔɔ le naa dɔɔɔɔ." **50** Be ni Yesu nu enɛ le, ehá hetoo ake: "Kaa-she gbeyei, ná hemɔkeyeli keke, ni abaahere eyiwala." **51** Be ni eshe shia le, enɛɛɛɛ mɔ ko mɔ ko gbɛ ni eke le abote mli ake ja Petro, Yohane, Yakobo, ke gbekɛ yoo le tɛɛ ke enyɛ keke. **52** Shi mei le fɛɛ miifo ni amemiigbala amehɛ mai kemii-tsɔɔ ake amemiie awereho ye gbekɛ yoo le hewɔ. No hewɔ le ekɛɛ ake: "Nyekpaa yaafa, ejaake egboko shi wɔ ewɔ." **53** Keke ni amebɔi le ɔmɔ ke hefeoyeli ejaake amele ake egbo. **54** Shi emɔ gbekɛ yoo le nineshi, ni etɛ le ekɛɛ: "Gbekɛ, tee shi!" **55** Ni emumɔ* ku sɛɛ ba emli, ni amɔ le ete shi, ni efá ake ahá gbekɛ yoo le nɔ ko ni eye. **56** Anɔkwa, efɔlɔi le amii she amehɛ naakpa, shi

8:42 *Sht. ɔm., "ebiyoo koome." 8:55 *Aloo "ewala mumɔ."

efá amɛ ake amekahá mɔ ko le nɔ ni etee nɔ le.

9 Keke ni etɛɛ Mei Nyɔɔma ke Enyɔ le kekpe ni ehá amɛ hewale ke hegbɛ koni amekɛye daimonioi le fɛɛ nɔ, ni amekɛtsa helai hu. **2** Ni etsu amɛ koni ameyashie Nyɔɔmɔ Mantseyeli le ni amɛtsa helai, **3** ni ekɛɛ amɛ ake: "Nyekahiea nɔ ko kehá gbefáa le, dehiemɔ tso jio, niyeni kotoku jio, aboloo jio, shika* jio; asan nyekanoa atadei enyɔ." **4** Shi he fɛɛ he ni nyebaabote shia ko mli ye le, nyehia jeme ni nyejea jeme nyeshia keyaa. **5** Ni he fɛɛ he ni mei hereeɛ nye ye le, kɛ nyemiishi nakai man le mli le, nyekpokpoa nyenaji ahe mulu le nyeshwiea* koni no afee odase eshi amɛ." **6** Keke ni ameyin ameteɛ ni ameyakpa shikpɔnkuku le mli fɛɛ, keje akrowa kome mli ketee akrowa kroko mli, ni amɛjaje sane kpakpa le ni amɛtsa mei ye he fɛɛ he.

7 Agbenɛ Herode,* ni ji kpokpaa nɔyelɔ* le, nu nibii ni yaa nɔ le fɛɛ, ni eyin futu le naakpa ejaake mei komei miikeɛ ake atee Yohane shi keje gbɔhii atɛn, **8** shi mei krokomei miikeɛ ake Elia epue, ni mei krokomei hu miikeɛ ake blema gbalɔi le atɛn mɔ kome ete shi. **9** Herode kɛɛ ake: "Yohane le, mifo eyi. Bele, namɔ ji mɔ ni minunɔ neke saji ye ehe nɛɛ?" No hewɔ le, etao ake ena le.

10 Be ni bɔfoi le ku amɛsɛɛ le, amɛbabɔ Yesu nibii fɛɛ ni amɛfɛɛ le he amanie. Ni enɔ amɛ ni eke amɛ pɛ yaho he ko ye man ni atseɔ le Betsaida le mli. **12** Shi be ni asafoku le ná amele le, amɛtiu le. Ni ehɛre amɛ hiemɛɛ ni ebɔi Nyɔɔmɔ Mantseyeli le he wiemɔ ke amɛ tsɔɔmɔ, ni etsa amɛɛn mei ni tsamɔ he ehia amɛ le. **12** Ni je bɔi namɔ. Agbenɛ, Mei Nyɔɔma ke Enyɔ le tsi amɛbenke le ni amekɛɛ le ake: "Wo asafoku le gbɛ koni amɛya akrowai ke

9:3 *Sht. ɔm., "jwistei." *Aloo "atade kroko kefata nɔ ni nyewo le he." 9:5 *Kwemɔ Mat 10:14 sh. nin. 9:7 *Ni ji, Herode Antipa. Kwemɔ Wiemɔi Titrii Amligbalamɔ le. *Hela mli le, "tetrarke."

koiasɛɛ ni jwɛrɛ wɔhɛwɔ lɛ amlɪ ni amɛyatao wɔɔhɛi kɛ niyɛnii, ɛjaakɛ hɛ ni wɔyɔɔ nɛɛ ɛtɛɛ ɛhɛ banɛɛ.”

13 Shi ɛkɛɛ amɛ akɛ: “Nye nyɛhɛɛ amɛ nɔ ko amɛyɛa.” Amɛkɛɛ akɛ: “Wɔbɛ nɔ ko fɛ aboloji ɛnumɔ kɛ nu mli loi ɛnyɔ, ja ɛkolɛ wɔ diɛntɛɛ wɔtɛɛ wɔyɛhɛ niyɛnii wɔhɛɛ mɛi nɛɛ fɛɛ.” **14** Anɔkwa, amɛyi aaafɛɛ hii akpɛi ɛnumɔ. Shi ɛkɛɛ ɛkasɛlɔi lɛ akɛ: “Nyɛhɛɛ amɛtaraa shi kuikui aaafɛɛ mɛi nyɔɔmɛi ɛnumɔ ɛnumɔ.”

15 Ni amɛfɛɛ nakai, ni amɛhɛɛ amɛ fɛɛ amɛtara shi. **16** Ni ɛkolɔi aboloji ɛnumɔ kɛ loi ɛnyɔ lɛ, ni ɛkwɛ nyɛi, ni ɛjɔɔ nɔ. Ni ɛkumɔ mli ni ɛkɛbɔi kasɛlɔi lɛ hɛmɔ koni amɛkɛmɛmɔ asa-foku lɛ hiɛ. **17** No hɛwɔ lɛ, amɛ fɛɛ amɛyɛ ni amɛtɔɔ, ni amɛkolɔi fufuji ni shwɛ lɛ, kɛntɛɛi nyɔɔɔmɛɛ kɛ ɛnyɔ.

18 Sɛɛ mli bɛ ni ɛkɛmɛ too ɛsɔlɛɔ lɛ, kasɛlɔi lɛ ba ɛɔɔ, ni ɛbi amɛ akɛ: “Namɔ asafoku lɛ kɛɔ akɛ miji?” **19** Amɛhɛrɛ nɔ amɛkɛɛ: “Yohane Baptisilɔ lɛ, shi mɛi kɛmɛi kɛɔ akɛ Elia, ni mɛi krokɛmɛi hu kɛɔ akɛ blɛma gbalɔi lɛ atɛɛ mɔ kɛmɛ ɛtɛ shi.” **20** Kɛkɛ ni ɛkɛɛ amɛ akɛ: “Shi nyɛ lɛ, namɔ nyɛkɛɔ akɛ miji?” Petro hɛ hetoo akɛ: “Kristo lɛ, mɔ ni Nyɔɔmɛɛ ɛtsu lɛ lɛ.” **21** Kɛkɛ ni ɛfɛ amɛ kɛ hiedɔɔ akɛ amɛkɛkɛɛ mɔ ko mɔ ko sɛnɛ nɛɛ, **22** shi ɛkɛɛ: “Esa akɛ gbɔmɔ Bi lɛ ana nɔ babaoɔ ni onu-kpai lɛ, ɛsɔfoi tɛsifoi lɛ, kɛ wolonmalɔi lɛ akpoo lɛ ni agbɛ lɛ, ni yɛ gbi ni ji gbi ɛtɛ lɛ nɔ lɛ, atɛɛ lɛ shi.”

23 Kɛkɛ ni ɛtsa nɔ ɛkɛɛ mɛi lɛ fɛɛ akɛ: “Kɛ mɔ ko miisumɔ akɛ ɛnyɛi misɛɛ lɛ, ɛkwa ɛhɛ, ni ɛwɔ ɛpinɔmɔ tɛsɔ* lɛ gbi fɛɛ gbi, ni ɛya nɔ ɛnyɛi misɛɛ. **24** ɛjaakɛ mɔ fɛɛ mɔ ni miisumɔ akɛ ɛbaa ɛwala* yi lɛ, ɛbaanɛmɛ lɛ, shi mɔ fɛɛ mɔ ni ɛwala* nyɛɛ lɛ yɛ mihɛwɔ lɛ, lɛ ji mɔ ni baabaa yi. **25** Anɔkwa, kɛ gbɔmɔ nine shɛ jɛɛ muu lɛ fɛɛ nɔ shi ɛwala nyɛmɛ lɛ aloo ɛkpɛtɛɛ ɛwala hiɛ lɛ, mɛɛ nɔ kpakpa baajɛ mli aba kɛhɛ lɛ? **26** ɛjaakɛ mɔ fɛɛ mɔ ni mi kɛ miwiemɔi lɛ ahe

fɛɔ lɛ hiɛgbɛlɛ lɛ, mɔ nɛɛ hɛ baafɛɛ gbɔmɔ Bi lɛ hiɛgbɛlɛ bɛ ni ɛba yɛ lɛ diɛntɛɛ ɛnunyam lɛ kɛ ɛ-Tɛɛ nɔ lɛ kɛ nyɛibofoi kronkrɔɛi lɛ anɔ lɛ mli lɛ.

27 Shi miikɛɛ nyɛ anɔkwalɛ akɛ, mɛi kɛmɛi yɛ mɛi ni damɔ biɛ nɛɛ atɛɛ ni amɛsarɛ amɛnaa gbɛlɛ kɔkɔkɔ kɛyashɛ amɛbaana Nyɔɔɔmɛɛ Mantɛyɛli lɛ dɛɛ.”

28 Anɔkwa, bɛ ni ɛwiɛ wiemɔi nɛɛ sɛɛ aaafɛɛ gbii kpaanyɔ lɛ, ɛɔɔ Petro, Yohane, kɛ Yakobo ɛfata ɛhɛ ni amɛkwɔ kɛtɛɛ gɔɔɔ lɛ nɔ koni ɛyɛsɔlɛ. **29** Ni bɛ ni ɛsɔlɛɔ lɛ, ɛhiɛ su tsakɛ ni ɛtadɛi lɛ yɛ futafuta ni amɛkɛpɛlɛ kanɔɔɔ. **30** Ni naa! hii ɛnyɔ kɛ lɛ miigba sɛnɛ; amɛji Mɛsɛ kɛ Elia. **31** Mɛi nɛɛ pue kɛ anunyam ni amɛbɔi ɛshimɔ kɛyaa ni ɛɛba ɛba-wɛ lɛ obɔ yɛ Yerusalem lɛ hɛ wiemɔ. **32** No mli lɛ wɔ ɛɔɔ Petro kɛ mɛi ni fata ɛhɛ lɛ, shi bɛ ni amɛhiɛ tɛɛ kwraa lɛ, amɛna ɛnunyam lɛ kɛ hii ɛnyɔ ni kɛ lɛ damɔ shi lɛ. **33** Ni bɛ ni mɛi nɛɛ shiɔ lɛ amɛyaa lɛ, Petro kɛɛ Yesu akɛ: “Tɛsɔlɔ, ɛhi hɛ wɔ akɛ wɔyɛ biɛ. No hɛwɔ lɛ, hɛ wɔshɛɛ bui ɛtɛ, onɔ ɛkɛmɛ, Mɛsɛ nɔ ɛkɛmɛ, kɛ Elia nɔ ɛkɛmɛ.” Shi ɛlɛɛ nɔ ni ɛwiɛɔ lɛ. **34** Shi bɛ ni ɛwiɛɔ nibii nɛɛ, atatu ko pue ni ɛbɔi amɛnɔ haa. Bɛ ni amɛbɔtɛ atatu lɛ mli lɛ, amɛshɛ gbɛyɛi. **35** Kɛkɛ ni gbɛɛ ko jɛ atatu lɛ mli kɛɛ: “Mɔ nɛ ji mi-Bi, mɔ ni ahala lɛ lɛ. Nyɛboaa lɛ toi.” **36** Bɛ ni gbɛɛ lɛ gbɛɛ lɛ, Yesu kɛmɛ too ana. Shi amɛfɛɛ diɔɔ ni nakai gbii lɛ amlɪ lɛ, amɛbɔɔɔ mɔ ko mɔ ko nibii ni amɛna lɛ ɛko ɛko hɛ amɛniɛ.

37 ɛnɔ jɛtɛsɛrɛmɔ, bɛ ni amɛjɛ gɔɔɔ lɛ nɔ amɛkɛpɛlɛ shi lɛ, asafoku babaoɔ ko kɛ lɛ bakpɛ. **38** Ni naa! nuu ko bo kɛjɛ asafoku lɛ tɛɛ ɛkɛɛ: “Tɛsɔlɔ, miikpa bo fai ni okwɛ mi-binuu lɛ ɛjaakɛ mibi kɛmɛ pɛ ji lɛ. **39** Ni naa! mumɔ ko nyɔɔ lɛ, ni gbɛkɛ nuu lɛ bolɔɔ trukaa, ni mumɔ lɛ hɛɛ ablami shaa lɛ ni ɛnaa kwɛɔ afui, ni ɛpilaa lɛ, ni ɛwa dani ɛshɔɔ lɛ. **40** Miikpa okɛsɛlɔi lɛ fai koni amɛfɛɛ lɛ, shi amɛnyɛɛɛ.” **41** Yesu hɛrɛ nɔ ɛkɛɛ: “Oo yinɔbii ni bɛ hɛmɔkɛyɛli ni

9:23 *Kwɛmɔ Wiemɔi Titrii Amligbalamɔ lɛ.

9:24 *Aloo “esusuma.”

be amenjele no, be enyie kwraa mike nye baahi shi ni maná nyehé tsui ké-yashi? Oké obi lé aba bié.” **42** Shi be ni gbeke nuu lé baa po lé, daimonio lé too lé etswa shi ni ehá ablami ni naa wa sha lé. Shi Yesu ká mumo ni he tsee lé hié, ni etsa gbeke nuu lé, ni enj lé ehá etse ekonj. **43** Ni amé fée amehé j5 amehé ye Nyohmo hewale kpele lé hewo.

Be ni amé fée aménaa ekpe amehé ye nibii fée ni efeo lé hewo lé, ekee ekaselo lé aké: **44** “Nyéboa toi joganj ni nyékaia wiemoi nées, ejaake abajie gbómó Bi lé awo gbóméi adén.” **45** Shi aménuu no ni ekeo lé shishi. Anókwa, anjtee amé koni amékanu shishi, ni améiishe gbeyei aké amébaabi lé wiemoi nées he sane.

46 Kéke ni njwanejee ko bate shi ye ametenj ye mó ni ji agbo fé fée ye ametenj lé he. **47** Akéni Yesu lé ametsuiianj susumó hewo lé, enj gbeke bibioo ko, ni eke lé badamó emasei, **48** ni ekeé amé aké: “Mó fée mó ni hereo gbeke bibioo nées ye migbéi mli lé hereo mi hu; ni mó fée mó ni hereo mi lé, ehérok mó ni tsu mi lé hu. Ejaake mó fée mó ni feo enii aké mó ni baa shi ye nye fée nyetenj lé, lé ji agbo.”

49 Yohane here no ekeé: “Tsookó, wóna mó ko ni ké ogbéi lé miifámó daimonioi, ni wóbo módenj aké wotsi lé gbe ejaake efataaa wó méi ni wonyie oséé lé ahe.” **50** Shi Yesu kée lé aké: “Nyekabóba módenj aké nyebaatsi lé gbe, ejaake mó fée mó ni eteeé shi ewooo nye lé, eye nyegbe-fanj.”

51 Be ni gbii ni abaanj lé keya njwei lé eshe etá lé,* etswa efai shi aké ebaaya Yerusalem. **52** No hewo lé, etsu bófoi kétsó ehie. Ni ameyinj amétee ni ameyabote Samariabii akrowa ko mli, bó ni afee ni ameyasaa nibii ameto lé. **53** Shi amehereé lé ejaake enjó eyinj kpó* aké ebaaya Yerusalem. **54** Be ni Yakobo ké Yohane, ni ji ekaselo lé na ene

9:51 *Sht. njm., “miihe ayi obo lé.” 9:53 *Sht. njm., “ehie efée klalo.”

lé, amékee aké: “Nunjtso, ani oosumó ni wókéé ni la aje njwei abakpátá amehie?” **55** Shi etsó ehe ni eká amehie. **56** No hewo lé, amétee akrowa kroko mli.

57 Agbéne, be ni amenyie gbe lé no ameyaa lé, mó ko kée lé aké: “He fée he ni obaaya lé, manyie oséé.” **58** Shi Yesu kée lé aké: “Osoi ye bui, ni njwei loofóji hu ye tsúí, shi gbómó Bi lé be he ko ni eke eyitso njmó.” **59** Kéke ni ekeé mó kroko aké: “Baa-tsó miséenyieló.” Nuú lé kée: “Nunjtso, njmée mi gbe ni maya mayafu mitse dá.” **60** Shi ekeé lé aké: “Há gbóhii lé afu amegbohii, shi bo lé yaa ni oyashie Nyohmó Mantseyeli lé ye he fée he.” **61** Ni mó kroko hu kée: “Nunjtso, manyie oséé, shi njmée mi gbe ni maya ni mike méi ni yóó miwe lé ayaye shéé dá.” **62** Yesu kée lé aké: “Mó ni ké enine móó tsina kóí mli ni ekúú ekúé ekwéó nibii ni yóó sée lé, esaaa Nyohmó Mantseyeli lé.”

10 Nibii nées aséé lé, Nunjtso lé hala méi krokomei nyohmai kpawo ni etsu amé enyónyónyó kétsó ehie kétee manj fée manj ké he fée he ni lé diénjse ebaaya lé. **2** Kéke ni ebóí amé kéémó aké: “Anókwa, níkpamó lé fa, shi nitsulóí lé faaa. No hewo lé, nyekpaa níkpamó Nunjtso lé fai koni etsu nitsulóí keba enikpamó lé mli. **3** Nyeyaa! Naa! miitsu nye aké gwantenbii ye klaji atén. **4** Nyekahiea shika kotoku loo nyienii kotoku loo tokota, ni nyekapaa mó kó* ye gbe lé no. **5** He fée he ni nyebabote shíá ko mli ye lé, klénklénj lé nyekéa aké: ‘Toinjóle aba shíá nées.’ **6** Ni ké toinjóle bí ko ye jeme lé, nyetoinjóle lé baahi enó. Shi kéjeeé nakai lé, nyetoinjóle lé baaku sée eba nyénj. **7** No hewo lé, nyehia nakai shíá lé mli, ni nyeyea ni nyenua nii ni amebaahá nye lé, ejaake nitsulóí lé, enyómwoó sa lé. Nyekafááa kéjea shíá kome keyaa shíá kroko.

8 “Agbéne hu, he fée he ni nyebaabote manj ko mli ye ni amebaa-

10:4 *Aloo “nyekafuaa mó ko ye njamo mli.”

here nye le, nyeyea no ni akebaama nyehie le **9** ni nyetsaa helatsemei ni yoo mli le, ni nyekaa ame ake: 'Nyooṃo Mantseyeli le ebeṅke nye.' **10** Shi he fee he ni nyebaabote man ko mli ye ni amehereee nye le, nyeyea kpo keyaa egbejegbei titrii le ano nyeyakaa ake: **11** 'Nyemaṅ nee mli mulu tete ni kpete wonaji ahe le, womiikpala womiishwie nyeno. Kêle, nyenâa nyelea ake Nyooṃo Mantseyeli le ebeṅke nye.' **12** Miikêe nye ake, ebaafee mleo ehâ Sodom ye nakai gbi le no fe nakai man le.

13 "Kpoo hâ bo, Korazin! Kpoo hâ bo, Betsaida! ejaake eji atsu hewale nitsumo ni atsu ye nyemli le ye Tiro ke Sidon kule, ametsake ametsui jeenmo, ni ametara shi ye kpeke ke lamulu mli. **14** No hewo le, ye kojomo le mli le, ebaafee mleo ehâ Tiro ke Sidon fe nye. **15** Ni bo, Kapernaum, ani aaawo ono keya ṅwei? Gbonyo Bu* le mli too obaakpeleke shi keaatete!

16 "Mo fee mo ni boṅ nye toi le boṅ mi hu toi. Ni mo fee mo ni kwaa nye le kwaa mi hu. Kefata he le, mo fee mo ni kwaa mi le kwaa mo ni tsu mi le hu."

17 Keke ni mei nyooṃmai kpawo le ku amesee ameba ke miishêe ni amebakee ake: "Nunṅso, ogbêi le ni wôketsuo nii le hewo le, aṅko daimonioi le po awoṅ wôshishi." **18** Keke ni ekêe ame ake: "Miina Satan ni eje ṅwei ebagbee shi momo tamṅ sara-wa. **19** Naa! mi hâ nye hegbe koni nyekenaanaa onufui ke nyooṃṅkra-kroi ano, ke hegbe ye henyelo le hewale le fee no, ni no ko no ko kwraa yerṅ nye awui. **20** Kêle, nyekanyaa akeni aṅko mumoi le awoṅ nyeshishi le hewo, moṅ le nyenyaa akeni aṅmala nyegbêii ye ṅwei le hewo." **21** Nakai ṅmeletswaa le mli noṅṅ le, emli fili le ye mumo kraṅkraṅ le mli ni ekêe: "Miijie oyi ye fanṅ, Ataa, ṅwei ke shikroṅ Nunṅso, ejaake oṅ

nibii nee otee hieshikaloi ke nilelci jogbanṅ, ni ojie ame kpo otsoo gbekebii bibii. Hêe, Ataa, ejaake ene ji gbe ni okpele no. **22** Mi-Tse eṅo nii fee ewo miderṅ, ni mo ko mo ko leee mo ni Bi le ji, ake ja Tse le, ni mo ko mo ko leee mo ni Tse le ji, ake ja Bi le, ke mo fee mo ni Bi le sumoo ake ejie le shi etsoo le le."

23 Be ni eke kaseloi le kome too yoo le, etsoo ehe ehâ ame ni ekêe: "Hiṅmeii ni naa nibii ni nyenaa nee ye miishêe. **24** Ejaake miikêe nye ake, gbalci ke mantsemei babaoo shwe ake amena nibii ni nyenaa nee shi ameyanaaa, asan ameshwe ake amenu nibii ni nyenuṅ nee, shi ameyanuu."

25 Ni naa! nuu ko ni le Mla le jogbanṅ le te shi koni eka le, ni ekêe: "Tsoṅṅ, meni esa ake mafee koni manâ naano wala?"* **26** Ekêe le ake: "Meni aṅma ye Mla le mli? Te okaneṅ tēṅṅ?" **27** Ehâ hetoo ake: "Esa ake osumu Yehowa* o-Nyooṃo le ke otsui muu fee, ke osusuma* muu fee, ke onyemo fee, ke ojwēṅṅ muu fee,' ke 'onaanyo gbomo tamṅ bo dienṅtse ohe.'" **28** Ekêe le ake: "Bo ni ohâ hetoo le ja; yaa no ofee ene ni obaanâ wala."

29 Shi akeni nuu le miitao ebu ehe jalṅ hewo le, ekêe Yesu ake: "Namṅ tuuntu ji minaananyo?" **30** Yesu here no ekêe: "Nuu ko yin keje Yerusalem ni eekpeleke shi kemiiya Yeriko ni eyagbee ojoyelci atēṅ, amejie ehe atadei, ameyi le, ni ameshi le ni egbo fâ ke fâ. **31** Ni eba mli ake nakai be le mli noṅṅ le, osofo ko nyie nakai gbe le no kemii-kepeleke shi, shi be ni ena le le, etsoo gbe le afâ kroko le keho. **32** Nakai noṅṅ Levinyo ko hu, be ni eshe jeme ni ena le le, etsoo gbe le afâ kroko le keho. **33** Shi Samariano ko nyie gbe le no kemii fâ gbe ni ebati eno, ni be ni ena le le, emusunṅ tso le. **34** No hewo le, etsi ebeṅke

10:15 *Aloo "Hedis," ni tsoṅ ake, mfonirifeemṅ gbonyo bu kome kehâ adesai. Kwemo Wiemci Titrii Amligbalamo le.

10:25 *Sht. ṅm., "manâ naano wala ake gbo-shinii." 10:27 *Kwemo Wiemci Titrii Amligbalamo le.

le ni efimɔ epilamɔi le anɔ, efɔse mu ke wein eshwie nɔ. Keke ni ewó le eta le diɛntse ekooloo le nɔ ni eke le tee gbɔiatoohe ko, ni eyakwe le. **35** Enɔ jetseremɔ le, enɔ denarioi enyɔ ehá gbɔiatoohe nɔkwelɔ le, ni ekee: ‘Kwemɔ le, ni nɔ fɛe nɔ ni obaafite kefata ene he le, ké miku misee miba le, mato bo najian.’ **36** Meɪ ete nee aten namɔ osusuu ake efee ehe nuu ni yagbee ojowelɔi le aten le naanyo?’ **37** Ekee ake: “Mɔ ni jie mɔ-bɔnale kpo etsɔɔ le le.” Ni Yesu kee le ake: “Yaa, ni bo diɛntse hu oyafee nakai nɔɔhɔ.”

38 Agbene, be ni amenyie gbe keyaa le, ebote akrowa ko mli. Bie ni yoo ko ni atseɔ le Marta here le ake gbɔ ketee eshɔa. **39** Eye nyemi yoo ko hu ni atseɔ le Maria, ni le le ebata Nuntsɔ le najiashi ni etee nɔ ebo nɔ ni ewieɔ* le toi. **40** Shi Marta há nibii pii ahe nitsumɔ gbala ejwenɔ. No hewɔ le, etsi eba Yesu nɔɔ ni ebakɛe: “Nuntsɔ, ani egbaaa onaa ake minyemi yoo le eshi mi kome too koni matsu nibii ahe nii? Keemɔ le ni ebaye ebua mi.” **41** Nuntsɔ le há le hetoo ake: “Marta, Marta, oofee ye-yeeye ni oohao ohe ye nibii pii ahe-ɔ. **42** Shi nibii fioo loo nɔ kome pe he hiaa. Maria le, ehala nɔ ni ji ekpakpa le,* ni ashɔɔ ye eden.”

11 Agbene, eye he ko eesɔle, ni be ni efɔɔ le, ekaselɔi le aten mɔ kome kee le ake: “Nuntsɔ, tsɔɔmɔ wɔ bɔ ni asɔleɔ, tamɔ bɔ ni Yohane hu tsɔɔ ekaselɔi le.”

2 No hewɔ le, ekee amɛ ake: “Be fɛe be ni nyebaasɔle le, nyekɛa ake: ‘Ataa, ogbéi le he atse.’ O-Mantseyeli le aba. **3** Daa gbi le, há wɔ wɔbɔloo ye wɔhiamɔ nii kehá gbi le naa. **4** Ni okɛ wɔhe eshai afa wɔ, ejaake wɔ diɛntse hu wɔkefaa mɔ fɛe mɔ ni feɔ esha shiɔ wɔ le;*” ni okɛ wɔ akaya kaa# mli.”

10:39 *Sht. n̄m., “ewiemɔ.” 10:42 *Aloo “nɔ ni hi fe fɛe le.” 11:2 *Aloo “ahie ogbéi le krɔɔn krɔɔn.” 11:4 *Sht. n̄m., “mɔ fɛe mɔ ni hie wɔ nyɔmɔ le.” #Ni ji, efɔɔ he kaa.

5 Keke ni ekee amɛ ake: “Nyɛnɔa le ake nyeten mɔ kome ye naanyo ko, ni etee enɔɔ nyɔɔɔntɛn eyakɛe le ake, ‘Naanyo, faa mi aboloi ete, **6** ejaake bianɛ nɔɔhɔ minane-meɪ le aten mɔ kome je gbɛfaa mli eba miɔɔɔ ni mibe nɔ ko ni mikebaahá le.’ **7** Shi nakai mɔ le here nɔ keje tsú le mli ekee: ‘Kpa minaa-gbamɔ. Ana shinaa le momo, ni mi ke mibii bibii le kamɔ saa nɔ. Minyen shi mate ni mahá bo nɔ ko.’ **8** Mii-keɛ nyɛ ake, ké ye enaanyo ni eji le hewɔ po le, eten shi ni ebahá le nɔ ko le, eká shi fanɔ ake akeni efɔɔɔ enaa-gbamɔ hewɔ le, ebaate shi ni ehá le nɔ fɛe nɔ ni he hiaa le le. **9** No hewɔ le, miikɛe nyɛ ake, nyeyaa nɔ nyɛbia, ni abaaahá nyɛ; nyeyaa nɔ nyɛtaoa, ni nyɛbaana; nyeyaa nɔ nyɛshia, ni abaa-gbele ahá nyɛ. **10** Ejaake mɔ fɛe mɔ ni biɔ le nine sheɔ nɔ, ni mɔ fɛe mɔ ni taoɔ le naa, ni mɔ fɛe mɔ ni shiɔ le, abaa-gbele ahá le. **11** Anɔ-kwa, mee tse yɔɔ nyeten ni ké ebi bi le nu mli loo le, ebaahá le onufu moɔ fe nu mli loo? **12** Aloo ké ebi le wɔɔ hu le, ebaahá le nyɔɔnɔn-krakro? **13** No hewɔ le, keji nyɛ, ni nyɛji meɪ foji po le, nyɛle bɔ ni nyɛfeɔ nyɛnɔɔ nikenii krakpai nyɛhá nyɛbii le, enyie nɔɔhɔ Tse ni yɔɔ nwei le enɔɔ mumɔ krɔɔnkrɔɔn ehán meɪ ni biɔ le le!”

14 See mli le, efá mumɔ ko ni háa mɔ tsɔɔ mumui. Be ni daimonio le je kpo le, nuu mumui le wɛ, ni asafoku le ana kpe amehe. **15** Shi ameten meɪ komeɪ kee: “Beelzebul,* daimonioi le anɔyelɔ le, hewale ekɛfámɔɔ daimonioi le.” **16** Ni meɪ krokomeɪ le, bɔ ni afee ni amɛka le le, amɛbɔi le bimɔ koni efee okadi ko ni je nwei etsɔɔ amɛ. **17** Akeni ele amesusu-mɔi hewɔ le, ekee amɛ ake: “Mantseyeli fɛe mantseyeli ni ke le diɛntse ehe shiɔ mple le hie kpátá, ni shia fɛe shiá ni ke le diɛntse ehe shiɔ mple le kumɔɔ shwie shi. **18** Nakai nɔɔhɔ ké Satan hu ke le diɛntse ehe miishi mple le, te aaafeɛ tenɔɔ ni

11:15 *Eji gbéi ni aketseɔ Satan.

emantseyeli le aadamō shi? Ejaake nyekē Beelzebul hewale mīkēfāmō daimonioi le. **19** Kē Beelzebul hewale mīkēfāmō daimonioi le, namō hewale nyebihii le kēfāmō amē mō? Ene hewō ni amēbaakojo nye le. **20** Shi kē Nyōnmō wao mīkēfāmō daimonioi le, nō le Nyōnmō Mantseyeli le ebati nye shi diertse. **21** Kē niuu hewalō ko ni ke tawuu nii ewula ehe jogbanj miibu ewe he le, enibii ye shweshweeshwe. **22** Shi kē mō ko ni he wa fe le batutua le ni eye eno kunim le, nakai nuu le shōw etawuu nii ni eke ehie fōw ko le fēe, ni ejarah nibii ni eshō ye eden le. **23** Mō fēe mō ni bē migbefanj le, ete shi ewo mi, ni mō fēe mō ni kē mi buaaa naa le, egbeō eshwāa.

24 “Kē mumō ni he tsee ko je gbōmō mli le, eyatōw hei ni nu bē ketaoō hejōmōhe, ni kē enāaa eko le, ekēō akē, ‘Maku misēē maya mi-shīa ni mifā ye mli le.’ **25** Ni kē eyashē le, enaa akē abēē shīa le mli, ni awula mli. **26** Keke le eyaa ni eya-ṅōw mumōi krokomei kpawo ni feō efōj fe le kēfataa ehe, ni kē amēbote mli le, amēhiō jeme. No hewō le, nakai mō le naagbee shihile tōwō efōj fe klenklen nō le.”

27 Agbene, be ni ewieō nibii nēē, yoo ko je asafoku le tenj ni ewō egbee nō ekēē le akē: “Musu ni hie bō ke fufō ni oye le ye miisheē!” **28** Shi ekēē akē: “Dabi, moj le, mei ni nuō Nyōnmō wiēmō le ni ameyōw nō le ye miisheē!”

29 Be ni asafoku le miibua amēhe naa le, ebōi kēēmō akē: “Yino nēē ji yino fōj; etaōw okadi, shi ahānj le okadi ko akē ja Yona okadi le. **30** Ejaake tamō bō ni Yona tōw okadi kehā Ninivebii le, nakai nōṅṅ gbōmō Bi le hu baatōw okadi kehā yino nēē. **31** Abaatēē wuoyigbē mannye le kē yinōbii nēē ashi ye kojōmō le mli ni ebaabu amē fō, ejaake eje shikpōj le naagbeehele le eba ebabo Solomon hieshikamō le toi. Shi naa! mō ko ni fe Solomon ye biē. **32** Ninivebii le kē neke yino nēē baate shi ye ko-

jōmō le mli ni amēbaabu le fō, ejaake ametsake ametsui ye Yona shiēmō le naa. Shi naa! nō ko ni fe Yona ye biē. **33** Kē mō ko su kane le, ekēmaaa teemōhe ko, ni asanj ekēmaaa kentēj* shishi, shi moj ekēmaa kanetso nō koni mei ni baa mli le ana la le. **34** Gbōmōtso le kane ji ohinjmei le. Kē ohinjmei kwēō nō kome* le, ogbōmōtso muu le fēe hu kpēw;# shi kē ekloō mō nō^Δ le, ogbōmōtso le hu wōwō dūj. **35** No hewō le, kwēmō ni onā nōmimaa akē la ni yōw omli le, jee dūj ni. **36** No hewō le, kē ogbōmōtso muu le fēe miikpē ni ehe ko he ko woko dūj le, ogbōmōtso muu le fēe baakpē tamō bō ni kane kpēw ni ehāa onāa la le.”

37 Be ni ewie enē le, Farisifonyo ko kpa le fai nī eke le abaye nii. No hewō le, etee mli ni eyata okpōlō le he. **38** Shi be ni Farisifonyo le na akē efōfōkō eniji ahe* dani ebaaye nii le, enaa kpē ehe. **39** Shi Nuntsō le kēē le akē: “Biane le, nye Farisifoi le, nyetsuō kpulu ke kā he, shi nyemligbe le, nyeyimō obōbō ke amimyele ke efōjfeemō. **40** Kwashiai! Ani mō ni fee he le, jee le nōṅṅ efee mligbe le hu? **41** Shi nyehāa nibii ni yōw mligbe le nyefea ohiafoi ejuro,* ni naa! nyehē nibii fēe he baatse. **42** Shi kpoo hā nye, Farisifoi, ejaake nyehāa kowē ke peganon* ke yelibai krokomei# fēe mlījaa nyōnmānyōṅma, shi nyekuō nyehie nyeshwieō jalesaneyeli ke Nyōnmō suōmō le nō! Kule eji nyegbenaa akē nyefēō enēemēi, shi esaaō akē nyekuō nyehie nyeshwieō nakai nibii krokomei le hu anō. **43** Kpoo hā nye, Farisifoi, ejaake nyēsumōw hiegbē seii* ni

11:33 *Aloo “nīsumōw kentēj.” **11:34** *Aloo “nō tse; bē hanṅsīi.” #Aloo “yio obō ke la.” ^ΔSht. ṅm., “kē ehīi; kē eji efōj.” **11:38** *Ni tōw akē, etsuuko ehe ye kusum naa. **11:41** *Aloo “nyēke nibii ni yōw mligbe le akēa ohiafoi.” Kwēmō Wiēmōi Titrii Amligbalamō le. **11:42** *Hela, “pe’ga-non.” Eji tso ni akēfēō tsofa, ni akewōw niyenii mli hu koni ehā niyenii le anō. #Aloo “abō mli bai krokomei.” **11:43** *Aloo “seii ni hu fe fēe.”

yɔɔ kpeehei le ke jaji ano ɔamɔi
44 Kpoo hã nye, ejaake nyetamɔ nakai gbohii abui* ni anaaa amɛ fanɔ, # ni no hewo le, mei nyieɔ ameno ni ameleee le!"

45 Mei ni le Mla le jogbanɔ le aten mɔ kome here no ekeɛ le ake: "Tɔɔɔɔɔɔ, ké owie enɛɛmei le, bele ooje wɔ hu." **46** Keke ni ekeɛ: "Kpoo hã nye mei ni nyele Mla le jogbanɔ le hu, ejaake nyɛke jatsui ni teremɔ jaraa tereɔ mei, shi nye dienɔse le, nyɛke nyɛwaobii le aten ekome po etaaa jatsui le ahe!"

47 "Kpoo hã nye, ejaake nyemamɔ gbalɔi le agbohii abui* le, shi nyetsemɛi le gbe ame!" **48** Ekã shi fanɔ ake, nyɛji nyetsemɛi le anifeemɔi le ahe odasefoi, ni kéle nyɛkpeleɔ no, ejaake amegbe gbalɔi le shi nyemiimamɔ amegbohii abui le. **49** Ene hewo ni Nyɔɔɔmɔ hieshikamɔ le hu keɛ: 'Matsu gbalɔi ke bɔfoi keya amɛɔɔɔ, ni amɛbaagbe amɛten mei komei, ni amɛbaawa amɛten mei komei ayi, **50** koni ake gbalɔi le fɛɛ alá ni afɔse ashwie shi keje be ni ato je le shishi le* he sɔyeli afɔ yinc nɛɛ no,# **51** keje Habel lá le no aahu ke-yashi Zakaria, mɔ ni agbe le ye afɔleshaa late le ke shiã* le ten le, lá le no' le. Hɛɛ, miikɛɛ nye ake, ake ehe sɔyeli le baafɔ yinc nɛɛ no.#"

52 "Kpoo hã nye mei ni nyele Mla le jogbanɔ le, ejaake nyɛɔɔ nilee naa samfee le. Nyɛ dienɔse le nyɛbotee mli, ni mei ni boteɔ mli le hu, nyɛtsɔ amɛ gbe!"

53 No hewo le, be ni eje jeme le, wolonɔmalɔi le ke Farisifoi le bɔi enaagbamɔ waa ni amɛbibii le saji babao, **54** ni amɛkewo le anteo koni ké ewie no ko le, amɛtsɔ no amɛdũ le.

11:44 *Aloo "gbohii akaimɔ bui." #Aloo "gbohii abui ni akadiko amɛhe." 11:47 *Aloo "agbohii akaimɔ bui." 11:50 *Sht. ɔm., "be ni ashe (dumɔwu) afɔ shi," ni tɔɔɔ ake, be ni Adam ke Hawa bɔi amɛbii le ahɔɔɔɔ. #Aloo "abi shi ye yinc nɛɛ denɔ." 11:51 *Aloo "sɔɔɔɔɔɔɔɔ." #Aloo "Abaabi shi ye yinc nɛɛ denɔ."

12 Nakai be le mli le, be ni mei akpei babao ebabua amɛhe naa ake asafoku ni mei miinaanaa mei ano le, klenkɔɔ le, ebɔi ekasɔɔi le keɛmɔ ake: "Nyɛkwea jogbanɔ ye Farisifoi le amasha, ni ji osatofeemo le he. **2** Shi no ko no ko be ni atsimɔ no jogbanɔ ni ajiɛn le kpo, ni teemɔɔ sane ko be ni alɛɔ. **3** No hewo le, no fɛɛ no ni nyewieɔ ye dunɔ mli le abaanu ye la hie, ni no ni nyewoɔ toin nyewieɔ ye piai amlɛ le, abaashie ye tsũi ayitenɔ. **4** Kɛfata he le, minanemɛi, miikɛɛ nye ake, nyɛkashea mei ni gbeɔ gbɔmɔtsɔ le ni no sɛɛ le amɛnyɛɛɛ no ko amɛfee dɔɔɔɔ le gbeyɛi. **5** Shi matsɔɔ nye mɔ gbeyɛi ni nyɛshe: Nyɛshea mɔ ni ké egbe sɛɛ le eyɔɔ hegbɛ ake esheɔ efɔɔ Gehena* le gbeyɛi. Hɛɛ, miikɛɛ nye ake, mɔ ne gbeyɛi nyɛshea. **6** Ani afilimatai enumɔ le, jeeɛ kapeji enyɔ* ni shɛɛ no ko ahɔɔ ahɛɔ? Kéle, Nyɔɔɔmɔ hie kpaã# amɛten ekome folo po no. **7** Shi nyeyitenɔtsɔi tete le akane fɛɛ. Nyɛkashea gbeyɛi; nyɛjara wa fe afilimatai babao.

8 "Miikɛɛ nye ake, mɔ fɛɛ mɔ ni tsɔɔ mitã ye mei ahie le, gbɔmɔ Bi le hu baatsi etã ye Nyɔɔɔmɔ bɔfoi le ahie. **9** Shi mɔ fɛɛ mɔ ni kwaa mi ye mei ahie le, abaakwa le ye Nyɔɔɔmɔ bɔfoi le ahie. **10** Ni mɔ fɛɛ mɔ ni wiewo wiemo ko eshiɔ gbɔmɔ Bi le, akɛbaafa le, shi mɔ fɛɛ mɔ ni bɔɔ musu eshiɔ mumɔ kɔɔɔɔɔɔ le, akɛfan le. **11** Ké amɛkpala nye ketee maɔ gwaboi,* nɔyelɔi, ke mei ni yɔɔ hegbɛi ahie le, nyɛkafɛa yeyeyee ye bɔ ni loo no ni nyɛbaawie kɛfã nyɛhe loo no ni nyɛbaawie le he, **12** ejaake mumɔ kɔɔɔɔɔɔ le baatsɔɔ nye nibii ni esa ake nyewie le ye nakai ɔmɛletsɔwaa le no ɔɔɔɔɔɔ."

13 Keke ni mɔ ko ye asafoku le mli keɛ le ake: "Tɔɔɔɔɔ, keɛmɔ mi-nyɛmi le ni eke mi aja gboshinii le."

12:5 *Kwɛmɔ Wiemɔi Titrii Amligbalamɔ le. 12:6 *Sht. ɔm., "asarion enyɔ." Asarion kome ji gbi kome nyɔɔmɔmɔ mlijaa nyɔɔɔmɔ ke ekpaã mli ekome. #Aloo "ekuuu ehie efɔɔɔ." 12:11 *Aloo "ketee kpeehei."

14 Ekée le ake: “Nuu, namo wó mi kojolo loo sanebualo ye nyeyi enyo le ten?” 15 Keke ni ekée ame ake: “Nyeyaa no nyegbea nyehinmeian, ni syohie ahia nyehé no ye amimyeli* srototi fée he, ejaake keji gbomó ená nii babao ni eteke no po le, jeee nibii ni eyoo le háa le wala.” 16 Keke ni egba ame nokwemomó* ko ekée: “Nuu níiatse ko shikron ba nii babao. 17 No hewo le, eboi eyin sumo ekée, ‘Amro nées ni mibe he ko ni mabua minibaa nii le anaa ye le, meni esa ake mafée?’ 18 Ni ekée, ‘No ni mafee ne: Mibakumo minitoohei le mashwie shi ni mamamo ewuji, ni mabua minmaa le fée ke minii le fée naa ye jeme, 19 ni makée mihe* ake: “Oye# nibii kpakpai babao ni aketo ahá bo afii pii; jomó ohe, ye ni onu, ni omii ashe ohe.” 20 Shi Nyohomó kée le ake, ‘Kwashia, nyokon nées mli nokon le abaabi owala* shi ye oden. Bele, nibii ni obua naa oto le, namo no amebaatsó?’ 21 Nakai nokon eji ye mó ni buaa jwetrii anaa eháa ehe shi ejee níiatse ye Nyohomó hie le gbefan.”

22 Keke ni ekée ekaseló le ake: “Ene hewo ni miikée nye ake, nyekpaa yeyeeyefeemo ye nyewala he* ye no ni nyebaaye le hewo, loo ye nyegbomótsei ahe ye no ni nyebawo le hewo le. 23 Ejaake wala* jara wa fe niyenii, ni gbomótso le hu jara wa fe atade. 24 Nyesusua kwaa-kwaalabitei ahe nyekwea: Améduuu nii, asan amekpaaa nii; amebe abono loo nitoohe; kéle, Nyohomó leó amé. Ani nyegara waaa kwraa fe loofóji? 25 Nyeten namo baanye eke yeyeeyefeemo atsa ewalaseekele no nintalo kome? 26 No hewo le, ké nyenyéee no ko bibioo tamó neke nyefee le, meni hewo nyefeo yeyeeye ye nibii ni eshwe le ahe mó? 27 Nyesusua bo ni abebia fofóii daraa le he nyekwea: Amegbooo denme, asan amé-

tsééé kpáa; shi miikée nye ake, ye Solomon anunyam le fée sée po le, ewulaaa tamó enéemei aten ekome. 28 Agbene, keji neke Nyohomó wulaa kwéé nii ni yoo koo mli, ni nmene le ameye ni wó le anowo flonoo mli le, enyie nokon ni ewulan nye babao, nye ni nyehemókeyeli faaa! 29 No hewo le, nyekpaa no ni nyebaaye ke no ni nyebaanu le taomó, ni nyekpaa yeyeeyefeemo tuutu; 30 ejaake nibii nées fée sée jenmaji ni yoo je le mli le ke hiedoo díó, shi nye-Tse le le ake nibii nées ahe mihiha nye. 31 Mon le, nyeyaa no nyetaoa e-Mantseyeli le, ni abaanó nibii nées fée afata he ahá nye.

32 “Nyekashea gbeyei, tooku bibioo, ejaake nye-Tse le ekpe mli ake ebaanó Mantseyeli le ehá nye. 33 Nyeháa nibii ni nyeyoo le, ni nyefea ohiafoi ejuro.* Nyefea shika kotokui ni fiteee nyeháa nyehé, ni tsóó ake nyebóa jwetri ni etáaa ye nwei, he ni juló ko benkéee, ni omlégé ko hu kpeee nii ye le. 34 Ejaake he ni nyejwetri yoo le, jeme nyetsuii hu baahi.

35 “Nyewoa nyetadei ni nyefea klalo* ni nyeháa nyekanei le hu atsoa, 36 ni nye dientsé hu nyefea tamó mei ni miime koni amenuntso aje yookpeemo aba, koni ké eba ni eshi agbó le, amegbele le oya nokon. 37 Nakai nyóji le ni be ni nuntso le baaba le, ebaabana ake amemiibu le ye miishee! Leelen, miikée nye ake, ebaawo sóomó atade* ni ebaahá ametara okpolo le he ni ebaaba ebasomó amé. 38 Ni ké eba ye buu be ni ji enyo* le no, loo no ni ji ete# le no po, ni ebana amé ake amefee klalo le, ameye miishee! 39 Shi nyenáa nyelea ene ake, eji shíatse le le nmeletswaa no ni juló le baaba kule, enmen

12:33 *Aloo “ni nyekéa ohiafoi anii.” Kwe-mo Wiemoi Titrii Amligbalamo le. 12:35 *Sht. nm., “Nyefimóa nyehé mli.” 12:37 *Aloo “ebaafi ehe mli.” 12:38 *Keje aaafée gbé-ke nmele 9 keyashi nyokonten. #Keje nyokonten keyashi aaafée manje nmeje 3.

12:15 *Aloo “hiékó.” 12:16 *Aloo “abebua.” 12:19 *Aloo “misusuma.” #Aloo “Susuma, oye.” 12:20 *Aloo “osusuma.” 12:22 *Aloo “nyesusumai ahe.” 12:23 *Aloo “susuma le.”

gbe ni agbu ewe le awo mli. **40** Nye hu, nyesaa nyehe nyetoa, ejaake no nmeletswaa ni nyehie kaaa no le, gbomɔ Bi le baaba."

41 Ni Petro kee ake: "Nunɔɔ, oogba nokwemɔɔ* nee ootsɔɔ wɔ pe aloo oogba ootsɔɔ mɔ fee mɔ hu?"

42 Ni Nunɔɔ le kee ake: "Namɔ tuuntu ji shia nokwelo anokwafo le, hieshikalɔ le, mɔ ni enunɔɔɔ baanɔ le eto esɔɔɔɔ akuu le no* koni eya no eha ame ameniyenii bo ni sa ye be ni sa mli le? **43** Nakai nyɔɔ le ye miishɛe kɛ enunɔɔɔ le ba ni ebani-na le ake eefee nakai le! **44** Miikee nye ye anokwale mli ake, ebaanɔ le eto nibii fee ni eyɔɔ le no. **45** Shi kɛ nakai nyɔɔ le kee ye etsuiɔ ake, 'Minunɔɔɔ le miitse kebaa,' ni ebɔi tsuji hii ke yei le yii, ni ebɔi niyeli ke ni-numɔ ke daatɔɔ le, **46** nakai nyɔɔ le nunɔɔ le baaba ye gbi no ni ekwee le gbe, ke nmeletswaa no ni eleee, ni ebaagbala etoi waa, ni ebaahɔ le gbefanɔ ye mei ni yee anokwa le atɛɔ. **47** Keke le, nakai nyɔɔ le ni nu enunɔɔɔ le suɔmɔnaa nii le shishi shi esaaa ehe etoo aloo efee no ni enunɔɔɔ le bi ni efee* le, abaayi le kpai babao. **48** Shi mɔ ni nuu shishi, ni kɛle efee nibii ni sa kpai le, abaayi le fioo. Anokwa, mɔ fee mɔ ni anɔ babao ahɔ le, abaabi babao shi ye eden, ni mɔ ni atu babao awo eden ni ekwe no le, abaabi no ni teke no shi ye eden.

49 "Miba ni mibawo la ye shikpɔɔ le no, shi kɛ ehɛ momo le, meni mitaɔ dɔɔɔ? **50** Anokwa, miye baptisimɔ ko ni akebaabaptisi mi, ni kwe bo ni mihe hiaa mi keyashi be ni abaagbe naa! **51** Ani nyesusɔ ake miba koni mike toinjɔle abahɔ ye shikpɔɔ le no? Dabi, miikee nye ake, mligbalamɔ mon. **52** Ejaake keje be nee no keyaa le, mei enumɔ ni yɔɔ shia kome mli le amlɔ baagbala, mei ete baate shi awo mei enyɔ ni mei

enyɔ baate shi awo mei ete. **53** Mligbalamɔ baaba ameten, tse baate shi awo binuu ni binuu baate shi awo tse, nye baate shi awo biyoo ni biyoo baate shi awo nye, shaayoo baate shi awo ebi ɔa, ni ɔa baate shi awo eshaayoo."

54 Ni esaa ekee asafoku le ake: "Kɛ nyena atatu miwo ye anai le, amɔ le nyekɛ ake, 'Ahum baatswa ke nugbonemɔ,' ni ebaa mli nakai. **55** Ni kɛ nyena ake wuoyi kɔkɔɔ miitswa le, nyekɛ ake, 'Jɛɔ baadɔ waa,' ni ebaa mli. **56** Osatofoi, nyele bo ni shikpɔɔ ke nwei yɔɔ hɔ le mlipɛimɔ, shi meni hewɔ ni nyeleee bo ni nyeaafɛ nyɛpɛi be potɛe nee mli le? **57** Meni hewɔ nye diɛntse nyekojoɔ no ni ja nyehaaa nyehe le? **58** Ake nokwemɔɔ le, kɛ okɛ mɔ ni esama bo miya nyelɔ ko nɔɔ le, be ni nyenyie gbe le, boɔ mɔden ni okɛ le asaa koni eke bo akaya kojolo le hie, ni kojolo le nɔ bo eha saneyelihe tsulo le, ni saneyelihe tsulo le nɔ bo ewo tsun. **59** Miikee bo ake, ojeɔ jeme kɔkɔkɔ keyashi oowo onaagbee kapɛle bibioo le."*

13 Nakai be le mli le, mei komei ni yɔɔ jeme le bo le Galileabii ni Pilato ke amelɔ futu amefɔle amlɔ le ahe amanie. **2** Ni ehɛ no ekee ame ake: "Ani nyesusɔ ake nakai Galileabii le ji eshafeɔɔ fe Galileabii krokomei fee akeni amena no nee hewɔ? **3** Dabi, miikee nye ake; kɛ nyetsakeee nyetsui le, nye fee nyehie baakpata nakai nɔɔɔ. **4** Aloo nyesusɔ ake mei nyɔɔɔ ke kpaaɔ le ni mɔɔ ni yɔɔ Siloam le kumɔ shwie ameno, ni egbe ame le yeɔ fo fe mei krokomei fee ni yɔɔ Yerusalem? **5** Dabi, miikee nye ake; kɛ nyetsakeee nyetsui le, nye fee nyehie baakpata tamɔ bo ni amehie kpata le."

6 Keke ni etee no egba nokwemɔɔ* nee: "Nuu ko ye agbami tso ye ewein nɔm mli, ni eba enɔ yibii taomɔ, shi enaaa eko. **7** Keke ni ekee

12:41; 13:6 *Aloo "abɛɛɛɛ." 12:42 *Aloo "eto eshia leɔ tsuji le anɔ." 12:47 *Aloo "eefee enunɔɔɔ le suɔmɔnaa nii."

12:59 *Sht. nɔm., "naagbee lepto le."

wein ημοσααλς λε ακε, 'Afii ete ne ni miboi yibii taomɔ ye agbami tso nee nɔ, shi mināaa eko. Toomɔ ofɔ shi! Meni hewo esa ake ehā shikpɔɔn λε afee yaka?' **8** Ehere le nɔ ake, 'Nun- tso, hā ema shi afi kome hu kefata he keyashi matsa ehewo kekpe ni mawo eshishi tumo. **9** Ké ewo yibii wɔsɛɛ le, no le, ehi jogbanɔ; shi kejeeɛ nakai le, ní otoo ofɔ shi.'

10 Be ko le, eetsɔɔ nii ye kpreehe le eko mli ye Hejɔɔmɔ Gbi le nɔ. **11** Ni naa! yoo ko ye jeme ni mumo ni hāa mɔ gbedeɔ* ehi emli afii nyɔ- ηma ke kpaanyo; ni edo kɔmɔɔ ni enyeeɛ emli ekpā kwraa. **12** Be ni Yesu na le le etse le ni ekee le ake: "Yoo, afene bo keje ogbedemɔ le mli." **13** Ni eke eniji shwie eno, ni amɔ le ejaje tɔmɔɔ ni ebɔi Nyɔ- ηmɔ hienyamwoo. **14** Shi onukpa ni kwɔo kpreehe le nɔ le mli fu ejaake Yesu tsa mɔ ye Hejɔɔmɔ Gbi le nɔ, ni ekee asafoku le ake: "Gbii ekpa yoo ni sa ake atsuo nii ye mli; no hewo le, nakai gbii le ano le, nyebaa ni atsa nyɛ, shi jeeɛ ye Hejɔɔmɔ Gbi le nɔ." **15** Shi Nuntsɔ le hā le hetoo ekee: "Osatofoi, Hejɔɔmɔ Gbi le nɔ le, ani nyeten mɔ fɛɛ mɔ feneɛɛ etsinanuu loo eteji ye kooloi atsū le mli ni eke le aya eyahā le nɔ ko enu? **16** Neke yoo nee, ni ji Abraham biyoo ni Satan efi le afii nyɔηma ke kpaanyo le, ani esaaa mɔ ni ajieo gbokle nee ye ehe ye Hejɔɔmɔ Gbi le nɔ?" **17** Anɔ- kwa, be ni ewie nibii nee, mei ni teo shi amewo le le fɛɛ ahie bɔi gboimo, shi asafoku le fɛɛ bɔi nyamo ye anu- nyam nibii ni efee le fɛɛ hewo.

18 No hewo le, etee nɔ ekee ake: "Meni Nyɔηmɔ Mantseyeli le tamɔ, ni meni he mikebaato? **19** Etamɔ sina- pi wu ni mɔ ko kɔ ni edu ye ebɔɔ mli, ni eda ni etsɔ tso, ni ηwei loofɔ- ji bahi eniji le ano."

20 Ni ekee ekonɔn ake: "Meni he mike Nyɔηmɔ Mantseyeli le baato? **21** Etamɔ masha ni yoo ko ηɔ efutu

mamu* ni fale shɛɔ susumɔnii agboi" ete mli keyashi fɛɛ sha."

22 Ni eyakpa maji ke akrowai amlɔ etsɔɔ nii, ni etsa egbɛfāa le nɔ ketee Yerusalem. **23** Agbene, nuu ko kee le ake: "Nuntsɔ, ani mei fioo keke yi- wala abaahere?" Ekee ame ake: **24** "Nyemiaa nyehie waa ketsɔa shi- naa fintɔnɔn le mli kebotea mli, ejaa- ke miikeɛ nye ake, mei babaoɔ ba- tao ake amebote mli shi amenyer. **25** Ké shiatse le te shi ni eja shi- naa le, nyebaadamɔ shinaa le naa ni nyebaabɔi shinaa le shimɔ, ni nyɛ- baakeɛ ake, 'Nuntsɔ, gbelemɔ wɔ.' Shi ebaahā nye hetoo ake: 'Mileee he ni nyeje.' **26** Ni nyebaabɔi keemɔ ake, 'Woye nii ni wɔnu nii ye ohie, ni otsɔɔ nii ye wɔgbɛjegbɛi titrii le ano.' **27** Shi ebaagbele enaa ekee nye ake, 'Mileee he ni nyeje. Nyejea minɔ nyɛ- yaa, nye mei fɛɛ ni nyetsuo nibii ni ejaaa!' **28** Ké nyena Abraham, Isak, Yakob, ke gbalɔi le fɛɛ ye Nyɔηmɔ Mantseyeli le mli, shi nye dientse le ashɛɛ nye ashwie agbonaa le, jemɛ ji he ni nyebaafɔ ni nyebaakpe nyɛnyɛ- nyɔɔjiasi ye. **29** Kefata he le, mei baaje boka ke anai, ke kooyi ke wuo- yi amɛba, ni amebaataa okpɔɔ le he ye Nyɔηmɔ Mantseyeli le mli. **30** Ni naa! sɛekpeebii komei ye ni baatsɔ- mɔ klenklen bii, ni klenklen bii komei ye ni baatsɔmɔ sɛekpeebii."

31 Nakai ηmeletswaa le nɔ nɔnɔn le, Farisifoi komei ba ni ameba- kee le ake: "Jee kpo ni oshi bie oya, ejaake Herode miitao bo egbe." **32** Ni ekee ame ake: "Nyeyaa nyɛya- kea nakai oso le ake, 'Naa! miifamɔ daimonioi ni miitsa mei ηmene ke wɔ, ni gbi ni ji gbi ete le nɔ le magbe naa.' **33** Kéle, esa ake matsa migbɛ- fāa le nɔ ηmene, wɔ, ke wɔsɛɛ, ejaa- ke enyer eba le ake" abaagbe gba- lo ko ye he ko ake ja Yerusalem. **34** Yerusalem, Yerusalem, bo mɔ ni

13:21 *Mamu ji nibii tamɔ abele gbɔn, omɔ gbɔn, ηmaa gbɔn, ke amehenɔi ni agbele le mɔ- nyɔmɔnyo. *Sht. ηm., "sea susumɔnii." Sea kome fɛɔ L 7.33 (kwɔ gbiji 6.66). **13:33** *Aloo "eban mli ake."

ogbeo gbalɔi le ni otswiaa mei ni atsuɔ amɛ oŋɔɔ le atei—kwe bo ni mitao shii abɔ akɛ mabua obii le anaa taake wuɔ yoo buaa ebii anaa ewoɔ efiji ashishi le! Shi nyesumɔɔɔ. **35** Naa! Ashi nyewe le ahã nye. Mii-keɛ nye akɛ, nyenanɔ mi doŋŋ keyashi be ni nyɛaakɛ akɛ: ‘Aɔɔ mɔ ni baa ye Yehowa* gbɛi mli le!’”

14 Be kroko le, Yesu tee Farisifoi le ahienyielɔi le atɛn mɔ kome shãa ye Hejɔɔmɔ Gbi le nɔ koni eyaye nii, ni amekwe le gãa. **2** Ni naa! nuu ko ye ehie ni miye fuumɔ hela ko.* **3** No hewɔ le, Yesu bi mei ni le Mla le jogbanɔ le ke Farisifoi le akɛ: “Ani Hejɔɔmɔ Gbi le nɔ le, mla hmeɔ gbɛ akɛ atsaɔ mɔ aloo mla enmɛɛ gbɛ?” **4** Shi ametswaaa amesɛŋ. Kɛkɛ ni emɔ nuu le mli, ni etsa le, ni ewo le gbɛ. **5** Ni ekɛɛ amɛ akɛ: “Nyetenɔ namɔ kɛ ebi loo etsinanuu gbee nubu mli le, ejienɔ le amrɔ nɔŋŋ ye Hejɔɔmɔ Gbi le nɔ?” **6** Ni amenyɛɛɛ le ene hetoo amehã.

7 Ni be ni eyɔɔɛ bo ni hii ni afɔ amɛ nine le halaa hienaanɔbii agbehei amehãa amɛhe le, egba amɛ nɔkwemɔɔ* ko. Ekɛɛ amɛ akɛ: **8** “Kɛ mɔ ko fɔ bo nine ketee yookpeemɔ okpɔɔŋmɛɛ ko shishi le, kaayata hienaanɔbii agbɛhe le. Ekolɛ, aleenɔ efɔ mɔ ko ni hie yɔɔ nyam fe bo hu nine. **9** Ni mɔ ni fɔ okɛ le fɛɛ nine le baaba ebakɛ bo akɛ, ‘Hã mɔ nɛ ata ogbehe le.’ No le okɛ higbele baayata he ni baa shi kwraa le. **10** Shi kɛ afɔ bo nine le, yaa ni oyata he ni baa shi kwraa le, koni kɛ mɔ ni fɔ bo nine le ba le, ekɛɛ bo akɛ, ‘Naanyo, yaa yitsogbe.’ No le ohie baaba nyam ye mei ni afɔ okɛ amɛ nine le fɛɛ hie. **11** Ejaake mɔ fɛɛ mɔ ni wɔɔ ehe nɔ le abaaba le shi, ni mɔ fɛɛ mɔ ni baa ehe shi le abaawɔ enɔ.”

12 No sɛɛ le, ekɛɛ mɔ ni fɔ le nine le hu akɛ: “Kɛ oŋmɛ shwane loo gbɛkɛ okpɔɔ le, kaatɛ onane-

13:35 *Kwemɔ Wiemɔ Titrii Amligbalamɔ le. 14:2 *Aloo “edema,” ni ji hela ko ni hãa gbomɔtso le mli nu tãa ye gbomɔtso le he ko. 14:7 *Aloo “abebua.”

mei loo onyemimeɛ loo owekumeɛ loo okutsonɔ niatsemɛi. Kejeɛɛ nakai le, amɛ hu amɛaafɔ bo nine le eko, ni amɛke no baato bo najianɔ. **13** Shi kɛ oŋmɛ okpɔɔ le, fɔɔ ohiafoi, obubuafoi, akpakei, ke shwilafoi nine; **14** ni obaanã miishɛɛ, akɛni amɛbe nɔ ko ni amɛkebaato bo najianɔ le hewɔ. Ejaake abaato bo najianɔ ye jalɔi agbohiiashitee le mli.”

15 Be ni mei ni afɔ amɛ ke le nine le atɛn mɔ kome nu enɛɛmɛi le, ekɛɛ le akɛ: “Mɔ ni yeɔ nii* ye Nyɔŋŋmɔ Mantseyeli le mli le ye miishɛɛ.”

16 Yesu kɛɛ le akɛ: “Nuu ko hme okpɔɔ kpetɛŋkpele gbɛkɛ ko, ni efɔ mei pii nine. **17** Be ni hmeletswaa le she kehã gbɛkɛ niyeli le, etsu enyɔŋ koni eyakɛ mei ni afɔ amɛ nine le akɛ, ‘Nyebaa, ejaake amrɔ nɛɛ, agbe nibii fɛɛ naa.’ **18** Shi amɛ fɛɛ amɛbɔi amenaajiemo ye gbɛ kome too le nɔŋŋ nɔ. Klenkɛŋ mɔ le kɛɛ le akɛ, ‘Mihɛ hmo ni esa akɛ maya ni mayakwe; ofaine, jie-mɔ mi ye mli.’ **19** Ni mɔ kroko kɛɛ, ‘Mihɛ tsinaɔ nyɔŋma ni akɛ kɔŋtsei ewo amɛ enyɔŋyɔŋyɔ, ni miia mayaka amɛ makwe; ofaine, jie-mɔ mi ye mli.’ **20** Mɔ kroko hu kɛɛ, ‘Mikpee yoo etseko, ni no hewɔ le, minyɛŋ maba.’ **21** No hewɔ le, nyɔŋ le ba ni ebabo enunɔtsɔ le nibii nɛɛ ahe amanie. Ni shiatɛ le mli fu ni ekɛɛ enyɔŋ le akɛ, ‘Yaa gbɛjegbeɛi titrii le ke manɔ le mli gbɛi leleoi le ahe mramra, ni oyanɔ ohiafoi ke obubuafoi ke shwilafoi ke akpakei keba bie.’ **22** Sɛɛ mli le, nyɔŋ le kɛɛ, ‘Nunɔtsɔ, atsu ofamɔ le he nii agbe naa, ni kɛle gbɛ ye lolo.’ **23** No hewɔ le, nunɔtsɔ le kɛɛ nyɔŋ le akɛ, ‘Yaa gbɛjegbeɛi le ke gbɛi ni kamɔ afabanɔi atɛn le anɔ, ni oyawo amɛ hewale waa ni amɛba, koni miwe le ayi. **24** Ejaake miikɛɛ nye akɛ, mei ni afɔ amɛ nine le atɛn mɔ ko kwraa esanɔ migbɛkɛ niyenii le anaa.”

25 Agbenɛ, asafoku babao ko fata ehe kemiifã gbɛ, ni etsɔ ehe ekɛɛ amɛ akɛ: **26** “Kɛ mɔ ko ba mi-

14:15 *Sht. hɔm., “yeɔ aboloo.”

ɲɔɔ ni enyɛɛɛ* etse ke enye ke enja ke ebii ke enyemimeɪ hii ke enyemimeɪ yei, hɛɛ, ke le diɛntse ewala* po le, enyɛɛn etsɔɔ mikaselo. **27** Mɔ fɛɛ mɔ ni wɔoo epɪnɔɔ tso* etere ni enyie misɛɛ le, enyɛɛn etsɔɔ mikaselo. **28** Ake nɔkwɛmɔɔ le, nyɛɛɛn namɔ ni kɛ eetao ema mɔɔ le, klenklen le, etan shi ni ebu naa ekwe keji eye nii ni fa bɔ ni sa ni ekebaagbe naa lo? **29** Kejeeɛ nakai le, eetswa faneshi le, shi enyɛɛn naa egbe, ni mɛi fɛɛ ni naa le baabɔi ehe feoyeli **30** amekɛɛ: 'Gbɔmɔ nɛɛ bɔi mɔɔ maa shi enyɛɛɛ naa egbe.' **31** Aloo mɛɛ manɛtse ni kɛ eeya eke manɛtse kroko ayawu ta le, klenklen le, etan shi ni eya ajina ekwe keji ebaanye eke asraafoi akpei nyɔɔɔma adamɔ mɔ ni hie asraafoi akpei nyɔɔɔmai enyɔ kebaa enɔ le naa lo? **32** Anɔkwa, kɛ enyɛɛn efee nakai le, no le be ni nakai mɔ le yɔɔ shɔɔɔn lolo le, ebaatsu man bɔfoi akuu ko koni ameyakpa fai kehã toinɔle. **33** Nakai nɔɔɔ nyɛnãa nyelea ake, nyɛɛɛn mɔ fɛɛ mɔ ni shiii nibii ni eyɔɔ le fɛɛ le,* enyɛɛn etsɔɔ mikaselo.

34 "Ŋwanejee ko be he ake, ɲoo hi. Shi kɛ ɲoo le mli hewale le tã le, meni akebaawo le ɲoo dɔɔɔn? **35** Esaaa kehãaa sũ loo tumo. Mɛi tsɔɔ ameshwieɔ. Mɔ ni yɔɔɔ toi ni ekeaboo toi le, hã ebo toi."

15 Agbɛɛ, toohelo ke eshafeelɔ le fɛɛ tee nɔ amebua amehɛ naa keɔle le koni amɛbo le toi. **2** Ni Farisifoi le ke wolonmalɔ le fɛɛ tee nɔ amɛtɔke amekɛɛ: "Nuu nɛɛ hereɔ eshafeelɔ hiemɛɛ ni eke amɛ yeɔ nii." **3** Kɛkɛ ni egba amɛ nɔkwɛmɔɔ* nɛɛ ekɛɛ: **4** "Nyɛɛɛn namɔ ni keji eye gwantenɔ oha, ni ameten ekome laaje le, eshin nyɔɔɔmai nɛɛhu ke nɛɛhu le ye sɛɛ ye ɲa le nɔ*" ni eyatao nɔ ni elaaɛ le keyashi ebaana le? **5** Ni kɛ ena le le, ewɔɔ le etswaa

14:26 *Aloo "esumɔɔ mi fe." #Aloo "esusuma." 14:27 *Kwɛmɔ Wiemɔi Titrii Amligbalamɔ le. 14:33 *Aloo "ni ke nibii ni eyɔɔ le fɛɛ yeɛɛ shɛɛ le." 15:3 *Aloo "amebua." 15:4 *Kwɛmɔ Mat 3:1 sh. ɲɪɲ.

ekɔɔɔɔ ni enãa miishɛɛ. **6** Ni kɛ eshe shã le, etsɛɔ enanemɛi ke ekutsonɔbii kekpeɔ ni ekɛɔ amɛ ake, 'Nyɛkɛ mi anãa miishɛɛ, ejaake mina migwanɛɛn ni laaje le.' **7** Miikɛɛ nye ake nakai nɔɔɔ miishɛɛ babaoo baaba ɲwei ye eshafeelɔ kome ni tsakeɔ etsui le hewo, fe jalɔi nyɔɔɔmai nɛɛhu ke nɛɛhu ni tsuitsakemɔ ehiaaa amɛ le.

8 "Aloo mɛɛ yoo ni yɔɔɔ drakma kapeji nyɔɔɔma ni keji drakmai le atɛɛn ekome laaje le, esun kane ni ebɛɛ eshã le mli ni etao fitsofitso keyashi ebaana? **9** Ni kɛ ena le, etsɛɔ enanemɛi* ke ekutsonɔbii le kekpeɔ ni ekɛɔ ake, 'Nyɛkɛ mi anãa miishɛɛ, ejaake mina drakma kapele ni laaje le.' **10** Miikɛɛ nye ake, nakai nɔɔɔ miishɛɛ baa ye Nyɔɔɔmɔ bɔfoi le atɛɛn kɛ eshafeelɔ kome tsake etsui."

11 Kɛkɛ ni ekɛɛ: "Nuu ko ye bihii enyɔɔ. **12** Ameten gbeke le kɛɛ etse ake, 'Ataa, hã mi onii le mli nɔ ni ji migbefanɔ.' No hewo le, eja nibii ni eyɔɔ le amli ehã amɛ. **13** No sɛɛ gbii fioo komeɪ le, gbeke le bua enibii fɛɛ naa ni efa gbe ketee manɛsɛɛ shɔɔɔn he ko, ni eyaba ejɛɛn basabasa kekpatã enii le fɛɛ hie ye jɛmɛ. **14** Be ni efite nɔ fɛɛ nɔ le, hɔmɔ ni naa wa ko ba ye nakai man le nɔ fɛɛ, ni ehia le. **15** Etee po eke ehe yakpete nakai man le nɔ bii le atɛɛn mɔ kome he, ni mɔ le hã etee eshikɔɔɔn nɔ koni eyakwe kpolotoi. **16** Ni eshwe waa ake enã nyienɔ ni kpolotoi le yeɔ le eko eye ni etɔ, shi mɔ ko mɔ ko hãaa le nɔ ko.

17 "Be ni ehie ba ehe nɔ le, ekɛɛ, 'Mitse ye apaafɔi babaoo ni yɔɔɔ aboloji babaoo ni eteke nɔ, ni mi le, hɔmɔ gbeɔ mi ye bie nɛɛ! **18** Mate shi maya mitse ɲɔɔ ni mayakɛɛ le ake: 'Ataa, mifɛɛ esha mishi ɲwei ke bo hu. **19** Misaaa mɔ ni atɛɛɔ le obi dɔɔɔn. Ŋɔɔ mi ofɛɛ tamɔ opaafoi le atɛɛn mɔ kome.'" **20** No hewo le, ete shi ni eyɪɲ etee etse ɲɔɔ. Be ni enyie shɔɔɔn kebaa le, etse hinɔmɛi gba enɔ ni emusun tsɔ le, ni esha

15:9 *Aloo "enanemɛi yei."

foi ni eyafua le atuu* ni eke sumo sho enaa. **21** Ni bi le kee le ake, 'Ataa, mifee esha mishi nwei ke bo hu. Misaaa mo ni atseo le obi doh.' **22** Shi tse le kee enyoji le ake, 'Nyehe afea oya! nyeke atade yuu ni fe fee le abaa ni nyekabawoa le, ni nyewoa enine ga, ni nyewoa enaji hu tokotai. **23** Nyeke tsinabi ni eshwi le hu abaa, nyegbea le, ni nyehaa woyea nii ni womii ashea woha, **24** ejaake mibi nee gbo ni eba wala mli ekonj; elaaaje ni ana le.' Ni amebci nyamw.

25 "No mli le, ebinukpa le ye nmo-shi, ni be ni eku esee ni ebenke shia le, enu lalai ke joi ahe. **26** No hewo le, etse tsuji le aten mo kome keba enjo ni ebi le no ni yaa no. **27** Ekee le ake, 'Onyemi le eba, ni otse egbe tsinabi ni eshwi le, ejaake eku esee eba enjo ke gbomotsor hewale kpa-kpa.* **28** Shi emli fu ni esumoww ni ebote shia le mli. Ni etse je kpo ni ebaboi le faikpaw. **29** Ni ehene no ekee etse ake, 'Naa! Afii abo sohor ne ni misoww bo tamw nyon, ni mitoko ofamw ko no da, ni kele ohako mi abotia bi kome da koni mike minanemei ana woha miishae. **30** Shi be ni obi nee ni ke ashawoi yakpata onibii ahie* le bashi shi nhor le, ogbe tsinabi ni eshwi le ohale.' **31** Ni ekee le ake, 'Mibi, bo le, oke mi yow daa nee, ni no fee no ni miyoww le onw ni. **32** Shi esa ake womii ashe woha ni womli afili wo, ejaake onyemi nee gbo ni eba wala mli; elaaaje ni ana le.'"

16 Keee ni ekee kaseloi le hu ake: "Nuu niatse ko hi shi, ni eye shia nokwelo, ni awie ehe sane atso le ake eekpata enibii ahie. **2** No hewo le, etse le ni ekee, 'Meni ji no ni minuw ye ohe nee? Oke oshia nokwemo nitsumw le he akontaabuu le aba, ejaake onyeh okwe shia le no dohor.' **3** Ni shia nokwelo le ke ehe wie ake, 'Meni mafee, akeni minurtsow mihe shia nokwemo nitsumw le

ye mider nee? Mihe waaa bo ni manye shi matsa, ni eefee mi hiegbelle ake maba nii. **4** Ehhe! Mile no ni mafee, koni ke ahe shia nokwemo nitsumw le ye mider le, mei ahere mi ye ameshiai.' **5** Ni etse mei ni hie enurtsow le nyoji le keba enjo ekomekome, ni ekee klenklen mo le ake, 'Nyoww onye ohie minurtsow le?' **6** Ehene no ake, 'Oliv mu ni fale shew susumonii* oha.' Ekee le ake, 'Hemo ogbeekpaw wolo le, ta shi ni onma nyonmai enumw mramra.' **7** No see le, ekee mo kroko ake, 'Bo hu, nyoww onye ohie?' Ekee, 'Imaa ni fale shew susumonii agboi oha.*' Ekee le ake, 'Hemo ogbeekpaw wolo le ni onma nyonmai kpaanyow.' **8** Eye mli ake shia nokwelo le efee no ni ja mon, shi akeni eke hiashikamw ni sa tsu nii* hewo le, enurtsow le jie eyi; ejaake shihile gbejianotow nee* bii le ke hiashikamw ni sa tsuw nii ye bo ni ameke ame dientsae ameyinobii le yehaa le mli fe la bii le.

9 "Agbene hu, miikee nye ake: Nyeke ninamw ni ejaaa le atsua nii kefea nanemei nyehaa nyehi koni ke eta le, nanemei nee ahene nye keya naanw shihilehei le. **10** Mo ni yew no ko bibioo kwraa mli anokwa le yeh babawo hu mli anokwa, ni mo ni yeee anokwa ye no ko bibioo kwraa mli le, eyeee anokwa ye babawo hu mli. **11** No hewo le, ke nyehako ana ake anokwafoi ji nye ye ninamw ni ejaaa le gbefan le, namw baatu no ni ji anokwa ninamw le ewo nyeder? **12** Ni ke nyehako ana ake anokwafoi ji nye ye mo kroko nii gbefan le, namw baaha nye nye dientsae nyenw le? **13** Tsulw ko nyeh atso nyon ehā nurtsowmei enyo, ejaake no le ebaanye mo kome ni ebaasumw mo kroko le, aloo ebaakpete mo kome he ni ebaagbe mo kroko le he guw. Nye-

16:6 *Aloo "bati susumonii." Bati kome feo L 22 (gal 5.81). 16:7 *Aloo "kori susumonii oha." Kori kome feo L 220 (aaafee kg 170). 16:8 *Aloo "etsoww ake hietelw ji le." *Aloo "yino nee." Kwemo Wiemci Titrii Amligbalamw le.

15:20 *Sht. nm., "eyagbee ekue no." 15:27 *Aloo "shweshweeshwe." 15:30 *Sht. nm., "yaye onibii."

nyer nyetsɔmɔ nyɔji nyehā Nyɔŋmɔ ke Ninámɔ fɛɛ.”

14 No mli le, Farisifoi ni ji shika-suɔlɔi le miibo nibii nɛɛ fɛɛ toi, ni amɛbɔi ehe feoyeli. **15** No hewɔ le, ekɛɛ amɛ ake: “Nyɛji mei ni buɔ nyehɛ jalɔi ye gbɔmɛi ahie, shi Nyɔŋmɔ le nyetsuiian. Ejaake nɔ ni ji gojoo ye gbɔmɛi ahie le, nihiinii ni ye Nyɔŋmɔ hie.

16 “Mla le ke Gbalɔi le* ye ke-bashi Yohane nɔ. Keje no nɔ ke-baa nɛɛ, aajaje Nyɔŋmɔ Mantseyeli le ake sane kpakpa, ni gbɔmɛi srɔtoi fɛɛ miimia amehie koni ameshe le. **17** Anɔkwa, ewaaa háaa ŋwei ke shikpɔŋ ake amɛbaaho amɛya fe nɔ ni Mla le mli niŋmaa okadi ko he kuli kome baaho ni eban mli.

18 “Mɔ fɛɛ mɔ ni shwieɔ ɛŋa* ni eke mɔ kroko boteɔ gbalashihile mli le efite gbála,[#] ni mɔ ni ke yoo ni ewu eshwie le boteɔ gbalashihile mli le efite gbála.

19 “Nuu niatse ko hi shi, ni ewoɔ atade afaseɔ ke klala, ni eshwɛɔ ehie waa daa gbi, ni ehio shi ogbɔjɔ mli. **20** Shi ake nibalɔ ko ni he eyi obɔ ke faji ni atseɔ le Lazaro le fɔɔ egbɔ le naa ŋmɛɛ **21** ni eshwɛɔ ni ená nibii ni shwieɔ shi kejeɔ nuu niatse le okpɔɔ le nɔ le eko eye ni etɔ. Hɛɛ, gbei tete baa amɛbalemɔɔ efaji le anɔ. **22** Ni be ni be shwie mli le, nibalɔ le gbo, ni ŋweibɔfoi bawɔ le ke-tee Abraham masei.*

“Nuu niatse le hu gbo ni afu le. **23** Ni be ni eyɔɔ Gbonyo Bu* le mli ni epinɔ le, ehole ehinmeii anɔ ni ena Abraham ye shɔŋŋ ke Lazaro ni kā emasei.[#] **24** No hewɔ le, ebo ekɛɛ, ‘Ataa Abraham, naa mi mɔbɔ, ni otsu Lazaro ni eke ewao naa atɔɔ nu mli ni ekebajɔɔ mililei he, ejaa-ke mihe miijara mi ye la ni naa wa

nɛɛ mli.’ **25** Shi Abraham kɛɛ, ‘Bi, kaimɔ ake be ni oyɔɔ wala mli le, oye nibii kpakpai babaoɔ amlɔ ŋɔɔ-mɔ, shi Lazaro le, ená nibii gböhii. Shi agbene aasheje emii ye bie, shi bo le, oye hejaramɔ mli. **26** Ni enɛɛ-mɛi fɛɛ sɛɛ le, ake jɔɔ voo ko efo wɔ ke nye ten, koni mei ni miitao amɛ-je bie amɛba nyenɔɔ le akanye, asan koni mei akanye amɛje jeme keba wɔŋɔɔ.’ **27** Ni ekɛɛ, ‘Ké nakai ni le, miikpa bo fai, ataa, ni otsu le mitse we le, **28** ejaake miye nyemimeii hii enumɔ, bɔ ni afee ni eyaye amɛ oda-se fitsofitso, koni amɛ hu amekaba pinmɔche nɛɛ.’ **29** Shi Abraham kɛɛ, ‘Amɛye Mose ke Gbalɔi le; há amɛbo nomei atoi.’ **30** Ni ekɛɛ, ‘Dabi, ataa Abraham, anɔkwa ké mɔ ko je gböhii le aten etee amɛŋɔɔ le, amɛbaatsa-ke ametsui.’ **31** Shi ekɛɛ le ake, ‘Ké amɛbooo Mose ke Gbalɔi le atoi le, no le ké mɔ ko te shi keje gböhii aten po le, ameyin tɔŋŋ.’”

17 Kɛɛ ni ekɛɛ ekaselɔi le ake: “Bɔ fɛɛ bɔ ni fee le, nibii ni háa mei anane tɔtɔɔ baaba. Shi kpoo há mɔ ni amɛbaatsɔ enɔ keba le! **2** Sɛɛnamɔ ye he kehā le ake ake wiete baanmɔ ekue ni ashe le afɔ ŋshɔ mli fe nɔ ni ebaatɔɔ bibii nɛɛ aten mɔ kome nane. **3** Nyehie ahia nyehie nɔ. Ké onyɛmi fee esha ko le, kā ehie, ni ké etsake etsui le, kefa le. **4** Ké efɛɛ esha eshi bo shii kpawo po ye gbi kome mli, ni eku esɛɛ eba onɔɔ shii kpawo ebakɛɛ ake, ‘Mitsa-ke mitsui’ le, esa ake okɛfa le.”

5 Agbene, bɔfoi le kɛɛ Nuntsɔ le ake: “Fatam wɔhemɔkeyeli le he ohá wɔ.” **6** Ni Nuntsɔ le kɛɛ: “Ké nyɛye hemɔkeyeli ni dale tamɔ sinapi wu le, nyebaakɛɛ sikamino tso nɛɛ ake, ‘Faa ke oshishifá ni oyateo ohe ye ŋshɔ le mli!’ ni ebaabo nye toi.

7 “Nyeten namɔ yɔɔ nyɔŋ ni ke tsina kɔi miihu loo eekwe kooloi, ni ké nyɔŋ le je ŋmɔ mli eba le, ebaakɛɛ le ake, ‘Ba bie mramra ni obata okpɔɔ le he oye nii?’ **8** Mon le, ani ekeŋ le ake, ‘Saam nɔ ko oto mi koni maye gbɛke nɛɛ, ni owo atade

16:16 *Kwɛmɔ Mat 5:17 sh. niŋ. **16:18** *Hela wiemo ni aketsu nii le tɔɔɔ gbalatsemɔ ye mla naa. [#]Kwɛmɔ Mat 5:27 sh. niŋ. **16:22** *Sht. ŋm., “ketee Abraham miinaa.” **16:23** *Aloo “Hedis,” ni tɔɔɔ ake, mfonirifeemɔŋ gbonyo bu kome kehā adesai. Kwɛmɔ Wiemoi Titrii Amli-gbalamo le. [#]Sht. ŋm., “ni kā emiinaa.”

hiehaano ni osomɔ mi keyashi maye nii ni manu nii magbe naa, ni no sɛɛ lɛ, obaanye oye nii ni onu nii'? 9 Ani ebaada nyɔŋ lɛ shi akeni efee no ni afā lɛ lɛ? Mikpaaa shi. 10 Nakai nyɔŋ nye hu, kɛ nyefee nibii fɛɛ ni afā nye lɛ, nyekɛa ake: 'Nyɔŋi ni he bɛ sɛɛnamɔ ko ji wɔ. Nɔ ni ji wɔgbɛnaa ake wɔtsuɔ lɛ, no pɛ wɔtsu nɛɛ.'

11 Be ni eyaa Yerusalem lɛ, eyatsɔ Samaria kɛ Galilea ten. 12 Ni be ni eboteɔ akrowa ko mli lɛ, hii kpitiyelɔi nyɔŋma kɛ lɛ kpe, shi amɛdamɔ sɛɛ flɛŋ. 13 Ni amɛhole amɛgbei aɔ amɛkɛɛ: "Yesu, Tsɔɔɔɔ, naa wɔ mɔbɔ!" 14 Be ni ena amɛ lɛ, ekɛɛ amɛ ake: "Nyeyaa ni nyekɛ nyehɛ ayatsɔa osɔfoi lɛ." Ni be ni amɛnyie gbɛ keyaa lɛ, amɛhe tse. 15 Be ni amɛten mɔ kome na ake atsa lɛ lɛ, eku esɛɛ eba, ni eke gbɛɛ ni wa wo Nyɔŋmɔ hie nyam. 16 Ni eke ehie babu shi yɛ Yesu naji anaa ni eda lɛ shi. Ni Samarianyo ji lɛ. 17 Yesu here no ekɛɛ: "Ahā mɛi nyɔŋma lɛ fɛɛ he tse, aloo jeeɛ nakai? Beɛ, negbɛ mɛi nɛɛhu ni eshwe lɛ yɔɔ? 18 Ani mɔ kroko ekuu esɛɛ ebawoo Nyɔŋmɔ hie nyam, ake ja nuu nɛɛ ni jɛ jɛnman kroko nɔ lɛ?" 19 Ni ekɛɛ lɛ ake: "Tee shi ni oya; ohɛmɔkeyeli ehā ohe ewa bo."

20 Be ni Farisifoi lɛ bi lɛ beyino ni Nyɔŋmɔ Manɛseyeli lɛ baaba lɛ, ehā amɛ hetoo ake: "Nyɔŋmɔ Manɛseyeli lɛ ban bɔ ni abaana lɛ fanɛ; 21 asan mɛi ekɛɛ ake, 'Kwɛmɔ bie!' loo, 'Jem!' Ejaake naa! Nyɔŋmɔ Manɛseyeli lɛ yɛ nyeten."

22 Kɛkɛ ni ekɛɛ kaselɔi lɛ ake: "Gbii baaba ni nyebaashwe ake nyena gbomɔ Bi lɛ gbii lɛ ekome, shi nyenan. 23 Ni mɛi baakɛɛ nye ake, 'Kwɛmɔ jem!' aloo, 'Kwɛmɔ bie!' Nyɛkajɛa kpo aloo nyɛkanyiea amɛsɛɛ. 24 Ejaake bɔ ni sarawai gblaɛa kejɛɔ ŋwei shishi afā kome keyaa ŋwei shishi afā kroko lɛ, nakai nyɔŋ gbomɔ Bi lɛ baatamɔ yɛ egbi lɛ nɔ. 25 Shi kɛɛkɛɛ lɛ, esa ake ena nɔ babaoo ni yino nɛɛ akpoo lɛ. 26 Kɛfata he lɛ, taake eba lɛ yɛ Noa gbii lɛ

amli lɛ, nakai nyɔŋ ebaaba lɛ yɛ gbomɔ Bi lɛ gbii lɛ hu amli: 27 amemiiyeyee nii, amemiinunuu nii, hii miibote gbalashihile mli, ake yɛi miihā gbāla keyashi gbi nɔ ni Noa bote adeka lɛ mli, ni Nu Afua lɛ ba ni ebakpātā amɛ fɛɛ amehie. 28 Asan taake eba lɛ yɛ Lot gbii lɛ amli lɛ: amemiiyeyee nii, amemiinunuu nii, amemiihéhée nii, amemiihɔhɔɔ nii, amemiiiteteo nii, ni amemiiimamɔmɔmɔ tsui. 29 Shi gbi nɔ ni Lot jɛ Sodom lɛ, la kɛ solfa* nɛ keje ŋwei ni ekpātā amɛ fɛɛ amehie. 30 Nakai nyɔŋ ebaaba lɛ yɛ nakai gbi lɛ nɔ, be ni abaajie gbomɔ Bi lɛ kpo lɛ.

31 "Nakai gbi lɛ nɔ lɛ, mɔ ni yɔɔ tsu yiten ni enibii yɔɔ shifa lɛ akapeleke shi eyakɔɔ nibii nɛɛ, ni asan mɔ ni yɔɔ ŋmɔ mli lɛ, esaaa ake ekua esɛɛ keyaa nibii ni eshi yɛ sɛɛ lɛ ahe. 32 Nyɛkaia Lot ŋa lɛ. 33 Mɔ fɛɛ mɔ ni taɔɔ ake ehie ewala* shweshweeshwe lɛ, ebaanmɛɛ lɛ, shi mɔ fɛɛ mɔ ni enmɛɔ lɛ lɛ, ebaabaa yɛ. 34 Mii-kɛɛ nye ake, nakai nyɔŋ lɛ mli lɛ, mɛi enyɔ baakā saa kome nɔ; abaanɔ mɔ kome keya, shi abaashi mɔ kroko lɛ. 35 Yɛi enyɔ baawie yɛ wiete kome too nɔ; abaanɔ mɔ kome keya, shi abaashi mɔ kroko lɛ." 36 — 37 No hewɔ lɛ, amɛhere nɔ amɛkɛɛ lɛ ake: "Nunɛtsɔ, negbɛ?" Ekɛɛ amɛ ake: "He ni gbonyo* ká lɛ, jemɛ nyɔŋ hu okropɔŋi baabua amɛhe naa yɛ."

18 Kɛkɛ ni etsa nɔ egba amɛ nɔ kwɛmɔnɔ* ko ketsɔɔ ake esa ake amɛsɔlɛ daa ni amɛkanmɛɛ nibii ahe hu, 2 ekɛɛ ake: "Kojolɔ ko hi man ko nɔ, esheɛ Nyɔŋmɔ gbeyei, ni ebuuu gbomɔ hu. 3 Yoo okulafo ko hu yɛ nakai man lɛ mli, ni etee enɔɔ shii abɔ eyakɛɛ ake, 'Kwɛmɔ ni oye jalɛ sane ohā mi yɛ mɔ ni mikeyeɛ sane lɛ den.' 4 Anɔkwa, ekpɛlɛɛ aahu keyashi be ko, shi sɛɛ mli lɛ ekɛɛ yɛ eyin ake, 'Eye mli ake misheɛ Nyɔŋmɔ gbeyei ni mi-

17:29 *Yɛ bie lɛ, wiemɔ solfa lɛ kɔɔ tɛ hɛnɔ ko ni tsɔɔ he. 17:33 *Aloo "esusuma." 17:37 *Kwɛmɔ Mat 24:28 sh. nin. 18:1 *Aloo "abebua."

buu gbowo moŋ, 5 shi akeni yoo okulafa nee kā he eegba minaa hewo le, makwe ni maye jale sane mahā le koni ekakā he eba miŋoo ni eke eni-bimo le basu mitsui keyashi mimumo naa tā,”* 6 Ni Nuntso le kee: “Nyeboa no ni kojolo ni ejeee jalō le po kee le toi! 7 Bele, ye anokwale mli le, ani Nyohmo yen jale sane ehāŋ emei ni ehala ni boloo tseo le shwane ke nyooŋ le, be mli ni etoo etsui shi ehāa ame le? 8 Miikee nye ake, ebaaye jale sane ehā ame oya. Fee see le, kē gbowo Bi le ba le, ani ebaaba ebana hemokweyeli nee* ye shikpoŋ le no leelen?”

9 Agbene hu, egba nokwemoo* nee etsoo mei komei ni ŋoo amehie amefoo ame diertse amejale no ni amebuo mei krokomei ake amejee no ko le ake: 10 “Hii enyo kwo ke-tee solemowe le koni ameyasole, mo kome le Farisifonyo ji le, ni mo kroko le, toohelo ni. 11 Farisifonyo le ho edamo shi ni ebci solemo ye eyin ewie nibii nee, ‘Oo Nyohmo, miida bo shi ake mitamoo mei krokomei le—ojotswaloi, mei ni ejaaa, gbalafiteloi*—loo tamo toohelo nee po. 12 Mihio ŋmaa shii enyo daa otsi; miŋoo nibii fee ni mināa le mli-jaa nyohma mihāa.’ 13 Shi toohelo le damo see shoŋŋ, ni esumoo ake eholeo ehinmeii ano keyaa ŋwei po, shi etee no egbala etsitsi mai ekee, ‘Oo Nyohmo, duromo mi,* mi eshafeelō nee.’ 14 Miikee nye ake, nuu nee kpeleke shi ketee eshā ake jalō fe nakai Farisifonyo le. Ejaake mo fee mo ni wōo ehe no le, abaaba le shi, shi mo fee mo ni baa ehe shi le, abaawō eno.”

15 Agbene, mei ke amebifabii hu miiba enoo koni etara amehie, shi be ni kaseloi le na ene le, amebci amehie kamoo. 16 Shi Yesu tse abifabii le kēba enoo ekee: “Nyhāa gbekebii

biibii le abaa miŋoo, ni nyekatsia ame gbe, ejaake mei ni tamo neke le ano ji Nyohmo Mantseyeli le. 17 Leelen, miikee nye ake, mo fee mo ni hereee Nyohmo Mantseyeli le tamo gbeke bi-bioo ko le, eboteŋ mli kokoo.”

18 Ni noyeloi le aten mo kome bi le ake: “Tsoolo Kpakpa, meni esa ake mafee koni manā naano wala?” 19 Yesu kee le ake: “Meni hewo otseo mi mo kpakpa? Mo ko mo ko be ni ji mo kpakpa, ake ja mo kome pe, Nyohmo. 20 Ole kitāi le: ‘Kaafite gbāla,* kaagbe gbowo, kaaju, kaa-ye amale odase, wo tseo ke onye.’” 21 Keke ni ekee: “Miye enemei fee no keje migbekebiashi.” 22 Be ni Yesu nu ene le, ekee le ake, “Eshwe bo no kome lolo: Yaahōo nii ni oyoo le fee ni ojara no ni obaanā le ohā ohiafoi, ni obaanā jwetri ye ŋwei; ni oba obatsō misenyielō.” 23 Be ni enu ene le, ewere ho ehe waa, ejaake niiatse kpanaa ji le.

24 Yesu kwe le ni ekee: “Kwe bo ni ebaawa kehā mei ni yoo shika le ake ameaabote Nyohmo Mantseyeli le mli! 25 Anokwa, ewaaa hāaa yoma ake eetsō nikpee abui hinmei mli fe no ni niiatse aaabote Nyohmo Mantseyeli le mli.” 26 Mei ni nu ene le kee: “Namo yiwala abaanye ahere mo?” 27 Ekee ake: “Nibii ni gbowei nyen afee le, Nyohmo le enyeo efeco.” 28 Shi Petro kee: “Naa! Woshi wōnibii ni wōbanyie ose.” 29 Ekee ame ake: “Leelen, miikee nye ake, mo ko mo ko be ni eshi shāa loo ŋa loo nyemime hii loo fōloi loo bii ye Nyohmo Mantseyeli le hewo 30 ni enāŋ toi abo ye be nee mli, ke naano wala hu ye shihile gbejiantoo ni baaba le* mli.”

31 Keke ni etse Mei Nyohma ke Enyo le ketee afā ni ekee ame ake: “Naa! Wōmiikwo kemiiya Yerusalem, ni nibii fee ni atso gbaloi le ano anja ye gbowo Bi le he le baaba mli.* 32 Ake nokwemoo le,

18:5 *Aloo “ni ebagbala mi mai keyashi mi-nyeee naa madamo doŋŋ.” 18:8 *Aloo “hemokweyeli nee eko.” Sht. ŋm., “hemokweyeli le.” 18:9 *Aloo “abebua.” 18:11, 20 *Kwemo Mat 5:27 sh. niŋ. 18:13 *Aloo “naa mi mōbo.”

18:30 *Aloo “yino ni baaba le.” Kwemo Wiemo Titrii Amligbalamo le. 18:31 *Aloo “ni abaa-gbe nibii fee . . . naa.”

abaanɔ le awo jenmajianbii le adenɔ ni abaaye ehe feo, abaafee le niseniianii ni abaafē lajō ashwie ehe. **33** Ni be ni amekē kpelebii eyi le ametā le, amebaagbe le, shi gbi ni ji gbi ete le nɔ le, ebaate shi.” **34** Shi amenuuu nibii nēe eko eko shishi, ejaake akē wiemɔi nēe etee amē, ni amenuuu nibii ni ewie le ashishi.

35 Agbene, be ni Yesu benkeɔ Yeriko le, nuu shwilafo ko ta gbe le he eeba nii. **36** Akeni enu akē asafoku ko miiho hewɔ le, ebɔi nɔ ni enē tsoɔ le bimɔ. **37** Amēbo le amanie akē: “Yesu, Nazarenyo le miiho!” **38** Ni ebɔi ekē: “Yesu, David Bi, naa mi mɔbo!” **39** Ni mēi ni nyie hie le bɔi ehiekamɔ, ni amekē le akē efee dinɔ, shi etee nɔ ebolo waa fe tsutsu le ekē: “David Bi, naa mi mɔbo!” **40** Ni Yesu wa damɔ shi ni efā akē akē nuu le aba enɔ. Be ni nuu le benke Yesu le, Yesu bi le akē: **41** “Mēni otaoɔ ni mafē mahā bo?” Ni ekē: “Nunɔtɔ, hā mana nii ekonɔ.” **42** No hewɔ le, Yesu kē le akē: “Naa nii; ohemokēyeli ehā ohe ewa bo.” **43** Ni amrɔ le ena nii, ni ebɔi Yesu sēenyiemɔ ni ewo Nyɔɔmɔ hie nyam. Agbene hu, be ni mēi le fēe na enē le, amējie Nyɔɔmɔ yi.

19 Keke ni ebote Yeriko, ni eetsɔ jeme keya. **2** Ni nuu ko ye jeme ni atseɔ le Zakeo; toohelɔnukpa ji le, ni eji niatse. **3** Anokwa, eetao ena mɔ ni neke Yesu nēe ji, shi asafoku le hewɔ le, enyēe le ena ejaake gbomɔ kpitioo ji le. **4** No hewɔ le, esha foi ketsɔ hie, ni eyakwɔ sikamore tso* ko koni enye ena le ejaake eeba ebatsɔ jeme. **5** Agbene, be ni Yesu she jeme le, ewɔ ehie nɔ ekwe le ni ekē le akē: “Zakeo, ohe afee oya ni okpeleke shi, ejaake owe le esa akē mato nmenē.” **6** Ni ehe fee oya ni ekpeleke shi ni ekē miishe here le akē gbɔ. **7** Be ni amena enē le, amē fēe amētoke amekē: “Eya-to nuu eshafeelɔ we akē gbɔ.” **8** Shi Zakeo te shi edamɔ shi ni ekē Nun-

tso le akē: “Nunɔtɔ, Naa! Miiɔ nibii ni miyɔɔ le fā miihā ohiafoi, ni nɔ fēe nɔ ni mishō* ye mɔ ko deɔ le, miiku miibo he toi ejwe miihā le.” **9** Keke ni Yesu kē le akē: “Ŋmenē le, yiwalaheremɔ eba shia nēe, ejaake le hu Abraham bi ji le. **10** Ejaake gbomɔ Bi le ba nɔ ni elaaɔ le taomɔ kē eyiwalaheremɔ.”

11 Be ni amēbo nibii nēe atoi le, egba nɔkwemɔnɔ* kroko, ejaake ebeɔke Yerusalem, ni amesusu akē Nyɔɔmɔ Mantseyeli le baapue amrɔ nɔɔɔ. **12** No hewɔ le, ekē: “Ablade ko fā gbe ketee he ko ni yɔɔ shɔɔɔ koni eyanɔ mantseyeli hewale ehā ehe koni eku esee eba. **13** Etse enyɔɔji nyɔɔma ni ehā amē minai* nyɔɔma ni ekē amē akē, ‘Nyēke enēemēi ayea guɔ keyashi maba.’ **14** Shi emanbii le nyē le ni ametsu manɔ bɔfoi akuu ko ketiu le ameyakē, ‘Wɔsumɔɔ akē nuu nēe bayeo wɔnɔ mantse.’

15 “Naagbee le, be ni enine she mantseyeli hewale le* nɔ ni eku esee eba le, efā akē atse nyɔɔji ni ehā amē shika” le keba koni ena nɔ ni amenā ye ameguyeli le mli. **16** No hewɔ le, klenklenɔ mɔ le ba ebakē, ‘Nunɔtɔ, omina le efɔ minai nyɔɔma kefa-ta he.’ **17** Ekē le akē, ‘Aekoo, nyɔɔ kpakpa! Akeni ohā ana akē anokwafo ji bo ye nɔ ko bibioo kwraa mli hewɔ le, ye maji nyɔɔma nɔ.’ **18** Agbene, mɔ ni ji enyɔ nɔ le ba ebakē, ‘Nunɔtɔ, omina le efɔ minai enumɔ kefa-ta he.’ **19** Ekē mɔ ne hu akē, ‘Bo hu, kwemɔ maji enumɔ nɔ.’ **20** Shi mɔ kroko ba ebakē, ‘Nunɔtɔ, omina ni mikewo mama mli keto le nē. **21** Ole, no mli le miishe bo gbeyei, ejaake oji nuu ni sane wa; okɔɔ nɔ ni okēfɔko shi, ni okpaa nɔ ni oduko.’ **22** Ekē le akē, ‘Nyɔɔɔ fɔɔ, bo dien-tse owiemɔ mikedojo bo. Ole akē miji nuu ni sane wa, ni kɔɔ nɔ ni mi-

19:8 *Aloo “mike naafolomɔ eshɔ.” 19:11 *Aloo “abebua.” 19:13 *Hela mina kome tsii-mɔ ji g 340, ni abɔ akē efeko drakmai 100. 19:15 *Aloo “mantseyeli le.” *Sht. n̄m., “jwitei.”

19:4 *Aloo “koo mli agbami tso.”

kefoko shi, ni mikpaa no ni miduko? **23** Bele, meni hewo mo ni oke mishika* le eyafoko shikatoohi? Keki le, ke miba le, kule mibahe ke ehe kpa.'

24 "Keki ni ekee mei ni damo emasei le ake, 'Nyeha mina le ye eden ni nyehaha mo ni yoo minai nyohma le.' **25** Shi amekke le ake, 'Nuntsa, eye minai nyohma!'— **26** 'Miikere nye ake, mo fee mo ni yoo no ko le, abaha le eko afata he, shi mo ni be no ko le, abaahe no ni eyoo le tete ye eden. **27** Kafata he le, nyeke mihenyelo nee ni sumoko ake miyeo ameno mantse le abaa bie ni nyebagbea ame ye mihie.'"

28 Be ni ewie nibii nee see le, etsa egbefaa le no, ni eekwo kemiyi Yerusalem. **29** Ni be ni ehenke Betfage ke Betania, ye goji ni atseo le Oliv Goh le he le, etsu kaselo le aten mei enyo **30** ekee: "Nyeyaa akrowa ni nyenaa le mli, ni ke nyebote mli le, nyebaana teji bi ni anjo le shi, ni mo ko mo ko tako eno pen. Nyefenea le ni nyeke le abaa bie. **31** Shi ke mo ko bi nye ake, 'Meni hewo nyefeneo le?' le, esa ake nyekere ake, 'Ehe mihia Nuntsa le.'" **32** No hewo le, mei ni atsu le yij amete, ni ameyana le bo ni ekee ame le pepere. **33** Shi be ni amefeneo teji bi le, teji bi le notsemei le kee ame ake: "Meni hewo nyefeneo teji bi le?" **34** Amekke: "Ehe mihia Nuntsa le." **35** Ni ameke le ba Yesu no, ni ameke ametadei anhaanci shwie teji bi le no, ni amewo Yesu ameta no.

36 Be ni eyaa le, bele, ameke ametadei anhaanci miha gbe le no. **37** Be ni ehenke gbe ni kpeleko shi keje Oliv Goh le no le, asafoku le ke kaselo le fee ke gbee ni wa boi nyamo ke Nyohma yijiemo ye hewale nitsumo fee ni amena le hewo **38** amekke: "Ajoko mo ni baa ake Mantse ye Yehowa* gbé mli le! Toinjole ye nwei, ni anunyam ye nwei flooflo!" **39** Shi Farisifoi le aten mei komei

je asafoku le mli kee le ake: "Tsooko, ka okaselo le ahie." **40** Shi ehene no ekee: "Miikere nye ake, ke meemei fee dioo le, tei le baabolo."

41 Ni be ni ehenke le, ekwe man le, ni efo eshie no **42** ekee: "Eji nyene gbi nee, hee, eji oko nibii ni oko toinjole he le asee kule—shi amro nee anotee ohinmei. **43** Ejaake gbii baaba, be ni ohenyelo le ke tsei janni ke amena pipipi baafafaban amewo ohe, ni amebaabole bo kekpe, ni amebaasa oyi* ye he fee he. **44** Amebaano bo ametswa shi ke obii ni yoo omli le, ni ameshin te kome ye eko no ye omli, ejaake be ni abakwe omli le, okoko see."

45 Keki ni ebote solemwo le ni ebai mei ni hoko nii le shwiemo, **46** ni ekee ame ake: "Anaa ake, 'Abaatse mishia le solem shia,' shi nye le, nyekeree ojotswalo atekplo."

47 Etee no etsoko nii ye solemwo le daa gbi. Shi osofoi tsiifoi le ke wolonmaloi le ke man le mli hienaanobii le miitao ake amegbe le; **48** shi amena gbe ko kwraa ni amebaatsoko amefee ene, ejaake mei le fee tee no amekpete le koni amebo le toi.

20 Gbii le eko no, be ni eetsoko mei le nii ye solemwo le, ni eejaje sane kpakpa le, osofoi tsiifoi le ke wolonmaloi le ke onukpai le ba enoko **2** ni amekere le ake: "Keeemo wo, mee hegbe okefeo nibii nee? Aloo namo ha bo neke hegbe nee?" **3** Ehere no ekee ame ake: "Mi hu mabi nye sane ko ni nyekere mi: **4** Yohane baptisimo le, nwei eje aloo gbomei aden eje?" **5** Ni amemu saji anaa ye ameten amekere: "Ke woker, 'Eje nwei' le, ebaake ake, 'Meni hewo mo ni nyehere le nyeyere le?' **6** Shi ke woker, 'Eje gbomei aden' le, mei le fee baatswia wo tei, ejaake ameyin etsoko ake gbalu ji Yohane." **7** No hewo le, ameha le hetoo ake ameleee he ni eje. **8** Yesu kee ame ake: "Bele, mi hu mikere nye no hegbe ni mikefeo nibii nee."

19:23 *Sht. nm., "mijwietai." 19:38 *Kwemo Wiemci Titiri Amligbalamo le.

19:43 *Aloo "amebaahao bo."

9 Keke ni ebɔi mei le nɔkwemɔɔ* nɛɛ gbaa ake: “Nuu ko fee wein nɔm ni ekɛhā okwaafɔi apaayeli, ni efā gbe eyaye be kplann. 10 Be ni she weinkpamɔ be le, etsu nyɔn ko ketee okwaafɔi le anɔɔ koni amehā le wein nɔm le mli yibii le eko. Shi okwaafɔi le yi le, ni ameshwie le ke edē folo. 11 Shi esaa etsu nyɔn kroko. Le hu ameyi le, ameshwie ehie shi,* ni ameshwie le ke edē folo. 12 Asan, esaa etsu mɔ ni ji ete nɔ; mɔ nɛ hu amepila le ni ametsire eyisɛɛ keje kpo. 13 No hewɔ le, wein nɔmɔtse le kee ake, ‘Mɛni esa ake mafɛ? Matsu mibinuu, mɔ ni misumɔɔ le le. Ekole le le, amɛbaabu le.’ 14 Be ni okwaafɔi le ahinɛi gba enɔ le, amesusu nii ahe ye amɛnɛ amɛkɛɛ, ‘Niyelɔ le nɛ. Nyehāa wɔgbea le koni gboshinii le atɔɔ wɔɔ.’ 15 No hewɔ le, ametsire eyisɛɛ keje wein nɔm le mli, ni ameyagbe le. Bele, mɛni wein nɔmɔtse le baafɛ amɛ? 16 Ebaaba eba gbe okwaafɔi nɛɛ, ni eke wein nɔm le baahā mei krokomei.”

Be ni amenu enɛ le, amɛkɛɛ: “Eka ba le nakai kɔkɔkɔ.” 17 Shi ekwe amehie tɛɛ ni ekeɛ: “Bele, mɛni ji nɔ ni anɔma nɛɛ shishi: ‘Tɛ le ni tsɔtswalɔ le kpoo le, no nɔnɔ ebatsɔ konɛ titri* le?’ 18 Mɔ fɛɛ mɔ ni gbeɔ nakai tɛ le nɔ le, emli baatsɛɛ. Shi mɔ fɛɛ mɔ ni tɛ le gbeɔ enɔ le, ebaagbe le le mɔnɔmɔnɔɔ.”

19 Keke ni wolonɔmalɔi le ke osɔfoi tsiifo le tao ake amenine ashe enɔ ye nakai nɛmɛletsɔwaa le nɔ nɔnɔ, shi amemiishe mei le gbeyei, ejaake ameyɔse ake amɛ hewɔ egba nɔkwemɔɔ* nɛɛ. 20 Ni be ni amekwe le gāa sɛɛ le, amɛbɔ hii apaa ye teemɔnɔ ni ametsu amɛ ni ameyakwa amefɛɛ amenii tamɔ jalɔi, bɔ ni afɛɛ ni ametsɔ nɔ ni ebaawie le nɔ amɛdū le koni amɛnɔ le amɛwɔ nɔyeli le ke amralo le hegbɛ le dɛn. 21 Ni amɛbi le ake: “Tɔɔɔɔ, wɔle ake owieɔ ni otsɔɔ nii ni ja, ni okwɛɛɛ hieian, shi mɔnɔ otsɔɔ Nyɔnɔmɔ gbe le

ye anɔkwale mli: 22 Ani mla nɛmɔ gbe* ake wɔwɔ yi too wɔhā Kaisare aloo mla enɛmɛɛ gbe?” 23 Shi ekpa amɛnatsɔɔ le shi ni ekeɛ amɛ ake: 24 “Nyɛke denario abatsɔɔ mi. Namɔ mfoniri le niɔmaa yɔɔ nɔ le?” Amɛkɛɛ ake: “Kaisare nɔ ni.” 25 Ekeɛ amɛ ake: “Bele, bɔ fɛɛ bɔ ni fee le, nyɛnɔa Kaisare nibii nyehāa Kaisare, shi nyɛke Nyɔnɔmɔ nibii ahāa Nyɔnɔmɔ.” 26 Anɔkwa, amɛnyɛɛ ametsɔ ewiemɔ nɔ amɛdū le ye mei le ahie, shi ehɛtoo le hā amɛnaa kɛ amɛhe, ni amefɛɛ dɛnɔn.

27 Shi Sadukifo le atɛn mei komei, mei ni keɔ ake gboshiashitee ko be le, ba enɔɔ ni amɛbabɔi le ake: 28 “Tɔɔɔɔ, Mose nɔm hā wɔ ake, ‘Ké nuu ko nyemi nuu gbo eshi ena, shi eshiii bi ko le, esa ake enyemi nuu le anɔ ena le ni eke le awo shwie ehā enyemi nuu le.’ 29 Agbɛnɛ, nyemimei hii kpawo hi shi. Klɛnkɛn mɔ le kpee yoo, shi egbo ni eshiii bi ko. 30 No hewɔ le, mɔ ni ji enyɔ nɔ 31 kɛ mɔ ni ji ete nɔ le ke yoo le bote gbalashihile mli. Nakai nɔnɔn mei kpawo le fɛɛ po fɛɛ; amɛ fɛɛ amɛgboi ni ameshiii bii ye amɛsɛɛ. 32 Naagbee le, yoo le hu gbo. 33 No hewɔ le, ye gboshiashitee le mli le, namo nɔ yoo le baatsɔ? Ejaake mei kpawo le fɛɛ ke yoo le bote gbalashihile mli.”

34 Yesu keɛ amɛ ake: “Shihile gbɛjianɔtoo nɛɛ* bii le boteɔ gbalashihile mli ni ake amɛ hāa gbāla, 35 shi mei ni abu amɛ ake amɛɛji mei ni sa ake amenine sheɔ nakai shihile gbɛjianɔtoo le* kɛ shitee kemiiɛ gbohii atɛn le nɔ le botɛn gbalashihile mli, asan ake amɛ hān gbāla. 36 Anɔkwa, amɛnyɛn amɛgboi dɔnɔn, ejaake amɛbaatamɔ nɛwɛbɔfoi le, ni akeni amɛji gboshiashitee le bii hewɔ le, amɛji Nyɔnɔmɔ bii. 37 Shi ake abaateɛ gbohii ashi le, Mose po hā ana, ye nɛmɛi tso le he sane le mli, be ni etɛɛ Yehowa* ake

20:22 *Aloo “eja.” 20:34 *Aloo “Yinc nɛɛ.” Kwemɔ Wiemɔi Titrii Amligbalamɔ le. 20:35 *Aloo “yinc le.” Kwemɔ Wiemɔi Titrii Amligbalamɔ le. 20:37 *Kwemɔ Wiemɔi Titrii Amligbalamɔ le.

20:9, 19 *Aloo “abɛɛɛɛ.” 20:11 *Aloo “amɛgbe ehe guɔ.” 20:17 *Sht. nɔm., “konɛ le yitso.”

'Abraham Nyɔŋmɔ, ke Isak Nyɔŋmɔ, ke Yakob Nyɔŋmɔ le.' **38** Jee gbo-hii a-Nyɔŋmɔ ni, shi mon, hiekaalɔi a-Nyɔŋmɔ ni, ejaake ye ehie le, ame fee amehie kamɔ." **39** Ni wolonmalɔi le atehi mei komei here no amekɛ: "Tɔɔɔɔ, owie jogbanɔ." **40** Ni amenáaa ekáa kebi le sane ko dɔŋɔ.

41 Ni le hu ebi ame ake: "Te feɔ tɛŋɔ ni ake ake Kristo le, David bi ni le? **42** Ejaake David dɛntse kee ye Lalai awolo le mli ake, 'Yehowa' kee mi-Nunɔtɔ le ake: "Ta mininejuro no **43** keyashi be ni manɔ ohenyelɔi le mafee onajashi maano." **44** No hewɔ le, David tseɔ le Nunɔtɔ; bele, te feɔ tɛŋɔ ni efeɔ ebi le?"

45 Ni be ni mei le fee miibo toi le, ekee ekaselɔi le ake: **46** "Nyekwea jogbanɔ ye wolonmalɔi le ahe, mei ni sumɔɔ ake amewo atadei yuuyui kenye, ni amesumɔɔ jaji anɔ ŋamɔi ke hiegbɛ seii* ni yoo kpeehei le anɔ taramo ke hianaanɔbii gbɛhehi ataramo ye gbɛke okpɔlɔŋmei ashishi le, **47** ni amemio yei okulafɔi ashiaí,* ni bɔ ni afee ni mei ana ame le." amesɔleɔ sɔlemɔi kakadaji le. Menɛemei baaná fɔbuu kojomɔ ni naa wa."^Δ

21 Agbɛne, ewó ehie no, ni ena niitatsemei ni ke amenikeenii miwo onia adekai le amlɔi. **2** Ni ena yoo okulafɔi ohiafo ko hu ni ke kapɛji bibii enyɔ ni shɛɛ no ko* bawo mli ye jemɛ, **3** ni ekee: "Lɛɛɛɛ, miikɛɛ nye ake, yoo okulafɔi ohiafo nɛɛ ke babaoo ewo mli fe bɔ ni ame fee amefee le. **4** Ejaake menɛemei fee ke amenii ni amená ni eteke no le eko bawo mli ake nikenii, shi le le, eje ehia mli eke nibii ni eyoo ni ekeleɔ ehe le fee bawo mli."

5 Sɛɛ mli le, be ni mei komei mi-wie sɔlemɔwe le he, bɔ ni ake tei kpa-kpai ke nibii ni ajoo no ahá Nyɔŋmɔ ewula le le, **6** ekee: "Nibii nɛɛ ni nyenaa amro nɛɛ, gbii baaba ni ashɔŋ te kome ye eko no, ní atsiŋ atswan

shi." **7** Ni amɛbi le ake: "Tɔɔɔɔ, mɛɛ be nibii nɛɛ baaba mli lɛɛɛɛ, ni meni baafɛe be ni nibii nɛɛ baaba mli le he okadi?" **8** Ekee: "Nyekwea jogbanɔ koni akalaka nye, ejaake mei babaoo baaba ye migbɛi mli abakee ake, 'Mi ni,' ke, 'Be le eshe etá.' Nyekanyiea amesɛɛ. **9** Kɛfata he le, kɛ nyenu tai ke basabasafeemoi* ahe le, nyetsui akafáa. Ejaake esa ake nibii nɛɛ aba mli dá, shi naagbee le ban amro kɔŋɔ."

10 Ni ekee ame ake: "Jenman baate shi awo jenman, ni mantseyeli baate shi awo mantseyeli. **11** Shikpɔŋhosomɔi kpelei baaba, ni hoji ke tseŋemɔ helai baaba ye heihei; ni abaana gbeyei nibii, ni okadii kpelei baaje ŋwei aba.

12 "Shi dani nibii nɛɛ fee baaba le, mei baamɔmɔ nye ni amɛbaawa nye yi, amɛbaanɔ nye amehá kpeehei ke tsunwoohei. Ake nye baaya mantsemei ke amralofoi ahie ye migbɛi le hewo. **13** No baahá nyená hegbe keye odase. **14** No hewo le, nyekpɛa mli ye nyetsuiian ake nyetsɔŋ hie nyesusun bɔ ni nyɛaafɛe nyefá nyehɛ le he, **15** ejaake manɔ wiemɔi ke hieshikamɔ mahá nye, ni nyeshiteekewolɔi le fee kwa nyɛŋ atsi naa loo aku naa. **16** Kɛfata he le, fɔlɔi ke nyemimei hii ke wekumei ke nane me po baanɔ nye amehá,* ni amɛbaagbe nyɛŋ mei komei, **17** ni mei fee baanye nye ye migbɛi le hewo. **18** Shi nyeyitentsɔi kome folo po hie kpátɔŋ. **19** Kɛ nyefi shi le, nyebaabaa nyewala yi."

20 "Shi kɛ nyena ake tabilɔi ebo nsara ewo Yerusalem he kekpe le, bele nyenáa nyelea ake emanfɔfɛemo le eberɛke. **21** No le, mei ni yoo Yudea le abci fojɛɛ keya goji le anɔ, ni mei ni yoo man le mli le aje kpo, ni mei ni yoo koiaseɛ le akabote man le mli, **22** ejaake gbii nɛɛ ji gbii ni akɛbaaye jale sane,* bɔ ni afee ni nibii

20:42 *Kwɛmɔ Wiemɔi Titrii Amligbalamɔ le. 20:46 *Aloo "seii ni hi fe fee." 20:47 *Aloo "anibii." #Aloo "amɛkwaa." ΔAloo "ni tsii waa." 21:2 *Sht. ŋm., "leptoi enyɔ."

21:9 *Aloo "hirihirifeemoi; atuutsemɔi." 21:16 *Aloo "baajie nye amehá." 21:19 *Aloo "nyenine baashe nyesusumai anɔ." 21:22 *Aloo "ji oweletɔo gbii."

ni anmala le fɛɛ aba mli. **23** Kpoo hā yeholoi ke mei ni miihā fufɔ ye nakai gbii le amlɛ le! Ejaake haomɔ kpele baaba shikpɔn le nɔ, ni mlifu baaba neke man nɛɛ nɔ. **24** Ni amɛbaanyɔɔi ye klante naa ni abaanɔ amɛ nom keya jenmaji le fɛɛ mli; ni jenmaji le baanaanaa Yerusalem nɔ keyashi jenmaji le abei ni ato le baaba naagbee.

25 “Agbene hu, okadii baaba hulu ke nyɔɔɔntɛsere ke nɔlamii amlɛ, ni jenmaji le ahe baajara amɛ ye shikpɔn le nɔ, ni amelen nɔ ni amɛbaafee ye nsho le gbɛɛmɔ ke bɔ ni efɛ hamahama le hewɔ. **26** Nɔ baanyɔɔɔ mei anɔ ye gbeyeishemɔ ke nibii ni baaba shikpɔn le nɔ le agbekwɛmɔ hewɔ, ejaake abaahoso nwei hewalei le. **27** Keke le, amɛbaana gbomɔ Bi le ake eeba ye atatu mli ke hewale ke anunyam kpele. **28** Shi kɛ nibii nɛɛ bɔi baa le, nyɛdamɔa shi janɔn ni nyeholea nyeyitsei anɔ, ejaake nyekpɔmɔ le miibenke.”

29 Keke ni egba amɛ nɔkwɛmɔ nɔ* ko ake: “Nyekwɛa agbami tso le ke tsei krokomei le fɛɛ. **30** Kɛ amɛmiifū bai le, nyɛnaa, ni nyɛle ake latsaa be ebeɔke agbene. **31** Nakai nɔɔɔn nyɛ hu kɛ nyɛna nibii nɛɛ miiba mli le, nyɛnaa nyɛlea ake Nyɔɔmɔ Mantseyeli le ebeɔke. **32** Lɛɛlen, miikɛ nyɛ ake, neke yinɔ nɛɛ hon eyan kɔkɔkɔ keyashi nibii fɛɛ baaba mli. **33** Nwei ke shikpɔn baahoo aya, shi miwiemɔi le hon eyan kɔkɔkɔ.”

34 “Shi nyehie ahia nyɛhe nɔ koni fufeemɔ ke dāanumɔ babao ke shihile mli yeyeefeemɔi akahe nyɛtsuii ni nakai gbi le bati nyɛ shi trukaa **35** tamɔ tsɔne. Ejaake ebaaba mei fɛɛ ni hiɔ shikpɔn muu le fɛɛ nɔ le anɔ. **36** Bele, nyɛyaa nɔ nyeshia kpe, ni nyɛke hieɔɔ akpaa fai be fɛɛ be, koni nyɛnyɛ nibii nɛɛ fɛɛ ni baaba mli kɛ le mli nyɛje, ni nyɛnyɛ gbomɔ Bi le hiɛ nyɛdamɔ.”

37 No hewɔ le, kɛ je tsere le, eyatsoɔ nii ye sɔlemɔwe le, shi kɛ she

gbɛke le, ejeɔ kpo ni eyahio gɔɔn ni atseɔ le Oliv Gɔɔn le nɔ. **38** Ni mei le fɛɛ baa enɔɔ ye sɔlemɔwe le leebi mankpa koni amɛbabo le toi.

22 Agbene, Aboloo ni Ake Ma ni Eshako Feɔ le Gbi Jurɔ, ni atseɔ le Hehoo le miibenke. **2** Ni osɔfoi tsiifoi le ke wolonmalɔi le miitao gbe ko ni hi jogbanɔn amɛtso nɔ amekpātā ehie, ejaake amemiishe gbomɛi le agbeyei. **3** Keke ni Satan bote Yuda, mɔ ni atseɔ le Iskariot le, ni ji Mei Nyɔɔɔmɔ ke Enyɔ le atɛn mɔ kome le mli, **4** ni eyin etee ni eke osɔfoi tsiifoi le ke sɔlemɔwe nɔkwɛlɔi le yawie bɔ ni ebaafee ejie le ehā amɛ le he. **5** Amenā enɛ he miisheɛ naakpa, ni amekpele nɔ ake amɛbaahā le jwiɛɛi shika. **6** No hewɔ le, ekpele nɔ, ni eboi hegbe ni sa ni ebaanɔ kejie le ehā amɛ, be mli ni asafoku ko be jeme le taomɔ.

7 Aboloo ni Ake Ma ni Eshako Feɔ le gbii juji le amlɛ klenklen gbi le, ni ji gbi ni esa ake anɔ Hehoo afɔle le ahā le, bashɛ agbene; **8** no hewɔ le, Yesu tsu Petro ke Yohane ni ekɛɛ: “Nyɛyaa ni nyɛyasaa Hehoo le nyɛtoa wɔ koni wɔbaye.” **9** Amɛkɛɛ le ake: “Negbe osumɔɔ ni wɔyasaa Hehoo le wɔto ye?” **10** Ekɛɛ amɛ ake: “Naa! Kɛ nyɛbote man le mli le, nuu ko ni tere nugbɛ ke nyɛ baakpe. Nyɛnyɛa esɛɛ keyaa shia ni ebaabote mli le mli. **11** Ni nyɛkɛa shiātse le ake, ‘Tsoɔlɔ le miikɛ bo ake: “Negbe gbɔiatsū le ni mi ke mikasɛlɔi le baaye Hehoo le ye mli le yɔɔ?”’ **12** Ni nakai nuu le baatsɔɔ nyɛ nwei asa agbo ko ni awula mli. Jeme nyɛsaa Hehoo le nyɛtoa ye.” **13** No hewɔ le, ameyin amɛte ni ameyana le bɔ ni ekɛɛ amɛ le pɛpɛpɛ, ni amɛsaa nibii amɛto Hehoo le.

14 No hewɔ le, be ni nmeletswaa le she le, eyata okpɔlɔ le he, ni bɔfoi le hu fata ehe. **15** Ni ekɛɛ amɛ ake: “Mishwe waa ake mike nyɛ baaye Hehoo nɛɛ dani mana nɔ le; **16** ejaake miikɛɛ nyɛ ake, miyen eko dɔɔn keyashi beyinɔ ni ebaaba mli ye Nyɔɔmɔ Mantseyeli le mli.” **17** Ni ehe kpulu le, ni eda shi ni ekɛɛ: “Nyɛ-

hea ene ni nyekaha mɔ fɛɛ mɔ ni yɔɔ nyetenɛ lɛ, **18** ejaake miikɛɛ nyɛ akɛ, keje amɔ nɛɛ keyaa lɛ, minun wein ko donɔ keyashi Nyɔɔmɔ Manɔseyeli lɛ baaba.”

19 Agbɛnɛ hu, ekɔ abooloo,* eda shi, ekumɔ mli, ni ekɛhɔ amɛ ekɛɛ: “Enɛ damɔ shi kehɔ* migbɔmɔtso, ni abaanɔ ahɔ ye nyehewɔ lɛ. Nyeyaa nɔ nyefea ene kekai mi.” **20** Ni efɛe nakai nɔɔɔn ye kpulu lɛ hu he be ni amɛye gbekɛ niyenii lɛ ametɔ lɛ, ni ekɛɛ: “Kpulu nɛɛ damɔ shi kehɔ kpanɔm hee lɛ ni damɔ milɔ ni abaafose ashwie shi ahɔ nyɛ lɛ nɔ lɛ.

21 “Shi naa! mɔ ni baajie mi ehɔ lɛ nine kɛ mi ye okpɔɔ lɛ he. **22** Ejaake gbɔmɔ Bi lɛ miishi kemiiya taake akpɛ mli ato lɛ lɛlɛn; fɛɛ sɛɛ lɛ, kpoo hɔ nakai mɔ ni abaaɔɔ enɔ ajie lɛ ahɔ lɛ!” **23** No hewɔ lɛ, amɛbɔi he susumɔ ye ameten akɛ ameten namɔ kwraa baa ebafɛe enɛ lɛ.

24 Shi nywanejee shɛii ko hu bate shi ye ameten ye mɔ ni asusɔ akɛ eji agbo fe fɛɛ ye ameten lɛ he. **25** Shi ekɛɛ amɛ akɛ: “Jɛnmaji lɛ anɔ manɔtsemɛi lɛ yeɔ amɛnɔ akɛ nunɔtsɔmɛi, ni mei ni yɔɔ hegbe ye amɛnɔ lɛ, atseɔ amɛ Ejurɔfeelɔi. **26** Shi nyɛ lɛ, esaaa akɛ nyefɛɔ nyɛnii ye nakai gbɛ nɔ. Shi mon, mɔ ni ji agbo fe fɛɛ ye nyeten lɛ atso tamɔ gbekɛ kwraa, ni mɔ ni nyiɛɔ hie lɛ hu atso tamɔ mɔ ni miisɔmɔ. **27** Ejaake te mɔ ni ji agbo lɛ, mɔ ni ta niyeniiashi* lɛ, aloo mɔ ni sɔmɔ lɛ? Ani jeeɛ mɔ ni ta niyeniiashi* lɛ? Shi mi lɛ miye nyeten akɛ mɔ ni miisɔmɔ.

28 “Shi nyɛji mei ni ekpɛɛ mi ye mijaramɔ shihilei lɛ amlɛ; **29** ni mike nyɛ miifɛe kpanɔm kehɔ manɔtseyeli ko, taake mi-Tsɛ kɛ mi efɛe kpanɔm lɛ, **30** koni nyɛye ni nyenu ye mikpɔɔ lɛ he ye mi-Manɔtseyeli lɛ mli, ni nyɛtara manɔtse seii anɔ nyekojo Israel wekui nyɔɔma kɛ enyɔ lɛ.

22:19 *Ye Ɔmalei lɛ amlɛ lɛ, abooloo ji mamu ni akɛ nu ekpɔɔ ni ashɔ, ni bei pii lɛ, akɛdamɔ shi kehɔ niyenii. *Kwɛmɔ Mat 26:26 sh. niɔ. **22:27** *Aloo “ta okpɔɔ lɛ he.”

31 “Simon, Simon, naa! Satan ebi koni ahɔ esha nyɛ fɛɛ nyemli tamɔ nmaa. **32** Shi mikpa fai mihɔ bo koni ohemɔkeyeli akatɔ; ni bo hu, kɛ okpale lɛ, wo onyemimeɛ lɛ hewale.” **33** Keke ni ekɛɛ lɛ akɛ: “Nunɔtsɔ, misaa mihe mito akɛ kɛ tsunwoo jio, gbele mli jio, mike bo baaya.” **34** Shi ekɛɛ: “Petro, miikɛ bo akɛ, nɛnɛ lɛ, wɔɔ nan agbɛɛ ni obaatso shii etɛ akɛ oleɛɛ mi.”

35 Esaa ekɛɛ amɛ akɛ: “Be ni mitso nyɛ ni nyehiɛɛ shika kotoku kɛ niyenii kotoku kɛ tokota lɛ, ani nɔ ko he hia nyɛ?” Amɛkɛɛ: “Dabi!” **36** Keke ni ekɛɛ amɛ akɛ: “Shi amɔ nɛɛ, mɔ ni yɔɔ shika kotoku lɛ, hɔ ekɔ, nakai nɔɔɔn mɔ ni yɔɔ niyenii kotoku lɛ hu, ni mɔ ni be klante lɛ, ehɔɔ etade nɔhaanɔ ni ekɛhɛ eko. **37** Ejaake miikɛɛ nyɛ akɛ, esa akɛ nɔ ni anɔm lɛ aba mli ye minɔ, akɛ, ‘Abu lɛ ashɛ mlatɔɔi anɔ.’ Ejaake mihe saji lɛ miiba mli.” **38** Ni amɛkɛɛ: “Nunɔtsɔ, naa! klanteɛ enyɔ nɛ.” Ekɛɛ amɛ akɛ: “Efa.”

39 Ni eje kpo, ni taake efɔɔ feemɔ lɛ, etɛɛ Oliv Gɔɔn lɛ nɔ, ni kasɛɔi lɛ hu nyiɛ esɛɛ. **40** Be ni eshe jeme lɛ, ekɛɛ amɛ akɛ: “Nyeyaa nɔ nyɛsɔleɔ koni nyekabote kaa* mli.” **41** Ni egbala ehe shi keje amɛhe aaafɛe tɛfɔɔ jekɛmɔ, ni eho ekula shi ni ebɔi sɔlemɔ **42** ekɛɛ: “Ataa, kɛ oosumɔ lɛ, jiemɔ kpulu nɛɛ keje minɔ. Kɛlɛ, hɔ osuɔmɔnaa nii aba mli, jeeɛ minɔ.” **43** Keke ni bɔfo ko je nyɛi bajie ehe kpo etsɔɔ lɛ ni ewo lɛ hewale. **44** Shi ehe jara lɛ waa, aahu akɛ etɛɛ nɔ esɔle kɛ hiedɔɔ fe tsutsu lɛ; ni ehe latsaa tsɔ tamɔ lɔkulibii ni tsereɔ shwieɔ shikpɔɔ. **45** Be ni etɛ shi keje sɔlemɔ lɛ mli, ni etɛ kasɛɔi lɛ anɔɔ lɛ, eyana akɛ amɛmiiwɔ ejaake awɛɛhoyeli ehɔ etɔ amɛ bliboo. **46** Ekɛɛ amɛ akɛ: “Mɛni hewɔ nyɛwɔɔ? Nyɛeta shi ni nyeyaa nɔ nyɛsɔleɔ koni nyekabote kaa* mli.”

47 Be ni ekɔ he ewiɛɔ lɛ, naa! asafoku ko, ni Meɛ Nyɔɔma kɛ Enyɔ lɛ atɛɔ mɔ kome ni atseɔ lɛ Yuda lɛ nyiɛ

22:40, 46 *Ni ji, efɔɔn he kaa.

amēhie, ni etsi eberke Yesu koni esho enaa. **48** Shi Yesu kee le ake: "Yuda, ani oke naashomo miijie gbomo Bi le oohā?" **49** Be ni mei ni yoo emasei le na no ni baaba le, amēkee: "Nunṭso, wōke klante le abāmo amē lo?" **50** Ameten mo kome po bā osofonukpa le nyon le, ni efo eninejuro toi. **51** Shi Yesu here no ekēe: "Efa." Ni eta toi le he ni etsa le. **52** Keke ni Yesu kee osofoi tsiifoi le ke solemowe le nokweloi le ke onukpai ni eba jeme koni amebamo le le ake: "Ani nyeje kpo keba ke klantei ke kpotii tamō abaa ojowelo no nēe?" **53** Be mli ni mike nye yoo solemowe le daa nēe, nyemowo mi. Shi nyenmetswaa le ke dun hegbe le ne."

54 Keke ni amemo le, ni amekpala le ketee, ni amēke le ba osofonukpa le shia le; shi Petro nyie sēe ye shonṭ. **55** Be ni ameshere la ye kpo le ten ni ameho ametara he le, Petro hu ta ameten. **56** Shi tsulo yoo ko na le ta la le he ni ekwe le gāa ni ekēe: "Nuu nēe hu fata ehe." **57** Shi etso ekēe: "Oblayoo, mileee le." **58** Be fioo ko sēe le, mo kroko na le ni ekēe: "Bo hu ameten mo ko ji bo." Shi Petro kee: "Papa, jee ameten mo ko ji mi." **59** Ni aaafee nmetswaa kome sēe le, nuu kroko boi nomimaa veveve ake: "Ekā shi fanṭ ake, nuu nēe hu fata ehe, ejaake, anokwa, Galileanyo ji le!" **60** Shi Petro kee: "Papa, mileee no ni okeo nēe." Ni amro le, be ni ekā he ewieo le, wuo gbēe. **61** Keke ni Nunṭso le tso ehe ni ekwe Petro tēe, ni Petro kai Nunṭso le wiemo le be ni ekēe le ake: "Dani wuo baagbēe nmenē le, obaakwa mi shii ete" le. **62** Ni eje kpo eyafo ke dōle babaoo.

63 Agbene, hii ni buo Yesu he le boi ehe feoyeli, ni amēgala le mai; **64** ni ameha ehie ni amebii le ake: "Gbaa! Namō gba bo ma le?" **65** Ni amēwie nibii krokomei babaoo kebo musu ameshi le.

66 Ni be ni je tsere le, man onukpai agwaboo le, osofoi tsiifoi le ke wolonmaloi le fēe, bua amēhe naa,

ni amekpala le ketee amē-Sanhedrin* asa le no, ni amēkēe: **67** "Kē bo ji Kristo le, keemo wo." Shi ekēe amē ake: "Kē mikēe nye po le, nyehen nyeyen kokoko. **68** Kefata he le, kē mibi nye sane le, nyehān hetoo. **69** Kēle, keje be nēe keyaa le gbomo Bi le baata Nyonmo ninejuro ni yoo hewale le no." **70** Keke ni amē fēe amēkēe ake: "Bele bo ji Nyonmo Bi le lo?" Ekēe amē ake: "Nye diertse nyemiikee ake mi ni." **71** Amēkēe: "Meni hewo wotao odase kroko donṭ? Ejaake wo diertse wonu ye enaa."

23 No hewo le, asafoku le fēe te shi, ni amekpala le ketee Pilato ṅko. **2** Ni amēke sane boi enofō amēkēe: "Wona nuu nēe ni eefite wōman le jwernmo, eegu too ni awo ahāa Kaisare le, ni ekēo ake le diertse ji Kristo, manṭse ko." **3** Agbene, Pilato bi le ake: "Ani bo ji Yudafoi le a-Manṭse le?" Ehā le hetoo ake: "Bo diertse ookee." **4** Keke ni Pilato kee osofoi tsiifoi le ke asafoku le ake: "Minaaa fobuu sane ko ye nuu nēe he." **5** Shi amema no mi doo amēkēe: "Etsōo nii ye Yudea fēe ke-wo man leṅ hirihiri, ni ebōi keje Galileia kebashi bie po." **6** Be ni Pilato nu ene le, ebi keji Galileanyo ji nuu le. **7** Be ni enā ele ake eje kpokpaa ni Herode yeo no le no le, ehā ake le tee Herode, mo hu ni no gbii le amlī le eye Yerusalem le, ṅko.

8 Be ni Herode na Yesu le, enā miishēe naakpa. Ejaake be sanṭ ne ni eetao ake ena Yesu, ejaake enu ehe saji pii, ni ehie kā no ake eefee okadi ko ni ena. **9** No hewo le, ebōi le saji pii bimō, shi ehāaa le eko kwraa hetoo. **10** Shi osofoi tsiifoi le ke wolonmaloi le teo shi amedamōo shi ni amēke saji shwieo eno ke mlifu. **11** Keke ni Herode ke esraafoi le gbe ehe guo, ni eke atade fefeo ko wo le keye ehe feo, ni no sēe le, ehā ake le ku sēe ketee Pilato ṅko. **12** Nakai gbi le no ṅonṭ le, Herode

ke Pilato, ni tsutsu ko le ameke amehye yee le, batsomo nanemei.

13 Agbene, Pilato tse osɔfoi tsiifoi le, nɔyelo le, ke manbii le kekpe **14** ni ekee ame ake: "Nyeko nuu nee ba mihi ake eewo manbii le ayin ni ametse atua. Agbene naa! Mitao emli ye nyehie shi minaaa nɔ ko ye nuu nee he ni hāa eyeɔ fɔ ye saji ni nyekeshwie enɔ le amli. **15** Anɔkwa, Herode hu enaaa eko, ejaake ehā ake le ku sɛɛ kɛba wɔɔɔ, ni naa! efeko nɔ ko ni sa gbele. **16** No hewɔ le, magbala etoi ni manmee ehe." **17** — **18** Shi asafoku muu le fɛɛ bolɔ amekɛ: "Gbee nuu nee,* ni oɔmɛ Baraba he ohā wɔ!" **19** (Awo nuu nee tsun ye atuutsemɔ ko ni ba ye man le mli ke gbɔmɔ ni egbe le hewɔ.) **20** Pilato wɔ egbee nɔ eke ame wie ekoɔɔ, ejaake eetao enmɛɛ Yesu he. **21** Ni amebɔi bolomɔ amekɛ: "Gbee le! Gbee le!"* **22** Nɔ ni ji shii ete nɔ le, ekee ame ake: "Meni hewɔ? Mɛɛ efɔɔ nuu nee efɛ? Minaaa nɔ ko ni sa gbele ye ehe; no hewɔ le, magbala etoi ni manmee ehe." **23** Keke ni amekɛ gbei ni naa wa ma nɔ ni veeve ake agbe le,* ni amegbei le ye enɔ. **24** No hewɔ le, Pilato bua sane le ake afee nɔ ni amebɔi le ahā ame. **25** Enmɛɛ nuu ni awo le tsun ye atuutsemɔ ke gbɔmɔgbee hewɔ ni amemiibi koni anmɛɛ ehe le he, shi enɔ Yesu ehā ye amesumɔ naa.

26 Ni be ni amekpalaa le ke-yaa le, amemɔ Simon, Kirenenyo ko ni je kosɛɛ eeba le, ni amewɔ piɔmɔ tso* le ametere le koni etere kenyie Yesu sɛɛ. **27** Mei babao ni yei hu fata he nyie esɛɛ, ni ametee nɔ amegbala amehie mai ketsɔɔ ake amemiie awereho ni amewo yara ye ehe-wɔ. **28** Yesu tso ehe ehā yei le ni ekee: "Yerusalem biyei, nyekpaa fo ni nyefoɔ nyehāa mi le. Moɔ le, nyefoa nyehāa nyɛ diɛntse nyehie ke nyebii; **29** ejaake naa! gbii miiba, be

mli ni mei baakee ake, 'Kenei, musui ni fɔɔɔ, ke fufɔi ni hāaa fufɔ le ye miishe!' **30** Keke le amebaabɔi goɔji le akemɔ ake, 'Nyebagbea wɔɔɔ!' ke nmenmei le hu ake, 'Nyebahaa wɔɔɔ!' **31** Ké amefee nibii nee be ni tso le yɔɔ frɔfrɔ le, meni baaba keji egbi?"

32 No mli le, aakpala hii krokomei enyɔ, ni ji efɔɔfeelɔi hu kemiiya ni ayagbe ame. **33** Ni be ni ameshɛ he ni atseɔ jemɛ ake Yitsonɔɔ le, amekala le amekpete tso janɔ le he ye jemɛ ye efɔɔfeelɔi le amasei, mɔ kome ye eninejuro nɔ ni mɔ kome hu ye ebeku nɔ. **34** Shi Yesu kee: "Ataa, nɔɔ ofa ame, ejaake ameleee nɔ ni amefɔ le." Kefata he le, amefɔ oshiki kejara etadei le. **35** Ni mei le damɔ shi amemiikwe. Shi nɔyelo le miiye ehe feo ni amemiikɛ: "Ehere mei krokomei ayiwala; ké le ji mɔ ni Nyɔɔmɔ Efo Le Mu le,* Mɔ ni Ahalala Le le, hā ehere le diɛntse eyiwala." **36** Asraafoi le po ye ehe feo, ni ameba enɔ amebahā le wein ni joo **37** ni amekɛ: "Ké bo ji Yudafoi le a-Mantse le, heremɔ bo diɛntse oyiwala." **38** Agbene hu, anma ye eyitengbe ake: "Yudafoi le a-Mantse le ne."

39 Keke ni efɔɔfeelɔi ni asen ame ye jemɛ le aten mɔ kome bɔi wiemo fɔɔ ke le shimɔ ekee: "Bo ji Kristo le, aloo jee nakai? Heremɔ bo diɛntse oyiwala ke wɔ hu!" **40** Ni mɔ kroko le here nɔ ni ekā ehie ekee: "Ani osheee Nyɔɔmɔ gbeyei kwraa, amro nee ni bo hu ooná toigbalamɔ kome too le nɔɔɔ le? **41** Wɔ le, wɔɔ le sa wɔ, ejaake wɔmiiiná nibii ni wɔfee le ahe nyɔmɔwoɔ ni sa wɔ; shi nuu nee efeko nɔ ko ni esaaa." **42** Keke ni ekee: "Yesu, ké oba o-Mantseyeli le mli le, kaimɔ mi." **43** Ni ekee le ake: "Leelen, miikɛ bo nmenɛ ake, obaafata mihe ye Paradeiso."

44 Anɔkwa, no mli le, eshe aafee nmeletswwa ni ji ekpaa* le nɔ, ni kéle dun wo ye shikpɔɔ le nɔ fɛɛ

23:18 *Sht. nm., "Oke mɔ nee aya." 23:21 *Aloo "Gbee le ye tso janɔ le nɔ! Gbee le ye tso janɔ le nɔ!" 23:23 *Aloo "agbe le ye tso janɔ le nɔ." 23:26 *Kwemɔ Wiemoi Titrii Amligbalamɔ le.

23:35 *Sht. nm., "Nyɔɔmɔ Kristo le." 23:44 *Ni tsɔɔ ake, aafee shwane nmele 12.

keyashi nmeletswaa ni ji neehu* le no 45 ejaake hulu le kpeee; ni solemotsu len muhoo* le mli gba ye ten kebaya shi. 46 Ni Yesu bo ke gbee ni wa ekke: "Ataa, oden mitu mimumo miwo nne." Be ni ekke ene le, enmee emumo he.* 47 Akeni asraafiatse le na no ni eba le hewo le, ebci Nyonyo hiennyamwo ekke: "Jalɔ ji nuu nee lelenj." 48 Ni be ni asafoku le fee ni eabua amehe naa ye jeme kehā ene kwemo le na nibii ni eba le, ameku amesee ametee shia, ni amebgala ametsitsi mai. 49 Ni mei fee ni le le le damo shonj. Yei ni nyie esee keje Galilea le hu ye jeme ni amena nibii nee.

50 Ni naa! nuu ko ye ni atseo le Yosef, Ajinafoi Akuu le mli nyo ni, ni eji gbomɔ kpakpa ke jalɔ. 51 (Nuu nee efɔɔ oshiki kefiii amenaatsɔ ke amenifeemo le see.) Eje Arimatia, Yudeabii le aman ko no, ni eeme Nyonyo Mantseyeli le. 52 Nuu nee tee Pilato hie ni eyabi koni anɔ Yesu gbonyo le aha le. 53 Ni ejie gbonyo le kekpeleke shi, ni eke klala kpakpa bala he, ni eke gbonyo le yanne gbonyo bu* ni akpɛ ye tesaa mli ni ake mo ko enmeko mli da le mli. 54 Agbene, nakai gbi le ji Hesaamoketoo Gbi, ni Hejɔɔm Gbi le miishe. 55 Shi yei le ni ke le je Galilea keba le nyie see ni amebakwe gbonyo bu* le ni amena bo ni ake egbonyo le ennee shi ehā le, 56 ni ameku amesee ameyasaa tsosai ni jeo nma ke mui ni jeo nma ameto. Shi, anokwa, amejɔ amehe ye Hejɔɔm Gbi le no taake kitā le biɔ le.

24 Shi otsi le klenklen gbi le no le, ameba gbonyo bu* le he leebi mankpa, ni ameke tsosai ni jeo nma ni amesaa ameto le ba. 2 Shi amena ake akoklo te le keje gbonyo bu* le naa, 3 ni be ni amebote mli le, amenaaa Nuntsɔ Yesu gbonyo le. 4 Be ni amehie efee ame yaa ye ene he le, naa! hii enyo ni wo atadei ni

kpeleɔ badamo amemasei. 5 Gbeyei momo yei le, ni amemamo amehie shi, ni no hewo le, hii le kee ame ake: "Meni hewo nyetao mo ni hie kā le ye gbohii aten? 6 Ebe bie, shi mon atee le shi. Nyekaia no ni ekke nye be ni eyoo Galilea lolo le, 7 ake esa ake anɔ gbomɔ Bi le awo eshafeelɔi aden ni agbe le ye tso janj no ni gbi ni ji gbi ete le no le ete shi." 8 Kēke ni amekai ewiemɔi le, 9 ni ameku amesee keje gbonyo bu* le naa ni amebagba nibii nee fee ametsɔɔ Mei Nyonyo ke Ekome le ke mei ni eshwe le fee. 10 Ameji Maria Magdalena, Yohana, ke Yakobo nye Maria. Agbene hu, yei ni eshwe ni fata amehe le bagba bofoi le nibii nee. 11 Shi wemɔi nee fee tamɔ yaka wiemɔi kehā ame, ni amehere yei le ameyee.

12 Shi Petro te shi ni esha foi keete gbonyo bu* le he, ni be ni edo emli ekwe le, ena klalai le pe. No hewo le, eyin etee, ni enaa kpe ehe ye no ni eba le hewo.

13 Shi naa! nakai gbi le no konj le, ameten mei enyo yi mli kemiiya akrowa ko ni atseo le Emao ni ke Yerusalem jekemo aafee shitoi kpa wo* le mli, 14 ni amemiigbagba nibii ni eba nee fee he sane ye ametenj.

15 Agbene, be ni amemiigba sane ni amemiisusu nibii nee ahe le, Yesu dientse tsi ebenke ni eke ame bo nyiemo, 16 shi atsimo amehinmeii agbe koni amekayoo le. 17 Ekke ame ake: "Mee saji nyeke hiedoo suso he ye nyetenj be ni nyenyie gbe le no le?" Ni amewa amedamo shi ke amehie mɔmɔmɔ. 18 Ameten mo kome ni atseo le Kleopa le hā le he too ekke: "Ani gbo ji bo ni okome oyo he ko ye Yerusalem ni oleee* nibii ni etee no ye jeme ye gbii nee amlɔ le?" 19 Ebi ame ake: "Mee nibii?" Amekke le ake: "Nibii ni koo Yesu, Nazarenjo le ni batsɔ gbalɔ ni yoo hewale ye nifeemo ke wiemo mli

23:44 *Ni tsoo ake, aafee shwane nmeji 3.
23:45 *Kwemo Mat 27:51 sh. ninj. 23:46
*Aloo "emu enagbee mumo." 23:53, 55;
24:1, 2, 9, 12 *Aloo "gbonyo kaimo bu."

24:13 *Aafee km 11. Sht. nm., "stadioi 60."
Stadio kome feɔ m 185 (nat 606. 95). 24:18
*Aloo eenye efee ake, "Ani okome pe ji gbo
ye Yerusalem ni leee."

ye Nyɔŋma ke mei le fee hie le, he le; **20** ke bo ni wɔwɔfoi tsiifo le ke wɔwɔyɛlɔi le ɔ le amehā ni abu le gbele fo, ni akala le akpete tso janŋ le he le. **21** Shi no mli le wɔhie kā no ake nuu nee ji mo ni ato ake ebaakpɔ Israel le. Hee, ni enee mei fee see le, ɔmene ji gbi ete ni nibii nee ba. **22** Agbene hu, yei komei ni je wɔteŋ le hu hā wɔnaa kpe wɔhe, ejaake ametee gbonyo bu* le he mra mli **23** ni be ni ameyanaaa egbonyo le, amebakee ake nweibɔfoi hu jie amehie kpo tsoo ame, ni amekkee ake ehie kā. **24** Keke ni mei ni ke wɔ yoo le aten mei komei tee gbonyo bu* le he, ni ameyana ake no ni yei le kee le, nakai nɔŋŋ ni, shi amenaana le.”

25 No hewo le, ekee ame ake: “Oo mei ni be jwɛŋmɔ ni nyeyoo shɔɔ ye nyetsui mli ake nyeeaahe nibii fee ni gbalɔi le wie le nyeye! **26** Ani jeee sa esa ake Kristo le ana no nee ni ebote enunyam le mli?” **27** Ni eje shishi keje Mose ke Gbalɔi le fee no, ni etsɔo ame nibii ni koo le diɛntse ehe ni yoo ŋmalei le fee mli le ashishi.

28 Naagbee le, amebenke akrowa ni ameyaa mli le, ni efee tamɔ no ni eetsa no kemiiya ehiegbɛ. **29** Shi amenye eno ni eke ame ahi shi amekke: “Oke wɔ ahi shi ejaake je miina ni gbi le mihe aba naagbee.” Keke ni etee mli ni eke ame yahi shi. **30** Ni be ni eke ame tara shi ameyoo nii* le, eko abooloo le, ejoo no, ekumɔ mli, ni ekɛboi ame hāmo. **31** Keke ni amehinmeii gbele kwraa, ni ameyoo le; shi elaa je ye amehie. **32** Ni amekkeeee amehie ake: “Ani wɔtsuii ahe edɔɔ la be ni eke wɔ wioe ye gbe le no, ni egbele ŋmalei le ana kwraa* etsɔo wɔ le?” **33** Ni nakai ŋmeletswaa le no nɔŋŋ le, amete shi ni ameku amesee ketee Yerusalem, ni ameyana Mei Nyɔŋma ke Ekome le ke mei ni ke ame ekpe kutuu le, **34** ni mei ni ekpe kutuu le kee:

“Eji anɔkwale ake atee Nuntso le shi, ni ejie ehe kpo etsɔo Simon!” **35** Ni ame hu amegba nibii ni tee no ye gbe le no le ke bo ni fee ni ameyoo le ye abooloo kuumo le mli le.

36 Be ni amewieɔ nibii nee ahe le, le diɛntse ebadamo ameten ni ekee ame ake: “Toinjole ahā nye.” **37** Shi akeni ametsui fā ni gbeyei momo ame hewo le, amesusu ake amemiina mumo ko. **38** No hewo le, ekee ame ake: “Meni hewo nyehao, ni meni hewo nyetsuii amlɔi feo nye koshikoshi? **39** Nyekwea miniji ke minaji, ejaake mi diɛntse ni; nyetaa mihe nyekwea, ejaake mumo ko be heloo ke wui tamɔ bo ni nyenaa ake miyoo nee.” **40** Ni be ni ewie ene le, eke eniji ke enaji tsoo ame. **41** Shi be ni amehiee ameyeee lolo ye amemii ni eshe amehie ke amena ni ekpe amehie le hewo le, ekee ame ake: “Ani nyeye no ko ni ayee ye bie?” **42** No hewo le, amehā le nu mli loo kuku ni ashā, **43** ni ehe ni eye ye amehie.

44 Ni ekee ame ake: “Enee mei ji miwiemɔi ni mike nye wie be ni mike nye yoo lolo le, ake esa ake nibii fee ni anja ye mihe ye Mose Mla le ke Gbalɔi le ke Lalai le amlɔi le aba mli.” **45** Keke ni egbele amejwɛŋmɔ naa kwraa koni amenu ŋmalei le ashishi, **46** ni ekee ame ake, “Neeke ji no ni anja: ake Kristo le baana no, ni ebaate shi keje gbɔhii aten ye gbi ni ji gbi ete le no, **47** ni egbei mli abaashie tsuitsakemo kehā eshaifaa ye, ye jenmaji le fee mli—abaaje shishi keje Yerusalem. **48** Nyebaafee nibii nee ahe odasefoi. **49** Ni naa! miitsu no ni mi-Tse wo he shi le kemiiba nyeno. Shi nye le, nyehia man le mli keyashi abaaje nwei awula nye ke hewale.”

50 Keke ni enyie amehie keje kpo ketee Betania tso ni ehole eniji ano ni ejoo ame. **51** Be ni ejoo ame le, agbala eke ame ten ni awo le ketee nwei. **52** Ni amekoto le, ni ameku amesee ametee Yerusalem ke miishiee babao. **53** Ni ameye sole-mowe le daa nee, ni amejieɔ Nyɔŋma yi.

24:22, 24 *Aloo “gbonyo kaimo bu.” 24:30

*Aloo “be ni eke ame tara okpɔɔ le he.”

24:32 *Aloo “egbalaa ŋmalei le amlɔi fanŋ.”

YOHANE

SANEKPAKPA LE

EMLI SAJI

- 1 Wiemo le batso heloo (1-18)
Odase ni Yohane Baptisilo le ye (19-28)
Yesu, Nyohamo Gwanterji le (29-34)
Yesu klerklen kaseloi le (35-42)
Filipo ke Natanael (43-51)
- 2 Yookpeemo ye Kana; nu tso wein (1-12)
Yesu tsuu solemowe le he (13-22)
Yesu le ko ni yoo gbomoo mli (23-25)
- 3 Yesu ke Nikodemo (1-21)
Fomoko ekorji (3-8)
Nyohamo sumo je le (16)
Naagbee odase ni Yohane ye ye
Yesu he (22-30)
Mo ni je nyei le (31-36)
- 4 Yesu ke Samaria yoo le (1-38)
'Oke mumo ke anokwale' aja
Nyohamo (23, 24)
Samariabii pii he Yesu ko ameye (39-42)
Yesu tsa sooko ko binuu (43-54)
- 5 Atsa nuu helatse ko ye Betesda (1-18)
Yesu Tse ha le hegbe (19-24)
Gbohii le baanu Yesu gbee (25-30)
Odasei ni koo Yesu he (31-47)
- 6 Yesu le mei 5,000 (1-15)
Yesu nyie nu hie (16-21)
Yesu, "wala abooloo le" (22-59)
Mei pii anane toto ye Yesu wiemo le
ahewo (60-71)
- 7 Yesu ye Asesei Agbi Juro le shishi (1-13)
Yesu tsoo nii ye gbijuroyeli le
shishi (14-24)
Mei hie susumoi srotai ye
Kristo le he (25-52)
- 8 Tse le yoo Yesu he odase (12-30)
Yesu, "je le la le" (12)
Abraham bii (31-41)
"Anokwale le baaha nyeye nyeha" (32)
Abonsam bii (42-47)
Yesu ke Abraham (48-59)
- 9 Yesu tsa nuu ko ni afo le shwilafo (1-12)
Farisifoi le bibii nuu ko ni atsa le
le saji (13-34)
No hewo ni Farisifoi le ji shwilafoi (35-41)
- 10 Tookwelo le ke gwanterji atsuile le (1-21)
Yesu ji tookwelo kpakpa le (11-15)
"Miyee gwanterji krokomei" (16)
Yudafoi ke Yesu taa naa ye Nokooko
Gbi Juro le shishi (22-39)
Yudafoi babao heee yeee (24-26)
"Migwanterji le boo migbee toi" (27)
Bi le ke Tse le efee ekome (30, 38)
Mei babao ni yoo Yordan see le he
ameye (40-42)
- 11 Lazaro gbele (1-16)
Yesu sheje Marta ke Maria mii (17-37)
Yesu tee Lazaro shi (38-44)
Atee Yesu yi no apam ake
abaagbe le (45-57)
- 12 Maria fose mu eshwie Yesu
naji ahe (1-11)
Yesu ke kunimyeli bote Yerusalem (12-19)
Yesu gba egbele le ef5 shi (20-37)
Hemokoyeli ni Yudafoi le be le woo
gbale obo (38-43)
Yesu ba koni ebahere je
le yiwala (44-50)
- 13 Yesu fo ekaselo le anaji ahe (1-20)
Yesu ha ana ake Yuda baajie le
eha (21-30)
Kitā hee (31-35)
"Keji nyeesumoko nyeha" (35)
Yesu gba ef5 shi ake Petro
baakwa le (36-38)
- 14 Yesu ji gbe pe ni atsoo ko keyaa
Tse le nyee (1-14)
'Miji gbe le, anokwale le, ke wala le' (6)
Yesu wo mumo krokororo he shi (15-31)
"Tse le da fe mi" (28)
- 15 Anokwa wein tso le he
nokwemoko le (1-10)
Awo kitā ake ajie suoko ni tamo
Kristo ko le kpo (11-17)
'Suoko ko be ni da fe ene' (13)
Je le nyee Yesu kaseloi le (18-27)
- 16 Abaanyee agbe Yesu kaseloi le (1-4a)
Mumo krokororo le nitsumo (4b-16)

- Kaselɔi le awerhoyeli le baatsɔ miishɛɛ (17-24)
 Yesu eye je le nɔ kunim (25-33)
- 17 Naagbee sɔlemɔ ni Yesu sɔle be ni eke ebɔfoi le yɔɔ le (1-26)
 Ké mɔ kɔ ná ele Nyɔɔɔm le, ebaaná naanɔ wala (3)
 Kristofoi fataaa je le he (14-16)
 "Owiemɔ le anɔkwale ni" (17)
 'Mihā ale ogbēi le' (26)
- 18 Yuda jie Yesu ehā (1-9)
 Petro bā klante (10, 11)
 Ake Yesu tee Ana ŋɔɔ (12-14)
 Petro tso klenkɔlen kwraa (15-18)
 Yesu ye Ana hiɛ (19-24)
 Petro tso nɔ ni ji shii enyɔ nɔ ke shii ete nɔ (25-27)
 Yesu ye Pilato hiɛ (28-40)
 "Mi-Mantseyeli le jeeɛ je nɛɛ mli" (36)
- 19 Ake kpelepii yi Yesu ni aye ehe feo (1-7)
 Pilato bibii Yesu saji ekonɔ (8-16a)
 Akala Yesu akpete tso he ye Golgota (16b-24)
 Yesu to gbejianɔ kehā enye (25-27)
 Yesu gbele (28-37)
 Yesu fuu (38-42)
- 20 Gbonyo bu le kā efole (1-10)
 Yesu jie ehe kpo etsɔɔ Maria Magdalena (11-18)
 Yesu jie ehe kpo etsɔɔ ekaselɔi le (19-23)
 Toma je ŋwane shi sɛɛ mli le eyiɔ tɔɔ (24-29)
 No hewo ni aɔmala wolokpo nɛɛ mli saji (30, 31)
- 21 Yesu jie ehe kpo etsɔɔ ekaselɔi le (1-14)
 Petro ma nɔ mi ake esumɔɔ Yesu (15-19)
 "Lee migwanterɔi bibii le" (17)
 Kaselɔi ni Yesu sumɔɔ le le wɔsɛɛ (20-23)
 Naamuu (24, 25)

1 Shishijee le mli le Wiemɔ le ye, ni Wiemɔ le ke Nyɔɔɔm yɔɔ, ni Wiemɔ le nyɔɔɔm ko ni.* **2** Mɔ nɛ ke Nyɔɔɔm yɔɔ ye shishijee le mli. **3** Nibii fɛɛ tɔɔ enɔ keba shihile mli, ni nɔ kome folo po be ni jeeɛ enɔ etsɔ keba shihile mli.

Nɔ ni ba shihile mli **4** ketsɔ enɔ le ji wala, ni wala le ji gbɔmei ala le. **5** Ni la le miikpe ye dunɔ le mli, shi dunɔ le yeko enɔ.

6 Nuɔ ko ba, ni atsu le ake Nyɔɔɔm najiandamɔɔ; atseɔ le Yohane. **7** Nuɔ nɛɛ ba ake odasefonyo, bɔ ni afee ni ebaye la le he odase, koni mei srɔtoi fɛɛ atso enɔ ahe aye. **8** Jeeɛ le ji nakai la le, shi moɔ eba koni eba ye nakai la le he odase.

9 No mli le, anɔkwa la le ni hāa gbɔmei srɔtoi fɛɛ la le miibe aba je le mli. **10** No mli le, eye je le mli, ni je le ba shihile mli ketsɔ enɔ, shi je le leee le. **11** Eba le diɛntse emanɔ, shi le diɛntse emei le heree le. **12** Shi mei fɛɛ ni here le le, ehā ame hegbɛ

1:1 *Aloo "hie Nyɔɔɔm su."

koni amebatsɔɔm Nyɔɔɔm bii, ejaake amɛjie hemokɛyeli kpo ye egbēi le mli. **13** Ni jeeɛ lá loo heloo ko suɔmɔnaa, loo nuɔ ko suɔmɔnaa aje afo ame, shi moɔ Nyɔɔɔm mli aje.

14 Ni Wiemɔ le batsɔ heloo, ni ehi shi ye wɔɔɔnɔ, ni wɔna enunyam le, anunyam ni tamɔ nɔ ni tse ko kehāa ebi koome le; ni Nyɔɔɔm duromɔ ke anɔkwale eyi le obɔ. **15** (Yohane ye ehe odase, hɛɛ, ebo ekɛɛ: "Mɔ nɛ ji mɔ ni mikɛɛ ye ehe ake, 'Mɔ ni baa ye misɛɛ le etsɔ mihie, ejaake eye shihile mli dani miba' le.") **16** Ejaake wɔ fɛɛ wɔnā duromɔ po wɔshi duromɔ nɔ keje eboyimɔ le mli. **17** Ake ni atso Mose nɔ ake Mla le hā hewo le, duromɔ le ke anɔkwale le ba ketsɔ Yesu Kristo nɔ. **18** Gbɔmɔ ko enako Nyɔɔɔm pɛɔ; Nyɔɔɔm bi koome* ni yɔɔ Tse le masei# le, le etsɔɔ mɔ ni Tse le ji.

1:18 *Aloo "bi koome ni Nyɔɔɔm bɔ le tɛɛ ni hie Nyɔɔɔm su le." # Aloo "ni kā Tse le miinaagbe." Enɛ tɔɔɔ ake eye gbehe ni tɔɔɔ ake aduro le babao.

19 Ené ji odase ni Yohane ye be ni Yudafoi le tsu osɔfoi ke Levibii keje Yerusalem koni amebabi le ake: "Namɔ ji bo?" le. 20 Ni ejooɔ sanebimo le naa foi, shi mon ewie fanj ekee: "Jee mi ji Kristo le." 21 Ni amebi le ake: "Namɔ ji bo mɔ? Ani bo ji Elia?" Ehere no ake: "Jee mi ni." "Ani bo ji Gbalɔ le?" Ni ehā hetoo ake: "Dabi!" 22 No hewɔ le, amekée le ake: "Namɔ ji bo? Keemɔ wɔ koni wɔnā hetoo wɔhā mei ni tsu wɔ le. Meni okɔ ye bo diɛntse ohe?" 23 Ekee: "Miji mɔ gbee ni boɔ ye ŋa le nɔ* ake, 'Nyefea Yehowa' gbɛ le trɔmɔɔ,' taake gbalɔ Yesaia kee le." 24 Ni mei ni atsu le je Farisifoi le atɛn. 25 No hewɔ le, amebi le ake: "Bele, kejee bo ji Kristo le loo Elia loo Gbalɔ le, meni hewɔ obaptisio mɔ?" 26 Yohane hā amɛ hetoo ake: "Mi le, mibaptisio ye nu mli. Mɔ ko damɔ nyɛtɛn ni nyeleee le, 27 mɔ ni baa ye misɛe le, misaaa mɔ ni feneɔ etokota naa kpāa." 28 Nibii nɛe tee no ye Betania, ye Yordan sɛe, he ni Yohane baptisio ye le.

29 Enɔ jetsɛremɔ le, ena Yesu miiba enɔɔ ni ekee: "Naa, Nyɔŋmɔ Gwanɛnɔbi ni wɔɔ je le he esha le keyaa le! 30 Mɔ nɛ ji mɔ ni miwie ye ehe ake: 'Nuu ko miiba ye misɛe, ni etsɔ mihiɛ, ejaake eye shihile mli dani miba' le. 31 Mi po mileee le, shi yintoo hewɔ ni miba ni mibaptisio ye nu mli le ji, koni ajie le kpo atsɔɔ Israel." 32 Yohane ye odase hu ekee: "Mina mumo le miikpeleke shi tamɔ okpo kemii-je ŋwɛi, ni ebahi enɔ. 33 Mi po mileee le, shi mɔ tuuntu ni tsu mi ake mibabaptisi ye nu mli le kee mi ake: 'Mɔ fɛe mɔ ni obaana ake mumo le miikpeleke shi kemiiiba enɔ, ni ehio enɔ le, mɔ nɛ ji mɔ ni baptisio ye mumo kronkron mli le.' 34 Ni mina, ni miye he odase ake mɔ nɛ ji Nyɔŋmɔ Bi le."

35 Enɔ jetsɛremɔ ekonɔŋ le, Yohane ke ekasɛlɔi le atɛn mei enyɔ damɔ shi, 36 ni be ni Yesu nyie ke-

hɔɔ le, ekwɛ le ni ekee: "Naa, Nyɔŋmɔ Gwanɛnɔbi le!" 37 Be ni kase-ɔi enyɔ le nu no ni ewie le, amenyie Yesu sɛe. 38 Ni Yesu tsɔ ehe ni ena ake amenyie esɛe, ni ekee amɛ ake: "Meni nyetaoɔ?" Amekée le ake: "Rabi (eshishi ji, "Tɔɔɔɔɔ"), nɛgbɛ ohio?" 39 Ekee amɛ ake: "Nyɛbaa, ni nyɛbaana." No hewɔ le, amɛtee ni amɛyana he ni ehio le, ni amɛke le hi shi nakai gbi le; no mli le eshe aafee ŋmeletswaa ni ji nyɔŋmɔ* le nɔ. 40 Mei enyɔ le ni nu no ni Yohane wie ni amenyie Yesu sɛe le atɛn mɔ kome ji Andrea, Simon Petro nyemi nuu le. 41 Eyana le diɛntse enyemi nuu Simon kɛnɔkɛn, ni ekee le ake: "Wɔna Mesia le" (eshishi ji, "Kristo"), 42 ni enyie ehie ketee Yesu ŋɔɔ. Be ni Yesu kwɛ le le, ekee: "Bo ji Simon, Yohane bi le; abaatse bo Kefa" (eshishi ji "Petro").

43 Enɔ jetsɛremɔ le, etao ake eshi keya Galilea. Ni Yesu na Filipino ni ekee le ake: "Baatsɔ miseenyielɔ." 44 Ni Filipino je Betsaida, Andrea ke Petro man le mli. 45 Filipino na Natanael ni ekee le ake: "Wɔna mɔ ni Mose ŋma ehe sane ye Mla le mli, ni Gbalɔi le hu ŋma ehe sane le: Yesu, Yosef bi ni je Nazaret le." 46 Shi Natanael kee le ake: "Ani no ko kpakpa ko baanye aje Nazaret?" Filipino kee le ake: "Ba ni obakwe." 47 Yesu na Natanael miiba enɔɔ ni ekee ye ehe ake: "Naa, Israelnyo ni ekā shi fanj ake, lakamɔ ko be emli." 48 Natanael kee le ake: "Te fee tɛnɔ ole mi?" Yesu hā le hetoo ake: "Dani Filipino tse bo le, be mli ni oyɔɔ agbami tso le shishi le, mina bo." 49 Natanael here no ekee: "Rabi, bo ji Nyɔŋmɔ Bi le, bo ji Israel Mantse le." 50 Yesu hā le hetoo ake: "Akeni mi-kee bo ake mina bo ye agbami tso le shishi le hewɔ ohe oye le? Obaana nibii wuji le enɛemei." 51 Ni ekee le ake: "Leɛlen, leɛlen, miikɛe nyɛ ake, nyɛbaana ni agbele ŋwɛi naa, ni Nyɔŋmɔ bɔfoi le miikwɔ ni amemiikpeleke kemiiiba gbomɔ Bi le ŋɔɔ."

1:23 *Kwemɔ Mat 3:1 sh. niŋ. #Kwemɔ Wiemɔi Titrii Amligbalamo le.

1:39 *Ni tsɔɔ ake, aafee gbekɛnaashi ŋmeji 4.

2 Ni gbi ni ji gbi ete le no le, anme yookpeemo he okpolo ko ye Kana ni yoo Galilea le, ni Yesu nye ye jeme. **2** Afɔ Yesu ke ekaselɔi le hu nine ketee yookpeemo he okpoloɲmee le shishi.

3 Be ni wein le mihe atã le, Yesu nye kee le ake: "Amebe wein." **4** Shi Yesu kee le ake: "Yoo, meni no koo ye mihe ke bo hu ohe?" Miɲmelets waa le sheko." **5** Enye kee mei ni sɔmɔɔ le ake: "No fee no ni ebaakee nye le, nyefea." **6** No mli le, nugbɛi ekpaa ni ake te fee mamɔ jeme taake Yudafoi le ahetsuumɔ mlai le biɔ le, ni eko fee eko yoo nu susumɔnii enyo loo ete.* **7** Yesu kee ame ake: "Nye-woa gbɛi le amlɔ nu obɔɔɔ." No hewɔ le, amewo ame obɔɔɔɔɔ. **8** Ni ekee ame ake: "Agbene, nyeyea eko ni nyekeyahãa okpoloɲmee le nokwelo le." Ni ameketee. **9** Be ni okpoloɲmee le nokwelo le sa nu ni amro nee ahã etsɔ wein le naa ni eleee he ni eje (shi tsuji ni ye nu le le) le, okpoloɲmee le nokwelo le tse ayemforo wu le **10** ni ekee le ake: "Mɔ fee mɔ ke wein kpakpa le maa shi klenklen, ni be ni mei le etɔɔ le, eke no ni enɔɔ le baa. Bo le, oke wein kpakpa le eto kebashi amro nee." **11** Yesu fee ene ye Kana ni yoo Galilea le keje ekadii le ashishi, ni ehã enunyam le fee fanɲ, ni ekaselɔi le nã hemokɛyeli ye emli.

12 Ene sɛe le, eke enye ke enyemi-mei hii le ke ekaselɔi le kpeleke shi ketee Kapernaum, shi ameyeee gbii pii ye jeme.

13 Agbene, Yudafoi le a-Hehoo le mihe ashe, ni Yesu kwɔ ketee Yerusalem. **14** Eyana mei ni hɔɔ tsinai ke gwantenji ke okpoi, ke shika tsakelɔi le tara shi ye solemɔwe le. **15** No hewɔ le, be ni eke kpãi efee kpelebii le, eshwie ame fee ke ame-

2:4 *Sht. ɲm., "Meni kehã mi ke kehã bo, yoo?" Eji fɔɲwiemo ni akekoo mɔ naa ketsɔo ake akpelee no ko no. Wiemo ni ji "yoo" ni eketsu nii le etsɔɔ ake ebuuu enye le. 2:6 *Ee-nye efee ake nu susumɔno le ji bati, ni bati kome feo L 22 (gal 5.81).

gwantenji ke ametsinai le keje solemɔwe le, ni etsɔ shika tsakelɔi le ashika le eshwie shi ni etsire amekpoloɔi le etswiatswiaa shi. **16** Ni ekee mei ni hɔɔ okpoi le ake: "Nyejia nibii nee kejea bie! Nyeke mi-Tse we le akpaa jarayeli we* feemo!" **17** Ekaselɔi le kai ake anma ake: "Owe le he hiedɔɔ le baaye mi."

18 No hewɔ le, Yudafoi le here le no ake: "Akɛni oofee nibii nee hewɔ le, mee okadi okebaatsɔɔ wɔ?" **19** Yesu hã ame hetoo ekee: "Nyekumɔa solemɔwe nee, ni gbii ete mli le mawo no mama shi." **20** Keke ni Yudafoi le kee: "Afii nyɔɲmai ejwe ke ekpaa akema solemɔwe nee, ni bo le, oke gbii ete baawo no oma shi?" **21** Shi no mli le eewie egbɔmɔtso solemɔwe le he. **22** Shi be ni atee le shi keje gbɔhii aten le, ekaselɔi le kai ake no mli le efɔɔ ene keemo, ni amehɛ ɲmale le ke no ni Yesu wie le ameye.

23 Shi be ni eyoo Yerusalem, ye Hehoo Gbijurɔyeli le mli le, mei babao na okadii ni efɛo le, ni amenã hemokɛyeli ye egbɛi le mli. **24** Shi Yesu le, emuu efɔɔɔ ameno ejaake ele ame fee **25** ni ehiaaa le ake mɔ ko aye gbɔmɔ ko he odase ahã le, ejaake ele no ni yoo gbɔmɔ mli.

3 Nuu ko ye ni ji Farisifoi le aten mɔ kome, ni atseɔ le Nikodemo, ni eji Yudafoi le anɔyeli le eko. **2** Mɔ nee ba enɔɔ nyɔɲni ni ebakee le ake: "Rabi, wɔle ake tsɔɔɔ ni je Nyɔɲmɔ ɲɔɔ ba ji bo, ejaake mɔ ko mɔ ko nyen afee okadii ni ofɛo nee ja Nyɔɲmɔ ke le ye." **3** Yesu here no ekee le ake: "Lɛɛɛɛɛ, lɛɛɛɛɛ, miikɛe bo ake, keji afɔɔɔ mɔ ko ekonɲ* le, enyen Nyɔɲmɔ Mantseyeli le ena." **4** Nikodemo kee le ake: "Te aaafee tenɲ afɔ gbɔmɔ be ni eda le? Enyen ebote enye musu mli no ni ji shii enyo no ni afɔ le, aloo jee nakai?" **5** Yesu hã hetoo ake: "Lɛɛɛɛɛ, lɛɛɛɛɛ, miikɛe bo ake, keji

2:16 *Aloo "jara no; guɔyeli we." 3:3 *Aloo eeenyɛ efee ake, "keji ajɛɛɛ ɲwei afɔɔɔ mɔ ko."

ajee nu ke mumo mli afowoo mo ko le, enyey ebote Nyohomo Mantseyeli le mli. **6** No ni aje heloo le mli afo le, heloo ni, ni no ni aje mumo le mli afo le, mumo ni. **7** Kaaha efee bo naakpee ake mikere bo ake: Esa ake afo nye ekojij. **8** Koojoo le, etswaa keyaa he ni esumoo, ni onoo egbeemo, shi oleee he ni eje ke he ni eyaa. Nakai nojij mo fee mo ni aje mumo le mli afo le je ji.”

9 Nikodemo ha le hetoo ake: “Te aafee tenj ni nibii nee aanye aba mli le?” **10** Yesu here no ake: “Israel tsoolo ji bo ni kele oleee nibii nee? **11** Leelen, leelen, miikere bo ake, no ni wole le, no wowieo, ni no ni wona le, no he odase woyeo, shi nye le nye-kojoo odase ni woyeo le. **12** Ke mike nye ewie shikojij no nibii ahe ni kele nyehene nyeyee le, te aafee tenj ni keji mike nye wie nwei nibii ahe le nyehene nyeyee le? **13** Kefata he le, mo ko mo ko ekwoko keyako nwei, ake ja mo ni kpeleke shi keje nwei le, gbomo Bi le. **14** Ni bo ni Mose wo onufu le no ye na le no* le, nakai nojij esa ake awo gbomo Bi le no **15** koni mo fee mo ni heo eno yeo le, ana naano wala.

16 “Ejaake Nyohomo sumo je le joganj aahu ake eno e-Bi koome le ehā, koni mo fee mo ni jioo hemokkeyeli kpo ye emli le hie akakpata shi mon ena naano wala. **17** Ejaake Nyohomo tsuu e-Bi le kebaa je le mli koni ebakojij je le, shi mon koni atso eno ahere je le yiwala. **18** Mo fee mo ni jioo hemokkeyeli kpo ye emli le, akonj le. Mo fee mo ni ejiee hemokkeyeli kpo ye emli le, akojij le momo, ejaake ejieko hemokkeyeli kpo ye Nyohomo Bi koome le gbēi le mli. **19** Agbene, ene ji noodaamoo kehā kojomo: ake la le eba je le mli, shi gbomei sumoo dunj le mon je la le, ejaake amenitsumo le, efoji ni. **20** Ejaake mo fee mo ni tsuo nihiinii le, enyey la le ni ebaa la le he, koni akakune eni-

tsumo le.* **21** Shi mo fee mo ni feo nii ni ji anokwale le baa la le he, koni enitsumo le aje kpo fanj ake nitsumoi ni ke Nyohomo suwomnaa nii kpaa gbee.”

22 Ene see le, Yesu ke ekaselo le tee Yudea akrowai le amlī, ni eke ame yaye be ko ye jeme ni ebaptisi mei.* **23** Shi no mli le, Yohane hu miibaptisi ye Aion ni benje Salim le, ejaake nu pii bua shi ye jeme, ni mei baa ni ebaptisi ame; **24** ejaake no mli le anako awo Yohane tsunj.

25 Agbene, Yohane kaselo le ke Yudafonyo ko je njwane ye hetsuumo he. **26** No hewo le, ameba Yohane kojoo ni amebakee le ake: “Rabi, nuu ni no mli le eke bo koo Yordan see ni oye ehe odase le, naa, mo nee miibaptisi, ni mei fee miya enoo.” **27** Yohane ha hetoo ekee: “Gbomo ko nine nyey ashe no ko no ja aje nwei akehā le. **28** Nye dientsye nyeyeo mi odase ake mikere ake, ‘Jee miji Kristo le, shi mon, atsu mi ketsoo nakai mo le hie.’ **29** Mo fee mo ni hie ayemforo le ji ayemforo wu le. Shi ayemforo wu le naanyo le, ke edamo shi ni enu ehe le, emii sheo ehe naakpa ye ayemforo wu le gbee le hewo. No hewo le, mimiishe le eyi obo. **30** Esa ake nakai mo le aya no ashwere, shi mi le, esa ake mino aya no agbo.”

31 Mo ni je nwei ba le, efe mei krokomei fee. Mo ni je shikojij le no le, shikojij le no eje ni ewie shikojij le no nibii ahe. Mo ni je nwei eba le, efe mei krokomei fee. **32** No ni ena ni enu le, no he odase eyeo, shi mo ko mo ko ekpelee edase le no. **33** Mo fee mo ni ekpele edase le no le, eso naa* ake anokwafu ji Nyohomo. **34** Ejaake mo ni Nyohomo tsu le, Nyohomo wiemoi ewieo, ejaake Nyohomo letee mumo le he* ehāaa. **35** Tse le sumoo Bi le ni eno nibii fee ewo edenj.

3:20 *Aloo “akakpa enitsumo le ahe mama.”

3:22 *Ekā shi fanj ake, baptisimo le tee no ye Yesu gbetsomoo naa. Oketo Yoh 4:2 le he.

3:33 *Aloo “ema no mi.” 3:34 *Aloo “esu-suu mumo le.”

36 Mō ni jiec hemōkeyeli kpo ye Bi le mli le ye naano wala; mō ni gboō Bi le nō toi le, enān wala, shi moŋ Nyō-mō mlifu hio enō.

4 Be ni Nunṣo le ná ele ake Farisi-foi le enu ake Yesu miifee kaseloi babao ni eebaptisi mei babao hu fe Yohane— **2** tsebele, Yesu diēntse ebaptisiii shi moŋ ekaseloi le ni baptisi le— **3** eshi Yudea ni eyi mli ake eyaya Galilea ekonj. **4** Shi esa ake eyatso Samaria keya. **5** No hewo le, ebashe Samaria maŋ ko ni atseo le Sikar ni beŋke shikpoŋ ni Yakob kehā ebi Yosef le mli. **6** Anokwa, Yakob nubu le ye jemē. Agbene, akeni gbēnyiemō le ehā eto Yesu hewo le, eho eshwata shi ye nubu* le he. No mli le, eshe aaafee nmeletswaa ekpaa* le nō.

7 Samaria yoo ko ba nuyee. Yesu kee le ake: “Hā mi nu le eko manu.” **8** (Ejaake ekaseloi le etee maŋ le mli ameyahé niyenii.) **9** No hewo le, Samaria yoo le kee le ake: “Te fee tenj ni bo Yudafonyo le, obaa mi Samaria yoo le nu ni onu le?” (Ejaake Yudafoi le ke Samariabii be nō ko feemo.) **10** Yesu hā le hetoo ake: “Eji ole Nyōmō duromō keenō le ke mō ni bio bo ake, ‘Hā mi nu le eko manu’ le kule, bo moŋ obaabi le, ni ebaahā bo wala nu.” **11** Ekee le ake: “Onukpa, obe nō ko po ni akeyeo nu, ni nubu le mli kwō. Bele, negbe onā wala nu nēe ye mō? **12** Ani ofe wotse Yakob, mō ni hā wo nubu le, ni le ke ebii ke ekooloi hu nu mli nu le?” **13** Yesu hā le hetoo ake: “Mō fee mō ni nuō nu nēe eko le, kumai baaye le ekonj. **14** Mō fee mō ni nuō nu ni mahā le le eko le, kumai yenj le doŋj keaatee naano, shi nu ni mahā le le baatso nuhinjmei ye emli, ni ebaatue koni ehā naano wala.” **15** Yoo le kee le ake: “Onukpa, hā mi nu nēe eko, koni kumai akaye mi doŋj, ni mikakā he miba bie mibayē nu.”

16 Yesu kee le ake: “Yaa ni oya-tse owu ni oba bie.” **17** Yoo le here

nō ake: “Mibe wu.” Yesu kee le ake: “Owie anokwale ake, ‘Mibe wu.’” **18** Ejaake ogbā wumei enumō, ni nuu ni okeyo amro nēe, jee owu ji le. No le, owie anokwale.” **19** Yoo le kee le ake: “Onukpa, mina ake gbalō ji bo. **20** Gōn nēe nō wotsemēi le já ye, shi nye le nyekēo ake he ni esa ake mei ajá ye le ye Yerusalem.” **21** Yesu kee le ake: “Yoo, he mi oye, nmeletswaa le miiba, be mli ni jeeē gōn nēe nō, ni asan jeeē Yerusalem nyebaajá Tse le ye. **22** Nyejāā nō ni nyeleee; wō le, wōjāā nō ni wole, ejaake yiwalaheremo jec shishi kejeō Yudafoi le ano. **23** Shi nmeletswaa le miiba, ni eshe agbene, be mli ni anokwa jaloi le baajá Tse le ke mumō ke anokwale, ejaake, anokwa, Tse le miitao mei ni tamō neke ni amejá le. **24** Nyōmō le Mumō ni, ni mei ni jaa le le, esa ake amejá le ke mumō ke anokwale.” **25** Yoo le kee le ake: “Mile ake Mesia ni atseo le Kristo le miiba. Ké nakai mō le ba le, ebaajaje nibii fee etsōō wō fanj.” **26** Yesu kee le ake: “Mi mō ni mike bo wieo le, mi ni.”

27 Kēke ni ekaseloi le ba, ni efēe amē naakpēe ake eke yoo miwiwe. Shi kēle, mō ko ekēēe ake: “Meni otao?” aloo “Meni hewo oke yoo le wieo?” **28** No hewo le, yoo le shi enugbé le ni eyin etee maŋ le mli ni eyakēē mei le ake: **29** “Nyebaa nyebakwea nuu ko ni gba mi nibii fee ni miifee le. Ani jeeē Kristo le nē?” **30** Ameje kpo keje maŋ le mli ni amēbōi enjōbaa.

31 Nakai be le mli le, kaseloi le miikpa le fai ake: “Rabi, ye nō ko.” **32** Shi ekēē amē ake: “Miyē niyenii ni miyēo ni nyeleee.” **33** No hewo le, kaseloi le kēēē amēhe ake: “Ani mō ko ebahā le nō ko eye?” **34** Yesu kee amē ake: “Miniyenii ji ake mafee mō ni tsu mi le suōmōnaa nii ni magbe enitsumō le naa. **35** Ani nyēkēē ake eshwe nyōji ejwe dani nikpamō be le baashe? Naa! Miikēē nye ake: Nyeholea nyehinjmeii ano ni nyēkwea njōji le, ake amēgba futaa ni sa kpamō. Amro nēe **36** nikpalō le

4:6 *Aloo “nuhinjmei.” *Ni tsoō ake, aaafee shwane nmele 12.

miiná nyɔmɔwoo ni eebua yibii anaa kehā naano wala, bo ni afee ni nidulo le ke nikpalo le fee anya shi kome. **37** Ejaake ene gbefan le, wiemo ni awie le ji anokwale ake: Mo kome ji nidulo le, ni mo kroko ji nikpalo le. **38** Mitsu nye koni nyeyakpa no ni jee nye nyetsu he no ko. Mei krokomei etsu nii le, ni nye le, nyeba nye-miina amenitsumo le he see.”

39 Ni Samariabii ni je nakai man le mli le aten mei babao na hemokoyeli ye emli ye yoo le wiemo ni ekeye ame odase ake: “Egba mi nibii fee ni mifee le” hewo. **40** No hewo le, be ni Samariabii le ba eno le, amekpa le fai ake eke ame ahi shi, ni ehi jeme gbii eno. **41** Ni mei krokomei babao he ye ye no ni Yesu wie le hewo, **42** ni amekke yoo le ake: “Jee no ni owidie le keke hewo wcho wcho dɔnɔ; ejaake wo dientsɛ wɔnu ni wɔnā wole ake nuu nee ji je le yiwalaherelo le lelen.”

43 Gbii eno le see le, eshi jeme ni etee Galilea. **44** Shi Yesu dientsɛ ye odase ake gbalɔ ko hie be nyam ye le dientsɛ eman. **45** No hewo le, be ni eshe Galilea le, Galileabii le here le, ejaake amena nibii fee ni efee ye Yerusaleme ye gbijuroyeli le mli le, ejaake ame hu ametee gbijuroyeli le eko.

46 Keke ni esaa eba Kana ni yoo Galilea le, he ni ehā nu tso wein ye le. Ni mantse soɔɔ ko ye ni ebinuu he miye ye Kapernaum. **47** Be ni nuu nee nu ake Yesu eje Yudea eba Galilea le, etee eno ni eyakpa le fai ake ekpeleke shi keba ni ebatsa ebinuu le, ejaake eehe egbo. **48** Shi Yesu kee le ake: “Ké nyenaaa okadii ke naakpɛ nii le, nyehɛɛ nyeyeeɛ kɔkɔkɔ.” **49** Mantse soɔɔ le kee le ake: “Nunɔsɔ, kpelekemo shi oba dani mibi bibioo le agbo.” **50** Yesu kee le ake: “Yaa; obinuu le ye wala mli.” Nu le he wiemo ni Yesu ke le wie le eye ni eyin etee. **51** Shi be ni ekpeleke shi keyaa le, eno ji le ke le bakpe ni amekke le ake ebinuu le ye wala mli.*

4:51 *Aloo “ebinuu le he ebɔi le waa.”

52 No hewo le, ebi ame no nmeletswaa no ni ehe wa le le. Ni amekke le ake: “Atridii le tse ye eno nye, ye nmeletswaa ni ji kpawo” le no.” **53** Ni tse le na ele ake nakai nmeletswaa le no nonɔ ni Yesu kee le ake: “Obinuu le ye wala mli” le. No hewo le, le ke eshiabii le fee he ye. **54** Ene ji okadi ni ji eno ni Yesu fee be ni eje Yudea eba Galilea le.

5 Ene see le, Yudafoi le agbi jurɔ ko bashɛ, ni Yesu kwo ketee Yerusaleme. **2** Agbɛɛ kpaakpo ko ye Yerusaleme Gwanɛnɔ Agbɔ le masei ni atseɔ le ye Hebrɔ mli ake *Betesda*, ni eye koi enumɔ. **3** Mei pii ni ji helatsemei, shwilafɔi, akpakei, ke mei ni niji ke naji egbogboi kamɔ koi nee ashishi. **4** — **5** Shi nuu ko ye jeme ni hela ehao le afii nyonmai ete ke kpaanyo. **6** Be ni Yesu na nuu nee ká jeme, ni ele ake hela ehao le be klanɔ le, ekee nuu le ake: “Oosumo ni ohe awa bo?” **7** Helatse le hā le hetoo ake: “Onukpa, mibe mo ko ni ké ata nu le mli le, ebaawo mi ewo mli, shi ké miiba le, mo kroko tsoɔ mihie ebagbeo mli.” **8** Yesu kee le ake: “Tee shi! Wó osaa le ni onyie.” **9** Ni amro le, nuu le he wa le, ni ewo esaa le ni ebɔi nyiemo.

Nakai gbi le Hejɔmɔ Gbi ni. **10** No hewo le, Yudafoi le boi nuu ni atsa le le keemo ake: “Hejɔmɔ Gbi ne, ni mla enmɛɛ gbe ake owɔo saa le.” **11** Shi ehā ame hetoo ake: “Mo tuuntu ni hā mihe wa mi le kee mi ake, ‘Wó osaa le ni onyie.’” **12** Amɛbi le ake: “Namɔ ji mo ni kee bo ake, ‘Wó osaa le ni onyie’ le?” **13** Shi nuu ni atsa le le lee mo ni ji, ejaake Yesu ebote asafoku ni yoo jeme le aten.

14 Ene see le, Yesu na le ye solemowe le ni ekee le ake: “Naa, ohe ewa bo. Kaafee esha dɔnɔ, koni no ko ni fe tsutsu no le akaba onɔ.” **15** Nu le yin etee ni eyakee Yudafoi le ake Yesu ji mo ni hā ehe wa le le. **16** Ene hewo le, Yudafoi le boi Yesu haomo

4:52 *Ni tsoɔ ake, aaafee shwane nmele 1.

ejaake eefee nibii nēe ye Hejoomo Gbi le nɔ. **17** Shi ehā ame hetoo ake: “Mi-Tse kā he eetsu nii kebashi amrɔ nēe, ni mi hu mikā he miitsu nii.” **18** Ene hewo ni Yudafoi le je shishi ametao le amegbe fe tsutsu le, ejaake jee Hejoomo Gbi le keke ebuleɔ, shi moŋ eetse Nyɔŋmɔ ake le diɛntse e-Tse, eetsɔɔ ake eke Nyɔŋmɔ yeo egbo.

19 No hewo le, Yesu here nɔ ekee ame ake: “Lɛɛɛɛ, lɛɛɛɛ, miikēe nye ake, Bi le diɛntse nyen eto eyiŋ efee nɔ ko, ja nɔ ni enaa ake Tse le feo le. Ejaake nibii fēe ni nakai mɔ le feo le, nomei nɔŋŋ Bi le hu feo. **20** Ejaake Tse le doɔ Bi le he ni etsɔɔ le nibii fēe ni le diɛntse efeco le, ni ebaatsɔɔ le nitsumɔi wuji fe enɛemle tete, koni nyenaa akpe nyehē. **21** Ejaake bɔ ni Tse le teɔ gbohii ashī ni ehāa amē wala le, nakai nɔŋŋ Bi le hu ŋɔɔ wala ehāa mɔ fēe mɔ ni esumɔɔ ake ehā le le. **22** Ejaake Tse le ekooɔo mɔ ko mɔ ko, shi moŋ etu kojomɔ le fēe ewo Bi le deŋ, **23** koni mei fēe ke woo ahā Bi le tamɔ bɔ ni amekē woo hāa Tse le. Mɔ fēe mɔ ni ke woo hāa Bi le, eke woo hāa Tse le ni tsu le le hu. **24** Lɛɛɛɛ, lɛɛɛɛ, miikēe nye ake, mɔ fēe mɔ ni nuɔ miwiewe mɔ ni ehēɔ mɔ ni tsu mi le eyeɔ le ye naanɔ wala, ni ebanɔ kojomɔ mli, shi moŋ efo mli keje gbele mli ketee wala mli.

25 “Lɛɛɛɛ, lɛɛɛɛ, miikēe nye ake, ŋmɛletswaa le miiba, ni eshe agbene, be mli ni gbohii le baanu Nyɔŋmɔ Bi le gbee, ni mei ni bo toi* le baana wala. **26** Ejaake bɔ ni Tse le yɔɔ wala ye le diɛntse emli* le, nakai nɔŋŋ eŋhā Bi le hu ake enā wala ye le diɛntse emli. **27** Ni ehā le hegbē ake ekoo, ejaake le ji gbomɔ Bi le. **28** Ene akafee nye naakpɛɛ, ejaake ŋmɛletswaa le miiba, be mli ni mei fēe ni yɔɔ gbohii akaimo bui le amlī le baanu egbee **29** ni amebaaje kpo, mei ni fee nibii kpakpai le baana wala gbohiiashitee, ni mei ni tsu ni-

hiini le baana fɔbuu kojomɔ gbohiiashitee. **30** Mi diɛntse minyerŋ miyiŋ mato mafēe nɔ ko. Bɔ ni minuɔ le, nakai mikojoɔ, ni mikojomɔ le ja, ejaake mitaooɔ nɔ ni mi diɛntse misumɔɔ, shi moŋ nɔ ni mɔ ni tsu mi le sumɔɔ.

31 “Ké mi kome miyeɔ mihe odase le, midase le, jee anɔkwale ni. **32** Mɔ kroko ye ni yeo mihe odase, ni mile ake odase ni eyeɔ ye mihe le, anɔkwale ni. **33** Nyetsu mei ketee Yohane ŋɔɔ, ni eye anɔkwale le he odase. **34** Shi mi le, mike mihe efɔɔɔ gbomɔ ko odase nɔ, shi moŋ miwiewe nibii nēe koni ahēe nyeyiwalā. **35** Nakai nuu le ji kane ni tsoo ni kpɛɔ, ni nyesumɔɔ ake nyemii ashe nyehē babaoo ye ela le mli be kukuoo ko. **36** Shi miye odase ni fe Yohane nɔ le, ejaake nitsumɔi tuuntu ni mi-Tse kewo miden ake mitsu migbe naa le, nakai nitsumɔi le ni mitsuɔ le yeo mihe odase ake Tse le tsu mi. **37** Ni Tse le ni tsu mi le diɛntse eye mihe odase. Nyenuko egbee dā, ni asan nyenako esu dā, **38** ni ewiemɔ le ehiii nyemli, ejaake mɔ tuuntu ni etsu le le, nyehēee le nyeyēee.

39 “Nyemiitao ŋmalei le amlī, ejaake nyesusuɔ ake ketsɔɔ nomei ano le nyebaana naanɔ wala; ni nomei nɔŋŋ* ji nii ni yeo mihe odase le. **40** Ni kēle nyesumɔɔ ake nyebaa miŋɔɔ koni nyenā wala. **41** Mitaoɔo gbomēi ahienyam, **42** shi mile jɔgbanŋ ake nyehē Nyɔŋmɔ suomɔ le ye nyemli. **43** Miba ye mi-Tse gbēi mli, shi nyehereee mi. Ké mɔ kroko ba ye le diɛntse egbēi mli le, nyebaahe-re nakai mɔ le. **44** Ké nyewoɔ gbomēi ahie nyam ni nyetaoɔ hienyam kejeɔ amedēŋ, shi hienyam ni je Nyɔŋmɔ kome pɛ le ŋɔɔ le, nyetaoɔo le, te nyebaafēe tɛŋŋ nyehē nyeye le? **45** Nyekasusua ake mike sane baafɔ nyenɔ ye Tse le hie; mɔ ko ye ni ke sane fɔɔ nyenɔ, le ji Mose, mɔ ni nyekē nyehie efɔ eno le. **46** Anɔkwa, eji nyehē Mose nyeye kule, nyebaahe mi nyeye, ejaake nakai mɔ le ŋma mihe

5:25 *Aloo “mei ni boɔ toi.” 5:26 *Aloo “yɔɔ wala nɔkeens le ye le diɛntse emli.”

5:39 *Ni tsoo ake, ŋmalei le.

sane. **47** Shi ké nyeheee nakai mɔ le niŋmai le nyeyeee le, te nyaaafee teŋŋ nyehé miwiemɔi le nyeye le?"

6 Ené sɛɛ le, Yesu yin etee Galilea nshɔ loo Tiberia ŋshɔ* le sɛɛ. **2** Shi asafoku babao ko tee nɔ nyie esɛɛ, ejaake amemiina naakpɛɛ okadii ni efɛɔ, ni ji helatsemei ni etsaa le. **3** No hewɔ le, Yesu kwɔ ketee gɔŋ ko nɔ, ni eyata shi yɛ jɛmɛ, eke ekaselɔi le. **4** No mli le, Hehoo le, ni ji Yudafoi le agbi jurɔ le miibenkɛ. **5** Be ni Yesu hole ehinmɛii anɔ ni ena akɛ asafoku babao ko miiba enɔɔ le, ekɛɛ Filipino akɛ: "Nɛgbɛ wɔbaayahé aboloji* yɛ wɔhā menɛmɛii ni amɛyɛ?" **6** Shi ewie enɛ kekɛ le, ejaake ele nɔ ni eeba ebafee. **7** Filipino hā le hetoo akɛ: "Aboloo denarioi ohai enyɔ faaa bɔ ni ametenɔ mɔ fɛɛ mɔ baanā fioo ko po." **8** Ekaselɔi le atenɔ mɔ kome, Andrea, ni ji Simon Petro nyemi nuu le, kɛɛ le akɛ: **9** "Naa gbekɛ nuu fioo ko ni hiɛ akoko aboloji enumɔ kɛ nu mli loi enyɔ. Shi mei pii nɛɛ, amɛnɛgbɛ enɛ baa-shɛ?"

10 Yesu kɛɛ: "Nyhāa mei le ataraa shi." No mli le, jweii pii yɛ jɛmɛ, no hewɔ le, hii ni amɛyibɔ aafee akpei enumɔ le ho amɛtara shi. **11** Ni Yesu kɔɔ aboloji le, ni be ni eda shi le, ejara ehā mei ni tara shi le; nakai nɔŋŋ efɛɛ yɛ loi bibii le hu he, ni amɛnā bɔ fɛɛ bɔ ni amɛtaoɔ. **12** Shi be ni amɛyɛ amɛtɔɔ le, ekɛɛ ekaselɔi le akɛ: "Nyebuaa fufuji ni eshwe le anaa, koni nɔ ko nɔ ko akafite." **13** No hewɔ le, amɛbua akoko aboloji enumɔ le afufuji ni mei le yɛ ni shwɛ le anaa, amɛwɔ kentenɔ nyɔŋma kɛ enyɔ obɔɔ.

14 Be ni mei le na okadi ni Yesu fee le, amɛbɔi kɛɛmɔ akɛ: "Mɔ nɛ ji Gbalɔ ni baa je le mli le lɛɛ-lɛŋ." **15** Agbɛnɛ, Yesu le, akɛni ele akɛ amɛmiiba amɛbamɔ le ni amɛwɔ

6:1 * Kwɛmɔ Mat 4:18 sh. niŋ. **6:5** * Yɛ ŋma-lei le amlɔ le, aboloo ji mamu ni akɛ nu ekpɔtɔ ni ashā, ni bei pii le, akɛdamɔɔ shi kehāa niyeni.

le mantse hewɔ le, egbala ehe shi ni ekome too etee gɔŋ le nɔ ekonŋ.

16 Be ni shɛ gbekenaashi le, ekaselɔi le kpeleke shi ketee nshɔ le naa, **17** ni amɛbote lele ko mli, ni amɛbɔi nshɔ le foo kɛmiiya Kapernaum. Be nɛɛ mli le, dun ewo, ni Yesu bako amɛnɔɔ lolo. **18** Agbɛnɛ hu, akɛni kɔɔɔɔ ni naa wa ko miitswa hewɔ le, nshɔ le fee hamahama. **19** Shi be ni amɛwiri aafee shitoi ete loo ejwɛ* le, amɛna Yesu nyie nshɔ le hiɛ ni eebenkɛ lele le, ni gbeyei mɔmɔ amɛ. **20** Shi ekɛɛ amɛ akɛ: "Mi ni; nyekashea gbeyei!" **21** No hewɔ le, amɛsumɔ akɛ amɛnɔ le keba lele le mli, ni amɔ le, lele le yakpeleke yɛ shikpɔŋ nɔ he ni amɛyaa le.

22 Enɔ jetsɛremɔ le, asafoku le ni damɔ nshɔ le sɛɛ le na akɛ no mli le, lele ko be jɛmɛ akɛ ja lele bibioo ko, ni akɛ, Yesu fataaa ekaselɔi le ahe kɛbotee lele le mli, shi mon ekaselɔi le kɛkɛ yin amɛtee. **23** Shi leji je Tiberia ba he ni Nuntsɔ le da shi ni amɛyɛ aboloji le yɛ le mɛsɛi. **24** No hewɔ le, be ni asafoku le na akɛ Yesu loo ekaselɔi le be jɛmɛ le, amɛbotɛbotɛ amɛleji le amlɔ ni amɛba Kapernaum koni amɛbatao Yesu.

25 Be ni amɛna le yɛ nshɔ le sɛɛ le, amɛkɛɛ le akɛ: "Rabi, mɛɛ be oba biɛ?" **26** Yesu hā amɛ hetoo ekɛɛ: "Lɛɛlɛŋ, lɛɛlɛŋ, miikɛɛ nyɛ akɛ, jɛɛ okadii ni nyena le ahewɔ nyetaoɔ mi le, shi mon, akɛni nyeye aboloji le eko ni nyɛtɔɔ le hewɔ ni. **27** Nyekatsua niyenii ni fiteɔ le he nii, shi mon nyetsua niyenii ni fiteɛ ni hāa naanɔ wala ni gbɔmɔ Bi le baahā nyɛ le he nii; ejaake mɔ nɛ ji mɔ ni Tse le, Nyɔŋmɔ diɛntse, esɔɔ enaa ketsɔɔ akɛ ekpɛɛɔ enɔ le."

28 No hewɔ le, amɛkɛɛ le akɛ: "Mɛni esa akɛ wɔfɛɛ koni wɔnyɛ wɔtsu Nyɔŋmɔ nitsumɔi le?" **29** Yesu hā amɛ hetoo akɛ: "Nyɔŋmɔ nitsumɔ le nɛ, akɛ nyɛjie hemɔkɛyeli kpo

6:19 * Aafeɛ km enumɔ loo ekpaa. Sht. ŋm., "aafeɛ stadioi 25 loo 30."

ye mo ni etsu le le mli.” 30 Ni amekke le ake: “Mee okadi obaafee, koni wona ni wöhe bo woye? Mee nitsumo obaatsu? 31 Wotsemei le ye mana le ye na le no,* taake anma le, ake: ‘Ehā ame aboloo keje nwei ni ameye.’” 32 Keke ni Yesu kee ame ake: “Laeleñ, laeleñ, miikee nye ake, Mose hāaa nye aboloo le kejeee nwei, shi mon mi-Tse hāa nye anokwa aboloo le keje nwei. 33 Ejaake Nyochmo aboloo le ji mo ni kpeleke shi keje nwei ni enjo wala ehāa je le le.” 34 No hewo le, amekke le ake: “Nuntsō, hā wo aboloo nee daa.”

35 Yesu kee ame ake: “Miji wala aboloo le. Mo fee mo ni baa minjo le, hōmo yen le kōkōkō, ni mo fee mo ni jiec hemokoyeli kpo ye mimli le, kumai yen le kōkōkō. 36 Shi taake miikee nye le, nyena mi mon, shi kēle nyehēee nyeyēee. 37 Mei fee ni Tse le njo hāa mi le baaba minjo, ni mo ni baa minjo le mishwien le kōkōkō; 38 ejaake mikpeleke shi keje nwei keba koni mibafee mo ni tsu mi le suwōnaa nii, shi jee mi dienitse misuwōnaa nii. 39 Ene ji mo ni tsu mi le suwōnaa nii, ake mikahā mei ni enjā mi le aten mo ko kwraa nme mi, shi mon mitee ame shi ye naagbee gbi le no. 40 Ejaake ene ji mi-Tse suwōnaa nii, ake mo fee mo ni yose Bi le, ni ejiec hemokoyeli kpo ye emli le anā naano wala, ni matee le shi ye naagbee gbi le no.”

41 Keke ni Yudafoi le boi huhuu-huwie mo ye ehe, ejaake ekee ake: “Miji aboloo ni kpeleke shi keje nwei le.” 42 Ni amebōi keemo ake: “Ani jee Yesu, Yosef bi le, ni wole etse ke enye le ne? Te feo tenñ ni amro nee ekeo ake, ‘Mikpeleke shi keje nwei le?’” 43 Yesu here no ekee ame ake: “Nyekpaa huhuuu le wiemo ye nyeten. 44 Mo ko mo ko nyen aba minjo, ake ja Tse le ni tsu mi le gballa le dā, ni matee le shi ye naagbee gbi le no. 45 Anma ye Gbaloi le aml

ake: ‘Yehowa* baatsō ame fee nii.’ Mo fee mo ni boi Tse le toi ni ekaseo nii le baa minjo. 46 Jee ake gbomo ko ena Tse le pen, ja mo ni je Nyochmo njo le; mo ne ji mo ni ena Tse le. 47 Laeleñ, laeleñ, miikee nye ake, mo fee mo ni heo yeo le ye naano wala.

48 “Miji wala aboloo le. 49 Nyetsemei le ye mana le ye na le no,* ni kēle amegboi. 50 Ene ji aboloo ni kpeleke shi keje nwei le, koni mo fee mo aye eko ni ekagbo. 51 Miji aboloo ni hie kā ni kpeleke shi keje nwei le. Kē mo ko ye aboloo nee eko le, ebaahi shi keya naano; ni anokwa, aboloo ni mikebaahā koni je le anā wala le ji miheloo le.”

52 Keke ni Yudafoi le ke amehē boi nwanejee amekke: “Te nuu nee baafee tenñ eno eheloo ehā wo ni woye le?” 53 No hewo le, Yesu kee ame ake: “Laeleñ, laeleñ, miikee nye ake, keji nyeyēee gbomo Bi le heloo le, ni nyenuu elā le, nyēbe wala ye nyemli. 54 Mo fee mo ni yeo miheloo ni enuo milā le ye naano wala, ni matee le shi ye naagbee gbi le no; 55 ejaake miheloo le, anokwa niyenii ni, ni milā le, anokwa numōni. 56 Mo fee mo ni yeo miheloo ni enuo milā le, eyaa no eke mi feo ekome, ni mi hu mike le feo ekome. 57 Bo ni Tse hiekāalo le tsu mi, ni Tse le hewo mihie kā le, nakai nōññ mo ni yeo mi le hu hie baakā ye mihewo. 58 Ene ji aboloo ni kpeleke shi keje nwei le. Etamōo be ni nyetsemei le ye ni kēle amegboi le. Mo fee mo ni yeo aboloo nee baahi shi keya naano.” 59 Ewie nibii nee be ni etsōo nii ye kpeehe ko* ye Kapernaum le.

60 Be ni ekaseloi le aten mei babaoo nu ene le, amekke ake: “Wiemō ni wa ne; namo baanye toi abo?” 61 Shi akeni Yesu le ye emli ake ekaseloi le miwīwe huhuuu ye ene he hewo le, ekee ame ake: “Ani ene miitōto nyenane? 62 Ni kē nyena gbomo Bi le miikwo kemīiya he ni eyōo sá

6:45 *Kwemo Wiemo Titrii Amligbalamo le. 6:59 *Aloo “man gwaboo ko shishi.”

le hu? **63** Mumɔ le ji no ni hãa wala; heloo le he be seenamɔ ko kwraa. Wiemɔi ni mikɛ nyɛ wie le, mumɔ ni, ni wala ni. **64** Shi nyɛteŋ mei komei ye ni hee yeee." Ejaake keje shishi-je le, Yesu le mei ni hee yeee le ke mɔ ni baajie le ehã le. **65** Etsa no ekɛɛ ake: "Enɛ hewɔ mikɛɛ nyɛ ake, mɔ ko nyɛŋ aba miŋɔɔ ja Tse le ehã le hegbe le."

66 Enɛ hewɔ le, kaselɔi le atɛŋ mei babaoo ku amesɛɛ ketee nibii ni yɔɔ sɛɛ le ahe, ni amɛke le enyieɛɛ dɔŋŋ. **67** No hewɔ le, Yesu kɛɛ Mei Nyɔŋma ke Enyɔ le ake: "Ani nyɛ hu nyemii-tao ni nyɛya?" **68** Simon Petro hã le hetoo ake: "Nunɔtsɔ, namɔ ŋɔɔ wɔ-baaya? Bo oyɔɔ naanɔ wala wiemɔi le. **69** Wɔ le, wɔhe woye ni asan wonã wɔle ake bo ji Mɔ Krɔŋkrɔŋ ni je Nyɔŋmɔ ŋɔɔ le." **70** Yesu hã amɛ hetoo ake: "Ani jeee nyɛyi nyɔŋma ke enyɔ mihala? Ni kɛle nyɛteŋ mɔ kome ji mɔheguɔgbel."* **71** Anɔkwa, no mli le, eewie Yuda, Simon Iskariot bi le he, ejaake mɔ nɛɛ miiba ebajie le ehã, eye mli ake eji Mei Nyɔŋma ke Enyɔ le atɛŋ mɔ kome.

7 Enɛ sɛɛ le, Yesu tee no enyie kɛ-kpa Galilea, shi esumɔɔ ake efɛɔ nakai ye Yudea, ejaake Yudafoi le miitao le agbe. **2** Shi Yudafoi le Agbai* Agbi Jurɔ le miibenke. **3** No hewɔ le, enyemimeɪ le kɛɛ le ake: "Jee bie ni oya Yudea, koni okaselɔi le hu ana nitsumɔi ni otsuɔ le. **4** Ejaake mɔ ko mɔ ko be ni miitao ni ale le ye maŋ, nɪ efɛɔ no ko ye teemɔŋ. Akeni oofee nibii nɛɛ hewɔ le, jiemo ohe shi otsuɔ je le." **5** Anɔkwa, no mli le enyemimeɪ le ejieɛ hemɔkeyeli kpo ye emli. **6** No hewɔ le, Yesu kɛɛ amɛ ake: "Mibe le sheko, shi nyɛ le, daa nɛɛ, nyɛbe eshe. **7** Je le be yintoo ko ni ebaadamɔ no enyɛ nyɛ, shi mi le, enyɛɔ mi, ejaake miyɛɔ ehe odase ake enitsumɔi le nitsumɔi fɔji ni. **8** Nyɛ le, nyɛkwɔa keyaa gbi jurɔ le; mi le, mikwɔŋ keyaŋ gbi jurɔ nɛɛ bianɛ, ejaake mibe le sheko." **9** No

hewɔ le, be ni ekɛɛ amɛ nibii nɛɛ etã le, etee no ehi Galilea.

10 Shi be ni enyemimeɪ le ekwɔ ketee gbi jurɔ le sɛɛ le, le hu ekwɔ ketee, shi jeee ye fanŋ, moŋ le ye teemɔŋ. **11** No hewɔ le, Yudafoi le bɔi le taomɔ ye gbijurɔyeli le shishi ni amekɛɛ: "Nɛgbe nakai nuu le yɔɔ?" **12** Ni awiewieɛ ablebi pii ye asafoku le teŋ ye ehewɔ. Mei komei kɛɛ: "Gbɔmɔ kpakpa ji le." Mei krokomei hu kɛɛ: "Ejeeɛ gbɔmɔ kpakpa. Ela-kaa asafoku le." **13** Anɔkwa, mɔ ko mɔ ko ewieɛ ehe ye mei ahie ejaake amemiishe Yudafoi le agbeyei.

14 Be ni she gbijurɔyeli le tengbe le, Yesu kwɔ ketee sɔlemɔwe le ni eya-bɔi nitsɔɔmɔ. **15** Ni Yudafoi le anaa kpe amɛhe amekɛɛ: "Te nuu nɛɛ fee teŋŋ ele ŋmalei le* amlɪ neke, be mli ni ekaseko nii ye skul# ko kwraa mli le?" **16** Yesu hu hã amɛ hetoo ekɛɛ: "No ni mitsɔɔ le, jeee minɔ ni, shi moŋ mɔ ni tsu mi le no ni. **17** Keji mɔ ko miisumɔ ake efɛɛ E-suwɔmɔnaa nii le, ebaale keji nitsɔɔmɔ le je Nyɔŋmɔ ŋɔɔ aloo mi diɛntɛ mitoɔ mi-yiŋ miwiewɔ. **18** Mɔ fɛɛ mɔ ni too le diɛntɛ eyiŋ ewiewɔ le, eetao le diɛntɛ enunyam; shi mɔ fɛɛ mɔ ni tao mɔ ni tsu le le anunyam le, anɔkwafo ji le, ni no ko ni ejaaa be emli. **19** Mose hã nyɛ Mla le, aloo jeee nakai? Shi nyɛteŋ mɔ ko mɔ ko yeee Mla le no. Meni hewɔ nyɛtaoɔ mi nyɛgbe le?" **20** Asafoku le hã hetoo ake: "Oye daimonio. Namɔ taoɔ bo agbe?" **21** Yesu hã amɛ hetoo ake: "No kome pɛ mifɛɛ, ni nyɛ fɛɛ nyɛnaa ekpɛ nyɛhe nɛɛ. **22** Enɛ hewɔ Mose ŋɔ ketiafoo le ehã nyɛ le—jeeɛ ake eje Mose ŋɔɔ, shi moŋ eje tsemɛi le aŋɔɔ—ni nyɛfoɔ mɔ ketia ye Hejɔɔ-mɔ Gbi no. **23** Kɛ afoɔ gbɔmɔ ketia ye Hejɔɔ-mɔ Gbi no koni akaku Mose Mla le mli le, ani nyɛ le, nyemli efu mi waa akeni mihã mɔ ko he wa le jogbanŋ ye Hejɔɔ-mɔ Gbi no le hewɔ? **24** Nyɛkpa kponɔgbe ni nyɛkwɛɔ

6:70 *Aloo "abonsam." 7:2 *Aloo "Asesei."

7:15 *Sht. ŋm., "niŋmai le." #Ni tsɔɔ ake, rabifoi askul srɔtoi le.

kekoojoo le, mon le nyekojoa jale koojoo mo.”

25 Keke ni Yerusalembii le aten mei komei boi keemo ake: “Mo ne ji mo ni ametao le amegbe le, aloo jee le ni? **26** Ni kele, naa! eewie ye mei ahie, ni amekeree le no ko. Ani nyoeloi le ena ele ke nomimaa ake mo ne ji Kristo le? **27** No ni tamoo nakai le, wole he ni nuu nee je; kele ke Kristo le ba le, mo ko mo ko len he ni eje.” **28** Keke ni be ni Yesu tsoo nii ye solemowe le, ebo ekee: “Nyele mi ni nyele he ni mijje. Ni mitoo mi dientsye miyin mibaaa, shi mo ni tsu mi le ye lelen, ni nyelee le. **29** Mile le, ejaake najiangdamolo ni je enoo ji mi, ni nakai mo le tsu mi.” **30** No hewo le, ameye shishi ametao bo ni amebaafee amemo le, shi mo ko mo ko ke enine etaaa ehe ejaake enmeletswaa le shoko. **31** Fee see le, asafoku le aten mei pii na hemokoyeli ye emli, ni amekere ake: “Ke Kristo le ba le, ani ebaafee okadii babao fe no ni nuu nee fe nee?”

32 Farisifoi le nu ake asafoku le miwie ablebiwiemoi nee ye ehe, ni osofoi tsiifoi le ke Farisifoi le tsu buloi koni ameyamo le. **33** Keke ni Yesu kee: “Mike nye baahi shi be fioo dani maya mo ni tsu mi le oo. **34** Nyebaatao mi, shi nyenan mi, ni he ni miyoo le, nyenyen jeme nyeba.” **35** No hewo le, Yudafoi le keeree ye ameten ake: “Negbe nuu nee eto eyin ake ebaaya, ni no hewo le wonan le le? Ani eenye efee ake eto eyin ake ebaaya Yudafoi ni egbe eshwa Helabii le aten le anoo koni eyatsoo Helabii le anii? **36** Meni etaoo etsoo le be ni ekee ake, ‘Nyebaatao mi, shi nyenan mi, ni he ni miyoo le, nyenyen jeme nyeba’ le?”

37 Naagbee gbi le no, ni ji gbijuroyeli le gbi wulu le no le, Yesu damo shi ni ebo ekee: “Ke kumai miye mo ko le, eba miyoo ni ebanu nu. **38** Mo fee mo ni naa hemokoyeli ye mimli le, taake nmale le ekee le: ‘Fai ni wala nu yoo mli baaje emli too aho.’” **39** Shi ewie ene keko mumo ni mei ni naa

hemokoyeli ye emli le miiba abana le he; no mli le mumo le be, ejaake anako awo Yesu hie nyam. **40** Asafoku le aten mei komei ni nu wiamo nee boi keemo ake: “Gbalo le ne lelen.” **41** Mei krokomei hu miikee ake: “Kristo le ne.” Shi mei komei hu kee ake: “Kristo le, ani Galilea ebaaje? **42** Ani nmale le ekee ake Kristo le baaje David seshi le mli, ni ebaaje Betlehem, akrowa ni David hi mli le mli?” **43** No hewo le, mligbalamo ba asafoku le ten ye ehewo. **44** Kule ameten mei komei miitao ake amemo le, shi mo ko mo ko ke enine etaaa ehe.

45 Keke ni buloi le ku amesee keete osofoi tsiifoi le ke Farisifoi le anoo, ni amebi buloi le ake: “Meni hewo nyee le baaa le?” **46** Buloi le here no ake: “Gbomo ko gbomo ko ewieko neke da.” **47** Farisifoi le hu ha hetoo ake: “Ani nye hu alaka nye?” **48** Ani nyoeloi le loo Farisifoi le aten mo ko ena emli hemokoyeli? **49** Shi asafoku nee ni leee Mla le, alomo ame.” **50** Nikodemo, ni ba enoo be ko ni eho, ni eji ameten mo kome le kee ame ake: **51** “Wo-Mla le ekoo mo ko, ja anu enaa sane ni ana ale no ni efedo da, aloo jee nakai?” **52** Ameha le hetoo ake: “Ani bo hu Galilea oje? Taomo mli ni obaana ake gbalo ko eten shi kejen Galilea.”*

8 **12** Keke ni Yesu ke ame wie ekonon ekee: “Miji je le la le. Mo fee mo ni nyee mise le, enyen den mli donn, shi mon ebaana wala la le.” **13** No hewo le, Farisifoi le kee le ake: “Oyeo bo dientsye ohe odase; odase ni oyeo le, jee anokwale ni.” **14** Yesu ha ame hetoo ekee: “Ke miye mi dientsye mihe odase po le, midase le anokwale ni, ejaake mile he ni mijje keba ke he ni miyaa. Shi nye le, nyelee he ni mijje keba ke he ni miyaa. **15** Nyekojo ye heloo naa;” mi le mikojo mo ko mo ko

7:52 *Kk. 53 keyashi yitso 8, kk. 11 le be blema wolokpoi ni ake nijj nmala ni amoo afoo ameno le aten babao mli. 8:15 *Aloo “ye gbomei ataomo nii anaa.”

kwraa. **16** Ni kēle, kē mikojo po le, mikojomō le anōkwale ni, ejaake jee mi kome ni, shi Tse le ni tsu mi le ke mi ye. **17** Kefata he le, anja ye nye diēntse nye-Mla le mli ake: 'Mei enyo odase le, anōkwale ni.' **18** Miyeo mi diēntse mihe odase, ni Tse le ni tsu mi le hu yeo mihe odase." **19** Kēke ni amēkēe le ake: "Nēgbe o-Tse le yoo?" Yesu hā hetoo ake: "Nyēleee mi, asan nyēleee mi-Tse hu. Eji nyēle mi kule, nyēbaale mi-Tse hu." **20** Ewie wiēmōi nēe ye oniatsumōhe le, be ni etsōō nii ye solemōwe le. Shi mō ko mō ko mōō le, ejaake enmeletswaa le shēko.

21 No hewō le, ekēe amē ekōn ake: "Mi le, miishi kemiiya, ni nyēbaatao mi, ni kēle nyēbaagboi ye nyēhe esha le mli. He ni miyaa le, nyenyēn jēmē nyēba." **22** Kēke ni Yudafoi le bōi kēemō ake: "Ani ebaagbe ehe? Ejaake ekēe, 'He ni miyaa le, nyenyēn jēmē nyēba.'" **23** Etee nō ekēe amē ake: "Nye le, nyēje shishi nēe; mi le, mijē nwei. Nye le, nyēje je nēe mli; mi le, mijēēe je nēe mli. **24** No hewō ni mikēe nye ake: Nyēbaagboi ye nyēhe eshai le amlī le. Ejaake kē nyēheee nyēyēee ake mi ni le, nyēbaagboi ye nyēhe eshai le amlī." **25** No hewō le, amēbōi le kēemō ake: "Namō ji bo?" Yesu here nō ekēe amē ake: "Mēni hewō kwraa mikē nye wēō le?" **26** Miye nibii pii ni mawie ye nyēhe ni miye nibii pii ni makojo. Anōkwa sane ji ake, mō ni tsu mi le anōkwafo ni, ni nibii tuuntu ni minu ye enaa le, nomei miwēō ye je le mli le." **27** Amēyanuuu shishi ake Tse le he ekē amē wēō le. **28** Kēke ni Yesu kēe: "Kē nyēnā nyewō gbomō Bi le nō le,* nō ni nyēbaale ake mi ni, ni ake mitooō mi diēntse miyīn mifēee nō ko; shi nibii ni Tse le etsōō mi le, nomei miwēō. **29** Ni mō ni tsu mi le ke mi ye; eshiko mi kome, ejaake mifēō nō ni sa ehie be fēe be." **30** Be ni ewiēō nibii nēe, mei babaoō nā hemōkeyeli ye emli.

31 Kēke ni Yesu tee nō ekēe Yudafoi ni ehe le eye le ake: "Kēji nyēhi miwiēmō le mli le, bele mikasēlōi ji nyē lēlēn, **32** ni nyēbaale anōkwale le, ni anōkwale le baahā nyēye nyēhe." **33** Amēhere le nō ake: "Abraham seshibii ji wō, ni wōtsōmōko mō ko nyōji pēn. Te fēō tēnē ni okeō ake, 'Nyēbaaye nyēhe' le?" **34** Yesu hā amē hetoo ake: "Lēlēn, lēlēn, miikēe nye ake, mō fēe mō ni fēe esha le, esha nyōn ji le. **35** Kefata he le, nyōn ehiii we keyaaa naanō; bi ji mō ni hiō shi keyaa naanō. **36** No hewō le, kē Bi le hā nyēye nyēhe le, nyēbaaye nyēhe lēlēn. **37** Mile ake Abraham seshibii ji nyē. Shi nyēmii-tao nyēgbe mi, ejaake miwiēmō shwēreee ye nyētēn. **38** Nibii ni mina be mli ni mikē mi-Tse yōō le, nomei miwēō, shi nyē hu, nibii ni nyēnu ye nyētse le naa le, nomei nyēfēō." **39** Amēhā le hetoo ake: "Wōtse ji Abraham." Yesu kēe amē ake: "Abraham bii ji nyē kule, nyēbaatsu Abraham nitsumōi le. **40** Shi amō nēe nyēmii-tao nyēgbe mi, mi mō ni mikēō nyē anōkwale ni minu ye Nyōnōmō naa le. Abraham efēee enē. **41** Nye le, nyētse nitsumōi nyētsuō le." Amēkēe le ake: "Afōōō wō ye jēnba sha* mli; Tse kome wōyōō, le ji Nyōnōmō."

42 Yesu kēe amē ake: "Eji Nyōnōmō ji nyē-Tse kule, nyēbaasumō mi, ejaake Nyōnōmō nōō mijē kēba ni miyōō bie le. Mi diēntse mitooō miyīn mibaaa, shi mōn nakai mō le tsu mi. **43** Mēni hewō nyēnuuu nō ni miwēō le shi-shi le? Ejaake nyēnyēēē miwiēmō le toi nyēbo. **44** Nye le, nyēje nyētse ni ji Abonsam le mli, ni nyēsumōō ake nyēfēe nyētse le suōmōnaa nii. Nakai mō le gbōmōgbelō ji le be ni eje shishi le,* ni edamōōō shi shīnē ye anōkwale le mli, ejaake anōkwale be emli. Kē eemale le, le diēntse esubanē kpo ejieō le, ejaake amalelō kē malemō tse ji le. **45** Nō ni tamōōō nakai le, akēni mi le, miwēō anōkwale hewō le, nyēheee mi

8:28 *Ni tsoō ake, kē agbe le ye tso janē le nō le.

8:41 *Aloo "bōlenamō jēnba sha." Hela mli le, por-nei'a. Kwēmō Wiēmōi Titrii Amligbalamō le. 8:44 *Aloo "kēje shishijee le."

nyeyeee. **46** Nyetɛŋ namɔ buɔ mi fo ake mifee esha? Keji miwie anɔkwale le, meni hewɔ nyehēee mi nyeyeee le? **47** Mɔ ni je Nyɔŋmɔ ŋɔɔ le, ebɔɔ Nyɔŋmɔ wiemɔi atoi. No hewɔ ni nyebɔɔ toɪ le, ejaake nyeyēee Nyɔŋmɔ ŋɔɔ.”

48 Yudafoi le hā le hetoo ake: “Ani ejee anɔkwale ake, wɔkɛe ake, ‘Samariano ji bo ni oye daimonio?’” **49** Yesu hā hetoo ake: “Mibe daimonio, shi mike woo hāa mi-Tse, ni nye le nyegbeɔ mihe guɔ. **50** Shi mitaoo anunyam mihāaa mi diɛntse mihe; Mɔ ko ye ni taoo ni ekojɔ. **51** Lɛɛɛŋ, lɛɛɛŋ, miikɛe nye ake, keji mɔ ko ye miwiemɔ nɔ le, enaŋ gbele kɔkɔkɔ.” **52** Yudafoi le kɛe le ake: “Agbene wɔnā wɔle ake oye daimonio. Abraham gbo, ni gbalɔi le hu gboi, shi bo le okɛe, ‘Keji mɔ ko ye miwiemɔ nɔ le, esaŋ enaa gbele kɔkɔkɔ.’” **53** Ani ofe wɔtse Abraham ni gbo le? Gbalɔi le hu gboi. Namɔ okɛɔ ake oji?” **54** Yesu hā hetoo ake: “Keji miwo mi diɛntse mihie nyam le, minunyam le jee nɔ ko. Mi-Tse ji mɔ ni wɔɔ mihie nyam, mɔ ni nyekɛɔ ake le ji nye-Nyɔŋmɔ le. **55** Kɛle nyeleko le, shi mi le mile le. Ni kɛ mikɛe mileee le le, matsɔ amaleɔ tamɔ nye. Shi mile le ni miyeɔ ewiemɔ nɔ. **56** Nyetse Abraham mii she ehe naakpa ye hienokamɔ ni enā ake ebaana migbi le hewɔ, ni ena ni emii she ehe.” **57** Keke ni Yudafoi le kɛe le ake: “Oyeko afii nyɔŋmai enumɔ po, ni kɛle ona Abraham lo?” **58** Yesu kɛe ame ake: “Lɛɛɛŋ, lɛɛɛŋ, miikɛe nye ake, dani Abraham baaba shihile mli le, miye.” **59** Enɛ hewɔ le, amekɔɔ tei ake amekɛbaatswia le, shi Yesu tee ehe ni eje solemɔwe le etee.

9 Be ni ehɔɔ le, ena nuu ko ni eshwila keje efɔmɔ mli. **2** Ni ekasɔɔi le bi le ake: “Rabi, namɔ fee esha, nuu nɛe loo efɔɔɔi, hewɔ ni afɔ le shwilafo le?” **3** Yesu hā hetoo ake: “Nuu nɛe loo efɔɔɔi le efeko esha, shi moŋ eba le nakai koni ajie

Nyɔŋmɔ nitsumɔi le akpo ye egbefaŋ. **4** Ni je etsere nɛe, esa ake wɔtsu mɔ ni tsu mi le nitsumɔi; nyɔŋŋ le miiba, be mli ni mɔ ko nyetɛŋ nii atsu. **5** Gbii abɔ ni miyɔɔ le le mli nɛe, miji je le la le.” **6** Be ni ewie nibii nɛe egbe naa le, etsɛ lajɔ efɔ shikpɔŋ ni eke lajɔ le kpɔɔ sū, ni eke sū ni ekpɔɔ le kpa nuu le hiŋmeii anɔ **7** ni ekɛe le ake: “Yaafɔɔɔ le Siloam (eshishi ji ‘Atsu Keteɛ’) kpaakpo le mli.” Ni etee eyafɔɔɔ, ni eku esɛe eba ni eena nii.

8 Keke ni ekutsoŋbii le ke mei ni be ko ni eho le amēnaa le ake eeba nii le bɔi kɛemɔ ake: “Ani jee nuu ni kule etaa shi ebaa nii le nɛ?” **9** Mei komei kɛe ake: “Le ni.” Mei krokomei hu kɛe ake: “Dabi kwraa, shi eje le.” Nuu le tee nɔ ekɛe ake: “Mi ni.” **10** No hewɔ le, amɛbi le ake: “Bele, te fee tɛŋŋ ni ohinmeii gbele le?” **11** Ehā hetoo ake: “Nuu ko ni atseɔ le Yesu le kpɔɔ sū ni ekeka mihiŋmeii anɔ ni ekɛe mi ake, ‘Yaa Siloam ni oyafɔɔɔ.’ No hewɔ le, mitɛe ni miyafɔɔɔ ni mina nii.” **12** Keke ni amekɛe le ake: “Negbe nakai nuu le yɔɔ?” Ekɛe: “Milee.”

13 Amekpala nuu ni sá le eshwila le ketee Farisifoi le aŋɔɔ. **14** Shi gbi ni Yesu kpɔɔ sū ni ekegbele nuu le hiŋmeii le, Hejɔɔmɔ Gbi ni. **15** No hewɔ le, be nɛe mli le, Farisifoi le hu bɔi nuu le bimɔ bɔ ni fee ni ena nii. Ekɛe amɛ ake: “Eke sū ni akpɔɔ kpa mihiŋmeii anɔ, ni miyafɔɔɔ, ni miina nii.” **16** Keke ni Farisifoi le atɛŋ mei komei bɔi kɛemɔ ake: “Nuu nɛe jɛe Nyɔŋmɔ ŋɔɔ ejaake eyee Hejɔɔmɔ Gbi le.” Mei krokomei kɛe ake: “Te aaafee tɛŋŋ ni eshafeelɔ ko aaafee okadii ni tamɔ nakai le?” Ni mligbalamɔ ba ametɛŋ. **17** Ni amesaa amekɛe nuu shwilafo le ake: “Akɛni egbele ohinmeii hewɔ le, meni okɛɔ ye ehe?” Nuu le kɛe ake: “Gbalɔ ji le.”

18 Shi Yudafoi le heee yee ake kule shwilafo ji le ni enaa nii nɛe, keyashi beyino ni ameyatse nuu ni amɔ nɛe enaa nii le fɔɔi keba. **19** Ni amɛbi amɛ ake: “Ani nyebi le

ni nyekɛɔ akɛ afɔ lɛ shwilafo lɛ nɛ? Belɛ, tɛ fɛɛ tɛŋŋ ni amrɔ nɛɛ enaa nii lɛ?” **20** Efɔlɔi lɛ hā hetoo akɛ: “Wɔlɛ akɛ wɔbi lɛ nɛ, ni akɛ afɔ lɛ shwilafo. **21** Shi bɔ ni fɛɛ ni amrɔ nɛɛ enaa nii lɛ woleee; asan mɔ ni gbele ehinmeii lɛ hu woleee. Nyɛbia lɛ. Eda. Esa akɛ ewie ehā lɛ diɛntse ehe.” **22** Efɔlɔi lɛ wie nibii nɛɛ ejaake amemsihe Yudafoi lɛ agbeyei, ejaake Yudafoi lɛ ekpan momo akɛ, kɛ mɔ ko jaje etsɔɔ akɛ Yesu ji Kristo lɛ, esa akɛ ashwie nakai mɔ lɛ keje kpeehe* lɛ. **23** Enɛ hewɔ ni efɔlɔi lɛ kɛɛ akɛ: “Eda. Nyɛbia lɛ” lɛ.

24 No hewɔ lɛ, ametse nuu ni sá lɛ eshwila lɛ nɔ ni ji shii enyɔ nɔ, ni amekɛɛ lɛ akɛ: “Ŋɔɔ anunyam ohā Nyɔŋmɔ; wɔlɛ akɛ nuu nɛɛ eshafeelɔ ji lɛ.” **25** Ehā hetoo akɛ: “Kɛ eshafeelɔ ji lɛ lɛ, mi lɛ, mileee. Nɔ kome mile, no ji akɛ kule shwilafo ji mi, shi amrɔ nɛɛ miina nii.” **26** Keke ni amekɛɛ lɛ akɛ: “Meni efɛɛ bo? Tɛ efɛɛ tɛŋŋ ni egbele ohinmeii lɛ?” **27** Ehā amɛ hetoo akɛ: “Mi kɛɛ nyɛ momo, ni kɛlɛ nyɛbooo toi. Meni hewɔ nyɛtaoɔ nyenu ekonŋ lɛ? Ani nyɛ hu nyemii-tao nyɛtsɔmɔ ekaselɔi?” **28** Keke ni amɛɛ ehe feo amekɛɛ: “Nakai nuu lɛ kaselɔ ji bo, shi wɔ lɛ Mose kaselɔi ji wɔ. **29** Wɔlɛ akɛ Nyɔŋmɔ kɛ Mose wie, shi nuu nɛɛ, woleee he ni eje.” **30** Nuu lɛ hā amɛ hetoo ekɛɛ: “Eye naakpɛɛ waa akɛ nyɛleee he ni eje, ni kɛlɛ egbele mihinmeii. **31** Wɔlɛ akɛ Nyɔŋmɔ booo eshafeelɔi atoi, shi kɛ mɔ ko sheɔ Nyɔŋmɔ gbeyei ni efɛɛ esuɔmonaa nii lɛ, ebɔɔ mɔ nɛɛ toi. **32** Keje teteete lɛ, anuko akɛ mɔ ko egbele mɔ ko ni afɔ lɛ shwilafo hinmeii dā. **33** Eji nuu nɛɛ jɛɛ Nyɔŋmɔ ŋɔɔ kule, enyɛŋ nɔ ko kwraa efɛɛ.” **34** Amehā lɛ hetoo akɛ: “Bo lɛ, esha mli kwraa afɔ bo yɛ, ni kɛlɛ bo moŋ otsɔɔ wɔ nii nɛɛ?” Ni ameshwie lɛ keje jemɛ!*

35 Yesu nu akɛ ameshwie lɛ, ni be ni ena lɛ lɛ, ekɛɛ akɛ: “Ani oná hemo-

keyeli yɛ gbɔmɔ Bi lɛ mli?” **36** Nuu lɛ hā hetoo akɛ: “Onukpa, namo ni, koni maná hemokɛyeli yɛ emli?” **37** Yesu kɛɛ lɛ akɛ: “Ona lɛ, ni anɔkwa, mɔ ni kɛ bo wies lɛ, lɛ ji nakai mɔ lɛ.” **38** Ni ekɛɛ lɛ akɛ: “Nunɔtsɔ, miná hemokɛyeli yɛ emli.” Ni ekula shi ekɛ woo hā lɛ. **39** Ni Yesu kɛɛ: “Kojomɔ nɛɛ hewɔ miba je nɛɛ mli, no ji akɛ, koni mei ni enaa nii lɛ ana nii ni mei ni naa nii lɛ atsomɔ shwilafoi.” **40** Farisifoi lɛ atɛŋ mei ni kɛ lɛ yɔɔ jemɛ lɛ nu nibii nɛɛ, ni amekɛɛ lɛ akɛ: “Ani wɔ hu shwilafoi ji wɔ?” **41** Yesu kɛɛ amɛ akɛ: “Eji shwilafoi ji nyɛ kule, nyɛhe bɛ esha. Shi amrɔ nɛɛ nyekɛɔ akɛ, ‘Wɔmiina nii.’ Nyɛhe esha lɛ eka nyɛhe.”

10 “Lɛɛlɛŋ, lɛɛlɛŋ, miikɛɛ nyɛ akɛ, mɔ ni tsɔɔɔ shinaa lɛ mli keboteee gwanɛŋi atsū lɛ mli, shi moŋ etsɔɔ he kroko ekwɔɔ keboteɔ mli lɛ, nakai mɔ lɛ, julɔ kɛ ofɔyelɔ* ji lɛ. **2** Shi mɔ ni tsɔɔ shinaa lɛ mli keboteɔ mli lɛ, lɛ ji gwanɛŋi lɛ akwelɔ. **3** Shinaanaakwelɔ lɛ gbele ehāa mɔ nɛ, ni gwanɛŋi lɛ boɔ egbee toi. Eke lɛ diɛntse egwanɛŋi lɛ agbɛii tseɔ amɛ, ni enyieɔ amehie keje kpo. **4** Kɛ ejie lɛ diɛntse egwanɛŋi lɛ fɛɛ keje kpo lɛ, enyieɔ amehie, ni gwanɛŋi lɛ nyieɔ esɛɛ, ejaake amele egbee. **5** Amenyenŋ mɔkɔŋŋ ko sɛɛ kɔkɔkɔ, shi amebaajo foi keje ehe, ejaake ameleee meikɔŋji agbee.” **6** Yesu bu amɛ abɛ nɛɛ, shi amɛ lɛ, amenuuu nɔ ni ekɛɔ amɛ lɛ shishi.

7 No hewɔ lɛ, Yesu saa ekɛɛ: “Lɛɛlɛŋ, lɛɛlɛŋ, miikɛɛ nyɛ akɛ, miji shinaa kehā gwanɛŋi lɛ. **8** Mei fɛɛ ni baa ni amebakeɔ akɛ amɛji mi lɛ, julɔ kɛ ofɔyelɔi* ji amɛ; shi gwanɛŋi lɛ booo amɛ toi. **9** Miji shinaa lɛ; mɔ fɛɛ mɔ ni tsɔɔ minɔ keboteɔ mli lɛ, abaahere eyiwala, ni nakai mɔ lɛ baabote mli, ni ebaaje kpo, ni ebaaná lɛɛnii. **10** Julɔ baaa yaka, shi juu kɛ gbee, kɛ hiekatamɔ

9:22 *Kwemɔ Mat 4:23 sh. niŋ. *Kɛ ashwie mɔ ko keje kpeehe lɛ, etsɔɔ akɛ Yudafoi lɛ kɛ lɛ efo tako mli. 9:34 *Kwemɔ 9:22 sh. niŋ.

10:1 *Eshishi ji, mɔ ni haa mei anii; ojotswalɔ. 10:8 *Kwemɔ kk. 1 sh. niŋ.

hewo ebaa. Miba koni amená wala ni amená ni eteke no. **11** Miji tookwelo kpakpa le; tookwelo kpakpa le hoo ewala* enmoo shi eháa gwantenji le. **12** Apaafonyo, ni ejeee tookwelo ni gwantenji le hu jeee eno le, naa ake klan miiba ni ejoj foi eshio gwantenji le—ni klan le bamoo amé ni egbeo amé eshwáa— **13** ejaake apaafonyo ji le, ni edoo gwantenji le ahe. **14** Miji tookwelo kpakpa le. Mile migwantenji le, ni migwantenji le hu le mi, **15** taake Tse le le mi ni mi hu mile Tse le; ni minoo miwala* minmoo shi miháa gwantenji le.

16 “Ni miye gwantenji krokomei ni jeeé tsú nées mli; esa ake mike nomei hu aba mli, ni amebaabo migbee toi, ni amebaato tooko kome ye tookwelo kome shishi. **17** Ene hewo ni Tse le sumoo mi le, ejaake mino miwala* minme shi, koni minine ashe no ekonj. **18** Mo ko mo ko shoo ye miden, shi mi dienjse mikenmoo shi. Miye hegbe ake mikenmoo shi, ni miye hegbe ake minine sheo no ekonj. Miná kitá nées keje mi-Tse hoo.”

19 Mligbalamo ba Yudafoi le atenj ekonj ye wiemoi nées ahewo. **20** Ametenj mei babaoo kee ake: “Eye daimonio, ni eye seke. Meni hewo nyeboo le toi?” **21** Mei krokomei kee: “Jeeé mo ni yoo daimonio wiemoi ne. Ani daimonio ko baanye agbele shwilafoi ahinjmeii?”

22 Nakai be le mli le, aaye Nojoo Gbi Jur le ye Yerusalem. Féi be mli ni, **23** ni Yesu nyie solemowe le ye Solomon Koishi le. **24** Keke ni Yudafoi le gba bo le, ni ameboi le keemo ake: “Be enyie kwraa obaahá wome* keyashi? Ké bo ji Kristo le, keemo wo fanj.” **25** Yesu há amé hetoo ake: “Mikee nye, ni kéle nyehée nyeyee. Nitsumoi ni mitsuo ye mi-Tse gbéi mli le, nomei ye mihe odase. **26** Shi nyehée nyeyee, ejaake nyejee migwantenji. **27** Migwantenji

le bo migbee toi, ni mile amé, ni amenyieo misée. **28** Miháa amé naano wala, ni akpátanj amehie koooko, ni mo ko mo ko shoo amé ye miden. **29** No ni mi-Tse enhá mi le fe nibii krokomei fée, ni mo ko mo ko nyen ashó amé ye Tse le den. **30** Mi ke Tse le fée le, ekome ni.”*

31 Yudafoi le kolé tei ekonj ake amekabaatswia le. **32** Yesu here ameno ake: “Mijie nitsumoi kpakpai pii ni je Tse le hoo le akpo mitsoo nye. Te nakai nitsumoi le atenj no hewo ni nyebaatswia mi tei nées?” **33** Yudafoi le há hetoo ake: “Jeeé nitsumoo kpakpa le hewo wobaatswia bo tei le, shi mon musuboo hewo; ejaake bo ni gbomo ji bo le, ofeo ohe nyoo mo ko.” **34** Yesu há amé hetoo ake: “Ani anmako ye nye-Mla le mli ake, ‘Mikee, “nyoo mo ji nye?”’” **35** Ké etse mei ni Nyoo mo wiemo le wie eshi amé le ‘nyoo mo,’—ni kéle anyen agu nmale le— **36** ani nyemiikee mi mo ni Tse le efee mi kronkron, ni etsu mi keba je le mli le ake, ‘Obó musu,’ akeni mikée ake, ‘Nyoo mo Bi ji mi’ le hewo? **37** Ké mitsuu mi-Tse nitsumoi le, nyekahea mi nyeyea. **38** Shi ké mitsuo, ni kéle nyehée mi nyeyee po le, nyehéa nitsumoi le nyeyea, koni nyebale ni nyeya no nyele ake Tse le ke mi efee ekome, ni mi hu mi ke Tse le efee ekome.” **39** No hewo le, ameka ekonj ake amebaamo le, shi eje amenj.

40 Ni eyafo Yordan ekonj ketee he ni Yohane baptisio ye tsutsu le, ni eyahi jeme. **41** Ni mei babaoo ba enoo, ni ameboi keemo ake: “Yohane efee okadi ko mon, shi nibii fée ni Yohane wie ye nuu nées he le, anokwale ni.” **42** Ni mei babaoo ná hemoke yeli ye emli ye jeme.

11 Agbene, nuu ko ni atseo le Lazzaro le he miye; eje Betania, Maria ke enyemi yoo Marta mei akrowa le. **2** Neke Maria nées ji mo ni fo se mu ni jeo nma eshwie Nunjoo le

10:11 *Aloo “esusuma.” 10:15, 17 *Aloo “mitsusuma.” 10:24 *Aloo “wosusumai amé.”

10:30 *Aloo “Mi ke Tse le efee ekome.” 10:34 *Aloo “nyetamo nyoo mo.”

he ni eke eyitsoi tsumo enaji ahe le; enyemi nuu Lazaro he yoo le. **3** No hewo le, enyemime i yei le ke shee maje le amekke: "Nuntsɔ, naa! mo ni odoo ehe le he miye." **4** Shi be ni Yesu nu le, ekke: "Nekɛ hela nɛe jeeɛ no ni baayagbe naa ye gbele mli, shi mon koni akewo Nyɔɔmɔ hie nyam, koni atso no no awo Nyɔɔmɔ Bi le hu hie nyam."

5 Agbene, Yesu sumoo Marta ke enyemi yoo le ke Lazaro fee. **6** Shi be ni enu ake Lazaro he miye le, anokwa, ehi shi ye he ni eyoo le gbii enyo kafata he. **7** Kɛke ni no see le, ekke kaselbi le ake: "Nyeħaa woyaa Yudea ekonɔ." **8** Kaselbi le kee le ake: "Rabi, etseko tso ni Yudeabii le tao ake ametswia bo tei, ni ooya jeme ekonɔ lo?" **9** Yesu ha hetoo ake: "Ani jee nmeletswai nyɔɔmɔ ke enyo yoo jetseremo mli? Keji mo ko nyie shwane le, etee, ejaake enaa je nɛe la le. **10** Shi keji mo ko nyie nyoo le, etoo, ejaake la le be emli."

11 Be ni ewie nibii nɛe, ekeshi see ake: "Wonaanyo Lazaro ewo, shi miye jeme ni mayatsi le." **12** Ni kaselbi le kee le ake: "Nuntsɔ, ke wo ewoo le, ehe baawa le." **13** Shi no mli le, Yesu miwie egbele he. Shi amesu ake ewie wo ni awoo kejo he le he. **14** Kɛke ni Yesu kee ame fanɔ ake: "Lazaro egbo, **15** ni nye hewo le, miná miishɛe pam ake mibe jeme, koni nyehɛ nyeye. Shi nyehaa woyaa enoo." **16** No hewo le, Toma, mo ni atso le Haaɔi le kee enanemei kaselbi le ake: "Nyeħaa wo hu woyaa koni wɔke le ayagbo."

17 Be ni Yesu she jeme le, ena ake Lazaro eye gbii ejwe momo ye gbonyo bu* le mli. **18** Shi Betania beɔke Yerusalem, ni eke le ten jekemo aafee shitoi enyo.* **19** Ni Yudafoi le aten mei pii eba Marta ke Maria oo koni amebasheje amemii ye amenyemi nuu le hewo. **20** Be ni Marta nu ake Yesu miiba le, etee eke le ya-

kpe; shi Maria le, etee no eta shia. **21** Kɛke ni Marta kee Yesu ake: "Nuntsɔ, eji oye bie kule, minyemi nuu le naaa agbo. **22** Ni kee, amro nɛe po le, mile ake no fee no ni obaabi Nyɔɔmɔ le, Nyɔɔmɔ kebaaha bo." **23** Yesu kee le ake: "Onyemi nuu le baate shi." **24** Marta kee le ake: "Mile ake ebaate shi ye gbohiashitee le mli ye naagbe gbi le no." **25** Yesu kee le ake: "Miji gbohiashitee le ke wala le. Mo ni jieo hemokoyeli kpo ye mimli le, ke egbo po le, ebaaba wala mli; **26** ni mo fee mo ni hie ka ni jieo hemokoyeli kpo ye mimli le gbɔɔ koo. Ani oheo ene oyeo?" **27** Ekke le ake: "Hee, Nuntsɔ, miheo miyeo ake bo ji Kristo le, Nyɔɔmɔ Bi le, mo ni baa je le mli le." **28** Be ni ewie ene le, eyin etee eyatse enyemi yoo Maria, ni ekke le pe ake: "Tsoo le eba ni eetse bo." **29** Be ni Maria nu ene le, ete shi oya ni etee enoo.

30 Yesu nako abote akrowa le mli, shi mon eye he ni Marta ke le kpe ye le lolo. **31** Be ni Yudafoi ni ke Maria yoo shia ni amesheje emii le na ake Maria ete shi oya ni eje kpo le, amenyie esee, ejaake amesu ake eeya gbonyo bu* le he eyafo ye jeme. **32** Be ni Maria she he ni Yesu yoo le ni ehinmei gba eno le, eho egbee enaji anaa ni ekke le ake: "Nuntsɔ, eji oye bie kule, minyemi nuu le naaa agbo." **33** Be ni Yesu na ake eefo ni Yudafoi ni ke le ba le hu miifo le, ewere ho ehe ye emli* ni ehao. **34** Ekke: "Negbe nyeke le enme?" Amekke le ake: "Nuntsɔ, ba ni obakwe." **35** Yesu hinmeian kpala nu. **36** Kɛke ni Yudafoi le boi keemo ake: "Nyekwea, edoo ehe waa!" **37** Shi ameten mei komei kee: "Nuu nɛe ni gbele shwilafo le hinmei le, ani enyen efee ni kule mo nɛe aka-gbo?"

38 Kɛke ni Yesu were ho ehe ye emli ekonɔ ni eba gbonyo bu* le he. Anokwa, tekplo ni, ni te bu naa. **39** Yesu kee: "Nyejiea te le." Marta,

11:17, 31, 38 * Aloo "gbonyo kaimo bu." 11:18 * Aafee km etc. Sht. nm., "aafee stadioi 15."

11:33 * Sht. nm., "ye mumo le mli."

mɔ ni egbo le nyemi yoo le kɛɛ le ake: "Nunṣɔ, bene nɛɛ eeje fu, ejaake eye gbii ejwɛ." **40** Yesu kɛɛ le ake: "Ani mikɛɛ bo ake kɛ ohe oye le obaana Nycɔnmɔ anunyam le?" **41** No hewɔ le, amejje te le. Keke ni Yesu hole ehinmeii anɔ ketee ḡwei ni ekɛɛ: "Ataa, miida bo shi ake obo mi toi. **42** Anokwa, mile ake oboɔ mi toi daa; shi asafoku ni damɔ bie le hewɔ miwies le, koni amehɛ ameyɛ ake bo otsu mi." **43** Be ni ewie nibii nɛɛ, ebo kɛ gbee ni wa ekɛɛ: "Lazaro, jee kpo!" **44** Nuɔ ni no mli le egbo le je kpo ni ake mamai ebala enaji ke eniji, ni ake mama efi ehie. Yesu kɛɛ amɛ ake: "Nyɛfɛnea le ni nyehāa eyaa."

45 No hewɔ le, Yudafoi ni ba Maria ḡɔɔ ni na nɔ ni Yesu fee le atɛn meii pii nā hemɔkeyeli ye emli, **46** shi amɛten meii komei yin amɛtee Farisifoi le anɔɔ ni ameyagba amɛ nɔ ni Yesu fee le. **47** No hewɔ le, osɔfoi tsiifoi le kɛ Farisifoi le bua Sanhedrin* le naa kekpe, ni amɛkɛɛ: "Mɛni wɔfɛɔ, ejaake nuu nɛɛ fɛɔ okadii pii?" **48** Kɛ wɔɔmɛ le gbɛ nɛ eya nɔ neke nɔɔn le, amɛ fɛɛ amɛbaaná hemɔkeyeli ye emli, ni Romabii le baaba amɛbanɔ wɔɔjamɔhɛ* kɛ wɔɔman le." **49** Shi amɛten mɔ kome, Kaiafa, ni ji osɔfonukpa ye nakai afi le mli le kɛɛ amɛ ake: "Nyɛleee nɔ ko kwraa, **50** ni nyɛsusuko he hu ake sɛenamɔ ye he kehā nyɛ ake gbɔmɔ kome baagbo ehā meii le, mon je nɔ ni jenman muu le fɛɛ hie baakpātā." **51** Shi jee le diɛntse eto eyin ewie enɛ, shi mon akeni osɔfonukpa ji le ye nakai afi le mli hewɔ le, egba ake Yesu baagbo ehā man le, **52** ni jee kehā man le pe, shi mon koni ebua Nycɔnmɔ bii ni egbe eshwā le hu anaa efɛe amɛ ekome. **53** No hewɔ le, keje nakai gbi le nɔ keyaa le, amɛtee eyi nɔ apam koni amegbe le.

54 No hewɔ le, Yesu enyieɛ kpekteplee dɔɔn ye Yudafoi le atɛn, shi mon eshi jɛmɛ etee kpokpaa ni bɛn-

ke ḡa le nɔ* le nɔ, ni etee man ko ni atɛɔ le Efraim le mli, ni eke kaselɔi le yahi jɛmɛ. **55** Agbɛnɛ, Yudafoi le a-Hehoo le miibɛnke, ni meii babaao je koiaseɛ amekwɔ ketee Yerusalem dani Hehoo le ashe, koni ameyatsuu amehɛ ye kusum naa. **56** Amemii-tao Yesu, ni be ni amɛdamɔdamɔ shi ye sɔlemɔwe le, amɛkɛkɛɛ amehɛ ake: "Te nyɛsusuko tɛnɔ? Ani eban gbi jurɔ le kwraa?" **57** Shi osɔfoi tsiifoi le kɛ Farisifoi le ewo kitā ake kɛ mɔ ko nā ele he ni Yesu yoo le, ebabo amanie, koni ameyamɔ le.

12 Be ni eshwe gbii ekpaa dani Hehoo le baashe le, Yesu ba Betania, he ni Lazaro, mɔ ni Yesu etee le shi keje gbɔhii atɛn le, yoo le. **2** No hewɔ le, amɛnɛmɛ gbɛke okpɔlɔ amehā le ye jɛmɛ, ni Marta sɔmɔ amɛ, shi Lazaro ji meii ni ke le tara niyɛnii le ashi* le atɛn mɔ kome. **3** Keke ni Maria ḡɔ mu ni jeɔ ḡma, nardo mu krɔnɔn, ni jara wa naakpa ni ḡmɛɔ nsenii tɛ kome,* ni efɔse eshwie Yesu naji ahe ni eke eyitsɔi tsumɔ enaji ahe. Ni mu le ḡma le yi shia le tɔ. **4** Shi Yuda Iskariot, ekaselɔi le atɛn mɔ kome, ni miiba ebajie le ehā le kɛɛ: **5** "Mɛni hewɔ ahɔɔ mu ni jeɔ ḡma nɛɛ denarioi ohai ete ni akɛhā ohiafoi?" **6** Shi ekɛɛ enɛ, jee akeni esusuko ohiafoi ahe le hewɔ, shi mon akeni julɔ ji le ni le ehieɔ shika adeka le ni efɔɔ shika ni akewɔ mli le juu le hewɔ. **7** Keke ni Yesu kɛɛ: "Nyɛshia le, koni efɛe kusum nɛɛ kehā mifuu gbi le. **8** Ejaake ohiafoi le nyɛke amɛ ye daa, shi mi le jee daa mike nyɛ baahi shi."

9 Agbɛnɛ, Yudafoi le atɛn asafoku babaao ko nā amɛle ake eye jɛmɛ, ni amɛba, jee Yesu pɛ hewɔ, shi mon koni amɛbakwe Lazaro, mɔ ni etee le shi keje gbɔhii atɛn le hu. **10** Ni osɔfoi tsiifoi le tee Lazaro yi nɔ apam ake amɛbaagbe le hu, **11** ejaake le ehewɔ le, Yudafoi le atɛn meii pii

11:47 *Kwɛmɔ Mat 26:59 sh. nin. 11:48 *Ni tɔɔɔ ake, sɔlemɔwe le.

11:54 *Kwɛmɔ Mat 3:1 sh. nin. 12:2 *Aloo "tara okpɔlɔ le he." 12:3 *Ni tɔɔɔ ake, Roma nsenii tɛ, aaafɛe g 327.

miya jeme ni amemiina hemokoyeli ye Yesu mli.

12 Eno jetsere mo le, asafoku ba-
baoo le ni eba gbi jurc le nu ake
Yesu miiba Yerusalem. **13** No hewo
le, amekolo bleoi ni amejc kpo koni
ameke le ayakpe, ni amebci bolomc
ake: "Ofaine, heremo eyiwala! Ajoc
mo ni baa ye Yehowa* gbci mli le,
Israel Mantse le!" **14** Be ni Yesu na
teji bi ko le, eho eta nc, taake anja
le, ake: **15** "Kaashe gbeyei, Zion bi-
yoo. Naa! Omantse le miiba, eta teji
bi nc." **16** Shishijee le, ekaselci le
nuu nibii nee ashishi, shi be ni awo
Yesu hie nyam le, amekai ake anja
nibii nee ye ehe, ni ake, amefee nibii
nee ameha le.

17 Agbene, asafoku le ni fata ehe
be ni etse Lazaro keje gbonyo bu* le
mli, ni etee le shi keje gbohii atej
le tee nc ameye odase. **18** Enne hewo
hu ni asafoku le tee koni ameke le
ayakpe le, ejaake amenu ake efee
okadi nee. **19** No hewo le, Farisifoi
le kekeke ye ameten ake: "Te nye-
na ake nyenyeee fei nyefee. Naa! Jen
muu le fee ni ef4 kenye esee nee."

20 Agbene, Helabii komei ye mei
ni eba koni amebaja ye gbi jurc le
nc le atej. **21** No hewo le, mei nee
tsi amebenke Filipino, mo ni je Betsai-
da ye Galilea le, ni amebci le bimc
ake: "Onukpa, womiitao wona Yesu."
22 Filipino ba ebake Andrea. Andrea
ke Filipino ba ni amebakee Yesu.

23 Shi Yesu ha ame hetoo ekee:
"Imeletswwa ni akebaawo gbomc Bi
le hie nyam le eshe. **24** Leelen, lee-
len, miikee nye ake, ke nmaa kuli ko
enyoc shikpc ni egbo le, no le eye
ake nmaa kuli kome le ncnc; shi ke
egbo le, ewoc yibii pii. **25** Mo fee mo
ni doc ewala* he le kpataa hie, shi
mo fee mo ni nyoc ewala* ye je nee
mli le, ebaabaa yi keh4 naanc wala.
26 Keji mo ko baasomc mi le, ha

enyie misee, ni he ni miyoc le, jeme
misococ le hu baahi. Keji mo ko baa-
somc mi le, Tse le baawo ehie nyam.
27 Agbene, mihao,* ni meni maaee?
Ataa, heremo mi keje nmeletswaa
nee mli. Kele, ene hewo miba nmeletswaa
nee mli le. **28** Ataa, wo ogbei le hie
nyam." Keke ni gbee ko je nwei kee:
"Min4 miwo ehie nyam, ni mawo ehie
nyam ekon." "

29 Asafoku ni damo jeme le nu, ni
amebci keemo ake nugbo eshi. Mei
krokomei hu kee: "Imeletswwa ko ke le
ewie." **30** Yesu ha hetoo ake: "Jee
mihewo gbee nee ba, shi nye mon
nyehewo. **31** Agbene aakojo je nee;
agbene abaafa je nee nyoc le ashe
af5. **32** Ni kele, mi le, ke awo minc
keje shikpc le nc le, magbala mei
srctoi fee keba miyoc." **33** Anokwa,
ewie ene ketoc nc gbele ni ebaagbo
le. **34** Keke ni asafoku le ha le he-
too ake: "Wonc keje Mla le mli ake
Kristo le hic shi keyaa naanc. Te feo
tenj ni bo le, okeo ake esa ake awo
gbomc Bi le nc le? Namc ji gbomc Bi
nee?" **35** No hewo le, Yesu kee ame
ake: "La le baahi nyeten be kukuoo
ko. Nyenyiea be mli ni nyeyoc la le
lolo le, koni dun le akaye nyenc; mo
fee mo ni nyieo dun le mli le, elee
he ni eyaa. **36** Gbii abo ni nyeyoc la
le nee, nyejiea hemokoyeli kpo ye la
le mli, koni nyetsomc la bii."

Yesu wie nibii nee ni eyinj etee ni
eyatee ehe koni amekana le. **37** Eye
mli ake efee okadii pii ye amehie
mon, shi amenaaa hemokoyeli ye
emli, **38** koni gbalc Yesaia wiemo
le aba mli, ekee ake: "Yehowa,* namo
ena hemokoyeli ye nc ni anu ye wnaa
le mli?" Ni Yehowa* nine le, namo
ajie kpo atoc?" **39** No hewo ni ame-
nyeee amehie ameye le ji ake, Yesaia
saa ekee: **40** "Eshwila amehinjmeii,
ni ekpilih ametsuii, koni amekana ke
amehinjmeii, ni ameke ametsuii aka-
nu shishi ni amekakpale ni mitsa
ame." **41** Yesaia wie nibii nee eja-

12:13, 38 *Kwemo Wiemo Titrii Amligbalamo
le. 12:17 *Aloo "gbonyo kaimc bu." 12:25
*Aloo "esusuma."

12:27 *Aloo "misusuma ehao." 12:38 #Aloo
"ye womaniebcoc le mli?"

ke ena enunyam le, ni ewie ehe. **42** Fée mli le, nɔyɛlɔi le aten mei pii po ná hemɔkeyeli ye emli, shi Farisifoi le ahewo le, amejajee hemɔkeyeli ni ameyɔɔ ye emli le ametsɔɔ, koni akashwie amɛ keje kpeehe le;* **43** ejaake amɛsumɔɔ gbɔmɛi ahienyam mon fe Nyɔɔɔm anunyam le.

44 Shi Yesu bo ekee: "Mɔ fée mɔ ni náa hemɔkeyeli ye mimli le, jee mi pɛ mimli enáa hemɔkeyeli ye, shi ye mɔ ni tsu mi le hu mli; **45** ni mɔ fée mɔ ni naa mi le naa mɔ ni tsu mi le hu. **46** Miba je le mli akɛ la, koni mɔ fée mɔ ni náa hemɔkeyeli ye mimli le, akaká he ehi dun le mli. **47** Shi ké mɔ ko nu miwiemɔi le ni eyeeɛ nɔ le, mikojoɔo le; ejaake mibaaa koni mibakojo je le, shi mon koni mibahere je le yiwala. **48** Mɔ fée mɔ ni kwaa mi ni emɔɔ miwiemɔi le amlɛ le, eye mɔ ko ni baakojo le. Wiemɔ ni miwie le ji nɔ ni baakojo le ye naagbee gbi le nɔ. **49** Ejaake mitoo mi diertse miyɔn miwiee, shi Tse le ni tsu mi le diertse ewo mi kitá ye nɔ ni mikɛɛ ke nɔ ni miwie le he. **50** Ni mile akɛ ekitá le, naano wala ni. No hewo le, nɔ fée nɔ ni miwie le, bo ni Tse le ekee mi le, nakai miwieɔ."

13 Agbene, dani Hehoo gbi jurɔ le baashe le, akeni Yesu le akɛ enmeletswaa ni ekebaaje je nɛ mli keya Tse le ɔɔ le eshe hewo le, bo ni esumɔɔ le diertse enii ni yɔɔ je le mli le, esumɔ amɛ aahu keyashi naagbee. **2** No mli le, gbɛke niyeli le miya nɔ, ni Abonsam enjwo Yuda Iskariot, Simon binuu le tsui mli momo koni ejie le ehá. **3** No hewo le, Yesu le, akeni ele akɛ Tse le enj nibii fée ewo eden, ni akɛ, Nyɔɔɔm ɔɔ eje keba, ni eeya Nyɔɔɔm ɔɔ hewo le, **4** ete shi keje gbɛke niyeli le shishi ni ejie etadei anɔhaanɔi le eshwie shi. Ni ekɔ papam, ni ekehɔm ehe. **5** No sɛɛ le, eke nu wo okpolu mli ni ebɔi kaselɔi le anaji ahe fɔmɔ, ni eke papam ni ɔmɔ ehe le tsumɔɔ. **6** Keke ni eshe Simon Petro nɔ. Pe-

tro kɛɛ le akɛ: "Nunɔtsɔ, ani oofɔ minaji ahe?" **7** Yesu há le hetoo ekee: "Nɔ ni mifeɔ nɛɛ, onuuu shishi amro nɛɛ, shi nibii nɛɛ asɛɛ le, obaanu shishi." **8** Petro kɛɛ le akɛ: "Ofɔn minaji ahe kɔkɔkɔ." Yesu há le hetoo akɛ: "Kɛ mifɔɔɔ onaji ahe le, obe gbɛfarɔnɔ ko ye minɔɔ." **9** Simon Petro kɛɛ le akɛ: "Nunɔtsɔ, kaafɔ minaji ahe pɛ, shi mon fɔ miniji ke miyitso hu he." **10** Yesu kɛɛ le akɛ: "Mɔ fée mɔ ni eju ehe le, hefɔfɔmɔ he ehiaaa le akɛ ja enaji ahe fɔmɔ keke, ejaake ehe tse kemɔ shi. Ni nye le, nyehɛ tse, shi jeeɛ nye fée." **11** Ejaake ele mɔ ni jjeɛ le eháa le. No hewo ni ekee akɛ: "Jeeɛ nye fée nyehɛ tse" le.

12 Agbene, be ni efo amenaji ahe ni ewo etadei anɔhaanɔi le, eho eta okpɔɔ le he ekonɔ, ni ekee amɛ akɛ: "Ani nyenuɔ nɔ ni mifeɛ mihá nye nɛɛ shishi? **13** Nyetseɔ mi 'Tɔɔɔɔ,' ke 'Nunɔtsɔ,' ni nyesane ja, ejaake nakai ji mi. **14** No hewo le, keji mi, ni miji Nunɔtsɔ ke Tɔɔɔɔ le, mifɔ nyenaji ahe le, esa akɛ nye hu* nyefɔɔɔ nyeten mɔ fée mɔ naji ahe. **15** Ejaake mifeɛ nɔkwemɔmɔ mihá nye, koni bo ni mifeɛ mihá nye le, nye hu nyefee nakai nɔɔɔ. **16** Lɛɛɛɛ, lɛɛɛɛ, miikɛɛ nye akɛ, nyɔɔ efeeɛ enunɔtsɔ, asan mɔ ni atsu le le, efeeɛ mɔ ni tsu le le. **17** Keji nyeɛ nibii nɛɛ ni nyeketsu nii le, nyeye miisheɛ. **18** Jeeɛ nye fée nyehɛ miwieɔ le; mile mei ni mihala le. Shi ene ba le nakai koni ɔmale le aba mli akɛ: 'Mɔ ni yeɔ mibooloo le, ewɔ enanetsitsi nɔ eshi mi.'* **19** Keje be nɛɛ nɔ keyaa le, miikɛɛ nye dani eba mli, koni ké eba mli le, nyehɛ nyeye akɛ mi ni. **20** Lɛɛɛɛ, lɛɛɛɛ, miikɛɛ nye akɛ, mɔ ni hereɔ mɔ fée mɔ ni mitsuo le le hereɔ mi hu, ni mɔ fée mɔ ni hereɔ mi le, ehɛreɔ mɔ ni tsu mi le hu."

21 Be ni Yesu wie nibii nɛɛ egbe naa le, ehao ye mumɔ mli, ni eye oda-se ekee, "Lɛɛɛɛ, lɛɛɛɛ, miikɛɛ nye

13:14 *Aloo "s5 ká nye hu nyeno akɛ." 13:18

*Aloo "ete shi ewo mi."

ake, nyetenj mo kome baajie mi ehā.”
22 Keke ni kaselbi le kwekwee amehieian, ejaake ameleee mo ni ewieo ehe sane le. **23** No mli le, Yesu kaselbi le atenj mo kome ni esumoo le le ta Yesu masei kpaakpa.* **24** No hewo le, Simon Petro ke eyitso fee okadi etsoo le ni ekee le ake: “Tsoomoo wo mo ni ewieo ehe sane le.” **25** No hewo le, mo ni ta Yesu masei kpaakpa le ho ekpasa Yesu tsitsi ni ekee le ake: “Nunṭso, namo ni?” **26** Yesu hā hetoo ake: “Le ji mo ni manjo aboloo kuku matsoo mli mahā le le.” No hewo le, be ni eke aboloo le tsoo mli le, eko ni ekehā Yuda, Simon Iskariot bi le. **27** Be ni Yuda he aboloo le see le, Satan bote emli. No hewo le, Yesu kee le ake: “No ni ofeo le, feemo le mramra.” **28** Shi mei ni tara okpolo le he le atenj mo ko mo ko leee no hewo ni ekee le nakai le. **29** Anokwa, ametenj mei komei susu ake, akeni Yuda hieo shika adeka le hewo le, Yesu miikēe le ake, “Yaahē nibii ni he hiaa wo le oto gbi juru le,” aloo ake, eno no ko ehā ohiafoi. **30** No hewo le, be ni ehe aboloo kuku le, eje kpo amro noṅṅ. No mli le, je ena.
31 No hewo le, be ni eje kpo le, Yesu kee: “Agbene, awo gbomoo Bi le hie nyam, ni awo Nyooṅmo hu hie nyam ye ehewo. **32** Nyooṅmo dientse baawo ehie nyam, ni ebaawo ehie nyam amro noṅṅ. **33** Bii bibii, mi ke nye ye be kukuoo ko. Nyebaatao mi; ni tamoo bo ni miikēe Yudafoi le ake, ‘He ni miyaa le, nyenyenj jeme nyeba’ le, amro nee miikēe nye hu nakai noṅṅ. **34** Miihā nye kitā hee ake nyesumoo sumoo nyehe; bo ni misumoo nye le, nye hu nyesumoo sumoo nyehe nakai noṅṅ. **35** Keji nyesumoo nyehe le, no mei fee kebaale ake mikase-
 loi ji nye.”
36 Simon Petro kee le ake: “Nunṭso, negbe oyaa?” Yesu hā hetoo ake: “He ni miyaa le, onyenj misee onyie amro nee, shi see mli le, obaanyie mi-

see.” **37** Petro kee le ake: “Nunṭso, meni hewo minyenj oseee manyie amro nee? Manjo miwala* manjme shi mahā bo.” **38** Yesu hā hetoo ake: “Ani obaanjo owala* onjme shi ohā mi? Lēelenj, lēelenj, miikēe bo ake, wuo nanj agbee ni obaakwa mi shii ete.”

14 “Nyekayea nyetsui. Nyejiea hemokkeyeli kpo ye Nyooṅmo mli; nyejiea hemokkeyeli kpo ye mi hu mli. **2** Shihilehei pii ye mi-Tse we le. Kejeee nakai kule, miikēe nye, ejaake miyaa koni mayasaa he ko mato nye. **3** Agbene hu, kē mitee ni miyasaa he ko mito nye le, maba ekonj ni maba-
 ṅo nye keya mishia, koni he ni miyoo le, nye hu nyehi jeme. **4** Ni he ni miyaa le, nyele gbe le.”

5 Toma kee le ake: “Nunṭso, woleee he ni oyaa. Te feo tenj ni woleo gbe le?”

6 Yesu kee le ake: “Miji gbe le ke anokwale le ke wala le. Mo ko mo ko baaa Tse le ṅoo ake ja etsoo minoo. **7** Keji nyele mi le, nyebaale mi-Tse hu; keje bianee keyaa le, nyena nyele le ni nyena le hu.”

8 Filipino kee le ake: “Nunṭso, tsoomoo wo Tse le, ni no fa hā wo.”

9 Yesu kee le ake: “Keje jeeṅmo ni mikee nye yoo nee, oleko mi lolo, Filipino? Mo fee mo ni ena mi le ena Tse le hu. Te feo tenj ni okoo ake, ‘Tsoomoo wo Tse le?’ **10** Ani oheee oyeeee ake mi ke Tse le efee ekome, ni Tse le hu ke mi efee ekome? Nibii ni miko nye le, jee mi dientse miyinj mitoo miwio, shi Tse le ni yaa no eke mi feo ekome le miitsu enitsumoo. **11** Nyeha mi nyeyea ake mi ke Tse le efee ekome ni Tse le hu ke mi efee ekome; kejeee nakai le, nyeha nyeyea ye nitsumoo le dientse ahewo. **12** Lēelenj, lēelenj, miikēe nye ake, mo fee mo ni jioo hemokkeyeli kpo ye mimli le, ebaatso nitsumoo ni mitsuo le hu; ni ebaatso nitsumoo ni fe nomei, ejaake miyaa Tse le ṅoo. **13** Agbene hu, no fee

13:23 *Sht. ṅm., “kā Yesu miinaa.”

13:37 *Aloo “misusuma.” 13:38 *Aloo “osusuma.”

no ni nyebaabi ye migbéi mli le, no mafee, koni awo Tse le hie nyam ye Bi le hewo. **14** Ké nyebi no ko ye migbéi mli le, mafee.

15 “Ké nyeesumoo mi le, nyebaaye mikitai le ano. **16** Ni mabi Tse le ni ebaahā nye yelikebualo* kroko ni eke nye ahi shi keya naano, **17** ankwale le mumo le, ni je le nyen anjo le, ejaake enaaa no ni asan elee no. Nyele no, ejaake no yaa no eke nye hio shi ni eye nyemli. **18** Mishin nye tamō mei ni agbo ashi ame.* Miiba nyenjo. **19** Eshwe fioo ni je le enan mi doḡḡ, shi nye le nyebaana mi, ejaake mihie kā ni nye hu nyehie baakā. **20** Nakai gbi le no le, nyebaale ake mi ke mi-Tse efee ekome ni nye hu nye ke mi efee ekome ni mi hu mi ke nye efee ekome. **21** Mo fee mo ni yoo mikitai le ni eyeo no le, le ji mo ni sumoo mi. Ni mo fee mo ni sumoo mi le, mi-Tse baasumo le, ni mi hu masumo le ni majie mihe shi fanḡ matsoo le.”

22 Yuda, jee Iskarriot le, kee le ake: “Nunḡḡ, meni eba hewo ni oto oyin ake obaajie ohe shi fanḡ otsoo wo, shi jee je le?”

23 Yesu hā le hetoo ake: “Ké mo ko sumoo mi le, ebaaye miwiemo le no, ni mi-Tse baasumo le, ni wobaaba enoo ni wobaahā eke wo ahi shi.*

24 Mo fee mo ni sumoo mi le, eyeee miwiemo le ano. Wiemo le ni nyenuo le, jee mino ni, shi moḡ Tse le ni tsu mi le no ni.

25 “Be mli ni mike nye yoo lolo nee, miikēe nye nibii nee. **26** Shi yelikebualo* le, mumo kroḡkroḡ le, ni Tse le baatsu ye migbéi mli le, le ebaatsoo nye nibii fee ni ebaahā nyekai nibii fee ni mikēe nye le. **27** Miishi toinjole miihā nye; miihā nye mitoinjole le. Jee bo ni je le kehāa le miḡohāa nye. Nyekayea nyetsui ni

14:16 *Aloo “miishejelo.” Ye bie le, aawie mumo kroḡkroḡ le he ookee mumo kroḡkroḡ le, mo ko ni. **14:18** *Aloo “tamō awusāi.”

14:23 *Aloo “wobaahā eke wo ahi woshihilehe le.” **14:26** *Kwemo kk. 16 sh. ninḡ.

asan nyetsui akafāa. **28** Nyenu ake mikēe nye ake, ‘Miishi kemiiya, ni maba nyenjo ekonḡ.’ Ké nyeesumoo mi le, nyebaana miisheē babaoo ake miia Tse le ḡḡ, ejaake Tse le da fe mi. **29** No hewo le, amro nee miikēe nye dani eba mli, koni ké eba mli le, nyehe nyeye. **30** Mike nye ewien babaoo doḡḡ, ejaake je le noyelo le miiba, ni ebe hewale ko ye mino. **31** Shi bo ni afee ni je le ale ake misumoo Tse le, miifee bo pe ni Tse le ewo mi kitā ake mifee le. Nyetea shi, nyehāa wojea bie woyaa.

15 “Miji anokwa wein tso le, ni mi-Tse ji okwaafonyo le. **2** Mihe nine fee nine ni wooo yibii le, efoloo eshwieo, ni eko fee eko ni woḡ yibii le, efoloo he* koni ewo yibii fe tsutsu le. **3** Nyehe etse momo ye wiewo ni mike nye wie le hewo. **4** Nye ke mi afea ekome, ni mi hu mi ke nye afee ekome. Taake tso nine dientse nyen awo yibii, ake ja ema wein tso le he le, nakai noḡḡ nye hu nyenyen, ake ja nyeteo no nye ke mi fee ekome. **5** Miji wein tso le; nyeji niiji le. Mo fee mo ni yaa no eke mi feo ekome, ni mi hu mi ke le feo ekome le, le ewoo yibii babaoo; ejaake kejee mi ni le, nyenyen no ko kwraa nyefee. **6** Ké mo ko eyaaa no eke mi efee ekome le, ashoo le afoo tamō tso nine, ni egbio. Ni mei buaa niiji nee anaa ni ameshere ameshwio la mli, ni niiji le shāa. **7** Ké nyeteo no nye ke mi fee ekome ni miwiemo le hi nyemli le, nyebia no fee no ni nyetaoo ni ebaaba mli ehā nye. **8** Ene ji no ni woḡ mi-Tse hie nyam, ake nyeya no nyewo yibii babaoo ni nyehā ana hu ake nyeji mikaseloi. **9** Bo ni Tse le sumoo mi le, nakai mi hu misumoo nye; nyehia misumoo le mli. **10** Keji nyeye mikitai le ano le, nyebaahi misumoo le mli, tamō bo pe ni mi hu miyeo Tse le kitā ano ni mihiio esumoo le mli le.

11 “Miwie nibii nee mitsoo nye koni mimiisheē le ahi nyemli, ni

15:2 *Sht. ḡm., “ehāa ehe tseo.”

nyemiishe le ayi oba. **12** Ene ji mi-kitā le, ake nyesumsumma nye-he tamɔ bɔ pɛ ni misumɔɔ nye le. **13** Mɔ ko be suɔmɔ ni da fe ene, ake mɔ baanh ewala* enme shi ehā enamei. **14** Ké nyefee nibii ni miwoɔ nye he kitā le, no le minanemei ji nye. **15** Mitsee nye nyɔji dɔnh, ejaake nyɔh leee nɔ ni enunɔɔ feɔ. Shi miitsee nye nanemei, ejaake nibii fee ni minu ye mi-Tse naa le, mihā nyele. **16** Jee nye nyehala mi, shi mi mon mihala nye, ni mihole nye koni nyeya ni nyeyawo yibii, ni ake, nyeyibii le aya nɔ ahi shi, koni nɔ fee nɔ ni nyebaabi Tse le ye migbēi mli le, ekehā nye.

17 "Nibii nēe miwoɔ nye he kitā koni nyesumsumma nyehe. **18** Ké je le nyeɔ nye le, nyele ake mi tsutsu enye dani enyeɔ nye le. **19** Eji nyefata je le he kule, je le baado le dientse enii ahe. Agbene, akeni nyefataaa je le he, shi mi mon mihala nye keje je le mli le, no hewɔ ni je le nyeɔ nye le. **20** Nyehāa wiewmɔ ni mike nye wie le ahia nyejwenmɔ mli ake: Nyɔh eftee enunɔɔ. Ké amewa mi yi le, amebaawa nye hu yi; ké ameye miwiemo le nɔ le, amebaaye nye hu nyeno nɔ. **21** Shi migbēi le hewɔ le, amebaafee nibii nēe fee ameshi nye, ejaake ameleee mɔ ni tsu mi le. **22** Eji mibaaa mike ame ebawiee kule, esha be amehe. Shi amro nēe, amebe amehe esha le he naajiemɔ ko. **23** Mɔ fee mɔ ni nyeɔ mi le, enyeɔ mi-Tse hu. **24** Eji mitsuko nitsumɔ ni mɔ ko mɔ ko tsuko eko dā ye ameter kule, esha be amehe; shi amro nēe, amena mi ni amenyeɔ mi ke mi-Tse fee hu. **25** Shi ene ba le nakai bɔ ni afee ni wiewmɔ le ni anma ye amē-Mla le mli ake: 'Amenye mi yakatswaa' le anā aba mli. **26** Ké yelikebualo* le ni matsu le nyerɔɔ keje Tse le nɔ, anokwale le mumɔ le, ni jeɔ Tse le nɔ le, ba le, le ebaaye mihe

15:13 *Aloo "esusuma." 15:26; 16:7 *Kwemo Yoh 14:16 sh. niŋ.

odase; **27** ni nye hu, nyebaaye odase, ejaake nye ke mi ehi shi keje shishjee le.

16 "Mikee nye nibii nēe koni nyenane akatɔɔ. **2** Mēi baashwie nye kebaaje kpeehe le.* Anokwa, nmeletswaa le miiba, be mli ni mɔ fee mɔ ni baagbe nye le baasusu ake eke sɔɔmɔ kɔnh ko miihā Nyɔnhmɔ. **3** Shi amebaafee nibii nēe, ejaake ameleko Tse le loo mi. **4** Kēle, mikēe nye nibii nēe bɔ ni afee ni ké nmeletswaa ni amebaaba mli le she le, nyekai ake mikēe nye nibii nēe.

"Shishjee le, mikēe nye nibii nēe ejaake mike nye ye. **5** Shi amro nēe, miya mɔ ni tsu mi le nɔ, ni kēle nyeten mɔ ko biii mi ake, 'Nēgbe oyaa?' **6** Shi akēni mike nye ewie nibii nēe hewɔ le, awereho eyi nyetsuiian oba. **7** Kēle, miikēe nye anokwale ake, ehi hā nye ake miishi kemiiya. Ejaake ké mishiii keyaaa le, yelikebualo* le ban nyerɔɔ; shi ké mitee le, matsu le keba nyerɔɔ. **8** Ni le le, keji eba le, eke odase ni mɔ shi baahā je le ye esha he ke jale he ke kojomo he: **9** klerkler le, ye esha he, ejaake amējeee hemokoyeli kpo ye mimli; **10** agbene hu, ye jale he, ejaake miya Tse le nɔ ni nyenan mi dɔnh; **11** agbene hu, ye kojomo he, ejaake akojo je neh noyelɔ le.

12 "Miye nibii pii lolo ni makee nye, shi nyenyen mli nyemo amro nēe. **13** Shi keji le,* anokwale le mumɔ le, enā eba le, ebaasɔɔ nye anokwale le fee mli gbe, ejaake eton le dientse eyin ewien, shi mon nibii ni enuɔ le, ebaawie, ni ebaajaje nibii ni baaba le etsɔɔ nye. **14** Le ebaa-

16:2 *Kwemo Yoh 9:22 sh. niŋ. 16:13 *Wiewmɔ ni ji "le" ni aketsu nii ye kkj. 13 ke 14 le kɔɔ "yelikebualo le" ni awie he ye kk. 7 le he. Yesu ke wiewmɔ ni ji "yelikebualo le" tsu nii kwie mumɔ kɔnhkɔnh le ni jee mɔ ko, shi eji hewale ko le he ookee mumɔ kɔnhkɔnh le, mɔ ko ni. Ye Hela mli le, awieɔ wiewmɔkuli ni ji "yelikebualo" le he ookee eji mɔ ko keji nɔ ni ekɔ he le po jee gbomo dientse.

wo mihie nyam, ejaake ebaanɔ ɔɔ ni ji mino le eko ni ebaajaje no etsɔɔ nye. **15** Nibii fɛɛ ni Tse le yɔɔ le, mino ni. No hewɔ ni mikɛɛ ake ebaanɔ ɔɔ ni ji mino le eko ni ebaajaje no etsɔɔ nye le. **16** Eshwe fioo ni nyenanɔ mi dɔŋŋ, ni asan, eshwe fioo ni nyebaana mi."

17 Keke ni ekaselɔi le atenɔ meɪ komei keɛkeɛ amɛhe ake: "Meni etsɔɔ be ni ekɛɛ wɔ ake, 'Eshwe fioo ni nyenanɔ mi, ni asan, eshwe fioo ni nyebaana mi,' ke 'ejaake miɪya Tse le ŋɔɔ' le?" **18** No hewɔ le, amɛkeɛ: "Meni etsɔɔ be ni ekɛɛ ake, 'eshwe fioo' le? Wɔleɛe ɔɔ ni ewieɔ le he ɔɔ ko." **19** Yesu le ake amɛmiɪtao amɛbi le sane, no hewɔ le, ekɛɛ amɛ ake: "Wiemɔ ni miwie ake: 'Eshwe fioo ni nyenanɔ mi, ni asan, eshwe fioo ni nyebaana mi' le hewɔ nyebibio nyehɛ saji nɛɛ? **20** Lɛɛɛɛŋ, lɛɛɛɛŋ, miikɛɛ nye ake, nyebaafɔ ni nyebaawo yara, shi je le baana miisheɛ naakpa; nyebaaye awerɛho, shi nyewerɛhoyeli le baatsɔ miisheɛ. **21** Kɛ yoo miikɔmɔ le, ewerɛ hoɔ ehe, ejaake ɛŋmeletswaa le eshe, shi kɛ ená efɔ gbekɛ le, ekaii amanehulu le dɔŋŋ ye miisheɛ ni enáa ake efɔ gbɔmɔ keba je le mli le hewɔ. **22** No hewɔ le, amrɔ nɛɛ nye hu nyemiye awerɛho; shi mana nye ekonɔ ni nyetsuii baana miisheɛ naakpa, ni mɔ ko shɔŋ nyemiisheɛ le ye nyedɛŋ. **23** Nakai gbi le ɔɔ le, nyebɪŋ mi sane ko kwraa. Lɛɛɛɛŋ, lɛɛɛɛŋ, miikɛɛ nye ake, kɛ nyebi Tse le ɔɔ ko le, ebaanɔ ehá nye ye migbéi mli. **24** Kebashi amrɔ nɛɛ, nyebiko ɔɔ kome po ye migbéi mli. Nyebia ni nyenine baashe ɔɔ, koni nyemiisheɛ le ayi obo.

25 "Mike nye wie nibii nɛɛ ye abei amlɪ. Ŋmeletswaa le miiba, be mli ni mike nye ewieŋ ye abei amlɪ dɔŋŋ, shi moŋ majaje Tse le he sane matsɔɔ nye fanɔ. **26** Nakai gbi le ɔɔ le, nyebaabi Tse le nii ye migbéi mli; shi kɛ miwie ene le, mitsɔɔɔ ake mi mabi nii mahá nye. **27** Ejaake Tse le dɛŋtse dɔɔ nyehɛ, akeni nyedɔɔ mihe, ni

nyehɛɔ nyeyɛɔ ake miba ake Nyɔŋŋmɔ najianɔdamɔɔ le hewɔ. **28** Miba ake Tse le najianɔdamɔɔ, ni miba je le mli. Amrɔ nɛɛ, miishi je le mli, ni miɪya Tse le ŋɔɔ."

29 Ekaselɔi le keɛ: "Naa! Agbene oowie fanɔ, ni oke abei tsuuu nii. **30** Amrɔ nɛɛ, wɔle ake ole nibii fɛɛ, ni ehiaaa ni mɔ ko abi bo sane ko. Ene wɔkeheɔ woyɛɔ ake oje Nyɔŋŋmɔ ŋɔɔ." **31** Yesu hā amɛ he-too ake: "Ani agbene nyehɛɔ nyeyɛɔ? **32** Naa! Ŋmeletswaa le miiba, anɔkwa eba, be mli ni nyebaagbe nyeshwā ni nyetenɔ mɔ fɛɛ mɔ baaya le dɛŋtse ewe, ni nyebaashi mi kome. Shi jee mi kome ni, ejaake Tse le ke mi ye. **33** Mikɛɛ nye nibii nɛɛ koni nyetsɔ mino nyená toinɔle. Nyebaana amanehulu ye je le mli, shi nyenáa ekáa! Miye je le ɔɔ kunim."

17 Yesu wie nibii nɛɛ, ni eho-le ehiŋmeii anɔ ketee ŋwei ni ekɛɛ: "Ataa, ŋmeletswaa le eshe. Wo obi le hie nyam, koni obi le hu awo ohie nyam, **2** tamɔ bo ni ohá le hegbɛ ye heloo* fɛɛ ɔɔ le, koni le hu ehá meɪ ni onɔhā le le fɛɛ naano wala. **3** Ene ji naano wala le, ake amebaale bo,* anɔkwa Nyɔŋŋmɔ kome le, ke Yesu Kristo, mɔ ni otsu le le. **4** Miwo ohie nyam ye shikɔŋ le ɔɔ ejaake migbe nitsumɔ ni okehá mi ake mitsu le naa. **5** No hewɔ le, agbene, Ataa, oke anunyam ni miyɔɔ ye omasei dani je le yɔɔ le awo mihie nyam ye omasei.

6 "Mijie ogbéi le shi mitsɔɔ meɪ ni onɔ amɛ keje je le mli ohá mi le.* Onii ji amɛ, ni onɔ amɛ ohá mi, ni ameyɛ owiemɔ le ɔɔ. **7** Agbene amená amele ake nibii ni onɔhā mi le fɛɛ le, onɔɔ eje; **8** ejaake wiemoɔ ni onɔhā mi le, miŋɔ mihá amɛ, ni amemɔ mli ni amená amele lɛɛɛɛŋ ake miba ake onajianɔdamɔɔ, ni amehɛɔ ameyɛɔ

17:2 *Aloo "gbɔmei; meɪ." 17:3 *Aloo "amebaaya ɔɔ amená ohe nilee." 17:6 *Aloo "Mihá meɪ ni onɔ amɛ keje je le mli ohá mi le ele ogbéi le."

ake bo otsu mi. **9** Miibi mihā ame; mibiii mihāaa je le, shi moŋ kehā mei ni oŋchā mi le, ejaake onii ji ame; **10** ni minii fēe le, onɔ ni, ni bo hu onii le, minɔ ni, ni awo mihie nyam ye ameten.

11 “Mibe je le mli dɔŋŋ, shi ame le, ameye je le mli, ni miiba oŋɔɔ. Ataa Kɔŋkɔŋ, kwemo ameno ye bo dieŋtse ogbēi ni oŋchā mi le hewɔ, koni amefee ekome tamo bo ni wofee ekome le. **12** Be ni mike ame yɔɔ le, mikweo ameno ye bo dieŋtse ogbēi ni oŋchā mi le hewɔ; ni mibu amehē, ni ameten mɔ kome folo po hie kpātāko ake ja hiekpataɔ bi le, koni ŋmale le aba mli. **13** Shi agbene, miiba oŋɔɔ, ni miitwie nibii nēe ye je le mli, koni amenā mimiishe le ye amemli ni eyi ame obo. **14** Miŋɔ owiemo le mihā ame, shi je le nyɔɔ ame, ejaake amefataaa je le he, tamo bo ni mi hu mifataaa je le he le.

15 “Mibiii ake ojje ame keje je le mli, shi moŋ ake okwe ameno ye mɔ fɔŋ le hewo. **16** Amefataaa je le he, tamo bo ni mi hu mifataaa je le he le. **17** Oke anɔkwale le atsuu amehē;* owiemo le anɔkwale ni. **18** Tamo bo ni otsu mi je le mli le, nakai koŋŋ mi hu mitsu ame je le mli. **19** Ni mi dieŋtse miitsuu mihe mihā ame, koni ame hu ake anɔkwale le atsuu amehē.

20 “Mibiii mihāaa menēemei pē, shi moŋ kehā mei ni tɔɔ amewiemo no amenāa hemokoyeli ye mimli le hu, **21** koni ame fēe amefee ekome, tamo bo ni bo, Ataa, oke mi efēe ekome, ni mi hu mi ke bo efēe ekome le, koni ame hu ame ke wɔ afēe ekome, koni je le ahe aye ake bo otsu mi. **22** Miŋɔ anunyam ni oŋchā mi le mihā ame, bo ni afēe ni amefee ekome, tamo bo ni wɔ hu wofee ekome le. **23** Mi ke ame efēe ekome, ni oke mi efēe ekome, bo ni afēe ni amefee ekome kewula shi, koni je le anā ale ake

17:17 *Aloo “asaa ame oto; afēe ame kɔŋkɔŋ.”

bo otsu mi, ni ake, osumɔɔ ame tamo bo ni osumɔɔ mi le. **24** Ataa, miitao ni mei ni oŋchā mi le hu ke mi ahi he ni miyɔɔ le, koni amena minunyam ni oŋchā mi le, ejaake osumɔɔ mi dani ato je le shishi.* **25** Ataa jalɔ, anɔkwa, je le nāko ale bo, shi mi le, mile bo, ni menēemei hu ebanā amele ake bo otsu mi. **26** Mihā amele ogbēi le, ni masaa mafēe nakai, koni suɔɔ ni okesumɔ mi le ahi amemli, ni mi hu mi ke ame afēe ekome.”

18 Be ni Yesu wie nibii nēe sēe le, eke ekaselɔi le je kpo ameyafɔ Kidron ɔɔ* le ketee he ni abɔɔ ko yɔɔ le, ni eke ekaselɔi le bote mli. **2** Ni Yuda, mɔ ni jie le ehā le hu le jemē, ejaake Yesu ke ekaselɔi le fɔɔ kpee ye jemē. **3** No hewo le, Yuda yanɔ asraafoi ke bulɔi ni je osɔfoi tsiifoi le ke Farisifoi le anɔɔ keba jemē ni amehiehie kɔtii ke kanei ke tawuu nii. **4** Ni Yesu le, akeni ele nibii fēe ni baaba enɔ le hewo le, eba hie ni ekeē ame ake: “Namɔ nyetaoɔ?” **5** Amehā le hetoo ake: “Yesu, Nazarenyo le.” Ekeē ame ake: “Mi ni.” No mli le, Yuda, mɔ ni jie le ehā le hu ke ame damɔ shi.

6 Shi be ni Yesu kēē ame ake, “Mi ni” le, ametee sēsēsē ni ameyagbeegbee shi. **7** No hewo le, ebi ame ekonŋ ake: “Namɔ nyetaoɔ?” Amekēē: “Yesu, Nazarenyo le.” **8** Yesu hā hetoo ake: “Mikee nye ake mi ni. No hewo le, keji mi nyetaoɔ le, nyehāa menēemei ayaa.” **9** Enē baahā no ni ewie ake: “Mei ni oŋchā mi le, mihāko ameten mɔ kome folo po alaa je” le aba mli.

10 Kēke ni Simon Petro, nī no mli le ehie klante ye ehe le, gbala eklante le ni ekebā osɔfonukpa le nyɔŋ le, ni efo eninejurɔ toi. Nyɔŋ le gbēi ji Malko. **11** Shi Yesu kēē Petro ake:

17:24 *Sht. ŋm., “dani ashe (dumɔwu) afɔ shi,” ni tɔɔ ake, dani Adam ke Hawa bɔi amebii le ahɔŋɔɔ. **18:1** *Aloo “Kidron fēi bean nujɔɔ.” ɔɔ ni nu hooɔ ye mli ja fēi be mli pē ke nugalɔ be waa.

“Oke klante le awo ehebo le mli. Kpulu ni Tse le enohā mi le, ani esaaa ake minu?”

12 Keke ni asraafoi le ke tatse le ke buloi ni je Yudafoi le aho le mo Yesu ni amefi le. **13** Klenklen le, amekpala le ketee Ana hoo, ejaake Kaiafa ni ji osɔfonukpa ye nakai afi le mli le shaanuu ji le. **14** Anokwa, Kaiafa ji mo ni wo Yudafoi le ahaa ake seenamɔ ye he kehā ame ake gbomɔ kome baagbo ehā mei le.

15 Agbene, Simon Petro ke kasele kroko hu nyie Yesu see. Osɔfonukpa le le nakai kaselo le, ni eke Yesu bote osɔfonukpa le kpo le no, **16** shi Petro damo agbo le see.* No hewo le, kaselo kroko le ni osɔfonukpa le le le je kpo, ni eke shinaanaakwelo le yawie, ni eno Petro keba mli. **17** Keke ni tsulo yoo, ni ji shinaanaakwelo le kee Petro ake: “Bo hu nuu nee kaselo le aten mo kome ji bo, aloo jeee nakai?” Ekee ake: “Jee ameten mo kome ji mi.” **18** Agbene, nyoji le ke buloi le ke nai eshere la ni amedamɔdamɔ he amemiiwere ejaake fei miye. Petro hu ke ame damo shi ni ewere eko.

19 Agbene, osɔfo tsiifonyo le bi Yesu ekaselo le ke etsɔomɔ le ahe saji. **20** Yesu hā le hetoo ake: “Miwie mitsɔo je le kpetekplee. Daa nee, mitsɔo nii ye kpeehei le ke sole-mowe le, he ni Yudafoi le buaa amehē naa ye le, ni miwieee no ko ye teemoh. **21** Meni hewo obio mi sane? Bi mei ni enu no ni mike ame wie le mojan sane. Naa! Menēemei le no ni mikēe le.” **22** Be ni ewie nibii nee see le, buloi le aten mo kome ni damo jeme le gba Yesu hie ma ni ekee: “Ani nakai esa ake ohā osɔfo tsiifonyo le hetoo?” **23** Yesu hā le hetoo ake: “Kē miwie efɔh ko le, ye efɔh le he odase; shi kē no ni miwie le ja le, meni hewo ogbaa mi ma mo?” **24** Keke ni Ana hā ake le tee osɔfonukpa Kaiafa hoo ni afi le lolo.

25 Agbene, Simon Petro damo jeme ewere la. Keke ni amekēe le ake: “Bo hu ekaselo le aten mo kome ji bo, aloo jeee nakai?” Keke ni etso, ni ekee: “Jee ameten mo ko ji mi.” **26** Osɔfonukpa le nyoji le aten mo kome, ni ji mo ni Petro fo etoi le wekunyo le kee ake: “Mina bo ke le ye aboo le mli, aloo jeee nakai?” **27** Shi Petro tso ekonɔ, ni amro le wuo gbēe.

28 Keke ni amekpala Yesu keje Kaiafa hoo ketee amralo le we le. No mli le, leebi mankpa ni. Shi ame dientse le, ameboteee amralo le we le, bo ni afee ni amekabule amehē, shi mojan koni amenye ameye Hehoo le. **29** No hewo le, Pilato je kpo keba amehoo ni ekee: “Mee sane nyekfɔo nuu nee no?” **30** Amehā le hetoo ake: “Eji nuu nee jeee efɔhfeelokule, wɔhɔh le wɔhɔh bo.” **31** No hewo le, Pilato kee ame ake: “Nye dientse nyehoo le ni nyeyakooja le ye nyemla le naa.” Yudafoi le kee le ake: “Mla ehmeee gbe ake wɔgbeɔ mo ko.” **32** Ene baahā no ni Yesu wie ketsɔo no gbele ni eeba ebagbo le aba mli.

33 No hewo le, Pilato bote amralo le we le ekonɔ ni etse Yesu ni ekee le ake: “Ani bo ji Yudafoi le a-Mantseye le?” **34** Yesu hā hetoo ake: “Ani bo dientse oyin oto obio ene nee, aloo mei komei egba bo mihe sane?” **35** Pilato here no ekee: “Jee Yudafonyo ji mi, aloo eko ji mi? Bo dientse oman ke osɔfo tsiifoi le ho bo amehā mi. Meni ofee?” **36** Yesu hā hetoo ake: “Mi-Mantseyeli le jeee je nee mli. Eji mi-Mantseyeli le je je nee mli kule, misɔo le baawu koni akahoo mi ahā Yudafoi le. Shi, taake eji le, mi-Mantseyeli le jeee bie.” **37** No hewo le, Pilato kee le ake: “Bele, ani mantse ji bo?” Yesu hā hetoo ake: “Bo dientse ookee ake mantse ji mi. Ene hewo afɔ mi, ni ene hewo miba je le mli, koni mibaye anokwale le he odase. Mo fee mo ni yoo anokwale le gbefan le boɔ migbee toi.” **38** Pilato kee le ake: “Meni ji anokwale?”

18:16 *Aloo “he ni atsoo kebaa mli le.”

Be ni ewie ene see le, eje kpo etee Yudafoi le anɔɔ ekonɔ ni ekee ame ake: "Minaa tɔmɔ ko ye ehe. **39** Kefata he le, nyeye kusum ko ake esa ake manmɛe mɔ ko he mahā nye ye Hehoo le nɔ. No hewo le, ani nyemii-sumɔ ni manmɛe Yudafoi le a-Mantse le he mahā nye?" **40** Amebolɔ ekonɔ amekɛe: "Jee nuu nɛe, shi mon Baraba!" Baraba le, ojoyelo ni.

19 Keke ni Pilato nɔ Yesu ni eke kpelebii yi le. **2** Ni asraafoi le lo nmeii akekere ni amekɛbu eyitso ni amewo le atade afaseo yuu ko, **3** ni amɛbaa enɔɔ amɛbakeɔ ake: "Wɔmii-ɔa bo,* Yudafoi le a-Mantse!" Agbene hu, amɛgbalagbalaa ehie mai. **4** Pilato je kpo ekonɔ ni ekee ame ake: "Nyekwea! Mike le eje kpo keba nyenɔɔ bo ni afee ni nyenā nyele ake minaa tɔmɔ ko ye ehe." **5** No hewo le, Yesu je kpo, ni nmeii akekere le bu eyitso ni ewo atade afaseo yuu le. Ni Pilato kee ame ake: "Naa! Gbɔmɔ le!" **6** Shi be ni osofoi tsiifoi le ke bulɔi le na le le, amebolɔ amekɛe: "Gbee le! Gbee le!"* Pilato kee ame ake: "Nye dientse nyenɔa le ni nyeyagbea le,# ejaake mi le, minaa tɔmɔ ko ye ehe." **7** Yudafoi le hā le hetoo ake: "Wɔye mla, ni ye mla le naa le esa ake egbo, ejaake efee ehe Nyɔnɔmɔ bi."

8 Be ni Pilato nu nɔ ni amewieɔ le, eshe gbeyei fe tsutsu le, **9** ni esaa ebote amralo le we le ni ekee Yesu ake: "Negbe oje?" Shi Yesu efoo edaan. **10** No hewo le, Pilato kee le ake: "Oke mi ewiee? Ani oleee ake miye hegbe ake minmɛo ohe, ni miye hegbe hu ake migbeɔ bo?*" **11** Yesu hā le hetoo ake: "Onān hegbe ko kwraa ye minɔ kejeee nwei aje anɔhā bo. Ene hewo ni mɔ ni nɔ mi ewo oden le he esha le da fe onɔ le."

19:3 *Aloo "Yijiemo ahā bo." **19:6** *Aloo "Gbee le ye tso janɔ le nɔ! Gbee le ye tso janɔ le nɔ!" #Aloo "nyeyagbea le ye tso janɔ le nɔ." **19:10** *Aloo "migbeɔ bo ye tso janɔ le nɔ."

12 Ene hewo le, Pilato tee nɔ etao gbɛ nɔ ni ebaatsɔ enmɛe ehe, shi Yudafoi le bolɔ ake: "Ké onmɛe nuu nɛe he le, jee Kaisare naanyo ji bo. Mɔ fee mɔ ni feɔ ehe mantse le, ewie eeshi* Kaisare." **13** Keke ni be ni Pilato nu wiemoi nɛe, eke Yesu je kpo, ni eho eta kojomɔ sei ko nɔ ye he ko ni atseɔ jeme Shikɔnɔ ni Atswa Tei Awo Nɔ, shi ye Hebri mli le, atseɔ le *Gabata* le. **14** Agbene, Hesaamɔketoo Gbi kehā Hehoo le ni; aaafee nmeletswaa ni ji ekpa le nɔ.* Ni ekee Yudafoi le ake: "Naa! Nyemantse le!" **15** Shi amebolɔ ake: "Oke le aya! Oke le aya! Gbee le!"* Pilato kee ame ake: "Ani migbe nyemantse le?" Osofoi tsiifoi le hā hetoo ake: "Wɔbe mantse ko ake ja Kaisare." **16** Keke ni enɔ le ehā ame koni ameyagbe le ye tso janɔ nɔ.

No hewo le, amɛnɔ Yesu ketee. **17** Le dientse etere pinmɔ tso* le keje kpo ketee he ni atseɔ jeme Yitsonɔhohe, ni atseɔ le ye Hebri mli ake *Golgota* le. **18** Amekala le amekpete tso janɔ le he ye jeme, ye hii enyɔ krokomei amasei, mɔ kome ye bie ni mɔ kome hu ye bie, ni Yesu ye ten. **19** Pilato nma gbenaa gbɛi ko hu ni ekekpete pinmɔ tso* le nɔ. Nɔ ni anma nɛ: "Yesu, Nazarenyo le, Yudafoi le a-Mantse le." **20** Yudafoi le aten mei babaoo kane gbenaa gbɛi nɛe, ejaake he ni akala Yesu akpete tso janɔ le he ye le benke man le, ni anma ye Hebri, Latin, ke Hela wiemo mli. **21** Shi Yudafoi le asofoi tsiifoi le kee Pilato ake: "Kaanma ake, 'Yudafoi le a-Mantse le,' shi mon ake le ekee ake, 'Miji Yudafoi le a-Mantse le.'" **22** Pilato hā hetoo ake: "Nɔ ni minma le, minma."

23 Agbene, be ni asraafoi le kala Yesu amekpete tso janɔ le he le, amekɔ etadei anchaanci le ni amɛjara

19:12 *Aloo "eete shi ewo." **19:14** *Ni tɔɔ ake, aaafee shwane nmele le. **19:15** *Aloo "Gbee le ye tso janɔ le nɔ!" **19:17, 19** *Kwemo Wiemoi Titrii Amligbalamo le.

mli ejwe, ni asraafoi le atenɔ mɔ fɛɛ mɔ kɔ ekome, ni amekɔ etade ni ewoɔ ye etade shishi le hu. Shi etade ni ewoɔ ye etade shishi le be tsamɔhe, ejaake alo keje nɔwei keyi shi. **24** No hewɔ le, amekɛkɛkɛ amɛhe ake: “Nyekahāa wɔɔɔɔɔɔ no mli, shi moɔ nyehāa wɔɔɔɔ no oshiki kena mɔ no ni ebaatso.” Ene ba le nakai koni nɔmale le aba mli ake: “Amɛjara mitadei le amehā amɛhe, ni amefɔ mitadei le anɔ oshiki.” No hewɔ le, asraafoi le fee nibii nɛɛ lɛlɛɔ.

25 Shi no mli le, Yesu nye ke enye nyemi yoo damɔ Yesu piɔmɔ tso* le he; Maria ni ji Klopa ɔa le ke Maria Magdalena. **26** No hewɔ le, be ni Yesu na enye ke kaselo ni esumɔɔ le le damɔ jɛmɛ le, ekɛɛ enye ake: “Yoo, naa! Obinuul!” **27** No sɛɛ le, ekɛɛ kaselo le ake: “Naa! Onye!” Ni keje nakai nɔmɛletswaa le no keyaa le, kaselo le ɔ le ketee le diɛntɛɛ eshia.

28 Ene sɛɛ le, be ni Yesu nā le ake kebashi bianɛ le agbe nibii fɛɛ naa le, bɔ ni afee ni nɔmale le aba mli le, ekɛɛ ake: “Kumai miye mi.” **29** No mli le, kpulu ko ma jɛmɛ ni wein ni joɔ eyi le obɔ. No hewɔ le, amekɛ kotsa ni wein ni joɔ eyi le obɔ ma hisopo* tso naa ni amewɔ no keto enaa. **30** Be ni Yesu he wein ni joɔ le, ekɛɛ ake: “Agbe naa!” ni ema eyi shi, ni enɔ emumɔ ehā.*

31 Akeni Hesaamɔketoo Gbi ni hewɔ le, Yudafoi le bi Pilato koni ehā akumɔ amenaji ni ajie gbohii le keya, koni gbohii le akahi piɔmɔ tsei le anɔ ye Hejɔɔmɔ Gbi le no, (ejaake nakai Hejɔɔmɔ Gbi le, Hejɔɔmɔ Gbi wulu ni). **32** No hewɔ le, asraafoi le ba, ni amɛbakumɔ mei ni yɔɔ tsei janɔi anɔ ye emasei le anaji, klenklenɔ mɔ le ke mɔ kroko le fɛɛ. **33** Shi be ni amɛshe Yesu no le, amɛna ake egbo momo, no hewɔ le, amekumɔɔɔ enaji. **34** Shi asraafoi le atenɔ mɔ kome ke akplo tsu enɔmawuan, ni amɔɔ le

lá ke nu je mli ho. **35** Ni mɔ ni na le, le eye he odase nɛɛ, ni edase le, anɔkwale ni, ni ele ake no ni ewieɔ le anɔkwale ni, koni nye hu nyehɛ nyeye. **36** Anɔkwa, nibii nɛɛ ba koni nɔmale le aba mli ake: “Akunɔ* ewu ko.” **37** Ni asan nɔmale kroko hu kɛɛ ake: “Amɛbaakwe mɔ ni amɛtsu le no le.”

38 Agbene, nibii nɛɛ asɛɛ le, Yosef ni je Arimatia, ni ji Yesu kaselo, shi Yudafoi le agbeyeishemɔ hewɔ le, ejieɛ ehe shi le yabi Pilato keji ebaanye enɔ Yesu gbonyo le keya, ni Pilato nɔmɛ le gbɛ. No hewɔ le, eba ebanɔ gbonyo le ketee. **39** Nikodemo, mɔ ni tsutsu ko le eba Yesu nɔɔ nɔɔɔ le hu ba, ni eke mire ke aloɛ ni afutu* aaafeɛ nsenii tɛi oha* ba. **40** No hewɔ le, amɛnɔ Yesu gbonyo le, ni amekɛ klalai ni tsofai ni jeɔ nɔma le yɔɔ mli le bala le, taake Yudafoi le feɔ fuɔ mɔ ye kusum naa le. **41** Shi he ni agbe le* ye le, abɔ ko ye jɛmɛ, ni gbonyo bu* hee ko ni ake mɔ ko enɔmeko mli dá ye abɔ le mli. **42** Akeni Yudafoi le a-Hesaamɔketoo gbi ni, ni gbonyo bu le benke hewɔ le, amekɛ Yesu yanɔmɛ jɛmɛ.

20 Otsi le klenklenɔ gbi le no le, Maria Magdalena ba gbonyo bu* le naa mra mli, be ni durɔ ewo lolo, ni ena ake ajie tɛ le ye gbonyo bu* le naa momo. **2** No hewɔ le, ejo foi ni eba Simon Petro ke kaselo kroko le, mɔ ni Yesu dɔɔ ehe le nɔɔ, ni ekɛɛ amɛ ake: “Amɛjie Nuntsɔ le keje gbonyo bu le mli, ni wɔleeɛ he ni amekɛ le eyanɔmɛ.”

3 Kɛkɛ ni Petro ke kaselo kroko le yi mli ake amemiiya gbonyo bu le he. **4** Amɛyi enyɔ le fɛɛ bɔi foijee, shi kaselo kroko le he fee oya fe Petro ni eyashe gbonyo bu le he klenklenɔ. **5** Be ni edɔ emli ekwe mli le, ena klalai le jwɛɛ jɛmɛ, shi eboteɛ mli.

19:36 *Aloo “Ajwaran.” **19:39** *Aloo eeɛnye efee ake, “ni afi.” *Ni tsɔɔ ake, Roma nsenii tɛi. Aaafeɛ kg 32.7. **19:41** *Aloo “agbe le ye tso janɔ le no.” **19:41; 20:1** *Aloo “gbonyo kaimo bu.”

19:25, 29 *Kwɛmɔ Wiemɔi Titrii Amligbalamo le. **19:30** *Aloo “ni egbo.”

6 Kéke ni Simon Petro hu nyie esee keba, ni ebadote gbonyo bu le mli. Ni ena klalai le jwere jeme. 7 Mama ni akéfi eyitso le káaa mamai krokomei ni akébala le le amasei, shi moŋ akota ni eká he kroko bane. 8 Kéke ni kaselɔ kroko ni she gbonyo bu le he klenklen le hu bote mli, ni ena ni ehe eye. 9 Shi amenáko amenu nmalé le shishi ake esa ake ete shi kéje gbóhii aten. 10 No hewo le, kaselɔ le ku amesee ketee ameshiai.

11 Shi Maria tee no edamo gbonyo bu le masei, ni eefo. Be ni efoɔ le, edo emli ekwe gbonyo bu le mli, 12 ni ena nweibɔfoi enyo ni wo nii yeji tara shi ye he ni ake Yesu gbonyo le nme le, mo kome ye yitsogbe, ni mo kome hu ye najashigbe. 13 Ni ameké le ake: “Yoo, meni hewo ofoɔ?” Ekéé amé ake: “Améjie mi-Nunɔɔ le ketee, ni milee he ni ameké le eyanme.” 14 Be ni ewie ene le, etsɔ ehe ni ena Yesu damo shi, shi eyosée ake Yesu ni. 15 Yesu ké le ake: “Yoo, meni hewo ofoɔ? Namɔ otaoɔ?” Shi le le, esusu ake abɔɔ nokwelo le ni, ni ekéé le ake: “Onukpa, ké bo owó le ketee le, kéemo mi he ni oké le eyanme, ni mayawó le keya.” 16 Yesu ké le ake: “Maria!” Be ni etsɔ ehe le, ekéé le ye Hebri mli ake: “*Rabuni!*” (eshishi ji “Tsoɔɔ!”) 17 Yesu ké le ake: “Kpa mimli momo, ejaake mináko makwo keya Tse le nɔɔ. Shi yaa minyemime le anɔɔ ni oyake amé ake, ‘Miikwo kémiya mi-Tse ké nye hu nye-Tse, ké mi-Nyɔɔmɔ ké nye hu nye-Nyɔɔmɔ le nɔɔ.’” 18 Maria Magdale na ba ni ebabo kaselɔ le amanie ake: “Mina Nunɔɔ le!” Ni ekéé amé no ni Yesu ké le le.

19 Agbene nakai gbi le, ni ji otsi le klenklen gbi le, gbéke, be ni Yudafoi le agbeyeishemɔ hewo le anamɔ he ni kaselɔ le yoɔ le shinai le, Yesu ba ni ebadamo ameten ni ekéé amé ake: “Toinjole ahá nye.” 20 Be ni ewie ene le, eké eniji ké enmawuijan tsoɔ amé. Kéke ni kaselɔ le ná

miisheé naakpa ake amena Nunɔɔ le. 21 Yesu saa ekéé amé ake: “Toinjole ahá nye. Tamɔ bo ni Tse le tsu mi le, nakai noŋŋ mi hu mitsuɔ nye nne.” 22 Be ni ewie ene le ehuu kɔɔɔɔ eshwie ameno ni ekéé amé ake: “Nye-hea mumo kɔɔɔkɔɔ. 23 Ké nyeke mei ahe eshai fa amé le, akéfa amé; ké nyeke mei anɔ efaaa amé le, akéfako amé.”

24 Shi no mli le, Toma, Meí Nyɔɔnma ké Enyo le aten mo kome ni atseɔ le Háaji le, fataaa améhe be ni Yesu ba le. 25 No hewo le, kaselɔ krokomei le kéé le ake: “Wɔna Nunɔɔ le!” Shi ekéé amé ake: “Ké minaaa plekoobii le anajan* ye eden ni mike miwao wooo plekoobii le anajan, ni mike minine wooo enmawuijan le, miheŋ miyen kɔkɔkɔ.”

26 Enɔ gbii kpaanyɔ sée le, ekaselɔ le ye tsú mli ekonŋ, ni Toma fata améhe. Eye mli ake anamɔ shinai le moŋ, shi Yesu ba, ni ebadamo ameten ni ekéé: “Toinjole ahá nye.” 27 No sée le, ekéé Toma ake: “Oké owao awo bie, ni okwe midé, ni onɔ onine owo minmawuijan, ni okpa nwanjee le,* shi moŋ ohe oye.” 28 Toma há le hetoo ake: “Mi-Nunɔɔ ké mi-Nyɔɔmɔ!” 29 Yesu ké le ake: “Ni ona mi hewo le, ohe oye? Meí ni enaaa ni kéle améheɔ ameyeo le ye miisheé.”

30 Anokwa, Yesu fee okadii krokomei babaoo hu ye kaselɔ le ahie, ni anmalako ashwieko shi ye wolo kpo* nne mli. 31 Shi anmala enemei ashwie shi koni nyehé nyeye ake Yesu ji Kristo le, Nyɔɔmɔ Bi le, ni akeni nyehéɔ nyeyeo hewo le, nyebaa-tso egbéi le no nyená wala.

21 Ené sée le, Yesu jie ehe kpo ekonŋ etsɔɔ kaselɔ le ye Tiberia Ijsho* le naa. Bo ni ejie ehe kpo etsɔɔ amé ne. 2 No mli le, Simon

20:25 *Aloo “plekoobii le ana.” 20:27 *Sht. nme., “ni okpa he ni ohehe oyee le.” 20:30

*Wolo kakadanŋ ni akotaa awoɔ tso he. 21:1 *Kwemo Mat 4:18 sh. nin.

Petro, Toma (mɔ ni atseɔ le Hāaji le), Natanael ni je Kana ye Galilea le, Zebedeo bihii le, ke ekaselɔi le atenɔ mei enyo krokomei ye he kome kutuu. **3** Simon Petro kee ame ake: "Miiya wuo." Ameke le ake: "Wɔ hu wɔke bo miiya." Ni ameje kpo ameyakwo lele le, shi nakai nyɔɔɔ le mli le, ame-gbeee no ko.

4 Shi be ni je miihe atsere le, Yesu badamɔ nshɔ le naa, shi kaselɔi le yɔsee ake Yesu ni. **5** Keke ni Yesu kee ame ake: "Bii, ani nyeye no ko* ni nyebaaye?" Amehā hetoo ake: "Dabi!" **6** Ekee ame ake: "Nyefɔa yaa le ye lele le ninejurɔgbe ni nyebaana no ko." No hewɔ le, amefɔ yaa le, shi loi le afale hewɔ le, amenyeye yaa le amegbala. **7** Keke ni kaselɔi ni Yesu sumɔ le le kee Petro ake: "Nunɔtsɔ le ni!" Agbene, be ni Simon Petro nu ake Nunɔtsɔ le ni le, eko etade nohaano le ewo,* ejaake ehie ehe yayai,# ni etu egbee nshɔ le mli. **8** Shi kaselɔi krokomei le ke lele bibioo le ba, ni amemiigbala yaa ni loi eyi le obɔ le, ejaake ameke shikɔɔɔ jekeee, aaafee mitai nyɔɔɔmai neehu* pe.

9 Be ni amekpeleke le, amena ɔai ni akeshere la ni loi jwere no, ke aboloo. **10** Yesu kee ame ake: "Nyeeke loi ni nyegbe biane le eko abaa." **11** No hewɔ le, Simon Petro tee lele le mli ni eyagbala yaa le ni loi agboi oha ke nyɔɔɔmai enumo ke ete eyi mli obɔ le keba nshɔ le naa. Ni eye mli ake loi le fa moɔ shi yaa le gbalaa. **12** Yesu kee ame ake: "Nyebaa, nyebayea nii." Kaselɔi le atenɔ mɔ kome po náaa ekáa kebi le ake: "Namɔ ji bo?" ejaake amele ake Nunɔtsɔ le ni. **13** Yesu ba ni ebako aboloo le ni ekehā ame, ni eke loi le hu hā ame. **14** Ene ji shii ete no ni Yesu jie ehe kpo etsɔɔ kaselɔi le keje be ni atee le shi keje gboghii atenɔ le.

15 Be ni ameye nii le ametā le, Yesu kee Simon Petro ake: "Simon,

Yohane bi, ani osumɔɔ mi fe eneemei?" Ehere le no ake: "Hee, Nunɔtsɔ, ole ake midɔɔ ohe." Ekee le ake: "Lee migwantenɔbii le." **16** Esaa ekee le no ni ji shii enyo no ake: "Simon, Yohane bi, ani osumɔɔ mi?" Ehere le no ake: "Hee, Nunɔtsɔ, ole ake midɔɔ ohe." Ekee le ake: "Kwemɔ migwantenɔi bibii le tamɔ tookwelo feo le." **17** Ekee le no ni ji shii ete no ake: "Simon, Yohane bi, ani odoɔ mihe?" Petro were ho ehe ake ebi le shii ete sɔɔɔɔ ake: "Ani odoɔ mihe?" No hewɔ le ekee le ake: "Nunɔtsɔ, ole nibii fee; ole ake midɔɔ ohe." Yesu kee le ake: "Lee migwantenɔi bibii le. **18** Leeleɔ, leeleɔ, miikee bo ake, be ni oji oblanɔ le, bo dientsɔ owɔ otade ni onyieɔ keyaa he ni osumɔɔ. Shi ké ogbo le obaakpā oniji amlɔ ni mɔ kroko baawo bo atade ni ebaahie omli keya he ni osumɔɔ." **19** Ewie ene ketsɔɔ no gbele ni ekebaawo Nyɔɔɔmi hie nyam le. Be ni ewie ene see le, ekee le ake: "Yaa no onyie misɔe."

20 Petro tso ehe ni ena kaselɔi ni Yesu sumɔ le le nyie amesɔe, mɔ ni be ni ayeɔ gbɔke niyenii le eho ekpasa Yesu tsitsi ni ekee le ake: "Nunɔtsɔ, namɔ ji mɔ ni jieɔ bo ehā le?" **21** No hewɔ le, be ni Petro hiɔmei gba enɔ le, ekee Yesu ake: "Nunɔtsɔ, shi mɔ ne hu?" **22** Yesu kee le ake: "Ké miisumɔ ake ehi shi keyashi maba le, meni no kɔɔ ye ohe? Bo le yaa no onyie misɔe." **23** No hewɔ le, nyemime le wiewie ye ameten ake kaselɔi nee gboɔ. Shi Yesu ekee le ake egboɔ, shi moɔ ake: "Ké miisumɔ ake ehi shi keyashi maba le, meni no kɔɔ ye ohe?"

24 Mɔ ne ji kaselɔi ni yeɔ nibii nee ahe odase le ke mɔ ni ɔma nibii nee, ni wɔle ake odase ni eyeɔ le anɔkwale ni.

25 Ye anɔkwale mli le, nibii krokomei babao hu ye ni Yesu fee ni eji aɔmala fee fitsofitso kule, misusɔ ake, je le dientsɔ nyen wolokpoi* ni abaaɔmala le ato.

21:5 *Aloo "loo ko." 21:7 *Aloo "ekɔɔɔmi ehe." #Aloo "ewo no ko hatahata ko." 21:8 *Sht. ɔm., "aaafee ninetalɔi 200."

21:25 *Woji kakadaji ni akotaa awo tso he.

BOFOI LE ANITSUMOI

EMLI SAJI

- 1 Ebo Teofilo amanie (1-5)
Amebaaye odase keyashi shikporɔ
le naagbeehei le (6-8)
Yesu kwɔ ketee ɔwɛi (9-11)
Kaselɔi le bua amehɛ naa ye
ekomefeemɔ mli (12-14)
Ahala Matia keye Yuda
najan (15-26)
- 2 Afɔse mumɔ krɔkrɔɔ ashwie mei
anɔ ye Pentekoste gbi le nɔ (1-13)
Petro wiemɔ le (14-36)
Asafoku le tsu Petro wiemɔ le he
nii (37-41)
Abaptisi mei 3,000 (41)
Kristofoi anaanyobɔɔ (42-47)
- 3 Petro tsa akpake ko ni
ji nibalɔ (1-10)
Wiemɔ ni Petro hã ye Solomon
Koishi le (11-26)
"Abaasaa nibii fɛɛ" (21)
Gbalɔ ko ni tamɔ Mose (22)
- 4 Abibii Petro ke Yohane saji (1-4)
Héyelilɔi le ayibo bashɛ hii 5,000 (4)
Aye sane ye Sanhedrin le hie (5-22)
'Wɔnyɛɔ wɔkpa wiemɔ' (20)
Amesɔle amɛbi ekãa (23-31)
Kaselɔi le jarajaraa amɛnibii
amɛhã amehɛ (32-37)
- 5 Anania ke Safira (1-11)
Bɔfoi le fee okadii babaoo (12-16)
Awo amɛ tsuɔ ni aɔmɛɛ
amehɛ (17-21a)
Ake amɛ ba Sanhedrin le hie
ekorɔɔ (21b-32)
'Bo Nyɔɔmɔ moɔ toɔ
fe gbomɛi' (29)
Gamaliel ɔaawoo le (33-40)
Shiemɔ ye shiã fɛɛ shiã (41, 42)
- 6 Ahala hii kpawo koni amɛsɔmɔ (1-7)
Ake sane fɔ Stefano nɔ ake eebɔ
musu (8-15)
- 7 Wiemɔ ni Stefano hã ye Sanhedrin
le hie le (1-53)
Blematsɛmɛi le ayinɔ (2-16)
- 8 Be ni Mose ji hienyielɔ le; Israelbii le
já amagai (17-43)
Nyɔɔmɔ ehii sɔlemɔwɛi ni ake niji
fee amli (44-50)
Atswia Stefano tɛi (54-60)
- 8 Saul, yiwalɔ le (1-3)
Filipo sɔɔmɔ nitsumo ye Samaria
le wo yibii (4-13)
Atsu Petro ke Yohane ketee
Samaria (14-17)
Simon ka ake ebaahɛ mumɔ
krɔkrɔɔ (18-25)
Etiopia piafonyo le (26-40)
- 9 Saul nyie gbɛ kemiiya
Damasko (1-9)
Atsu Anania koni eyaye ebuɔ
Saul (10-19a)
Saul shie Yesu he sane ye
Damasko (19b-25)
Saul tee Yerusalem (26-31)
Petro tsa Ainea (32-35)
Atee ejurɔfeelɔ Dorka shi (36-43)
- 10 Kornelio ninã le (1-8)
Petro na kooloɔ ni atsuu amehɛ ye
ninã mli (9-16)
Petro tee Kornelio ɔkɔ (17-33)
Petro jaje sane kpakpa le etsɔɔ
Jɛɔmajiɔnbii (34-43)
"Nyɔɔmɔ kwɛɛɛ mei ahieian" (34, 35)
Jɛɔmajiɔnbii le ná mumɔ krɔkrɔɔ
ni abaptisi amɛ (44-48)
- 11 Petro bɔ bɔfoi le amanie (1-18)
Barnaba ke Saul ye Antiokia ni yɔɔ
Siria le (19-26)
Atse kaselɔi le kɛɔkɛɔ kwraa
ake Kristofoi (26)
Agabo gba ake homɔ baaba (27-30)
- 12 Agbe Yakobo; awo Petro tsuɔ (1-5)
Atsɔ naakpɛɛ gbɛ nɔ ahã Petro
ye ehe (6-19)
ɔwɛibɔfo ko tswa Herode
nɔ (20-25)
- 13 Atsu Barnaba ke Saul ake
manɔsɛɛ sɔkɔi (1-3)

- סַכְכֹּמ יֵע קִיפּוֹ (4-12)
 Wiemō ni Paulo hā yē Antiokia ni
 יַכְכֹּ פִּיִּסְדִּיָּא לֵע (13-41)
 Gbalē famō akē amēdō amēyi keya
 jēh̄majī lē aḥkō (42-52)
- 14 Shweremō kē shiteekewō yē
 Ikonium (1-7)
 Be ni amētee Listra lē, asusu akē
 נְיֹחֶמְוִי יֵי אַמֵּ (8-18)
 Atswia Paulo tēi shi egboō (19, 20)
 Amēwōwō asafōi lē hewalē (21-23)
 Amēsaa amētee Antiokia ni יַכְכֹּ
 Siria lē (24-28)
- 15 Ataa naa yē ketiafoo hewō yē
 Antiokia (1, 2)
 Akē sane lē ba Yerusalem (3-5)
 Asafōḥ onukpai kē bōfoi kpe
 kutuu (6-21)
 Wolo ni jē gbetsōkōm kuu
 lē dēḥ (22-29)
 Nyetsia nyehē kējea lā hē (28, 29)
 Wolo lē wō asafōi lē hewalē (30-35)
 Paulo kē Barnaba—Ameteḥ mō fēē
 mō kō egbē (36-41)
- 16 Paulo hala Timoteo (1-5)
 Nuū Makedoniaryō lē ninaa lē (6-10)
 Lidia batsō hēyelilō yē Filipi (11-15)
 Awo Paulo kē Sila tsuḥ (16-24)
 Abaptisi gboklēfoi akwēlō kō kē
 ešh̄iabii (25-34)
 Paulo bi ni maḥ onukpai lē abakpa
 lē fai (35-40)
- 17 Paulo kē Sila yē Tesalonika (1-9)
 Paulo kē Sila yē Beroea (10-15)
 Paulo yē Atene (16-22a)
 Wiemō ni Paulo hā yē
 Areopago (22b-34)
- 18 Paulo סַכְכֹּמ יֵע Korinto (1-17)
 Eku ešēē etee Antiokia ni יַכְכֹּ
 Siria lē (18-22)
 Paulo shi etee Galatia
 kē Frigia (23)
 Aye abua Apolo nī naa tse lē (24-28)
- 19 Paulo yē Efeso; abaptisi mei komēi
 ekoḥḥ (1-7)
 Paulo tsōkō nii (8-10)
 Aye omanye yē daimonioi nī mei
 keshara lē fēē sēē (11-20)
 Basabasafeemō yē Efeso (21-41)
- 20 Paulo yē Makedonia kē Hela (1-6)
 Atee Eutiko shi yē Troia (7-12)
 Eshi Troia ketee Mileto (13-16)
 Paulo kē Efeso asafōḥ onukpai lē
 kpe (17-38)
 Nitsōkōm yē shīā fēē shīā (20)
 “Nōhāmō hāa mō nāa miisheē” (35)
- 21 Enyie gbe kemiiya Yerusalem (1-14)
 Eyashe Yerusalem (15-19)
 Paulo kē asafōḥ onukpai lē aḥaawōō
 lē tsu nii (20-26)
 Basabasafeemō tē shi yē sōlemōwe lē;
 amō Paulo (27-36)
 Aḥmē Paulo gbe nī eke asafoku lē
 awie (37-40)
- 22 Paulo jie enaa yē asafoku
 lē hiē (1-21)
 Paulo kē hegbei ni eyōkō akē Romanyō
 lē tsu nii (22-29)
 Sanhedrin lē bō gwa (30)
- 23 Paulo wie yē Sanhedrin lē hiē (1-10)
 Nuḥtsō lē waje Paulo (11)
 Atsō ḥaa koni agbe Paulo (12-22)
 Akē Paulo tee Kaisarea (23-35)
- 24 Akē saji shwie Paulo nō (1-9)
 Paulo jie enaa yē Felike hiē (10-21)
 Atsi Paulo sane lē ato afii enyō
 sōḥḥ (22-27)
- 25 Aye Paulo sane yē Festo hiē (1-12)
 “Mike misane lē miihā Kaisare
 yeli!” (11)
 Festo kē Maḥtse Agripa
 to ajina (13-22)
 Paulo yē Agripa hiē (23-27)
- 26 Paulo jie enaa yē Agripa hiē (1-11)
 Paulo tsōkō bō ni fee ni ebatsō
 Kristofonyō (12-23)
 Nō ni Festo kē Agripa kēē (24-32)
- 27 Paulo kwō meelee ketee Roma (1-12)
 Meele lē kē ahum kō kpe (13-38)
 Meele lē yasha shi (39-44)
- 28 Yē Malta ḥshō lē naa (1-6)
 Atsa Publio tse (7-10)
 Nyie gbe kemiiya Roma (11-16)
 Paulo kē Yudafoi nī יַכְכֹּ
 Roma lē wie (17-29)
 Paulo kē ekāa shiē afii enyō (30, 31)

1 Teofilo, ye klenklen sane le mli le, minma nibii fee ni Yesu boi fee-mo, ke nibii ni eboi tsoomoo **2** keyashi gbi no ni anjo le ketee nwei, be ni etsoo mumo kromkrom le no eke gbetsoomooi ha bfofi ni ehala le see le. **3** Be ni ena no see le, etsoo odaseyeli babao ni haa mo yin tsoo anjo ejie ehe kpo ake hiekiaal etsoo ame. Amena le shii abo ye gbii nyonmai ejwe le mli, ni ewie Nyonmai Mantseyeli le he. **4** Be ni eke amena kpe shi le, efa ame ake: "Nyekajea Yerusalem, shi nyeyaa no nyemea no ni Tse le ewo he shi, ni nyenu ye minaa le; **5** ejaake anokwa, Yohane ke nu baptisi, shi nye le, ene see le, eyen gbii pii ko ni ake mumo kromkrom baabaptisi nye."

6 No hewo le, be ni amebua amehhe naa le, amebi le ake: "Nuntsa, ani neke be nee mli obaasaa oto mantseyeli le oma shi oha Israel le?" **7** Ekee ame ake: "Jee nyeno ji ake nyeaale bei loo gbii le ni Tse le eto ye le dientse ehewale mli le. **8** Shi ke mumo kromkrom le ba nyeno le, nyebaana hewale, ni nyebaatsoomoo midasefoi ye Yerusalem, ke Yudea ke Samaria fee, ke agbene, keyashi shikrom le no hei ni yoo shonshon le."* **9** Be ni ewie nibii nee ase le, amehie le kwemo krom ni awo le ketee nweigbe, ni atatu ko no le keje amehie ni amena le drom. **10** Ni be ni eyaa nwei ni amemiikwe nwei gaa le, trukaa le, hii enyo ni wo atadei yeji badamo amemasei, **11** ni amekke: "Galilea hii, meni hewo nyedamo shi nyekweo nwei neke? Neke Yesu nee ni anjo le keje nyenoo ketee nwei le, ebaaba ye gbe ni tamoo nakai krom no, taake nyena le ake eeya nwei le."

12 Keke ni ameku amese keje grom ko ni atseo le Oliv Grom ni berke Yerusalem le no ketee Yerusalem ekrom, ni jeme ke Yerusalem ten jekemo ji hejoomoo gbi gbefaa keke. **13** Be ni

ameshe jeme le, amekwo ketee nwei asa le no he ni amehio le. No mli le, Petro ke Yohane ke Yakobo ke Andrea ke Filipino ke Toma, Bartolomeo ke Mateo, Yakobo ni ji Alfeo binuu le, ke Simon ni ji hiedoo le, ke Yuda ni ji Yakobo binuu le ye jeme. **14** Menemei fee ke yintoo kome hie solemoo mli, ni yei komei hu ke Yesu nye Maria ke Yesu nyemime hii le fata amehie.

15 No gbii le amlie le, Petro te shi edamo shi ye nyemime le aten (mei fee* ni naa bakpe shi le aafee mei oha ke nyonmai enyo) ni ekee: **16** "Ataamei, nyemime, esa ake nmale le, ni mumo kromkrom le tsoo David no egba ye Yuda he, mo ni tsoo mei ni yamo Yesu le gbe le, aba mli. **17** Ejaake abu le ashi woom ni ena gbefanoo ye soomoo nee mli. **18** (No hewo le, neke nuu nee ke nii ni ejaaa he nyoomoo le yahé shikrom, ni be ni eyitso yatswa shi le, emli gba* ni emusunni fee tue shwie shi. **19** Mei fee ni yoo Yerusalem le na le ene, no hewo le, atse shikrom le ye amewemo mli ake *Akeldama*, eshishi ji, "Lá Shikrom.") **20** Ejaake anoma ye Lalai awolo le mli ake, 'Ha eshiehie le atso amanfo, ni mo ko mo ko akahi mli,' ke 'Enokwemo nitsumoo le, ha mo kroko anjo.' **21** No hewo le, ehe mihia ake, ye hii ni ke wo nyie be mli fee ni Nuntsa Yesu tsoo enitsumoo le* ye waten le aten le, **22** keje be ni Yohane baptisi le le no keyashi gbi no ni anjo le keje wookoo ketee nwei le, esa ake hii nee aten mo kome atso eshitee le he odasefonyo afata woha."

23 No hewo le, amejie mei enyo yi ameha, Yosef ni atseo le Barsaba ni awo le Yusto hu le, ke Matia. **24** Ni amesole amekke: "Oo Yehowa,* bo ni ole mei fee atsuiian, tsoomoo hii enyo nee aten mo ni ohalu, **25** koni eno soomoo ke bofo nitsumoo nee ni Yuda kplan keje he ni eko le dientse

1:15 *Aloo "asafoku." 1:18 *Aloo "emli gba ye tengbe." 1:21 *Sht. nm., "yaa ebaa."

1:24 *Kwemo Wiemoi Titrii Amligbalama le.

1:8 *Aloo "shikrom le naagbeehei le."

egbe le.” 26 No hewo le, amef5 ame-
no oshiki, ni oshiki le yagbee Matia
no; ni akane le afata bofoi nyɔɔma ke
ekome le ahe.*

2 Agbene, ye gbi ni ayeɔ Pentekos-
te* Gbi Juro le no le, ame fee ame-
bua amehē naa ye he kome. **2** Tru-
kaa le, gbɛɛm ko ni tamɔ kɔɔɔɔ ni
mitswa waa je nwei ba, ni ejije ye
shīa ni ametara mli le mli fee. **3** Ni
amena lileii ni tamɔ la, ni lileii le jie-
jiece ekomekomei, ni eko bama ame-
ten mɔ fee mɔ no, **4** ni mumɔ kɔɔɔ-
kɔɔɔ bayimɔ amē fee obobo, ni
ameboi wiemɔi* sɔtoisɔtois awiemɔ,
tamɔ bo ni mumɔ le nɔwo amēnaa ake
amewie le.

5 Nakai be le mli le, Yudafoi ni
sheɔ Nyɔɔmɔ gbeyei ni je jenmajii fee
ni yɔɔ nwei shishi le anɔ le ye Ye-
rusalem. **6** No hewo le, be ni gbɛɛ-
mɔ nēe jije le, asafoku ko babua ame-
he naa, ni amehē jɔ amehē, ejaake
ameten mɔ fee mɔ nu ni amemiiwie
le dientse eman wiemɔ. **7** Anɔkwa,
amēnaa kpē amehē naakpa ni amē-
kēe: “Naa, mei ni wieɔ nēe fee le, Ga-
lileabii ni, aloo jeeē nakai? **8** Bele
te fee tenɔ ni wɔten mɔ fee mɔ nu
le dientse eman wiemɔ* nēe? **9** Par-
tiabii, Mediabii, ke Elambii; mei ni
yɔɔ Mesopotamia, Yudea, ke Kapa-
dokia, Ponto ke Asia kpokpaa le no,
10 Frigia ke Pamfilia, Ejipt ke Libia
kpokpai ni beɔke Kirene le; gbɔi ni je
Roma, Yudafoi ke mei ni etsomɔ Yu-
dafoi fee; **11** Kretabii; ke Arabiabii
—womiinu ni amemiiwie Nyɔɔmɔ ni-
bii wuji le ahe ye wwiemɔi amli.”
12 Hēe, amē fee amēnaa kpē ame-
he ni amehie fee amē yaa ni amēkē-
kēe amehē ake: “Te enē shishi le?”
13 Shi mei krokomei ye amehē feo ni
ameboi kēemɔ ake: “Wein dɔkɔdɔkɔ*
ehā ametɔɔ.”

1:26 *Aloo “abu le ashii bofoi nyɔɔma ke eko-
me le no,” ni tsɔɔ ake, abu le tamɔ abuo mei 11
le nɔɔɔ. 2:1 *Ye Hela mli le, Pentekoste shi-
shi ji “Nyɔɔmai enumɔ no.” Ayeɔ gbi juro nēe
ye Nisan 16 sēe gbi ni ji nyɔɔmai enumɔ le no.
2:4 *Aloo “lileii.” 2:8 *Aloo “eman he ni afɔ
le ye le wiemɔ.” 2:13 *Aloo “Wein hee.”

14 Shi Petro ke Mēi Nyɔɔma ke
Ekome le te shi damɔ shi ni eke
gbee ni wa wie etsɔɔ amē ekēe: “Yu-
dea hii ke nye mei fee ni yɔɔ Yeru-
salem, nyēnaa nyēlea enē, ni nyēboa
miwiemɔi le atoi jogbanɔ. **15** Anɔ-
kwa, mei nēe tɔɔko dāa, taake nyē-
susuo le, ejaake nmeletswaa ni ji ete
ye gbi le mli nēe.* **16** Mon le, enē ji
no ni atso gbalɔ Yoel no awie le ake:
17 ‘Nyɔɔmɔ kēe, “Ni ye naagbee gbii
le amli le, mafɔse mimumɔ le eko ma-
shwie heloi sɔtois fee no, ni nyēbi-
hii ke nyēbiyei le baagba ni nyēblahii
le baana ninai ni nyēnukpai le ba-
la lamɔi, **18** ni mafɔse mimumɔ le
eko mashwie minyɔji hii ke minyɔ-
ji yei tete anɔ ye nakai gbii le amli,
ni amēbaagba. **19** Ni mahā naakpēe
nii* aba nwei nī okadii hu aba shi-
kpɔɔ le no—lā ke la ke lasu kpɔɔɔ.
20 Hulu le baatsɔ dunɔ ni nyɔɔntserē
le baatsɔ lā dani Yehowa* gbi wulu ni
yɔɔ nyam le baaba. **21** Ni mɔ fee mɔ
ni boɔ tseɔ Yehowa* gbēi le, abaahe-
re eyiwala.”

22 ‘Israel hii, nyēboa wiemɔi nēe
atoi: Yesu, Nazarenyo le, eji nuu ni
Nyɔɔmɔ jie le kpo etsɔɔ nye fanɔ ke-
tsɔ hewale nitsumɔi ke naakpēe nii,*
ke okadii ni Nyɔɔmɔ tsɔ eno efee ye
nyeten le anɔ, tamɔ bo ni nye dientse
nyele le. **23** Nuu nēe, ni anɔ le aha
ye Nyɔɔmɔ suɔmɔnaa nii* ke enii ni
ele eto le naa le, nyetsɔ mei ni ji mla-
tɔɔi le anɔ nyekala le nyekpete tso
janɔ he ni nyegbe le. **24** Shi Nyɔ-
ɔmɔ tee le shi ketsɔ fenemɔ ni efene
gbele piɔmɔi* le ye ehe le no, eja-
ke no nyen enaa atsi. **25** Ejaake Da-
vid wie ye ehe ake: ‘Mihāa Yehowa*
hiɔ mihiē daa, ejaake eye mininejuro
no koni mikahoso kɔkɔkɔ. **26** Enē
hewo le, mitsui mii she ehe ni mili-
lei nā miishēe babao. Ni mahi shi*
ye hienɔkamɔ mli; **27** ejaake oshin

2:15 *Ni tsɔɔ ake, aaafee leebi nmele 9. 2:19,
22 *Aloo “gbale okadii.” 2:20, 21, 25 *Kwe-
mɔ Wiemɔi Titrii Amligbalamɔ le. 2:23 *Aloo
“yiɔto.” 2:24 *Aloo eenye efee ake, “gbe-
le kpāi.” 2:26 *Sht. nɔm., “miheloo baahi shi.”

mi* ye Gbonyo Bu# le mli, asan onmen gbe ni onokwafo le ana fitemo. 28 Ohā mile wala gbēi le; obaahā miishēe ayi mimli obo ye ohie.’

29 “Ataamei, nyemime, nyehāa mawiea weku yitso David he ke n-mimaa matsɔa nye, ake egbo ni afu le, ni egbonyo bu le ye wotɛn kebashi nmenē. 30 Akeni eji gbalɔ ni ele ake Nyɔnɔm ekā le kitā ake ebaahā eseshibii le atɛn mɔ kome* ata eman-tse sei le nɔ hewɔ le, 31 ena Kristo le shitee le eto ni ewie he, ake ashin le ye Gbonyo Bu# le mli ni asan ehelo enan fitemo. 32 Nēke Yesu nēe, Nyɔnɔm tee le shi, ni wɔ fēe wɔji enē he odasefoi. 33 No hewɔ le, akeni awó enɔ ketee Nyɔnɔm ninejuro nɔ ni ená mumɔ krɔnkrɔn le ni awo he shi le keje Tse le nɔ hewɔ le, efɔse nɔ ni nyenaa ni nyenu nēe eshwie shi. 34 Ejaake David ekwɔkɔ keyaaa nwei, shi le diɛntse ekēe ake, ‘Yehowa* kēe mi-Nunɔsɔ le ake: “Ta mininejuro nɔ 35 keyashi be ni manɔ ohenyelɔi le mafēe onajiahi maanoo.” 36 No hewɔ le, hā Israel we le fēe aná ale lēlɛn ake, nēke Yesu nēe ni nyegbe le ye tso janɔ nɔ le, Nyɔnɔm efēe le Nunɔsɔ ke Kristo fēe.”

37 Agbene, be ni amenu enē le, etsuro ametsuiian, ni amēke Petro ke bɔfoi ni eshwē le ake: “Ataamei, nyemime, meni esa ake wɔfēe?” 38 Petro kēe amē ake: “Nyetsakea nyetsui, ni nyehāa abaptisia nyeten mɔ fēe mɔ ye Yesu Kristo gbēi mli koni anɔ nyehē eshai le afa nye, ni nyebaaná duromɔ keenɔ ni ji mumɔ krɔnkrɔn le. 39 Ejaake shiwoo le ye kehā nye ke nyebii, ke mei fēe ni yɔɔ shɔnɔ, mei fēe ni Yehowa* wɔ-Nyɔnɔm le aatse amē keba enɔ le.” 40 Ni ewie wiemɔi krokomei babao kēe odase fitsofitso ni etee nɔ ewo amē hewale ekēe: “Nyehāa ahe-rea nye kejea yinɔ kɔkɔɔn nēe dɛn.”

2:27 *Aloo “misusuma.” 2:27, 31 #Aloo “Hedis,” ni tsɔɔ akē, mfonirifeemɔn gbonyo bu kome kehā adesai. Kwemɔ Wiemɔi Titrii Amli-gbalam le. 2:30 *Sht. n.m., “ehē mli yibii le atɛn mɔ kome.” 2:34, 39, 47 *Kwemɔ Wiemɔi Titrii Amli-gbalam le.

41 No hewɔ le, abaptisi mei ni ke miishēe kpēle ewiemɔ le nɔ le, ni nakai gbi le nɔ le aná mei* aaafēe akpei ete afata amēhe. 42 Ni amētee nɔ amehie bɔfoi le atsoɔm le mli, amēke amēhe bɔ naanyo,* amēye nii, ni amekā solemɔ he.

43 Anokwa, gbeyei bɔi mɔ fēe mɔ* mɔmɔ, ni bɔfoi le bɔi naakpēe nii# ke okadii babao feemɔ. 44 Mei ni he amēye le fēe bua amēhe naa kutuu ni amefee amenibii ni ameyɔ le fēe ekome, 45 ni amehɔhɔ ameshikpɔji ke amēhe nibii, ni amējara nɔ ni amēnā keje mli le amehā mei le fēe, bɔ ni he hiaa mɔ fēe mɔ. 46 Ni daa gbi le amēke jwɛnɔm kome yaa solemɔwe le, ni ameyɔ amēniyenii ye shiai sɔɔti amlɔ ni amēke miishēe babao ke tsui krɔnɔn jaa amēniyenii, 47 ni amējie Nyɔnɔm yi ni amehie baa nyam ye mei fēe hie. Nakai be le mli nɔnɔ le, Yehowa* tee nɔ eke mei ni aahere ameyiwala le fata amēhe daa gbi.

3 Agbene, Petro ke Yohane miikwo kemiiya solemɔwe le ye solemɔ nmeletswaa le mli, nmeletswaa ni ji nēehu le nɔ,* 2 ni atere nuu ko ni ji akpake keje fɔmɔ mli. Daa gbi le, amēke le banmɔ solemɔwe le shinaa ni atse le Fefeo le masei, koni enye ebi mei ni boteɔ solemɔwe le ní amefee le ejuro. 3 Be ni ehinmei gba Petro ke Yohane nɔ ake amēiie amēbote solemɔwe le, ebɔi amē bimɔ ní amefee le ejuro. 4 Shi Petro ke Yohane fēe kwē le tēe ni amēke: “Kwemɔ wɔ.” 5 No hewɔ le, ekwe amē gāa ke gbekpamɔ ake ebaaná nɔ ko keje amēden. 6 Shi Petro kēe: “Jwietei ke shika tsuru le, mibe eko, shi nɔ ni miyɔ le, nɔ minɔhāa bo nēe. Ye Yesu Kristo, Nazarenyo le gbēi mli le, nyiemɔ!” 7 Keke ni emɔ eninejuro mli ni ewó enɔ edamɔ shi. Amro le, enaji ke enanetalɔi le amlɔ wala;

2:41 *Aloo “susumai.” 2:42 *Aloo “amēnā nibii ni amēten mɔ fēe mɔ yɔɔ le mli gbefanɔ.” 2:43 *Aloo “susuma fēe susuma.” #Aloo “gbale okadii.” 3:1 *Ni tsɔɔ ake, aa-fēe shwane njemɔ 3.

8 ni ehuru edamo shi, ni eboi nyie-mo, ni eke ame bote solemowe le, ni eenyie ni eetumo ni eejie Nyohmo yi. 9 Ni mei le fee na le ni eenyie ni eejie Nyohmo yi. 10 Ni ameboi le yoo-mo ake le ji nuu ni tsutsu ko le etaa solemowe le Agbó Fefeo le naa ebio ni afee le ejuro le, ni amehé jō amehé ni amenaa kpe amehé naakpa ye no ni eba nuu le no le hewo.

11 Be ni nuu nee hie Petro ke Yohane mli lolo le, mei le fee ké yuu keba amenjo ye he ni atsej jeme Solomon Koishi le, ni amenaa ekpe amehé waa. 12 Be ni Petro na ene le, ekee mei le ake: "Israel hii, meni hewo ene feo nye naakpée neke, ni meni hewo nyekweo wo tamó no ni wo dientse wohewale naa loo wo Nyohmojamó su wókehá nuu nee nyieo nee?" 13 Abraham ke Isak ke Yakob Nyohmo le, wotsemei a-Nyohmo le, ewo e-Tsuló Yesu hie nyam, mo ni nyenjo le nyehá ni nyekwa le ye Pilato hie, eye mli ake le le ekpe mli ake ebaanmee ehe le. 14 Hee, nyekwa nakai mo kroykroy ke jaló le, ni nyebi ni anjo nuu ni ji gbómogbelo le mon ahá nye, 15 ni nyegbe Hienyieló-Nukpa kehá wala le. Shi Nyohmo tee le shi keje gbohii aten, ni wóji anokwa sane nee he odasefoi. 16 Ni atso egbé le no, ke agbene hu hemokkeyeli ni woyoo ye egbé le mli le no ahá nuu nee ni nyenaa ni nyele le hu le ená hewale. Emli hemokkeyeli le ni ehá nuu nee he ewa le jogbanj ye nye fee nyehie nee. 17 Ni agbene, nyemimeí, mile ake lé ni nyeleee hewo ni nyefee le, tamó nyenyoyeló le hu fee le nohó. 18 Shi ye neke gbe no le, Nyohmo ehá nibii ni etsó gbaló le fee naa etsó hie etswa amehé adafi ake, e-Kristo le baana no le eba mli.

19 "No hewo le, nyetsakea nyetsui ni nyekpalea koni agbe nyehé eshai le, koni tsuiwoo bei aje Yehowa dientse njoo* aba 20 ní etsu Kristo le, Yesu, mo ni ahala ahá nye le keba. 21 Mo ne ji mo ni esa ake njwei ato

le keyashi bei ni abaasaa nibii fee ni Nyohmo wie he ye egbaló kroykroy ni hi shi ye blema le anaa le. 22 Ye anokwale mli le, Mose kee ake: 'Yehowa* Nyohmo baawó gbaló ko ni tamó mi kebaaje nyenyemimeí le aten ahá nye. Esa ake nyebó no fee no ni ebaakee nye le toi. 23 Anokwa, mo fee mo* ni booo nakai Gbaló le toi le, abaakpáta ehie kwraa kebaaje mei le aten.' 24 Ni gbaló babao ni wie le fee le, keje Samuel ke mei ni nyie esee le anó le, ame hu amejaje gbii nee fanj ametsoo. 25 Nyeji gbaló le ke kpanjo ni Nyohmo ke nyetsemei le kpanj le bii, be ni ekee Abraham ake: 'Ni oshé* le no abaatsó ajoo shikroy le no wekui fee' le. 26 Be ni Nyohmo tsu e-Tsuló le, etsu le keba nyenjo klenklen, koni ebajoo nye ketso kpalemó ni eehá nyeten mo fee mo akpale keje enifojianii le amlí le no."

4 Be ni mei enyo le ke mei le wio le, osofoi le, solemowe nokwelo le, ke Sadukifoi le ba amenó. 2 Amemli efu ejaake bófoi le miitsóo mei le anii ni amemijaje amemiitsóo kpetekplee ake atee Yesu shi keje gbohii aten.* 3 No hewo le, amemmo bófoi le ni ameyawo ame tsun keyashi eno jetseremo, ejaake no mli le je ena momo. 4 Shi mei ni bo wiemo le toi le aten mei babao he ameye, ni hii le ayibo bashé aaafee akpei enumo.

5 Eno jetseremo le, amenyoloi le, onukpai le, ke wolonmaloi le bua amehé naa ye Yerusalem, 6 ni Ana ni ji osofo tsiifonyo le, Kaiafa, Yohane, Aleksandro, ke mei fee ni ji osofo tsiifonyo le wekumei le hu ye jeme. 7 Ameke Petro ke Yohane badamo ameten ni amebóí ame bimo ake: "Mee hewale naa aloo namó gbéí mli nyefee ene ye?" 8 Keke ni Petro ni mumó kroykroy eyi le obó le kee ame ake:

3:22 *Kwemo Wiemoi Titrii Amligbalamo le. 3:23 *Aloo "susuma fee susuma." 3:25 *Sht. nm., "odumowu." 4:2 *Aloo "amemijaje gbohiashitee le, titri le, Yesu no le, amemiitsóo kpetekplee."

3:19 *Sht. nm., "aje Yehowa hie." Kwemo Wiemoi Titrii Amligbalamo le.

“Maŋ leŋ nyelɔi ke onukpai, **9** ké ekpakpa ni wɔfee nuu obubuafɔ ko hewɔ ŋmɛnɛ gbi nɛɛ nyetaɔɔ wɔmli, ni nyemiisumɔ nyele mɔ ni hã nuu nɛɛ he wa le le, **10** no le, nye fee ke Israelbii fee anã alea ake, Yesu Kristo, Nazarenyo ni nyegbe le ye tso janŋ no, shi Nyɔŋmɔ tee le shi keje gbɔhii atɛŋ le gbéi mli, ke agbene hu ketsɔ enɔ ni nuu nɛɛ damo nyehie ye bie ni ehe ewa le nɛɛ. **11** Mɔ nɛ ji ‘tɛ ni nye ni nyeji tsùtswalɔi le ebuuu le hãaa no ko, ni ebatsɔ kontɛ titri* le. **12** Kɛfata he le, yiwalaheremɔ ko be mɔ kroko mli, ejaake gbéi kroko be ŋwei shishi ni anjãhã ye gbɔmɛi atɛŋ ni esa ake atsɔ no ahere wɔyiwala.”

13 Agbene, be ni amena bɔ ni Petro ke Yohane wie ke nɔmimaa,* ni ameyɔɔse hu ake ameji mei ni leee wolɔŋ* ke mei foji keke le, amɛnaa kpe amehɛ. Ni amebɔi yɔsemɔ ake amɛke Yesu hi shi. **14** Be ni amehie nuu ni atsa le ni ke bɔfoi le damo shi le kwɛmɔ le, amɛnãaa no ko amɛwie kehã sane nɛɛ hetoo. **15** No hewɔ le, amɛfã amɛ ake amɛje Sanhedrin* asa le no keya agbɔ le naa, ni amɛke amehɛ bɔi ajinatoo **16** amɛkɛ: “Mɛni wɔfee hii nɛɛ? Ejaake, atsɔ amɛno afee okadi ko ni sa kadi-mɔ waa lɛɛɛŋ, okadi ni Yerusalemɔbii fee ena, ni wɔnyɛŋ wɔje he ŋwane. **17** No hewɔ le, bɔ ni afee ni sane nɛɛ akagbe eshwã ye mei le atɛŋ dɔŋŋ le, nyehãa wɔwɔa amehɛ gbeyei ni wɔkeɛ amɛ ake amɛkawie ye gbéi nɛɛ mli amemiitsɔɔ mɔ ko mɔ ko dɔŋŋ.”

18 Keke ni amɛtsɛ amɛ keba ni amɛfã amɛ ake amɛkawie no ko no ko dɔŋŋ, asan amɛkatsɔɔ nii ye Yesu gbéi mli dɔŋŋ. **19** Shi Petro ke Yohane here no amɛkɛɛ amɛ ake: “Ké eja ye Nyɔŋmɔ hie ake aboo nye monj toi fe Nyɔŋmɔ le, nye diɛntse nyekojɔ nyehãa nyehɛ. **20** Shi wɔ le wɔnyɛŋ wɔkpa nibii ni wɔna ke nibii ni wɔnu le ahe wiemɔ.” **21** No hewɔ

le, be ni amɛsaa amewo amehɛ gbeyei le, amɛŋmɛɛ amehɛ, ejaake amɛnãaa no ko ni amɛbaadamɔ no amɛgbala amɛtoi, ni amɛfeeɛ nakai hu ye mei le ahewɔ, ejaake amɛ fee amemii-je Nyɔŋmɔ yi ye no ni eba le hewɔ. **22** Ejaake nuu ni atsa le ye naakpɛɛ gbɛ no nɛɛ eye fe afii nyɔŋmai ejwɛ.

23 Be ni aŋmɛɛ amehɛ le, amɛtee kaselɔi krokomei le anjɔ ni ameyabo amɛ no ni osɔfoi tsiifoi le ke onukpai le kɛɛ amɛ le. **24** Be ni amɛnu ene le, amɛke jwɛŋmɔ kome hole amɛgbɛi anɔ amehã Nyɔŋmɔ ni amɛkɛɛ:

“Nunŋtsɔ Ofe, bo ji mɔ ni bɔ ŋwei ke shikpɔŋ ke ŋshɔ ke nibii fee ni yɔɔ amɛmli le, **25** ke mɔ ni tsɔ mumɔ krɔŋkrɔŋ no ewie ye wɔtsɛ David, otsulɔ le, naa ake: ‘Mɛni hewɔ jɛŋmajii le eyoyoro ni mei le jwɛŋ yaka nii anɔ le? **26** Shikpɔŋ le no marŋtsemɛi le te shi amɛdamɔ shi ni nyelɔi le fee ekome amɛte shi amɛshi Yehowa* ke mɔ ni efɔ le mu le.’” **27** Ejaake ye anɔkwale mli le, Herode ke Pontio Pilato ke jɛŋmajianbii le ke Israelbii le bua amehɛ naa ye maŋ nɛɛ mli amɛshi otsulɔ krɔŋkrɔŋ Yesu, mɔ ni ofɔ le mu le, **28** ketsu no ni onine ke oyinŋoo le ekpe mli eto ake ebaaba le he nii. **29** Ni agbene, Yehowa,* kwɛmɔ wɔhe gbeyei ni amewo le, ni ohã onyɔji le aya no awie owiemo le ke ekãa fee, **30** be mli ni okpãa onine mli kehãa tsamɔ, ni atsɔɔ otsulɔ krɔŋkrɔŋ Yesu gbéi le no afeɔ okadii ke naakpɛɛ nii* le.”

31 Be ni amɛkpa fai ke hiedɔɔ* amɛgbɛ naa le, he ni amɛbua amehɛ naa ye le hoso, ni mumɔ krɔŋkrɔŋ le yimɔ amɛ fee obɔɔɔ ni amɛwie Nyɔŋmɔ wiemɔ le ke ekãa.

32 Kɛfata he le, mei babaoo ni he amɛye le fee hie tsui kome ke susuma* kome, ni amɛtɛŋ mɔ ko mɔ ko po tseɛɛ enibii ni eyɔɔ le amli eko ake le diɛntse enɔ, shi monj amɛfee nibii ni ameyɔɔ le fee ekome. **33** Ni bɔfoi le

4:11 *Sht. ŋm., “koŋ le yitso.” 4:13 *Aloo “ke ekãa.” *Aloo “mei ni ekaseko nii,” ni tsɔɔ ake, atsɔseko amɛ ye rabifoi askul ko kwraa mli; etsɔɔɔ ake amɛleee nikanemɔ ke niŋmaa. 4:15 *Kwɛmɔ Mat 26:59 sh. niŋ.

4:26, 29, 32 *Kwɛmɔ Wiemɔi Titrii Amligbala-mɔ le. 4:26 *Aloo “e-Kristo le.” 4:30 *Aloo “gbale okadii.” 4:31 *Aloo “amɛsɔle ke hiedɔɔ.”

ke hewale kpele tee no ameye Nuntsɔ Yesu shitee le he odase, ni duromo babao0 ye ame fee amenɔ. **34** Anɔkwa, mo ko mo ko be ameten ni no ko he hiaa le, ejaake mei fee ni yɔɔ shikpɔji loo shiai le hɔɔhɔɔ ni ameke shika ni amenaa le baa, **35** ni amekeshawieɔ bɔfoi le anaji anaa. Ni ajaraa ahāa mo fee mo, bo ni he hiaa le le. **36** No hewo le, Yosef, mo ni bɔfoi le tseɔ le Barnaba (ni eshishi ji, "Miishejemɔ Bi") le, ni eji Levinyo, ni je Kipro le, **37** ye shikpɔɔ ko ni ehɔɔ ni eke shika le ba ni ekebashwie bɔfoi le anaji anaa.

5 Shi nuu ko ni atseɔ le Anania, ke eja Safira hɔɔ ameshikpɔɔ ko. **2** Shi eke shika ni enā le eko to sɛɛ, ni eja hu le he eko, ni eke fā ko pɛ ba ni ekebashwie bɔfoi le anaji anaa. **3** Shi Petro kee: "Anania, meni hewo Satan eyi otsuin obɔ koni omale otsoɔ mumɔ kɔɔɔkrɔɔ le, ni oke shikpɔɔ le yinii le eko ato sɛɛ?" **4** Bei abɔ ni eyɔɔ oden le, ani jee onɔ ni? Ni be ni ohɔɔ hu le, ani shika le jee bo dientsɛ onɔ? Meni hewo oto neke yin ye otsuin? Jee gbɔmei omale otsoɔ neɛ, shi Nyɔɔmɔ mo ni." **5** Be ni Anania nu wiemoi neɛ, egbee shi* ni egbo. Ni gbeyei kpele mo mo mei fee ni nu le. **6** Keke ni oblahii le te shi, ni ameke mamai bala le, ni amewo le keje kpo ni ameyafu le.

7 Agbene, aaafee nmeletswai ete sɛɛ le, eja ba jeme, ni le le eleeɔ no ni eba. **8** Petro kee le ake: "Kɛemo mi, ani bo ni nyeyi enyo le hɔɔ shikpɔɔ le nyehɛ ne?" Ekee ake: "Heɛ, neke ni." **9** No hewo le, Petro kee le ake: "Meni hewo nyeyi enyo le fee kpan ake nyebaaka Yehowa* mumo le? Naa! Mei ni yafu owu le anaji yɔɔ shinaa le naa le, ni amebaawo bo hu keya." **10** Amro le, egbee shi* ye Petro naji anaa ni egbo. Be ni oblahii le ba mli le, amebana ake egbo, ni amewo le keje kpo ni ameyafu le ye ewu le masei. **11** Ni gbeyei kpele mo asafu muu le fee ke mei fee ni nu nibii neɛ ahe le.

12 Agbene hu, atso bɔfoi le aniji anɔ atee no afee okadii ke naakpɛɛ nii* babao0 ye mei le aten; ni ame fee amekpɛɔ ye Solomon Koishi le. **13** Lɛɛɛɛn, mei krokomei le aten mo ko mo ko naaa ekāa ni eke ehe adomɔ ame; kele, mei le kafɔɔ ame naakpa. **14** No ni fe nakai le, mei ni heɔ Nuntsɔ le no yeɔ, hii ke yei babao0, bafataa amehɛ. **15** Amekɛ helatsemɛi po ba gbɛjegbeɛ titrii le anɔ ni amekɛ ame nmele sai ke saatsei bi-bii anɔ, koni kɛ Petro miho le, ehɔɔɔ keke atso ameten mei komei anɔ. **16** Agbene hu, asafoku ni je maji ni jwɛɛ Yerusaleɛm hewo le amli le tee no amɛbabua amehɛ naa, ni amehie helatsemɛi ke mei ni mumo ni he tseeɛ gbāa amēnaa le keba, ni atsa ame fee.

17 Shi osɔfonukpa le ke mei fee ni fata ehe, ni ji Sadukifoi le ajamo kuu le mli bii le te shi ni awunayeli yi ame obɔ. **18** Ni amemomɔ bɔfoi le ni amekɛ ame yawo man tsunwoohe le. **19** Shi nyɔɔɔ le mli le, Yehowa* bɔfo# gbele tsunwoohe le shinai le, ni eji ame, ni ekee: **20** "Nyeyaa solemowe le nyeyadamɔa shi, ni nyeyaa no nyewia wiemoi fee ni kɔɔ wala neɛ he le nyetsɔa mei le." **21** Be ni amenu ene le, amebote solemowe le leebi mankpa ni amebɔi nitsɔɔmɔ.

Agbene, be ni osɔfonukpa le ke mei ni fata ehe le bashe shi le, ametsɛ Sanhedrin* le ke Israelbii anukpai le agwabɔɔ le fee kekpe, ni ametsu ketee tsunwoohe le koni ayajie bɔfoi le keba amehie. **22** Shi be ni bulɔi le she jeme le amēnaaa ame ye tsunwoohe le. No hewo le, ameku amesɛɛ ni amebabo amemanie **23** amekɛ: "Wɔna ake aja tsunwoohe le naa kpenɔ, ni bulɔi le damo shinai le anaa, shi be ni wɔgbelle le, wɔnaaa mo ko ye mli." **24** Anɔkwa, be ni solemowe nokwelo le ke osɔfoi tsiifoi le fee nu wiemoi neɛ, amehie fee ame yaa ye bo ni ene naa baayakpa ahā le hewo. **25** Shi mo

5:5, 10 *Aloo "eflan." 5:9, 19 *Kwemo Wiemoi Titrii Amligbalamo le.

5:12 *Aloo "gbale okadii." 5:19 #Aloo "nweibɔfo." 5:21 *Kwemo Mat 26:59 sh. niɔ.

ko ba ni ebabo ame amanie ake: "Naal Hii ni nyeke ame wo tsunwoohe le ye solemowe le, amedam shi ni amemii-tsoo mei le nii." **26** Keki ni solemowe nokwelo le ke ebuloi le yin amete ni ameyakpala ame keba, shi jee nonyee naa, ejaake amemiishe gbeyei ake mei le baatswia ame tei.

27 No hewo le, ameke ame ba ni ameke ame badamo Sanhedrin le hie. Ni osofonukpa le bibii ame saji

28 ni ekere: "Wowo nye kita veveve ake nyekatsoda nii ye gbéi nne mli doŋŋ, ni kéle, naa! nyeha Yerusalem eyi obo ke nyetsowoo le, ni nyetswa nyefai shi ake nyeke nuu nne lá le baaba woko." **29** Petro ke bofoi kromoi le há ame hetoo ake: "Esa ake waboo Nyohmo moni toi ake nyelo fe gbomei. **30** Wotsemei a-Nyohmo le tee Yesu, mo ni nyeseŋ le ye tso jaŋŋ* na, ni nyegbe le le shi. **31** Nyohmo wó mo ne no ake Hiényielo-Nukpa ke Yiwalaherelo ketee enaiejuro na, koni eno tsuitsakemo ke eshaifaa ehá Israel. **32** Ni waji saji nne ahe oda-sefoi, ni nakai noŋŋ ji mumo kroŋ kroŋ le hu ni Nyohmo keháa mei ni bo le toi ake nyelo le."

33 Be ni amenu ene le, amemli wo la* ni ametao ake amegbe ame. **34** Shi Farisifonyo ko ni atseo le Gamaliel le te shi damo shi ye Sanhedrin le mli; eji Mla tsoo ni mei le fee buo le waa, ni efá ake ake hii le aje kpo fioo. **35** Ni ekere ame ake: "Israel hii, nyekwea jogbanŋ ye no ni nyeto nyeyin ake nyebaafee hii nne he. **36** Ake nokwemoko le, be ko ni eho le, Teuda te shi ni ekere mo ko ji le, ni hii komei, aaafee ohai ejwe ke amehé yadomo ekuu le. Shi agbe le, ni mei ni nyieo esee le fee gbe shwá ni amenine nye shi. **37** Ye mo ne see le, Yuda, Galileanyo le te shi ye gbéi-ŋmaa gbii le amlí, ni egbala mei kenye esee. Nakai nuu le hu hie kpátá, ni mei fee ni nyieo esee le gbe shwá. **38** No hewo le, ye shihile ni yaa no amro nne mli le, miikere nye ake, nye-

ke nyehe akawoa hii nne asane mli, shi nyeshia ame. Ejaake, ké gbomei adenŋ yintoo nne loo nitsumo nne je le, ebaagu; **39** shi ké Nyohmo denŋ eke le, nyenyen ame nyegu. Kejeee nakai le, no le nyebaafee mei ni ke Nyohmo dientse woko." **40** Ni amebo enaawoo le toi, ni ametse bofoi le, amegwao* ame, ni amefá ame ake amekpa wiemo ye Yesu gbéi mli, ni amennee amehé.

41 No hewo le, ameshi Sanhedrin le hie amete ke miishe babao ejaake egbéi le hewo le, abu ame ake mei ni sa ake ashwieo amehieian shi. **42** Ni amete no ametsoko nii ni amejaje Kristo le, Yesu, he sane kpakpa le daa gbi ye solemowe le ke shia fee shia, ni amefwá.

6 Agbene, nakai gbii le amlí, be ni kaseloi le ayi faa le, Yudafoi ni wio Hela le wie ameshi Yudafoi ni wio Hebrí le, ejaake akus hie ashwieo ameyei okulafoi le ano ye nii ni ajaa daa gbi le mli. **2** No hewo le, Mei Nyohma ke Enyo le tse kaseloi le fee kekpe ni amekere: "Ejaa* ake woshio Nyohmo wiemo le ni woyajaa niyenii ye okpoloi ahe. **3** No hewo le, nyemimeí, nye dientse nyehalaa nyetenŋ hii kpawo ni woko gbéi kpakpa,* ni mumo ke hieshikamo eyi ame obo, koni woko ame woto nitsumo ni he hiaa nne na; **4** shi wo le, wobaahie solemo ke wiemo le he solemo le mli." **5** No ni amewie le sa kaseloi le fee hie, ni amehala Stefano, nuu ko ni hemokoyeli ke mumo kroŋkroŋ eyi le obo le, ke Filipo, Prokoro, Nikanora, Timon, Parmena, ke Nikolao, mo ni je Antiokia ni ebatsa Yudafonyo le. **6** Ameke ame ba bofoi le anko, ni be ni bofoi le sole amegbe naa le, amekere ameniji nmele ameno.

7 Ni Nyohmo wiemo le tee no gbe shwá, ni kaseloi le ayibo tee no eku ebo ke babao ye Yerusalem; ni osfoi le atenŋ mei babao boi hemokoyeli le nokpelemo.

5:30 *Aloo "tso." 5:33 *Aloo "efolo ametsuiian."

5:40 *Aloo "ameyi." 6:2 *Sht. ŋm., "Esaaa." 6:3 *Aloo "hii kpawo ni awieo amehé ekpakpa."

8 Agbene, Stefano ni Nyɔŋɔmɔ duromɔ ke hewale eyi le obɔ le fee naakpɛɛ nii* ke okadii wuji ye mei le atɛŋ. 9 Shi hii komei ni ji kuu ko ni atɛɔ le Mei ni Eye Amehe Kpeehe* le mli bii le ke mei komei ni ji Kirenebii ke Aleksandriabii, ke mei komei ni je Kilikia ke Asia le ba koni amek Stefano abataa naa. 10 Shi amenyee hiashikamɔ ke mumɔ ni eke-wieɔ le naa amɛdamɔ. 11 Keke ni ameyawo hii komei ayiŋ ye teemɔŋ koni amekɛɛ ake: “Wɔnu ni ewie musubɔ wiemɔi eeshi Mose ke Nyɔŋɔmɔ.” 12 Ni amewo manbii le, onukpai le, ke wolonmalɔi le ayiŋ, ni amɛba enɔ trukaa, ni amɛmɔ le ekɛa naa ni amekpala le ketee Sanhedrin* le hiɛ. 13 Ni amekɛ amale odasefoi ba, ni amɛbakɛɛ ake: “Nuu nɛɛ wieɔ eshiɔ he krɔŋkrɔŋ nɛɛ ke Mla le ni efɔɔ. 14 Ake nɔkwemɔnɔ le, wɔnu ni eekɛɛ ake nɛkɛ Yesu Nazarenyo nɛɛ baakumɔ biɛ nɛɛ eshwi shi ni ebaatsake kusumii ni Mose shi ehɔ wɔ le.”

15 Ni be ni mei ni tara Sanhedrin le mli le kwɛɔ le gaa le, amena ehie tamɔ nweibɔfo ko hiɛ.

7 Shi osofonukpa le kɛɛ: “Ani nibii nɛɛ ye mli nakai?” 2 Stefano here nɔ ake: “Ataamei, nyemimeɛ ke tɛmei, nyɛboa toi. Anunyam Nyɔŋɔmɔ le jie ehe kpo etsɔɔ wɔtɛ Abraham be ni eyɔɔ Mesopotamia le dani efɔ kebahi Haran, 3 ni ekɛɛ le ake: ‘Jee oshikpɔŋ le nɔ ke owekumeɛ le atɛŋ ni oya shikpɔŋ ni matsɔɔ bo le nɔ.’ 4 Keke ni eje Kaldeabii ashikpɔŋ le nɔ ni eyahi Haran. Ni be ni etsɛ gbo sɛɛ le, Nyɔŋɔmɔ hɔ efɔ keje jeme kebahi shikpɔŋ nɛɛ ni nyeyɔɔ nɔ amɔ nɛɛ nɔ. 5 Ni kɛle, ehɔaa le gboshinii ko ye nɔ, dabi, ehɔaa le nɔ ni da bɔ ni eke enane baama nɔ tete; shi ewo le shi ake ekebaahɔ le koni etsɔɔ enɔ, ni ye esɛɛ le, ekebaahɔ eseshibii* le, tsebele no mli le ebe bi ko. 6 Kɛfata he le, Nyɔŋɔmɔ kɛɛ le ake

eseshibii* le baayato gbo ye shikpɔŋ ko ni jee amɛnɔ nɔ, ni mei le baaye amɛ nyɔŋ ni amɛbaawa amɛ yi* afii ohai ejwe. 7 Nyɔŋɔmɔ kɛɛ ake, ‘Ni makojo nakai jɛŋŋan ni baaye amɛ nyɔŋ le, ni nibii nɛɛ asɛɛ le, amɛbaaje jɛmɛ ni amɛkɛ sɔɔmɔ krɔŋŋ abahɔ mi ye biɛ nɛɛ.’

8 “Eke ketiafoo he kpaŋmɔ ko hu hɔ le, ni efɔ Isak ni efo le ketia ye gbi ni ji gbi kpaanyɔ le nɔ, ni Isak fɔ Yakob,* ni Yakob fɔ weku yitsei# nyɔŋɔma ke enyo le. 9 Ni weku yitsei le ye Yosef he awuna ni amehɔ le ketee Ejipt. Shi Nyɔŋɔmɔ kɛ le ye, 10 ni ejie le keje emanehului le fee mli ni ehɔ enɔ duromɔ ke hiashikamɔ ye Ejipt mantɛ Faraɔ hiɛ. Ni ehala le ake eye Ejipt ke ewe le fee nɔ. 11 Shi hɔmɔ ko ba Ejipt ke Kanaan fee, hɛɛ, amanehulu kpetɛŋkpete le ko, ni wɔtɛmei le naa nɔ ko ameye. 12 Shi Yakob nu ake niyenii* ye Ejipt, ni etsu wɔtɛmei le jeme nɔ ni ji klenklen nɔ. 13 Nɔ ni ji shii enyo nɔ le, Yosef jie ehe shi etsɔɔ enyemimeɛ le, ni Faraɔ banɔ ele Yosef weku le. 14 No hewo le, Yosef ke shɛɛ maje, ni ayanɔ etsɛ Yakob ke ewekumeɛ le fee keje jeme keba, ameyibɔ ji mei* nyɔŋɔmai kpawo ke enumɔ. 15 No hewo le, Yakob kpeleke shi ketee Ejipt ni egbo ye jɛmɛ, ni nakai nɔŋŋ wɔtɛmei le hu gboi. 16 Ake amɛ tee Shekem, ni ake amɛ yanmele gbonyo bu ni Abraham hɛ ke jwiɛɛi shika keje Hamor bihii le adɛŋ ye Shekem le mli.

17 “Be ni shiwoo ni Nyɔŋɔmɔ tɛswa he adafi etsɔɔ Abraham le mliɔbaa be le miɛhe ashe le, man le bada ni ameyi fa babaoo ye Ejipt, 18 keyashi beyi nɔ ni mantɛ kroko bate shi ye Ejipt, ni eleɛɛ Yosef. 19 Mɔ nɛ ke wɔjakubii le ye ye ŋaa mli, ni efɛɛ tɛmei le efɔŋ, ake enye amɛnɔ ni amekpoo amebifabii le koni amekahi wala mli.

7:6 #Aloo “amɛbaafeɛ amɛ niseniiianii.” 7:8

*Aloo eenye efɛɛ ake, “Isak fee nakai nɔŋŋ ye Yakob gbɛfaŋ.” #Aloo “blematɛmei.”

^Aloo eenye efɛɛ ake, “Yakob fee nakai nɔŋŋ ye weku yitsei 12 le agbɛfaŋ.” 7:12 *Aloo “ŋmaa; abele; omɔ; loo amɛhɛnɔi le eko.”

7:14 *Aloo “susumai.”

6:8 *Aloo “gbale okadii.” 6:9 *Kwɛmɔ Mat 4:23 sh. niŋ. 6:12 *Kwɛmɔ Mat 26:59 sh. niŋ. 7:5, 6 *Aloo “eseshi.” Sht. ŋm., “edumɔwu.”

20 Nakai be le mli nɔŋŋ afɔ Mose, ni ehe ye feo naakpa ye Nyɔŋmɔ hiɛ. Ni akwe le nyɔŋi ete ye etse shɩa. 21 Shi be ni ashɩ le afɔ shi le,* Farao biyoo le wɔ le ni ekwe le tamɔ le dien-tse ebi. 22 No hewɔ le, atɔɔ Mose Ejiptbii le ahieshikamɔ le fɛɛ. Anɔkwa, no mli le eye hewale ye ewiemɔi ke enifeemɔi amlɩ.

23 “Agbenɛ be ni eye afii nyɔŋmai ejwe le, eba etsui mli* ake ebaayasara” enyemimeɩ Israelbii le. 24 Be ni ehinmeɩ gba nɔ ake aafee ametenɔ mɔ kome efɔŋ le, efɔ mɔ le he ni egbe Ejiptnyo le ketɔ mɔ ni afeɔ le efɔŋ le he owele. 25 Esusu ake enyemimeɩ le baako sɛɛ ake Nyɔŋmɔ miitɔ enine nɔ eehere ameyiwala, shi amekɔɔ sɛɛ. 26 Enɔ jetsɛremɔ le, ebanina amɛ ni amemiino, ni ebo mɔ-denɔ ake epɔtɔ amɛ koni toinɔle ahi ameten, ni ekeɛ ake: ‘Ataameɩ, nyemimeɩ ji nye. Meni hewɔ nyefɛɔ nyehɛ efɔŋ nɛɛ?’ 27 Shi mɔ ni feɔ enaanyo le efɔŋ le tsire le ni ekeɛ, ‘Namɔ wɔ bo wɔnɔyɛɔ ke kojolo?’ 28 Ani ootao ogbe mi tamɔ bɔ ni nye le ogbe Ejiptnyo le?’ 29 Be ni Mose nu enɛ le, ejo foi ni eyato gbɔ ye Midian shikɔŋ le nɔ, ni efɔ bihii enyɔ ye jɛmɛ.

30 “Afii nyɔŋmai ejwe sɛɛ le, ηweibɔfo ko jie ehe kpo etsɔɔ le ye Sinai Gɔŋ le he ηa le nɔ* ye ηmeɩ tso ko ni miitso le mli. 31 Be ni Mose na enɛ le, enaa kpe ehe ye nɔ ni ena le hewɔ. Shi be ni eberɔke nɩ ekwe nɔ ni ji le, enu Yehowa* gbee miikɛɛ: 32 ‘Miji otsemeɩ a-Nyɔŋmɔ le, Abraham ke Isak ke Yakob Nyɔŋmɔ le.’ Ni Mose he bɔi kpokpɔmɔ ni ekaa ake ebaaya nɔ ekwe. 33 Yehowa* keɛ le ake: ‘Jiemɔ otokota le ye onane, ejaa-ke he ni odamɔ le, shikɔŋ kɔŋkɔŋ ni. 34 Anɔkwa, mina bɔ ni awaa miwebii ni yɔɔ Ejipt le ayi le, ni minu amekɛɛmɔ le, ni mikpeleke shi miba koni mibajie amɛ. Agbenɛ ba, matsu

bo Ejipt.’ 35 Neke Mose nɛɛ ni amekwa le amekɛɛ: ‘Namɔ wɔ bo nɔyɛɔ-ɔ ke kojolo?’ le, le nɔŋŋ Nyɔŋmɔ tso ηweibɔfo ni jie ehe kpo etsɔɔ le ye ηmeɩ tso le mli le nɔ etsu le ake nɔyɛɔ le ke kpɔɔ fɛɛ le. 36 Nuu nɛɛ nyie amehie keshi Ejipt, ni efee naakpɛɛ nii* ke okadii ye Ejipt ke Ŋshɔ Tsuru le mli ke ηa le nɔ* afii nyɔŋmai ejwe.

37 “Neke Mose nɛɛ ji mɔ ni keɛ Israelbii le ake: ‘Nyɔŋmɔ baawɔ gbalɔ ko ni tamɔ mi kebaaje nyenyemimeɩ le atɛŋ ahɔ nyɛ’ le. 38 Mose ji mɔ ni ke asafo le bahi ηa le nɔ,* nɩ eke ηweibɔfo ni ke le wie ye Sinai Gɔŋ le nɔ le ke wɔtsemeɩ le hi jɛmɛ le, ni enine she wiemɔi kɔŋkɔŋ ni hiɛ kamɔ le anɔ koni enɔhɔ wɔ. 39 Wɔtsemeɩ le kpoo ake amɛbaabo le toi, ni amɛtsi le ameto afɔ, ni ye ametsuii amlɩ le amekpale ketee Ejipt, 40 ni amekɛɛ Aaron ake: ‘Feemɔ nyɔŋmɔi ohɔ wɔ nɩ amenyie wɔhie. Ejaake neke Mose nɛɛ ni nyie wɔhie keje Ejipt shikɔŋ le nɔ le, woleɛ nɔ ni eba enɔ.’ 41 No hewɔ le, amefee tsinabi ye nakai gbii le amlɩ, ni amɛŋɔ afɔle amehɔ amaga le, ni amɛbɔi amehewɔ miishɛenamɔ ye ameninenaa nitsumɔi le ahewɔ. 42 No hewɔ le, Nyɔŋmɔ tso ehe keje amemaseɩ ni enɛmɛ amehɛ koni amekɛ sɔmɔ kɔŋŋ ahɔ ηweɩ ta le, taake anɛma ye Gbalɔ le awolo le mli le ake, ‘Oo Israel we, jeeɛ mi nyɛŋɔ afɔlei ke nii ni anɔhɔa le nyehɔ afii nyɔŋmai ejwe ye ηa le nɔ* le, aloo mi ni?’ 43 Moŋ le, Molok buu le ke nyɔŋmɔ Refan ηulami le nyewɔ nyete-re; amɛji amagai ni nyefee koni nyɛjɔ amɛ le. No hewɔ le, matswa nyenane-shi tu keya Babilon sɛɛ tɔɔ.’

44 “Wɔtsemeɩ le nɔ odase buu le ye ameten ye ηa le nɔ,* tamɔ bɔ ni mɔ ni ke Mose wie le fɔ le ake eyafee buu le, tamɔ nɔ ni ena le hɛnɔ pɛpɛɛɛ le. 45 Ni wɔtsemeɩ le anine she buu le nɔ ni amehie ke ba be ni amekɛ Yohshua ba jenmajɩ ashikɔŋ le nɔ le, mei ni Nyɔŋmɔ shwie amɛ ye wɔtsemeɩ le ahie le. Biɛ buu le hi keyashi David

7:21 *Aloo “be ni ajie le kpo le.” 7:23 *Aloo “ekpe yin.” *Aloo “ebaayakwe.” 7:30, 36, 38, 42, 44 *Kwemɔ Mat 3:1 sh. niŋ. 7:31, 33 *Kwemɔ Wiemɔi Titrii Amligbalamɔ le.

7:36 *Aloo “gbale okadii.”

gbii le amlí. **46** Le ená Nyɔŋmɔ hie duromɔ, ni ebi koni ahā le hegbe ni efee shihilehe ehā Yakob Nyɔŋmɔ le.

47 Shi Solomon moŋ ma shia ehā le. **48** Tsebele, Mɔ ni Nɔ Kwɔ Fe Fɛe le ehíii shíai ni aké niji fee amlí, taake gbalɔ le wie le, aké: **49** ‘Ŋwei le, mimantse sei ni, ni shikpɔŋ le, minajashi maanoo ni. Mɛe shia nyebaama nyehā mi? Yehowa* kɛɛ. Aloo negbe ji mihejɔɔmɔhe? **50** Minine fee nibii nɛɛ fɛɛ, aloo jeɛɛ nakai?’

51 “Hii kuentiloi ní afoɔko ametsuii kɛ ametoii ketia, daa nɛɛ, nyetsɔ mumɔ krɔŋkrɔŋ le naa; bɔ ni nyetsɛmɛi le fee le, nakai nɔŋŋ nyɛ hu nyɛfɔ. **52** Gbalɔ le atɛŋ namɔ ni nyetsɛmɛi le waa le yi? Hɛɛ, amegbe mɛi ni tɔɔ hie ametswa jalɔ le baa le he adafi le, mɔ ni amrɔ nɛɛ nyetsɔmɔ mɛi ni jie le amehā kɛ mɛi ni gbe le le, **53** nɛɛ ni nyenine she Mla le nɔ taake atɔɔ nyɛibɔfoi le anɔ akéhā le, shi nyeyee nɔ le.”

54 Anɔkwa, be ni amenu nibii nɛɛ, amɛmli fu waa ye ametsuiian* ni amɛbɔi amenyanyɔjiashi kpɛmɔ kɛ enɔshwiemɔ. **55** Shi le le, akɛni mumɔ krɔŋkrɔŋ eyi le obɔ hewɔ le, ekwɛ ŋwei gāa ni ehinmɛi gba Nyɔŋmɔ anunyam le kɛ Yesu hu nɔ ní edamɔ Nyɔŋmɔ ninejurɔ nɔ, **56** ni ekɛɛ: “Naa! miina ni agbele ŋwei naa ni gbɔmɔ Bi le damɔ Nyɔŋmɔ ninejurɔ nɔ.” **57** Keke ni amɛbolɔ kɛ gbee ni wa ni amɛkɛ amɛniji tɛmɔ ametoii ni amɛ fɛɛ amɛkɛ ketɛɛ enɔ. **58** Be ni amɛtsire eyisɛɛ kɛje maŋ le mli le, amɛbɔi le tɛi tɛwiamɔ. Odasefoi le ŋɔ amɛtadei anɔhaanɔi le amɛshwie oblanyo ko ni atɛɔ le Saul le naji anaa. **59** Be ni amɛtswiaa Stefano tɛi le, ekpa fai neke: “Nunɔtɔ Yesu, ŋɔɔ mimumɔ.” **60** Keke ni ekula shi, ni ekɛ gbee ni wa bo ekɛɛ: “Yehowa,* kaanɔ neke esha nɛɛ oŋmɛ amɛnɔ.” Ni be ni ewie enɛ le, ɛtɔɔ mli ewɔ ye gbele mli.

7:49, 60 *Kwɛmɔ Wiemɔi Titrii Amligbalamɔ le. 7:54 *Aloo “efolɔ ametsuiian.”

8 Saul hu kpɛle gbee ni agbeɔ Stefano le nɔ.

Nakai gbi le nɔ le yiwaa kpɛle tɛ shi wo asafɔ ni yɔɔ Yɛrusalem le; amɛ fɛɛ amɛgbe ameshwā Yudea kɛ Samaria kpokpai le anɔ ja bɔfoi le keke. **2** Shi hii Nyɔŋmɔ gbeyeshɛlɔi kɛmɛi wó Stefano ketɛɛ ni amɛyafu le, ni amɛye awɛrɛho babaaɔ ye ehewɔ. **3** Shi Saul le, ebɔi asafɔ le tutuamɔ waa. Ejɛɔ shia kome keyaa shia kroko ni eyagbalaa hii kɛ yei fɛɛ ni enɔɔ amɛ ehāa koni awo amɛ tsun.

4 Shi mɛi ni egbe eshwā le yakpa shikpɔŋ le nɔ fɛɛ ni amɛjaje wiemɔ le he sane kpakpa le amɛtɔɔ. **5** Agbene, Filipino kpɛleke shi ketɛɛ Samaria maŋ le* mli ni eyabɔi Kristo le shiɛmɔ kɛ amɛ hāmɔ. **6** Be ni asafɔko le bɔɔ Filipino toi ni amɛkwɛɔ okadii ni efɛɔ le, amɛkɛ jwɛŋmɔ kome bo wiemɔ ni ewieɔ le toi jogbanŋ. **7** Ejaa kɛ amɛtɛŋ mɛi babaaɔ ye mumɔi ni he tsee, ni mumɔi nɛɛ bɔɔ kɛ gbee ni wa ni amɛjeɔ kpo. Atsa mɛi ni ekumɔ kɛ akpakei babaaɔ hu. **8** Ni aná miishɛɛ naakpa ye nakai maŋ le mli.

9 Agbene, nuu ko ni atɛɔ le Simon ye maŋ le mli ni efɛɔ ashwāi, ni ehāa Samaria maŋ le mli bii le anaa kpɛɔ amɛhe, ni ekɛɔ akɛ gbɔmɔ agbo ji le. **10** Ni mɛi bibii kɛ mɛi wuji fee bɔɔ le toi jogbanŋ ni amɛkɛɔ akɛ: “Mɔ nɛ ji Nyɔŋmɔ Hewale le ni atɛɔ le Kpɛtɛŋkpɛle le.” **11** Ni akɛni eje jeɛŋmɔ beɛbe ekɛ ashwāifeemɔ ehā amɛnaa ekpɛ amɛhe hewɔ le, amɛbɔɔ le toi jogbanŋ. **12** Shi be ni amɛhe Filipino, mɔ ni jaje Nyɔŋmɔ Maŋtseyeli le kɛ Yesu Kristo gbéi le he sane kpakpa le ɛtɔɔ amɛ le, amɛye le, amehā abaptisi amɛ, hii kɛ yei fɛɛ. **13** Simon diɛŋtɛ hu he eye, ni be ni abaptisi le sɛɛ le, ɛtɛɛ nɔ ehi Filipino masei; ni okadii kɛ hewale nitsumɔi kpɛlei ni ena akɛ aafeɛ le hā enaa kpɛ ehe.

14 Be ni bɔfoi ni yɔɔ Yɛrusalem le nu akɛ Samariabii le ekpɛle Nyɔŋmɔ wiemɔ le nɔ le, amɛtsu Petro kɛ Yohane ketɛɛ amɛŋɔɔ; **15** ni amɛkpɛleke shi ketɛɛ ni amɛyasɔle

8:5 *Aloo eenɛye efee akɛ, “Samaria maŋ ko.”

amehā ame koni amenā mumo kɔŋkɔŋ. **16** Ejaake no mli le ebako ameten mo ko mo ko no, shi baptisimo keke abaptisi ame ye Nuntsɔ Yesu gbéi le mli. **17** Ni améke améniji nmele amenɔ, ni améboi mumo kɔŋkɔŋ námo.

18 Agbene, be ni Simon na ake bofoi le aniji ke meí anɔŋmele mo háa anáa mumo le, eka ake ebaahā ame shika, **19** ni ekée: “Nyehāa mi hu neke hegbe nee koni mo fee mo ni mike miniji baanmele eno le aná mumo kɔŋkɔŋ.” **20** Shi Petro kee le ake: “Bo ke ojwieteí le fee hie akpātá, ejaake osusu ake obaanye oke shika ahé Nyɔŋmo duromo keeno le. **21** Obe gbenaa loo gbefanɔ ko ye sane nee mli ejaake otsui ejaaa ye Nyɔŋmo hie. **22** No hewo le, tsakemo otsui ye onɔŋfeemo nee hewo, ni oke hiedo akpa Yehowa* fai ake aleeno abaanɔ otsuin susumo gbonyo nee afa bo lo; **23** ejaake mina ake oji ebɔo ni joo* ke nii ni ejaaa nyɔŋ.” **24** Ni Simon há ame hetoo ake: “Nyeeke hiedo akpaa Yehowa* fai ye mi-hewo koni nibii ni nyewie le eko akaba mino.”

25 Agbene, be ni ameye odase fitsofitso ni amewie Yehowa* wiemo le, améboi ameseeku kemii ba Yerusalem, ni amejaje sane kpakpa le ametsɔo ye Samariabii le akrowai babao amlí.

26 Shi Yehowa* bofo le ke Filipino wie ekée: “Tee shi ni oya wuoyigbe ye gbe ni kpeleko shi keje Yerusalem keyaa Gaza le no.” (Eji gbe ni ká shia na no.) **27** Ni ete shi etee, ni naal Etiopia piafonyo ko,* nuu ni yoo hegbe kpele ye Etiopia mannye Kanda ke shishi, ni le ekweo mannye le jwetrii fee no. Etee Yerusalem eyajá Nyɔŋmo, **28** shi eeku esee ni eta eshwiili mli ni eekane gbalɔ Yesaia wolo le. **29** No hewo le, mumo le kee Filipino ake: “Yaa ni oyanina shwiili

nee, ni ohi he.” **30** Be ni Filipino joo foi ye shwiili le he le, enu ni piafonyo le miikane gbalɔ Yesaia wolo le, ni ekée: “Ani oonu no ni okaneo le shishi?” **31** Ni ekée: “Anokwa, te mafee tenj manye manu shishi ake ja mo ko tsɔo mi?” No hewo le, ekpa Filipino fai ní ekwo ní ebata emasei. **32** Ni Ŋmale ni ekaneo le ne: “Akpa la le ketee tamɔ gwantenj ni ayaagbe le, ni bo ni gwantenjbi feo dioo ye ehtsɔkulo hie le, nakai kɔŋŋ le hu egbeleee enaa. **33** Be ni ashwieo ehie shi le, ayeee le jale sane. Namɔ baagba eyino he sane fitsofitso? Ejaake anɔ ewala keje shikɔŋ le no.”

34 Keke ni piafonyo le kee Filipino ake: “Miikpa bo fai, namo he gbalɔ le wieo le? Le dientse ehe aloo nuu kroko?” **35** Filipino boi wiemo, ni eje shishi keje neke ŋmale nee no, ni eja-je Yesu he sane kpakpa le etsɔo le. **36** Agbene, be ni amenyie gbe le no keyaa le, ameyashe nu ko he, ni piafonyo le kee: “Naa! Nu ne; meni tsɔo mibaptisimo gbe?” **37** — **38** Ni efá ake shwiili le awa, ni Filipino ke piafonyo le fee yimo shi ketee nu le mli, ni ebaptisi le. **39** Be ni ameye nu le mli le, Yehowa* mumo le kpala Filipino ketee oya, ni piafonyo le enaaa le doŋŋ, shi piafonyo le tsa egbefáa le no ke miishee babao. **40** Shi Filipino yaje Ashdod, ni eyakpa shikɔŋkuku le mli fee ni etee no ejaje sane kpakpa le etsɔo ye maji le fee mli keya-shi eyashe Kaisarea.

9 Shi Saul, ni no mli le eká he ewo Nuntsɔ le kaselo le ahe gbeyei ni eesumo waa ni egbe ame le, tee osɔfonukpa le ŋoo **2** ni eyabi le koni ehá le woji ni ekeya kpeehei ni yoo Damasko le, koni eyafimo mo fee mo ni ebaana ake efata meí ní nyie Gbe Le* no le ahe, hii jio, yei jio, keba Yerusalem.

3 Agbene, be ni enyie gbe le no ni eebenke Damasko le, trukaa le la ko kpe keje nwei kebabole le, **4** ni egbee shi ni enu gbee ko miikée le

8:22, 24-26, 39 *Kwemo Wiemo Titrii Amli-gbalamo le. 8:23 *Sht. ŋm., “koliko joomo.” 8:26 *Aloo “ŋweibɔfo.” 8:27 *Aloo “Etiopia manjsewe le mli onukpai le ater mo kome.”

9:2 *Ene koo Kristofoi ashihile gbe ke tsɔo mo le he.

ake: "Saul, Saul, meni hewo owaa mi yi?" **5** Saul bi ake: "Bo namo, Onukpa?" Ni ekee: "Miji Yesu, mo ni owaa le yi le. **6** Shi tee shi ni oya man le mli, ni abaake bo no ni esa ake ofee." **7** Agbene, hii ni ke le nyie le eto mu kedamo shi, anokwa, amemii-nu gbee ko shi amenaana mo ko mo ko. **8** Ni Saul te shi keje shikoro, ni ehinmeii jwere no moŋ, shi enaaa nii. No hewo le, amemo enine mli ni amekle le tee Damasko. **9** Ni enaaa nii, ni asan eyeee nii ni enuu no ko gbii ete.

10 Kaselo ko ye Damasko ni atseo le Anania, ni Nuntsa le kee le ye ninaa mli ake: "Anania!" Ni ekee: "Naa mi, Nuntsa." **11** Nuntsa le kee le ake: "Tee shi, yaa gbejegbe ni atseo le Trokko le no, ni oyabi nuu ko ni atseo le Saul ni je Tarso le shi, ye Yuda we le. Ejaake naa! eesole, **12** ni ena ye ninaa mli ake nuu ko ni atseo le Anania ba mli ni eke eniji banmele eno koni ena nii ekoro." **13** Shi Anania ha hetoo ake: "Nuntsa, minu nuu nee he sane ye mei babao anaa, ake efee omei koro koro ni yoo Yusalem le efon babao. **14** Ni bie hu le, ena hegbe keje osoko tsiifo le aden ake ebamomo* mei fee ni bo tseo ogbei le." **15** Shi Nuntsa le kee le ake: "Yaa! ejaake mo ne ji dendade ko ni ahala aha mi koni ehie migbei le keya jenmaji le ke mansemeei ke Israelbii le ahie. **16** Ejaake mibatsa le fanŋ, amanehului abo ni esa ake ena ye migbei le hewo."

17 No hewo le, Anania tee ni eyabote shia le, ni eke eniji nmele eno ni ekee: "Minyemi Saul, Nuntsa Yesu, mo ni jie ehe kpo etsa bo ye gbe ni onye no kebaa le no le etsu mi keba koni ona nii ekoro ni oyi obo ke mumo koro koro." **18** Ni amro le nibii komei ni tam loo he totoi je ehinmeii aml shwie shi, ni ena nii ekoro. Ni ete shi ni abaptisi le, **19** ni eye nii ni ena hewale.

Eke kaselo ni yoo Damasko le hi shi gbii komei, **20** ni amro le eboi

Yesu he sane shiemo ye kpeehei le ake, mo ne ji Nyoro Bi le. **21** Shi mei fee ni nuu le anaa kpeo amehi ni amekle ake: "Ani jee mo ne ni mo ni wa mei ni yoo Yusalem ni bo tseo gbii nee ayi waa le? Bie nee hu ni eba le, ani jee ba eba koni ebamomo ame ni eke ame ayah* osoko tsiifo le?" **22** Shi Saul tee no ena hewale babao ni eha Yudafoi ni yoo Damasko le anaa kpe amehi ejaake eke odaseyelii ni mo shi tsoo fanŋ ake mo ne ji Kristo le.

23 Agbene, gbii babao see le, Yudafoi le tee eyi no apam ake amebaage le. **24** Shi Saul na ele nja ni ametsa ye ehe le. Amebu agboi le anaa hu daa shwane ke nyoro bo ni afee ni amegbe le. **25** No hewo le, ekaselo le ro le nyoro ni amekle le wo kenten mli ni ameshiu le ketsa folo ko ni yoo gbogbo le mli le mli keyayi shi.

26 Be ni eyashe Yusalem le, ebo molen koni eyafata kaselo le ahe, shi ame fee ameiishe le gbeyei ejaake amehi ameyeee ake kaselo ji le. **27** No hewo le, Barnaba baye ebua le, ni enye ehie ketee bofoi le anko, ni ebo ame fitsofitso bo ni Saul na Nuntsa le ye gbe le no, ni ake, eke le wie, ke bo ni Saul ke ekaa wie Yesu gbii le he ye Damasko le. **28** No hewo le, etee no eke ame hi shi, ni eke ame yaa baa ye Yusalem, ni eke ekaa wieo ye Nuntsa le gbii mli. **29** Eke Yudafoi ni wieo Hela le wieo ni eke ame taa naa, shi ameka shii abo ake amebaage le. **30** Be ni nyemime le na le ene le, amekle le kpeleke shi ketee Kaisarea ni amewo le gbe ketee Tarso.

31 Anokwa, asafu le na toinjole ye Yudea ke Galilea ke Samaria fee agbene, ni enane tee no mo shi; ni be ni enyeo ye Yehowa* gbeyeshemo ke mumo koro koro le miishejemo mli le, etee no eshwere.

32 Agbene, be ni Petro kpa kpa le no fee le, ekpeleke shi ketee

9:14 *Sht. nm., "ebafimo; eke gbokle abawo."

9:21 *Sht. nm., "koni ebafimo ame ni ekpala ame keyaha." 9:31 *Kwemo Wiemo Titri Amligbalamo le.

mei kɔŋkɔŋɔ ni yɔɔ Lida le hu aŋɔɔ. **33** Jeme ena nuu ko ni atseɔ le Ainea le ye, ni ekaje keká esaa nɔ afii kpaanyɔ sɔŋŋ, ejaake ekumu. **34** Petro kee le ake: "Ainea, Yesu Kristo miitsa bo. Tee shi ni oŋme osaa le." Ni amɔ le ete shi. **35** Be ni mei fee ni yɔɔ Lida ke Sharon Ŋa le nɔ le na le le, amekpale keba Nuŋtsɔ le ŋɔɔ.

36 Agbene, kaselo ko ye Yopa ni atseɔ le Tabita, ni eshishi ye Hela mli ji "Dorka."* Eyi obo ke nitsumɔi kpakpai ke ejuji ni efeɔ ohiafoi le. **37** Shi nakai gbii le amlɔ le, ehe baye ni egbo. No hewo le, amɛju ehe, ni amɛke le yanme ŋwei asa ko nɔ. **38** Akeni Lida benke Yopa hewo le, be ni kaselɔi le nu ake Petro ye nakai maŋ le mli le, ametsu hii enyo ketee eŋɔɔ ni ameyakpa le fai ake: "Ofaine kaashashao shi ake oooba wɔŋŋɔɔ." **39** Ni Petro te shi ni eke amɛ tee. Ni be ni eshe jeme le, amɛke le kwo ketee ŋwei asa le nɔ; ni okulafɔi le fee badamo ehie ni amemiifɔi, ni amɛke atadei ke atadei yuuyui* ni Dorka fee be ni eke amɛ yɔɔ lolo le miitsɔ le. **40** Keke ni Petro hã mɔ fee mɔ je kpo, ni ekula shi esole. Keke ni etsɔ ehe ekwe gbonyo le, ni eke: "Tabita, tee shi!" Ni Tabita gbele ehinmeii, ni be ni ehinmei gba Petro nɔ le, eho eta shi. **41** Ni Petro mɔ enine mli ni ewɔ enɔ, ni etsɛ mei kɔŋkɔŋɔ le ke okulafɔi le, ni eke le damo amehie hiekãalɔ. **42** Anã ale ene ye Yopa fee, ni mei babao he Nuŋtsɔ le nɔ ameye. **43** Ni etee nɔ ehi Yopa gbii sanŋ ye kooloo hewolo kpoolɔ ko ni atseɔ le Simon le ŋɔɔ.

10 Agbene, nuu ko ye Kaisarea ni atseɔ le Kornelio, eji asraafoiatse* ye asraafoi akuu ko ni atseɔ le Italia kuu# le mli. **2** Nyɔŋmɔ jãlɔ ji le ni eke eshiabii le fee sheɔ Nyɔŋmɔ gbeyei, ni efeɔ ohiafoi ejuji babao ni eyaa nɔ eke hiɛɔɔ kpa Nyɔŋmɔ

fai. **3** Aafee ŋmɛletswaa ni ji neehu le nɔ* le, ena ye ninaa mli fanŋ ake Nyɔŋmɔ bofo# ko ba eŋɔɔ bakɛɛ le ake: "Kornelio!" **4** Kornelio kwe le gãa, nɔ gbeyei emɔ le, ni ebi ake: "Meni sane, Onukpa?" Eke le ake: "Osclemɔi ke ejuji ni efeɔ ohiafoi le ekwo ketee ŋwei ake kaimɔnɔ ye Nyɔŋmɔ hie. **5** No hewo le, agbene tsu hii keya Yopa ni ameyatse Simon ni atseɔ le Petro hu le keba. **6** Nuu nee eyato Simon kroko, ni ji kooloo hewolo kpoolɔ, ni shia yɔɔ ŋshɔ le naa le ŋɔɔ ake gbo."* **7** Be ni ŋweibɔfo ni ke le wie le shi etee nɔŋŋ le, etsɛ etsuji le aten mei enyo ke asraafonyo Nyɔŋmɔ jãlɔ ko ni ji esɔɔlɔi le aten mɔ kome, **8** ni egba amɛ nɔ fee nɔ, ni etsu ame Yopa.

9 Enɔ jetsereɔm be ni amenyie gbe le nɔ ni amemiibenke maŋ le, Petro kwo ketee tsu le yiten aaafee ŋmɛletswaa ni ji ekpaa le nɔ* koni eyasɔle. **10** Shi homɔ ye le naakpa ni eetao nii eye. Be ni amefɛɔ niyenii le, efɛe tamɔ nɔ enyo enɔ, **11** ni ena ake ŋwei egbele ni ena nɔ ko miikpeleke shi tamɔ klala agbo ni ahie ekoji ejwe le mli aashiu kemiiba shikɔŋ; **12** ni shikɔŋ nɔ kooloi najiejweejwetsemɛi ke kooloi ni wamɔ ke ŋwei loofɔji srɔtoɔi le fee eko ye mli. **13** Keke ni gbee ko kee le ake: "Petro, tee shi, gbee ni oye!" **14** Shi Petro kee ake: "Dabida, Nuŋtsɔ, ejaake miyeko nɔ ko ni abule ni he tseeɛ dã." **15** Ni gbee le saa kee le nɔ ni ji shii enyo nɔ ake: "Kpa nibii ni Nyɔŋmɔ etsu amehɛ le tsemɔ ake nibii ni abule." **16** Ene tee nɔ nɔ ni ji shii ete nɔ, ni amɔ le awɔ nakai nɔ le ketee ŋwei.

17 Be ni Petro hie miifee le yaa lolo ye nɔ ni nii ni ena le tsɔɔ le he le, amɔ le, hii ni Kornelio tsu amɛ le bi he ni Simon we le yɔɔ, ni amɛbadamɔ agbɔ le naa. **18** Ametse ni amɛbi keji Simon ni atseɔ le Petro hu le

9:36 *Hela gbɛi Dorka ke Aramaik gbɛi Tabita le fee shishi ji "Odabɔ." 9:39 *Aloo "atadei anshaani." 10:1 *Aloo "senturion," mɔ ni kweɔ asraafoi 100 nɔ. #Roma asraafoi akuu ko ni asraafoi 600 yɔɔ mli.

10:3 *Ni tsɔɔ ake, aaafee shwane ŋmɛji 3. #Aloo "ŋweibɔfo." 10:6 *Aloo "Simon kroko... miifee nuu nee gbo." 10:9 *Ni tsɔɔ ake, aaafee shwane ŋmɛle 12.

ebato gbo ye jeme. **19** Be ni Petro kā he ejweṅṅo ninaa le nɔ le, mumɔ le kɛ: “Naa! Hii ete miibi oshi. **20** No hewɔ le, tee shi, kpelekemɔ shi ni oke ame aya, ni oyin akafee bo kɔshikoshi kwraa, ejaake mi mitsu amɛ.” **21** Keke ni Petro kpeleke shi ketee hii le anɔɔ ni ekɛ: “Naa mi, miji mɔ ni nyetao le. Meni hewɔ nyeba bie?” **22** Amɛkɛ: “Kornelio, asraafiatse ko ni ji jalɔ ke Nyɔŋmɔ gbeyeshelo nɔ Yudafoi aman muu le fɛe wiew ehe ekpakpa le, le nweibɔfo kɔŋkɔŋ ko ke Nyɔŋmɔ gbetsɔɔmɔ hã ake etsu ni abatse bo keba eshia ni ebo nɔ ni oyɔɔ kɛemɔ le toi.” **23** No hewɔ le, ekpee amɛ keba mli, ni eto amɛ ake egboi.

Eno jetsɛremɔ le, ete shi ni eke amɛ tee, ni nyemimeɔ hii ni yɔɔ Yopa le atɛn mei komeɔ fata ehe ketee. **24** Eno jetsɛremɔ le, eyashe Kaisarea. Anɔkwa, Kornelio miikpa amɛ gbe, ni etse ewekumeɔ ke enanemeɔ juji kekpe. **25** Be ni Petro bote mli le, Kornelio ke le bakpe, ni eho egbee shi ye enaji anaa ni eke woo hã le.* **26** Shi Petro wɔ eno ni ekɛ: “Tee shi, mi hu gbomɔ keke ji mi.” **27** Be ni eke le hie sanegbaa le, ebote mli ni eyana mei babaoo nɔ ebabua amehɛ naa. **28** Ekɛ amɛ ake: “Nye diɛntse nyele jogbanɔ ake mla enmɛɛ gbe ni Yudafonyo ke man kroko nɔ nyo bɔɔ loo etsiɔ eberkeɔ le, ni kɛle Nyɔŋmɔ etsɔɔ mi ake mikatse mɔ ko, mɔ ni abule loo mɔ ni he tsee. **29** No hewɔ ni be ni atsu ni abatse mi le, mi-jiee naa ni miba nɛɛ. Bele, miibi nye nɔ hewɔ ni nyetsu ni abatse mi le.”

30 Ni Kornelio kɛ: “Kɛ miibu ke-miije nmeletswaa nɛ nɔ le, gbii ejwe nɛ ni miisole ye mishia le ye nmeletswaa ni ji nɛehu le nɔ;* ni amɔ le, nuu ko ni wo atade ni kpeleɔ kan-kan badamɔ mihie **31** ni ekɛ: ‘Kornelio, abo osɔlemɔ le toi jogbanɔ, ni ejuji ni ofeɔ ohiafoi le hu akai ye Nyɔŋmɔ hie. **32** No hewɔ le, tsu keya Yopa ni ayatse Simon ni atseɔ le Pe-

tro hu le keba. Nuu nɛɛ eyato gbo ye Simon, kooloo hewolo kpooɔ nɔ shia yɔɔ nshɔ le naa le shia le.’ **33** Keke ni amɔ kɔŋkɔ le mitsu ni abatse bo, ni ofee jogbanɔ ake oba bie. No hewɔ le, agbene wɔ fɛɛ wɔbua wɔhe naa ye bie ye Nyɔŋmɔ hie koni wɔbo nibii fɛɛ ni Yehowa” efã bo ake owie le toi.”

34 Keke ni Petro bɔi wiemo, ni ekɛ: “Agbene minu shishi lelen ake Nyɔŋmɔ kwɛɛɛ mei ahieian, **35** mon le, ye jenman fɛɛ jenman mli le, mɔ ni sheɔ le gbeyei ni efɛɔ nɔ ni ja le, le ji mɔ ni ekpeleɔ eno. **36** Etsu ake wiemo yahã Israelbii le koni ajaje toinjole ni baa ketsɔɔ Yesu Kristo nɔ le he sane ekpakpa le atɔɔ amɛ—mɔ ne ji mei fɛɛ a-Nunɔtsɔ le. **37** Nyele sane ni awie he ye Yudea fɛɛ nɔ eje shishi keje Galilea ye baptisimɔ ni Yohane shie le sɛɛ le: **38** ekɔɔ Yesu, mɔ ni je Nazaret le he, bɔ ni Nyɔŋmɔ ke mumu kɔŋkɔŋ ke hewale fɔ le mu, ni eyakpa shikɔŋ le nɔ efɛɛ ekpakpa ni etsa mei fɛɛ ni Abonsam haoo amɛ le, ejaake Nyɔŋmɔ ke le ye. **39** Ni wɔji nibii fɛɛ ni efɛɛ ye Yudafoi le akoiaseɔ ke Yerusalem fɛɛ le he odasefoi; shi amɛnɔ le ye tso janɔ nɔ kegbe le. **40** Nyɔŋmɔ tee mɔ ne shi ye gbi ni ji gbi ete le nɔ, ni enmɛ le gbe ni ejie ehe kpo etsɔɔ fanɔ,* **41** jeeɛ mei fɛɛ ejie ehe kpo etsɔɔ le, shi mon, ejie ehe kpo etsɔɔ odasefoi ni Nyɔŋmɔ tɔɔ hie ehala amɛ eto le, ni ji wɔ, mei ni wɔke le ye ni wɔke le nu nii, be ni ete shi keje gbohii atɛn le sɛɛ le. **42** Agbene hu, efã wɔ ake wɔshie wɔtsɔɔ mei le ni wɔye odase fitsofitso ake mɔ ne ji mɔ ni Nyɔŋmɔ ewo akpɔ ake etsɔɔ hiekãalɔi ke gbohii akɔjolo le. **43** Le gbalɔi le fɛɛ ye ehe odase ake, mɔ fɛɛ mɔ ni naa hemokɛyeli ye emli le nine baashe eshaifaa nɔ ketsɔ egbɛi le nɔ le.”

44 Be ni Petro wiew saji nɛɛ ahe lolo le, mumɔ kɔŋkɔŋ le ba mei fɛɛ ni bɔɔ wiemo le toi le anɔ. **45** Ni hɛyelilɔi* ni je mei ni afolo amɛ ketia le atɛn ni ke Petro ba le anaa kpe

10:25 *Aloo “ekoto le.” 10:30 *Ni tɔɔɔ ake, aaafɛɛ shwane nmeji 3.

10:33 *Kwemo Wiemoɔ Titrii Amligbalamo le. 10:40 *Aloo “ni ehã ana le.” 10:45 *Aloo “anɔkwafoi.”

amehe, ejaake afɔse mumo kɔɔkɔɔ duromɔ keeno le ashwie jɛɔmajian-bii le hu ano. **46** Ejaake amenu ake amemiiwie mansee wiemoi* ni amemijaje Nyɔɔɔm agbojee le. Keke ni Petro here no ekee: **47** “Ani mo ko baanye nu naa atsɔ koni akabaptisi menɛɛmei ni amenɔ mumo kɔɔkɔɔ le tamɔ wɔ nɔɔɔ?” **48** Keke ni efa ake abaptisi ame ye Yesu Kristo gbɛi mli. No see le, amekpa le fai ake eke ame ahi shi gbii fioo ko.

11 Agbene, bofoi le ke nyemimei ni yɔɔ Yudea le nu ake jɛɔmajianbii le hu ekpele Nyɔɔɔm wiemo le no. **2** No hewo le, be ni Petro kwo keba Yerusalem le, mei ni fiɔ ketiafoo le see le boi ehie wiemo,* **3** ni amekke: “Otee hii ni afoloko ame ketia le ashia ni oke ame yaye nii.” **4** Keke ni Petro gbala sane le mli fitsofitso etsɔɔ ame ekee:

5 “No mli le, miye Yopa man le mli miiscɔle, ni efee tamɔ no enyo mino, ni mina ninaa ko ake, no ko miikpeleke shi tamɔ klala agbo ni ahie ekoji ejwe le mli aashiu kemiiye nwei kemii-ba shi, ni eba miɔɔ tuuntu. **6** Be ni mikwe mli jogbanɔ le, mina shikɔɔ no kooloi naji-ejwɛejwetsemei, na mli kooloi, kooloi ni wamɔ ke nwei loofji. **7** Minu gbee ko hu kee mi ake: ‘Petro, tee shi, gbee ni oye!’ **8** Shi mikwe: ‘Dabida, Nuntsɔ, ejaake no ko ni abule loo no ko ni he tsee boteko midaan pen.’ **9** Gbee ni je nwei le ha hetoo no ni ji shii enyo no ake: ‘Kpa nibii ni Nyɔɔɔm etsuu amehe le tsemo ake nibii ni abule.’ **10** Ene tee no, no ni ji shii ete no, ni agbala no fee no ketee nwei ekonɔ. **11** Ni amro le nɔɔɔ le, hii ete ni atsu ame keje Kaisarea keba miɔɔ badamo shia ni wɔɔɔ mli le agbo le naa. **12** Keke ni mumo le kee mi ake mike ame aya, ni miyɔn akafee mi kɔshikɔshi kwraa. Shi nyemimei hii ekpaa nɛɛ hu ke mi tee, ni wɔbote nuu le shia le mli.

13 “Egba wɔ bo ni ena nweibɔfo le damo eshia le ni eekke: ‘Tsu hii keya

Yopa ni ameyatse Simon ni atseɔ le Petro hu le keba, **14** ni ebaake bo nibii ni baaha ahere bo ke oshiabii le fee yiwala.’ **15** Shi be ni miboi wiemo le, mumo kɔɔkɔɔ le ba ameno tamɔ bo ni eba wɔ hu wɔno ye shi-shijee mli le. **16** Keke ni mikai Nuntsɔ le wiemo le, bo ni efɔo keemo ake: ‘Yohane ke nu baptisi, shi nye le, ake mumo kɔɔkɔɔ baabaptisi nye’ le. **17** No hewo le, ke Nyɔɔɔm ehɔ ame nakai duromɔ keeno le nɔɔɔ ni ekɛhɔ wɔ mei ni wɔheɔ Nuntsɔ Yesu Kristo no wɔyeɔ le hu le, namo ji mi ni manye Nyɔɔɔm naa matsi?***

18 Be ni amenu nibii nɛɛ, amewee ameshiii le dɔɔɔ,* ni amewo Nyɔɔɔm hie nyam amekke: “Bele, eye fanɔ ake, Nyɔɔɔm ehɔ jɛɔmajianbii le hu hegbe koni ametsake ametsui ni amenɔ wala.”

19 Agbene, mei ni amanehulu ni te shi ye Stefano gbele see le ha amegbe ameshwɔ le tee aahu keyashe Foinike, Kipro, ke Antiokia tɔɔ, shi amejaje wiemo le ametsɔɔ Yudafoi le pɛ. **20** Shi ameten hii komei ni je Kipro ke Kirene le ba Antiokia ni amebaboi shiemo ke mei ni wies Hela le haɔ, ni amejaje Nuntsɔ Yesu he sane kpakpa le ametsɔɔ ame. **21** Kefata he le, Yehowa* nine fata amehe, ni mei babaoo batsɔɔm hɛyeliloi ni amekpale keba Nuntsɔ le nɔɔ.

22 Amehe sane yashe asafu ni yɔɔ Yerusalem le toijan, ni ametsu Barnaba ketee Antiokia tɔɔ. **23** Be ni eyashe jeme ni ena Nyɔɔɔm duromɔ le, emii she ehe naakpa ni ebɔi ame fee hewalewɔo ake ameya no amekke tsui ni fiɔ shi shinɔ ahi Nuntsɔ le mli; **24** ejaake eji gbɔɔm kpakpa ni eyi obɔ ke mumo kɔɔkɔɔ ke hemokɛyeli. Ni anɔ asafoku pii afata Nuntsɔ le he. **25** No hewo le, eyi mli etee Tarso koni eyatao Saul fitsofitso. **26** Be ni ena le le, eke le ba Antiokia. No hewo le, afi muu fee le, ame ke asafu le bua amehe naa,

10:46 *Sht. nɔm., “amemiiwie lilii.” 11:2 *Aloo “ke le boi naataamɔ.”

11:17 *Aloo “ni matsi Nyɔɔɔm gbe?” 11:18 *Sht. nɔm., “amefee dinɔ.” 11:21 *Kwemo Wiemoi Titrii Amligbalamo le.

ni ametsɔɔ asafoku pii ko nii, ni Antiokia klenklen atse kaseloi le ye Nyɔnmɔ gbetsɔɔmɔ naa ake Kristofoi.

27 Nakai gbii le amli le, gbalci komei kpeleke shi keje Yerusalem keba Antiokia. **28** Ametenj mɔ kome ni atseɔ le Agabo le te shi ni egba ye mumɔ le naa ake, hɔmɔ kpele ko miiba shikɔɔɔ muu le fee nɔ, ni eba mli nakai ye Klaudio beian. **29** No hewɔ le, kaseloi le kpe mli ake ametenj mɔ fee mɔ ahã bɔ ni ebaanye koni akemaje nyemimeɪ ni yɔɔ Yudea le ni akeya-ye abua ame;* **30** ni amefee nakai, ni amekemaje asafon onukpai le kesɔ Barnaba ke Saul nine nɔ.

12 Nakai be le mli nɔɔɔ le, Mantse Herode bɔi asafo le mli bii le atenj mei komei ayiwaa. **2** Eke klan- te gbe Yohane nyemi Yakobo. **3** Be ni ena ake ene nɔɔ Yudafoi le anaa le, etee nɔ ni emɔ Petro hu. (Ene tee nɔ ye Aboloo ni Ake Ma ni Eshako Feɔ le gbii le amli.) **4** Emɔ le, ni ewo le tsun, ni etu le ywo asraafoi akui ejwe ni mei ejwe ejw eko fee eko mli le adenj koni ameto naa kebu ehe, ni eto eyinj ake Hehoo le see le, ebaajie le keba* mei le ahie. **5** No hewɔ le, atsɪ Petro naa ye tsunwoohe le monj ne, shi asafo le tee nɔ esɔle waa dien- tse ehã Nyɔnmɔ ye ehewɔ.

6 Ye nyɔɔɔ ni enɔ jetsereɔ le He- rode baajie Petro ehã mei le mli le, nɔ mli le Petro kã asraafoi enyɔ tenj eewɔ ni awo le kɔɔɔɔɔɔɔɔ enyɔ, ni bulɔi hu damɔ shinaa le naa amemii- bu tsunwoohe le he. **7** Shi naa! Yehowa* bɔfo# ko badamo jeme, ni la kpe ye tsunwoohe le. Ni egba Petro konj ma, ni etsie le ekee: "Tee shi mramra!" Ni ekɔɔɔɔɔɔɔɔ le kpɔɔ ye eniji ahe. **8** Ijweibɔfo le kee le ake: "Saamo ohe* ni owo otokotai le." Ni efee nakai. Naagbee le, ekee le ake: "Wo otade nɔhaano le ni oya nɔ onyie misɛ." **9** Ni eje kpo ni etee nɔ enyie

11:29 *Aloo "ake yelikebuamo nibii ni akemii- sɔmɔ ame." 12:4 *Aloo "ebaajie le koni aye esane ye." 12:7, 11, 17 *Kwemo Wiemɔi Ti- trii Amligbalamo le. 12:7 #Aloo "ijweibɔfo." 12:8 *Aloo "Fii ohe mli."

esɛɛ, shi eleee ake nɔ ni ijweibɔfo le feɔ le ye mli leelenj. Anɔkwa, esusu ake ninaa ko enaa le. **10** Be ni ame- ho he ni klenklen bulɔi le damɔ le ke he ni bulɔi ni ji enyɔ le damɔ le ahe le, ameyashe dade agbɔ ni kã keyaa manj le mli le he, ni no dienjtse gbe- le ehe ehã ame. Be ni amɛje kpo le, amenyie gbɛjɛgbɛ kome ko nɔ fioo, ni amɔ le ijweibɔfo le shi le. **11** Ni be ni Petro yɔse nɔ ni yaa nɔ le, ekee: "Kpaako minã mile leelenj ake, Yehowa* tsu ebɔfo keba ni ebajie mi ye Herode denj ke agbene keje nɔ fee nɔ ni Yudafoi le kpaa gbe ake ebaaba le mli."

12 Be ni eyɔse ene le, etee Yoha- ne ni atseɔ le Marko hu le nye Ma- ria we le, he ni mei pii ebua ame- he naa ye ni amemiiɔle le. **13** Be ni eshi agbɔ le shinaa le, tsulɔ yoo ko ni atseɔ le Roda le babo toi. **14** Be ni eyoo Petro gbee le, enã miishee aahu ake egbeleee agbɔ le, monj le, ejo foi ketee mli ni eyabɔ amanie ake Petro damɔ agbɔ le see. **15** Amekɛɛ le ake: "Ojwenjɔ tsuuu nii." Shi etee nɔ ema nɔ mi veveee ake eye mli nakai. Amɛbɔi keemo ake: "Enjweibɔ- fo ni mɔ." **16** Shi Petro tee nɔ eda- mɔ jeme eeshi agbɔ le. Be ni ame- gbele shinaa le, amena le, ni amena kpe ameh. **17** Shi eke enine fee okadi etsɔɔ ame ake amefee diinj, ni egba ame bɔ ni fee ni Yehowa* jie le keje tsunwoohe le fitsofitso, ni ekee: "Nyebɔa Yakobo ke nyemimeɪ le nibii neɛ ahe amanie." Keke ni eje kpo ni eyinj etee he kroko.

18 Agbene, be ni je tsere le, asraa- foi le hao waa ye nɔ ni eba Petro nɔ le hewɔ. **19** Herode tao le fitsofitso, ni be ni enaa le le, ebibii bulɔi le saji ni efã koni akpala ame keya ni aya- gbalamo ameto; ni ekpeleke shi keje Yu- dea ketee Kaisarea, ni eye be ko ye jeme.

20 Agbene, Herode mli efu Tiro- bii ke Sidonbii le naakpa. No hewɔ le, amekɛ jwenjɔ kome ba enɔɔ, ni be ni amehã Blasto, ni ji mɔ ni kwɛɔ

mantse le we* le saji ano le yin tso le, amekpa fai kehā toinjole, ejaake mantse le shikron le no ameman le nāa niyenii kejeo. **21** Ye gbi ni ato ko no le, Herode wo emantse atade le ni eyata kojomo sei le no, ni eboi wiemo ye man le hie. **22** Keke ni mei ni ebabua amehē naa le boi bolomo ake: “Enē le, nyonmo ko gbee ni, shi jee gbomo gbee ni!” **23** Amro le, Yehowa* bofo* le tswa le no, ejaake eke anunyam le hāaa Nyonmo, ni gogomii ye le ni egbo.

24 Shi Yehowa* wiemo le tee no eshwere ni etee no egbe eshwā.

25 Shi Barnaba ke Saul le, be ni amēke yelikebuamo nibii le eyasomo ye Yerusalem see le, ameku amesee ni amēro Yohane, mo ni atseo le Mar-ko hu le amefata amehē.

13 Agbene, gbaloi ke tsooloi komei ye asafu ni yoo Antiokia le mli: Barnaba, Simeon ni atseo le Ninger le, Lukio ni je Kirene le, Manahen ni ke kpokpaa nyelo Herode tee skul le, ke Saul. **2** Be ni amesomoo Yehowa* ni amehio nmaa le, mumo kronkron le kee: “Nyejia Barnaba ke Saul nyehāa mi kehā nitsumo hewo ni mitse amē le.” **3** Ni be ni amehi nmaa ni amesole amegbe naa le, amēke ameniji nmele ameno, ni amewo amē gbe.

4 No hewo le, hii nee ni mumo kronkron le etsu amē le kpeleke shi ketee Seleukia, ni amebote lele mli ye jeme ketee Kipro. **5** Be ni ameshe Salami le, ameboi Nyonmo wiemo le jajemo ye Yudafoi le akpeehei le. No mli le, Yohane hu fata amehē ake sooloi.*

6 Be ni amekpa nshokpo le no fee keyashe Pafu tso le, amēke nuu Yudafonyo ko ni atseo le Bar-Yesu ni eji nkunyaayelo ke amale gbaloi hu

12:20 *Sht. nm., “mantse le pia.” 12:23, 24; 13:10-12 *Kwemo Wiemoi Titrii Amligbalamo le. 12:23 #Aloo “nyeiwofo.” 13:2 *Aloo “Be ni amesomoo Yehowa ye mei krokomei ahilekhamo hewo.” Kwemo Wiemoi Titrii Amligbalamo le, “Yehowa.” 13:5 *Aloo “yelikebualo.”

le kpe. **7** No mli le, eye prokonsol* Sergio Paulo ni ji nuu nilelo le nko. Nuu nee tse Barnaba ke Saul keba enko, ni eetao waa ake enu Nyonmo wiemo le. **8** Shi Elima* nkunyaayelo le (ejaake egbei Elima le shishi ji nkunyaayelo) boi shitee ke amē woo, ni eetao ake ekpale prokonsol le keje hemokeyeli le he. **9** Keke ni mumo kronkron yi Saul ni atseo le Paulo hu le obo, ni ekwe le gāa **10** ni ekee: “Oo nuu ni shishiumoi srotoi ke efonfeemoi srotoi fee eyi bo obo, bo Abonsam bi, bo ni oji jale nii fee henyelo, ani okpaa Yehowa* gbei trōmoi le akodomoo? **11** Naa! Yehowa* nine kā onoo, ni obaashwila, onan hulu la keyashi be ko.” Amro le, afua kpon le ke dun kpai baha eno, ni ebote shi eetao mo ko amē enine mli ketsoo le gbe. **12** Keke ni prokonsol le, be ni ena no ni eba le, ebatsō hēyelilo, ejaake Yehowa* tsoomo le hā ehe jō ehe.

13 Agbene, Paulo ke hii ni fata ehe le ke lele fā keje Pafu ni ameyashe Perga ye Pamfilia. Shi Yohane shi amē ni eku esee etee Yerusalem. **14** Shi amē le, ametsa no keje Perga ni ameba Antiokia ye Pisidia. Ni amebote kpeehe le ye Hejoomo Gbi le no, ni ameyatara shi. **15** Be ni akane Mla le ke Gbaloi le ye mei le ahie le, onukpai ni kwēo kpeehe le no le tsu ni abakee amē ake: “Ataamei, nyemi-mei, ké nyeye hewalewoo wiemo ko kehā mei le, nyewiea.” **16** No hewo le, Paulo te shi edamo shi ni eke enine fee okadi, ni ekee:

“Ataamei, Israelbii ke nye mei ni nyesheo Nyonmo gbeyei, nyebao toi. **17** Neke Israelbii nee a-Nyonmo le hala wotsemēi le, ni ewo mei le ano be ni ameyato gbo ye Ejipt shikron le no le, ni eke nine ni awo no jie amē keje jeme. **18** Ni eto etsui shi ehā amē aaafee afii nyonmai ejwe ye ŋa le no.* **19** Be ni ekpātā jenmaji kpawo

13:7 *Roma amralo kehā kpokpaa ko. Kwemo Wiemoi Titrii Amligbalamo le. 13:8 *Le nkon ji Bar-Yesu ni atsē etā ye kk. 6 le. 13:18 *Kwemo Mat 3:1 sh. nīn.

ahie ye Kanaan shikpɔŋ le nɔ sɛɛ le, eja ameshikpɔŋ le ehā amɛ akɛ gbo-shinii. **20** Enɛ fɛɛ ba ye aaafee afii ohai ejwe kɛ nyɔŋmai enumɔ mli.

"Enɛ sɛɛ le, ehā amɛ kojolɔi keba-shi gbalɔ Samuel nɔ. **21** Shi no sɛɛ le, amɛbi mantse, ni Nyɔŋmɔ kɛ Kish bi Saul, nuu ko ni jɛ Benjamin weku le mli le hā amɛ afii nyɔŋmai ejwe. **22** Be ni ekpa le le, ewɔ David nɔ ehā amɛ akɛ mantse, mɔ ni eye ehe odase ekɛ: 'Mina David, Yishai bi le, mitsui naa nuu; ebaafee misuɔmɔnaa nii fɛɛ' le. **23** Taake Nyɔŋmɔ wo shi le, ekɛ yiwalaherelɔ, Yesu, ni jɛ nuu nɛɛ seshi* le mli le, eba Israel. **24** Dani mɔ nɛ baaba le, Yohane tso hiɛ eshiɛ baptisimɔ ni fɛɔ tsuitsakemɔ kehā eshaifaa he okadi le ye fanɔ etsoɔ Israel-bii le fɛɛ. **25** Shi be ni Yohane miihe agbe esɔɔmɔ le naa le, efɔɔ kɛemɔ akɛ: 'Namɔ nyesusɔ akɛ miji? Jee miji le. Shi naa! Mɔ ko miiba ye mi-sɛɛ, misaaa mɔ ni fenɔ etokotai ye enaji.'

26 "Ataamei, nyemime, nyɛ Abraham seshibii kɛ mɛi krokomei ni yɔɔ nyɛtɛŋ ni sheɔ Nyɔŋmɔ gbeyei, wɔ atsu akɛ yiwalaheremɔ nɛɛ he wiemo le bahā. **27** Ejaake mɛi ni yɔɔ Yerusalem le kɛ amɛnyɛlɔi le yɔsee mɔ nɛɛ, shi be ni amɛsɔmɔ akɛ kojolɔi le, amehā nibii ni Gbalɔi le wie, nɔ hejɔmɔ gbi fɛɛ hejɔmɔ gbi nɔ le akaneɔ atsoɔ mɛi le, ba mli. **28** Eye mli akɛ amɛnaa nɔ ko ni sa gbele ye ehe mon, shi kɛle amɛbi Pilato koni ehā agbe le. **29** Ni be ni amehā nibii fɛɛ ni aŋma ye ehe le eba mli le, amɛjie le keje tso janɔ* le nɔ ni amɛkɛ le yanɔmɛ gbonyo bu" mli. **30** Shi Nyɔŋmɔ tee le shi keje gbohii atɛŋ, **31** ni ejie ehe kpo gbii pii etsoɔ mɛi ni fata ehe keje Galilea kekwa ketee Yerusalem le. Amɔ nɛɛ mɛnɛmɛi jɛ edasefoi kehā mɛi.

32 "No hewɔ le, wɔmiiijaje shi ni awo wɔtsemɛi le he sanɛ kpa-kpa le wɔmiiitsɔɔ nyɛ. **33** Nyɔŋmɔ ehā eshiwoo le eba mli kɛmɔ shi ehā

13:23 *Sht. ŋm., "dumɔwu." 13:29 *Aloo "tso." #Aloo "gbonyo kaimɔ bu."

wɔ mɛi ni wɔji amɛbii le, ketsɔ shi ni etee Yesu le nɔ; taake aŋma ye lala ni jɛ enyɔ le mli akɛ: 'Mibi jɛ bo; ŋmɛnɛ le, mitsɔ otse' le. **34** Ni anɔkwa sane ni jɛ akɛ E-tee le shi keje gbohii atɛŋ ni ekun esɛɛ keyanɔ fitemɔ mli dɔŋŋ le, E-wie he ye neke gbe nɔ akɛ: 'Maje suɔmɔ ni tsakeee mli manɔ jɔmɔi ni miwo David he shi ni jɛ anɔkwale shiishi* le mahā nyɛ.' **35** No hewɔ le, ewie ye lala kroko hu mli akɛ: 'Oŋmɛŋ gbe ni onɔkwafo le ana fitemɔ.' **36** Ye David gbefanɔ le, esɔmɔ Nyɔŋmɔ* ye le diɛntse eyino, eyawɔ ye gbele mli, afu le afata etsemɛi le ahe, ni ena fitemɔ. **37** Nɔ ni tamɔɔ nakai le, mɔ ni Nyɔŋmɔ tee le shi le enaaa fitemɔ.

38 "No hewɔ le, nyemime, nyɛnā nyɛlea akɛ, aatsɔ mɔ nɛ nɔ aajaje eshaifaa aatsɔɔ nyɛ, **39** ni akɛ, nibii fɛɛ ni anyɛɛɛ atso Mose Mla le nɔ abu nyɛ bem ye he le, ketsɔ mɔ nɛ nɔ le, abuo mɔ fɛɛ mɔ ni heɔ yeɔ le bem. **40** No hewɔ le, nyɛkwea jɔgbanɔ koni nɔ ni awie ye Gbalɔi le amlɔ le akaba nyɛnɔ akɛ: **41** 'Nyɛ hefeoyɔlɔi, nyɛkwea ni nyɛnaa akpɛa nyɛhe, ni nyɛhie akpātāa, ejaake mii-tsu nitsumɔ ko ye nyɛgbii le amlɔ, nitsumɔ ko ni kɛ mɔ ko gba nyɛ fitsofitso po le, nyɛherɛ nyɛyerɛ kɔkɔkɔ.'"

42 Agbene, be ni amemiije kpo le, mɛi le kpa amɛ fai akɛ amɛke amɛ abawie saji nɛɛ ahe ye Hejɔmɔ Gbi ni nyɛ no sɛɛ le nɔ. **43** No hewɔ le, be ni akpa kpeehe le gwabɔ le, Yudafoi le atɛŋ mɛi babaoɔ kɛ mɛi ni etsɔmɔ Yudafoi ni jāa Nyɔŋmɔ le nyɛ Paulo kɛ Barnaba sɛɛ, ni amɛwie amɛtsɔɔ mɛi nɛɛ ni amɛwo amɛ hewale koni amɛya nɔ amɛhi Nyɔŋmɔ duromɔ le mli.

44 Hejɔmɔ Gbi ni nyɛ sɛɛ le nɔ le, mɛi ni miithe ashe manɔ muu le fɛɛ babua amɛhe naa koni amɛbo Yehowa* wiemo le toi. **45** Be ni Yudafoi le na asafoku le, awunayeli yi

13:34 *Aloo "abaanye amu af5 nɔ; ma shi shiŋŋ." 13:36 *Aloo "efee Nyɔŋmɔ suɔmɔnaa nii." 13:44 *Kwemɔ Wiemoi Titrii Amlɔi gbalamɔ le.

ame obɔ ni amebɔi wiemɔi ni ke nibii ni Paulo wiewe le kpāaa gbee awiemɔ kebɔ musu. **46** Keke ni Paulo ke Barnaba ke ekāa kee ame ake: “Ehe mihiia ni awie Nyɔŋmɔ wiemɔ le atsoɔ nye klenklen. Shi akeni nyemiikpoo wiemɔ le, ni nyebuuy nyehhe ake mei ni sa naano wala hewɔ le, naa! wɔmiido wɔyi kemiiya jɛnmaji le aŋɔɔ. **47** Ejaake Yehowa* fā wɔ ke wiemɔi nee ake: ‘Miwɔ bo ake jɛnmaji le ala, koni otsɔ yiwalaheremɔ ke-yashi shikpɔŋ le naagbeehei le.’”

48 Be ni jɛnmajianbii le nu ene le, amebɔi nyamɔ ni amewo Yehowa* wiemɔ le hie nyam, ni mei fee ni hie su kpakpa ni baanye ahā amenā naano wala le tsoɔmɔ hēyelilɔi. **49** Kefata he le, agbe Yehowa* wiemɔ le ashwā nakai kpokpaa le nɔ fee. **50** Shi Yudafoi le wo yei ni abuo ame ni sheɔ Nyɔŋmɔ gbeyei le ke maŋ leŋ hii hienaanɔbii le ayin, ni amehā yiwale te shi wo Paulo ke Barnaba ni ameshwie ame ketee amehusui le ase. **51** No hewɔ le, amekpokpo amenajishashi mulu ameshwie* keshi ame, ni ameyin ketee Ikonium. **52** Ni kaselɔi le tee no ameyimɔ obɔɔ ke miishɛe ke mumɔ kɔŋkɔŋ.

14 Agbene, be ni ameyɔɔ Ikonium le, ameyi enyɔ le fee amebote Yudafoi le akpeehe le ni amewie jogbanŋ bɔ ni hā Yudafoi ke Helabii le atɛŋ mei pii batsɔmɔ hēyelilɔi. **2** Shi Yudafoi le atɛŋ mei ni heee yeee le wo jɛnmajianbii le ayin,* ni amefite amejwenŋmɔ koni amete shi amewo nyemime le. **3** No hewɔ le, ameye be sanŋ ye jeme ni ameke ekāa wie ye Yehowa* hewale naa, ni le hu etsɔ ameno efɛe okadii ke naakpɛe nii# keye eduromɔ le he sane le he odase. **4** Shi mei babao ni yɔɔ maŋ le mli le amli gba enyɔ; ameten mei komɛi fi Yudafoi le ase, shi mei kɔkromɛi fi bɔfoi le ase. **5** Be ni jɛnmajianbii le ke Yudafoi le

13:47-49; 14:3 *Kwemɔ Wiemɔi Titrii Amligbalamɔ le. 13:51 *Kwemɔ Mat 10:14 sh. niŋ. 14:2 *Aloo “asusumai ayin.” 14:3 #Aloo “gbale okadii.”

fee ke amenɔyelɔi le ka ake amebaafee ame niseniiiani ni ametswia ame tei le, **6** ahā amele ene ni amejo foi ketee Likaonia maji ni ji Listra ke Derbe, ke akrowai ni yɔɔ jeme niian le. **7** Ametee nɔ amejaje sane kpakpa le ametsɔɔ ye jeme.

8 Agbene, nuu ko ye Listra ni ta shi ni nyeee enaji ano edamɔ. Eji akpake keje fɔmɔ mli ni enyieko dā. **9** Be ni Paulo wiewe le, nuu nee miibo le toi. Be ni Paulo kwe le gāa ni ena ake eye hemɔkeyeli, ni ake, abaanye ahā ehe awa le le, **10** eke gbee ni wa wie ake: “Tee shi odamɔ onaji ano.” No hewɔ le, nuu le huru edamɔ shi ni ebɔi nyiemɔ. **11** Be ni asafoku le na nɔ ni Paulo efɛe le, amebolɔ ye Likaonia wiemɔ le mli amekke: “Nyɔŋmɔi le etsɔmɔ amehɛ tamɔ gbɔmɛi ni amekpeleke shi keba wɔŋɔɔ!” **12** Ni amebɔi Barnaba tsemɔ ake Zeu, shi Paulo le, ametse le Herme, ejaake le titri ewiew. **13** Zeu solemowe le ye maŋ le klotia le, ni Zeu osɔfo le ke tsinahii ke komii* ba agbɔi le anaa ni etao koni le ke asafoku le keshā afɔlei.

14 Shi be ni bɔfoi le, ni ji Barnaba ke Paulo nu he le, amegbala ameta-dei anɔhaano le ni amesha foi ameyabote asafoku le ten ni amebolɔ amekke: **15** “Ataamei, meni hewɔ nyefɛɔ nibii nee? Wɔ hu gbɔmɛi ji wɔ ni wɔye gbɔɔmɔi tamɔ nye kɔŋŋ. Ni wɔmiija-je sane kpakpa le wɔmiitsɔɔ nye, koni nyekpale keje yaka nibii nee ahe keba Nyɔŋmɔ hiekaalɔ le ŋɔɔ, mɔ ni bɔ ŋwei ke shikpɔŋ le ke ŋshɔ le, ke nibii fee ni yɔɔ amemli le. **16** Ye yinɔi ni eho le amli le, enjme jɛnmaji le fee gbe koni ameya nɔ amenyie ame dien-tse amegbei ano, **17** shi kēle, efɔɔɔ le dien-tse ehe odaseyeli ejaake efɛɔ ekpakpa, ehāa nugbɔ nɔɔ kejeɔ ŋwei ehāa nye ke bei ni nii baa pii hu, ni no hāa nyenāa niyenii babao ni miishɛe yiɔ nyetsuiian obɔɔɔ.” **18** Ni kēle, enɛemei ni amewie le fee sɛe le, ekpakpa ko dani amenye ametsi

14:13 *Aloo “fɔfoi akekerei.”

asafoku le naa koni amekashā afole amehā ame.

19 Shi Yudafoi komei je Antiokia ke Ikonium ba ni amebahā asafoku le yin tso, ni ametswia Paulo tei ni amegbala le ketee man le sɛɛ, ejaake amesusu ake egbo. **20** Shi be ni kaselɔi le babole ehe kekpe le, ete shi ni etee man le mli. Enɔ jetsɛremo le, eke Barnaba shi ketee Derbe. **21** Be ni amejaje sane kpakpa le ametsɔɔ nakai man le ni amefee mei sanɔ kaselɔi le, ameku amesɛɛ ketee Listra, Ikonium, ke Antiokia. **22** Ni ye jeme le, amewaje kaselɔi le;* amewo ame hewale koni amehi hemokoyeli le mli, ni amekɛɛ: “Esa ake wɔtsɔmɔ amanehului pii amlɔi kebote Nyɔɔmɔ Mantseyeli le mli.” **23** Kefata he le, amehole onukpai amehā ame ye asafu fɛɛ asafu mli, ni amesole ni amehi nmaa, ni ametu ame amewo Yehowa,* mɔ ni amehi eno ameye le deɔ.

24 Keke ni ameyatsɔ Pisidia keba Pamfilia, **25** ni be ni amejaje wiemo le ametsɔɔ ye Perga le, amekpeleke shi ketee Atalia. **26** Amebote lele mli ye jeme ketee Antiokia, he ni atu ame awo Nyɔɔmɔ duromo le mli ye kehā nitsumɔ ni amɔ nɛɛ ametsu amegbe naa le.

27 Be ni amebashe ni amebua asafu le naa le, amegba ame nibii babao ni Nyɔɔmɔ tso ameno efee le, ni ake, egbele hemokoyeli shinaa le ehā jɛmaji le. **28** No hewo le, amekɛ kasele le hi shi be sanɔ.

15 Agbene, hii komei kpeleke shi keje Yudea keba ni amebabɔi nyemimele le tsoomɔ ake: “Ké afoleɔɔ nyɛ ketia ye Mose kusum le naa le, anyɛn nyeyiwala ahere.” **2** Shi be ni Paulo ke Barnaba ke ame kpāaa gbee, ni ame ke ame taa naa sanɔ le, ato ake Paulo, Barnaba ke mei kromoi le atɛn mei komei akwo keya bɔfoi le ke onukpai le anɔɔ ye Yerusalem ye sane* nɛɛ hewo.

14:22 *Aloo “kaselɔi le asusumai.” 14:23

*Kwemo Wiemoi Titrii Amligbalamɔ le. 15:2 *Aloo “naataamɔ.”

3 No hewo le, be ni asafu le yajie ame gbe le, hii nɛɛ tsa amegbenyemɔ le no keyatsɔ Foinike ke Samaria, ni amegba jɛmajiyanbii le atsake-mɔ le fitsofitso ametsɔɔ, ni amekehā nyemimele le fɛɛ nā miisheɛ babao. **4** Be ni ameshe Yerusalem le, asafu le ke bɔfoi le ke onukpai le here ame hiemɛɛ, ni amegba ame nibii pii ni Nyɔɔmɔ tso ameno efee le. **5** Shi Farisifoi le ajamɔ kuu le mli bii le atɛn mei komei ni amebatsomɔ hɛyelilɔi le te shi keje amesɛɛi anɔ ni amekɛɛ: “Ehe miilia ni afole ame ketia ni afā ame koni ameye Mose Mla le no.”

6 No hewo le, bɔfoi le ke onukpai le bua amehi naa koni ametao sane nɛɛ mli. **7** Be ni amesusu nii ahe* sanɔ le, Petro te shi ni ekɛɛ ame ake: “Ataamei, nyemimele, nyele jogbanɔ ake keje mra mli tɔɔ Nyɔɔmɔ hala mi keje nyeten ake minaa esa ake jɛmajiyanbii le anu wiemo le he sane kpakpa le ye nɔ amehi ameye. **8** Ni Nyɔɔmɔ, mɔ ni le tsuin le, hā ame mumɔ krɔɔkrɔɔ tamɔ bɔ ni ehā wo hu le noɔɔ, ni ekɛɛ odase. **9** Ni ehāaa srɔto ko kwraa ahi wo ke ame ten, shi mon etsɔ hemokoyeli no etsuu ametsuii ahe. **10** No hewo le, agbene, meni hewo nyekɛ kɔɔntso ni wo ke wɔtsɛmɛi le fɛɛ nyɛɛɛ atere le fɔɔ kaselɔi le akue no kekaa Nyɔɔmɔ le? **11** No ni tamɔɔ nakai le, woye hemokoyeli ake Nuntsɔ Yesu duromo le no atso ahereɔ woyiwala, ni ame hu amehi ameyɔ nakai noɔɔ.”

12 Keke ni ame fɛɛ amefee diɔn, ni amebɔi Barnaba ke Paulo toiboo, ni Barnaba ke Paulo gba ame okadii ke naakpɛɛ nii* babao ni Nyɔɔmɔ tso ameno efee ye jɛmaji le atɛn le. **13** Be ni amewie amegbe naa le, Yakobo here no ekɛɛ: “Ataamei, nyemimele, nyebaa mi toi. **14** Simeon egba wo fitsofitso bɔ ni Nyɔɔmɔ gbala ejwɛnɔm keba jɛmaji le anɔ klenklen kwraa koni ehala ameten mei komei kehā egbɛi le. **15** Ni ene ke Gbalɔi le awiemoi le kpāaa gbee, taake anɔm

15:7 *Aloo “ametaa naa.” 15:12 *Aloo “gba-le okadii.”

le, ake: **16** 'Nibii nēe aseē le maku miseē maba ni masaa mama David buu* ni ekumō le; mama etsukoi le ekonj ni masaa mama shi, **17** koni mei ni baashwe le ke jenmajianbii le fēe ni ake migbēi tseō ame le anye atao Yehowa* sēe gbē ke hiedōō, Yehowa* kēe, le ji mō ni feō nibii nēe, **18** ni ale keje teteete.' **19** No hewō le, miyinjkrēe* ji ake, akagba mei ni je jenmajianbii le aten ni miikpale kemiiiba Nyōnmō njō le anaa, **20** shi monj anjma amē ake, ametsi amēhe keje nibii ni amagai ebule ahe, keje bōlenamō jenba sha* he, keje kooloi ni ashōtō* ahe, ke agbene hu keje lā he. **21** Ejaake keje blema beebē le, Mose ye mei ni shiēō le ye manj fēe manj mli, ni hejōōmō gbi fēe hejōōmō gbi le, akaneō eninjmai le atsoō mei ye kpeehei le."

22 Keke ni bōfoi le ke onukpai le ke asafo muu le fēe kpe mli ake amēbaahala hii komei keje ametenj ni ametsu amē ke Paulo ke Barnaba keya Antiokia; ametsu Yuda ni atseō le Barsaba le, ke Sila, mei ni nyieō hie ye nyemimeī le atenj le. **23** Nō ni amēnjma, nī ametsō amēnō amekemaj le ne:

"Bōfoi le ke onukpai le, nyenyemi-meī le, kehā nyemimeī ni yōō Antiochia, Siria, ke Kilikia ni je jenmajianbii le atenj le: Wōmiiija nye! **24** Akeni wōnu ake wōtenj mei komei yinj amēba ni amēke nō ni amēbawie le bagba nyēnaa, ni amēmiibō mōdenj ake amēkpātā nyehie,* tsebele wōke gbetsōōmōi hāko amē, hewō le, **25** wō fēe wōkpe mli ake wōbaahala hii wōfata wōsuōlbi Barnaba ke Paulo he ni wōtsu amē nyenjōō, **26** hii enyō nēe enj amewala* amēhā ye wō-Nunjtsō Yesu Kristo gbēi le hewō. **27** No hewō le, wōmiitsu Yuda ke Sila, koni

amē hu amēke amēnaabu ababō nye nibii nēe kōnj ahe amanie. **28** Ejaake esa mumō kōnjkrōnj le ke wō hu wōhie ake wōke jatsu kroko akafō nyenō dōnj, ake ja nibii ni he hiaa nēe keke: **29** ake nyeyaa nō nyetsia nyehie kejea nibii ni akēshā afōle ahā amagai ahe, kejea lā he, kejea kooloi ni ashōtō* ahe, ke agbene hu kejea bōlenamō jenba sha* he. Kē nyeteē nō nyetsi nyehie kwraa keje nibii nēe ahe le, ebaahi ehā nye. Nyehia shi jogbanj!"^a

30 No hewō le, be ni awo hii nēe gbē le, amekpeleke shi ketee Antiochia, ni amebwa asafo muu le fēe naa ni amēke wolo le hā amē. **31** Be ni amekane le, amēmii she amēhe naakpa ye hewalewoō le hewō. **32** Ni Yuda ke Sila le, akeni amē dienjtse le amēji gbalci hu hewō le, amēhā wiemoi bubaoo kewo nyemimeī le hewale, ni amewaje amē. **33** Be ni amēye be ko ye jemē le, nyemimeī le wō amē gbē ye toinjōle mli ketee mei ni tsu amē le njōō. **34** — **35** Shi Paulo ke Barnaba hi Antiochia ni ametsōō nii ni amēke mei krokomei babaoo hu fee ekome kejjaje Yehowa* wiemo le he sane kpakpa le ametsōō.

36 Gbii komei aseē le, Paulo kēe Barnaba ake: "Agbene* hā wōku wōsēe wōyasara nyemimeī ni yōō manj fēe manj ni wōyajaje Yehowa* wiemo le ye mli le, ni wōkwē bō ni amēyōō." **37** Barnaba njōō eyinj kpo ake ebaanjo Yohane, mō ni atseō le Marko le efata amēhe keya. **38** Shi Paulo sumōōō ake enjōō le kefataa amēhe, akeni eshi amē ye Pamfilia ni eke amē eyatsuu nitsumō le hewō. **39** Keke ni trubaa le, mlifu ni naa wa te shi ye ametenj, ni no hā amēgbala amēmli; ni Barnaba njōō Marko efata ehe ni amēyabote lele mli ketee Kipro. **40** Paulo hala Sila, ni be ni nyemimeī le tu Paulo amēwo Yehowa* duromo le mli le, eyinj etee. **41** Eyakpa Siria ke Kilikia eyawaje asafoi le.

15:16 *Aloo "asese; we." 15:17, 35, 36, 40 *Kwemo Wiemoi Titrii Amligbalamō le. 15:19 *Aloo "misusumō." 15:20, 29 *Hela mli le, por-nei'a. Kwemo Wiemoi Titrii Amligbalamō le. 15:20, 29 *Aloo "kooloi ni agbe shi afōseko amēlā ashwiko shi." 15:24 *Aloo "nyesusumai ahie." 15:26 *Aloo "amesusumai."

15:29 ^aAloo "Nyēke shihile jurō." 15:36 *Aloo eenyē efēe ake, "Bō fēe bō ni fee le."

16 Keke ni eyashe Derbe ke Lистра hu. Ni kaselo ko ye jeme ni atseo le Timoteo, eji Yuda yoo ko ni heo eyeo le bi, shi etse le Helanyo ni, **2** ni nyemimeɪ ni yoo Lистра ke Ikonium le wies ehe ekpakpa. **3** Paulo tao ake Timoteo afata ehe keya, ni enj le ni efo le ketia ye Yudafoi ni yoo jeme niian le ahewo, ejaake ame fee amele ake etse le Helanyo ni. **4** Be ni amekpaa maji le ano le, ameke akpɔi ni bɔfoi le ke onukpai ni yoo Yerusalem le ewo le haa ame koni ameye no. **5** Ni anokwa, asafoi le tee no ameha wa ye hemokoyeli le mli ni ameyibo le tee no efa daa gbi.

6 Kefata he le, ameyatsɔ Frigia ke Galatia kpokpaa le no, ejaake mumo kɔnɔkɔnɔ le tsi ame gbe ake amekawie wiemo le ye Asia kpokpaa le no. **7** Agbene hu, be ni amekpeleke shi keba Misia le, ameka shii abo ake amebaaya Bitinia, shi Yesu mumo le enjeme ame gbe. **8** No hewo le, ameho Misia he* ni amekpeleke shi keba Troia. **9** Ni nyooɔ le mli le Paulo na ninaa ko—nuu Makedonianyo ko damo jeme eekpa le fai ake: “Foo mli keba Makedonia ni obaye obua wo.” **10** Be ni ena ninaa le nyooɔ le, wɔkɔ mɔden ake wɔbaaya Makedonia, ejaake womu sane naa ake Nyooɔ etse wo koni woyajaje sane kpa-kpa le wɔtsɔɔ ame.

11 No hewo le, wɔke lele fa keje Troia ni wonyie nyooɔ le hie tee ketee Samotrake, shi enj jeteremo le, wote Neapoli; **12** ni waje jeme le, wote Filipi, ni ji Makedonia kpokpaa le manjiasa le, man ni Romabii le yeo no le. Wɔhi man nee mli gbii komei. **13** Ni Hejooɔ Gbi le no le, wote agb le naa ye faa ko masei, he ni wosusu ake he ko ye jeme ni asoleo ye le, ni wɔho wɔtara shi ni wɔke yei ni ebaɔbaa ameha naa le boi wiemo. **14** Ni yoo ko ni atseo le Lidia, ni hoɔ mama afaeso, ni je Tiatira man le mli, ni eji Nyooɔ jalo le miibo toi, ni Yehowa* gbele etsui naa gbanyaa

koni ebo nibii ni Paulo wies le toi jogbanj. **15** Agbene, be ni abaptisi le ke eshiabii le, ekpa wo fai ake: “Ke nyebu mi ake miyeo Yehowa* anokwa le, nyebaa nyebahia miwe le.” Ni efee aahu ni wɔkpele.

16 Agbene, eba mli ake be ni woyaa he ni asoleo ye le, tsulo yoo ko ni yoo mumo ko, daimonio ni klaa, ke wo bakpe. Eke eklamo* le haa enjtsɔmei le naa nii pii. **17** Gbeke yoo nee tee no enyie wo ke Paulo see ni eboloɔ ke wiemo nee ake: “Hii nee ji Nyooɔ, Mo ni No Kwo Fe Fee le nyooɔ, ni amemijaje yiwalaheremo gbe le amemiitsɔɔ nyee.” **18** Etee no efee nakai gbii pii. Naagbee le, efee Paulo ahuntoo ni etsɔ ehe ni ekee mumo le ake: “Miifa bo ye Yesu Kristo gbɛi mli ake oje emli.” Ni eje kpo ye nakai njmeletswaa le no nyooɔ.

19 Anokwa, be ni enjtsɔmei le na ake no ni amehie ka no ake no baaha amenaa nii le enjeme ame le, amemo Paulo ke Sila ni amegbala ame ketee nyelala le anjo ye jara le no. **20** Amekpala ame ketee man le nokwelo le ahie, ni amekke: “Hii nee miigba woman le naa waa. Yudafoi ji ame, **21** ni amemijaje kusumii ni mla enjeme gbe ake wɔkɔ loo woye no, ejaake Romabii ji wo.” **22** Ni asafoku le fee te shi wo ame, ni man le nokwelo le gbala ametadei anchaano le ye ameha, ni amefa ake ayi ame kpai. **23** Be ni ameyi ame kpai babaoo amegbe naa le, amewo ame tsun, ni amefa gboklefoi akwelo le ake enj ame eto shweshweeshwe. **24** Akeni awo le neke kita hewo le, eke ame yawo tsunwooho ni yoo see-gbe toɔ le mli, ni ebo amenaji apaa.

25 Shi aafee nyooɔnɔnɔ le, Paulo ke Sila miiso le ni amemiila kemijie Nyooɔ yi, ni gboklefoi le miibo ame toi. **26** Trukaa le, shikpɔnjosomo kpele ko ba, ni tsunwooho le faneshii le hoso. Ni amro le shina le fee gbelegbele, ni ame fee amekooɔnɔkooɔ le kpoko. **27** Be ni gboklefoi akwelo le hie tse ni ena ake tsunwooho le

16:8 *Aloo “ametsɔ Misia.” 16:14, 15 *Kwe-mo Wiemo Titrii Amilgbalamo le.

16:16 *Ni tsɔɔ ake, ekeɔ mei no ni baaba wosee.

shinai le anaa kamo le, egbala eklante ni kule ebaagbe ehe, ejaake esusu ake gboklefoi le ejo foi. **28** Shi Paulo bo ke gbee ni wa ekkee: “Kaa-ye ohe awui, ejaake wo fee woye bie!”

29 No hewo le, ebi ni ahā le kanei, ni esha foi kebote mli, ni eke hekpokpom ho egbee Paulo ke Sila hie.

30 Eke ame je kpo ni ekkee: “Onukpai, meni esa ake mafee koni ahere miyiwala?”

31 Amekkee: “Hemo Nuntsō Yesu no oye ni abaahere oyiwala, bo ke oshlabii le.”

32 Ni amejaje Yehowa* wiemo le ametsō le ke mei fee ni yoo ewe le. **33** Ni eno ame ketee ye nakai nyoo le mli nmeletswaa le mli nōnō, ni eyafōfō amepilamō le anō ehā ame. Kēke ni abaptisi le ke eshlabii le fee amro nōnō. **34** Eke ame tee ewe le ni eyanme ame okpō, ni le ke eshlabii le fee nā miishee babao ake amro nēe ehe Nyoo nō eye.

35 Be ni je tsere le, man le nōkwelōi le tsu bulōi le ni ameyakee ake: “Ŋmēmō nakai mei le ahe ni ameya.”

36 Gboklefoi akwelō le jaje amewiemōi le etsō Paulo ake: “Man le nōkwelōi le etsu mei keba ake aḡmēe nyehē. No hewo le, agbene, nyejēa kpo ni nyeyaa ye toinjōle mli.” **37** Shi Paulo kēe ame ake: “Eye mli ake Romabii ji wo mon, shi amegwao wo ye mei ahie be ni abuko wo fō,* ni amewo wo tsun. Ani amro nēe amemii-shwie wo nigii? Dabida! Hā ame dien-tse ameba ni amebajie wo.”

38 Bulōi le yajaje wiemo nēe ametsō man le nōkwelōi le. Ni be ni amenu ake Romabii ji hii nēe, gbeyei mōmō ame. **39** No hewo le, ameba ni amebakpa amē fai, ni be ni amejie amē le, amēdō amē ake ameshi man le mli ameya. **40** Shi amejie kpo keje tsunwohe le, ni ametee Lidia we le; ni be ni amēna nyemimeī le, amewo amē hewale ni ameshi ametee.

17 Agbene, ameyatsō Amfipoli ke Apolonia, ni ameba Tesalonika, he ni Yudafoi le akpeehe ko yoo le. **2** No hewo le, taake Paulo fō

feemo le, etee amehō ye kpeehe le ni eje Ŋmalei le amli eke ame susu nii ahe hejōmō gbii ete, **3** ni etsō nibii amli ni etse Ŋmalei ayisee ketsoo hu ake ehe mihia ni Kristo le ana no ni ete shi keje gbohii aten, ni ekēe ake: “Yesu nēe ni mijaje ehe sane mitsōo nye nēe, le ji Kristo le.”

4 Enē hewo le, ameten mei komei batsōmō hēyelilōi ni amēke amēhe kpete Paulo ke Sila he, ni Helabii Nyoo jālōi le aten mei babao ke yei hienaanōbii sanj hu fee nakai nōnō.

5 Shi Yudafoi le ye awuḡa, ni amebua hii efōnfeelōi komei nī fōo shi kēke ye jara le nō le anaa ni amēnā asafō yuu, ni ametee ameyawo man le mli hirihiri. Ameyatutua Yason we le ni ametao ake amejie Paulo ke Sila keje kpo kebahā asafō yuu nēe.

6 Be ni amēnaa amē le, amēkala Yason ke nyemimeī le ekomei ketee man nōyelōi le ahie, ni amēbolō amekēe: “Hii nēe ni etsō shikpōn le hie ebu shi* le eba bie hu, **7** ni Yason ehēre amē ni efēe amē gbō. Hii nēe fēe teo shi wo akpōi ni Kaisare ewo le, ni amekēo ake mantse kroko ko ye, ni ji Yesu ko.” **8** Be ni asafoku le ke man nōyelōi le nu nibii nēe, amējija; **9** ni be ni amēhe sēdaamōnii* bō ni sa ye Yason ke mei kromēi le aden le, amēnme amēhe.

10 Ni be ni she nyoo nōnō le, nyemimeī le yajie Paulo ke Sila fee gbē ketee Beroia. Be ni ameshe jeme le, ametee Yudafoi le akpeehe le. **11** Yudafoi ni yoo Beroia le ye su kpakpa fe mei ni yoo Tesalonika le, ejaake amejie ameyitson fee amekpele wiemo le nō, ni daa gbi le, amepō Ŋmalei le amli jogbanj amekwō ake nibii nēe ye mli nakai lo. **12** No hewo le, ameten mei babao batsōmō hēyelilōi, ni Hela yei ni abuo amē le aten mei sanj ke hii komei hu fee nakai nōnō. **13** Shi be ni Yudafoi ni yoo Tesalonika le nā amēle ake Paulo

16:32 *Kwemo Wiemo Titrii Amligbalamo le.
16:37 *Aloo “ayeko wosane.”

17:6 *Aloo “ehā basabasafeemo eba shikpōn le nō.” 17:9 *Eji shika ni awo loo no ko ni akehā koni akedamo mli ahā mō ko; awaba.

mijaje Nyɔŋmɔ wiemo le ye Beroia hu le, ameba jeme amebawo mei le ayin ni amehā amejija. **14** Keke ni amro le, nyemimele le yajie Paulo gbe koni eya nsho le naa, shi Sila ke Timoteo le, ametee no amehi jeme. **15** Shi mei ni yajie Paulo gbe le ke le yashe Atene tɔɔ, ni be ni eke gbetsɔɔmɔi hā ame ake Sila ke Timoteo aba Paulo ŋɔɔ oya le, ameshi ametee.

16 Agbene, be ni Paulo meɔ ame ye Atene le, emumɔ mli wo la ye emli be ni ena ake amagai eyi man le mli obɔ le. **17** No hewo le, eke Yudafoi le ke mei ni jaa Nyɔŋmɔ le boi niia-hesusumɔ ye kpeehe le, ni daa gbi le eke mei ni ekekpeɔ ye jara le no le hu feɔ nakai. **18** Shi jen hieshikaloi ni ji Epikuromei* ke Stoamei# le aten mei komei ke le boi naataamɔ, ni ameten mei komei keɔ ake: "Meni po naagobigobitse nee taɔɔ ekee?" Mei krokomei keɔ ake: "Etamɔ no ni eja-jɔ mansee nyɔŋmɔi ahe sane etsɔɔ." Amewie nakai ejaake eejaje Yesu he sane kpakpa le, ke gboghiashitee le eetsɔɔ. **19** No hewo le, amehɔ le ke-tee Areopago le, ni amekke: "Ani obaanye ohā wole tɔɔmɔ hee ni owie he nee jogbanɔ? **20** Ejaake oohā wotoii miinu nibii komei ni yɔɔ sɔɔto kwraa, ni wɔmiitao wole no ni nibii nee tɔɔɔ." **21** Anokwa, Atenebii le fee ke gbɔi ni yɔɔ jeme le, ké amená be le, no ni eshwe ame pɛ ji amegba sane hee ko loo amebɔ sane hee ko toi. **22** Agbene, Paulo yadam Areopago le ten ni ekee:

"Atamei Atenebii, mina ake ye nibii fee mli le nyesheɔ nyɔŋmɔi le agbeyei waa* fe mei krokomei. **23** Ake nokwemɔmɔ le, be ni miho ni miikwe nibii ni nyejāa le jogbanɔ

17:18 *Epikuromei le hee gboghiashitee le ameyee ni ametsɔɔ ake esa ake mei aná miishɛe jogbanɔ ye amɛwala be ni see keee le mli ejaake shihile ko be see dɔŋɔ. #Stoamei le tɔɔɔ ake esa ake mei ahi shi ye susumɔi ni nilee yɔɔ mli anaa, ni esaaa ake amehāa amehenumɔi nāa ameno hewale, miishɛe jio, hejaram jio. Ni amehɛee gboghiashitee le ameyee. **17:22** *Aloo "nyesumɔ Nyɔŋmɔjama waa."

le, mina afɔleshaa late ko po ni akpɛ ye no ake 'Nyɔŋmɔ ni Wɔlee Le le No Ni.' No hewo le, mɔ ni nyelee le ni nyejāa le le, le ehe sane mijaje mitsɔɔ nye nee. **24** Nyɔŋmɔ ní fee je le ke nibii fee ni yɔɔ mli le, akeni le ji ŋwei ke shikpɔŋ Nuntsɔ hewo le, ehiii sɔlemɔwei ni ake niji mamɔ amlɔ; **25** ni asan, ake gbɔmei aniji sɔmɔɔ le ookee no ko he hiaa le, ejaake le dientse ehāa mei fee wala ke mumɔ ke nibii fee. **26** Ni gbɔmɔ kome mli eje efɛe gbɔmei ajenmajɔi fee koni amehi shikpɔŋ muu le fee no, ni bei ni ato le ke gbɔmei ashihile-hei le ahusui le, ekpe mli eto momo, **27** koni ametao Nyɔŋmɔ see gbe, ni amekɛ hiedɔɔ po afɛe nakai ní amena le leelen, shi anokwa, eke wotɛn mɔ fee mɔ ten jekɛɛɛ. **28** Ejaake emli wɔyɔɔ wala ni wɔtsɔ wɔhe ni wɔyɔɔ shihile mli ye, tamɔ bo ni nye dientse nyelalawiemɔfolɔi le aten mei komei po ekee le ake, 'Ebii*' ji wɔ hu.'

29 "No hewo le, akeni wɔna ake Nyɔŋmɔ bii* ji wɔ hewo le, esaaa ake wɔsusoo ake Mɔ ni ji Nyɔŋmɔ le tamɔ shika tsuru loo jwɛteɔi loo te, tamɔ no ko ni gbɔmei ke amehaa ke amejwenmɔ fee. **30** Anokwa, Nyɔŋmɔ ku ehie efɔ bei amlɔ ni mei leee no ko le anɔ mon; shi amro nee eekɛe gbɔmei ni yɔɔ he fee he le ake ametsake ametsui. **31** Ejaake eto gbi ko, ni eto eyin ake nakai gbi le mli le, ebaatsɔ nuu ko ni ehala le le no ekojo shikpɔŋ le fee ye jale naa, ni etee le shi keje gbɔhii aten kema no aduatsɔ ehā gbɔmei fee."

32 Agbene, be ni amenu gboghiashitee le he le, ameten mei komei boi feoyeli, ni mei krokomei hu kee: "Wɔbaasaa wɔbo bo toi ekonɔ ye ene hewo." **33** No hewo le, Paulo shi ame, **34** shi hii komei ke amehɛ kpete ehe ni amebatsɔmɔ hɛyeli-lɔi. Ameten mei komei ji Dionisio, ni ji kojolo ye Areopago saneyelihe le, ke yoo ko ni atseɔ le Damari, ke mei krokomei ni fata amehɛ.

17:28 *Aloo "Eshwiei." **17:29** *Aloo "shwiei."

18 Ene sɛɛ lɛ, eshi Atene ni eba Korinto. **2** Ni ena Yudafonyo ko ni atɛɔ lɛ Akwila kɛ ɛɲa Priskila. Afɔ Akwila yɛ Ponto ni eje Italia eba etseko, ejaake Klaudio efɔ ake Yudafoi lɛ fɛɛ ashi Roma. No hewɔ lɛ, etee amɛɲɔɔ, **3** ni akeni eke amɛ fɛɛ tsuɔ nitsumɔ kome hewɔ lɛ, ehi amɛshia lɛ, ni eke amɛ tsu nii, ejaake amɛnitsumɔ lɛ ji buufeɛɔ. **4** Hejɔɔmɔ gbi fɛɛ hejɔɔmɔ gbi lɛ, eyahāa wiemo* yɛ kpeehe lɛ ni ehāa Yudafoi kɛ Helebii ayiɲ tsɔɔ.

5 Agbene, be ni Sila kɛ Timoteo fɛɛ kpeleke shi keje Makedonia keba lɛ, Paulo kɛ ehe wo wiemo lɛ shiemo mli vii, ni eyɛɔ Yudafoi lɛ odase kɛtsɔɔ ake Yesu ji Kristo lɛ. **6** Shi be ni amɛtee no amɛte shi amɛwo lɛ, ni amɛwie wiemoi fɔji lɛ, ekpokpo etadei lɛ amli ni ekeɛ amɛ ake: “Nyelá abua nyɛ diɛntɛ nyeyitenj. Mi lɛ, mihe tse. Keje be nɛɛ no keyaa lɛ, maya jenmajianbii lɛ aɲɔɔ.” **7** No hewɔ lɛ, eje jeme* ni etee nuu Nyɔɲmɔ jáɔ ko ni shia kɛtɛ kpeehe lɛ, ní atɛɔ lɛ Titio Yusto lɛ shia. **8** Shi Krispo, ni eji onukpa ni kwɛɔ kpeehe lɛ no lɛ, he Nuɲtsɔ lɛ no eye, ni eshia-bii lɛ fɛɛ hu fɛɛ nakai noɲɲ. Ni Korintobii lɛ atɛɲ mɛi babaoɔ ni nu lɛ he amɛye ni abaptisi amɛ. **9** Kɛfata he lɛ, nyɔɲɲ lɛ, Nuɲtsɔ lɛ tsɔ ninaa ko no ekeɛ Paulo ake: “Kaashe gbe-yei, shi yaa no owie ni okamua onaa, **10** ejaake mike bo yɛ, ni gbɔmɔ ko gbɔmɔ ko tutuɲ bo ni eye bo awui; ejaake miye mɛi pii yɛ maɲ nɛɛ mli.” **11** No hewɔ lɛ, ehi jeme afi kome kɛ nyɔɲi ekpaɔ, ni etsɔɔ Nyɔɲmɔ wiemo lɛ yɛ amɛtɛɲ.

12 Be ni Galio yɛɔ prokonsɔɔ* yɛ Akai lɛ, Yudafoi lɛ fɛɛ ekome kɛtɛ shi wo Paulo ni amɛkpala lɛ kɛtɛɛ kojomɔ sei lɛ hie, **13** amɛkɛɛ: “Gbɔmɔ nɛɛ miikɔne mɛi ayiɲ koni amɛjá Nyɔɲmɔ yɛ gbɛ ni kɛ mla lɛ kpáaa gbɛɛ no.” **14** Shi be ni Paulo miiba

18:4 *Aloo “eke amɛ yasusɔ nii ahe.” **18:7** *Ni tsɔɔ ake, kpeehe lɛ. **18:12** *Roma amralo kehá kɔkpaa ko. Kwemo Wiemoi Titrii Amli-gbalamo lɛ.

ebawie lɛ, Galio kɛɛ Yudafoi lɛ ake: “Oo Yudafoi, anɔkwa, eji no ko gbonyo loo efɔɲ ko ni yɔɔ hieɔɔ nuu nɛɛ efɛɛ kule, ebaafeɛ no ni nilee yɔɔ mli ake mato mitsui shi kebo nye toi. **15** Shi kɛ eji wiemoi kɛ gbɛii kɛ nye diɛntɛ nyemla lɛ ahe nywanejei lɛ, nye diɛntɛ nyeyakwea no. Misumɔɔ ake mikojoɔ neke saji.” **16** Keke ni eshwie amɛ keje kojomɔ sei lɛ hie. **17** No hewɔ lɛ, amɛ fɛɛ amɛmɔ Sostene, onukpa ni kwɛɔ kpeehe lɛ no lɛ, ni amɛbɔi lɛ yii yɛ kojomɔ sei lɛ hie. Shi Galio efɛɛ nibii nɛɛ ahe no ko kwraa.

18 Shi be ni Paulo hi shi gbii sanj efata he lɛ, eke nyemime lɛ yɛ shɛɛ ni ebote lɛɛ mli kɛtɛɛ Siria, ni Priskila kɛ Akwila kɛ lɛ tee. Ehā aku eyitsɔi lɛ no yɛ Kenkrea, ejaake ewo Nyɔɲmɔ shi. **19** Ni amɛyashe Efeso, ni eshi amɛ yɛ jɛmɛ; shi ebote kpeehe lɛ ni eke Yudafoi lɛ yasusɔ nii ahe. **20** Eye mli ake amɛtee no amɛbi lɛ koni eke amɛ ahi shi be fioo kɛfata he moɲ, shi ekpeleɛɛ, **21** moɲ lɛ, eke amɛ yɛ shɛɛ ni ekeɛ amɛ ake: “Ké Yehowa* miisumɔ lɛ, maku misɛ maba nyɛɲɔɔ ekonɲ.” Ni eke lɛɛ fá keje Efeso **22** ni ekpeleke shi keba Kaisarea. Ni ekwo kɛtɛɛ* eyaɲa asafo lɛ, ni ekpeleke shi keba Antiokia.

23 Be ni ehi jeme be fioo lɛ, eshi ni etee maɲ fɛɛ maɲ ni yɔɔ Galatia kɛ Frigia kɔkpai lɛ anɔ lɛ mli, ni ewaje kasɛɔi lɛ fɛɛ.

24 Agbene, Yudafonyo ko ni atɛɔ lɛ Apolo ni afɔ lɛ yɛ Aleksandria lɛ ba Efeso; eji nuu ni naa tse, ni ele Ijmalei lɛ amli jogbanɲ. **25** Atsɔɔ* nuu nɛɛ Yehowa* gbɛ lɛ he nii, ni akeni ehe ɔɔ la yɛ mumɔ lɛ naa hewɔ lɛ, ewieɔ ni etsɔɔ Yesu he nii yɛ gbɛ ni ja no, shi Yohane baptisimɔ lɛ keke ele. **26** Eke ekāa bɔi wiemo yɛ kpeehe lɛ, ni be ni Priskila kɛ Akwila nu ewiemo lɛ, amɛɲɔ lɛ keba amɛɲɔɔ ni amɛgbala Nyɔɲmɔ gbɛ lɛ mli jogbanɲ amɛtsɔɔ lɛ. **27** Kɛfata he lɛ,

18:21, 25 *Kwemo Wiemoi Titrii Amli-gbalamo lɛ. **18:22** *Eeenye efɛɛ ake, kɛtɛɛ Yerusalem. **18:25** *Aloo “Ake naabu etsɔɔ.”

akeni eetao ni efo mli keya Akaia hewo le, nyemimele le nma wolo ameha yahā kaselobi le ni amewo amehewale ake amehere le hiemee. No hewo le, be ni eyashe jeme le, eye ebua mei ni ebatsomō hēyelilobi ketsō Nyōnmō duromō le nō le jogbanj; **28** ejaake eke hewale babao tsoo naa fitsofitso ye man hie ake Yudafoi le asusomō le ejaa, ni eje Ŋmalei le amlī etsōo ame fanj ake Yesu ji Kristo le.

19 Eba mli ake be ni Apolo yoo Korinto le, Paulo yatsō kpo-kpai ni ke nshōnaagbe jeke le anō, ni ekpeleke shi kebaje Efeso. Eya-na kaselobi komei ye jeme **2** ni ekee ame ake: “Be ni nyehē nyeye le, ani nyenā mumō krōjkrōj?” Amehere le nō ake: “Ei, wōnuko dā ake mumō krōjkrōj ko ye.” **3** No hewo le, ekee ake: “Bele, meni mli abaptisi nye awo mō?” Amekē: “Yohane baptisimō le mli.” **4** Paulo kēē ake: “Yohane le, ebaptisi ke baptisimō ni feo tsuitsakemō he okadi, ni ekee gbōmei le koni amehē mō ni baa ye esee, ni ji Yesu le, nō ameye.” **5** Be ni amenu ene le, abaptisi ame ye Nuntsō Yesu gbēi le mli. **6** Ni be ni Paulo ke eniji nmele ameno le, mumō krōjkrōj le ba ameno, ni amebōi mansee wiemōi awiemōi ni amegba. **7** Aameyi aaafee hii nyōnma ke enyo.

8 Ni ebote kpeehe le, ni ewie ke ekāa nyōji ete sōj, ehā wiemōi ni eke mei susu Nyōnmō Mantseyeli le he ye gbe ni hāa mō yinj tsoo nō. **9** Shi be ni ameten mei komei ke kuētīmō kpoō ake amēbaahe ameye,* nī amewie Gbe Le he wiemōi foji ye mei babao ahie le, egbala ehe shi keje amehē, ni etse kaselobi le keje amehē, ni daa gbi le eyahāa wiemōi ye Tirano skul asa le nō. **10** Enē tee nō afii enyo, ni no hewo le, mei fēē ni yoo Asia kpo-kpaa le nō le, Yudafoi ke Helabii fēē, nu Nuntsō le wiemo le.

11 Ni Nyōnmō tee nō etsō Paulo nine nō etsu hewale nitsumōi ni nō

19:9 *Aloo “tee nō amekpilij ametsui, ni amehēē ameyeeē.”

be, **12** aahu po ake anōo kladudukui ke atade hiehaanii ni esa egbōmōtso he le ayahāa helatsemēi, ni amehelai le yaa, ni mumōi foji le jeo kpo. **13** Shi Yudafoi le aten mei komei nī kpaa shi amefāmōo daimonioi le hu bō mōden ake amekē Nuntsō Yesu gbēi le baatsu nii ye mei ni yoo mumōi foji le anō; amekēo ake: “Miitsō Yesu, mō ni Paulo shieo le le nō miifā nyeyi.” **14** No mli le, Yudafoi le asofo tsiifonyo ko ni atseō le Skeva le ye bihii kpawo ni feo nakai. **15** Shi mumōi fōj le hā ame hetoo ake: “Mile Yesu, ni mile Paulo hu; shi nye le, namei ji nye?” **16** Keke ni nuu ni yoo mumōi fōj le tutua amē, ni enine tso ameno ekomekome, ni efee amē butuu, no hewo le, amejō foi keje nakai shia le ke amehē yayai ke pilamōi. **17** Mei fēē, Yudafoi ke Helabii fēē ni yoo Efeso le, nā le sane nēē; ni gbeyei mōmō amē fēē, ni atee nō awō Nuntsō Yesu gbēi le nō gojoo. **18** Ni mei ni ebatsomō hēyelilobi le aten mei babao baa amebajajeo amenifeemōi le ni amebōo he amanie ye mei ahie. **19** Anōkwa, mei ni tsutsu le amefeo ashwāi le aten mei sanj ke amewoji le bashwie shi ni ameshā ye mei fēē hie. Ni amebu fēē naa ni amena ake fēē feo jwiētei kukuji akpei nyōnmai enumō. **20** No hewo le, hewale kpele nō Yehowa* wiemo le tso etee nō eshwere ni ehe shi.

21 Be ni agbe nibii nēē anaa le, Paulo kpe mli ye emumo mli ake kē eyatsō Makedonia ke Akaia egbe naa le, ebaaya Yerusaleem. Ekēē ake: “Kē mitee jeme le, nō sēē le, esa ake mayakwe Roma hu.” **22** No hewo le, etsu mei ni sōmō le le aten mei enyo, Timoteo ke Erasto, ketee Makedonia, shi le dienitse le ehi shi be fioo ye Asia kpo-kpaa le nō.

23 Nakai be le mli nōnj le, basabasafeemō kpele ko bate shi ye Gbe Le hewo. **24** Ejaake nuu jwiētei njaalo ko ni atseō le Demetrio nī ke jwiētei feo Artemi wōntsū le henōi bibii le hāa njaalobi le nāa nii pii. **25** Ebua

19:20 *Kwemo Wiemoi Titrii Amligbalamo le.

amē ke mēi krokomei ni tsuɔ nakai nitsumɔ le anaa ni ekēe: “Ataamei, nyele jogbanɔ ake nitsumɔ nēe nɔ wɔtsɔ wɔnāa nii. **26** Amrɔ nēe, nyemiina ni nyemiinu ake jee ye Efeso pē, shi mon ye Asia kpokpaa le kpotoo nɔ le, neke Paulo nēe ehā mēi babaoo ayin etsɔ ni ehā amenā susumɔ kroko, ni ekēe ake nyɔɔmɔi ni ake niji fee le, jee nyɔɔmɔi diaɔntse ji amē. **27** Kefata he le, oshara ni yɔɔ ji ake, jee ake abaagbe wɔnitsumɔ nēe he guɔ kēke, shi mon nyɔɔmɔyoo kpele Artemi ni Asia kpokpaa le fēe ke shi kpɔɔ muu le fēe jāa le le sɔlemɔwe le hu, abun le ahān nɔ ko nɔ ko, ni abaabutu enunyam kpele le.” **28** Be ni hii le nu enē le, amēmli fu waa ni amēbɔi bolɔmɔ ake: “Efesobii Artemi le, eje agbo!”

29 No hewɔ le, man le mli fēe fee basabasa ni amēke jwɛɔmɔ kome sha foi kebote nikwemɔhe le, ni amēgbala Gaio ke Aristarko, Makedoniabii ní fata Paulo he kēfāa gbē le, amēfata amēhe ketee. **30** Paulo le, etao ake ebote mli ni eya mēi le atɛɔ, shi kaselɔi le enmēe le gbē. **31** Gbijurɔyeli ke shwemɔi ahe gbɛjianɔtolɔi komei po ni sumɔ esane le ke wiemɔ tsu ni ayakpa le fai ake ekabote nikwemɔhe le ni eke ewala yawo oshara mli. **32** Anɔkwa, mēi komei miibolɔ neke ni mēi krokomei hu miibolɔ ekroko; ejaake gwabɔɔ le mli efēe basabasa, ni ameten mēi pii po leee nɔ hewɔ ni amenaa ebakpe shi le. **33** No hewɔ le, amēke Aleksandro je kpo keje asafoku le ten, ni Yudafoi le tsire le keba hie, ni Aleksandro ke enine fee okadi ní eetao eje enaa etsɔɔ mēi le. **34** Shi be ni amēyɔse ake Yudafonyo ji le le, amē fee amēke gbēe kome bolɔ aaafee nmeletswai enyɔ ɔɔɔɔ ake: “Efesobii Artemi le, eje agbo!”

35 Naagbee le, be ni man woloɔmalɔ le ehā asafoku le efēe dioo le, ekēe ake: “Ataamei Efesobii, mēe gbɔmɔ po yɔɔ ni leee ake Efesobii aman le ji Artemi kpele le sɔlemɔtsu le ke amaga ni kpeleke shi keje

nyei le fēe nɔkwelɔ? **36** Akeni nwaneeje ko be nibii nēe ahe hewɔ le, esa ake nyefee dioo, ni nyekafee gidigidi ko. **37** Ejaake nyēke hii nēe eba bie, ni amējee sɔlemɔwe nii julɔi, asan amējeee wɔɔɔɔɔmɔyoo le he musubɔlɔi. **38** No hewɔ le, kē Demetrio ke njaalɔi ni fata ehe le ye sane ko ke mɔ ko shimɔ le, saneyeli gbii ye, ni prokɔnsolii* hu ye; nyehāa amēke sane ní ameyɔɔ ke mɔ ko shimɔ le abaa. **39** Shi kē nyemiitao nɔ ko ni fe no le, esa ake akpē mli ye mla naa gwabɔɔ mli. **40** Ejaake kē wɔkwēe ni ahi le, abaabu wɔ man hie atuatselɔi ye nme-ne gbii nēe sane le hewɔ, ejaake wɔbe nɔ ko kwraa ni wɔkēbaajie wɔnaa ake no hewɔ asafo yuu nēe fēe basabasa le.” **41** Ni be ni ewie enē egbe naa le, ewo mēi ni ebabo gwa le gbē.

20 Be ni basabasafeemɔ le sēe fo le, Paulo tsu ni ayatse kaselɔi le keba, ni be ni ewo amē hewale sēe le, eke amē ye shēe, ni eje egbefāa kemiiya Makedonia le shishi. **2** Be ni eyatsɔ nakai kpokpai le anɔ ni eke wiemɔi babaoo wo mēi ni yɔɔ jeme le hewale le, eba Hela. **3** Eye nyɔɔi ete ye jeme, shi be ni eeba ebakwo lele keya Siria le, akeni Yudafoi le etsɔ nja ye ehe hewɔ le, efēe ejwɛɔmɔ ake ebaaku esēe eyatsɔ Makedonia. **4** No mli le, mēi ni fata ehe ketee ji Sopatre, ni ji Pirho ni je Beroia le bi le, Aristarko ke Sekundo ni ji Tesalonikabii le, Gaio ni je Derbe le, Timoteo, ke Tihiko ke Trofimo ni je Asia kpokpaa le nɔ le. **5** Hii nēe tsɔ hie ni ameyame wɔ ye Troia; **6** shi Aboloo ni Ake Ma ni Eshako Fēe le gbii le asēe le, wɔke lele fā keje Filipi, ni gbii enumɔ mli le, wɔbashe amēɔɔ ye Troia, ni wɔye gbii kpawo ye jeme.

7 Otsi le klenklen gbii le nɔ le, be ni wɔbua wɔhe naa koni wɔye nii* le, Paulo bɔi amē wiemɔhamɔ, ejaake enɔ jetsereɔmɔ le ebaashi; ni ewie aahu keyashi nyɔɔɔɔɔɔ. **8** Ni kanei

19:38 *Prokɔnsol ji Roma amralo kēhā kpokpaa ko. Kwemɔ Wiemɔi Titrii Amligbalamɔ le. 20:7 *Sht. nɔm., “koni wɔkumɔ aboloo.”

sarɲɲ ye ɲwɛi asa le nɔ he ni wɔnaa ebakpe shi ye le. **9** Ni oblanyo ko ni atseɔ le Eutiko ta samfele le naa, ni wɔ ni tsiɪ loo le be ni Paulo kã he ewieɔ le, ni wɔ ni ewɔ vii le soɲɲ hã ekpa keje nsoɔdoi enyo le nɔ ebagbee shi, ni ayawó le ni egbo. **10** Shi Paulo kpeleke shi, ni eyabu eno ni efua le ni ekɛɛ: “Nyekpaa hoofeemɔ le, ejaake ehie kã.”* **11** Kɛke ni ekwɔ keba ekonɲɲ ni ebaje niyeli le shishi* ni eye nii. Etee nɔ egba sane aahu keyashi je tsere, kɛke ni eshi etee. **12** No hewɔ le, amekɛ gbekɛ nuu le tee hie-kãalɔ ni ene sheje amemii naakpa.

13 Agbene wɔtsɔ hie ketee meele le mli ni wɔfã ketee Aso, he ni wɔtsɔ woyɲɲ ake wobaayawó Paulo ye le, ejaake eke gbetsɔɔmɔi hã wɔ ake wɔfe nakaɪ, shi le le, eto eyɲɲ ake ebaatswa nantu keya jeme. **14** No hewɔ le, be ni ebanina wɔ ye Aso le, wɔwó le, ni woyɲɲ mli ketee Mitilene. **15** Ni eno jetsereɔmɔ le, wɔke meele fá keje jeme, ni woyashe Kio ɲele nɔ, shi eno jetsereɔmɔ ekonɲɲ le, woyawa fioo ye Samo, ni eno jetsereɔmɔ le woyashe Mileto. **16** No mli le Paulo eto eyɲɲ ake eke meele le baaho Efeso he, koni ekaye be ye Asia kpokpaa le nɔ, ejaake eeye oyai ní kɛ eenye le, eyashe Yerusalem ye Pentekoste Gbi Jurɔ le nɔ.

17 Shi eje Mileto etsu ake wiemo tee Efeso ni ayatse asafɔ le mli onukpai le keba. **18** Be ni ameba enɔ le, ekɛɛ ame ake: “Nyele bɔ ni miba mijen mihã ye nyeten keje gbi klenklenɲ ni miba Asia kpokpaa le nɔ le jogbarɲɲ, **19** ake mike heshibaa fee* ke yaafonui ke jaramɔ shihilei ni ba mino ye Yudafoi le anaatsɔi le ahewɔ le sɔmɔ Nuntsɔ le ake nyɔɲɲ, **20** ni nakai be le mli nɔɲɲ le, mishashaoo shi ake makeɛ nye nibii ni he yɔɔ see-namɔ* le ní agbene hu matsɔɔ nye nii ye man ke shia fee shia. **21** Shi monɲ miye odase fitsofitso mitsɔɔ Yuda-

foi ke Helabii fee ake ametsake ametsui ni amekpale keba Nyɔɲɲmɔ ɲɔɔ ni amená hemokɛyeli ye wɔ-Nuntsɔ Yesu mli. **22** Ni agbene, naa! akeni afi mi ye mumɔ le mli* hewɔ le, miia Yerusalem, kɛle mileee nɔ ni baaba mino ye jeme, **23** ake ja nɔ ni mumɔ krɔɲkrɔɲ le yeɔ mi odase shii abɔ ye man fee man nɔ ekɛɔ ake tsunwoo ke amanehului miime mi le. **24** Kɛle, mi-buuu mi diɲtse miwala* ake nɔ ko ni he hiaa mi,* kɛ no baahã magbe mi-foidamɔ ke sɔmɔ ni miná keje Nuntsɔ Yesu den, ake miye Nyɔɲɲmɔ durɔmɔ le he sane kpakpa le he odase fitsofitso le naa.

25 “Ni agbene, naa! mile ake nye mei fee ni mibashie Mantseyeli le ye nyeten le aten mɔ ko mɔ ko enan mihie dɔɲɲ. **26** No hewɔ le, ɲmene gbi nɛɛ, miitse nye ni nyebaye mihe odase ake miyeee gbɔmɔ ko gbɔmɔ ko lá yi sɔ, **27** ejaake mishashaoo shi ake makeɛ nye Nyɔɲɲmɔ yɲntoi le fee. **28** Nyehie ahia nye diɲtse nyehie ke tooku le fee nɔ, mei aten ni mumɔ krɔɲkrɔɲ le ehole nye nɔkwelɔi ye le, koni nyekwe Nyɔɲɲmɔ asafɔ le ní eke le diɲtse e-Bi le lá hie tamɔ tookwelɔi feɔ le. **29** Mile ake kɛ mishi mitee le, klaji yiwalɔi baabote nyeten ni amehien tooku le dɔɔɔɔɔ, **30** ni hii baate shi ye nye diɲtse nyeten, ni amebaawie saji kɔɔɔɔɔi ni amekɛkɛkɛpala kaselɔi le kenye ame diɲtse amesɛɛ.

31 “No hewɔ le, nyeyaa nɔ nyeshia kpe, ni nyehãa ehia nyejwenɲmɔ mli ake, mitee nɔ mike yaafonui wie tsɔɔ nyeten mɔ fee mɔ nyɔɲɲ ke shwane afii ete sɔɲɲ, ni mifɔɔɔ. **32** Ni amɔ nɛɛ, miitu nye miwo Nyɔɲɲmɔ ke edurɔmɔ le he wiemo le den, wiemo ní baanye atswa nye ama shi ní ehã nyenã gboshinii le ye mei krɔɲkrɔɲɲ* le fee aten le. **33** Mishweko mɔ ko jwieteɪ loo shika tsuru loo atade. **34** Nye diɲtse nyele ake nibii ni he

20:10 *Aloo “esusuma ye emli.” 20:11 *Sht. ɲm., “ebakumɔ aboloo le.” 20:19 *Aloo “heshibaa jwenɲmɔ.” 20:20 *Aloo “nibii ni hi hã nye.”

20:22 *Aloo “mumɔ le enɔfi mino.” 20:24 *Aloo “misusuma.” *Aloo “ake nɔ ko ni jara wa kehã mi.” 20:32 *Aloo “mei ni asaa ame ato ahã Nyɔɲɲmɔ.”

hīa mi diēntse ke mēi ni ke mi yoo le, neke niji nēe nōŋŋ tsu he nii. **35** Mihā nyena ye nibii fēe mli ake nakai esa ake nyetsu nii waa ni nyekēye nyebua mei ni egbede le, ni esa ake nyehā Nuntsɔ Yesu wiemoi, ni le diēntse ewie le ahi nyejwēŋmɔ mli ake: ‘Nohāmo hāa mɔ nāa miisheē fe nōhemo.’”

36 Ni be ni ewie nibii nēe, eke amē fēe kula shi ni esole. **37** Anokwa, amē fēe amēfo naakpa, ni amēfuafua Paulo,* ni amēke suɔmɔ sho enaa, **38** ejaake nɔ ni do amē titri ji wiemoi ni ewie ake amēnanj ehie doŋŋ le. Ni amēyajie le gbē ketee mee le mli.

21 Be ni wonye wōke amē gbala mli le, wōke mee le fā kenye ŋsho le hie tēe keba Kos, eno jetsere-mo le wōte Rodo, ni wōje jeme wōtee Patara. **2** Be ni wona mee le ko ni miifo mli keya Foinike le, wōbote mli ni wōkeshwie nɔ. **3** Be ni wōshe he ko ni Kipro ŋshokpo le tua wōhie le, wōtswa le wōfɔ abeku ni wōtsa nɔ kebashē Siria, ni wōyakpeleke ye Tiro, he ni abaajie mee le mli jatsui le ye le. **4** Wotao kaselbi le ni wona amē ni wōhi jeme gbii kpawo. Shi ametsɔ mumo le nɔ amēke Paulo shii abo ake enane akayi Yerusalem. **5** No hewo le, be ni wōye wōgbii le wōtā le, wōshi jeme ni wōyi mli, shi amē fēe, ni yei ke gbekēbii fata he le bajie wō gbē keyashe man le klotia. Ni wōkula shi ye ŋsho le naa ni wōsolē **6** ni wōke wōhe yeyee shēe. Keke ni wōbote mee le mli, ni amē hu amēku amesēe ketee ameshiai.

7 Agbene, gbē ni wōfā keje Tiro kenye ŋsho le hie le ke wō bashē Ptolemai, ni wōyanja nyemime le ni wōke amē hi shi gbi kome. **8** Eno jetsere-mo le, wōyi mli ni wōyashē Kaisarea, ni wōyabote sane kpakpa shielɔ Filipino, ni ji hii kpawo le atēŋ mɔ kome le, shīa le mli ni wōke le hi shi. **9** Nuu nēe ye biyei ejwe ni boteko gbāla mli*

ni gbaa. **10** Shi be ni wōhi jeme gbii sanŋ le, gbalɔ ko ni atseɔ le Agabo le kpeleke shi keje Yudea keba. **11** Ni eba wōŋɔɔ ni eno Paulo hefiino le ni ekefi le diēntse enaji ke eniji ni ekeē: “Bo ni mumo kɔŋkɔŋŋ le kee nē, ‘Nuu ni hefiino nēe ji eno le, neke Yudafoi le baafi le ye Yerusalem ni amēbaa-ŋɔ le amewo jēŋmajianbii le adēŋ.’”

12 Agbene be ni wōnu enē le, wō ke mei ni yoo jeme le fēe boi le faikpamɔ ake ekaya Yerusalem. **13** Keke ni Paulo hā hetoo ake: “Meni nyefeo nēe, nyemiifo ni nyemiitao ni minijian aje wui lo?” Nyenāa nyelea ake, jee fi ni abaafi mi le keke mifee klalo mito, shi moŋ kehā gbele hu ye Yerusalem ye Nuntsɔ Yesu gbēi le hewo.” **14** Be ni etsakeee ejwēŋmɔ le, wōkpa enaatsii* ni wōke: “Afee nɔ ni Yehowa” sumɔɔ.”

15 Agbene, gbii nēe asēe le, wōsaa wōhe kehā gbefāa le ni wōboi kwɔɔ ke Yerusalem yaa. **16** Kaselbi ni je Kaisarea le atēŋ mēi komei hu ke wō tee, ni amēke wō ba Mnason ni je Kipro le ŋɔɔ, eji mra mli kaselbi le atēŋ mɔ kome, ni eshīa wōbaato gbɔ ye. **17** Be ni wōyashē Yerusalem le, nyemime le here wō ke miisheē. **18** Shi eno jetsere-mo le, Paulo ke wō bote mli ketee Yakobo ŋɔɔ, ni onukpai le fēe ye jeme. **19** Ni ena amē, ni ebɔi amē nibii ni Nyōŋmɔ tsɔ esɔɔmɔ le nɔ efēe ye jēŋmaji le atēŋ le gbaa fitsofitso.

20 Be ni amēnu enē le, amēboi Nyōŋmɔ hiennyamwo, shi amēke le ake: “Anyemi, kwemɔ mei akpei abo ni ehe eye ye Yudafoi le atēŋ, ni amē fēe amēhie doɔ Mla le he. **21** Shi amēnu sane ko ni abatā ye ohe ake otsɔɔ Yudafoi fēe ni yoo jēŋmaji le atēŋ le ake amēkwa Mose Mla le; okēɔ amē ake amēkafolɔ amēbii ake tia loo amēkanyie kusumii le asēe. **22** Bele, meni esa ake afee ye he? Bo fēe bo ni fee le, amēbaanu ake oba. **23** No hewo le, feemɔ nɔ ni wōkeo

20:37 *Sht. ŋm., “amēgbēegbee Paulo kue nɔ.” 21:9 *Sht. ŋm., “ni ji oblayei froi.”

21:13 *Aloo “nyemiifo ni nyekukumɔ mitsui?” 21:14 *Sht. ŋm., “wōfee diŋŋ.” *Kwemɔ Wiemoi Titri Amligbalamo le.

bo nɛɛ: Wɔye hii ejwe ní ewo Nyɔŋmɔ shi. **24** Iɔɔ hii nɛɛ keya ni okɛ amɛ fɛɛ ayatsuu nyɛhe ye kusum naa ní owo nyɔji ni amɛbaabɔ lɛ ohá amɛ, koni ashe ameyi. Ni no baahá mɔ fɛɛ mɔ aná ale akɛ saji ni abatá ye ohe lɛ bɛ mli, shi mon obaa ojer jogbanɔ, ni oyɛɔ Mla lɛ nɔ hu. **25** Shi mɛi ni ehe eye ye jenmajɪ lɛ aterɪ lɛ, wɔŋma wɔyɪnkpɛɛ lɛ womaje amɛ akɛ, esa akɛ ameya nɔ amɛsi amɛhe keje nibii ni akeshá afɔlɛ ahá amagai ahe, keje lá he, keje kooloi ni ashɔtɔ* ahe, kɛ agbene hu keje bɔlenamɔ jenba sha* he.”

26 Keke ni enɔ jetsere mɔ lɛ, Paulo ŋɔ hii lɛ kefata ehe ni eke amɛ fɛɛ tee amɛyatsuu amɛhe ye kusum naa, ni eyɪŋ etee sɔlemɔwe lɛ koni eyatsɔɔ bɛ ni kusum naa hetsuumɔ gbii lɛ baaba naagbee, kɛ bɛ ni esa akɛ ashá afɔlɛ ahá amɛterɪ mɔ fɛɛ mɔ.

27 Agbene, bɛ ni gbii kpawo lɛ miilhe aba naagbee lɛ, Yudafoi ni jɛ Asia lɛ na lɛ ye sɔlemɔwe lɛ, ni amɛwo asafoku muu lɛ fɛɛ yɪŋ, ni amɛmɔ lɛ, **28** ni amɛbolɔ akɛ: “Israel hii, nyɛbayea nyɛbuua wɔ! Nuu nɛɛ ji mɔ ni wɛɔ nibii ni gbɛɔ wɔman lɛ kɛ wɔ-Mla lɛ kɛ bie nɛɛ he guɔ lɛ etsɔɔ mɛi fɛɛ ye he fɛɛ he lɛ. Ni nɔ ni ehiii fɛ fɛɛ lɛ, eke Helabii po ba sɔlemɔwe lɛ, ni ebule he kɔŋkɔŋ nɛɛ.” **29** Ejaake no mli lɛ amena lɛ kɛ Trofimo ni jɛ Efeso lɛ ye man lɛ mli momo, ni amɛsusu akɛ Paulo kɛ lɛ eba sɔlemɔwe lɛ. **30** Man lɛ mli fɛɛ fɛɛ basabasa, ni mɛi lɛ fɛɛ sha foi kɛba, ni amɛmɔ Paulo ni amɛgbala lɛ keje sɔlemɔwe lɛ keje kpo, ni amɔ lɛ anamɔ shinai lɛ. **31** Bɛ ni amɛmiitao akɛ amɛgbɛ lɛ, ayatswa asraafoi akuu lɛ nɔ tatsɛ lɛ adafi akɛ basabasafeemɔ miya nɔ ye Yerusalem fɛɛ; **32** ni amɔ lɛ, eŋɔ asraafoi kɛ asraafoiatsemɛi ni eke foi kpeleke shi kɛba amɛŋɔɔ. Bɛ ni amɛhiŋmɛi gba tatsɛ lɛ kɛ asraafoi lɛ anɔ lɛ, amekpa Paulo yii.

21:25 *Aloo “kooloi ni agbe shi afɔseko amɛlá ashwɛko shi.” *Hela mli lɛ, *por-nei*’a. Kwemɔ Wiemɔi Titrii Amilgibalamɔ lɛ.

33 Keke ni tatsɛ lɛ tsi ebɛŋkɛ ni emɔ lɛ, ni efá akɛ awo lɛ kɔsɔŋkɔsɔi enyɔ; no sɛɛ lɛ, ebi mɔ ni eji kɛ nɔ ni efɛɛ. **34** Shi asafoku lɛ mli bii komei bɔi bolomɔ neke, ni mɛi krokomɛi hu bolɔ ekroko. No hewɔ lɛ, akɛni enyɛɛɛ ele sane lɛ mli anɔkwale lɛ ye hoofeemɔ lɛ hewɔ lɛ, efá koni akɛ lɛ aba asraafoi ashihilehe lɛ. **35** Shi bɛ ni eshe atrakpoi lɛ anaa lɛ, asraafoi lɛ wɔ lɛ ye asafoku lɛ gidigidifeemɔ lɛ hewɔ, **36** ejaake asafoku lɛ ká he amenyɛi sɛɛ ni amɛmiibolɔ akɛ: “Agbe lɛ!”

37 Bɛ ni eshwe fioo ni abaa-kpala Paulo kebote asraafoi ashihilehe lɛ, ekɛɛ tatsɛ lɛ akɛ: “Ani miye hegbe akɛ mikɛɔ bo nɔ ko?” Ekɛɛ akɛ: “Onyɛɔ owɛɔ Hela? **38** Bele, ani jɛɛ bo ji Ejiptnyo ni bɛ ko ni eho lɛ, ewo mɛi ayɪŋ ní amɛtɛɛ atua, ní ekpala hii akpei ejwe ní gbalaa kaka lɛ kɛnyɛi esɛɛ ketɛɛ ŋa lɛ nɔ* lɛ?” **39** Keke ni Paulo kɛɛ: “Anɔkwa, Yudafonyo ji mi, ni miye Tarso, Kilikia man ko ni ehe gbɛi lɛ mli. No hewɔ lɛ, miikpa bo fai, ŋmɛɛ mi gbɛ ni mikɛ mɛi lɛ awie.” **40** Bɛ ni ehá lɛ hegbe lɛ, Paulo damɔ atrakpoi lɛ anɔ, ni eke enine fɛɛ okadi etsɔɔ mɛi lɛ. Bɛ ni jɛmɛ jɔ tiŋkɔŋ lɛ, eke mɛi lɛ wɛ ye Hebrɪ wiemɔ mli ekɛɛ:

22 “Ataamei, nyemimei kɛ tsemɛi, agbene nyɛboa minaa ni mibajje matsɔɔ nyɛ nɛɛ toi.” **2** Anɔkwa, bɛ ni amenu akɛ eke amɛ miwɛi ye Hebrɪ wiemɔ mli lɛ, amɛfɛɛ diŋɔ fe tsutsu lɛ, ni ekɛɛ: **3** “Yudafonyo ji mi, ni afɔ mi ye Tarso ye Kilikia, shi atsɔsɛ mi ye man nɛɛ mli ye Gamaliel naji anaa, ni atsɔɔ mi nii ye wɔtsemɛi lɛ a-Mla lɛ naa fitsofitso, ni mihiɛ ɔɔɔ Nyɔŋmɔ sɔɔmɔ he tamɔ bɔ ni nyɛ fɛɛ nyɛfɛɔ ŋmɛnɛ nɛɛ. **4** No mli lɛ, miwaa Gbɛ nɛɛ yi keyashɔ gbele mli, mifimɔɔ hii kɛ yei fɛɛ ni miŋɔɔ amɛ mihá koni awo amɛ tsuŋ, **5** bɔ ni osɔfonukpa lɛ kɛ onukpai lɛ agwabɔɔ lɛ fɛɛ baanyɛ aye mi odase. Miŋɔ woji hu keje amɛdɛŋ ní mikeyaahá

21:38 *Kwemɔ Mat 3:1 sh. niŋ.

nyemime ni yoo Damasko le, ni no mli le, minyie gbe miiya miyafimo mei ni yoo jeme le ni mika ame aba Yerusalem koni agbala ametoi.

6 “Shi be ni minyie gbe keyaa ni mibenjke Damasko le, aaafee shwane fintinṅ mli le, trukaa le, la kpele ko kpe keje nwei kebabole mi kekpe, 7 ni migbee shi, ni minu gbee ko miikē mi ake: ‘Saul, Saul, meni hewo owaa mi yi?’ 8 Mihā hetoo ake: ‘Bo namo, Onukpa?’ Ni ekē mi ake: ‘Miji Yesu, Nazarenyo le, mo ni owaa le yi le.’ 9 Agbene, hii ni fata mihe le na la le shi amenuu mo ni ke mi wieo le gbee. 10 Ni mikē ake: ‘Meni esa ake mafee, Onukpa?’ Nuntsō le kē mi ake: ‘Tee shi ni oya Damasko, ni abaake bo no fēe no ni ato ake ofee le ye jeme.’ 11 Shi akeni minaaa no ko no ko ye bo ni nakai la le kpe waa le hewo le, mei ni fata mihe le mo minine mli keyashi miyashe Damasko.

12 “Kēke ni nuu ko ni atseḷe Anania nī sheo Nyorṅmo gbeyei ye Mla le naa, nī Yudafoi ni yoo jeme le fēe wieo ehe ekpakpa le, 13 ba miṅṅ. Ebadamo mimasei ni ekē mi ake: ‘Minyemi Saul, naa nīi ekonṅ!’ Ni nakai ṅmelets waa le no koṅṅ le, mi-kwe ni mina le. 14 Ni ekē ake: ‘Wōtsemei le a-Nyorṅmo le ehala bo koni obale esuomōnaa nīi ni ona jalō le ni onu edaan gbee, 15 ejaake obaatsō ehe odaseyelō, koni oye nibii fēe ni ona ni onu le ahe odase otsōo gbōmei fēe. 16 Ni agbene meni hewo oshashao shi? Tee shi ni ohā baptisi bo, ni obo otse egbēi le kēfo ohe eshai le oshwie.’

17 “Shi be ni miku misēē keba Yerusalem ni misoleo ye solemōwe le, efee tamō no enyo mino 18 ni mina le nī eekē mi ake: ‘Ohe afee oya ni oje Yerusalem mramra, ejaake amekpelen mihe odase ni oyeo le no.’ 19 Ni mikē: ‘Nuntsō, ame dientsē amele jogbanṅ ake tsutsu ko le, miwo mei ni heo onō yeo le tsunṅ ni miyio ame ye kpeehe fēe kpeehe; 20 ni be ni ashwieo Stefano, ohe odaseyelō le lā shi le, midamo jeme ni mikpele no, ni mibu mei ni gbō le le

atadei anōhaanōi le ahe.’ 21 Ni kēle ekē mi ake: ‘Yaa, ejaake matsu bo jenmaji ni yoo shōṅṅ le anōo.’”

22 Ni amebo le toi aahu kebashi neke wiemo nēe no. Kēke ni amehole amegbei anō amekē: “Ajie neke gbōmo keje shikpōṅ le no, ejaake esaaa mo ni hio wala mli!” 23 Akeni amēmiibolo ni amēmiifōfō ametadei anōhaanōi le, ni amēmiigbe mulu amēmiishwā kooyō le mli hewo le, 24 tatse le fā ake ake Paulo aba asraafoi ashihilehe le, ni ekē ake ake kpelebi ai le ketao eyitsonṅ, koni ena no tuuntu hewo ni amewio gegeege ameshio Paulo ye neke gbe no le. 25 Shi be ni amekpā emli nī amebaagwao le le, Paulo kēe asraafoiatse ni damo jeme le ake: “Ani mla ṅmēo gbe ake nyēke kpelebi ai Romano ko* ni abuko le fo?”# 26 Anōkwa, be ni asraafoiatse le nu ene le, etee tatse le ṅṅ ni eyabo le ene he amanie ekē: “Meni oto oyin ake obaafee? Ejaake nuu nēe Romano ni.” 27 No hewo le, tatse le tsi ebeṅke ni ekē le ake: “Kēemo mi, ani Romano ji bo?” Ni ekē: “Hēe.” 28 Tatse le here no ake: “Shika baboo mikēhé neke mannyotsōmo hegbēi nēe.” Paulo kēe: “Shi mi le, fo akēfo mi.”

29 No hewo le, amō le, hii ni miiba amebapinṅ le ketao eyitsonṅ le gballa amēhe shi keje ehe; ni akeni tatse le yōse ake Romano ji le ni kēle ehā awo le koṅṅkoṅṅ hewo le, eshe gbeyei.

30 No hewo le, eno jetsereṅmo le, akeni eetao ele no tuuntu hewo ni Yudafoi le ke sane fōo eno le hewo le, enṅmēe ehe ni efā osōfoi tsiifoi le ke Sanhedrin* muu le fēe ake amebabo gwa. Kēke ni eke Paulo kpeleke shi keba ni ehā ebadamo ameten.

23 Paulo kwe Sanhedrin* le gāa ni ekē: “Ataamei, nyemime, mika henilee ni he tse kemo shi eba mijen ye Nyorṅmo hie kebashi

22:25 *Aloo “Romano ye mla naa.” #Aloo “ni ayeko esane?” 22:30; 23:1 *Kwemo Mat 26:59 sh. niṅ.

ɲmɛnɛ gbi nɛɛ.” 2 Kɛkɛ ni osɔfonukpa Anania fā mei ni damɔ emasei lɛ akɛ amɛgba enaabu ma. 3 Kɛkɛ ni Paulo kɛɛ lɛ akɛ: “Nyɔɔɲmɔ baagba bo ma, bo gbogbo ni asha he futafuta. Ota shi ookojo mi yɛ Mla lɛ naa ni yɛ nakai be lɛ mli nɔɲɲ lɛ, okuɔ Mla lɛ mli ofāa akɛ agba mi ma?” 4 Mei ni damɔ emasei lɛ kɛɛ: “Nyɔɔɲmɔ osɔfonukpa lɛ ojeɔ nɛɛ?” 5 Ni Paulo kɛɛ: “Nyemimeɪ, mileee akɛ osɔfonukpa ni. Ejaake aɲma akɛ, ‘Esaaa akɛ owieɔ omanbii lɛ anɔyelɔ ko he efɔɲ.’”

6 Agbɛnɛ, akɛni Paulo lɛ akɛ amɛfā kome lɛ Sadukifoi ni, shi fā kroko lɛ Farisifoi ni hewɔ lɛ, ebo yɛ Sanhedrin lɛ mli akɛ: “Ataameɪ, nyemimeɪ, Farisifonyo ji mi, Farisifoi abi. Gbohiiashitee he hienɔkamɔ lɛ hewɔ akɔjɔ mi nɛɛ.” 7 Enɛ ni ewie lɛ hā naataamɔ te shi yɛ Farisifoi lɛ kɛ Sadukifoi lɛ atɛɲ, ni gwabɔɔ lɛ mli gba enyɔ. 8 Ejaake Sadukifoi lɛ kɛɔ akɛ gbohiiashitee ko bɛ ni asɲ ɲweibɔfo loo mumɔ ko hu be, shi Farisifoi lɛ kpeɔɔ nɔ* akɛ nibii nɛɛ fɛɛ yɛ. 9 No hewɔ lɛ, bolɔmɔ ni naa wa bate shi, ni wolɔɲmalɔ lɛ ni yɔɔ Farisifoi akuu lɛ mli lɛ atɛɲ mei komeɪ te shi ni amɛbɔɔ ɲwanejee sheii akɛ: “Wɔnaaa nɔ fɔɲ ko yɛ gbomɔ nɛɛ mli, shi kɛ mumɔ ko loo ɲweibɔfo ko kɛ lɛ ewie lɛ—.” 10 Agbɛnɛ, be ni naataamɔ lɛ mli wa lɛ, tatse lɛ she gbeyɛɪ akɛ amɛbaatsɛrɛ Paulo mli, ni efā asraafoi lɛ akɛ amɛkpeleke shi keya ni ameyashɔ lɛ keje amɛtɛɲ ni amɛkɛ lɛ aba asraafoi ashihilehe lɛ.

11 Shi enɔ nyɔɔɲ lɛ, Nuɲtsɔ lɛ ba-damɔ emasei ni ekɛɛ lɛ akɛ: “Nā ekāa! Ejaake bɔ ni oyɛɔ mihe odase fitsofitso yɛ Yerusalem lɛ, nakai nɔɲɲ esa akɛ oyaye odase yɛ Roma.”

12 Be ni je tsɛrɛ lɛ, Yudafoi lɛ tsɔ ɲaa ni amekamɔ amɛhe loomɔ kitā akɛ, ameyɛɲ nii ni amenuɲ nɔ ko keyashi amɛbaagbe Paulo. 13 Hii ni tsɔ ɲaa ni amekamɔ amɛhe kitā lɛ ayi fa fe nyɔɔɲmai ejwɛ. 14 Hii nɛɛ tee osɔfoi tsiifoi lɛ kɛ maɲ lɛ mli onukpai lɛ anɔɔ ameyakɛɛ akɛ: “Wɔkamɔ

wɔhe loomɔ kitā akɛ wɔyɛɲ nɔ ko nɔ ko kwraa keyashi wɔbaagbe Paulo. 15 No hewɔ lɛ, agbɛnɛ, nyɛ kɛ Sanhedrin lɛ fɛɛ ayakɛa tatse lɛ akɛ eke lɛ akpeleke shi kɛba nyɛɲɔɔ, tamɔ nɔ ni nyemiiatɔ nyɛpɛɪ esane lɛ mli fitsofitso fe tsutsu lɛ. Shi dani ebaabɛɲkɛ lɛ, no mli lɛ wɔfee klalo akɛ wɔbaagbe lɛ.”

16 Shi Paulo nyemɪ yoo ko binuu nu anteo ni amemiikpaɲ akɛ amɛbaawo nɛɛ he, ni etɛɛ asraafoi ashihilehe lɛ ni eyabɔ Paulo amaniɛ. 17 Kɛkɛ ni Paulo tɛɛ asraafoiatsemɛɪ lɛ atɛɲ mɔ kome kɛba ɛɲɔɔ ni ekɛɛ lɛ akɛ: “ɲɔɔ oblanyo nɛɛ keya tatse lɛ ɲɔɔ, ejaake eyɛ amaniɛ ko kehā lɛ.” 18 No hewɔ lɛ, ɛɲɔ lɛ ni enyie ehie ketee tatse lɛ ɲɔɔ ni ekɛɛ: “Gboklefonyo Paulo lɛ tɛɛ mi ni ekɛɛ mi koni mike oblanyo nɛɛ aba ɔɲɔɔ, ejaake eyɛ nɔ ko ni ebaakɛɛ bo.” 19 Tatse lɛ mɔ enine mli ni ekɛ lɛ pɛ tee afā ni ebi lɛ akɛ: “Mɛɛ amaniɛ oyɔɔ kehā mi lɛ?” 20 Ekɛɛ akɛ: “Yudafoi lɛ ekpaɲ akɛ amɛbaabi bo koni wɔ lɛ, oke Paulo akpeleke shi kɛba Sanhedrin lɛ hie, tamɔ nɔ ni amemiitaa amɛle esane lɛ mli fitsofitso fe tsutsu lɛ. 21 Shi kaahā amɛkɔnɛ oyɲɲ, ejaake amehii lɛ atɛɲ mei ni fa fe nyɔɔɲmai ejwɛ miime koni amɛwo lɛ anteo, ni amekamɔ amɛhe loomɔ kitā akɛ ameyɛɲ nii ni asɲ amenuɲ nɔ ko keyashi amɛbaagbe lɛ; ni amɔ nɛɛ amɛfee klalo, amemiime onaa shiwoo.” 22 No hewɔ lɛ, be ni tatse lɛ fā oblanyo lɛ akɛ: “Kaakɛɛ mɔ ko mɔ ko akɛ ɔtsi sane nɛɛ tā ɔtsɔɔ mi” lɛ, ewo lɛ gbe.

23 Ni etɛɛ asraafoiatsemɛɪ lɛ atɛɲ mei enyɔ ni ekɛɛ: “Nyɛsaa asraafoi ohai enyɔ kɛ okpɔɲiatsemɛɪ nyɔɲmai kpawo kɛ akpɔɲiatsemɛɪ ohai enyɔ nyɛtoa koni ameshi akɔɲ keya Kaisarea yɛ nyɔɔɲ ɲmɛletswaa ni ji etɛ lɛ nɔ.* 24 Kɛfata he lɛ, nyɛhā Paulo okpɔɲɔɲɔ ni eta nɔ koni nyɛkɛ lɛ ayahā amralo Felike shweshweeshwe.” 25 Ni ɛɲma wolo, ni emli wiemɔɲ nɛ:

23:8 *Aloo “jajɛɔ amɛtsɔɔ.”

23:23 *Ni tsɔɔ akɛ, aaafɛɛ gbɛkɛ ɲmɛlɛ 9.

26 “Klaudio Lisia keyahā Anunyamtse Amralo Felike: Miina bo! 27 Yudafoi le mō nuu nēē nī amemiiba amebagbe le, shi mike misraafoi le tee amro nōnō ni miyahere le, ejaake minā mile ake Romanyo ji le. 28 Ni akeni miitao male nō hewō ni amēke sane fōw eno le hewō le, mike le kpeleke shi ketee amē-Sanhedrin le hiē. 29 Mina ake amē-Mla le he njwanejee saji komēi ahewo ake sane efō eno le, shi saji ni akeshwie eno le ekome folo bē ni hāa efē mō ni sa gbele loo tsurwoo. 30 Shi akeni ahā mile nāa ni atso ye nuu nēē he le hewō le, miitsu ni ake le aba oṅko amro nōnō, ni miifā mei ni ke sane fōw eno le koni amebawie saji ni ameyōw keshi le le ye ohie.”

31 No hewō le, asraafoi nēē nō Paulo ye famō ni akēhā amē le naa ni amēke le yi mli nyōnō keba Antipatri. 32 Eno jetsere mō le, amehā okpōnōiatsemēi le ke le tee, shi amē le, ameku amesēē keba asraafoi ashihilehe le. 33 Okpōnōiatsemēi le tee Kaisarea ni amēke wolo le yahā amralo le, ni amēke Paulo hu yawo eden. 34 Ni ekane wolo le, ni ebi kpokpaa nō ni Paulo je, ni enā ele ake eje Kilia. 35 Ekēē: “Mabo osane le toi jogbanj, kē mei ni ke sane fōw onō le bashe shi.” Ni efā ni bulōi abu ehe ye Herode mantsewe* le.

24 Gbii enumō sēē le, osōfonukpa Anania ke man le mli onukpai komei ke mō ko ni damō man hiē ewie* ni atse le Tertulo le kpeleke shi keba, ni amebawie sane nī ameyōw keshi Paulo le ametsōw amralo le. 2 Be ni atse Tertulo le, eke saji bōi enoshwiemō ekēē:

“Akeni ketsō onō le wōnā toinjōle babaoo, ni bō ni okwēō nii keyaa shōnō le ehā tsakemōi miiba jenman nēē mli hewō le, 3 Anunyamtse Felike, wōdaa bo shi babaoo be fēē be ke ye he fēē he hu ye enēemēi fēē ahewō. 4 Shi bō ni afēē ni mikatsī onaa be kakadanj le, miikpa bo fai ye omlihi-

le le naa ni obo wō toi kuku. 5 Ejaake wōna ake nuu nēē gbaa mei anaa,* ni ewōw Yudafoi fēē ni yōw shikpōnō le nō fēē le yin nī ametse atua, ni eji mō otu ye Nazarebii le ajamō kuu le mli. 6 Eka hu ake ebaabule sōlemōwe le, nō hewō le, wōmō le. 7 — 8 Kē bo diēntse obibii le saji le, obaana ake saji ni wōkeshwieō eno nēē fēē ye mli.”

9 Kēke ni Yudafoi le hu ke amēnaa wō mli ni amema nō mi ake nibii nēē ye mli. 10 Be ni amralo le ke eyitso fee okadi etsōw Paulo ake ewie le, Paulo hā hetoo ake:

“Akeni mile jogbanj ake okojo jenman nēē afii babaoo hewō le, miye he miisheē ake majie minaa ye ohie. 11 Kē obi mli le, obaana ake be ni mikwō ketee Yerusalem koni miyajā le, eyeko nō ni fe gbii nyōnōma ke enyō; 12 ni amenāaa mi ake mike mō ko miitaa naa ye sōlemōwe le, asanj amenāaa mi ake miwo asafu yuu ko yin ye kpehei le loo ye man le mli fēē koni amefee basabasa. 13 Ni asanj, saji ni amēkeshwieō minō amro nēē, amenyēn naa ametsōw ye ohie ake anōkwale ni. 14 Shi mikpeleō ene nō ye ohie ake mihō shi ye shihile gbe ni ametsōw le jamō kuu ko le naa, ni neke shihile gbe nēē nō nōnō mitsōw miṅko sōmō kroṅnō mihāa mitsemēi a-Nyōnōmō le, ni miheō nibii fēē ni anmala ye Mla le ke Gbalōi le amlī le miyēō. 15 Ni miye hienōkamō ye Nyōnōmō mli, hienōkamō ni menēemēi hu kwēō gbe le, ake abaatee jalōi kē mei ni ejāaa fēē shi. 16 Ene hewō le, be fēē be le, mibōw mōden waa koni mahie henilee ni he tse* mli ye Nyōnōmō ke gbōmēi fēē hiē. 17 Agbene, afii sanj sēē le, miba koni mike ejurōfeemō nibii abahā mimanj le, ni manj afōlei hu mahā. 18 Be ni mitsōw nibii nēē ahe nii le, amena mi ake mitsuu mihe ye kuum naa ye sōlemōwe le, shi amenāaa mi ke asafoku ko, loo ake miihā aafee basabasa. Shi Yu-

23:35 *Aloo “pritorism.” 24:1 *Aloo “lōyaafonyo ko.”

24:5 *Aloo “haōw mei.” Sht. n̄m., “tsejemo hela ji le.” 24:16 *Aloo “ni shwamō ko be he.”

dafoi komei ni je Asia kpokpaa le no ye jeme, **19** mei ni ké ameyé no ko ameshi mi léelɛɛn le, kule esa ake amebadamó ohie ni amebajaje no ni ameyɔ́ keshi mi le. **20** Aloo, há hii ni yɔ́ɔ́ bié le diɛntse atsoɔ́ no fɔ́n ni amena ye mihe be ni midamɔ́ Sanhedrin* le hié le, **21** ake ja no kome nɛɛ ni be ni midamɔ́ ameten le mibo ake: ‘Gbohiiashitee le hewo akojɔ́ mi ye nyehie n̄m̄n̄e gbi n̄e!’ le kɛkɛ.”

22 Shi akeni Felike le anɔ́kwa saji ni kɔ́ɔ́ Gbɛ n̄e he le jogbanɛ hewo le, etsi amɛ eto ni ekɛ: “Be fɛɛ be ni tate Lisia baakpeleke shi keba le, makpe yin ye nyesaji n̄e ahe.” **23** Ni ekɛ famɔ́ há asraafoiatse le ake eya no ewo nuu le tsun, shi ehá ená hejle fioo ye tsunwoohé le, ni ake, en̄me Paulo webii le gbɛ koni amebatsu ehiamɔ́ nii ahe nii amehá le.

24 Gbii komei asɛɛ le, Felike kɛ ena Drusila ni ji Yuda yoo le ba, ni ehá ayanɔ́ Paulo keba, ni ebo no ni eyɔ́ kɛɛmɔ́ ye Kristo Yesu mli hemkeyeli le he le toi. **25** Shi be ni Paulo wie jale kɛ henyeli kɛ kojomɔ́ ni baaba le he le, Felike she gbe yei ni ehá hetoo ake: “Bo le yaa dá, shi ké miná hegbe le, matsu ni abatse bo ekonɔ́.” **26** Nakai be le mli nɔ́nɔ́ le, eekpa gbɛ ake Paulo baahá le shika. No hewo le, etsuɔ́ ni ayatseɔ́ le kɛbaa kpitiokpitio ni ekɛ le gbaa sane. **27** Shi ahii enyɔ́ sɛɛ le, Porkio Festo baye Felike najian; ni akeni Felike miisumɔ́ ni ehie aba nyam ye Yudafoi le ahie hewo le, eshi Paulo ye tsunwoohé le.

25 Agbenɛ, be ni Festo bashe kpokpaa le no ni ebɔ́ n̄oyeli le, eno gbii etɛ le, eje Kaisarea ekwɔ́ ketee Yerusalem. **2** Ni osɔ́foi tsiifoi le kɛ Yudafoi le ahienanɔ́bii le bawie Paulo he sane fɔ́n ametsɔ́ɔ́ le. Ni amebɔ́ Festo faikpamɔ́ **3** koni efee amɛ ejurɔ́* ní etsu ni ayanɔ́ Paulo keba Yerusalem. Shi no mli le amekpe mli ake amebaawo Paulo anteo koni amɛ-

gbe le ye gbɛ le nɔ́. **4** Shi Festo há hetoo ake, ahá Paulo ahi tsunwoohé le ye Kaisarea, ni ake, etsɛn ni le diɛntse ebaashi keya jeme. **5** Ekɛɛ, “No hewo le, nyeháa mei ni yɔ́ɔ́ hegbe ye nyeten le kɛ mi akpelekea shi keya koni ké nuu le efee no fɔ́n ko léelɛɛn le, amekɛ sane ayafáa eno.”

6 No hewo le, be ni ehi ameten gbii kpaanyo loo nyɔ́nma le, ekpeleke shi ketee Kaisarea, ni eno jetsɛremɔ́ le, eho eta kojomɔ́ sei le no ni efá ake ake Paulo aba. **7** Be ni eba le, Yudafoi ni eje Yerusalem ameba le babole le kɛkpe, ni amekɛ saji babaoo ni yɔ́ɔ́ hiedɔ́ shwie eno, shi amenyɛɛ amekɛ odaseyeli ko ahá ketsɔ́ɔ́ naa.

8 Shi Paulo jie enaa ekɛ: “Mifeko esha ko mishiko Yudafoi le a-Mla le loo sɔ́lemowe le loo Kaisare.” **9** Akeni Festo miisumɔ́ ni ehie aba nyam ye Yudafoi le ahie hewo le, ehɛre Paulo no ake: “Ani oosumɔ́ ni okwɔ́ keya Yerusalem ni ayakojo bo ye jeme ye mihie ye saji n̄e ahewo?” **10** Shi Paulo kɛɛ ake: “Midamɔ́ Kaisare kojomɔ́ sei le hié, he ni esa ake akojo mi ye le. Mifeko Yudafoi le efɔ́n ko, tamɔ́ bɔ́ ni bo hu obaná ole jogbanɛ le. **11** Ké efɔ́nfeelɔ́ ji mi léelɛɛn ni mifée no ko ni sa gbele le, mijoo gbele naa foi; shi ké saji ni hii n̄e keshwie minɔ́ le eko eko be mli le, gbɔ́mɔ́ ko gbɔ́mɔ́ ko be hegbe ni enɔ́ɔ́ mi ewo amɛɛn ni ekasa amehie. Mike misane le miilhá Kaisare yeli!” **12** Agbenɛ, be ni Festo kɛ n̄aawolɔ́ agwabɔ́ le wie etá le, ehɛre no ake: “Okɛ osane le ehá Kaisare yeli; Kaisare n̄ɔ́ɔ́ obaaya.”

13 Gbii komei asɛɛ le, Mantse Agripa kɛ Bernike ba Kaisarea koni amebasara Festo ní amɛna le. **14** Akeni amebaaye gbii sanɛ ye jeme hewo le, Festo kɛ Paulo sane le fɔ́ mantse le hié ekɛ:

“Nuu ko ye bié ni Felike shi le ake gboklefonyo, **15** ni be ni miyɔ́ Yerusalem le, osɔ́foi tsiifoi le kɛ Yudafoi le anukpai le bawie ehe sane ametsɔ́ɔ́ mi, ni amebi koni mabu le fɔ́. **16** Shi mihere amɛno ake ejeeɛ

24:20 *Kwɛmɔ́ Mat 26:59 sh. nin. 25:3 *Sht. n̄m̄., “amebi ní efee amɛ ejurɔ́ eshi le.”

Romabii akusum ake aṅṅ mɔ ko ahāa koni akesa mei ahie, be mli ni mɔ ni ake sane efɔ̄ enɔ le ke mei ni ke sane le fɔ̄ enɔ le ekpeko hie ke hie, ni mɔ le nāko hegbē kejie enaa ye sane ni akēfɔ̄ enɔ le he. **17** No hewɔ le, be ni amebashe bie le, mishashaooo shi kwraa, shi enɔ jetsereṃ le, miho mita kojomɔ sei le nɔ ni mifā ake ake nuu le aba. **18** Be ni mei ni ke sane fɔ̄ enɔ le badamɔ shi le, amekē nibii fɔ̄ji ni misusu ake efee le aten ekome folo po efɔ̄ enɔ. **19** Sane le keke ji ake amekē le miitaa naa ye amē diēntse amenyɔṃ ni amejāa* le he ke agbene hu ye nuu ko ni atseɔ le Yesu ni egbo shi Paulo tee nɔ ema nɔ ni ake ehie ká le he. **20** Akeni minaa bɔ ni matsu naataamɔ nēe he nii mahā hewɔ le, mibi keji ebaasumɔ ni eya Yerusalem koni ayakajo le ye jeme ye neke saji nēe ahe. **21** Shi be ni Paulo bi ni ahā ehi tsunwoohē le keyashi Anunyamtse le* baabua sane le, mifā koni ake le ato keyashi matsu ni ake le aya Kaisare ṅṅ.”

22 Keke ni Agripa kēe Festo ake: “Mi diēntse hu masumɔ ni mabo nuu le toi.” Ekēe ake: “Wɔ̄ le, obaabo le toi.” **23** No hewɔ le, enɔ jetsereṃ le, Agripa ke Bernike wula kin-kāa keba ni amekē tatsemei ke maṅ le mli hii ni ji gbɔmei agboi le babote sanetoiboohē le; ni be ni Festo fá le, ake Paulo ba mli. **24** Ni Festo kēe: “Maṅtse Agripa ke nye hii fēe ni nyee wɔ yɔ̄ bie, nuu nēe ni nyenaa le nēe ji mɔ ni Yudafoi le asafu muu le fēe bakpa mi fai ye ehewo ye Yerusalem ke bie hu, ni amebolɔ ake esaaa ake ehio wala mli dɔṅṅ le. **25** Shi miyɔse ake efeko nɔ ko ni sa gbele. No hewɔ le, be ni nuu nēe diēntse bi ni ake esane le ayahā Anunyamtse le yeli le, mikpe mli ake matsu ni ake le aya. **26** Shi mibe sane pɔtēe ko ni maṅma ye ehe keyahā mi-Nunṅṅ le. No hewɔ ni mike le eba nye fēe nyehie nēe, ni titri le bo Maṅtse Agripa

ohie, koni keji atao sane le mli atā le, maná nɔ ko maṅma. **27** Ejaake efeko mi ake jwenṅmɔ be mli ake abaaṅṅ gboklefonyo ko amaje ni atsoṅṅ saji hu ni akeshwie enɔ.”

26 Agripa kēe Paulo ake: “Aṅme bo gbē ake ojie onaa.” Keke ni Paulo kpá enine mli ni ejie enaa ekēe:

2 “Maṅtse Agripa, ye nibii fēe ni Yudafoi le keshwieɔ minɔ le he le, enɔṅṅ minaa ake bo ohie majie minaa ye ṅmene gbi nēe, **3** titri le akeni ole Yudafoi le akusumii ke naataamɔ ni yaa nɔ ye ameten le jogbaṅṅ le hewɔ. No hewɔ le, miikpa bo fai ni oto otsui shi obo mi toi.

4 “Anokwa, ye nɔ ni kɔ̄ bɔ ni miba mijen mihá keje migbekebiashi ye miwebii* le aten ke agbene hu, ye Yerusalem le he le, Yudafoi fēe **5** ni le mi sá le le enē jogbaṅṅ ake, miba mijen ye wɔjamɔ le mli kuu ni yɔ̄ kpenṅ fe fēe le naa, ake Farisifonyo, ni ké amemiisumɔ le, amebaanye ameye ene he odase. **6** Shi amɔ nēe, shi ni Nyɔṅṅmɔ wo wɔtsemei le he hienokamɔ le hewɔ midamɔ bie ni ayee misane nēe; **7** ni wɔwekui nyɔṅma ke enyɔ le hu hie ká nɔ ake amebaana shiwoo nēe mlibaa le he se, akeni amekē hiedɔṅṅ kɔ̄ sɔ̄kɔ̄mɔ kɔ̄ṅṅ amehā le nyɔṅṅ ke shwane le hewɔ. Oo Maṅtse, hienokamɔ nēe hewɔ Yudafoi le ke sane fɔ̄ minɔ nēe.

8 “Meni hewɔ nyeten mei komēi susu*ake ejee anokwale ake Nyɔṅṅmɔ teɔ gbohii ashie le? **9** Mi le, misusu ake eji nɔ ni ja ake mafee nibii babao kete shi mawo Yesu, Nazareno le gbéi le. **10** Nakai peperepe mifee ye Yerusalem, ni akeni miná hegbē keje osɔfoi tsiifoi le aden hewɔ le, miwo mei kɔ̄ṅṅkɔ̄ṅṅ le aten mei babao tsun; ni ké aaba abagbe ame le, mifɔ̄ oshiki keshio ame. **11** Migbala ametoi shii abɔ ye kpeehei le fēe, koni no ahā amekwa amehemokēyeli le; ni akeni mimli wo la waa wo ame

25:19 *Aloo “amē diēntse amejamɔ.” 25:21 *Aloo “Augusto.” Eji gbenaa gbéi ni aketse Roma nnyelbi le.

26:4 *Aloo “mimaṅbii.” 26:8 *Sht. ṅm., “ko-joo.”

hewo le, miwa ame yi aahu ketee maji krokomei ano tete.

12 "Be ni mitsuo enemei ahe nii le, be ko le, miifa gbe kemiya Damasko ye osofoi tsiifoi le ahewale ke gbenmee naa, **13** ni shwane fintinji be ni minyie gbe le no le, Oo Mantse, mina la ko ni kpeo fe hulu la kpe keje nwei kebabole mi ke mei ni ke mi faa gbe le hu. **14** Ni be ni wo fee wogbeegbee shi le, minu gbee ko ke mi wie ye Hebri wiemo mli ake: 'Saul, Saul, meni hewo owaa mi yi? Ke otee no oshi kpalamo tso* le ntia le, obaaye ohe awui.' **15** Shi mikae, 'Bo namo, Onukpa?' Ni Nuntso le kee, 'Miji Yesu, mo ni owaa le yi le. **16** Shi tee shi ni odamo onaji ano. Ene hewo mijie mihe kpo mitsoo bo nee, koni mahala bo ake tsulo ke odasefonyo kehā nibii ni ona ke nibii ni mahā ona ye mihe le fee. **17** Ni majie bo keje mei nee ke jenmaji le aden, mei ni miitsu bo keya amejoo **18** koni oyagbele amehinmeii, koni oyakpale ame keje dun mli keba la he ke agbene hu keje Satan hewale mli keba Nyoojmo hoo, koni amenā eshaifaa ke gboshinii hu ye mei ni hemokweyli ni ameyoo ye mimli le efee ame krojkrj* le aten.'

19 "No hewo le, Mantse Agripa, migbooo nwei nināa le no toi, **20** shi mon miyajaje mitsoo mei ni yoo Damasko le klenklen, no see le mei ni yoo Yerusalem le, ke agbene hu Yudea kpokpaa le no fee, ke jenmaji le hu, ake ametsake ametsui ni amekpale keba Nyoojmo hoo ni ametsu nitsumoi ni sa tsuitsakemo. **21** No hewo ni Yudafoi le mo mi ye solemowe le ni ameka ake amebaagbe mi le. **22** Shi akeni minā yelikebuamo keje Nyoojmo den hewo le, mitee no miye mei bibii ke mei wuji fee odase keba-shi hmenē gbi nee, ni miwiece wiemo ko ake ja no ni Gbalci le ke Mose hu ewie ake amebaaba mli le— **23** no

ji ake Kristo le baana no, ni ake mo klenklen ni abaatee le shi keje gbohii aten le, ebaajaje la he sane etsoo mei nee ke jenmaji le fee."

24 Agbene, ena ni Paulo wico nibii nee kejeo enaa le, Festo ke gbee ni wa kee ake: "Paulo, ooye seke! Nikasemo babaoo ehā ooye seke!" **25** Shi Paulo kee: "Anunyamtse Festo, jeee seke miyeo, mon le, miwie wiemo ni ji anokwale ni jwenmo yoo mli. **26** Anokwa, mantse ni miwico ke nomimaa mitsoo le nee le nibii nee ahe saji jogbanji; ni miheo miyeo jogbanji ake ehie hoko nibii nee eko eko no ejaake jeee nififian he ko afee ene ye. **27** Mantse Agripa, ani oheo Gbalci le oyeo? Mile ake oheo oyeo." **28** Shi Agripa kee Paulo ake: "Ye be kukuoo mli le, obaahā miyin atso ni matso Kristofonyo." **29** Keke ni Paulo kee ake: "Minā ni kule Nyoojmo hā ba mli ake, ke ye be kukuoo mli jio, be kplanji mli jio le, jeee bo pe shi mon mei fee ni bo mi toi hmenē le hu atso mo tamō mi, shi gboklei nee eko keke ni akawo ame."

30 Keke ni mantse le te shi, ni amralo le ke Bernike ke hii ni ke ametara shi le hu fee nakai. **31** Shi be ni ameyaa le ameke amehē boi wiemo ameke: "Nuu nee efee no ko ni sa gbele loo tsunwoo." **32** Keke ni Agripa kee Festo ake: "Eji nuu nee ke esane le hāko Kaisare yeli kule, abanyē anmē ehe."

27 Agbene, akeni akpe mli ake ake wo baawo meele mli keya Italia hewo le, amejoo Paulo ke gboklefoi krokomei amewo asraafoiatse ko ni atseo le Yulio ni je Augusto asraafoi akuu le mli le den. **2** Be ni wobote meele ko ni je Adramitio ni baafā keyatso Asia kpokpaa le nshonaa maji le ano le mli le, wofā; no mli le Aristarko, ni ji Makedonianyo ko ni je Tesalonika le fata wche. **3** Eno jeteremo le, woyadamō Sidon, ni Yulio ke Paulo ye ye mlihile naa,* ni

26:14 *Kpalamo tso ji tso ke enaa piopio ni akekpalaa kooloi. 26:18 *Aloo "ehā asaa ame ato ahā Nyoojmo."

27:3 *Aloo "eke Paulo ye ye gbe ni tsoo ake esumoo gbomo no."

enme le gbe ni eya enanemei le anjo ni amekwe le.

4 Ni wɔke meele fã keje jeme ni wɔshrã Kipro he koni no abu wɔhe keje kɔɔɔɔ le he, ejaake no mli le wɔmiikpee kɔɔɔɔ. **5** Ni wɔtsɔ nshɔ le hie kenyie Kilikia ke Pamfilia koni no ni woyadamɔ Mira ye Likia. **6** Ni asraafoiatse le na meele ko ni je Aleksandria ni miya Italia ye jeme, ni ehã wɔkwɔ no. **7** Agbene, wɔke meele le nyie bleoo gbii sanj, ni ekpakpa ko dani wɔbashe Knido. Akeni kɔɔɔɔ le enmeee wɔ gbe hewɔ le, wɔshrã Kreta he ye Salmone koni no abu wɔhe keje kɔɔɔɔ le he. **8** Ni ekpakpa ko dani wɔnye wɔfo mli keba he ko ni atseɔ jeme Lejiadaamɔhe Fefeo ni benke Lasea man le.

9 Be sanj eho, ni kebashi be nee eye oshara ake abaanyie nshɔ hie ejaake Kpatamɔ Gbi* ni ahio ŋmaa le po eho, no hewɔ le, Paulo wo ŋaa ko, **10** ekee ame ake: "Ataamei, miina ake nifitemɔ ke niŋmɛemɔ pii baaba gbefãa nee mli, ni jee meele le ke emli jatsui le anɔ keke, shi wɔwala* hu." **11** Shi asraafoiatse le bo meele kudɔɔ le ke meeletse le toi monj fe no ni eeebo no ni Paulo wiewe le toi. **12** Akeni lejiadaamɔhe le jee he ko ni sa kehã feibeyeli hewɔ le, ameterj mei babaoo wo ŋaa ake afã keje jeme, ni akwe ake amebaanye ameyashe Foinike, lejiadaamɔhe ko ni yɔɔ Kreta ni kweɔ wuoyi-boka ke kooyi-boka gbe le lo, koni ameyaye fei be le ye jeme.

13 Be ni kɔɔɔɔ herebii ko tswa keje wuoyigbe le, amesusu ake ameyintoo le baaba mli, ni amefamɔ sɛkei le, ni amefã keshrã Kreta he kpaakpa. **14** Shi etsee keke ni ahum ko ni atseɔ le Yurakilo* le fã keba nshɔkpɔ le no. **15** Akeni meele le miijija waa ni enyeee kɔɔɔɔ le

ekpee hewɔ le, wɔhã kɔɔɔɔ le kpala wɔ. **16** Keke ni wɔke foi shrã nshɔkpɔ bibioo ko ni atseɔ le Kauda le he koni no abu wɔhe keje kɔɔɔɔ le he, ni kɛle ekpakpa ko dani wɔnye wɔmɔ bonto* ni yɔɔ meele le see le mli. **17** Shi be ni amegbala bonto le kewo meele le mli le, amekɛ nibii fimɔ meele le, ni akeni amemiishe gbeyei ake amebaayagbee Sirti* shia le no hewɔ le, amejie abalaa le he nibii le, ni kɔɔɔɔ le kpala wɔ. **18** Akeni ahum le miitswa meele le gbeyiegbeyei hewɔ le, eno jetseremo le, amejie meele le mli nibii le eko ameshwie. **19** Ni gbi ni ji gbi ete le no le, amekɛ amɛ diertse ameniji jie meele le he nibii le ekomei ameshwie.

20 Akeni hulu loo ŋulamii puee gbii sanj, ni ahum ni tswaa kpeɔ le he hu naa wa naakpa* hewɔ le, wɔhienɔkamɔ ake abaahere woyiwala le fee boi tãa. **21** Be ni ameterj mɔ ko mɔ ko yeko nii be sanj le, Paulo te shi damɔ shi ye ameterj ni ekee: "Ataamei, kule esa ake nyebɔɔ miŋaawoo le toi, ni akafã keje Kreta ni wɔke nifitemɔ ke niŋmɛemɔ nee bakpe. **22** Fee see le, amro nee, miwo nye hewale ake nyetsea nyetsui nyenmea nyemli,* ejaake nyeterj mɔ ko" wala enmenj le, ja meele le keke. **23** Nyɔɔɔ nee mli le, Nyɔɔmɔ, mɔ no ni miji ke mɔ hu ni mike sɔɔmɔ kɔɔɔɔ hãa le le, bofo* ko badamɔ mimasei, **24** ni ekee, 'Kaashe gbeyei, Paulo. Esa ake oyadamɔ Kaisare hie, ni naa! Nyɔɔmɔ enj mei ni ke bo yɔɔ meele le mli le fee eke bo.' **25** No hewɔ le, ataamei, nyetsea nyetsui nyenmea nyemli,* ejaake miheɔ Nyɔɔmɔ miyɔɔ ake bo ni abakɛ mi le, ebaaba mli nakai pɛpɛpɛ. **26** Shi esa ake woyasha shi ye nshɔkpɔ ko no."

27 Agbene, gbi ni ji nyɔɔma ke ejwe le nyɔɔɔ be ni wɔkpala keyaa

27:9 *Ayeɔ gbi nee ye Tishri nyɔɔɔ le ni ke wɔŋmenɛnɛne beanj September loo October yeɔ egbo le no, ni eji be ni nugbo boiɔ nɛmɔ, ke be ni nshɔ le feɔ hamahama. 27:10 *Aloo "wɔsumai." 27:14 *Ni tɔɔɔ ake, kooyi-boka kɔɔɔɔ ko.

27:16 *Lele bibioo ko ni akewɔɔ meele he ni abaanye akebaa mei ayi. 27:17 *Kwɛmɔ Wiemɔi Titrii Amligbalamɔ le. 27:20 *Sht. ŋm., "jee no ko bibioo." 27:22, 25 *Aloo "nyenãa ekãa." 27:22 *Aloo "susuma ko." 27:23 *Aloo "ŋweibɔfo."

kebaa ye Adria ņsho le no le, nyooŋ-
tenj le amlakumei le boi susumo ake
amemiibenjke shikpoŋ ko. **28** Ame-
ŋmeɛ susumo kpāa le he amewo ņsho
le mli, ni amenā abasanj nyooŋmai
enyɔ,* no hewo le, ametee hie fioo
ni amehmeɛ he ekooŋ ni amenā aba-
sanj nyooŋma ke enumo.* **29** Ni akeni
amemiishe gbeyei ake ekole wobaa-
yagbe tesai anɔ hewo le, amehme sɛkei
ejwe ye meele le sɛegbe, ni amenā
ni kule je etsere. **30** Shi be ni amla-
kumei le taoɔ amejɔ foi keje mee-
le le mli, ni amekwa ameshi bon-
to le amema ņsho le hie tamɔ no ni
ameyaanme sɛkei ye meele le yitso-
gbe le, **31** Paulo keɛ asraafoiatse le
ke asraafoi le ake: "Keji hii neɛ ehiii
meele le mli le, no le anyer nyeyi-
wala ahere." **32** Keke ni asraafoi le folo
bonto le he tanjkepi le ni amehā eya-
gbee shi.

33 Agbene be ni je miie atsere le,
Paulo wo amɛ fɛɛ hewale ake amɛ-
ye no ko, ni ekeɛ: "Ŋmene ji gbi ni
ji nyooŋma ke ejwe ni nyetee no nyɛ-
ke yeyeeyefeemo emɛ ni nyeyeko no
ko no ko kwraa. **34** No hewo le, mi-
wo nyɛ hewale ni nyeye no ko; eja-
ake no hi hā nyɛ, ejaake nyetenj mɔ
ko mɔ ko yitenjɔɔi kome folo hie
kpātāŋ." **35** Be ni ewie enɛ le, ekɔ
aboloo,* ni eda Nyooŋmɔ shi ye amɛ
fɛɛ amehie, ekumo mli, ni ebɔi yeli.
36 Ni amɛ fɛɛ ametsui nyɔ amemli
ni amɛ hu amebɔi niyeli. **37** Wɔ mei
ni woyoo meele le mli le fɛɛ naa shio
mei* ohai enyɔ ke nyooŋmai kpawo ke
ekpaa. **38** Be ni ameye nii ni amɛ-
toɔ le, ameshere ņmaa ni amewo
le ameshwie ņsho le mli koni meele
le afee huyehuyɛ.

39 Be ni je tsere le, ameyoosee
shikpoŋ le shi amena bele ko ke enaa
shia, ni ametswa amefai shi ake, ke
ameaanyɛ le, amebaahā meele le aya-
kpeleke jemɛ. **40** No hewo le, amɛ-

folo sɛkei le amewo ņsho le mli, ni na-
kai be le mli noŋŋ le, amɛfene kudɔi
le ahe tanjkepi le; ni ameshi meele le
hiegbɛ abalaa le koni koɔɔɔ le akpa-
la meele le keya ņshoanagbe. **41** Be
ni ameyagbee shia ni etia babao ye
ņsho le mli le no le, amɛke meele le
yasha shi ni meele le yitsogbe le ya-
tseke shi ni etsiii ehe, shi ņshokei
le anaawale le jwara meele le sɛegbe
le dukuduku. **42** Keke ni asraafoi le
kpe mli ake amebaagbe gboklefoi le,
koni mɔ ko mɔ ko akasere kemiiya ni
ejo foi. **43** Shi akeni asraafoiatse le
etswa efai shi ake ebaabaa Paulo yi
hewo le, enmɛɛ amɛ gbe ni ametsu
ameyintoo le he nii. Efā mei ni baa-
nyɛ asere le ake ametu amegbee ņsho
le mli ni amɛ tsutsu ameya shikpoŋ,
44 ni mei ni eshwe le atɛŋ mei komei
abumɔ ņmoŋmoloji anɔ ni mei kroko-
mei hu abumɔ meele koi le anɔ kenye
sɛɛ. No hewo le, amɛ fɛɛ ameyashe
shikpoŋ shweshweeshwe.

28 Be ni woyashe shweshwee-
shwe le, wonā wole ake atseɔ
ņshoɔkpɔ le Malta. **2** Ni mei ni wioɔ
manjɛɛ wiemo* le ke wɔ ye ye mlihi-
le ni no be naa.* Ameshere la ni amɛ-
here wo fɛɛ hieɛɛɛ ejaake no mli le
nugbo miine ni fɛi miie. **3** Shi be ni
Paulo bua lai naa ke ni ekɛyawo la le
mli le, shikpāa ko je kpo keje mli ye
la le naawale le hewo, ni ekpetɛ Paulo
nine he. **4** Be ni mei ni wioɔ manjɛɛ
wiemo le ahinjmei gba kooloo ni ebɔɔ
yoo emli le no ake etsotsoro enine
he le, amekɛɛɛ amehɛ ake: "Ekā shi
fanj ake nuu neɛ gbomɔgbelɔ ji le,
ni eye mli ake eje ņsho le mli ebashe
shi shweshweeshwe moŋ, shi Jale
Sane* enmɛɛɛ le gbe ni eya no ehi
wala mli." **5** Shi ehwanyaa kooloo le
ewo la le mli ni no ko no ko efɛee
le. **6** Shi amekpa gbe ake ebaafuu-
fuu aloo ebaatswa shi egbo trukaa.
Be ni amekwe gbe aahu ni no ko no

27:28 *Aafee m 36 (nat 120). *Aafee m 27
(nat 90). 27:35 *Ye ņmalei le amli le, aboloo
ji mamu ni ake nu ekpoto ni ashā, ni bei pii le,
akadamɔ shi kehāa niyenii. 27:37 *Aloo "su-
sumai."

28:2 *Aloo "jemɛ bii." *Aloo "ke wɔ ye ye gbe
ni tsoɔ ake amɛsumɔɔ gbomɔ waa no." 28:4
*Hela mli le Di'ke, eenye efɛee ake ekɔɔ owe-
letɔɔ nyooŋmoyoo ko he, aloo eenye efɛee ake
aawie jalšana he ookeɛ mɔ ko ni.

ko efee le le, ametsake amejwɛɛɛmɔ ni amɛboi kɛɛmɔ ake, nyɔɔɔmɔ ko ji le.

7 Agbene nshɔkɔpɔ le nɔ hianaano gbɔmɔ ni atseɔ le Publio le ye shi-kpɔji ye jeme niian, ni ehɛre wɔ hiemɛɛ ni efee wɔ gbɔ gbii ete. 8 Eba mli ake Publio tse kɔ saa nɔ ke atridii ke musunɔtɔmɔ ni naa wa, ni Paulo tee enɔɔ ni eyasɔle, eke eniji nɔmɛle enɔ ni etsa le. 9 Be ni afee enɛ sɛɛ le, mei krokomei hu ni yɔɔ nshɔkɔpɔ le nɔ ni he yeɔ le bɔi enɔɔbaa, ni atsa amɛ. 10 Amɛ hu amɛke wɔ nibii babao kɛwo wɔhiɛ nyam, ni be ni wɔmiba wɔbafɔ ke meele le, amehɔ wɔ nɔ fɛɛ nɔ ni he hiaa wɔ.

11 Nyɔɔi ete sɛɛ le, wɔfɔ ke meele ko ni ekadimɔ nɔ ni yɔɔ eyitso-gbɛ ji "Zeu Bihii." Meele le jɛ Aleksandria ni ebaye fɛi be le ye nshɔkɔpɔ le nɔ. 12 Woyadamɔ Sirakusa ni wɔhi jeme gbii ete; 13 ni wɔje jeme le, wɔlɔɔ shi keba Regio. Enɔ jetsɛremɔ le, wuoyi kɔɔɔɔ ko batswa ni wɔyashɛ Puteoli ye gbi ni ji gbi enyɔ le nɔ. 14 Woyana nyemimeɛi ye jeme ni amekpa wɔ fai ni wɔke amɛ ahi shi gbii kpawo, keke ni wɔshi koni wɔya Roma. 15 Be ni nyemimeɛi ni yɔɔ jeme le nu wɔhe sane le, ameba koni amɛke wɔ abakpe ye Apio Jara le nɔ tɔɔ ke Gbɔiatoohei Ete le. Be ni Paulo hinɛmei gba amɛnɔ le, eda Nyɔɔmɔ shi ni enɔ ekɔa. 16 Naagbee le, be ni wɔbote Roma le, anɔme Paulo gbɛ ni ekome ehi shi, le ke asraafonyo ni buɔ ehe le.

17 Shi gbii ete sɛɛ le, etse Yudafoi le ahianaanɔbii le kebakpe. Be ni amɛnaa ebakpe shi le, ekeɛ amɛ ake: "Ataamei, nyemimeɛi, eye mli ake mifeko nɔ ko mishiko manɔbii le aloo wɔtsemɛi le akusumii le mon, shi anɔ ni awo Romabii le adɛn ake gboklefonyo keje Yerusalem. 18 Ni be ni mei nɛɛ tao misane le mli le, amɛtao ake amɛnɔmɛ mihe, ejaake amɛnaaa nɔ ko ni sa gbele ye mihe. 19 Shi be ni Yudafoi le ekpɛlɛɛ le, nɔ nye minɔ koni manɔ misane le mahɔ Kaisare yeli, shi jeeɛ ake miye

sane ko ni mikebaafɔ miman le nɔ. 20 Enɛ hewɔ le, mibi ni mana nyɛ, ni mike nyɛ awie, ejaake Israel hie-nɔkamɔ le hewɔ awo mi nɛke kɔɔɔɔ-kɔɔ nɛɛ." 21 Amɛkeɛ le ake: "Wɔ-nine sheko woji anɔ kejeke Yudea ye ohewɔ, ni asan nyemimeɛi ni jɛ jeme ameba le eko eko ebagbako aloo ebawieko ohe sane gbonyo ko. 22 Shi wɔsusuo ake ehi ake wɔɔbo osusumɔi le toi, ejaake ye anɔkwale mli le, nɛke jamɔ kuu nɛɛ, wɔle ake awieɔ he efɔn ye he fɛɛ he."

23 Ni amɛto le gbi, ni amɛten mei babao ba enɔɔ ye eshihile le. Ni keje leebi keyashi gbɛke le, eye Nyɔɔmɔ Manɔseyeli le he odase fitsofitso kegbala sane le mli etsɔɔ amɛ, ni eje Mose Mla le ke Gbalɔi le fɛɛ mli etao ni ameyin atɔɔ keba Yesu gbɛfan. 24 Mei komei bɔi hemɔkeyeli nɔmɔ ye nibii ni ewie le amli; mei krokomei heee yeee. 25 Ni akeni amɛke amehɛ kpɔaa gbee hewɔ le, amɛboi shimɔ, ni Paulo wie wiemo kome nɛɛ:

"Eja pɛ ake mumɔ kɔɔɔɔɔ le tɔɔ gbalɔ Yesaia nɔ ewie etsɔɔ nyɛtsemɛi le 26 ake, 'Yaa mei nɛɛ anɔɔ ni oyakeɛ ake: "Nu le nyɛbaanu mon nɛ, shi nyɛnɔn shishi kɔkɔkɔ, ni kwɛmɔ le nyɛbaakwe mon nɛ, shi nyɛnan kɔkɔkɔ. 27 Ejaake mei nɛɛ atsui ekpiliɔ, ni amɛke amɛtoii nu mon shi amɛfee he nɔ ko, ni amɛnɔmɔ amɛhinɛmei, koni amɛke amɛhinɛmei akana ni amɛke amɛtoii akana ni amɛke amɛtsui akana shishi ni amekakpale, ni mitsa amɛ." 28 No hewɔ le, nyɛnɔa nylea ake atsu yiwalaheremɔ ni jɛ Nyɔɔmɔ nɔ nɛ ketee jenmaji le anɔɔ; bɔ fɛɛ bɔ ni fee le, amɛbaabo toi." 29 —

30 No hewɔ le, ehi jeme afii enyɔ sɔɔn ye shia ni le diɛntse eyahai le mli, ni ehɛreɔ mei fɛɛ ni baa enɔɔ le hiemɛɛ, 31 ni eshiɛ Nyɔɔmɔ Manɔseyeli le etsɔɔ amɛ ni etsɔɔ amɛ Nunɔtɔ Yesu Kristo he saji ke nɔmi-maa babao,* ni mɔ ko mɔ ko etsɔɔi le gbɛ.

28:31 *Aloo "ke ekɔa fɛɛ."

ROMABII LE

EMLI SAJI

- 1 Ɔamɔ (1-7)
Paulo shwe ake ebaaya Roma (8-15)
Jalo baaya no ahi shi ye hemɔkeyeli hewɔ (16, 17)
Mei ni ebuuu Nyɔɔmɔ le be naajiemɔ ko (18-32)
Aana Nyɔɔmɔ sui le ye nibii ni ebɔ le amlɔ (20)
- 2 Nyɔɔmɔ baakojo Yudafoi ke Helabii fɛɛ (1-16)
Bo ni henilee tsuɔ nii hãa (14, 15)
Yudafoi le ke Mla le (17-24)
Tsuɔ le ketiafoo (25-29)
- 3 “Nyɔɔmɔ afee anɔkwafo” (1-8)
Yudafoi ke Helabii fɛɛ ye esha shishi (9-20)
Jale ni tsɔɔ hemɔkeyeli no baa (21-31)
Wo fɛɛ wɔnyɛɛɛ wɔjie Nyɔɔmɔ anunyam le kpo (23)
- 4 Abu Abraham jalo ye hemɔkeyeli hewɔ (1-12)
Abraham, mei ni yɔɔ hemɔkeyeli le atse (11)
Nine she shiwoo le no ye hemɔkeyeli hewɔ (13-25)
- 5 Atsɔ Kristo no akpãtã gbɔmei ke Nyɔɔmɔ teɲ (1-11)
Gbele tsɔ Adam no keba, wala tsɔ Kristo no keba (12-21)
Esha ke gbele tsɛɲɛ mei fɛɛ (12)
Bembuu nifeemɔ kome (18)
- 6 Abaptisi amɛ awo Kristo mli kɔni amɛnã wala hee (1-11)
Nyekahãa esha yea no ye nyegbɔmɔtsei le amlɔ (12-14)
Jeeɛ esha nyɔɔji dɔɲɲ, shi moɲ Nyɔɔmɔ nyɔɔji (15-23)
Esha he nyɔɔmɔwo—gbele; Nyɔɔmɔ nokeeno—wala (23)
- 7 Jiemo kemiiɲe Mla le shishi le he noke wemɔmɔ le (1-6)
Mla le hã esha je kpo fanɲ (7-12)
Esha ní ake shiɔ mple (13-25)
- 8 Wala ke heyeli ní atsɔɔ mumɔ le no anãa (1-11)
Biiatsɔmɔ mumɔ yɛɔ odase (12-17)
Boɔ nii le miime Nyɔɔmɔ bii le aheyeli (18-25)
- ‘Mumɔ le kraa fai ehãa wɔ’ (26, 27)
Nyɔɔmɔ etsɔ hie ekpe mli eto (28-30)
Nyɔɔmɔ suɔmɔ le hãa wɔyɛɔ kunim (31-39)
- 9 Paulo werɛ ho ehe ye heloonaɔ Israel hewɔ (1-5)
Abraham seshi diɲtɛɛ (6-13)
Anyɛɲ aje Nyɔɔmɔ yɲkɲɛ he ɲwane (14-26)
Mlifu kukweii ke mɔbɔnale kukweii (22, 23)
Mei ni eshwe le keke yiwala abaahere (27-29)
Israel te (30-33)
- 10 Bo ni aaafee anã Nyɔɔmɔ jale (1-15)
Sane ni ajajɛ atsɔɔ (10)
Abaahere mei ni boɔ tsɛɔ Yehowa le ayiwala (13)
Shielɔi anaji ye fɛɔ (15)
Akpoɔ sane kɲakɲa le (16-21)
- 11 Jeeɛ Israelbii le fɛɛ akpoɔ (1-16)
Oliv tso le he noke wemɔmɔ le (17-32)
Nyɔɔmɔ hieshikamɔ le mliksɔle (33-36)
- 12 Nyɛɲɔa nyegbɔmɔtsei le nyehãa ake afɔle ni hie kã (1, 2)
Duromɔ keenii srɔtoɔ, shi gbɔmɔtso kome (3-8)
Anɔkwa Kristofoi ashihile he ɲaawoo (9-21)
- 13 Nyɛbaa nyɛhe shi nyehãa hegbei le (1-7)
Toowoo (6, 7)
Suɔmɔ wɔɔ Mla le obɔ (8-10)
Nyenyɛia bo ni sa shwane (11-14)
- 14 Nyekakojokojooa nyɛhe (1-12)
Nyekafea no ko ni baahã mei krokomei anane atɔɔ (13-18)
Nyɛfea nibii ni ke toinɲle ke ekomefeemɔ baa (19-23)
- 15 Nyehereherea nyɛhe atuɔ tamɔ bo ni Kristo fee le (1-13)
Paulo, tsulɔ kehã jɛɲmaji le (14-21)
Paulo tsɔ hie eto egbefãa le he gbeɲianɔ (22-33)
- 16 Paulo jie Foibe, ni ji tsɔɔ le shi etsɔɔ (1, 2)
Eɲa Kristofoi ni yɔɔ Roma le (3-16)
Abɔ kɔkɔ ye mligbalamɔi ahe (17-20)
Paulo nanemei nitsulɔi le anamɔi (21-24)
Anã ale teemɔɲ sane kɲɔɲkɲɔɲ le (25-27)

1 Paulo, Kristo Yesu nyɔŋ ní atse le koni ebatsɔ bofo, ní ajie le ato ahá Nyɔŋmɔ sane kpakpa, **2** ní atso hie ewo he shi ketsɔ egbalɔi le anɔ ye Ɔmalei kronkronji le amlɔ, **3** ní kɔɔ e-Bi le he, mɔ ni ye heloo gbe-fan le, aje David seshi* le mli afɔ le, **4** shi atso mumɔ ni yɔɔ kronkronji le nɔ ajie le kpo ye hewale mli ake Nyɔŋmɔ Bi ketsɔ shi ni atee le keje gbo-hii aten le nɔ—hee, Yesu Kristo, wɔ-Nunɔtsɔ le. **5** Enɔ wɔtsɔ wɔnɔ́ duromɔ ke bofo nitsumɔ le, koni aje hemɔkeyeli mli abo toi ye jenmajɔ le fɛe mli ye egbɛi le hewɔ, **6** jenmajɔ ní nye hu nyeyɔɔ ameten, nye mei ni atse nye koni nyebatsɔmɔ Yesu Kristo nii le—**7** keyahá mei fɛe ní yɔɔ Roma ni ji mei ni Nyɔŋmɔ sumɔɔ, ní atse ame koni amebatsɔmɔ mei kronkronji le:

Duromɔ ke toinjɔle ni je Nyɔŋmɔ, wɔ-Tse le, ke Nunɔtsɔ Yesu Kristo den le ahá nye.

8 Klenklen kwraa le, miitsɔ Yesu Kristo nɔ miida mi-Nyɔŋmɔ le shi ye nye fɛe nyehewɔ, ejaake awieɔ nyehemɔkeyeli le he ye je len fɛe. **9** Ejaake Nyɔŋmɔ, mɔ ni miŋɔɔ sɔɔmɔ kronkronji miháa ke mimumɔ fɛe ye e-Bi le he sane kpakpa le shiemo mli le, ji midasefonyo ake mitsiɔ nyetá ye misɔlemɔi amlɔ daa ni mifɔko, **10** ni mipaa fai ake kɛ aaahi le, manye maba nyenɔɔ agbene, kɛ Nyɔŋmɔ miisumɔ. **11** Ejaake miishwe ake mana nye, koni mike mumɔŋ nikenii le eko abahá nye ní nyeha awa; **12** aloo, mon le, koni wɔwɔwoo wɔhe hewale, ní tsɔɔ ake atso nyehemɔkeyeli le nɔ awo mi hewale ni atso mi hu minɔ le nɔ awo nye hewale.

13 Shi nyemimeɔ, miisumɔ ake nyele ake, mito miyɔn shii abɔ ake maba nyenɔɔ, bɔ ni afee ni maná yibii komeɔ ye nye hu nyeten taake miná ye jenmajɔ krokomeɔ le aten le—shi atsi mi gbe kebashi amrɔ nɛe. **14** Mihie Helabii ke manɔseebii,* hieshikalɔi ke mei ni leee nii fɛe nyɔmɔ; **15** no hewɔ le, miishwe waa ake mabajaje sane

kpakpa le matsɔɔ nye mei hu ni nyeyɔɔ Roma le. **16** Ejaake mihie gbooo sane kpakpa le he; ye anɔkwale mli le, eji Nyɔŋmɔ hewale ni ekehereɔ mɔ fɛe mɔ ni yɔɔ hemɔkeyeli le yiwala, Yuda-fonyo le klenklen ke agbene hu, Helanyo le. **17** Ejaake no mli ajieɔ Nyɔŋmɔ jale le kpo ye, ketsɔ hemɔkeyeli nɔ, ke agbene hu kehá hemɔkeyeli, tamɔ bɔ ni anma le, ake: “Shi jalɔ le, ebaaya nɔ ehi shi ye hemɔkeyeli hewɔ.”

18 Ni aajie Nyɔŋmɔ mlifu kpo kemiije nyei kemiishi nibii fɔji ke nibii ni ejaaa fɛe ní mei ni tsɔɔ anɔkwale le nɔ ye gbe ni ejaaa nɔ le fɛe le, **19** ejaake nɔ ni abaanye ale ye Nyɔŋmɔ he le ye fanɔ ye ameten, ejaake Nyɔŋmɔ jie tsɔɔ ame fanɔ. **20** Ejaake esui ni anaaa le, ni ji enaa nɔ hewale ke Nyɔŋmɔ ni eji le, keje jenɔɔ mli beebe le anaa fanɔ, ejaake atso nibii ni efee le anɔ ayɔseɔ enee-meɔ, ni no hewɔ le, amebe naajiemɔ ko. **21** Ejaake, amele Nyɔŋmɔ mon, shi amewoo ehie nyam ake Nyɔŋmɔ, asan amedaaa le shi, mon le, amebatsɔmɔ mei ni jwenɔ yaka jwenɔmɔ, ni ametsuii ni kɔɔɔ sane see le wo dun. **22** Ametseɔ amehɛ hieshikalɔi mon, shi amebatsɔmɔ kwashiai **23** ni ametsake Nyɔŋmɔ ni fitee le anunyam le ni amefee nɔ ko tamɔ gbɔmɔ ni fiteɔ ke loofɔji ke kooloi naji-ewɛewɛ-tsemeɔ ke kooloi ni wamɔɔ ahe amagai.

24 No hewɔ le, akeni amemiitao amehi shi ye ame dientse ametsuiian akɔɔni le anaa hewɔ le, Nyɔŋmɔ nyee amehɛ ehá muji nii, koni no agbe ame dientse amegbɔmɔtsei le ahe guɔ. **25** Amenɔ Nyɔŋmɔ he anɔkwale le ametsake amale, ni amejá ni ameke sɔɔmɔ kronkronji há bɔɔ nii le mon fe Bɔɔ le, mɔ ni ajieɔ eyi keyaa naa nɔ le. Amen. **26** Ene hewɔ ni Nyɔŋmɔ nyee amehɛ ní ametiu bolenamɔ he akɔɔnɔ see ní ameyeee amehɛ no le, ejaake bɔ ni ato ye adebɔɔ naa ake aná bɔle le, ameyei le etsake hie amehá nɔ ni ke adebɔɔ gbejianɔtoo kpáaa gbee;

1:3 *Sht. nyɔm., “dumɔwɔ.” 1:14 *Aloo “meɔ ni jee Helabii.” Hela mli le, “barbarobii.”

27 nakai ነጋካካ hii le hu eshi bo ni ato ye adeboo naa ake hii ke yei ana bole le, ni ameke bolenam he akono ni naa wa nyieo ame diertse ameha see, ni hii ke hii tsuo yakayakanii, ni ame diertse amenaa ametomo le he toigbala-mo* ni sa.

28 Akeni amesusu ake ehe ehiaaa ni amele Nyotoma hewa le,* Nyotoma nyeme ameha ehā jweroma ni ejaaa, koni amefee nibii ni esaaa. 29 Ni ameyimo obobo ke nii ni ejaaa, efot-feemo, amimiyeli,* ke nibii gbobii fee, asan ameyimo obobo ke mōnōkōmō, gbōmōgbee, bēi, mōlakamo, ke jweroma fon, ameji ablebiwieloi,* 30 mei afiteloi, mei ni nyeo Nyotoma, mei ni ebuuu saa, hencwolo, shwālo, nibii ni yeo mo awui ahe ḡaatsōlo,* fōlo ani toigboloi, 31 mei ni nuuu nii ashishi, kpanoma mlukuloi, mei ni be adeboo naa hedoo, ke mei ni enaaa mōbo. 32 Eye mli ake mei nee le Nyotoma jale akpo le jogbanj mo—ake mei ni feo neke nibii nee sa gbele—shi jee feemo keke ameyaa no amefeo, moj le, amekpeleo mei ni feo nibii nee ano hu.

2 No hewa le, Oo gbomo, ekoo he eko mo ni oji, ke okojo le, obe naajiemō ko; ejaake ke okojo mo kroko le, obuo bo diertse ohe fo, ejaake bo ni okojo mei le, nakai nibii le ነጋካካ ofeo. 2 Agbene, wole ake Nyotoma kojoo mei ni feo nibii nee, ni ekojomo le ke ankwale kpāa gbee.

3 Shi, Oo gbomo, be mli ni okojo mei ni feo nibii nee ni kele ofeo nibii nee ነጋካካ le, ani osusoo ake bo le, obaajo Nyotoma kojomo le naa foi?

4 Aloo gbe ogbeo emlihile babaoo ke etsui mli ni emoo waa* ke etsuishitoo le he guo akeni oleee ake Nyotoma miib moḡer ni enyie ohie keya tsuitsakemo mli ye emlihile le naa le hewa?

5 Shi oke okuertimo ke otsui ni otsakee le miibua mlifu naa oohā bo diertse ohe kemiito mlifu ke Nyotoma jale

kojomō kpojiamo gbi le. 6 Ni ebaawo mo fee mo nyomo bo ni sa enitsumoi le: 7 mei ni fiyo shi ye nitsumo kpakpa mli ketaoo ananyam ke woo ke nii ni fiteee le, ebaahā ame naano wala; 8 shi mei ni sumoo mansotsoo ni amebooo anokwale le toi shi ameboo nii ni ejaaa toi le, ameno ji mlifu ke mlila. 9 Amanehulu ke hejaramo baaba gbomo fee gbomo* ni feo nibii ni yeo mo awui le no, Yudafonyo klenklen, ke agbene hu, Helanyo; 10 shi ananyam ke woo ke toinjole baaba mo fee mo ni tsuo nitsumoi kpakpai le no, Yudafonyo klenklen, ke agbene hu Helanyo. 11 Ejaake Nyotoma le, ekweee hieian.

12 Ejaake mei fee ni be mla ni amefee esha le, amehie baakpātā ake mei ni be mla; shi mei fee ni yoo mla shishi ni amefee esha le, mla ነጋካካ akebaakojo ame. 13 Ejaake jee mla nulo le ji jaloi ye Nyotoma hie, shi mei ni ke mla tsuo nii le, abaabu ame jaloi. 14 Ejaake ke jenmajianbii ni be mla le joo amefomo su mli ametsuo mla le naa nii le, mei nee, eye mli ake amebe mla moj, shi ameji mla kehā ame diertse ameha. 15 Ame diertse ametsoo ake anjma mla le nitsumo le ye ametsuiian, ni ye nakai be le mli ነጋካካ le, amehenilee yeo ame odase, ni ame diertse amesumoi buo ame fo, loo ebuo ame bem. 16 Ene baaba mli ye gbi ni Nyotoma baatsoo Kristo Yesu no ekoojo gbomei ateemoj nii le no, ye sane kpakpa ni mijajeo le naa.

17 Agbene, ke atseo bo Yudafonyo, ni oke ohe fo mla no ni oshwāa ofōo Nyotoma no, 18 ni ole esuomōnaa nii, ni okpeleo nibii ni hi jogbanj le ano ejaake atsoo* bo nii keje Mla le mli, 19 ni onā nomimaa ake oji shwilafoi agbetsoolo, la kehā mei ni yoo duj mli, 20 kwashiai atsooselo, gbekebii bibii atsoolo, ni oye nilee ke ankwale ni yoo Mla le mli le he mfoniri le— 21 shi bo mo ni otsoo mo kroko nii le, ani otsooko bo diertse ohe nii? Bo mo ni oshieo ake, “Kaaju” le, ani ojuo?

1:27 *Aloo “nyomawoo.” 1:28 *Aloo “amesumoo ake amehieo Nyotoma he nilee ነጋካካ mli hewa le.” 1:29 *Aloo “hiokoo.” #Aloo “mei-ah-wieloi.” 1:30 *Aloo “nibii foji ahe ḡaatsōlo.” 2:4 *Aloo “tsui ni enāa.”

2:9 *Aloo “gbomo fee gbomo susuma.” 2:18 *Aloo “ake naabu etsoo.”

22 Bo mɔ ni okɛɔ akɛ, “Kaafite gbāla” lɛ, ani ofiteɔ gbāla? Bo mɔ ni ohio amagai lɛ, ani ojuɔ solemɔwei anii? **23** Bo mɔ ni okɛ mla shio otsitsi lɛ, ani otɔɔ Mla lɛ kɛgbɛ Nyɔŋmɔ he guɔ? **24** Ejaake “nyehewo lɛ, abɔɔ Nyɔŋmɔ gbéi lɛ he musu ye jɛnmaji lɛ atɛn,” taake aŋma lɛ.

25 Anɔkwa, kɛ oyeɔ mla nɔ lɛ, kulɛ ketiafoo he ye sɛenamɔ; shi kɛ oji mlatoɔ lɛ, oketiafoo lɛ ebatsɔ foo.* **26** No hewo lɛ, kɛ foolɔ ko hiɔ shi ye Mla lɛ mli jalɛ taomɔ nii lɛ anaa lɛ, ani abun efoo lɛ akɛ ketiafoo? **27** Ni he-loonaa foolɔ ni yeɔ Mla lɛ nɔ lɛ kojoo bo mɔ ni oyɔɔ mla ni aŋma lɛ, ní afo bo ketia hu, ni kɛlɛ otɔɔ mla lɛ. **28** Ejaake jeeɛ mɔ ni ji Yudafonyo ye kponɔgbɛ lɛ ji Yudafonyo lɛlɛn, ni asan jeeɛ ketia ni afo ye heloo lɛ nɔ ye kponɔgbɛ lɛ ji ketiafoo lɛlɛn. **29** Shi mɔ ni ji Yudafonyo ye mligbɛ ji Yudafonyo lɛlɛn, ni eketiafoo lɛ ji tsui mli nɔ ni atɔɔ mumɔ lɛ nɔ afo shi jeeɛ mla ko ni aŋma nɔ. Nakai mɔ lɛ yijiemo lɛ, Nyɔŋmɔ ŋɔɔ ejɛɔ, shi jeeɛ gbɔmɛ anɔɔ.

3 Bele, mení Yudafonyo kefe mei krokomei, aloo mɛɛ sɛenamɔ yɔɔ ketiafoo mli mɔ? **2** Efa ye gbɛ fɛɛ gbɛ nɔ. Klenklen nɔ lɛ ji akɛ, atu Nyɔŋmɔ wiemoi kɔŋkɔŋɔ lɛ awo amɛɛn. **3** Bele, mení ji sane lɛ mɔ? Kɛ mei komei bɛ hemɔkeyeli lɛ, ani hemɔkeyeli ní amɛbɛ lɛ baahá Nyɔŋmɔ afee mɔ ni yeɛ anɔkwa? **4** Dabida! Mon lɛ, Nyɔŋmɔ afee anɔkwafo, keji gbɔmɔ fɛɛ gbɔmɔ fee amalelo po, taake aŋma lɛ, akɛ: “Koni abu bo jalɔ ye owiemoi amli ní oye kunim kɛ aakojo bo.” **5** Shi, kɛ ja ni wɔjaaa lɛ hāa Nyɔŋmɔ jalɛ lɛ jɛɔ kro lɛ, mení woyɔɔ kɛemo? Kɛ Nyɔŋmɔ jie emlifu kro lɛ, ani no tsɔɔ akɛ ejeeɛ jalɔ? (Bo ní gbɔmɔ wiew miwiew nɛɛ.) **6** Dabida! Kejeeɛ nakai lɛ, te Nyɔŋmɔ baafeɛ tɛŋŋ ekojo je lɛ?

7 Shi kɛ mimalemo lɛ hāa Nyɔŋmɔ anɔkwale lɛ jɛɔ kro fanŋ kɛwoɔ ehie nyam lɛ, mení hewo akooɔ mi hu akɛ eshafeelo? **8** Ni mení hewo wɔkɛɛɛ

tamɔ bo ni mei komei foɔ sane amɛfɔɔ wɔɔ akɛ wɔkɛɛ lɛ, akɛ, “Nyehāa wɔfɛa nibii fɔji koni nibii kpakpai aba” lɛ? Nakai mei lɛ afɔbuu kojomo lɛ ja jogbanŋ.

9 Bele, te tɛŋŋ? Ani wɔhi fe mei krokomei lɛ? Dabi kwraa! Ejaake wɔtsɔ hie wɔwie momo akɛ Yudafoi kɛ Helabii fɛɛ ye esha shishi; **10** taake aŋma lɛ, akɛ: “Gbɔmɔ ko bɛ ni ji jalɔ, mɔ kome folo bɛ; **11** mɔ ko mɔ ko bɛ ni yɔɔ sɛeyoomɔ; mɔ ko mɔ ko bɛ ni taoo Nyɔŋmɔ sɛɛ gbɛ. **12** Gbɔmɛi fɛɛ egba afá, amɛ fɛɛ kwa ametsomɔ mei ni ehii hāa nɔ ko; mɔ ko mɔ ko bɛ ni jiew mlihile kpo, mɔ kome folo po bɛ.” **13** “Amesɛ lɛ, gbonyo bu ní agbɛle naa ni; amɛkɛ amɛlilei lakaa mɔ.” “Onufui anaa ebɔɔ ye amenaabu.” **14** “Ni loomɔ kɛ joomɔ eyi amɛdaŋ obɔ.” **15** “Amenaji ye oya kɛ láshishwiemo.” **16** “Hiekpatamɔ kɛ hejaramo ye amɛgbɛi anɔ, **17** ni ameleɛ toinjo lɛ gbɛ lɛ.” **18** “Nyɔŋmɔ gbeyei-shemo bɛ amehinmei anɔ.”

19 Agbenɛ, wɔlɛ akɛ nibii fɛɛ ni Mla lɛ kɛɔ lɛ, mei ni yɔɔ Mla lɛ shishi lɛ ekewieɔ, koni naabu fɛɛ naabu afee dioo, ni je lɛ fɛɛ afee mei ni sa Nyɔŋmɔ toigbalamo. **20** No hewo lɛ, atɔɔ mla nitsumɔi anɔ abun mɔ ko mɔ ko* jalɔ ye ehie, ejaake mla nɔ atɔɔ anáa esha he nilee kɔŋŋ.

21 Shi agbenɛ ashí mla lɛ sɛɛ ajie Nyɔŋmɔ jalɛ lɛ kro fanŋ, ni Mla lɛ kɛ Gbalɔi lɛ yeɔ enɛ he odase, **22** hɛɛ, Nyɔŋmɔ jalɛ ni atɔɔ Yesu Kristo mli hemɔkeyeli nɔ akɛhāa mei fɛɛ ni yɔɔ hemɔkeyeli lɛ. Ejaake srɔto ko bɛ amɛtɛŋ. **23** Ejaake mei fɛɛ efɛɛ esha ni amenyɛɛɛ amɛjie Nyɔŋmɔ anunyam lɛ kro, **24** ni eji duromɔ keeno akɛ abuo amɛ jalɔi ye eduromɔ lɛ naa, kɛtsɔ kpɔ ní atɔɔ kpɔmɔ ni Kristo Yesu wo lɛ nɔ akpɔ amɛ lɛ nɔ. **25** Nyɔŋmɔ ŋɔ lɛ ehá akɛ afɔlɛ kehá kpatamɔ* kɛtsɔ elá lɛ mli hemɔkeyeli lɛ nɔ. Nyɔŋmɔ fee enɛ koni ekɛjie lɛ diɛntɛ ejale lɛ kro, ejaake emɔ etsui mli* ni eke eshai ni afee ye blema lɛ fa. **26** Efee

2:22 *Kwemo Mat 5:27 sh. niŋ. 2:25 *Aloo “ebatsɔ ketia ni afoko.”

3:20 *Sht. ŋm., “heloo ko.” 3:25 *Aloo “mei atɛn saamo.” *Aloo “ená tsui.”

ene koni ekejie le dientsɛ ejale le kpo ye bene be nee mli, koni abu le jalɔ kɛ eebu ma ni yoo hemokɛyeli ye Yesu mli le hu jalɔ le.

27 Bele negbe shwaa le yoo ma? Ajie keje jeme. Mee mla no atso ajie? Nitsumɔi ano le no lo? Dabida, shi hemokɛyeli mla le no mon atso. **28** Ejaake wobu ake, hemokɛyeli no atso abu gbomɔ jalɔ, shi jee mla nitsumɔi ano. **29** Aloo Nyɔnmɔ le, Yudafoi le keke a-Nyɔnmɔ ni? Ani jee jenmajianbii le hu a-Nyɔnmɔ ni? Hɛɛ, jenmajianbii le hu a-Nyɔnmɔ ni. **30** Akeni Nyɔnmɔ le, Nyɔnmɔ kome ni hewɔ le, ebaabu mei ni afo ame ketia le jalɔ ye hemokɛyeli naa, ni ebaatsɔ hemokɛyeli ni foolɔi le hu yoo le no ebu ame jalɔi. **31** Bele, ani womiitsɔ wɔhemokɛyeli le no womiigu mla le? Dabida! Mon le, wɔhaa mla damɔ shi shiɲɲ.

4 Kɛ nakai ni le, meni wɔkɛɛ ake Abraham, ni ji wɔtse ye heloo gbɛfan le na? **2** Ake nokwɛmɔ le, kɛ nitsumɔi ano atso abu Abraham jalɔ le, kule eye yinɲoo hewɔ ni eeshwaa, shi jee ye Nyɔnmɔ hie. **3** Shi te nmale le keɔ tɛɲɲ? "Abraham na hemokɛyeli ye Yehowa* mli, ni abu no jale ahɔ le." **4** Agbene, ma ni tsuɔ nii le, abu enyɔmɔwoɔ le ake egbenaa nii,* shi jee ake duromɔ no ko. **5** No ni tamɔɔ nakai le, ma ni tsuuu nii, shi enaa hemokɛyeli ye ma ni buɔ eshafeelɔ jalɔ le mli le, abu ehemokɛyeli le ake jale ahaa le. **6** Nakai noɲɲ David hu wie miishɛɛ ni gbomɔ naa kɛ Nyɔnmɔ shi nitsumɔi asɛɛ ebu jale ehɔ le le he ake: **7** "Mei ni aɲ amɛmlatɔmɔ nifeemɔi afa amɛ, ni atsimɔ amɛhe eshai ano* le ye miishɛɛ; **8** gbomɔ ni Yehowa* ebuu ehe esha le he akɔntaa le ye miishɛɛ."

9 Bele, ani mei ni afo ame ketia le pɛ naa miishɛɛ nee, aloo foolɔi hu naa? Ejaake wɔkɛɔ ake: "Abu Abraham hemokɛyeli le ake jale ahɔ le." **10** Bele, mee shihilei amlɔ abu no jale

ahɔ le? Be ni afo le ketia le, aloo be ni afoko le ketia? Jee be ni afo le ketia, shi mon be ni eji foolɔ le. **11** Ni eni-ne she okadi ko no—no ji ketiafoo—ake naasomɔ no* kehɔ jale ni damɔ hemokɛyeli ni ena be ni eji foolɔ le no, koni etsɔ mei fɛɛ ni yoo hemokɛyeli be ni amɛji foolɔi le atse, bo ni afee ni abu jale ahɔ ame hu; **12** ni asan etsɔ shwiei ni afolo ame ketia le atse, mei ni jee ketiafoo le he keke amekpɛtɔ, shi mon, amenyieɔ wɔtse Abraham nanaahei le asɛɛ kpaakpa ye hemokɛyeli ni ena be ni eji foolɔ le naa le.

13 Ejaake jee mla no atso awo Abraham loo eseshi* le shi ake ebaana jen ko ake gboshinii, shi mon jale ni damɔ hemokɛyeli no le no atso. **14** Ejaake kɛ mei ni kpɛtɔ mla he le ji niyelɔi le, bele sɛnɛmɔ ko be hemokɛyeli he, ni agu shiwoo le. **15** Ye anɔkwale mli le, Mla le tseɔ mlifu kebaa, shi he ni mla be le, mlatomɔ ko hu be jeme.

16 No hewɔ ni atso hemokɛyeli no le, koni efee duromɔ naa, bo ni afee ni shiwoo le ama shi shiɲɲ ahɔ eseshi* le fɛɛ, jee mei ni kpɛtɔ Mla le he le keke, shi mon mei ni kpɛtɔ Abraham ni ji wɔ fɛɛ wɔtse le hemokɛyeli le he le hu. **17** (Nɛke pɛpɛɛɛ ji bo ni aɲma le, ake: "Miɲɔ bo mifɛɛ jenmaji pii atse.") Ene ba ye Nyɔnmɔ hie, ma ni ena hemokɛyeli ye emli, ni haa gbohii baa wala mli, ni tseɔ nibii ni be le, tamɔ no ni ameye le.* **18** Eye mli ake hienɔkamɔ be mon, kele etsɔ hienɔkamɔ no ena hemokɛyeli, koni etsɔ jenmaji pii atse ye no ni awie momo le naa, ake: "Nakai oseshi* le baatamɔ." **19** Ni eye mli ake egbedee ye hemokɛyeli mli mon, shi ejwɛɲ gbo ni le dientsɛ egbomɲo le egbo momo (akeni eye aaafɛ afii oha), ke agbene, bo ni Sara musu egbo* le hu he. **20** Shi Nyɔnmɔ shiwoo le hewɔ le, eyiɲ efee le kɔshikɔshi oookɛ ebe

4:3, 8 *Kwɛmɔ Wiemɔi Titrii Amligbalamɔ le.
4:4 *Aloo "nyomɔ ni ahie le." 4:7 *Aloo "ni ake amɛhe eshai efa amɛ."

4:11 *Aloo "aduatsɔmaano; no mimaa." 4:13, 16 *Sht. nɲm., "edumɔwu." 4:17 *Aloo eenyɛ efee ake, "ni tseɔ no ni be shihile mli le kebaa shihile mli le." 4:18 *Sht. nɲm., "odumɔwu." 4:19 *Aloo "fo ni Sara fɔɔɔ."

hemokkeyeli; moŋ le, ehemokkeyeli le hā enā hewale, ni ewo Nyɔŋmɔ hie nyam **21** ni enā nɔmimaa kwraa ake nɔ ni Nyɔŋmɔ ewo he shi le, ebaanye efefe hu. **22** No hewo le, “abu no jale ahā le.”

23 Shi jeee le kɛke ehewo aŋma wiemoi ni ji, ‘abu no ahā le’ le, **24** shi moŋ wɔ meɪ ni abaabu no ahā wɔ le hu hewo, ejaake wɔheɔ mɔ ni tee wɔ-Nunɔtsɔ Yesu shi keje gbohii aten le wɔyeɔ. **25** Aŋɔ le ahā ye wɔtɔmɔi le ahewo, ni atee le shi ye jalɔi ni abaabu wɔ le hewo.

5 No hewo le, amrɔ nɛɛ ni atso hemokkeyeli nɔ abu wɔ jalɔi le, nyehāa wɔhāa toinɔle akāa he ahia wɔ ke Nyɔŋmɔ ten* ketsɔ wɔ-Nunɔtsɔ Yesu Kristo nɔ, **2** mɔ nɔ ni wɔtsɔ hemokkeyeli nɔ wɔnā gbe hu keba duromo ni wɔdamɔ mli amrɔ nɛɛ mli le; ni nyehāa wɔnyaa* ye Nyɔŋmɔ anunyam le he hienɔkamɔ le hewo. **3** Jeee no kɛke, shi moŋ nyehāa wɔnyaa* ye amanehulu amlɔ hu, ejaake wɔle ake amanehulu tseɔ shifimɔ kebaa; **4** shifimɔ hu tseɔ shihile ni Nyɔŋmɔ kpeleɔ nɔ kebaa; shihile ni Nyɔŋmɔ kpeleɔ nɔ hu tseɔ hienɔkamɔ kebaa, **5** ni hienɔkamɔ le hāaa mɔ nine anye shi;* ejaake atso mumɔ krɔŋkrɔŋ ni aŋchā wɔ le nɔ afɔse Nyɔŋmɔ suɔmɔ le awo wɔtsuii amlɔ.

6 Anɔkwa, be ni wɔkā he wɔji meɪ ni egbede le, Kristo gbo ehā eshafeelɔi ye be ni ato le mli. **7** Ejaake ekpakpa ko dani mɔ ko baagbo ehā jalɔ; shi ekole, mɔ ko baasomɔ ni egbo ehā gbɔmɔ kpakpa. **8** Shi Nyɔŋmɔ jiesɔ le dientse esuɔmɔ le yi ehāa wɔ, ake be ni wɔkā he wɔji eshafeelɔi le, Kristo gbo ehā wɔ. **9** No hewo le, amrɔ nɛɛ akɛni atso elā le nɔ abu wɔ jalɔi hewo le, wɔbaanye wɔnā nɔmimaa ake abaatsɔ enɔ ahere wɔyiwala keje mli-fu mli. **10** Ejaake kɛ be ni wɔji henyelɔi le, atso e-Bi le gbele le nɔ akpātā wɔ

5:1 *Aloo eenye efefe ake, “toinɔle ye wɔ ke Nyɔŋmɔ ten.” 5:2 *Aloo eenye efefe ake, “ni wɔnyaa.” 5:3 *Aloo eenye efefe ake, “shi moŋ wɔnyaa.” 5:5 *Aloo “wooo mɔ hiegbelɔi.”

ke Nyɔŋmɔ ten le, amrɔ nɛɛ ni akpātā wɔ ke le ten le, wɔbaanye wɔnā nɔmimaa ake abaatsɔ Kristo wala nɔ ahere wɔyiwala. **11** Jeee no kɛke, shi wɔmiinya ye Nyɔŋmɔ mli hu ketsɔ wɔ-Nunɔtsɔ Yesu Kristo nɔ, mɔ nɔ ni wɔtsɔ nɔ amrɔ nɛɛ wɔnā kpatamɔ le.

12 Ene hewo le, bɔ ni gbɔmɔ kome nɔ esha tso keba je le mli, ni gbele tso esha nɔ keba, ni no hā gbele tseɔe gbɔmeɪ fɛɛ, ejaake amɛ fɛɛ amefee esha le—. **13** Ejaake esha ye jen dani ake Mla le hā, shi kɛ mla be le, abuuu esha ashiii mɔ ko. **14** Kɛle gbele ye mantse keje Adam—mɔ ni je mɔ ni baaba le—nɔ kebashi Mose nɔ, eye meɪ po ni efeko esha ni tamɔ Adam mlatɔmɔ le anɔ.

15 Shi nɔkeeno le tamɔɔ tɔmɔ le. Ejaake kɛ gbɔmɔ kome tɔmɔ hewo ni meɪ pii gboi le, bele Nyɔŋmɔ duromo le ke enɔkeeno le ke agbene hu duromo le nɔ atso gbɔmɔ kome ni ji Yesu Kristo nɔ akehā le fa keteke nɔ* hā meɪ pii! **16** Agbene hu, nibii ni je duromo keeno le mli keba le ye srɔto ye nibii ni je esha ni gbɔmɔ kome le fee le mli keba le he. Ejaake nɔ ni je tɔmɔ kome le he kojomɔ le mli keba ji fɔbuu, shi nɔkeeno ni nyie tɔmɔi pii aseɛ keba ji ake abu meɪ jalɔi. **17** Ejaake kɛ mɔ kome tɔmɔ le hewo je ni gbele tso nakai mɔ kome le nɔ ye mantse le, wɔbaanye wɔnā nɔmimaa ake meɪ ni nāa duromo nɔ fa keteke nɔ le ke jale ake duromo keeno nɔ fa keteke nɔ le baatsɔ mɔ kome ni ji Yesu Kristo le nɔ aye nɔ ake mantsemeɪ ye wala mli!

18 No hewo le, agbene, bɔ ni atso tɔmɔ kome nɔ abu gbɔmeɪ srɔtoi fɛɛ fɔ le, nakai nɔŋɔ hu ketsɔ bambuu nifeemɔ kome nɔ le, aabu gbɔmeɪ srɔtoi fɛɛ jalɔi kehā wala. **19** Ejaake bɔ ni gbɔmɔ kome le toigbele le hā meɪ pii tso mɔ eshafeelɔi le, nakai nɔŋɔ hu gbɔmɔ kome le toiboo le baahā meɪ pii atso mɔ jalɔi. **20** Agbene, Mla le ba see mli koni tɔmɔ aya nɔ afa. Shi he ni esha fa ye le, duromo fa keteke nɔ babao ye jemɛ. **21** Mɛɛ yinɔto hewo? Koni bɔ nɔŋɔ ni esha ke gbele ye man-

5:15 *Aloo “fa keteke nɔ babao.”

tse le, nakai nɔŋŋ duromɔ hu atso jale nɔ aye mantse keya naano wala mli kɛtso wa-Nunɔtsɔ Yesu Kristo nɔ.

6 Te wɔkɛɛ tɛŋŋ? Ani esa ake wɔya nɔ wɔhi esha mli, koni duromɔ aya nɔ afa? **2** Dabida! Akeni wɔgboi ye esha gbefan hewɔ le, te aafee tɛŋŋ ni wɔya nɔ wɔhi mli lolo le? **3** Aloo nyeeleee ake wɔ mei fɛɛ ni abaptisi wɔ awo Kristo Yesu mli le, egbele le mli abaptisi wɔ awo? **4** No hewɔ le, atso bap-tisimo ni abaptisi wɔ awo egbele le mli le nɔ afu wɔ kɛ le fɛɛ, bɔ ni afee ni, bɔ ni atso Tse le anunyang le nɔ atee Kristo shi keje gbohii atɛŋ le, wɔ hu nakai nɔŋŋ esa ake wɔnyie ye wala hee mli. **5** Keji wɔ kɛ le efɛe ekome ye gbele ni tamɔ enɔ le mli le, bɔ fɛɛ bɔ ni fee le, wɔ kɛ le baafee ekome ye shitee ni tamɔ enɔ le mli hu. **6** Ejaake wɔle ake akala wɔsuban* momo le akpete tso janŋ le he kefata ehe, koni wɔgbɔmɔtso ni esha yɔɔ he le afee nɔ ni be hewale ko, koni wɔkaya nɔ wɔfee esha nyɔji dɔŋŋ. **7** Ejaake kɛ mɔ ko gbo le, abuo le bem kejeɔ ehe esha le mli.*

8 Kefata he le, kɛ wɔ kɛ Kristo egbo le, wɔheɔ woyɔɔ ake wɔ kɛ le baahi shi hu. **9** Ejaake wɔle ake Kristo le, amɔ nɛɛ ni atee le shi keje gbohii atɛŋ le, egbon dɔŋŋ; gbele yɛŋ enɔ nunɔtsɔ dɔŋŋ. **10** Ejaake gbo ni egbo le, egbo ehɔ esha* shi kome nyɔŋlo, shi ni ehie kɔ nɛɛ, Nyɔŋmɔ ehie kɔ hɔ. **11** Nakai nɔŋŋ nyɛ hu, nyɛbua nyɛhe ake mei ni egboi ye esha gbefan, shi nyehie kamo hɔ Nyɔŋmɔ ye Kristo Yesu mli.

12 No hewɔ le, nyekahɔa esha yaa nɔ eyɛɔ mantse ye nyɛgbɔmɔtsei ni baagboi le amlɔ nɔ nyɛbo nyɛgbɔmɔtsei le akɔnɔɔ le atoi. **13** Asan nyekayaa nɔ nyɛŋɔa nyɛgbɔmɔtsei le* nyehɔa esha ake nii ni ejaaa le atawuu nii, shi nyɛŋɔa nyɛhe nyehɔa Nyɔŋmɔ ake mei ni hie etsɛ keje gbohii atɛŋ, ni agbene hu, nyɛŋɔa nyɛgbɔmɔtsei le* nyehɔa Nyɔŋmɔ ake jale tawuu nii.

6:6 *Sht. ŋm., “wɔgbɔmɔ.” 6:7 *Aloo “ajieɔ le kejeɔ ehe esha le mli; ake ehe esha le faa le.” 6:10 *Ni tsoɔ ake, koni ekɛjie esha keya. 6:13 *Sht. ŋm., “nyeheni le.”

14 Ni esaaa ake esha yeɔ nyɛnɔ nunɔtsɔ, ejaake nyɛbe mla shishi, shi mon duromɔ shishi nyeyɔɔ.

15 Bele, meni ekonŋ? Ani esa ake wɔfee esha akeni wɔbe mla shishi, shi mon duromɔ shishi wɔyɔɔ le hewɔ? Dabida! **16** Ani nyeeleee ake kɛ nyɛŋɔ nyɛhe nyehɔ mɔ ko ake nyɔji nɔ boɔ le toi le, nyɛji mɔ ni nyɛboɔ le toi le nyɔji, esha ni ke mɔ yaa gbele mli le nyɔji jio, toiboo ni ke mɔ yaa jale mli le nyɔji jio? **17** Shi shidaa ahɔ Nyɔŋmɔ ake tsutsu le, esha nyɔji ji nyɛ, shi nyɛje nyɛtsui mli nyɛbo tsoɔmɔ hɛnɔ nɛɛ ni aŋ nyɛ awo mli le toi. **18** Heɛ, akeni ahɔ nyɛye nyɛhe keje esha dɛŋ hewɔ le, nyɛtsɔmɔ jale nyɔji. **19** Bɔ ni gbɔmɔ wioɔ miwioɔ nɛɛ ye nyeheloo le gbɛde-mɔ le hewɔ; ejaake bɔ ni nyɛŋɔ nyɛgbɔmɔtsei le ahenii le ake nyɔji nyehɔ muji nii ke mlatɔmɔ ni ke mɔ yaa mlatɔmɔ mli le, nakai nɔŋŋ amɔ nɛɛ nyɛŋɔa nyɛgbɔmɔtsei le ahenii le ake nyɔji nyehɔa jale ni ke mɔ yaa kɔŋkɔŋfeemɔ mli. **20** Ejaake be ni nyɛji esha nyɔji le, nyɛye nyɛhe keje jale dɛŋ.

21 Bele, mɛɛ yibii nyewo ye nakai be le mli? Nibii ni amɔ nɛɛ efɛɔ nye hiegbɛle. Ejaake nakai nibii le anaagbee ji gbele. **22** Shi amɔ nɛɛ nɔ ahɔ nyɛye nyɛhe keje esha dɛŋ ni nyɛtsɔmɔ Nyɔŋmɔ nyɔji nɛɛ, nyemiiwo nyeyibii ye kɔŋkɔŋfeemɔ gbɛ nɔ, ni enaagbee ji naano wala. **23** Ejaake esha dɛŋ nyɔmɔwoo ji gbele, shi nɔkeeno ni Nyɔŋmɔ kehɔa ji naano wala ketsɔ Kristo Yesu, wa-Nunɔtsɔ le nɔ.

7 Nyemimeɛ, ani nyeeleee (ejaake mei ni le mla mikewioɔ le) ake Mla le yeɔ gbɔmɔ nɔ nunɔtsɔ gbii abɔ ni eyɔɔ wala mli le? **2** Ake nɔkwemɔnɔ le, yoo ni yɔɔ wu le, mla efi le ekpete ewu he, gbii abɔ ni ewu le yɔɔ wala mli le; shi kɛ ewu le gbo le, ajie le keje ewu le mla le shishi. **3** Bele, gbii abɔ ni ewu le yɔɔ wala mli le, kɛ etsɔ nuu kroko nɔ le, abaatse le yoo gbalafitelɔ. Shi kɛ ewu le gbo le, eye ehe keje ewu le mla le shishi, ni no hewɔ le, kɛ etsɔ nuu kroko nɔ le, ejeeɛ yoo gbalafitelɔ.

4 No hewɔ ɛ, minyemimeɪ, atso Kristo ɛ gbɔmɔtso ɛ no ahā nyɛ hu nyɛgbɔi yɛ Mla ɛ gbɛfan, koni nyɛtso- mɔ mɔ kroko nii, mɔ ni atee ɛ shi keje gbɔhii atɛn ɛ, koni wɔwo yibii wɔhā Nyɔŋmɔ. 5 Ejaake be ni wɔhi shi yɛ heloo naa ɛ, eshai ahe akɔŋɔ ni Mla ɛ tsɛ hie ɛ tsu nii yɛ wɔgbɔmɔtsei ɛ* amlɪ koni wɔwo yibii wɔhā gbele. 6 Shi amɔ nɛɛ, ajie wɔ keje Mla ɛ shi-shi, ejaake wɔgbɔi yɛ nakai no ni tsɪ wɔnaa ɛ gbɛfan, koni wɔtso mɔmɔ ɛ no wɔtsɔmɔ nyɔji yɛ gbɛ hee no, shi jee yɛ gbɛ momo ɛ no, yɛ mla ni anɔma ɛ naa.

7 Bele, te wɔkɛɛ tɛŋŋ? Ani Mla ɛ esha ni? Dabida! Anɔkwa, kejee Mla ɛ kule, mileee esha. Ake nɔkwemɔmɔ ɛ, eji Mla ɛ ekɛɛɛ ake: “Esaaa ake ohie kɔŋ nii anɔ” kule, mileee no ni ji hiekwɔ. 8 Shi esha tso kitā ɛ no enā hegbe ketee hiekwɔi srɔtoi fɛɛ shi yɛ mimli, ejaake kɛ mla be ɛ, esha hu egbo. 9 Anɔkwa, mi ɛ mihi shi pɛŋ ni mibe mla. Shi be ni kitā ɛ ba ɛ, esha hie tsɛ ekɔŋŋ, shi mi ɛ migbo. 10 Ni kitā ni akehā koni eke mɔ aya wala mli ɛ, mina ake eke mɔ yaa gbele mli. 11 Shi esha tso kitā ɛ no enā hegbe kelaka mi, ni etsɔ no no egbe mi. 12 No hewɔ ɛ, Mla ɛ yɛ krɔŋ-krɔŋ, ni kitā ɛ yɛ krɔŋkrɔŋ ni eja ni eji no kpakpa.

13 No hewɔ ɛ, ani no kpakpa ɛ ni hā migbo ɛ? Dabida! Shi esha mɔŋ ni, koni no atso ake esha miitso no kpakpa ɛ no eetse gbele eehā mi, koni ketsɔ kitā ɛ no ɛ, esha aje kpo fanŋ ake no ko ni ehiii kwraa. 14 Ejaake wɔle ake Mla ɛ je mumɔŋ, shi mi ɛ, helɔŋ gbɔmɔ ji mi, ni ahɔ mi awo esha shi-shi. 15 Ejaake minuuu no ni mifeɔ ɛ shishi. Ejaake no ni misumɔmɔ ɛ, jee no mifeɔ, shi no ni minyɛɔ ɛ, no mɔŋ mifeɔ. 16 Shi kɛ no ni misumɔmɔ ɛ mɔŋ mifeɔ ɛ, mikpeɔ no ake Mla ɛ hi. 17 Shi amɔ nɛɛ, jee mi mifeɔ no dɔŋŋ, shi mɔŋ esha ni hio mimli ɛ ni feɔ. 18 Ejaake mile ake yɛ mimli, ni tso ake, yɛ miheloo ɛ mli ɛ, no kpakpa ko be jɛmɛ; ejaake mishwɛɔ

ake mafeɛ no ni hi mɔŋ, shi mibe nyɛ- mɔ ɛ ni mikebaafeɛ no ni mishwɛɔ ɛ. 19 Ejaake ekpakpa ni misumɔmɔ ɛ, mifeɛ, shi no gbonyo ni misumɔmɔ ɛ, no mɔŋ mifeɔ. 20 Bele, kɛ no ni misumɔmɔ ɛ mɔŋ mifeɔ ɛ, jee mi mifeɔ no dɔŋŋ, shi mɔŋ esha ni yɔŋ mimli ɛ ni feɔ.

21 Bele, minaa mla nɛɛ yɛ migbɛ- fan ake: Kɛ miitaa mafeɛ no ni ja ɛ, no gbonyo mɔŋ kpɛɛ mihe. 22 Mi- mligbe gbɔmɔ ɛ nāa Nyɔŋmɔ mla ɛ he miisheɛ jogbanŋ, 23 shi minaa mla kroko yɛ migbɔmɔtso ɛ mli* ni wɔo shio mijwɛŋmɔ mla ɛ, ni eŋɔ mi nom ehāa esha mla ni yɔŋ migbɔmɔtso ɛ mli* ɛ. 24 Gbɔmɔ ni nii yɔŋ mɔmɔ ji mi! Namɔ baajie mi keje gbɔmɔtso ni tseɔ neke gbele nɛɛ ehāa mi ɛ dɛŋ? 25 Shidaa ahā Nyɔŋmɔ ketsɔ Yesu Kristo, wɔ-Nuntsɔ ɛ no! No hewɔ ɛ, mi dɛŋtse mike mijwɛŋmɔ etsɔ Nyɔŋmɔ mla ɛ nyɔŋ, shi mike miheloo etsɔ esha mla ɛ nyɔŋ.

8 No hewɔ ɛ, mei ni ke Kristo Yesu efee ekome ɛ be fɔbuu ko. 2 Ejaake mɔmɔ ɛ mla ɛ ni hāa wala yɛ Kristo Yesu mli ɛ ehā nyeye nyɛhe keje esha mla ɛ ke gbele mla ɛ dɛŋ. 3 No ni Mla ɛ nyɛɛɛ afee yɛ gbedemo ni heloo ɛ ehā egbede ɛ hewɔ ɛ, Nyɔ- ŋmɔ tso ɛ dɛŋtse e-Bi ɛ ni etsu keba yɛ su ni tamɔ esha heloo su mli ke agbene hu yɛ esha hewɔ ɛ no efee, ni ekebu esha fɔ yɛ heloo ɛ mli, 4 koni Mla ɛ mli jale taomɔ nii ɛ aba mli yɛ wɔ mei ni wɔnyieɛ yɛ heloo ɛ naa, shi mɔŋ wɔnyieɔ yɛ mɔmɔ ɛ naa ɛ anɔ. 5 Ejaake mei ni hio shi yɛ heloo ɛ naa ɛ ke amɛwɛŋmɔ maa heloo ɛ nibii anɔ, shi mei ni hio shi yɛ mɔmɔ ɛ naa ɛ ke amɛwɛŋmɔ maa mɔmɔ ɛ nibii anɔ. 6 Ejaake jwɛŋmɔ ni ake- maa heloo ɛ no ɛ, gbele ni, shi jwɛŋ- mɔ ni akemaa mɔmɔ ɛ no ɛ, wala ke toinjɔle ni; 7 ejaake jwɛŋmɔ ni ake- maa heloo ɛ no ɛ ji nyɛɛ ni anyɛɔ Nyɔ- ŋmɔ, ejaake heloo ɛ eŋɔkɔ ehe ewoo Nyɔŋmɔ mla ɛ shishi, ni asan enyɛŋ efee nakai tete. 8 No hewɔ ɛ, mei ni

nyieo ye heloo le naa le nyeee Nyohmo hie amesa.

9 Shi ké Nyohmo mumo le hio nyemli lœleŋ le, no le nyenyiee ye heloo le naa, shi moŋ nyenyieo ye mumo le naa. Shi ké mo ko be Kristo mumo le, bele mo le jee Kristo no. **10** Shi ké Kristo ke nye efee ekome le, no le gbomotso le egbo ye esha hewo, shi mumo le ji wala ye jalœ hewo. **11** Agbene, keji mo ni tee Yesu shi keje gboghii aten le hio nyemli le, mo ni tee Kristo Yesu shi keje gboghii aten le baatsɔ emumo ni hio nyemli le no ehã nyegbomotsei ni baagboi le hu wala.

12 No hewo le, agbene, nyemime, sɔ kã wɔko, shi ejeee heloo le he sɔ ni bjo ni wɔhi shi ye heloo le naa; **13** ejaake ké nyehi shi ye heloo le naa le, bo fee bo ni fee le nyebaagboi; shi ké nyetsɔ mumo le no nyegbe gbomotso le nitsumo le, nyehie baakamo. **14** Ejaake mei fee ni Nyohmo mumo le kpalaã ame le, ameji Nyohmo bii lœleŋ. **15** Ejaake jeee nyohyeli mumo ni hã asheo gbeyei ekonŋ le nyenã, shi moŋ nyenã biatsɔmo mumo, ni ji mumo ni hã wɔbɔlɔo ake: "Aba,* Ataa!" le. **16** Mumo le dientsœ ke wɔmumo le yeo odase ake Nyohmo bii ji wɔ. **17** Bele, ké bii ji wɔ le, niyelɔi hu ji wɔ—anokwa, Nyohmo niyelɔi, ke Kristo nanemei niyelɔi—shi ja wɔ ke le efee ekome kena no dã, koni awo wɔ ke le fee hie nyam hu.

18 Ejaake misusuo ake ké ake amanehului ni wɔnaã amro nee to anu nyam ni abaaŋie kpo ye wɔmlœ le he le, nomei jeee no ko kwraa. **19** Ejaake bo ni le ke miishœ kpele miime Nyohmo bii le akpojiemo le. **20** Ejaake anɔ bo ni le awo yaka ni ashishi, jeee ame dientsœ amesuo mo naa, shi moŋ ye mo ni ŋɔ ame ewo shishi le suɔmo naa, ye hienokamo mli **21** ake abaahã bo ni le dientsœ hu aye amehe keje fitemo nyohyeli mli ni amenã Nyohmo bii le anu nyam heyeli le. **22** Ejaake wɔle ake bo ni le fee feo ekome keyaa no amekẽmo ni amehe jaraã ame kebashii amro nee.

23 Jeee no keke, shi moŋ wɔ dientsœ hu ni wɔyɔko klenklen yibii, ni ji mumo le, hœe, wɔ dientsœ hu wɔkẽmo ye wɔmli, ni ye nakai be le mli noŋŋ le wɔmiime waa kehã bii ni wɔbaatsɔmo le, ni ji kpomo ni abaatsɔ kpomoko le no akpɔ wɔ keje wɔgbomotsei le amlœ le.

24 Ejaake ahere woyiwala ye hienokamo nee mli; shi hienokamo ni anaã le, ejeee hienokamo, ejaake ké gbomo na no ko le, ani ehie kãa nakai no le no?

25 Shi ké wɔhie kã no ni wɔnaã le no le, wɔke shifimo yaa no wɔmœ nakai no le ke miishœ kpele.

26 Nakai noŋŋ mumo le hu yeo ebuaã wɔ ye wɔgbodemɔi le amlœ; ejaake no ni esa ake wɔsɔle wɔbi taake ehe hiaã ake wɔfee le, wɔleee, shi moŋ mumo le dientsœ ke wɔkẽmo mo ni ejeko kpo* le kpaa fai ehã wɔ. **27** Shi mo ni taoo tsuii amlœ le le no ni mumo le tsɔo le,* ejaake ekpaa fai ehã mei kɔŋkɔŋŋ le ye Nyohmo suɔmo naa.

28 Wɔle ake, Nyohmo hãa enitsumo le fee ke amehœ kpãã gbee kehã mei ni sumo Nyohmo le, mei ni atse ame ye eyiŋtoo naa le ahilekehamo; **29** ejaake mei ni ekpele ameno klenklen le, etsɔ hie ekpe mli eto hu ake amesu baatamo e-Bi le no le, koni e-Bi le afee kromobi ye nyemime pii aten. **30** Kefata he le, mei ni etsɔ hie ekpe mli eto ye amehœ le ji mei noŋŋ ni etse ame le; ni mei ni etse ame le noŋŋ ji mei ni ebu ame jalɔi le. Naagbee le, mei ni ebu ame jalɔi le noŋŋ ji mei ni ewo amehie nyam le.

31 Bele, meni wɔkœe ye nibii nee ahe? Ké Nyohmo ye wɔgbefan le, namo baate shi awo wɔ? **32** Ké ekamaã wɔ le dientsœ e-Bi le, shi moŋ enɔ le ehã ye wɔ fee wɔhewo le, ani le ke e-Bi le fee enɔ ni kibii krokomei fee amehã wɔ tsuaa? **33** Namo ke sane baafɔ mei ni Nyohmo ehala le anɔ? Nyohmo ji mo ni buo ame jalɔi. **34** Namo baabu ame fɔ? Kristo Yesu ji mo ni gbo le, hœe, shi no ni fe no le, mo ni atee le shi ni yɔko Nyohmo ninejurɔ ko, ni kpaa fai hu ehã wɔ le.

8:15 *Aramaik wiemo ni shishi ji "Mitse!"

8:26 *Aloo "ni wɔwieko." 8:27 *Aloo "le mumo le yiŋtoo; jweŋmo."

35 Namɔ baatse wɔ keje Kristo le suɔmɔ le he? Amanehulu loo hejaram loo yiwa loo hɔmɔ loo yayai nyiem loo oshara loo klante? 36 Tamɔ bɔ ni anjma le, ake: “Bo ohewo le agbeɔ wɔ gbi muu fɛɛ; abu wɔ ake gwanɛnɛ ni ayaagbe amɛ.” 37 Shi ye nibii nɛɛ fɛɛ mli le, wɔwɔɔ mɔ ni sumɔ wɔ le nɔ wɔyɛ kunim kwraa. 38 Ejaake miye nɔmimaa ake gbele jio, wala jio, nwei-bɔfoi jio, nɔyeli jio, nibii ni yɔ amɔ nɛɛ jio, nibii ni baaba le jio, hewalei jio, 39 nwei jio, shishi jio, loo bɔɔ ni le amlɔ nɔ kroko jio, nyɛn atse wɔ keje Nyɔɔmɔ suɔmɔ ni yɔɔ Kristo Yesu, wɔ-Nyɔɔtɔ le mli le he.

9 Miiwie anɔkwale ye Kristo mli; mialeɛe, ejaake mihenilee yeɔ mi odase ye mumɔ kraɔkraɔ mli, 2 ake miye awereho babaɔ ni minuɔ dɔle ni sɛɛ efooo he ye mitsui mli. 3 Ejaake miná ni kule atse mi diɛntse keje Kristo le he ake mɔ ni alomɔ le ye mi-nyemimeɔ ni ji miwɛkumɛi ye heloo gbɛfan le anajian, 4 mei ni ji Israel-bii le. Amenɔ ji biiaɔsɔmɔ le ke anu-nyam le ke kraɔmɔɔ le ke Mla le ke-hámɔ le ke sɔɔmɔ kraɔnɔ le ke shiwoi le. 5 Amenɔ ji tsemɛi le, mei amlɔ hu ni Kristo le je keba ye heloo gbɛfan le. Ajie Nyɔɔmɔ, mɔ ni ta nii fɛɛ nɔ le, yi keya naanɔ. Amen.

6 Shi no etsɔɔmɔ ake Nyɔɔmɔ wie-mɔ le efee yaka. Ejaake jeeɛ mei fɛɛ ni je Israel mli le ji “Israel” lɛɛɛn. 7 Asan jeeɛ akɛni Abraham seshi* ji amɛ hewo le, bii ji amɛ fɛɛ; shi mon, “Mɔ ni abaatse le ake oshɛi” le baa-je Isak mli.” 8 No ji ake, jeeɛ heloo-naa bii le ji Nyɔɔmɔ bii lɛɛɛn, shi shi-woo naa bii le mon abuɔ ake seshi* le. 9 Ejaake shiwoo wiemo le nɛ: “Ye neke be nɛɛ mli le maba ni Sara baaná binuu.” 10 Jeeɛ no be le mli keke, shi mon be ni Rebeka ke wɔtse Isak kome le ná háaji musu le hu; 11 ejaake be ni anáko afɔ amɛ ni ametsuko nɔ kraɔka ko loo nɔ fɔn ko le, bɔ ni afee ni Nyɔɔmɔ yinɔto ye halamo le he le akadamo nitsumɔɔ anɔ, shi mon

9:7, 8 *Sht. nɛm., “dumɔwu.” 9:7 #Sht. nɛm., “odumɔwu.”

eya nɔ edamɔ mɔ ni tɛɛɔ mɔ le nɔ le, 12 akɛɛ yoo le ake: “Onukpa le baatso nyɔn ehá gbekɛ le.” 13 Tamɔ bɔ ni anjma le, ake: “Yakob le, misumɔ le, shi Esau le, minye le.”

14 Bele, te wɔɔkɛ tɛnɛn? Ani Nyɔɔmɔ yeɔ sane ko ni ejaaa? Dabida! 15 Ejaake ekɛɛ Mose ake: “Mana mɔ fɛɛ mɔ ni misumɔ ake mana le mɔbɔ le mɔbɔ, ni majie musuntsole kpo matsɔɔ mɔ fɛɛ mɔ ni misumɔ ake majie musuntsole kpo matsɔɔ le le.” 16 No hewo le, agbɛnɛ, edamɔɔ nɔ ni mɔ shwɛɔ aloo mɔ le mɔdɛnɔɔ nɔ,* shi mon edamɔ Nyɔɔmɔ, mɔ ni naa mɔbɔ le nɔ. 17 Ejaake nɔmale le kɛɛ Farao ake: “Enɛ nɔnɔ hewo mihá otee nɔ ohi shi le: koni matsɔɔ onɔ majie mihewale kpo matsɔɔ, koni mahá ajaje migbéi le ye shikɔnɔ le nɔ fɛɛ.” 18 No hewo le, agbɛnɛ, mɔ fɛɛ mɔ ni esumɔ ake ena le mɔbɔ le, le mɔbɔ enaa, shi mɔ fɛɛ mɔ ni esumɔ ake enɛ le gbe ni ekpɔlinɔ etsui le, le enɛmɔ le gbe ni ekpɔlinɔ etsui.

19 No hewo le, obaakɛɛ mi ake: “Meni hewo eshwaa mɔ* lolo? Ejaake namɔ baanye ate shi awo esumɔnaa nii le?” 20 Shi bo gbɔmɔ, namɔ ji bo ni okɛ Nyɔɔmɔ kanɛɔ? Ani nɔ ni ashɔ le baakɛɛ mɔ ni shɔ le le ake: “Meni hewo oshɔ mi neke?” 21 Meni? Ani gbeshɔ le be hegbe ye sɔ le nɔ ake eke sɔ ni akpɔɔ kome le nɔnɔ eko baashɔ kukwei* ko ni hie yɔɔ nyam, ni eke eko hu ashɔ kukwei* ko ni hie be nyam? 22 Bele, ké Nyɔɔmɔ sumɔ ake ejie emlifɔ kpo ni ehá ale ehewale le, ni eto etsui shi waa ehá mlifɔ kukwei* ni sa hiekpatamɔ le hu? 23 Ni keji efee enɛ bɔ ni afee ni ehá ale enunyam fale ye mɔbɔnale kukweii* ni etsɔ hie esaa eto kehá anunyam le anɔ le, 24 ni tsɔɔ ake, wɔ mei ni etse le, jeeɛ keje Yudafoi le atɛn keke, shi mon keje jenmaji le hu atɛn le, no hu? 25 Tamɔ bɔ pɛ ni ekɛɛ hu ye Hoshea wolo le mli le, ake: “Matse mei ni jeeɛ

9:16 *Sht. nɛm., “edamɔɔ mɔ ni shwɛɔ le nɔ, ni asan edamɔɔ mɔ ni jɔɔ foi le nɔ.” 9:19 *Aloo “etaoɔ mɔ he tɔmɔ.” 9:21, 22 *Aloo “gbé.” 9:23 *Aloo “gbéi.”

mimei le ake 'mimei,' ke yoo ni asu-moo le le ake, 'misuoo'; **26** ni he ni akee ame ye ake, 'Nyejee mimei le,' jeme nonn abaatse ame ake 'Nyonmo hiekaalo le bii' ye."

27 Kefata he le, Yesaia boloo ye Israel hewo ake: "Eye mli ake Israel-bii le ayi fa tamoo nshonaa shia mon, shi mei ni eshwe le keke yiwala abaa-hera. **28** Ejaake Yehowa* baaha mei abu ameha akontaa ye shikpon le no, ebaagbe naa ni ebaafo le kuku."**29** Agbene hu, taake Yesaia gba le: "Eji Yehowa,* taiatse le, shiii sheshi" ko ehāaa wo kule, wotsoom tamoo Sodom pepere, ni wofee tamoo Gomora."

30 Bele, te wookee ten? Ake, eye mli ake jennmajianbii le ediii jale see mon, shi amenine she jale, ni ji jale ni je hemokoyeli mli le no; **31** shi Israel le, eye mli ake edio jale mla see mon, shi esheee nakai mla le he. **32** Meni hewo? Ejaake ametsoo hemokoyeli no amediii see, shi mon amedi see oookee edamo nitsumoo ano. Ametere "temo te" le; **33** tamoo bo ni anma le, ake: "Naa! mike temo te ko ke nanetoomo tesaa ko miinme shi ye Zion, shi mo fee mo ni naa no mli hemokoyeli le, enine enyey shi."

10 Nyemimei, ye anokwale mli le, no ni mitsui shweo ke fai ni mike hiedoo kpa Nyonmo mihāa ame ji ake, ahara ameyiwala. **2** Ejaake miyeo ameha odase ake amehie doo ye Nyonmo he mon, shi jee ye ni-lee kroye naa. **3** Akeni ameleee Nyonmo jale le shi amemiitaa ni ameto ame dientse ameno shishi hewo le, ameyoo ameha amewoo Nyonmo jale le shishi. **4** Ejaake Kristo ji Mla le naagbee, koni mo fee mo ni jio hemokoyeli kpo le anā jale.

5 Ejaake Mose nma ye jale ni je Mla le mli le he ake: "Gbomo ni yoo ni-bii nee ano le baahi shi ye nibii nee ahewo." **6** Shi jale ni je hemokoyeli mli le keo ake: "Kaake ye otsui

mli ake, 'Namoo baakwo keya nwei?' ni tsoo ake, koni eyaoo Kristo ke-kpeleke shi, **7** aloo, 'Namoo baakpeleke shi keya bo kwonkwon le mli?' ni tsoo ake, koni eyaoo Kristo keje gbohii atey keba." **8** Shi mon te ekeo ten? "Wiemoo le benke bo, eye bo dientse odoo mli ke bo dientse otsui mli"; no ji hemokoyeli he "wiemo le" ni woshio le. **9** Ejaake ke oke onaabu jaye otsoo ake, Yesu ji Nuntsoo, ni ojio hemokoyeli kpo ye otsui mli ake Nyonmo tee le shi keje gbohii atey le, abaahe oyiwala. **10** Ejaake tsui akejio hemokoyeli kpo kesho jale he, shi naabu akeja-jeo atsoo kesho yiwalaheremo he.

11 Ejaake nmale le keo ake: "Mo ko mo ko be ni naa hemokoyeli ye emli ni nine baanye shi." **12** Ejaake sroto ko be Yudafonyo ke Helanyo ten. Nuntsoo kome ta nii fee no, ni niatse hu ji le hā* mei fee ni boo tsoo le le. **13** Ejaake "mo fee mo ni boo tsoo Yehowa* gbē le, abaahe eyiwala." **14** Shi te amebaafee ten ameb o ametse mo ni amenāko hemokoyeli ye emli le? Ni asan te amebaafee ten amenā hemokoyeli hu ye mo ni amenuko ehe sane le mli le? Ni asan te amebaafee ten amenu hu ké mo ko be ni baashie? **15** Ni asan te amebaafee ten ameshie hu ké atsuko ame? Tamoo bo ni anma le, ake: "Kwe bo ni mei ni jajeo nibii kpakpai ahe sane kpakpa le anaji yoo feo hā!"

16 Kēle, jee ame fee ameb o sane kpakpa le toi. Ejaake Yesaia kee ake: "Yehowa,* namo enā hemokoyeli ye no ni anu ye wnaa le mli?"**17** No hewo le, hemokoyeli nyieo no ni anuo le see kebaa. Ni no ni anuo le hu tsoo Kristo he wiemo le no kebaa. **18** Shi miibi ake, Ani nu amenuu? Dabida, anokwa, "amegbee jije ketee shikpon le no fee, ni amesane le she shikpon le naagbeehe le." **19** Shi miibi ake, Ani le Israel leee? Klenklen le, Mose kee ake: "Matsoo mei ni jee jennan ko no mahā nyeye awuna; matsoo jennan ko ni leee nii no mahā nyemli afu waa."

9:28, 29; 10:13, 16 *Kwemo Wiemoi Titrii Amligbalamo le. 9:28 #Aloo #ebaatsa he nii oya. 9:29 #Sht. nm., "dumowu."

10:12 *Aloo "eder kpo hāa." 10:16 #Aloo "ye womaniebo le mli?"

20 Ni Yesaia fee ekāa babao ni ekēe: “Mei ni taooo mi le na mi; mei ni biii mishi le bale mi.” **21** Shi ewie Israel he ake: “Gbi muu fēe le, migbeo minijar mihāa maŋ toigboloi ke kuentiloi le.”

11 Bele, miibi ake, ani Nyozŋmɔ ekpoo emei le? Dabida! Ejaake mi hu Israelnyo ji mi, ni miye Abraham seshi* le ke Benjamin weku le mli. **2** Nyozŋmɔ kpooko emei ni ekpele amenɔ klenklen le. Ani nyeleee nɔ ni ŋmale le keo ye Elia he, be ni ekpa Nyozŋmɔ fai ni ewie eshi Israel le? **3** “Yehowa,* amegbe ogbaloi le, amewule ofoleshaa latei le ameshwie shi, ni eshwe mikome too, ni amrɔ nēe, amemiitao amenɔ miwala.”# **4** Kēle, meni Nyozŋmɔ kēe le? “Mishi hii akpei kpawo mihā mihe, hii ni ke amenakutsei kulako shi amehāko Baal.” **5** No hewo le, nakai nɔŋŋ neke be nēe mli hu le, anā mei ni eshwe ní atso duro mɔ nɔ ahala amē. **6** Agbene, kē duro mɔ nɔ atso le, bele jee nitsumɔi anɔ atsoo dɔŋŋ; kejeee nakai le, duro mɔ le jee duromɔ dɔŋŋ.

7 Bele, te wɔkēe tɔŋŋ? Nɔ tuuntu ni Israel ke hiedoo taoo le, enine shēe nɔ, shi mei ni ahala le anine she nɔ. Mei ni shwe le ajwɛŋmɔ egbo, **8** tamɔ bo ni aŋma le, ake: “Nyozŋmɔ ehā eme wɔ ni tsii mumo,* hiŋmeii ni enaaa nii, ke toii ni nuuu nii kebasshi ŋmene gbi nēe nɔ.” **9** Agbene hu David kēe ake: “Hā amekpɔle le atso tsone ke akpa ke nanetɔtɔmɔ ke toigbalamɔ ahā amē. **10** Hā amehiŋmeii anɔ awo duŋ koni amekana nii, ni ohā amedo amemli daa nēe.”

11 No hewo le, miibi ake, Ani amēnane tɔtɔ ni amegbee shi kwraa? Dabida! Shi gbe fɔŋ ni ameko le etsɔ yiwalaheremɔ ehā jenmajianbii le, koni ehā ameye awuŋa. **12** Agbene, kē gbe fɔŋ ni ameko le hā je le ná nii, ni amenɔgbomɔ le hā jenmajianbii le ná

nii le, kē ameyibo le she le, kwe bo ni no baahā anā nii keteke nɔ!

13 Agbene mike nye ni nyeji jenmajianbii le miwiwe. Akeni miji jenmajii le abɔfo hewo le, miwo misɔmɔ le hie nyam* **14** ake aleeno manye mahā mi dienɔtse mimei* le aye awuŋa, ni mahere ameten mei komei ayiwala lo. **15** Ejaake kē sheremɔ ni ashere amē ashwie le tsoo kpatamɔ kehā je le, bele kē akpele amenɔ le, ani no etsɔŋ wala kemiiye gboghii aten? **16** Kefata he le, kē ma* le fā ni aŋ ahā ake klenklen yibii le ye kɔŋkɔŋ le, no le ma muu le fēe hu ye kɔŋkɔŋ; ni kē shishifā le ye kɔŋkɔŋ le, no le tso le niji le hu ye kɔŋkɔŋ.

17 Shi kē akumɔ tso le niji le ekomei, ni bo ni oji ŋa mli oliv tso le, ateo bo awo tso le niji ni shwe le mli ni onā oliv tso le shishifā le mli nii kpakpai le amli gbefanɔ le, **18** kaapupu ohe ye tso le niji le anɔ.* Shi kē opupu ohe ye amenɔ# le, kaimo ake jee bo ohie shishifā le, shi shishifā le moŋ hie bo. **19** Agbene, obaakee ake: “Akumɔ tso le niji le koni ateo mi awo tso le mli.” **20** Eji anɔkwale! Ejaake hemokoyeli ni amebe le hewo akumɔ amē le, shi bo le hemokoyeli hewo odamɔ shi le. Kaawó ohe nɔ, shi moŋ she nii gbeyei. **21** Ejaake kē Nyozŋmɔ ebaaa tso le dienɔtse niji le ayi le, bo hu eban oyi. **22** No hewo le, susumɔ Nyozŋmɔ mlihile ke etoigbalamɔ le fēe he. Egballa mei ni gbee shi le atoi, shi bo le, Nyozŋmɔ mlihile le baaya nɔ ahi onɔ keji otee nɔ ohi emlihile le mli; kejeee nakai le, bo hu abaafo bo ashe afɔ. **23** Ni amē hu, kē ameyaaa nɔ amehiii shi ake mei ni be hemokoyeli le, abaa-teo amē awo tso le mli, ejaake Nyozŋmɔ baanyē ateo amē awo mli ekonŋ. **24** Ejaake kē afo bo keje tso ni ji ŋa mli oliv tso ye bɔkso naa le he, ni ateo bo awo aboo mli oliv tso le mli, nɔ ko ni afɔkɔ feemɔ le, kwe bo ni ebaafee

11:1 *Sht. ŋm., “dumɔwu.” **11:3** *Kwemɔ Wiewmɔi Titrii Amligbalamɔ le. “Aloo “misusuma.” **11:8** *Enē tsoo ake, amenyēe ameyɔse Nyozŋmɔ yinɔto.

11:13 *Aloo “miwóo misɔmɔ le nɔ gojoo.” **11:14** *Sht. ŋm., “miheloo.” **11:16** *Ma ji nibii tamɔ abele, omɔ, ŋmaa, ke amehenɔi ni agbele ni ake nu efutu. **11:18** *Aloo “kaashwā ye niji le anɔ.” *Aloo “oshwā ye amenɔ.”

mleo ake abaateo mēneemei ni ji tso le niji dientse le awo oliv tso ni ji ame dientse amēno le mli ekonḡ!

25 Ejaake, nyemimeī, misumwawo ake mashiū nye neke teemwō sane kṛwḡkṛwḡ nēē nō, koni nyekabu nyehē hieshikaloi ye nye dientse nyehimēian; Israel fā ko jwēḡmō egbo keyashi jēḡmajianbii le ayibo le fēē baaba mli, **26** ni neke gbe nō abaa-tso ahere Israel fēē yiwala. Tamō bō ni aḡma le, ake: “Kṛōlō le* baaje Zion aba ni ebaahā nifeemōi ni wooo Nywḡḡmō hie nyam le aje Jakob he keya. **27** Ni enē ji kpanḡmō ni mi ke amē baakpan, be mli ni majie amehē eshai keya le.” **28** Anōkwa, ye sane kpa-kpa le gbefan le, henyeloi ji amē ye nye hewō; shi ye Nywḡḡmō halamō le gbefan le, asumwō amē ye ametsēmei le ahewō. **29** Ejaake Nywḡḡmō nikeenii le ke etsemō le jee nibii ni ebaashwa ehe ye he. **30** Ejaake tamō bō ni tsutsu ko le, nyēji Nywḡḡmō nō toigboloi, shi amro nēē, ana nye mōbō ye amētoigbele le hewō le, **31** nakai nōḡḡḡ agbene, mēneemei gbo toi, ni atso nō ana nye mōbō, koni amrō nēē amē dientse hu ana amē mōbō. **32** Ejaake Nywḡḡmō enamō amē fēē ameyi ewo toigbele mli, koni ena amē fēē mōbō.

33 Oo kwē bō ni nii ni Nywḡḡmō ywō le fa keteke nō, ke bō ni ehieshikamō ke nilee le mli kwō hā! Ekojomoi le, anyēēē shishi ana, ni egbei le hu, anyēēē sēē mo aja! **34** Ejaake “namō ebale Yehowa* jwēḡḡmō, aloo namō ebatsō enaawolō?” **35** Aloo, “namō etsō hie ehā le nō ko, ni kule esa ake ato le najian?” **36** Ejaake nibii fēē je eḡḡ, ni le enō ametsō amehiō shi, ni le nōḡḡḡ ameyō amehā. Le aḡḡ anu-nyam ahā keya naano. Amen.

12 No hewō le, nyemimeī, mike Nywḡḡmō musuntsolē le miikpa nye fai ake, nyēḡḡ nyēgbōmōtsei le nyehā ake afōle ni hie kā, ni ywō kṛwḡkṛwḡ, ni Nywḡḡmō kpeleō nō, ni nō baatso ake nyēke sōwō kṛwḡḡḡ miihā

11:26 *Aloo “Yiwalaherehō le.” **11:34; 12:11** *Kwemō Wiemōi Titrii Amligbalamō le.

le nyējwēḡḡmō. **2** Ni nyekahā shihile gbējianōtōo nēē* shōa nye dōḡḡ, moḡ le, nyetsakea nyehē ketso nyējwēḡḡmō ni nyēbaaya nō nyetsake le nō, koni nye dientse nyēnye nyēka nyēkwe ni nyēyōse nō ni ji Nywḡḡmō suawōnaa nii kpa-kpa ni ekpeleō nō ni hi kēwula shi le.

3 Ejaake miitsō duromō ni akeduro mi le nō miikee nyetēḡḡ mō fēē mō ake ekabu ehe tuutu fe bō ni sa ake ebucō ehe, shi moḡ esusu nii ahe bō ni baahā enā jwēḡḡmō ni sa, tamō bō ni Nywḡḡmō eḡḡ* hemōkeyeli ehā mō fēē mō le. **4** Ejaake tamō bō ni gbōmōtso kome ywō henii pii, shi henii le fēē tsuuu nitsumō kome le, **5** nakai nōḡḡḡ wō hu, eye mli ake wōyi fa moḡ, shi wōji gbōmōtso kome ni ke Kristo efēē ekome, ni wōji henii ni wōḡḡḡ mō fēē mō nō ji mō kroko le. **6** Bele, akeni esoro wōḡḡḡ mō fēē mō nīkee-nii ye duromō ni akeduro wō le naa hewō le, kē gbale ni le, nyehāa wōgbaa ye hemōkeyeli ni asusu ahā wō le naa; **7** aloo kē sōwō ni le, nyehāa wōhīēa sōwō nēē mli; aloo mō ni tsōwō nii le, ehie enitsōwōmō le mli; **8** aloo mō ni wōwō mēi hewale le,* ehie hewale ni ewōwō mēi[†] le mli; mō ni jaa nii[‡] le, efēē kē tsui kṛwḡḡḡ; mō ni kwēwō nii anō le,[§] efēē le jogbanḡḡ;[¶] mō ni naa mōbō le, eke miishēē afēē.

9 Nyēsūwōmō le, osato akahi mli. Nyehia efōḡ; nyekpētea ekpakra he. **10** Nyēdōdōa nyehē waa ye nyemimeī asūwōmō mli. Mō fēē mō atso hie eke woo ahā enaanyo.* **11** Nyēkafēa anihao,* moḡḡḡ le, nyēbōa nyehē mōḡḡḡ.[†] Nyehē adōa la ye mūmō le naa. Nyēsōmōa Yehowa* ake nyōji. **12** Nyenyaa ye hienōkamō le mli. Nyefia shi ye amanehulu mli. Nyehīēa sōlemō mli

12:2 *Aloo “yino nēē.” Kwemō Wiemōi Titrii Amligbalamō le. **12:3** *Aloo “esusu.” **12:8** *Aloo “mō ni wiewō tsōwō mēi le.” [†]Aloo “wiemō ni ewiewō etsōwō mēi.” [‡]Aloo “mō ni hāa nō ko keyēē ebuaa.” [§]Aloo “mō ni nyiēō hie le.” [¶]Aloo “efēē kē mōḡḡḡḡḡḡ.” **12:10** *Aloo “Mō fēē mō ke woo ahā enaanyo kṛwḡkṛwḡḡ.” **12:11** [†]Aloo “Nyekalilaa shi ye nyenitsumō mli.” [‡]Aloo “nyehīē adōa.”

daa. **13** Nyeke mei kṛṇkṛṇi le ajaa nii ni nyeyo le ye amehiamō nii anaa. Nyekoa gbōfeemo gbe le. **14** Nyeyaa nō nyeyoa mei ni waa nye yi le; nyeyoa ni nyekalomoa. **15** Nyeke mei ni nyaa le anyaa; nyeke mei ni fo le afoa.

16 Nyenaa mei krokomei tamō bō ni nyenaa nye diēntse nyehe le nṛṇṇ;* nyeke nyejwenṇō akamaa nibii wuji anō,* moṇ le, nyehāa nibii ni baa shi akpalaa nye. Nyekabua nyehe hiēshikalōi ye nye diēntse nyehinṇmeiian.

17 Nyekarṇa eṇṇ nyetoa mō ko mō ko eṇṇ najian. Nyesusua nii ni hi ye mei fēe asusumō naa* le he.

18 Ké aaahi le, nyegbefan le, nyefea bō fēe bō ni nyēaanye koni toinṇōle ahi nye kē mei fēe atēṇ. **19** Mei ni asumō, nyekatoa nye diēntse nyehe owele, shi moṇ nyehṇmea he nyehāa mlifu le;*

ejaake aṇma ake: “Minṇ ji oweletō le; mi mato najian, Yehowa^z kēe.”

20 Shi “ké hōmō miye ohenyelo le, hā le nō ko eye; ké kumai miye le le, hā le nō ko enu; ejaake ké ofee nakai le, obaabua ṇai ke la naa oshwie eyiterṇ.”*

21 Kaahā eṇṇ miye onō kunim, shi moṇ yaa nō oke ekpakpa aye eṇṇ nō kunim.

13 Mō fēe mō* aṇṇ ehe awo hegbei ni nō kwōlo fe le le ashishi, ejaake hegbe ko be ni jēe Nyōṇmō ṇṇṇ; hegbei ni yō le, Nyōṇmō ji mō ni ṇṇ amē eto amegbehe le. **2** No hewō ko mō fēe mō ni teō shi woṇ hegbe le, eete shi ewo Nyōṇmō gbējianṇtoō; mei ni teō shi woṇ no le baaná amekojomō. **3** Ejaake nakai nōyelo le ahe ye gbeyei, jēe kehā mei ni feō nō kpakpa, shi moṇ kehā mei ni feō nibii gbōhii le. Osumōṇ ni hegbe le he ahi gbeyei ahā bo, aloo jēe nakai? Bele, yaa nō ofee ekpakpa, ni obaanā yijiemo keje eden; **4** ejaake eji Nyōṇmō sōlo

12:16 *Aloo “Jwenṇmō ni nyehie ye diēntse nyehe le, nyehāa nakai jwenṇmō nṇṇ ye mei krokomei ahe.” *Aloo “nyekanaā susumō wuji.”

12:17 *Aloo “ye mei fēe hiē.” 12:19 *Ni tsōo ake, Nyōṇmō mlifu le. *Kwemō Wiemōi Titrii Amligbalamō le. 12:20 *Ni tsōo ake, ebaahā mō le he aṇṇ ni ebaasere etuinṇwale le. 13:1 *Aloo “Susuma fēe susuma.”

kehā bo ye ohilekehamō hewō. Shi ké oofee nō ko gbonyo le, nō le she gbeyei, ejaake jēe yaka ehieō klante le. Eji Nyōṇmō sōlo, oweletōlo ni jieō mlifu kpo eshiō mō ni feō nō ko gbonyo le.*

5 No hewō le, esa ake nyehṇ nyehe nyewo hegbei ni yeō nō le ashishi, jēe ye nakai mlifu le kēke hewō, shi moṇ ye nyehenilee hu hewō. **6** Ene hewō ni nyewō too hu le; ejaake amēji Nyōṇmō tsuji ni sōmō mei daa nēe.

7 Nyehṇa mei fēe agbenaa nii nyehāa amē: mō ni biō too le, nyewoa too le; mō ni biō maṇ too le, nyewoa maṇ too le; mō ni biō gbeyeshemō le, nyehṇa gbeyeshemō le nyehāa le; mō ni biō woo le, nyehṇa woo le nyehāa le.

8 Nyekahiea mō ko mō ko nō ko kwraa he nyōmō, ja suōmō ni nyekēasumōsumō nyehie le kēke; ejaake mō fēe mō ni sūmō enaanyo gbōmō le, ewo mla le obō. **9** Ejaake mlai ni ji, “Esaaa ake ofiteō gbāla,* esaaa ake ogbeō gbōmō, esaaa ake oṇṇ, esaaa ake ohie kōo nii anō,” kē kitāi krokomei ni yō le, amua fēe naa ye wiemo nēe mli ake: “Esa ake osumo onanyo gbōmō tamō bo diēntse ohe.”

10 Suōmō efēe enaanyo gbōmō eṇṇ ko; no hewō le, suōmō woṇ mla le obō. **11** Ni nyefea ene, titri le akeni nyele be le, ake ṇmeletswaa ni esa ake nyete shi keje wō mli le eshe le hewō, ejaake amrō nēe, woyiwalaheremō le eberke fe be mli ni wōbatsōmō hēyēlilo le. **12** Nyōṇṇ le eho etā; jetsere-mō eberke. No hewō le, nyehāa wōjia duṇ mli nitsumōi le wōshwiea, ni nyehāa wōwoa la tawuu nii le. **13** Nyehāa wōnyiea fereō bō ni sa shwane, jēe ye hietserējiemōi ni yō hoo ke dāatō mli, jēe ye bōlanamō ṇṇba sha ke eṇṇ ni ake kuēntimō feō* mli, jēe ye bēi kē awunayeli mli. **14** Moṇ le, nyewoa Nunṇtō Yesu Kristo tamō

13:4 *Aloo “ni gbalaa mō ni feō nō ko gbonyo le toi.” 13:9 *Kwemō Mat 5:27 sh. niṇ. 13:13 *Aloo “ṇṇbaṇi gbōhii ni efēe mō hiēgbele.” Hela wiemōkuli ni ji a-sel/gei-a le piifeemo. Kwemō Wiemōi Titrii Amligbalamō le.

atade, ni nyekatsɔa hie nyetoa gbɛjia-
nɔ kehā nibii ni heloo le shweɔ.

14 Nyeherea mɔ ni egbede ye ehe-
mɔkeyeli mli le atuu, shi nyeka-
kojoa anƙroanƙroi asusumɔi.* **2** Mɔ
ko ye hemɔkeyeli ni ekeyeɔ nɔ fɛe
nɔ, shi mɔ ni egbede le yeɔ yeli-
bai pɛ. **3** Mɔ ni yeɔ le akanyanɛ mɔ
ni yeee le, ni mɔ ni yeee le akakojo
mɔ ni yeɔ le, ejaake Nyɔŋmɔ ehɛre le
atuu. **4** Namɔ ji bo ni okojoɔ mɔ kro-
ko tsulo? Edamɔ shi jio, egbee shi jio,
le diɛntse enunƙtsɔ le ni baatsɔɔ. Anɔ-
kwa, abaahā edamɔ shi, ejaake Yeho-
wa* baanye ahā edamɔ shi.

5 Mɔ ko buɔ gbi ko fe gbi kroko;
mɔ kroko hu buɔ gbi fɛe gbi pɛpɛpɛ;
mɔ fɛe mɔ anā nɔmimaa kwraa ye le
diɛntse ejwɛŋmɔ mli. **6** Mɔ ni buɔ gbi
ko ake gbi kredɛɛ le, Yehowa* ebuo
ehāa. Agbɛnɛ hu, mɔ ni yeɔ nii le, Ye-
howa* eyeɔ ehāa, ejaake edaa Nyɔŋmɔ
shi ye he; ni mɔ ni yeee nii le, Yeho-
wa* eyeɛ ehāaa, ni kɛlɛ edaa Nyɔ-
ŋmɔ shi. **7** Anɔkwa, wɔtɛŋ mɔ ko hie
kāaa hāaa le diɛntse ehe kɛkɛ, ni mɔ
ko gbouo hu hāaa le diɛntse ehe kɛkɛ.
8 Ejaake kɛ wɔhie kā le, Yehowa* wɔ-
hie kā wɔhā, ni kɛ wɔgboi hu le, Yeho-
wa* wɔgboi wɔhā. No hewɔ le, kɛ wɔ-
hie kā jio, wɔgboi jio, Yehowa* nii ji wɔ.
9 Ejaake enɛ hewɔ Kristo gbo ni eba
wala mli ekonŋ, koni etsɔ gbohii kɛ
hiekaalɔi fɛe a-Nunƙtsɔ.

10 Shi bo, menɛ hewɔ okojoɔ onye-
mi? Aloo bo hu, menɛ hewɔ onyanɛɔ
onyemi? Ejaake wɔ fɛe wɔbaadamo
Nyɔŋmɔ kojomɔ sei le hie. **11** Eja-
ke anɔma ake: “Gbii abɔ ni mihie kā
nɛɛ, Yehowa* kɛɛ, ‘nakutso fɛɛ naku-
tso baakoto mi, ni lilei fɛɛ lilei baa-
jaje Nyɔŋmɔ atsoɔ.” **12** No hewɔ le,
agbɛnɛ, wɔtɛŋ mɔ fɛɛ mɔ baabu le
diɛntse ehe akɔntaa ehā Nyɔŋmɔ.

13 No hewɔ le, nyekahāa wɔkojo-
kojoa wɔhe dɔŋŋ, shi moŋ, nyetswaa
nyefai shi ake nyekɛ nanɛtɔmɔmɔ
loo gbetsiino ko eman nyemi ko hie.

14:1 *Aloo eenyɛ efee ake, “yɛŋkɔshikɔshi-
feemɔi.” 14:4, 6, 8, 11 *Kwemɔ Wiemɔi Titrii
Amligbalamɔ le.

14 Mile ni miye nɔmimaa hu ye Nun-
tsɔ Yesu mli ake nɔ ko nɔ ko be ni le
diɛntse le, ehe tseeɛ; kɛ mɔ ko buɔ nɔ
ko ake ehe tseeɛ le, no le ehe tseeɛ
kehā le. **15** Ejaake kɛ nɔ ko ni oyeɔ
le gbua onyemi naa le, no le jeeɛ suc-
mɔ naa onyieɔ ye le dɔŋŋ. Okɛ oni-
yenii akakpātā mɔ ni Kristo gbo hā
le le hie. **16** No hewɔ le, nyekahāa
awiea ekpakpa ni nyefɛɛ le he efɔŋ.
17 Ejaake Nyɔŋmɔ Mantseyeli le, jeeɛ
niyeli kɛ ninumɔ ni, moŋ le, eji jale kɛ
toinƙɔle kɛ miisheɛ ni tsɔɔ mumɔ kroŋ-
kroŋ nɔ kebaa. **18** Ejaake mɔ fɛe mɔ
ni sɔmɔ Kristo ake nyɔŋ ye neke gbe
nɔ le, esaa Nyɔŋmɔ hie, ni gbɔmɛi hu
kpeleɔ enɔ.

19 No hewɔ le, agbɛnɛ, nyehāa wɔ-
tua nibii ni kɛ toinƙɔle baa kɛ nibii
ni wɔkɛaatswatswaa wɔhe wɔma shi
le asɛɛ. **20** Nyekpaa Nyɔŋmɔ nitsu-
mɔ le kuumɔ kɛ shishwiemɔ ye niyenii
hewɔ. Eji anɔkwale ake, nibii fɛɛ he
tse, shi ehiii ake* gbomɔ aye nɔ ko kɛ
no baatɔɔ mɔ kroko nane le. **21** Ehi
ake okaye loo ko, loo okanu wein,
aloo okafeɛ nɔ ko ni baatɔɔ onyemi
nane. **22** Hemɔkeyeli ni oyɔɔ le, oke-
to ohā bo diɛntse ohe ye Nyɔŋmɔ hie.
Mɔ ni okojoɔ le diɛntse ehe ye nɔ ni
ekpeleɔ nɔ le he le ye miisheɛ. **23** Shi
kɛ eyiŋ etɛɛɛ le le, keji eye le, abu le
fɔ momo, ejaake ejɛɛ hemɔkeyeli mli
eyeɛɛ. Anɔkwa, nɔ fɛɛ nɔ ni jɛɛɛ he-
mɔkeyeli mli le, esha ni.

15 Shi wɔ meɛ ni wɔhe wa le, esa
ake wɔkpeɛ meɛ ni he waaa le
kɛ amegbedemɔi le, ni esaaa ake wɔ-
saa wɔ diɛntse wɔhie. **2** Nyehāa wɔ-
tɛŋ mɔ fɛɛ mɔ asaa enaanyo gbomɔ
hie ni ahi ahā enaanyo le, ni etswa
le ema shi hu. **3** Ejaake Kristo le po
esaaa le diɛntse ehie, shi tamɔ bo ni
anɔma le: “Meɛ ni bɔɔ bo ahora le aho-
rabɔɔ le ebakā minɔ.” **4** Ejaake ni-
bii fɛɛ ni anɔma ato momo le, anɔma
koni etsɔɔ wɔ nii, koni ketsɔ wɔshifi-
mɔ kɛ agbɛnɛ hu ketsɔ ŋmalei le amlɛ
miishejɛmɔ le nɔ le, wɔnā hienɔkamɔ.
5 Agbɛnɛ, Nyɔŋmɔ ni ŋɔɔ shifimɔ kɛ

14:20 *Aloo “esaaa ake.”

miishejemo ehāa le ahā nyenā jweŋmo ni Kristo Yesu nā le ɔŋŋ eko ye nyeten, **6** koni nyefee ekome ni nyekē gbee* kome awo wɔ-Nunɔtsɔ Yesu Kristo Nyɔŋmo ke e-Tse le hie nyam.

7 No hewɔ le, nyehereherea nyehē atuu,* tamɔ bɔ ni Kristo hu here wɔ atuu le, ni nyekewo Nyɔŋmo hie nyam. **8** Ejaake miikēe nyē ake, Kristo batso mei ni afolo amē ketia le asɔɔɔ ye Nyɔŋmo anɔkwale le hewɔ, koni eke-ma shiwoi ni E-kehā ametsemei le anɔ mi, **9** koni jenmaji le awo Nyɔŋmo hie nyam ye emɔɔonale le hewɔ. Tamɔ bɔ ni anɔma le, ake: “No hewɔ majaje bo matsɔɔ ye jenmaji le aten, ni malā majie ogbēi le yi le.” **10** Ni esaa ekēe: “Nyē jenmaji, nyekē emēi le anāa miisheē.” **11** Kefata he le: “Nyējiea Yehowa* yi, nyē jenmaji fēe, ni nyehāa mei fēe ajiea eyi.” **12** Agbene hu Yesaia kēe ake: “Yishai shishifā le baaba, mɔ ni baate shi koni ebaye jenmaji le anɔ le; ni le enɔ jenmaji le baatsɔ anā hienɔkamɔ.” **13** Nyɔŋmo ni ŋɔɔ hienɔkamɔ ehāa le ahā nyeyimɔ obɔɔɔ ke miisheē ke toinɔɔle akeni nyenɔɔ nyehie nyefɔɔ enɔ le hewɔ, koni nyetsɔ mumo kɔŋkɔŋ hewale nɔ nyenā hienɔkamɔ keteke nɔ.

14 Agbene, minyemimej, mi dien-tse le miye nɔmimaa ye nyehewɔ, ake nyē dien-tse hu nyeyimɔ obɔɔɔ ke ekpakafeemɔ, ni nyeyimɔ obɔɔɔ ke nilee fēe hu, ni ake, nyebaanye nyewiewiee nyetsɔɔ nyehē.* **15** Shi ye saji komei ahe le, miŋma nyē ni mishiuuu nɔ ko nɔ, koni mikēkai nyē ekoŋŋ, ejaake Nyɔŋmo enɔ durumɔ ehā mi **16** koni mafēe Kristo Yesu tsulɔ mahā jenmaji le. Miitsu nitsumɔ kɔŋkɔŋ ni ji Nyɔŋmo sane kpakpa le shiemɔ le, koni jenmaji nēe afee afɔle ni sa ehie, ni ake mumo kɔŋkɔŋ etsuu he.

17 No hewɔ le, ye nibii ni kɔɔ Nyɔŋmo he le amlī le, miye yinɔto hewɔ ni esa ake manya ye Kristo Yesu mli.

15:6 *Sht. ŋm., “naabu.” 15:7 *Aloo “nyekpe-lekpele nyehē nɔ.” 15:11 *Kwemɔ Wiemɔi Tiri Amligbalamɔ le. 15:14 *Aloo “nyebaanye nyetsɔɔɔɔ nyehē nii.”

18 Ejaake mikan ake mawie nɔ ko ake ja nɔ ni Kristo tsɔ minɔ efee bɔ ni afee ni jenmaji le abo toi le; etsɔ miwiewiee ke minifeemɔ, **19** okadii kēe naakpēe nii* ahewale, kēe Nyɔŋmo mumo le hewale nɔ efee enē, enē hewɔ le, mishie Kristo he sane kpakpa le fitsofitso kēje Yerusalem kēɔle shi aahu keyashe Ilirikum tɔɔ. **20** Anɔkwa, ye neke gbe nɔ le, oti ni mikema mihiē ji ake mijajen sane kpakpa le ye he ni atsī Kristo gbēi le tā momo ye le, bɔ ni afee ni mikayatswa mɔ kroko faneshi nɔ; **21** shi tamɔ bɔ ni anɔma le, ake: “Mei ni nine sheko ehe amanie nɔ le baana, ni mei ni nuko le baanu shishi.”

22 Enē hewɔ hu ni atsī mi gbe shii abɔ ni minyeko maba nyenɔɔ le. **23** Shi amɔ nēe, shikɔŋkuku ko be kpokpai nēe anɔ ni mitsuko mli nii, ni afii babao nē* ni mishwe waa ake maba nyenɔɔ. **24** No hewɔ le, mihiē kā nɔ ake, kē miifā gbe kemiya Spain le, mabana nyē, koni kē mibanā miisheē fioo ye nyenɔɔ le, nyeyajie mi gbe. **25** Shi amɔ nēe mihiē mafā gbe keya Yerusalem koni mayasomɔ mei kɔŋkɔŋ le. **26** Ejaake mei ni yɔɔ Makedonia kē Akaia le kē miisheē enɔ nibii ni ameyɔɔ le eko amehā ake onia kehā mei kɔŋkɔŋ ni yɔɔ Yerusalem le aten ohiafoi le. **27** Eji anɔkwale ake amefee nakai kē miisheē, shi anɔkwa, amehie amē nyomɔ; ejaake keji jenmaji le enā amemumɔɔ nibii le eko le, bele amē hu sɔ kā ameno ake amēke ameheloonaa nibii asomɔ amē. **28** No hewɔ le, kē migbe enē naa ni mike onia* nēe yahā amē shwe-shweeshwe le, mabatsɔ nyenɔɔ keya Spain. **29** Kefata he le, mile ake kē miba nyenɔɔ le, mike jomɔ ni eteke nɔ ni je Kristo ŋɔɔ baaba.

30 Agbene, nyemimej, miitsu wɔ-Nunɔtsɔ Yesu Kristo nɔ, ni miitsu mumo le suomɔ le nɔ miwo nyē hewale, ake nyefataa mihe ni wɔkē hiedɔɔ asolea

15:19 *Aloo “gbale okadii.” 15:23 *Aloo eeyē nyē efee ake, “afii sanɔ nē.” 15:28 *Sht. ŋm., “yibii.”

wahāa Nyɔŋɔm ye mihewo, **31** koni ajie mi keje mei ni heee yeee ni yoo Yudea le aden, ni sɔɔm ni mayasom ye Yerusalem le asa mei kɔŋkɔŋɔni le ahie jogbanɔ, **32** koni ye Nyɔŋɔm suɔm naa le, mike miishɛɛ aba nyɛŋɔɔ ni mi ke nye fɛɛ le, wɔwo wɔtsui. **33** Nyɔŋɔm ni ŋɔɔ toinjɔle ehāa le ke nye fɛɛ ahi shi. Amen.

16 Miijie Foibe wɔnyemi yoo ni ji sɔɔk* ye asafɔ ni yoo Kenkrea le mli le shi miitsɔɔ nye.* **2** koni nyehere le atuu ye Nuntsɔ le mli bo ni sa mei kɔŋkɔŋɔni le, ni nyeye nyɛbua le hu ke no fɛɛ no ni he baahia le, ejaake le diɛntse hu eji mei pii ayelikebua, ni mi hu mifata he.

3 Nyɛŋaa Priska ke Akwila, minamei nitsulɔi ye Kristo Yesu mli le nyehāa mi, **4** mei ni ke amekue fɔ shi ye mihewo,* ni jee mi keke midaa ame shi, shi moŋ jɛŋmaji le amlɔi asafɔi le fɛɛ hu daa ame shi le. **5** Nyɛŋaa asafɔ ni yoo ameshia le hu. Nyɛŋaa Epaineto, mɔ ni misumɔɔ le, ni eji klenklen yibii ni anā ye Asia ahā Kristo le atɛŋ mɔ kome le. **6** Nyɛŋaa Maria, mɔ ni etsu nii waa ehā nye le. **7** Nyɛŋaa Androniko ke Yunia, miwekumei ke minanemei gboklefoi, ni ji hii ni bofoi le le ame jogbanɔ, ni ametse ye Kristo mli fe mi le.

8 Nyɛŋaa Ampliato, mɔ ni misumɔɔ le ye Nuntsɔ le mli le nyehāa mi. **9** Nyɛŋaa Urbano, wɔnaanyo nitsulɔi ye Kristo mli, ke Staki, mɔ ni misumɔɔ le le. **10** Nyɛŋaa Apele, mɔ ni akpele eno ye Kristo mli le. Nyɛŋaa mei ni je Aristobulo shiabi le atɛŋ le. **11** Nyɛŋaa Herodion, miwekuno le. Nyɛŋaa mei ni je Narkiso shiabi le atɛŋ ni ameyɔ Nuntsɔ le mli le. **12** Nyɛŋaa Trifaina ke Trifosa, yei ni tsuɔ nii waa ye Nuntsɔ le mli le. Nyɛŋaa Persi, mɔ ni wɔsumɔɔ le le, ejaake yoo nɛɛ etsu nii waa ye Nuntsɔ le mli. **13** Nyɛŋaa Rufo, mɔ ni ahala le ye Nuntsɔ le mli le,

16:1 *Ekā shi fanɔ ake, Foibe sɔm asafɔ le ye sane kpakpa shiemo nitsumɔ le mli. Oketo Fil 4:3 le he. *Aloo "Miijie . . . yi mahā nye."

16:4 *Aloo "misusuma hewo."

ke enye ni ji mi hu minye le. **14** Nyɛŋaa Asinkrito, Flegon, Herme, Patroba, Herma, ke nyemimei ni ke ame yoo le. **15** Nyɛŋaa Filologo ke Yulia, Nerea ke enyemi yoo le, ke Olimpa, ke mei kɔŋkɔŋɔni ni ke ame yoo le fɛɛ. **16** Nyɛke naashomɔ kɔŋkɔŋɔ ananāa nyɛhe. Kristo asafɔi le fɛɛ miina nye.

17 Agbene, nyemimei, miiwo nye hewale ake, nyehāa nyehinmei ahia mei ni jeɔ tsɔmɔ ni nyekase le see ni ameke mligbalamɔi ke nanetɔtomɔ nibii baa le anɔ, ni nyetsia nyɛhe ke-jea amehɛ. **18** Ejaake mei ni tamɔ neke le, jee wɔ-Nuntsɔ Kristo nyɔji ji ame, shi moŋ ameji nyɔji hā ame diɛntse ametsinebaa nii,* ni ameke naa-ŋɔmɔ wiemɔi ke yitenmuluwoo wiemɔi lakaa mei ni hie be amehɛ no le atsui. **19** Mei fɛɛ ena nyetoiboo le, ni no hewo le, minā miishɛɛ naakpa ye nyehewo. Shi miisumɔ ni nyefee nyehɛ hieshikalɔi ye ekpakpa gbefan, shi ye efɔŋ gbefan le, mei ni leee no ko. **20** Etsɛŋ, Nyɔŋɔm ni ŋɔɔ toinjɔle ehāa le baamenye Satan ye nyenajishi. Wɔ-Nuntsɔ Yesu duromɔ le ke nye ahi shi.

21 Timoteo, minaananyo nitsulɔ le, ke miwekumei Lukio, Yason, ke Sosipatre hu miina nye.

22 Mi Tertio hu ni miŋma neke wolo nɛɛ, miina nye ye Nuntsɔ le mli.

23 Gaio, mɔ ni miyato enɔɔ ni asafɔ le fɛɛ hu kpeɔ ye eshia le, miina nye. Erasto, man shika nɔkwelɔ le ke enyemi nuu Kwarto hu miina nye. **24** —

25 Agbene, Nyɔŋɔm baanye ahā nyɛhe awa ye sane kpakpa ni mijajeɔ le ke Yesu Kristo he sane ni mishieɔ le naa. Sane kpakpa nɛɛ ke teemɔŋ sane kɔŋkɔŋɔni ni anɔtee keje naano be-be le kpojlemɔ le kpāa gbee; **26** shi amro nɛɛ ajie teemɔŋ sane nɛɛ kpo ye naano Nyɔŋɔm le famɔ naa, ni atso gbalɔi le a-ŋmalei le anɔ ahā ale ye jɛŋmaji le fɛɛ atɛŋ koni no ahā atso hemɔkeyeli no abo toi; **27** Nyɔŋɔm, mɔ ni ekome too pɛ ji hieshikalɔ le, le atso Yesu Kristo no anɔ anunyam ahā keya naano. Amen.

16:18 *Aloo "amemusu."

KLEŊKLEŊ WOLO NI EKEMAJE

KORINTOBII LE

EMLI SAJI

<p>1 Ŋamɔ (1-3)
Paulo da Nyɔŋmɔ shi ye
Korintobii le ahewɔ (4-9)
Awie atɔɔ amɛ koni amefee ekome (10-17)
Kristo, Nyɔŋmɔ hewale ke
ehieshikamɔ le (18-25)
Shwāa ofɔ Yehowa pɛ nɔ (26-31)</p> <p>2 Paulo shie ye Korinto (1-5)
Nyɔŋmɔ hieshikamɔ le nɔ be (6-10)
Mumɔŋ gbɔmɔ ke heloŋ gbɔmɔ (11-16)</p> <p>3 Korintobii le ji heloŋ gbɔmei lolo (1-4)
Nyɔŋmɔ hāa edaa (5-9)
Nyɔŋmɔ nanemei nitsulɔi (9)
Oke nibii nɔ la nyee ashā atswa
tsū (10-15)
Nyɔŋmɔ solemɔwe ji nye (16, 17)
Je leŋ hieshikamɔ le ji kwashiai
asane ye Nyɔŋmɔ hie (18-23)</p> <p>4 Esa ake shīa nɔkwelɔi aye anɔkwa (1-5)
Esa ake ɔɔɔɔɔ ni ji Kristofoi le
aba amehɛ shi (6-13)
‘Nyekatekea nɔ ni aŋma le’ (6)
Kristofoi, nifeelɔi ye nikwemɔche (9)
Paulo susua emumɔŋ bii le ahe (14-21)</p> <p>5 Mɔ ko ke ehe wo ɔlenamɔ
jenba sha mli (1-5)
Masha bibioo shaa ma muu le fee (6-8)
Esa ake ajie efoŋfeelo keje nyeten (9-13)</p> <p>6 Nyemime Kristofoi nɔ sāmāsāmaa
amehe (1-8)
Mei ni nine shɛŋ Mantseyeli le nɔ (9-11)
Nyewoa Nyɔŋmɔ hie nyam ye
nyegbɔmɔtso le mli (12-20)
“Nyegoa ɔlenamɔ jenba sha
naa foi!” (18)</p> <p>7 Ŋaawoo kehā oshijafɔi ke mei ni ebote
gbalashihile mli (1-16)
Shihile fee shihile mli ni atse bo ye le,
yaa nɔ ohi mli (17-24)
Oshijafɔi ke yei okulafɔi (25-40)
Sɛɛnamɔ ni yoo oshijayeli he (32-35)
Esa ake abote gbalashihile mli
“ye Nuntsɔ le mli pɛ” (39)</p> <p>8 Niyenii nɔ aŋphā amagai (1-13)
Wɔ le, wole ake Nyɔŋmɔ kome
pɛ yoo (5, 6)</p> | <p>9 Nɔkwemɔmɔ nɔ Paulo fee ake ɔfo (1-27)
“Esaaa ake owɔɔ tsinanuu naabu
kotoku” (9)
‘Kpoo hā mi kɛ mishiee!’ (16)
Mitsɔ mihe nɔ fee nɔ mihā
mei fee (19-23)
Esa ake woye wɔche nɔ ye wala he
foidamɔ le mli (24-27)</p> <p>10 Israelbii le ashihile mli saji ni
ɔɔɔ kɔ ɔɔɔ (1-13)
Amagajamɔ he ɔɔɔɔɔ (14-22)
Yehowa okɔɔɔ, daimonioi
akɔɔɔ (21)
Hegbe ni mɔ yoo, ke mei krokomei
ahesusumɔ (23-33)
“Nyefea nibii fee kewoa Nyɔŋmɔ
hie nyam” (31)</p> <p>11 “Nyekasea mi” (1)
Yitsoyeli ke yinɔhaa (2-16)
Nuntsɔ le Gbeke Niyeli le he
gbijuryeli (17-34)</p> <p>12 Mumɔ le nikeenii (1-11)
Gbɔmɔtso kome, henii pii (12-31)</p> <p>13 Suɔmɔ—gbɛ ni nɔ be (1-13)</p> <p>14 Gbale nɔkeeno ke nɔkeeno ni ji
wiemɔi srɔtoɔi (1-25)
Kristofoi akpee nɔ afɛye ye
gbejianɔtoɔ naa (26-40)
Yei agbehe ye asafɔ le mli (34, 35)</p> <p>15 Kristo shitee le (1-11)
Gbohiiashitee le hāa anāa
hemɔkyeli (12-19)
Ama Kristo shitee le nɔ mi (20-34)
Heloŋ gbɔmɔtso le, mumɔŋ
gbɔmɔtso le (35-49)
Nɔ ni gbɔoo ke nɔ ni fitee (50-57)
Nyetsua babao ye Nuntsɔ le
nitsumɔ le mli (58)</p> <p>16 Onia ni atsu ahā Kristofoi ni
yoo Yerusalem le (1-4)
Paulo tɔɔ hie eto egbefāa le
he gbejianɔ (5-9)
Ato gbejianɔ koni Timoteo ke Apolo
ayasara Korintobii le (10-12)
Hewalewoi ke ŋamɔi (13-24)</p> |
|--|--|

1 Paulo, ní atse le ye Nyɔŋɔmɔ suɔmɔ naa koni ebatsɔ Kristo Yesu bofo le, ke wɔnɔyemi nuu Sostene, **2** keyahã Nyɔŋɔmɔ asafɔ ni yɔɔ Kristo le, nye mei ni atsuu nyehɛ* ye Kristo Yesu mli, ni atse nye koni nyebafee mei krɔŋkrɔŋ le, ke mei fɛɛ ni yɔɔ he fɛɛ he, ni boɔ tseɔ wɔ-Nurɔtsɔ Yesu Kristo gbɛi le, mɔ ni ji wɔ ke amɛ fɛɛ Nurɔtsɔ le:

3 Duromɔ ke toinjɔle ni je Nyɔŋɔmɔ, wɔ-Tse le, ke Nurɔtsɔ Yesu Kristo den ahã nye.

4 Midaa mi-Nyɔŋɔmɔ le shi daa nɛɛ ye nyehewo ye Nyɔŋɔmɔ duromɔ ni anɔhã nye ye Kristo Yesu mli le hewɔ; **5** ejaake ahã nyetsɔmɔ niiatsemei ye no fɛɛ no mli, ye wiemo fɛɛ mli ke nilee fɛɛ mli, **6** tamɔ bo ni Kristo he odase le emɔ shi jogbanɔ ye nyeten le, **7** ni no hewo le, nikeenii ko kwrara eshwɛɛ nye, ni ye nakai be le mli nɔŋ le, nyekɛ miishɛɛ miime wɔ-Nurɔtsɔ Yesu Kristo kpɔjiemo le. **8** Kefata he le, ebaahã nyehɛ awa keyashi naagbee, koni nyehɛ akaba shwamɔ ko ye wɔ-Nurɔtsɔ Yesu Kristo gbi le no. **9** Anɔkwafɔ ji Nyɔŋɔmɔ, mɔ ni tse nye keba e-Bi Yesu Kristo, wɔ-Nurɔtsɔ le, naanyobɔɔ le mli le.*

10 Agbene, nyemime, miitsɔ wɔ-Nurɔtsɔ Yesu Kristo gbɛi le no miwo nye hewale ake nye fɛɛ nyenaabu afee ekome, ni mligbalamɔi akahi nyeten, shi moŋ nyejwenɔmɔ ke nyesusu-mɔ afee ekome kewula shi. **11** Ejaake, minyemime, mei komei ni je Kloe we le ebabɔ mi nyehɛ amaniɛ, ake naataamɔi ye nyeten. **12** No ni mitsɔɔ ji ake, nyeten mɔ fɛɛ mɔ keɔ ake: “Paulo no ji mi,” “Mi le Apolo no ji mi,” “Mi le Kefa* no ji mi,” “Shi mi le Kristo no ji mi.” **13** Ani Kristo le mli egbala? Ani Paulo agbe ye tso janɔ le no ahã nye le? Aloo ake, ani Paulo gbɛi mli baptisi nye ye le? **14** Miida Nyɔŋɔmɔ shi ake mibaptisi ni nyeten mɔ ko ake ja Krispo ke Gaio, **15** koni mɔ ko akakɛ ake abaptisi nye ye migbɛi mli. **16** Hɛɛ, mibaptisi Stefana shiabi le hu. Shi mei ni eshwɛ le, mileɛɛ keji mibaptisi mɔ ko mifata he

1:2 *Aloo “mei ni asaa nye ato ahã Nyɔŋɔmɔ.”
1:9 *Aloo “tse nye koni nyebatsɔmɔ . . . hefatɔi le.” 1:12 *Atseɔ le Petro hu.

doŋɔ. **17** Ejaake Kristo tsuu mi ake miyabaptisi, shi moŋ koni miyajaje sane kpakpa le; ni jeeɛ ke hieshikamɔ wiemoi, koni Kristo pinɔmɔ tso* le akafee yaka.

18 Ejaake pinɔmɔ tso* le he wiemoi le ji kwashiai asane kehã mei ni hie miikpãtã le, shi kehã wɔ mei ni aahere wɔyiwala le, eji Nyɔŋɔmɔ hewale.

19 Ejaake anɔma ake: “Mahã hieshikalɔi le ahieshikamɔ le afite, ni makpoo nileeɔi le anilee le.”* **20** Nɛgbe hieshikalɔi le kɔɔ? Nɛgbe wolonɔmɔ* le kɔɔ? Nɛgbe shihile gbejianɔmɔ nɛɛ# naataalɔ le kɔɔ? Ani Nyɔŋɔmɔ hako je le hieshikamɔ le atso kwashiai asane? **21** Shi ye Nyɔŋɔmɔ hieshikamɔ le naa le, akeni je le nyɛɛɛ atso le diɛntse ehieshikamɔ le no ele Nyɔŋɔmɔ hewo le, esa Nyɔŋɔmɔ hie ake eetsɔ kwashiai asane ni ashieɔ le no ehɛɛ mei ni heɔ yeɔ le ayiwala.

22 Ejaake Yudafɔi le, okadii ashi amebɔ, ni Helabii hu taoɔ hieshikamɔ; **23** shi wɔ le, Kristo ni agbe le ye tso janɔ le no le wɔshieɔ, mɔ ni ji nanetɔɔmɔ kehã Yudafɔi le ke kwashiai asane kehã jenmajɔ le. **24** Shi mei ni atse amɛ le agbefan le, Yudafɔi jio, Helabii jio, Kristo ji Nyɔŋɔmɔ hewale ke Nyɔŋɔmɔ hieshikamɔ le. **25** Ejaake Nyɔŋɔmɔ nii ni abuo le kwashiai asane le hie kã shi fe gbɔmei, ni Nyɔŋɔmɔ nii ni abuo le ake egbede le he wa fe gbɔmei.

26 Shi nyemime, nyemiina ye tsemɔ ni etse nye le mli ake, mei babao jeeɛ hieshikalɔi ye heloo gbefan,* mei babao jeeɛ hewalɔi, ni mei babao jeeɛ abladei,” **27** shi Nyɔŋɔmɔ hala je le mli kwashiai anii le koni ekewo hieshikalɔi le ahiegbɛle; ni Nyɔŋɔmɔ hala je le mli nibii ni egbede le, koni ekewo nibii ni he wa le ahiegbɛle; **28** ni Nyɔŋɔmɔ hala je le mli nibii ni abuuu le ke nibii ni anyanɔɔ le, nibii ni be le, koni ekehã nibii ni yɔɔ le afee yaka, **29** koni mɔ ko mɔ ko* akashwã ye Nyɔŋɔmɔ hie. **30** Shi le

1:17, 18 *Kwɛmɔ Wiemoi Titrii Amligbalamɔ le.
1:19 *Aloo “matswa nileeɔi le anilee le mafɔ afã.” 1:20 *Ni tsɔɔ ake, mɔ ni le Mla le mli jogbanɔ. *Aloo “yino nɛɛ.” Kwɛmɔ Wiemoi Titrii Amligbalamɔ le. 1:26 *Aloo “ye gbɔmei ataomɔ nii ana.” *Aloo “jɛɛ wekui ní abuo amɛ waa amli.” 1:29 *Sht. njm., “heloo ko.”

ehewo nye ke Kristo Yesu efee ekome le, mo ni ebatsɔ hiɛshikamo ni je Nyɔŋɔmo ŋɔɔ, ke agbene hu, jale ke hetsuum ko je jiemo ketsɔ kɔmɔmɔ le ko ehã wɔ le, **31** koni eba mli tamɔ bo ni aŋma le, ake: “Mo ni shwãa le, eshwã efɔ Yehowa* ko.”

2 No hewo le, nyemimeɪ, be ni miba nyɛŋɔɔ le, jeeɛ wiemoɪ wuji loo hiɛshikamo ni eteke no mikeba ni mibajaje Nyɔŋɔmo teemoŋ sane kɔŋkɔŋ le mitsoɔ nye. **2** Ejaake mikpe mli ake milerɔ ko ye nyɛteŋ ake ja Yesu Kristo, ke gbe ni agbe le ye tso janŋ le ko le keke. **3** Ni miba nyɛŋɔɔ ke gbedemo ke gbeyeishemo ke hekpokpomɔ baboo; **4** ni miwiemoɪ ke ko ni mishie le, jeeɛ hiɛshikamo wiemoɪ ni hãa mo yin tsoɔ miketsu nii, shi moŋ wiemoɪ ni jioɔ mumo ke hewale kpo, **5** koni nyehemokɔyeli le akadamo gbomeɪ ahieshikamo ko, shi moŋ edamo Nyɔŋɔmo hewale ko.

6 Agbene, wɔwieɔ hiɛshikamo he ye meɪ ni edara ye mumoŋ le atɛŋ, shi jeeɛ shihile gbɛjianɔtoo nɛɛ* mli hiɛshikamo loo shihile gbɛjianɔtoo nɛɛ mli nɔyɛloɪ ni baaho aya le ahieshikamo le he wɔwieɔ. **7** Moŋ le, wɔwieɔ Nyɔŋɔmo hiɛshikamo le he ye teemoŋ sane kɔŋkɔŋ ni ji hiɛshikamo ni aŋtee le mli, ko ni Nyɔŋɔmo kpe mli eto dani ato shihile agbɛjianɔtoi le shishi kehã wɔnyam le. **8** Hiɛshikamo nɛɛ ji ko ni shihile gbɛjianɔtoo nɛɛ* mli nɔyɛloɪ le atɛŋ mo kome folo po náaa ale le, ejaake eji amená amele kule, amegben anunyam Nuntsɔ le.* **9** Shi taake aŋma le, ake: “Nibii ni Nyɔŋɔmo esaa eto meɪ ni sumɔ le le, hiŋmeɪ enako ni toi hu nuko, asan ebako gbomɔ ko tsui mli.” **10** Ejaake wɔ ji meɪ ni Nyɔŋɔmo etsɔ emumo le ko ejie kpo etsɔɔ wɔ, ejaake mumo le taoo nibii fɛɛ mli, Nyɔŋɔmo nibii ni mli kwɔɔ le po.

11 Shi gbomeɪ atɛŋ namo le gbomɔ ko he nibii ake ja gbomɔ le mumo ni yɔɔ emli le? Nakai toŋtoŋ hu, mo ko mo

1:31; 2:16 *Kwemo Wiemoɪ Titrii Amligbalamo le. 2:6, 8 *Aloo “yinɔ nɛɛ.” Kwemo Wiemoɪ Titrii Amligbalamo le. 2:8 *Aloo “amegben anunyam Nuntsɔ le ye tso janŋ le ko.”

ko leee Nyɔŋɔmo nibii le, ake ja Nyɔŋɔmo mumo le. **12** Agbene, jeeɛ je le mumo le wɔná, shi moŋ mumo ni je Nyɔŋɔmo ŋɔɔ le, koni wɔle nibii ni Nyɔŋɔmo enɔɔro wɔ le. **13** Wɔwieɔ nibii nɛɛ hu ahe, jeeɛ wiemoɪ ni gbomeɪ ahieshikamo tsoɔ wɔ wɔkewieɔ, shi moŋ ko ni mumo le tsoɔ wɔ, be mli ni wɔke mumoŋ wiemoɪ gbalaa mumoŋ saji amlɪ le.*

14 Shi heloŋ gbomɔ* le, ekpɛɛɛɛ Nyɔŋɔmo mumo le nibii le ano,* ejaake ameɪi kwashiai asane kehã le; ni enyɛŋ nomeɪ ele, ejaake mumo aketaoɔ nomeɪ amlɪ. **15** Shi mumoŋ gbomɔ* le, etaoo nibii fɛɛ mli, shi le dientsɛ le, gbomɔ ko gbomɔ ko taoo emli. **16** Ejaake “namo ebale Yehowa* jwerɔmɔ, ni eetsɔɔ le nii?” Shi wɔ le, wɔye Kristo jwerɔmɔ le.

3 No hewo le, nyemimeɪ, minyɛɛɛ mike nye awie tamɔ mumoŋ gbomeɪ,* shi moŋ tamɔ heloŋ gbomeɪ,* tamɔ abifabii ye Kristo mli. **2** Fufu mihá nye, jeeɛ nyenii ni wa, ejaake no mli le, nyehɛ waaa. Anɔkwa, amro nɛɛ po le nyehɛ waaa, **3** ejaake heloŋ gbomeɪ ji nye lolo. Gbii abo ni awunayeli ke béi yɔɔ nyɛteŋ nɛɛ, ani jeeɛ heloŋ gbomeɪ ji nye, asan ani nyenyieɛ tamɔ gbomeɪ nyieɔ le? **4** Ejaake ké mo ko keɛ, “Paulo ko ji mi,” shi mo kroko keɛ, “Apolo ko ji mi” le, bele nyemiifeɛ nyenii tamɔ gbomeɪ komeɪ keke, aloo jeeɛ nakai?

5 Bele namo ji Apolo? Hɛɛ, namo ji Paulo? Ameɪi soɔloɪ ni nyetsɔ ameno nyetsɔmɔ héyɛliloɪ, tamɔ bo ni Nuntsɔ le ŋɔhá mo fɛɛ mo le. **6** Mi le, miteo, Apolo shwie ko nu, shi Nyɔŋɔmo hãa eyaa ko edaa, **7** bele jeeɛ mo ni tɛoo le ji ko ko, asan jeeɛ mo ni shwieɔ ko nu le hu, shi moŋ mo ni hãa edaa, ni ji Nyɔŋɔmo le. **8** Agbene, mo ni tɛoo ke mo ni shwieɔ ko nu le fɛɛ le ekome ni,* shi mo

2:13 *Aloo “be mli ni wɔke mumoŋ wiemoɪ too mumoŋ saji ahe le.” 2:14 *Aloo “gbomɔ ni hãa nibii ni eshwɛɔ kudɔɔ le.” *Aloo “enɔɔko Nyɔŋɔmo mumo le nibii le.” 2:15 *Aloo “gbomɔ ni hãa Nyɔŋɔmo mumo le kudɔɔ le.” 3:1 *Aloo “gbomeɪ ni hãa Nyɔŋɔmo mumo le kudɔɔ amɛ.” *Aloo “gbomeɪ ni hãa nibii ni amɛshwɛɔ kudɔɔ amɛ.” 3:8 *Aloo “hie yinɔto kome.”

fɛɛ mɔ baaná le diɛntse ejuromɔɔn ye le diɛntse enitsumɔ naa. **9** Ejaake Nyɔɔnmɔ nanemei nitsulbi ji wɔ. Nye le, Nyɔɔnmɔ nɔmɔ ji nye, Nyɔɔnmɔ tsú.

10 Ye Nyɔɔnmɔ duromɔ ni anɔhá mi le naa le, mitswa faneshi ake tsútswalɔ nɔalɔ ko,* shi mɔ kroko miitswa nɔ. Shi mɔ fɛɛ mɔ ahá ehie ahi bɔ ni etswaa emaa faneshi le nɔ le nɔ daa. **11** Ejaake mɔ ko nyɛn etswa faneshi kroko fe nɔ ni atswa le, ni ji Yesu Kristo le. **12** Agbene, ké mɔ ko ke shika tsuru, jwiɛɛi, tei ni jara wa, tsei, ntoo, loo gbetseliɛi tswa faneshi le nɔ le, **13** abaana bɔ ni mɔ fɛɛ mɔ nitsumɔ ji,* ejaake gbi le baajie le kpo, ejaake abaatsɔ la nɔ ajie le kpo, ni la le diɛntse baatsɔɔ nɔ ni mɔ fɛɛ mɔ etswa. **14** Ké mɔ ko nitsumɔ ni etswa emaa faneshi le nɔ le tee nɔ edamɔ shi le, ebaaná juromɔɔn; **15** ké mɔ ko nitsumɔ shá le, nɔ ko baanmɛɛ le, shi le diɛntse le, abaahere eyiwalá; kéle, nɔ baafee tamɔ etsɔ la mli.

16 Ani nyeleee ake Nyɔɔnmɔ solemɔwe ji nye, ni ake, Nyɔɔnmɔ mumɔ le hiɔ nyemli? **17** Ké mɔ ko kpátá Nyɔɔnmɔ solemɔwe le hie le, Nyɔɔnmɔ baakpátá ehie; ejaake Nyɔɔnmɔ solemɔwe le ye kɔnɔkɔnɔ, ni nyeji nakai solemɔwe le.

18 Mɔ ko akalaka le diɛntse ehe: Ké nyeten mɔ ko susu ake ehie ká shi ye shihile gbejianɔtoo nɛɛ* mli le, etsɔ ehe kwashia, koni etsɔ hieshikalɔ. **19** Ejaake je nɛɛ mli hieshikamɔ le ji kwashiai asane ye Nyɔɔnmɔ hie, ejaake anɔma ake: “Emɔɔ hieshikalɔi ye ame diɛntse amɛnaatsɔɔ mli.” **20** Ni agbene hu: “Yehowa* le ake hieshikalɔi le asumɔi le yaka ni.” **21** No hewɔ le, mɔ ko akashwá efɔ gbɔmɛi anɔ; ejaake nii fɛɛ le, nyenɔ ni, **22** Paulo jio, Apolo jio, Kefa* jio, je le jio, wala jio, gbele jio, nibii ni yɔɔ amɔ nɛɛ jio, nibii ni baaba le jio, nii fɛɛ le, nyenɔ ni; **23** nye hu, Kristo nii ji nye; Kristo hu, Nyɔɔnmɔ nɔ ni.

3:10 *Aloo “nitsumɔi anɔkwelɔ ni hie ká shi.”

3:13 *Aloo “mɔ fɛɛ mɔ nitsumɔ baaje kpo fanɔ.” **3:18** *Aloo “yɔnɔ nɛɛ.” Kwemɔ Wiemɔi Titrii Amligbalamɔ le.

3:20; 4:4 *Kwemɔ Wiemɔi Titrii Amligbalamɔ le. **3:22** *Atsɔ le Petro hu.

4 Gbɔmɛi abu wɔ ake wɔji Kristo sɔɔɔ lɔi* ke shia nɔkwelɔi ni atu Nyɔɔnmɔ teemɔnɔn saji kɔnɔkɔnɔn le awo amɛɛnɔ. **2** Ye enɛ gbefan le, nɔ ni akpaa gbe ye shia nɔkwelɔi adɛn ji ní ana ame ake anɔkwafoi. **3** Agbene, keji nye loo gbɔmɛi asaneyelihe ko baapei mimli le, mibuuu no ake sane ko ni he hiaa. Anɔkwa, mi diɛntse tete mipeiɛi mimli. **4** Ejaake milee nɔ ko fɔn ko ye mi diɛntse mihe. Shi jeeɛ no baatsɔɔ ake jalɔ ji mi; mɔ ni peiɔ mimli ji Yehowa.* **5** No hewɔ le, nyekakojoa nɔ ko dani be le ashe, keyashi Nuɔtsɔ le baaba. Eke dun mli teemɔnɔn nibii le baaba la hie, ni ebaahá ale tsuiianɔ yɔnɔi le, keke le mɔ fɛɛ mɔ nine baashe eyijiemo nɔ keje Nyɔɔnmɔ nɔ.

6 Agbene, nyemimeɛi, miki nibii nɛɛ to mi ke Apolo he* ake nɔkwemɔɔn ye nyehilekehamɔ hewɔ, koni nyetsɔɔ wɔnɔ nyekase shishitoo mla nɛɛ, ake: “Nyekateka nibii ni anɔmala le,” koni nyekawɔ nyehɛ nɔ, ni nyebu mɔ ko ake ehi fe mɔ kroko. **7** Ejaake namɔ háa esoroɔ bo ye mɔ kroko he? Anɔkwa, meni oyɔɔ ni jeeɛ há ahá bo? Anɔkwa, ké há ahá bo le, meni hewɔ oshwáa tamɔ nɔ ni jeeɛ há ahá bo le?

8 Ani nyetɔɔ momo? Ani nyetsɔɔ mɔ nɔnɔtsemɛi momo? Ani nyeshi wɔsɛɛ ni nyebɔi nɔyeli ake manɔtsemɛi? Miná ni kule nyebɔi nɔyeli ake manɔtsemɛi leleɛn, koni wa hu wɔfata nyehɛ keye nɔ ake manɔtsemɛi. **9** Ejaake efɛɔ mi ake Nyɔɔnmɔ nɔnɔ wɔ ni ji bɔfoi le efɛɛ naagbee mei ni akɛbaatsɔɔ ake hii ni abu ame gbele fɔ, ejaake wɔtsɔmɔ nifeleɔi ye nɔkwemɔhe wɔhá je le ke nɔyebɔfoi ke gbɔmɛi. **10** Kristo hewɔ le, kwashiai ji wɔ, shi nye le hieshikalɔi ji nye ye Kristo mli; wɔgbede, shi nye le, nyehɛ wa; awoɔ nyehie nyam, shi wɔ le, wɔhie be nyam. **11** Kɛbashi nɔmɛletsɔwaa nɛɛ nɔ le, hɔmɔ ke kumai yɛɔ wɔ, ni wɔtade-woo yeeɛ emuu,* ni ayiɔ wɔ,* ni wɔbe shihilehe ko, **12** ni wɔgboɔ denɔme, ni wɔke wɔ diɛntse wɔnɔnɔi tsuɔ niɔ. Ké aaje wɔ le, wɔnɔnɔ; ké aawa wɔ yi le, wɔfiɔ

4:1 *Aloo “shishibii.” **4:6** *Aloo “mitsake nibii nɛɛ keto . . . he.” **4:11** *Aloo “wɔnyieɔ ya-yai.” *Aloo “amamɔ wɔ atswɛɛi.”

shi ke tsuishitoo; **13** ké aagbe wohe guo le, wóhāa hetoo ke mlíjole;* wátsá-mo tamó je le tumo no níi,[#] níbií fée amlí jweii, kebashi amró nēe.

14 Míñmaaa níbií nēe ní mikewo nye hiegbete, shi mon koni mikewie mitsóo nye ake mibii ní misumóo. **15** Ejaake keji nyeye gbetsóoloi* akpei nyonma ye Kristo mli po le, eká shi fanj ake nyebe tsemei babao; ejaake mitsó sane kpakpa le no mitsó nyetse ye Kristo Yesu mli. **16** No hewo le, miwo nye hewale ní nyekase mi. **17** No hewo ní miitsu Timoteo nyenóo nēe, ejaake eji mibi ní misumóo ke anókwáfo ye Nuntsó le mli. Ebaakai nye gbéi ní mitsóo no mifeco níi* ye Kristo Yesu mli le, tamó bo ní miyaa no mitsóo ye asafo fée asafo mli ye he fée he le.

18 Akeni nyetenj méi komei susuo ake mibanj nyenóo hewo le, amewó amehé no. **19** Shi ké Yehowa* miisumó le, etsenj ní maba nyenóo, ní maná male méi ní wóo amehé no le ahewale, shi jee amewiemó. **20** Ejaake, Nyonmó Marjseyeli le, jee mó wiemo mli anaa ye, shi mon hewale mli. **21** Te no ní nyeesumóo? Ani mihie tso keba nyenóo, aloo miba ke suómó ke mlíjole mumó?

5 Ye anókwale mli le, ababo amanié ake bólenamó jenba sha* miya no ye nyetenj, jenba sha* ní be jenmají le atenj tete—ake nuu ko ke etse ja.[#] **2** Ní nye le, ani nyemiishi nyetsitsi ye ene hé? Ani esaaa ake nyeyeo awereho mon, ní nyejieo nuu ní fee neke níi nēe ye nyetenj? **3** Eye mli ake mibe nyenóo ye gbómótsonj mon, shi miye nyenóo ye mumó, ní mikojo nuu ní fee níi nēe momo, tamó no ní miye nyenóo dientsé. **4** Ké nyenaa bakpe shi ye wá-Nuntsó Yesu gbéi mli, ní nyele ake mike nye ye jeme ye mumó, ní wá-Nuntsó Yesu hewale le fata he le, **5** esa ake nyenóo nuu ní tamó neke le nyewo Satan denj kehá he loo le hiekatamó, koni ahere mumó le yiwala ye Nuntsó le gbi le no.

4:13 *Sht. ñm., “wákpaa fai.” # Aloo “bóba.”
4:15 *Aloo “kwelbi.” 4:17 *Sht. ñm., “migbei le.” 4:19 *Kwémó Wiemó Titrii Amligbalamó le. 5:1 *Hela mli le, *por-nef*’a. Kwémó Wiemó Titrii Amligbalamó le. #Sht. ñm., “enj etse ña.”

6 Nyeshwáa le jee shwáa kpakpa. Ani nyeleee ake masha bibioo shaa ma* muu le fée? **7** Nyejiea masha momo le nyeshwiea, koni nyetsómó ma hee, tamó bo ní masha ko be nyemli le. Ejaake, anókwa, anj Kristo ní jii wá-Hehoo gwantenjbi le ahá ake afóle. **8** No hewo le, agbene, nyehāa woyaa no woyea gbi juró le, jee ke masha momo, ní asanj jee ke masha ní damó shi kehá no gbonyo ke efonfeemo le, shi monj ke aboloo* ní ake ma ní eshako feo, ní damó shi kehá tsui krónj ke anókwale le.

9 Míñma nye ye miwolo le mli ake nyeke méi ní ke amehé wo bólenamó jenba sha* mli le akpaa bóo, **10** mitsóo ake nyeke je nēe mli bíi ní ke amehé wo bólenamó jenba sha* mli loo amimyeló loo ojotswaló loo amagajaló akabo kwraa. Nakai ní kule, anókwa, ja nyeje je le mli. **11** Shi agbene, miñma nye koni nyeke mó fée mó ní atseo le nyemi, ní ke ehe wo bólenamó jenba sha* mli loo eji amimyeló loo amagajaló loo mójeló* loo dáatóló loo ojotswaló le akpaa bóo, nyeke mó ní tamó neke le akayea níi tete. **12** Ejaake meni méi ní yoo sée le* akójomó koo ye mihe? Nye le, ani jee méi ní yoo mli le nyekojo, **13** ní Nyonmó hu kójo méi ní yoo sée le? “Nyejiea efonfeelo le kejea nyetenj.”

6 Ké nyetenj mó ko ke mó kroko ná sane le, te feo tenj ní eshio etsitsi ní ekeyaa saneyelihe ye méi ní ejaaa ahie, shi ekeyaaa méi krónkrónj le monj ahie le? **2** Aloo nyeleee ake méi krónkrónj le jii méi ní baakojo je le? Ní ké nye nyebaakojo je le, ani nyejee méi ní sa ake nyekojo saji bibii? **3** Ani nyeleee ake wobaakojo ñweibófoi? Bele, ani wonyenj wókojo shihile nēe mli saji? **4** Bele, ké nyeye shihile nēe mli saji komei ní esa ake aye le, meni hewo nyehalaa méi ní asafo le ebuu amé le ake kojóló? **5** Miiwie ene ní mikewo nye hiegbete.

5:6 *Ma jii níbií tamó abele, omó, ñmaa, ke amehenó ní agbele ní ake nu efutu. 5:8 *Ye ñmalei le amlí le, aboloo jii mamú ní ake nu ekpoto ní ashá, ní bei píi le, akedamó shi kehāa niyenii. 5:9-11 *Kwémó Wiemó Titrii Amligbalamó le, “Bólenamó jenba sha.” 5:11 #Aloo “mó ní sopaa mó.” 5:12 *Aloo “méi ní be Kristofoi shihile le mli le.”

Ani hieshikalɔ kome folo po be nye-
terɛ ni baanye enyemimeɪ atɛɛ ekojo?
6 Mon le, nyemi ke enyemi yaa saneye-
lihe, mei ni heee yeee le po ahie!

7 Anɔkwa, kɛ nyesamasamaa nyehɛ
yɛ saneyelihe le, no le, aye nyɛnɔ ku-
nim momo. Meni hewɔ nyehāaa aye nyɛ
sane fɔɛ mon? Meni hewɔ nyehāaa ashi-
shiu nyɛ mon? 8 Mon le, nyefɛɔ mei
efɔɛ ni nyeshishiuɔ amɛ, nyenyemimeɪ
le tete!

9 Aloo nyeleee akɛ mei ni ejaaa le
anine shɛɛ Nyɔɔɔmɔ Martseyeli le nɔ? *
Nyeakahā alakaa nyɛ. Mei ni ke amehɛ
wɔɔ bɔlenamɔ jɛɛba sha^o mli, amagaja-
lɔi, gbalafitelɔi, hii ni hāa hii krokomeɪ
ke amɛ nāa bɔle, hii ni ke hii krokomeɪ
nāa bɔle,^Δ 10 julɔi, amimyɛlɔi, dāatɔ-
lɔi, mei ajɛlɔi, * ke ojɔswalɔi anine shɛɛ
Nyɔɔɔmɔ Martseyeli le nɔ. 11 Ni kɛle,
neke nyetɛɛ mei komeɪ yɔɔ tsutsu. Shi
aju nyehɛ ni nyehɛ etse; atsuu nyehɛ; *
abu nyɛ jalɔi yɛ Nunɔɔtɔ Yesu Kristo gbɛɪ
le ke wɔ-Nyɔɔɔmɔ le mumɔ le mli.

12 Mla nɛmɔ mi gbɛ akɛ mifɛɔ nibii
fɛɛ* mon, shi jeeɛ nibii fɛɛ ahe yɔɔ sɛɛ-
namɔ. Mla nɛmɔ mi gbɛ akɛ mifɛɔ nibii
fɛɛ mon, shi mi hān nɔ ko nɔ ko akudɔ
mi.^o 13 Niyenii yɛ kehā musu, ni musu
hu yɛ kehā niyenii, shi Nyɔɔɔmɔ baahā
enyɔ le fɛɛ afee yaka. Gbɔmɔtso le be
kehā bɔlenamɔ jɛɛba sha, * shi mon eyɛ
kehā Nunɔɔtɔ le, ni Nunɔɔtɔ le hu yɛ kehā
gbɔmɔtso le. 14 Shi Nyɔɔɔmɔ tee Nun-
ɔtɔ le shi, ni ebaatso ehewale le nɔ etee
wɔ hu shi keje gbele mli.

15 Ani nyeleee akɛ nyɛgbɔmɔtsei le
ji Kristo henii? Bele, ani esa akɛ
manɔ Kristo henii le keya ni mikeyakpɛ-
tɛ ashawo ko he? Dabida! 16 Ani nye-
leee akɛ mɔ ni ke ehe yakpɛtɔ ashawo
ko he le, eke le fɛɔ gbɔmɔtso kome?
Ejaake, Nyɔɔɔmɔ kɛɛ, “ameyi enyɔ le fɛɛ
amɛbaatso heloo kome.” 17 Shi mɔ
fɛɛ mɔ ni ke ehe kpɛtɔ Nunɔɔtɔ le, eke

le fɛɔ ekome yɛ mumɔ mli. 18 Nye-
joa bɔlenamɔ jɛɛba sha* naa foi! Esha
kroko fɛɛ esha kroko ni gbɔmɔ baafɛɛ
le, esaaa egbɔmɔtso le he tɛɛ, shi mɔ
fɛɛ mɔ ni yaa nɔ eke ehe wɔɔ bɔlenamɔ
jɛɛba sha mli le, efeeɛ esha eeshi le
diɛntse egbɔmɔtso le. 19 Ani nyeleee
akɛ nyɛgbɔmɔtso le ji mumɔ krokoɔ
ni yɔɔ nyemli, ni nyenā keje Nyɔɔɔmɔ
nɔ le sɔlemɔwɛ? Agbene hu, nyejeeɛ
nyɛ diɛntse nyɛnɔ, 20 ejaake ahɛ nyɛ
ke jara ni wa. Bɔ fɛɛ bɔ ni fee le, nye-
woa Nyɔɔɔmɔ hie nyam yɛ nyɛgbɔmɔtso
le mli.

7 Agbene, yɛ nɔ ni kɔɔ nibii ni nye-
nɔma le ahe le, ehi jogbanɛɛ kehā nuu
akɛ ekata yoo he; * 2 shi akɛni bɔle-
namɔ jɛɛba sha* ehe shi waa hewɔ le,
nuu fɛɛ nuu anā le diɛntse ena, ni yoo
fɛɛ yoo anā le diɛntse ewu. 3 Wu afee
ena le gbenaa nii ehā le, ni nɔ le hu
afee nakai nɔɔɔn ehā ewu. 4 Nɔ le be
hewale yɛ le diɛntse egbɔmɔtso nɔ, shi
mon ewu le yɔɔ; nakai nɔɔɔn wu le hu be
hewale yɛ le diɛntse egbɔmɔtso nɔ, shi
mon ena le yɔɔ. 5 Nyɛke nyehɛ akaka-
maa nyehɛ, ja nyeyi enyɔ le fɛɛ nyɛkpɛ-
le akɛ nyɛbaafeɛ nakai keyashi be ko, ni
nyenā be kehā sɔlemɔ, ni nɔ sɛɛ le nye-
saa nyɛfee ekome ekonɛ, bɔ ni afee ni
Satan akaya nɔ eka nyɛ yɛ nyehɛ nɔ
ni nyenyɛɛ nyɛye le hewɔ. 6 Shi nye-
nɔ nɔ ni mikɛ nɛɛ akɛ gbɛ ni miɛnɛ
nyɛ ni nyɛfee nakai, shi jeeɛ kitā miwoɔ
nyɛ. 7 Shi minā ni kule, gbɔmɛ fɛɛ
tamɔ bɔ ni miyɔɔ le. Kɛle, mɔ fɛɛ mɔ yɛ
le diɛntse enikeenii keje Nyɔɔɔmɔ dɛɛ,
mɔ ko nɔ neke, mɔ kroko hu nɔ neke.

8 Agbene, miikɛɛ oshijafɔi* ke yei
okulafoi le akɛ, ehi jogbanɛɛ kehā amɛ
akɛ amɛbaaya nɔ amɛhi shi tamɔ bɔ
ni miyɔɔ le. 9 Shi kɛ amenyɛɛ amehɛ
nɔ ameyɛ le, no le amɛbote gbalashihile
mli, ejaake ehi akɛ mɔ aabote gbal-
shihile mli fe nɔ ni akɔnɔ baahao le.*

6:9 *Sht. nɛm., “nān Nyɔɔɔmɔ Martseyeli le akɛ
gboshinii.” *Kwɛmɔ Wiemɔi Titrii Amligbala-
mɔ le, “Bɔlenamɔ jɛɛba sha.” ^ΔSht. nɛm., “hii
ni ke hii kɔɔ.” 6:10 *Aloo “mei ni sopaa
mei.” 6:11 *Aloo “asaa nyɛ ato ahā Nyɔɔɔmɔ.”
6:12 *Aloo “Miye nibii fɛɛ hegbɛ.” *Aloo “aye
minɔ.” 6:13, 18 *Hela mli le, *por-nei’a*. Kwɛ-
mɔ Wiemɔi Titrii Amligbalamo le.

7:1 *Ni tsɔɔ akɛ, eke yoo akanā bɔle. 7:2
*Hela wiemɔkuli ni ji *por-nei’a* le piifeemo.
Kwɛmɔ Wiemɔi Titrii Amligbalamo le. 7:8
*Hela wiemɔ ni aketsu nii le baanye akɔ oku-
lafoi, mei ni etse amehɛ keje amehɛfatalɔi ahe,
loo hii ni eshwie amɛnɛmeɪ ke yei ni etse amɛ-
wumɛi gbāla hu ahe. 7:9 *Aloo “akɔnɔ baa-
tso yɛ emli.”

10 Mei ni ebote gbalashihile mli le, mike gbetsɔɔmɔi miihā amɛ, jee mi, shi mon Nuntsɔ le, akɛ esaaa akɛ ɲa tseɔ ehe kejeɔ ewu he. **11** Shi ké etse ehe tete le, eya nɔ ehi shi oshija, aloo kejeɛ nakai le, eke ewu le ayakpātā; ni esaaa akɛ wu hu shiɔ ɲa.

12 Shi mei ni eshwɛ le, mi, heɛ, mi, jee Nuntsɔ le, miikɛ amɛ akɛ: Ké nyemi nuu ko ye ɲa ni heee yeeɛ, ni yoo le ekpele akɛ eke le baahi shi le, ekashi le; **13** ni ké yoo ko hu ye wu ni heee yeeɛ, ni nuu le ekpele akɛ eke le baahi shi le, yoo le akashi ewu le. **14** Ejaake atsuu wu ni heee yeeɛ le he ye ɲa le hewɔ, ni ɲa ni heee yeeɛ le hu, atsuu ehe ye nyemi nuu le hewɔ; kejeɛ nakai kulɛ, nyebii le baafɛɛ mei ni he tseeɛ, shi amɔ nɛɛ, amɛye krɔɲɲ. **15** Shi ké mɔ ni heee yeeɛ le hala akɛ ebaashi* le, hā ni eshi; afimɔko nyemi nuu loo nyemi yoo ko ye shihile ni tamɔ enɛmɛi amli, mon le, Nyɔɲmɔ etse nye keba toinjo le mli. **16** Ejaake ɲa, te ooofɛɛ tɛɲɲ ole keji bo obaahere owu le yiwala? Aloo wu, te ooofɛɛ tɛɲɲ ole keji bo obaahere ɔɲa le yiwala?

17 Kɛle, mɔ fɛɛ mɔ anyie ye gbefanɔ nɔ ni Yehowa* ɛɲhā le, kɛ bɔ ni Nyɔɲmɔ tse le le naa pɛpɛpɛ. Ni no hewɔ le, mike gbetsɔɔmɔ nɛɛ hāa ye asafɔi le fɛɛ mli. **18** Ani afo mɔ ko ketia momo be ni atse le le? Ekatsɔ ehe foolɔ. Ani atse mɔ ko be ni eji foolɔ? Ekahā afo le ketia. **19** Ketiafoo jeeɛ nɔ ko, ni foo hu jeeɛ nɔ ko; Nyɔɲmɔ kitāi le anɔyeli mon ji nɔ ko. **20** Shihile fɛɛ shihile mli ni atse mɔ ko ye le, eya nɔ ehi mli. **21** Ani be ni atse bɔ le, nyɔɲ ji bɔ? Kaahā no gba onaa; shi ké obaanye oye ohe le, no le ɲɔɔ hegbɛ le kefee nakai. **22** Ejaake mɔ fɛɛ mɔ ni atse le ye Nuntsɔ le mli be ni eji nyɔɲ le, eye ehe, ni eji Nuntsɔ le nɔ; nakai nɔɲɲ mɔ fɛɛ mɔ ni atse le be ni eji odehe le, Kristo nyɔɲ ni. **23** Ahé nye kɛ jara ni wa; nyekpa gbo-mɛi anyɔɲi tsɔmɔ. **24** Shihile fɛɛ shihile mli ni atse mɔ ko ye le, nyemimeɛi, nyehā eyaa nɔ ehia mli ye Nyɔɲmɔ hie.

7:15 *Aloo "ebaate ehe." 7:17 *Kwɛmɔ Wiewmɔi Titrii Amligbalamɔ le.

25 Agbɛnɛ, ye oblayei froi* agbefan le, mibe kitā ko keje Nuntsɔ le ɲɔɔ, mon le, akɛ mɔ ni Nuntsɔ le ena le mɔɔbɔ koni eye anɔkwa le, nɔ ni misusɔ mi-kɛ nɛɛ. **26** No hewɔ le, misusɔ akɛ ehi jogbanɲ hā gbɔmɔ akɛ eya nɔ ehi shi bɔ ni eyɔɔ le, ye shihile ni mli wa ni wɔ-kekpeɔ amɔ nɛɛ hewɔ. **27** Ani afi bo akpetɛ ɔɲa he? Kpa taomɔ ni otao ohe ofene le. Ani oye ohe ye ɔɲa he? Kpa ɲa taomɔ. **28** Shi keji obote gbalashihile mli hu po le, ofeko esha. Ni keji oblayoo froi* bote gbalashihile mli le, efeko esha. Shi mei ni botɛɔ gbalashihile mli le, amebaana amanehulu ye ameheloo mli. Shi mi le, miitao ni nyehe aɲo nye.

29 Kɛfata he le, nyemimeɛi, nɔ ni mi-kɛɔ ji akɛ, be ni eshwɛ le faaa. Keje be nɛɛ keyaa le, mei ni yɔɔ ɲamɛi le afɛɛ tamɔ mei ni bɛ eko, **30** ni mei ni foɔ le afɛɛ tamɔ mei ni foɔ, ni mei ni nyaa le afɛɛ tamɔ mei ni nyaaa, ni mei ni hɛɔ nii le afɛɛ tamɔ mei ni jeeɛ nɔtsemɛi, **31** ni mei ni kɛ je le tsuɔ nii le afɛɛ tamɔ mei ni ketsuuu nii kɛmɔɔ shi; ejaake je nɛɲ nifeemɔ* le miitsake. **32** Anɔkwa, misumɔɔ akɛ nyefɛɛ yeyeeɛ. Nuu oshijafo feɔ yeyeeɛ ye Nuntsɔ le nibii ahe, bɔ ni eefɛɛ esa Nuntsɔ le hie. **33** Shi nuu ni ebote gbalashihile mli le feɔ yeyeeɛ ye je le nibii ahe, bɔ ni eefɛɛ esa ɲa hie, **34** ni ejwɛɲmɔ mli eja enyɔ. Kɛfata he le, yoo oshijafo loo oblayoo fro feɔ yeyeeɛ ye Nuntsɔ le nibii ahe, koni efee krɔɲkrɔɲ ye egbɔmɔtso kɛ emumɔ mli. Shi yoo ni ebote gbāla mli le feɔ yeyeeɛ ye je le nibii ahe, bɔ ni eefɛɛ esa ewu hie. **35** Shi nye diɛntse nyehile-kehamɔ hewɔ miwioɔ enɛ le, jee nyena mitsiɔ,* shi mon koni miekanya nye ni nyefɛɛ nii ni sa jogbanɲ, ni agbɛnɛ hu ehā nyɛsɔmɔ Nuntsɔ le daa ni nɔ ko nɔ ko gbalaaa nyɛjwɛɲmɔ.

36 Shi ké mɔ ko susu akɛ ebāa ejɛɲ jogbanɲ ye oshijafo* ni eji le gbɛfan le, ké efo mli ye eblahiian* le, no le

7:25 *Aloo "oblahii muji; mei ni botɛɔ gbalashihile mli dā." 7:28 *Aloo "oblanyo muu." 7:31 *Enɛ kɔɔ nifeemɔi ni yaa nɔ ye kpoku nɔ ni eko baa ye eko sɛɛ le ahe. 7:35 *Sht. ɲm., "jeeɛ nyekue kpāa miwɔɔ." 7:36 *Aloo "oblayoo fro; oblanyo muu." *Aloo "eblayɛian."

no ni esa ake efee ne: Efee no ni esumwɔ; efee esha. Amebote gbalashihile mli. **37** Shi ké mɔ ko ekpe mli ye etsui mli, ni ko ko ko ko enyeee eno, shi eye hewale ye no ni le dieritse esumwɔ no, ni ekpe mli ye le dieritse etsui mli ake ebaaya no ehi shi oshija* le, ebaaná he sɛɛ. **38** Nakai nɔɔɔ hu mɔ fɛɛ mɔ ni boteɔ gbalashihile mli* le, enáa he sɛɛ, shi mɔ fɛɛ mɔ ni botee gbalashihile mli le baaná he sɛɛ fe le.

39 Ija le, gbii abo ni ewu hie ká nɛɛ, afi le. Shi ké ewu le yawo ye gbele mli le, eye hegbe ake eke mɔ fɛɛ mɔ ni esumwɔ boteɔ gbála mli, ye Nuntsɔ le mli pɛ. **40** Shi ye misusumwɔ naa le, ké etee no ehi shi bo ni eyɔ le, ebaaná miishɛɛ fe no; ni misusuwɔ waa ake mi hu miye Nyɔnmum le.

8 Agbene, ye niyenii ni anɔhá amagai le gbefan le: Wɔle ake wɔ fɛɛ wɔye nilee. Nilee wɔɔ ehe no, shi sumwɔ tswaa mɔ emaa shi. **2** Ké mɔ ko susuwɔ ake ele no ko le, enáko ele no le jogbanj bo ni sa ake ele. **3** Shi ké mɔ ko sumwɔ Nyɔnmum le, mɔ nɛ ji mɔ ni ele le.

4 Agbene, ye niyenii ni anɔhá amagai ni mɔ aaye le gbefan le, wɔle ake amaga jeeɛ no ko ye je le mli, ni ake, Nyɔnmum ko be ake ja mɔ kome le keke. **5** Ejaake eye mli ake aye mei ni atseɔ ame nyɔnmum, keji ye nwei jio, ye shikpɔɔ le no jio, tamɔ bo ni “nyɔnmum” babaoo ke “nuntsɔmei” babaoo yɔ le mon, **6** shi wɔ le, wɔle ye anɔkwale mli ake, Nyɔnmum kome pɛ yɔ, Tse le, mɔ mli ni nibii fɛɛ je keba, ni wɔyɔ wɔhá le le; ni Nuntsɔ kome pɛ yɔ, Yesu Kristo, mɔ no ni nibii fɛɛ tso keba, ni wɔ hu wɔtso eno keba le.

7 Shi jeeɛ mei fɛɛ yɔ nilee nɛɛ. Shi mei kome le, akeni be ko ni eho le, amejá amagai hewo le, ké amemiye nii le, amebuɔ niyenii le ake afɔle ni anɔhá amagai, ni no buleɔ amehenilee ni egbede le. **8** Shi niyenii háaa wɔbenke Nyɔnmum jogbanj fe tsutsu le; ké wɔyeee nii le, no háaa wɔte no atse, ni

7:37 *Aloo “ebaaya no ehi shi ake oblayoo fro loo oblanjo muu.” 7:38 *Aloo “nymɛ oblayoo fro loo oblanjo muu ni eji le he eháa gbalashihile.”

ké wɔye nii hu, no háaa wɔhi fe tsutsu le. **9** Shi nyehie ahia nyehie no be fɛɛ be, koni hegbe ni nyeyɔ ake nyehalaa no ni nyeesumwɔ le akatsɔ nanetɔmɔmɔ ye gbe ko no kéhá gbedelɔ le. **10** Ejaake ké mɔ ko na bo ni oyoo nilee le ake ota amagai atsú mli ooye nii le, ani no ewajen mɔ ni egbede le henilee le aahu keyashi ebaaye niyenii ni anɔhá amagai? **11** No hewo le, onilee le hewo le, mɔ ni egbede le, onyemi ni Kristo gbo ye ehewo le, hie miikpáá. **12** Ké nyefee esha nyeshi nyenyemime le ye neke gbe no, ni nyeye amehenilee ni egbede le awui le, nyemiifee esha nyemiishi Kristo. **13** No hewo ni ké niyenii baahá minyemi nane atɔtɔ le, miyer loo ko kwraa dɔɔɔ, koni mikahá minyemi nane miitɔ le.

9 Ani miyeko mihe? Ani jeeɛ bofo ji mi? Ani minako Yesu, wɔ-Nuntsɔ le? Ani jeeɛ mininena nitsumwɔ ji nye ye Nuntsɔ le mli? **2** Ké mijee bofo mi-háaa mei krokomei po le, eká shi fanj ake, bofo ji mi há nye! Ejaake nyeji naasoomwɔ no ni maa bofo ni miji ye Nuntsɔ le mli le no mi.

3 Naajiemɔ ni miyɔ kéhá mei ni kojoo mi le nɛ: **4** Wɔye hegbe* ake wɔyeɛ nii ni wɔmɔ nii, aloo jeeɛ nakai? **5** Wɔye hegbe ake wɔháa héyelilo ko* ni ji wɔɔ fataa wɔhe, tamɔ bo ni bofoi krokomei le ke Nuntsɔ le nyemime le ke Kefa* hu fe le, aloo jeeɛ nakai? **6** Aloo mi ke Barnaba pɛ be hegbe ake wɔfɔ heloonaa nitsumwɔ? **7** Namɔ somwɔ ake asraafonyo ni le dieritse ewoo ehe nyɔmɔ? Namɔ feo wein nymɔ ni eyeee emli yibii le eko? Aloo mɛɛ kooloi akwelɔ kwɛɔ kooloi akuu no ni enuuu amefufɔ le eko?

8 Nibii ni miwies nɛɛ, ani gbɔmei asusumwɔ naa miwies ye? Ani Mla le hu ewiee nibii nɛɛ nɔɔɔ? **9** Ejaake anjma ye Mose Mla le mli ake: “Esaaa ake owoo tsinanuu naabu kotoku be ni eegbee njmaa.” Ani tsinahii nɔɔ Nyɔnmum gbalaa jwerjma keyaa le? **10** Aloo wɔ hewo kwraa mon ewies nakai le? Anɔkwa, wɔ hewo anjma, ejaake esa ake mɔ ni ke

9:4 *Sht. njm., “hewale.” 9:5 *Aloo “nyemi yoo ko.” *Atseɔ le Petro hu.

tsina koi huɔ kɛ mɔ ni gbɛɔ ŋmaa lɛ fɛɛ afee nakai kɛ hienɔkamɔ akɛ amɛbaanaɔ eko.

11 Kɛ wɔdu mumɔŋ nibii yɛ nyɛtɛŋ lɛ, ani eji nɔ ko wulu akɛ wɔbaakpa heloona yelikebuamɔ keje nyɛŋɔɔ?

12 Kɛ mɛi krokomei yɛ hegbe akɛ amɛkpeleɔ nyɛdɛŋ yelikebuamɔ nɔ lɛ, ani wɔbɛ nakai hegbe lɛ babaoɔ fɛ amɛ? Kɛlɛ, wɔkɛ hegbe* nɛɛ tsuko nii, shi mon wɔmiifi shi yɛ nibii fɛɛ mli, koni wɔkatsi Kristo lɛ he sane kpakpa lɛ gbɛ yɛ gbɛ ko kwraa nɔ. **13** Ani nyeleee akɛ mɛi ni tsuɔ nitsumɔi kɔŋkɔŋ lɛ yɛɔ sɔlemɔwe lɛ nii lɛ eko, ni mɛi ni sɔmɔ daa yɛ afoleshaa late lɛ he lɛ nɔa afoleshaa late lɛ nɔ nii lɛ eko? **14** Nakai nɔŋŋ Nuntsɔ lɛ fɔ koni mɛi ni jajeɔ sane kpakpa lɛ aye sane kpakpa lɛ mli nii.

15 Shi mike gbejianɔtoi nɛɛ atɛŋ ekome folo po tsuko nii. Anɔkwa, miŋmaaa nibii nɛɛ koni afee enɛ ahɔ mi, ejaake ehi akɛ magbo mon fɛ—mɔ ko mɔ ko nyɛŋ ajie nɔ ni midamɔɔ nɔ mi-shwaa lɛ keya! **16** Agbenɛ, kɛ miijaje sane kpakpa lɛ, jeeɛ no hewɔ esa akɛ mashwɔ, ejaake eji sɔ ni kɔ minɔ. Anɔkwa, kpoo hɔ mi kɛ mijajeeɛ sane kpakpa lɛ! **17** Kɛ miije misuɔmɔ mli mifeɛ enɛ lɛ, miye juromɔɔ; shi kɛ mike mligbigbilimɔ fee lɛ, no hu po lɛ, eji nitsumɔ ni atu awo midɛŋ akɛ shia nɔkwɛlɔ. **18** Bele, mɛni ji mijuromɔɔ lɛ mɔ? No ji akɛ, kɛ miijaje sane kpakpa lɛ, majaje sane kpakpa lɛ ni miheee nɔ ko yɛ mɔ ko dɛŋ, koni mike hegbe* ni miyɔɔ yɛ sane kpakpa lɛ hewɔ lɛ akatsu nii yɛ gbɛ gbonyo nɔ.

19 Ejaake, eye mli akɛ miye mihe keje mɛi fɛɛ ahe mon, shi mitsɔ mihe nyɔŋ mihɔ mɛi fɛɛ, koni kɛ aaahi lɛ minine ashe mɛi babaoɔ nɔ. **20** Mitsɔ mihe tamɔ Yudafonyo mihɔ Yudafoi bɔ ni afee ni minine ashe Yudafoi anɔ; mitsɔ mihe tamɔ mɔ ni yɔɔ mla shishi mihɔ mɛi ni yɔɔ mla shishi, eye mli akɛ mi dɛŋtse lɛ, mibe mla shishi, bɔ ni afee ni minine ashe mɛi ni yɔɔ mla shishi lɛ anɔ. **21** Mitsɔ mihe tamɔ mɔ ni bɛ mla mihɔ mɛi ni bɛ mla, eye mli akɛ mijeeɛ

mɔ ni bɛ mla yɛ Nyɔŋmɔ gbɛfan mon, shi miye mla shishi yɛ Kristo gbɛfan, bɔ ni afee ni minine ashe mɛi ni bɛ mla lɛ anɔ. **22** Mitsɔ mihe gbedɛlɔ mihɔ mɛi ni egbede, bɔ ni afee ni minine ashe mɛi ni egbede lɛ anɔ. Mitsɔ mihe nɔ fɛɛ nɔ mihɔ mɛi sɔtoɔi fɛɛ, koni matsɔ gbɛ fɛɛ gbɛ ni baahi nɔ mahere mɛi komei ayi-wala. **23** Shi mifeɔ nibii fɛɛ yɛ sane kpakpa lɛ hewɔ, bɔ ni afee ni majaje matsɔɔ mɛi krokomei.

24 Ani nyeleee akɛ yɛ foidamɔ mli lɛ, foidalɔi lɛ fɛɛ daa foi lɛ mon, shi mɔ kome pɛ nine sheɔ juromɔɔ lɛ nɔ? Nyɛdaa foi lɛ yɛ nakai gbɛ nɔ koni nyɛ-nine ashe juromɔɔ lɛ nɔ. **25** Agbenɛ, mɔ fɛɛ mɔ ni kɛ ehe wɔ akanshii mli lɛ* yɛɔ ehe nɔ yɛ nibii fɛɛ mli. Anɔkwa, amefɛɔ nakai koni amenɔ akɛkɛre ni baanye afite, shi wɔ lɛ, koni wɔnɔ nɔ ni fiteee. **26** No hewɔ lɛ, bɔ ni midaa foi lɛ, midaaa lɛ tamɔ nɔ ni oti ko emaaa mihie; bɔ ni mifɔɔ mitswɛɛi lɛ, mifɔɔ lɛ bɔ ni baahɔ mamamɔ kɔɔɔɔ atswɛɛɛ; **27** shi mon migbalaa migbomɔto lɛ mai* ni miyeɔ lɛ nyɔŋ, koni bɛ ni mi-shie mitsɔɔ mɛi krokomei migbe naa lɛ, mi dɛŋtse lɛ, akabu mi mɔ ni esaaa# yɛ gbɛ ko nɔ.

10 Agbenɛ, nyemimeɛi, miitao nyele akɛ wɔtsemɛi lɛ fɛɛ hi atatu lɛ shishi ni amɛ fɛɛ amɛtsɔ ŋshɔ lɛ mli **2** ni atso atatu lɛ kɛ ŋshɔ lɛ nɔ abaptisi amɛ fɛɛ awo Mose mli, **3** ni amɛ fɛɛ ameye mumɔŋ nyɛnii kome too lɛ nɔŋŋ **4** ni amɛ fɛɛ amenu mumɔŋ nu kome too lɛ nɔŋŋ. Ejaake no mli lɛ amɛnuɔ mumɔŋ tesaa ni nyie amesɛɛ lɛ mli nu, ni nakai mumɔŋ tesaa lɛ damɔ shi kehɔ* Kristo lɛ. **5** Kɛlɛ, Nyɔŋmɔ nɔaa amɛtɛŋ mɛi pii ahe miisheɛ, ejaake agbe amɛ yɛ ŋa lɛ nɔ.*

6 Agbenɛ, nibii nɛɛ bafeɛ nɔkwɛmɔnii kehɔ wɔ, bɔ ni afee ni wɔkashwe nibii fɔji, tamɔ bɔ ni ameshwe lɛ. **7** Asaŋ nyekatsɔmɔɔ amagajalɔi tamɔ amɛtɛŋ mɛi komei fee lɛ; tamɔ bɔ ni anɔma lɛ,

9:25 *Aloo “akanshilɔ fɛɛ akanshilɔ.” 9:27

*Aloo “miwaa migbomɔto lɛ yi; mitsɔsɛɔ migbomɔto lɛ jogbarŋ.” #Aloo “akashe mi afɔ.” **10:4** *Aloo “ji.” **10:5** *Kwɛmɔ Mat 3:1 sh. niŋ.

9:12 *Sht. ŋm., “hewalɛ.” 9:18 *Aloo “hewalɛ.”

ake: “Mei le ho tara shi ni ameye nii ni amenu nii. Kεke ni amete shi ni ameshwe amehie jogbanη.” **8** Asan nyekahāa woyaa no wεke wεhe woc bolenamoc jenba sha mli,* tamoc boc ni ametenj mei komei ke amehwe woc bolenamoc jenba sha mli,* ni ametenj mei akpei nyomai-enyoc-ke-ete nyonyoci ye gbi kome mli le. **9** Asan nyekahāa wōkaa Yehowa,* tamoc boc ni ametenj mei komei ka le, ni onufui kpātā amehie le. **10** Asan nyekawiea huhuuhu, tamoc boc ni ametenj mei komei wie huhuuhu, ni hiekpatalo le kpātā amehie le. **11** Agbene, nibii nee ba amenc ake nokwemonii, ni anjma enemei koni akebo woc mei ni shihilei agbejianocoi le anaagbei le enina woc le kōko.

12 No hewo le, moc ni susuc ake edamoc shi le akwe jogbanη koni ekagbee shi. **13** Kaa* koc bako nyenc ni jee gbomei ahe koc. Shi anokwafo ji Nyomoc, ni ehān aka nye fe boc ni nyebaanye naa nyedamoc, shi monj nye kaa le mli le, ebaaje gbe ni nyekaaaje mli hu ehā nye koni nyenye naa nyedamoc.

14 No hewo le, mei ni misumoc, nyejoa amagajamoc naa foi. **15** Mike nye miwiew tamoc ake mei ni koc sane see wiec le; nye dientse nyekojoa koc ni miwiew le nyehāa nyehie. **16** Jomoc kputu le ni wococ le, ani jee Kristo le lā le mli gbefanoc wōnāa le? Aboloo le ni wocumoc le, ani jee Kristo le gbomoc le mli gbefanoc wōnāa le? **17** Akeni aboloo kome yoc hewo le, woc le, eye mli ake woyi pii monj, shi gbomocso kome ji woc, ejaake woc fee woyoc nakai aboloo kome le eko.

18 Nyekwea heloonaa Israel: Mei ni yec afolei le, ani jee gbefanoc amēke afleshāa late le nāa le? **19** Bele meni miwiew le moc? Ake, ani afole ni anjchā amaga ji koc, aloo ake, amaga ji koc? **20** Dabi; shi miikee ake koc ni jenmajj le njchāa ake afole le, daimonioi amēnjchāa shi jee Nyomoc; ni misumococ ake nyekē daimonioi le nāa koc mli gbefanoc. **21** Nyenyen Yehowa* kputu le ke daimonioi akputu le fee nyenu; nyenyen

“Yehowa* okpoc le” ke daimonioi akpoc le fee koc nii nyeye. **22** Aloo ‘womii-fee ni Yehowa* aye awunja’? Wōhe waa fe le, aloo jee nakai?

23 Mla njmēc nibii fee gbe,* shi jee nibii fee he yoc seenamoc. Mla njmēc nibii fee gbe, shi jee nibii fee tswaa koc maa shi. **24** Moc koc koc akaya koc etao koc ni le dientse ebaanā he see, shi monj koc ni moc kroko baanā he see.

25 Nyeyea koc fee koc ni ahōc ye loo jara koc, ni nyekabia mli ye nyehenilee hewo, **26** ejaake “shikpoc le ke emli nii le fee le, Yehowa* koc ni.” **27** Kē moc koc ni heee yee fō nye nine ni nyemiisumoc ni nyeya le, nyeyea koc fee koc ni akebaama nyehie le, ni nyekabia mli ye nyehenilee le hewo. **28** Shi kē moc koc kee nye ake, “Enē ji koc ni anjchā ake afleshāa nii” le, nyekayea ye moc ni hā nyele enē le hewo, ke agbene hu, ye henilee hewo. **29** Jee nye dientse nyehenilee he miwiew le, shi monj koc kroko le koc le. Ejaake meni hewo esa ake koc kroko henilee akojo hegbe ni miwiew le? **30** Kē shidaa mikeyoc le, meni hewo esa ake awie mihe efoc ye nii ni midaa shi ye he le hewo?

31 No hewo le, kē nii nyeyoc jio, nii nyenuc jio, aloo koc kroko nyefoc jio, nyefea nibii fee kewoa Nyomoc hie nyam. **32** Nyekwea ni nyekatsomoc nanetōtomonii nyehāa Yudafoi le ke Helabii le ke Nyomoc asafoc le, **33** tamoc boc koc ni miiboc mococ ake masa mei fee hie ye nii fee mli, ni mitaococ koc ni mi dientse manā he see, shi monj koc ni mei babao baanā he see, koni ahere ameyi-wala le.

11 Nyekasea mi, tamoc boc ni mi hu mikasec Kristo le.

2 Mijie nyeyi ejaake nyekaioc mi ye nibii fee mli, ni nyehie kusumii* ni mikēhā nye le mli boc pe ni mikēhā nye le. **3** Shi miisumoc ni nyele ake nuu fee nuu yitso ji Kristo le; ni yoc fee yoc hu yitso ji nuu; ni Kristo le hu yitso ji Nyomoc. **4** Nuu fee nuu ni solec aloo egbaa ni eke koc koc haa eyitso koc le, eewo eyitso le hiegebe; **5** shi yoc fee yoc ni solec

10:8, 9, 21, 22, 26 *Kwemo Wiemoi Titrii Amligbalamoc le. 10:13 *Ni ji, efoc he kaa.

10:23 *Aloo “Woye nibii fee hegbe.” 11:2 *Aloo “gbetsomoc.”

aloo egbaa ni no ko ehaaa eyitso no le, eewo eyitso le hiegbele, ejaake etamo yoo ni eshe eyi noƙƙa pɛ. **6** Ejaake kɛ yoo ehaaa eyi no le, esa ake eku eyi; shi kɛ eji hiegbele hã yoo ake eeku eyi aloo eeshe eyi le, esa ake eha eyi no.

7 Ejaake esaaa ake nuu haa eyitso no, ejaake eji Nyɔŋmɔ henc ke anunyam, shi yoo le, nuu anunyam ji le.

8 Ejaake nuu jɛɛ yoo mli, shi yoo moŋ je nuu mli. **9** Ni asan, abɔɔɔ nuu ye yoo hewɔ, shi abɔ yoo moŋ ye nuu hewɔ.

10 No hewɔ ni esa ake yoo anã hegbɛ he okadi ko ye eyitso no ye ŋweibɔfoi le ahewo le.

11 Kɛfata he le, ye Nurntɔ le mli le, yoo nyɛŋ atse ehe ye nuu he, ni nuu hu nyɛŋ atse ehe ye yoo he. **12** Ejaake tamɔ bo ni yoo je nuu mli le, nakai noƙƙa nuu hu tsɔ yoo no keba; shi nibii fɛɛ je Nyɔŋmɔ mli.

13 Nye diɛntse nyekojoa nyehãa nyehɛ: Ani eja gbɛ ake yoo aaasɔle ehã Nyɔŋmɔ ni ehaaa eyi no?

14 Ani adebɔɔ diɛntse etsɔɔɔ nyɛ ake, keji nuu hã eyitsoi tsa kakadanŋ le, eji hieshishwiemɔ kehã le, **15** shi kɛ yoo ye yitsoi kakadanŋ le eji anunyam hã le? Ejaake ye no najian ni aaahã le hehaano le, ahã le eyitsoi moŋ. **16** Shi kɛ mɔ ko miisumɔ ni eje ene he ŋwane ye kusum kroko hewɔ po le, wɔ le wɔbe ekroko, ni Nyɔŋmɔ asafoi le hu nakai noƙƙa.

17 Shi be ni mike gbetsɔɔmɔi nɛɛ hãa nyɛ le, mijiee nyeyi, ejaake kɛ nyekpe le no ko kpakpa jɛɛ mli kebaaa, shi moŋ efɔŋ. **18** Klɛŋklɛŋ kwraa le, minu ake, kɛ nyɛbua nyehɛ naa ake asafo le, mligbalamɔi ye nyɛtɛŋ; ni miheɔ miyeɔ ye gbɛ ko no. **19** Ejaake bo fɛɛ bo ni fee le jamɔ kui hu baate shi ye nyɛtɛŋ, koni mei ni akpele amenc le hu aje kpo fanŋ ye nyɛtɛŋ.

20 Kɛ nyɛbua nyehɛ naa ye he kome le, jeeɛ kehã Nurntɔ le Gbɛke Niyeli le.

21 Ejaake kɛ she be ni abaaye le, mɔ fɛɛ mɔ tsɔɔ hiɛ eyɛɔ le diɛntse egbɛke niyeni, ni no hewɔ le be ni hoɔmɔ miye mɔ ko le, mɔ kroko hu eto dãa. **22** Ani nyɛbe shãi ni nyeyɛɔ nii ni nyenuɔ nii ye jɛmɛ? Aloo nyɛgbɛɔ Nyɔŋmɔ asafo le he guɔ ni nyɛkewoɔ mei ni be no ko le hiegbele? Meni makɛɛ nyɛ? Ani mijie nyeyi? Mijiee nyeyi ye ene mli.

23 Ejaake no ni minã keje Nurntɔ le deŋ ni mi hu miŋohã nyɛ le ji ake, nakai nyɔɔŋ le mli noƙƙa ni abaajie Nurntɔ Yesu ahã le, eko aboloo,* **24** ni be ni eda shi le, ekumo mli ni ekɛɛ: “Ene damɔ shi kehã* migbomtso ni abaanɔ ahã ye nyɛ hewɔ le. Nyeyaa no nyɛfea ene kɛkaia mi.” **25** Nakai noƙƙa efɛe ye kpulu le hu he be ni amɛye gbɛke niyeni le ametã le, ni ekɛɛ: “Kpulu nɛɛ damɔ shi kehã kpanmɔ hee le ni damɔ milã le no le. Be fɛɛ be ni nyɛbaanu le, nyɛfea ene kɛkaia mi.” **26** Ejaake be fɛɛ be ni nyɛbaaye aboloo nɛɛ ni nyɛbaanu kpulu nɛɛ, bele nyemiiijae Nurntɔ le gbele le nyemiitsɔɔ kyashi ebaaba.

27 No hewɔ le, mɔ fɛɛ mɔ ni yeo aboloo le loo enuɔ Nurntɔ le kpulu le bo ni esaaa le, ebaaye fo ye Nurntɔ le gbomtso le ke elã le gbefan. **28** Klɛŋklɛŋ le, gbomɔ apei le diɛntse emli ekwe ake esa lo, ni no dani eye aboloo le eko ni enu kpulu le eko. **29** Ejaake mɔ ni yeo ni enuɔ ni ekɔɔ no ni gbomtso le damɔ shi kehã le sɛɛ le, fo-buu kojomo moŋ eyɛɔ ni enuɔ ehãa le diɛntse ehe le. **30** No hewɔ ni nyɛtɛŋ mei babaoɔ egbede ni amɛhe yeo, ni nyɛtɛŋ mei sanŋ miwo ye gbele mli le.* **31** Shi kɛ woyɔɔ bo ni wɔ diɛntse woji le, akoojoo wɔ. **32** Shi kɛ akajo wɔ le, Yehowa* miitsɔɔwe wɔ, koni akabu wɔ ke je le fɛɛ fo. **33** No hewɔ le, minyemimeɪ, kɛ nyɛbua nyehɛ naa kehã niyeli nɛɛ, nyememea nyehɛ. **34** Kɛ hoɔmɔ miye mɔ ko le, eye nii ye shã dã koni kɛ nyɛbabua nyehɛ naa le, no akafɛ kojomo. Shi saji ni eshwe le, kɛ miba jɛmɛ le mabato amɛhe gbɛjianɔ.

12 Agbene nyemimeɪ, misumɔɔɔ ake nyɛfee mei ni leee mumɔŋ nikenii le ahe no ko. **2** Nyɛle ake be ni nyɛji jɛŋmajianbii* le, alaka nyɛ ni ahã nyɛdu gbɛ ketee nakai amagai ni

11:23 *Ye ŋmalei le amlɛ le, aboloo ji mamu ni ake nu ekpoto ni ashã, ni bei pii le, akedamɔ shi kehãa niyeni. **11:24** *Kwemɔ Mat 26:26 sh. niŋ. **11:30** *Ekã shi fanŋ ake eewie mumɔŋ gbele he. **11:32** *Kwemɔ Wiemɔi Titrii Amligbalamɔ le. **12:2** *Ni tsɔɔ ake, be ni amɛjeeɛ hɛyɛlɛli.

ewiee le anɔɔ, ni nyenyɛɔ nomei aseɛ keyaa he fɛɛ he ni amekpalaa nye keyaa le. **3** Agbene, miisumɔ ni nyele ake mɔ ko mɔ ko be ni wɛɔ ye Nyɔɔmɔ mumɔ le naa ni kɛɔ ake: "Yesu ji mɔ ni alomɔ le!" ni mɔ ko mɔ ko nyɛɛ ekɛɛ ake: "Yesu ji Nunɔɔ!" ja ye mumɔ kɔɔɔkɔɔ naa.

4 Agbene nikenii sɔɔɔɔi yɔɔ, shi mumɔ kome le nɔɔɔɔ yɔɔ; **5** ni sɔɔɔɔɔi sɔɔɔɔi yɔɔ, ni kɛɛ Nunɔɔ kome le nɔɔɔɔ yɔɔ; **6** ni nitsumɔi* sɔɔɔɔi yɔɔ, ni kɛɛ Nyɔɔmɔ kome le nɔɔɔɔ ji mɔ ni tsuɔ fɛɛ ye mɔ fɛɛ mɔ mli. **7** Shi ake mumɔ le kpojiemɔ le hɔɔ mɔ fɛɛ mɔ ye yɔɔɔɔ kɔɔkɔɔ hewɔ. **8** Ejaake mɔ ko le, atsɔɔ mumɔ le nɔ ahɔɔ le hieshikamɔ wiemɔ,* mɔ kroko hu ahɔɔ le nilee ye nakai mumɔ le nɔɔɔɔ naa, **9** mɔ kroko hu atsɔɔ nakai mumɔ le nɔɔɔɔ nɔ ahɔɔ le hemɔkeyeli, ni mɔ kroko hu atsɔɔ mumɔ kome le nɔɔɔɔ nɔ ahɔɔ le helatsamɔ nikenii, **10** mɔ ko le hewale nitsumɔi atsumɔ, mɔ kroko le gba-le, mɔ kroko hu wiemɔi ni je mumɔɔ le aseɛkɔɔmɔ, mɔ kroko hu wiemɔi sɔɔɔɔi, ni mɔ kroko hu wiemɔi ashishitsɔɔmɔ. **11** Shi mumɔ kome le nɔɔɔɔ ni tsuɔ nitsumɔi nɛɛ fɛɛ, ni ejaa ehɔɔ bɔ ni esumɔ, mɔ fɛɛ mɔ kɛ enɔ.

12 Ejaake tamɔ bɔ ni gbɔmɔtso le ekome ni, shi eye henii pii, ni nakai gbɔmɔtso le henii le fɛɛ le, eye mli ake pii ni mon, shi gbɔmɔtso kome ni le, nakai nɔɔɔɔ hu ji Kristo le. **13** Ejaake Yudafoi loo Helabii ji wɔ jio, nyɔɔi loo odehei ji wɔ jio, atsɔɔ mumɔ kome nɔ abaptisi wɔ fɛɛ awo gbɔmɔtso kome mli, ni ahɔ wɔ fɛɛ wɔnu mumɔ kome.

14 Ejaake, anɔkwa, jeeɛ hɛnɔ kome feɔ gbɔmɔtso le, shi mon henii pii. **15** Kɛ nanetokota kɛɛ ake, "Akeni jeeɛ nine ji mi hewɔ le, mifataaa gbɔmɔtso le he" le, no etsɔɔɔ ake efataaa gbɔmɔtso le he. **16** Ni kɛɛ toi kɛɛ ake, "Akeni jeeɛ hiɔɔmei ji mi hewɔ le, mifataaa gbɔmɔtso le he" le, no etsɔɔɔ ake efataaa gbɔmɔtso le he. **17** Kɛ gbɔmɔtso muu le fɛɛ le hiɔɔmei ni le, negbe ninumɔ yɔɔ? Kɛ gbɔmɔtso muu le fɛɛ le ninumɔ ni le, negbe nifuu yɔɔ? **18** Shi agbene, Nyɔ-

ɔmɔ kɛ gbɔmɔtso le henii le atɛɛ eko fɛɛ eko eto egbehe bɔ ni esumɔɔ.

19 Kɛ amɛ fɛɛ le hɛnɔ kome ni le, negbe gbɔmɔtso le yɔɔ? **20** Shi agbene henii pii ji amɛ mon, kɛɛ gbɔmɔtso kome ni. **21** Hiɔɔmei nyɛɛ ekɛɛ nine ake, "Ohe ehiaaa mi," ni asɔɔ, yitso nyɛɛ ekɛɛ nanetokotai ake, "Nyɛɛ ehiaaa mi." **22** Nɔ ni tamɔɔɔ nakai le, gbɔmɔtso le henii ni etamɔ nɔ ni amɛhe waaa le, amɛhe mihiia, **23** ni gbɔmɔtso le henii ni wɔsusuu ake amɛhe be nyam tsɔ le, nomei wɔke woo kpele hɔɔ, no hewɔ le wɔhenii ni be feo le wɔhɛɔ amɛ kɛ bule kpele, **24** shi wɔhenii ni yɔɔ feo le, nɔ ko ehiaaa amɛ. Kɛɛ Nyɔɔmɔ eto gbɔmɔtso le he gbejiamɔ, ni eke woo kpele ehɔ henii ni hie be nyam le, **25** koni mligbalamɔ akaba gbɔmɔtso le mli, shi mon koni gbɔmɔtso le henii le asususuu amɛhe. **26** Kɛ henii le eko miina nɔ le, henii krokomei le fɛɛ kɛ le naa nɔ; ni asɔɔ kɛ henii le eko hie ba nyam le, henii krokomei le fɛɛ kɛ le nɔɔ miisheɛ babaoo.

27 Agbene Kristo gbɔmɔtso ji nyɛ, ni ake anɔkroanɔkroi le, nyɛɛɛ mɔ fɛɛ mɔ ji ehɛnii le eko. **28** Ni Nyɔɔmɔ kɛ nitsumɔ ewo anɔkroanɔkroi ni yɔɔ asafɔ le mli le adɛɛ: klenɔklenɔ le, bɔfoi; nɔ ni ji enyɔ le, gbalɔi; nɔ ni ji etɛ le, tsɔɔɔɔ; no sɛɛ le, hewale nitsumɔi; kɛkɛ le helatsamɔ nikenii; yelikebuamɔ nitsumɔi; nyemɔi ni aketsɔɔ gbe; kɛ wiemɔi sɔɔɔɔi. **29** Ani mei fɛɛ ji bɔfoi? Ani mei fɛɛ ji gbalɔi? Ani mei fɛɛ ji tsɔɔɔɔ? Ani mei fɛɛ tsuɔ hewale nitsumɔi? **30** Ani mei fɛɛ yɔɔ helatsamɔ nikenii? Ani mei fɛɛ wɛɔ wiemɔi sɔɔɔɔi? Ani mei fɛɛ ji wiemɔi ashishitsɔɔɔɔi? **31** Shi nyɛyaa nɔ nyɛbɔɔ mɔɔɔɔ waa ni nyɛnɔɔ* nikenii kpele le. Ni kɛɛ matsɔɔ nyɛ gbe ko ni nɔ be.

13 Kɛ miwɛɔ gbɔmɛi kɛ nɔwɛibɔfoi awiemɔi shi mibe suɔmɔ le, no le mitsɔ nɔnɔ ni jijeɔ loo tsɛɛtsɛɛ ni gbɛɔ. **2** Ni kɛ miye gbale nikenii, ni minus teemɔɔ sɔɔi kɔɔɔkɔɔ le fɛɛ kɛ nilee fɛɛ hu shishi, ni kɛ miye hemɔkeyeli fɛɛ bɔ ni manye gɔɔi matsire,* shi

12:31 *Aloo "nyɛyaa nɔ nyɛke hiedɔɔ ataaɔ."

13:2 *Aloo "mafamɔ."

12:6 *Aloo "nifeemɔi." 12:8 *Aloo "sane."

mibe suwɔ le, mijee nɔ ko.* **3** Ni ké mɛnɔ minibii fɛe mihā kekwe mei krokomei, ni ké mɛnɔ migbɔmotso mihā koni mashwā, shi mibe suwɔ le, mināaa he sɛɛ ko kwraa.

4 Suwɔ toɔ etsui shi* ni emli hi. Suwɔ yeee awuɔa. Efeee fuu, efeee pupuupu, **5** efeee nii ni bule bɛ he,* etaoo le diɛntse enɔ, emli wooo la. Eke efɔn# etoo emli. **6** Enāaa miishɛɛ ye nii ni ejaaa hewɔ, shi moɔ enāa miishɛɛ ye anɔkwale hewɔ. **7** Edamɔɔ nibii fɛe naa, ehɛɔ nibii fɛe eyeɔ, ehie kaa nibii fɛe nɔ, efɔɔ shi ye nibii fɛe mli.

8 Suwɔ sɛɛ efɔoo kɔkɔkɔ.* Shi ké gbale nikeenii ni le, amɛsɛɛ baafɔ; ké wiemoi sɔtooi# ni le, abaafɔɔ; ké nilee ni le, esɛɛ baafɔ. **9** Ejaake nilee ni wɔyɔ le, fā ke fā ni, ni wɔgbaa fā ke fā, **10** shi ké nɔ ni eye emuu le ba le, nɔ ni ji fā ke fā le sɛɛ baafɔ. **11** Be ni miji gbekɛ le, miwiewo tamɔ gbekɛ, mijwɛnɔ tamɔ gbekɛ, misusuo nii ahe tamɔ gbekɛ; shi amɔ nɛɛ ní mitsɔ onukpa le, misheɛ gbekɛbii asui le mishwie. **12** Ejaake amɔ nɛɛ, wɔkwɛɔ dade ashwishwɛ mli ni wɔnaa nii tuutu, shi ye nakai beian le, ebaafee hie ke hie. Amɔ nɛɛ, mile nii fā ke fā, shi nakai beian le, male nii jogbanɔ,* tamɔ bɔ ni ale mi jogbanɔ le. **13** Shi agbɛnɛ, nibii ete nɛɛ baahi shi: hemɔkeyeli, hienɔkamɔ, ke suwɔ; shi suwɔɔ ji ameten nɔ ni fe fɛɛ.

14 Nyetiaa suwɔ sɛɛ, kɛle nyɛbɔ mɔɔɔn waa ní nyenāa* muɔn nikeenii le, shi titri le, koni nyegba. **2** Ejaake mɔ ni wiewo wiemo kroko le, jee gbɔmɛi ekewiewo, shi moɔ Nyɔɔnɔ, ejaake mɔ ko mɔ ko booo toi, shi etsɔɔ mumo le nɔ ewiewo teemɔɔ saji kɔɔn-kɔɔnɔ. **3** Shi mɔ ni gbaa le tsɔɔ ewiewo nɔ etswaa mei emaa shi, ewoɔ mei hewale, ni eshejɛɔ mei amii. **4** Mɔ ni wiewo wiemo kroko le tswaa le diɛntse ehe emaa shi, shi mɔ ni gbaa le tswaa

asafɔ emaa shi. **5** Agbɛnɛ, kule masumɔ ni nyɛ fɛɛ nyɛwiewo wiemoi sɔtooi, shi masumɔ moɔn ake nyegba. Ye anɔkwale mli le, mɔ ni gbaa le, ehe mɔ ni wiewo wiemoi sɔtooi, ja etsɔɔ shishi, koni no atswa asafɔ le ama shi. **6** Shi amɔ nɛɛ, nyemime, ké miba nyɛnɔɔ mibawiewo wiemoi sɔtooi le, mɛɛ ekpakpa mafɛɛ nyɛ ké mike kpojiewo loo nilee loo gbale loo nitsɔɔmɔ hu ewieɛɛ mitsɔɔɔ nyɛ?

7 Nakai nɔnɔnɔ eji ye nibii ni wala be amemli ni gbɛɔ le hu agbɛfan, beɛ jio, sanɔku jio. Keji egbɛɛɛ ke gbɛɛ sɔtooisɔtooi le, te aaafeɛ tɛnɔ ayɔsɛ nɔ beɛ ni akpāa le, aloo nɔ sanɔku ni atswaa le? **8** Ejaake keji teterɛmanterɛ le egbɛɛ gbɛɛmɔ ni yɔɔ fanɔ le, namɔ aaasaa ehe ato ta? **9** Nakai nɔnɔnɔ nyɛ hu, ké nyɛke lilei le ewieɛ wiemoi ni shishinumɔ waa le, te mɔ aaafeɛ tɛnɔ ele nɔ ni akɛɔ le? Anɔkwa, no baatsɔɔ ake nyemiiwiewo nyemiiwo kɔɔyɔɔ le mli. **10** Ee-nyɛ efeɛ ake wiemoi sɔtooi babao yɔɔ je le mli, ni kɛle eko eko be ní be shishinumɔ. **11** Beɛ ké minuuu wiemo le shishi le, matsɔ manɔsɛnyo mahā mɔ ni wiewo le, ni mɔ ni wiewo le hu baatsɔ manɔsɛnyo ehā mi. **12** No hewo le, nyɛ hu, akeni nyɛke hiedɔɔ miitao mumo le nikeenii le hewo le, nyɛbɔa mɔɔɔnɔ ni nyɛnāa nikeenii ni baatswa asafɔ le ama shi le babao ni atɛke nɔ.

13 No hewo le, mɔ ni wiewo wiemo kroko le, esole koni enyɛ etsɔɔ shishi hu. **14** Ejaake ké miisole ye wiemo kroko mli le, mumo le nɔkeɛnɔ ni anɔhā mi le ni sole le, shi mijwɛnɔ le wooo yibii. **15** Beɛ meni esa ake afeɛ mɔ? Mike mumo le nɔkeɛnɔ le baasole, shi mike mijwɛnɔ hu baasole. Mike mumo le nɔkeɛnɔ le baalā yijiemo lala, shi mike mijwɛnɔ hu baalā yijiemo lala. **16** Kejee nakai le, ké oke mumo le nɔkeɛnɔ le nɔ yijiemo ohā le, te gbɔmɔ folo ko ni yɔɔ nyɛtɛn le aaafeɛ tɛnɔ ehere oshidaa le nɔ ake "Amen," akeni ehɛɛ nɔ ni oke le? **17** Anɔkwa, nyemiida shi jogbanɔ moɔ, shi no etswaa mɔ kroko le emaa shi. **18** Miida Nyɔɔnɔ shi ake miwiewo wiemoi sɔtooi babao fe nyɛ fɛɛ. **19** Kɛle, ké miyɛ asafɔ ko mli le, mike mijwɛnɔ baawiewo wiemoikulibii

13:2 *Aloo "mihe bɛ sɛɛnamɔ ko." 13:4 *Aloo "mɔ nɔ." 13:5 *Aloo "nii ni esaaa." #Aloo "tɔmɔi." 13:8 *Aloo "nine enyɛɛɛ shi kɔkɔkɔ." #Ni tsɔɔ ake, wiemoi krokomei ni awiewo ye naakpɛɛ gbɛ nɔ. 13:12 *Aloo "wɔnaa nii jogbanɔ." #Aloo "male nii keyi shi." 14:1 *Aloo "nyɛyaa nɔ nyɛke hiedɔɔ ataa."

enumo* koni miketsɔɔ* mei krokomei anii mon, fe no ni mike wiemo kroko mli wiemo kulibii akpei nyɔɔma baawie.

20 Nyemime, nyekatsɔmɔa gbekebiibibii ye nyeniashishinumɔ gbefan, shi nyefea nyeh gbekebiibibii ye efon gbefan; ni nyetsɔmɔa mei ni edara ye nyeniashishinumɔ gbefan. **21** Anɔma ye Mla le mli ake: "Matsɔ manjɛɛbii awiemɔi ke meikpɔji anaabui ano mike mei nee awie, ni no hu po le, amebaakpoo ake amebaabo mi toi,' Yehowa* kee." **22** No hewɔ le, wiemoi sɔtoɔi jee okadi kehā h́eyelilci, shi mon kehā mei ni hee yee, ni gbale hu jee mei ni hee yee ano, shi mon h́eyelilci ano ni. **23** No hewɔ le, ké asafo muu le fɛe bua amehē naa ye he kome ni amē fɛe amemi-wie wiemoi sɔtoɔi, shi mei foji loo mei ni hee yee ba jeme le, ani amekɛn ake nyemiye sɛke? **24** Shi ké nyē fɛe nyemiigba ni mɔ ko ni hee yee, loo mɔ folo ko ba jeme le, mei le fɛe baakune* le, ni amebaapei emli jogbanj. **25** Keke le, etsui mli teemɔn saji le baaje kpo fanj, ni eke ehie baabu shi ni ejā Nyɔɔmɔ ekēe ake: "Nyɔɔmɔ ye nyeten lelen."

26 Bele, nyemime, meni esa ake afee mɔ? Ké nyebua nyehē naa le, mɔ ko ye lala ko, mɔ ko hu ye tsɔɔmɔ ko, mɔ kroko hu ye kpojiemo ko, mɔ kroko hu ye wiemo sɔto ko, ni mɔ kroko hu ye shishitsɔmɔ ko. Nyefea nibii fɛe bɔ ni baatswa mei ama shi. **27** Ni ké mɔ ko baawie wiemo kroko le, esa ake efee mei enyɔ loo ké efa aahu le, mei ete pɛ, ni ato naa awie, ni esa ake mɔ ko atsɔ shishi. **28** Shi ké shishitsɔɔko be le, esa ake efee dioo ye asafo le mli ni eke le dientsɛ ehe ke Nyɔɔmɔ awie. **29** Gbalci enyɔ loo ete awie, ni mei ni eshwɛ le ako sɛe. **30** Shi ké mɔ kroko ná kpojiemo be ni eta jeme le, mɔ ni wɛɔ momo le afee dioo. **31** Ejaake nyē fɛe nyebaanye nyegba, shi nyetoa naa nyefea, koni mei fɛe akase nii ni awo mei fɛe hewale. **32** Ni gbalci

le akudo bɔ ni amēke mumɔn nɔkeeno ni anjɔhā amē le tsuɔ nii amehāa le. **33** Ejaake Nyɔɔmɔ le, ejee basabasa-feemo Nyɔɔmɔ, shi mon toinjɔle Nyɔɔmɔ ni.

Tamɔ bɔ ni eyɔɔ ye mei kronkronj le asafoi le fɛe mli le, **34** yei le afee dioo ye asafoi le amlɔ, ejaake anjɛɛ amē gbe ni amewie. Mon le, amehɔ amehē amewo hii le ashishi, tamɔ bɔ ni Mla le hu keɔ le. **35** Ké amemiitao amekase nɔ ko le, amebi amewumei ye shiā, ejaake eye hiegbale ake yoo baawie ye asafo le mli.

36 Ani nyehɔ Nyɔɔmɔ wiemo le je, aloo nyē pɛ nyehɔɔ eba?

37 Ké mɔ ko susu ake gbalci ji le loo eye mumɔ le nɔkeeno le, esa ake ekpɛle nɔ ake nibii ni miɔmaa nyē le, Nuntsɔ le kitāi ni. **38** Shi ké mɔ ko kpoone le, le hu abaakpoo le.* **39** No hewɔ le, minyemime, nyeyaa nɔ nyebɔa mɔɔn waa ake nyebaagba, ni kéle nyekagua wiemoi sɔtoɔi awiemɔ. **40** Shi mon nyefea nibii fɛe bɔ ni yɔɔ feo, ke agbene hu, ye gbejianɔtoo naa.*

15 Agbene nyemime, miikai nyē sane kpakpa ni mijaje mitsɔɔ nyē, ní nyē hu nyekpɛle nɔ, ní nyedamɔ shi shinj ye mli hu le. **2** Aatsɔ no nɔ aahere nyeyiwala hu ké nyehie sane kpakpa ni mijaje mitsɔɔ nyē le mli kpɛn, ja yakatswaa nyebatsɔmɔ h́eyelilci le.

3 Ejaake klenklen nibii ni miɔhā nyē ni mi hu miná le atɛn ekomei ji, ake Kristo gbo ye wɔhe eshai ahewɔ taake Ŋmalei le tsɔɔ le; **4** ni ake afu le, hɛe, ake atee le shi ye gbi ni ji gbi ete le nɔ taake Ŋmalei le tsɔɔ le; **5** ni ake ejie ehe kpo etsɔɔ Kefa,* ni no sɛe le Mēi Nyɔɔma ke Enyɔ le. **6** No sɛe le, ejie ehe kpo etsɔɔ nyemime ni fa fe ohai enumo ye be kome mli, mei ni ameterj mei babao ke wɔ kɔɔ lolo, shi ameterj mei komei ewɔ ye gbele mli le. **7** Enɛ sɛe le, ejie ehe kpo etsɔɔ Yakobo, ni no sɛe le bɔfoi le fɛe. **8** Shi amē

14:19 *Aloo "mawie wiemo kulibii enumo ní abaanye anu shishi." "Aloo "mike minaabu atsɔɔ." **14:21** *Kwemo Wiemoi Titrii Amligbalam le. **14:24** *Aloo "baajaje."

14:38 *Aloo eenyē efee ake, "ké mɔ ko leee nɔ ko le, ebaaya nɔ efee mɔ ni leee nɔ ko." **14:40** *Aloo "gbenaagbena." **15:5** *Atsɔ le Petro hu.

fɛɛ amesɛɛ lɛ, ejje ehe kpo etsɔɔ mi hu tamɔ mɔ ni be shɛɛɛ nɪ afɔ lɛ.

9 Ejaake miji bibioo fe fɛɛ yɛ bɔfoi lɛ atɛɲ, ni misaa mɔ ni atɛɔ lɛ bɔfo tete, ejaake miwa Nyɔɲmɔ asafɔ lɛ yi. **10** Shi Nyɔɲmɔ durɔmɔ naa miji mɔ ni miji nɛɛ. Ni eduro mɔ ni eduro mi lɛ efɛɛɛ yaka, shi moɲ mitsu nii waa fe amɛɲɲ mɔ fɛɛ mɔ; kɛlɛ jeeɛ mi, shi Nyɔɲmɔ durɔmɔ ni kɛ mi yɔɔ lɛ ni. **11** Bele, kɛ mi ni jio, amɛ ni jio, bɔ ni wɔshɛɔ nɛ, ni bɔ ni nyɛhe nyɛye nɛ.

12 Agbɛnɛ, kɛ aashɛɛ akɛ atɛɛ Kristo shi keɲɛ gbɔhii atɛɲ lɛ, tɛ feɔ tɛɲɲ ni nyɛɲɲɛɲ mɛi kɔmɛi kɛ akɛ gbɔhiiashitee kɔ bɛ lɛ? **13** Anɔkwaa, kɛ gbɔhiiashitee kɔ bɛ lɛ, bɛlɛ atɛkɔ Kristo shi. **14** Shi kɛ atɛkɔ Kristo shi lɛ, no lɛ ekɔ shi fanɲ akɛ wɔshɛɛɛ lɛ efɛɛ yaka, ni nyɛhemɔkeyɛli lɛ hu efɛɛ yaka. **15** Kɛfata he lɛ, akpa wɔ shi hu akɛ Nyɔɲmɔ he amale odasefoi ji wɔ, ejaake wɔyɛɔ odase wɔshɔɔ Nyɔɲmɔ ni wɔkɛɔ akɛ etɛɛ Kristo lɛ shi, mɔ ni kɛ eji anɔkwale akɛ atɛɛɛ gbɔhii ashɛɛ lɛ, bɛlɛ etɛkɔ lɛ shi lɛ. **16** Ejaake kɛ atɛɛɛ gbɔhii ashɛɛ lɛ, bɛlɛ atɛkɔ Kristo hu shi. **17** Kɛfata he lɛ, kɛ atɛkɔ Kristo shi lɛ, no lɛ sɛɛnamɔ bɛ nyɛhemɔkeyɛli lɛ he; nyɛkamɔ nyɛhe eshai lɛ amlɔ lolo. **18** Bɛlɛ mɛi ni ewɔ yɛ gbele mli yɛ Kristo mli lɛ hu ahɛɛ ekpɔtɔ. **19** Kɛ wala nɛɛ mli kɛkɛ wɔhɛ kɔ Kristo nɔ yɛ lɛ, no lɛ wɔnii yɛ mɔbɔ fe mɛi fɛɛ.

20 Shi agbɛnɛ, atɛɛ Kristo shi keɲɛ gbɔhii atɛɲ akɛ mɛi ni ewɔ yɛ gbele mli lɛ atɛɲ kɛɲkɛɲ yibii. **21** Akɛni gbele tɔɔ gbɔmɔ nɔ kɛba hewɔ lɛ, gbɔhiiashitee hu baatɔɔ gbɔmɔ nɔ kɛba. **22** Ejaake tamɔ bɔ ni Adam mli ni mɛi fɛɛ gbɔɔ yɛ lɛ, nakai nɔɲɲ hu Kristo lɛ mli lɛ, abaahɔ mɛi fɛɛ hɛ akamɔ. **23** Shi mɔ fɛɛ mɔ yɛ lɛ dɛɲtɛɛ egbehe ni sa: Kristo ji kɛɲkɛɲ yibii lɛ, no sɛɛ lɛ, mɛi ni ji Kristo lɛ nii lɛ, yɛ bɛ ni eba lɛ mli. **24** No sɛɛ lɛ, naagbɛ lɛ, bɛ mli ni ebaanɔ Mantseyɛli lɛ ehɔ e-Nyɔɲmɔ kɛ e-Tɛɛ lɛ, bɛ ni efo nyɛli fɛɛ kɛ hegbɛ fɛɛ kɛ hewalɛ fɛɛ sɛɛ lɛ. **25** Ejaake esa akɛ eye mantɛɛ keyashi Nyɔɲmɔ baanɔ ehɛnyɛɔ lɛ fɛɛ ewo enajiashi. **26** Ni naagbɛɛ hɛnyɛɔ ni abaafɔ esɛɛ ji gbele. **27** Ejaake Nyɔɲmɔ “ɲɔ nibii fɛɛ

ewo enajiashi.” Shi kɛ ekɛɛ akɛ ‘anɔ nibii fɛɛ awo eshishi’ lɛ, eye fanɲ akɛ mɔ ni ɲɔ nibii fɛɛ ewo eshishi lɛ fataaa he. **28** Shi kɛ anɔ nibii fɛɛ awo eshishi lɛ, no sɛɛ lɛ Bi lɛ dɛɲtɛɛ hu baanɔ ehe ewo mɔ ni ɲɔ nibii fɛɛ ewo eshishi lɛ shishi, koni Nyɔɲmɔ atɔɔ nibii fɛɛ ahɔ mɔ fɛɛ mɔ.

29 Kejɛɛɛ nakai lɛ, mɛni mɛi ni abaptisiɔ amɛ kɛ yɲntoo akɛ amɛbaagbɔi lɛ baafɛɛ? Kɛ atɛɛɛ gbɔhii ashɛɛ kwraa lɛ, mɛni hewɔ abaptisiɔ amɛ hu kɛ yɲntoo akɛ amɛbaagbɔi? **30** Mɛni hewɔ wɔ hu wɔyɔɔ oshara mli ɲmɛlɛtswaa fɛɛ ɲmɛlɛtswaa lɛ? **31** Daa gbɛ lɛ, mɛkɛ gbele kɛɔ hɛ kɛ hɛ. Nyɛmɛi, enɛ ji anɔkwale shiishi, tamɔ shwɔɔ ni mishwɔɔ yɛ nyɛhewɔ yɛ Kristo Yesu, wɔ-Nyɲtɔɔ lɛ mli lɛ. **32** Kɛ mɛkɛ kooloo awuiyɛɔi wu yɛ Efeso tamɔ mɛi krokɔmɛi lɛ,* mɛɛ sɛɛnamɔ yɔɔ he kɛhɔ mi? Kɛ atɛɛɛ gbɔhii ashɛɛ lɛ, no lɛ “nyɛhɔɔ woyɛa nii, ni wɔnɔɔ nii, ejaake wɔ bɛnɛ wɔgbɔi.” **33** Nyɛkahɔɔ alakaa nyɛ. Naanyɔbɔɔ gbonyo fitɛɔ sui kpakpai.* **34** Nyɛheleɛ shi yɛ jalɛ gbe nɔ, ni nyɛkayaa nɔ nyɛfɛɛ esha, ejaake nyɛɲɲɛɲ mɛi kɔmɛi bɛ Nyɔɲmɔ he nilee. Miiwɛɛ enɛ ni mikɛwɔ nyɛ hɛgbɛle.

35 Kɛlɛ mɔ kɔ baakɛɛ akɛ: “Mɛɛ gbɛ nɔ abaatɔɔ atɛɛ gbɔhii ashɛɛ? Hɛɛ, mɛɛ gbɔmɔtɔso amɛkɛbaaba?” **36** Bɔ ni obɛ jwɛɲmɔ! Nɔ ni oduɔ lɛ, ja kɛɲkɛɲ lɛ egbo, dani ehɛɛ baakɔ. **37** Ni nɔ ni oduɔ lɛ, jeeɛ tɔ* ni baada lɛ oduɔ lɛ, shi moɲ dumɔwɔ kuli kɔ kɛkɛ, ɲmaa jio, dumɔwɔ kroko jio; **38** shi Nyɔɲmɔ hɔɔ lɛ tɔɔ bɔ ni esumɔ, ni ehɔɔ dumɔwui lɛ ekɔ fɛɛ ekɔ lɛ dɛɲtɛɛ etɔ. **39** Jeeɛ heloo fɛɛ ji heloo kɔmɛ, shi moɲ esoro gbɔmɛi aheloo, ni esoro tsinaɪ aheloo, ni esoro loofɔji aheloo, ni esoro nu mli loi aheloo. **40** Ni ɲwɛi gbɔmɔtɛɛi yɛ, ni shikɔɲ nɔ gbɔmɔtɛɛi hu yɛ; shi esoro ɲwɛi gbɔmɔtɛɛi lɛ anunyam, ni esoro shikɔɲ nɔ gbɔmɔtɛɛi lɛ hu anunyam. **41** Esoro hulu anunyam, ni esoro nyɔɔɲtɛɛɛɛ hu anu-

15:30 *Aloo “bɛ fɛɛ bɛ lɛ?” 15:32 *Aloo eɛɛnyɛ efɛɛ akɛ, “yɛ gbɔmɛi asusumɔ naa lɛ.” 15:33 *Aloo “fitɛɔ jɛɲba kpakpai.” 15:37 *Sht. ɲm., “gbɔmɔtɔso.”

nyam, esoro njalamii anunyam; anokwa, esoro njalami kome anunyam ye njalami kroko no he.

42 Nakai nohoh eji ye gbohiiashitee le gbefan. Aduo gbomotso le ye fitemo mli; ateo le shi ye no ni fiteee mli. **43** Aduo gbomotso le ye no ni be nyam mli; ateo le shi ye anunyam mli. Aduo gbomotso le ye gbedemo mli; ateo le shi ye hewale mli. **44** Aduo gbomotso le ake helon gbomotso; ateo le shi ake mumoh gbomotso. Ké helon gbomotso ye le, mumoh gbomotso hu ye. **45** Nakai anjma ake: "Klenklen gbomoh ni ji Adam le tso gbomoh* ni hie ká." Naagbee Adam le tso mumoh ni háa wala. **46** Kéle, jee mumoh no le ji klenklen no. Heloo no le ji klenklen no, ni no see le, mumoh no le. **47** Klenklen gbomoh le je shikoh le no, ni sū akéfee le; gbomoh ni ji enyo le je njwei. **48** Bo ni mo ni ake sū fee le le yoo le, nakai nohoh mei ni ake sū fee ame le hu yoo; ni bo ni mo ni je njwei le yoo le, nakai nohoh mei ni je njwei le hu yoo. **49** Ni bo ni woji mo ni ake sū fee le le heno le, nakai nohoh wobaatsomoh mo ni je njwei le hu heno.

50 Shi nyemimeí, no ni miked nye ji ake, heloo ke lá nine nyeh ashe Nyohom Mantseyeli le no, ni asan fiteemo hu ni nine nyeh ashe no ni fiteee no. **51** Naa! Miiké nye teemoh sane ko: Jee wo fee wobaawo ye gbele mli, shi abaatsake wo fee, **52** amro nohoh, ye hinmeitswaa kome mli, be mli ni akpaa naagbee tetereantere le. Ejaake tetereantere le baagbee, ni abaatee gbohii le ashi ake mei ni fiteee, ni abaatsake wo. **53** Ejaake esa ake no ni fitee nee awo no ni fiteee, ni esa ake no ni gbomoh nee awo no ni gbomoh. **54** Shi ké no ni fitee nee wo no ni fiteee, ni no ni gbomoh nee wo no ni gbomoh le, no le wiemo ni anjma le baaba mli ake: "Ami gbele ketee naano." **55** "Gbele, negbe okunimyeli le yoo? Gbele, negbe no ni oketsé mo le yoo?" **56** Tsémo ni ke gbele baa ji esha, ni esha hewale ji Mla le.* **57** Shi shidaa ahá Nyohom, ejaake le etsomoh w-Nuntsu Yesu Kristo no eháa woye kunim le!

15:45 *Aloo "susuma." 15:56 *Aloo "esha náa hewale kéje Mla le den."

58 No hewo le, minyemimeí ni misumoh, nyefia shi shinh, nyekagbugbaa, ni be fee be le, nyetsua babao ye Nuntsu le nitsumo le mli, ejaake nyele ake nitsumoh ni nyetsu waa ye Nuntsu le mli le efeh yaka.

16 Agbene no ni komoh onia ni atsu aháa mei kromohomoh le he le, nyebaanye nyeke gbetsomoh ni mikhá Galatia asafoi le atsu nii. **2** Otsi fee otsi mli klenklen gbi le no le, esa ake nyeten moh fee moh aje no ni le dientsé eyoo le mli ehoh no ko eto, koni mikabashé shi dani atsu onia le. **3** Shi ké mishe jeme le, matsu hii ni nyebaanmala woji kékpéle amenoh le, koni ameke nyenikeenii ní nyeje mlihile mli nyekhá le aya Yerusalem. **4** Shi ké nilee ye mli ake mi hu maya jeme le, no le amebaafata mihe keya.

5 Shi ké miyatsomoh Makedonia le, maba nyehoh, ejaake mayatsomoh Makedonia; **6** ni ekole mike nye baahi shi, loo maye féi be le po ye nyehoh, koni no see le, he ni maya le, nyeyajie mi gbe. **7** Ejaake misumohoh ake minaa nye amro nee be ni minyie gbefáa no keke, ejaake mihie ká no ake ké Yehowa* aaanjme gbe le, mabaye be ko ye nyehoh. **8** Shi mahi Efeso keyashi Pentekoste Gbi Juró le no, **9** ejaake agbele shinaa wulu ko naa ahá mi kéhá nitsumo, shi shiteekewoloh babao ye.

10 Agbene, keji Timoteo bashé shi le, nyekwéa ni no ko no ko akawo ehe gbeyei be ni eyoo nyeten le, ejaake eetsu Yehowa* nitsumo, tamoh mo nohoh. **11** No hewo le, moh ko akanyaje le. Nyejie le gbe ye toinjole mli, koni eba miyohoh, ejaake mi ke nyemimeí le miime le.

12 Agbene, ye wonyemi Apolo gbefan le, miwo le hewale waa ake eke nyemimeí le aba nyehoh. Etoko eyinh ake ebaaba amro nee, shi ké ená hegbe le, ebaaba.

13 Nyeyaa no nyeshia kpe, nyedamoh shi shinh ye hemokeyeli le mli, nyeyaa no nyefea nyenii tamoh hii,* nyehe awaa. **14** Nyefea nyenii fee ye suomoh mli.

16:7,10 *Kwemo Wiemo Titrii Amligbalamo le. 16:13 *Aloo "nyefea ekáa."

15 Agbene, nyemimeí, miíwo nye he-wale áke: Nyele Stefana shíabii le áke améji klenklen yíibii ní aná ye Akaiá, ní améko méi kɔ́nkrɔ́nɔ́ le asɔ́kɔ́kɔ́ améfɔ́ améno. 16 Nye hu nyeyaa nɔ nyebaa nyehe shi nyeháa méi ní tamɔ nakai, ké méi fée ní tsuɔ níi le eko, ní amétsuɔ le waa le. 17 Shi miná miishéé áke Stefana ké Fortunato ké Akaiko ye bie, ejaake ní nyebe mɔ́nɔ́ nɛé, améba-ye nyenajian. 18 Ejaake amebahá mi-mumɔ ké nye hu nyeno le he ejo le. No hewo le, nyehie asɔ́a méi ní tamɔ nakai.

19 Asia asafoi le miina nye. Akwila ké Priska ké asafo ní kɔ́kɔ́ ameshíá le mli le miina nye jogbanɔ ye Nuntsɔ le mli. 20 Nyemimeí le fée miina nye. Nyeke naashomɔ kɔ́nkrɔ́nɔ́ anajanáa nyehe.

21 Mi Paulo, mi diéɔtse mininenaa njam nɛ.

22 Ké mɔ́ ko edɔ́kɔ́ Nuntsɔ le he le, há etsɔ́ mɔ́ ní alomɔ le. Oo wɔ́-Nuntsɔ, ba! 23 Nuntsɔ Yesu duromɔ le ké nye ahi shi. 24 Misuomɔ le ké nye fée ahi shi ye Kristo Yesu mli.

WOLO NI JI ENYɔ NI EKEMAJE

KORINTOBII LE

EMLI SAJI

<p>1 Njam (1, 2)
Nyɔ́nɔ́mɔ shejeɔ wɔ́mii ye amanehulúi fée mli (3-11)
Paulo tsake gbe ní kule ebaafá le (12-24)</p> <p>2 Paulo yinɔ́o jí ní ehá améná miishéé (1-4)
Akefa eshafeelo ko, ní ahe le ekonɔ (5-11)
Paulo ye Troia ké Makedonia (12, 13)
Sɔ́kɔ́m le, kunimyeli akonshimɔ ko (14-17)
Wáke Nyɔ́nɔ́mɔ wiemɔ le yeéé jara (17)</p> <p>3 Yijiémɔ wojí (1-3)
Kpanɔ́m hee le sɔ́kɔ́ (4-6)
Kpanɔ́m hee le anunyam le fe emomo le nɔ le (7-18)</p> <p>4 Sane kpakpa le la le (1-6)
Ashwila méi ní heéé yeéé le ajwɛ́nɔ́ (4)
Jwetri ye sū níi amlí (7-18)</p> <p>5 Amébaawo shihilehe ní kɔ́kɔ́ nɔ́wéi le tamɔ atade (1-10)
Kpatamɔ sɔ́kɔ́m (11-21)
Bɔ́kɔ́ nɔ́ hee (17)
Maɔ́ bɔ́foi ye Kristo najian (20)</p> <p>6 Esaaa áke áke Nyɔ́nɔ́mɔ mlihiile le shwɛ́k (1, 2)
Awie Paulo sɔ́kɔ́m le he (3-13)
Nyeke méi ní heéé yeéé le akahia kɔ́kɔ́tso kome shishi (14-18)</p> <p>7 Esa áke watsuu wáke kéje nɔ́ fée nɔ́ ní buleo mɔ́ le he (1)</p> | <p>Paulo ná miishéé ye Korintobii le ahewɔ (2-4)
Tito babo amanie kpakpa (5-7)
Awerɛ́hoyeli ní sa Nyɔ́nɔ́mɔ híe ké tsuitsakemɔ (8-16)</p> <p>8 Onia ní atsu kehá Kristofoi ní kɔ́kɔ́ Yudea le (1-15)
Abaatsu Tito keya Korinto (16-24)</p> <p>9 Nɔ́ ní kanyaa mɔ́ koni ehá nɔ́ (1-15)
Mɔ́ ní háa nɔ́ ké miishéé le, le Nyɔ́nɔ́mɔ sumɔ́ (7)</p> <p>10 Paulo fá esɔ́kɔ́m le he (1-18)
Wɔ́tawuu níi le, jeéé heloonaa níi ní (4, 5)</p> <p>11 Paulo ké bɔ́foi ní he tse fe fée le (1-15)
Shihilei ní mli wawai ní Paulo kekpe áke bɔ́fo (16-33)</p> <p>12 Paulo ninai (1-7a)
“Njmei ko ye” Paulo “heloo le mli” (7b-10)
Bɔ́foi ní he tse fe fée le efeeé Paulo (11-13)
Paulo susu Korintobii le ahe (14-21)</p> <p>13 Naagbee kɔ́kɔ́kɔ́i ké wiémɔ́kɛ́tsɔ́kɔ́mɔ́ (1-14)
“Nyeyaa nɔ́ nyɛpɛia nyemli nyekwéa áke nyeyé hemɔ́kɛyeli le mli lo” (5)
Nyeháa ajajéa nye; nyeháa nyejwɛ́nɔ́mɔ́ afeá ekome (11)</p> |
|---|---|

1 Paulo, Kristo Yesu bofo ye Nyɔŋmɔ suwɔm naa, ke wɔnyemi Timoteo, keyahā Nyɔŋmɔ asafɔ ni ƙɔɔ Korinto le, ke mei krɔŋkrɔŋ fɛe ni ƙɔɔ Akaia fɛe le:

2 Duroɔm ke toinjɔle ni je Nyɔŋmɔ, wɔ-Tsɛ le, ke Nuntsɔ Yesu Kristo deŋ le ahā nye.

3 Ajie wɔ-Nuntsɔ Yesu Kristo Nyɔŋmɔ ke e-Tsɛ le, musuntsɔle a-Tsɛ le ke miishejɔm fɛe Nyɔŋmɔ le yi, **4** mɔ ni sheje wɔmii* ye wɔjaramɔ shihilei^f fɛe mli, koni wɔ hu wɔnye wɔke miishejɔm ni wɔnāa keje Nyɔŋmɔ deŋ le asheje mei krokomei ni ke jaramɔ shihile fɛe jaramɔ shihile kpe^a le amii. **5** Ejaake bɔ ni amanehului ni wɔnaa ye Kristo hewɔ le faa ketekɔ nɔ ye wɔmli le, nakai noŋŋ miishejɔm ni wɔnāa ketsoɔ Kristo le nɔ le hu faa ketekɔ nɔ. **6** Agbene, kɛ wɔke jaramɔ shihilei miikpe* le, nye-miishejɔm ke nyeyiwalaheremɔ hewɔ ni; ni kɛ aasheje wɔmli le, no sheje nyemii, ni miishejɔm nɛe tsuɔ nii keyɔe ebuaa nye koni nyefi shi ye amanehului ni nyekɛkpeɔ ni wɔ hu wɔke nakai amanehului noŋŋ kpeɔ le amli. **7** Ni hie-ɔkamɔ ni wɔɔɔ ye nyegbefan le gbu-gbaa, ejaake wɔle ake, bɔ ni nyenaa amanehului le eko le, nakai noŋŋ nyebaana miishejɔm le hu eko.

8 Ejaake, nyemimei, wɔsumɔɔɔ ni wɔke amanehulu ni wɔkɛpe ye Asia kɔkɔpaa le nɔ le atee nye. Wɔɔɔɔ nyee kpele shishi fe bɔ ni wɔbaanye wɔke wɔ dienɔse wɔhewale adamɔ naa, ni wɔhie kɔaa wɔwala nɔ tete. **9** Anɔkwa, wɔnu he ake gbele fɔbuu kɔ wɔnɔ. Ene ba le nakai koni wɔkanɔ wɔhie wɔfɔ wɔ dienɔse wɔhe nɔ, shi moŋ wɔŋfɔfɔ Nyɔŋmɔ ni teɔ gbɔhii ahi le nɔ. **10** Ejie wɔ keje nɔ ko wulu tamɔ gbele mli, ni ebaajie wɔ, ni wɔye hienɔkamɔ ye emli ake ebaaya nɔ hu ejie wɔ. **11** Nye hu nyebaanye nyetsɔ fai ni nyekɛ hiedɔɔ baakpa ye wɔhewɔ le nɔ nyeye nyebua. Kɛ nyefee nakai le, nɔ baahā mei babao ada shi ahā wɔ, ejaake wɔnāa duroɔm ye mei babao asɔlemɔi* nɔ ahā he-too le hewɔ.

1:4 *Aloo "wɔ wɔ hewale." #Aloo "wɔmanehului." ^aAloo "ni naa amanehulu fɛe amanehulu." 1:6 *Aloo "wɔmiina amanehulu." 1:11 *Aloo "ye hiei babao asɔlemɔi."

12 Ejaake nɔ ni wɔshwāa ye mli le ne, wɔhenilee ye he odase ake, wɔke krɔŋkrɔŋfɛemɔ ke tsui krɔŋŋ ni je Nyɔŋmɔ nɔ le baa wɔjeŋ ye je le mli, tiri le ye nyeten, jee ke heloo gbefan hiishikamɔ, shi moŋ ke Nyɔŋmɔ duroɔm. **13** Ejaake wɔnmaaa nɔ ko nɔ ko wɔhāaa nye ake ja nibii ni nyebaanye nyekane* ni nyenu shishi, ni miye hienɔkamɔ ake nyebaaya nɔ nyenu nibii nɛe ashishi kemɔ shi." **14** tamɔ bɔ ni nye hu nyenu shishi ye gbe ko nɔ, ake nyeshwāan ji wɔ, tamɔ bɔ ni nye hu nyebaafɛe wɔshwāan ye wɔ-Nuntsɔ Yesu gbi le nɔ le.

15 No hewɔ le, akeni miye nɔmimaa ye ene he hewɔ le, mito miyɔŋ ake maba nyenɔɔ klenklen, koni nyenā hegbe ni ji shii enyɔ nɔ kenā miisheɔ;* **16** ejaake mito miyɔŋ ake mabatsɔ nyenɔɔ keya Makedonia, ni asan maku miseɔ keje Makedonia maba nyenɔɔ ekonɔ, koni nyeyajie mi gbe keya Yudea. **17** Anɔkwa, be ni mito miyɔŋ neke le, mibuuu sane le ake nɔ ko flefle, aloo jee nakai? Aloo ani heloona mito miyɔŋ ye nibii ahe ye, ni mikes ake "Hɛɛ, hɛɛ," kɛke le "Dabi, dabi"? **18** Shi nyebaanye nyekɛ nyehie afɔ Nyɔŋmɔ nɔ ake, nɔ ni wɔke nye le jee "hɛɛ" ni kɛle "dabi." **19** Ejaake Nyɔŋmɔ Bi, Yesu Kristo, mɔ ni atso wɔ, ni ji mi ke Silvano* ke Timoteo nɔ ashie ehe sane ye nyeten le tsɔɔɔ "hɛɛ" ni kɛle "dabi," shi moŋ "hɛɛ" le etsɔ "hɛɛ" ye egbefan. **20** Ekɔɔ he eko bɔ ni Nyɔŋmɔ shiwɔi le fa hā le, ketso enɔ le, ametsɔ "hɛɛ." No hewɔ le, ketso enɔ hu le, ake Nyɔŋmɔ ake "Amen," koni atso wɔnɔ awo Nyɔŋmɔ hie nyam. **21** Shi Nyɔŋmɔ ji mɔ ni maa nɔ aduatsɔ ake nye ke wɔ fɛe ji Kristo nii, ni le noŋŋ ji mɔ ni fɔ wɔ mu. **22** Eke enaasɔmɔ nɔ le hu esoo wɔnaa ni ehā wɔ nɔ ni baaba le he shiŋmɛnɔ le,* nɔ ji mumɔ le, ye wotsui amli.

1:13 *Aloo eeneye efee ake, "nibii ni nyele jogbanɔ momo." #Sht. nɔ., "keyashi naagbee." 1:15 *Aloo eeneye efee ake, "nyenā he sɛe shii enyɔ." 1:19 *Atsɔ le Sila hu. 1:22 *Aloo "yibaafoonɔ le (shika ni akefɔɔ shi ketso ake abaahe nɔ ko lelen); nɔ ni baaba le he nɔmimaa (shiwɔ) le."

23 Agbene, miitse Nyɔŋmɔ ni eba-ye odase eshi mi,* ake mɔɔ ni minaa nye le hewɔ ni mibako Korinto lolo le. 24 Jee ake wɔji nyehemɔkeyeli le nɔ nunɔɔmɛi, shi mon, wɔji nyenanemɛi nitsulɔi ye nyemiisheɛnamo hewɔ, ejaake nyehemɔkeyeli le hewɔ nyedamɔ shi le.

2 Ejaake mikpe miyin ake miban nyehɔɔ ekonɔ ye awerehoyeli mli. 2 Ejaake kɛ mihã nyewere ho nyehe le, namo baahã mimii ashe mihe ake ja mɔ ni mihã ewere ho ehe le? 3 Minɔma nɔ ni minɔma le koni kɛ miba le, mei ni kule esa ake manã miisheɛ ye amehewo le mon akahã miwere ho mihe, ejaake miye nɔmimaa ake nɔ ni hãa mimii sheɔ mihe le nɔŋɔ ni hãa nye fee nyemii sheɔ nyehe. 4 Ejaake mije amanehulu ke hejaramɔ babaoo ni yɔɔ mitsui mli le mli mike yaafonui babaoo nɔma nye, jee ni mikhã nyewere aho nyehe, shi mon koni nyele bɔ ni suɔmɔ ni miyɔɔ kehã nye le mli kwã hã.

5 Agbene, kɛ mɔ ko ehã aaye awereho le, jee mi ehã miwere eho mihe le, shi mon ye gbe ko nɔ le nye fee—misumɔɔ ni miwieɔ sane nɛe he veveve. 6 Nakai mɔ le, ehie ni mei pii ekã nɛe fa hã le; 7 agbene, esa ake nyeje mlihile mli nyekefa le ni nyeshɛje emii mon, koni awerehoyeli tuutu akaye eno kwraa.* 8 No hewo le, miwie miitsɔɔ nye koni nyema suɔmɔ ni nyeyɔɔ kehã le le nɔ mi nyehã le. 9 Ejaake ene hewo hu ni minɔma nye le: koni mikena keji nyebaatsɔɔ ake nyeboɔ toi ye nɔ fee nɔ mli lo. 10 Kɛ nyeke nɔ ko fa mɔ ko le, mi hu mikefa le. Anɔkwa, nɔ fee nɔ ni mikɛfa le (kɛ mikɛ nɔ ko efa po le) nyehewo mikɛfa ye Kristo hie, 11 koni Satan nine akashe wɔɔ,* ejaake wɔle enaatsɔi le.#

12 Agbene, be ni mishe Troia koni majaje Kristo le he sane kpakpa le, nɔ agbele shinaa ko naa ahã mi ye Nunɔɔ le mli le, 13 mimumɔ he ejɔɔ le ejaake minaa minyemi Tito. No hewo le, mike ame ye sheɛ ni mishi ketee Makedonia.

14 Shi shidaa ahã Nyɔŋmɔ, mɔ ni nyieɔ wɔhie be fee be ye kunimiyeli akonshimɔ mli be ni wɔke Kristo le efee ekome le, ke agbene hu mɔ ni tsɔɔ wɔɔ ehãa ehe nilee le he nɔma le jec kpo* ye he fee he le! 15 Ejaake ye Nyɔŋmɔ hie le, wɔji Kristo he nɔma kɔŋɔ ye mei ni aahere ameyiwala le aten ke agbene hu ye mei ni hie miikpãtã le aten; 16 ye mei ni hie miikpãtã le agbefan le, wɔji gbele he fũ* ni jec keyaa gbele mli, shi ye mei ni aahere ameyiwala le agbefan le, wɔji wala he nɔma ni jec keyaa wala mli. Ni namo sa jogbanɔ kehã nibii nɛe? 17 Wɔ ni, ejaake wɔke Nyɔŋmɔ wiemo le yee jara* tamɔ bɔ ni mei pii feɔ le, shi mon wɔke Kristo efee ekome ni wɔjɔɔ tsui kɔŋɔ mli wɔwieɔ, hee, ake mei ni Nyɔŋmɔ etsu ame, ni wɔmiifɛe ene ye Nyɔŋmɔ hie.

3 Ani wɔsaa wɔɔɔi wɔhe yijiemo? Aloo, tamɔ eji ye mei komei agbefan le, ani esa ake wɔhie yijiemo wɔji kebahã nye aloo nyehã wɔ wɔji nɛe eko? 2 Nye diertse ji wɔwolo ni anɔma ye wɔtsuii anɔ ni gbomei fee le ni amekaneɔ. 3 Ejaake ajie nye fanɔ atɔɔ ake nyeji Kristo wolo ni wɔ ake sɔɔɔi le, wɔŋɔma, jee ke inki, shi mon ke Nyɔŋmɔ hiekaalɔ le mumo le, jee ye te taɔi anɔ, shi mon ye heloo taɔi anɔ, ye tsuii anɔ.

4 Ketsɔ Kristo le nɔ le, wɔye nɔmimaa nɛe ye Nyɔŋmɔ gbefan. 5 Jee ake wɔ diertse le wɔsa jogbanɔ ake wɔɔsusu ake nɔ ko je wɔŋɔ, shi mon sa ni wɔsa jogbanɔ le, Nyɔŋmɔ kɔɔ eje, 6 mɔ ni ye anɔkwale mli le, ehã wɔsa jogbanɔ ake kpanɔm hee ko he sɔɔɔi, jee mla ni anɔma he sɔɔɔi, shi mon mumo le he sɔɔɔi; ejaake mla ni anɔma le buɔ mɔ fɔ keyaa gbele mli, shi mumo le hãa wala.

7 Agbene, kɛ mla ni ke gbele baa ni akpɛ ye tei anɔ ye ninɔmaa okadii amlɔ le ba ye anunyam ni tamɔ neke mli aahu ake Israelbii le nyɛɛ Mose hie akwe ye ehie anunyam, ni ji anunyam ni see baafɔ le hewo le, 8 ani mumo le sɔɔmɔ le

2:14 *Aloo "ehãa anuɔ ehe nilee le he nɔma le."

2:16 *Aloo "nɔma." 2:17 *Aloo "wɔke Nyɔŋmɔ wiemo le yeeɛ guɔ; wɔhɔɔɔ Nyɔŋmɔ wiemo le ni wɔnã he sɛɛ."

1:23 *Aloo "misusuma." 2:7 *Aloo "akasu etsui." 2:11 *Aloo "akalaka wɔ." #Aloo "eyinɔi le; ekpatsɔi le."

hie ban nyam babao fe no? **9** Ejaake ké mla ni ke fobuu baa le hie ba nyam le, bele jale soom le hie ye nyam kwraa fe no! **10** Anokwa, no ni be ko ni eho le awo ehie nyam po le, ajie enunyam le ye ehe ye anunyam ni fe no le hewo. **11** Ejaake ké ake no ni see baafu le ba ye anunyam mli le, bele no ni hio shi le anunyam le fe no kwraa!

12 Akeni woye hienokamo ni tamu neke hewo le, wowie ke nomimaa babao, **13** ni wafee no ni Mose fee be ni eke hiehaano ha ehie koni Israelbii le akakwe no ni see baafu le naagbee le gaa le. **14** Shi amejwenmoi gboi. Ejaake kebashi nmené gbi nee, ké aakane kpanmo momo le, nakai hiehaano le ye lolo ni ajieko, ejaake Kristo no pe atsok ajieo keyaa. **15** Anokwa, kebashi nmené gbi nee, be fee be ni akane Mose le, hiehaano ha ametsuii ano. **16** Shi ké mo ko kpale keba Yehowa* no le, ajieo hiehaano le keyaa. **17** Agbene, Yehowa* ji Mumu le, ni he ni Yehowa* mumo le yoo le, jeme heyeli yoo. **18** Ni wo fee le, ahako wohie, ni wotamo ashwishwei ni haa anaa Yehowa* anunyam le. Ni be mli ni wofeo nakai le, atsakeo wo hu awok nakai heno le noho mli kejeo anunyam kome mli keyaa anunyam kroko ni fe klenklen no le mli,* tamu bo pe ni Yehowa,* ni ji Mumu le feo le.^a

4 No hewo le, akeni ake soom nee ewo wodey ye mo bo ni ana wo le hewo le, woyeme nibii ahe. **2** Shi mon wokwa hiegbjianii ni afeo ye teemo le, woye ye kutumpoo mli, asan woko no ko futuu Nyohmo wiemo le; shi mon watsok anokwale le ni wojie le kpo fanj le no wojie woha ye woha gbomo fee gbomo henilee ye Nyohmo hie. **3** Ké ye anokwale mli le, aha sane kpakpa ni waja le hie le, mei ni hie miikpata le aten aja hie ye, **4** mei aten ni shihile gbejiantoo nee* nyohmo le eshwila mei ni hee yee le ajwenmoi le ye, koni Kristo

3:16-18 *Kwemo Wiemoi Titrii Amligbalamo le. **3:18** *Sht. nm., "kejeo anunyam mli keyaa anunyam mli." ^aAloo eenye efee ake, "tamu bo pe ni Yehowa mumo le feo le." **4:4** *Aloo "yino nee." Kwemo Wiemoi Titrii Amligbalamo le.

le, ni ji Nyohmo heno le he sane kpakpa ni yoo nyam le la le akakpe ameno. **5** Ejaake jee wo dientsé woha sane woshio, shi mon woshie Yesu Kristo he sane ake le ji Nuntsok, ni wo le, nyenyoji ji wo ye Yesu hewo. **6** Ejaake Nyohmo ji mo ni kee ake: "La le aje dun le mli akpe" le, ni etsok Kristo hie no ehá Nyohmo nilee ni yoo nyam le la le ekpe ye wotsuii ano.

7 Shi woye jwetri nee ye su nii* amlí, koni hewale ni fa keteke no le afee Nyohmo no, shi jee no ni je wo dientsé woyoo. **8** Affiaa wo waa ye gbe fee gbe no, shi jee kpenoh bo ni woye wotsi woha; woyin fey wo koshikoshi, shi jee bo ni wote tsomohé ko kwraa;* **9** awaa wo yi, shi akpooko wo; atsireo wo atswiaa shi, shi woha kpátako. **10** Be fee be le, wogbomotsu le tsok shihile ni baanye agbe mo ni tamu no ni ni Yesu ekpe le mli, koni Yesu wala le hu aje kpo fanj ye wogbomotsu le mli. **11** Ejaake wo mei ni wohie kamo le, daa gbi le woha gbele kpeo hie ke hie ye Yesu hewo, koni Yesu wala le hu aje kpo fanj ye wohelo ni baagbo le mli. **12** No hewo le, gbele miitsu nii ye wamli, shi nye le, wala miitsu nii ye nyemli.

13 Agbene, akeni woye hemokelyeli mumo kome le noho, tamu no ni anma ye he ake: "Mijie hemokelyeli kpo, ni no hewo miwie le" hewo le; wo hu wojieo hemokelyeli kpo, ni no hewo le, wowieo, **14** ejaake wole ake mo ni tee Yesu shi le baatee wo hu shi afata Yesu he ni eke wo ke nye fee baayahá le. **15** Ejaake nibii nee fee le, nyehewo ameyaa no, koni durumo le aya no afa keteke no babao fe tsutsu le, ejaake mei babao miinj shidaa amemihá kemiiwo Nyohmo hie nyam.

16 No hewo le, woyeme nibii ahe, shi mon ké wokponogbe gbomo le miifite po le, eká shi fanj ake, wamligbe gbomo le miitsok ehee gbi fee gbi. **17** Eye mli ake amanehulu* le ji be kukuoo ko no, ni etsii mon, shi nakai amanehulu le haa

4:7 *Aloo "ye kpuji ni ake su fee." **4:8** *Aloo eenye efee ake, "shi woinjan ejee wui." **4:17** *Aloo "jaramo shihile."

wonáa anunyam ni no be kwraa* ní hio shi keyaa naano; **18** ni nakai be le mli ntonje le, wáke wóhínjemeii emaaa nibii ni anaa le ano, shi monj nibii ni anaaa le ano. Ejaake nibii ni anaa le hio shi be kukuoo ko, shi nibii ni anaaa le hio shi keyaa naano.

5 Ejaake wole ake, ké akumó wóshikpón nò shiá,* buu nées, ashwie shi le,* wóbaaná tsú ko ni je Nyónkómó nókó, shiá ni jeeé niji akéfee, ni baahi shi keya naano ye njwei. **2** Ejaake, anókwa, wókémó ye shiá* ni wóyókó mli nées mli, ni wómiiishwe waa ni wómó wóntókó* ni je njwei⁴ le, **3** koni ké wókó le, akana wó aké meí ni hie améhe yayai. **4** Anókwa, wó meí ni wóyókó buu nées mli le kémó, ni nibii miinye wókó, ejaake wósumókó ake wójie ene wáfó shi, shi monj wómiiisumó ni wókó ekrokó le, koni wala ami no ni gbó le. **5** Agbéné, Nyónkómó, mó ni ehá wó mumó le ake no ni baaba le he shi-njéméno* le, ji mó ni esaa wó eto néke no nées.

6 No hewó le, be fée be le wóye ekáa babaoo ni wole ake gbii abo ni gbómó-tso nées ji wóshiá le, wóbe Nunjtsó le nókó, **7** ejaake wónyíwé ye hemókéyeli naa, jeeé no ni wónaa le naa. **8** Shi wóye ekáa babaoo ni wómiiisumó ni wókó Nunjtsó le ahi shi, monj fe no ni wóbaahi gbómó-tso le mli. **9** No hewó le, ké wóye enjókó jio, wóbe enjókó jio, oti ni ma wóhie ji, ni wósa ehie. **10** Ejaake esa ake wó fée wóyapue* ye Kristo le kojómó sei le hie, koni ato mó fée mó najian ye nibii ni efee be mli ni eyókó gbómó-tso le mli le naa, ekpakpa jio, efónj* jio.

11 No hewó le, akeni wole ake esa ake ashe Nunjtsó le gbeyei hewó le, wóyaa no wóháa meí ayinj tsókó, shi Nyó-

nmó le wó jogbanj.* Kéle, miye hienóká-mó ake nyehenilei le hu le wó jogbanj.* **12** Jeeé ake wómiiije wó diénjtsé wóhe yi wómiihá nye ekonj, shi wómiihá nye no ni nyebaadamó no nyeshwá ye wó hewó, koni nyenyé nyehá meí ni shwáa fókó kpónkóbe puémó no monj fe no ni yókó tsui le mli le no le hetoo. **13** Ejaake ké wóye séke le, Nyónkómó wóye wóhá; ké wójwénj-mó miitsu nii jogbanj le, eetsu nii jogbanj kemiihá nye. **14** Ejaake suómó ni Kristo le yókó le nye wókó, ejaake wómó sane naa néke ake, gbómó kome gbo kehá meí fée; bele meí fée egboi. **15** Ni egbo kehá meí fée koni meí ni hie kamó le ahie akakamó miihá amé diénjtsé améhe dónj, shi monj améhie akamó ahá mó ni gbo kehá amé ní atee le shi le.

16 No hewó le, kéje be nées no keyaa nées, wóleeé mó ko mó ko ye heloo gbefanj. Ké be ko ni eho le, wole Kristo ye heloo gbefanj pò le, eká shi fanj ake amró nées wóleeé le ye nakai gbe no dónj. **17** No hewó le, ké mó ko ké Kristo efee ekome le, eji bókó no hee; tsutsu nibii le eho etee; naal nibii hei eba shihile mli. **18** Shi nibii fée je Nyónkómó nókó, le ji mó ni tsó Kristo no ekpátá wó ké le tenj ni ehá wó kpatamó wókó le, **19** no ji ake, Nyónkómó miitsó Kristo no eekpátá jenj ko ké le tenj, ni ebuuu amétómó le ahe akon-taa eshihi amé, ni etu kpatamó le he sane le ewo wódenj.

20 No hewó le, wóji manj bókoi ye Kristo najian, tamó ake, Nyónkómó miitsó wókó eekpa meí fai. Ake Kristo najiandamóló le, wókpaá fai ake: “Nyeháa akpátáa nye ké Nyónkómó tenj.” **21** Ehá mó ni leee esha le tsókó esha* ye wó hewó, koni atsó enó ahá wókómó Nyónkómó jalé.

6 Akeni wóké le efee ekome kemiitsu nii hewó le, wómiiwo nye hewale hu ake, nyekakpéleá Nyónkómó duromó le no ní nyehá yinjtoó ni yókó sé le fee yaka. **2** Ejaake ekeé ake: “Ye be ni sa mli le, mibo bo toi, ni ye yiwalaherémó gbi ko no le, miye mibua bo.” Naa! Amró nées ji be ni sa jogbanj le. Naa! Amró nées ji yiwalaherémó gbi le.

4:17 *Sht. njm., “ni tsii waa.” 5:1 *Ake wíemó ni ji “shíá” loo “shihílehe” le miitsu nii kemiiife helonj gbómó-tso loo mumó nj gbómó-tso he mfoniri. ⁴Aloo “ké asere wóshikpón nò shiá, buu nées.” 5:2 *Aloo “shihílehe.” ⁴Aloo “ni wókó wóshihílehe.” ⁴Aloo “wóshihílehe ni yókó njwei.” 5:5 *Aloo “yibaafoonó (shika ni akéfókó shi ketsókó ake abaahé no ko leelen); no ni baaba le he nomimaa (shiwóo).” 5:10 *Aloo “esa ake ajie wó fée kpo.” ⁴Aloo “nihii-nii.”

5:11 *Aloo “ajie wó kpo fanj ye Nyónkómó hie.” ⁴Aloo “ake ajie wó kpo fanj ye nyehenilei le hu ahie.” 5:21 *Aloo “esha afóle.”

3 Wotōtōn mō ko mō ko nane ye gbe ko kwraa nō, koni wōkwōmō lē he aka-ba shwamō; 4 shi mon, ye gbe fēe gbe nō lē, wōjēo wōhe yi ake Nyōhōmō sō-ko, ketsō shi ni wōfō yi nibii babaoo amlī lē nō, ye amanehulūi amlī, ye hiamō bei amlī, ye shihilēi ni mli wawai amlī, 5 ye yīi amlī, ye tsunwoohei, ye basabasafeemōi amlī, ye nitsumō dēn-dēn mli, ye kpeshii amlī, ye bei ni wō-yēee nii amlī; 6 ye hetsemō mli, ye nilee mli, ye tsuishitoo mli, ye mlihilē mli, ye mumō krōkrōn mli, ye suomō ni osato be mli lē mli, 7 ye anōkwale wiemo mli, ye Nyōhōmō hewale mli; ketsō jalē tawuu nii ni ahieō ye ninejuro* kē abeku[#] fēe lē nō, 8 ketsō anunyam kē hie-shishwiemo nō, ketsō amanie gbonyo kē amanie kpakpa nō. Abuō wō tamō mei ni lakaa mei, ni kēle anōkwafōi jī wā, 9 abuō wō tamō mei ni aleee, ni kēle ale wō jogban, abuō wō ake mei ni miigboi,* ni kēle naa! wōhie kamō, abuō wō tamō mei ni agbala wōtōi,[#] ni kēle, anōko wō ahāko gbele, 10 abuō wō tamō mei ni miīye awereho, shi wōmii sheō wōhe daa, abuō wō tamō ohiafōi, shi wōhāa mei pii tsōkwō niiatsemēi, abuō wō tamō mei ni be nō ko, ni kēle wōye nibii fēe.

11 Korintobii, wōgbele wōnaabu koni wōke nye awie,* ni wōgbele wōtsui naa gbanyaa hu. 12 Wōgbeleō wōtsui naa wōhāa nye,* shi nye lē, nyēnaa nyetsui naa nyewō wō. 13 No hewō lē, nyefea nakai nōhō nyehāa wō—mike nye miīwie tamō mibii—nye hu nyegbelea nyetsuii anaa gbanyaa.*

14 Nyēke mei ni heee yēee lē akahia kōhōntso kome shishi,* ejaake enjēn pēpēpē. Ejaake mēe naanyobōō yō jalē kē mlatōmō ten? Aloo mēe tsakpāa yō la kē dūn ten? 15 Kefata he lē, mēe gbēekpāmō yō Kristo kē Belial* ten? Aloo mēe wekukpaa yō hēyelilō[#] kē mō

6:7 *Ekole kehā tutuamō. [#]Ekole kehā hefāmō. 6:9 *Aloo “abuō wō ake mei ni sa gbele.” [#]Aloo “atsōse wō.” 6:11 *Aloo “wōwie fanj wōkwō nye.” 6:12 *Aloo “Gbe ye wōmli hā nye.” 6:13 *Aloo “nye hu nyelea nyemli.” 6:14 *Aloo “nyēke mei ni heee yēee lē akatsaa.” 6:15 *Ejē Hebri mli, ni eshishi jī “He Be Sēenamō.” Ekō Satan he. [#]Aloo “anōkwafōi.”

ni heee yēee lē ten? 16 Ni mēe ekomefeemō yō Nyōhōmō solemōwe lē kē amagai ten? Ejaake wōji Nyōhōmō hiekaalo lē solemōwe; taake Nyōhōmō kēe lē, ake: “Mahi ameten jī manyie ye ameten, ni matsō amē-Nyōhōmō, ni amebaatsō mi-man.” 17 “No hewō lē, nyējea ameten, ni nyetsea nyēhe, Yehowa* kēe, ‘ni nyēkpa nō ni he tsee lē hetaa’; ‘ni mahe-re nye atuu.’” 18 “Ni matsō nyetse, ni nyēbaatsōmō mibihii kē mibiyēi, Yehowa,* Ofe lē, kēe.”

7 No hewō lē, nye mei ni asumō, ake-ni wōnā shiwoi nēe hewō lē, nyehāa wōtsua wōhe kejea nō fēe nō ni bules mō ye helōn kē mumōn lē he, ni wōhā wōkrōkrōnfeemō lē aye emuu ye Nyōhōmō gbeyēishemō mli.

2 Nyehāa wō gbe ye nyetsuii amlī. Wōtōko mō ko nō, wōhāko mō ko afite, wōyeko mō ko amim. 3 Miwīeee enē ni mikebu nye fō. Ejaake miwie momo ake nyēye wōtsuii amlī, koni ye gbele mli jio, wala mli jio, wōke nye aya nō afee ekome. 4 Minyēō mike nye wēō kē nōmi-maa babaoo. Mike nye shiō mitsitsi babaoo. Miyi obō kē miishējemō; ni miyi kēteke nō kē miishēe ye wōmanehulu lē fēe mli.

5 Anōkwa, be ni wōba Makedonia lē, wōgbōmōtsei* lē nāaa hejōle kwraa, shi wōtee nō wōna amanehulu ye gbe fēe gbe nō—kponōgbe lē, nōmō, ni ye mli-gbe lē, gbeyēishemōi. 6 Shi Nyōhōmō, mō ni shejō mei ni tsui ekumō lē amii lē tō wōhōō ni Tito ba lē nō esheje wōmii; 7 ni jēe ketsō wōhōō ni eba lē nō kēke, shi mon ketsō miishējemō ni enā ye nyehewō lē hu nō, ejaake ebabō wō amanie ake, nyēmiishwe waa ni nyēna mi, nyēmiīye awereho waa, ni nyēmiisusū mihe waa;* ni no hewō lē, minā miishēe babaoo fe tsutsu lē.

8 Ejaake kē wolo ni miñma nye lē hā nyewere ho nyēhe po lē, mishwaaa mihe. Kē klenklen lē mishwa mihe po lē (akeni mina ake nakai wolo lē hā nyewere ho nyēhe, shi be kukuōō kēke hewō lē), 9 amrō nēe mimii eshe mihe

6:15 *Aloo “mēe nijaa hēyelilō kē mō ni heee yēee lē yō?” 6:17, 18 *Kwēmō Wiemōi Titrii Amligbalamō lē. 7:5 *Sht. n̄m., “wōhelo.” 7:7 *Sht. n̄m., “nyehiēdō kehā mi.”

naakpa, jee akeni nyewere ho nyehe le keke hewo, shi mon akeni nyewere-hoyeli le ha nyetsake nyetsui le hewo. Ejaake nyewere ho nyehe bo ni sa Nyohmo hie, ni no hewo le, no ko fon ko bako nyeno ye wohewo. **10** Ejaake awerehoyeli ni sa Nyohmo hie le tseo tsuitsakemo ni ke mo yaa yiwalaheremo mli kebaa, ni ashwaa he ye no hewo; shi awerehoyeli ni sa je le hie le tseo gbele kebaa. **11** Ejaake nyekwea mordenbo babaoo ni nyewerehoyeli ni sa Nyohmo hie le etse ehā nye, hee, ehā nyemiitse nyegbēi he, hee, ehā nyemli ewo la, hee, ehā nyemiishe gbeyei, hee, ehā nyemiishwe waa, hee, ehā nyehie edo, hee, ehā nyemijaje efon le! Nyetsow ye no fee no mli ake nyehe tse* ye sane nee mli. **12** Minma nye mon, shi jee mo ni to le hewo, asan jee mo ni ato eno le hu hewo, shi mon koni wohe morden ni nyebow le aje kpo fan ye nyeten ye Nyohmo hie. **13** No hewo ni asheje wami le.

Kēle, kefata womiishejemo le he le, wonā miishe babaoo fe tsutsu le ye Tito miishe le hewo, ejaake nye fee nyehā emumo he jo le. **14** Ejaake kē mike nye shi mitsitsi mitsow le le, nyewoko mi higbele; shi taake nibii fee ni wōke nye le ji anokwale le, nakai nōnō wotsitsi ni woshi wotsow Tito le hu efee anokwale. **15** Agbene hu, edow nyehe babaoo fe tsutsu le, ejaake ekaiō nye fee nyetoiboo le, ke bo ni nyeke gbeyeshemo ke hekpokpom here le le. **16** Minā miishe naakpa ake ye gbe fee gbe no le, manye mamu mafō nyeno.*

8 Agbene, nyemime, womiitao ni nyele Nyohmo duromo ni anohā Macedonia asafoi le he sane. **2** Be ni amēnaa amanehulu ye kaa wulu ko ni amekēpō le mli le, miishe ni amēnā keteke no ke ohia butuu ni ameyo le hā ana ake niatsemei ji ame, ejaake amefee ejuro babaoo.* **3** Ejaake amefee ye amenyemo naa, hee, miye odase ake amefee fe bo ni amēbaanye po, **4** ni amēje ame diēntse amesow mli amē-

tee no amekpa wo fai ke hiedow koni wohā amēnā hegbe ni amēje mlihile mli amēhā no ko, ni amēnā yelikēbuamo nibii ni akēsow meī kōnkōnī le mli gbefanō. **5** Ni jee bo ni wōkpa gbe le keke, shi mon, amēnō amē diēntse amēhe amēhā Nuntsow le klenklen ke wo hu ye Nyohmo suow naa. **6** No hewo le, wōwo Tito hewale ake, bo ni eje nitsow nee shishi momo ye nyeten le, nakai nōnō esa ake egbe neke mlihile mli ni nyēje nyehāa no ko le hu naa. **7** Kēle, bo ni nyeteko no ye no fee no mli, ye hemōkeyeli ke wiemo ke nilee ke mordenbo fee mli, ke agbene hu ye suow ni woyow kehā nye le mli le, nyeteke no hu ye neke mlihile mli ni aje ahāa no nee mli.

8 Jee ake miwie ene ni mikewo nye kitā, shi mon koni mahā nyele meī kromē amordenbo ke agbene hu koni mikēka nyesow le makwe ake eye kōnō lo. **9** Ejaake nyele wō-Nuntsow Yesu Kristo duromo le, ake no mli le niatse ji le mon, shi etsow ohiafo ye nyehewo, koni nyetsow ehia le no nyetsow niatsemei.

10 Ni misusow ye ene he ne: Ene hi hā nye, ejaake mina ake afi kome ne ni jee ake nyēje efeemo shishi keke, shi mon nyetsow ake nyemiishwe ni nyefee hu. **11** No hewo le, agbene, nyegbea no ni nyēje efeemo shishi le hu naa, koni nyēje no ni nyeyow le mli nyegbe no ni nyesow waa ake nyefee le naa. **12** Ejaake klenklen le, kē mo ye he suow waa le, no le esa hie jogban ye no ni mo le yow le naa, jee no ni mo le be le naa. **13** Ejaake misumow ake mahā nibii afee mleo ahā meī kromē, ni nye le ewa ehā nye; **14** shi mon bo ni afee ni nibii anje pēpēpē le, nyenii ni nyenā keteke no amō nee ayatsu amēhiamō le he nii, koni ame hu amenii ni amēnā keteke no le abatsu nyehiamō le he nii, koni nibii anje pēpēpē. **15** Tamō bo ni anja le, ake: “Mō ni yow pii le, ebe pii fe nine, ni mo ni yow fioo le, ebe le butuu kwraa.”

16 Agbene, shidaa ahā Nyohmo ejaake eke nyehe morden ni wōkō le nōnō eko wo Tito tsui mli, **17** ejaake emō hewalewo le mli lēlēn, shi akeni eye he miishe waa hewo le, eeba nyē-

7:11 *Aloo “nyeye kōnō; efōn ko be nyehe.”

7:16 *Aloo eenye efee ake, “minā ekāa babaoo ye nyehewo.” 8:2 *Aloo “keteke no.”

ɲɔɔ ye le dientse esuɔɔ naa. **18** Shi wɔmiitsu nyemi nuu ni eyi ni ajieɔ ye sane kpakpa le gbefan le egbe eshwā keete asafoi le fɛe mli le kemiifata ehe keba. **19** Jeeɔ no pɛ, shi moɲ asafoi le hala le hu ake efata wɔhe kefāfāa gbɛ be ni wɔke nikenii nɛɛ ni aje mlihile mli akehā le yasɔɔ kɛwɔɔ Nurɲɔɔ le hie nyam, ni agbene hu, wɔkɛɔɔ ake wɔmiisumɔ waa ni wɔye wɔɔɔ le. **20** No hewɔ le, wɔmiikwe jogbanɲ koni mɔ ko akana tɔmɔ ko ye wɔhe ye neke onia babaoɔ ni anɲhā wɔ ake wɔkɛyasɔɔ nɛɛ gbefan. **21** Ejaake ‘wɔke anɲkwayeli tsuɔɔ nɔ fɛɛ nɔ he nii, jeeɔ ye Yehowa* hie keke, shi moɲ ye gbɔmɛi ahie hu.’

22 Kefata he le, wɔmiitsu wɔnyemi nuu ko kemiifata amehɛ keba, mɔ ni wɔka le shii abɔ ni wɔna ake ebɔɔ mɔɔɔɔ ye nibii pii amlɪ, shi amɔ nɛɛ eebɔ mɔɔɔɔ fe tsutsu le ye ehie ni ekɛfɔɔ nyɛɔ babaoɔ le hewɔ le. **23** Shi kɛ nyɛye sanɛbimɔ ko ye Tito he le, eji mihefatalɔ* kɛ minaanyo nitsulɔ ye nyehilekhamo hewɔ; aloo kɛ nyɛye sanɛbimɔi komei ye wɔnyemimɛi le ahe le, amɛji asafoi le abɔfoi ke Kristo anunyam. **24** No hewɔ le, nyɛjɛa nyɛsuɔɔ le kpo nyɛtsɔɔ amɛ, ni nyɛhāa asafoi le anaa nɔ hewɔ ni wɔke nyɛ shiɔ wɔtsitsi le.

9 Agbene ye sɔɔmɔ ni anɲhāa mɛi kɔɲkɔɲi le gbefan le, ehe ehiaaa ake maɲma nyɛ he nɔ ko, **2** ejaake mile bɔ ni nyɛyɔɔ he suɔɔ waa, ni mikeshiɔ mitsitsi mitsɔɔ Makedoniabii le, ake afi kome nɛ ni Akaiabii le saa amehɛ ameto, ni nyehiedɔɔ le ekanya amɛɲɛ mɛi pii. **3** Shi miitsu nyemimɛi le, koni wɔtsitsi ni wɔshɔ ye nyɛhewɔ le akafɛe yaka ye enɛ gbefan, ni nyɛsaa nyɛhe nyɛto lɛɛɛɛɛ, tamɔ bɔ ni mikɛɛ ake nyɛbaafɛe le. **4** Kejeeɛ nakai le, kɛ Makedoniabii le ke mi ba, ni amebana nyɛ ake nyɛsako nyɛhe nyɛtoko le, wɔhie—jeeɛ nyɛ pɛ nyɛhie—baagboi ye wɔhie ni wɔkɛfɔ nyɛɔ le hewɔ. **5** No hewɔ le, misusu ake ehe mihiia ni mawo nyemimɛi le hewale koni amɛtsɔ hie amɛba nyɛɲɔɔ ni amebasaa nikenii babaoɔ ni nyɛwɔ he shi le ameto, koni efɛe klalo ake tsuijuro naa ni-

keenii shi jeeɔ nɔ ko ni ashɔ ye nɔnyɛɛ naa.

6 Shi ye enɛ gbefan le, mɔ fɛɛ mɔ ni letɛɔ nii ahe duɔ le, ebaakpa fioo pɛ hu, ni mɔ fɛɛ mɔ ni duɔ babaoɔ le baakpa babaoɔ hu. **7** Mɔ fɛɛ mɔ afɛɛ bɔ ni ekpe mli ye etsui mli, jeeɔ kɛ mligbigbilimɔ* loo ye nɔnyɛɛ naa, ejaake mɔ ni hāa nɔ ke miisɛɛ le, le Nyɔɲmɔ sumɔɔ.

8 Kefata he le, Nyɔɲmɔ baanye ahā eduroɔmɔ le fɛɛ afa ketɛke nɔ ahā nyɛ, koni be fɛɛ be le, nyɛnā nɔ fɛɛ nɔ ni he hiaa nyɛ ye nɔ fɛɛ nɔ mli, ni nyɛnā babaoɔ kehā nitsumɔ kpakpa fɛɛ nitsumɔ kpakpa hu. **9** (Tamɔ bɔ ni anɲa le, ake: “Eja nii ye hei babaoɔ;” ehā ohiafoi le nii. Ejale le yaa nɔ hiɔ shi keyaa naano.” **10** Agbene, mɔ ni ɲɔɔ dumɔwui babaoɔ ehāa nidulɔ le, kɛ aboolo hu ehāa koni aye le baahā nyɛ dumɔwui ni nyɛdu, ni ebaahā nyɛ babaoɔ ni atɛke nɔ, ni ebaahā nyɛkpa jalɛ yibii babaoɔ.) **11** Ye nɔ fɛɛ nɔ mli le, ajɔɔ nyɛ koni nyɛnyɛ nyɛfɛe ejuro ye gbɛi sɔɔto fɛɛ nɔ, ni no hāa atɔɔɔ wɔɔɔ ake shidaa hāa Nyɔɲmɔ; **12** ejaake neke sɔɔmɔ* nɛɛ, jeeɔ ake anɲhāa koni aketsu mɛi kɔɲkɔɲi le ahiamɔ nii ahe nii jogbanɲ keke, shi moɲ ehāa ake shidaa babaoɔ hu hāa Nyɔɲmɔ. **13** Ye odaseyeli ni yelikebuaɔ mɔ nibii ni akɛsɔɔmɔ mɛi nɛɛ kehāa le hewɔ le, amewɔɔ Nyɔɲmɔ hie nyam ejaake nyɛbaa nyɛhe shi nyɛhāa Kristo le he sane kpakpa le, taake nyɛjaje nyɛtsɔɔ le, ke agbene hu, akeni nyɛjɛɔ nyɛtsui mli nyɛtsuɔ onia babaoɔ nyɛhāa amɛ, ke mɛi fɛɛ le hewɔ. **14** Ni amekpaɔ fai ke hiedɔ amehāa nyɛ, ni amɛdɔ nyɛhe, ejaake Nyɔɲmɔ duromɔ ni nɔ be le ye nyɛɔ.

15 Shidaa ahā Nyɔɲmɔ ye eduroɔmɔ keeno ni anyɛɲ naa atɔɔ le hewɔ.

10 Agbene, mi Paulo, mi dientse mike Kristo le mlɪɔɔ le emlihile le miikpa nyɛ fai, eye mli ake kɛ miye nyɛɲɛɲ ni wɔmiina wɔhe hie ke hie le, mibaa shi moɲ, shi kɛ mibe nyɛɲɔɔ le, mifɛɛ ekāa miwɔɔ nyɛ. **2** Miikpa fai ni nyɛkwe koni kɛ miba nyɛɲɔɔ

8:21 *Kwemo Wiemoi Titrii Amligbalamɔ le.
8:23 *Sht. ɲm., “mɔ ni ke mi nāa gbefanɲɔ.”

9:7* Aloo “shishashaomɔ.” 9:9* Aloo “Eja nii babaoɔ.” 9:12* Aloo “sɔɔmɔ ni asɔɔmɔ ye mɛi kɔkomei ahilekhamo hewɔ.”

le, mikabafee ekāa tamɔ bo ni mito ake mafee le, nɔ mifee nibii ni naa wa mishi mei komei ni naa wɔ tamɔ nɔ ni wɔnyieɔ ye heloo naa le. **3** Ejaake wɔnyieɔ ye heloo mli mon, shi wɔwuuu ta ye bo ni wɔji ye heloo mli le naa. **4** Ejaake ta-wuu nii ni wɔkewuɔ ta le, jee heloonaa nii ni, shi mon ameye hewale ye Nyɔŋmɔ gbefan, ni akefāmɔ nibii ni ameshishifā emɔmɔ shi waa le ashwie. **5** Ejaake wɔmiifāmɔ susumɔi kɛ nɔ fɛe nɔ ni kwɔ ni teɔ shi wɔ Nyɔŋmɔ nilee le wɔmiishwie, ni wɔmiinjɔ jwɛŋmɔ fɛe jwɛŋmɔ nom koni wɔhā ebo Kristo le toi; **6** ni wɔsaa wɔhe wɔto, koni kɛ nye diɛntse le, nyebo toi kewula shi nɔŋŋ le, wɔke toigbele fɛe toigbele he toigbalamɔ ahā.

7 Nyɛkwɛɔ nii bo ni nyɛnaa amɛ ye kponɔgbɛ le kɛkɛ. Kɛ mɔ ko ye nɔmimaa ye le diɛntse emli ake Kristo nɔ ji le le, ejwɛŋ anɔkwa sane nɛɛ nɔ ekonŋ: Bo ni eji Kristo nɔ le, nakai nɔŋŋ wɔ hu wɔji Kristo nii. **8** Ejaake kɛ mike hegbe ni Nunŋtɔ le ehā mi ake mitswa nye mima shi, ni jee ake mikumɔ nye mishwie shi le shi mitsitsi keteke nɔ fioo po le, mihie gbon. **9** Ejaake misumɔɔɔ ni efee tamɔ nɔ ni miitao mike wɔji ni minmalaa le awo nyehe gbeyei. **10** Ejaake amekɛɔ ake: “Ewoji le amlɔ saji tsii ni hewale ye mli, shi kɛ le gbomɔ le diɛntse ye bie le, eye gbɛdee ni ewiɛmɔ hu anyɛɛɛ nɔ ko akɔ ye mli.” **11** Gbomɔ ni tamɔ neke le asusu ake, nɔ ni wɔkɛɔ* ye wɔji ni wɔŋmalaa le amlɔ kɛ wɔbɛ nyɛŋɔɔ le, nakai nɔŋŋ wɔbaafee* kɛ wɔba nyɛŋɔɔ. **12** Ejaake wɔkaaa ake wɔɔbu wɔhe wɔshi mei komei anɔ aloo ake wɔke wɔhe aaato mei komei ni jieɔ amɛ diɛntse amɛhe yi le ahe. Shi mon kɛ amɛke amɛ diɛntse amɛhe sususumu amɛhe nɔ amɛke amɛ diɛntse amɛhe toto amɛhe le, nɔ le amɛbe niashishinumɔ.

13 Shi wɔ le, wɔshɔŋ wɔtsitsi ye husui ni akewoko wɔɔɔŋ le amlɔ, shi mon wɔbaashi wɔtsitsi ye shikɔŋkuku ni Nyɔŋmɔ esusu ehā wɔ* le husu le mli, ni elee mli aahu kebashe nyɛno. **14** Anɔkwa,

wɔkpāaa wɔ diɛntse wɔmli fe nine tamɔ nɔ ni wɔshɛɛɛ nyɛŋɔɔ, ejaake wɔ kɔŋkɔŋ wɔke Kristo le he sane kpakpa le ba aahu kebashe nyɛŋɔɔ. **15** Dabi, wɔshii wɔtsitsi ye husui ni akewoko wɔɔɔŋ le amlɔ, ye mɔ kroko nitsumɔi ahe, shi wɔhie kɔ nɔ ake, be mli ni nyehemɔkeyeli le yaa nɔ edaa le, nɔ ni wɔfee ye wɔshikɔŋkuku le mli le baashwere. Kɛke le, wɔbaateke nɔ fe tsutsu le. **16** koni wɔyajaje sane kpakpa le ye maji ni yɔɔ nyɛsɛɛgbɛ niian le amlɔ, bo ni afee ni wɔke nɔ ni afee momo ye mɔ kroko shikɔŋkuku mli le akashi wɔtsitsi. **17** “Shi mɔ ni shiɔ ɛtsitsi le, eshi ɛtsitsi ye Yehowa* mli.” **18** Ejaake jee mɔ ni jieɔ le diɛntse ehe yi le ji mɔ ni akpele enɔ, shi mon mɔ ni Yehowa* jieɔ eyi le.

11 Miná ni kule nyɛná mikwashiafeemɔ fioo nɛɛ he tsui. Shi ye anɔkwale mli le, nyemiiná mihe tsui! **2** Ejaake mike awunayeli ni je Nyɔŋmɔ ŋɔɔ* le miye nyehe awunɔ, ejaake mi diɛntse mitse nyehe baa mihā wu kome, ni ji Kristo le, koni manɔ nye ake obla-yoo fro ni he tse* mahā le. **3** Shi miishɛ gbeyei ake, ye gbɛ ko nɔ le, bo ni onufu le ke enaatsɔɔ le laka Hawa le, nakai nɔŋŋ aaafite nye hu nyɛjwɛŋmɔ keje tsui kɔŋŋ ke hetsemɔ* ni sa Kristo le he. **4** Ejaake, taake eji le, kɛ mɔ ko ba ni ebashie Yesu ko nɔ esoro le ye mɔ ni wɔshie le le he, aloo nyɛná mumɔ ko nɔ esoro no ye nɔ ni nyɛnine she nɔ le he, aloo sane kpakpa ko nɔ esoro no ye nɔ ni nyɛkpele nɔ le he le, nyɛná ehe tsui amro nɔŋŋ. **5** Ejaake misusu ake nɔ kome folo po be ni nyɛɔfoi ni he tse fe fɛe le kefe mi. **6** Shi kɛ mihe esako ye wiemɔ mli po le, ekā shi fanŋ ake, miye nilee; anɔkwa wɔhā no fee fanŋ wɔhā nye ye gbɛ fɛe gbɛ nɔ ke agbɛne hu, ye nibii fɛe mli.

7 Aloo, ani mifee esha akeni mike miishɛe jaje Nyɔŋmɔ sane kpakpa le mitsoɔ nye nɔ miheɛ nɔ ko nɔ miba mihe shi bo ni afee ni awɔ nyɛno le hewo? **8** Mihā nibii ŋmɛɛ asafoi kroko-

10:11 *Sht. ŋm., “nɔ ni wɔkɛɔ ye wiemɔ mli.”
#Sht. ŋm., “wɔnifeemɔ hu yɔɔ.” 10:13 *Aloo
“Nyɔŋmɔ kɛ susumɔ kpāa esusu ehā wɔ.”

10:17, 18 *Kwɛmɔ Wiemɔi Titrii Amligbalamɔ
le. 11:2 *Sht. ŋm., “Nyɔŋmɔ hieɔɔ.” #Aloo
“ni yɔɔ kɔŋŋ.” 11:3 *Aloo “kɔŋŋfeemɔ.”

mei* ketsɔ amedɛŋ nibii# ni mikpɛɛ ɔ bɔ ni afee ni manye masɔmɔ nye le ɔ. **9** Kɛɛ, be ni mike nye yɔɔ ni ehia mi le, mitsɔɔɔ jatsu mihāaa mɔ ko; ejaake nye-mime ni je Makedonia ba le hā mi mihiamɔ nii keteke nɔ. Hɛɛ, ye gbe fɛɛ gbe nɔ le, mikwe koni mikatsɔ jatsu mihā nye, ni maya nɔ mafɛɛ nakai. **10** Gbii abɔ ni Kristo anɔkwale le yɔɔ mimli nɛɛ, mikpɛŋ mitsitsi ni mishɔ nɛɛ ye Akaia kpokpai le anɔ. **11** Meni hewɔ? Akeni misumɔɔɔ nye hewɔŋ? Nyɔŋmɔ le ake misumɔɔɔ nye.

12 Shi nɔ ni mifɛɔ le, maya nɔ mafɛɛ, bɔ ni afee ni mahā mei ni ke nii* ni ameyɔɔ le shwāa, ni amemiitao nɔ ko nɔ amedamɔ# ketsɔɔ ake amekɛ wɔ yɛɔ egbo le anaajiemɔ le afee yaka. **13** Ejaake nekɛ mei nɛɛ ji amale bɔfoi, nitsulɔi shishiulɔi nɔ kwaa amefɛɔ amehɛ tamɔ Kristo bɔfoi. **14** Ni enɛ bɛ naakpɛɛ, ejaake Satan diɛntɛsɛ po kwaa fɛɔ ehe tamɔ la bɔfo. **15** No hewɔ le, kɛ esɔɔɔɔ le hu kwaa fɛɔ amehɛ tamɔ jale sɔɔɔɔ le, no jeeɛ sane sɔɔɔɔ ko. Shi amɛnaagbee baafɛɛ tamɔ bɔ ni amenitsumɔi le yɔɔ le.

16 Miikeɛ ekonŋ ake: Mɔ ko akasusu ake mibe jwɛŋmɔ. Shi kɛ nyɛsusɔ nakai po le, beɛ nyɛŋa ni ake mɔ ni be jwɛŋmɔ, koni mi hu, mashi mitsitsi fioo. **17** Nɔ ni miwɛɔ amɔ nɛɛ, jeeɛ Nuntsɔ le nɔkwɛmɔɔ le sɛɛ minyɛɔ le, shi mɔŋ miiwie tamɔ bɔ ni mɔ ko ni be jwɛŋmɔ baawie le, tamɔ mei ni yɔɔ hekenɔɔɔ ye amemli fe nine nɔ ameshwāa le wɛɔ le. **18** Akeni mei babaoo shwāa ye he-loo le naa* hewɔ le, mi hu mashwā eko. **19** Akeni nyɛɛɛ “jwɛŋmɔ” waa hewɔ le, nyɛɛɛ mei ni be jwɛŋmɔ le ahe tsui ke miishɛɛ. **20** Anɔkwa, nyɛɛɛ mɔ fɛɛ mɔ ni yɛɔ nyɛ nyɔŋ, mɔ fɛɛ mɔ ni yɛɔ nyɛhe nii, mɔ fɛɛ mɔ ni shɔɔ nibii ni nyɛyɔɔ, mɔ fɛɛ mɔ ni wɔɔ ehe nɔ ye nyɛnɔ, kɛ mɔ fɛɛ mɔ ni gbalaɔ nyɛhie mai le, he tsui.

11:8 *Sht. ŋm., “mitswa asafoi krokomei ojo.” #Aloo “yelikebuamɔ.” 11:12 *Aloo “hegbɛ.” #Aloo “amemiitao nɔ ko amekɛjie amɛnaa.” 11:18 *Ni tsɔɔ ake, ye gbɔmɛi anibii ahe.

21 Miiwie enɛ kemiishwie wohieian shi, akeni etamɔ nɔ ni wɔfɛɛ wɔnii ye gbɛdemɔ mli le hewɔ.

Shi kɛ mei krokomei ke ekāa fɛɔ amɛnii le—miiwie tamɔ mɔ ni be jwɛŋmɔ—mi hu mike ekāa fɛɔ minii. **22** Ani Hebribii ji amɛ? Mi hu eko ji mi. Ani Israelbii ji amɛ? Mi hu eko ji mi. Ani Abraham seshi* ji amɛ? Mi hu eko ji mi. **23** Ani Kristo sɔɔɔɔ ji amɛ? Miiwie tamɔ sekeye-lɔ, mi hu eko ji mi ye gbe ni nɔ bɛ nɔ: Mitsu nitsumɔi babaoo fe amɛ, awo mi tsuŋ shii abɔ fe amɛ, ayi mi pii bɔ ni minyɛɛ makane, ni mike gbeɛ kpe hie ke hie shii abɔ. **24** Yudafoi yi mi kpāi shii enumɔ, ni eko fɛɛ eko le, shwɛ ekome ni afee kpāi nyɔŋmai ejwɛ, **25** ake tsei yi mi shii etɛ, atswa mi tei shi kome, mike meeɛ yasha shi shii etɛ, miye jenamɔ ke jetseremɔ ye ŋshɔ ten; **26** mifā gbe babaoo, ni mike osharai kpe ye fai ahie, ye ojyɛ-lɔi adɛŋ, ye mi diɛntɛsɛ mimanbii le adɛŋ, ye jenmajianbii le adɛŋ, ye maŋ le mli, ye ŋa le nɔ,* ye ŋshɔ hie, ye amale nyemi-meɛ atɛŋ, **27** mitsu nii waa ni migbo de-ŋmɛ, miye jenamɔi shii abɔ nɔ miwɔɔɔ, hɔmɔ ke kumai ye mi, bei babaoo le mināaa niyenii, fɛi ye mi ni mināaa atade.*

28 Ye kponɔgbɛ nibii nɛɛ asɛɛ le, nɔ kroko hu ye ni nyɛɔ minɔ gbi fɛɛ gbi: no ji yeyɛɛɛ ni mifɛɔ ye asafoi le fɛɛ ahe le. **29** Namɔ fɛɔ gbɛɛɛ ni mi le mifɛɛ gbɛɛɛ? Namɔ nane tɔɔɔ, ni mimli wooɔ la?

30 Kɛ esa ake mashi mitsitsi le, mike nibii ni hāa anaa migbedemɔ le baashi mitsitsi. **31** Nuntsɔ Yesu Tsɛ ke e-Nyɔŋmɔ le, mɔ ni esa ake ajie eyi keya naanɔ le, le ake jeeɛ malemɔ mimaleɔ. **32** Be ni miyɔɔ Damasko le, nɔ mli le, amralo ni yɔɔ mantɛsɛ Areta shishi le miibu Damaskobii aman le he koni emɔ mi, **33** shi ake mi wo kɛntɛŋ mli ni ashii mi ketsɔ samfɛɔ ke ni nɔ yɔɔ maŋ le gbogbo le he le mli, ni mije eden.

12 Esa ake mashwā. Sɛɛnamɔ ko be he, shi kɛɛ mibawie Nuntsɔ le ninai ke kpɔjiemɔi ahe. **2** Mile gbɔmɔ ko ni ke Kristo efee ekome, nɔ afii nyɔŋma ke ejwɛ nɛ le—kɛ ye gbɔmɔtsɔ mli

11:22 *Sht. ŋm., “dumɔwu.” 11:26 *Kwɛmɔ Mat 3:1 sh. niŋ. 11:27 *Aloo “ni minyɛɛ ya-yai.”

jio, jee gbomtso mli jio, mileee; Nyɔnmɔ le—ashá le ketee nwei ni ji ete le. **3** Hɛɛ, mile gbomɔ nɛɛ—ké ye gbomɔtso mli jio, jee gbomɔtso mli jio, mileee; Nyɔnmɔ le— **4** ashá le ketee para-deiso ni eyanu wiemɔi ni ehili wiemɔi ni mla hu enmɛɛ gbe ake gbomɔ tso tá. **5** Mashwá ye gbomɔ ni tamɔ neke he, shi mishwán mihán mi diertse mihe, ake ja ye migbedemɔi le ahe. **6** Ejaake ké miisumɔ ni mashwá po le, no efen mi mɔ ni be jwerɔmɔ, ejaake mawie anɔkwale. Shi mikpoo ake mafee nakai, bɔ ni afee ni mɔ ko mɔ ko akabu mi fe nɔ ni enaa ye mihe aloo nɔ ni enuɔ ye minaa, **7** ye neke kpojiemɔi ni nɔ be ní minine she nɔ nɛɛ keke ahewo.

Bɔ ni afee ni mikawó mihe nɔ fe nine le, ahá mi nɔmɛi ko ye heloo le mli, Satan bofo ko, koni eya nɔ egbala mi mai,* koni mikawó mihe nɔ fe nine. **8** Mikpa Nurtso le fai shii ete ye ene he, koni nɔmɛi le aje mino. **9** Shi ekɛɛ mi ake: “Miduromɔ le fa há bo, ejaake mihewale le yeɔ emuu ye gbedemɔ mli.” Bele, mike miisheɛ baashwá ye migbedemɔi le ahe, bɔ ni afee ni Kristo le hewale le aya nɔ aha mino tamɔ buu ko. **10** No hewo le, mináa miisheɛ ye gbedemɔi amlí, ye jemɔi amlí, ye hiamɔ bei amlí, ye yiwai ke shihilei ni mli wawai amlí, ye Kristo hewo. Ejaake ké migbede le, no moɔ mináa hewale.

11 Mitsɔ mɔ ni be jwerɔmɔ. Nye nye nye mino ni mifee nakai, ejaake kule esa ake nyejie miyi. Ejaake ké mijeeɛ nɔ ko po le, nɔ kome folo po be ni nyebofoi ni he tse fe fɛɛ le kefe mi. **12** Anɔkwa, aje bofo he okadii le akpo ye nyeten ke shifimɔ kpele, ke agbene hu ketsɔ okadii ke naakpɛɛ nii* ke hewale nitsumɔi anɔ. **13** Ejaake meni mli eba le ake asafoi krokomei le ahie ba nyam ye fe nye, ake ja nɔ ni mi diertse le mitsɔɔɔ jatsɔ ko miháa nye le mli? Nyejea mlihile mli nyeke neke efoɔ nɛɛ afaa mi.

14 Naa! Enɛ ji shii ete nɔ ni miasa mihe ake miiba nyenɔɔ, ni mibatsoɔ jatsɔ mihán nye. Ejaake jee nye-nii mitaɔɔ, shi moɔ nye diertse; ejaake akpaa gbe ake bii baatia nii anaa

12:7 *Aloo “eyi mi.” 12:12 *Aloo “gbale okadii.”

ameto amefolɔi, shi moɔ folɔi ji mei ni akpaa gbe ake amebaatia nii anaa ameto amebii. **15** Ejaake migbefan le, miye he miisheɛ babaoo ake maɔɔ nii ni miyoɔ le fɛɛ mahá, ni asan ake mi atsu nii kewula shi ye nyehewo.* Ké misumɔɔ nye babaoo neke le, ani esa ake nyejie suɔmɔ ni sheɛɛ nakai kpo nyetsɔɔ mi? **16** Shi bo fɛɛ bo ni sane le ji le, mitsɔɔɔ jatsɔ miháa nye. Fɛɛ sɛɛ le, nyekɛ ake “mihie té” ni mitsɔ “ɔaa gbe nɔ” midú nye. **17** Mitsɔɔɔ mei ni mitsu ame nye-ɔɔ le atɛɔ mɔ ko nɔ miyeeɛ nye amim, aloo mifee nakai? **18** Mikpa Tito fai ni mitsu le ke nyemi nuu le. Tito yeeɛ nye amim ko kwraa, aloo efee nakai? Ani jee mumo kome too le nɔnɔ mli wɔnyie ye? Ani jee najiamoochei kome too le nɔnɔ amlí wɔnyie ye?

19 Ani nyemiisusu ake wɔnaa ɔnɔɔ wɔjieɔ watsɔɔ nye nɛɛ? Wɔmiiwie ye Nyɔnmɔ hie ye Kristo mli. Shi mei ni asumɔɔ, nɔ ni wafɛɛ le fɛɛ le wɔmiifee ni wɔketswa nye wɔma shi. **20** Ejaake miishe gbeyei ake ye gbe ko nɔ le ké miba le ekole mibananɔ nye bɔ ni mitaɔɔ, ni mibafan bɔ ni nye hu nyetaoɔ, moɔ le ekole mabana béi, awunayeli, girimɔi, naataamɔ, mɔfitemɔ, ablebi-wiemɔ,* henɔwomɔ, ke basabasafeemɔ. **21** Ké miba ekonɔɔ le, ekole mi-Nyɔnmɔ le baahá mihie agbo ye nyehie, ni miwɛɛ baaho mihe ye mei babaoo ni fee esha be ko ni eho, shi ametsakeko ametsui ye amehe ni amekewo muji nii ke bɔlenamɔ jenba sha* ke efoɔ ni ake kuɛntimɔ feɔ le mli le hewo.

13 Enɛ ji shii ete nɔ ní misaa mihe ake miiba nyenɔɔ. “Ye odasefoi enyɔ loo ete awiemɔ* naa le, esa ake sane fɛɛ sane ama shi.” **2** Eye mli ake amɔ nɛɛ mibe nyenɔɔ moɔ, shi etamo nɔ ni miye nyenɔɔ nɔ ni ji shii enyɔ nɔ, ni miitsɔ hie miibo mei ni be ko ni eho le amefee esha, ke mei krokomei le fɛɛ kɔkɔ ake, ké miná miba ekonɔɔ le, mike

12:15 *Aloo “nyesusumai ahewo.” 12:20 *Aloo “mei-ahie-wiemɔ.” 12:21 *Hela mli le, por-nei’a. Kwemɔ Wiemɔi Titrii Amligbalamɔ le. *Aloo “jenba gbonyo ni efeeɛ mɔ hie-gbele.” Hela, a-sef’gei’a. Kwemɔ Wiemɔi Titrii Amligbalamɔ le. 13:1 *Sht. nɔm., “adaan wiemɔ.”

amēhe ekeŋ amē, **3** ejaake nyemiitao odaseyeli ni tsoo ake, Kristo, mo ni gbedee ye nyegbefan, shi moŋ ehe wa ye nyeten le, miitsɔ mino eewie lælen. **4** Ejaake agbe le ye tso janŋ le no ye gbedemo hewo lælen, shi ehie kã ye Nyɔŋmo hewale le hewo. Eji anɔkwale ake, wo hu wɔgbede, tamɔ bo ni tsutsu ko le egbede le moŋ, shi wo ke le fɛe hie baakamo ye Nyɔŋmo hewale ni yoo nyeno le hewo.

5 Nyeyaa no nyepɛia nyemli nyekwea ake nyeye hemokɛyeli le mli lo; nyeyaa no nyekaa bo ni nyeji diɛntse le nyekwea. Aloo nyeyoosɛe ake Yesu Kristo ke nye efɛe ekome? Ja akpɛɛɛ nyeno. **6** Mihie kã no ye anɔkwale mli ake nyebaayoo ake wɔjee mei ni akpɛɛɛ ameno.

7 Agbene, wɔmiisole wɔmiibi Nyɔŋmo koni nyekafee no fɔŋ ko kwraa, jee koni wo le wɔfee tamɔ mei ni akpɛɛ ameno, shi moŋ koni nye le nyefee no ni hi, kɛ wo le wɔfee tamɔ mei ni akpɛɛ ameno po. **8** Ejaake wɔnyen wɔfee no

ko wɔshi anɔkwale le, shi moŋ kɛ wɔfee no ko le, wɔwɔfee wɔhã anɔkwale le. **9** Ekã shi fanŋ ake, be fɛe be ni wɔbaafee gbedee, shi nye le nyeye hewale le, wɔnãa miishɛe babao. Ni ene ji no ni wɔwɔle wɔbo, no ji ni aya no ajaje nye. **10** No hewo ni miŋma nibii nɛe be ni mibe nyenɔ le, koni kɛ miba nyenɔ, ni mike hegbe ni Nuɔtsɔ le kehã mi ake mi-tswa nye mima shi, shi jee ni mikumo nye mishwie shi le miitsu nii le, ehe akabahia ni mike nye aye ke joomo.

11 Naagbee le, nyemimeɪ, be fɛe be le, nyenãa miishɛe, nyehãa ajajee nye, nyehãa ashejea nyemii, nyehãa nyejwenɔ afaa ekome, nyehia shi ye toinɔle mli; ni suɔmo ke toinɔle Nyɔŋmo le ke nye baahi shi. **12** Nyɛke naashɔmo kɔŋkɔŋ aŋaŋaa nyehɛ. **13** Mɛi kɔŋkɔŋ le fɛe miɪŋa nye.

14 Nuɔtsɔ Yesu Kristo duromo le ke Nyɔŋmo suɔmo le ke gbefanɔ ni nyenãa ye mumo kɔŋkɔŋ le mli le ke nye fɛe ahi shi.

EKEMAJE

GALATIABIII LE

EMLI SAJI

<p>1 Ŋamɔ (1-5)
Sane kpakpa kroko be (6-9)
Sane kpakpa ni Paulo shie le je
Nyɔŋmo ŋɔ (10-12)
Bo ni fee ni Paulo tsake ke
enitsumo le shishijee (13-24)</p> <p>2 Paulo ke bɔfoi le kpe ye Yerusalem (1-10)
Paulo jaje Petro (Kefa) (11-14)
Hemokɛyeli pe no atsoo abuo mo
jalɔ (15-21)</p> <p>3 Mla nitsumɔi le ke hemokɛyeli (1-14)
Jalɔ baaya no ehi shi ye
hemokɛyeli hewo (11)
Jee Mla no atsoo awo Abraham shi (15-18)
Abraham seshi le, Kristo (16)
Mo ni hã Mla le ke yinɔoo hewo
ni akehã (19-25)</p> | <p>Nyɔŋmo bii ye hemokɛyeli hewo (26-29)
Abraham seshi le, mei ni ji Kristo nii le (29)</p> <p>4 Jee nyɔŋi doŋŋ, shi moŋ bii (1-7)
Paulo susu Galatiabii le ahe (8-20)
Hagar ke Sara: kpaŋmɔ enyɔ (21-31)
Yerusalem ni yoo ŋwei le, wɔnye le,
eji odehe (26)</p> <p>5 Kristofoi ahɛyeli (1-15)
Nyimɔ ye mumo naa (16-26)
Heloo le nitsumɔi (19-21)
Mumo le yibiiwoo (22, 23)</p> <p>6 Nyɛkpeekpea nyehɛ keterea
nyejatsui ni tsiitsii le (1-10)
No ni aduo le, no akpaa (7, 8)
Sɛɛnamo ko be ketiafoo he (11-16)
Boo no hee (15)
Naamuu (17, 18)</p> |
|---|---|

1 Mi Paulo, ni ji bofo, ni jeee gbomei hala mi, asanj jeee gbom ko ko atso ahala mi, shi mon Yesu Kristo ke Nyom, ni ji Tse le, mo ni tee le shi keje gbohii aten le ji mei ni hala mi, **2** ke nyemimef fee ni ke mi yoo le, keyaha Galatia asafoi le:

3 Durom ko ke toinjole ni je Nyom, wo-Tse le, ke Nuntso Yesu Kristo den ahah nye. **4** Enjo le dienjse ehe eha ye woha eshai le ahewo koni ejie wo keje shihile gbejianotoo fon* ni yoo amro nee mli ye wo-Nyom ko ke wo-Tse le suom naa, **5** Nyom ko ji mo ni anjo anu-nyam ahah keya naano anaano. Amen.

6 Eefee mi naakpae ake shwaaa nee noken le nyemiikpale* kemiije mo ni tso Kristo durom ko le no etse nye le he kemiya sane kpakpa kroko he. **7** Jee ake sane kpakpa kroko ye; mon le, mei komei ye ni miihao nye ni amemiitao ni ametsake Kristo le he sane kpakpa le hie. **8** Shi keji wo po, loo nweibfo ko ni je nwei tete, bajaje sane kpakpa ko etsoo nye ni esoro no ye sane kpakpa ni wajaje watsoo nye le he le, ha etsoo mo ni alom ko le. **9** Tam ko bo ni woka ke tso hie le, agbene miikee ekonjo ake, Mo fee mo ni jaje sane kpakpa ko etsoo nye ni esoro no ye ko ni nyekpele ko le he le, ha etsoo mo ni alom ko le.

10 Anokwa, amro nee, gbomei ayin mitaoo ake makone aloo Nyom yin? Aloo miitao gbomei ahie masa? Ke mika he miisa gbomei ahie le, bele jee Kristo nyon ji mi. **11** Ejaake, nyemi-mei, miitao ni nyele ake, sane kpakpa ni mijaje mitsoo nye le, ejee gbomei anjo; **12** ejaake jeee gbom ko den minah keje, asanj jeee tsom ko atso mi, shi mon Yesu Kristo tso kpojimo ko ko ejie etsoo mi.

13 Eji anokwale ake, nyenu mitsu-tsu jehba ye Yudafoi ajamo le mli le he, ake mitee ko miwa Nyom asafo le yi denjen* ni mikpata asafo le hie; **14** ni no mli le miiya mihie babaoo ye Yudafoi ajamo le mli fe mitipenfoi babaoo ye mimanbii le aten, ejaake mihie do

1:4 *Aloo "yin fon." Kwemo Wiemo Titri Amligbalamo le. 1:6 *Aloo "shwaaa nee noken le aajie nye." 1:13 *Sht. nm., "mitee ko miwa Nyom asafo le yi keteke no."

naakpa ye mitsemei le akusumii le ahe. **15** Shi be ni Nyom, mo ni jie mi keje minye muson ni etsoo eduro mo le no etse mi le, susu ake ehi jogbanjo ake **16** etsoo mino ejie e-Bi le kpo etsoo, koni majaje ehe sane kpakpa le matsoo jennaji le, mike adesa ko* eyasusuu he amro noken; **17** asanj mikwoko keyaaa Yerusalem keyaaa mei ni ji bofo dani mi hu mitsoo bofo le anjo, shi mon mitee Arabia, ni miku misee keba Damasko ekonjo.

18 Keke ni no see afii ete le, mikwo ketee Yerusalem koni miyasara Kefa,* ni mihi enoo gbii nyoma ke enom. **19** Shi minaaa bofoi krokomei le aten mo ko, ake ja Yakobo, Nuntso le nyemi nuu le keke. **20** Agbene, ko ni koo nibii ni minmaa nye nee ahe le, miima no mi miiha nye ye Nyom hie ake mima-lee.

21 No see le, mitee Siria ke Kilikia kpopai le anjo. **22** No mli le, mi dienjse le, asafo ni yoo Yudea ni ke Kristo efee ekome le enako mi da. **23** Amenu keke ake: "Mo ni tsutsu ko le ewa wo yi le, amro nee eejaje hemokoyeli ni tsutsu ko le ekpata hie le he sane kpakpa le etsoo." **24** No hewo le, ameboo Nyom hienyamwo ye mihewo.

2 Keke ni no see afii nyoma ke ejwe le, mi ke Barnaba kwoko ketee Yerusalem ekonjo, ni mijo Tito hu mifata mihe. **2** Mikwo ketee ye kpojimo ko hewo, ni mike sane kpakpa ni mshio ye jennaji le aten le yanje amehie. Shi mifee ene ye hii ni aboo amewaa le pe ahie, bo ni afee ni manah mimaa ake foi ni midaa le, aloo ko ni mida le, efeko yaka. **3** Kele, Tito po ni fata mihe le, eye mli ake eji Helanyo mon, shi anyee eno ake efo ketia. **4** Shi neke sane nee bate shi ye amale nyemimef ni ba mli nigii le ahewo; amaju shi keba mli ni amebakpa heyeli ni woyoo ye ekome ni wo ke Kristo Yesu efee le mli le shi amekwe, koni ameye wo nyon kwraa; **5** wokene woha waha me nee kebaaa woha shi waha ame, dabi, wofee nakai be kukuoo ko

1:16 *Sht. nm., "heloo ke la ko." 1:18 *Atsee le Petro hu.

po,* koni sane kpakpa le anɔkwale le aya nɔ ahi shi ahā nye.

6 Shi ye mei ni etamo nɔ ni amehɛ hiaa le agbefan le—bɔ fɛɛ bɔ ni ameyɔɔ tsutsu ko le, no jeeɛ mihe sane ko, ejaake Nyɔnɔmɔ kwɛɛɛ bɔ ni mɔ ko ji ye kpɔnɔgbɛ—hii ni abuo amɛ waa nɛɛ kɛ nɔ hee ko hāaa mi. **7** Mon le, be ni amena ake atu awo midɛn ake mijaje sane kpakpa le mitsɔɔ foolɔi, tamɔ bɔ ni atu awo Petro hu dɛn ake ejaje etsɔɔ mei ni afoɔ amɛ ketia le— **8** ejaake mɔ ni hā Petro hewale ake etsu bɔfo nitsumɔ ye mei ni afoɔ amɛ ketia le atɛn le, le nɔnɔn ehā mi hu hewale ake mifeɛ nakai ye jɛnmaji le atɛn— **9** ni be ni amena duromɔ nɔ anɔhā mi le, Yakobo kɛ Kefa* kɛ Yohane, mei ni abuo amɛ ake akula-shini le, kɛ naanyobɔɔ[#] ninejuro le ta mi kɛ Barnaba dɛ, koni wɔ le woya jɛnmaji le anɔɔ, shi amɛ le, amɛya mei ni afoɔ amɛ ketia le anɔɔ. **10** Nɔ ni amɛkɛɛ wɔ kɛkɛ ji ake wɔhā ohiafoi le ahi wɔjɛnɔmɔ mli, ni enɛ nɔnɔn he mɔdɛn mi hu mike hiedɔɔ bɔɔ ake mafɛɛ.

11 Shi be ni Kefa* ba Antiokia le, midamɔ ehie miku enaa,[#] ejaake eye fanj ake eye sane ni ejaaa.[^] **12** Ejaake dani hii komei ni je Yakobo nɔ le baaba le, eke jɛnmajianbii le yeɔ nii; shi be ni amɛba le, ekpa nakai feemɔ ni etse ehe ejaake eeshe mei ni fiɔ ketiafoo le sɛɛ le gbeyei. **13** Yudafoi ni eshwe le hu yafata ehe kɛfɛɛ nakai osato le, ni amɛkpala Barnaba po amewo amesatofeemɔ le mli. **14** Shi be ni mina ake amenyieɛɛ ye sane kpakpa le anɔkwale le naa le, mikɛɛ Kefa* ye amɛ fɛɛ amehie ake: “Kɛ bɔ ni oji Yudafonyo le ohio shi tamɔ bɔ ni jɛnmaji le feɔ le, ni jeeɛ tamɔ bɔ ni Yudafoi feɔ le, te feɔ tɛnɔn ni onyɛɔ jɛnmajianbii le anɔ ni amehi shi ye Yudafoi akusum naa le?”

15 Wɔ ni afo wɔ ake Yudafoi ni wɔjeeɛ eshafeelɔi ni je jɛnmaji le amlɛ le, **16** wɔyɔɔsɛ ake atsɔɔɔ mla nitsumɔi anɔ abuuu gbomɔ ko jalɔ, mon le, atsɔɔ hemɔkɛyeli ye Yesu Kristo mli pe

2:5 *Sht. nɔm., “nɛmɛletsɔɔ kome po.” 2:9, 11, 14 *Atsɛɔ le Petro hu. 2:9 #Aloo “nyɛmifeemɔ.” 2:11 #Aloo “mike nibii yamamɔ ehie.” [^]Aloo “ejaake eyeɔ fɔ.”

nɔ afeɔ nakai. No hewɔ le, wɔnā hemɔkɛyeli ye Kristo Yesu mli koni atsɔ Kristo mli hemɔkɛyeli nɔ abu wɔ jalɔi, shi jeeɛ ketsɔ mla nitsumɔi anɔ, ejaake atsɔnɔ mla nitsumɔi anɔ abunɔ mɔ ko mɔ ko* jalɔ. **17** Agbene, kɛ abuo wɔ hu ake eshafeelɔi akeni wɔmiitao ni atsɔ Kristo nɔ abu wɔ jalɔi hewɔ le, bele ani no tsɔɔ ake Kristo ji esha sɔɔɔɔ? Dabida! **18** Kɛ nibii ni mikumɔ le nɔnɔn mitsɔɔ mima shi ekonɔn le, bele miitsɔɔ ake mlatɔɔ ji mi. **19** Ejaake mi le mitsɔ mla nɔ migbo ye mla gbɛfan koni mihie akā ye Nyɔnɔmɔ gbɛfan. **20** Akala mi akpete tso janɔn le he afata Kristo he. Jeeɛ mi mihie kā dɔnɔn, mon le, Kristo ji mɔ ni hie kā ni eke mi efee ekome.* Anɔkwa, mihie ni kā ye heloo le mli amɔ nɛɛ, hemɔkɛyeli ni miyɔɔ ye Nyɔnɔmɔ Bi le ni sumɔ mi ni enɔ ehe ehā ye mihewɔ le mli mihie kā ye. **21** Mikpooɔ Nyɔnɔmɔ duromɔ le,* ejaake kɛ mla nɔ jalɛ tsɔɔ kebaa le, bele, ye anɔkwale mli le Kristo le, yakatsɔɔa egbo le.

3 Oo Galatiabii ni bɛ jwɛnɔmɔ! Namɔ nā nyɛnɔ hewale fɔn nɛɛ, nye ni atɛn Yesu Kristo fanj ye nyehie ake mɔ ni akala le akpete tso janɔn he le? **2** Nɔ kome nɛɛ miitao mabi nye:* Ani nyɛtsɔ mla nitsumɔi anɔ nyenine she mumɔ le nɔ aloo nyenine she nɔ ye hemɔkɛyeli ni nyenā ye nɔ ni nyenu le mli le hewɔ? **3** Ani neke nyɛbɛ jwɛnɔmɔ kwraa? Nɔ nyɛje shishi ye mumɔn gbe nɔ* le, ani nyɛmiigbe naa ye helon gbe nɔ?# **4** Amanehului babaaɔ ni nyena le, yakatsɔɔa nyena lo? Miye nɔmima waa ake jeeɛ yakatsɔɔa nyena amanehului le. **5** No hewɔ le, ani mɔ ni hāa nye mumɔ le, nɔ etsu hewale nitsumɔi ye nyɛtɛn le feɔ nakai ye nyɛmɔ mla nitsumɔi ahewɔ, aloo hemɔkɛyeli ni nyenā ye nɔ ni nyenu le mli le hewɔ? **6** Tamɔ bɔ ni Abraham “nā hemɔkɛyeli ye Yehowa* mli, ni abu no jalɛ ahā le” le.

2:16 *Sht. nɔm., “heloo ko.” 2:20 *Sht. nɔm., “Kristo hie kā ye mimli.” 2:21 *Aloo “mitsɔɔa Nyɔnɔmɔ duromɔ le mifɔɔ afā.” 3:2 *Sht. nɔm., “makase keje nyɛnɔɔ.” 3:3 *Sht. nɔm., “nyɛje shishi ye mumɔ mli.” #Sht. nɔm., “nyɛmiigbe naa ye heloo le mli?” 3:6 *Kwemɔ Wiemɔi Titrii Amliɔgbalamɔ le.

7 Ekā shi fanḡ ake, nyele ake mei ni kpetɛɛ hemɔkeyeli he le, ameji Abraham bii. 8 Agbene, akeni ḡmale le na eto ake Nyɔḡmɔ baatsɔ hemɔkeyeli no ebu jenmajianḡbii le jalɔi hewo le, etsɔ hie ejaje sane krakpa le etsɔɔ Abraham ake: "Abaatsɔ onɔ ajɔɔ jenmaji le fɛɛ." 9 No hewo le, aajɔɔ mei ni kpetɛɛ hemɔkeyeli he le taake ajɔɔ Abraham ni nā hemɔkeyeli le.

10 Mei fɛɛ ni ḡɔɔ amehie amefɔ mla nitsumɔi and le ye loomɔ shishi, ejaake anḡma ake: "Alomɔ mɔ fɛɛ mɔ ni eyaaa no ehiii shi ye nibii fɛɛ ni anḡmala ye Mla le wolokpo* le mli le mli, nī eye emli kitāi le and le." 11 Kefata he le, ekā shi fanḡ ake atsoɔɔ mla no abuuu mɔ ko mɔ ko jalɔ ye Nyɔḡmɔ hie, ejaake "jalɔ le, ebaaya no ehi shi ye hemɔkeyeli hewo." 12 Agbene, Mla le, edamɔɔ hemɔkeyeli no. Moḡ le, "mɔ ni yeɔ emli kitāi le and le baatsɔ nomei and eya no ehi shi." 13 Kristo hé wɔ, ni eke no kpɔ wɔ keje Mla le loomɔ le mli, akeni etsɔ mɔ ni alomɔ le ye wɔnajan le hewo, ejaake anḡma ake: "Alomɔ mɔ fɛɛ mɔ ni asen le ye tso janḡ no." 14 Ene ba le nakai koni atso Kristo Yesu no ake Abraham jɔɔmɔ le aba jenmaji le and, koni wɔtsɔ wohemɔkeyeli le no wɔnā mumɔ ni awo he shi le.

15 Nyemimeɔi, miḡe gbɔmeɔi anɔkwemɔɔ niitsuu nii kemiiwie: Ké ama kpanḡmɔ ko no aduatsɔ le, ké gbɔmɔ po ni fee nakai le, mɔ ko mɔ ko eguuu no, ni asanḡ mɔ ko mɔ ko ke nibii krokomeɔi fataaa he. 16 Agbene, atsi shiwoi le atā atsoɔ Abraham ke eseshi* le. Ekɛɛɛ ake, "ke osheshibii le,"³ tamɔ no ni ekɔɔ mei babaa ahe. Moḡ le, ekɛɛ, "ke ose-shi⁴ le," ni tsɔɔ ake, ekɔɔ mɔ kome pɛ he, mɔ ni ji Kristo le. 17 Kefata he le, no ni miḡe nɛ: Mla le ni anḡhā afii ohai ejwe ke nyɔḡmai ete sɛɛ le eguuu kpanḡmɔ ni Nyɔḡmɔ tsɔ hie efee le, nī ehā shiwoo le afee yaka. 18 Ejaake ké gboshinii le damɔ mla no le, bele edamɔɔ shiwoo ko no dɔḡḡ; shi Nyɔḡmɔ je mli-hile mli etsɔ shiwoo ko no ekehā Abraham.

19 Bele, meni hewo ake Mla le hā mɔ? Akɛfata he koni ehā mlatɔmɔi afee fanḡ, keyashi seshi* le nī atsi shiwoo le tā atsoɔ le le baaba; ni atso ḡweibɔfoi and akéhā ketsɔ tenɔdamɔɔ ko nine no. 20 Agbene, ké ekɔɔ mɔ kome pɛ he le, tenɔdamɔɔ ko he ehiaaa, shi Nyɔḡmɔ le, mɔ kome ji le. 21 Bele, ani Mla le teɔ shi ewoɔ Nyɔḡmɔ shiwoi le? Dabida! Ejaake eji ake mla ko ni baanye ahā wala hā kule, jale baatsɔ mla no keba lɛɛɛḡ. 22 Shi ḡmale le ḡa nibii fɛɛ yi ewo esha shishi, koni ake shiwoo ni jeɔ hemɔkeyeli ye Yesu Kristo mli kebaa le ahā mei ni jieɔ hemɔkeyeli kpo le.

23 Kéle, dani hemɔkeyeli le ba le, abu wɔhe ake mei ni anḡ ameyi awo mla shishi, ni wɔmiikwe hemɔkeyeli le nī aaba abajie le kpo le gbɛ. 24 No hewo le, Mla le batsɔ wɔgbetsɔɔɔ* ni nyieɔ wɔhie keyaa Kristo ḡɔɔ, koni atso hemɔkeyeli no abu wɔ jalɔi. 25 Shi amro nɛɛ nī hemɔkeyeli le eba le, wɔbɛ gbɛtsɔɔɔ* ko shishi dɔḡḡ.

26 Anɔkwa, nye fɛɛ le, Nyɔḡmɔ bii ji nye ketsɔ hemɔkeyeli ni nyeyɔɔ ye Kristo Yesu mli le no. 27 Ejaake nye mei fɛɛ ni abaptisi nye awo Kristo mli le, nyewo Kristo tamɔ atade. 28 Yudafonyo be le, Helanyo hu be dɔḡḡ; nyɔḡ be le, odehe hu be dɔḡḡ; nuu be le, yoo hu be dɔḡḡ; ejaake nye fɛɛ le mɔ kome ji nye, ni nye ke Kristo Yesu efee ekome. 29 Kefata he le, ké Kristo nii ji nye le, bele Abraham seshi* ji nye lɛɛɛḡ, niye-lɔi ye shiwoo ko naa.

4 Agbene, miikɛɛ ake, gbii abɔ ni niyel le ji gbɛke bibioo le, srɔto ko be eke nyɔḡ ten, tsebele le ji nibii fɛɛ nuntsɔ, 2 shi eye nɔkwelɔi ke shiā nɔkwelɔi ashishi, keyashi gbi ni etse etsɔ hie eto le. 3 Nakai nyɔḡ hu be ni wɔji gbekɛbii le, wɔ hu je le shishijee nibii le ye wɔ nyɔḡ. 4 Shi be ni be ni ato le ba naagbee le, Nyɔḡmɔ tsu e-Bi le, mɔ ni yoo fɔ le nī hi mla shishi le, 5 koni ehé mei ni yɔɔ mla shishi le nī ekekpɔ amɛ, bɔ ni afee ni anḡ wɔ ake bii.

6 Agbene, akeni bii ji nye hewo le, Nyɔḡmɔ etsu e-Bi le mumɔ le keba

3:10 *Wolo kakadanḡ ni akotaa awoɔ tso he.

3:16 *Sht. ḡm., "edumɔwu." #Sht. ḡm., "odumɔwui." ^Sht. ḡm., "odumɔwu."

3:19, 29 *Sht. ḡm., "dumɔwu." 3:24 *Aloo "wɔkwelɔi." 3:25 *Aloo "kwelɔi."

wotsuii amlī, ni no boɔ ake: “Aba,* Ataa!” **7** No hewɔ le, jee nyɔŋ ji bo dɔŋŋ, shi mon bi ji bo; ni kɛ bi ji bo le, bele Nyɔŋmɔ efee bo niyelɔ hu.

8 Kɛle, be ni nyeele Nyɔŋmɔ le, no mli le mɛi ni jee nyɔŋmɔi diɛntse le ye nye nyɔŋ. **9** Shi amrɔ nɛɛ ni nyebale Nyɔŋmɔ, aloo mon le, ni Nyɔŋmɔ ebale nye nɛɛ, te feɔ tɛŋŋ ni nyekɔ nyeseɛ keyaa shishijee nibii ni egbede ni miye ohia le aŋɔɔ, ni nyemiitao ni ameye nye nyɔŋ le? **10** Nyeyɔ gbii ke nyɔŋi ke bei ni ato ke afii fitsofitso. **11** Miishe gbeyei miihã nye, ake ye gbɛ ko nɔ le, yakatswaa migbo denjɛ ye nyehle le.

12 Nyemimeɪ, miikpa nye fai, nyetamɔa mi, ejaake be ko ni eho le, mi hu mitamɔ nye. Nyefeko mi efɔŋ ko. **13** Shi nyele ake heloo mli hela ko ji nɔ ni hã minã klɛŋklɛŋ hegbe kebajaje sane kpakpa le mitsɔɔ nye le. **14** Ni eye mli ake miheloo mli hela le bafee jaramɔ shihile kehã nye mon, shi nyenyanyee mi, ni asan mihe efee nye tan; * shi mon nyehere mi tamɔ Nyɔŋmɔ bofo,* tamɔ Kristo Yesu. **15** Negbe miisheɛ ni no mli le nyeyɔ le yɔɔ? Ejaake miye nyehle odase ake, eji no mli le ehio feemo kule, nyebaafamɔ nyehinj-mɛii tete ni nyekehã mi. **16** Bele, ani mitsɔ nyehenyelɔ akɛni mikɛɔ nye aɔkwale le hewɔ? **17** Jee yinjtoɔ kpakpa ko hewɔ amɛke hiedɔɔ taɔɔ ake amɛgbala nye keba amɛgbefan le; amɛmiitao ni nyekpa ye misɛɛ, koni nyenã he miisheɛ ake nyebaanyie amɛsɛɛ. **18** Kɛle, be fɛɛ be le, ehi ake mɔ ko ke hiedɔɔ atao nyeseɛ gbɛ ye yinjtoɔ kpakpa ko hewɔ, ni jee be ni miyɔɔ nyehɔɔ le keke, **19** mibii bibii, nyehewɔ le, miikɔmɔ ekonŋ keyashi abaashɔ Kristo* ye nyemli. **20** Minã ni kule miye nyehɔɔ amrɔ nɛɛ nɔŋŋ, ni mike nye awie ye gbɛ kroko nɔ, ejaake mihie efee mi yaa ye nyehewɔ.

21 Nyekɛa mi, nye mɛi ni nyemiitao nyehi mla shishi, Ani nyenuu Mla le? **22** Ake nɔkwemɔnɔ le, aŋma ake

4:6 *Aramaik wiemo ni shishi ji “Mitse!” 4:14 *Aloo “nyefɛɛɛ lajɔ nyeshwieee ye mihe-wa.” *Aloo “nyeiwbɔfo.” 4:19 *Aloo “keyashi abaashɔ Kristo su le.”

Abraham nã bihii enyɔ, mɔ kome le, eke tsulɔ yoo le fɔ le, ni mɔ kome hu, eke odehe yoo le fɔ le; **23** shi mɔ ni eke tsulɔ yoo le fɔ le le, afɔ le tamɔ bo ni afɔ mɔ fɛɛ mɔ le,* ni mɔ ni eke odehe yoo le fɔ le le, afɔ le ye shiwoo naa. **24** Abaanye aŋ nibii nɛɛ ake okadifeemonŋ nifeemo ko; ejaake yei nɛɛ damɔ shi kehã kpaŋmɔi enyɔ, ekome je Sinai Gɔŋ le nɔ, ni efɔɔ bii ewoo nyɔŋyeli mli, ni no ji Hagar. **25** Agbene, Hagar damɔ shi kehã Sinai, gɔŋ ko ni yɔɔ Arabia le, ni efɛɔ Yerusalem ni yɔɔ ŋmɛɛ le he mfoniri, ejaake Yerusalem ke ebii le ye nyɔŋyeli mli. **26** Shi Yerusalem ni yɔɔ ŋwei le, odehe ni, ni le ji wɔnyɛ le.

27 Ejaake aŋma ake: “Bo yoo kene ni ofɔɔɔ, omii ashe ohe; bo yoo ni kɔmɔmɔi etaaɔ ohe, bolomɔ ke miisheɛ babao; ejaake yoo ni akpoo le le bii le fa fe yoo ni yɔɔ wu le bii le.” **28** Agbene, nyemimeɪ, nye le, shiwoo le bii ji nye tamɔ Isak nɔŋŋ. **29** Shi bo ni no be le mli le, mɔ ni afɔ le tamɔ bo ni afɔ mɔ fɛɛ mɔ* le bo ni atso mɔmɔ nɔ afɔ le le yiwaa le, nakai nɔŋŋ hu eji amrɔ nɛɛ. **30** Kɛle, mɛni ŋmale le keɔ? “Shwiemo tsulɔ yoo le ke ebinuu le, ejaake eban le kɔkɔkɔ ake tsulɔ yoo le binuu le baafee niyelɔ kefata odehe yoo le binuu le he.” **31** No hewɔ le, nyemimeɪ, jee tsulɔ yoo le bii ji wɔ, shi mon odehe yoo le bii ji wɔ.

5 Ejaake neke heyeli nɛɛ hewɔ Kristo hã wɔye wɔhe le. No hewɔ le, nyedamɔa shi shiŋŋ, ni nyekahãa ake nye woa nyɔŋyeli kɔɔntso shishi dɔŋŋ.

2 Naa! Mi Paulo, mi diɛntse miikɛɛ nye ake kɛ nyehã afolɔ nye ketia le, Kristo he ban sɛɛnamɔ ko kehãŋ nye. **3** Miisaa miye gbomɔ fɛɛ gbomɔ ni hãa afɔ le ketia le odase ake, sɔ kã enɔ ake eya nɔ eye Mla muu le fɛɛ nɔ. **4** Nye mɛi ni nyetaɔɔ ake atso mla nɔ abu nye jalɔi le, ekɔɔ he eko mɛi ni nyeji le, atse nyɛ keje Kristo he; nyekpale keje eduromɔ le he. **5** Ejaake ye wɔgbefan le, wɔtsɔɔ mɔmɔ le nɔ wɔke miisheɛ mɛɔ jalɛ ni wɔhie kã nɔ ye hemɔkɛyeli hewɔ le. **6** Ejaake Kristo Yesu mli

4:23, 29 *Sht. ŋm., “afɔ le ye heloo le naa.”

le, ketiafoo loo foo he be seenamɔ ko, shi hemokoyeli ni tsoɔ suɔmɔ no etsuo nii le ji no ni he yoo seenamɔ.

7 Kule nyemiida foi le jogbanɔ. Namɔ tsɔ nyɛ gbe koni nyekaya no nyɛbo anokwale le toi? 8 Neke yin-tsoɔmɔ nɛɛ, jeeɛ mɔ ni tsoɔ nyɛ le mli eje. 9 Masha bibioo shaa ma* muu le fɛɛ. 10 Miye nomimaa ake nyɛ mei ni nyɛ ke Nuntsɔ le efɛe ekome le, nyenán jwenɔm kroko; shi mɔ ni gbaa nyenaa le, ekoo he eko mɔ ni eji le, ebaaná fɔbuu kojomɔ ni sa le. 11 Nyemimeɪ, mi le, kɛ miká he miishie ketiafoo le, meni hewo aká he awaa mi yi? Kɛ nakai ni le, bele ajie pinɔm tso* le he nanetɔtomɔm le keje jeme. 12 Miná ni kule mei ni miibo mɔdeɔ ni amehá nyɛgbugbaa le folo amehɛ nii ameshwie.*

13 Nyemimeɪ, heyeli mli atse nyɛ kɛba; nyɛke neke heyeli nɛɛ akatsua nii ake hegbe ni nyená ni nyɛkaatiu nibii ni heloo le shweɔ le asɛɛ kooɔkoo, shi moɔ nyetsɔa suɔmɔ no nyɛsɔmɔmɔa nyɛhe ake nyɔji. 14 Ejaake awo Mla muu le fɛɛ obɔ* ye kitá kome nɛɛ mli ake: "Esa ake osumo onaanyo gbɔmɔ tamɔ bo diɛntse ohe." 15 Shi kɛ nyɛtee no nyɛkɔmɔkɔmɔm nyɛhe ni nyemimii nyɛhe le, nyɛkwea jogbanɔ ní nyɛkayɛɛa nyɛhe awui.

16 Shi miikɛɛ ake, Nyɛyaa no nyɛnyɛɛ ye mumɔ naa, ni nyɛfɛɔ nibii ni heloo le shweɔ le eko kwraa. 17 Ejaake nibii ni heloo le shweɔ le teɔ shi woɔ mumɔ le, ni mumɔ le hu teɔ shi woɔ heloo le; enɛɛmeɪ kɛ amehɛ yeeɛ, ni no hewo le nyɛfɛɛe nibii tuuntu ni nyɛsumɔ ake nyɛfɛɛ le. 18 Kɛfata he le, kɛ mumɔ le kpalaɛ nyɛ le, bele nyɛbe mla shishi.

19 Agbɛnɛ, anaa heloo le nitsumɔi le fanɔ, ni nomeɪ ji boɛnamɔ jɛɔba sha,* muji nii, efɔɔ ni ake kuɛntimɔ

5:9 *Ma ji nibii tamɔ abele, omɔ, ŋmaa, ke amehɛno ni agbeɛ ni ake nu efutu. 5:11 *Kwɛmɔ Wiemɔi Titrii Amligbalamɔ le. 5:12 *Aloo "sa amehɛ; tsoɔmɔ osaii," ni no baatsɔ ake amesaaa mei ni ke mla le noɔɔ ní amɛjieɔ yi ameháa mei le tsuo nii. 5:14 *Aloo eenyɛ efɛɛ ake, "afɔɔ Mla muu le fɛɛ kuku." 5:19 *Hela mli le, *por-nei'a*. Kwɛmɔ Wiemɔi Titrii Amligbalamɔ le.

fɛɔ,* 20 amagajamɔ, mumɔi kesháramɔ,* hetsɛ, béi, awunayeli, giri-mɔi, naataamɔi, mligbalamɔi, jamɔ kui, 21 mɔnɔkɔmɔ, dáatɔ, hietserɛjiemɔi ni yoo hoo, ke nibii ni tamɔ enɛɛmeɪ. Miitsɔ hie miibo nyɛ kɔkɔ ye nibii nɛɛ ahe, tamɔ bo ni mibo nyɛ kɔkɔ momo le, ake mei ni yaa no amefɛɔ neke nibii nɛɛ anine shɛɔ Nyɔɔmɔ Mantseyeli le no.*

22 No ni tamɔɔ nakai le, mumɔ le yibiiwoɔ ji suɔmɔ, miisheɛ, toin-jɔle, tsuishitoo,* mlihile, ekpakafɛɛmɔ, hemokoyeli, 23 mliljɔle, hɛnɔyeli. Mla ko be ni teɔ shi woɔ neke nibii nɛɛ. 24 Kɛfata he le, mei ni ji Kristo Yesu nii le, amekala heloo le ke ekɔnɔi ke nibii ni eshweɔ le fɛɛ amɛkpete tso janɔ le he.

25 Kɛ wɔhiɔ shi ye mumɔ naa le, nyeháa wɔyaa no wɔnyiea jogbanɔ ye mumɔ naa hu. 26 Nyekaháa wɔnaa wɔhe tso, ní wɔteeteɛ akarshii ashi ye wɔɔɔ, ní wɔkɔkɔ wɔhe no.

6 Nyemimeɪ, keji mɔ ko kɔ gbɛ ko ni ejaaa ní efɛɛe pɔ le, nyɛ mei ni nyɛji mei ni sa ye mumɔɔ* le, nyɛboɔ mɔdeɔ nyɛjajɛa nakai mɔ le ye mliljɔle mumɔ mli. Shi há ohie ahi bo diɛntse ohe no, koni bo hu akaka bo. 2 Nyɛyaa no nyɛkpeɛkpea nyɛhe keterea nyɛjatsui ni tsiitsii le, ni neke gbɛ no nyɛbaatsɔ nyewo Kristo le mla le obɔ. 3 Ejaake keji gbɔmɔ ko susu ake mɔ ko ji le ye be mli ni ejeeɛ mɔ ko le, eelaka ehe. 4 Shi mɔ fɛɛ mɔ apɛi enifɛɛmɔi amlɪ ekwe, keke le ebaana no ko ní baahá ená miisheɛ ye le diɛntse ehe keke, ni jeeɛ ni eke ehe baato mɔ kroko he. 5 Ejaake mɔ fɛɛ mɔ baatere le diɛntse ejatsui.*

6 Kɛfata he le, mɔ fɛɛ mɔ ni aatsɔ le* Nyɔɔmɔ wiemɔ le, eke mɔ ni tsoɔ le neke nii nɛɛ* aná nibii kpakpai fɛɛ mli gbɛfanɔ.

5:19 *Aloo "jɛɔba gbonyo ni efɛɛe mɔ hiɛ-gbeɛ." Hela, *a-sel'gei-a*. Kwɛmɔ Wiemɔi Titrii Amligbalamɔ le. 5:20 *Aloo "ŋkunyaayeli; tsofai kenitsumɔ." 5:21 *Sht. ŋm., "náɔ Nyɔɔmɔ Mantseyeli le ake gboshinii." 5:22 *Aloo "ŋkɔ ni amio." 6:1 *Sht. ŋm., "nyɛ mei ni nyɛji mumɔɔ gbɔmeɪ." 6:5 *Aloo "ejatsui ni ji esɔ." 6:6 *Aloo "ake naabu miitsɔ le." *Aloo "mɔ ni ke enaabu tsoɔ le neke nii nɛɛ."

7 Nyekalaka nyehe: Nyɔŋmɔ jeeɛ mɔ ni alicɔ lɛ. Ejaake nɔ fɛɛ nɔ ni gbɔmɔ ducɔ lɛ, nɔ nɔŋŋ ebaakpa hu; 8 ejaake mɔ ni ducɔ nii ehāa eheloo lɛ baakpa fitemɔ keje eheloo lɛ mli, shi mɔ ni ducɔ nii ehāa mumɔ lɛ baakpa naano wala keje mumɔ lɛ mli. 9 No hewɔ lɛ, nyekahāa ekpakafeemɔ miitɔwɔ, ejaake ké efeemɔ etɔwɔ wɔ lɛ,* wɔbaakpa eyibii yɛ be ni sa mli. 10 Bele, gbii abɔ ni wɔyɔwɔ hegbe* nɛɛ, nyehāa wɔfea mei fɛɛ ekpakpa, shi titri lɛ, mei ni etsɔmɔ wɔwekumei yɛ hemɔkeyeli lɛ mli lɛ.

11 Nyekwɛa niŋmaa okadii agboi ni mike mi diɛntɛ minine eŋma nyɛ.

12 Mei fɛɛ ni taɔɔ ake amehie aba nyam yɛ heloo lɛ mli* lɛ ji mei ni bɔɔ mɔdɛŋ ake amenyɛ nyɛnɔ ni nyehā afoɔ lɔ nyɛ ketia lɛ, ni nɔ titri hewɔ ni amefɛɔ nakai ji ni akawa amɛ yi yɛ Kristo lɛ

6:9 *Aloo "ké wɔŋmɛɛ nibii ahe lɛ." 6:10 *Sht. ŋm., "be ni ato." 6:12 *Aloo "mei ni miitao amesa mei ahie yɛ kponɔgbɛ."

piŋmɔ tso* lɛ hewɔ. 13 Ejaake mei ni afoɔwɔ amɛ ketia lɛ diɛntɛ po yɛɛ Mla lɛ nɔ, shi amemiitao ni afoɔ nyɛ ketia koni amená nɔ ko nɔ amedamɔ amekɛ nyeheloo lɛ ashwá. 14 Shi mi lɛ, ekaba kɔkɔwɔ ake mashwá, ja yɛ wɔ-Nunɔtɔ Yesu Kristo piŋmɔ tso* lɛ he kéke, mɔ ni atɔɔ enɔ agbe je lɛ# yɛ migbefan, ní agbe mi hu yɛ je lɛ gbefan lɛ. 15 Ejaake ketiafoo jeeɛ nɔ ko, ni foo hu jeeɛ nɔ ko, shi bɔɔ nɔ hee ji nɔ ko. 16 Shi mei fɛɛ ni nyiɛɔ jogbanŋ yɛ jenba he mla nɛɛ naa lɛ, toinɔlɛ ke mɔbɔnale aba amenɔ, hɛɛ, aba Nyɔŋmɔ Israel lɛ nɔ.

17 Keje be nɛɛ nɔ keyaa lɛ, mɔ ko mɔ ko akagba minaa dɔŋŋ, ejaake gbɛi yɛ migbɔmɔtso he ni kadiɔ mi ake Yesu nyɔŋ.

18 Nyemimei, wɔ-Nunɔtɔ Yesu Kristo duromɔ lɛ ke mumɔ ni nyɛjieɔ lɛ kpo lɛ ahi shi. Amen.

6:12, 14 *Kwɛmɔ Wiemɔi Titrii Amligbalamɔ lɛ. 6:14 #Aloo "agbe je lɛ yɛ tso janŋ lɛ nɔ."

EKEMAJE

EFESOBII Lɛ

EMLI SAJI

- 1 Ŋamɔ (1, 2)
Mumɔŋ jɔwɔwɔ (3-7)
Aabua nibii fɛɛ naa yɛ Kristo lɛ mli (8-14)
"Gbɛjianɔtɔo ko" yɛ bei ni ato lɛ mli (10)
Ake mumɔ lɛ sɔo amɛnaa ake "shinɛɛnɔ" (13, 14)
Paulo da Nyɔŋmɔ shi yɛ Efesobii lɛ ahemɔkeyeli lɛ hewɔ, ni esɔle ehā amɛ (15-23)
- 2 Ahā amɛ ke Kristo lɛ fɛɛ hiɛ kamɔ (1-10)
Akumɔ gbogbo ni kā ameten ake afabanŋ lɛ (11-22)
- 3 Teemɔŋ sane kɔŋkɔŋ lɛ kɔɔ jenmajianbii lɛ hu he (1-13)
Jenmajianbii lɛ hu ji Kristo nanemɛi niyelɔi (6)

- Nyɔŋmɔ naano yiŋ ní eto (11)
Esɔle ehā Efesobii lɛ koni amená sɛɛyoomɔ (14-21)
- 4 Kristo gbɔmɔtso lɛ efɛɛ ekome (1-16)
Gbɔmɛi ni akehā ake nikeenii (8)
Subanŋ momo lɛ ke subanŋ hee lɛ (17-32)
- 5 Wiemɔ ke jenba ni he tɛɛ (1-5)
Nyenyiɛa ake la bii (6-14)
Nyeyimɔa obɔwɔ ke mumɔ lɛ (15-20)
Nyɛke nyɛbe atsua nii jogbanŋ (16)
Ŋaawoo kehā wumɛi ke ŋamɛi (21-33)
- 6 Ŋaawoo kehā bii ke fɔɔi (1-4)
Ŋaawoo kehā nyɔji ke nunɔtɔmɛi (5-9)
Tawuu nii ni je Nyɔŋmɔ ŋɔwɔ lɛ fɛɛ (10-20)
Naagbee ŋamɔ (21-24)

1 Paulo, Kristo Yesu bofo ye Nyɔŋmɔ suɔmɔ naa, ŋma keyahā mei krɔŋkrɔŋi ni yɔɔ Efeso ni ji anɔkwafɔi ni ke Kristo Yesu efee ekome le:

2 Duromɔ ke toinjɔle ni je Nyɔŋmɔ, wɔ-Tse le, ke Nunɔtɔ Yesu Kristo deŋ le ahā nye.

3 Ajie wɔ-Nunɔtɔ Yesu Kristo Nyɔŋmɔ le ke e-Tse le yi, ejaake ye ekome nɔ wɔ ke Kristo efee le hewɔ le, ejɔɔ wɔ ke mumɔŋ kɔmɔ fɛe kɔmɔ ye ŋweiniian, **4** taake ehala wɔ ni wɔ ke le* afee ekome dani ato je le shishi,[#] koni wɔfee krɔŋkrɔŋi ni kpa ko akahi wɔhe ye ehie ye suɔmɔ mli le. **5** Ejaake ekpe mli eto ake ebaatsɔ Yesu Kristo nɔ eŋ wɔ ake le diɛntse ebii, bɔ ni sa ehie ke agbene hu, ye esuɔmɔ naa, **6** koni ajie eyi ye eduromɔ ni yɔɔ nyam ni eje mlihile mli etsɔ mɔ ni esumɔ le le nɔ eŋɔduro wɔ le hewɔ. **7** Atsɔ mɔ nɛe lā le nɔ awo kpomɔm le kejie wɔ, hɛe, ake wɔwɔmɔ le faa wɔ, ye Nyɔŋmɔ duromɔ babao le naa.

8 Ehā neke duromɔ nɛe eteke nɔ ehā wɔ ye hieshikamɔ ke niishishinum* fɛe mli **9** ketsɔ esuɔmɔnaa nii le he teomɔ sane krɔŋkrɔŋi le ni ehā wɔle le nɔ. Le diɛntse eto eyin ye no he bɔ ni sa ehie **10** kehā gbɛjianɔtoɔ ko* ye bei ni ato le naagbee, koni ebuā nibii fɛe naa ye Kristo le mli, nii ni yɔɔ ŋwei ke nii ni yɔɔ shikɔŋ le nɔ le. Hɛe, ye le **11** mɔ ni wɔ ke le efee ekome ni ahala wɔ ke le hu ake niyelɔi le mli, ejaake mɔ ni tsuɔ nibii fɛe nɔ ekpeɔ eyin ye he le ahe nii ye esuɔmɔ naa le, tsɔ hie ehala wɔ ye eyintoo le naa, **12** koni atsɔ wɔ mei ni wɔnā hienɔkamɔ ye Kristo le mli klenkɔleŋ le nɔ ajie Nyɔŋmɔ yi nɔ awo ehie nyam. **13** Shi nye hu, be ni nye-nu anɔkwale wiemo le, ni ji nyeyiwalahere-m le he sane kpakpa le, nyenā hienɔkamɔ ye emli. Be ni nyehɛ nyeye sɛe le, atsɔ enɔ ake mumɔ krɔŋkrɔŋi ni awo he shi le sɔo nyenaa, **14** ni no ji

wɔgboshinii le he shiŋmɛeno* ke yin-too ake atsɔ kpomɔm ko nɔ ajie Nyɔŋmɔ diɛntse webii[#] le, nɔ akejie eyi nɔ akewo ehie nyam.

15 Ene hewɔ le, mi hu, keje be ni minu hemokoyeli ni nyeyɔɔ ye Nunɔtɔ Yesu mli, ke suɔmɔ kpo nɔ nyɛjieɔ nyetsɔɔ mei krɔŋkrɔŋi le fɛe le he le, **16** mikpaaa shidaa ye nyehewɔ. Miyaa nɔ mitsɔ nyetā ye misɔlemɔi amlɔ, **17** koni wɔ-Nunɔtɔ Yesu Kristo Nyɔŋmɔ le, anunyam Tse le, ahā nye hieshikamɔ ke kpɔjiemo mumɔ ye ehe nilee krɔŋŋ le mli. **18** Ehā nyetsui hiŋmeii anɔ etse, koni nyele hienɔkamɔ nɔ etse nye keba mli, anunyam babao nɔ eyɔɔ ake gboshinii kehā mei krɔŋkrɔŋi le, **19** ke bɔ ni ehewale kpele le teke nɔ babao hā wɔ mei ni ji hɛyeliɔi le. Ana hewale kpele nɛe ye bɔ ni eke enyemo kpele le tsu nii, **20** ye Kristo gbɛfan le mli, be ni etee le shi keje gbɔhii atɛn, ni eke le ta eninejuro nɔ ye ŋweiniian le, **21** ni ehā eno kwo kwraa fe nyeli fɛe nyeli, ke hegbɛ fɛe hegbɛ, ke hewale fɛe hewale, ke onukpayeli fɛe onukpayeli, ke gbɛi fɛe gbɛi ni awo, jeee ye shihile gbɛjianɔtoɔ nɛe* mli keke, shi mon ye nɔ ni baaba le hu mli. **22** Agbene hu, Nyɔŋmɔ nɔ nibii fɛe eto Kristo najiashi, ni eŋ le efee nibii fɛe yitso ehā asafo le, **23** ni ji egbomɔtso le, nɔ ebɔyimɔ le wɔo nibii fɛe obɔ ye gbɛ fɛe gbɛ nɔ le.

2 Kɛfata he le, Nyɔŋmɔ hā nyehie kamɔ, eye mli mon ake no mli le nyegboi ye nyetɔmɔi ke nyehɛ eshai **2** nɔ be ko ni eho le nyenyie ye mli le amlɔ, ye je nɛn shihile gbɛjianɔtoɔ le* naa, ye nyelo ni yɔɔ hegbɛ ake ekudo kɔɔkɔ, ni ji mumɔ ni tsuɔ nii amɔ nɛe ye toigbele bii le amlɔ le, suɔmɔ naa. **3** Hɛe, be ko ni eho le, ameten wɔ fɛe wɔba wɔjɛn ye, ye nibii ni wɔheloo le shwɛ le naa, ni wɔfee heloo le ke wɔjwɛnɔm le suɔmɔnaa nii, ni wɔji mlifu bii ye fɔmɔ su naa tamɔ mei ni eshwe le

1:4 *Ni tsɔɔ ake, wɔ ke Kristo. #Sht. ŋm., "dani ashe (dumɔwu) afɔ shi," ni tsɔɔ ake, dani Adam ke Hawa bɔi amebii le ahɔkɔkɔ. 1:8 *Aloo "jwɛŋmɔ kpakpa." 1:10 *Aloo "koni eto nibii ahe gbɛjiano."

1:14 *Aloo "yibaafoonɔ (shika ni akɛfɔ shi ke-tsɔɔ ake abaahɛ nɔ ko leelɛn); nɔ ni baaba le he nɔmimaa (shiwoo)." #Sht. ŋm., "nii." 1:21 *Aloo "yino nɛe." Kwemo Wiemoi Titrii Amligbalama le. 2:2 *Aloo "gbɛ ni je nɛe eko le."

hōhō. **4** Shi Nyōhōm le, akeni emōbō-nale le fa babao hewō le, etsō esuōmō kpele ni ekesumō wō le nō **5** ehā wō ke Kristo le fēe hie kamō, be mli ni wō-gboi ye tōmōi amlī pō le—atsō duro-mō nō ahere nyeyiwala. **6** Kefata he le, etee wō ke le fēe shi ni enjō wō ke le fēe eta nyēiniian ye ekome nī wō ke Kristo Yesu efee le hewō, **7** koni ye shihilei agbejianōtoi ni baaba le* amlī le, ejie eduromō babao ni nō be le kpo ye emlīhile nī ejieō le kpo etsō wō^f akeni wō ke Kristo Yesu efee ekome le hewō le mli.

8 Atsō duromō nēe nō ahere nyeyi-wala ketsō hemōkeyeli nō, ni enē le, jeeē nye diēntse nyefee; mon le, eji Nyōhōm nōkeensō. **9** Dabi, jeeē nitsumōi amlī eje, koni mō ko akanā nō ko nō edamō eshi etsitsi. **10** Wōji Nyōhōm ninenaa nitsumō,* ni atsō ekome nī wō ke Kristo Yesu efee le nō abō wō kehā nitsumōi kpakpai nī Nyōhōm tso hie ekpe mli eto koni wōnyie ye nomei amlī le.

11 No hewō le, nyekaia ake be ko ni eho le, nye ni nyēji jēnmajianbii ye heloo gbefanj le, mei ni atsō amē “mei ni afolō amē ketia” nī ake adesai aniji fee ye heloo le mli le tseō nye “foolōi.” **12** Nakai be le mli le, nyēbe Kristo, ni nyēte nyēhe keje Israel man le he, ni nyēji gbōi hu ye shiwoo le he kpanmōi le agbefanj; nyēbe hienōkamō ni nyēbe Nyōhōm ye je le mli. **13** Shi amrō nēe, ye Kristo Yesu nī nye ke le efee ekome le hewō le, nye ni tsutsu ko le nyeyōō shōhō le, nyetsō Kristo le lā le nō nyē-bēnke. **14** Ejaake le ji wōtoinjōle, mō ni nō kōi enyō le fēe efee ekome, nī eku-mō gbogbo ni kā ameten ake afabanj le. **15** Etsō eheloo le nō egu nyēe le, nī ji kitāi a-Mla le nī ake akpōi fee le, bō ni afee nī efee kui enyō nī ke le efee ekome le gbōmō hee kome, nī ehā toinjōle aba, **16** nī etsō pijmō tso* le nō ekpātā kui enyō le fēe ke Nyōhōm tenj kēmō shi ye gbōmōtso kome mli, ejaake

2:7 *Aloo “yincō ni baaba le.” Kwēmō Wiēmōi Titrii Amligbalamō le. *Aloo “ye ejurō nī efee wō.” 2:10 *Aloo “wōji nibii nī Nyōhōm efee le eko.” 2:16, 21 *Kwēmō Wiēmōi Titrii Amligbalamō le.

eke egbōmōtso le gbe nyēe le. **17** Nī eba ebajaje toinjōle he sane kpakpa le etsōō nyē nī nyeyōō shōhō le, ke toinjōle hu etsōō mei nī bēnke le, **18** ejaake ketsō enō le, wō, nī ji kui enyō le fēe le, wōnāa gbe keyaa Tse le nō tswaa ketsō mumō kome nō.

19 No hewō le, jeeē gbōi ke manjē-bii ji nye dōhō, mon le, nye ke mei krōhō-krōhō le fēe ji manjii, ke Nyōhōm shīa le mli bii hu, **20** ni atswa nye ama bōfoi le ke gbalōi le afaneshi le nō, ni Kristo Yesu diēntse ji faneshi le konjē le. **21** Tsū muu le fēe nī ke le efee ekome, nī aatsara efāi le fēe jogbanj aafee le ekome le, miida kemīitsō sōlemōwe krōhōkrōhō kehā Yehowa.* **22** Nye hu, akeni nye ke le efee ekome hewō le, aatswa nye ke mei krokomei le fēe aama shi koni nyefee he ko nī Nyōhōmō baatsō emumō le nō ehi jeme.

3 Enē hewō le, mi Paulo, ni miji Kristo Yesu gboklēfonyō hā nye, nī ji jēnmajianbii le—* **2** ké ye anōkwale mli le, nyenu Nyōhōmō duromō le he shīakwēmō nitsumō nī anjōhā mi ye nyehewō le he, **3** ake atsō kpōjiēmō ko nō ahā mile teemōj sane krōhōkrōhō le, tamō bō nī mitsō hie mīmja nye he sane kuku le. **4** No hewō le, ké nyekane enē le, nyēbaanye nyeyōwe bō nī minō Kristo le he teemōj sane krōhōkrōhō le shishi mihāa le. **5** Ye yincō krokomei amlī le, ahāa gbōmē abii ale teemōj sane nēe, tamō bō nī amrō nēe, atsō mumō le nō ajie kpo atsōō ebōfoi ke gbalōi krōhōkrōhō le, **6** ake, esa ake jēnmajianbii le hu atsōmō nanemēi nyelōi, ke gbōmōtso kome too le hōhō henii, nī amē ke wō anā shiwoo le mli gbefanjō, ye ekome nī amē ke Kristo Yesu efee le, ke sane kpakpa le hewō. **7** Mibatsō enē he sōkō ye Nyōhōmō duromō nī etsō ehewale le nitsumō le nō enjōke mi tswaa le naa.

8 Anjō duromō nēe ahā mi nī mibaa shi fe mō nī ji bibiōō kwraa ye mei krōhō-krōhō le fēe atenj le, koni majaje nii nī Kristo le yōō nī anyēē shishi ana le he sane kpakpa le matsōō jēnmaji le, **9** nī mahā mō fēe mō ana teemōj sane

3:1 *Etamō nō nī etsa sane nēe nō ye kk. 14 le.

krōḡkrōḡ le he gbējianctoo le, teemōḡ sane nī aḡḡtee ye yinōi ni eho le amlī, ye Nyōḡmō, mō ni bō nibii fēe le mli le. **10** Ene ba le nakai koni amrō nēe, atso asafō le nō ahā nyōllī ke hegbēi ni yōḡ ḡweiniāḡ le ale Nyōḡmō hieshikamō ni jieō ehe kpo ye gbēi srōtoi pii aḡḡ le. **11** Ene ke naano yīḡ nī eto ye Kristo le, nī ji wō-Nunḡḡḡ Yesu he le kpāa gbee, **12** ni hemōkeyeli ni wōyō ye Kristo le mli hewō le, wōwiewō ke nōmimaa, ni wōnāa gbē hu keyaa Nyōḡmō ḡḡḡ tswaa ke nōmimaa. **13** No hewō le, miikpa nye fai ake nyēnijian akaje wui ye mi-manehului ni minaa ye nyehewō le ahe-wō, ejaake nomei ji anunyam kehā nye.

14 Ene hewō le, mikulaa shī mihāa Tse le, **15** mō ḡḡḡ ni weku fēe weku ni yōḡ ḡweī ke shikḡḡḡ le nō le nā egbēi keje le. **16** Miōlemō ji ake, ye enunyam ni fa babaoō le naa le, etso emumō le nō ehā nye hewale koni nye-he awa ye nyemligbe gbōmō le gbefan, **17** nī ake, ketso nyehemōkeyeli le nō le, Kristo le ahi nyetsuii amlī ke suōmō. Eba ake, nyeshishifāi baamōmō shī nī nyemamō shī shīḡḡ ye faneshi le nō, **18** bō nī afee ni nye ke mei krōḡkrōḡḡ le fēe anye anu nō nī ji eēemō, ke ekele, ke enōkwōle, ke emlikwōle le shishi jogbanḡ kemō shī, **19** nī nyele Kristo le suōmō le nī teke nīlee le, koni nibii ni Nyōḡmō kehāa le fēe ayimō nye obōbō.

20 Agbene, mō ni ye ehewale ni tsuō nii ye wōmli le naa le, ebaanye efee babaoō keteke nō nī esaa eteke nō kwraa fe nibii ni wōbō loo ebaa wōyīḡ le, **21** le atso asafō le ke agbene hu Kristo Yesu nō aḡḡ anunyam le ahā ye yinōi fēe mli keya naano anaano. Amen.

4 No hewō le, mi, nī miji gboklefonyo ye Nunḡḡḡ le mli le, miikpa nye fai nī nyenyē bō nī sa tsemō nī aḡḡḡḡ nye le, **2** ye heshibaa* ke mlījole fēe mli, ye tsuishitoo mli, nī nyenā tsui nyehāhāa nyehē ye suōmō mli, **3** ni nyebōa mōdeḡ waa nyehiēa ekomefeemō nī nyetsō mumō le nō nyenā le mli, ye toinḡole ni ji kpāa ni fiō nye efēḡ nye ekome le mli. **4** Gbōmōtso kome yōḡ, ke mumō kome, tamō bō ḡḡḡḡ ni hiēnō-

kamō kome ji nō ni yōḡ tsemō ni aḡḡḡḡ nye le mli le; **5** Nunḡḡḡ kome, hemōkeyeli kome, baptisimō kome; **6** Nyōḡḡḡ kome ke mei fēe a-Tse kome, mō ni ta nii fēe nō, nī etsoḡḡ mei fēe mli, ni eyōḡ mei fēe mli le.

7 Agbene, wōteḡ mō fēe mō le, aḡḡ duromō ahā le ye bō ni Kristo le susu duromō keeno le ehā le le naa. **8** Ejaake ekele ake: “Be ni ekwō ketee ḡweī le, eḡḡ nomii ketee; eḡḡ gbōmei ehā ake nīkeenii.” **9** Agbene, meni wiēmō ni ji “ekwō” le tsoḡḡ? Ani jee nō ni etsoḡḡ ḡḡḡḡ ji ake, ekpeleke shi hu keba shi-shi, nī ji shikḡḡḡ le nō le? **10** Mō ni kpeleke shi le, le ḡḡḡḡ hu ji mō ni kwō ketee he ko ni kwō kwraa fe ḡweī fēe, koni ewo nibii fēe obōbō le.

11 Eḡḡ mei komei ehā ake bōfoi, mei komei ake gbaloi, mei komei ake sane kpakpa shielōi,* mei komei ake tookwelōi ke tsoḡḡḡ, **12** kehā mei krōḡkrōḡḡḡ le ajajemō,* kehā sōḡḡḡ nī-tsumō, ke agbene hu, koni aketswa Kristo le gbōmōtso le ama shi, **13** keyashi beyinō ni wō fēe wōḡḡḡ ekomefeemō he ye hemōkeyeli le ke Nyōḡḡḡ Bi le he nīlee krōḡḡḡ le mli, nī wofee nuu nī eda kwraa,* nī tsoḡḡ ake wōda kemō shi keshe Kristo le dale le he. **14** No hewō le, esaaa ake wōkāa he wōfēḡ gbekēbii, nī tsoḡḡḡ* kōḡḡḡ fēe tsoḡḡḡ kōḡḡḡ nī damō gbōmei aḡḡaafōḡḡḡ, ke amalei nī asōḡ ye ḡḡḡ mli nī akelakaa mei le aḡḡ le tswaa ame keyaa kebaa oookēe ḡḡḡkei miitswa amē, nī ekpalaa amē keyaa kebaa le ḡḡḡḡ. **15** Moḡḡ le, be mli nī wōwiewō anōkwale le, nyehāa wōtsoa suōmō nō wōdaraa ye nibii fēe mli kebotea mō ni ji yitso le, ni ji Kristo le mli. **16** Le emli gbōmōtso le henii le fēe tsoḡḡ talō fēe talō nī ḡḡḡ nō ni he hīaa ehāa le nō ametsaratsaraa amehē jogbanḡ, nī amefēḡ ekome ketsoḡḡ nii. Kē henii le eko fēe eko miitsua nī jogbanḡ le, ehāa gbōmōtso le daa, be mli nī gbōmōtso le tswaa ehe emaa shi ye suōmō mli le.

4:11 *Aloo “sane kpakpa jajelōi.” 4:12 *Aloo “atsōsemō.” 4:13 *Aloo “nuu nī eda.” 4:14 *Ye biē le, aawie tsoḡḡḡ, ni ji nibii ni mei heḡ yeḡ nī amējajeḡ ametsōḡḡ le ahe.

4:2 *Aloo “heshibaa ḡweḡḡḡḡ.”

17 No hewo le, no ni miwieo ni miyeo he odase ye Nuntsɔ le mli ne, ake nyekayaa no nyenyiea tamɔ bo ni jenmaji le hu nyieo ye ameyaka jawerjmoɔ* le amlɔ le doŋɔ. 18 Amejwerjmo mli ewo dun, ni ametse amehɛ keje Nyɔŋmɔ wala le he, ejaake amehɛ nilee ye amemli, ni ametsui hu wa.* 19 Akeni no ko no ko efee amɛ hiegbɛle doŋɔ hewo le, amehɔ amehɛ amehā efɔŋ ni ake kuɛntimo feɔ,* koni amehɛ amimyeli atsu muji nii srɔtoi fɛɛ.

20 Shi nye le, jeeɛ neke nyekase ake Kristo le ji, 21 kɛ nyenu ehe, ni atso eno atsoɔ nye nii leɛɛɛŋ, ejaake anɔkwale le, Yesu mli eyɔɔ. 22 Atsoɔ nye ni nyejie suban* momo le ni ke nyetsutsu jenba le kpāa gbee, ni aafite le ye nibii ni eshweo ni lakaa nye le anaa le, nyeshɛ nyefɔ. 23 Ni esa ake nyeya no nyehā no titri ni kudɔɔ nyejwerjmo le* atso ehee, 24 ni esa ake nyewo suban* hee ni abɔ ye Nyɔŋmɔ suɔmɔ naa ye anɔkwa jalɛ ke anɔkwayeli kɔŋɔŋ mli le.

25 No hewo le, amɔ neɛ ni nyejie lakam nyeshɛ nyefɔ le, nyeten mɔ fɛɛ mɔ ke enaanyo gbɔmɔ awie anɔkwale, ejaake waji henii ni woten mɔ fɛɛ mɔ no ji mɔ kroko le. 26 Nyemli afua, shi nyekafea esha; nyekahāa hulu nyɔɔa shi be mli ni nyemli efu lolo; 27 nyekahāa Abonsam hegbɛ.* 28 Julɔ le ekaju doŋɔ; moŋ le, etsu nii waa, eke eniji atsu nitsumɔ kpakpa, koni enā no ko ni ehā mɔ ni ehia le le eko. 29 Wiemo kpɔɔi ko akaje nyenaa, shi moŋ no ni hi ni tswaa mɔ maa shi, taake hiamɔ le ji le, ni mei ni nuɔ le anā no ko ni seɛnamɔ yɔɔ he. 30 Agbɛɛ hu, nyekahāa Nyɔŋmɔ mumo kɔŋɔkɔŋ le werɛ hoɛ ehe,* no ni akɛsɔ nyenaa kehā gbi ni abaatsɔ kpɔmɔmɔ le no ajie nye le.

4:17 *Aloo "amejwerjmoɔ foji; amejwerjmoɔ ni wooo yibii." 4:18 *Sht. ŋm., "egbo." 4:19 *Aloo "jenba gbonyo ni efeeɛ mɔ hiegbɛle." Hela, *a-sel'gei-a*. Kwemɔ Wiemoɔ Titrii Amligbalamo le. 4:22, 24 *Sht. ŋm., "gbɔmɔ." 4:23 *Aloo "hewale ni kudɔɔ nyejwerjmo le." Sht. ŋm., "nyejwerjmoɔ mumɔ le." 4:27 *Aloo "asaŋ nyekarjmea Abonsam gbɛ." 4:30 *Aloo "nyekafea no ko ni baahā Nyɔŋmɔ mumo kɔŋɔkɔŋ le aye awereho."

31 Nyejiea mlijoomɔ, mlila, mlifu, bolomɔ, ke wiemo fɔŋ srɔtoi fɛɛ, ke no fɛɛ no ni yeo mɔ awui le ye nyehɛ nyeshɛra nyeshwiea. 32 Moŋ le, nyemli ahia ahāhāa nyehɛ, nyemusun atsoɔɔa nye ye nyehɛ, nyekafafaa nyehɛ tswaa, tamɔ bo ni Nyɔŋmɔ hu tsɔ Kristo no ekefa nye tswaa le.

5 No hewo le, ake bii ni asumɔɔ le, nyefea nyehɛ mei ni kaseɔ Nyɔŋmɔ, 2 ni nyeyaa no nyenyiea ye suɔmɔ mli, tamɔ bo ni Kristo le hu sumɔ wa,* ni eŋɔ ehe ehā ye wɔhewo* ake no ko ni aŋɔhā, ke afɔle, no ko ni jeɔ ŋma kɔŋɔŋ ni akehā Nyɔŋmɔ le.

3 Bolenamɔ jenba sha* ke muji nii srɔtoi fɛɛ loo amimyeli le, akatsi tā tete ye nyeten, ejaake ene esaaa mei kɔŋɔkɔŋɔ; 4 asaŋ akatsi hiegbɛjiani-feemɔ loo kwashiai awiemo loo yakayaka wiemo ni akeyeɔ feo—nibii ni esaaa nye le—tā ye nyeten, shi moŋ, shidaa. 5 Ejaake nyehɛ ene, ni nye diɛntse nyekpeleɔ no ake, mɔ fɛɛ mɔ ni ke ehe woɔ bolenamɔ jenba sha* mli loo eke ehe woɔ muji nii amlɔ loo eji amimyelɔ, ni tsɔɔ ake eji amagajalɔ le, be gbefanɔ ko ye Kristo le Mantseyeli le ke Nyɔŋmɔ Mantseyeli le mli.

6 Nyekahāa mɔ ko mɔ ko ke wiemoɔ foji lakaa nye, ejaake nibii neɛ ahewo le, Nyɔŋmɔ mlifu le miiba toigbɛle bii le anɔ. 7 No hewo le, nyekɛ amɛ akanāa no ko no ko mli gbefanɔ; 8 ejaake be ko ni eho le, dun ji nye, shi amɔ neɛ, nyetsɔmɔ la ye Nuntsɔ le mli. Nyeyaa no nyenyiea ake la bii, 9 ejaake la le yibiiwoo ji ekpapakfeemɔ ke jalɛ ke anɔkwale srɔtoi fɛɛ. 10 Nyeyaa no nyekaa nyekwea ni nyena no ni sa Nuntsɔ le hie; 11 ni nyekanāa gbefanɔ ye dun nitsumɔ ni wooo yibii le amlɔ doŋɔ; moŋ le, nyekpaa amehɛ mama ni ana no ni ameji diɛntse. 12 Ejaake nibii ni amefɛɔ ye teemoŋ le, eye hiegbɛle ake aaatsi tā tete. 13 Agbɛɛ, nibii

5:2 *Aloo eenye efee ake, "nye." #Aloo eenye efee ake, "nyehewo." 5:3 *Hela mli le, *por-nei'a*. Kwemɔ Wiemoɔ Titrii Amligbalamo le. 5:5 *Kwemɔ Wiemoɔ Titrii Amligbalamo le, "Bolenamɔ jenba sha."

fɛɛ ní aakpa amehé mama* lé, aatsɔ la lé nɔ aahā eeje kpo fanɔ, ejaake nɔ fɛɛ nɔ ní aahā eeje kpo fanɔ lé, la ní. **14** No hewɔ lé, akɛɛ akɛ: “Oo bo mɔ ní owɔɔ, ohie atɛɛ, ní ote shi keje gboghii atɛn, ní Kristo lé baatsɔ ahā bo.”

15 No hewɔ lé, nyehie ahia nyehé nɔ jogbanɔ be fɛɛ be koni nyekanyie ake mɛi ní hie káaa shi, shi mon ake hie-shikalɔi, **16** ní nyeké nyehé atsu nii jogbanɔ,* ejaake gbii nɛɛ, gbii fɔji ní. **17** Enɛ hewɔ lé, nyekafea nyehé mɛi ní bɛ jwɛnɔmɔ dɔnɔ, mon lé, nyeyaa nɔ nyeyɔsea nɔ ní ji Yehowa* su-mɔnaa nii lé. **18** Agbenɛ hu, nyekato-ɔɔɔ dāa,* nɔ mli ní sakasakafeemɔ* yɔ lé, shi mon nyeyaa nɔ nyeyimɔɔ obɔɔ kɛ mɔmɔ lé. **19** Nyeké nyehé awiewie# yɛ lalɔi, Nyɔnɔmɔ yijiemo lalɔi, kɛ mɔmɔn lalɔi amlɔi, ní nyeláa ní nyefoa lalɔi nyehāa Yehowa* yɛ nyetsuii amlɔi, **20** ní nyɛdaa wɔ-Nyɔnɔmɔ kɛ wɔ-Tɛɛ lé shi be fɛɛ be yɛ nɔ fɛɛ nɔ hewɔ, yɛ wɔ-Nunɔtsɔ Yesu Kristo gbéi mli.

21 Nyɛtɛn mɔ fɛɛ mɔ anɔ ehe awo enyemɔ shishi yɛ Kristo gbeyei-shemɔ mli. **22** Nɔamei anɔ amehé awo amɛwumɛi ashishi, tamɔ bɔ ní amɛnɔ amehé amewɔ Nunɔtsɔ lé shishi lé, **23** ejaake wu lé ji enɔ lé yitso, tamɔ bɔ ní Kristo lé hu ji asafo lé yitso, ní lé nɔnɔ ji gbɔmɔtso nɛɛ yiwalaherele lé. **24** Anɔkwa, bɔ ní asafo lé nɔnɔ ehe ewɔɔ Kristo lé shishi lé, nakai nɔnɔnɔ esa ake nɔamei hu anɔ amehé amewumɛi ashishi yɛ nɔ fɛɛ nɔ mli. **25** Wumɛi, nyeyaa nɔ nyɛsumɔɔ nyɛnɔamei, tamɔ bɔ ní Kristo lé hu sumɔ asafo lé, ní enɔ ehe ehá yɛ ehewɔ lé, **26** bɔ ní afɛɛ ní etsuu he yɛ hejjuu nu ní ji wiemɔ lé mli, ní ehá efɛɛ kɔnɔkɔnɔ, **27** koni enɔ asafo lé ehá lé diɛntse ehe ake nɔ ko ní yɔɔ nyam, ní muji ko loo kuamɔ ko loo nɔ ko ní tamɔ nakai be he, shi mon efɛɛ kɔnɔkɔnɔ, ní kpa ko be he.

5:13 *Aloo “aakune amɛ.” 5:16 *Sht. nɔm., “nyehéa be ní ato lé.” 5:17, 19; 6:4, 7, 8 *Kwɛmɔ Wiemɔi Titrii Amligbalamɔ lé. 5:18 *Aloo “wein.” #Aloo “basabasafeemɔ.” 5:19 #Aloo eenyɛ efɛɛ ake, “nyeké nyɛ diɛntse nyehé awiea.”

28 Yɛ nakai gbɛ nɔnɔ nɔ lé, esa ake wumɛi asumɔ amɛnɔamei tamɔ amɛ diɛntse amɛgbɔmɔtsei. Nuɔ ní sumɔɔ enɔ lé, lé diɛntse ehe esumɔɔ, **29** ejaake gbɔmɔ ko gbɔmɔ ko enyeko lé diɛntse egbɔmɔtso* dā, shi mon elɛɔ lé ní edɔɔ he, tamɔ bɔ pɛ ní Kristo lé fɛɔ asafo lé, **30** ejaake wɔji egbɔmɔtso lé henii. **31** “Enɛ hewɔ lé, nuɔ baashi etse kɛ enyɛ ní ebaakpɛtɛ enɔ he,* ní amɛyi enyɔ lé fɛɛ amɛbaatsɔ heloo kome.” **32** Nɛkɛ teemɔnɔ sane kɔnɔ-kɔnɔ nɛɛ tsii. Agbenɛ, miwii Kristo kɛ asafo lé he. **33** Kéle, esa ake nyɛtɛn mɔ fɛɛ mɔ asumɔ enɔ tamɔ lé diɛntse ehe; ní esa ake nɔ lé aná bule ní mli kwo ehá ewu.

6 Bii, nyehɔa nyefɔlɔi atoɔi yɛ Nunɔtsɔ lé mli, ejaake enɛ ja. **2** “Wɔ otse kɛ onyɛ” jí klɛnklɛn kitá ní hie shiwoo akɛ: **3** “Koni ahi ahā bo,* ní otse yɛ shikɔnɔ lé nɔ.” **4** Ní nyɛ tɛmɛi lé, nyekawoa nyebii amliflu, shi mon nyeyaa nɔ nyekwea amɛ yɛ Yehowa* tsɔɔsemɔ kɛ ewiemɔkɛtsɔɔmɔ* lé mli.

5 Nyɔji, nyɛjɛa tsui kɔnɔnɔ mli nyeké gbeyei-shemɔ kɛ hekpokpɔmɔ aboa nyɛnunɔtsɔmɛi ní ji gbɔmɛi* lé atoɔi, tamɔ bɔ ní nyefɛɔ nyehāa Kristo lé, **6** jɛɛ be ní aana nyɛ pɛ koni nyekɛsa gbɔmɛi ahie kɛkɛ,* shi mon ake Kristo nyɔji, ní kɛ amɛsumamɔ* muu fɛɛ fɛɔ Nyɔnɔmɔ su-mɔnaa nii. **7** Nyekɛ su kpakpa asɔmɔɔ ake nyɔji, tamɔ nɔ ní nyemiisɔmɔ Yehowa,* shi jɛɛ gbɔmɛi, **8** ejaake nyɛle ake mɔ fɛɛ mɔ lé, nɔnɔnɔ jí lé jio, odehe jí lé jio, nɔ kpakpa ní efɛɔ lé, nɔ he najian Yehowa* baato lé. **9** Agbenɛ hu, nyɛ nunɔtsɔmɛi, nyeyaa nɔ nyeké amɛ ayea yɛ nakai gbɛ nɔnɔnɔ nɔ, nyekawoa amehé gbeyei, ejaake nyɛle ake nyɛ kɛ amɛ fɛɛ Nunɔtsɔ lé yɛ nɔwɛi, ní ekwɛɛɛ hieianɔ.

10 Naagbɛɛ lé, nyeyaa nɔ nyɛnāa hewale yɛ Nunɔtsɔ lé mli, kɛ agbenɛ hu,

5:29 *Sht. nɔm., “eheloo.” 5:31 *Aloo “ebaahi enɔ mɛɛi.” 6:3 *Aloo “Koni oye omanye.” 6:4 #Aloo “enitsɔmɔ; egbɛtsɔmɔ.” Sht. nɔm., “ɛjwɛnɔmɔ ní akewɔɔ mɔ mli.” 6:5 *Sht. nɔm., “nyeheloo gbɛfanɔ nunɔtsɔmɛi.” 6:6 *Sht. nɔm., “jɛɛ kɛ hieianɔhieianɔ sɔmɔ akɛ gbɔmɛi ahie-salɔi.” #Kwɛmɔ Wiemɔi Titrii Amligbalamɔ lé, “Susuma.”

ye enyemɔ kpele le mli. **11** Nyewoa tawuu hewulamo nii ni je Nyɔɔɔmɔ ɔɔ le fee koni nyenyɛ nyedamo shi shinɔ nyeshi Abonsam ɔaatsɔi le;* **12** ejaa-ke jee heloo ke lã wɔkɛɔɔ le,* shi mon wɔke ɔnyeli, wɔke hegbei, wɔke je ni mli ewo duɔ nɛɛ mli ɔnyelɔi le, wɔke mumɔi foji atai ni ɔɔ nyewiniian le. **13** Enɛ hewɔ le, nyɛɔɔa tawuu hewulamo nii ni je Nyɔɔɔmɔ ɔɔ le fee, koni be ni nyegbe no fee no naa le, nyenyɛ henyelɔ le naa nyetsi ye gbi foɔ le no, ni agbene hu nyenyɛ nyedamo shi shinɔ.

14 No hewɔ le, nyedamɔa shi shinɔ, be mli ni nyɛke anɔkwale efi nyɛhe ake hefiino, ni nyewo jalɛ ake dama, **15** ni nyewo klalo ni nyefee ake nyebaajaje toinɔle he sane kpakpa le ye nyenaji ake tokotai le. **16** Enɛɛmei fee sɛɛ le, nyɛɔɔa hemɔkeyeli ake tseɔ agbo, ni ji no ni nyebaanye nyɛkegbe mɔ foɔ le gaimlibii ni tsoɔ le* fee le. **17** Kefata he le, nyɛɔɔa yiwalaheremɔ le ake fai, ke mumɔ le klante le, ni ji

6:11 *Aloo "akpatsɔi le." 6:12 *Sht. ɔm., "wɔkɛɔɔ abotiri le." 6:16 *Aloo "tawuu nii ni afɔɔ; akpɔlɔi bibii."

Nyɔɔɔmɔ wiemo le, **18** ni ye nakai be le mli noɔɔ le, nyeyaa no nyɛke solemɔi srɔtoɔi fee ke faikpamɔi ni ɔɔ hiedɔ srɔtoɔi fee asolea ye shihile fee shihile mli ye mumɔ mli. Ni enɛ hewɔ le, nyeyaa no nyeshia kpe, ni nyekaa he daa nyɛke hiedɔ akpaa fai nyehaa mei krɔɔkrɔɔ le fee. **19** Nyɛsolea nyehaa mi hu, koni kɛ migbele minaa le, aɔ wiemo le awo minaa, ni manyɛ mawie ke ekaa kɛ miijaje sane kpakpa le he teemɔɔ sane krɔɔkrɔɔ le, **20** no ni mitsuo he nii ake maɔ bofo ye kɔɔɔkɔɔ amlɔ nɛɛ, ni mawie he ke ekaa, bo ni sa ake mawie le.

21 Agbene, bo ni afee ni nye hu nyɛle mihe sane ke no ni mitsuo le, Tihiko, nyemi nuu ni asumɔɔ le ke soɔɔ anɔkwafo ye Nunɔɔ le mli le, baahã nyɛle no fee no. **22** Yinɔo nɛɛ noɔɔ hewɔ miitsuo le nyɛɔɔ le, koni nyɛle bo ni wɔɔ, ni esheje nyetsuii amii.

23 Toinɔle ke suɔmɔ ni hemɔkeyeli fata he, ni je Nyɔɔɔmɔ, ni ji Tse le, ke Nunɔɔ Yesu Kristo ɔɔ le ahã nyemi le. **24** Duromɔ le ke mei fee ni sumɔɔ wɔ-Nunɔɔ Yesu Kristo ke suɔmɔ ni fitee le ahi shi.

EKEMAJE

FILIPIBII LE

EMLI SAJI

- 1 ɔamɔ (1, 2)
Paulo da Nyɔɔɔmɔ shi; Paulo solemɔ (3-11)
Sane kpakpa le shwɛɛ ye naagbai fee sɛɛ (12-20)
Kɛ mihiɛ kã le, Kristo ni, kɛ migbo le, sɛɛnamɔ ni (21-26)
Nyebaa nyɛɔɔ bo ni sa sane kpakpa le (27-30)
- 2 Kristofoi aheshibaa (1-4)
Kristo heshibaa ke enɔwɔmɔ (5-11)
Nyetsua nye diɔntse nyeyiwalaheremɔ he nii (12-18)

- Nyetsoa ake kanei (15)
Etsu Timoteo ke Epafrodito (19-30)
- 3 Wɔke wɔhiɛ efɔɔ heloo le no (1-11)
Nibii fee enɔmɛ mi ye Kristo le hewɔ (7-9)
Miikpã mimli ni mashe oti le he (12-21)
Wɔɔi ɔwe maɔbii (20)
- 4 Ekomefeemɔ, miisheɛnamɔ, susumɔi ni sa (1-9)
Nyekafea yeyeyee ye no ko no ko he (6, 7)
Ehiɛ so Filipibii le anikeenii le (10-20)
Naagbee ɔamɔ (21-23)

1 Paulo ke Timoteo, Kristo Yesu nyo-ji, keyahā mei krōṅkrōṅi ni ke Kristo Yesu efee ekome, ni yōō Filipi le fēe, ke agbene hu nokwelo ke asafon sō-loi le:

2 Duromo ke toinjole ni je Nyōṅmo, wō-Tse le, ke Nunṅso Yesu Kristo den le ahā nye.

3 Be fēe be ni mikaiō nye le, midaa mi-Nyōṅmo le shi **4** ye fai fēe fai ni mike hiedōō kpaā mihāa nye fēe le mli. Ye fai ni mike hiedōō kpaā mihāa nye le aten eko fēe eko mli le, mike miishēe feo, **5** ye yelikebuamo ni nyekēhā ye sane kpakpa le gbefan* keje klen-ken gbi le no kebashi amro nēe hewo. **6** Ejaake miye nōmimaa ye ene nōṅ mli, ake, mo ni je nitsumo kpakpa shi-shi ye nyemli le, le nōṅ ebaakā he ke-yashi ebaagbe naa ye Kristo Yesu gbi le nō. **7** Akeni nyekā mitsui nō hewo le, eja jogbanṅ ake mijwenṅ ene ye nye fēe nyehē, nye ni ye migboklei ke sane kpakpa le hefāmo ke enōmimaa ye mla naa fēe mli le, nyekē mi nāa gbefanṅ ye duromo le mli le.

8 Ejaake Nyōṅmo ji midasefonyo ake mihie tseō nye fēe waa akeni midōō nyehē tamō Kristo Yesu feo le hewo. **9** Ni ene ji nō ni miyaa nō misoleo ye he, ake nyesuōmo le aya nō afa ni eteke nō fe tsutsu le, ke nilee krōṅṅ ke sane-sēeko ni hi kewula shi; **10** ni nyekaa nyekwea ni nyena nibii ni he hiaa waa le, koni nyefee krōṅṅ, ni nyekātōtō mei anane, keyashi Kristo gbi le nō; **11** ni jale yibii ni atsoō Yesu Kristo nō awo le ayimo nye obōō, ni ake-wō Nyōṅmo hie nyam, ni akejie eyi hu.

12 Agbene, nyemimeī, miisumo ni nyele ake, ye anōkwale mli le, shihile ni miyōō mli le ehā sane kpakpa le miishwere mon, **13** ni no ehā Roma Manṅ-tse le Buloi* le fēe ke mei ni eshwe le fēe enā ele gboklei ni awo mi ye Kristo hewo le fanṅ. **14** Agbene, gboklei ni awo mi nēe ewaje nyemimeī ni yōō Nunṅso le aten mei babaoi, ni amekē ekāa babao fe tsutsu le miijaje Nyōṅmo wiemo le ni amesheee gbeyei.

15 Eji anōkwale ake, mōnōklōmo ke bēi hewo mei komei shieō Kristo le, shi mei komei hu ke jwenṅmo kpakpa shieō. **16** Mei ni ke jwenṅmo kpakpa shieō le jeō suōmo mli ameshieō Kristo le, ejaake amele ake ahala mi koni mafa sane kpakpa le he; **17** shi mei ni shieō ye mōnōklōmo ke bēi hewo le, mansōtsōō hewo amefeo nakai, shi jee ke tsui krōṅṅ, ejaake amemiitao ameteē naagba shi amewo mi ye migboklei le amlī. **18** Meni eje mli keba? Sane le keke ji ake, ye gbē fēe gbē nō le, osatofeemo naa jio, anōkwale naa jio, aajaje Kristo aatsōō, ni mināa miishēe babao ye ene hewo. Anōkwa, maya nō manā miishēe babao hu, **19** ejaake mile ake ketso fai ni nyekē hiedōō kpaā le nō, ke agbene hu, ye Yesu Kristo mumo le yelikebuamo naa le, ene baatsō miyiwalaheremo. **20** Ene ke gbē ni mikweō ke miishēe, ke hienōkamō ni miyōō le kpāa gbee, ake mihie akagbo ye gbē ko kwraa nō, shi mon, akeni miwieō ke nōmimaa babao hewo le, matsō migbōmōtso nō, ye wala mli jio, gbele mli jio, mawō Kristo nō gojoo amro nēe, tamō bō ni mifeo daa le.

21 Ejaake ye migbefan le, kē mihie kā le, Kristo ni, ni kē migbo le, seenamo ni. **22** Agbene, kē maya nō mahi shi ye heloo le mli hu le, ene ji minitsumo le yibiwoo; kēle mihāṅ ale nō ni mahala le. **23** Nibii enyo nēe ehō mi atrōma, ejaake miishwe jiemo le ke Kristo ni mikeaahi shi ni ekā shi fanṅ ake, nō ji nō ni hi fe fēe le. **24** Shi nye hewo le, heloo mli ni maya nō mahi shi ye le he miihia fe nō. **25** No hewo le, akeni miye nōmimaa ye ene mli hewo le, mile ake mahi shi, ni mi ke nye fēe baaya nō ahi shi ye nyehieyaa hewo, ke agbene hu, ye nyemiishēenamō ye hemōkeyeli le mli le hewo, **26** koni kē miba nyēṅṅo ekonṅ le, nyemlifilimo le ateke nō ye Kristo Yesu mli ye mihewo.

27 Nō kome keke ji ake, nyebaa nyēṅṅ* bō ni sa Kristo le he sane kpakpa le, koni kē miba ni mibana nye jio, mibe nyēṅṅo jio, manu nyehē sane, ni

1:5 *Aloo "ye nō ni nyefeo koni sane kpakpa le ashwere." 1:13 *Aloo "Pritōriom Buloi."

1:27 *Aloo "nyeyaa nō nyefea nyenii ake man-bii."

maná male hu ake nyedamo shi shinj ye mumo kome mli, ke susuma kome,* ni nyefee ekome kemiibo nyehé mōdenj waa kehā sane kpakpa le hemōkeyeli le, **28** ní nyehāaa nyehenyelci le awo nyehé gbeyei ye gbe ko kwraa nō. Ene nōnōj ji odase kehā amē ake abaakpātā amehie, shi nye le, eji odase kehā nye ake abaahere nyeyiwalā; ni ene je Nyōnmō denj. **29** Ejaake aņo hegbe le ahā nye ye Kristo hewō, jee koni nyenā hemōkeyeli ye emli kēke, shi moņ, koni nyena nō hu ye ehewō. **30** Ejaake nakai nōmo kome too le ní nyena ni miino, ní amrō nēe nyenuō ake miino lolo le, nō nōnōj mli nye hu nyehie nēe.

2 Bele kē Kristo mli hewalēwoō ko ye, kē suumo miishejemo ko ye, kē mumōn naanyobōō ko* ye, kē hēdōō ke musurtole ko ye le, **2** nyehāa mimiisheē le ayia obō, ake nyemiiwēn nō kome, nyehie suumo kome, nyefee ekome kewula shi,* ni nyehie susumo kome. **3** Nyekajea mansōtōō loo nyehé ní nyenāa tōō mli nyefea nō ko nō ko, shi moņ nyekē heshibaa* abua mei krokomei ake ameno kwōō fe nye, **4** be mli ni nyetaoō nibii ni hi hā mei krokomei, shi jee nibii ni hi hā nye pē le.

5 Nyeyaa nō nyehiea jwēnō nēe ní Kristo Yesu hu ná eko le, **6** mō ni hie Nyōnmō su moņ, shi ebaaa ejwēnō mli kōkōkōō ake ebaashō nō ko, nō ji ake, esa ake eke Nyōnmō aye egbō. **7** Dabi, moņ le, ejie nō fēe nō efō shi, ni eņō nōnōj su, ni ebatoō gbōmō.* **8** Nō ni fe nakai le, be ni eba ake gbōmō le,* eba ehe shi, ni ebo toi ketee gbele mli tōō, hēe, gbele ye piņmō tso^o nō. **9** Ene nōnōj hewō le, Nyōnōmō wō enō ni ehā le gbēhe ni nō kwō, ni eje mlihile mli ehā le gbēi ni ta gbēi krokomei fēe nō, **10** koni ye Yesu gbēi mli le, mei ni yōō nwe ke mei ni yōō shikpōn le nō ke mei ni yōō shikpōn le shishi le anaku-

tso fēe nakutso akula shi **11** ní lilei fēe lilei ajaje atsōō ake Yesu Kristo ji Nurtsō, kewo Nyōnmō, ni ji Tse le hie nyam.

12 No hewō le, mei ni misumōō, bō ni nyebōō toi daa nēe, jee be ni miyōō nyēnōō kēke, shi moņ, amrō nēe ní mibe nyēnōō nēe po le nyefēō fe nakai le, nyeyaa nō nyekē gbeyēishemō kē hekōpōmōō atsua nye diēntse nyeyiwalaheremō he nii. **13** Ejaake Nyōnmō ji mō ni kanyaa nye bō ni sa ehie, ni ehāa nyeshwēō, ni ehāa nyenāa hewale ní nyekēaafēe hu. **14** Nyeyaa nō nyefea nii fēe ni huhuuhwiemōi kē jwanejei akahi mli, **15** koni nyefee mei ni shwamō ko be amehē, ní nyefee krōnō, Nyōnmō bii ní kpa ko be amehē ye yino kōōōnōj ní be eņēle nō nēe tenj, mei atēn ní nyetsōy ye ake kanei ye je le mli le, **16** ní nyeyaa nō nyehie wala wiemo le mli kpēnōj. Kēke le manā nō ko nō madamo manā miisheē babaōō ye Kristo gbi le nō, akēni mile ake foi ni mida le efeko yaka, aloo nitsumōō ní mitsu denj le, efeko yaka le hewō. **17** Kēle, kē aafōse mi tamō dāa afōle aashwie afōle le ke sōōmō krōnkrōn* ní nyehemōkeyeli le ekpala nye keba he le nō po le, mimii shēō mihe, ni mīke nye fēe nāa miisheē naakpa. **18** Nakai nōnōj esa ake nye hu nyemii ashe nyehē, ní nyekē mi anā miisheē.

19 Agbene, mihie kā nō ye Nurtsō Yesu mli ake etsēn ni matsu Timoteo keba nyēnōō, koni kē ababō mi nyehē amanie le, nō awo mi hewale. **20** Ejaake mibe mō ko ni subanj tamō enō le, ní baaje tsui krōnōj mli etsu nyēsaji ahe nii. **21** Ejaake mei krokomei le fēe miitao amē diēntse amenii, shi jee Yesu Kristo nii. **22** Shi nyēle odase ní le diēntse eye ye ehe, ni ake, tamō bi ke etse le, eke mi sōmō ake nyōnōj koni sane kpakpa le ashwere. **23** No hewō le, le ji mō ni mihie kā nō ake, kē mina bō ni nibii ana baayakpa kehā mi nōnōj le, matsu le. **24** Anōkwa, miye nōmimāa ye Nurtsō le mli ake, mi diēntse hu etsēn ni maba.

1:27 *Aloo "ke jwēnōmō kome." 2:1 *Sht. n̄m., "mumo mli gbefanōnōmō ko." 2:2 *Aloo "nyefee ekome ye susuma mli." 2:3 *Aloo "heshibaa jwēnōmō." 2:7 *Sht. n̄m., "ebatoō tamō bō ni gbōmēi yōō le." 2:8 *Sht. n̄m., "be ni ana esu ake gbōmō le." *Kwemo Wiemoi Tiri Amligbalamo le.

2:17 *Aloo "sōōmō ní asōōmō ye mei krokomei ahilekehāmo hewō."

25 Shi amro n̄e, misusuo ake ehe miihia ni matsu Epafrodito, minyemi nuu ke minaanyo nitsulo ke minaanyo asraafonyo, ke nye hu nyebɔfo ke tsulo ni tsuo miihiamo nii ahe nii ehāa mi le, nyen̄ɔɔ, 26 ejaake eeshwe ni ena nye f̄e, ni akeni nyenu ake no mli le ehe miye hewo le, ehao. 27 Ehe ye leelen, ni ebeŋke gbele tā; shi Nyɔŋmɔ na le mɔɔɔ, anɔkwa, jee le p̄e, shi mi hu, koni mikaye awereho mishi awereho nɔ. 28 No hewo le, mike oyaiyeli kpele miitsu le, koni k̄e nyena le le, nyenā mišh̄e babaoo ekon̄, ni mi hu mikafee yeyeeye t̄ɔ. 29 No hewo le, nyeherea le atuu taake afo feemo ye Nun̄t̄ɔ le mli le ke miishe f̄e, ni nyeyaa nɔ nyebua gbɔm̄i ni tam̄o neke ake mei ni sa woo, 30 ejaake shwe sharao ni egbo ye Kristo nitsumo le* hewo, ni eke ewala wo oshara mli* koni ebaye nyenajian̄ kesɔm̄o mi ye sɔm̄o ni ehiīi nye sɔm̄o akeni nyeb̄e bie le hewo.

3 Naagbee le, minyemimēi, nyeyaa nɔ nyenāa miishēe waa ye Nun̄t̄ɔ le mli. Egbaaa minaa ake man̄ma nye neke nibii n̄e n̄on̄, ni ehāa nyefeo shweshweeshwe.

2 Nyekwea jogban̄ ye gbei le ahe; nyekwea jogban̄ ye mei ni ȳɔ awui le ahe; nyekwea jogban̄ ye mei ni folo heloo le ahe. 3 Ejaake wo mon̄ ji mei ni afole am̄e ketia leelen le, wo mei ni wɔt̄ɔɔ Nyɔŋmɔ mumo le nɔ wɔt̄ɔɔ sɔm̄o kɔŋŋ wɔhāa ni wɔshio wɔtsitsi ye Kristo Yesu mli, ni w̄ake w̄ohie ef̄ɔɔ heloo le nɔ le, 4 tsebele k̄e m̄o ko ye nɔ ko ye heloo gbefan̄ ni eke ehie baaf̄ɔ nɔ le, mi ni.

K̄e m̄o kroko susuo ake eye nɔ ko ni eke ehie f̄ɔ nɔ ye heloo gbefan̄ le, miye nɔ ni fe nɔ: 5 afo mi ketia ye gbi ni ji gbi kpaanyo le nɔ, Israelnyo ji mi, miye Benyaman̄ weku le mli, Hebrinyo ni Hebr̄ibii f̄ɔ le ji mi; ye mla gbefan̄ le, Farisifonyo le ji mi; 6 ye hied̄ɔ gbefan̄ le, miwa asafo le yi; ye jale ni damo mla nɔ gbefan̄ le, mitsɔɔ ake shwamo ko be mihe. 7 K̄e le, nibii ni ji seenamo kehā mi tsutsu ko le, mibu am̄e ake nibii ni

en̄m̄e mi* ye Kristo le hewo. 8 Asan̄, ye anɔkwale mli le, mibu nibii f̄e hu ake nibii ni en̄m̄e mi ye Kristo Yesu, mi-Nun̄t̄ɔ le, he nilee ni jara wa fe f̄e le hewo. Le ehewo le, mishere nibii f̄e mishwie, ni mibu am̄e ake jwei* babaoo, koni minine ashe Kristo nɔ 9 ni ana mi ake mi ke le ef̄e ekome, jee ye mi diɛtse mijale ni je Mla le n̄oyeli mli le hewo, shi mon̄ ye jale ni at̄ɔɔ hem̄okeyeli ye Kristo mli le nɔ anāa le hewo, jale ni je Nyɔŋmɔ ŋɔɔ ni damo hem̄okeyeli nɔ le. 10 Oti ni ma mihie ji ni male le ke eshitee le hewale le, ni manā enon̄ai le amli gbefan̄, ni man̄m̄e mihe mahā gbele ni tam̄o eno le, 11 ni makwe ake k̄e eehi le, minine aaanye ashe klen̄klen̄ shitee kemiiye gbohii aten* le nɔ lo.

12 Jee ake minine eshe nɔ momo aloo ahā miye emuu momo, shi mon̄ miipele mihie gbe bɔ ni afee ni minine anye ashe nɔ ni Kristo Yesu hala mi* ye no hewo le nɔ. 13 Nyemimēi, mibuu mihe ake minine eshe nɔ momo; shi miye n̄omimaa ye nɔ kome he: Nibii ni ȳɔ s̄e le, miijie mihie ye nɔ, ni nibii ni ȳɔ hiegbe le mon̄ mikpāa mimli ni m̄ashe he, 14 miipele mihie gbe keyashe oti le he koni minine ashe jurom̄ɔ ni ji ŋwei tsem̄o ni Nyɔŋmɔ t̄ɔɔ Kristo Yesu nɔ et̄ɔɔ w̄o le nɔ. 15 No hewo le, wo mei ni wɔdara ye mum̄ɔ le, nyehāa wɔjweŋa nakai n̄on̄, ni k̄e nyehie jweŋm̄o kroko ye gbe ko nɔ le, Nyɔŋmɔ baajie jweŋm̄o ni ja le kpo et̄ɔɔ nye. 16 Bɔ f̄e bɔ ni ji le, he ni w̄otee hie k̄she le, nyehāa w̄oyaa nɔ w̄onyiea jogban̄ ye neke gbe n̄e n̄on̄ nɔ.

17 Nyemimēi, nye f̄e nyekasea mi, ni nyeyaa nɔ nyekwea mei ni nyieɔ ye gbe ni ke nokwem̄ɔ ni w̄ofee w̄ohā nye le kpāa gbee le naa. 18 Ejaake mei pii ye—tsutsu ko le, mif̄ɔ am̄etā tsii, shi amro n̄e miitsi am̄etā hu ke yaaf̄o—ni miinyie ake Kristo le pin̄m̄o tso* le henyel̄ɔi. 19 Amenaagbee ji hiekatam̄o, ni am̄emusu ji am̄e-

2:30 *Aloo eenye ef̄e ake, "ye Nun̄t̄ɔ le nitsumo le." *Aloo "eke esusuma wo oshara mli."

3:7 *Aloo eenye ef̄e ake, "miye misusuo mli miŋm̄e am̄e." 3:8 *Aloo "tumo nɔ nii; b̄ɔɔ." 3:11 *Aloo "mra mli gbohiiashitee." 3:12 *Sht. ŋm., "nine she min̄o." 3:18 *Kwe-mo Wiemo Titrii Amliɔgbalamo le.

nyoŋmɔ, ni ye anɔkwale mli le, amehiegbejianii le ji amenunyam, ni ameke amejwenmɔ maa shikɔŋɔ no nibii ano. **20** Shi wɔ le, wɔji ŋwei marɔbii, ni wɔke miishɛe miime yiwalaherelɔ ko ni je jeme, ni ji Nunɔtso Yesu Kristo le, **21** mɔ ni baatsɔ ehewale kpele nɔ haa enyɛɔ ɛŋɔ nibii fɛe ewoɔ eshishi le no etsake wɔgbɔmɔtso nɔ egbede le koni etamo enunyam gbɔmɔtso le.

4 No hewɔ le, minyemimeɪ ni misumɔɔ nɔ mishwɛɔ hu, mimiishɛe ke mikekere, nyedamɔa shi shiŋŋ ye neke gbɛ no ye Nunɔtso le mli, nye meɪ ni misumɔɔ.

2 Miiwo Evodia hewale, ni miiwo Sintika hu hewale ake amejwenmɔ afee ekome ye Nunɔtso le mli. **3** Hɛɛ, bo hu miikpa bo fai, ake naanyo nitsulɔ kpakpa,* ake oya no oye obua yei nɛɛ nɔ ke mi ke Klemente, ke agbene hu, minanemeɪ nitsulɔ nɔ eshwɛ nɔ amegbɛii yɔɔ wala wolo le mli le fee ekome nɔ bo amɛhe mɔdɛŋ waa# kehã sane kpakpa le.

4 Nyemii ashea nyɛhe jogbanŋ ake Nunɔtso le mli be fɛɛ be. Miikɛɛ ekonŋ ake, Nyemii ashea nyɛhe jogbanŋ! **5** Nyehãa gbɔmɛɪ fɛɛ alea nyeniashishinumɔ* le. Nunɔtso le bɛŋke. **6** Nyekafea yeyeeye ye no ko no ko he, shi moŋ ye no fɛɛ no mli le, nyɛtsoɔ solemɔ, ke fai nɔ ake hiedɔɔ kpaa, ke shidaa no nyehãa Nyonmɔ alea nyenibimɔɪ le; **7** ni Nyonmɔ toinɔɔle ni fe niishishinumɔɪ fɛɛ le baatsɔ Kristo Yesu no abu nyetsuii ke nyejwenmɔɪ* ahe.

8 Naagbee le, nyemimeɪ, no fɛɛ no ni ji anɔkwale, no fɛɛ no ni sa woo, no fɛɛ no ni ja, no fɛɛ no ni he tse,* no fɛɛ no ni kanyaa suɔmɔ, no fɛɛ no ni awieɔ he ekpakpa, no fɛɛ no ni hi jogbanŋ, ke no fɛɛ no ni sa yiɔimɔ le, nyeyaa no nyesusua enɛemɛɪ ahe.# **9** Nibii nɔ nyekase nɔ nyekpele no, nɔ nyenu nɔ nyena ye mihe le, nomeɪ nyefea, ni toinɔɔle Nyonmɔ le ke nye baahi shi.

4:3 *Sht. ŋm., "naanyo kpakpa nɔ mikeyɔɔ kɔŋtso kome shishi." #Aloo "nɔ mia amehie waa." 4:5 *Sht. ŋm., "nyesaneherɛmɛmɔ; nyetswãafeemɔ." 4:7 *Aloo "nyesusumɔɪ." 4:8 *Aloo "nɔ yɔɔ kɔŋŋ." #Aloo "nyejwenɔ enɛemɛɪ ahe; nyejwenɔ enɛemɛɪ ano."

10 Minã miishɛɛ babaoɔ ye Nunɔtso le mli, ake agbene, nyetsɛɛ mihe nɔ nyesusuɔ le hie ekonŋ. Eye mli ake no mli le nyesusuɔ mihe moŋ, shi nyeyanaãa hegbɛ ketsɔɔ nakai. **11** Jeeɛ hiamɔ nɔ ehia mi hewɔ miwioɔ ene, ejaake mi le, mikase ake mahã nii ni miyɔɔ le afee no nɔ fa hã mi,* ekɔɔ he eko shihile mli nɔ miyɔɔ. **12** Mile ohia mli shihile, ke ninãmɔ babaoɔ hu mli shihile. Mikase no ko ni mei fioo pɛ le* nɔ hã mɔ mii shɛɔ nii nɔ eyɔɔ le ahe ye no fɛɛ no mli, ke agbene hu, ye shihile fɛɛ shihile mli, tɔɔ mli jio, hɔmɔ mli jio, ninãmɔ babaoɔ mli jio, ohia mli jio. **13** Ye no fɛɛ no mli le, mitsɔɔ mɔ ni wajeɔ mi le no minãa hewale.

14 Kɛle, nyefee jogbanŋ ake nyekɛ mi nã gbefanŋ ye mimanehulu le mli. **15** Anɔkwa, nye Filipibii le diertse hu nyele ake, be ni nyekase sane kpakpa le klenkɛŋ kwraa le sɛɛ, be ni mishi Makedonia le, asafo ko be ni ke mi nã gbefanŋ ye hãmɔ ke hemo gbefanŋ, ake ja nye keke; **16** ejaake be ni miyɔɔ Tesalonika le, nyetsu ni abahã mi mihiamɔ nii, jeeɛ shi kome keke, shi shii enyɔ. **17** Jeeɛ ake miitao nikenii, moŋ le miitao yibii nɔ baahã nyefotro le mli nii le afa fe tsutsu le. **18** Kɛle, miye no fɛɛ no ni he hiaa mi, ni eteke no po. Amrɔ nɛɛ minã no fɛɛ no nɔ mi-taɔɔ, ejaake minine eshe no ni nyekemaje Epafrodito kebahã mi le no, nii ni jeɔ ŋma kɔŋŋ, afɔle ni akpeleɔ no, nɔ sa Nyonmɔ hie jogbanŋ le. **19** Mi-Nyonmɔ le hu baatsɔ Kristo Yesu no ehã nye no ni he hiaa nye le fɛɛ ke-wula shi ye enunyam babaoɔ le naa. **20** Agbene, wɔ-Nyonmɔ ke wɔ-Tse le ji mɔ ni anɔ anunyam ahã keya naanɔɔ anaanɔ. Amen.

21 Nyenãa mɔ kɔŋkɔŋ fɛɛ mɔ kɔŋkɔŋ nɔ ke Kristo Yesu efee ekome le nyehãa mi. Nyemimeɪ ni ke mi yɔɔ le hu miɔŋa nye. **22** Meɪ kɔŋkɔŋɔ le fɛɛ, shi titri le, Kaisare shiãbii le miɔŋa nye.

23 Nunɔtso Yesu Kristo duromɔ le ke mumɔ ni nyejieɔ le kpo le ahi shi.

4:11 *Aloo "mahã mii mi ashe nii ni miyɔɔ le ahe." 4:12 *Aloo "mikase teemɔŋ sane."

KOLOSEBII LE

EMLI SAJI

<p>1 Ɔamɔ (1, 2)
Eda Nyɔŋmɔ shi ye Kolosebii le
ahemɔkeyeli le hewɔ (3-8)
Esole koni ahā amedara ye mumɔŋ (9-12)
Kristo gbefanɔŋ ni he hiaa waa (13-23)
Paulo tsu nii waa ehā asafo le (24-29)</p> <p>2 Kristo ji Nyɔŋmɔ teemɔŋ sane
krɔŋkrɔŋ le (1-5)
Nyekwea jogbanɔ ye mei ni lakaa mei le
ahe (6-15)
Nii le diɛntse ji Kristo (16-23)</p> | <p>3 Subanɔ momo le ke subanɔ hee le (1-17)
Nyegbea gbomɔtso le henii le (5)
Suɔmɔ, kpāa ni feɔ mei ekome ye
gbe ni eye emuu nɔ (14)
Ɔaawoo kehā Kristofoi
awekui (18-25)</p> <p>4 Ɔaawoo kehā nuɔntɔmei (1)
“Nyehiea solemɔ mli daa” (2-4)
Nyenyiea ye hieshikamɔ mli ye nyeke
mei ni yɔɔ sɛɛ le asharamɔ mli (5, 6)
Naagbee ɔnamɔi (7-18)</p> |
|---|---|

1 Paulo, Kristo Yesu bofo ye Nyɔŋmɔ suɔmɔ naa, ke wɔnyemi Timoteo, **2** keyahā mei krɔŋkrɔŋi ke nyemimeɔ anɔkwafoi ni ke Kristo efee ekome ye Kolose le:

Duromɔ ke toinɔle ni je Nyɔŋmɔ, wɔ-Tse le deŋ ahā nye.

3 Be fee be ni wɔɔɔle wɔhāa nye le, wɔdaa Nyɔŋmɔ, wɔ-Nuɔntɔ Yesu Kristo Tse le shi, **4** ejaake wɔnu hemɔkeyeli ni nyeyɔɔ ye Kristo Yesu mli, ke suɔmɔ ni nyeyɔɔ kehā mei krɔŋkrɔŋi le fee **5** ye hienɔkamɔ ni aɔto ahā nye ye ɔwei le hewɔ le he. Be ko ni eho le, nyenu hienɔkamɔ neɛ he ketsɔ sane kpakpa le he anɔkwale sane le **6** ni eba nyenɔ le nɔ. Bɔ ni sane kpakpa le miwo yibii ni eeshwere ye je le mli fee le, nakai nɔŋ efo ye nye hu nyeten, keje gbi nɔ ni nyenu, ni nyenā Nyɔŋmɔ duromɔ le he nilee krɔŋ ye anɔkwale mli le. **7** No ji nɔ ni nyekase keje Epafra, ni ji wɔnaanyo nyɔŋ ni wɔsumɔ le, ni eji Kristo le anɔkwa ɔɔɔ ye wɔnajan le naa le. **8** Ehā wɔle nyesuɔmɔ ye mumɔŋ gbe nɔ* le hu.

9 No hewɔ hu ni keje gbi nɔ ni wɔnu le, wɔfɔko solemɔ ke nye hāmo, ni wɔ-

biɔ koni ahā nyeyimɔ obobo ke esuɔmɔnaa nii le he nilee krɔŋ, ye hieshikamɔ ke mumɔŋ niashishinumɔ fee mli, **10** koni nyenyie bɔ ni sa Yehowa,* bɔ ni afee ni nyesa ehie kɛwula shi, be mli ni nyeyaa nɔ nyewoɔ yibii ye nitsumo kpakpa fee nitsumo kpakpa mli, ni Nyɔŋmɔ he nilee krɔŋ ni nyeyɔɔ le faa le; **11** ni ake hewale fee awaje nye ye enyemɔ ni yɔɔ nyam le naa koni nyenye nyeke tsuishitoo ke miishɛɛ afi shi kɛwula shi, **12** be mli ni nyedaa Tse le ni hā nyesa mei ni nāa mei krɔŋkrɔŋi le agboshinii le mli gbefanɔ ye la le mli le shi le.

13 Ejie wɔ keje duɔ hewale le mli ketee e-Bi ni esumɔ le le mantseyeli le mli, **14** mɔ nɔ ni atso ake kpɔmɔnɔ le jie wɔ, no ji ake, ake wɔhe eshai fa wɔ le. **15** Le ji Nyɔŋmɔ ni anaaa le le heno, kɔɔ ni fee atɛn kromɔbi le; **16** ejaake le enc atso abɔ nibii krokomei fee ni yɔɔ ɔwei ke nibii ni yɔɔ shikpɔŋ le nɔ le, nibii ni anaa ke nibii ni anaaa, mantse sei jio, nuɔntɔyelii jio, nɔyelii jio, hegbei jio. Le enc atso abɔ nibii krokomei fee, ni le abɔ ahā. **17** Agbene hu, eye dani nibii krokomei fee yɔɔ, ni le enc atso ahā nibii

1:8 *Sht. ɔm., “ye mumɔ mli.”

1:10 *Kwemɔ Wiemɔi Titrii Amligbalamɔ le.

krokomei fée ba shihile mli, **18** ni le ji gbómotso le, ni ji asafo le, yitso. Le ji shishijee le, kromóbi keje gbohii aten le, koni efee klenklen mo ye nibii fée mli; **19** ejaake esa Nyóhmo hie ake eeehá oboyimo fée ahi emli, **20** ní etsó eno ekpátá eke nibii krokomei fée ten, nibii ni yoo shikpón le no jio, nibii ni yoo ñwei le jio; etsó lá ní Kristo fose ye ñhwei tso* le no le no ehá toinjole née ba.

21 Anókwa, nye ni tsutsu ko le, nyetse nyehé ni nyeji henyeloi akeni nyejwenmóci ye nitsumóci faji ano hewo le, **22** amro née etsó nakai mo le heloo gbómotso le gbele le no ekpátá eke nye ten, bo ni afee ni eno nye ehá ake meí krónkróni ni kpa ko be amehe ni anyen ake sane ko afó ameno ye ehie— **23** shi ja nyetee no nyehi hemókeyeli le mli, ní atswa nye ama efaneshi le no, ní nyedamó shi shiññ, ní nyetsiini nyehé kejeese nakai sane kpa-kpa le he hienókamo le he, sane kpa-kpa ní nyenu ní ashie ye boó nii ní yoo ñwei shishi le fée aten le. Mi Paulo, mibatsó sane kpakpa née he soóko.

24 Amro née, mimii shéó mihe babao ye mimanehulú ni minaa ye nyehewo le amlí, ni miigbe Kristo le amanehulú ní eshwe ye miheloo le mli le naa miíhá egbómotso le, ni ji asafo le. **25** Mibatsó asafo née soóko ye shiákwemo nitsumó ní je Nyóhmo ñoo ní anóhá mi ye nyehewo le naa, ake mishie Nyóhmo wiemo le kewula shi, **26** teemón sane krónkrón ní anótee keje shihilei agbejianotoi ni ehó* le ke yinó ni eho le ano beebe le. Shi amro née, ajie kpo atsoó emei krónkróni le, **27** meí ni esa Nyóhmo hie ake ehá ameí teemón sane née he anunyam babao le ye jenmaji le aten le. Teemón sane née ji Kristo ní ke nye efee ekome le, enunyam le hienókamo le. **28** Le ji mo ni wójaje le watsó le, ni wókoó mo fée mo káko ni watsó mo fée mo nii ye hieshikamo fée mli, koni wónye wónó mo fée mo wóhá ake mo ni

eye emuu ye eke Kristo ekomefeemo le mli. **29** No hewo le, miitsu nii waa léeleñ, ni mike ehewale ní tsuo nii waa ye mimli le miimia mihie.

2 Ejaake miitao ní nyeyóse bo ni mi-peleó babaoó miháa nye, ke meí ní yoo Laodikea le, ke meí fée ní ame diéntse amenako mi* le hu. **2** Miifée ene koni no asheje ametsuii amii, ní amefee ekome jogbanñ ye suóm mli, ní amená nii fée ní anáa kejeó niia-shishinumó ní ama no mi kemo shi le mli le, bo ni afee ni amená Nyóhmo teemón sane krónkrón le, ni ji Kristo le, he nilee krónñ. **3** Anó hieshikamo ke nilee jwetrii le fée atee jogbanñ ye emli. **4** Miíwie ene koni mo ko ke saji ní háa mo yin tsóó akalaka nye. **5** Mibe nyenó ye gbómotso mli moñ, shi mike nye ye ye mumó mli, ní mináa miishee jogbanñ ké mina bo ní nyefeo nyeni ye gbejianotoo kpakpa naa, ke bo ní hemókeyeli ní nyeyó ye Kristo mli le yoo shiññ le.

6 No hewo le, bo ni nyekpele Kristo Yesu ní ji Nuntsó le no le, nakai ñónñ nyeyaa no nye ke le afea ekome kenyiea, **7** ní nyeshishifá amómó shi, ní atswa nye amamó eno ní nyemamó shi shiññ ye hemókeyeli le mli, tamó bo ñónñ ní atsoó nye le, ní nyeteke no ke shidaa.

8 Nyekwea jogbanñ ní mo ko ke jen hieshikamo ke yaka lakamo akanó nye nom,* ye gbómei akusum naa, ye je le shishijee nibii anaa, ní jee ye Kristo naa; **9** ejaake le emli Nyóhmo subanñ le oboyimo le fée hio ye gbómotso su mli. **10** No hewo le, nyetsó le mo ní eji nyelii ke hegbei fée yitso le no nyená oboyimó. **11** Wekukpaa ní ká nye ke le ten le hewo le, afolo nye ketia hu ke ketiafoo ko ní jee niiji akéfolo, no ji heloo le gbómotso le ní ajieó kejeó jeme le, no ji Kristo le ketiafoo le. **12** Ejaake afu nye ke le ye ebaptisimó le mli, ni wekukpaa ní ká nye ke le ten le hewo le, atee nye hu shi afata ehe, ye Nyóhmo, mo ní tee le shi keje

1:20 *Kwemo Wiemoi Titrii Amligbalamo le.

1:26 *Aloo "bei ni eho." Kwemo Wiemoi Titrii Amligbalamo le.

2:1 *Sht. ñm., "mei ní amenako mihie ye heloo le mli." 2:8 *Aloo "akanó nye ake emileloo."

gbohii aten le hewale nitsumo le mli hemokkeyeli ni nyeyoo le hewo.

13 Kefata he le, eye mli ake no mli le nyegboi ye nyetomoi le amlil, ke agbene hu, ye nyeheloo le ni afoko le ketia le mli mon, shi Nyochom ni nye ke le fee hie kam. Eje mlihile mli eke wotomoi le fee fa wo **14** ni egbe* wolo ni ake nine nma ni akpoi ni teo shi wo wo yo wolo mli le mli ni nmai le. Ekala wolo nee ekpete pinom tso* le, ni ekejie keje jeme. **15** Ni etso no no* ekpoko nyeli ke hegbei le ahe nii kwraa, ni eke ame etsoo fan le ake eye ameno kunim, ni enyie amehie ye kunimyeli akonshim mli.

16 No hewo le, nyekahaa mo ko kooa nye ye no ni nyeyoo loo no ni nyenuo loo gbi juru ko loo nyochu hee loo hejoomo gbi ko yeli he. **17** Nakai nibii le ji nibii ni baaba le ahoo* keke, shi nii* le dientsi ji Kristo le. **18** Nyekahaa mo ko ni naa amale heshibaa ke nyehiboofoi ajamo he miishee ni "koo eshidaamo ye"* nibii ni ena le ahe le, miishda jurumomo le ye nyeden. Ye anokwale mli le, eheloo jwenom le haa ewoo ehe no yakatswaa, **19** ni ehiee yitso le mli kpen, ehiee mo ni haa gbomoto muu le fee naa nii ni he hiaa le ni etsaratsaraa ehe jogban ketso etaloi ke taloi-amli-loi ano, ni ehaa edaa hu ke dale ni je Nyochom hoo le mli kpen.

20 Ke nye ke Kristo fee gboi ye je le mli shishijee nibii le agbefan le, meni hewo nyehio shi ookee nyefata je le he lolo, ni nyeyoo akpoi nee hu ano, ake: **21** "Nyekamo mli, ni nyekasaa nyenaa, ni asan nyekataa he" le? **22** Ejaake nibii nee fee hie kpataa ye amehie nitsumo mli, ni amaji akpoi ni awo ye gbomei akitai ke ametsoomoi ana. **23** Eye mli ake mo dientsi suomo naa jamo ke amale heshibaa, ni ji gbomoto le yiwaa le, haa nakai ni-

bii le fee tamoo no ni amaji hieshikamo nibii ye kponogbe mon, shi ye nibii ni heloo le shwo ni awoo ashoo le agbefan le, amehie be seenamo ko kwraa.

3 Shi ke atee nye ke Kristo le fee shi le, nyeyaa no nyetao nibii ni yo hwei, he ni Kristo le ta Nyochom ni nejuru no ye le. **2** Nyeyaa no nyehaa nyejwenom ahia nibii ni yo hwei le ano, jeee nibii ni yo shikoo le no le ano. **3** Ejaake nyegboi, ni an nyewala atee kefata Kristo le ni ke Nyochom efee ekome le he. **4** Ke ajie Kristo le, ni ji wawala le, kpo le, keke le abajie nye hu kpo afata ehe ye anunyam mli.

5 No hewo le, nyegbea nyegbomoto le henii ni yo shikoo le no le, ye bolenam jamba sha,* muji nii, bolenam he akoo ni atiuo see ni ayee he no, no fo ni ashwo, ke amimyele ni ji amagamo le, gbefan. **6** Nibii nee ahewo le, Nyochom mlifu le miiba. **7** Nakai ji bo ni nye hu kule nyebaa nyeken* ye nyetsutsu shihile le mli.* **8** Shi amoo nee, esa ake nyenje nibii nee fee ye nye nyeshere nyeshwie: mlifu, mlila, efonfeemo, wiemo fon, ni nyenje yakayaka wiemo keje nyedaan. **9** Nyekamalemalea nyehie. Nyejiea suban* momo le ke enifeemo le ye nyehie, **10** ni nyewo suban* hee le ni atsoo nilee kroon no ahaa efoo ehee daa ye mo ni bo le le heno le naa le, **11** he ni Helanyo loo Yudafonyo be don, ketiafoo loo foo be don, manseenyo, Skitenyo,* nyon, loo odehe ko hu be don le; shi Kristo ji nibii fee ni eye fee mli.

12 No hewo le, ake mei ni Nyochom ehala ame, ni yo kroonkroon, ni asumoo nye le, nyewoa musuntsole kpele, mlihile, heshibaa,* mlijole, ke tsuishitoo. **13** Ke mo ko ye sane ko eshi mo kroko po le, nyeyaa no nyenaa tsui nyehahaa nyehie ni nyekafaaa nyehie tswaa. Bo ni Yehowa* kefa nye tswaa

2:14 *Aloo "etsumo." 2:14; 3:13 #Kwemo Wiemo Titrii Amligbalamo le. 2:15 *Aloo eenye efee ake, "eno." 2:17 *Aloo "ahe mfoniri." #Sht. nm., "gbomoto." 2:18 *Atse yisee keje wonjaloi ateeomji kusum nifeemo (ni akekele mo ko no awoo no ko mli le) amlil.

3:5 *Hela mli le, *por-nei'a*. Kwemo Wiemo Titrii Amligbalamo le. 3:7 *Aloo "kule nyenyieo." #Aloo "be ni nyehio shi ye nakai gbe no le." 3:9, 10 *Sht. nm., "gbomoto." 3:11 *Skitenyo" tsoo mo ko ni hinjei gbeleko. 3:12 *Aloo "heshibaa jwenom."

le, esa ake nye hu nyefee nakai ɔɔɔɔ.
14 Shi enɛɛmei fɛɛ sɛɛ le, nyewoa suɔmɔ tamɔ atade, ejaake eji kpāa ni feɔ mei ekome ye gbɛ ni eye emuu nɔ.

15 Agbenɛ hu, nyehāa Kristo le toinjɔle le ayea no ye nyetsuii amlɪ,* ejaake atse nye ye gbɔmɔtso kome mli keba nakai toinjɔle le he. Ni nyefea nyehɛ mei ni le shidaa. **16** Nyehāa Kristo le wiemo le ahia nyemli babao ye hieshikamɔ fɛɛ mli. Nyeyaa nɔ nyetsɔɔtsɔa nyehɛ nii nɪ nyewowoo nyehɛ hewalɛ* ke lalai, Nyɔɔɔmɔ yijiemɔ lalai, mumɔɔ lalai nɪ ake hiesɔɔ lāa,* nɪ nyelāa nyehāa Yehowa^Δ ye nyetsuii amlɪ. **17** Nɔ fɛɛ nɔ ni nyefɛɔ ye wiemo loo nifeemɔ gbefan le, nyefea fɛɛ ye Nuntsɔa Yesu gbɛi mli, ni nyetsɔa enɔ nyedaa Nyɔɔɔmɔ, ni ji Tse le shi.

18 Nye nɛɛmei le, nyɛɔɔa nyehɛ nyewoa nyewumɛi ashishi, ejaake no sa ye Nuntsɔ le mli. **19** Nye wumɛi le, nyeyaa nɔ nyesumɔa nyɛnɛɛmei, ni nyemli akafua amɛ ke joomɔ.* **20** Nye bii le, nyɛboɔ nyefɔlɔi atoi ye nɔ fɛɛ nɔ mli, ejaake enɛ sa Nuntsɔ le hie jogbanɔ. **21** Nye tsemɛi le, nyekawoa nyebii amli la,* koni ametsui akakumɔ.* **22** Nye nyɔɔi le, nyɛboɔ nyɛnuntsɔmɛi ni ji gbɔmɛi* le atoi ye nɔ fɛɛ nɔ mli, jeeɛ be ni amɛmiina nye pɛ koni nyekesa gbɔmɛi ahie kɛkɛ,* shi mon ke tsui kɔɔɔɔ, ke Yehowa^Δ gbeyeishe-mɔ. **23** Nɔ fɛɛ nɔ ni nyefɛɔ le, nyekɛ nyɛsusuma muu fɛɛ* atsua tamɔ Yehowa^Δ nyetsuɔ nyehāa, shi jeeɛ gbɔmɛi, **24** ejaake nyɛle ake Yehowa^Δ dɛɔ nyebaan^Δ gboshinii le ye ake jurɔmɔɔɔ. Nyɛsɔmɔa Nuntsɔ le, ni ji Kristo le ake nyɔɔi. **25** Ekā shi fanɔ ake mɔ ni feɔ efɔɔ le, abaato le najian ye efɔɔ nɪ efee le he, ni hieiankwemɔ ko be mli.

3:15 *Aloo "akudɔa nyetsuii." **3:16** *Aloo "nyewiewieɛ nyetsɔa nyehɛ." *Aloo "alāa ye gbɛ ni yɔɔ nyam nɔ." **3:16, 22-24** *Kwɛmɔ Wiemɔi Titrii Amliɔbalamɔ le. **3:19** *Aloo "nyeyi akawaa ye amɛnɔ." **3:21** *Aloo "Nyekawoa nyebii amlɪ fu; nyekawoa nyebii atsui la." *Aloo "amenijian akajɛ wui." **3:22** *Sht. nɔm., "nyeheloo gbefan nuntsɔmɛi." *Sht. nɔm., "jeeɛ ke hieianhɛieian sɔɔmɔ ake gbɔmɛi ahiesalɔi." **3:23** *Kwɛmɔ Wiemɔi Titrii Amliɔbalamɔ le, "Susuma."

4 Nye nuntsɔmɛi le, nyekɛ nyenyɔɔi le ayea ye gbɛ ni ja ni sa nɔ, ejaake nyɛle ake nye hu nyeyɛ Nuntsɔ ye nyɛi.

2 Nyehiea solemɔ mli daa, ni nyekāa he nyeshia kpe ye mli ke shidaa. **3** Ye nakai be le mli ɔɔɔɔ le, nyɛsɔleɔ nyehāa wɔ hu, koni Nyɔɔɔmɔ agbele shinaa ko ahā wiemo le, nɪ wɔnye wɔjaje Kristo le he teemɔɔ sane kɔɔɔ-kɔɔɔ le, nɔ hewɔ hu ni awo mi gboklei nɛɛ, **4** nɪ majaje le fanɔ bɔ ni sa ake mafeɛ.

5 Nyeyaa nɔ nyenyiea ye hieshikamɔ mli ye nyekɛ mei ni yɔɔ sɛɛ le* ashāramɔ mli, nɪ nyekɛ nyɛbe atsu nii jogbanɔ.* **6** Nyehāa nyewiemɔ he abaa nyam daa, kɛ wɔkɛɛ le, nɔo ahi mli, koni nyɛle bɔ ni sa ake nyehāa mɔ fɛɛ mɔ hetoo.

7 Tihiko, minyemi nuu ni misumɔɔ ke sɔɔɔɔ anɔkwafo, ke minaanɔ nyɔɔ ye Nuntsɔ le mli le baagba nye mihe saji le fɛɛ. **8** Miitsu le nyɛɔɔ koni nyɛle bɔ ni wɔkɔɔ, nɪ esheje nyetsuii amii. **9** Onesimo, minyemi nuu anɔkwafo ni misumɔɔ le nɪ je nyeten le baafata ehe keba; amebaagba nye nibii fɛɛ ni yaa nɔ ye bie le.

10 Aristarko, minaanɔ gboklefonyo le, miina nye, ni Marko, Barnaba wekunyɛ le* (mɔ ni nyenine she gbɛtsɔɔmɔ anɔ ake kɛ eba nyɛɔɔ le, nyehereɔ le atuu le), **11** ke Yesu nɪ atseɔ le Yusto le, mei ni je mei ni afɔlɔ amɛ ketia le atɛɔ le, hu miina nye. Menɛɛmei pɛ ji minanɛmɛi nitsulɔi ye Nyɔɔɔmɔ Martseyeli le gbefan, ni amebatsɔmɔ mei ni shejeɔ mimii babao.* **12** Epafra nɪ je nyeten nɪ ji Kristo Yesu nyɔɔ le miina nye. Eke hiedɔɔ soleɔ ehāa nye be fɛɛ be, koni ye naagbee le, nyedamɔ shi shiɔɔ ake mei ni edara* nɪ nyenā nɔmimaa kwraa ye Nyɔɔɔmɔ sɔmɔnnaa nii le fɛɛ he. **13** Ejaake miye ehe odase ake ebɔɔ mɔdɛɔ naakpa ye nye ke mei ni yɔɔ Laodikea ke mei ni yɔɔ Hierapoli le ahe.

4:5 *Aloo "mei ni be Kristofoi asafɔ le mli le." *Sht. nɔm., "nyehéa be ni ato le." **4:10** *Barnaba tsekweɛ binuu loo nyekweɛ binuu. **4:11** *Aloo "mei ni yɛɔ amebuaa mi nɪ amewajɛɔ mi." **4:12** *Aloo "mei ni eye emuu."

14 Luka, helatsalɔ ni asumɔɔ le le miina nye, ni Dema hu miina nye. 15 Nyenaa nyemimeɪ ni yɔɔ Laodikea le ke nyemiyoo Nimfa ke asafo ni yɔɔ eshɔa le nyehaa mi. 16 Ni kɛ akane wolo nɛɛ ye nyeten atɔ le, nyetoo gbɛ-jiano koni akane ye Laodikeabii le asafo le mli hu, ni nye hu nyekane nɔ ni je

Laodikea le. 17 Agbenɛ hu, nyekɛa Arkipo ake: "Ohie ahi sɔɔmɔ ni okpɛ-le nɔ ye Nunɔtsɔ le mli le nɔ, bɔ ni afee ni otsu he nii kemɔ shi."

18 Mi Paulo, mi diɛntɛɛ mininenaa ŋamɔ nɛ. Nyehaa migboklei le ahia nyɛjwɛŋmɔ mli daa. Duromɔ le ke nye ahi shi.

KLEŊKLEŊ WOLO NI EKEMAJE

TESALONIKABII LE

EMLI SAJI

- 1 Ŋamɔ (1)
Eda Nyɔŋmɔ shi ye Tesalonikabii le ahemɔkeyeli le hewɔ (2-10)
- 2 Paulo sɔɔmɔ ye Tesalonika (1-12)
Tesalonikabii le kpele Nyɔŋmɔ wiemo le nɔ (13-16)
Paulo shwe ni ena Tesalonikabii le (17-20)
- 3 Paulo ke yeyeeefeemɔ me ye Atene (1-5)
Timoteo babo amanie ni shejeɔ mɔ mii (6-10)
Esole ehɔ Tesalonikabii le (11-13)

- 4 Bolenamɔ jenba sha he kokɔkɔɔ (1-8)
Nyesumɔsumɔɔa nyehɛ kemɔa shi (9-12)
'Nyeyea nye diɛntɛɛ nyeshɔa sane' (11)
Mei ni egboi ye Kristo mli le kleŋkleŋ baate shi (13-18)
- 5 Yehowa gbi le baa le (1-5)
"Toinɔple ke shweshweeshwe!" (3)
Esa ake wɔya nɔ wɔshi kpe ni wɔhie ahi wɔhe nɔ (6-11)
Wiemɔketsɔɔmɔɔi (12-24)
Naagbee ŋamɔ (25-28)

1 Paulo, Silvano,* ke Timoteo keya-hɔ Tesalonikabii asafo ni ke Nyɔŋmɔ, ni ji Tse le, ke Nunɔtsɔ Yesu Kristo efee ekome le:

Duromɔ ke toinɔple ahɔ nye.

2 Be fɛɛ be ni wɔtsɔɔ nye fɛɛ nyetɔ ye wɔɔɔlemɔi amlɪ le, wɔɔɔa Nyɔŋmɔ shi, 3 ejaake wɔyaa nɔ wɔkaiɔ nyehemɔkeyeli nitsumɔ, nyesumɔ mli ni nyɛjeɔ nyetsuɔ nii waa, ke nyeshifimɔ ye hiɛnɔkamɔ ni nyɛyɔɔ ye wɔ-Nunɔtsɔ Yesu Kristo mli le hewɔ le, ye wɔ-Nyɔŋmɔ ke wɔ-Tse le hie. 4 Ejaake, nyemimeɪ ni Nyɔŋmɔ sumɔ, wɔle halamɔ ni ehala nye le, 5 ejaake sane kpakpa ni wɔshieɔ le baaa nyɛŋɔɔ ye wiemo mli keke, shi moŋ ye hewale ke

mumɔ kɔŋkɔŋ, ke nɔmimaa ni mli wa mli, tamɔ bɔ ni nyɛle nɔ gbɔmeɪ ni wɔtsɔmɔ ye nyeten ye nyehewɔ le. 6 Ni nyɛtsɔmɔ meɪ ni kaseɔ wɔ ke Nunɔtsɔ le, ejaake nyɛkpele wiemo le nɔ ye amanɛhulu babao mli ke miishɛɛ ni jeɔ mumɔ kɔŋkɔŋ le deŋ, 7 ni nɔ hewɔ le, nyɛtsɔmɔ nɔkwemɔnɔ kehɔ hɛyɛlɔi fɛɛ ni yɔɔ Makedonia ke Akaia le.

8 Anɔkwa sane ji ake, jeeɛ ake Yehowa* wiemo le je nyɛŋɔɔ ejije ye Makedonia ke Akaia keke, shi moŋ hemɔkeyeli ni nyɛyɔɔ ye Nyɔŋmɔ mli le egbe eshwɔ he fɛɛ he, ni nɔ hewɔ le, ehe ehiaaa ni wɔwie nɔ ko tete. 9 Ejaake amɛ diɛntɛɛ amɛyaa nɔ amɛgbaa be ni wɔke nye kpe kleŋkleŋ le he sane, ke bɔ

1:1 *Atseɔ le Sila hu.

1:8 *Kwemɔ Wiemoɔ Titrii Amligbalamɔ le.

ni nyekpale keje nyemagai le ahe keba Nyɔŋɔm ɔkɔ koni nyebasɔm anɔkwa Nyɔŋɔm nɔ hie kã le ake nyɔji, **10** ni nyeme e-Bi le keje nwei, mɔ ni etee le shi keje gbohii aten nɔ jies wɔ keje mli-fu nɔ baa le mli, ni atse le Yesu le.

2 Nyemimeɪ, nye diɛntse nyele læ-ɫeɲ ake saram nɔ wɔbasara nye le efee yaka. **2** Ejaake eye mli ake kɫeɲ-ɫeɲ le wɔna nɔ, ni afee wɔ niseniiɔnii ye Filipi, tamɔ bɔ ni nyele le moɲ, shi wɔ-Nyɔŋɔm le hã wɔnã ekãa koni wɔke-jaje Nyɔŋɔm sane kpakpa le wɔtsɔɔ nye ye shiteekewoo babao mli.* **3** Ejaake wɔwiemkɔetsɔɔm le, jee tɔmɔ, loo muji nɔ mli eje, ni asan lakam be mli, **4** shi tamɔ bɔ ni Nyɔŋɔm ebu wɔ ake wɔsa ake atu sane kpakpa le awo wɔdeɲ le, nakai wɔwieɔ, jee koni wɔkesa gbɔmeɪ ahie, shi moɲ koni wɔkesa Nyɔŋɔm, mɔ ni peɔ wɔtsui amlɔ le hie.

5 Anɔkwa, nyele ake wɔwieko yiten-muluwo wiemo ko peɲ, ni asan wɔkwako wɔfeko nɔ ko ke yintoo ake wɔye amim dã; Nyɔŋɔm ji odasefonyol **6** Asan wɔtaoo gbɔmeɪ ahienyam ye nyenɔɔ loo mei krokomeɪ anɔɔ, tsebele ake Kristo bɔfoi le, kule wɔbaanye wɔtsɔ jatsu ni jara wa wɔhã nye. **7** Moɲ le, wɔmli jɔ ye nyeten, tamɔ bɔ ni yoo ni miihã fufɔ ke suɔmɔ kwɔ le diɛntse ebii le.* **8** No hewɔ le, akeni wɔɔɔ nyehɔ hewɔ le, wɔtswa wɔfai shi* ake jee Nyɔŋɔm sane kpakpa le pe wɔke-baahã nye, shi moɲ wɔ diɛntse wɔhe* hu, ejaake wɔbasumɔ nye naakpa.

9 Nyemimeɪ, ekã shi fanɲ ake nye-kaik nitsumɔ nɔ wɔtsu waa ke deɲme nɔ wɔgbo le. Be mli ni wɔshie Nyɔŋɔm sane kpakpa le wɔtsɔɔ nye le, wɔtsu nii nyɔɔ ke shwane koni wɔke jatsu ni jara wa ko akafɔ nyeten mɔ ko nɔ. **10** Nyeji odasefoi, ni nakai toɲɔn ji Nyɔŋɔm hu, ake wɔba wɔɲen ye nye nɔ nyeji hɛyelilɔi le aten ake anɔkwafoi, jalɔi, ke mei ni shwamɔ ko be amehɔ. **11** Nyele jogbanɲ ake woteɔ nɔ wɔwie wɔtsɔɔ nyeten mɔ fɛɛ mɔ, ni wɔsheje nyeten

mɔ fɛɛ mɔ mli, ni wɔye nyeten mɔ fɛɛ mɔ odase, tamɔ bɔ ni tse feɔ ebii le, **12** koni nyeya nɔ nyenyɛ bɔ ni sa Nyɔŋɔm, mɔ ni tseɔ nye kebaa e-Mantseyeli ke enunyam le mli le.

13 Anɔkwa, no hewɔ ni wɔ hu wɔdaa Nyɔŋɔm shi ni wɔfɔɔ le, ejaake be ni nyenine she Nyɔŋɔm wiemo nɔ nyenu ye wɔnaa le nɔ le, nyekpele nɔ, jee ake gbɔmeɪ awiemo, shi moɲ ake Nyɔŋɔm wiemo, tamɔ bɔ ni eji hu læɫeɲ le, nɔ ni miitsu nii hu ye nye nɔ nyeji hɛyelilɔi le amlɔ le. **14** Ejaake, nyemimeɪ, nyetsɔmɔ mei ni kaseɔ Nyɔŋɔm asafɔi nɔ ke Kristo Yesu efee ekome nɔ yɔɔ Yudea le, ejaake amanehului nɔ nyena ye nye diɛntse nyemanɲii le aden le, no toɲɔn amɔ hu amɔnaa ye Yudafoi le aden, **15** mei ni gbe Nuntsɔ Yesu po ke gbalɔi le, nɔ amɔnaa wɔ yi le. Kefata he le, amɔnaa Nyɔŋɔm hie, moɲ le, amɔnaa ameshiɔ nibii nɔ he yɔɔ se-namɔ kehã gbɔmeɪ fɛɛ le, **16** ejaake amebɔɔ mɔdeɲ ake amebaatsɔ wɔ gbe koni wɔkawie wɔtsɔɔ jenmajianɲii le, nɔ ahɔ ameyiwalã. Ye neke gbe nɔ le, amɔnaa amehɔ eshai le obɔ daa. Shi emlifu le eba amɔnaa agbene.

17 Shi nyemimeɪ, be ni atse wɔ keje nyehɔ* (ye heloo mli, shi jee ye wɔtsui amlɔ) be kukuoo ko keke le, wɔbɔ mɔdeɲ fɛɛ nɔ wɔnye koni wɔna nye ye heloo mli* ejaake wɔmiishwe waa nɔ wɔna nye. **18** Ene hewɔ le, wɔtao ake wɔba nyenɔɔ, hɛɛ, mi Paulo le, jee shi kome keke mibɔ mɔdeɲ ake mafɛɛ nakai, shi shii enyɔ; kɛle Satan folɔ wɔnaji aten. **19** Ejaake meni ji wɔhiɔnkamɔ, loo wɔmiishɛɛ, loo wɔmliɔm akekere ye wɔ-Nuntsɔ Yesu hie, ye be ni eba le mli? Ani ye anɔkwale mli le jee nye ni? **20** Ekã shi fanɲ ake, nyeji wɔnunyam ke wɔmiishɛɛ.

3 No hewɔ le, be ni wɔnyɛɛ naa wɔdamɔ toɲɔn le, wɔtsu ake ehi jogbanɲ ake wɔ pe wɔya nɔ wɔhi Atene; **2** ni wɔtsu Timoteo, ni ji wɔnyemi nuu ke Nyɔŋɔm sɔɔɔ* ye Kristo le he sane kpakpa le mli le, koni ebawo nye hewale* ni

2:2 *Aloo eeneye efee ake, "ye pelemɔ babao mli." 2:7 *Aloo "dɔɔ le diɛntse ebii ahe le." 2:8 *Sht. ɲm., "esa wɔhie jogbanɲ." *Aloo "wɔsusumai."

2:17 *Aloo "be ni ahã nyegboi nyeshi wɔ." *Sht. ɲm., "koni wɔna nyehie." 3:2 *Aloo eeneye efee ake, "ke Nyɔŋɔm naanyo nitsulɔ." *Aloo "ebawaje nye."

esheje nyemii ye nyehemokweyeli le hewo, **3** koni amanehului nee akahoso mo ko mo ko.* Ejaake nye diertse nyele ake wonyen wojo noknai nee anaafol.* **4** Ejaake be ni waka nye yoo le, waka nye woto ake wobaana amanehulu, ni tam bo ni nyele le, eba mli nakai. **5** No hewo ni be ni minyee naa madamo donje le, mitsu koni mikele nyenokwayeli le he sane, ake aleeno Kalo le ebaka nye ye gbe ko no, ni nitsumo ni wotsu waa le efee yaka lo.

6 Shi amro nee Timoteo eje nyenjo eba wotoko, ni ebagba wo nyenokwayeli le ke nyasumo le he sane kpakpa, ake nyeyaa no nyekaiwo ke miishae be fee be, ni ake, nyemiishwe ni nyena wo, tam bo ni wo hu woshweo ni wona nye le. **7** Nyemime, no hewo ni ye wohenjaram* ke wamanehulu le fee mli le, nye ke agbene hu anokwayeli ni nyenje le kpo le esheje wamii le. **8** Ejaake ke nyemiidamo shi shenje ye Nuntso le mli le, wona hewale hee.* **9** Ejaake mee shidaa po wonye wotoko Nyonjo ye nyehewo koni wotoko miishae kpele ni wona ye nyehewo ye wo-Nyonjo le hie le najian? **10** Nyenjo ke shwane fee le, waka hiedoko kpaafai waa bo ni wonye koni wona nye ye heloo mli* ni wotoko ni eshwe nye ye nyehemokweyeli le gbefan le waha nye.

11 Agbene, wo-Nyonjo ke wo-Tse le diertse ke wo-Nuntso Yesu agbele gbe ko ahā wo koni woba nyenjo. **12** Kefata he le, Nuntso le ahā sumo ni nyekesumoksumo nyehe ke mei fee le afa fe tsutsu le, hee, eteke no, tam bo ni wo hu wosumo nye babao le, **13** koni ehā nyetsui ahe awa, ni shwamo ko akahi he ye kyonkoyfeemo mli ye wo-Nyonjo ke wo-Tse le hie ye be ni wo-Nuntso Yesu eba ni emei kyonkoyfeemo le fee fata ehe le mli.

4 Naagbee le, nyemime, bo ni nyeni-ne she gbetsokumo ni tsoo bo ni esa ake nyenyie koni nyesa Nyenjo hie le no keje wotoko le, tam bo ni ye anokwa-

le mli le nyenyie le, wamiibi nye, ni wamiikpa nye fai ye Nuntso Yesu mli ake, nyeyaa no nyefea nakai ni eteke no fe tsutsu le. **2** Ejaake nyele gbetsokumo ni wotsu Nuntso Yesu no wotoko nye le.

3 Ejaake ene ji Nyenjo sumonaa nii, ake esa ake nyefee kyonkoyfeemo ni nyetsi nyehe keje bolenam jeba sha* he. **4** Esa ake nyeten mo fee mo ale bo ni ebaakudo le diertse egbotso* ye kyonkoyfeemo ke woo mli, **5** jee ye bolenam he akoko ni ake hiejoomo tiwo see ni ayee he no le mli, tam bo ni jenhaji ni leee Nyenjo le fee le. **6** Esaaa ake mo ko mo ko tekeo husui ni sa ni eyee enyemi amim ye sane nee mli, ejaake Yehowa* ke nibii nee fee ahe toigbalamo haa, tam bo ni wotsu hie wotoko nye momo, ni wotoko nye koko waa hu ye he le. **7** Ejaake jee muji nii hewo Nyenjo tse wo, shi mo kyonkoyfeemo hewo. **8** No hewo le, agbene, mo ni kwaa ene le, jee gbomoko ekwaa, shi mo Nyenjo, mo ni wotoko emumo kyonkoyfeemo le ehā nye le.

9 Shi ye nyemime asumo gbefan le, ehiaa ni wotoko nye he sane, ejaake nye diertse le, Nyenjo tsoo nye ake nyekesumoksumo nyehe. **10** Anokwa, nyemiifee nakai ye nyemime le fee gbefan ye Makedonia fee. Shi nyemime, wamiwo nye hewale ni nyeya no nyefee nakai ni eteke no fe tsutsu le. **11** Nyekesumoksumo ake nyebaahi shi dioo, ni nyeye nye diertse nyeshia sane, ni nyekesumoksumo atsu nii, tam bo ni wotoko gbetsokumo ehā nye le, **12** koni nyenyie fefeo ye mei ni yoo see le* ahie, ni no ko no ko akahia nye.

13 Kefata he le, nyemime, wamiisumo ni nyele mei ni miwo ye gbele mli le ahe sane, koni nyekaye awereho tam bo ni mei ni eshwe ni be hienokamo ko kwara le fee le. **14** Ejaake ke woye hemokweyeli ake Yesu gbo ni ete shi ekonje le, bele nakai wotoko Nyenjo baano mei ni etsu Yesu no amewo ye gbele mli le hu afata Yesu he keba.

4:2 *Aloo "famoi." 4:3 *Hela mli le, *por-nei'a*. Kwemo Wiemo Titrii Amligbalamo le. 4:4 *Sht. nm., "egbe; ekukwei." 4:6 *Kwemo Wiemo Titrii Amligbalamo le. 4:12 *Aloo "mei ni be Kristofol asafu le mli le."

3:3 *Sht. nm., "akahā mo ko mo ko didā." *Aloo "no ni ato afō shi ahā wo ji no." 3:7 *Sht. nm., "wohiam." 3:8 *Sht. nm., "wohi wala mli." 3:10 *Sht. nm., "nyehie."

15 Ejaake ene ji no ni wɔkɔɔ nye ye Yehowa* wiemo naa, ake wɔ mei ni wɔbaahi wala mli be ni Nuntsɔ le eba le, wɔtsɔŋ mei ni ewɔ ye gbele mli le ahie kɔkɔkɔ; 16 ejaake Nuntsɔ le dientse baakpeleke shi keje nwei, ni ebaatse ke famɔ, ke nweibɔfonukpa gbee ke Nyɔŋmɔ teteremanterɛ, ni mei nɔ ke Kristo efee ekome nɔ egboi le klenklen baate shi. 17 No sɛɛ le, abaashá wɔ mei ni wɔbaahi wala mli le ye atatuí amlí keyafata amehé koni wɔke Nuntsɔ le ayakpe ye kɔkɔkɔ le mli; ni wɔke Nuntsɔ le baahi shi daa. 18 Bele, nyeyaa no nyeké wiemoi nɛɛ asheshejeja nyemii.

5 Agbene, nyemimeí, ye bei le ke gbii ni ato le agbefan le, ehiaaa ni anma nye he no ko. 2 Ejaake nye dientse nyele jogbanŋ ake Yehowa* gbi le miiba tamo bo pe ní julɔ baa nyɔŋ le. 3 Be mli ni amebaake ake, “Toinjɔle ke shweshweeshwe!” le, no mli noŋŋ ni hiekatamo baabati amehé shi trukaa, tamo bo ni kɔmɔmɔ taa yoo ni hie musu he le, ni amejen mli kɔkɔkɔ. 4 Shi nyemimeí, nye le, nyebe dun mli, ní gbi le baabati nye shi tamo bo ni jetsere mbatɔ julɔi ashí le, 5 ejaake nye fɛɛ le, la bii ke shwane bii ji nye. Wɔjeɛ nyɔŋ loo dun bii.

6 No hewɔ le, agbene, nyekaháa wɔwɔ tamo mei ni eshwe le feɔ le, shi moŋ nyeháa woyaa no woshia kpe ní wɔhie ahia wɔhe no.* 7 Ejaake mei ni wɔɔ le, nyɔŋ amewɔɔ, ni mei ni tɔɔ dāa le, nyɔŋ amɛtɔɔ. 8 Shi wɔ mei ni wɔji shwane bii le, nyeháa wɔhie ahia wɔhe no* ní wɔwɔ hemɔkeyeli ke suɔmɔ ake dama, ke yiwalaheremɔ he hienɔkam le ake fai 9 ejaake Nyɔŋmɔ halaa wɔ eháa mlifu, shi moŋ ehala wɔ koni wɔtsɔ wɔ-Nuntsɔ Yesu Kristo no wɔnɔ yiwalaheremɔ. 10 Egbo ehá wɔ, koni ké wɔmiiya no wɔmiihi kpe jio, wɔwɔ* jio, wɔ ke le fɛɛ ahi wala mli. 11 No hewɔ le, nyeyaa no nyewowoa

4:15; 5:2 *Kwemo Wiemoi Titrii Amligbalamo le. 5:6 *Aloo “ní wɔya no wɔhá nyemɔi ní wɔkesusɔ nii ahe le atsua nii jogbanŋ.” 5:8 *Aloo “nyeháa woyaa no wɔhá nyemɔi ní wɔkesusɔ nii ahe le atsua nii jogbanŋ.” 5:10 *Aloo “wɔwɔ ye gbele mli.”

nyehé hewale,* ní nyetswatswaa nyehé nyemaa shi, tamo bo ni ye anɔkwale mli le nyefɛɔ le.

12 Nyemimeí, agbene, wɔmiiikpa nye fai ake, nyejiea bule kpo nyetsɔa mei ni tsu nii waa ye nyeten, ní amekwɔ nyeno ye Nuntsɔ le mli, ní amewieɔ ametsɔɔ nye le; 13 ní nyehie asɔ amehé naakpa dientse ye suɔmɔ mli, ye nitsumɔ ní ametsuɔ le hewɔ. Nyeháa toinjɔle ahia nyeten. 14 No ní tamɔɔ nakai le, nyemimeí, wɔmiiikpa nye fai ní nyebɔ mei ní enyieɛ ye gbejianɔtoo naa le kɔkɔ,* nyeshéjea mei ní ehao” le amii, nyeyea nyebuaa gbedelɔi le, nyetoa nyetsui shi nyeháa mei fɛɛ. 15 Nyekwea ní mɔ ko ke efoŋ akato efoŋ najian, shi moŋ be fɛɛ be le, nyetiua ekpakpa sɛɛ nyeháa nyehé ke mei krokomeí fɛɛ.

16 Nyemii ashea nyehé jogbanŋ be fɛɛ be. 17 Nyɛɔle daa ní nyekafáa. 18 Nyedaa shi ye no fɛɛ no he. Ene ji Nyɔŋmɔ suɔmɔnaa nii ye Kristo Yesu mli ye nyegbefan. 19 Nyekagbea mumɔ le la le. 20 Nyekagbea gbalei ahe guɔ. 21 Nyekaa nii fɛɛ nyekwea; nyemɔa no ní hi le mli kpenŋ. 22 Nyetsia nyehé kejea efoŋfeemɔ fɛɛ efoŋfeemɔ he.

23 Toinjɔle Nyɔŋmɔ le dientse atsuu nyehé kwraa kemɔ shi. Ni abaa nyemu-mɔ ke nyesusuma* ke nyegbɔmɔtsɔ le yi ake no ní eye emuu ye gbe fɛɛ gbe no ní shwamɔ ko be he ye be ní wɔ-Nuntsɔ Yesu Kristo eba le mli. 24 Anɔkwafɔ ji mɔ ní tseɔ nye le, ní bo fɛɛ bo ní fee le, ebaafee nakai.

25 Nyemimeí, nyeyaa no nyɛɔle nyeháa wɔ.

26 Nyenaa nyemimeí le fɛɛ ke naashɔmɔ kɔŋkɔŋ.

27 Mike sɔ ní yɔɔ hieɔɔ miifɔ nyeno ye Nuntsɔ le gbéi mli ake nyeháa akane wolo nɛɛ aháa nyemimeí le fɛɛ.

28 Wɔ-Nuntsɔ Yesu duromɔ le ke nye ahi shi.

5:11 *Aloo “nyesheshejeja nyemii.” 5:14 *Aloo “nyewiea nyetsɔa mei ní enyieɛ ye gbejianɔtoo naa le.” *Aloo “mei ní nijian eje wui.” Sht. ŋm., “mei ní yɔɔ susuma bibioo.” 5:23 *Aloo “nyewala.” Kwemo Wiemoi Titrii Amligbalamo le.

TESALONIKABII LE

EMLI SAJI

- 1 Ɔamɔ (1, 2)
 Tesalonikabii le ahemɔkeyeli le
 miida (3-5)
 Abaato toigbolɔi le ahe owele (6-10)
 Asɔle ahā asafɔ le (11, 12)
- 2 Mlatɔmɔ gbɔmɔ (1-12)

- Awie atsɔɔ amɛ koni amedamɔ
 shi shiŋŋ (13-17)
- 3 Nyeyaa nɔ nyɛsɔlea (1-5)
 Kɔkɔkɔkɔ ye mei ni enyieɛ ye
 gbɛjianɔtoo naa le ahewɔ (6-15)
 Naagbee Ɔamɔ (16-18)

1 Paulo, Silvano,* ke Timoteo keya-hā Tesalonikabii asafo nɔ ke Nyɔŋmɔ, ni ji wɔ-Tse le, ke Nuntsɔ Yesu Kristo efee ekome le:

2 Duromɔ ke toinjɔle ni je Nyɔŋmɔ, ni ji Tse le, ke Nuntsɔ Yesu Kristo deŋ le ahā nye.

3 Nyemimeɪ, sɔ ká wɔnɔ ake wɔdaa Nyɔŋmɔ shi be fɛɛ be ye nyehewɔ. Ene sa jogbanŋ, ejaake nyehemɔkeyeli le miida naakpa, ni suwɔmɔ ni nyetenɔ mɔ fɛɛ mɔ kesumɔ enyemi le miifa kemiiya nɔ. **4** Ene hewɔ le, wɔ diɛntse wɔke nye shiɔ wɔtsitsi ye Nyɔŋmɔ asafoi le amlɪ, ye nyeshifimɔ ke nyehemɔkeyeli ye yiwai ke shihilei ni mli wawai* ni nyetsɔɔ mli# le fɛɛ mli le hewɔ. **5** Ene ji odase ni tsɔɔ Nyɔŋmɔ jale kojomɔ ni hāa abuo nye mei ni sa Nyɔŋmɔ Mantseyeli le, nɔ ni ye anɔkwale mli le, nyenaa nɔ ye he le.

6 Nɔ hewɔ ni ene baa le nakai ji ake, eja ye Nyɔŋmɔ gbɛfan ake eke amanehulu ato mei ni hāa nyenaa amanehulu le najian. **7** Shi nye mei ni nyenaa amanehulu le, abaahā nye ke wɔ fɛɛ aná hejɔle, be ni abaajie Nuntsɔ Yesu kpo keaaje ɲwei ní ebɔfoi ni yɔɔ hewale le fata ehe le **8** ye la ni tsɔɔ mli, be ni etɔɔ mei ni leee Nyɔŋmɔ ke mei ni booo wɔ-Nuntsɔ Yesu he sane kpa-kpa le toi le ahe owele le. **9** Mei nɛɛ baaná toigbalamɔ ni ji naano hiekpata-

mɔ ní baajie amɛ keje Nuntsɔ le hie ke agbene hu keje ehewale le anunyam le he, **10** be ni ebaaba koni awo ehie nyam ye emei kɔŋkɔŋŋ le agbɛfan, ní mei fɛɛ ni jie hemɔkeyeli kpo le ana akpe amehɛ ye ehewɔ ye nakai gbi le nɔ le, ejaake nyená hemɔkeyeli ye oda-se ní wɔye ye nyeten le mli.

11 Ene nɔŋŋ hewɔ le, wɔsɔleɔ wɔhāa nye be fɛɛ be koni wɔ-Nyɔŋmɔ le abu nye ake nyesa etsemɔ le, ní eke ehewale le atsu nibii kpakpai fɛɛ ní saa ehie le kemɔ shi, ní egbe hemɔkeyeli nitsumɔ fɛɛ hemɔkeyeli nitsumɔ naa. **12** Ene baahā awo wɔ-Nuntsɔ Yesu hie nyam ye nyemli, ní nye hu nyehie aba nyam ye ekome ni nye ke le efee le hewɔ, ye wɔ-Nyɔŋmɔ le ke Nuntsɔ Yesu Kristo duromɔ le naa.

2 Shi nyemimeɪ, nɔ ni kɔɔ be ni wɔ-Nuntsɔ Yesu Kristo eba ke wɔnaa ni abaabua keya eŋɔ le he le, wɔmiibi nye **2** ake nyekahāa ahosoa nye oya kejea nyesusumɔ le he, ni asan nyekahāa wiemɔ ni je mumɔŋ* loo sane ko ni awie loo wolo ko ni akɛɛ eje wɔŋɔ le miihā nyetsui miifá, ake Yehowa# gbi le eshe etá.

3 Nyekahāa mɔ ko miihā nyemiidu gbe* ye gbe ko gbe ko nɔ, ejaake eban ja jamɔkwamɔ le eba dá ní ajie mlatɔmɔ gbɔmɔ, ni ji hiekpata mɔ bi le kpo.

1:1 *Atsɔɔ le Sila hu. 1:4 *Aloo "amanehului." #Aloo "nyefiɔ shi ye mli."

2:2 *Aloo "mumɔ ko." Kwemɔ Wiemɔi Titrii Amligbalamɔ le, "Mumɔ." #Kwemɔ Wiemɔi Titrii Amligbalamɔ le. 2:3 *Aloo "lakaa nye."

4 Eji shiteekewolo, ni ewóó ehe nɔ ye nɔ fɛɛ nɔ ni atseɔ le nyɔŋmɔ loo nɔ ko ni ajáá* le nɔ, ni no hewo le, etaa Nyɔŋmɔ solemowe le ni eke ehe tsoɔ fanŋ ake nyɔŋmɔ ji le. 5 Ani nyekaiii ake be ni mike nye yoo le, no mli le mike nye nibii nɛɛ?

6 Ni amro nɛɛ, nyele nɔ ni tsuɔ nii ake gbetsiino koni ajie le kpo ye le dientse ebe le mli le. 7 Anokwa, neke mlatomɔ nɛɛ he teemonɔ sane le miitsu nii momo, shi ja mɔ ni tsuɔ nii amro nɛɛ ake gbetsiino le eje gbe le nɔ dá. 8 No sɛɛ le, anokwa, abaajie mlatol le kpo, mɔ ni Nuntsɔ Yesu baatsɔ edaan mumo le nɔ egbe le ni etsɔ be ni eba ní eje kpo fanŋ le nɔ ekpátá ehie le. 9 Shi be ni mlatol le eba le, ebaatsɔ Satan hewale nɔ etsu nii ke hewale nitsumɔ fɛɛ hewale nitsumɔ ke amale okadii ke naakpɛɛ nii* 10 ke nɔ fɛɛ nɔ ni ejaaa ni akelakaa meí. Enɛɛ meí fɛɛ ye kehá meí ni hie miikpátá le ake toigbalamo, ejaake amenáaa su-mɔ ameháaa anokwale le ni amekpɛɛ le nɔ hu bɔ ni afee ni ahere ameyiwala. 11 Ene hewo ni Nyɔŋmɔ há lakamo hewale ko ba ameno koni ameha amale le ameye le, 12 bɔ ni afee ni akojo ame fɛɛ ejaake amehene anokwale le ameyeee, shi mon amená nii ni ejaaa he miishɛɛ.

13 Shi, nyemimeí ni Yehowa* sumo, sɔ ká wɔko ake wodaa Nyɔŋmɔ shi be fɛɛ be ye nyehewo, ejaake keje shishijee le, Nyɔŋmɔ tso nyeha ni etsuu ke emumo le ke hemokɛyeli ni nyeyoo ye anokwale le mli le nɔ ehalayeha nye kehá yiwalaheremɔ. 14 Etsɔ sane kpakpa ní wɔjajeɔ le nɔ etse nye keba ene he, koni nyená wɔ-Nuntsɔ Yesu Kristo anunyam le. 15 No hewo le, agbene, nyemimeí, nyedamɔa shi shinjɔ ní nyeyaa nɔ nyehiea kusumii* ní atsoɔ nye le mli, keji atsoɔ sane ní awie nɔ atsoɔ nye jio, atsoɔ wolo ní je wɔŋkɔ nɔ atsoɔ nye jio. 16 Kefata he le, wɔ-Nuntsɔ Yesu Kristo dientse ke Nyɔŋmɔ ní ji wɔ-Tse le, mɔ ni

sumo wɔ ni etsɔ duromɔ le nɔ ehá wɔ naano miishejemɔ ke hienokamo kpakpa le, 17 asheje nyetsuii amii ni ehá nyeha awa* ye nitsumo kpakpa ke wiewomɔ kpakpa fɛɛ mli.

3 Naagbee le, nyemimeí, nyeyaa nɔ nyeesolea nyeháa wɔ, koni Yehowa* wiewomɔ le aya nɔ agbe ashwá oyayaa-yai ní awo hie nyam, tamɔ bɔ ní eji ye nyegbefan le, 2 ní ajie wɔ keje gbomei gbohii ke meí fɔji aden, ejaake jee meí fɛɛ yoo hemokɛyeli. 3 Shi anokwafo ji Nuntsɔ le, ní ebaawaje nye, ní ebaabu nyeha keje mɔ fon le den. 4 Kefata he le, woye nomimaa ye Nuntsɔ le mli ye nyegbefan ake nyemiitsu wɔgbetsɔwomɔ le ahe nii, ní nyebaaya nɔ nyetsu he nii. 5 Nuntsɔ le aya nɔ atsoɔ nyetsuii agbe jogbanŋ keya sumo kehá Nyɔŋmɔ ke shifimɔ ye Kristo le hewo le mli.

6 Agbene, nyemimeí, wɔke gbetsɔwomɔ miihá nye ye wɔ-Nuntsɔ Yesu Kristo gbéí mli, ake nyetsia nyeha keje nyemi fɛɛ nyemi ní enyieɛɛ ye gbɛjianɔtoo naa, ní agbene hu enyieɛɛ ye kusum* ní nyená^f keje wɔden le naa le he. 7 Ejaake nye dientse nyele bɔ ní esa ake nyekaseɔ wɔ, ejaake wɔba wɔŋ ye gbɛjianɔtoo naa ye nyeten, 8 asan woyeee mɔ ko niyenii yaka.* Mon le, wɔtsu nitsumo ní wa ní wɔgbɔ denme nyooŋ ke shwane koni wɔke jatsu ní jara wa ko akafɔ nyeten mɔ ko nɔ. 9 Jee ake wɔbe nakai hegbɛ, shi mon wɔmiisumɔ ake wɔŋ wɔhe wɔhá ake nokwemomɔ ní nyekase wɔ. 10 Anokwa, be ní wɔke nye yoo le, wɔke famo nɛɛ háa nye ake: “Ké mɔ ko sumoo ake etsu nii le, ekaye nii hu.” 11 Ejaake wɔnoo ake meí komei ye nyeten ní amenyieɛɛ ye gbɛjianɔtoo naa, ní ametsuu nii kwraa, shi mon, amekamehe wɔsaji ní koo ameha eko le amlí. 12 Neke meí nɛɛ, wɔmiifá ame, ní wɔmiiwie wɔmiitsɔ ame ye Nuntsɔ Yesu Kristo mli ake ametsu nii dioo, ní ameye niyenii ní ame dientse ametsu nii kená.

2:4 *Aloo “ake woo háa.” 2:9 *Aloo “gbale okadii.” 2:13; 3:1 *Kwemo Wiemoi Titrii Amli-gbalamo le. 2:15 *Aloo “gbetsɔwomɔ.”

2:17 *Aloo “ewaje nye.” 3:6 *Aloo “gbetsɔwomɔ.” *Aloo eenye efee ake, “amená.” 3:8 *Aloo “ní wɔwooo he nyooɔ.”

13 Nyemimeî, nyegbefan le, nye-kahãa ekpakpafeemo miitãa nye.

14 Shi ké mɔ ko booo wɔwiewm ni yɔɔ wolo nɛɛ mli le toi le, nyeyaa nɔ nye-kadia mɔ nɛɛ, ní nyɛkɛ le akpaa bɔɔ, koni ehie agbo. 15 Ni kéle, nyekabua le ake henyelɔ, shi mon nyeyaa nɔ nyewiea nyetsɔa le ake nyemi.

16 Agbene, toinjɔle Nuntsɔ le dier-tse ahã nye toinjɔle daa ye gbɛ fɛɛ gbɛ nɔ. Nuntsɔ le ke nye fɛɛ ahi shi.

17 Mi Paulo, mi dier-tse mininenaanã, ni ji okadi ye miwolo fɛɛ wolo mli ne; nɛkɛ ji bɔ ni miɲmaa nii.

18 Wɔ-Nuntsɔ Yesu Kristo duromo le ke nye fɛɛ ahi shi.

KLEŊKLEŊ WOLO NI EKEMAJE

TIMOTEO

EMLI SAJI

- 1 Ŋamɔ (1, 2)
Amale tsɔɔɔɔ ahe kɔkɔbɔ (3-11)
Aduro Paulo (12-16)
Naanci a-Maɲtse (17)
'Wu ta kpakpa le' (18-20)
- 2 Sɔlemɔ ohã gbomei srɔtoi fɛɛ (1-7)
Nyɔɲmɔ kome, tenɔdamɔɔ kome (5)
Kpɔmɔɔ ni sa kehã meî fɛɛ (6)
Gbetsɔɔmɔi kehã hii ke yei fɛɛ (8-15)
Oke hie ni gbɔɔ nɔ awula ohe (9, 10)
- 3 Taomɔ nii ni esa ake nɔkwelɔi ashe he (1-7)
Taomɔ nii ni esa ake asafon sɔɔɔɔ ashe he (8-13)
Nyɔɲmɔjamɔ su he teemɔɲ sane krɔɲkrɔɲ le (14-16)
- 4 Daimonioi atɔɔmɔi ahe kɔkɔbɔ (1-5)
Bɔ ni oofofe otsɔ Kristo sɔɔɔɔ kpakpa (6-10)

- Gbɔmɔtsɔɲ tsɔsemɔ ke
Nyɔɲmɔjamɔ su (8)
Ohie ahi onitsɔmɔ nɔ (11-16)
- 5 Bɔ ni esa ake oke gbekɛbii ke onukpai aye ahã (1, 2)
Yei okulafoi ayelikɛbuamɔ (3-16)
Esa ake mɔ akwe le dier-tse eshiabii (8)
Oke woo ahã asafon onukpai ni tsuɔ nii waa le (17-25)
'Wein fioo ye omusu le hewo' (23)
 - 6 Esa ake nyɔɲi ke woo ahã amenuntsɔmeî (1, 2)
Amale tsɔɔɔɔ ke shikasumɔ (3-10)
Gbetsɔɔmɔi kehã Nyɔɲmɔ gbɔmɔ (11-16)
Tekemɔ nɔ ye nitsumɔi kpakpai amlɔ (17-19)
Buu nɔ ni atu awo oden le he (20, 21)

1 Paulo, Kristo Yesu bɔfo ye Nyɔɲmɔ, wɔ-Yiwalaherelɔ le, ke Kristo Yesu, wɔhienɔkamɔ le, famo naa, **2** keyahã Timoteo,* bi krɔɲɲ ye hemɔkeyeli le mli:

Duromo ke mɔbɔnale ke toinjɔle ni je Nyɔɲmɔ, ni ji Tse le, ke Kristo Yesu, wɔ-Nuntsɔ le den ahã bɔ.

3 Tamɔ bɔ ni miwo bo hewale ake ohi Efeso be ni mibaya Makedonia le,

nakai nɔɲɲ mifɛɔ amrɔ nɛɛ, koni ofã meî komeî ake amɛkatsɔɔ tsɔmɔ kroko, **4** ni asan amɛke amɛjwenmɔ akaya adesãi ke wekutɔkpai anɔ. Sɛɛnamɔ ko jɛɛ nibii nɛɛ amlɔ kɛbaaa, shi mon ehãa akaa yin awieɔ mon fe nɔ ni eehã anã nɔ ko ni je Nyɔɲmɔ nɔɲɲ ni ke hemɔkeyeli yɔɔ tsakpãa. **5** Anɔkwa, yinɲoo ni yɔɔ gbetsɔɔmɔ* nɛɛ sɛɛ ji suamɔ ni je tsui ni mli tse ke henilee

1:2 *Eshishi ji "Mɔ ni Wɔɔ Nyɔɲmɔ Hie Nyam."

1:5 *Aloo "kitã; famo."

kpakpa ke hemokoyeli ní osato be mli le mli. **6** Akeni mei komei je nibii n̄e asē hewo le, amekpale ketee wiemō ni sēenam̄ be he le ahe. **7** Amemiitao ni ametsom̄ mlatsokolci, shi amenuu nibii ni amewieo loo nibii ni amemaa n̄o mi veveeve le ashishi.

8 Agbene wole ake Mla le hi keji mo ketsu nii ye gbe ni sa n̄,* **9** ni eyose ake, jee jal hewo awo mla, shi moŋawo ahā mlatōlō ke atuatselō, mei ni ebuuu Nyom̄ ke eshafeelci, mei ni yeee anokwa* ke mei ni bule kroŋkroŋ nibii, tsemei ke nyemei agbelo, gbomogbelci, **10** mei ni ke amehewo w̄o bolenam̄ jenba sha* mli, hii ni ke hii nāa bole,* gbomojulci, amalelo, kitāmlikulci,[^] ke nibii krokomei f̄e ni teo shi w̄o tsom̄o ní hāa mo nāa hewale[®] **11** ye miishē Nyom̄ le sane kpakpa ni yoo nyam ní atu awo miden le naa.

12 Miida w̄o-Nun̄ts̄o Kristo Yesu, mo ni hā mi hewale le shi, ejaake ebu mi anokwafo, ni en̄o soom̄ ewo miden, **13** tsebele tsutsu le miji musubolo ke yiwalo ke mo ni ebuuu saa. Kēle, ana mi m̄obo ejaake lé ní mileee ke hemokoyeli ní mibe hewo mifee nakai. **14** Shi w̄o-Nun̄ts̄o le durom̄ le fa aahu keteke n̄o, ni n̄o ni fata he ji hemokoyeli ke suom̄ ni yoo Kristo Yesu mli le. **15** Anokwa wiemō ní sa ake akpele n̄o kwraa ne: Kristo Yesu ba je le mli koni ebahere eshafeelci aiywala. Miji mei n̄e aten̄ otu. **16** Kēle, ana mi m̄obo, koni Kristo Yesu atso mi ní miji eshafeelci aten̄ otu le n̄o ejie etsuishitoo le f̄e kpo, ní eke mi afee nokwemom̄ ehā mei ni ke amehemokoyeli le baakpasa le koni amenā naano wala le.

17 Agbene an̄o woo ke anunyam ahā naanō a-Mantse, mo ni fiteee, ní anaana le, Nyom̄ kome le, keya naanō anaano. Amen.

1:8 *Sht. nm., “ye mla naa.” 1:9 *Aloo “mei ni ejieee suom̄ ní tsakeee kpo.” 1:10 *Kwemō Wiemō Titrii Amligbalamo le, “Bolenam̄ jenba sha.” #Sht. nm., “hii ni ke hii w̄o.” ^Aloo “amale kitākalci.” ®Aloo “ní tsaa mo; ní sēenam̄ yoo he.”

18 Mibi Timoteo, miitu gbetsom̄* n̄e miiwo oden̄, ye gbalei ni agba ye ohe le ke gbeekpam̄ naa, koni oya n̄o oke nomei awu ta kpakpa le, **19** ni ohie hemokoyeli ke henilee kpakpa, n̄o ni mei komei tsi ameto ahā ní ameke amehemokoyeli le yasha shi le. **20** Mei n̄e aten̄ mei komei ji Hime-neo ke Aleksandro, ni min̄o ame miwo Satan den̄ koni atso tsosem̄o n̄o atsoo ame ake esaaa ake amebom̄ musu.

2 Bele, klen̄klen̄ kwraa le, miiwo hewale ake ahie faikpam̄o ni yoo hiedoo, solem̄o, mlidaam̄o, ke shidai amlí ahā gbomei sr̄otoi f̄e, **2** ahā mantsemei ke mei f̄e ni yoo gbēhei ni n̄o kwalo,* koni w̄oya n̄o w̄ake Nyom̄ojam̄o su f̄e ke moden̄o[#] f̄e hu ahí shi kpooy ye toin̄jole mli. **3** En̄e hi ni esa ye Nyom̄o ni ji w̄o-Yiwalaherelo le hie, **4** mo ni sum̄o ake ahere gbomei sr̄otoi f̄e yiwala ni agbene hu amenā anokwale le he nilee kroŋŋ le. **5** Ejaake Nyom̄o kome yoo, ke Nyom̄o ke gbomei aten̄dam̄o kome hu, Kristo Yesu, ni ji gbom̄o **6** ní ŋo ehe ehā ake kpom̄om̄o ni sa kehā mei f̄e* le—ene ji n̄o ni abaaye he odase ye ebe ni sa mli le. **7** Odaseyeli n̄e hewo ahala mi ake shielo ke bofo le—miiwie anokwale, mimaleee—jen̄maji atsoolo ye hemokoyeli ke anokwale gbefan.

8 No hewo le, miisumo ake hii le aya n̄o asole ye he f̄e he ní amehole niji ni he tse n̄o, ní mlifu ke ŋwanejei akahi mli. **9** Nakai n̄on̄ŋ ye le hu, ameke atade ni sa* ke hie ni gbo n̄o ke jwen̄om̄o ni sa[#] awula ameh̄e, jee ke yigboi sr̄otoi ke shika tsuru loo adiagbai loo atade ni jara wa naakpa, **10** shi moŋ ke nitsum̄o kpakpai ni sa yei ni tseo ameh̄e ake Nyom̄o jalci le.

11 Yoo afee dioo* kekase nii ye heshibaa f̄e mli. **12** Mihāaa yoo hegbe ake etsoo nii aloo eye nuu n̄o,

1:18 *Aloo “kitā; fam̄o.” 2:2 *Aloo “mei f̄e ni yoo hegbei.” #Ni tsoo ake, mo ni ke nibii ef̄ee shwemo. 2:6 *Aloo “gbomei sr̄otoi f̄e.” 2:9 *Aloo “ni bule yoo he.” #Aloo “jwen̄om̄o kpakpa; hieshikam̄o.” 2:11 *Aloo “din̄ŋ; kpooy.”

shi mon eya no efee dīoo.* **13** Ejaake Adam klenklen abo, no see le, Hawa. **14** Kefata he le, jee Adam alaka le, shi yoo le alaka kwraa le, ni etso mlato. **15** Shi kē etee no ehi shi* ye hemōkeyeli ke suomo ke hetsemo mli ni jwenjmo ni sa[#] hu fata he le, abaatsō biiafōmō no abaa eyi shweshweeshwe.

3 Anōkwa wiemo ne: Kē mō ko miitao etsō nōkwelō le, eetao nitsumo kpakpa. **2** Esa ake nōkwelō le afee mō ni anān ehe sane ko atā, wu ni yoo nā kome, mō ni nmeō pēpēpe ye nifeemoi amlī, mō ni yoo jwenjmo ni sa,* mō ni nyieō ye gbejianotoo naa,[#] gbōfeelō, mō ni baanye atsoō nīi, **3** jee dāatōlō, jee yiwalō,* shi mon mō ni nuō nīi ashishi, jee béilo, jee shikasulō, **4** mō ni kwelō le dīentse ewe nō jogbanj, ni ebii nō amehe amewōō eshishi ke mōdenbōō* fēe **5** (ejaake kē mō ko leee bō ni eefee ekwe le dīentse ewe no le, te eefee tēn ekwe Nyōnōmō asafō le nō lē?), **6** jee mō ni batsō Kristo kaselō etseko koni ekawō ehe nō ni egbee fōbuu kojōmō nī Abonsam gbee mli le mli. **7** Kefata he le, esa ake mei ni yoo see le* hu aye ehe odase kpakpa[#] koni ekgbee ahorabōō^Δ ke Abonsam tsoōne mli.

8 Nakai nōnō esa ake asafōn sōōlōi afee mōdenbōōlōi,* jee lilel-ntatsemēi,[#] jee mei ni nuō dāa babaoō, jee mei ni ke amimiyeli tiā kutumpōō sēenamō see, **9** mei ni hieō hemōkeyeli he teemōn sane krōnkrōn le ye hēnīlee ni he tse mli.

10 Shi esa ake aka mēnēmēi hu akwe ake amesa[#] dā; no see le, bei abo

2:12 *Aloo "eya no efee kpoō; eya no efee dīnō." 2:15 *Sht. nōm., "kē ameteē nō amēhi shi." #Aloo "jwenjmo kpakpa; hieshikamō." 3:2 *Aloo "mō ni yoo jwenjmo kpakpa; mō ni hie kā shi." #Aloo "mō ni toō nibii ahe gbejianō jogbanj." 3:3 *Aloo "jee nīnekpōkōpōtōse." 3:4 *Ni tsoō ake, amēke nibii efee shwēmō. 3:7 *Aloo "mei ni bē Kristōfōi asafō le mli le." #Aloo "esa ake enā gbēi kpakpa ye mei ni yoo see le atēn." ΔAloo "hieshishwiemo." 3:8, 11 *Aloo "mei ni ke nibii efee shwēmō." 3:8 *Aloo "jee mei ni ke amewiemo lakaa mei." 3:10 *Aloo "aka mēnēmēi hu akwe ake ameshō nō nī ataoō le he lo."

nī sane ko bē amēhe le, ahā amēsōmō ake sōōlōi.

11 Nakai nōnō yei le hu afee mōdenbōōlōi,* jee mei ni gbēō mei ahe guō, amēfee mei ni nmeō pēpēpē ye amēnifeemoi amlī, mei ni yeō anōkwa ye nibii fēe mli.

12 Asafōn sōōlōi le afee wumēi ni yoo nā komekome, mei ni kwēō amēbii ke amē dīentse amēwei anō jogbanj. **13** Ejaake mei ni sōmō jogbanj le miinā shīdaamō kpakpa amēmīihā amēhe ni agbēnē hu amēnyēō amēwīēō ke nōmīmaa babaoō ye hemōkeyeli ni yoo Kristo Yesu mli le mli.

14 Eye mli ake mīhie kā nō ake etsej ni maba oōnō mon, shi mīnōma bō nibii nēē, **15** koni kē mitse le, olē bō ni sa ake oba ojen ohā ye Nyōnōmō we, ni jī Nyōnōmō hiekkāalō le asafō le, anōkwale le akulashīn ke enōdaamōō le mli. **16** Anōkwa, ekā shi fanj ake Nyōnōmōjamō su he teemōn sane krōnkrōn nēē jī nō ko kpele: 'Ajie le kpo ye heloo mli, abu le jalō ye mumō mli, ejie ehe kpo etsōō nweibōōfōi, ashie le ye jenmāji atēn, ahe enō aye ye jē lēn, anō le ketee nweī ye anunyam mli.'

4 Kēle, wiemo ni jē mumōn le* keō fanj ake, bē ko baaba wōsēē ni mei komei baatsi amēhe keje hemōkeyeli le he, amēke amējwenjmo baaya lakamō wiemoi ni jē mumōn[#] ke daimonīōi atsoōmōō anō, **2** ketso amalelōi asatōfēemo nō, mei ni ashā amēhēnīlee le tamō ake dade ke la shāa nō le. **3** Amegūō gbalashīhīle, nī amēfāa mei ake ametsi amēhe keje nyenīi nī Nyōnōmō bō ake mei ni yoo hemōkeyeli nī le anōkwale le jogbanj le ke shīdaa aye le he. **4** Ejaake nō fēē nō ni Nyōnōmō bō le hī, nī esāāa ake akpōō nō ko nō ko kē ada shi ye he bē ni nīne she nō le, **5** ejaake atsoō Nyōnōmō wiemo le ke sōlemō nī asōle ashwīe nō le nō atsūū he.

6 Kē okē nāawōō nēē hā nyēmīmei le, obaatsōō Kristo Yesu sōōlōi kpakpa, mō ni ke hemōkeyeli ke tsoōmō kpakpa nī onyieō see kpakpa le wiemoi le ele ehe. **7** Shi kpoomō adesāi

4:1 *Sht. nōm., "mumō le." #Sht. nōm., "lakamō mumōi."

ní wooo Nyɔŋmɔ hie nyam, tamɔ wɔ ni yeimeji taa le. Moŋ le, okema ohie ake obaatsose ohe koni oná Nyɔŋmɔjamɔ su. **8** Ejaake gbɔmɔtson tsosemɔ* he ye seenamɔ ye gbe bibio ko nɔ, shi Nyɔŋmɔjamɔ su he ye seenamɔ ye nibii fee mli, ejaake ehie wala ni yɔɔ amɔ nɛe ke wala ni baaba le he shiwoo. **9** Ene ji anɔkwa wiemɔ ní sa ake akpele nɔ kwraa. **10** Ene hewɔ ni wɔtsuɔ nii waa ni womiaa wohie le, ejaake wohie ká Nyɔŋmɔ hiekáalɔ le nɔ, mɔ ni ji gbɔmei srɔtoi fee a-Yiwalaherele le, titri le anɔkwafoi le.

11 Yaa nɔ oke famɔi nɛe ahá ní otsoɔ ame nii. **12** Kaafee nɔ ko ni hánj abu bo ye oblanyo ní oji le hewɔ. Moŋ le, feemɔ nɔkwemɔnɔ ohá anɔkwafoi le ye wiemɔ mli, ye jenba mli, ye suɔmɔ mli, ye hemɔkeyeli mli, ye hɛtsemɔ* mli. **13** Yaa nɔ oke ojwɛŋmɔ ama nikanemɔ ye meí ahie, wiemɔkɛtsɔɔmɔ,* ke nitsɔɔmɔ nɔ keyashi maba. **14** Kaaku ohie ofɔ nɔkeɔnɔ ní yɔɔ omli, ní atsoɔ gbale ke asafon onukpai akuu le aniji ní amekɛŋmele onɔ le nɔ akéhá bo le nɔ. **15** Jwɛŋmɔ nibii nɛe anɔ,* oke ohe awo mli kwraa, koni meí fee ana ohieyaa fanj. **16** Ohie ahi ohe nɔ ke onitsɔɔmɔ le nɔ be fee be. Ká he ofee nibii nɛe, ejaake ké ofee nakai le, obaahere bo diɛntse ke meí ni boɔ bo toi le fee yiwala.

5 Kaawie nuu onukpa ko hie nya-nyaanya. Moŋ le, oke mlihile awie otsoɔ le ake tse, oblahii hu ake nyemimeí hii, **2** yei onukpai hu ake nyemimeí, oblayei hu ake nyemimeí yei, ye hetsemɔ fee mli.

3 Susumɔ* yei okulafɔi ni ji okulafɔi leɛɛɛŋ* le ahe. **4** Shi ké yoo okulafɔ ko ye bii loo nabii le, amekase bo ni ajieo Nyɔŋmɔjamɔ su kpo ye ame diɛntse amewe kɛŋkɛŋ, ní ameto amefɔɔɔi ke ameniimeí ke amenaameí anajian ke nɔ ni sa ame, ejaake ene sa Nyɔŋmɔ

4:8 *Aloo "kpɔɔŋgbɔlemɔ." 4:12 *Aloo "krɔŋŋfeemɔ." 4:13 *Aloo "hewalɛwoo." 4:15 *Aloo "Susumɔ nibii nɛe ahe." 5:3 *Sht. ŋm., "Oke woo ahá." 5:3, 16 *Aloo "yei okulafɔi ní ehia ame leɛɛɛŋ"; ni tsoɔ ake, amebe mɔ ko ní yeo buaa ame.

hie. **5** Agbene, yoo ni ji yoo okulafɔ leɛɛɛŋ ní be mɔ ni baakwe etsiabɔ le hie káa Nyɔŋmɔ nɔ, ni eyaa nɔ eke hiedɔɔ kpaa Nyɔŋmɔ fai ni esoleo nyɔŋŋ ke shwane. **6** Shi yoo ní ŋmeo ehe eháa heloo le akɔnɔ le, ehie ká moŋ shi egbo. **7** No hewɔ le, yaa nɔ oke gbetsɔɔmɔi* nɛe ahá, koni akaná amehesane ko atá. **8** Eká shi fanj ake, ké mɔ ko kwɛɛɛ le diɛntse emei, ke titri le, le diɛntse eshiabii le, ekwa hemɔkeyeli le, ni eji gbɔmɔ gbonyo fe mɔ ni be hemɔkeyeli.

9 Dani ake yoo okulafɔ ko baafata meí ni anjala amegbéii le ahe le, esa ake efee mɔ ní ená afii nyɔŋŋmai ekpaa keyaa, ŋa ni gbá wu kome, **10** mɔ ni awieo ehe ekpakpa ake etsu nitsumɔi kpakpai, no ji ake, etsose bii, efee meí agbo, efo meí krɔŋkrɔŋ anaji ahe, eye ebua meí ní naa amanehulu le, eke ehe há ketsu nitsumɔi kpakpa fee nitsumɔi kpakpa.

11 Nɔ ni tamɔɔ nakai le, oke yei okulafɔi ní darako le akafata meí ní anjala amegbéii le ahe, ejaake ké amebɔlenamɔ akɔnɔi le bafee gbetsiini ye ame ke Kristo le ten le, amesumɔ ake amebote gbála mli. **12** Ni amebaana fɔbuu kojomɔ ejaake amɛŋmɛe amekɛŋkɛŋ hemɔkeyeli ní amejaje le* he. **13** Ye nakai be le mli nɔŋŋ le, amekaseɔ hejɔfeemɔ hu, ni amekpaa shi kejeɔ shia kome keyaa shia kroko; hɛe, jee hejɔ keke amefo, shi moŋ, amewiewieo meí ahe, ni ameke amehesane wɔ meí asaji amli hu, amewieo nibii ni esaaa ake amewieo. **14** No hewɔ le, miisumɔ ake yei okulafɔi ní darako le abote gbála mli, amefo bii, amekwe amewe, amekahá shiteekewolo le miiná hegbe ko kwraa kemiiwie eeshi wɔ. **15** Anɔkwa, meí komei ekpale keyanyie Satan sɛe momo. **16** Ké yoo héyelilo ko ye wekumeí ni ji yei okulafɔi le, eye ebua ame, koni jatsua akaká asafɔ le nɔ. Ni no baahá asafɔ le anye aye abua meí ni ji yei okulafɔi leɛɛɛŋ* le.

5:7 *Aloo "famɔi." 5:12 *Aloo "ametsutsu shiwoo le."

17 Asafonj onukpai le, mei ni kwec nii anɔ jogbanj le, abu ame ake amesa woo toi enyɔ, titri le, mei ni tsuɔ nii waa ye wiemo ke nitsɔɔm mli le.

18 Ejaake njmale le keɔ ake, "Esaaa ake owɔ tsinanuu naabu kotoku be ni eegbee njmaa," ke agbene hu, "Nitsulo le, enyomɔwoo sa le." 19 Ké ake sane fɔ asafonj onukpa ko nɔ le, kaakpele nɔ, ja odasefoi enyɔ loo ete eye he odase dā.

20 Mei ni yaa nɔ amefec esha le, kunemɔ* amé ye mei fée hie, koni no afee kɔkɔɔɔ kehā bo ni eshwe le.* 21 Mike hiedɔ miifā mo ye Nyɔnjm ke Kristo Yesu ke njweibfoi ní ahala le ahie ake otsu gbetsɔɔmɔ nɛe ahe nii, ní okashā ohe okojo, ní asanj okafee nɔ ko ke hieiankwemɔ.

22 Kaanj oniji njmale mɔ ko no oya;* asanj kaanā gbefanj ye mei krokomei ahe eshai amlí; yaa nɔ onyie ye hetsemɔ mli.

23 Kaanu nu dɔnj,* shi nuu wein fioo ye omusu ke ohe ní yɛ kpitio kpitio le hewo.

24 Mei komei ahe eshai jɛɔ kpo fanj, ni no ke amé yaa kojomɔ mli amɔ njɔnj, shi mei krokomei anɔ fɛɔ fanj sɛɛ mli. 25 Nakai njɔnj hu nitsumɔi kpakpai jɛɔ kpo fanj, ni nɔ ni ejee kpo fanj le hu anyɛn aya nɔ anjtee.

6 Mei ni yɔɔ nyɔnyeli kɔɔntso shi-shi le aya nɔ abu amenunjsɔmɛi le ake mei ni woo fɛɛ sa ame, koni mɔ ko akawie Nyɔnjm gbéi le ke tsɔɔm le he efɔnj ko kwraa. 2 Kéfata he le, mei ni yɔɔ nunjsɔmɛi ni ji héyeliɔi le, amekagbe amehé guɔ akeni nyemimeí ji amé le hewo. Monj le, esa ake amesɔm amé jogbanj fe tsutsu le, ejaake mei ni náa amesɔmɔ kpakpa le he sɛɛ le ji héyeliɔi ke mei ni asumɔɔ.

Yaa nɔ otsɔɔ nibii nɛe, ní oke wiemo ketsɔmɔi nɛe ahā. 3 Ké mɔ ko tsɔɔ tsɔɔm kroko ni ekpelee gbetsɔɔm ni je wɔ-Nunjsɔ Yesu Kristo njɔ ní háa mɔ náa hewale* le nɔ,

5:20 *Aloo "jajemɔ." #Sht. njm., "koni mei ni eshwe le ashe gbeyei." 5:22 *Ni tsɔɔ ake, oke oyaiyeli akahala mɔ ko. 5:23 *Aloo "Kaanu nu pɛ dɔnj." 6:3 *Aloo "ní tsaa mɔ; ní sɛɛnamɔ yɔɔ he."

ni asanj ekpelee tsɔɔm ni háa ajieo Nyɔnjmɔjamɔ su kpo le nɔ le, 4 no le ewó ehe nɔ, ni enuuu nɔ ko nɔ ko shi-shi. Naataamɔi ke wiemoi ahe njwanejei eye le seke.* Nibii ni jɛɔ enɛɛmɛi amlí baa ji mɔɔmɔmɔ, béi, heguogbee,* mei ahe susumɔi foji, 5 saji ní he ehiaaa ahe naataamɔi ní afɔɔɔ, ní gbɔmei ní amejwenjɔmɔi efite ní ashɔ anɔkwale le ye amɛɛnj le teɔ le shi, mei ni susu ake Nyɔnjmɔjamɔ su ji nɔ ko ní aketao sɛɛnamɔ. 6 Eji anɔkwale ake, sɛɛnamɔ kpele ye Nyɔnjmɔjamɔ su he, keji mɔ mií sheɔ enii ahe kɛfataa he.* 7 Ejaake wɔke nɔ ko baa je le mli, ni asanj wɔnyɛn wɔke nɔ ko aya hu. 8 No hewo le, ké wɔye niyenii* ke atade* le, wɔmii baashe nibii nɛe ahe.

9 Shi mei ni etswa amefai shi ake amebaatsɔmɔi niatsemɛi le gbɛɔ kaa* ke tsɔne ke kwashiai akɔmɔi pii ní yɛɔ awui ní ke gbɔmɛi yaa hiekatamɔ ke fitemɔ mli le amlí. 10 Ejaake shikasumɔi ji nibii foji sɔɔtoí fɛɛ ashishifai le eko, ní akeni mei komei di sumɔm nɛe sɛɛ hewo le, amɛɛu gbɛ kɛje hemokɛyeli le he, ni amɛke hejaramɔi babaoo egbulɔ amehé fɛɛ.

11 Shi bo le, Oo Nyɔnjmɔ gbɔmɔ, joo nibii nɛe anaa foi. Shi tiúmɔ jalɛ, Nyɔnjmɔjamɔ su, hemokɛyeli, sumɔm, shifimɔ, ke mlíjɔle sɛɛ. 12 Wu hemokɛyeli le he ta kpakpa le; mɔ naano wala le mli kɔnjɔnj, nɔ hewo ní atse bo, ní ojaje jajemɔ fɛfɛo ye he ye odasefoi pii ahie hu le.

13 Miifā bo ye Nyɔnjmɔ, mɔ ni háa nibii fɛɛ yaa nɔ hiɔ wala mli le, ke Kristo Yesu, mɔ ni, ake odasefonyo le, ejaje jajemɔ fɛfɛo ye Pontio Pilato hie le hie 14 ake oye kitā le nɔ ye gbɛ ni kpa ko be he ní anánj he sane ko atā nɔ, keyashi wɔ-Nunjsɔ Yesu Kristo kpojímɔ le, 15 nɔ ni Noyelo Hewalo kome pɛ ní yɔɔ miisheɛ le baajie kpo ye be* ní ato kehā no le mli le. Le ji mei ni yɛɔ nɔ ake mantsemɛi le a-Mantse, ke mei ni yɛɔ

6:4 *Aloo "ehé ejwenjɔmɔ bo ni esaaa." #Aloo "wiemoi foji." 6:6 *Sht. njm., "keji mɔ háa nii ni eyɔ le faa háa le kɛfataa he." 6:8 *Aloo "nɔ ni wɔkeɔ wɔhe." #Aloo "wɔkehe." Sht. njm., "hehaanii." 6:9 *Ni ji, efɔnj he kaa. 6:15 *Sht. njm., "bei."

no ake nuntsamei le a-Nuntsa, **16** mo hu ni le ekome pe eyoo gbomotso ni gbooo, ni ehio la ni anyen abenke mli le, mo ni gbomko ko gbomko ko enako le da, ni enyen le ena hu le. Le eno ji woo ke naano hewale le. Amen.

17 Wiemo otsaa* mei ni ji niia-tsemei ye shihile gbejianotoo ni yoo amro nne# mli le ake amekapupu ameh,^ ni amehie akaka ninamo ni be shweshweeshwe le no, shi moŋ Nyotom, mo ni ŋoo nibii ni wanaa mli ŋoomo le fee ehaa wo ni eteke no le no.

6:17 *Aloo "Fä." #Aloo "yino ni yoo amro nne." Kwemo Wiemo Titrii Amligbalamo le. ^Aloo "amekajweŋ nii wuji."

18 Keemo ame ni ametsu nitsumo kpa-kpa, ameteke no ye nitsumoi kpakpai aml, amefee ejuro,* amesumo nihamo, **19** ni amekabo jwetri shweshweeshwe ameha ameha ni efee faneshi kpakpa kehā wasee, koni amemo wala dientsa le mli kpenŋ.

20 Timoteo, buu no ni atu awo oden le he, ni okwa yaka wiemoi ni buleo krotokrotok nii ke agbene hu susumoi ni ke ameha kpaaa gbee ni amaleo akoo ake eji "nilee" le. **21** Akeni mei komei ke nilee nne pupu ameha hewo le, amedu gbe keje hemokoyeli le he.

Duromo le ke nye ahi shi.

6:18 *Aloo "ameden akpa."

WOLO NI JI ENYO NI EKEMAJE

TIMOTEO

EMLI SAJI

- 1 Ŋamo (1, 2)
Paulo da Nyotom shi ye Timoteo hemokoyeli le hewo (3-5)
Yaa no ohā Nyotom okoeno le atso (6-11)
Yaa no ohie wiemoi ni hāa mo nāa hewale le mli (12-14)
Paulo henyeloi ke enanemei (15-18)
- 2 Tuumo sane le owo hii ni sa aden (1-7)
Shifimo ye amanehulu mli ye sane kpakpa le hewo (8-13)
Hiemo Nyotom wiemo le mli pepere (14-19)
Joo nibii ni ashweo ye oblahian le anaa foi (20-22)

- Bo ni ooofee oke shiteekewoloi aye (23-26)
- 3 Bei kredde ye naagbee gbii le aml (1-7)
Nyieemo Paulo nokwemoon le see kpaakpa (8-13)
'Yaa no ohi shi ye nibii ni okase le aml' (14-17)
Ŋmale le fee je Nyotom mumo len (16)
- 4 "Tsu osommo le he nii kemo shi kwraa" (1-5)
Ohe atswa shi keshie (2)
"Ta kpakpa le, miwu" (6-8)
Paulo wie le dientsa ehe saji (9-18)
Naagbee ŋamo (19-22)

1 Paulo, Kristo Yesu bofo ye Nyotom sukomo naa, ke agbene hu ye wala ni tsoko Kristo Yesu no kebaa le he shiwoo le naa, **2** keyahā Timoteo, bi ni asumoko:

Duromo, mobonale, ke toinjole ni je Nyotom, ni ji Tse le, ke Kristo Yesu, wo-Nuntsa le den ahā bo.

3 Miida Nyotom, mo ni minoko sukomo krotokrotok mihāa tamoko bo ni mitsemei le fee le shi, ni mifeo nakai ke henilee ni he tse, ni mifoko bo kaimo ye fai ni mike hiedoko kpa nyotom ke shwane le mli. **4** Ké mikai oyaafonui le, mishweo ake mana bo, koni mayi obo ke miishie. **5** Ejaake

mikaio ohemokoyeli ni osato be mli, ni hi onaa Loise ke onye Eunike mli klen-klen, ni miyoko nómimaa ake eye bo hu omli le.

6 Ene hewo le, miikai bo ni oya no otsi Nyonyo nakeeno ni yoo omli ni oná be ni mike miniji nmele onó le mli, tamó atso la mli le. **7** Ejaake Nyonyo háaa wo gbeyeshemo mumo, shi mon ehá wo hewale ke suwó ke jwen-mo ni sa mumo. **8** No hewo le, ohie akagbo ye wo-Nuntyo le he odaseyeli le he aloo ye mi ni miji gboklefonyo ye ehewo le he, shi mon naa sane kpakpa le he amanehulu le eko ye Nyonyo hewale naa. **9** Ehere woyiwala, ni eke tsemo kronkron tse wo, jee wo-nitsumo ahewo, shi mon, ye le diertse eyintoo ke eduro mo le hewo. Anó ene ahá wo ye Kristo Yesu mli momomo dani blema bei le, **10** shi amro nee, atso wo-Yiwalaherelo Kristo Yesu kpojemo le no ajie no kpo fanj; le efo gbele see ni etsó sane kpakpa le no ehá la kpe ye wala ke no ni fiteee no, **11** no hewo ni awó mi shielo ke bofo ke tsoko le.

12 Ene hewo nyonyo minaa amanehulu nee, shi mihié gbooo. Ejaake mile mo ni mihe eno miye le, ni miye nomimaa ake ebaanye ebu no ni mitu miwo eden le he keyashi nakai gbi le no. **13** Yaa no onye wiemo ni háa mo náa hewale* ni onu keje minaa le he nokwemo* le see ye hemokoyeli ke suwó ni jeo ekome ni ake Kristo Yesu efee le mli kebaa le mli. **14** Tso mumo kronkron ni hio womli le no obu no kpakpa ni atu awo oden nee he.

15 Ole ene ake mei fee ni yoo Asia kpokpaa le no le ekpa ye misse, ni ameten mei komei ji Figelo ke Hermogene. **16** Nuntyo le ana Onesiforo shiabii le moko, ejaake ebaa minko kpitiokpitio ni ebaháa mihe joo mi, ni ehie gbooo migboklei le ahe. **17** Shi be ni eba Roma le, etao mi jogbanj ni ena mi. **18** Nuntyo le ahá ená Yehowa* den mobonale ye nakai gbi le no.

1:13 *Aloo "ní tsaa mo; ní seenamo yoo he." *Aloo "he te ni afo; he ohelen." 1:18 *Kwemo Wiemo Titri Amigbalamo le.

Ni ole suwó ni eswó ye Efeso le fee jogbanj.

2 No hewo le, mibi, bo le yaa no oná hewale ye duromo ni yoo Kristo Yesu mli le mli; **2** ni nibii ni onu ye minaa ni odasefoi babao ema no mi le, nomei nyonyo otu owo gbomei anokwafoi aden, koni no ahá ame hu amefee mei ni sa jogbanj ake ametsoko mei krokomei anii. **3** Ake Kristo Yesu asraafonyo kpakpa le, naa amanehulu le eko. **4** Mo ko mo ko be ni suwó ake asraafonyo ni ke ehe wo shihile mli guoyelii* amli,* bo ni afee ni esa mo ni he le ewo asraafoi anitsumo le mli le hie. **5** Ni keji mo ko miishi akanj ye shwemoi akanshii le amli po le, anony akekere le afinj le, ja eshi akanj le ye ehe mlai le anaa dá. **6** Okwaafonyo ni tsu ni waa le, le tsutsu esa ake eye yibii le eko. **7** Susumo no ni miwio le he daa ni okafoo; Nuntyo le baahá onu nibii fee shishi.*

8 Kaimo ake, atee Yesu Kristo shi keje gbohii aten, ni eje David seshi le mli,* ye sane kpakpa ni mishio le naa, **9** no hewo ni minaa amanehulu ni awoo mi tsunj hu ake efonyeelo le. Kéle, Nyonyo wiemo le, awooo le kpaa. **10** Ene hewo le miyaa no mifio shi ye nibii fee mli ye mei ni ahala le ahewo, koni ame hu amenine ashe yiwalaheremo ni tsoko Kristo Yesu no kebaa le no ke agbene hu naano anu-nyam no. **11** Anokwa wiemo ne: Eká shi fanj ake ké wo ke le gbo le, wo ke le baahi wala mli hu; **12** ké wotee no wofi shi le, wo ke le baaye no ake mantsemei hu; ké wokpa ye esee le, le hu ebaakpa ye wosee; **13** ké woyeee anokwa le, le le eyoo anokwa be fee be, ejaake enyenj ekpa ye le diertse ehe see.

14 Yaa no okai ame nibii nee, ni otsoko ame* ye Nyonyo hie ake ameka-

2:4 *Aloo eeneye efee ake, "nibii ni afo daa gbi le." *Sht. nm., "Mo ko mo ko be ni suwó ake asraafonyo ni háa shihile mli guoyeli nibii tóoko enaji." 2:7 *Aloo "baahá oko nibii fee see." 2:8 *Sht. nm., "je David dumowu le mli." 2:14 *Sht. nm., "oye odase fitsofitso otsoko ame."

no ye wiemokulibii ahe, no ko ni see-namok be he kwraa le, ejaake eyeok mei ni book toi le awui.* **15** Bok mokden fee ni oonye ni onok ohe ohā Nyokom ake mo ni akpele eno, nitsulo ni hie gbooo ye no ko ni etsu he, ni hieok anokwale le wiemo le mli pe-pepe. **16** Shi kpoomok yaka wiemo ni buleok kromkrom nii le, ejaake wiemo ni see baahā* bu ni abuuu Nyokom le mli aya no awo wu fe tsutsu le, **17** ni amewiemo le baagbe ashwā tamok fala fon ko ni yeok heloo le. Ameten mei komei ji Himeneo ke Fileto. **18** Hii nee edu gbe keje anokwale le he, amekok ake gboshiashitee le eba momo, ni amemiibutu mei komei ahemokkeyeli le. **19** Ene fee see le, Nyokom faneshi ni wa le ma shi shing, ni ehie neke naasokom no nee ake, "Yehowa* le mei ni ji enii le," ke agbene hu, "Mo fee mo ni bok tsek Yehowa* gbéi le atsi ehe keje nii ni ejaaa ahe."

20 Agbene ye shia wulu ko mli le, jee tsensii* ni ake shika tsuru fee ke tsensii ni ake jwietai fee keke yoo mli, shi mon no ni ake tso fee, ke no ni ake sū fee hu ye mli, ni ake ekomei feok nibii ni hie yoo nyam shi ekrokomei le akefek nibii ni hie be nyam. **21** No hewo le, ké mo ko tsi ehe kwraa keje nibii ni hie be nyam le ahe le, ebaatsok denyade* ni akfekok nii ni hie yoo nyam, no ni atsuu he, ni he yoo seenamok kehā notse le, ni asaa le ahā nitsumok kpaakpa fee nitsumok kpaakpa. **22** No hewo le, joo nibii ni ashweo ye oblahiian le anaa foi, shi mon oke mei ni bok tsek Nuntsok le kejek tsui ni mli tse mli le atiu jalé, hemokkeyeli, sukmo, ke toinjole see.

23 Kafata he le, kpoomok kwashiain anwanejei ni akekasee no ko le, ejaake ole ake ametekok mokmoi ashi. **24** Ejaake Nuntsok le nyok le esaaa ake enok, shi mon esa ake efee mo

ni mli jok hā mei fee,* mo ni baanye atsok nii, mo ni yeok ehe no ké aye le sane fon, **25** mo ni ke mljole wiook tsok mei ni kuo enaa le. Ekole aleenok, Nyokom baahā amenā tsuitsakemo* ni no baahā amenā anokwale le he nilee krom, **26** ni amehie baaba amehie no, ni amebaaje Abonsam tsone le mli, ejaake ekedū ame ni amefee esuomnaa nii.

3 Shi ná ene ole ake naagbee gbii le amlé le, bei kredéé ní jaraa baaba. **2** Ejaake gbomei baatsokmok hesokoi, shikasokoi, shwálokoi, henokwálokoi, musubokoi, folokoi anok toigbolokoi, trumui, mei ni yeek anokwa, **3** mei ni be adebok naa hedok, mei ni anyee ake ame afee kpanmok, mei-ahegugbelokoi, mei ni nyee amehie no ameye, mei ni hie yoo la, mei ni sumokok ekpaakpa, **4** mei ni jiek mei amehāa, kuentilokoi, mei ni pupuk amehie, mei ni sumok shwemo-ke-nokmok mon fe Nyokom, **5** mei ni ye kponogbe le amehie Nyokomjomok su shi amekwa emli hewale le; tsi ohe keje neke gbomei ahe. **6** Mei komei tek shi ye menemei aten, ni amejok shi ameboteok shiai amlé, ni amekok yei ní egbede ní eshai edokok ame ní akonok srotokoi kpalaa ame le anom, **7** yei ní kaseok nii daa, ni kéle amenyee ameshe anokwale le he nilee krom le he le.

8 Agbene, tamok bok ni Yane ke Yambre te shi wo Mose le, nakai nokon menemei hu yaa no ametek shi amewok anokwale le. Mei nee ajwenmok efité kwraa, ni ye hemokkeyeli le gbefan le, akpelee ameno. **9** Kéle, ameyan amehie don, ejaake amebuulufemo* le baaje kpo fan ye mei fee hie, tamok bok ni eba le ye nakai hii enyok le agbefan le. **10** Shi bo le, onyie mitsokmok, mishihile gbe, miyintok, mihemokkeyeli, mitsuishitok, misukmok, mishifimok le see kpaakpa, **11** ni ole miyiwai ke mimanehului le, tamok no ni mikeke ye Antiokia, ye Ikonium, ye Listra le neke. Mifi shi ye yiwai nee

2:14 *Aloo "ekpātāa mei ni bok toi le ahie; ebutuk mei ni bok toi le." 2:16 *Aloo eeneye efee ake, "amebaahā." 2:19 *Kwemo Wiemoi Titrii Amligbalamok le. 2:20 *Aloo "gbéi; nii." 2:21 *Aloo "tsensi; gbé."

2:24 *Aloo "mok ni ke mei fee yeok ye hieshikamok mli." 2:25 *Aloo "baahā ametsake amewenmok." 3:9 *Aloo "amekwashiafeemo."

amli, ni Nuntsɔ le jie mi keje fee mli. **12** Anɔkwa, mei fee ni taoɔ ake amehi shi ye Nyɔŋmɔjamɔ su naa ye Kristo Yesu mli le, abaawa ame hu yi. **13** Shi gbɔmei fɔji ke shishiulɔi baawo wu ye efɔŋ mli, ni amebaalaka mei ni ame hu abaalaka ame.

14 Shi bo le, yaa nɔ ohi shi ye nibii ni okase nɔ hã oyiŋ tɔɔ nɔ ohe oye le amli, ejaake ole mei aŋɔɔ nɔ okase ye, **15** ni ake, obifabiian oje ole ŋmalei kɔŋkɔŋi le, nɔ baanye ahã otso hieshikalɔ nɔ ahere oyiwala akeni oye Kristo Yesu mli hemɔkeyeli le hewo. **16** Ŋmale le fee je Nyɔŋmɔ mumɔ len, ni ehe ye seenamɔ kehã nitsɔɔmɔ, kehã mɔkunemɔ,* kehã nibii ajajemɔ,# kehã tɔɔsemɔ ye jale mli, **17** koni Nyɔŋmɔ gbɔmɔ le afee mɔ ni sa jogbanŋ, nɔ asaa le jogbanŋ kehã nitsumɔ kpakpa fee nitsumɔ kpakpa.

4 Mike hiedɔɔ miifã bo ye Nyɔŋmɔ ke Kristo Yesu, mɔ ni baakojo hiekãalɔi ke gbohii le ahie, ke agbene hu, ketsɔ ekpojiemɔ ke e-Mantseyeli le nɔ ake: **2** Shiemɔ wiemɔ le; ohe atswa shi ketsu be fee be, bei ni hi jio, jaramɔ bei jio; kunemɔ,* kã hie, wiemɔ otɔɔ, ye tsuishitoo ke nitsɔɔmɔ he ŋaa fee mli. **3** Ejaake be ko baaba nɔ amenãŋ tɔɔmɔ ni hãa mɔ nãa hewale* le he tsui, shi moŋ, amebaabua tɔɔlɔi anaa amewo amehi ye ame diɛntse amekɔɔi le anaa koni ata ametoian ahã ame.# **4** Amebaakpa anɔkwale le toiboo, ni ameke amejwenjɔ baaya adesã moŋ anɔ. **5** Shi bo le, hã ohie ahi ohe nɔ ye nibii fee mli, fi shi ye shihie ni mli wa mli, tsu sane kpakpa shielɔ nitsumɔ le,* tsu otɔɔmɔ le he nii kemɔ shi kwraa.

6 Ejaake mi le, aafɔse mi tamɔ dãa afɔle aashwie shi momo, nɔ be ni akebaajie mi le eshe etã. **7** Ta kpakpa le, miwu; foidamɔ le, mida migbe naa; hemɔkeyeli le, mihie mli. **8** Keje be nee nɔ keyaa le, nɔ ni eshwe ni kã shi

hã mi ji jale akekere le, nɔ ni Nuntsɔ le, jale kojolo le, kebaahã mi ake jurumɔ ye nakai gbi le nɔ le, kɛle jee mi pe ebaahã, shi moŋ mei fee ni sumɔɔ ekpojiemɔ le hu.

9 Bɔɔ mɔden fee ni oonye nɔ oba miŋɔɔ oya. **10** Ejaake Dema eshi mi etee Tesalonika, akeni esumɔɔ shihile gbejianɔtɔo ni yɔɔ amɔ nee* hewo, Kreske etee Galatia, ni Tito etee Dalmatia. **11** Luka pe ke mi yɔɔ. Ŋɔɔ Marko ofata ohe keba, ejaake eyeɔ ebuaa mi ye sɔɔmɔ le mli. **12** Shi Tihiko le, mitsu le Efeso. **13** Ké ooba le, ŋɔɔ fɛi beian hehaan nɔ mishi ye Troia ye Karpo ŋɔɔ le keba, ke wolo-kpoi* le hu, titri le, nɔ ni ake kooloi ahewoji nɔ anmaa nii ye nɔ fee le.#

14 Aleksandro, akɔɔble sɔɔle le, ye mi awui waa. Yehowa* baato le najian ye enitsumɔi le anaa. **15** Bo hu, esa ake okwe ohe nɔ jogbanŋ ye ehe, ejaake ete shi ewo wɔsane le waa diɛntse.

16 Mi-klenklen naajiemɔ le mli le, mɔ ko mɔ ko eyawaa mi, shi moŋ ame fee ameshi mi—akabu ene afɔ amemɔ. **17** Shi Nuntsɔ le damɔ mimasei ni ewo mi hewale, koni atɔɔ minɔ atsu shiemɔ nitsumɔ le kemɔ shi kwraa, nɔ jenmaji le fee anu; ni ajie mi ye jata le daan. **18** Nuntsɔ le baajie mi keje nitsumɔ fɔŋ fee nitsumɔ fɔŋ mli, ni ebaahere miyiwala keya enjwei Mantseyeli le mli. Le anɔ anunyam ahã keya naanɔi anaanɔ. Amen.

19 Ŋa Priska ke Akwila ke Onesiforo shiabii le ohã mi.

20 Erasto ye Korinto lolo, shi Trofimo le, mishi le ye Mileto nɔ ehe miye. **21** Bɔɔ mɔden fee ni oonye nɔ oba dani fɛi be le ashe.

Eubulo miina bo, ni Pude ke Lino ke Klaudia ke nyemime le fee hu miinɔ bo.

22 Nuntsɔ le ke mumɔ ni ojio le kpo le ahi shi. Eduromɔ le ke nye ahi shi.

3:16 *Aloo "mɔjajemɔ." #Aloo "mɔsaamɔ." 4:2 *Aloo "jajemɔ mei." 4:3 *Aloo "nɔ tɔaa mɔ; nɔ seenamɔ yɔɔ he." #Aloo "koni akɛe ame nɔ ni ametao amenu." 4:5 *Aloo "yaa nɔ oshie sane kpakpa le."

4:10 *Aloo "yiŋɔ ni yɔɔ amɔ nee." Kwemɔ Wiemɔi Titrii Amligbalamɔ le. 4:13 *Woji kadajɔ ni akotaa awoɔ tso he. #Ni tɔɔɔ ake, wolo-kpoi ni ake kooloi ahewoji fee le. 4:14 *Kwemɔ Wiemɔi Titrii Amligbalamɔ le.

EKEMAJE
TITO

EMLI SAJI

- 1 Ɔamɔ (1-4)
Tito baahole asafonɔ onukpai ye Kreta (5-9)
Kunemɔ atuatselɔi le (10-16)
- 2 Tɔwɔwɔ ni hã gbekɛbii ke onukpai fɛɛ
nãa hewale (1-15)
Kwa bu ni abuuu Nyɔŋmɔ le (12)
Ohie adɔ nitsumɔi kpakpai ahe (14)

- 3 Heshibaa ni sa (1-3)
Saamo ohe oto nitsumɔi
kpakpai (4-8)
Tsi ohe keje kwashiai anwanejei ke
tɔwɔwɔi krokomei ahe (9-11)
Paulo ke gbetsɔwɔwɔi hã ni eke Ɔamɔi
maje (12-15)

1 Paulo, Nyɔŋmɔ nyɔŋ ke Yesu Kristo bofo ye mei ni Nyɔŋmɔ ehala le ahe-mɔkeyeli le naa, ke agbene hu, ye anɔkwale le ni ke Nyɔŋmɔjamɔ su kpãa gbee le he nilee kɔŋŋ le naa, **2** ni ene damo naano wala le he hienɔkamɔ ni Nyɔŋmɔ, mɔ ni nyɛŋ emale le wo he shi ye blema tɔ le nɔ; **3** shi ye le diɛntɛ ebe ni sa mli le, etsɔ shiɛmɔ ni atu awo midɛŋ ye Nyɔŋmɔ, wɔ-Yiwalaherelɔ le famɔ naa le nɔ ehã ale ewiemɔ le; **4** keyahã Tito, bi kɔŋŋ ye hemɔkeyeli le ni wɔ fɛɛ wɔnãa mli gbefanɔ le naa le ake:

Duromɔ ke toinɔle ni je Nyɔŋmɔ, ni ji Tɛɛ le ke Kristo Yesu, wɔ-Yiwalaherelɔ le deŋ le ahã bo.

5 Mishi bo ye Kreta koni ojaje nibii ni ejaa* le, ni ohole asafonɔ onukpai ye maŋ fɛɛ maŋ mli, tamɔ bo ni mike gbetsɔwɔwɔ hã bo le: **6** ké nuu ko ye ni sane ko be ehe, eji wu ni yɔɔ ŋa kome, eye bii ni he yɔɔ ni awieeɛ amehɛ ake amɛji sakakafeelɔi* loo atuatselɔi. **7** Nɔkwelɔ le, akeni eji shiã nɔkwelɔ ni Nyɔŋmɔ ehala le hewɔ le, esa ake efɛɛ mɔ ni sane ko be ehe, jeeɛ mɔ ni yeɔ etsui naa sane, jeeɛ mɔ ni mli fuɔ mramra, jeeɛ dãatɔlɔ, jeeɛ yiwalɔ,* jeeɛ mɔ ni ke amimye-li tiuɔ kutumpɔɔ sɛɛnamɔ sɛɛ, **8** shi moŋ gbɔfeelɔ, mɔ ni sumɔwɔ ekpakpa, mɔ ni yɔɔ jwɛŋmɔ ni sa,* jalɔ, anɔkwafɔ, mɔ

1:5 *Aloo "nibii ni yeko emuu." 1:6 *Aloo "amehie ye kramakrama; amehie ejɔwɔ." 1:7 *Aloo "jeeɛ ninekpokpookpotɛɛ." 1:8 *Aloo "mɔ ni yɔɔ jwɛŋmɔ kpakpa; mɔ ni hie kã shi."

ni yeɔ ehe nɔ, **9** ye enitsɔwɔwɔ he ŋaa gbefanɔ le, ehieɔ anɔkwa wiemɔ le* mli kɔŋŋ, koni enye eke tɔwɔwɔ ni hãa mɔ nãa hewale* le awo mei hewale,^Δ ni ekɛ-kune[Ⓜ] mei ni wieɔ shiɔ tɔwɔwɔ nɛɛ hu.

10 Ejaake mei pii ye ni ji atuatselɔi, mei ni wieɔ wiemɔi ni sɛɛnamɔ be he, ke mei ni lakaa mei, titri le, mei ni kɔŋŋ ketiafoo le he le. **11** Ehe miibia ni ahã amebu amɛnaa, akeni neke mei nɛɛ yaa nɔ amebutuɔ shiã muji fɛɛ le hewɔ, ejaake ametsɔwɔ nibii ni esaaa ake ametsɔwɔ ye kutumpɔɔ sɛɛnamɔ hewɔ. **12** Amɛtenɔ mɔ ko ni ji amɛ diɛntɛ amɛgbalɔ le keɛ ake: "Kretabii ji amalelɔi be fɛɛ be, kooloo awuiyelɔi, fufɛelɔi hejɔlɔi."

13 Neke odase nɛɛ anɔkwale ni. Ene hewɔ le, yaa nɔ okune* amɛ veveve, koni amehɛ awa amɛ ye hemɔkeyeli le mli, **14** ni amɛke amɛjwɛŋmɔ akaya Yudafoi adesãi ke gbomɛi ni kpaleɔ kejeɔ anɔkwale le he le akitãi le anɔ. **15** Mei ni he tɛɛ le, nibii fɛɛ he tɛɛ hã amɛ; shi mei ni abule amɛ ni amɛbe hemɔkeyeli le, nɔ ko nɔ ko be ni he tɛɛ hã amɛ, ejaake abule amɛjwɛŋmɔi ke amɛhenilei fɛɛ. **16** Amɛjajɛɔ ye fanŋ ake amɛle Nyɔŋmɔ, shi amɛke amɛnitsumɔi kwaa le, ejaake amehɛ ye nyanɛmɔ ni amɛgbɔɔ toi, ni amɛsaaa hãaa nitsumɔi kpakpa ko kwraa.

1:9 *Aloo "sane ni abaanye amu afɔ nɔ le." ^ΔAloo "ni tsaa mɔ; ni sɛɛnamɔ yɔɔ he." ^ΔAloo "awie atɔwɔ mei." [Ⓜ]Aloo "ekɛjaje." 1:13 *Aloo "ojaje."

2 Shi bo le, yaa no owie wiemo ni ke tsawo ni haa mo naa hewale* le kpaa gbee. **2** Hii onukpai le, ameyme pɛpɛpɛ ye amenifeemo amlɪ, amefee mei ni boɔ moɔɔɔ, * amená jwenmo ni sa, amehɛ awa amɛ ye hemokɛyeli, suwɔ, ke shifimo mli. **3** Nakai noɔɔ yei onukpai le hu, ameba ameyɛn ake Nyɔɔm gbeyeishelɔi, amekagbe mei ahe guɔ, amekahá daanumo babao ye amɛ nyɔɔ, amefee mei ni tsawo nii kpakpai, **4** koni amewo oblaye le ɔaa* ni amesumo amewumei, amesumo amebii, **5** amená jwenmo ni sa, amehɛ atse, ametsu nii ye shia,* amefee ekpakpa, ameyɛ amehɛ amewo amɛ diɛntse amewumei ashishi, koni akawie Nyɔɔm wiemo le he efɔɔ.

6 Oblahii hu nakai noɔɔ, yaa no owie otsawo amɛ koni amená jwenmo ni sa, **7** ní ye gbe fɛɛ gbe no le, oɔɔ bo diɛntse ohe ofee nokwemɔɔ ohá amɛ ye nitsumo kpakpai amlɪ. Tsawo nii ni yoo kɔɔɔɔ* ke moɔɔɔɔ fɛɛ,* **8** ní owie wiemo ni haa mo naa hewale* ní anán he sane ko atá, koni shiteekewolɔi le ahie agboi, akeni amehɛ no ko gbonyo* ko ní amebaawie ye wɔhe le hewo. **9** Nyɔɔi le, ameyɛ amehɛ amewo amenunɔɔmɛi ashishi ye nibii fɛɛ mli, amebɔ moɔɔɔ amesa amehie, ni amekajie sane naa, **10** amekaju amɛ, shi moɔ amehá ana ake abaanɛ amu afɔ amɛno kwraa, koni amekewula Nyɔɔm, wɔ-Yiwalaherelo le tsawo le ye gbe fɛɛ gbe no.

11 Ejaake ajie Nyɔɔm duromo le kpo, ni no ehá aahere gbomei sɔɔɔi fɛɛ yiwala. **12** No tsawo wɔ koni wokwa bu ni abuu Nyɔɔm ke je leɔ akɔɔɔ, ní wɔke jwenmo ni sa ke jale ke Nyɔɔmɔjamo su ahi shi ye shihile gbɛjianɔɔo ni yoo amro nɛɛ* mli, **13** be mli ni wɔmɛo hienokamo ní haa anáa miisheɛ le ke Nyɔɔm kpetɛnkpɛle le kpojiemo ni yoo

2:1, **8** *Aloo "ní tsaa mo; ní sɛɛnamo yoo he."

2:2 *Aloo "amefee mei ni ke nibii efɛɛ shwɛmɔ." 2:4 *Aloo "améhá oblaye le ahie aba amehɛ no; ametsɔse oblaye le." 2:5 *Aloo "amɛkwɛ ameshiai." 2:7 *Aloo eeenɛ efɛɛ ake, "Oke kɔɔɔɔfɛemo atsoo nii." *Aloo "ní oke nibii akafɛe shwɛmɔ kwraa." 2:8 *Aloo "fɔɔ." 2:12 *Aloo "yino ni yoo amro nɛɛ." Kwemo Wiemo Titirii Amligbalamo le.

nyam le ke Yesu Kristo, wɔ-Yiwalaherelo le kpojiemo ni yoo nyam le, **14** Kristo ji mo ni oɔ ehe ehá wɔ koni ekéhá woye wɔhe* keje mlatoɔmɔi sɔɔɔi fɛɛ mli, ní etsuu gbomei ni ji le diɛntse enii kreɛɛ, ní hie doo nitsumo kpakpai ahe le he ehá ehe.

15 Yaa no owie nibii nɛɛ, ní owie otsawo mei,* ní okune* ke hegbe fɛɛ. Kafee no ko ni hán abu bo.

3 Yaa no okai amɛ ni ameyɛ amehɛ amewo noyelii ke hegbei ashishi, ní amebɔ amɛ toi hu, amesaa amehɛ améhá nitsumo kpakpa fɛɛ nitsumo kpakpa, **2** amekawie mo ko mo ko he efɔɔ, amekafɛe amehɛ béloɔi, shi moɔ amefee mei ni nuɔ nii ashishi, amejie mlɔɔke kpo kewula shi ametsawo gbomei fɛɛ. **3** Ejaake wɔ hu tsutsu ko le, wɔji mei ni be jwenmo, toigbolɔi, ahá wɔdu gbe, akɔɔɔ ke shwɛmɔ-ke-nyɔɔmɔi sɔɔɔi ye wɔ nyɔɔ, wɔteɛ no wɔfɛe nibii gbɔhii ní wɔkɔ mei ano, wɔhe ye nyɔɔmɔ, ni wɔnyenyɛ wɔhe.

4 Shi be ni ajie Nyɔɔm, wɔ-Yiwalaherelo le mlɔhile le, ke suwɔ ni eyoo kehá gbomei le kpo le, **5** etsawo hejuu ni ke wɔ ba wala mli le ke mumo kɔɔɔɔɔ ní ekɛfɛe wɔ ehe le no ehɛ woyiwala (jeeɛ jale nitsumo ní wɔtsu hewo, shi moɔ le diɛntse emɔɔɔnale hewo). **6** Etsawo Yesu Kristo, wɔ-Yiwalaherelo le no efɔse mumo nɛɛ eshwie wɔɔɔ ni eteke no,* **7** koni be ni atsoo nakai mo le duromo le no abu wɔ jalɔi sɛɛ le, wɔtsawo niyelɔi ye naano wala he hienokamo naa.

8 Anokwa wiemoi nɛ, ni miitoo ni oya no oma saji nɛɛ ano mi, koni mei ni ehe Nyɔɔm no ameyɛ le ahá ameyɛnmo ahi nitsumo kpakpai ni amebaaya no ametsu le no. Nibii nɛɛ hi ni amehɛ ye sɛɛnamo há gbomei.

9 Shi tsi ohe keje kwashiai anywanejei ke wekutokpai ahe saji ke naataamɔi ke Mla le he noɔmɔi ahe, ejaake amehɛ be sɛɛnamo ni amejɛi yaka nii hu. **10** Gbomo ni gbɛɔ tsawo kroko eshwáa le, ké owie otsawo le* shi kome ke no ni ji shii

2:14 *Sht. ɔm., "ekɛkpɔ wɔ." 2:15 *Aloo "owo mei hewale." *Aloo "ojaje mei." 3:6 *Aloo "babao." 3:10 *Aloo "obo le kɔkɔ."

enyɔ nɔ lɛ, kwa lɛ, **11** ejaake ole ake gbɔmɔ nɛɛ eje gbɛ lɛ nɔ ni eefee esha, ni lɛ diɛntɛ ebu ehe fɔ.

12 Ké mitsu Artema aloo Tihiko kɛba oŋkɔ lɛ, bɔɔ mɔɔɔn fɛɛ ni ɔɔɔnyɛ ni oba miŋkɔ yɛ Nikopoli, ejaake jɛmɛ mikpɛ miyɪŋ ake mayɛ fɛi be lɛ yɛ.

13 Bɔɔ mɔɔɔn ni owo Zena, mɔ ni lɛ Mla lɛ jogbanŋ lɛ kɛ Apolo gbɛ jogbanŋ, koni nɔ ko he akahia amɛ yɛ amɛgbɛfɛa

lɛ mli. **14** Shi hã wɔ diɛntɛ wɔmɛi lɛ hu akase nitsumɔi kpakpai ní ayaa nɔ atsɔɔ koni ké hiamɔi ní ebaabi ni atsɔ he nii oya nɔŋŋ ba lɛ, amɛyɛ amɛbua, koni amekafee mɛi ni woɔo yibii.

15 Mei ni kɛ mi kɔkɔ lɛ fɛɛ miina bo. Ŋa mɛi ni dɔɔ wɔhe yɛ hemɔkɛyeli lɛ mli lɛ.

Duromɔ lɛ kɛ nye fɛɛ ahi shi.

EKEMAJE

FILEMON

EMLI SAJI

ŋamɔ (1-3)

Filemon suɔmɔ kɛ ehɛmɔkɛyeli (4-7)

Paulo kpa fai ehã Onesimo (8-22)

Naagbee ŋamɔi (23-25)

1 Paulo, gboklɛfonyo yɛ Kristo Yesu hewɔ, kɛ wɔnyɛmi Timoteo, keyahã Filemon, wɔnaanyo nitsulo ni wɔsumɔɔ lɛ lɛ, **2** kɛ Apia, wɔnyɛmi yoo lɛ, kɛ Arki-po, wɔnaanyo asraafonyo lɛ, kɛ asafo ni yɔɔ oshã lɛ mli lɛ:

3 Duromɔ kɛ toinjɔlɛ ni jɛ Nyɔŋmɔ, wɔ-Tɛ lɛ, kɛ Nunɔɔ Yesu Kristo dɛŋ lɛ ahã nye.

4 Be fɛɛ be ní mitsɔ otã yɛ misɔlɛmɔi amlɛ lɛ, midaa mi-Nyɔŋmɔ lɛ shi, **5** akeni minɔ ohemɔkɛyeli lɛ kɛ suɔmɔ ní oyɔɔ kehã Nunɔɔ Yesu* kɛ agbɛnɛ hu kehã mɛi kɔŋkɔŋjɛ lɛ fɛɛ⁷ lɛ he daa lɛ hewɔ. **6** Misɔlɛmɔ ji ake, gbɛfanŋ ni onãa yɛ hemɔkɛyeli lɛ mli lɛ baatsirɛ bo koni oyɔɔ nɔ kpakpa fɛɛ nɔ kpakpa ní wɔɔɔ Kristo nɔ wɔnãa lɛ. **7** Ejaake be ni minɔ osɔmɔ lɛ he lɛ, minyɛmi nuu, minã miishɛɛ kɛ miishɛjɛmɔ babaoo, akeni atsɔ onɔ ahã

mɛi kɔŋkɔŋjɛ lɛ atsuii* ahe ejɔ amɛ lɛ hewɔ.

8 Enɛ nɔŋ hewɔ lɛ, eyɛ mli ake manye mawie kɛ nɔmimaa babaoo yɛ Kristo mli ní mikɛfã bo koni ofɛɛ nɔ ni sa moŋ, **9** shi mikɛ suɔmɔ moŋ miikpa bo fai, mi Paulo, kwɛmɔ bo ni miyɔɔ nɛɛ, nuu onukpa, hɛɛ, amrɔ nɛɛ hu po lɛ, miji gboklɛfonyo yɛ Kristo Yesu hewɔ. **10** Miikpa bo fai miinhã mibi Onesimo, mɔ ni mibatsɔ etɛɛ be ni miyɔɔ tsunwoo mli* lɛ. **11** Tsutsu ko lɛ, ehe be sɛɛnamɔ kehã bo, shi amrɔ nɛɛ ehe yɛ sɛɛnamɔ kehã bo, kɛ mi hu. **12** Miiwo lɛ gbɛ ní esaa eba oŋkɔ, hɛɛ, lɛ, ni ji mi diɛntɛ mitsui lɛ.*

13 Kule masumɔ ni mahã ehi mimasei yɛ biɛ koni esɔmɔ mi yɛ onajian be mli ni awo mi tsun yɛ sane kpakpa lɛ hewɔ nɛɛ. **14** Shi misumɔɔɔ ni mafɛɛ nɔ ko ni okpɛlɛko nɔ, koni ekpakpa ní obaafɛɛ lɛ akabafɛɛ yɛ nɔnyɛɛ naa, shi

5 *Aloo “yɛ Nunɔɔ Yesu gbɛfan.” ⁷ Aloo “yɛ mɛi kɔŋkɔŋjɛ lɛ fɛɛ agbɛfan.”

7 *Aloo “ahedɔi lɛ.” **10** *Sht. ŋm., “gboklei lɛ amlɛ.” **12** *Aloo “mihedɔi lɛ.”

mon oje bo diɛntse osuɔmɔ mli ofee. **15** Ekole ene tuuntu hewɔ ni etse ehe be kukuoo* le, koni oná le ekonɔ ni ehi onɔɔ daa. **16** jee e ake nyɔɔ dɔɔɔ, shi mon ake mɔ ni fe nyɔɔ, ake nyemi ni asumɔɔ, titri le ye migbefan, shi ye bo ogbefan le, ebaafee mɔ ni fe nakai kwraa ye heloo mli ke agbene hu, ye Nunɔɔ le mli. **17** No hewɔ le, ké obuɔ mi ake onaanyo* le, heremo le hie-mɛ tamɔ bo ni obaahere mi le nɔɔɔ. **18** Kefata he le, ké eye bo sane fɔɔ ko, aloo ehie bo nyɔmɔ ko le, no le buu nakai nyɔmɔ le ake mi minyɔmɔ. **19** Mi Paulo, mike mi diɛntse minine miinɔma ake: Mawo nakai nyɔmɔ le—ehe ehiaaa ni makɛe bo ake, bo diɛntse po le ohie

15 *Sht. ɔm., “ɔmeletswaa kome.” **17** *Sht. ɔm., “mɔ ni okɛ le náa nɔ kome mli gbefanɔ.”

mi oyi nyɔmɔ. **20** Hɛɛ, nyemi nuu, há minine ashe yelikɛbuamɔ nɛɛ nɔ keje oɔɔɔ ye Nunɔɔ le mli; há mitsui* he ajo le ye Kristo mli.

21 Miye nɔmimaa ake obaabo toi, no hewɔ le miinɔma bo, ejaake mile ake obaafee fe bo ni mikeɔ le tete. **22** Shi kefata he le, saamɔ he ko oto mi ní ma-bahi jemɛ, ejaake mihie ká nɔ ake abaa-tɔ nyɛɔɔɔmɔ le ano aɔɔ mi ahá nye ekonɔ.*

23 Epafra, minaanyo gboklefonyo ye Kristo Yesu mli le miinɔ bo, **24** ni Marko, Aristarko, Dema, ke Luka, minanemei nitsulɔi le hu miinɔ bo.

25 Nunɔɔ Yesu Kristo duromo le ke mumɔ ni nyɛjio le kpo le ahi shi.

20 *Aloo “mihedi.” **22** *Aloo “aɔmɛ mihe ahá nye.”

EKEMAJE

HEBRIBII LE

EMLI SAJI

<p>1 Nyɔɔmɔ tɔɔɔ e-Bi le nɔ eke wɔ wieɔ (1-4)
Bi le nɔ kwɔ fe nyɛiɔbofoi le (5-14)</p> <p>2 Nyɛke nyɛjɛɔɔmɔ amaa nibii ano jogbanɔ fe bo ni nyɛfɛɔ daa le (1-4)
Aɔɔ nibii fɛɛ awo Yesu shishi (5-9)
Yesu ke enyemime le (10-18)
Ameɔwalaheremo le
Hiɛnyielɔ-Nukpa le (10)
Osofonukpa mɔɔɔɔɔɔɔ (17)</p> <p>3 Yesu da fe Mose (1-6)
Nyɔɔmɔ ji mɔ ni fee nibii fɛɛ (4)
Hemokɛyeli ni abe le he kɔkɔɔɔ (7-19)
“Ŋmɛɛ le, keji nyɛbo egbee toi le” (7, 15)</p> <p>4 Eye oshara keji mɔ botee Nyɔɔmɔ hejɔɔmɔ le mli (1-10)
Awo hewale ake abote Nyɔɔmɔ hejɔɔmɔ le mli (11-13)
Nyɔɔmɔ wiemɔ le hie ká (12)
Yesu, osofonukpa kpɛɔɔɔɔɔ le (14-16)</p> <p>5 Yesu nɔ kwɔ fe osofonukpai ni ji gbɔmɛ le (1-10)</p> | <p>Ye Melkizedek gbɛ nɔ (6, 10)
Ekase toiboo keje amanehulu mli (8)
Le eháa meɔ náa naano yiwalaheremo (9)
Abɔ kɔkɔ ashɛ meɔ ni sumɔɔɔ ni amɛɔaraa (11-14)</p> <p>6 Nyɛyaa hie keshea dale he (1-3)
Meɔ ni ekpale ketee le kalaa Bi le amɛkɔɔɔ tso le he ekonɔ (4-8)
Bɔɔ mɔɔɔɔ koni oná nɔmimaa ye ohienɔkamɔ le he (9-12)
Bɔ fɛɛ bo ni fee le, Nyɔɔmɔ baaye eshiwoo le nɔ (13-20)
Nyɔɔmɔ shiwoo ke ekita le tsakee (17, 18)</p> <p>7 Melkizedek, maɔɔɔ ke osofo ni nɔ bɛ (1-10)
Kristo osofoye le nɔ kwɔ fe fɛɛ (11-28)
Kristo nyɛɔ ehɛɔ meɔ aɔiwalá kwraa (25)</p> <p>8 Buu le feɔ nyɛi nii ahe mfoniri (1-6)
Bɔ ni esoro kpaɔmɔ momo le ye kpaɔmɔ hee le he (7-13)</p> |
|---|---|

- 9 סֹכְמוֹ כְּרֹחֵךְ יַע סֹלֶמֶטְסוּ נִי כֹּחַ
shikpōḥ le nō le mli (1-10)
Kristo yabote ḥwei ke elá le (11-28)
Kpaḥmō hee ko teḥdamōkō (15)
- 10 Kooloi afōlei le nyēḥ ajie eshai keya (1-4)
Mla le, ḥōḥ keke ni (1)
Kristo ḥō ehe ehā shi kome nyōḥlo (5-18)
Gbē hee ni hie kā (19-25)
Wōkakwa kpe ni wōkpeō kutuu le (24, 25)
Abō kōkō ashi esha ni ajēō gbē
afeō (26-31)
Ebiō ekāa ke hemōkeyeli dani
abaanyē afi shi (32-39)
- 11 Nō ni hemōkeyeli ji (1, 2)
Hemōkeyeli he nōkwemōnii (3-40)
- Anyer asa Nyōḥmō hie ké
abē hemōkeyeli (6)
- 12 Yesu, mō ni hāa wōhemōkeyeli le
yeō emuu (1-3)
Odasefoi babaoō tamō atatu (1)
Kaakpoo Yehowa tōsēmō (4-11)
Nyējajee nyenajashi gbei le ní
nyenyēa trōmō (12-17)
Ḥwei Yerusalem le beḥkemō (18-29)
- 13 Naagbee wiēmōkētsōmō ke ḥamōi (1-25)
Nyehie akakpaa gbōfeemō nō (2)
Nyēwōa gbalashihile hie nyam (4)
Nyēboa mei ni nyiēō hie le atoi (7, 17)
Nyēḥpa yiijemō afōle nyehāa (15, 16)

1 Blema tōḥ le, Nyōḥmō tōḥ gbaloi le anō eke wōtsemēi le wie ye bei srōtoi amlī ke agbene hu, ye gbei srōtoi anō. **2** Amō nēē, ye nekē gbii nēē anaagbee mli le, etsōḥ Bi le nō eke wō wieō, mō ni ewō le nibii fēē yelo, ní etsō enō efee shihilei agbējianōtoi le.* **3** Le ji mō ni hāa ana Nyōḥmō anunyam le, ni eji esu le hēnō pēpēpē, ni eke ehewale wiēmō le hāa nibii fēē yaa nō hiō wala mli. Ni be ni etsuu wōhe keje wōhe eshai le amlī egbe naa le, eyata Anunyamtse le ninejuro nō ye ḥwei. **4** No hewō le, etsō mō ni fe ḥweiōfoi le, aahu ake enā gbēi ni fe amēnō le kwraa.*

5 Ake nōkwemōnō le, ḥweiōfoi le atēḥ namō Nyōḥmō ekēē le pēḥ ake: “Mibi ji bō; ḥmēne le, mitsō otse?” Ni asar: “Matsō etse, ni ebaatsō mibi?” **6** Shi ekēē ye be ni ebaahā e-Kromōbi le aba shikpōḥ le nō ekōḥ le he ake: “Ni Nyōḥmō ḥweiōfoi le fēē akoto le.”

7 Agbene hu, ekēē ye ḥweiōfoi le ahe ake: “Efeō eḥweiōfoi le mumōi, ke esōkōi* le hu lalilei.” **8** Shi Bi le, ekēē ye ehe ake: “Nyōḥmō ji omantse sei ke-

1:2 *Aloo “yinci le.” Kwēmō Wiēmōi Titrii Amligbalamō le. 1:4 *Sht. ḥm., “enā gbēi ni fe amēnō le kwraa ake gboshinii.” 1:7 *Aloo “etsuji ní sōmō ye mei krokomei ahilekehamō hewō.”

miiya naanōi anaanō, ni o-Mantseyeli tso le, jalē* tso ni. **9** Osumō jalē, ni onye mlatōmō. No hewō ni Nyōḥmō, o-Nyōḥmō le, ke mlifilimō mu fō bo fe ohefatalōi le.” **10** Ni: “Oo Nunḥsō, shishijee le mli le, bo otswa shikpōḥ le faneshii le, ni ḥwei le, oninēnaa nitsumōi ni. **11** Amehie baakpātā, shi bo le obaaya nō ohi shi; ni amē fēē amēbaasu tamō atade suō le, **12** ni obaakota amē tamō akotaa hehaanō, tamō akotaa atade le, ni abaatsake amē. Shi bo le, oye bō ni oyōḥ le nōḥḥ, ni ofii le etar kōkōkō.”

13 Shi ḥweiōfoi le atēḥ namō ni ekēē ye ehe pēḥ ake: “Ta mininejuro nō keyashi be ni manō ohenyelōi le mafēē onajashi maanō?” **14** Ani amē fēē le, jeeē mumōi ní ke sōmō kōḥkōḥḥ hāa* ji amē, mei ni atsu amē koni amēyasōmō mei ni baanā yiwalahereḥmō le?

2 No hewō ni esa ake wōke wōjwēḥmō ama nibii ni wōnōḥ le anō jōgbanḥ fe bō ni wōfēō daa le, koni wōkakplan kōkōkō. **2** Ejaake ké wiēmō ni atōḥ ḥweiōfoi anō awie le fee nō ni ma shi shiḥḥ, ni ake toigbalamō ni ja hā ye mlatōmō fēē mlatōmō ke toigbele fēē toigbele he le, **3** te wōbaafee tēḥḥ wōjō toigbalamō naa foi

1:8 *Aloo “jalesaneyeli.” 1:14 *Aloo “ní sōmō ye mei krokomei ahilekehamō hewō.”

le, keji waku wahie wawhie neke yiwalaheremo kpele nee no? Ejaake w-Nunpts le no atso abci he wiemo, ni mei ni nu no ni ewie le hu ma no mi ameha wo, **4** ni Nyotom hu ke okadii ke naakpae nii* ke hewale nitsumci sratoi ke mumo krotokrotok le ni eja ehā ye esuom naa le hu miye odase miishi no.

5 Ejaake jee nweibofoi ashishi enj shikron ni baaba, ni wawie he le ewo. **6** Shi odasefonyo ko wie ye he ko ake: "Meni ji gbom ni ohāa ehio ojwewon, aloo gbom bi ni osusuo ehe? **7** Ohā eba shi fioo fe nweibofoi; oke anunyam ke woo fi le akekere, ni owō le oto oninena nitsumci le ano. **8** Onj nibii fee owo enajashi." Ké aké Nyotom nj nibii fee ewo eshishi le, etsok ake, eshwēē no ko no ni enjwooo eshishi. Shi amro nee, wōnaa ake nibii fee ye eshishi. **9** Shi wōnaa Yesu, mo ni ahā eba shi fioo fe nweibofoi le, ni amro nee ake anunyam ke woo efi le akekere, ejaake ena amanehulu ketee gbele mli le koni ye Nyotom duromo naa le esa enaa gbele ehā mo fee mo.

10 Ejaake esa jogbanj ake, mo hewo ni nibii fee yoo ke mo no ni nibii fee tsok keba le, bo ni afee ni enj bii babao keba anunyam mli le, ehā ameyiwalaheremo le Hienyiel-Nukpa le tsok amanehului aml koni eye emuu. **11** Ejaake mo ni tsok mei ahe le ke mei ni atsu amehē le fee je mo kome mli, ni no hewo le, efee le hiegbele ake ebaatse ame nyemime, **12** taake eké ake: "Majaje ogbēi le matsok mi-nyemime le; asafō ten malā majie oyi ye." **13** Ni asanj: "Manj mihi mafō eno." Ni asanj: "Naa! Mi ke gbekēbii bi-bii ni Yehowa* njhā mi le."

14 No hewo le, akēni "gbekēbii bi-bii" le hie heloo ke lā hewo le, nakai nōnj le hu enj nomei nōnj eko tamō ame, koni etsok gbele le no ekpātā mo ni baanye agbe mo, ni ji Abonsam le hie, **15** koni mei ni gbele gbeyeshemo hā ametsom nyoji ye amewa-

2:4 *Aloo "gbale okadii." 2:13 *Kwemo Wiemoi Titrii Amligbalamo le.

la be fee mli le, ehā ameyē amehē.* **16** Ejaake ye anokwale mli le, jee nweibofoi eye ebuaa le, shi mon eye eebua Abraham seshi* le. **17** No hewo le, ehe bahia ni etsok tamō 'enye-mime' le ye gbe fee gbe no, koni etsok osokfonukpa mokōnalok ke anokwafo ye nibii ni kōk Nyotom he le aml, bo ni afee ni enj kpatamo afōle* ehā ye mei le ahe eshai le ahewo. **18** Ni akēni le dientsē le, be ni aaka le le ena amanehulu hewo le, enyē eye ebuaa mei ni aaka ame le.

3 No hewo le, nyemime krotokrotok, mei ni enā nwei tsemo* le mli gbe-fanjo, nyesusua mo ni wokpele no* ake eji bofo ke osokfonukpa le he-Yesu. **2** Eye mo ni wō le eto nakai gbe-he le anokwa, tamō bo ni Mose hu ye anokwa ye nakai mo le we le fee le. **3** Ejaake abuo le* ake esa anunyam fe Mose, akēni mo ni maa shā le woo fa fe shā le dientsē no le hewo. **4** Ye anokwale mli le, shā fee shā le mo ko ké ma, shi mo ni fee nibii fee ji Nyotom. **5** Agbene, Mose ye anokwa ake sok le nakai mo le we le fee, ni no ye nibii ni abawie ye sē mli le ahe odase, **6** shi Kristo ye anokwa ake bi ye Nyotom we le no. Anokwa, ké wahie wiemo ni wawie ke nomimaa, ke hienokamo ni wokeshio wotsitsi le mli kpenj keyashi naagbee le, no le E-we ji wo.

7 No hewo le, tamō bo ni mumo krotokrotok le ke le, "Imene le, keji nyē-bo egbee toi le, **8** nyekakpiliya nyetsui tamō bo ni afee ye mlilawoo be le mli le, tamō bo ni afee ye kaa gbi le no ye ja le no* le, **9** he ni nyetsemē le tswa mi mpoa ni ameka mi ye le, eye mli mon ake amena minitsumci le afii nyotomai ejwe sōnj. **10** Enē hewo ni mimli wo yino nee la ni mikē ake: 'Daa nee ameduo gbe ye ametsui aml, ni ameleko migbe le.' **11** No hewo le,

2:15 *Aloo "ekpō amē." 2:16 *Sht. njm., "du-mowu." 2:17 *Aloo "afōle ni akēsa gbomei ke Nyotom ten." 3:1 *Aloo "nifēno." *Aloo "okajajē wotsok." 3:3 *Ni tsok ake, Yesu. 3:8 *Kwemo Mat 3:1 sh. njn.

mikā kitā ye mimlifu le mli ake: 'Amēbotenj mihejɔɔmɔ le mli.'

12 Nyemimeɪ, nyekwea jogbanj koni nyeten mɔ ko akaná tsui fɔŋ ni be hemɔkeyeli akeni ekpale keje Nyɔŋmɔ hiekaalo le he le hewɔ; **13** shi mon nyeyaa nɔ nyewowoa nyehewale gbi fɛe gbi, gbii abɔ ni atseɔ le "Ŋmɛne" le, koni esha lakamɔ le akahá nyeten mɔ ko kpilinj etsui. **14** Ejaake ja wɔhie nɔmimaa ni wɔná keje shishijee le mli kpenj keyashi naagbee dani wɔbaaná Kristo le mli gbefanɔ* leelen. **15** Taake akɛe le, "Ŋmɛne le, keji nyebogbee toi le, nyekakpiliŋa nyetsuii tamɔ bɔ ni afɛe ye mlilawoo be le mli le."

16 Ni namei nu ni kɛle amewo emli la le? Anɔkwa, ani jee meɪ ni je Ejipt ye Mose shishi le fɛe ni? **17** Kefata he le, namei Nyɔŋmɔ mli wo ame la afii nyɔŋmai ejwe le? Ani jee meɪ ni fee esha ní amegboi ye ŋa le nɔ* le ni? **18** Ni namei akitá eká ake amēbotenj ehejɔɔmɔ le mli le? Ani jee meɪ ni gbo toi le ni? **19** No hewɔ le, wɔnaa ake hemɔkeyeli ni amebɛ le hewɔ amenyɛɛ mli amebote le.

4 Bele, akeni ehejɔɔmɔ le mlibotemo he shiwoo ye lolo hewɔ le, nyeháa wɔkwea jogbanj* koni ekaba le ake nyeten mɔ ko shɛɛe he. **2** Ejaake wɔ hu ajaje sane kpakpa le atsoɔ wɔ, tamɔ bɔ ni ajaje atsoɔ amɛ le nɔŋŋ; shi wiemo le ni amenu le he eyabaaa sɛenamɔ ko háaa amɛ, ejaake amekɛ meɪ ni bo toi le efɛee ekome ye hemɔkeyeli mli. **3** Ejaake wɔ meɪ ni wɔjɛe hemɔkeyeli kpo le, wɔmiibote hejɔɔmɔ le mli, tamɔ bɔ ni ekɛe le ake: "No hewɔ le miká kitá ye mimlifu le mli ake, 'Amēbotenj mihejɔɔmɔ le mli,'" tsebele agbe enitsumɔi le anaɔ keje be ni ato je le shishi le.* **4** Ejaake bɔ ni ewie ye he ko ye gbi ni ji gbi kpawo le he ne: "Ni Nyɔŋmɔ jɔɔ ehe ye gbi ni ji gbi kpawo le nɔ

keje enitsumɔi le fɛe mli," **5** ni esaa ekɛe ye bie nɛɛ ake: "Amēbotenj mihejɔɔmɔ le mli."

6 No hewɔ le, akeni emlibotemo le ye lolo kehá meɪ komeɪ, ni meɪ ni ajaje sane kpakpa le atsoɔ amɛ klenklen le botee mli ye toigbele hewɔ le, **7** esaa eto gbi ko ekonj ye no sɛɛ be kplanj be ni ekɛe ye David lala le mli ake, "Ŋmɛne" le; tamɔ bɔ ni awie ketso hie le, "Ŋmɛne le, keji nyebogbee toi le, nyekakpiliŋa nyetsuii" le. **8** Ejaake eji Yohua nyie amehie ketee hejɔɔmɔhe ko kule, fee sɛɛ le Nyɔŋmɔ ewienj gbi kroko he dɔŋŋ. **9** No hewɔ le, hejɔɔmɔgbiyeli ko ye lolo kehá Nyɔŋmɔ webii le. **10** Ejaake mɔ ni ebote Nyɔŋmɔ hejɔɔmɔ le mli le, le hu ejɔɔ ehe keje le diɛntse enitsumɔi amlɪ, tamɔ bɔ ni Nyɔŋmɔ jɔɔ ehe keje enɔ le mli le.

11 No hewɔ le, nyeháa wɔbɔa mɔdenj fɛe ni wɔɔnye koni wɔbote nakai hejɔɔmɔ le mli, koni mɔ ko mɔ ko akagbee shi tamɔ nakai toigbele he nɔkwemɔnɔ le nɔŋŋ. **12** Ejaake Nyɔŋmɔ wiemo le hie ká ni eye hewale ni enaa ba fe klante fɛe klante ke enaanta, ni egbuɔ kebotoɔ mli aahu keyashio egbalaa susuma* ke mumɔ* mli, ke agbene hu talɔi ke wuianjɔ le mli, ni enyɛɔ ekɔɔ tsui le mli susumɔi ke yinjto aseɛ. **13** Ni ateeɛ bɔɔ nɔ ko ye ehie, shi nibii fɛe he ká ni agbele nɔ kpetekplee ye le mɔ ni esa ake wɔbu wɔhe akɔntaa wɔhá le le hijmeijan.

14 No hewɔ le, akeni wɔɔɔɔ osɔfonukpa kpetenkpele ni efon ketso ŋweijan, ni ji Yesu, Nyɔŋmɔ Bi le hewɔ le, nyeháa wɔhiea jajemo ni wɔjajeɔ le wɔtsɔɔ le mli kpenj. **15** Ejaake osɔfonukpa ni wɔɔɔɔ le, ejeeɛ mɔ ni nyɛɛɛ anu wɔgbedemɔi le ahe ehá wɔ, shi mon eji mɔ ni aka le ye nibii fɛe gbefan tamɔ wɔ nɔŋŋ, ni kɛle esha ko be ehe. **16** Bele, nyeháa wɔke wiemo ni awieɔ ke nɔmimaa abenjkea duromɔ sei le, koni wɔnine ashe mɔbɔnale nɔ ni wɔná duromɔ ni baaye abua wɔ ye be ni sa mli.

3:14 *Aloo "wɔ ke Kristo le baaná mli gbefanɔ." 3:17 *Kwemo Mat 3:1 sh. ninj. 4:1 *Sht. ŋm., "wɔshea gbeyei." 4:3 *Sht. ŋm., "be ni ashe (dumɔwu) afɔ shi," ni tsɔɔ ake, be ni Adam ke Hawa bɔl amebii le ahɔŋŋ.

4:12 *Kwemo Wiemo Titrii Amligbalamo le.

5 Ni osofonukpa fɛe osofonukpa ni ahala le keje gbomei atɛn le, awo le osofonukpa ye amehewo ye nibii ni koo Nyɔnɔm he le agbefan, koni eno ni-keenii ke afolei ehā ye eshai ahewo. **2** Enyeɔ eke mei ni leee no ko ni ametɔ* le yeo ye musuntɔle naa,[#] ejaake le hu egbedemɔi le jwere ehie.[^] **3** ni no hewo le, esa ake eno afolei ehā ye le diɛntse ehe eshai le ahewo, tamɔ bo ni efɛɔ ye mei le ano le he le noŋn.

4 Gbomɔ ko eno woo nɛe ehāaa le diɛntse ehe, ake ja Nyɔnɔm etse le, tamɔ bo ni etse Aaron hu le, dani eni-ne sheɔ no. **5** Nakai noŋn Kristo le hu, jee le diɛntse ewo ehe osofonukpa ni ekewo le diɛntse ehie nyam, shi mon mɔ ni kee le ake: "Mibi ji bo; nme-ne le, mitsɔ otse" le ji mɔ ni wo ehie nyam. **6** Tamɔ bo ni ekeɛ ye he kroko hu ake, "Osofo ji bo kemiiya naano ye Melkizedek gbɛ no" le.

7 Be ni Kristo yoo shikɔn le no le,* eke bolomɔi ni naa wa ke yaafonui no faikpamɔi ni yoo hiedoo ke nibimɔi hu ehā mɔ ni baanye ahere eyiwala keje gbele mli le, ni abo le toi hu ejaake esheo Nyɔnɔm gbeyei. **8** Eye mli ake bi ji le mon, shi ekase toiboo keje amanelulɔi ni ena le amlɔ. **9** Ni be ni ahā eye emuu sɛɛ le, etsɔ mɔ ni hāa mei fɛe ni boɔ le toi le nāa naano yiwalaheremɔ, **10** ejaake Nyɔnɔm wó le osofonukpa ye Melkizedek gbɛ no.

11 Woye nibii babaoo ni waa kee ye ehe, ni emlitsɔomɔ hu wa, ejaake nyeye shoo ye nyeniashishinumɔ mli.* **12** Ejaake nye ni kule bene nɛe* esa ake nyetsomɔ tsɔolɔi le, ehe ehia ake mɔ ko aje shishi atsoo nye Nyɔnɔm wiemoi kɔnɔkɔnɔn le amlɔ shishijee nibii le ekonɔ, ni nyesa nyetsomɔ mei ni fufo he ehia amɛ, shi jee niyenii ni wa. **13** Ejaake mɔ fɛe mɔ ni yaa no eyeo fufo le, eleee jale wiemoi le, ejaake gbekɛ bibioo ji le. **14** Shi mei ni edara le ano ji niyenii ni wa, mei ni ke

amesanesɛekomɔ nyemoi le tsuo nii ni no etsɔse nyemoi nɛe ni amele ekpa-kpa ke efɔn mliikpamɔ.

6 No hewo le, amro nɛe ni wɔfo mli ye Kristo le he shishijee tsɔomɔ le he le, nyehāa woyaa hie keshea dale he, ni wɔkatswa faneshi ekonɔ, ni nomei ji nitsumɔi ni egboi ahe tsuitsakemɔ ke Nyɔnɔm mli hemokɛyeli, **2** tsɔomɔi ni koo baptisimɔi ke niije-mei-anonimelemɔ, gbohiashitee ke naano kojomɔ he. **3** Ni wobaafɛe ene, kɛ Nyɔnɔm aanaɛe gbɛ.

4 Ejaake mei ni la etso amenɔ dā, ni amesa amenaɔ nwei duromɔ keeno le, ni amenā mumɔ kɔnɔkɔnɔ le mli gbefanɔ, **5** ni amesa Nyɔnɔm wiemoi kpakpa le ke shihile gbɛjianɔtoo ni baaba le* mli hewalei le anaa, **6** shi amekpale ketee le, anyɛn amɛ atsie ekonɔ kehā tsuitsakemɔ, ejaake amekala Nyɔnɔm Bi le amekpɛte tso janɔ le he ekonɔ amehā amɛ diɛntse amehɛ, ni ameshwie ehie shi ametsɔo mei. **7** Ejaake shikɔn le nāa Nyɔnɔm jomɔ le eko kɛ emi nu ni nɛo shwieɛ eno kpitiokpitiio le, ni ebaa nii ni he yoo sɛenamɔ hāa mei ahewo ni ahuo no le. **8** Shi kɛ nmeii ke anɔnɔlei ekwɛɔ le, no le akpo le ni eberɛkɛ loomɔ, ni ye naagbee le, ashāa.

9 Shi mei ni asumoo, eye mli ake wɔmiiwie ye neke gbɛ no mon, shi nyegbefan le, woye nomimaa ake nyeye nibii ni fe nakai, nibii ni koo yiwalaheremɔ he. **10** Ejaake Nyɔnɔm jee mɔ ni ejaaa ni ehie baakpa nyenitsumɔ le ke suomɔ ni nyɛjie le kpo ye egbɛi le hewo le no, ni ji sɔomɔ ni nyɛsɔomɔ mei kɔnɔkɔnɔn le ni nyeyaa no nyɛsɔomɔ amɛ lolo le. **11** Shi wɔmiiitoo ake nyɛtenɔ mɔ fɛe mɔ aya no ajie neke mɔɔɔɔɔ nɛe noŋn kpo, koni enā nomimaa kwraa ye hienokamɔ le he keyashi naagbee, **12** koni nyekafeɛ anihao, shi mon nyekase mei ni tsɔo hemokɛyeli ke tsuishitoo no amenā shiwoi le.

13 Ejaake be ni Nyɔnɔm wo Abraham shi le, akeni ebe mɔ ko ni fe le

5:2 *Aloo "amedoo gbɛ." #Aloo "ye mlijɔle naa; ehie amɛ bleoo." ^Aloo "le hu eye egbedemɔi." 5:7 *Sht. nɔm., "Ye Kristo heloo gbii le amlɔ le." 5:11 *Aloo "nyeye shoo ye nyeni-numɔ mli." 5:12 *Sht. nɔm., "ye be le naa le."

6:5 *Aloo "yino ni baaba le." Kwemo Wiemoi Titrii Amligbalam le.

dientse ni eetsɔ eno ekā kitā hewɔ le, eke le dientse ehe kā kitā **14** ekɛɛ: “Bɔ fɛɛ bɔ ni fee le, majɔɔ bɔ, ni bɔ fɛɛ bɔ ni fee le, mahā oshwere.” **15** Ni akeni Abraham to etsui shi hewɔ le, enine she shiwoo nɛɛ nɔ. **16** Ejaake gbɔmei ɔɔ nɛɛ, mɔ ni fe amɛ le, le amɛkekāa kitā, ni amɛkitākamɔ le ke naataamɔ fɛɛ naataamɔ baa naagbee, ejaake amɛgbefan le, no akemaa sane nɔ aduatsɔ ye mla naa. **17** Ye neke gbɛ nɔnɔ nɔ le, be ni Nyɔnɔmɔ kpe mli ake ebaahā shiwoo le he niyelci le ana fanɔ fe tsutsu le ake eyintoo* tsakee le, eke kitākamɔ ma nɔ aduatsɔ,” **18** koni wɔ mei ni wɔɔ fo i ke-yaba abo ye abobahe le, wɔtsɔ nibii enyɔ ni tsakee ni Nyɔnɔmɔ nyen amale ye mli le ano wɔnā hewalewoo ni mli wa kemɔ hienɔkamɔ ni kā wɔhie le mli kpenɔ. **19** Neke hienɔkamɔ ni wɔɔ nɛɛ tamɔ sɛke ni tsee ni tsekɔ shi shinɔ kehā susuma le,* ni eboteɔ mli keyaa muhɔɔ# le mli, **20** he ni hietɔɔ lo ni ji Yesu, mɔ ni etsɔ osɔfonukpa kemiiya naano ye Melkizedek gbɛ nɔ le bote ye wɔhewɔ le.

7 Ejaake neke Melkizedek nɛɛ, ni ji Salem mantse, Nyɔnɔmɔ ni Nɔ Kwɔ Fe Fɛɛ le osɔfo le, ke Abraham kpe be ni Abraham kuɔ esɛɛ kejeɔ mantsemei le agbee le mli le, ni ejɔɔ le, **2** ni Abraham hā le nii le fɛɛ* mlijai nyɔnɔma mli ekome. Klɛnklɛn le, egbɛi le shishitsɔɔmɔ ji “Jale Mantse,” ni no sɛɛ le, eji Salem mantse hu, ni no shishi ji, “Toinjɔle Mantse.” **3** Akeni ebe tse, ebe nye, ebe wekutɔkpaa, ebe gbii ashishijee, asan ebe wala naagbee, shi mon afee le tamɔ Nyɔnɔmɔ Bi le hewɔ le, eyaa nɔ ehio shi ake osɔfo be fɛɛ be.*

4 Nyekwea bɔ ni nuu nɛɛ je agbo hā, mɔ ni Abraham, ni ji weku yitso le* nɔ haanii kpakpai fe fɛɛ le amlijai nyɔnɔma mli ekome ehā le le. **5** Lɛɛɛɛ, ye

6:17 *Aloo “esuwɔmnaa nii.” #Aloo “eke kitākamɔ fata he.” Sht. nɔm., “eke kitākamɔ damɔ mli.” 6:19 *Aloo “kehā wɔwala.” #Kwemɔ Mat 27:51 sh. nin. 7:2 *Sht. nɔm., “ja nii le fɛɛ ni ehā le.” 7:3 *Aloo “daa.” 7:4 *Aloo “blematse le.”

Mla le naa le, Levibii le atɛn mei ni nāa osɔfoyeli gbena le ye kitā ko ake amɛhe mlijai nyɔnɔma mli ekome ye mei le adɛn, ni tsɔɔ ake, keje amenyemime le adɛn, tsebele mei nɛɛ ji Abraham shwie.* **6** Shi nuu nɛɛ ni jɛɛɛ amɛwekutɔkpaa le mli le he mlijai nyɔnɔma mli ekome keje Abraham dɛn ni ejɔɔ mɔ ni ɔɔ shiwoi le. **7** Agbene, nwaneeje ko be he ake, mɔ ni da le, le ejɔɔ mɔ ni edaaa le. **8** Ni ye shihile kome mli le, gbɔmei ni gboiɔ le ji mei ni heɔ mlijai nyɔnɔma mli ekome le, shi ye shihile kroko le mli le, mɔ ko ni aye ehe odase ake ehie kā le ji mɔ ni he. **9** Ni abaanye akɛɛ ake, Levi, mɔ ni heɔ mlijai nyɔnɔma mli ekome le po tsɔ Abraham nɔ enɔ mlijai nyɔnɔma mli ekome ehā, **10** ejaake be ni Melkizedek ke etse le kpe le, no mli le anāko afɔ le ake etse le shwie.*

11 Agbene, ké anyɛɔ atsɔɔ Levi osɔfoyeli le nɔ asheɔ emuuyeli he le (ejaake eji Mla ni akehā mei le mli nibii le eko), no le mɛɛ hiamɔ ehia lolo ake, osɔfo kroko ate shi ye Melkizedek gbɛ nɔ, ni akɛɛɛ ake, ye Aaron gbɛ nɔ? **12** Ejaake ké aatsake osɔfoyeli le, bele ehe ehia ni atsake Mla le hu. **13** Ejaake mɔ ni awie nibii nɛɛ ye ehe le, eje weku kroko mli, weku ni mɔ ko ejeko mli ebasɔmɔko ye afɔleshā late le he pen. **14** Ejaake eye fanɔ ake wɔ-Nunɔtsɔ le je Yuda mli, shi Mose ewiee nɔ ko kwraa ake osɔfoi baaje nakai weku le mli.

15 Ni nɔ ni hāa enɛ feɔ fanɔ fe tsutsu le ji be ni osɔfo kroko te shi ni tamɔ Melkizedek le, **16** mɔ ni jee mla naa taomɔ nɔ ni damɔ heloonaa wekutɔkpaa le nɔ ebatsɔ osɔfo ye, shi mon ye wala ni anyɛn akpātā hie le hewale naa le. **17** Ejaake aye ehe odase ake: “Osɔfo ji bo kemiiya naano ye Melkizedek gbɛ nɔ.”

18 No hewɔ le, akeni kitā ni tso hie le egbede ni enyɛɛɛ etsu nii hewɔ le, agu. **19** Ejaake Mla le hāa nɔ ko nɔ ko aye emuu, shi hienɔkamɔ ni hi fe no ni akɛba ni wɔtsɔɔ nɔ wɔbenkeɔ

7:5 *Sht. nɔm., “je Abraham he mli.” 7:10 *Sht. nɔm., “eye etse le he mli lolo.”

Nyɔŋmɔ le fee nakai. **20** Agbene hu, gbii abɔ ni akā kitā kefee ene le, **21** (ejaake, anɔkwa, mei ye ni awó ame osɔfoi ní akāaa kitā ko, shi mɔ ne le atso kitā ní mɔ ni kɛe ye ehe ake: “Yehowa* ekā kitā, ni etsaken ejwɛŋmɔ,” ‘Osɔfo ji bo kemiiya naano’”) le kā le nɔ awó le osɔfo), **22** bele, Yesu ebatsɔ mɔ ni maa kpaŋmɔ ko ni fe no nɔ aduatsɔ.* **23** Kefata he le, ake-ni gbele háaa osɔfoi le aya nɔ asɔmɔ ake osɔfoi hewɔ le, mei babaoo baye amesee ake osɔfoi, **24** shi le le, akeni eyaa no ehio shi keyaa naano hewɔ le, mɔ ko ebayerɛ esee ake osɔfo. **25** No hewɔ le, enyɛɔ ehereo mei ni tsɔɔ enɔ amebɛŋkɛɔ Nyɔŋmɔ le ayiwala kwraa, ejaake ehie kā daa koni ekpa fai ehā ame.

26 Ejaake osɔfonukpa ni tamɔ neke le sa wɔ, eji anɔkwafo, efɔŋ ko be ehe, muji ko be ehe, etse ehe keje eshafeelo ahe, ni awó enɔ ahā ekwɔ fe ŋweii. **27** Ake mɔ ni tamɔɔɔ nakai osɔfonukpai le, ehe ehiaaa ni enɔ afɔlei ehā daa gbi, klenkɛŋ le, ye le diɛntse ehe eshai ahewɔ, kɛ no sɛe le, ye mei le anɔ le hewɔ, ejaake efee ene shi kome nyɔŋlo be ni enɔ le diɛntse ehe ehā le. **28** Ejaake Mla le wóɔ gbɔmɛi ni yɔɔ gbedemɔi ake osɔfonukpai, shi wiemɔ ni akekā kitā ye Mla le sɛe le wó bi ní ahā eye emuu kemiiya naano le.

8 Agbene, nii ni wɔwiew le mli sane oti nɛ: Osɔfonukpa ni tamɔ neke wɔyɔɔ, ni eyata Anunyamtse le mantse sei le ninejurɔ nɔ ye ŋwei, **2** eji sɔɔlo” ye he kɔŋkɔŋ le ke agbene hu ye anɔkwa buu ní Yehowa* shi, shi jee gbɔmɔ ko shi le mli. **3** Ejaake osɔfonukpa fee osɔfonukpa le, awó le koni enɔ nikenii ke afɔlei ehā; no hewɔ le, ehia ni mɔ ne hu aná nɔ ko ni ekebaahā. **4** Eji eye shikpɔŋ le nɔ kule, eyen osɔfo, ejaake hii ni ŋɔɔ nikenii le amehāa ye Mla le naa le ye momo. **5** Hii nɛe miɛŋɔ sɔɔmɔ kɔŋŋ amɛ-

7:21; 8:2, 8-11 *Kwemɔ Wiemɔi Titrii Amligbalamɔ le. 7:21 *Aloo “eshwan ehe.” 7:22 *Aloo “mɔ ni akehā ake kpaŋmɔ ko ni fe no le he shiŋmɛnɔ.” 8:2 *Aloo “tsulɔ ní sɔmɔ ye mei krokomei ahilekhamɔ hewɔ.”

miihā ake ŋwei nii le aheno ke amehɔŋ* keke; tamɔ bɔ ni be ni Mose mii-ba ebafee buu le Nyɔŋmɔ wo le kitā le: Ejaake E-keɛ: “Kwemɔ ni ofee nibii fee ye ameheno ni aketsɔɔ bo ye gɔŋ le nɔ le naa.” **6** Shi amɔ nɛe, Yesu ená sɔɔmɔ* ni hi kwraa fe klenkɛŋ nɔ le, ni nakai nɔŋŋ kpaŋmɔ ni eji etenɔdamɔɔ ní adamɔ shiwoi ni hi fe klenkɛŋ nɔ le nɔ akpaŋ ye mla naa le hi fe klenkɛŋ nɔ le.

7 Eji sane ko be nakai klenkɛŋ kpaŋmɔ le he kule, ehe ebahian ni aná nɔ ni ji enyɔ. **8** Ejaake ena sane ko ye mei le ahe be ni ekɛe ake: “Naa! Gbii miiba, Yehowa* kɛe, ‘be mli ni mike Israel we le ke Yuda we le baakpaŋ kpaŋmɔ hee ko. **9** Etamɔŋ kpaŋmɔ ni mike ametsemei le kpaŋ ye gbi nɔ ni mimo amenineshi ni minyie amehie keje Ejipt shikpɔŋ le nɔ le, ejaake ameyaaa nɔ amehiii mikpaŋmɔ le mli, no hewɔ le, mikpa amɛ kwemɔ, Yehowa* kɛe.

10 “Ejaake ene ji kpaŋmɔ ni mike Israel we le baakpaŋ ye nakai gbii le asɛe le, Yehowa* kɛe. ‘Mike mimlai le baawo amejwɛŋmɔ mli, ni manɔma mawo ametsuii amlí. Ni matsɔ amɛ-Nyɔŋmɔ, ni amebaatsɔ miman.

11 “Ni ameten mɔ ko etsɔŋ emanɔnyo ke enyemi dɔŋŋ, ake: “Le Yehowa!”* Ejaake amɛ fee amebaale mi, keje ameten mɔ bibioo fe fee nɔ keyashi mɔ wulu fe fee nɔ. **12** Ejaake mana amɛ mɔɔ ye amenifeemɔi ni ejaaa le agbefan, ni mikainɔ amehie eshai le dɔŋŋ.”

13 Kɛemɔ ni ekɛe ake “kpaŋmɔ hee ko” le tsɔɔ ake ehā klenkɛŋ nɔ le etsɔ emomo. Amɔ nɛe, nɔ ni etsɔ emomo ni eegbo le, etsen ni ebalaaja.

9 No mli le, klenkɛŋ kpaŋmɔ le ye mla naa taomɔ nii kehā sɔɔmɔ kɔŋŋ, ni eye he kɔŋkɔŋ hu ye shikpɔŋ le nɔ. **2** Ejaake ashí buu ko ama shi, ni e-klenkɛŋ pia le mli kanetso le ke okpɔɔ le ke aboloji ni akemaa Nyɔ-

8:5 *Aloo “amehe mfoniri.” 8:6 *Aloo “sɔɔmɔ ni asɔmɔ ye mei krokomei ahilekhamɔ hewɔ.”

ημο hie* le γα; ni atseo jeme ake He Κραηκρη. 3 Shi buu le pia ni atseo le He Κραηκρη Fe Fee le ye muhwa* ni ji enyo le see. 4 No mli le, jeme shika tsuru tsufa-ke-ηmashaa ko, ke kpanmo adeka le ni ake shika tsuru eha he fee ni shika tsuru kpulu ni mana le ke Aaron tso ni gbá afoforo le ke kpanmo le tei tetrebii* le γα mli le γα; 5 ni no ko anuyam kerubim ni amehochi eha kpatamo naabomochi le* ko le γα. Shi amro nee jeee be ni wakaawie nibii nee ahe fitsofitso.

6 Be ni afee neke nibii nee ye neke gbe no agbe naa le, osofoi le boteo buu le klenklen pia le mli daa koni ameyatsu sookochi krahon le he nitsumoi le; 7 shi osofonukpa le kome too boteo pia ni ji enyo le mli shi kome daa afi, ni eyaaa ni ehiee lá, ko ni ekeyahaa ye le dientse ehewo ke agbene hu ye eshai ni mei le fee ni ameleee le ahewo le. 8 No hewo le, mumo krahon le haa efeco fanj ake be mli ni klenklen buu le ma shi lolo le, bele anáko ajie gbe ni akeyaa he krahon le kpo. 9 Neke buu nee feo be ni γα amro nee he nokwemochi, ni ye nakai gbejianotoo le naa le, anko nikenii ke afolei fee ahaa. Shi neke nibii nee nyee ahá mo ni hko sookochi krahon ehá le henilee aye emuu. 10 Nibii nee koo niyenii ke numonii ke kusum naa hejuu srctoi* ahe keke. No mli le ameji gbomotso le he mla naa taomochi nii, ni ato ake afee keyashi be ni ato ni akebaajaje nibii le baashe.

11 Kêle be ni Kristo ba ake nibii kpakpai ni eba momo le ahe osofonukpa le, etso buu ni je agbo ni eye emuu fe klenklen ko le mli, buu ni jeee niji akfee, ni tso ake, no jeee je neh boko nii le ateh eko. 12 Ebote he krahon le shi kome nyochlo, jeee ke abotiai ke tsinahii bibii alá, shi mon ke le dientse elá, ni ekená naano kochi ehá wo. 13 Ejaake ké abotiai ke tsinahii alá ke tsinayoo bibioo lamulu ni ake-

shwaa mei ni amehi ewo muji le ano le tso amehi ni amehi tseo ye heloo gbefan le, 14 enyie hohon ni Kristo le, mo ni tso naano mumo ko enjo le dientse ehe ni kpa ko be he le eha Nyochon le, lá le tsun wohenilei le ahe kejen nitsumochi ni egboi amlí, koni wochi sookochi krahon woha Nyochon hiekáalo le?

15 No hewo ni eji kpanmo hee ten-damochi le, bo ni afee ni mei ni atse ame le nine ashe naano gboshonii ni awo he shi le ko, ejaake mo ko egbo ake kochochi koni akejie ame keje klenklen kpanmo le ko mlatomochi le amlí. 16 Ejaake ké akpan kpanmo ko le, esa ake ama no mi ake gbomochi ni kpan kpanmo le egbo, 17 ko hewo ji ake, kpanmo le, ja agbo dani etsu nii, ejaake gbii abo ni gbomochi ni kpan kpanmo le hie ká lolo le, kpanmo le tsuuu nii. 18 No hewo ni ashiii lá see aháaa klenklen kpanmo le aboi nitsumochi le. 19 Ejaake be ni Mose wie Mla le mli kitái le fee he etsoko mei le egbe naa le, enjo tsinahii ke abotiai le alá, ke nu, kooloo hetsochi ni tso waa, ke hisopo, ni ekeshwá wolo* le, ke mei le fee ko 20 ekee: "Kpanmo le ni Nyochon efá nye ake nyeye ko le lá le ne." 21 Nakai hohon hu eke lá le shwá buu le ke nibii fee ni aketsu sookochi krahon* le he nii le ko. 22 Hee, ye Mla le naa le, ake lá tso nibii kpotoo he, ni ké afosee lá ashwiee shi le, anjafaa.

23 No hewo le, ehe bahia ni ake eneemei atsuu nibii ni ji ηwei nii le ahenchí le ahe, shi ηwei nii le dientse le, afolei ni hi kwraa fe nomei aketsu he. 24 Ejaake jeee he krahon ni ake niji fee, ni ji nii le dientse le henchí le mli, Kristo yabote le, shi mon eyabote ηwei dientse, ni no hewo le, amro nee, eye Nyochon hie ye wohewo. 25 Afeee ene koni enjo ehe ehá shii abo, tamochi ko ni osofonukpa le yabote he krahon le daa afi ke lá ni jeee le dientse eno le. 26 Eji nakai kule, esa ake ena amanehulu shii abo keje be ni

9:2 *Aloo "aboloi ni aketsochi." 9:3 *Kwemo Mat 27:51 sh. nin. 9:4 *Aloo "taoi." 9:5 *Aloo "kpatamochi le." 9:10 *Sht. ηm., "bap-tisimochi srctoi."

9:18 *Sht. ηm., "atoo klenklen kpanmo le shishi." 9:19 *Aloo "wolokpo." 9:21 *Aloo "sookochi ni sookochi ye mei krokomei ahilekehamochi hewo."

ato je le shishi* beebe. Shi amɔ nɛɛ, ejie ehe kpo shi kome nyɔŋlo ye shihilei agbejianɔtoi le# anaagbee gbii le amlɪ, koni etsɔ le diɛntse ehe ni ekeshā afɔle le nɔ ejie esha keya. **27** Ni tamɔ bɔ ni ekā shi hā gbɔmei ake amegboi shi kome nyɔŋlo, shi no sɛɛ le, akojo amɛ le, **28** nakai nɔŋŋ aŋɔ Kristo le hu ahā shi kome nyɔŋlo koni etere mei babao ahe eshai; ni nɔ ni ji shii enyɔ nɔ ni ebaapue le, jeeɛ esha hewɔ ebaapue,* ni mei ni ke miisheɛ kwɛɔ le gbɛ kehā ameyiwalaheremɔ le baana le.

10 Ni akɛni Mla le ji nibii kpa-kpai ni baaba le ahɔŋɔ* kɛkɛ, shi jeeɛ nibii le diɛntse ni hewɔ le, no nyɛŋ ekɛ# nakai afɔle le nɔŋŋ ni ayaa nɔ aŋɔhāa daa afi le ahā mei ni bɛŋkɛɔ le aye emuu kɔkɔkɔ. **2** Jeeɛ nakai kule, ani afɔŋ afɔle le kehāmo? Ejaake mei ni ŋɔɔ sɔɔɔm kɔŋŋ amehāa le, eji anā atsuu amehɛ shi kome pɛ kule, amelɛŋ eshai dɔŋŋ.* **3** Nɔ ni tamɔɔ nakai le, afɔle ni nɛɛ hāa akaiɔ eshai daa afi, **4** ejaake anyɛŋ akɛ tsi-nahii kɛ abotiai alā ajie eshai keya.

5 No hewɔ le, be ni Kristo baa je le mli le, ekɛɛ: “Afɔle ke nii ni aŋɔhāa le osumɔɔ, shi gbɔmɔtso osaa ohā mi. **6** Okpɛlɛɛ shāa afɔle ke esha he afɔle aŋɔ.” **7** Kɛkɛ ni mikɛɛ: ‘Naa! miba (aŋma mihe sane ye wolokpo* le mli) koni mibafeɛ bo, Oo Nyɔŋmɔ, osuɔmnaa nii.’ **8** Be ni ekɛɛ klɛŋ-klɛŋ akɛ: “Osumɔɔ, ni asan okpɛlɛɛ afɔle ke nii ni aŋɔhāa kɛ shāa afɔle ke esha he afɔle aŋɔ”—afɔle ni aŋɔhāa ye Mla le naa le— **9** no sɛɛ le ekɛɛ: “Naa! miba koni mibafeɛ osuɔmnaa nii.” Ejie klɛŋklɛŋ nɔ le, bɔ ni afee ni enyɛ eto nɔ ni ji enyɔ le shishi. **10** Ye nɛkɛ ‘suɔmnaa nii’ nɛɛ naa le, atso

Yesu Kristo gbɔmɔtso le ni enɔhā shi kome nyɔŋlo le nɔ atsuu wɔhe.

11 Agbene hu, osɔfo fɛɛ osɔfo le, gbi fɛɛ gbi le, edamɔɔ egbehe koni enɔ sɔɔɔm kɔŋŋkɔŋ ehā* ni eshā nakai afɔle le nɔŋŋ shii abɔ, afɔle ni nyɛŋ ajie eshai keya kwraa le. **12** Shi nuu nɛɛ ŋɔ eshai ahe afɔle kome ehā shi kome nyɔŋlo, ni eyata Nyɔŋmɔ ninejuro nɔ, **13** keje no nɔ kebaa le, eeme keyashi be ni abaanɔ ehɛnyɛlɔi le afee enajashi maŋŋoo. **14** Ejaake etsɔ afɔle kome ni enɔhā le nɔ ehā mei ni afee amɛ kɔŋkɔŋ* le ye emuu shi kome nyɔŋlo. **15** Kɛfata he le, mumo kɔŋkɔŋ le hu yeɔ wɔ odase, ejaake ekɛɛ akɛ: **16** “Enɛ ji kpaŋmɔ ni mike amɛ baakpaŋ ye nakai gbii le asɛɛ le,’ Yehowa* kɛɛ. ‘Mike mimlai le baawo ametsuii amlɪ, ni maŋma mawo amɛ-jwɛŋmɔi amlɪ.’” **17** Ni no sɛɛ le, ekɛɛ: “Mikain amehɛ eshai le kɛ amɛmlatɔmɔ nifeemɔi le dɔŋŋ.” **18** Agbene, he ni akɛ enɛmɛi efa ye le, eshai ahe afɔleshaa ko be jɛmɛ dɔŋŋ.

19 No hewɔ le, nyimɛi, akɛni Yesu lā le hewɔ le, wɔye ekāa* ní wɔ-keaatso gbɛ ní yaa he kɔŋkɔŋ le mli le nɔ hewɔ le, **20** gbɛ ni egbele* ehā wɔ akɛ gbɛ hee ni hie kā kɛtsɔ muhɔɔ# le, ni ji eheloo le mli le, **21** ni akɛni wɔye osɔfo kpele ye Nyɔŋmɔ we le nɔ hewɔ le, **22** nyehāa wɔkɛ tsui kɔŋŋ kɛ hemɔkɛyeli ni ama nɔ mi kemɔ shi abɛŋkɛa, be mli ni ashwā wɔtsuii aŋɔ* ni ehe etse ni ebe henilee fɔŋ ko, ni wɔgbɔmɔtsei le hu, akɛ nu ni mli tse eju he le. **23** Nyehāa wɔhɛa wɔhɛnɔkamɔ ní wɔajjɛɔ wɔtsɔɔ le mli kɔŋŋ ní wɔkagbugbaa, ejaake mɔ ni wɔ shi le, anɔkwafɔ ni. **24** Ni nyehāa wɔtɛŋ mɔ fɛɛ mɔ asusua enyɛmi he* bɔ ni afee ni wɔkanyakanyaa wɔhe#

9:26 *Sht. ŋm., “be ni ashe (dumɔwu) afɔ shi,” ni tsɔɔ akɛ, be ni Adam kɛ Hawa bɔi amebii le ahɔŋɔ. *Aloo “yiŋɔi le.” Kwɛmɔ Wiemɔi Titrii Amligbalamɔ le. 9:28 *Aloo “jeeɛ koni eba-tsu esha he nii.” 10:1 *Aloo “ahe mfoniri.” #Aloo eenyɛ efee akɛ, “gbɔmei nyɛŋ amɛ-ke.” 10:2 *Aloo “amɛnɛŋ he dɔŋŋ akɛ esha ye amehɛ.” 10:7 *Wolo kakadaŋŋ ni akotaa awɔ tso he.

10:11 *Aloo “enɔ sɔɔɔm ní asɔmɔɔ ye mei kro-komei ahilekehāmɔ hewɔ ehā.” 10:14 *Aloo “asaa amɛ ato ahā Nyɔŋmɔ.” 10:16 *Kwɛmɔ Wiemɔi Titrii Amligbalamɔ le. 10:19 *Aloo “nomimaa.” 10:20 *Sht. ŋm., “eto shishi.” #Kwɛmɔ Mat 27:51 sh. niŋ. 10:22 *Ni tsɔɔ akɛ, akɛ lā eshwā wɔtsuii aŋɔ. 10:24 *Aloo “ajwɛŋa enyɛmi he jogbaŋŋ; jwɛŋmɔ ahia enyɛmi nɔ.” #Aloo “wɔwɔwɔ wɔhe hewale.”

koni wójje suwmo kpo ní wotsu nitsu-
móí kpakpai, **25** ní wókakwa kpe ní
wókpeo kutuu le, tamó bó ní eji méi kó-
méi asu le, shi mon wówowoo wóhe he-
wale, ní titri le, akeni nyemiina ake gbi
le miibenke nee.

26 Ejaake kéké wójje gbe wófó esha,
be ní wóná anókwale le he nílee króh
le sée le, bele eshai ahe afóle ko be
dóh, **27** shi mon kojomo gbekwemo
ní yoo gbeyei, ké mlifu ní miitso tamó
la ní baashá shiteekewolói le ní yoo.
28 Mó fée mó ní kuó ehie efóó Mose
Mla le no le, adamó meí enyó loo meí
ete odaseyeli no agbe le ní anaa le
móó. **29** Bele, kéké mó ko naanaa Ny-
óhó Bi le no ní ebu kpanmó le lá le ní
aketsuu ehe le ake no ko ní seenamó
ko tsó be he, ní eke musubóó wo du-
romó mumó le mlifu le, te nyesusu
ake toigbalamó ní sa le le mli baawa
ahá ténh? **30** Ejaake wole mó ní kée
ake: "Mino jí oweletóó le; mí mato na-
jian." Ní asan: "Yehowa* baakojo emei
le." **31** Eye gbeyei waa ake mó aag-
bee Nyóhó hiekaalo le den.

32 Kéle, nyeyaa no nyekaia gbii ní
eho le, be ní la le tso ye nyeno le, bó
ní nyefi shi ye nómo kpele ké amane-
hului amlí le. **33** Nakai bei le ekomei
amlí le, abóó nye ahóra ní aháa nyenaa
amanehului hu ye méi ahie,* ní bei kó-
méi hu le, nyéke méi ní tsómóó shi-
hilei ní tamó neke mli le náa ameshihilei
le amlí gbefanó." **34** Ejaake nyemu-
sun shá nye ye méi ní awo amé tsun le
ahewó, ní nyéke miishé kpele nyenii
ní aha le hu no, akeni nyele ake nyeye
jwetri ní hí fe no ní híó shí daa le hewó.

35 No hewó le, nyekashea ekáa ní
nyeyóó* le nyefóá, ejaake eye ju-
romóó babaoo. **36** Ejaake shifimó he
ehia nye, koni be ní nyefee Nyóhó
suwómóna ní nyegbe naa le, nyenine
ashe shiwoo le mlibaa le no. **37** Eja-
ke "be fióó kéke eshwe" ní "mó ní baa

le baaba ní esée etsen." **38** "Shi mí-
tsuló jaló le, ebaaya no ehi shi ye he-
mókeyeli hewó," ní "ké egbala ehe shi
le, minán* ehe miishé." **39** Shi wó
le, jee méi ní gbalaa amehé shi keyaa
hiekatamó mli le aten méi komei jí
wó, shi mon wójje méi ní yoo hemókeye-
li ní háa abaa wówala* yí le aten méi
komei.

11 Hemókeyeli jí nómimaa ní ake-
kwéó níi ní híe ká no le gbe, eji
níi ní anaaa le ahe odaseyeli ní yoo
fanh.* **2** Ejaake no no atso aye méi ní
hí shi ye blema* le ahe odase kpakpa
atsoó amé diéntse.

3 Hemókeyeli hewó wókóó sée ake
Nyóhóó wiemo le aketo shihilei agbe-
jiantóí le* ashishi, no hewó le níi ní
anaa le je níi ní anaaa le mli kéba.

4 Hemókeyeli hewó Habel hó afóle
ní fe Kain no le ehá Nyóhóó, ní atso
nakai hemókeyeli le no aye ehe odase
atsoó le ake jaló jí le, ejaake Nyóhóó
kpele enikeenii le ano,* ní eye mli ake
egbo mon, shi etsóó ehemokeyeli le no
ewieó loló.

5 Hemókeyeli hewó ajie Henok ké-
tee koni ekana gbele, ní anaaa le ye he
ko he ko ejaake Nyóhóó jie le ketee;
ejaake dani abajie le keya le, aye ehe
odase atsoó le ake esa Nyóhóó híe jó-
gbanh. **6** Kéfata he le, kéké hemókeyeli
be le, anyen asa Nyóhóó híe jógbanh,
ejaake mó fée mó ní benkéke Nyóhóó le,
esa ake ehe eye ake eye ní eji méi ní ké
hiedóó taoo esée gbe le ajurolo.

7 Hemókeyeli hewó be ní Nyóhóó
bó Noa kóó ye níi ní anáko ana le ahe
le, ejie Nyóhóó gbeyeiishemo kpo ní
ekpe adeka kehá eshiabií le ayiwalahé-
remó; ní etsóó ehemokeyeli le no ebu je
le fó, ní ebatsó jalé ní jéó hemókeyeli
mli kébaa le níyeló.

8 Hemókeyeli hewó be ní atse
Abraham le, ebo toi ní eyin etee he

10:30 *Kwemo Wiemoi Titrii Amligbalamó le.
10:33 *Sht. hm., "oooké ake nye miitsoó ye
nikwemóhe." #Aloo "nyedamó meí ní tsómóó
shihilei ní tamó neke mli le amasei kpaakpa."
10:35 *Sht. hm., "wiemo ní nyewieó ké nómi-
maa."

10:38 *Aloo "misusuma nán." 10:39 *Aloo
"wósumai." 11:1 *Aloo "níi ní anaaa le ahe
odaseyeli ní háa mó yin tsóó." 11:2 *Aloo
"wótsemei." 11:3 *Aloo "yincí le." Kwemo
Wiemoi Titrii Amligbalamó le. 11:4 *Aloo
"Nyóhóó ye odase ketsó enikeenii le ano ní
ekpele le no."

ni enine baashe gboshinii ko no ye le; eyin etee, tsebele eleee he ni eyaa. **9** Hemokkeyeli hewo eyato gbo ye shikpon ni awo he shi le no oookee eye mansee shikpon ko no, ni eke Isak ke Yakob, mei hu ni ke le fee ji nakai shiwoo le nonn niyeloi le, hi bui ni ashi aml. **10** Ejaake no mli le eeme man ni yoo faneshii dientsē nī ehe n̄aatolo ke emalo ji Nyohmo le.

11 Hemokkeyeli hewo Sara hu nā hewale keru ho,* be mli po ni efo fomō afii le, ejaake ebu mo ni wo shi le ake anokwafo.# **12** Enē hewo le, aje nuu kome nī tamō mo ni egbo momo le mli afō bii ni fa babaoo tamō n̄wei n̄ulamii, nī asan tamō n̄shonaa shia ni anyēee akane le.

13 Hemokkeyeli mli menēemei fee gboi ye, tsebele amenine sheee shiwoi le amlibaa le no; shi amena nomēi ye shon̄n̄ ni amēke miishēe kpele no, ni amejaje ametsōo ye fan̄n̄ ake amēji meikpōji ke gboi ye shikpon le no. **14** Ejaake mei ni wio ye nakai gbe no le hāa efeo fan̄n̄ ake amemiitao amē dientsē ameshihilehe ke hiedōo. **15** Ni kēle, eji ametee no amekai he ni amēje keba le kule, amebaana hegbe ameku amesēe. **16** Shi agbene amemiitao he ko ni hi fe no, ni tsōo ake, he ko ni ji n̄wei no. No hewo le, efee Nyohmo hiegbēle ake aaabo atse le ake amē-Nyohmo, ejaake esaa man ko eto amē.

17 Hemokkeyeli hewo be ni aka Abraham le, etamo no ni en̄o Isak ehā momo—nuu ni mo shiwoi le amlī ke miishēe le ka ake ebaan̄o ebi koome le ehā— **18** eye mli mon̄ ake akēe le ake: “Mō ni abaatsē le oshēi* le baaje Isak mli.” **19** Shi emu sane naa ake Nyohmo baanye atee le shi keje gbohii aten tete, ni enine she en̄o keje jeme ye okadifeemōn̄.

20 Hemokkeyeli hewo Isak hu jōo Yakob ke Esau ye nibii ni baaba le ahe.

21 Hemokkeyeli hewo be ni Yakob baagbo le, ejōo Yosef bii le aten mo fee

mo, ni eja Nyohmo be mli ni ema eyi shi ye edehiemo tso le no le.

22 Hemokkeyeli hewo be ni Yosef miibenke egbele le,* ewie Israelbii le ashimo kemiije Ejipt le he, ni eke gbetsōomoi^h n̄a ye ewui le ahe^a le.

23 Hemokkeyeli hewo Mose fomō sēe le, efōlo le n̄o le tee nyōji ete le, ejaake amena ake gbeke bibioo le he ye feo, ni ameshee mantse le famo le gbeyei. **24** Hemokkeyeli hewo be ni Mose da le, ekpoo ake eehā atse le Faraō biyoo le bi le, **25** ni ehala ake afee le ke Nyohmo webii le nisenianii mon̄ fe no ni eeye esha mli n̄kōmo be kukuoo ko le, **26** ejaake ebu Kristo le ahorabōo le ake nināmō kpele fe Ejipt jwetrii le, ejaake ekwe juromōn̄ le nī enine baashe no le waa. **27** Hemokkeyeli hewo eshi Ejipt, ni eshee mantse le mlifu le gbeyei, ejaake etee no efi shi shiñn̄ tamō no ni eena mo ni anaaa le le. **28** Hemokkeyeli hewo eye Hehoo le ni eke lā diki shinaatsei le an̄o le, koni hiekpatalo le akaye amekromōbii le awui.*

29 Hemokkeyeli hewo ametsōo n̄sho Tsuru le mli tamō amenyie shikpon gbin̄ no le, shi be ni Ejiptbii le hu ka nakai feemo le, emii ame.

30 Hemokkeyeli hewo Yeriko gboi le kumo shwie shi be ni mei le shi akon̄ kebōle gbogboi le gbii kpawo le. **31** Hemokkeyeli hewo Rahab, ashawo yoo le, hie kpātāaa eshiii mei ni gbo toi le an̄o le, ejaake ehēre shikpālōi le ye toinjōle mli.

32 Ni menī ekon̄n̄ makēe? Ejaake be en̄men̄ mi gbe bō ni mikaaya no magba Gideon, Barak, Samson, Yefta, David, ke agbene hu Samuel ke gbalōi krokomei le ahe sane. **33** Mei nēe tsō hemokkeyeli no ameye mantseyelii an̄o kunim, amehā jalē he shi, amenine she shiwoi an̄o, ametsimo jatai anaa, **34** amēgbe la hewale, amējo klante naa foi, ahā amēhe wa be ni amefee gbēde, ametsōomō mei ni he wa ye ta mli, amefee asraafoi akui ni tutua amē

11:11 *Sht. n̄m., “nā hewale keru dumōwu ho.”
#Aloo “Mō ni abaanye amu afō en̄o.” 11:18
*Sht. n̄m., “odumōwu.”

11:22 *Aloo “enaagbee le.” #Aloo “famō.”
^aAloo “efuu le he.” 11:28 *Sht. n̄m., “akata amekromōbii le ahe.”

le butuu. **35** Yei anine she amemei ni egboi ano ketsɔ gboghiashitee no, shi mei krokomei le, apin ame ejaake amekpelee ni atso kpomɔno ko no ajie ame, bo ni afee ni amená gboghiashitee ni hi fe no. **36** Hɛɛ, mei krokomei hu na amemanehulu ketsɔ amehhe feo ni aye ke kpelebii ni ayi ame le no, anɔkwa, no ni fe nakai le, awo ame kɔsɔŋkɔsɔ ni awo ame tsun. **37** Atswia ame tei, aka ame, ake saalai gbalá amemli enyo,* ake klante gbe ame, amewo gwantɛnɛ ahewoji ke abotiai ahewoji kenyeie be mli ni ehia ame, amena amanehulu, afee ame niseniiani; **38** ni je le esaaa ame. Ametso-mlo ye shia ŋai ke gɔji ano ke tekplɔi ke shikɔŋ no bui amli.

39 Ni kɛle, menɛemei fɛe le, eye mli ake aye amehhe odase kpakpa atsoɔ ame ye amehemɔkeyeli le hewɔ mon, shi amenine shɛɛ shiwoo le mlíbaa le no, **40** ejaake Nyɔŋmɔ kpe mli eto ake ebaahá wo no ko ni hi fe no, koni amekaye emuu ní wɔfataaa he.

12 No hewɔ le, agbɛnɛ, wɔ hu, ake-ni wɔyɔɔ odasefoi babaoo tamɔ atatu ni ebɔle wɔ hewɔ le, nyeháa wáshɛa no fɛɛ no ni tsii ke esha ní ewaaa ake eeelalaa wɔ le wɔfɔa, ní wɔke shifimɔ ada foi ni ká wɔhie le,* **2** be mli ni wɔkwɛ wɔhemɔkeyeli le Hienyiel-Nukpa ke mɔ ni háa wɔhemɔkeyeli le yeɔ emuu, ni ji Yesu le waa le. Ejaake miishɛɛ ni ká ehie le hewɔ le, efi shi ye pinɔmɔ tso* no, ni ebuuu hie-gbele, ni eyata shi ye Nyɔŋmɔ mantse sei le ninejuro no. **3** Anɔkwa, nyɛsua mɔ ni ye shiteekewoo wiemɔi ni tamɔ neke ni eshafeelɔi wie ameshi le, ní amekaye ame diɛntse amehhe awui le fɛɛ sɛɛ le, efi shi shinɛ le he jogbanɛ, koni ekato nye ní nyenmɛɛ nibii ahe.*

4 Ye nɔmɔ ní nyɛke nakai esha le nɔ le mli le, nyenáko nyete shi nyewo no aahu keyashi aaashwie nyelá shi. **5** Ni nyehie ekpa wiemɔ ní awie atsoɔ

nye tamɔ ake bii wieɔ le no kwraa, ake: "Mibi, kaabu Yehowa* tsɔsemɔ le ake no ko bibioo, asan kɛ ejaje bo le, kaanmɛɛ nibii ahe; **6** ejaake mei ni Yehowa* sumɔo le, ame etsɔsɛ, anɔkwa, eyio mɔ fɛɛ mɔ ni enɔɔ le ake ebi le."*

7 Esa ake nyefi shi ejaake no fata nyetsɔsemɔ* le he. Nyɔŋmɔ ke nye miie ake bii. Ejaake mɛɛ bi yɔɔ ni etse tsɔsɛɛ le? **8** Shi kɛ nye fɛɛ nyenáko tsɔsemɔ nɛɛ mli gbefanɔ le, no le, anɔkwa, ajwamanɔjii ji nye, jeeɛ bii diɛntse. **9** Kefata he le, no mli le, wɔtsemɛi ni ji gbɔmɛi* le tsɔsɛɛ wɔ, ni wɔbɔu ame. Ani esaaa ake wɔba wɔhe shi babaoo fe nakai wɔhá wɔmumɔŋ Tse le* koni woyi aná wala? **10** Ejaake ame le, be kukuoo ko ametsɔsɛ wɔ ye bo ni amesusuɔ ake ehi le naa, shi le le, efɛɔ nakai koni wɔná he sɛɛ, bo ni afee ni wɔná ekronkronfeemɔ le mli gbefanɔ. **11** Eji anɔkwale ake, tsɔsemɔ ko be ní amrɔmɔ le efɛɔ mɔ ake miishɛɛ no, shi mon edɔɔ mɔ;* kɛle, sɛɛ mli le, ewoo toinɔle yibii ni ji jale eháa mei ni etsɔ no no amekase no ko le.

12 No hewɔ le, nyewajɛa nijii ni egbede ke nakutsei ni egbojɔ le, **13** ni nyeyaa no nyejajɛa nyenajia-shi gbɛi le ní nyenyia trɔmɔ, koni no ni egbede le akaje talɔ le mli, shi mon atsa le. **14** Nyetiua nyɛke mei fɛɛ atɛŋ toinɔle sɛɛ, ke agbɛnɛ hu hetsemɔ* ní keji mɔ ko be eko le enaŋ Nuntsɔ le. **15** Nyɛkwɛa jogbanɛ koni mɔ fɛɛ mɔ nine ashe Nyɔŋmɔ duro-mɔ le no, koni shishifa ni ebɔɔ yɔɔ mli ko kwraa akakwɛ ni eke naagba ba ni no bule mei babaoo; **16** ni nyɛkwɛa koni mɔ ko ni ke ehe wɔɔ bolenamɔ jenba sha* mli, aloo mɔ ko ni hie esɔɔ nibii ni yɔɔ kronkron, tamɔ Esau, mɔ ni ŋɔ ekromɔbi hegbei le etsake nyeni kome le akaba nyeten. **17** Ejaake nyɛle ake, sɛɛ mli be ni eetao enine

12:6 *Aloo "egbalaa mɔ fɛɛ mɔ ni enɔɔ le ake ebi le toi." **12:7** *Aloo "nyenikasemɔ." **12:9** *Sht. ŋm., "wɔheloo le tsemɛi." *Aloo "wɔmumɔŋ wala le Tse le." **12:11** *Aloo "shi mon eháa mɔ wɛɛ hɔɔ ehe." **12:14** *Aloo "kronkronfeemɔ." **12:16** *Kwemɔ Wiemɔi Tirií Amligbalamɔ le, "Bolenamɔ jenba sha."

11:37 *Aloo "ake saalai gbalá amemli." **12:1** *Ni tsɔɔ ake, wɔke shifimɔ ada foi ni ato ahá wɔ le. **12:2, 5, 6** *Kwemɔ Wiemɔi Tirií Amligbalamɔ le. **12:3** *Aloo "nyesusumai miiti biti."

ashe jɔɔm le nɔ le, akpoo le; ejaake eye mli ake eke yaafonui bɔ mɔɔɔn waa koni ehā atsake jwɛnɔm* mon, shi eyayeee omanyee.”

18 Ejaake nyetsiko nyebenkeko nɔ ko nɔ abaanye ata he nɔ awo mli la, ke atatu ni ewo duɔn ke duɔn kpɔi ke ahum, **19** ke teteremantere gbeem ke gbee ni wieɔ wiemɔi, nɔ be ni mei le nu le, amekpa fai ake akawie eko afata he ahā ame dɔɔn le. **20** Ejaake amenyeee kitā nee mli amemɔ, ake: “Ké kooloo ko po ta gɔɔn le he le, esa ake atswia le tei.” **21** Agbene hu, nɔ ni amena le ye gbeyei aahu ake, Mose kee ake: “Miishe gbeyei, ni mihe miikpokpo.” **22** Shi nyetsi nyebenke Zion Gɔɔn ke Nyɔɔnɔm hiekaalo le man, nyɛi Yerusalem le, ke nyɛiɔɔfoi akpei nyɔɔnɔm abɔ **23** nɔ ebɔ gwa, ke kromɔbii ni anɔma amegbɛii ye nyɛi le asafɔ le, ke Nyɔɔnɔm ni ji mei fee a-Kojolo le, ke jalɔi nɔ ahā ameye emuu le amumɔn wala le, **24** ke Yesu, ni ji kpanɔm hee ko tendamɔ le, ke lá ni ashwá le, nɔ wieɔ ye gbe kpakpa nɔ fe Habel lá le.

25 Nyekwea jogbanɔn ni nyekakproa ake nyaaabo mɔ ni wieɔ le toi.* Ejaake ké mei ni booo mɔ ni ke Nyɔɔnɔm kɔkɔɔ hā ye shikɔɔn le nɔ le toi le ahe ejeee mli le, bele wɔ hu, ké wɔkpale keje mɔ ni jeɔ nyɛi ewieɔ le he le, eká shi fanɔn ake, wɔhe ejɛn mli kɔkɔɔ! **26** Nakai be le mli le, egbee hoso shikɔɔn le, shi amɔ nee ewo shi ake: “Kéle, mahoso shikɔɔn le shi kome ekonɔn, ni jeee shikɔɔn le keke, shi nyɛi hu.” **27** Agbene, wiemɔ ni ji “kéle, shi kome ekonɔn” le tsɔɔ ake abajie nibii ni ahosoo le keya, nibii ni afee le, bɔ ni afee ni nibii ni hosoo le ahi shi. **28** No hewo le, akeni wɔna ake wɔɔnne baashe Manɔtseyeli ko ni anyɛn ahoso nɔ hewo le, nyehāa wɔyaa nɔ wɔnāa duromɔ le, nɔ ni wɔbaatsɔ nɔ wɔke Nyɔɔnɔm gbeyei-shemɔ ke woo anɔ sɔɔm kɔɔnɔn wɔhā Nyɔɔnɔm bɔ ni sa ehie le. **29** Ejaake

12:17 *Ni tsɔɔ ake, etse jwɛnɔm. #Sht. nɔm., “enāaa he ko kehāaa no.” 12:25 *Aloo “nyekajiea nyenaa nyetsɔa mɔ ni wieɔ le; nyekakua nyehie nyefɔa mɔ ni wieɔ le nɔ.”

wɔ-Nyɔɔnɔm le, la ni kpātāa nii ahie bu-tuu ji le.

13 Nyeyaa nɔ nyehiea nyenyemi-mei asuɔm le mli. **2** Nyehie akakpaa gbɔfeemɔ* nɔ, ejaake no nɔ mei komei tsɔ amefee nyɛiɔɔfoi agbɔ nɔ ameleee. **3** Nyekaia mei ni awo ame tsun le,* tamɔ nɔ ni awo nye ke ame fee tsun, ke mei ni afeɔ ame nise-niiiani le hu, akeni nye dɛntse hu nyeyee gbɔmɔtsɔ le mli le hewo.* **4** Awo gbalashihile hie nyam ye mei fee atɛn, ni akabule gbalashihile saa le, ejaake mei ni ke amehɛ wɔɔ bolenamɔ jɛn-ba sha* mli ke gbalafitelɔi le, Nyɔɔnɔm baakojo ame. **5** Shikasuumɔ akaba nyeshihile mli, ni nyemii ashea nibii ni yɔɔ amɔ nee he. Ejaake eke: “Mishin bɔ, ni mikwan bɔ kɔkɔkɔ.” **6** Koni wɔnā ekāa babaoo ni wɔke: “Yehowa* ji miyelikebualɔ; mishen gbeyei. Meni gbɔmɔ baanye afee mi?”

7 Nyekaia mei ni nyieɔ hie ye nyeten, nɔ wie Nyɔɔnɔm wiemɔ le ametsɔɔ nye le, ni be ni nyekweɔ yibii kpakpai ni jeɔ bɔ ni amebaa amɛjɛn amehāa le mli kebaa le jogbanɔn le, nyekasea amehemkeyeli le.

8 Yesu Kristo le, bɔ ni eyɔɔ nye le, nakai nɔɔn eyɔɔ nɔmɛnɛ, ni nakai nɔɔn eyɔɔ kemiiya naano.

9 Nyekahāa tsɔɔmɔi srɔtoi ke tsɔɔmɔi krokomei miilhā nyemiidu gbe, ejaake ehi ake abaatsɔ duromɔ nɔ awaje tsui le mon fe nɔ ni abaatsɔ niyemii,* nɔ mei ni ke amɛjwɛnɔm fee maa nɔ le náaa he see ko le, nɔ awaje le.

10 Wɔye afɔleshāa late ko nɔ mei ni nɔɔ sɔɔm kɔɔnɔn amehāa ye buu le mli le be hegbe ake ameyɛɔ eno nii. **11** Ejaake nakai kooloi le nɔ osɔfonukpa le nɔ amelá keyaa he kɔɔnɔn le ake esha he afɔle le agbohii le, ayashāa ye nsara le see. **12** No hewo

13:2 *Aloo “mlihile kpo nɔ ajieɔ atɔɔɔ gbɔi.”

13:3 *Sht. nɔm., “mei ni afimɔ ame le; mei ni yɔɔ gboklei amli le.” #Aloo eenyee efee ake, “tamɔ nɔ ni nyekɛ ame fee naa amanehulu le.”

13:4 *Kwemɔ Wiemɔi Titrii Amligbalamɔ le, “Bolenamɔ jɛnba sha.” 13:6 *Kwemɔ Wiemɔi Titrii Amligbalamɔ le. 13:9 *Ni tsɔɔ ake, niyeni ahe mlai.

le, Yesu hu na amanehulu ye manɔ le agbó le see, bo ni afee ni eke le diɛntse elá atsuu mei le ahe. **13** Bele, nyehāa woyaa eɛɔɔ ye nsara le see, ni wotere ehorabɔɔ le, **14** ejaake wɔbe manɔ ni yaa no ehio shi ye bie, shi moɔ wɔke hiedɔɔ miitao no ni baaba le see gbe. **15** Nyehāa wɔtsɔa eno wɔɔɔa yijiemɔ afɔle wɔhāa Nyɔɔɔmɔ be fee be, no ji wɔnaabui le ayibii ni jajeɔ egbɛi le tsɔɔ le. **16** Kefata he le, nyehie akakpaa ekpakpafeemɔ no, ni nyehie akakpaa no hu ake nyeke mei baaja nii ni nyeyɔɔ le, ejaake afɔlei ní tamɔ neke saa Nyɔɔɔmɔ hie jogbanɔ.

17 Nyebɔa mei ni nyieɔ hie ye nyetenɔ le atoi ní nyebaa nyehie shi nyehāa amɛ, ejaake amemiibu nyehie,* ni amebaabu ene he akɔntaa, koni amɛke miishɛe afee ene, shi jeeɛ ke ɛtsɔɔɔɔɔɔɔɔ, ejaake no baaye nye awui.

18 Nyeyaa no nyɛɔɔlea nyehāa wɔ, ejaake woye nɔmimaa ake woye he-

13:17 *Aloo “nyesusumai ahe.”

nilee kpakpa,* ni wɔmiisumɔ ni wɔke anɔkwayeli aba wɔɔɔɔ ye no fee no mli. **19** Shi miwo nye hewale waa ake nyɛɔɔle koni aɔɔ mi ahā nye ekonɔɔ oya.

20 Agbene, toinɔɔle Nyɔɔɔmɔ le, mo ni jie gwanterɔ le akwɛɔ kpele le, ni ji wɔ-Nunɔtsɔ Yesu ní hie naano kpanɔmɔ lá le, keje gbohii atenɔ le, **21** asaa nye ke nibii kpakpai fee koni nyefee esuɔmɔnaa nii, ní etsɔ Yesu Kristo no etsu no ni sa ehie jogbanɔ ye wɔmli, le aɔɔ anunyam ahā keyashi naano anaano. Amen.

22 Agbene, nyemimeɔ, miwo nye hewale koni nyeto nyetsui shi kebo hewalewo wiemɔ nee toi, ejaake minɔma nye wolo kuku. **23** Miitao nyele ake ajie wɔnyemi Timoteo. Ké eba mra le, no le mike le baaba mabana nye.

24 Nyenaa mei fee ni nyieɔ hie ye nyetenɔ le, ke mei kɔɔkɔkɔɔɔɔɔ le fee nyehāa mi. Mei ni ɔɔɔ Italia le miɔɔɔ nye.

25 Duromɔ le ke nye fee ahi shi.

13:18 *Aloo “henilee ni yeɔ anokwa.”

YAKOBO

WOLO LE

EMLI SAJI

- 1 ɔɔmɔ (1)
Shifimɔ hāa anāa miishɛe (2-15)
Hemɔkeyeli ní aka akwe (3)
Yaa no obi ye hemɔkeyeli mli (5-8)
No ni ashweɔ le ke mɔ yaa esha ke gbele mli (14, 15)
Nikeenii kpakpai fee jeɔ ɔɔɔ (16-18)
Wiemɔ le numɔ ke ekenitsumɔ (19-25)
Gbɔmɔ ni miikwe ashwishwe mli (23, 24)
Jamɔ ni he tse ní abuleko (26, 27)
- 2 Hieɔɔɔkwemɔ le, esha ni (1-13)
Suɔmɔ, maɔtse mla ni (8)
Hemɔkeyeli ni nitsumɔi fataaa he le, egbo (14-26)
Daimoniɔi heɔ ameyɛɔ ni amɛhe kɔkɔɔ (19)
Atse Abraham ake Yehowa naano (23)

- 3 ɔɔmɔ lileɔ le he (1-12)
Esaa ake mei babaaɔ tsɔmɔ tsɔmɔ (1)
Hieshikamɔ ni je ɔɔɔ (13-18)
- 4 Kaatsɔ je le naano (1-12)
Tsi Abonsam gbe (7)
Tsi obenke Nyɔɔɔmɔ (8)
Abɔ kɔkɔ ashɔ hencwomɔ (13-17)
“Ké Yehowa miisumɔ le” (15)
- 5 Abɔ niitsemɛi kɔkɔ (1-6)
Nyɔɔɔmɔ ɔɔɔ mei ni ke tsuishitoo fiɔ shi le (7-11)
Hā owiemɔ “heɛ” afee heɛ (12)
Hemɔkeyeli ɔlemɔ wɔɔ yibii (13-18)
Ye obua eshafeelɔ ní ekpale (19, 20)

1 Yakobo, Nyɔŋŋmɔ kɛ Nɔŋtsɔ Yesu Kristo nyɔŋ, keyahā wekui nyɔŋŋma kɛ enyɔ nɔ egbɛ eshwā lɛ:

Miina nye!

2 Minyemimeɪ, kɛ nyɛkɛ jaramɔ shihile* sɔtɔi kpe lɛ, nyɛbua lɛ miishɛɛ sɔŋŋ, **3** ejaake nyɛlɛ akɛ nyɛhemɔkeyeli nɔ aka akwɛ yɛ neke gbɛ nɔ lɛ kɛ shifimɔ baa. **4** Shi nyehāa shifimɔ lɛ agbɛa enitsumɔ naa, koni nyɛyɛ emuu nɔ nyehi kɛwala shi yɛ gbɛ fɛɛ gbɛ nɔ, nɔ nɔ ko nɔ ko ehiaaa nye.

5 No hewɔ lɛ, kɛ hiɛshikamɔ ehia nyɛtɛŋ mɔ ko lɛ, eya nɔ ebi Nyɔŋŋmɔ, ejaake ɛŋhāa mɛi fɛɛ faa, nɔ ewieɛ mɔ hie,* nɔ abaahā lɛ. **6** Shi eya nɔ ebi yɛ hemɔkeyeli mli, nɔ eyiŋ akafɛ lɛ kɔshikɔshi kwraa, ejaake mɔ ni yiŋ feɔ lɛ kɔshikɔshi lɛ, etamɔ ŋshɔkɛ nɔ kɔɔɔɔ tswaa keyaa kebāa. **7** Anɔkwa, nakai gbɔmɔ lɛ, ekakpa gbɛ akɛ ebaanā nɔ ko keje Yehowa* dɛŋ; **8** eji jwɛŋmɔi enyɔnyɔŋnyɔtɛ, nɔ efiii shi yɛ egbei fɛɛ mli.

9 Shi nyɛmi nɔ baa shi yɛ shihile mli lɛ, emii ashe ehe* yɛ enɔ nɔ awɔ lɛ hewɔ, **10** nɔ niiatɛ lɛ hu, yɛ shi nɔ aba lɛ lɛ hewɔ, ejaake ebaaho eya tamɔ jweiiŋ fɔfɔi. **11** Ejaake bɔ nɔ hulu tɛɔ shi nɔ etsoɔ waa nɔ ɛjalaa kwɛɛ nɔ, nɔ kwɛɛ nɔ lɛ fɔfɔi lɛ kpalaawɛ shi, nɔ efɛɔ lɛ fiteɔ lɛ, nakai nɔŋŋ niiatɛ lɛ hu hie baakpātā yɛ nibii nɔ etiɔ sɛɛ lɛ amlɛ.

12 Gbɔmɔ nɔ yaa nɔ efɔ shi yɛ jaramɔ shihile mli lɛ yɛ miishɛɛ, ejaake kɛ akpɛlɛ enɔ lɛ, ebaanā wala akekerɛ lɛ, nɔ nɔ Yehowa* wo shi akɛ ekebaahā mɛi nɔ yaa nɔ amɛsumɔɔ lɛ lɛ. **13** Kɛ mɔ ko kɛ jaramɔ shihile ko miikpe lɛ, ekakɛ akɛ: “Nyɔŋŋmɔ miika mi.” Ejaake anyɛŋ akɛ nibii fɔji aka Nyɔŋŋmɔ, nɔ asan lɛ dɛŋtɛ hu ekaa mɔ ko. **14** Shi mɔ fɛɛ mɔ lɛ, nɔ nɔ kaa lɛ ji nɔ nɔ lɛ dɛŋtɛ eshwɛɔ nɔ gbalaa lɛ nɔ lakaa lɛ lɛ.* **15** No sɛɛ lɛ, nɔ nɔ ashwɛɔ

lɛ, kɛ ɛŋɔ hɔ lɛ, efɔɔ esha; esha lɛ hu, kɛ afɛɛ agbɛ naa lɛ, efɔɔ gbɛlɛ.

16 Minyemimeɪ nɔ misumɔɔ, nyekahāa alakaa nye. **17** Nikeenii kpakpai fɛɛ kɛ nikeenii nɔ hi kɛwala shi fɛɛ lɛ, ŋwɛi ɛjɔɔ ekpelekeɔ shi, kejeŋ ŋwɛi lai a-Tɛ lɛ ŋɔɔ, mɔ nɔ tsakeɛ tamɔ hɔŋŋ nɔ tɛɔ ehe lɛ.* **18** Etsɔ anɔkwale lɛ wiemɔ lɛ nɔ efɔ wɔ yɛ lɛ dɛŋtɛ esumɔ naa, koni wɔtsɔmɔ ebɔɔ nɔ lɛ atɛŋ kɛŋkɛŋ yibii komeɪ.

19 Minyemimeɪ nɔ misumɔɔ, nyɛnāa nyɛlea enɛ: Esa akɛ mɔ fɛɛ mɔ he afɛɛ oya kɛ sane toiboo, ekayɛ ehe oyaɪ kɛwɛ, emli akafu oya, **20** ejaake gbɔmɔ mlifu tsuu Nyɔŋŋmɔ jale nii.* **21** No hewɔ lɛ, nyɛjɛa muji fɛɛ kɛ nɔ gbonyo fɛɛ nɔ gbonyo* yɛ nyɛhe nyɛshɛrɛa nyɛshwɛa, nɔ nyɛkɛ mlɔlɔ akpɛlɛ wiemɔ lɛ nɔ baanye ahɛrɛ nyɛ-yiwala* nɔ atɛɔ yɛ nyɛmli lɛ nɔ.

22 Shi nyɛtsɔmɔa mɛi nɔ kɛ wiemɔ lɛ tsuɔ nii, nɔ jɛɛɛ enulɔi keke, nɔ nyɛkɛ amale susumɔi miilaka nyɛ dɛŋtɛ nyɛhe. **23** Ejaake kɛ mɔ ko ji wiemɔ lɛ nulɔ keke, nɔ ejɛɛɛ mɔ nɔ kɛtsuɔ nii lɛ, neke gbɔmɔ nɛɛ tamɔ mɔ ko nɔ miikwɛ lɛ dɛŋtɛ ehie* yɛ ashwishwɛ mli. **24** Ejaake ekwɛɛ ehe, nɔ eyaa, nɔ amɔ nɔŋŋ lɛ ehie kpaa nɔ gbɔmɔ nɔ eji lɛ nɔ. **25** Shi mɔ nɔ maa eyi shi ekwɛɛ heyeɔli mla nɔ eyɛ emuu lɛ mli, nɔ ekāa he efɛɔ lɛ, ebatsɔɔ mɔ nɔ tsuɔ nitsumɔ lɛ, shi jɛɛɛ mɔ nɔ nɔ nɔ ehie kpaa nɔ; nɔ ebaanā miishɛɛ yɛ nɔ nɔ etsuɔ lɛ mli.

26 Kɛ gbɔmɔ ko susuɔ akɛ eji Nyɔŋŋmɔ jalɔ, shi ekudɔɔɔ elilɛ jogbanŋ* lɛ, eelaka lɛ dɛŋtɛ etsui, nɔ ejamɔ lɛ, yaka nɔ. **27** Jamɔ nɔ he tɛɛ nɔ abuleko yɛ wɔ-Nyɔŋŋmɔ kɛ wɔ-Tɛ lɛ hie ji enɛ: akɛ mɔ akwɛ awusāi kɛ yei okulafɔi yɛ amɛmanehulu lɛ mli, nɔ ekwɛ ehe nɔ jogbanŋ nɔ je lɛ akawo ehe muji.

2 Minyemimeɪ, nyɛhie Yesu Kristo nɔ ji wonunyam Nɔŋtsɔ lɛ hemɔkeyeli lɛ mli, nɔ nakai be lɛ mli nɔŋŋ lɛ

1:2 *Aloo “kai.” 1:5 *Aloo “etaoɔɔ tɔɔmɔ yɛ mɔ he.” 1:7, 12 *Kwɛmɔ Wiemɔi Titrii Amligbalamɔ lɛ. 1:9 *Sht. ŋm., “eshwā.” 1:14 *Aloo “nɔ dū lɛ tamɔ bɔ nɔ akɛ tsɔnɛnaa loo lakaa kooloo ko nɔ adū lɛ lɛ.”

1:17 *Aloo “mɔ mli nɔ hɔŋŋ lɛ he tsɔmɔmɔ ko be lɛ.” 1:20 *Aloo “kɛ nii nɔ ja yɛ Nyɔŋŋmɔ hie baa.” 1:21 *Aloo eenyɛ efɛɛ akɛ, “nibii gbɔhii nɔ afɛɔ ketekɛ nɔ lɛ.” *Aloo “nyɛsumai ayiwala.” 1:23 *Aloo “ehie su.” 1:26 *Aloo “ewoo elilɛ manyofɛ.”

nyemiikwe hieian, aloo jeee nakai? **2** Ejaake ké nuu ko ni wo shika tsuru gai ye ewaabii ahe ní ewo atade fefeo ba nyekpee le shishi, ni ohiafo ko hu ni wo atade mujimuji ba shishi le, **3** ani nyetseo nyehie nyehaa mo ni wo atade fefeo le, ni nyekéo ake, “Bo le baata sei nêe no ye he kpakpa nêe,” ni nyekéo ohiafo le ake, “Bo le yaa no odamo shi,” aloo “Baata sei nêe no ye minajiashi maanoo le shishigbe”? **4** Ké nakai ni le, bele ani jeee nii amlí nyéjieo ye nyeten le, ni asan jeee kojoloi ni kpeo yin foji nyetsomó nêe?

5 Minyemimeí ni misumó, nyebaa toi. Ani jeee mei ni ji ohiafoi ye je le sumó naa le Nyohmo hala koni ametsómó niitatsemei ye hemokoyeli gbefan, ké Mantseyeli ní ewo he shi ehá mei ni sumó le le niyeloi? **6** Shi nye le, nyegbeo ohiafoi le ahe guo. Ani jeee niitatsemei le waa nye yi ni ame nohny amegbalaa nye keyaa saneyelihei le? **7** Ani jeee ame nohny amebóo musu ameshio gbéi kpakpa ní aketse nye le? **8** Agbene, ké nyeyeo mantse* mla le no taake nmale le tsoo le, ake, “Esa ake osumo onaanyo gbómó tamó bo dien-tse ohe” le, no le nyemiifée jogbaran. **9** Shi ké nyetee no nyekwe hieian le, no le nyemiifée esha, ni mla le ebu nye fo* ake nyeji mlatóli.

10 Ejaake ké mó ko yoo Mla le fée no, shi etó ye ecome mli le, eye fo ye fée mli. **11** Ejaake mó ni kée ake, “Esaaa ake ofiteo gbála”* le, ekee hu ake, “Esaaa ake ogbeo gbómó.” Agbene, ké ofitee gbála, shi ogbeo gbómó le, no le otsó mlatóli. **12** Nyeyaa no nyewiea ní nyefea nyenii tamó mei ni ake odehei amla* baakojo ame. **13** Ejaake mó ni enaaa móbo le, abaa-kojo le ní anan le móbo. Móbonale yeo kojómó no kunim.

14 Minyemimeí, ké mó ko kée eye hemokoyeli shi ebe nitsumó le, mee seenamó yoo he? Nakai hemokoyeli le nyehi ahere eyiwala, aloo jeee nakai? **15** Ké nyemi nuu loo nyemi yoo ko be

atade* ni ebe nyenii ni fa bo ni sa kehá gbi le, **16** ni kèle nyeten mó ko kée le ake, “Yaa ye toinjole mli; ohe ado la, ní oyaye nii oto,” shi nyeháaa le no ni he hiaa egbómotso le, mee seenamó yoo he? **17** Nakai nohny hemokoyeli hu, ké nitsumóí fataaa he le, eji hemokoyeli ni egbo.

18 Kèle mó ko baakée ake: “Bo le, oye hemokoyeli, ni mi le, miye nitsumó. Tsoomó mi ohemokoyeli ni nitsumóí fataaa he le, ni mi hu matsó minitsumóí ano matsóo bo mihemokoyeli le.” **19** Bo le, oheo oyeo ake Nyohmo kome pe yoo, aloo jeee nakai? Oofee jogbaran. Ni kèle daimonioi le hu heo ene ameyeo ni amehé kpokpo. **20** Oo yaka gbómó, ani ootao ole ake hemokoyeli ni nitsumóí fataaa he le seenamó ko be he? **21** Wotse Abraham le, ani jeee nitsumóí ano atso abu le jaló, be ni eno ebi Isak ehá ye afólesháa late le no le? **22** Oona ake ehemokoyeli le ké enitsumóí le nyie, ni atso enitsumóí le ano ahá ehemokoyeli le ye emuu, **23** ni nmale nêe ba mli ake: “Abraham ná hemokoyeli ye Yehowa* mli, ni abu no jale ahá le,” ni atse le Yehowa* naanyo.

24 Nyemiina ake nitsumóí ano abaatsó abu gbómó jaló, shi jeee hemokoyeli pe. **25** Nakai nohny Rahab, ashawo yoo le hu, ani jeee nitsumóí ano atso abu le jaló be ni ehère bofoi le hiemee ní ehá ametsó gbe kroko no ketee le? **26** Anokwa, tamó bo ni gbómotso ni mumó be mli* le ji gbonyo le, nakai nohny hu hemokoyeli ni nitsumóí fataaa he le ji hemokoyeli ni egbo.

3 Minyemimeí, esaaa ake nyeten mei babaoo tsoomó tsooloi ejaake nyele ake wobaaná kojómó ni tsii fe* mei krokomei ano. **2** Ejaake wo fée wótso* babaoo. Ké mó ko tsoo ye wiewómó mli le, no le gbómó ni eye emuu ji le, ni enyee ewoo egbómotso muu le fée manyofle. **3** Ké wáke okponoi aman-yoflei wo amedaan koni amebo wo

2:8 *Aloo “ablade.” 2:9 *Aloo “ekune nye.” 2:11 *Kwemo Mat 5:27 sh. niy. 2:12 *Sht. nm., “heyeli mla.”

2:15 *Sht. nm., “nyie yayai.” 2:23 *Kwemo Wiemoi Titrii Amligbalamo le. 2:26 *Aloo “gbómotso ni emuu.” 3:1 *Aloo “ni naa wa fe.” 3:2 *Sht. nm., “wotere.”

toi le, wɔkɛkudɔɔ amɛgbɔmɔtso muu le fɛɛ hu. **4** Kwɛmɔ meeleyi hu: Eye mli ake amɛdara waa ni kɔɔyɔi ni naa wa kpalaa amɛ mon, shi kudɔɔ bibioo ko keke akekedɔɔ amɛ keyaa he fɛɛ he ni kudɔɔtse le sumɔɔ ni eya le.

5 Nakai nɔɔɔɔ lilei le hu, gbɔmɔtso le hɛnɔ bibioo ko keke ni, ni kɛle eshwaa nii wuji. Kwɛ bɔ ni la bibioo nyɛɛ eshɛa koo kpele! **6** Lilei le hu, la ni. Wɔgbɔmɔtso le hɛnii le atɛɛ le, lilei le ji jɛɛ ko ni mli eyi obɔ ke nibii ni ejaaa, ejaake ebuleɔ gbɔmɔtso muu le fɛɛ, ni emaa shihile gbɛ muu le fɛɛ* naa la, ni Gehena* enaa ela le kejeɛ. **7** Ejaake ɔɔ mli kooloi ke loofɔɔ ke kooloi ni wamɔ ke nshɔɔɔ loɔ hɛnɔi le fɛɛ le, gbɔmɔ baanye ajɔɔ amɛhe, ni ejɔɔ amɛhe hu. **8** Shi gbɔmɔ ko gbɔmɔ ko nyɛɛ ajɔɔ lilei le he. Eflɛgeje ni eyɛ awui, ebɔɔ ni gbɛɔ mɔ eyi le obɔ. **9** No nɔɔɔ wɔkɛjɛɔ Yehowa,* ni ji Tse le yi, ni kɛle no nɔɔɔ hu wɔkelomɔɔ gbɔmɛi ni abɔ “ye Nyɔɔɔɔ su nɔ” le. **10** Daa kome le nɔɔɔ mli jɔɔɔ ke loomɔ jɛɔ.

Minyemimey, esaaa ake nibii yaa nɔ ye nɛke gbɛ nɔ. **11** Nuhinɔmɛi yɔɔ nɛɛ, ebaaa nunɔma* ke nu ni jɔɔ fɛɛ kejeɛɛ hinɔmɛi kome le nɔɔɔ mli, aloo jeeɛ nakai? **12** Minyemimey, agbami tso nyɛɛ awo oliv, ni wein tso nyɛɛ awo agbami, aloo jeeɛ nakai? Asaɔ ɔɔ nuhinɔmɛi nyɛɛ aba nunɔma.

13 Namɔ ji hieshikalo ke saneshishinulo ye nyɛɛɔ? Etsɔɔ ejɛɔba kpakpa le nɔ ehɛ ana ake eke mlijɔle ni jɛɔ hieshikamɔ mli kebaa le tsuɔ enitsumɔi. **14** Shi kɛ awunayeli ni naa wa ke mansɔtsɔɔ* ye nyɛtsuii amli le, nyɛkashwaa ni nyɛmalea nyɛshia anɔkwale le. **15** Hieshikamɔ nɛɛ, jeeɛ ɔɔ eyi eje; shi mon shikpɔɔ nɔ nɔ ni, kooloi anɔ ni, daimoniɔi anɔ ni. **16** Ejaake he fɛɛ he ni awunayeli ke mansɔtsɔɔ* yɔɔ le, jɛmɛ basabasafeemɔ ke nihiinii fɛɛ hu yɔɔ.

3:6 *Sht. ɔɔ., “fɔɔɔɔ (jɛɛɛ) kokrolonto le.” 3:6, 9; 4:10 *Kwɛmɔ Wiemɔi Titrii Amligbalamɔ le. 3:11 *Sht. ɔɔ., “nu ni jɔɔ.” 3:14 *Aloo eenyɛ efee ake, “otii ni haa nyɛfɔɔ nyɛ pɛ nyɛnɔ mli mamɔ nyɛhie.” 3:16 *Aloo eenyɛ efee ake, “otii ni haa mɔ fɔɔ le pɛ enɔ mli.”

17 Shi hieshikamɔ ni jɛ ɔɔ eyi le, klenkɛɔ kwraa le eyɛ kɔɔɔɔ, no sɛɛ le esumɔɔ toinɔɔle, enuɔ nii ashishi, ebɔɔ toi oya, eyi obɔ ke mɔbɔnale ke yibii kpakpai, ekwɛɛ hiesian, efeeɛ osato. **18** Kɛfata he le, jale yibii le, toinɔɔle mli aduɔ ye ahaa mei ni kpataa le.*

4 Negbe tawui ke nɔmɔi ni yɔɔ nyɛten le jɛ? Ani jeeɛ nibii ni nyeheloo le shwɛɔ ni yaa nɔ wuɔ ta ye nyemli* le amli eje? **2** Nyeshwɛɔ nii, ni kɛle nyɛnanaa. Nyeyaa nɔ nyɛgbɛɔ mei, ni nyɛhie kɔɔ nii anɔ, ni kɛle nyɛnɛnyɛ nɔ ashe. Nyeyaa nɔ nyɛnɔɔ ni nyɛwɔɔ ta. Nyɛnanaa ejaake nyebii. **3** Kɛ nyɛbi hu, nyɛnɛnɛ shɛɛ nɔ ejaake yintoo fɔɔ hewɔ nyɛbiɔ, koni nyeketsu nibii ni nyeheloo le shwɛɔ le ahe nii.

4 Gbalafitelɔi,* ani nyɛleeɛ ake naanyo ni ake jɛ le bɔɔ le ji nyɛ ni anyɛɔ Nyɔɔɔɔ? No hewɔ le, mɔ fɛɛ mɔ ni sumɔɔ ake etsɔɔ jɛ le naanyo le, eetsɔɔ ehe Nyɔɔɔɔ henyɛlɔ. **5** Aloo nyɛsusɔ ake yaka ni ɔɔmale le keɔ ake: “Mɔɔkɔkɔmɔ mumɔ ni hiɔ wɔmli le yaa nɔ eshwɛɔ nibii fɛɛ” le? **6** Kɛle, duro mɔ ni E-ɔɔhɛɛ le da fe no. No hewɔ le, ɔɔmale le keɔ ake: “Nyɔɔɔɔ tsɔɔ hɛnɔwɔlɔi anaa, shi eduroɔ heshibalɔi.”

7 No hewɔ le, nyɛɔɔɔ nyɛhe nyɛwoa Nyɔɔɔɔ shishi; shi nyɛtsɔɔ Abonsam gbɛ, ni ebaaɔ nyɛnaa foi. **8** Nyɛtsɔɔ nyɛbɛɔkeɔ Nyɔɔɔɔ, ni ebaatsi ebɛɔke nyɛ. Nyɛtsɔɔ nyɛniji ahe, nyɛ eshafɛelɔi, ni nyɛhɛɛ nyɛtsuii ahe atsea, nyɛ jwɛɔmɔ enyɔnyɔɔnyɔɔtsɛmɛi. **9** Nyɛhe ajaraa nyɛ, nyɛyɛa awɛreho ni nyɛfoa. Nyɛhɛɛ nyɛnɔmɔ le atsɔɔ awɛrehoɔyeli, ni nyɛmiisheɛ hu atsɔɔ yoyoromɔ. **10** Nyɛbaa nyɛhe shi ye Yehowa* hie, ni ebaawɔ nyɛnɔ.

11 Nyemimey, nyɛkpaa wiemɔ ni nyɛwiewiewi nyɛshio nyɛhe le. Mɔ fɛɛ mɔ ni wiewi eshio nyɛmi ko, aloo ekojɔ enyɛmi le, eewie eeshi mla, ni eekojo mla. Agbɛɛ, kɛ okojo mla le, jeeɛ mɔ ni ke mla tsuɔ nii ji bo, shi mon kojɔlɔ.

3:18 *Aloo eenyɛ efee ake, “mei ni kpataa le duɔɔ jale yibii le ye toinɔɔle mli.” 4:1 *Sht. ɔɔ., “ye nyɛhenii le amli.” 4:4 *Aloo “Nyɛ mei ni nyɛyɛɛ anɔkwa.”

12 Mɔ kome pɛ ji Mlawolɔ kɛ Kojolɔ, mɔ ni nyɛɔ ehɛrɛɔ yiwala, nɛ nyɛɔ ekpɛtɔa hɛ hu lɛ. Shi bo lɛ, namɔ ji bo ni okojɔɔ onaanɔ gbomɔ?

13 Agbenɛ, nyɛboa toi, nyɛ mei ni nyɛkɛ ake: "Ŋmɛnɛ loo wɔ lɛ wɔbaafɔ gbɛ keya maŋ nɛɛ nɔ ni wɔbaaye afi kome yɛ jɛmɛ, ni wɔbaaye guɔ ni wɔbaanɔ sɛɛ." **14** tsebele nyɛleeɛ nɔ ni baaba nyɛnɔ wɔ. Ejaake nyɛtamɔ afua nɛ pueɔ be kukuoo, kɛkɛ lɛ elaaɛ.

15 Mon lɛ, esa ake nyɛkɛɛ ake: "Kɛ Yehowa* miisumɔ lɛ, wɔbaahi wala mli ni wɔfɛɛ enɛ loo enɛ." **16** Shi amɔ nɛɛ, nyɛkɛ nyɛhenɔwomɔ lɛ shwɔa. Neke shwɔa nɛɛ fɛɛ lɛ, efɔŋ ni. **17** No hewɔ lɛ, kɛ mɔ ko lɛ bo ni eefɛɛ efee nɔ ni ja, ni kɛlɛ efee lɛ, esha ji no hɔ lɛ.

5 Agbenɛ, nyɛboa toi, nyɛ niitsemɛi, nyɛfoa ni nyɛwoa yara yɛ hejaramɔ ni miiba nyɛnɔ lɛ hewɔ.

2 Nyɛnii babao lɛ ekpɔɔ, ni nyɛtadei lɛ hu, omlɛgɛi eye. **3** Nyɛshika tsuru kɛ nyɛjwɛtɛi lɛ edɔ ŋkanale aahu efite, ni amɛhe ŋkanale lɛ baaye oda-se ashɛ nyɛ, ni amɛbaaye nyɛheloo lɛ. Nibii ni nyɛbua naa nyɛto lɛ baatsɔmɔ tamɔ la yɛ naagbee gbii lɛ amlɛ.

4 Naal! Nitsulɔi ni kpa nyɛŋmɔji lɛ amlɛ nɛ lɛ anyomɔwoɔ ni nyɛkɛhɔaa amɛ lɛ miibolɔ, ni bolɔmɔi ni nikpalɔi lɛ bolɔɔ nɛ aye abua amɛ lɛ eyabote Yehowa,* taiatɛ lɛ, toiian. **5** Nyɛhi shi ogboɔɔ ni nyɛŋmɛɛ nyɛhe nyɛhɔ heloo lɛ akɔnɔi lɛ yɛ shikpɔŋ lɛ nɔ. Nyɛhɔ nyɛtsuii eshwishwii yɛ gbee gbi lɛ nɔ. **6** Nyɛbu jalɔ lɛ fɔ; ni nyɛgbe lɛ. Ani etsiɛi nyɛnaa?

7 Belɛ nyɛmimɛi, nyɛtoa nyɛtsui shi keyashia Nuntsɔ lɛ baa be lɛ.* Naal! Okwaafonyo yaa nɔ emɛɔ shikpɔŋ nɔ yibii ni jara wa lɛ, ni etoɔ etsui shi yɛ he keyashi be ni mra mli nugbo lɛ kɛ seekpee nugbo^f lɛ baabɔi nɛmɔ. **8** Nyɛ hu nyɛtoa nyɛtsui shi; nyɛhɔa nyɛtsuii afia shi shiŋŋ, ejaake Nuntsɔ lɛ baa be lɛ* ebenɛkɛ.

4:15; 5:4, 10, 11, 14, 15 *Kwɛmɔ Wiemɔi Titrii Amligbalamɔ lɛ. 5:7, 8 *Aloo "be ni Nuntsɔ lɛ eba lɛ." 5:7 *Mra mli nugbo lɛ jɛɔ shishi aaafɛɛ October tengbe. Seekpee nugbo lɛ jɛɔ shishi aaafɛɛ April tengbe.

9 Nyɛmimɛi, nyɛkagbigbilia nyɛmli* nyɛwowa nyɛhe, koni akakojɔ nyɛ. Naal! Kojolɔ lɛ damɔ shinai lɛ anaa. **10** Nyɛmimɛi, nyɛŋɔa gbalɔi ni wie yɛ Yehowa* gbɛi mli lɛ ake amanehulu ni anaa kɛ tsui shi ni atoo lɛ he nɔkwɛmɔnɔ. **11** Naal! Wɔbuɔ mei ni fiɔ shi lɛ ake amɛyɛ miishɛɛ.* Nyɛnu Hiob shifimɔ lɛ he, ni nyɛna bo ni Yehowa* hɔ enaagbee fɛɛ lɛ, ake Yehowa* dɔɔ mɔ he waa,^Δ ni enaa mɔbo hu.

12 Nɔ ni fe fɛɛ lɛ, minyɛmimɛi, nyɛkpa kitɔ ni nyɛkɔa lɛ, nɔ ni ake ŋwei kɔa jio, ake shikpɔŋ kɔa jio, loo kitɔ kroko jio. Shi nyɛhɔa nyɛwiemɔ "Hɛɛ" afea hɛɛ, ni "Dabi" afea dabi, koni nyɛkagbee kojomɔ mli.

13 Ani nyɛtɛŋ mɔ ko kɛ shihile ni mli wa miikpɛ? Eya nɔ esole. Ani mɔ ko enɔ tsuijuro? Elɔ yijiɛmɔ lalai.

14 Ani nyɛtɛŋ mɔ ko he miɛyɛ?^f Etɛɛ asafonɔ onukpai lɛ kɛba eŋɔɔ, nɛ amɛsole amɛhɔ lɛ, amɛkpa lɛ mu yɛ Yehowa* gbɛi mli. **15** Ni hemɔkɛyeli solɛmɔ lɛ baahɔ helatɛ lɛ^f anɔ hewalɛ, ni Yehowa* baawɔ enɔ. Agbenɛ hu, kɛ efee eshai lɛ, akɛbaafa lɛ.

16 No hewɔ lɛ, nyɛjajɛa nyɛhe eshai fanŋ nyɛtsɔɔtsɔa nyɛhe, nɛ nyɛsolɛa nyɛhɔhɔa nyɛhe, koni atsa nyɛ. Jalɔ fai nɛ eke hiedɔɔ kpaɛ lɛ yɛ hewalɛ waa.* **17** Elia ji gbomɔ ni yɔɔ henu-mɔi tamɔ wɔ nɔŋŋ, ni kɛlɛ be ni esole kɛ hiedɔɔ koni nugbo akane lɛ, nugbo enɛɛɛ yɛ shikpɔŋ lɛ nɔ afii etɛ kɛ nyɔji ekpaɛ. **18** Ni no sɛɛ lɛ, esaa esole, ni nugbo jɛ ŋwei shwie shi ni shikpɔŋ lɛ ba nii.

19 Minyɛmimɛi, kɛ mɔ ko hɔ nyɛtɛŋ mɔ ko du gbɛ keje anokwale lɛ he, ni mɔ kroko kpale lɛ kɛba lɛ, **20** nyɛnɔa nyɛleɛ ake mɔ fɛɛ mɔ ni kpaleɔ eshafeelɔ ko kejeɔ egbe gbonyo ni ekɔ lɛ nɔ kɛbaa lɛ, ebaahere eshafeelɔ lɛ* yiwala keje gbele mli, ni ebaaha eshai pii anɔ.

5:9 *Aloo "nyɛkadɔmɔa ŋtsɔi; nyɛkatɔkea." Sht. ŋm., "nyɛkaboɔ hɔu." 5:11 *Aloo "mei ni ajɔɔ amɛ." ^ΔAloo "musuŋ tsɔɔ lɛ waa." 5:14 *Ekɔ shi fanŋ ake, enɛ kɔɔ mumɔŋ hela he. 5:15 *Aloo eenyɛ efee ake, "mɔ ni eto lɛ lɛ." 5:16 *Sht. ŋm., "yɛ hewalɛ waa kɛ etsui nii." 5:20 *Aloo "eshafeelɔ lɛ susuma."

PETRO

KLEŊKLEŊ WOLO LE

EMLI SAJI

<p>1 Ŋamɔ (1, 2)
Afo wɔ ehee koni woná hienɔkamɔ
ni hie ká (3-12)
Ake bii toibolɔi le, nyefea
krɔŋkrɔŋ (13-25)</p> <p>2 Nyehāa wiemɔ le abaa nyetsine (1-3)
Ake tei ni hie kamɔ etswa mumɔŋ
tsū (4-10)
Nyebaa nyejerɔ ake maŋseebii
ye je le mli (11, 12)
Gbɛ ni sa ni atsoɔ no aŋɔ he awoo
hegbɛi ni no kwolɔ ashishi (13-25)
Kristo, nokwemɔɔ kehā wɔ (21)</p> <p>3 Ŋamei ke wumei (1-7)
Nyenua he nyehāhāa nyehɛ;
nyetaoa toinjɔle (8-12)</p> | <p>Nɔnaa ye jale hewɔ (13-22)
Nyeesaa nyehɛ nyetaoa koni nyefā
nyehienɔkamɔ le he (15)
Baptisimɔ ke henilee kpakpa (21)</p> <p>4 Hii shi ye Nyɔŋmɔ suɔmɔnaa nii anaa,
taake Kristo fee le (1-6)
Nibii fee anaagbee eshe etā (7-11)
Kristofonyo nɔnaa (12-19)</p> <p>5 Nyekwea Nyɔŋmɔ tooku le no tamɔ
tookwelɔi feɔ le (1-4)
Nyebaa nyehɛ shi ni nyekwea
nyehɛ no jogbanŋ (5-11)
Nyeshɛa nyeyeyefeemɔi le
fee nyefɔa Nyɔŋmɔ no (7)
Abonsam tamɔ jata ni miihūu (8)
Naamuu wiemɔi (12-14)</p> |
|--|--|

1 Petro, ni ji Yesu Kristo bofo le, ŋma keyahā gboi ni egbe eshwā Ponto, Galatia, Kapadokia, Asia, ke Bitinia le, mei ni ahala **2** ye le ni Nyɔŋmɔ, ni ji Tse le le eto momo le naa, ni ake mumɔ le etsuu amehɛ,* ke yinjto ake ametsɔmɔ toibolɔi, ni ake Yesu Kristo lá le eshwā amɛno le:

Duromɔ ke toinjɔle aya no afa ahā nye.

3 Ajie wɔ-Nunɔso Yesu Kristo Nyɔŋmɔ ke e-Tse le yi, ejaake ye emɔɔɔ-nale kpele le naa le, etsɔ shi ni etee Yesu Kristo keje gbohii atɛŋ le no ehā afo wɔ ehee koni woná hienɔkamɔ ni hie ká, **4** koni woná gboshinii ni fitee ni abuleko ní kwaa le. Aŋɔto ye ŋwɛi ahā nye, **5** nye mei ni aatsɔ hemɔkeyeli no aabu nyehɛ ye Nyɔŋmɔ hewale naa kehā yiwalaheremɔ ko ni asaa ato ní abaajie kpo ye naagbee be le mli le. **6** Ene hewɔ le, nyeyɛ miishɛɛ babaoo, eye

1:2 *Aloo "ní ake mumɔ le esaa amɛ eto ahā Nyɔŋmɔ."

mli moŋ ake ehe miihia ni jaramɔ shihilei srɔtoi ahā nyewere aho nyehɛ be kukuoo ko, **7** bo ni afee ni nyehemɔkeyeli ní aka akwe ye neke gbe no le, no ni jara wa kwraa fe shika tsuru ní aka ye la mli akwe* shi fee sɛɛ le efiteɔ le, ahā nyenā yijiemo ke anunyam ke woo ye Yesu Kristo kpojjiemo le mli. **8** Eye mli ake nyenako le peŋ moŋ, shi nyesumɔ le. Eye mli ake nyenaa le amro neɛ moŋ, shi kɛle nyejieo hemɔkeyeli kpo ye emli, ni nyemii sheɔ nyehɛ babaoo ke miishɛɛ ní yoo nyam ní anyɛɛɛ naa atsoɔ, **9** be mli ni nyenine sheɔ nyehemɔkeyeli le he oti le, ni ji nyeyiwalaheremɔ* le no le.

10 Neke yiwalaheremɔ neɛ, gbalɔi ni gba ye duromɔ ni nyebaaná le he le tao mli jogbanŋ ni amɛpei mli fitsofitso. **11** Amɛte no amɛtao be tuuntu loo be mli ni mumɔ ni yoo amemli le tsoɔ ye Kristo he le, ejaake

1:7 *Aloo "atsuu he." 1:9 *Aloo "nyesusumai ayiwalaheremɔ."

no mli le mumo le miye amanehului ni baaba Kristo no le ke anunyam ni baanyie nomei asele le he odase eeto. **12** Ajie kpo atsoo ame ake jeee ame dientsa ameha amesoomo le, shi mon, amemiisoomo nye, ye no ni amro nee mei ni tsoo mumo krorokron ni atsu keje nwei le no amejaje sane kpa-kpa le ametsoo nye le etswa he adafi etsoo nye le gbefan. Neke nibii nee, njweibofoi tete miishwe ni amena mli.

13 No hewo le, nyeesa njejwenmoo nyetooa nitsumoo;* nyehie ahia nyehe no jogbanj kemoo shi; nyeke nyehienokamo le akpasaa duromo ni akabaah nye ye Yesu Kristo kpojiamo le mli le. **14** Ake bii toiboloi le, nyekahaa nibii ni nyeshweo tsutsu be ni nyeleee no ko le yaa no esha nye dooj,* **15** shi mon, tamoo bo ni Mo Krorokron ni tse nye le yoo le, nye hu nyetsomoo mei krorokron ye nyenja fee mli, **16** ejaake anja ake: "Esa ake nyefee krorokron, ejaake krorokron ji mi."

17 Ni ke nyemiibo nyemiitse Tse le, mo ni kojoo mo fee mo ye enitsumo naa, ni ekwee hieian le, no le nyeke gbeyeshemo abaa nyenja ye nyegbootoo be le mli. **18** Ejaake nyele ake jeee nibii ni fiteo, tamoo jwiete loo shika tsuru, akehah nyeye nyehe* keje nyeyaka jenba ni nyenah keje nyetsemei le anoo* le mli. **19** Shi mon ake Kristo la ni jara wa le, tamoo gwantengi ni kpa ko be ehe ni muji ko hu be ehe le la. **20** Anokwa, ale le ato momo dani ato je le shishi,* shi ajie le kpo ye bei le anaagbee mli ye nyehewoo. **21** Nyetsoo eno nyehe Nyonmo, mo ni tee le shi keje gbohii aten, ni ehale anunyam le no nyeye, koni nyehemokelyi ke nyehienokamo le ahi Nyonmoli.

22 Akeni nyetsoo anokwale le toiboo no nyetsuu nyehe,* ni no ehale nyejieo nyemimeie ahedoo ni osato be mli kpo hewo le, amro nee, nyeeja nyetsuij nyesumomoo nyehe waa. **23** Ejaake atso Nyonmo ni hie ka ni hio shi daa le wiemo le no afo nye ehee, ni jeee dumowu ni fiteo, shi mon dumowu ni fitee* mli aje afo nye. **24** Ejaake "heloo fee* tamoo jwei fo, ni enunyam le fee tamoo jweijan fofoi; jwei fo le gbio, ni fofoi le kpala, **25** shi Yehowa* wiemo le hio shi keyaa naano." Ni "wiemo" nee ji sane kpaka ni ajaje atsoo nye le.

2 No hewo le, nyejiea nibii gbohii ke lakamo ke osatofeemo ke monoklomo fee, ke agbene hu mofitemo fee ye nyeha nyeshere nyeshwiea. **2** Ake abifabii ni afo ame ehee le, nyehaa wiemo le mli fufo ni afutoko mli* le abaa nyetsine, koni nyetsoo no no nyedara kenah yiwalaheremo, **3** keji nyesa nyenaa* ni nyena ake Nuntsoo le mli hi.

4 Be mli ni nyebaa enoo, ake te ni hie ka ni gbomeie ekpoo, shi Nyonmo ehala le, ni ejara wa ye ehie le, **5** nye hu, ake tei ni hie kamoo le, aatswa nye aama shi ake mumoo tsu koni nyetsomoo osofoi aweku krorokron, bo ni afee ni nyetsoo Yesu Kristo no nyenja mumoo afolei ni Nyonmo kpeleo no nyeha. **6** Ejaake eye Imale le mli ake: "Naa! Mike te ni ahala, faneshi konje ni jara wa, miinme shi ye Zion, ni mo fee mo ni jieo hemokelyi kpo ye emli le nine enyen shi* kookoo."

7 No hewo le, akeni nyeji heyeliloi hewo le, ejara wa ha nye; shi mei ni hee yee le, "te le ni tsutswaloi le kpoo le, no noon ebatsoo konje titri* le" **8** ke "tamoo te ko ke nantotomoo tesaa ko le." Amenane miitoto,

1:13 *Sht. nm., "nyefimoo njejwenmoo he kehah nitsumoo." 1:14 *Aloo "nyekayaa no nyehia shi ye nibii ni nyeshweo tsutsu be ni nyeleee no ko le anaa dooj." 1:18 *Sht. nm., "akekpoo nye." *Aloo "keje kuum mli." 1:20 *Sht. nm., "dani ashe (dumowu) afi shi," ni tsoo ake, dani Adam ke Hawa boi amebii le ahoojo.

1:22 *Aloo "nyesusumai ahe." 1:23 *Ni tsoo ake, dumowu ni nyee ekwee, loo ewoo yibii. 1:24 *Aloo "gbomeie fee." 1:25 *Kwemo Wiemo Titrii Amligbalamo le. 2:2 *Aloo "fufo krorokron." 2:3 *Aloo "nyekpa shi." 2:6 *Sht. nm., "hie eshwien shi." 2:7 *Sht. nm., "konje yitso."

ejaake amebooo wiemo le toi. Ene nōnō ato ame ahā. **9** Shi nye le, nyeji “weku ni ahala, osofoi ni ji mantsemei, jenman kōnōkōnō, mei ni enōfee eno, koni nyejaje” mo ni tse nye keje dunj mli keba le dientsē enaakpē la le he le “agbojei* le nyetsōo ye he fēe he.” **10** Ejaake be ko ni eho le, nyejee Nyōnōmo webii, shi amrō nēe, nyeji Nyōnōmo webii; be ko ni eho le, anaana nye mōbo, shi amrō nēe ana nye mōbo.

11 Mei ni asumōō, ake manšēebii ke gbōi le, miiwo nye hewale koni nyeya no nyetsi nyehē keje nibii ni heloo le shwēo ni wuo ta shio nye le* ahe. **12** Nyeyaa no nyēbaa nyejen jōgbān ye jenmajianbii le atēn, koni be mli ni amēke sane fōō nyeno ake nyeji efōnfeelōi le, amē dientsē amēna nyenitsumōi kpakpai le, nī no ahā amēwo Nyōnōmo hie nyam ye gbi ni ebaaba ebakwē bo ni nibii yōō hā le nō.

13 Nuntsō le hewo le, nyenja nyehē nyewoa nibii fēe ni gbōmei fēe* le shishi, kē eji mantse nī no kwo fe nye jio, **14** amralofoi nī etsu amē koni ameyagbala efōnfeelōi atoi, shi mei ni fēo ekpakpa le, amējie ameyi le jio. **15** Ejaake eji Nyōnōmo suōmōnaa nī ake nyetsōo ekpakpa nī nyefēo le nō nyehā gbōmei ni be jwēnōmō nī wiew kwashiai awiemo le afee dioo.* **16** Nyefea nyenii ake odehei, nī nyehē nyehyeli le atsu nīi, jee ake nōhaano* kehā efōnfeemo, shi moŋ ake Nyōnōmo nyōji. **17** Nyewoa gbōmei srōtoi fēe, nyesumōa nyemimeī asafō muu le fēe,* nyeshēa Nyōnōmo gbeyei, nyewoa mantse le.

18 Tsuji le, amēnō amēhe amēwo amēnuntsōmei ashishi ke gbeyeishe-mō ni sa fēe, jee nuntsōmei ni hi ni nūō nīi ashishi le kēke, shi moŋ mei ni ewa ake abaasa amēhie le hu.

2:9 *Sht. ḡm., “jenbai le,” ni tsoō ake, esui ke enifeemoi ni sa yijiemo. 2:11 *Aloo “susu-ma le.” 2:13 *Aloo “gbōmei agbejianōō fēe gbejianōō.” 2:15 *Sht. ḡm., “nyewo” gbōmei ni be jwēnōmō nī wiew kwashiai awiemo le “anaabu kotoku.” 2:16 *Aloo “naajiemo.” 2:17 *Sht. ḡm., “nyemifeemo le.”

19 Ejaake kē henilee ye Nyōnōmo hie hewo le, mō ko miifi shi ye shihile ni mli wa mli* ni eena nō bo ni ejaaa gbē le, ene sa jōgbān ye Nyōnōmo hie. **20** Ejaake kē nyefēe esha ni ayi nye ni nyefi shi ye mli le, mēe seenamo yōō he? Shi kē ekpakpa nī nyefēo le hewo nyēnaa nō, ni nyefōi shi ye mli le, ene sa jōgbān ye Nyōnōmo hie.

21 Anōka, gbe nēe nōnō hewo atse nye, ejaake Kristo po na no ye nyehewo, ni efēe nōkwemōmō efō shi ehā nye koni nyenyie enanemaahēi le asēē kpaakpa. **22** Efēe esha ko, asan anaana lakamō ko ye edaan. **23** Be ni ajēō* le le, ejēēē* mō ko etōōo najian. Be ni enaa nō le, ewieeē ake ebaafee mō ko nō ko, shi moŋ etu ehe ewo mō ni kojōo ye jale naa le deŋ. **24** Le nōnō etere wōhe eshai le ye le dientsē egbōmōtso le mli ye tso janŋ le nō, koni wōgboi wōhā eshai* nī wōhi shi wōhā jale. Ni “atsō epilamōi le anō atsa nye.” **25** Ejaake kule nyetamō gwantenjī ni edu gbe, shi amrō nēe, nyeku nyesēē keba too-kwelō ke nōkwelō nī kwēō nyesusu-mai anō* le ḡkō.

3 Nakai nōnō nye ḡamei le hu, nyenja nyehē nyewoa nyewumei ashishi, koni kē amētenjī mei komei booo wiemo le toi le, atso nyējenba nō nī nine ashe amēno nī wiemo fataaa he, **2** ejaake amē dientsē amēnaa nyējenba ni he tse le ke agbene hu bule ni mli kwo nī nyējieō le kpo le. **3** Nyekahāa nyehewulamō le fea kponōgbe nō—yigbōō ke shika tsuru nibii nī akewulaa he loo atadei fefeji nī awōō— **4** moŋ le, nyehāa efēa tsuiŋ gbōmō nī anōtee, ye mumō ni yōō kpoo ni he jō le hewulamō nī fitēe le mli, nō ni jara wa ye Nyōnōmo hie le. **5** Ejaake tsutsu le, nēke jī bo ni yei kōnōkōnōjī ni nā hienōkamō ye Nyōnōmo mli le wula amēhe, ni amēnō amēhe amēwo amēwumei ashishi, **6** tamō bo ni Sara bo

2:19 *Aloo “ye awerehoyeli mli; ye piŋmō mli.” 2:23 *Aloo “asopaa.” *Aloo “esopaa.” 2:24 *Aloo “wōke eshai afo tako mli.” 2:25 *Aloo “nyewala nō.”

Abraham toi, ní etse le nuntsɔ le. Ni nyetsɔmɔ Sara bii, gbii abo ni nyeyaa nɔ nyefeo ekpakpa, ní nyeháaa nɔ ko awo nyehé gbeyei le.

7 Nakai nɔnɔ nyamei le hu, nyeyaa nɔ nyéke nyenamei le ahia shi ye nilee naa.* Nyéke woo awoa yoo ake gbé ni waaa tamɔ nye, ejaake ame hu améke nye fée ji wala ní akeduro nye le niyelɔi, koni akatsimɔ nyescɔlemɔi le agbe.

8 Naagbee le, nye fée nyenáa jwenɔmɔ kome,* nyenua he nyeháháa nyehé, nyenáa nyemimeí aheadɔɔ, musuntɔle, ké heshibaa. 9 Nyéke efɔn akatoo efɔn najian, aloo jemɔ ye jemɔ najian. Mon le, nyéja ketoo najian, ejaake ene hewɔ atse nye, koni nyená jɔmɔ.*

10 Ejaake “mɔ fée mɔ ni sumɔ wala, ní eesumɔ ni ena gbii kpakpai le, esa ake ebu elilei he keje nibii gbóhii ahe, ké enaabu hu koni ekawie lakamɔ wiemɔi. 11 Etsi ehe keje nibii gbóhii ahe, ní efée ekpakpa; eya no etao toinjɔle ní etiu no sée. 12 Ejaake Yehowa* hiɔmɔi ye jalɔi anɔ, ni eke etoii boɔ fai ní améke hiédɔ kpa le le toi, shi mei ni feɔ nibii gbóhii le, Yehowa* jieɔ ehie ekaa ame.”

13 Anɔkwa, keji nyehie dɔɔ ekpakpafeemɔ he le, namɔ baaye nye awui? 14 Shi ké jale hewɔ nyena nɔ po le, nyeye miishée. Shi nyekashea nɔ ni woa améhe gbeyei le gbeyei,* asan nyekahaa. 15 Shi mon, nyebua Kristo le ye nyetsuiian ake Nuntsɔ ní yɔɔ krɔnkrɔn, ni be fée be le nyesaa nyehé nyetoo koni nyená he too nyehá mɔ fée mɔ ni biɔ nye hie nɔkamɔ ni nyeyɔɔ le he sane le, shi nyéke mljɔle ké bule ni mli kwɔ afea nakai.

16 Nyeyaa nɔ nyehiea henilee kpakpa mli, koni nɔ fée nɔ mli ní amé-

wieɔ ameshiɔ nye ye le, nyenjeɔba kpakpa ake Kristo seenyielɔi le ahá mei ni wieɔ shiɔ nye le ahie agboi.

17 Ejaake ehi ake nyeaana nɔ akeni nyemiifée ekpakpa le hewɔ, ké Nyɔnɔmɔ miisumɔ ake enje nɔ gbe, mon fe nɔ ni nyebaana nɔ akeni nyemiifée efɔn le hewɔ. 18 Ejaake Kristo gbo shi kome nyɔnɔ ye eshai ahewɔ, le jalɔ le ye mei ni ejaaa le anajian, bɔ ni afee ni enyie nyehie keya Nyɔnɔmɔ nɔ. Agbe le ye heloo mli, shi ahá ehie ká ye mumɔ mli. 19 Ni neke shihie née mli eje etee eyashie etsɔɔ mumɔi ni awo ame tsun le, 20 mei ni tsutsu le amegbo toi be ni Nyɔnɔmɔ toɔ etsui shi kemɔ* ye Noa gbii le amlí, be mli ni akpɔ adeka le, nɔ mli ni abaa mei fioo ko, ni ji susumai# kpaanyɔ ayi ye ketsɔ nu le mli le.

21 Amrɔ née, nɔ ni nakai nifeemɔ le feɔ he mfoniri, ni ji baptisimɔ le hu mihere nyeyiwala (jeee ketsɔ heloo le nɔ muji jiemo nɔ, shi mon ketsɔ fai ni akpaa Nyɔnɔmɔ kehá henilee kpakpa le nɔ), ketsɔ Yesu Kristo shitee le nɔ. 22 Etee nwei, ni eye Nyɔnɔmɔ ninejurɔ nɔ, ni anɔ nweibɔfoi ké he gbei ké hewalei awo eshishi.

4 Akeni Kristo na nɔ ye heloo mli hewɔ le, nye hu nyéke nakai jwenɔmɔ* le nɔnɔ amiaa ake tawuu nii; ejaake mɔ ni ena nɔ ye heloo mli le, ekpa eshafaemɔ, 2 koni be ni eshwe ehá le ye heloo mli shihile née mli le, ekahi shi ye nibii ni gbómei shweɔ le anaa dɔnɔ, shi mon ye Nyɔnɔmɔ suɔmɔnaa nii anaa. 3 Ejaake efa há nye ake be ni eho momo le mli le nyetsu jenmajianbii atsuí naa nii, be mli ni nyeba nyenje ye nibii foji ni ake kuɔntimɔ feɔ,* akonɔi ni ayee nɔ, dáa ni anuo ketekeɔ nɔ, hietserenjeimɔi ni yɔɔ hoo, dáanumɔ mli akan-shii, ké amagajamɔi ni ahio le amlí le. 4 Efée amé naakpée ake nyéke

3:7 *Aloo “nyejiea mchesusumɔ kpo nyetsɔa nyenamei; nyenua nyenamei ashishi.” 3:8 *Aloo “nyejwenja jwenɔmɔ kome.” 3:9 *Sht. nɔm., “nyená jɔmɔ ake gboshinii.” 3:12 *Kwemɔ Wiemɔi Titrii Amligbalamɔ le. 3:14 *Aloo eeneye efée ake, “nyekaháa nɔmɔi mɔa nye ye nyehé gbeyei ní amewo le hewɔ.”

3:20 *Sht. nɔm., “Nyɔnɔmɔ tsuishitoo le mɔ.” #Aloo “gbómei.” 4:1 *Aloo “faishitswaa; yin-kpɔnɔmɔ.” 4:3 *Aloo “jenbai gbóhii ni efée mɔ hiegbéle.” Hela wiemokuli ni ji a-sel’gei-a le piifeemɔ. Kwemɔ Wiemɔi Titrii Amligbalamɔ le.

ame shaaa foi keyaaa nakai gbe gbo-nyo ni ji sakasakafeemo le nonn nonn, ni no hewo le amewieo nyehe efon. **5** Shi mei nee baabu akontaa ahā mo ni esaa ehe eto ni baakojo hiekaalo ke gbohii fee le. **6** Anokwa, ene hewo ajaje sane kpakpa le atso gbohii le hu le, koni amehi shi ye mumo le naa ye Nyotom hie, tsebele ye gbomei ahie le akojo ame ye heloo le naa.

7 Shi nibii fee anaagbee eshe etā. No hewo le, nyenāa jwenmo ni sa, ni nyehie ahia nyehe no* ye solemoi agbefan. **8** Shi titri le, nyesumso-moa nyehe ke sumo ni mli wa, ejaake sumo haa eshai babaoo no. **9** Nyefeefea nyehe gbō ni mligbigbiling akahi mli. **10** Bō ni mo fee mo enā nikenii ko le, nyekesomomoa nyehe ake Nyotom duromo le ni jec kpo ye gbei soto an le anokwelo kpakpai. **11** Ké wiemo mo ko wio le, ewie ake Nyotom wiemo; ké somo mo ko somo le, esomo ake hewale ni Nyotom hāa le mli ejec esomo; koni atso Yesu Kristo no awo Nyotom hie nyam ye nii fee mli. Le eno ji anunyam le ke hewale le keyashi naanci anaano. Amen.

12 Mei ni asumo, nyekahāa jaramo shihilei ni tamō la ni nyekkepē le feo nye naakpē, tamō no ni nyekē no ko soto ko miikpe. **13** Mon le, babaoo ni nyenāa gbefanjo ye Kristo nonai le amlī le, nyemii ashea nyehe daa, koni be mli ni ajieo enunyam le kpo le, nyemii asaa ashe nyehe ni nyemli afili nye. **14** Ké Kristo gbéi le hewo aboo nye ahora le,* nyeye miishe, ejaake anunyam mumo le, hee, Nyotom mumo le joo ehe ye nyeno.

15 Shi nyeten mo ko mo ko akana no ake gbomogbelo loo jul loo efonfeelo loo mo ni ke ehe wo me kro-komei asaji amlī. **16** Shi ké mo ko miina no ake Kristofonyo le, ehie akagbo, shi mon eya no ewo Nyotom hie nyam be mli ni gbéi nee kā eno le.

4:7 *Aloo "nyefea klalo; nyehie atsēa." 4:14 *Aloo "ajec nye le."

17 Ejaake be ni ato ni abaje kojomo shishi keje Nyotom we le ne. Agbene, ké woko ejec shishi ye le, mei ni booo Nyotom sane kpakpa le toi le, te amenaagbee baafee ten? **18** "Ni ké ekpakpa ko dani aaahere jalō yiwala le, bele mo ni ebuu Nyotom ke mo ni ji eshafeelo le, meni baba eno?" **19** No hewo le, mei ni naa no ye Nyotom suomo naa le aya no atu amehē* amewo Bolō anokwafō le den# be mli ni amefeo ekpakpa le.

5 No hewo le, asafon onukpai ni yoo nyeten le, mi hu ni mi ji asafon onukpa, Kristo nonai le ahe odasefonyo ke mo ni baana anunyam ni abajie le kpo le mli gbefanjo le, miikpa ame fai* ake: **2** Nyekwea Nyotom tooku ni yoo nyeshishi le no tamō tookwelo feo le, ni nyesomo ake nokwelo,* jee tamō no ni aanye nyeno, shi mon nyēja nyesumo mli nyefea nakai ye Nyotom hie; asan jee ye kutumpoo seenamo hewo, shi mon tsuijuro naa; **3** jee ake mei ni yeo Nyotom tooku, ni ji egboshinii le ano ake nuntomei, shi mon nyefea nokwemo nyehāa tooku le. **4** Ni ké ajie tookwelonukpa le kpo le, nyeni-ne baashe anunyam akekere ni tsa-keee le no.

5 Nakai nonn nye oblahii le, nyenāa nyehe nyewoa hii onukpai le* ashishi. Shi nye fee le, nyewoa heshibaa# ye nyekē nyehe shāramo mli, ejaake Nyotom tsō henowolo anaa, shi eduroo heshibaloi.

6 No hewo le, nyebaa nyehe shi ye Nyotom nine ni wa le shishi, koni ewo nyeno ye be ni sa mli, **7** be mli ni nyeshereō nyeyeyeyefeemo* le fee nyeshwio eno le, ejaake esusoo

4:19 *Aloo "amesumai." #Aloo "aya no ajie amehē yi amehā Bolō anokwafō le; aya no ajie amesumai ayi amehā Bolō anokwafō le." 5:1 *Aloo "miwii miitsō ame." 5:2 *Aloo "nyekwea tooku le no jogbanjo." 5:5 *Aloo "asafon onukpai le." #Aloo "nyewoa heshibaa jwenmo; nyekē heshibaa (loo heshibaa jwenmo) anmōa nyehē." 5:7 *Aloo "nyegbeyeshemo; nyenaagbai."

nyehé. **8** Nyehie ahia nyehé nɔ be fée be, nyekwéa nyehé nɔ jogban̄! Nyehenyelɔ, Abonsam lé, nyie tamɔ jata ni miihúu, ni eetao mɔ ko emi. **9** Shi nyedamɔa shi shiŋŋ ye hemɔ-keyeli lé mli nyetsia lé gbé, ejaake nyele aké nakai nɔnai lé nɔŋŋ nyenyemiméi asafo muu lé fée* ni yɔɔ je lé mli lé hu kékpeɔ. **10** Shi ké nyena nɔ fioo sée lé, duromɔ fée Nyɔŋmɔ lé diɛntse, mɔ ni tse nye kéba enaanɔ anunyam lé mli ye ekome ni nye ké Kristo efee lé hewɔ lé, baagbe nyetsɔsemɔ lé naa. Ebaahá nyehé awa, ebaawaje nye, ebaahá nyenaji amɔmɔ

5:9 *Sht. ŋm., “nyenyemifeemɔ.”

shi jogban̄. **11** Lé enɔ ji hewalé lé kemiiya naanɔ. Amen.

12 Mitsɔ Silvano,* nyemi ni mibus lé aké anɔkwafo lé nɔ minma nye wiewmɔi fioo nɛɛ bɔ ni afee ni mikewo nye hewalé ni mikeye odase ké hiédɔ aké ene ji Nyɔŋmɔ anɔkwa duromɔ lé. Nyedamɔa shi shiŋŋ ye mli. **13** Yoo* ni yɔɔ Babilon lé, mɔ ni ahalá lé tamɔ nye nɔŋŋ lé, miina nye, ni mibi Marko hu miina nye. **14** Nyenajaa nyehé ké suɔmɔ naashɔmɔ.

Toinjɔlé ahá nye, nye méi fée ni ké Kristo efee ekome lé.

5:12 *Atsɛɔ lé Sila hu. 5:13 *Ebaanye eko asafo ko hé.

PETRO

WOLO NI JI ENYɔ LÉ

EMLI SAJI

- 1 Ŋamɔ (1)
Nyehāa nyetsémɔ lé afea nɔ ni ama nɔ mi (2-15)
Sui ni akéfataa hemɔkeyeli hé (5-9)
Ama gbale wiewmɔ lé nɔ mi (16-21)
- 2 Amale tsɔɔlɔi baaba (1-3)
Ama amale tsɔɔlɔi akɔjomɔ lé nɔ mi (4-10a)
Ashere ŋweibɔfoi ashwie Tartaro (4)
Nu afua; Sodom ké Gomora (5-7)

- Nibii ni kadiɔ amale tsɔɔlɔi (10b-22)
- 3 Hefeyoyelɔi lé kuɔ améhie améfɔɔ hiɛkpatamɔ ni baa lé nɔ (1-7)
Yehowa sée gbalaaa shi (8-10)
Nyesusua nɔ gbɔmɛi ni esa aké nyetsɔmɔ lé hé (11-16)
Ŋwei héé ké shikɔŋ héé (13)
Nyekwéa jogban̄ŋ koni akahá nyedu gbé (17, 18)

1 Simon Petro, ni ji Yesu Kristo nyɔŋ ké bɔfo lé, ŋma keyahá méi ni tsɔ wɔ-Nyɔŋmɔ lé ké Yiwalaherelɔ Yesu Kristo jalé lé nɔ amená hemɔkeyeli ni jara wa tamɔ wɔŋ lé nɔŋŋ* lé:

2 Nyɔŋmɔ ké Yesu, wɔ-Nun̄tsɔ lé hé nilee kɔŋŋ lé ahá duromɔ ké toinjɔlé aya nɔ afa ahá nye, **3** ejaa-

1:1 *Aloo “amená hemɔkeyeli ni ji hegbe ni ké wɔŋ lé yɛɔ egbɔ.”

ké e-Nyɔŋmɔ hewalé lé enɔ nibii fée ni hi há wala ké Nyɔŋmɔjamɔ su lé ehá wɔ* ye mɔ ni tsɔ lé diɛntse enunyam ké ejenba kɔkɔpa nɔ etsé wɔ lé hé nilee kɔŋŋ lé mli. **4** Etsɔ nibii nɛɛ anɔ enɔ shiwɔi kpelekepele ni jara wa lé ehá wɔ,* koni nyetsɔmɔ enɛɛmɛi anɔ nyená Nyɔŋmɔ su lé mli gbefan̄ŋ, akeni nyejo fitemɔ ni yɔɔ je

1:3, 4 *Aloo “eke wɔ tswaa.”

le mli ní jɛɔ nibii fɔ́ji ní ashweɔ le* mli kebaa le naa foi le hewɔ.

5 Ene nɔ́ɔ hewɔ le, nyebɔa mɔɔɔn fɛe ni nyeaanye ní nyeke jɛnba kpa-kpa afataa nyehemɔkeyeli le he, ní nyeke nilee afataa nyɛjɛnba kpakpa le he, **6** ní nyeke nyɛyeli afataa nyenilee le he, ní nyeke shifimɔ afataa nyehɛnyeli le he, ní nyeke Nyɔ́ɔjamɔ su afataa nyeshifimɔ le he, **7** ní nyeke nyemimeí aheadɔ afataa nye-Nyɔ́ɔjamɔ su le he, ní nyeke suɔmɔ afataa nyenyemimeí aheadɔ le he. **8** Ejaake ké nibii nɛe ye nyemli ní efa keteke nɔ le, ehɔ́n nyefee meí ní tara shi efolo aloo meí ní woɔo yi-bii ye wɔ-Nunɔ́ɔ Yesu Kristo he nilee kɔ́ɔn le gbefan.

9 Ejaake mɔ fɛe mɔ ni be neke nibii nɛe, shwilafo ji le, ɛnamɔ ehi-ɔ́meí ewo la le,* ní ehie ekpa nɔ ake atsuu ehe keje eshai ní efee tsutsu le amlí. **10** No hewɔ le, nyemi-meí, nyebɔa mɔɔɔn fɛe ní nyeaanye ní nyehá nyetsemɔ ke nyehalamɔ le afee nɔ ni ama nɔ mi ahá nye, ejaake ké nyetee nɔ nyefee nibii nɛe, nyeni-ne enyɛn shi kɔ́kɔ́kɔ́. **11** Anɔ́kwa, neke gbe nɔ abaatsɔ ahá nyená gbe ní yɔ́ɔ nyam kebote wɔ-Nunɔ́ɔ ke Yiwalahereɔ Yesu Kristo naanɔ Manɔ́seyeli le mli.

12 Ene hewɔ le, mito miyɔ́n ake makai nye nibii nɛe be fɛe be, tsebele nyele nibii nɛe, ní nyenane emɔ shi jogbanɔ́n ye anɔ́kwale ní yɔ́ɔ nyemli le mli. **13** Shi gbii abɔ ní miyɔ́ɔ buu nɛe mli* le, mibuu ake eja gbe ake mike kaimɔ́i akanya nye, **14** ejaake mile ake etsɛn ní abaaɔ́je mibuu le keya, tamɔ bɔ ní wɔ-Nunɔ́ɔ Yesu Kristo hu ejie kpo fanɔ́n etsɔ́ɔ mi le. **15** Mafee bɔ fɛe bɔ ní manye be fɛe be koni ké mishi le, nye diɛntse nye-nye nyekai nibii nɛe* nyehá nyehɛ.

1:4 *Aloo "ní jɛɔ akɔ́nɔ fɔ́ɔn." 1:9 *Aloo eee-nye efee ake, "eshwila, enaaa shɔ́ɔnɔ́n nii." 1:13 *Aloo "agba nɛe shishi," ní tsɔ́ɔ ake, eshikpɔ́n nɔ gbɔmɔ́tsɔ le. 1:15 *Aloo "nyenyɛ nyetsí nibii nɛe atá."

16 Dabi, jee adesái ní afolo atá ye ɔ́na mli aseɛ wɔ́nyie wɔ́jaje wɔ-Nunɔ́ɔ Yesu Kristo hewale ke be ní eba le he sane wɔ́tsɔ́ɔ nye, shi mon, wɔ́na enunyam kpele le ke wɔ́hi-ɔ́meí. **17** Ejaake enine she woo ke anunyam nɔ keje Nyɔ́ɔmɔ, ní ji Tsɛ le ɔ́ɔɔ, be ní anunyam kpele le wie wiemɔ́i nɛe etsɔ́ɔ le le,* ake: "Mɔ́nɛ jí mí-Bi ní misumɔ́ɔ le le, mɔ́n ní mí diɛntse mikpele enɔ le." **18** Hɛɛ, wɔ́nu wiemɔ́i nɛe ake eje nwei be mli ní wɔ́ke le yɔ́ɔ ɔ́ɔn kɔ́ɔn kɔ́ɔn le nɔ le.

19 No hewɔ le, ama gbale wiemɔ́i le nɔ mi ahá wɔ fe tsutsu le, ní nyemiifee jogbanɔ́n ake nyeke nyɛjwɛnɔ́m miima nɔ ake kane ní miitso ye dun mli (keyashi je baatsere ní toloo le* baate shi) ye nyetsui amlí. **20** Ejaake klenkɔ́n kwraa le, nyele ake ɔ́ma-le mli gbale ko gbale ko jɛɛ gbɔmɔ́i ko ni amlitsoɔmɔ́i mli. **21** Ejaake gbale ko bako ye gbɔmɔ́i suɔmɔ́i naa pɛn, shi mon mumɔ́ kɔ́ɔn kɔ́ɔn le tsire* gbɔmeí ní amewie wiemɔ́i ní je Nyɔ́ɔmɔ ɔ́ɔɔ.

2 Shi amale gbalɔ́i hu te shi ye meí le atɛn, tamɔ bɔ ní amale tsɔ́ɔɔi baaba nye hu nyɛnɛn le. Menɛemeí ke jamɔ́i kúí ní ke hiekpamɔ́i baa baababote mli nigii, ní amebaakwa nunɔ́ɔ le ní hé amɛ le po, ní amɛke hiekpamɔ́i ní he yɔ́ɔ oya baaba amɛ diɛntse amɛnɔ́. **2** Kɛfata he le, meí babaoo baanyie eɔ́nɔ́ ní amɛke kuentimɔ́i fɛɔ́* le sɛɛ, ní amehewɔ le, abawie anɔ́kwale gbe le he eɔ́n. **3** Agbɛne hu, amimiyeli hewɔ le, amɛke kutumpɔ́i wiemɔ́i baatao ní amená nyehɛ sɛɛ. Shi amekojomɔ́i le, akpe mli ato keje blema beebɛ, ní eshashaoɔ shi, ní amehiekpamɔ́i le wɔ́ɔɔ.

4 Eká shi fanɔ́n ake Nyɔ́ɔmɔ ɛɔ́ɔɔ ɔ́nweiɔ́foi ní fee esha le ahe ekeɛ

1:17 *Sht. ɔ́m., "ke gbɛe nɛe wie tsɔ́ɔ le." 1:19 *Aloo "leebi ɔ́lamí le." 1:21 *Sht. ɔ́m., "kpa-la." 2:2 *Aloo "amɛjɛnbaí gbɔhii ní efee amɛ hiegbɛle." Hela wiemɔ́kúli ní jí a-sel'gei-a le piifemɔ́. Kwemɔ́ Wiemɔ́i Titrii Amligbalamɔ́ le.

ame, shi monj eshere ame eshwie Tartaro,* eke dunj kpil kɔɔɔkɔɔɔɔ fimo amef koni ake ame ato ahā kojomo. **5** Ni enjɔɔ blema je le he ekeee le, shi monj ebaa Noa, jale shielo le, ke mei kpawo krokomei ayi, be ni eke nu afua ba mei ni ebuuu Nyɔɔɔm le aje le no le. **6** Ni ebu maji ni ji Sodom ke Gomora le fo be ni ehā ametsɔ lamulu le, ni ekefee nibii ni baaba le ahe nɔkwemɔɔ ehā mei ni ebuuu Nyɔɔɔm le. **7** Ni ejie Lot, jalɔ le, mɔ ni hao babaoo ye efɔɔɔ ni mlatɔɔɔ le ke kuɛɛɛ-timo fee* le hewo le— **8** ejaake nakai jalɔ le pinj esusuma* ni ja le daa gbi ye mlatɔɔɔ nifeemɔ ni ena ni enu be ni eyɔɔ ameten le hewo. **9** No hewo le, Yehowa* le bɔ ni eefee ejie mei ni jies Nyɔɔɔmɔjamɔ su kpo le keje jaramɔ shihile mli, shi mei ni ejaaa le, eke ame toɔ kehā hiekatamɔ* ye kojomo gbi le no, **10** titri le mei ni taɔɔ ake amebule mei krokomei aheloo le, ni amegbeɔ nɔyeli he guɔ* le.

Ametsui esa ni ameyɔ ametsui naa sane, amesheee gbeyei ake amebaawie anunyam gbɔmei ahe efɔɔɔ, **11** tsebele, eye mli ake njweibɔfoi le ye nyemo ke hewale fe ame monj, shi amek sane efɔɔɔ ameno ni amewiee wiemoi fɔji ameshiii ame, ye bule ni ameyɔɔ kehā Yehowa* le hewo.* **12** Shi neke gbɔmei nee, ni tamɔ kooloi ni be jwenmɔ ni amefɔmɔ su keke ni kudɔɔ ame ni afɔɔ ame* koni amomɔ ame ni akpātā amehie le, wieɔ nibii ni ameleee he no ko le ahe efɔɔɔ. Ame diɛntse amegbe ni ke mɔ yaa hiekatamɔ mli le baakpātā amehie, **13** awuiyeli gbe ni ame diɛntse ameko le yeo ame awui.

Amebuɔ ogbɔɔɔ shihile—ye shwane fintinj mli po—ake nii ni njɔɔ. Amef

ji muji ke kpajei, mei ni nāa miisheee ketekeɔ no ye amelakamɔ tɔɔɔmɔ le amli* be mli ni amekɛ nye feo ekome keyeɔ nii le. **14** Amehinjmeii eyimɔ obɔɔ ke gbalafitemɔ ni amenyee amekpa eshafaemɔ, ni amelakaa mei* ni nane moko shi le. Ameye tsui ni atɔɔɔ le ye amimiyeli mli. Ameji bii ni alomɔ. **15** Akeni ameye gbe tɔmɔɔ le no hewo le, ahā amedu gbe. Amenyie Beor bi Bileam gbe le no, mɔ ni sumo efɔɔɔfeemɔ he nyomɔwo, **16** shi akune* le ye mla ni le diɛntse etɔ le hewo le. Nitsumɔ kooloo ni leee wiemo le ke gbomɔ gbee wie ketsi sekeyeli gbe ni gbalɔ le ko le naa.

17 Menemei ji nuhinjmeii ni nu be mli ke afuai ni ahum ni naa wa kpala ame, ni ake dunj ni yɔɔ kpil fe fee eto ehā ame. **18** Amewieɔ wiemoi wuji ni sɛɛnam ko be he. Ametsɔɔ nibii ni heloo le shweɔ ke nibii fɔji ni ake kuɛɛɛ-timo feɔ* le ano amelakaa mei ni je mei ni baa amejen ye nɔɔɔfeemɔ mli le adɛɛn etseko le. **19** Amewo ame shi ake amebaahā ameye amehie, tsebele, ame diɛntse le fitemɔ nyɔɔɔ ji ame; ejaake ké mɔ ko ye mɔ ko no le, mɔ ni aye eno le etsɔ nyɔɔɔ ehā mɔ ni ye eno le.* **20** Ekā shi fanj ake, ké ametsɔ Nuɔtsɔ ke Yiwalahereɔ Yesu Kristo he nilee krɔɔɔ no amejɔ je le bulemɔ nii le anaa foi, ni sɛɛ mli le amekɛ amehie yawo nibii nee nɔɔɔ amli ekonj ni nibii nee ye ameno le, amenaagbee shihile le etsɔ efɔɔɔ fe tsutsu no le. **21** Eji amenáaa amele jale gbe le jogbanj kule ehi, fe no ni amebaale ni sɛɛ mli le amekpale keje kitā krɔɔkrɔɔ ni amenine she no le he. **22** No ni anokwa abe le keɔ le eba mli ye ameno ake: “Gbee le eku esɛɛ ketee

2:4, 8, 9, 11 *Kwemɔ Wiemoi Titrii Amligbalamɔ le. 2:4 *Aloo eeneye efee ake, “eke ame ewo dunj kpil bui amli.” 2:7 *Aloo “jenba gbonyo ni efee mɔ hiegbale.” Hela, a-sel’gei-a. Kwemɔ Wiemoi Titrii Amligbalamɔ le. 2:9 *Sht. njm., “koni efolo ame eshwie.” 2:10 *Aloo “amɛnyarɛɔ nuɔtsɔyeli.” 2:11 *Aloo “ye Yehowa hie.” 2:12 *Aloo “ni ye adeɔɔ naa le afɔɔ ame.”

2:13 *Aloo “mei ni ke miisheee ni eteke no tɔɔ amelakamɔ tɔɔmɔ le.” 2:14 *Aloo “susu-mai.” 2:16 *Aloo “ajaje.” 2:18 *Aloo “jenba gbohii ni efee mɔ hiegbale.” Hela wiemo-kuli ni ji a-sel’gei-a le piifeemɔ. Kwemɔ Wiemoi Titrii Amligbalamɔ le. 2:19 *Aloo “ké no ko ye mɔ ko no le, mɔ le etsɔ no ni ye eno le nyɔɔɔ.”

le dientsê eshwee he, ni kpolotoo yoo ni aju ehe le esaa eyakokolo ñmɔɔ le mli."

3 Agbene, mei ni asumɔɔ, ene ji wolo ni ji enyo nɔ ni miŋmaa nye, ni taake eji ye nɔ ni miŋma klenklen le mli le, miitsɔ kaimɔ nɔ miikanya nyenyemɔ ni nyekejwenɔ jogbanɔ le ye ene hu mli, **2** koni nyekai wiemɔ ni gbalci krɔŋkrɔŋ le wie sá* le ke Nuntsɔ ke Yiwalaherele le kitái le ni atso nyebɔfoi le anɔ akehá le. **3** Klenklen kwraa le, nyelea ene ake, naagbee gbii le amlí le, hefeoyelo ke amefeoyeli baaba, amebaanyie ye nibii ni ame dientsê ameshweo le ana **4** ni amebaakee ake: "Negbe be ni eba ni awo he shi le yoo? Naa, keje beyino ni wɔtsemei le yawɔwɔ ye gbele mli nêe, nibii fêe miíya nɔ tamɔ bɔ ni ameji keje adebɔɔ shishijee mli le nɔŋŋ."

5 Ejaake amejeo gbe amekuo amehie amefɔ anɔkwa sane nêe nɔ, ake keje blema tɔ le ñwei ye, ni shikpɔŋ hu je nu mli ebama shi shiŋŋ ni eye nu ten ye Nyɔŋmɔ wiemɔ le naa; **6** ni ake, atso nomei anɔ ake nu afua kpátá je ni yoo nakai beian le hie. **7** Shi ñwei ke shikpɔŋ ni yoo amro nêe, nakai wiemɔ le nɔŋŋ nɔ atso ake ame to há la, ni ake ame eto keyashi kojomɔ ke mei ni ebuuu Nyɔŋmɔ le ahiekpatamɔ gbi le nɔ.

8 Kêlê, mei ni asumɔɔ, nyekakua nyehie nyefɔa anɔkwa sane nêe nɔ ake, Yehowa* buɔ gbi kome ake afii akpe, ke afii akpe hu ake gbi kome. **9** Jee ake Yehowa* sêe miigbala shi ye eshiwoo le gbefan, taake mei komei buɔ nɔ ko ni sêe egbala shi le, shi moŋ etsui shi eto eháa nye, ejaake esumɔɔ ake akpátá mɔ ko mɔ ko hie, shi moŋ eesumɔ ni mei fêe atsake ametsui. **10** Shi Yehowa* gbi le baaba tamɔ julɔ, nɔ mli ni ñwei baaho aya ke nugboshiiimɔ gbêemɔ ni naa

3:2 *Aloo "nibii ni gbalci krɔŋkrɔŋ le gba."
3:8-10, 12 *Kwemo Wiemɔ Titri Amligbala mɔ le.

wa,* shi shishijee nibii ni edo la waa le baasere, ni abaakpa shikpɔŋ le ke emli nitsumɔ le ahe mama.

11 Akeni abaasere neke nibii nêe fêe ye neke gbe nɔ hewo le, nyesu-sua nɔ gbɔmei ni esa ake nyetsomɔ ye jenbai krɔŋkrɔŋ ke nifeemɔ ni tsɔɔ Nyɔŋmɔjamɔ su le amlí le he, **12** be mli ni nyemɔ ni nyeháa Yehowa* gbi le baa* le hie nyejwenɔ mli jogbanɔ le,^Δ gbi ni akebaakpátá ñwei hie ye la mli ni shishijee nibii le baasere ye dɔle ni naa wa waa le mli le! **13** Shi ye eshiwoo le naa le, womiime ñwei hee ke shikpɔŋ hee, ni nomei amlí jale baahi.

14 No hewo le, mei ni asumɔɔ, akeni nyemiime nibii nêe hewo le, nyebɔa mɔdeŋ fêe ni nyeaanye koni ye naagbee le ena nye ní muji ke kpa ko be nyehie, ye toinjɔle mli. **15** Kefata he le, nyebua wɔ-Nuntsɔ le tsuishitoo le ake yiwalaheremɔ, tamɔ bɔ pe ni Paulo, wɔnyemi ni wɔsumɔ le le hu ñma nye ye hieshikamɔ ni anɔhá le le naa le, **16** ewieo nibii nêe ahe taake efɔ ye ewoji le fêe mli le. Shi nibii komei ye nomei amlí ní shishinumɔ wa, ni mei ni leee nɔ ko* ní nane mɔko shi le tsɔmɔ neke nibii nêe ahie amebumɔ shi, tamɔ bɔ ni amefɔ ñmalei ni eshwe le hu kekpátáa ame dientsê amehie le.

17 No hewo le, mei ni asumɔɔ, nye le, akeni nyele ene momo hewo le, nyekwea jogbanɔ koni mlatoɔ le ato-mɔ le akahá nye ke ame fêe du gbe ni nyeje nye dientsê nyeshifimɔ le* mli nyegbee shi. **18** Dabida, moŋ le, nyeyaa nɔ nyedaraa ye wɔ-Nuntsɔ ke Yiwalaherele Yesu Kristo duromɔ ke ehe nilee le mli. Le anɔ anunyan ahá amro nêe ke agbene hu kemíya naa-nɔ gbi le nɔ. Amen.

3:10 *Aloo "gbêemɔ ni hoɔ oya." 3:12 *Sht. ñm., "be ni Yehowa gbi le eba." ^ΔAloo "nyemɔ ni nyeshweo Yehowa gbi le baa le." Sht. ñm., "nyemɔ ni nyewo be ni Yehowa gbi le eba le foi le." 3:16 *Aloo "mei ni ekaseko nɔ ko." 3:17 *Aloo "shi ni nyedamɔ jogbanɔ le."

YOHANE

KLEŃKLEŃ WOŁO ŁE

EMLI SAJI

1 Wala wiemoł Łe (1-4)
Nyenyiea ye la Łe mli (5-7)
Esa ake wójaje wohe eshai Łe (8-10)	4 Nyekaa wiemoł ni je mumoŃ Łe
nyekwea (1-6)
Nyelea NyoŃmoł ní nyeksumoła Łe (7-21)
“NyooŃmoł Łe, suoŃmoł ji Łe” (8, 16)
Gbeyeishemoł be suoŃmoł
mli (18)
2 Yesu, kpatamoł afole (1, 2)
Esa ake woŃe NyooŃmoł kitái Łe anoł (3-11)
Kitá momo ke kitá hee (7, 8)
No hewoł ni enjma woło Łe (12-14)
Nyekasumoła je Łe (15-17)
Abó kóko ye antikristo Łe he (18-29)	5 Yesu mli hemokoyeli akoyeł
je Łe noł kunim (1-12)
Noł ni NyooŃmoł suoŃmoł Łe ji (3)
Ná nołmimaa ye hewaleł ni
solemoł yooł Łe mli (13-17)
Nyekwea nyehel noł jogbanj ye
jenj foŃ mli (18-21)
Jenj muu Łe fee ká moł foŃ Łe
hewaleł mli (19)
3 NyooŃmoł bii ji woł (1-3)
NyooŃmoł bii ke Abonsam bii (4-12)
Yesu baakpáta Abonsam
nitsumoł Łe ahieł (8)
Nyeksumołnyehel (13-18)
NyooŃmoł da fe wotsuii (19-24)	

1 Noł ni yooł keje shishijee Łe, noł ni wołnoł, noł ni wołna ke wołhiŃmeii, noł ni wołweł ní wołniji etara he, ní kooł wala wiemoł Łe he, **2** (he, ajie wala Łe kpo, ni wołna ni wołmiiye odase ni wołmiiło nyel naanoł wala ní noł mli Łe ekeł Tseł Łe yooł, ní ajie Łe kpo atsoł woł Łe he amanieł), **3** noł ni wołna ni wołnoł, noł he amanieł wołnoł nyel hu Łe, koni nyel hu nyekel woł abó naanyo.* Ni Tseł Łe ke e-Bi Yesu Kristo hu fata wołnaanyoboł neel he. **4** Ni wołmiiŃma nibii neel koni miišeeł ní woł ke nyel feel yooł Łe ayi obó.

5 Saneł ni wołnoł keje enjooł ní wołmiiło nyel he amanieł Łe neł: NyooŃmoł Łe, la ji Łe, ni duŃ ko kwraa be emli.* **6** Ké wołkeel ake, “Wołke Łe miiło naanyo,” ni kéleł wołyaa noł wołnyel ye duŃ mli Łe, noł Łe wołmiiłaleł ni wołhiiłi shi ye anołkwaleł Łe naa. **7** Shi kéł wołnyel ye la Łe mli, tamół noł ni Łe diŃtseł hu eyooł la Łe mli Łe, noł Łe wołke wołke miiło naanyo, ni e-Bi Yesu lá Łe tsuoł wołke kejeł esha feel esha mli.

1:3 *Aloo “nyekel woł aná mli gbefanjoł.” 1:5 *Aloo “duŃ ko kwraa ke Łe beł tsakpáa.”

8 Ké wołkeel ake, “Esha be wohe” Łe, noł Łe wołmiiłaka woł diŃtseł wohe, ni anołkwaleł Łe be wołmli. **9** Ké wójaje wohe eshai Łe wotsół Łe, anołkwafol ke jalół ji Łe, ni noł hewoł Łe, ekeł wohe eshai Łe baafa woł ni ebaatsuu wohe kejeł niił ni ejaaa feel mli. **10** Ké wołkeel ake, “Wołfeko esha” Łe, noł Łe wołmiiłá eetsół amałel, ni ewiemoł Łe be wołmli.

2 Mibii bibii, miiŃma nyel nibii neel koni nyekafeel esha. Ni kéleł, kéł moł ko feel esha koł Łe, wołye yelikébualoł ko* yeł Tseł Łe njooł, Yesu Kristo, jalół Łe. **2** Ni Łe ji kpatamoł afole* kehá wohe eshai Łe, shi jeel wołnoł Łe kekel, shi moł jenj muu Łe feel noł Łe hu. **3** Ni eneł wołkeyooł ake wołná wołeł Łe, keji woteel noł wołye ekitái Łe anoł. **4** Moł ni keł ake, “Miná mile Łe,” ni kéleł eyeeel ekitái Łe anoł Łe, amałelół ji Łe, ni anołkwaleł Łe be moł neel mli. **5** Shi moł feel moł ni yeł ewiemoł Łe noł Łe, NyooŃmoł suołmoł Łe eye emuu yeł moł neel mli leeljen. Ni eneł wołkeel ake woł keł Łe efel ekome. **6** Moł ni keł ake ekeł

2:1 *Aloo “mliłamoł ko.” 2:2 *Aloo “afoleł ni akesał gbomeł ke NyooŃmoł tenj.”

le efee ekome le, s5 ká eno ake eya wo enyie tamo bo ni mo nee nyie le nohoh.

7 Mei ni asumoo, jee kitá hee mi-nmaa nye nee, shi mon kitá momo ni nyeyoo keje shishijee le. Kitá momo nee ji wiemo ni nyenu le. 8 Asan miinjma nye kitá hee, no ni ji anokwale ye egbefan ke nye hu nyegbefan le, ejaake dun le miho kemiiya ni anokwale le miitso momo.

9 Mo ni keo ake eye la le mli ni kèle enyee enyemi le, eye dun le mli lolo. 10 Mo ni sumoo enyemi le, eye la le mli, ni nanetotomoko ko be emli. 11 Shi mo ni nyee enyemi le, dun le mli eyoo, ni dun le mli enyieo, ni elee he ni eyaa, ejaake dun le eshwila ehinjmeii.

12 Bii bibii, miinjma nye, ejaake an nyeheshai le afa nye ye egbei le hewo.

13 Tsemei, miinjma nye, ejaake nyená nyele mo ni yoo keje shishijee le. Oblahii, miinjma nye ejaake nyeye mo fon le no kunim. Gbekebii bibii, miinjma nye, ejaake nyená nyele Tse le. 14 Tsemei, miinjma nye, ejaake nyená nyele mo ni yoo keje shishijee le. Oblahii, miinjma nye, ejaake nyehé wa ni Nyohoo wiemo le ye nyemli ni nyeye mo fon le no kunim.

15 Nyekasumoo je le aloo nibii ni yoo je le mli le. Ké mo ko sumoo je le, bele Tse le suumo le be emli; 16 ejaake no fee no ni yoo je le mli le—no ni heloo le shwo le ke no ni hinjeii le shwo le ke nii ni mo yoo ni ekeshwaa* le—ejee Tse le mli, shi mon je le mli eje. 17 Kefata he le, je le ke no fee no ni yoo mli ni mei shwo le miho kemiiya, shi mo ni feo Nyohoo suumooa nii le baahi shi keya naano.

18 Gbekebii bibii, naagbee nmeletswaa le ne, ni bo ni nyenu ake antikristo le miiba le, amro nee po le antikristoii pii eba, ni anokwa sane nee hewo le, wole ake naagbee nmeletswaa le ne. 19 Wotej ameje ameteé, shi kèle amejeee wotej mei komei; ejaake wotej mei komei ji ame kule ameké wo baaya no ahi shi. Shi ameteé koni eje kpo fanj ake jee mei fee fata wöhe.

2:16 *Aloo "mo he ni epupoo ye nii ni eyoo hewo."

20 Ni nye le, mo krohokroh le efo nye mu, ni nye fee nyeye nilee. 21 Jee ake nyeleee anokwale le hewo miinmaa nye nee, shi mon ejaake nyele anokwale le, agbene hu, ejaake amale kome folo jee anokwale le mli.

22 Namoo ji amalelo, ké jee mo ni kpo ake Yesu ji Kristo le? Mo ne ji antikristo le, mo ni kpo Tse le ke Bi le.

23 Mo fee mo ni kpo Bi le, ebe Tse le hu. Shi mo fee mo ni jajeo ake ehoo Bi le no eyoo le, eye Tse le hu. 24 Nye le, no ni nyenu keje shishijee le, esa ake nyehá no aya no ahi nyemli. Keji no ni nyenu keje shishijee le tee no ehi nyemli le, no le, nye hu nyebaaya no nye ke Bi le ke Tse le afee ekome. 25 Kefata he le, ene ji shi ni le diantse ewo wo le—naano wala le.

26 Mei ni miitao alaka nye le ahe-wo miinmaa nye nibii nee. 27 Ni nye le, mu ni efo nye le ye nyemli lolo, ni ehiaaa nye ake mo ko atsoo nye nii; shi mon mu ni efo nye le miitsoo nye nibii fee he nii, ni eji anokwale ni ejee amale. Bo ni mu ni efo nye le etsoo nye le, nyeyaa no nye ke le afea ekome. 28 No hewo le, gbekebii bibii, nyeyaa no nye ke le afea ekome, koni ké ajie le kpo le, wowie ke nomimaa ni whie akagbo ni wogbala wöhe shi keje ehe be ni eba le. 29 Keji nyele ake jaloo ji le le, bele nyele hu ake mo fee mo ni hio shi ye jale naa le afo le keje emli.

3 Nyekwea suumo kotoh ni Tse le ksumoo wo, ake atse wo Nyohoo bii! Ni nakai woji. No hewo ni je le lee wo le, ejaake je le leko Nyohoo. 2 Mei ni asumoo, amro nee Nyohoo bii ji wo, shi ajieko no ni wobaaatsomoo le kpo. Wole ake, ké ajie le kpo le wobaaatamo le, ejaake wobaana le bo ni eyoo le nohoh. 3 Ni mo fee mo ni yoo neke hienokamo nee ye emli le feo le diantse ehe krohoh tamo bo ni nakai mo le yoo krohoh le.

4 Mo fee mo ni káa esha mli le, eet5 mla hu, ni esha le mlatoom ni le. 5 Nyele hu ake ajie le kpo koni ewo wöhe eshai le keya, ni esha ko be emli. 6 Mo fee mo ni yaa no eke le feo ekome le, ekáaa esha mli; mo fee mo ni káa esha mli le enako le ni asan eleko le.

7 Bii bibii, nyekahāa mɔ ko lakaa nye; mɔ ni tsuɔ jale nii le, jalɔ ji le, tamɔ bɔ ni nakai mɔ le hu ji jalɔ le. 8 Mɔ ni kāa esha mli le, eje Abonsam mli, ejaake Abonsam feɔ esha keje shishijee be-be.* No hewɔ ni ajie Nyɔɔɔmɔ Bi le kpo ne, koni efite Abonsam nitsumɔi le.*

9 Mɔ fɛɛ mɔ ni ajie Nyɔɔɔmɔ mli afo le le kāaa esha mli, ejaake E-dumɔwu* le yaa no ehio mɔ neɛ mli, ni enyɛɛ ekā esha mli, ejaake Nyɔɔɔmɔ mli ajie afo le. 10 Anɔkwa sane ni hāa anaa Nyɔɔɔmɔ bii le ke Abonsam bii le ne: Mɔ fɛɛ mɔ ni tsuu jale nii le, ejeɛɛ Nyɔɔɔmɔ mli, nakai noɔɔɔ ji mɔ ni sumɔɔɔ enyemi hu. 11 Ejaake ene ji sane ni nyenu keje shishijee le, ake wɔsumɔsumɔ wɔhe; 12 jeee tamɔ Kain, mɔ ni je mɔ fɔɔ le mli ni egbe enyemi le. Ni meni hewɔ egbe le? Ejaake le diɛɛtse enitsumɔi le, nitsumɔi fɔɔi ni, shi enyemi le no le, jale nitsumɔi ni.

13 Nyemimeɛi, nyekahāa efea nye naakpɛɛ ake je le nyeɔ nye. 14 Wɔle ake wɔfo mli keje gbele mli ketee wala mli, ejaake wɔsumɔɔ nyemimeɛi le. Mɔ ni sumɔɔɔ mɔ le eyaa no ehio gbele mli. 15 Mɔ fɛɛ mɔ ni nyeɔ enyemi le, gbɔmɔgbelɔ ji le, ni nyele ake gbɔmɔgbelɔ ko gbɔmɔgbelɔ ko be naano wala ye emli. 16 Ene mli wɔyɔɔ su-mɔ ye, ejaake ɛɔ ewala* ɛɔme shi ehā wɔ, ni sɔ kā wɔ hu kɔkɔ ake kɔkɔ wɔ-wala* wɔɔme shi wɔhā wɔnyemimeɛi le. 17 Shi mɔ fɛɛ mɔ ni yɔɔ je neɔ nibii, ni enaa ake efi enyemi ni kēle ejieɛe mu-sɔɔtɔle kpo eɔɔɔɔ le le, ani Nyɔɔɔmɔ suɔmɔ le ye emli? 18 Bii bibii, esaaa ake wɔsumɔɔ meɛi ye wiemɔ mli loo li-lei no, shi moɔ ye nifeemɔ ke anɔkwa-le mli.

19 Ni no wɔkɛaale ake wɔje anɔkwale le mli, ni wɔbaatse wɔtsuii wɔɔme wɔmli* ye ehie 20 ye no fɛɛ no ni wɔtsuii baabu wɔ fɔ ye mli le gbɛ-

3:8 *Aloo "keje be ni eje shishi." *Aloo "koni ekpātā Abonsam nitsumɔi le ahie." 3:9 *Ni tsɔɔ ake, dumɔwu ni nyeɔ ekwēɔ, loo ewoɔ yi-bii. 3:16 *Aloo "esusuma." *Aloo "wɔsusumai." 3:19 *Aloo "wɔhā wɔyɔɔɔ atɔɔ; wɔkɔɔ nɔmimaa."

fan, ejaake Nyɔɔɔmɔ da fe wɔtsuii, ni ele no fɛɛ no. 21 Meɛi ni asumɔɔ, kē wɔtsuii ebuuu wɔ fɔ le, wɔbaanye wɔwie ke nɔmimaa ye Nyɔɔɔmɔ hie; 22 ni no fɛɛ no ni wɔkɔ le wɔnɔne sheɔ no kejeɔ eden, ejaake woye ekitāi le ano ni wɔfeɔ nii ni sa ehie. 23 Anɔkwa, ekitā le ne: ake wɔhā hemɔkeyeli ye e-Bi Yesu Kristo gbéi le mli ni wɔsumɔsumɔ wɔhe tamɔ bɔ ni ewo wɔ kitā le. 24 Kɛfata he le, mɔ ni yeɔ ekitāi le ano le yaa no eke le feɔ ekome, ni le hu eke mɔ neɛ feɔ ekome. Ni wɔtsɔɔ mumɔ ni ehā wɔ le no wɔle ake eke wɔ efee ekome.

4 Meɛi ni asumɔɔ, nyekahāa wiemɔ fɛɛ wiemɔ ni je mumɔɔ le* nyeyea, shi moɔ nyekaa wiemɔi fɛɛ ni je mumɔɔ le* nyekwea ake Nyɔɔɔmɔ kɔkɔ amɛje lo, ejaake amale gbaloɔ babaoɔ eba je le mli.

2 Neke ji bɔ ni nyɛaafɛe nyele ake wiemɔ ni je mumɔɔ le je Nyɔɔɔmɔ kɔkɔ: Wiemɔ fɛɛ wiemɔ ni je mumɔɔ ni jajeɔ ake Yesu Kristo ba ye heloo mli le je Nyɔɔɔmɔ kɔkɔ. 3 Shi wiemɔ fɛɛ wiemɔ ni je mumɔɔ ni ejajeeɛ ake Yesu ba ye heloo mli le, jeee Nyɔɔɔmɔ kɔkɔ eje. Kɛfata he le, ene ji antikristo le wiemɔ ni je mumɔɔ ni nyenu ake eeba le, ni amro neɛ eye je le mli momo.

4 Bii bibii, nye le nyeje Nyɔɔɔmɔ mli, ni nyeye ameno kunim, ejaake mɔ ni ke nye efee ekome le da fe mɔ ni ke je le efee ekome le. 5 Amɛ le, je le mli amɛje; no hewɔ ni amewieɔ wiemɔi ni je je le mli le, ni je le boɔ amɛ toi. 6 Wɔ le, Nyɔɔɔmɔ mli wɔje. Mɔ fɛɛ mɔ ni le Nyɔɔɔmɔ le, ebɔɔ wɔ toi; mɔ fɛɛ mɔ ni jɛɛɛ Nyɔɔɔmɔ mli le, ebɔɔ wɔ toi. Ene wɔkeyɔɔ anɔkwale wiemɔ ni je mumɔɔ le, ke amale wiemɔ ni je mumɔɔ le.

7 Meɛi ni asumɔɔ, nyehāa wɔyaa no wɔsumɔsumɔ wɔhe, ejaake suɔmɔ le, Nyɔɔɔmɔ mli eje, ni mɔ fɛɛ mɔ ni sumɔɔ mɔ le, Nyɔɔɔmɔ mli ajie afo le, ni ele Nyɔɔɔmɔ. 8 Mɔ fɛɛ mɔ ni sumɔɔ mɔ le, eleko Nyɔɔɔmɔ, ejaake Nyɔɔɔmɔ le, su-mɔ ji le. 9 Ene no atɔɔ ajie Nyɔɔɔmɔ suɔmɔ le kpo ye wɔgbefan, no ji ake

4:1 *Sht. nm., "mumɔ fɛɛ mɔmɔ." *Sht. nm., "mumɔi le."

Nyɔŋɔm tsu e-Bi koome le kɛba je le mli koni wɔtsɔ enɔ woná wala. **10** Neke ji bɔ ni suɔm le yɔɔ, jeee ake wɔ wɔsumo Nyɔŋɔm, shi mon ake le esumɔ wɔ ni etsu e-Bi le ake kpatamɔ afɔle* ye wɔhe eshai le ahewɔ.

11 Mei ni asumɔɔ, ké neke ji bɔ ni Nyɔŋɔm sumɔ wɔ le, bele wɔ hu sɔ ká wɔha ake wɔsumɔsumɔ wɔhe.

12 Mɔ ko mɔ ko enako Nyɔŋɔm pɛŋ. Ké wɔtee nɔ wɔsumɔsumɔ wɔhe le, Nyɔŋɔm yaa nɔ ehio wɔmli, ni esumɔ le yeɔ emuu ye wɔmli. **13** Enɛ wɔkeleɔ ake wɔ ké le efee ekome, ni le hu eke wɔ efee ekome, ejaake eke emumɔ le ehá wɔ. **14** Kɛfata he le, wɔ diɛntse wɔna ni wɔmiiye odase ake Tse le tsu e-Bi le ake je le Yiwalaherelɔ. **15** Mɔ fɛɛ mɔ ni jajeɔ ake Yesu ji Nyɔŋɔm Bi le, Nyɔŋɔm yaa nɔ eke mɔ nɛɛ feɔ ekome, ni le hu eke Nyɔŋɔm feɔ ekome. **16** Ni wɔbale ni wɔhe suɔmɔ ni Nyɔŋɔm sumɔɔ wɔ le wɔye.

Nyɔŋɔm le, suɔmɔ ji le, ni mɔ ni yaa nɔ ehio suɔmɔ mli le, eyaa nɔ eke Nyɔŋɔm feɔ ekome ni Nyɔŋɔm hu yaa nɔ eke le feɔ ekome. **17** Neke gbɛ nɔ suɔmɔ yeɔ emuu ye wɔmli, koni wɔwie ke nɔmimaa* ye kojomɔ gbi le nɔ, ejaake bɔ ni nakai mɔ le yɔɔ le, nakai wɔ hu wɔyɔɔ ye je nɛɛ mli. **18** Gbeyeishemɔ be suɔmɔ mli, shi mon suɔmɔ ni eye emuu le sheɔ gbeyeishemɔ efɔ,* ejaake gbeyeishemɔ tsɔɔ wɔhaa. Anɔkwa, mɔ ni sheɔ gbeyei le, eyeko emuu ye suɔmɔ mli. **19** Wɔjjeɔ suɔmɔ kpo, ejaake le klenklen esumɔ wɔ.

20 Keji mɔ ko kɛɛ ake, “Misumɔɔ Nyɔŋɔm,” ni kéle enyɛɔ enyɛmi le, amalelɔ ji le. Ejaake mɔ ni sumɔɔ enyɛmi ní enaa le le, enyɛŋ esumɔ Nyɔŋɔm ní enaa le le. **21** Ni woná kitá nɛɛ keje eŋɔɔ, ake, mɔ fɛɛ mɔ ni sumɔɔ Nyɔŋɔm le, esa ake esumɔ enyɛmi hu.

5 Mɔ fɛɛ mɔ ni heɔ yeɔ ake Yesu ji Kristo le, Nyɔŋɔm mli aje afɔ le, ni mɔ fɛɛ mɔ ni suɔmɔ Nyɔŋɔm le, esumɔ mɔ ni aje Nyɔŋɔm mli afɔ le le hu.

2 Enɛ wɔkeleɔ ake wɔsumɔɔ Nyɔŋɔm bii le, keji wɔsumɔɔ Nyɔŋɔm ni wɔyeɔ ekitái le anɔ le. **3** Ejaake enɛ ji Nyɔŋɔm suɔmɔ le, ake wɔye ekitái le anɔ; ni ekitái le jeee jatsu,* **4** ejaake mɔ fɛɛ mɔ ni* aje Nyɔŋɔm mli afɔ le le yeɔ je le nɔ kunim. Ni wɔhemɔkeyeli le ji nɔ ni wɔkeyeɔ je le nɔ kunim.

5 Namɔ baanye aye je le nɔ kunim? Ani jeee mɔ ni ená hemɔkeyeli ake Yesu ji Nyɔŋɔm Bi le? **6** Mɔ nɛ ji mɔ ni tsɔ nu ke lá nɔ keba le, Yesu Kristo, jeee nu le pɛ nɔ etsɔ keba, shi mon etsɔ nu le ké lá le nɔ keba. Ni mumɔ le miiye odase, ejaake mumɔ le ji anɔkwale le. **7** Ejaake odaseyelɔi ete yɔɔ: **8** mumɔ le ké nu le ké lá le; ni ete le fɛɛ ke amehhe kpáa gbee.

9 Ké wɔkpeleɔ gbɔmɛi adase nɔ le, Nyɔŋɔm odase le da fe no. Ejaake odase ni Nyɔŋɔm yeɔ le nɛ, nɔ ji odase ni eye ye e-Bi le he le. **10** Mɔ ni náa hemɔkeyeli ye Nyɔŋɔm Bi le mli le, eye odase le ye le diɛntse emli. Mɔ ni náaa hemɔkeyeli ye Nyɔŋɔm mli le, ehá etsɔ amalelɔ, ejaake enáko hemɔkeyeli ye odase ni Nyɔŋɔm ye ye e-Bi le he le mli. **11** Ni enɛ ji odase le, ake Nyɔŋɔm ehá wɔ naanɔ wala, ni neke wala nɛɛ ye e-Bi le mli. **12** Mɔ ni yɔɔ Bi le ye neke wala nɛɛ; mɔ ni be Nyɔŋɔm Bi le be neke wala nɛɛ.

13 Miihɔma nye nibii nɛɛ, koni nye mei ni nyená hemɔkeyeli ye Nyɔŋɔm Bi le gbɛi le mli le, nyená nyele ake nyeye naanɔ wala. **14** Ni enɛ ji ekáa ni wɔyɔɔ ye ehie le,* ake nɔ fɛɛ nɔ ni wɔbɔɔ ní ke esumɔɔnaa nii kpáa gbee le, ebɔɔ wɔ toi. **15** Ni akɛni wɔle ake ebɔɔ nɔ fɛɛ nɔ ni wɔbɔɔ le le toi hewɔ le, bele wɔle ake nibii ni wɔbi le le, wɔnine baashe nɔ.

16 Ké mɔ ko hiɛmɛi gba enyɛmi nɔ ake eefee esha ní ke mɔ eyaaa gbele mli le, ekpa fai ehá enyɛmi le, ni Nyɔŋɔm baahá enyɛmi le wala, heɛ, eke-baahá mei ni feɔ esha ní ke mɔ eyaaa gbele mli le. Esha ni ke mɔ yaa gbele

4:10 *Aloo “afɔle ni akɛsaa gbɔmɛi ke Nyɔŋɔm ten.” 4:17 *Aloo “wɔná nɔmimaa.” 4:18 *Aloo “shwiew gbeyeishemɔ.”

5:3 *Aloo “waaa.” 5:4 *Sht. ŋm., “nɔ fɛɛ nɔ ni.” 5:14 *Aloo “wiemo ni wɔwieɔ ke nɔmimaa ye ehie le.”

mli ye. Esha n̄e ji n̄o ni mik̄eēe le ake ekpa he fai le. **17** N̄o f̄eē n̄o ni ejaaa le esha ni, ni k̄ēle esha ko ye ni k̄e m̄o eyaaa gbele mli.

18 W̄ole ake m̄o f̄eē m̄o ni aje Nȳo-ηm̄o mli afo le le k̄āaa esha mli, shi mon̄ m̄o ni aje Nȳoηm̄o mli afo le le* buo ehe, ni m̄o f̄oη le nȳeη ata ehe.*

5:18 *Ni ts̄ōo ake, Yesu Kristo, Nȳoηm̄o Bi le. #Aloo "m̄o f̄oη le nȳeē emli am̄o."

19 W̄ole ake w̄aje Nȳoηm̄o mli, shi jen̄ muu le f̄eē k̄ā m̄o f̄oη le hewale mli. **20** Shi w̄ole ake Nȳoηm̄o Bi le eba, ni ebah̄ā w̄o s̄eeyoom̄o* koni won̄ā an̄o-kwafo le he n̄ilee. Ni w̄o ke an̄okwafo le f̄eē ekome ket̄so e-Bi Yesu Kristo n̄o. M̄o n̄e ji an̄okwa Nȳoηm̄o le k̄e naano wala le. **21** Bii bibii, nyekw̄ea nȳehe n̄o jogban̄η ye amagai ahe.

5:20 *Sht. ηm̄., "jw̄eηm̄o."

YOHANE

WOLO NI JI ENȲO LE

EMLI SAJI

ηam̄o (1-3)

Nȳeyaa n̄o nȳenyīea ye an̄okwale le mli (4-6)

Nyekw̄ea nȳehe n̄o jogban̄η ye mei ni lakaa mei le ahe (7-11)

Nyekan̄aa le (10, 11)

Eyiη n̄i eto ake ebaayasara am̄e, ke ηam̄o (12, 13)

1 Onukpa le* ηma keyah̄ā awula ni ahala le le k̄e ebii le, mei ni misum̄o ye an̄okwale mli le, ni jeeē m̄i p̄e shi mei f̄eē hu ni ebale an̄okwale le, **2** ye an̄okwale le n̄i hīo w̄omli n̄i eke w̄o baahi shi keya naano le hewo. **3** Durom̄o, m̄ōb̄onale, ke toin̄j̄ole ni je Nȳoηm̄o, ni ji Tse le, ni asan̄ eje Yesu Kristo, ni ji Tse le Bi le, d̄eη le ke w̄o baahi shi ye an̄okwale k̄e sūo mli.

4 Min̄ā miish̄eē babao ake mina obii le at̄eη mei komei nyīe ye an̄okwale le mli, tam̄o b̄o ni Tse le w̄o w̄o kit̄ā le p̄ep̄ep̄e. **5** No hewo le, agbene, awula, miikpa bo fai ake, w̄osum̄osum̄o w̄ohe. (Jeeē ake mī-ηma bo kit̄ā hee, shi mon̄ n̄o ni w̄ōȳo k̄e shishij̄ee le.) **6** Ni en̄e ji sūo mli

1 *Aloo "Asafon̄ onukpa le."

le, ake w̄oya n̄o w̄ōnȳie ye ekit̄āi le anaa. En̄e ji kit̄ā le, tam̄o b̄o ni nȳenu k̄eje shishij̄ee le, no ji ake nȳeya n̄o nȳenyīe ye sūo mli. **7** Ejaake mei babao ni lakaa mei eba je le mli, mei ni ejajeeē am̄ets̄ōo ake Yesu Kristo ba ye heloo mli le. M̄o n̄e ji m̄olakalo le k̄e antikristo le.

8 Nyekw̄ea nȳehe n̄o jogban̄η, koni nibii n̄i w̄otsu n̄i won̄ā le aka-ηm̄eē nȳe, shi mon̄ nȳen̄ā jurom̄ōn̄o muu le f̄eē. **9** M̄o f̄eē m̄o ni tekeo husu le ni eyaaa n̄o ehiii Kristo le ts̄ōo mli le, ebe Nȳoηm̄o. M̄o ni yaa n̄o ehio neke ts̄ōo m̄o n̄eē mli le ji m̄o ni yoo Tse le k̄e Bi le f̄eē. **10** K̄e m̄o ko ba nȳeη̄ōo ni ehieē neke ts̄ōo m̄o n̄eē le, nyekah̄erea le k̄ebaa nyesh̄īai aml̄i, ni nyekan̄aa le tete. **11** Ejaake m̄o ni ηaa le le, eke le n̄ā gbefan̄o ye en̄isum̄ōi foji le aml̄i.

12 Miye nibii pii ni maṅma nye moṅ, shi misumɔɔɔ ake mike wolo ke iṅki ṅmaa, moṅ le mihie kā nɔ ake maba nyenɔɔ ní mike nye aba-

wie hie ke hie, koni nyemiishee le ayi obo.

13 Onyemi yoo ni ahala le le bii le miina bo.

YOHANE

WOLO NI JI ETE LE

EMLI SAJI

ṅamɔ ke sɔlemɔ (1-4)
Ajie Gaio yi (5-8)
Diotrefe taoc klerṅkerṅ gbehe (9, 10)

Awie Demetrio he ekpakpa (11, 12)
Eyin ní eto ake ebaayasara Gaio,
ke ṅamɔi (13, 14)

1 Onukpa le* ṅma keyahā Gaio, mɔ ni asumɔɔ, ní mi hu misumɔɔ le ye anɔkwale mli le.

2 Mɔ ni asumɔɔ, misɔlemɔ ji ake oya nɔ oshwere ye nibii fee mli, ní oná gbomɔtson hewale kpakpa hu, tamɔ bo ni amɔ nɔe oshwere* le. 3 Ejaake miná miishee babao be ni nyemime le ba ni amɔbaye anɔkwale le ni ohie mli le he odase le, bo ni oyaa nɔ onyieɔ ye anɔkwale le mli le. 4 Mibe miishee* ni da fe ene: ake manu ake mibii le miya nɔ amemiinyie ye anɔkwale le mli.

5 Mɔ ni asumɔɔ, ohāa ana ake oyeɔ anɔkwa ye nɔ ni ofe ohāa nyemime le mli, eye mli moṅ ake gbɔi ji* amɔ. 6 Amɔbaye osuɔmɔ le he odase amɔtsɔɔ ye asafo le hie. Ofaine, wo amɔ gbe bo ni baasa Nyɔṅmɔ hie. 7 Ejaake egbɛi le hewɔ ametee ni amehēe nɔ ko nɔ ko ye jɛmajiṅbii le aden le. 8 No hewɔ le, sɔ kā wɔnɔ ake wafee mei ni tamɔ neke le gbɔ, koni wɔtsɔmɔ nanemei nitsulɔi ye anɔkwale le mli.

9 Miṅma wolo ko mimaje asafo le, shi Diotrefe, mɔ ni taoc klerṅkerṅ gbehe

ye nyeten le, ekpɛlee nɔ ko nɔ ko ni je wɔnɔɔ le nɔ ke bule. 10 No hewɔ ni ké miba le, magbala jwenmɔ keya enitsumɔi ni etsuɔ le anɔ, bo ni ewieɔ wɔhe wiemɔi fɔji etsɔɔ mei le.* Ene tete faaa hāaa le, shi ehēee nyemime le ke bule; ni mei hu ni sumɔɔ ake amehere amɔ le, ebɔɔ mɔden ake etsi amɔ gbe, ni eshwieɔ amɔ kejeɔ asafo le mli.

11 Mɔ ni asumɔɔ, kaakase nɔ gbonyo, shi moṅ kasemɔ nɔ kpakpa. Mɔ ni feɔ nɔ kpakpa le, eje Nyɔṅmɔ mli. Mɔ ni feɔ nɔ gbonyo le, enako Nyɔṅmɔ. 12 Demetrio le, amɔ fee amewieɔ ehe ekpakpa ni anɔkwale le diɛntse hu wieɔ ehe ekpakpa. Anɔkwa, wɔ hu woyeɔ ehe odase, ni nyete ake odase ni woyeɔ le, anɔkwale ni.

13 Kule, miye nibii pii ni maṅma bo, shi misumɔɔ ake miyaa nɔ mike pen ke iṅki ṅmaa bo. 14 Shi mihie kā nɔ ake etsen ni mana bo, ni wobaawie hie ke hie.

Toinɔle ahā bo.

Nanemei le* miina bo. Tsi nanemei le agbɛfi atá ekomekome oṅa amɔ ohā mi.

1 *Aloo "Asafon onukpa le." 2 *Aloo "osusuma shwere." 4 *Aloo eeneye efee ake, "mibe nɔ ko ni hāa midaa shi." 5 *Aloo "oleee."

10 *Sht. ṅm., "ewieɔ wɔhe ke wiemɔi fɔji." 14 *"Nanemei le" ni aketsu nii ye bie le kɔɔ nyemime hii ke yei ni ji Kristofoi le he.

YUDA

WOLO LE

EMLI SAJI

Ŋamɔ (1, 2)

Bɔ fɛɛ bɔ ni fee le, abaakojo
amale tɔɔɔɔɔ (3-16)

Mikael ke Abonsam taa naa (9)

Henok gbale le (14, 15)

Nyeyaa no nyehia Nyɔŋmɔ
suɔmɔ le mli (17-23)

Ŋɔ anunyam ahã Nyɔŋmɔ (24, 25)

1 Yuda, Yesu Kristo nyɔŋ ni ji Yakobo nyemi le, keyahã mei ni atse ame ni Nyɔŋmɔ ni ji wɔ-Tse le sumɔɔ amɛ ni abaa amɛ yi kehã Yesu Kristo le:

2 Mɔbɔnale ke toinɔle ke suɔmɔ aya no afa ahã nye.

3 Mei ni asumɔɔ, kule miibɔ mɔɔɔŋ waa ake maŋma nye wɔ fɛɛ wɔyiwalahe-remɔ le he sane, shi mina ake ehe mi-hia waa ni maŋma nye kɛwo nye hewale ni nyemia nyehie waa kewu hemɔkeyeli le ni anɔhã mei kɔŋkɔŋɔ le shi kome nyɔŋlo le he ta. **4** No hewɔ ji ake mei komei eju shi kebabote nyeten, mei ni Ŋmalei le eje jeenmɔ ewie amehe ake amebaana fɔbuu kojomɔ nɛɛ; amebu-u Nyɔŋmɔ, ni amɛke Nyɔŋmɔ duromɔ le jiew amɛnaa kefeɔ eɔŋ ke kuɛntimɔ,* ni amɛkwaa Yesu Kristo, wɔnɔtse⁴ ke w-Nurɔtɔ kome pɛ le.

5 Eye mli ake nyele ene fɛɛ moŋ, shi miisumɔ ni makai nye ake Yehowa* here mei keje Ejipt shikɔŋ le no, shi sɛɛ mli le, ekpãtã amɛten mei ni ejiee hemɔkeyeli kpo le ahie. **6** Ni nyɛibɔfoi ni eyaaa no amehii amegbehe ni anɔhã ame le, shi moŋ amɛshi amɛ diɛntse ameshihilehe le, eke naano kpãi efimɔ amɛ ye dɔŋ kpɔii mli kehã gbi wulu le no kojomɔ le. **7** Nakai nɔŋŋ Sodom ke Goma ke maji ni jwere amehe le hu ke amehe wo bɔlenamɔ jɛŋba sha* mli vii, ni amɛdi nibii ni heloo le shweɔ ni ke adebɔɔ gbɛjianɔtoo eyaaa le asɛɛ; ake

4 *Aloo “kebaa jɛŋba gbonyo ni efɛee amɛ hiegbɛle.” Hela, *a-sel'gei-a*. Kwemɔ Wiemɔi Titrii Amligbalamɔ le. ⁵ *Aloo “mɔ ni no ji wɔ.” **5, 7, 9** *Kwemɔ Wiemɔi Titrii Amligbalamɔ le.

naano la* gbala amɛtoi, ni eji nɔkwɛmɔ-no ni bɔɔ wɔ kɔkɔ.

8 Ene fɛɛ sɛɛ le, mei nɛɛ hu laa lamɔi, amɛbuleɔ heloo le, amebu-u nɔyeli, ni amɛwɛɔ anunyam gbɔmei ahe wiemɔi fɔji. **9** Shi be ni nyɛibɔfonukpa Mikael ke Abonsam taa naa ye Mose gbonyo le he ni amɛkpãaa gbɛɛ le, ekaa ake eee-kojo le, ni ewiee wiemɔi fɔŋ ko, shi moŋ ekeɛ ake: “Yehowa* akã ohie.” **10** Shi mei nɛɛ wɛɔ nibii fɛɛ ni amenuu shishi diɛntse le ahe wiemɔi fɔji. Ni ye nibii fɛɛ ni amenuu shishi ye amɛfɔmɔ su naa le agbɛfaŋ le, amɛtamɔ kooloi ni be jwɛŋ-mɔ, ni amɛyaa no amɛbuleɔ amɛhe ye ni-bii nɛɛ amlɔ.

11 Kpoo hã amɛ, ejaake amɛkɔ Kain gbe le, ni amɛhe efɛe oya kɛkɔ Bileam gbe gbonyo le ye sɛɛnamɔ hewɔ, ni amɛhie ekpãtã akɛni amɛwɛɔ atuatsemɔ wiemɔi taake Kora fee le hewɔ! **12** Mɛnɛɛmei ke nye yeɔ nii ye okpɔɔɔɔ ni nyɛŋmɔ kɛtɔɔ nyɛsuɔmɔ le ashishi, shi amɛji tesai ni etee ye nu shishi, tookwɛɔɔ ni leɔ amɛ diɛntse amɛhe ni amɛ-shɛɛ gbeyɛi; atatu ni nu bɛ amɛmli ni kɔɔɔɔ kpala amɛ keyaa kebaa; tsei ni woo yibii ye amɛyibiiwoo beian, ni amɛgboi shii enyɔ,* ni afãmɔ amɛ ke ameshishifãi; **13** nyɔkɛi ni yɔɔ hama-hama ni tswaa afui, ni jiew amɛ diɛntse amɛhiegbɛjianii amɛshwɛɔ; nulamii ni kpaa shi keke, ni dɔŋ kpɔii le mli amɛbaa-hi keya naano.

7 *Ene tɔɔɔ naano hiekpamɔ. Kwemɔ Wiemɔi Titrii Amligbalamɔ le, “Gehena.” **12** *Aloo “amɛgboi kwraa.”

14 Hεε, Henok, ni eji mo kpawo no keje Adam no le hu gba ye amehē be ni ekēe akē: “Naa! Yehowa* kē ekronkron-bii akpei nyonmai abo le ba 15 koni ebakojō mei fēe, ni ebu mei fēe ni ebuu Nyonmo le fo ye amenishaianii fēe ni amefee ketsoko akē amesheee Nyonmo gbeyei le, kē wiemoi ni wawai fēe ni no-shafeeloi ni ebuu Nyonmo le wie ameshi le le hewo.”

16 Mei nēe wio huuu, ametoko ye ameshihile he, amenyio nibii ni ame dientsē ameshwē le asēe, amēnaabu wio naafuu wiemoi, ni ye nakai be le mli nohē le, amewo mei ayitej mulu* ye ame dientsē amesēenamō hewo.

17 Shi mei ni asumoko, nyē le, nyekaia wiemoi ni wo-Nuntsō Yesu Kristo bofoi le wie be ko ni eho* le, 18 bo ni amefoko nyē kēemō akē: “Yē naagbee be le mli le, hefeyeloi baaba, mei ni baanyie nibii foji ni ame dientsē ameshwē le asēe” le. 19 Mēnēemei ji mei ni kē mligbalamōi baa, mei ni feo amenii tamō kooloi,* nī

14 *Kwemō Wiemoi Titrii Amligbalamō le. 16 *Aloo “amenyaa mei ahe.” 17 *Aloo “nyekaia nibii ni . . . bofoi le gba.” 19 *Aloo “helon gbo-mei.”

mumo le kudoko amē.* 20 Shi mei ni asumoko, nyē le, nyetswaa nyehē nyemaa nyehemokēyeli ni yoko kronkron fe fēe le no, ni nyēsolea ye mumo kronkron le kē gbeekpamō naa, 21 bo ni afee ni nyeya no nyehi Nyonmo suwoko le mli, be mli ni nyemēko wo-Nuntsō Yesu Kristo mō-bonale nī baahā nyenā naano wala le. 22 Agbene hu, nyeyaa no nyenaa mei ni yij feo amē enyonyokonyo le moko; 23 nyeshāa amē kejea la le mli kehe-rea amē. Shi nyeyaa no nyenaa mei kromēi hu moko, ni nyēkē gbeyeshemo afea nakai, ni ye nakai be le mli nohē le nyenya atade nī akē heloo le ewo le muji le tete.

24 Agbene, le mo ni eyoko hewale ni ekēbaabu nyehē koni nyekaterē, ni ehā nyēkē miishēe babao adamō shi akē mei ni kpa ko be amehē ye enunyam le hie, 25 Nyonmo kome pē, ni ji wo-Yiwalaherelo ketsō Yesu Kristo, wo-Nuntsō le no le, le aho anunyam, agbojee, hewale, kē nyeli ahā keje naanōi anaano, amoko nēe, kē agbene kemiiya naanōi anaano. Amen.

19 *Sht. ḡm., “nī be mumo le.”

KPOJIEMO KO

NI AKEHĀ YOHANE

EMLI SAJI

- 1 Kpojemo ko ni je Nyonmo ḡko, ni eketsō Yesu no ekēhā (1-3)
ḡamō ni akemaje asafoi kpawo le (4-8)
“Miji Alfa le kē Omega le” (8)
Yohane yaje Nuntsō le gbi le no ye mumo naa (9-11)
Yesu ni awo ehie nyam le he nināa (12-20)
- 2 Saji ni akemaje Efeso (1-7), Smirna (8-11), Pergamo (12-17), Tiatira (18-29)
- 3 Saji ni akemaje Sarde (1-6), Filadelfia (7-13), Laodikea (14-22)
- 4 He ni Yehowa yoko ye ḡwēi le he nināa (1-11)
Yehowa ta emanḡse sei le no (2)

- Onukpai 24 le tara manḡse sei ano (4)
Boko nii ejwe nī hie kamō le (6)
- 5 Wolokpo ko ni asoko naa kē naasokomō nii kpawo (1-5)
Gwanḡnbi le he wolokpo le (6-8)
Gwanḡnbi le sa akē etsereō naasokomō nii le (9-14)
- 6 Gwanḡnbi le tserē klerḡklerḡ naasokomō nii ekpaa le (1-17)
Kunimyelō ta okpoko yeh le no (1, 2)
Mō ni ta okpoko ni tsuō tamō lalilei le no le baajie toinjole keje shikpoko le no (3, 4)

- Mo ni ta okpoko diŋ le no le ke
homo baaba (5, 6)
Mo ni ta okpoko ni hie su ni ekwá le
no le gbéi ji Gbele (7, 8)
Mei ni agbe le ye afoleshaa late le
shishi (9-11)
Shikpokoŋhosomo kpele ko (12-17)
- 7 Ŋweibofoi ejwe hie hiekatamo
kacyi le amli (1-3)
Asoo mei 144,000 le anaa (4-8)
Asafoku kpele ko ni wo atadei yeji
yuuyui (9-17)
- 8 Atse naasomo no ni ji kpawo le (1-6)
Akpá klenklen teteremantere ejwe le (7-12)
Atswa kpoi ete he adafi (13)
- 9 Teteremantere ni ji enumo le (1-11)
Kpoo kome eho, kpoi enyo miiba lolo (12)
Teteremantere ni ji ekpaa le (13-21)
- 10 Ŋweibofoi hewal ko hie wolokpo
bibioo (1-7)
“Ameŋ doŋŋ” (6)
Teemoch sane kochokoch le baaba
naagbee (7)
Yohane ye wolokpo bibioo le (8-11)
- 11 Odasefoi enyo le (1-13)
Amebaawo kpekpe ni amegba
gbii 1,260 (3)
Agbe ame ni ashi ame ni
afuuu ame (7-10)
Gbii ete ke fá sse le, ahá ameba
wala mli (11, 12)
Kpoo ni ji enyo le eho, no ni ji
ete le miiba (14)
Teteremantere ni ji kpawo le (15-19)
Wá-Nunṣo le ke e-Kristo le
Manṣeyeli (15)
Abaafite mei ni fitec shikpokoŋ le (18)
- 12 Yoo le, binuu le, ke drako le (1-6)
Mikael ke drako le wu ta (7-12)
Ashe drako le afṣ shikpokoŋ le no (9)
Abonsam le ake be fioo keke eyoo (12)
Drako le wa yoo le yi (13-17)
- 13 Kooloo awuiyelo ni yoo yitsei kpawo le
je nsho le mli ba (1-10)
Kooloo awuiyelo ni yoo akolontoi enyo
je shikpokoŋ le mli ba (11-13)
Kooloo ni yoo yitsei kpawo le
amaga le (14, 15)
Kooloo awuiyelo le okadi le ke
eyibo le (16-18)
- 14 Gwanterbi le ke mei 144,000 le (1-5)
Saji ni je Ŋweibofoi ete aŋc (6-12)
- Ŋweibofoi ko hie sane kpakpa
ye Ŋwei ten (6, 7)
Mei ni ke Kristo efée ekome ni
gboio le ye miishee (13)
Shikpokoŋ le no nikpamoi enyo (14-20)
- 15 Ŋweibofoi kpawo ni hie haomoi
kpawo (1-8)
Mose lala le ke Gwanterbi le lala le (3, 4)
- 16 Nyochom mlifu kai kpawo le (1-21)
Afose ashwie shikpokoŋ le no (2), afose
awo nsho le (3), fai le ke nuhiŋmeii le
amli (4-7), afose ashwie hulu le (8, 9),
ke kooloo awuiyelo le manṣe sei le
no (10, 11), afose awo Yufrate le (12-16),
ke kacyi le mli (17-21)
Nyochom ta le, ye Harmagedon (14, 16)
- 17 “Babilon Kpetenṣkpele le” kojomo (1-18)
Ashawo kpetenṣkpele le ta kooloo ni
tsuc fɔc le no (1-3)
Kooloo le ‘ye, shi ebe, ni kēle eeba
ebaje bu kwonkwon le mli eje kpo’ (8)
Akolontoi nyochoma le ke Gwanterbi le
baawu (12-14)
Akolontoi nyochoma le baanye
ashawo le (16, 17)
- 18 “Babilon Kpetenṣkpele le” shigbeemo (1-8)
“Nyjea emli, mimei” (4)
Aye awereho ye Babilon
shigbeemo le hewo (9-19)
Aná miishee ye Ŋwei ye Babilon
shigbeemo le hewo (20)
Abaashe Babilon afṣ nsho le
mli tamo te (21-24)
- 19 Nyejiea Yah yi ye ekojomci le ahewo (1-10)
Gwanterbi le yookpeemo le (7-9)
Mo ko ta okpokoŋ yeŋ ko no (11-16)
Nyochom gbeke okpokoŋme
kpetenṣkpele le (17, 18)
Aye kooloo awuiyelo le no kunim (19-21)
- 20 Afi Satan afii 1,000 (1-3)
Mei ni ke Kristo baaye no afii 1,000 le (4-6)
Abaajie Satan, ni no sse le
abaakpātā ehie (7-10)
Akojo gbohii le ye manṣe sei
yeŋ le hie (11-15)
- 21 Ŋwei hee ke shikpokoŋ hee (1-8)
Gbele be doŋŋ (4)
Afee nibii fée ehee (5)
Atsac no ni Yerusalem Hee le yoo (9-27)
- 22 Wala nu faa le (1-5)
Naamuu (6-21)
‘Ba! Baaye wala nu le yaka’ (17)
“Ba, Nunṣo Yesu” (20)

1 Nii ni Nyɔŋmɔ kehā Yesu Kristo nī lē hu ejie lē kpo* koni eketsɔɔ enyɔɔji lē nibii ni sa ake aba mli oya nɔŋŋ. Ni etsu ebɔfo lē, ni etsɔ ebɔfo lē nɔ ekabahā enyɔŋ Yohane ye okadii amlī; **2** Yohane jī mɔ ni ye Nyɔŋmɔ wiemo lē kē Yesu Kristo odase lē he odase, hēē, eye nibii fēē ni ena lē he odase. **3** Mɔ ni kaneco gbalē nēē mli wiemo lē kē mēi ni nuɔ emli wiemo lē nī ameyeco nibii ni aŋmala ye mli lē anɔ lē ye miishēē, ejaake be ni ato lē eshe eta.

4 Yohane ŋma keyahā asafoi kpawo ni yɔɔ Asia kpokpaalē lē nɔ lē:

Duro mɔ kē toinjo lē ahā nye keje “mɔ ni yɔɔ amɔ nēē kē mɔ ni ye momo kē mɔ ni baaba lē” dēŋ, kē agbene hu keje mumɔi kpawo ni yɔɔ emantse sei lē hiē lē ŋɔɔ, **5** kē agbene hu, keje Yesu Kristo, “Odasefonyo Anɔkwafo lē,” “kromɔbi keje gbohii atēŋ lē,” kē “shikɔŋ lē nɔ mantsemēi lē a-Nyɔyelo lē” dēŋ.

Mɔ ni sumɔɔ wɔ nī etsɔ lē diantse elā lē nɔ ehā wɔye wɔhe keje wɔhe eshai lē amlī lē— **6** ni ehā wɔtsomɔ mantsemēi,* osɔfoi kehā e-Nyɔŋmɔ kē e-Tse lē—hēē, lē anɔ anunyam kē hewale ahā keya naano. Amen.

7 Naa! Eeba kē atatui lē, ni hiŋmēi fēē hiŋmēi baana lē, kē mēi ni tsurɔ lē nii lē; ni shikɔŋ lē nɔ wekui lē fēē baagbala amehē mai ketsɔɔ ake amēmiye awereho ye ehewo. Hēē, Amen.

8 Yehowa* Nyɔŋmɔ kēē, “Miji Alfa lē kē Omega lē,”[#] mɔ ni yɔɔ amɔ nēē kē mɔ ni ye momo kē mɔ ni baaba lē, Ofe lē.”

9 Mi Yohane, nyenyemi kē mɔ ni kē nye nāa gbefanɔ ye amanehulu lē kē mantseyeli lē kē shifimɔ lē mli ye Yesu nī wɔkeɔɔ lē hewo lē, miye ŋshɔkpɔ ni atseɔ lē Patmo lē nɔ, ye Nyɔŋmɔ he sane ni miwico kē Yesu he odase ni miyeɔ lē hewo. **10** Ye mumɔ lē naa lē, miyaje Nuntsɔ lē gbi lē nɔ, ni minu

gbee ko ni naa wa tamɔ teteremantere gbēemɔ ye miseē, **11** nī kēē ake: “Nɔ ni onaa lē, ŋmaa owo wolokpo* mli nī okemaje asafoi kpawo lē: ye Efeso, ye Smirna, ye Pergamo, ye Tiatira, ye Sarde, ye Filadelfia, kē agbene hu, ye Laodikea.”

12 Mitsɔ mihe koni makwē mɔ ni kē mi wico lē, ni be ni mitsɔ mihe lē, mina shika tsuru kanetsei kpawo, **13** ni mɔ ko tamɔ gbomɔ bi ye kanetsei lē atēŋ, ni ewo atade yuu ni sheɔ enajiashi, ni eke shika tsuru mlifiino efi etsitsi. **14** Kefata he lē, eyitso kē eyitsɔi yeɔ tamɔ kooloo hetsɔi yeŋ, tamɔ snoo, ni ehinmēii tamɔ lalilei, **15** ni enaji* tamɔ akɔɔble kɔŋŋ nī edo ye flɔkɔɔ mli, ni egbee tamɔ nui babao gbēemɔ. **16** Ni ehie ŋulamii kpawo ye eninejuro, ni klante kaka-danŋ kē enaa nta ni naa ba je edaan, ni ehie tamɔ hulu ni miitso kē ehewale fēē. **17** Be ni mina lē lē, migbee shi ye enaji anaa tamɔ mɔ ni egbo.

Ni eke eninejuro ŋmē minɔ ni ekeē: “Kaashe gbeyei. Miji Klēŋklēŋ mɔ lē kē Naagbee mɔ lē, **18** kē mɔ ni hiē kā lē, ni migbo, shi naa! mihiē kā kemiiya naano anaano, ni mihiē gbele kē Gbonyo Bu* lē naa samfei lē. **19** No hewo lē, ŋmaa nibii ni ona lē, kē nibii ni yɔɔ lē, kē nibii ni baaba ye enēmei aseē lē. **20** Shi ŋulamii kpawo ni ona ye mininejuro nɔ lē kē shika tsuru kanetsei kpawo lē ahe teemoŋ saji kɔŋkɔŋ lē nē: ŋulamii kpawo lē damɔ shi kehā asafoi kpawo lē abɔfoi lē, ni kanetsei kpawo lē damɔ shi kehā asafoi kpawo lē.

2 “Ŋmaa oyahā Efeso asafoi lē bɔfo lē ake: Nii ni mɔ ni hiē ŋulamii kpawo lē ye eninejuro, nī enyieɔ shika tsuru kanetsei kpawo lē atēŋ lē kē nē: **2** ‘Mile onifeemɔ lē, kē nitsumo ni otsu waa lē kē oshifimɔ lē, ni ake oŋmēē mēi fɔji agbe, ni ake oka mēi ni kēɔ ake bɔfoi jī amē, shi amējee

1:1 *Aloo “ekpa he mama; egbele naa.” 1:6 *Sht. ŋm., “mantseyeli.” 1:8 *Kwemɔ Wiemo Titrii Amligbalamɔ lē. #Aloo “A lē kē Z lē.” Alfa jī nɔ ni jec Hela niŋmaa okadii lē ashishi, ni Omega jī nɔ ni gbeco naa.

1:11 *Wolo kakadanŋ ni akotaa awoɔ tso he. 1:15 *Aloo “enanetokotai.” 1:18 *Aloo “Hedis,” ni tsɔɔ ake, mfonirifeemoŋ gbonyo bu kome kehā adesai. Kwemɔ Wiemo Titrii Amligbalamɔ lē.

le okwe, ni ona ake amalelɔi ji ame. **3** Agbene hu, ofio shi, ni otee no ohie nibii amlɔ ye migbɛi le hewo, ni eto-ko bo. **4** Kɛle, no ni miyɔɔ keshi bo ne, no ji ake onmɛe o-klɛnklɛn suɔmɔ le he.

5 “No hewo le, kaimo he ni oje ogbee shi le, ni otsake otsui ni otsu nitsumɔi ni otsu klɛnklɛn le. Keji ofeeɛ nakai le, maba onɔɔ, ni majie okanetso le keje egbehe le, ja otsake otsui. **6** Fɛe sɛe le, obɔɔ ene he mɔ-ɔɔ: onyɛɔ nitsumɔi ni atsuo ye Nikolai jamo kuu le mli, ni mi hu minyɛɔ le. **7** Mo ni yoo toi le, hã enu no ni mumo le keɔ asafɔi le: Mo ni yeo kunim le, mahã eye wala tso le ni yoo Nyɔnɔmɔ paradeiso le mli le no yibii.’

8 “Ijmaa oyahã Smirna asafɔ le bofo le ake: Nii ni ‘Klɛnklɛn mo le ke Naagbee mo le,’ mo ni gbo ni eba wala mli ekonɔ le, kee ne: **9** ‘Mile omanehulu le ke ohia le—shi niaatse ji bo—ni mile mei ni keɔ ake Yudafoi ji ame, shi ye anɔkwale mli le amejee, shi moɔ amɛji Satan kpeehe* le amusubɔ le. **10** Kaashe amanehului ni obaana le gbeyei. Naal! Abonsam baaya no anɔ nyeten mei komei awo tsun koni akeka nye kemɔ shi, ni nyebaana amanehulu gbii nyonɔma. Fɛemɔ anɔkwafɔ keyashi gbele mli tete, ni mahã bo wala akekere le. **11** Mo ni yoo toi le, hã enu no ni mumo le keɔ asafɔi le: Mo ni yeo kunim le, gbele ni ji enyo le yen le awui ko kɔkɔkɔ.’

12 “Ijmaa oyahã Pergamo asafɔ le bofo le ake: Nii ni mo ni hie klante kakadanɔ ke enaa nta ni naa ba le kee ne: **13** ‘Mile he ni oyoo le, ni ji he ni Satan mantse sei le yoo le; ni kɛle okã he ohie migbɛi le mli kpɛnɔ, ni okwaaa hemɔkeyeli ni oyoo ye mimli le ye midasefonyo anɔkwafɔ Antipa gbii le amlɔ tete, mo ni agbe le ye nyemasei, ye he ni Satan yoo le.’

14 “Kɛle miye nibii fioo komei keshi bo, no ji ake, oye mei ye jeme ni hie Bileam tsɔɔmɔ le mli, mo ni tsɔɔ Balak ake eke nanetɔmɔmɔ afɔ Israelbii

le ahie, ni ameye nibii ni akeshã afɔle ahã amagai, ni amɛke amɛhe awo bo-lenamɔ jɛnba sha* mli le. **15** Nakai konɔnɔ hu oyoo mei ni hie Nikolai jamo kuu le tsɔɔmɔ le mli. **16** No hewo le, tsakemɔ otsui. Keji ofeeɛ nakai le, miiba onɔɔ oya, ni mike amɛ baabawu ke midaanɔ klante kakadanɔ le.

17 “Mo ni yoo toi le, hã enu no ni mumo le keɔ asafɔi le: Mo ni yeo kunim le, mahã le mana ni aketee le eko, ni mahã le fɔbite yen, ni ye fɔbite le no le, anɔma gbɛi hee ko ni mo ko mo ko leee ake ja mo ni naã fɔbite le kɛkɛ.’

18 “Ijmaa oyahã Tiatira asafɔ le bofo le ake: Nii ni Nyɔnɔmɔ Bi le, mo ni hiɔmɛii tamɔ lalilei ni enaji* tamɔ akɔɔble kɔnɔnɔ le kee ne: **19** ‘Mile onifeemɔ le, ke osuɔmɔ le ke ohemɔkeyeli le ke osuɔmɔ le ke oshifimɔ le, ni ake, nibii ni ofɛɔ sɛekpee nee fe no ni ofee tsutsu le.’

20 “Kɛle, no ni miyɔɔ keshi bo ne, no ji ake onãa nakai yoo Yezebel, mo ni tseɔ ehe gbalɔ yoo, ni etsɔɔ minyɔji le ahii ni elakaa amɛ koni amɛke amɛhe awo bo-lenamɔ jɛnba sha* mli, ni ameye nibii ni akeshã afɔle ahã amagai le, he tsui. **21** Ni miã le be koni eketsake etsui, shi esumɔɔ ake etsake etsui keje ebolenamɔ jɛnba sha* le he. **22** Naal! miiba mashe le mafɔ hela saa no, ni mei ni ke le fitɛɔ gbãla le, mashere amɛ mawo amanehulu kpetɛnɔkpele mli, ja ametsake ametsui keje enifeemɔi le ahe. **23** Ni mike gbele hela baagbe ebii le, koni asafɔi le fɛe anã ale ake miji mo ni taoo mligbe susumɔi* ke tsuii amlɔ le, ni mahã nyeten mo fɛe mo bo ni sa nyenifeemɔi le.

24 “Shi miikɛe nye mei ni nyeshwe ye Tiatira le, mei fɛe ni nyieɛɛ tsɔɔmɔ nee sɛe, ni amenããa amɛle no ni atseɔ le “Satan nibii ni mli kwɔɔ” le ake: Mike jatsu kroko enɔmɛn nyɛɔ. **25** Fɛe sɛe le, nyehiea no ni nyeyoo

2:14, 20 *Kwɛmɔ Wiemɔi Titrii Amligbalamɔ le. 2:18 *Aloo “enanetokotal.” 2:21 *Hela mli le, *por-nei’a*. Kwɛmɔ Wiemɔi Titrii Amligbalamɔ le. 2:23 *Aloo “bo ni mo ko nuɔ nii ahe ye emli tɔɔ.” Sht. njm., “sabai.”

le mli keyashi beyinc ni maba. **26** Ni mo ni yeo kunim, ni ehieo minifeemoi le amlu keyashio naagbee le, mahā le hegbē ye jeymajj le ano, **27** tamo bo ni mi hu minā keje mi-Tse jōō le, ni eke dadetso baakpala mei le tamo tookwelo feo le, koni ejwara ame dukuduku tamo ajwaraa sū kukweii* le. **28** Ni mahā le leebi nula-mi le. **29** Mo ni yoo toi le, hā enu no ni mumo le keo asafoi le.'

3 "Ijmaa oyahā Sarde asafo le bofo le ake: Nii ni mo ni hie Nyoojmo mumoi kpawo le ke nulamii kpawo le kee ne: 'Mile onifeemoi le, ake ohie gbéi* ake ohie kā, shi ogbo. **2** Hā ohie ahi ohe no, ni owaje nii ni eshwe ni heo agboi le, ejaake minako ake otsu onitsumoi le jogbanj kemo shi* ye mi-Nyoojmo le hie. **3** No hewo le, yaa no ohā no ni onā ke no ni onu le ahi ojwerojmo mli,* ni oya no ohie mli, ni otsake otsui. Anokwa, ké ohie etséee le, maba tamo julō, ni olenj no njeletswaa no ni maba ono le kwraa.

4 "Kēle, oye ankroanjroi fioo komei* ye Sarde ni buleee ametadei le, ni ameke mi baanyie ye atadei yeji amlu, ejaake amesa nakai. **5** No hewo le, mo ni yeo kunim le, abaaole atadei yeji, ni migben* egbéi ye wala wolo le mli kōkōkō, shi moj matsi egbéi le tā ye mi-Tse ke ebofoi" le ahie. **6** Mo ni yoo toi le, hā enu no ni mumo le keo asafoi le.'

7 "Ijmaa oyahā Filadelfia asafo le bofo le ake: Nii ni mo ni yoo krojōkro, anokwafo le, mo ni hie David samfee le, mo ni gbeleo ni mo ko naaa, ni enaa hu ni mo ko gbeleee le kee ne: **8** 'Mile onifeemoi le—naa! mike shinaa ni agbele ema ohie, ni mo ko nyerj aja. Ni mile ake hewale fioo oyoo, ni oye miwiemo le no, ni okwako migbéi le. **9** Naa! Mahā mei ni je Sattan kpeehe le ni keo ake Yudafoi ji ame, ni kēle amejeee, shi malemo moj

amemaleo le—naa! mahā ameba ni amebakoto onaji anaa, ni mahā amele ake misumoo bo. **10** Akeni oye mi-shifimo le he wiemo le no* hewo le, mi hu mike bo baato ye kaa njeletswaa le ni baaba shikpoj muu le fee no, koni akeka mei ni yoo shikpoj le no le mli. **11** Miiba oya. Yaa no ohie no ni oyoo le mli, koni mo ko mo ko akasho okekere le.

12 "Mo ni yeo kunim le—mafee le akulashij ye mi-Nyoojmo le solemowe le mli, ni ejej kpo kejej mli dojō, ni manjma mi-Nyoojmo le gbéi ke mi-Nyoojmo le manj le, ni ji Jerusalem Hee le ni jee njwei ekpelekeo shi kejeo mi-Nyoojmo le joo le gbéi, ke mi dientse migbéi hee le, ye eno. **13** Mo ni yoo toi le, hā enu no ni mumo le keo asafoi le.'

14 "Ijmaa oyahā Laodikea asafo le bofo le ake: Nii ni Amen le, anokwa odasefonyo ni yeo anokwa le, Nyoojmo niboo le shishijee le kee ne: **15** 'Mile onifeemoi le, ake obe njanii ni odo-ko klakla hu. Minā ni kule ofee njanii aloo odo klakla. **16** No hewo le, akeni kulokulo oyoo ni obe njanii ni odo-ko klakla hu hewo le, mibafé bo ye midaan mashwie. **17** Ejaake okeo ake: "Niiatse ji mi ni miye nii ni ko ko no ko ehiaaa mi," shi oleee ake ooye awereho ni onii hu ye moobo ni ohiafo ke shwilafo ke heyayiatse ji bo, **18** miwo bo naa ake ohé shika tsuru ni atsuu he ye la mli ye mihoj koni otsu niiatse, ke atadei yeji koni owo ni akana oyayaian hieglebe le, ke hijmei tsofa ni okeka ohinjmeii ano koni ona nii.

19 "Mei fee ni midoo amehle le, mikuno* ame ni mitsoseo ame. No hewo le, ohie ado ni otsake otsui. **20** Naa! midamo shinaa le naa miishi.* Ké mo ko nu migbee ni egbele shinaa le, maba eshia le ni mike le baabayee gbe-ke niyenii le, ni le hu eke mi baaye.

2:27 *Aloo "sū gbéi." 3:1 *Aloo "ale bo." 3:2 *Aloo "otsu onitsumoi le ogbe naa." 3:3 *Aloo "yaa no okai no ni onā ke no ni onu le." 3:4 *Sht. njm., "gbéii fioo komei." 3:5 *Aloo "mitsumōj." *Aloo "enjewibfoi."

3:10 *Aloo eeneye efee ake, "Akeni onye shifimo he nokwemo ni mifee le see." 3:19 *Aloo "mijajeo." 3:20 *Aloo "miitswa kōkōkō."

21 Mo ni yeo kunim le, mahā eke mi ata mimantse sei le no, tamɔ bo noŋŋ ni mi hu miye kunim ni mika mi-Tse ta emantse sei le no le. 22 Mo ni yo to i le, hā enu no ni mumo le keo asafoi le.”

4 Ene see le mikwe, ni naa! shinaa ko ni agbele ye nwei, ni klenklen gbee ni minu ni ke mi wie le tamɔ te-teremantere, ni ekee: “Kwoɔ keba bie nee, ni matsɔɔ bo nibii ni sa ake aba mli le.” **2** Ene see le, amro le, miyaje mumo le hewale le mli, ni naa! mantse sei ko ma shi ye nwei, ni mo ko ta mantse sei le no. **3** Ni mo ni ta no le, ké aakwe le le, etamo yaspi te ke sardio te,* ni kwaabuete ni tamɔ smaragdo te^z bole mantse sei le he fee kekpe.

4 Mantse seii nyɔŋmai enyo ke ejwe mamɔ shi ye mantse sei le he fee kekpe, ni mina onukpai nyɔŋmai enyo ke ejwe ni wo atadei yeji tara mantse seii nee ano, ni shika tsuru akerekei fimɔ ameyitsei. **5** Sarawai ke gbei ke nugalshii mo miije mantse sei le mli kemiiba; ni la kanei kpawo miitso ye mantse sei le hie, ni enemei damɔ shi kehā Nyɔŋmo mumɔi kpawo le. **6** No ko ni je nshɔ, ni etamo ashwishwe, tamɔ kristalo, ye mantse sei le hie.

Bɔɔ nii ejwe ni hie kamɔ ni hiŋmeii eyimo amehie ke amese obobo ye mantse sei le ten* ni amebɔle mantse sei le he kekpe. **7** Klenklen bɔɔ no ni hie kā le tamɔ jata, ni bɔɔ no ni hie kā ni ji enyo le tamɔ tsinanuu, ni bɔɔ no ni hie kā ni ji ete le hie tamɔ gbɔm hie, ni bɔɔ no ni hie kā ni ji ejwe le tamɔ okropɔŋ ni miifiliki. **8** Ni bɔɔ nii ejwe ni hie kamɔ le aten mo fee mo ye fiji ekpaa; ni amefiji le ahewo ke amemli eyimo obobo ke hiŋmeii noŋŋ. Ni shwane ke nyɔŋ fee le, ameyaa no amekɔ ake: “Kroŋ-kroŋ, kroŋkroŋ, kroŋkroŋ ji Yehowa*
 4:3 *Aloo “ojarawate tsuru ko.” “Ojarawate ko ni hie baa nyɔŋ su, ni atseɔ le “emerald” ye bɔfo mli. 4:6 *Aloo “ke mantse sei le ye ten.” 4:8, 11 *Kwemo Wiemoi Titiri Amligbalamo le.

Nyɔŋmo, Ofe le, mo ni ye momo, ke mo ni yo amro nee, ke mo ni baaba le.”

9 Be fee be ni bɔɔ nii ni hie kamɔ le baanɔ anunyam ke woo ke shidaa amehā mo ni ta mantse sei le no ni hie kā kemiiya naanɔi anaano le, **10** onukpai nyɔŋmai enyo ke ejwe le ho gbee shi ye mo ni ta mantse sei le no le hie, ni amejāa mo ni hie kā kemiiya naanɔi anaano le, ni ameshere amekerekei le ameshwie mantse sei le hie, amekɔ ake: **11** “Yehowa* wo-Nyɔŋmo, bo ji mo ni sa ake onɔ anunyam le ke woo le ke hewale le, ejaake bo obɔ nibii fee, ni osuɔm naa hewo ameba shihile mli ni abɔ ame.”

5 Ni mina wolokpo* ko ye mo ni ta mantse sei le no le ninejuro no, ni anma nii ye emli ke esee fee, ni asɔ naa kpenɔ ke naasɔmɔ nii kpawo. **2** Ni mina nweibɔfo hewalo ko ni ke gbee ni wa miijaje ake: “Namɔ ji mo ni sa ake egbeleɔ wolokpo le naa ni etserɔ enaasɔmɔ nii le?” **3** Shi mo ko mo ko be nwei loo shikpɔŋ le no loo shikpɔŋ le shishi ni baanye wolokpo le naa agbele loo ekwe mli. **4** Mifo aahu ejaake anāaa mo ko mo ko ni sa ake egbeleɔ wolokpo le naa aloo ekweɔ mli. **5** Shi onukpai le aten mo kome kee mi ake: “Kpa yaafo. Naa! Jata le ni je Yuda weku le mli le, David shishifā le, eye kunim, ni no hewo le, esa mo ni gbeleɔ wolokpo le naa, ni etserɔ enaasɔmɔ nii kpawo le.”

6 Ni mina gwantenbi ko ni tamɔ no ni agbe le, damɔ shi ye mantse sei le ke bɔɔ nii ejwe ni hie kamɔ le aten ke onukpai le aten, ni eye akolontoi kpawo ke hiŋmeii kpawo, ni hiŋmeii le damɔ shi kehā Nyɔŋmo mumɔi kpawo ni atsu ketee shikpɔŋ le fee no le. **7** Amro le, eba ni ebahe wolokpo le ye mo ni ta mantse sei le no le ninejuro no. **8** Be ni ehe wolokpo le, bɔɔ nii ejwe ni hie kamɔ le ke onukpai nyɔŋmai enyo ke ejwe le ho gbee shi ye Gwantenbi le hie, ni ameten mo fee mo hie sanɔku

5:1 *Wolo kakadarɔŋ ni akotaa awoɔ tso he.

ke shika tsuru kái ke amemli tsofa-ke-
nmai obobo. (Tsofa-ke-nmai le damo
shi kehā mei kroykroy le asolemo le.)

9 Ni amelá lala hee ko amekée: “Osa
ake oheo wolokpo le ní otsered enaa-
somo nii le, ejaake agbe bo ni oke olá
le hé mei ohá Nyohmo keje weku fee
weku ke wiemo fee wiemo ke gbomei
srtoi fee ke jenman fee jenman mli,
10 ni ohá ametsomo mantsemei* ke
osofoi amehā wa-Nyohmo le, ni ame-
baaye shikpoy le no ake mantsemei.”

11 Ni mikwe, ni minu nyewibofoi ba-
baoo ni ebolo mantse sei le ke booo nii
ní hie kamó le ke onukpai le ahe kekpe
le agbee, ni ameyibo ji akpei nyohmai
abo toi akpei nyohmai abo ke akpei
toi akpei abo, **12** ni amekée gbee ni
wa miikée ake: “Gwantenbi le ni agbe
le le sa ake eno hewale ke ninámó ke
hieshikamo ke nyemo ke woo ke anu-
nyam ke joomo le.”

13 Ni minu ake booo nii fee ni yoo
nyei ke shikpoy le no ke shikpoy le
shishi ke nsho hie, ke nibii fee ni yoo
amemli le miikée ake: “Ano joomo ke
woo ke anunyam ke nyemo ahá mo
ni ta mantse sei le no le ke Gwanten-
bi le keya naano anaano.” **14** Booo nii
ejwe ní hie kamó le miikée ake:
“Amen!” ni onukpai le ho gbee shi ni
amejá.

6 Ni mina ake Gwantenbi le tse naa-
somo nii kpawo le atey ekome,
ni minu ake booo nii ejwe ní hie kamó
le atey mo kome ke gbee ni tamó nu-
gboshiimo kee: “Ba!” **2** Ni mikwe, ni
naa! okpoy yey, ni mo ni ta eno le hie
gái; ni ahá le akekere, ni eje kpo, eeye
kunim koni egbe ekunimyeli le naa.

3 Be ni etse naasomo no ni ji enyo
le, minu ake booo ní hie ká ni ji enyo
le kee: “Ba!” **4** Okpoy kroko ní tsuo
tamó lalilei je kpo, ni ahá mo ni ta
eno le hegbe ake ejie toinjole keje shi-
kpoy le no koni amegbegbee amehé,
ni ahá le klante kpetenkepele ko.

5 Be ni etse naasomo no ni ji ete
le, minu ake booo ní hie ká ni ji ete
le kee: “Ba!” Ni mikwe, ni naa! okp-

5:10 *Sht. nm., “mantseyeli.”

nyo diy, ni mo ni ta eno le hie nsenii
ye eden. **6** Minu no ko ni tamó gbee
ko ye booo nii ejwe ní hie kamó le atey
miikée: “Ŋmaa susumono kome” le de-
nario kome[#] ke akoko susumonii ete[^]
le denario kome; ni oliv mu le ke wein
le, kaakpātá hie.”

7 Be ni etse naasomo no ni ji ejwe
le, minu booo no ní hie ká ni ji ejwe
le gbee miikée: “Ba!” **8** Ni mikwe, ni
naa! okpoy ní hie su ni ekwá, ni mo ni
ta eno le gbéi ji Gbele. Ni Gbonyo Bu*
le nyie esee kpaakpa. Ni ahá ame he-
gbe ye shikpoy le mljai ejwe mli eko-
me no, ake amekée klante kakadanj ke
homo ke gbele hela ke shikpoy le no
kooloi awuiyeloi le agbegbee amé.

9 Be ni etse naasomo no ni ji enu-
mo le, mina mei ni agbe ye Nyohmo
wiemo le hewo ke agbene hu ye odase
ni ameye le hewo le asumamii* ye afó-
leshaa late le shishi. **10** Ameboló ke
gbee ni wa ake: “Nuntyo Ofe, mo kroy-
kroy ke anokwafo, mee be po obaa-
me keyashi dani obaakoo ní oto wólá
le he owele ye mei ni yoo shikpoy le
no le ano?” **11** Ni ahá ameten mo fee
mo atade yey yuu, ni akée ame ake
amejoo amehé be fioo ko lolo, keya-
shi amenanemei nyoji le ke amenye-
mimi ní aaba abagbe ame tamó bo ni
agbe ame hu le ayibo le baashe.

12 Ni mina be ni etse naasomo no
ni ji ekpaa le, ni shikpoyhosomo kpele
ko ba; ni hulu le tsó edinj tamó kpekpe
ní ake tsói* fee, ni nyoyntere muu
le fee tsó tamó lá, **13** ni nyei nyala-
mii le tsere shwie shikpoy, tamó bo ni
agbami tso yi agbamii nmilikitii tse-
red shwie shi ké koooyoo kpetenkepe-
le hoso agbami tso le. **14** Ni nyei tsi
ehe ketee tamó wolokpo* ní aakota,

6:6 *Aloo “Ŋmaa kwat kome.” [#]Roma jwitei
shika ko ni ji gbi kome nyomwooo. [^]Aloo
“akoko kwatii ete.” 6:8 *Aloo “Hedis,” ni tsóo
ake, mfonirifeemoy gbonyo bu kome kehā ade-
sai. Kwemo Wiemoi Titrii Amligbalamo le. 6:9
*Eká shi fanj ake, ekoo amelá ní damo shi
kehā amewala ní afóse ashwie afóleshaa late
le no le he. Kwemo Wiemoi Titrii Amligbala-
mo le. 6:12 *Eeenye efee ake abotia hetsoi.
6:14 *Wolo kakadanj ni akotaa awoo tso he.

ni atsire gōn fēe gōn ke ŋshōkpō fēe ŋshōkpō keje egbēhe. **15** Ni shikpōn le nō mantsemei le, abladei le, tatsemei le, niiatsemei le, hewalōi le, nyōn fēe nyōn, ke odehe fēe odehe, yateeteemehe ye tekploi amlī ke agbene hu ye goji atesai amlī. **16** Ni ameteē nō amēkēē goji le ke tesai le ake: “Nyēgbea wōkō, nī nyēkē wō atea kejea mō nī ta mantse sei le nō le hie, ke Gwantenbi le mlifū le naa, **17** ejaake amemlifū gbi wulu le eshe, ni namō baanye naa adamō?”

7 Ene sēe le, mina ŋweibōfoi ejwe damō shikpōn le koji ejwe le anō, ni amehie shikpōn le kōkōyi ejwe le amlī kpēn, koni kōkōyi kō akatswa ye shikpōn le nō loo ŋshō le nō loo tso kō nō. **2** Ni mina ŋweibōfoi kroko miikwō kemiiye hulushiteehe* kemiiiba, ni ehie Nyōnmō hiekāalo le naasōmō nō; ni ebolo ke gbee ni wa ekēē ŋweibōfoi ejwe le nī ahā ame hegbe ake ameye shikpōn le ke ŋshō le awui le **3** ake: “Nyēkayea shikpōn le loo ŋshō le loo tsei le awui, keyashi beyi nō nī wōkē naasōmō nō baakadi wō Nyōnmō le nyōji le ahientsei anō dā.”

4 Ni minū mei nī ake naasōmō nō le ekadi ame le ayibō, mei akpei oha-ke-nyōnmāi-ejwe-ke-ejwe, nī ake naasōmō nō ekadi amē keje Israelbii le aweku fēe weku mli:

5 Yuda weku le mli le ake naasōmō nō le kadi mei akpei nyōnmā-ke-enyō;

Ruben weku le mli le mei akpei nyōnmā-ke-enyō;

Gad weku le mli le mei akpei nyōnmā-ke-enyō;

6 Asher weku le mli le mei akpei nyōnmā-ke-enyō;

Naftali weku le mli le mei akpei nyōnmā-ke-enyō;

Manase weku le mli le mei akpei nyōnmā-ke-enyō;

7 Simeon weku le mli le mei akpei nyōnmā-ke-enyō;

Levi weku le mli le mei akpei nyōnmā-ke-enyō;

Isakar weku le mli le mei akpei nyōnmā-ke-enyō;

8 Zebulon weku le mli le mei akpei nyōnmā-ke-enyō;

Yosef weku le mli le mei akpei nyōnmā-ke-enyō;

Benyamin weku le mli le, ake naasōmō nō le kadi mei akpei nyōnmā-ke-enyō.

9 Ene sēe le mikwe, ni naa! asafoku kpele kō, nī gbōmō kō gbōmō kō nyen akane, nī je jenman fēe jenman ke weku fēe weku ke gbōmei srōtoi fēe ke wiēmō fēe wiēmō mli, damō mantse sei le hie ke Gwantenbi le hie, ni amewo atadei yeji yuuyui; ni amehie blēoi ye amedēn. **10** Ni ameyaa nō amebolō ke gbee ni wa ake: “Wōyiwalahe-remō le je wō-Nyōnmō le, mō nī ta mantse sei le nō le, ke Gwantenbi le ŋkō.”

11 Ŋweibōfoi le fēe damō mantse sei le ke onukpai le ke bō nī ejwe nī hie kamō le ahewō kekpe, ni amēke amehie bumō shi ye mantse sei le hie ni amejā Nyōnmō, **12** amēkēē: “Amen! Yiijiemo le ke anunyam le ke hieshikamō le ke shidaa le ke woo le ke hewale le ke nyēmō le ahā wō Nyōnmō le keya naanōi anaanō. Amen.”

13 Onukpai le atēn mō kome here nō ekēē mī ake: “Mei nī wō atadei yeji yuuyui nēē, namei nī, nī negbe amēje?” **14** Ni amrō le, mikēē le ake: “Minunṭsō, bo ole.” Nī ekēē mī ake: “Meneemei ji mei nī je amanehulu kpetenkepele le mli le, nī amefō ametadei yuuyui le ahe nī amehā eye futaa ye Gwantenbi le lā le mli. **15** Nō hewō nī amēyōkō Nyōnmō mantse sei le hie, nī amēke sōkōmō kōnōn hāa le shwane ke nyōn ye esolemwē le; nī mō nī ta mantse sei le nō le baashi ebuu le eto amenō. **16** Hōmō yēn amē dōn, nī kumai hu yēn amē dōn, asan hulu eshan amē nī amenun dōle nī naa wa kō he dōn, **17** ejaake Gwantenbi le nī yōkō mantse sei le tēn le baakwe amē tamō tookwelō fēe le, nī ebaatsōkō amē gbe keya wala nuhi-ŋmeii ahe. Nī Nyōnmō baatsumō amehiŋmeiiŋ yaafonui fēe.”

8 Be ni etse naasoomo no ni ji kpawo le, afee dinḡ ye ḡwei aaafee ḡmeletswaa fā. **2** Ni mina ḡweibɔfoi kpawo ni damo Nyɔḡmɔ hie le, ni anḡ teteremanterei kpawo ahā ame.

3 ḡweibɔfo kroko ní hie shika tsuru tsofa-ke-ḡmashāa no ba, ni ebadamɔ afɔleshāa late le he, ni anḡ tsofa-ke-ḡma babao ahā le, koni enḡhā ye shika tsuru afɔleshāa late le ní ma mantse sei le hie le no kefata mei krɔḡ-krɔḡni le fɛe asɔlemɔi le ahe. **4** Tsofa-ke-ḡma le lasu le te shi keje ḡweibɔfo le den ketee Nyɔḡmɔ hie, ní mei krɔḡkrɔḡni le asɔlemɔi le hu fata he. **5** Shi amɔ le, ḡweibɔfo le ḡɔ tsofa-ke-ḡmashāa no le, ni eje afɔleshāa late le no la le eko ewo le obɔ, ni etsi eshwie shikɔḡ le no. Ni nugbɔshii-mɔi ke gbei ke sarawagalambɔi ke shikɔḡhosomɔ ba. **6** Ni ḡweibɔfoi kpawo le ní hie teteremanterei kpawo le saa amehe koni amekpā.

7 Klenḡlen mɔ le kpā eteteremantere le. Ni nugbɔḡte ke la ní lá futu mli ba, ni atsi ashwie shikɔḡ le no; ni shikɔḡ le mlilai ete mli ekome shā, ni tsei amlilai ete mli ekome shā, ní jwei fɔ fɛe shā.

8 ḡweibɔfo ni ji enyɔ le kpā eteteremantere le. Ni ashe no ko ni tamɔ ḡḡ kpetenḡkepele ko ní miishā ke la afɔ ḡsho le mli. Ni ḡsho le mlilai ete mli ekome tɔ lá; **9** ni ḡsho le mli bɔɔ nii ní hie kamo* le amlilai ete mli ekome gboi, ní meelee le amlilai ete mli ekome fite.

10 ḡweibɔfo ni ji ete le kpā eteteremantere le. Ni ḡulami kpetenḡkepele ko ní miitso tamɔ kane je ḡwei bagbee shi, ní egbee fai le amlilai ete mli ekome ke nuhḡmeii le anɔ. **11** ḡulami le gbéi ji Joomtso. Ni ene há nui le amlilai ete mli ekome joo, ní mei pii gboi ye nui le ahewɔ, ejaake amemii-joo.

12 ḡweibɔfo ni ji ejwe le kpā eteteremantere le. Ni atswa hulu le mlilai ete mli ekome ke nyɔḡḡtsere le mlilai ete mli ekome ke ḡulamii le amlilai ete mli ekome no, bɔ ní afee ní ame-

mlilai ete mli ekomekome awo dun, ní shwane mlilai ete mli ekome le, akaná la, ní nyɔḡḡ hu nakai noḡḡ.

13 Ni mikwe, ní minu ake okropɔḡ ko ní miifiliki ye ḡwei ten le ke gbee ní wa kee: “Kpoo, kpoo, kpoo há mei ní yɔɔ shikɔḡ le no le, ye teteremanterei ní eshwe ní ḡweibɔfoi ete le miiba amebakpā le agbeemɔi le ahewo!”

9 ḡweibɔfo ni ji enumɔ le kpā eteteremantere le. Ni mina ḡulami ko ní eje ḡwei ebagbee shikɔḡ le no, ní ake bu kwɔḡkwɔḡ le naa samfee le há ḡulami le. **2** Egbele bu kwɔḡkwɔḡ le naa, ní lasu te shi keje bu le mli tamɔ flɔḡḡ kpetenḡkepele ko mli lasu, ní bu le mli lasu le hewo le, hulu le wo dun, ní kɔɔkɔ le hu nakai noḡḡ. **3** Ni baalabii je lasu le mli kɛba shikɔḡ le no, ní ahā ame hewale, hewale kome too le noḡḡ ní shikɔḡ le no nyɔḡḡḡkrakroi le yɔɔ le. **4** Ake ame ake amekaye shikɔḡ le no jwei le loo kwéé no ko loo tso ko awui, ake ja mei ní be Nyɔḡmɔ naasoomo no le okadi le ye amehiengtsei anɔ le keke.

5 Ni ahāaa baalabii le hegbe ake amegbe ame, shi moḡ ake amepin ame nyɔḡi enumɔ, ní amepinmɔ le tamɔ pinmɔ ní mo pinḡ ke nyɔḡḡḡkrakro tsé le le. **6** Nakai gbii le amlile, mei baatao gbele, shi amanḡ kɔkɔkɔ, ní amebaashwe ake amegboi, shi gbele baajo amena foi.

7 Ni baalabii le apuemo tamɔ okpɔḡḡi ní asaa ame kehā ta; nibii komei ní tamɔ shika tsuru akekeri fimɔ ameyitsei, ní amehieian tamɔ gbɔmei ahieian, **8** shi ameyitsoi tamɔ yei ayitsoi. Ni amenyanɔ-ji tamɔ jatai anɔ, **9** ní amewo damai tamɔ dade damai. Ni amefijan gbɛemɔ tamɔ shwiilii ní okpɔḡḡi miigbala ke foi kemiiya ta agbeemɔ. **10** Agbene hu, ameye leii ke amena tséremo nii tamɔ nyɔḡḡḡkrakroi anɔ, ní amehewale ní amekabaeye mei awui nyɔḡi enumɔ le ye ameleii le amlile. **11** Ameye mantse ní yɛɔ amenɔ, bu kwɔḡkwɔḡ le bɔfo* le. Ni atseɔ egbéi ye He-

8:9 *Aloo “bɔɔ nii ní yɔɔ susumai.”

9:11 *Aloo “ḡweibɔfo.”

bri mli ake Abadon,* shi ye Hela mli le, atseo egbei ake Apolion.*

12 Kpoo kome le eho. Naa! Kpoi enyo miiba lolo ye nibii nee ase.

13 Njweibofo ni ji ekpaa le kpā eteteremantere le. Ni minu gbee ko keje shika tsuru afoleshaa late ni ma Nyonyo hie le akolontoi le amlī **14** ni miikēe njweibofo ni ji ekpaa ni hie teteteremantere le ake: “Fenemo njweibofoi ejwe le ni afimo ame ye Yufrate faa kpetenkpēle le naa le.” **15** Ni afene njweibofoi ejwe le ni asaa ame ato nmeletswaa le ke gbi le ke nyonyo le ke afi le koni amegbe gbomei le amlījai ete mli ekome.

16 Tabiloi ni tara okponji le ano le ayibo ji akpei nyonyo mai enyo toi akpei nyonyo;* minu ameyibo le. **17** Ni bo ni mina okponji le ke amenotaraloi le ye ninna le mli ne: Amewo damai ni hie la ke hiakinto-bluu* ke wuwo su, ni okponji le ayitsei tamo jatai ayitsei, ni la ke lasu le solfa faa keje amedaan. **18** Neke haomoi ete ni ji la le ke lasu le ke solfa le ni faa keje amedaan nee, akegbe gbomei amlījai ete mli ekome. **19** Ejaake okponji le ahewale ye amedaan ke amelei amlī, ejaake amelei le tamo onufui, ni yitsei ye he, ni nomei amekēye awui le.

20 Shi gbomei ni shwe ni neke haomoi nee egbee ame le, ametsakee ametsui ye ameninana nitsumoi le ahe; amekpaaa daimonioi le ke shika tsuru ke jwiete ke akowble ke te ke tso amagai ni amēnaa nii ni amēnuu nii ni amēnyee amēnyie le ajamo. **21** Ni ametsakee ametsui ye gbomei ni amegbe ko mumoi ni amekeshāraa ke bolenamō jēba sha* ni amēke amēhe wo mli ke amējui le ahe.

10 Ni mina njweibofo hewalo kroko je njwei miikpeleke shi, ni ewula ke atatu,* ni kwaabuete ye eyiten, ni ehie tamo hulu, ni enaji* tamo la aku-

9:11 *Eshishi ji “Hiēkpatamō.” *Eshishi ji “Hiēkpatalō.” 9:16 *Ni tsoo ake, 200,000-000. 9:17 *Eji su ni yoo bluu waa. 9:21 *Hela mli le, *por-nei’a*. Kwemo Wiemoi Tirii Amligbalamo le. 10:1 *Aloo “aha atatu.” *Sht. nm., “enanetokotai.”

lashingi, **2** ni ehie wolokpo* bibioo ni agbele naa ye eden. Ni eke enanejuro ma nsho le no, shi enane abeku ma shikpon le no, **3** ni ebo ke gbee ni wa tamo jata ni miihūu. Ni be ni ebo le, nugboshiimoi kprawo le ke ame dien-tse amegbei wie.

4 Agbene, be ni nugboshiimoi kprawo le wie le, kule miie manma, shi minu gbee ko je njwei miikēe: “Soomo nibii ni nugboshiimoi kprawo le wie le anaa, ni kaanmala oshwie shi.” **5** Njweibofo ni mina ake edamo nsho le no ke shikpon le no le wo eninejuro ko ketee njwei, **6** ni etse mo ni hie kā kemiiya naano anaano le, mo ni bo njwei ke nibii ni yoo mli le, ke shikpon le ke nibii ni yoo mli le, ke nsho le ke nibii ni yoo mli le, ekekā kitā ake: “Amen dōn. **7** Shi ye gbii ni njweibofo ni ji kprawo le miie akpā eteteremantere le amlī le, teemoj sane kroj-kroj ni Nyonyo jaje ake sane kprakpa etsoo le dien-tse enyoji ni ji gbaloi le baaba naagbee leelen.”

8 Ni gbee ni minu keje njwei le ke mi wie ekonj ni eke: “Yaa ni oyahe wolokpo ni agbele naa le ye njweibofo ni damo nsho le no ke shikpon le no le den.” **9** Mitee njweibofo le joo ni miyake le ni eke wolokpo bibioo le ahā mi. Eke mi ake: “Hemo ni oye, ni ebaajoo ye omusun, shi odaan moj le, ebaajoo dokodoko tamo wo.” **10** Miie wolokpo bibioo le ye njweibofo le den ni miye, ni enjo dokodoko ye midaan tamo wo, shi be ni miye le, ejoo ye mimusun. **11** Ni amekēe mi ake: “Esa ake ogba gbale ni koo gbomei ke jenmaji ke wiemoi ke man-tsemei pii ahe ekonj.”

11 Ni ahā mi gālā ko ni tamo tso,* ni eke: “Tee shi ni osusu Nyonyo solemotsu le ke afoleshaa late le, ni okane mei ni jāa Nyonyo ye mli le. **2** Shi kpo le ni yoo solemotsu le agbō le naa le, shi no, kaasusu, ejaake akehā jenmaji le, ni amēbaanaana man kroj-kroj le no nyoji nyonyo mai

10:2 *Wolo kakadanj ni akotaa awoo tso he. 11:1 *Aloo “nisusumotsu.”

ejwe ke enyo. **3** Mahā midasefoi enyo le awo kpekpe ni amegba gbii akpe ke ohai enyo ke nyonmai ekpaa.”

4 Ake oliv tsei enyo le ke kanetsei enyo le feo menemei ahe okadi, ni amedamō shikpōn le nō Nuntsō le hie.

5 Ké mō ko miitao aye amē awui ko le, la jō amedaan ni ekpātāa amehenyelōi le ahie. Ké eba le ake mō ko miitao aye amē awui le, neke gbe nō nōn sa ake atso agbe le. **6** Menemei ye hegbe ake amēnā nwei naa koni nūgbō akane ye amēgbale gbii le amlī, ni amēye hegbe hu ye nui le anō ake amehā etsō lā, nī amēke haomōi srotōi ahao shikpōn le shii abo ni amesumō.

7 Ké amēgbe amedaseyeli le naa le, kooloo awuiyelōi nī je bu kwōnkōwōn le mli le ke amē baawu ta, ni ebaaye amēnō kunim ni ebaagbe amē. **8** Ni amēgbohii le baajwere gbējēgbe titri nī yōō mān kpetēnkpele le mli le nō, nō nī ye mumōn shishinumō naa le atseō le Sodom ke Ejipt le, he ni agbe amē-Nuntsō le hu ye tso janŋ le nō ye le. **9** Ni gbōmēi srotōi ke wēkui ke wiemōi ke jēnmaji le atēn mēi komei baakwē amēgbohii le gbii ete ke fā, ni amēnmen gbe ni ake amēgbohii le ayanme gbonyo bu mli. **10** Ni mēi ni yōō shikpōn le nō le baaná miishēe babaoo ye amehewo, ni amēmli baafili amē, ni amēbaamajemajee amehē nīkeenii, ejaake neke gbalōi enyo nēe piŋ mēi ni yōō shikpōn le nō le.

11 Gbii ete ke fā le sēe le, wala mumō je Nyōnmō nō babote amēmli, ni amēte shi amedamō amēnaji anō, ni gbeyei kpetēnkpele mōmō mēi ni na amē le. **12** Ni amēnu gbee ni wa ko je nwei miikēe amē ake: “Nyekwōa kebāa biē nēe.” Ni amēkwōa ketee nwei ye atatu le mli, ni amehenyelōi le na amē.* **13** Nakai nmeletswaa le nō nōnŋ le, shikpōnḡhosomō kpele ko ba, ni mān le mlijai nyōnmā mli ekome wule; ni shikpōnḡhosomō le gbe mēi akpei kpawo, ni gbeyei mōmō mēi ni shwē le, ni amēnō anunyam amehā nwei Nyōnmō le.

11:12 *Aloo “miikwē amē.”

14 Kpoo ni ji enyo le eho. Naa! Kpoo ni ji ete le miiba oya.

15 Njweibōfo ni ji kpawo le kpā eteteremanterē le. Ni anu gbei ni wa ye nwei miikēe ake: “Je lēn māntseyeli le etsō wō-Nuntsō le ke e-Kristo le Māntseyeli, ni ebaaye māntse keya naanōi anaano.”

16 Ni onukpai nyōnmāi enyo ke ejwe ni tara amemantse sei anō ye Nyōnmō hie le ke amehie bumō shi ni amējā Nyōnmō **17** amēkēe: “Wōmiida bo shi, Yehowa* Nyōnmō, Ofe le, mō ni yōō amrō nēe ke mō ni ye momo le, ejaake oŋō ohewale kpetēnkpele le, ni obōi nōyeli ake māntse.

18 Shi jēnmaji le amlī fu, ni bo diēntse omlifu le ba, ni be ni ato le shē, be ni abaakojo gbōhii le nī ajuro onyōji ni ji gbalōi le ke mēi krōnkronŋ le ke mēi ni shēō gbēi le gbeyei le, mēi bi-bii ke mēi wuji le, nī afite mēi ni fiteo shikpōn le.”*

19 Ni agbele Nyōnmō sōlemōtsu ni yōō nwei le naa, ni ana ekpānmō adeka le ye esōlemōtsu le mli. Ni sarawai gbalā ni gbei ke nūgbōshii mōi ke shikpōnḡhosomōi ke nūgbōntēi babaoo ba.

12 Ni ana okadi kpetēnkpele ko ye nwei: Yoo ko ni ewula ke hulu,* ni nyōnḡtsere ye enajiahi, ni nūlamii nyōnmā ke enyo akēkere fi eyitso, **2** ni ehie musu. Ni eebolō, ni eekōmō ni ehe miijara le nī ebaafō.

3 Ana okadi kroko ye nwei. Naa! Drako kpetēnkpele nī tsuō tamō lali-lei nī yōō yitsei kpawo ke akolontōi nyōnmā, ni māntse faii* kpawo bumō eyitsei le; **4** ni elei miigbala nwei nūlamii amlijai ete mli ekome, ni etsire amē eshwie shikpōn le nō. Ni drako le tee nō edamō yoo ni baafō le hie, koni ké efo le, emi ebi le.

5 Ni efo binuu, hēe nuu, mō ni ke dadetso baakpala jēnmaji le fēe tamō tookwēlō feo le. Ni ashā ebi le ketee

11:17 *Kwēmō Wiemōi Titrii Amligbalamō le. 11:18 *Aloo “nī akpātā mēi nī kpātāa shikpōn le hie le ahie le.” 12:1 *Aloo “ewo hulu tamō atade.” 12:3 *Aloo “akēkere.”

Nyochmo hoo ke emantse sei le masei. **6** Ni yoo le jo foi ketee na le no,* he ni Nyochmo esaa he ko ye ehā le le, ke he ni amebaale le gbii akpe ke ohai enyo ke nyochmai ekpaa ye le.

7 Ni ta te shi ye nwei: Mikael* ke ebfoi# le fā drako le no ta, ni drako le ke ebfoi# le ke amē wu **8** shi amenyeee,* asan amenāaa gbe donj ye nwei. **9** No hewo le, ashe drako kpetenkepe le afō, blema onufu le, ni atseo le Abonsam ke Satan le, mo ni lakaa shikpon muu le fee* le; ashe le afō shikpon, ni ashere ebfoi# le hu ashwie afata ehe. **10** Ni minu gbee ko ni wa ye nwei miikee:

“Agbene, wa-Nyochmo le yiwalahere-mo le ke ehewale le ke e-Mantseyeli le eba, ni e-Kristo le ke ehgbe le ebci nitsumo, ejaake ashe mo ni ke sane fōo wonyemimele le ano, mo ni ke sane fōo ameno shwane ke nyooj ye wa-Nyochmo le hie le afō! **11** Ni ameye eno kunim ye Gwantenbi le lā le hewo, ke agbene hu ye amedaseyeli wiemo le hewo, ni ké eba le ake amebaagboi tete le, amedawo amesusumai ahe.* **12** Ene hewo le, nye nweii ke nye mei ni nyeyoo jeme, nyenāa miishe! Kpoo hā shikpon le ke nsho le, ejaake Abonsam ekpeleke shi keba nyooj, egiri waa dientsē, ejaake ele ake be fioo keke eyoo.”

13 Agbene, be ni drako le na ake ashe le afō shikpon le, ewa yoo le ni fo binuu le yi. **14** Shi anj okropoj kpele le fiji enyo le ahā yoo le, koni efiliki keya eshilihēhe le ye na le no, he ni abaale le ye, be ke bei ke be fā* ní onufu le enaaa le# le.

15 Ni onufu le fē nu tamō faa ko keje edaan eshwie yoo le see, koni faa le amii yoo le. **16** Shi shikpon le

12:6 *Kwemo Mat 3:1 sh. nin. 12:7 *Eshishi ji “Namō Tamō Nyochmo?” #Aloo “enweibfoi.” 12:8 *Aloo eenye efee ake, “shi aye eno [ni tsoo ake, aye drako le no] kunim.” 12:9 *Aloo “shikpon le no hei ni mei yoo le fee.” #Aloo “enweibfoi.” 12:11 *Aloo “amewala he.” Kwemo Wiemo Titrii Amligbalamo le. 12:14 *Ni tsoo ake, bei ete ke fā. #Sht. nm., “keje onufu le hie.”

baye ebua yoo le, ni shikpon le gbele edaan ni emi faa ní drako le fē keje edaan eshwie le. **17** No hewo le, drako le mli fu yoo le, ni eyinj etee ní eke yoo le sheshi* ní eshwe ní yeo Nyochmo kitai le ano ní ake nitsumo ewo ameden ake ameye Yesu he odase le ayawu.

13 Ni eyadamō shi* ye nshonaa shia le no ni etsiii ehe.

Ni mina kooloo awuiyelo ko miije kpo kemiije nsho le mli kemiiba, ni eye akolontoi nyochma ke yitsele kpawo, ni mantse fai# nyochma bumo ekolontoi le ano, shi musuboo gbēii ye eyitsele le ano. **2** Agbene kooloo awuiyelo ni mina le tamō kootse,* shi enaji tamō oshishibrishi naji, ni enaabu tamō jata naabu. Ni drako le njo le dientsē ehewale le ke emantse sei le ke hegbe kpele ehā le.

3 Mina eyitsele le aterj ekome tamō no ni epila gbele pilamo, shi atsa egbele pilamo le, ni shikpon muu le fee nye kooloo awuiyelo le see ní amēnaa ekpe amēhe. **4** Ni amejā drako le ejaake enj hegbe le ehā kooloo awuiyelo le, ni amejā kooloo awuiyelo le, ni amejā kooloo awuiyelo le, ni namō baanye eke le awu?” **5** Ahā le naabu ni wiewo nii wuji ke musuboo wiemo, ni ahā le hegbe ní eketsu nii nyooj nyochmai ejwe ke enyo. **6** Ni egbele enaa ewie musuboo wiemo eshi Nyochmo, ewie egbēi le ke eshilihēhe le, mei ni hio nwei le tete ahe musuboo wiemo. **7** Anjme le gbe koni eke mei kroykroyj le awu ta ní eye ameno kunim, ni ahā le hegbe ye weku fee weku ke gbomei srtooi fee ke wiemo fee wiemo ke jenman fee jenman no. **8** Ni mei fee ni yoo shikpon le no le baaja le. Keje be ni ato je le shishi* le, anmako ameten mo ko mo ko gbēi ye Gwantenbi ní agbe le le wala wolokpo# le mli.

12:17 *Sht. nm., “dumawu.” 13:1 *Ni tsoo ake, drako le yadamō shi. #Aloo “akekere.” 13:2 *Aloo “mlantswi.” 13:8 *Sht. nm., “be ni ashe (dumawu) afō shi,” ni tsoo ake, be ni Adam ke Hawa bci amēbii le akooj. #Wolo kakadanj ni abotaa awoo tso he.

9 Keji mo ko ye toi le, ha enu. 10 Keji ato ake anɔ mo ko nom le, abaanɔ le nom. Ké mo ko ke klante gbe mo ko le,* esa ake ake klante agbe le. Bie shifimo ke hemokweyeli ye mei kɔɔkɔɔɔ le agbefan he ehia ye.

11 Keke ni mina kooloo awuiyelo kroko ni miije kpo kemiije shikɔɔɔ le mli, ni eye akolontoi enyo tamɔ gwanɔɔɔɔ, shi ebɔi wiemo tamɔ drako.

12 Etsuo klenklen kooloo awuiyelo le hegbe le fee he nii ye ehie. Ni ehāa shikɔɔɔ le ke mei ni yo eno le jāa klenklen kooloo awuiyelo ni atsa egbele pilamo le. 13 Ni efeko okadii wuji, ni ehāa la po jɔɔ nwei baa shikɔɔɔ le no ye gbomei ahie.

14 Elakaa mei ni yo shikɔɔɔ le no le, ye okadii ni anme le gbe ni efee ye kooloo awuiyelo le hie le hewo, ni ye nakai be le mli nɔɔɔ le, ekeɔ mei ni yo shikɔɔɔ le no le ake amefee amaga amehā kooloo awuiyelo le ni klan-te naa pilamo le yo ehe ni kēle enā hewale ekonɔ le. 15 Ni anme le gbe ni eke mumo ni amuo* ahā kooloo awuiyelo le amaga le, koni kooloo awuiyelo le amaga le awie, ni agbene hu ehā agbe mei fee ni kpo ake amebaaja kooloo awuiyelo le amaga le.

16 Enyeo gbomei fee—mei bibii ke mei wuji, niatsemei ke ohiafɔ, odehei ke nyɔɔ—ano ake amekpele ni akadi ame ye ameninejuro no loo ye amehientsei ano, 17 ni ake, mo ko mo ko nyen ahé nii loo ehɔo nii, ake ja mo ni yo okadi le, kooloo awuiyelo le gbéi loo egbéi yibo le keke. 18 Bie hieshikamo he ehia ye: Mo ni yo seeyoomo le abu kooloo awuiyelo le yibo le he akɔntaa, ejaake gbomo yibo ni, ni eyibo le ji ohai ekpa ke nyɔɔmai ekpa ke ekpa.

14 Ni mikwe, ni naa! Gwanɔɔɔɔ le damɔ Zion Gɔɔ le no, ni mei akpei oha-ke-nyɔɔmai-ejwe-ke-ejwe ni anma egbéi ke e-Tse gbéi ye amehientsei ano fata ehe. 2 Minu gbemo ko keje nwei tamɔ nui pii agbemo, ni

13:10 *Aloo eeenye efee ake, “Ké ato ake ake klante agbe mo ko le.” 13:15 *Aloo “mumo.”

asan etamo nugalshimo kpetenkpele gbemo; ni gbemo ni minu le tamɔ lalɔi ni miitswa amesanɔkui agbemo.

3 Ni amemiilā lala ko ni tamɔ lala hee ye mantse sei le hie ke bo ni ejwe ni hie kamɔ le ke onukpai le ahie, ni mo ko mo ko nyee lala le akase ake ja mei akpei oha-ke-nyɔɔmai-ejwe-ke-ejwe le ni ahé keje shikɔɔɔ le no le keke.

4 Menemei ji mei ni ke yei buleko amehie; anɔkwa, oblahii muji ji ame. Ameji mei ni yaa no amenyieo Gwanɔɔɔɔ le seé keyaa he fee he ni eyaa le. Ahé mei nee keje gbomei aten ake klenklen yibii kehā Nyɔɔmo ke Gwanɔɔɔɔ le, 5 ni anaaa amale ko ye amedaan; kpa ko be amehie.

6 Ni mina nweibɔfo kroko miifiliki ye nwei ten,* ni ehie naano sane kpa kpa ni eyaajae etsɔo mei ni yo shikɔɔɔ le no le, ke jenman fee jenman ke weku fee weku, ke wiemo fee wiemo, ke gbomei srɔto fee. 7 Eke gbee ni wa miwile ake: “Nyeshea Nyɔɔmo gbe-yei ni nyeko anunyam ahāa le, ejaake nyemetswaa ni ekebaakojo le eshe, no hewo le, nyejāa mo ni fee nwei ke shikɔɔɔ le ke nsho le ke nuhinmei le.”

8 Nweibɔfo kroko, mo ni ji enyo no, nyie seé ni eke: “Egbee shi! Babilon Kpetenkpele le egbee shi, yoo ni hā jenmaji le fee nu ebolenamo jɔɔba sha* le he akɔɔo” wein le eko le!”

9 Nweibɔfo kroko, mo ni ji ete no, nyie amese, ni eke gbee ni wa kee: “Ké mo ko jā kooloo awuiyelo le ke emaga le, ni enā okadi ye ehientso no loo enine no le, 10 ebaano Nyɔɔmo mlifu wein ni afutuko mli ni afosse awo E-mlifu kpulu le mli le hu eko, ni ake la ke solfa baapin le ye nweibɔfoi kɔɔkɔɔɔ le ahie ke Gwanɔɔɔɔ le hie. 11 Ni amepinmo le lasu le teo shi keyaa naano anaano, ni mei ni jāa kooloo awuiyelo le ke emaga le, ke mo fee mo ni nāa egbéi le okadi le, nāaa hejɔmo shwane ke nyɔɔɔ. 12 Bie shifimo ye mei kɔɔkɔɔɔ le agbefan he ehia ye, mei ni yeo Nyɔɔmo kitāi

14:6 *Aloo “ye kɔɔkɔɔ le mli; ye yiten.” 14:8 *Hela mli le, *por-nei'a*. Kwemo Wiemoi Titrii Amligbalamo le. *Aloo “he mlifu.”

le anɔ, nɔ amehieɔ Yesu hemokɔyeli le mli kpenɔ le.”

13 Ni minu gbee ko je nwei miikee, “Ŋmaa: Gbohii ni ke Nuntsɔ le efee ekome nɔ gboiɔ keje be nee nɔ keyaa le ye miishe. Hee, mumo le kee, hã amejɔ amehie keje amenitsumɔi le amlɔ, ejaake amenitsumɔi le ke amɛ nyieɔ.”*

14 Ni mikwe, ni naa! atatu yer ko, ni mo ko ni tamɔ gbomɔ bi ta atatu le nɔ, ni shika tsuru akekere fi eyitso, ni ehie nikpamɔ kakla ni naa ba ye eden.

15 Ŋweibɔfo kroko je kpo keje solemɔtsu le mli, ni ebolo ke gbee ni wa ekɛe mo ni ta atatu le nɔ le ake: “Oke onikpamɔ kakla le awo mli ni okpa nii, ejaake nikpamɔ nmeletswaa le eshe, ejaake shikpɔɔ le nɔ nikpamɔ nii le etsu.” **16** Ni mo ni ta atatu le nɔ le kpã enikpamɔ kakla le mli ewo shikpɔɔ le nɔ, ni akpa shikpɔɔ le nɔ nii le.

17 Ni nweiɔfo kroko je kpo keje solemɔtsu ni yɔɔ nwei le mli, ni le hu ehie nikpamɔ kakla ni naa ba.

18 Ni nweiɔfo kroko je kpo keje afɔleshaa late le mli, ni eye la le nɔ hewale. Ni eke gbee ni wa bo etse mo ni hie nikpamɔ kakla ni naa ba le, ekɛe: “Oke onikpamɔ kakla le awo mli nɔ obua shikpɔɔ le nɔ wein yibii shabii le anaa, ejaake eyibii le etsu.”

19 Ŋweibɔfo le kpã enikpamɔ kakla le mli ewo shikpɔɔ le nɔ, ni ebua shikpɔɔ le nɔ wein tso yibii le anaa, ni ekewo Nyɔɔmɔ mlifu le weinɔaa bu kpetenkepe le mli. **20** Anaanaa wein tso yibii le anɔ ye man le see, ni lá je weinɔaa bu le mli ni ekwo ketee nwei aahu keyashe okpɔɔɔi le amanyoflei le ahe ketee gbe jekemɔ stadioi akpe ke ohai ekpa.*

15 Ni mina okadi kroko ye nwei, eji okadi kpele, ni eye naakpɛe, nweiɔfoi kpawo ni hie haomɔi kpawo. Enɛemei ji naagbee haomɔi le, ejaake nomei akebaagbe Nyɔɔmɔ mlifu le naa.

14:13 *Aloo “ke amɛ yaa.” 14:20 *Aaafɛe km 296 (mi 184). Stadio kome feɔ m 185 (nat 606.95).

2 Ni mina nɔ ko tamɔ ashwishwe nshɔ ni ake la efutu, ni mei ni eye kooloo awuiyelɔ le ke emaga le ke egbɛi le yibo le nɔ kunim le damɔ ashwishwe nshɔ le masei, ni amehie Nyɔɔmɔ sanjui le. **3** Amemiilã Nyɔɔmɔ nyɔɔ Mose lala le ke Gwantenbi le lala le, ake:

“Yehowa* Nyɔɔmɔ, Ofe le, onitsumɔi le dara ni ameye naakpɛe. Naanɔi a-Mantse, ogbɛi le ja ni anɔkwa ji amɛ.

4 Yehowa,* namo po shen bo gbeyei, ni ewon ogbɛi le hie nyam, ejaake bo okome too ji anɔkwafo? Ejaake jenmaji le fee baaba nɔ amebajã ye ohie, ejaake ajie ojale akpɔi le akpo.”

5 Enɛ see le mikwe, ni agbele odase bu le solemɔtsu le naa ye nwei, **6** ni nweiɔfoi kpawo ni hie haomɔi kpawo le je kpo keje solemɔtsu le mli, ni amewo klala ni he tse ni kpeleɔ kan-kan, ni amefimɔ ametsitsii ke shika tsuru mlifiinii. **7** Bɔɔ nii ejwe nɔ hie kamɔ le aten mo kome nɔ shika tsuru kãi kpawo ni eyimɔ obɔɔ ke Nyɔɔmɔ nɔ hie kã keyaa naanɔi anaano le mlifu le ehã nweiɔfoi kpawo le. **8** Ni solemɔtsu le mli yi obɔ ke lasu ye Nyɔɔmɔ anunyam le hewɔ, ke agbene hu ye ehewale le hewɔ, ni mo ko mo ko nyɛɛɛ solemɔtsu le mli abote keyashi beyinɔ ni agbe nweiɔfoi kpawo le ahaomɔi kpawo le anaa.

16 Ni minu gbee ko ni wa je solemɔtsu le mli miikee nweiɔfoi kpawo le ake: “Nyeyaa ni nyeyafɔsea Nyɔɔmɔ mlifu kãi kpawo le amlɔ nii le nyeshwiea shikpɔɔ le nɔ.”

2 Klɛnkɛn nweiɔfo le yin etee, ni eyafɔse ekã le mli nii le eshie shikpɔɔ le nɔ. Ni mei ni kooloo awuiyelɔ le okadi yɔɔ amehie nɔ amejãa emaga le famɔ faji foji ni waa mo he waa.

3 Ŋweibɔfo ni ji enyɔ le fɔse ekã le mli nii le ewo nshɔ le mli. Ni etsɔ lá tamɔ gbonyo nɔ, ni bɔɔ nɔ fee bɔɔ nɔ* nɔ hie kã le gbo, hee, nii ni yɔɔ nshɔ le mli le gboi.

15:3, 4 *Kwɛmɔ Wiemɔi Titrii Amligbalamɔ le. 16:3 *Aloo “susuma fee susuma.”

4 Ijweibɔfo ni ji ete le fɔse ekā le mli nii le ewo fai ke nuhinmeii le amlī. Ni ametsɔmɔ lā. 5 Minu ake nui le anɔ nweibɔfo le miikɛɛ: “Bo, mɔ ni oyo amro nɛɛ ke mɔ ni ye momo, anɔkwafo le, jalɔ ji bo, akeni oke nɛke kojomɔi nɛɛ ehā le hewɔ, 6 ejaake ameshwie mei krɔŋkrɔŋi le ke gbalɔi le alā shi, ni ohā amɛ lā nī amenu; esa amɛ nakai.” 7 Ni minu ake afɔleshā late le miikɛɛ: “Hɛɛ, Yehowa* Nyɔŋmɔ, Ofe le, anɔkwa ke jalɛ ji okojomɔi le.”#

8 Ijweibɔfo ni ji ejwɛ le fɔse ekā le mli nii le eshwie hulu le nɔ, ni ahā hulu le hegbe ake eke la ashā gbɔmei le. 9 Ni dɔle kpele le shā gbɔmei le, shi amewie musubɔɔ wiemɔi ameshi Nyɔŋmɔ, mɔ ni yoɔ hegbe ye haomɔi nɛɛ anɔ le gbɛi le, ni ametsakeee ametsui nī amewo ehie nyam.

10 Ijweibɔfo ni ji enumɔ le fɔse ekā le mli nii le eshwie kooloo awuiyelo le mantse sei le nɔ. Ni emantseyeli le wo dun, ni amebɔi amelilɛii akɔmɔmɔ ye amɛhe ni jaraa amɛ le hewɔ, 11 shi amewie musubɔɔ wiemɔi ameshi nwei Nyɔŋmɔ le ye amɛhe ni jaraa amɛ ke amɛfaji le ahewɔ, ni ametsakeee ametsui kejeee amenitsumɔi le ahe.

12 Ijweibɔfo ni ji ekpa le fɔse ekā le mli nii le ewo Yufrate faa kpetɛŋkpele le mli, ni emli nu le mii koni ake-saa gbe ahā mantsemei ni je hulushitee le.*

13 Ni mina wiemɔi ete ni he tsee ni je mumɔŋ* ni tamɔ kɔkɔdenei mii-je kpo kemiije drako le daŋ ke kooloo awuiyelo le daŋ ke amale gbalɔ le daŋ. 14 Anɔkwa, amɛji wiemɔi ni je mumɔŋ ni je daimonioi aŋɔ, ni amɛfɛɔ okadii, ni ameyaa shikɔŋ muu le fɛɛ nɔ mantsemei le aŋɔ, koni ameyabua amɛnaa keya Nyɔŋmɔ Ofe le gbi wulu le nɔ ta le.

15 “Naa! Miiba tamɔ julɔ. Mɔ ni yaa nɔ eshiɔ kpe nī hāaa etadei anɔhaa-

16:7 *Kwemɔ Wiemɔi Titrii Amligbalamɔ le. #Aloo “osanebuamɔi le.” 16:12 *Aloo “ni je boka le.” 16:13 *Sht. ŋm., “mumɔi ete ni he tsee.”

nɔi le anmɛɛ le, koni ekanyie yayai nī mei na ehiegbele le ye miishɛɛ.”

16 Ni amɛbua mantsemei le anaa kɛtee he ko ni atseɔ jeme ye Hebri mli ake Harmagedon.*

17 Ijweibɔfo ni ji kpawo le fɔse ekā le mli nii le ewo kɔɔkɔ le mli. Kɛke ni gbee ko ni wa je solemɔtsu le mli keje mantse sei le mli kɛɛ ake: “Agbe naa!” 18 Ni sarawagbalamɔi ke gbei ke nugbɔshimɔi ba, ni shikɔŋhosomɔ kpele ko nī keje beyimɔ ni gbɔmei ba shikɔŋ le nɔ nɛɛ anako enɔ dā le ba, eji shikɔŋhosomɔ kpetɛŋkpele, ni enaa wa waa. 19 Man kpetɛŋkpele le mli gbalɔ ete, ni jenmajɔ le amaji le wule; ni akai Babilon Kpetɛŋkpele le ye Nyɔŋmɔ hie, koni aŋɔ kpulu nī Nyɔŋmɔ mlifu ni naa wa le wein le yoɔ mli le ahā le. 20 Agbene hu, nshɔkɔ fɛɛ nshɔkɔ jo fol, ni goji le, anaaa amɛ dɔŋŋ. 21 Kɛke ni nugbɔŋteɪ kpele, nī eko fɛɛ eko tsii-mɔ aaafɛɛ talenta kome,* je nwei bashwie gbɔmei le anɔ, ni gbɔmei le wie musubɔɔ wiemɔi ameshi Nyɔŋmɔ ye nugbɔŋteɪ le ahaomɔ le hewɔ, ejaake haomɔ le da fe nine.

17 Ijweibɔfoi kpawo ni hie kai kpawo le atɛŋ mɔ kome ba ni ebakɛɛ mi ake: “Ba, ni matsɔɔ bo kojomɔ nī baaba ashawo kpetɛŋkpele le nī ta nui babao le anɔ le nɔ le, 2 mɔ ni shikɔŋ le nɔ mantsemei le ke le bo ajwaman,* nī ebɔlenamɔ jenba sha# le he wein le hā shikɔŋ le nɔ bii le tɔɔ dā le.”

3 Ni ekpala mi kɛtee ŋa nɔ* ye mumɔ le hewale le mli. Ni mina yoo ko ta kooloo awuiyelo ko ni tsuɔ fɔɔ nɔ, ni kooloo le he eyi obɔ ke musubɔɔ gbɛii, ni eye yitsei kpawo ke akolontoi nyɔŋma. 4 Yoo le wo atade afaseo ke etsuru fɔɔ, ni ake shika tsuru ke tei

16:16 *Hela mli le, *Har Ma-ge-don'*, anā keje Hebri wiemɔ ni shishi ji “Megido Gɔŋ” le mli.

16:21 *Hela talenta kome fɛɔ kg 20.4. 17:2 *Ni tsɔɔ ake, amɛke amɛhe wo bɔlenamɔ jenba sha mli. Kwemɔ Wiemɔi Titrii Amligbalamɔ le. #Hela mli le, *por-nei'a*. Kwemɔ Wiemɔi Titrii Amligbalamɔ le. 17:3 *Kwemɔ Mat 3:1 sh. ninj.

ni jara wa ke adiagbai ewula le, ni ehie shika tsuru kpulu ye eden, ni kpulu le eyi obo ke nihiinii ke ebolenamo jerba sha* le mli muji nii. **5** Anma gbei ko ni ji teemɔn sane ye ehientso no: “Babilon Kpeten̄kpele le, ashawo yei le ke shikɔn le no nihiinii le anye le.” **6** Ni mina ake mei krɔnkrɔn le alá le ke Yesu he odasefoi le alá le eto yoo le dáa.

Anokwa, be ni mina le le, minaa kpe mihe naakpa. **7** No hewo le, nweibɔfo le kee mi ake: “Meni hewo onaa ekpe ohe le? Magba bo yoo le ke agbene hu kooloo awuiyelo le ní yoo yi-tsei kpawo ke akolontoi nyɔnma le ní yoo le ta eno le ahe teemɔn sane le: **8** Kooloo awuiyelo le ní ona le, no mli le eye, shi ebe, ni kɛle eeba ebaje bu kwɔnkwɔn le mli eje kpo, ni ebaaya hiepatamo mli. Ni shikɔn le no bii le—mei ni anmako amegbɛii ye wala wolokpo* le mli keje be ni ato je le shishi le[#]—anaa baakpe amehe kɛ amena bo ni no mli le, kooloo awuiyelo le ye, shi ebe, ni kɛle ebaaba le.

9 “Biɛ jwɛnɔ ke hieshikamo* he ehia ye: Yitsei kpawo le damo shi kehá gɔji kpawo ní yoo le ta no le. **10** Ni mantsemei kpawo yoo: Enumo egbee shi, ekome ye, ni ekroko le náko aba; shi kɛ eba le, esa ake ehi shi be fioo. **11** Ni kooloo awuiyelo ní no mli le eye, shi ebe le, eji mantse ni ji kpaanyo hu, shi eje kpawo le mli, ni ebaaya hiepatamo mli.

12 “Akolontoi nyɔnma le ni ona le damo shi kehá mantsemei nyɔnma, mei ni nine sheko mantseyeli ko no, shi kɛle amebaana hegbe ameke kooloo awuiyelo le aye no ake mantsemei nmeletswaa kome. **13** Menɛemei hie yintoo kome, no hewo le, ameke amehewale ke amehegbe le háa kooloo awuiyelo le. **14** Menɛemei ke Gwan-

tenbi le baawu, shi akeni Gwanɛnbi le ji nuntsɔmei a-Nuntsɔ ke mantsemei a-Mantse hewo le, ebaaye ameno kunim. Nakai noɔnɔnɔn mei ni fata ehe, ní atse ame ní ahala ame ní yeo anokwa le hu baafee.”

15 Ekee mi ake: “Nui le ní ona le, he ni ashawo yoo le ta le, damo shi kehá gbɔmei ke asafokui ke jenmaji ke wiemoi. **16** Ni akolontoi nyɔnma ni ona le ke kooloo awuiyelo le, amebaanye ashawo yoo le ni amebaafee le butuu ni amebaanyeme le yayai, ni amebaaye eheloo ni ameke la baashá le kwraa. **17** Ejaake Nyɔnma kɛwo ametsuiian koni ametsu eyintoo he nii, hɛɛ, koni ameke amemantseyeli le ahá kooloo awuiyelo le ketsu ameyintoo kome le he nii, keyashi beyino ni abaagbe Nyɔnma wiemoi le anaa. **18** Ni yoo le ni ona le damo shi kehá man̄ kpeten̄kpele ni yeo* shikɔn le no mantsemei le ano le.”

18 Ene see le, mina nweibɔfo kroko miikpeleke shi kemiiɛ nwei, ni eye hegbe kpele, ni enunyam le há shikɔn le no tse henɔ. **2** Ni eke gbee ni wa bo ekee: “Egbee shi! Babilon Kpeten̄kpele le egbee shi, ni etsɔ daimonioi ashihilɛhe ke he ko ni mumo fɛɛ mumo* ni he tsee ke loofɔlo fɛɛ loofɔlo ni he tsee ni anyeo hu le hio! **3** Ejaake ehá jenmaji le fɛɛ eto ke ebolenamo jerba sha* le he akɔn[#] wein le, ni shikɔn le no mantsemei le ke le ebo ajwaman,[^] ni shikɔn le no jarayelɔi[^] le etsɔwo niia-tsemei ye nibii babaoo ni jara wawai ní etíaa naa eháa ehe ní efɛee le hie-gbele le hewo.”

4 Ni minu gbee kroko keje nwei miikɛɛ: “Nyejea emli, mimei, kɛ nye-sumɔɔ ake nyeke le náa gbefan̄no ye ehe eshai le amli, ke agbene hu,

17:4; 18:3 *Hela mli le, *por-nei'a*. Kwemo Wiemoi Titrii Amligbalamo le. 17:8 *Wolo kaka-dan̄n ni akotaa awo tso he. [#]Sht. n̄m., “be ni ashe (dumɔwu) afɔ shi,” ni tsoo ake, be ni Adam ke Hawa bɔi amebii le ahɔn̄kɔ. 17:9 *Aloo “jwɛnɔ ní hie ká shi.”

17:18 *Aloo “ni yoo mantseyeli ye.” 18:2 *Aloo eeyee efɛe ake, “mumo fɛɛ mumo ní amuo; wiemo fɛɛ wiemo ni je mumɔn.” 18:3 [#]Aloo “he mlifu.” [^]Ni tsoo ake, ameke amehewo bolenamo jerba sha mli. Kwemo Wiemoi Titrii Amligbalamo le. [^]Aloo “jarayelɔi gbefalɔi.”

ké nyeesumwɔw ake nyenāa ehaomɔi le eko. **5** Ejaake ehe eshai le etīa ke-she ŋwei tɔw, ni Nyɔŋmɔ ekai enifeemɔi ni ejaaa* le. **6** Nyetoa le najianj ye bo ni eke mei ye hā le naa, hēe, nibii ní efee le, nyewoa le he nyɔwɔm toi enyɔ; kpulu le ní efutu dāa le ye mli le, nyefutua le toi enyɔ nyewoa mli nyehāa le. **7** Bɔ ni ewo le dientsē ehie nyam ni etīa nibii babaoo ni jara wawai naa ehā ehe ní efee le hiēgbele le, nakai nɔŋŋ nyehāa epinɔ ni eyea awereho. Ejaake eyaa nɔ ekɛɔ ye etsui mli ake: 'Mita shi ake mannye, ni mijee yoo okulafo, ni minanj awereho ko kɔkɔkɔ.' **8** No hewɔ ni ehaomɔi le baaba ye gbi kome nɔ le, gbele ke awerehoyeli ke hɔmɔ, ni ake la baashā le kwraa, ejaake Yehowa* Nyɔŋmɔ, mɔ ni kojo le le, he wa.

9 "Ni shikɔŋ le nɔ mantsemeyi ní ke le bɔ ajwaman,* ní ke le ná nibii babaoo ni jara wawai ni etīa naa ehā ehe ní efee le hiēgbele le mli gbefanɔ le baafɔ, ni amebaagbala amehē mai ketsɔw ake amemiiye awereho ye ehewɔ, ké amēna eshāa le lasu le. **10** Amebaadamɔ sēe flēŋ ye epinɔm le gbeyeshemɔ hewɔ, ni amebaakēe ake: 'Kpoo, kpoo, bo manj kpetenjkpele, Babilon, bo manj ni he wa le, ejaake ŋmeletswaa kome mli ni okojomɔ eba nēe!'

11 "Agbene hu, shikɔŋ le nɔ jarayelɔi le miifo ni amemiiye awereho ye ehewɔ, ejaake mɔ ko mɔ ko be ni baahē amējarayeli nibii le fēe dɔŋŋ, **12** jarayeli nibii le fēe, shika tsuru, jwiēte, tei ni jara wa, adiagbai, klala kpakpa, mama afaseo, sliki, ke mama tsuru fɔw; ke nɔ fēe nɔ ní ake tso ni jēo ŋma fee; ke nɔ fēe nɔ ní ake shwɔwɔw, loo tso ni jara wa, loo akɔɔble, loo dade, loo marmara tē fee; **13** ke sinamon, amomon,* tsofa-ke-ŋma, mu ni jēo ŋma, ohē ni jēo ŋma, wein,

18:5 *Aloo "enifɔjiani." **18:8** *Kwemɔ Wiemɔi Titrii Amligbalamɔ le. **18:9** *Ni tɔw ake, amēke amehē wo bolenamɔ jēnba sha mli. Kwemɔ Wiemɔi Titrii Amligbalamɔ le. **18:13** *Kaakotsofa heno ko ni anāa kējɛo India.

oliv mu, mamu* kpakpa, ŋmaa, tsinai, gwantēni, okɔŋŋi, shwiilli, nyɔji, ke gbɔmēi awala." **14** Hēe, yibii kpakpai ní oshweo* le eshi bo, ni nibii fēe ni ŋɔŋŋi ke nibii fēe ni yɔw fēo le enmēe bo, ni onanj amē kwraa dɔŋŋ.

15 "Jarayelɔi ni hɔw nēke nibii nēe, ní yoo le ehā ametsomɔ niatsemeyi le, baadamɔ sēe flēŋ ye epinɔm le gbeyeshemɔ le hewɔ, ni amebaafɔ ni amebaaye awereho, **16** ni amebaakēe ake: 'Kpoo, kpoo, manj kpetenjkpele ní wɔw klala kpakpa, atade afaseo, ke atade tsuru fɔw, ní wulaa ke shika tsuru hewulamɔ nibii, tei ni jara wa, ke adiagbai le, **17** ejaake ye ŋmeletswaa kome mli le, nēke nināmɔ kpele nēe hiē ekpātā!'

"Ni meelee kudɔɔtse fēe kudɔɔtse ke mɔ fēe mɔ ni fāa gbe ye ŋsho hiē, ke amlakumeyi ke mei fēe ni nāa amedaan ŋmaa ye ŋsho hiē le damɔ sēe flēŋ, **18** ni be ni amekwɛɔ eshāa le lasu le, amebolɔ amekēe: 'Mēe manj tamɔ manj kpetenjkpele le?' **19** Amēke mulu wo ameyitean, ni amēke yaafɔ ke awerehoyeli bolɔ amekēe: 'Kpoo, kpoo, manj kpetenjkpele le, ní mei fēe ni yɔw meelee ye ŋsho hiē le tɔwɔm niatsemeyi enināmɔ le hewɔ le, ejaake ye ŋmeletswaa kome mli le, akpātā ehie!'

20 "Bo ŋwei, ke agbene hu, nye mei kɔŋkɔŋ ke bɔfoi ke gbalɔi, nyenāa miishēe ye ehewɔ, ejaake Nyɔŋmɔ ekojo le ehā nyē!'

21 Ni ŋweibɔfo hewalɔ ko wɔ te ko ni tamɔ wiete wulu, ni eshe efɔ ŋsho le mli ekēe: "Nēke abaashe Babilon manj kpetenjkpele le afɔ oya, ni ananj le kwraa dɔŋŋ. **22** Ni ananj lálɔi ní miitswa sanju, ke lalatsemeyi, ke belekpálɔi, ke teteremanterekpálɔi le agbēemɔ kwraa dɔŋŋ ye omli. Ni ananj ŋaalɔ ko ŋaalɔ ko ni tsuɔ ŋaa nitsumɔ ko kwraa dɔŋŋ ye omli, ni ananj wiete gbēemɔ ko hu kwraa dɔŋŋ ye omli. **23** Kane la ko etsonj kwraa dɔŋŋ ye

18:13 *Mamu ji nibii tamɔ abele gbin, omɔ gbin, ŋmaa gbin, ke amehenɔi ní agbele le mɔnyɔmnyɔ. *Aloo "asusuma." **18:14** *Aloo "osusuma shweo."

omli, ni anuy ayemforo wu ke ayemforo gbee kwraa donn ye omli; ejaake ojarayelci le ji shikpon le no gbomei wuji, ni atso mumoi ni okesharaa le no alaka jenmaji le fee. **24** HEE, emli ana gbalci ke mei kronkroni le ke mei fee ni agbe ye shikpon le no le ala le ye.”

19 Ene see le, minu gbee ko ni wa tamɔ asafoku kpele ko gbee ye nwei. Amekɛ: “Nyejia Yah yi!” Yiwalaheremɔ le ke anunyam le ke hewale le ji wɔ-Nyɔnmɔ le no, **2** ejaake ekojomoi le, anɔkwale ni, ni amɛja. Ejaake ekɔjo ashawo kpetɛnkpele le, mɔ ni ke ebolenamɔ jenba sha* le fite shikpon le, ni eto enyɔji le ala ni yɔ yoo le niji ahe le he owele.”[#] **3** Ni amɔ le, amekɛ no ni ji shii enyɔ no ake: “Nyejia Yah yi!” Ni elasu le teɔ shi keyaa naanɔi anaanɔ.”

4 Ni onukpai nyɔnmɔi enyɔ ke ejwe le ke boɔ nii ejwe ni hie kamɔ le ho gbee shi ni amɛjɔ Nyɔnmɔ, mɔ ni ta mantse sei le no le, ni amekɛ: “Amen! Nyejia Yah yi!”^{*}

5 Agbene hu, gbee ko je mantse sei le mli keɛ: “Nyejia wɔ-Nyɔnmɔ le yi, nye mei fee ni ji enyɔji, ni nyesheɔ le gbeyei le, mei bibii ke mei wuji.”

6 Ni minu gbemɔ ko ni tamɔ asafoku kpele ko gbee, ni etamɔ nui babao agbɛemɔ, ni etamɔ nugboshimoi ni naa wa agbɛemɔ. Amekɛ: “Nyejia Yah yi,* ejaake Yehowa# wɔ-Nyɔnmɔ le, Ofe le, eboi nyeli ake mantse! **7** Nyehaa wɔmii ashea wɔhe ni wɔmli afilia wɔ ni wɔwoa ehie nyam, ejaake Gwanterɔbi le yookpeemɔ le* eshe, ni ena le esaa ehe eto. **8** HEE, ahã ena le hegbe ake ewo klala kpakpa ni he tse ni kpeleɔ kan-kan—ejaake klala kpakpa le damo shi kehã mei kronkroni le ajale nifeemɔi le.”

19:1, 3, 4, 6 *Aloo “Haleluya!” “Yah” ji gbéi Yehowa le ní afo le kuku. **19:2** *Hela mli le, *por-nei’á*. Kwemɔ Wiemɔi Titrii Amligbalamɔ le. #Sht. nm., “eto enyɔji le ala le he owele keje yoo le deɔ.” **19:6** *Kwemɔ Wiemɔi Titrii Amligbalamɔ le. **19:7, 9** *Aloo “gbalamlibotemɔ le.”

9 Ni ekɛ mi ake. “Ŋmaa: Mei ni afɔ ame nine kehã Gwanterɔbi le yookpeemɔ le* gbekɛ okpɔlonmɛɛ le ye miishɛɛ.” Esaa ekɛ mi ake: “Wiemɔi nɛɛ ji anɔkwa wiemɔi ni je Nyɔnmɔ nɔɔ.” **10** Keke ni miho migbee enaji ana koni majá le. Shi ekɛ mi ake: “Kwemɔ jogbanɔ! Kaafee nakai! Bo ke onyemi-meɛ le ni ake nitsumɔ ewo amɛdeɔ ake ameye Yesu he odase le anaanyo nyɔn keke ji mi. Já Nyɔnmɔ! Ejaake Yesu he odase le ji yinɔo ni yɔ gbalɛi asɛɛ.”^{*}

11 Mina ni agbele nwei naa, ni naa! okpɔnɔ yɛn ko. Ni mɔ ni ta no le, atseɔ le Anɔkwayɛle ke Anɔkwafo, ni jale naa ekɔjo ni ewo ta. **12** Ehi-nmɛii le, lalileii ni, ni mantse faii* pii bumɔ eyitso. Eye gbéi ko ní anɔma ní mɔ ko mɔ ko leee ake ja le diɛntse, **13** ni ewo atade nɔhaanɔ ko ní lá eka mli,* ni atseɔ egbéi ake, Nyɔnmɔ Wiemɔ le. **14** Ni nwei tai le hu tara okpɔnɔi yeji anɔ kɛnyie esɛɛ, ni amewo klala kpakpa ni yeɔ ni he tse. **15** Ni klante kakadanɔ ni naa ba jo edaan koni ekebamɔ jenmaji le, ni eke dadetso baakpala ame tamɔ tookwelɔ feɔ le. Kɛfata he le, enaanaa weintso yibii ni yɔ Nyɔnmɔ Ofe le mliɔ ni naa wa le weinɔaa bu le mli le no. **16** Ni anɔma gbéi ko ye etade nɔhaanɔ le no, hɛɛ, ye eshuɔ he, no ji, mantsemeɛ a-Mantse ke nunɔsɔmeɛ a-Nunɔsɔ.

17 Mina nweiɔfo ko hu ni damo hulu le mli, ni ebo ke gbee ni wa ni ekɛ loofɔji ni filikiɔ ye nwei ten* le fee ake: “Nyebaa bie, nyebuua nyehɛ naa keyaa Nyɔnmɔ gbekɛ okpɔlonmɛɛ kpetɛnkpele le shishi, **18** koni nye-ye mantsemeɛ aloo ke tatsemeɛ aloo ke hewalɔi aloo ke okpɔnɔi ke mei ni tara amɛno le aloo, ke mei fee aloo, odehe ke nyɔji, ke mei bibii ke mei wuji fee.”

19 Ni mina kooloo awuiyelɔ le ke shikpon le no mantsemeɛ le ke amɛtai le ní abua amɛnaa ní amekɛ mɔ ni ta okpɔnɔ le no le ke eta le yaawu.

19:10 *Sht. nm., “Yesu he odase le ji gbalɛ mumɔ le.” **19:12** *Aloo “akekerei.” **19:13** *Aloo eeneye efee ake, “ní ake lá eshwá mli.” **19:17** *Aloo “ye kɔɔɔɔ le mli; ye yiten.”

20 Ni amo kooloo awuiyelo le, ni amo amale gbalc le, mo ni fee okadii ye kooloo awuiyelo le hie ni ekelaka mei ni na kooloo awuiyelo le okadi le ke mei ni jaá emaga le, afata ehe. Be ni mei enyo nee fee ahie kamo lolo le, ashere ame awo la kpaakpo ni tsoo ke solfa le mli. 21 Shi mei ni eshwe le, ake klante kakadani ni je mo ni ta okpono le no le daan le gbe ame. Ni loofji le fee tawo ke ameloo le.

20 Ni mina nweibwfo ko miikpele-ke shi kemije nwei, ni ehie bu kwonkwon le naa samfee le ke kowonkwo kpetenkepele ko ye eden. 2 Emo drako le, blema onufu le, mo ni ji Abonsam ke Satan le, ni efi le afii akpe. 3 Ni eshe le ef5 bu kwonkwon le mli ni ena eyi ni esoo naa, koni ekalaka jenmaji le don keyashi beyino ni afii akpe le baaba naagbee. Ene see le, esa ake ajie le be fioo ko.

4 Ni mina mantse sei, ni ahá mei ni tara no le hegbe ake amekojo. Hee, mina mei ni agbe ame* ye Yesu he odase ni ameye ke Nyommo he sane ni amewie le hewo le asusumai[†] le, ke mei ni jaá kooloo awuiyelo le loo emaga le ni amenako okadi le ye amehientsei ano ke amedé le. Ni ameba wala mli ni ameke Kristo le ye no ake mantsemei afii akpe. 5 (Gbohii ni eshwe le baaa wala mli keyashi beyino ni afii akpe le ba naagbee.) Ene ji klenklen gbohiiashitee le. 6 Mo fee mo ni naa gbefanjo ye klenklen gbohiiashitee le mli le ye miishee ni eye kronkron; gbele ni ji enyo le be hewale ko ye neke mei nee ano, shi mon, amebaatsommo Nyommo osofoi ke Kristo le osofoi, ni ameke le baaye no ake mantsemei afii akpe le fee.

7 Agbene, ké afii akpe le ba naagbee don le, abaaie Satan keje etsunwoo le mli, 8 ni ebaaje kpo ni eyalaka nakai jenmaji ni yoo shikpon le koji ejwe le, Gog ke Magog, koni ebua amena kutuu kehá ta le. Mei

20:4 *Sht. nm., "mei ni ake lema le gbe ame." [†]Kwemo Wiemoi Titrii Amligbalamo le ke Kpo 6:9 sh. ninj.

nee ayibo tamo nshonaa shia. 9 Ni ameyin ketee shikpon muu le fee no, ni ameyable mei kronkron le a-sara le ke man ni asumoko le kekpe. Shi la je nwei bashá ame butuu. 10 Ni ashe Abonsam le, mo ni lakaa ame le, awo la ke solfa kpaakpo le mli, he ni kooloo awuiyelo le ke amale gbalc le yoo momo le; ni abaain ame* shwane ke nyon keya naanwi anaano.

11 Ni mina mantse sei yen kpetenkepele ko ke mo ni ta no le. Ni shikpon ke nwei jo foi keje ehie, ni anáaa he ko ahá ame. 12 Ni mina gbohii le, mei wuji ke mei bibii, damo mantse sei le hie, ni agbele wolokpoi* anaa. Shi agbele wolokpo kroko naa; no ji wala wolokpo le. Adamo nibii ni anmala ye wolokpoi le amlí le ano akojo gbohii le ye amenifeemwi le anaa. 13 Ni nsho le jie gbohii ni yoo emli le ehá, ni gbele ke Gbonyo Bu* le jie gbohii ni yoo amemli le amehá, ni akojo ameten mo fee mo ye enifeemwi le anaa. 14 Ni ashere gbele ke Gbonyo Bu* le ashwie la kpaakpo le mli. Ene damo shi kehá gbele ni ji enyo le, la kpaakpo le. 15 Kefata he le, mo fee mo ni anaaa ake anma egbé ye wala wolo le mli le, ashe le af5 la kpaakpo le mli.

21 Ni mina nwei hee ke shikpon hee; ejaake tsutsu nwei le ke tsutsu shikpon le eho etee, ni nsho le be don. 2 Agbene hu, mina man kronkron le, Yusalem Hee le, je Nyommo nko ye nwei miikpeleke shi, ni asaa le tamo ayemforo ni awula le ahá ewu. 3 Keke ni minu gbee ko ni wa je mantse sei le mli kee: "Naal! Nyommo buu le ye gbomei aten, ni eke ame baahi shi, ni amebaatsommo emei. Ni Nyommo diantse ke ame baahi shi. 4 Ni ebaatsumo amehinmeian yaafonui fee, ni gbele be don, asan awehoyeli ko loo yarawoo ko loo hejaramo ko hu be don. Tsutsu nibii le eho etee."

20:10 *Aloo "abaatsi amena; abaawo ame tsun." 20:12 *Woji kakadaji ni akotaa awo tso he. 20:13, 14 *Aloo "Hedis," ni tsoo ake, mfonirifeemwoi gbonyo bu kome kehá adesai. Kwemo Wiemoi Titrii Amligbalamo le.

5 Ni mo ni ta mantse sei le no le kee: "Naa! Miiffee nibii fee ehee." Esaa ekee: "Ŋmaa, ejaake wiemoi nee ye mli,* ni anokwale ni." 6 Ni ekee mi ake: "Ameba mli! Miji Alfa le ke Omega le,* shishijee le ke naagbee le. Mo fee mo ni kumai yeo le le, mahā le wala nuhiŋmei le mli nu le eko yaka." 7 Mo fee mo ni yeo kunim le, enine baashe nibii nee ano,* ni matsō e-Nyōmo ni le hu ebaatsō mibi. 8 Shi gbeyeloi le ke mei ni be hemokoyeli ke mei ni he tsee ni feo tan nii ke gbomogbeloi ke mei ni ke amehewo bolenamo jenba sha* mli ke mei ni ke mumoi shāraa ke amagajaloi ke amaleloi fee le, amebaana amegbefanjo ye kpaakpo le ni tsoo ke la ke solfa le mli. Ene damo shi kehā gbele ni ji enyo le."

9 Ŋweibōfoi kpawo ni hie kai kpawo ni eyimo oboko ke naagbee haomoi kpawo le ater mo kome ba ni ebakee mi ake: "Ba, ni matsō bo ayemforo le, Gwantenbi le ŋa le." 10 No hewo le, ekpala mi ketee goŋ kpetenŋpele ni kwō ko no ye mumo le hewale le mli, ni etsō mi man krōŋkrōŋ ni ji Yerusalem le ni eje Nyōmo ŋō ye ŋwei eekpeleke shi, 11 ni eye Nyōmo anunyam le. Ekpeleko tamō te ni jara wa fe fee, etamo yaspi te ni mli tse tamō kristalo. 12 Eye gbogbo kpetenŋpele ni kwō ke agbōi nyōmo ke enyo, ni ŋweibōfoi nyōmo ke enyo damo agbōi le anaa, ni akpē Israelbii le awekui nyōmo ke enyo le agbēii le awo agbōi le ahe. 13 Agbōi ete ye bokagbe, ni agbōi ete ye kooyigbe, ni agbōi ete ye wuoyigbe, ni agbōi ete ye anaigbe. 14 Man le gbogbo le ye faneshi tei nyōmo ke enyo hu, ni Gwantenbi le bōfoi nyōmo ke enyo le agbēii nyōmo ke enyo le ye ameno.

21:5 *Aloo "abaanye amu af5 wiemoi nee ano." 21:6 *Aloo "A le ke Z le." Alfa ji no ni jec Hela niŋmaa okadii le ashishi, ni Omega ji no ni gbec naa. *Aloo "ni miheee le no ko." 21:7 *Sht. ŋm., "ebaana nibii nee ake gboshinii." 21:8 *Kwemo Wiemoi Titrii Amligbalamo le, "Bolenamo jenba sha."

15 Agbene, mo ni ke mi wico le hie shika tsuru gālā ake susumoko, bo ni afee ni ekesusu man le ke egbōi le ke egbogbo le. 16 Ni man le kā shi koji ejwe, ni ekele tamō eleemo koŋŋ. Ni eke gālā le susu man le, ni efee stadioi akpei nyōmo-ke-enyo,* ni ekele ke eleemo ke ekwale yeo egbo. 17 Esusu man le gbogbo le hu, ni efee nine-taloi oha ke nyōmai ejwe ke ejwe,* ye gboko nisusumo naa, ni ye nakai be le mli koŋŋ le, eji ŋweibōfoi nisusumo. 18 Agbene, ko ni aketswa gbogbo le ji yaspi, ni man le, shika tsuru krōŋŋ ni tamō glase ni mli tse ni. 19 Awala man le gbogbo le faneshi le ke tei ni jara wa srtoi fee: klenklen faneshi le yaspi, ko ni ji enyo le safiro, ko ni ji ete le kalkedon, ko ni ji ejwe le smaragdo, 20 ko ni ji enumo le sardoniki, ko ni ji ekpa le sardio, ko ni ji kpawo le krisolito, ko ni ji kpaanyo le berilo, ko ni ji neehu le topasion, ko ni ji nyōmo le krisoprasso, ko ni ji nyōmo ke ekome le hiakinto, ko ni ji nyōmo ke enyo le ametisto.* 21 Agbene hu, agbōi nyōmo ke enyo le, adiagbai nyōmo ke enyo ni; agbōi le eko fee eko le adiagba kome akefee. Ni man le gbējegbe titri le, shika tsuru krōŋŋ ni, ni etamo glase ni anaa mli.

22 Minaaaa solemowe ye man le mli, ejaake Yehowa* Nyōmo, Ofe le, ke agbene hu Gwantenbi le ji esolemo-we. 23 Ni hulu loo nyōmōsere kpe-mo he ehiaaa man le, ejaake Nyōmo anunyam le kpe ye mli, ni Gwantenbi le ji ekane. 24 Ni jenmaji le baanyie ye ela le mli, ni shikpoŋ le no mantsemei le baajo amenuyam le keba mli. 25 Egbōi le, anamōŋ shwane kōkōkō, ejaake je enaj ye jeme. 26 Ni ameke jenmaji le anunyam le ke woo le baaba mli. 27 Shi ko fee ko ni abule ke

21:16 *Aaafee km 2,220 (mi 1,379). Stadio kome feo m 185 (nat 606.95). 21:17 *Aaafee m 64 (nat 210). 21:20 *Enemei fee ji tei ni jara wala, ni esoro eko fee eko kōla, ni tei le ekomei po hie kolai srtoi. 21:22 *Kwemo Wiemoi Titrii Amligbalamo le.

mɔ fɛɛ mɔ ni fɛɔ nihiinii nɪ elakaa mei le botɛn mli kɔkɔkɔ; ja mei ni aɲma-la amɛgbɛii yɛ Gwanɛnɓi le wala wolokpo* le mli le kɛkɛ baabote mli.

22 Ni etsɔɔ mi wala nu faa ko ni mli tse tamɔ kristalo, nɪ miije Nyɔɲmɔ maɲtse sei le kɛ Gwanɛnɓi le maɲtse sei le mli **2** miho kemii-tso maɲ le gbɛjɛgbɛ titri le tɛn. Wala tsei ni woɔ yibii shii nyɔɲma kɛ enyɔ yɛ faa le toi bie kɛ bie, nyɔɲɔn fɛɛ nyɔɲɔn nɔ le, amɛwoɔ yibii. Ni tsei le ayibai le aketsaa jɛnmaji le.

3 Ni loomɔ ko loomɔ ko bɛ dɔɲɲ. Shi Nyɔɲmɔ maɲtse sei le kɛ Gwanɛnɓi le maɲtse sei le baahi maɲ le mli, ni enyɔɲi le baɲɲɔ sɔɔkɔ kɔɲɲɲ amehã le; **4** ni amebaana ehie, ni egbɛi baahi amehiɲtsei anɔ. **5** Agbɛnɛ hu, jɛ enaɲ yɛ jɛmɛ, ni kane la loo hulu la he ehiaɲ amɛ, ejaakɛ Yehowa* Nyɔɲmɔ baatso akɛ la ehã amɛ, ni amebaaye nɔ akɛ maɲtsemei keya naanɔi anaanɔ.

6 Ekɛɛ mi akɛ: “Wiemɔi nɛɛ yɛ mli* ni anɔkwale ni; hɛɛ, Yehowa,* Nyɔɲmɔ nɪ kɛ mumɔ tsirɛ gbalɔi le, etsu enɲɛi-bɔfo le koni ebatsɔɔ enyɔɲi le nibii ni sa akɛ aba mli oya nɔɲɲ. **7** Naa! miiba oya. Mɔ fɛɛ mɔ ni yeɔ wolokpo* nɛɛ mli gbale wiemɔi le anɔ le yɛ miishɛɛ.”

8 Anɔkwa, mi Yohane, ji mɔ ni nu ni na nibii nɛɛ. Be ni minu ni mina le, miho migbee shi koni majã yɛ ɲɲɛi-bɔfo le ni tsoɔ ni nibii nɛɛ naji ana. **9** Shi ekɛɛ mi akɛ: “Kwɛmɔ jogbanɲ! Kaafee nakai! Bo kɛ onyemimeɪ le, ni ji gbalɔi le, kɛ mei ni yeɔ wolokpo nɛɛ mli wiemɔi le anɔ le anaanyo nyɔɲ kɛkɛ ji mi. Já Nyɔɲmɔ.”

10 Esaa ekɛɛ mi akɛ: “Kaasɔɔ wolokpo nɛɛ mli gbale wiemɔi le ana, ejaakɛ be ni ato le ebɛɲkɛ. **11** Mɔ ni ejaaa le, eya nɔ efɛɛ nii ni ejaaa, ni mɔ ni ewo ehe muji le, eya nɔ ewo ehe

21:27; 22:7 *Wolo kakadanɲ ni akotaa awoɔ tso he. 22:5, 6 *Kwɛmɔ Wiemɔi Titrii Amligbalamɔ le. 22:6 #Aloo “Abaanye amu afɔ wiemɔi nɛɛ anɔ.”

muji; shi mɔ ni ji jalɔ le, eya nɔ efɛɛ jale nii, ni mɔ ni ji mɔ kɔɲɲkɔɲ le, eya nɔ efɛɛ mɔ kɔɲɲkɔɲ.

12 “Naa! miiba oya, ni mihie juromɔɲ ni mikehãa le yɛ midɛɲ, koni mato mɔ fɛɛ mɔ najian yɛ enitsumɔ naa. **13** Miji Alfa le kɛ Omega le,* klenkɛɲ mɔ le kɛ naagbee mɔ le, shishijɛ le kɛ naagbee le. **14** Mei ni fɔɔ ametadei yuuyui le ahe, koni amená hegbɛ keya wala tsei le ahe, nɪ amɛnye ametsɔ maɲ le agbɔi le amlɪ kebotɛ maɲ le mli le yɛ miishɛɛ. **15** Maɲ le sɛɛ le, jɛmɛ gbɛi* le kɛ mei ni kɛ mumɔi shãraa kɛ mei ni kɛ amɛhe woɔ bɔlenamɔ jɛnɓa sha# mli kɛ gbɔmɔgbɛlɔi le kɛ amagajalɔi le kɛ mɔ fɛɛ mɔ ni sumɔɔ amale nɪ emaleɔ hu le yɔɔ.”

16 “Mi Yesu, mitsu mibɔfo* le koni ebaye nibii nɛɛ ahe odase etsɔɔ nye yɛ asafoi le ahewɔ. Miji David shishifã le kɛ eseshi le kɛ leebi ɲulami nɪ kpɛɔ le.”

17 Ni mumɔ le kɛ ayemforo le yaa nɔ kɛɔ akɛ, “Ba!” ni mɔ fɛɛ mɔ ni nuɔ le akɛɛ, “Ba!” ni mɔ fɛɛ mɔ ni kumai yeɔ le le eba; mɔ fɛɛ mɔ ni sumɔɔ le, ebaye wala nu le yaka.

18 “Miiye mɔ fɛɛ mɔ ni nuɔ wolokpo nɛɛ mli gbale wiemɔi le odase akɛ: Kɛ mɔ ko kɛ nɔ ko fata nibii nɛɛ ahe le, Nyɔɲmɔ baɲɲɔ haomɔi ni aɲmala yɛ wolokpo nɛɛ mli le afata he ahã le; **19** ni kɛ mɔ ko jie nɔ ko keje wolokpo nɛɛ mli gbale wiemɔi le amlɪ le, Nyɔɲmɔ baajie egbefaɲɲɔ keje wala tsei le amlɪ kɛ agbɛnɛ hu keje maɲ kɔɲɲkɔɲ le mli, nibii ni aɲmala amɛhe saji yɛ wolokpo nɛɛ mli le.

20 “Mɔ ni yeɔ nibii nɛɛ ahe odase le kɛɔ akɛ, ‘Hɛɛ, miiba oya.’”

“Amen! Ba, Nuɲtsɔ Yesu.”

21 Nuɲtsɔ Yesu duromɔ le kɛ mei kɔɲɲkɔɲ le ahi shi.

22:13 *Aloo “A le kɛ Z le.” Alfa ji nɔ ni jɛɔ Hela niɲmaa okadii le ashishi, ni Omega ji nɔ ni gbɛɔ naa. 22:15 *Ni tsoɔ akɛ, mei ni kɛ amɛhe woɔ nifeemɔi ni ji nihiinii yɛ Nyɔɲmɔ hie le amlɪ. #Kwɛmɔ Wiemɔi Titrii Amligbalamɔ le, “Bolenamɔ jɛnɓa sha.” 22:16 *Aloo “miɲɲɛi-bɔfo.”

Biblia mli Woji

Hela Ɔmalɛi lɛ Amlɛi Woji ni Aɲmala yɛ Ɔmɛnɛɲmɛnɛ (Kristofoi) Beian

Wolo lɛ Gbɛ́i	Mɔ ni Ɔma	He ni Aɲma Ye	Be ni Agbe Eɲmaa Naa (Ɔ.B.)	Be ni Emlɛ Saji lɛ Tee No
Mateo	Mateo	Palestina	a. 41	2 D.Ɔ.B.-33 Ɔ.B.
Marko	Marko	Roma	a. 60-65	29-33 Ɔ.B.
Luka	Luka	Kaisarea	a. 56-58	3 D.Ɔ.B.-33 Ɔ.B.
Yohane	Bofo Yohane	Efeso, loo he ko ni beɲke	a. 98	Hiekpamɔ wiemo lɛ sɛɛ, 29-33 Ɔ.B.
Bofoi	Luka	Roma	a. 61	33-a. 61 Ɔ.B.
Romabii	Paulo	Korinto	a. 56	
1 Korintobii	Paulo	Efeso	a. 55	
2 Korintobii	Paulo	Makedonia	a. 55	
Galatiabii	Paulo	Korinto loo Antiokia ni yɔɔ Siria	a. 50-52	
Efesobii	Paulo	Roma	a. 60-61	
Filipibii	Paulo	Roma	a. 60-61	
Kolosebii	Paulo	Roma	a. 60-61	
1 Tesalonikabii	Paulo	Korinto	a. 50	
2 Tesalonikabii	Paulo	Korinto	a. 51	
1 Timoteo	Paulo	Makedonia	a. 61-64	
2 Timoteo	Paulo	Roma	a. 65	
Tito	Paulo	Makedonia (?)	a. 61-64	
Filemon	Paulo	Roma	a. 60-61	
Hebribii	Paulo	Roma	a. 61	
Yakobo	Yakobo (Yesu nyemi nuu lɛ)	Yerusalem	d. 62	
1 Petro	Petro	Babilon	a. 62-64	
2 Petro	Petro	Babilon (?)	a. 64	
1 Yohane	Bofo Yohane	Efeso, loo he ko ni beɲke	a. 98	
2 Yohane	Bofo Yohane	Efeso, loo he ko ni beɲke	a. 98	
3 Yohane	Bofo Yohane	Efeso, loo he ko ni beɲke	a. 98	
Yuda	Yuda (Yesu nyemi nuu lɛ)	Palestina (?)	a. 65	
Kpojiemɔ	Bofo Yohane	Patmo	a. 96	

[Abe nɔmɛmaa yɛ mɛi ni ɲmala woji lɛ ekomɛi kɛ hei ni aɲmala yɛ lɛ ekomɛi ahe. Abe nɔmɛmaa yɛ bei lɛ ekomɛi hu ahe, ni ake okadii ni ji a. ni damɔ shi kehã "aaafee," kɛ d. ni damɔ shi kehã "dani," ewowoo amɛhe.]

Wiemɔi Akukufoo yɛ Shishigbe Niɲmai lɛ Amlɛi

sh. niɲ.	shishigbe niɲmaa	kg	kilogram
Sht. ɲm.	Shishitsɔɔmɔ ɲmiɲmi	km	kilomita/kilomital
kk.	kuku	L	lita/lital
kkj.	kukuji	mi	maili/mailii
kwt gbɲ	kwat gbɲ/kwat gbiji U.S.	m	mita/mitai
nat	nanetalɔ/nanetalɔi		
gal	galɔɲ		
g	gram		

Biblia mli Wiemokulibii ni Ato Naa

Kwemo baafa 6 le kehā Biblia mli woji le agbēii le kukufoo.

A

AAGBE WŪHE GUJ,

1Ko 4:13 ké a. le, wōhāa hetoo

AAWA WJ YI, 1Ko 4:12 ké a. le, wofio shi

ABA, Ro 8:15 wobolwō ake: A., Ataa!

ABAABI,

Luk 12:48 mō ni anjō babaoo ahā le, a. babaoo

ABAA NYETSINE,

1Pe 2:2 wiemo le mli fufō le a.

ABAASHEJE AMEMII,

Mat 5:4 Mei ni yeo awereho le ye miishēe, a.

ABAASHIE,

Mat 24:14 a. Manṣeyeli le he sane kpakpa

ABAATEE,

Bof 24:15 a. jalbi ke mei ni ejaaa fēe shi

ABAAYE EHE FEO, Luk 18:32 a., abaafē lajō

ABAPTISI,

Bof 2:41 a. mei aafee 3,000 afata amehe

ABEBIA FCFII,

Luk 12:27 Nyesusua bō ni a. daraa le

ABLADEI, 1Ko 1:26 mei babaoo jeeē a.

ABOLOO,

Mat 4:4 Jeeē a. pē naa esa ake gbōmō

Mat 6:11 Hā wō a. ni he hīaa wō kehā ḡmēne gbi nēe

Mat 26:26 Yesu kō a., ni ekumo mli

Yoh 6:35 Miji wala a. le

1Ko 10:17 a. kome, wō fēe woyeo nakai a. le

ABONSAM,

Mat 25:41 naano la ni asaa ato A. ke

Luk 4:6 A. kee, ake hegbe ehā mi

Luk 8:12 A. banjō wiemo le kejeo

ametsuii amlī

Yoh 8:44 nyēje nyetse ni ji A. le mli

Efe 4:27 nyekahāa A. hegbe

Efe 6:11 nyedamō shi shiḡḡ nyeshi A.

Yak 4:7 nyetsiā A. gbe, ni ebaajo foi

1Pe 5:8 A. nyie tamō jata ni miihūu

1Yo 3:8 koni efite A. nitsumōi

Kpo 12:12 Kpoo, ejaake A. ekpeleke shi

Kpo 20:10 ashē A. awo la kpaakpo le mli

ABOJ NYE MOJ TOI, Bof 4:19 a. fe Nyōḡmō
ABOTIAI,

Mat 25:32 tseo gwantēni kejeo a. ahe

ABO TOI, Ro 16:26 atso hemōkeyeli nō a.

ABOJ, Kol 1:16 eno atso a. nibii

ABOJMO,

Mat 24:8 Enēemei fēe le, kōmōmōi le a. ni

ABRAHAM, Mat 22:32 A. Nyōḡmō le, hiekkāaloi

Ro 4:3 A. nā hemōkeyeli, abu no jale

ABU, Luk 22:37 A. le ashī mlatoloi anō

ABUJ LE BEM, Ro 6:7 ké mō ko gbo le, a.

ADAM, 1Ko 15:22 A. mli ni mei fēe gboiō ye

1Ko 15:45 Naagbee A. le tso

1Ti 2:14 jeeē A. alaka le, shi yoo le

ADEBŪJ NAA,

Ro 1:26 bō ni ato ye a. ake anā bōle

Ro 1:27 hii le hu eshi bō ni ato ye a.

ADIAGBAI, Mat 13:45 jarayelo ni miitao a.

AEKOO, Mat 25:21 A., nyōḡ kpakpa!

AFABAḡ, Luk 19:43 ke tsei janḡi baafō a.

AFFEE DIOO,

1Pe 2:15 ní wioe kwashiai awiemo le a.

AFI,

Mat 16:19 oofōi le baafee nō ni a. ye ḡwe

AFILIMATAI,

Mat 10:29 a. enyō le, jeeē kapēle

AFITE, Kpo 11:18 ní a. mei ni fiteo shikpōḡ le

AFŪ, 1Pe 1:3 a. wō ehee koni wōnā hienōkamō

AFŪLE,

Ro 12:1 nyēḡ nyēgbōmōtsei le nyehā ake a.

Heb 13:15 wōḡpa yijiemo a. wōhāa Nyōḡmō

AFŪLESHAA LATE,

Mat 5:24 shi onkēeno le ye a. le

Bof 17:23 a. ko, Nyōḡmō ni Wōleee Le le

Nō Ni

AFŪ MEI BABAŪO NINE,

Mat 22:14 a. shi mei fioo

AFUA,

Yak 4:14 nyetamō a. ní pueo be kukuoo

AGBAMI TSO,

Mat 21:19 Ni a. le ḡala amrō kōḡḡ

Mar 13:28 nyekasea a. le he nōkwēmōmō nēe

AGBE, Bof 3:19 koni a. nyeheshai le
AGBEKWEMO, Luk 21:26 nibii ni baaba le a.
AGBÓ, Mat 7:13 Nyetsɔa a. fintɔŋ le mli
AHA, Heb 10:34 kpele nyenii ni a. le no
AHÉ, 1Ko 7:23 A. nye ke jara ni wa
AHE BAAJARA AME, Luk 21:25 jenmajii le a.
AHEREI,

Mat 24:22 ké afooo gbii le ano le, a. heloo
AHIE AKAKAMO, 2Ko 5:15 a. miihā amehe
AHIEKPATAMO,

2Pe 3:7 mei ni ebuuu Nyɔŋm le a.
AHIENYAM, Yoh 12:43 amesumɔɔ gbɔmei a.
AHIESHIKAMO,

1Ko 2:5 akadamo gbɔmei a. no
AHORA, Mat 5:11 miishɛɛ, ké mei bo nye a.
AHOSOA, 2Te 2:2 nyekahāa a. nye oya kejea
AHOCŊI, Kol 2:17 nibii ni baaba le a.

AJAA NII, Ro 12:13 a. ye amehiamɔ nii anaa
AJAJEA,

2Ko 13:11 nyenāa miishɛɛ, nyehāa a. nye
AJAJEMO, Efe 4:12 kehā mei krɔŋkrɔŋ le a.
AJENMAJI,

Bof 17:26 mo kome mli eje efɛe gbɔmei a.
AJEO LE, 1Pe 2:23 Be ni a. le, ejeɛɛ mo ko
AJIE KPO, Efe 3:5 a. atsɔɔ ebɔfoi ke gbalci
AJCO, Yoh 12:13 A. mo ni baa ye Yehowa
 gbéi mli le

AJU NYEHE, 1Ko 6:11 a. ni nyeheshai etse
AJUROL,

Heb 11:6 eji mei ni taoo esee gbe le a.
AJWAMAŋBŊO. Kwemɔ **BŊENAMO**
JENBA SHA.

AKA,
 1Ti 3:10 a. menɛɛmei akwe ake amesa dā
 Yak 1:3 nyehemokɛyeli ni a. akwe
AKAA YIŋ AWIEO, 1Ti 1:4 ehāa a.

AKAHE, Luk 21:34 yeyeeyefeemɔi a. nyetsuii
AKAHOSO, 1Te 3:3 amanehului a. mo ko
AKAKAMAA, 1Ko 7:5 Nyekɛ nyeheshai a. nyeheshai
AKAŋSHII,

Gal 5:26 ní wɔteete a. ashi ye wɔteŋ
AKATSÍ TÁ, Efe 5:3 a. tete ye nyeteŋ
AKATSU NII YE GBE GBONYO NO,
 1Ko 9:18 koni mike hegbe ni miyɔɔ le a.

AKAYEA NII, 1Ko 5:11 nyekɛ le a. tete
AKEKERE, Mat 27:29 amelo ŋmeii a.
 1Ko 9:25 amená a. ni baanye afite
AKEBO WO KOKO, 1Ko 10:11 aŋma koni a.

AKEFÁMCO,
 2Ko 10:4 a. nibii ni ameshishifá emomɔ shi
AKEJAJEO,

Ro 10:10 a. atsɔɔ keshɛɔ yiwalaheremɔ he
AKE MI ATSU NII,

2Ko 12:15 a. kawula shi ye nyeheshai
AKE SANE FŊ ASAFOŋ ONUKPA KO NO,
 1Ti 5:19 Ké a. le, kaakpele

AKETSAA,
 Kpo 22:2 tsei le ayibai le a. Jenmajii
AKONO, Ro 1:26 bolenamɔ he a.

Kol 3:5 bolenamɔ he a.
 1Te 4:5 bolenamɔ he a.

AKONTAA,
 Ro 14:12 woteŋ mo fɛɛ mo baabu a.

AKPÁTÁ, Ro 5:10 a. wɔ ke Nyɔŋm teŋ
AKPE, 2Pe 3:8 gbi kome ake afii a.

AKPELE ENO,
 2Ti 2:15 oŋo ohe ohá Nyɔŋm ake mo ni a.
AKPOJEMO, Ro 8:19 miime Nyɔŋm bii le a.

AKUDO, 1Ko 6:12 mihāŋ no ko no ko a. mi
AKULASHIŋ,

1Ti 3:15 ankwale le a. ke enɔdaamɔɔ
AKULASHIŋI, Gal 2:9 mei ni abuo ame ake a.
AKUSUMII,

Gal 1:14 mihie dɔ mitsemɛi le a. le ahe
AKWILA,
 Bof 18:2 ena Yudafonyo ko ni atsɔɔ le A.

ALÁ,
 Kpo 18:24 emli ana mei krɔŋkrɔŋ le a. le ye
ALE WO, 2Ko 6:9 tamɔ mei ni aleee, ni ké le a.
ALFA, Kpo 1:8 A. le ke Omega le

ALIO, Gal 6:7 Nyɔŋm jee mo ni a. le
ALOMO,

Yoh 7:49 asafoku ni leee Mla le, a. ame
AMAGAI,

1Yo 5:21 nyekwɛa nyeheshai no ye a. ahe
AMAGAJALCI, 1Ko 6:9 a. anine shɛŋ
 Manɔseyeli le no

AMAGAJAMO, 1Ko 10:14 nyɛjoa a. naa foi
AMALE,

Mat 26:59 Sanhedrin le miitao a. odase ko
 Gal 2:4 a. nyemime ni ba mli nigii
 2Te 2:11 koni amehe a. le ameye

AMALE GBALCI,
 Mat 7:15 a. le, amɛŋko gwanteŋ hewolo
 Mat 24:11 A. pii baate shi
 Mar 13:22 a. baafɛe okadii

AMALE KRISTOI-AMESA AMENAA**AMALE KRISTOI,**

Mat 24:24 a. ke amale gbalci baate shi

AMALELO, Yoh 8:44 Abonsam, a. ke
malemo tse

AMANEHULU, Mat 24:21 a. kpetenjkpele ni
anako eno

Ro 5:3 a. tseɔ shifimɔ kebbaa

Ro 12:12 Nyefia shi ye a. mli

1Ko 7:28 amebaana a. ye ameheloo mli

2Ko 4:17 a. le ji be kukuoo ko no

Kpo 7:14 je a. kpetenjkpele le mli

AMANEHULUI,

Bɔf 14:22 a. amlɔ kebote Mantseyeli le mli

Ro 8:18 a. ni wɔnaa le, jeee no ko

Heb 2:10 Hiennyelɔ-Nukpa le tso a. amlɔ

AMANIE, 2Ko 6:8 a. gbonyo ke a. kpakpa

AMEN, 1Ko 14:16 ehene oshidaa le no ake A.

2Ko 1:20 ketsɔ eno le, akeɔ Nyɔɔmɔ ake A.

AMEBAANÁ,

Mat 5:5 Mei ni he jo le, a. shikɔɔɔɔɔ

AMEBAATSÍ Wɔ GBE,

1Te 2:16 a. koni wɔkwawie

AMEBE NAAJIMɔ, Ro 1:20 no hewɔ le, a. ko

AMEFEO EKOME, Efe 4:16 ni a. ketsuo nii

AMEFÉ LAJÓ,

Mat 26:67 Keke ni a. ameshwie ehie

AMEFÓɔɔ, Bɔf 5:42 ametsɔɔ nii, a.

AMEGBALAGBALAA, Yoh 19:3 a. ehie mai

AMEGBEDEMɔI,

Ro 15:1 mei ni he waaa le ke a.

AMEHEEE ANɔKWALE LE AMEYEEE,

2Te 2:12 a. shi moɔ amená nii ni ejaaa he
miishɛɛ

AMEHE JARAA AME,

Ro 8:22 a. kebashi amɔɔ nɛɛ

AMEHENɔI, Heb 8:5 ofee nibii fɛɛ ye a. le naa

AMEHENILEE, Ro 2:15 a. yeɔ ame odase

1Ko 8:12 nyeye a. ni egbede le awui

1Ti 4:2 ashá a. le tamɔ ake

AMEHEɔ AMEYEO,

Yoh 20:29 Mei ni enaaa ni kéle a. le

AMEHIAMɔ NII,

Ro 12:13 ajaa nii ni nyeyɔɔ le ye a. anaa

AMEHIE ɔɔɔ,

Ro 10:2 a. ye Nyɔɔmɔ he moɔ, shi

AMEJÁ, Yoh 4:24 a. le ke mumɔ ke anɔkwale

AMEJWEŊMɔ,

Fil 3:19 a. maa shikɔɔɔɔɔ ni nibii anɔ.

AMEKANEI,

Mat 25:1 oblayei froi nyɔɔɔma ni hole a.

AMEKE AMEHE WOɔ,

1Ti 5:13 ni a. mei asaji amlɔ

AMEKELAKA, Mat 24:24 a. mei, ké aaahi le

AMEKÉMɔɔ, Ro 8:22 boɔ nii le fɛɛ yaa no a.

AMEKEWULA, Tit 2:10 a. Nyɔɔmɔ tsoɔmɔ le

AMEKWA,

Bɔf 26:11 koni no ahá a. amehemɔkeyeli le

AMEKWEɔ NYENO,

1Te 5:12 bule kpo nyetsɔɔa mei ni a.

AMELÁ,

Mat 26:30 a. yijiemo lalai, ni ameje kpo

AMEMIAA,

Mar 4:19 a. wiemo le, ni ewooo yibii

AMEMIILÁ, Bɔf 16:25 Paulo ke Sila, a.

kemiiije Nyɔɔmɔ yi

AMEMIIAMɔMAMɔMɔ TSÚI,

Luk 17:28 amemiitɛɛo nii, ni a.

AMEMIINA, Kol 3:22 jeee be ni a. nyɛ pɛ

AMEMUSU, Fil 3:19 a. ji amenyɔɔmɔ

AMENA MLI,

1Pe 1:12 nweibɔfofi tete miishwe ni a.

AMENA NYE, Mat 6:1 ye gbɔmei ahie koni a.

AMENII, Fil 2:21 miitao ame dieɔtse a.

AMENIIMEI KE AMENAAMEI,

1Ti 5:4 ameto a. anajian

AMENIYENII,

Mat 24:45 ehá ame a. ye be ni sa mli

AMENO KWɔɔɔ,

Fil 2:3 nyebua mei krokomei ake a.

AMENU, Ro 10:14 te amebaafɛɛ teɔɔɔ a. ké

AMENYE MI, Yoh 15:25 A. yakatswaa

AMENYIE ESEE,

Mat 4:20 ameshi ameyai le, ni a.

AMENYIEɔ GWANTEŊBI LE SEE,

Kpo 14:4 a. keyaa

AMENYIEɔ MISEE,

Yoh 10:27 Migwanɛɔɔɔɔɔ le boɔ toɔ, ni a.

AMENJAMEI, Efe 5:28 wumei asumo a. tamɔ

AMEPEI MLI, 1Pe 1:10 a. fitsofitso

AMEPEIɔ, Bɔf 17:11 a. Ŋmalei le amlɔ

AMESA AMENAA,

Heb 6:4 a. nweɔ duromo keeno le

AMESHISHIFĀ EMOMD SHI,

2Ko 10:4 akefāmɔɔ nibii ni a.

AMESUSUMA MUU FEE, Efe 6:6 ke a. feɔ**AMETAO NYOŋMɔ SEE GBE,**

Bɔf 17:27 koni a.

AMETOKED, Yu 16 Mei nee wieɔ huhuuhu, a.**AMETSAKE AMETSUI,** Bɔf 17:30 eekɛɛ

gbɔmei ni yɔɔ he fee he le ake a.

AMETSAKEEE AMETSUI,

Kpo 16:11 amewie musubɔɔ wiemɔi, a.

AMETSINEBAA NII,

Ro 16:18 nyɔji hā ame dienɔse a.

AMETSɔɔ,

Mat 15:9 a. tsɔɔmɔi ni ji gbɔmei akitāi

AMETSUI AKAKUMɔ, Kol 3:21 koni a.**AMETSUIŋWALE,**

Mar 3:5 ewere ho ehe ye a. le hewo

AMEWAJE,

Bɔf 14:22 a. kaselɔi le; amewo ame hewale

AMEWA MI YI,

Yoh 15:20 Ké a. le, amebaawa nye hu yi

AMEWIEWIEɔ MEI AHE,

1Ti 5:13 a., ni ameske amehɛ

AMEWOJI,

Bɔf 19:19 ameshā a. le ye mei fee hie

AMEWɔɔ MEI AYITEŋ MULU,

Yu 16 a. ye ameseenamɔ hewo

AMEYAKA, Efe 4:17 ye a. jawerɔmɔi le amlɔ**AMEYE AMEHE,**

2Pe 2:19 wɔɔ amɛ shi ake amebaahā a.

AMEYE NII FIAA Nɔ,

Mat 28:20 nyetsɔɔ amɛ ni a.

AMEYEɔ AMETSUI NAA SANE,

2Pe 2:10 Ametsui esa ni a.

AMIM, 2Ko 7:2 woyeko mɔ ko a.**AMIMYELI,**

Luk 12:15 nyehie ahia nyehɛ no

ye a. sɔtoɔi fee

Kol 3:5 a. ni ji amagajamɔ le

AMIMYELɔ, 1Ko 5:11 nyekɛ a. akpaa bɔɔ**AMIMYELɔi,** 1Ko 6:10 a. anine shɛŋ

Maŋtseyeli le no

AMLI TSE, Mat 5:8 Mei ni tsuii a. le ye miishɛɛ**AMU AFɔ AMEND,** Tit 2:10 ana ake

abaanye a.

ANAAA, Ro 1:20 esui ni a. le**AMESHISHIFĀ EMOMD SHI – ANɔTTEE**

2Ko 4:18 wɔke wɔhinɔmɛii maa nibii ni a.

le no

Heb 11:27 tamɔ no ni eena mɔ ni a. le le

ANAJI, Yoh 13:5 ebɔi kaselɔi le a. ahe fɔmɔ**ANANIA,** Bɔf 5:1 A. ke ena Safira**ANIHAO,**

Ro 12:11 Nyekafea a., nyeɔbaa nyehɛ mɔden

ANIHAOLɔ, Mat 25:26 Nyɔŋ fɔŋ ke a.**ANɔKWA,**

Luk 16:10 yɛɔ no ko bibioo kwraa mli a.

Yoh 17:3 a. Nyɔŋmɔ kome

ANɔKWAFO, 1Ko 10:13 a. ji Nyɔŋmɔ, ni ehāŋ

Kpo 2:10 Feemɔ a. keyashi gbele mli

ANɔKWAFOI, 1Ko 4:2 shīa nokwɛlɔi afee a.**ANɔKWALE,**

Yoh 4:24 amɛjā le ke mumɔ ke a.

Yoh 8:32 nyebaale a. le, ni a. le

Yoh 14:6 Miji gbe le ke a. le

Yoh 16:13 a. le mumɔ le baatsɔɔ nye gbe

Yoh 17:17 Okɛ a. le atsuu amehɛ

Yoh 18:38 Pilato kee: Meni ji a.?

2Ko 13:8 wɔnyɛŋ wɔfee no ko wɔshi a. le

Efe 4:25 mɔ fee mɔ awie a.

2Pe 1:12 nyɛnane emɔ shi ye a. le mli

3Yo 4 ake mibii le miinyie ye a. le mli

ANɔKWAYELI,

2Ko 8:21 wɔke a. tsuɔ no fee no he nii

Heb 13:18 wɔke a. aba wɔjɛŋ ye no fee

no mli

ANTIKRISTOI, 1Yo 2:18 amɔ nee po le a. pii**ANUNYAM,**

Ro 3:23 amenyɛɛɛ amɛjie Nyɔŋmɔ a. le

Ro 8:18 a. ni abaaɔie kpo ye womli le

2Pe 2:10 amebaawie a. gbɔmei ahe efɔŋ

Kpo 4:11 Yehowa, sa ake oŋɔ a.

ANUNYAMTSE, Bɔf 24:3 A. Felike**ANYEŋ ENE AFEE,**

Mat 19:26 Gbɔmei agbefaŋ le a.

ANYɔJI, 1Ko 7:23 nyekpaa gbɔmei a. tsɔmɔ**AŋMA,** Ro 15:4 nibii fee ni a. ato momo le**AŋMALA,** 1Ko 4:6 Nyekatekea nibii ni a. le**AŋME PEPEPEPE,** 2Ko 8:14 koni nibii a.**Aŋɔ BABAŌO AHĀ,**

Luk 12:48 mɔ ni a. le, abaabi

Aŋɔ EHE AWO, Ro 13:1 a. hegbei ashishi**AŋɔTTEE,** Luk 8:17 a. ni aɔjɛŋ le kpo

APEI – BAATE SHI AWO**APEI,**

Gal 6:4 mɔ fɛɛ mɔ a. enifeemɔi amlɪ ekwe
APEI EMLI, 1Ko 11:28 a. ekwe akɛ esa lo
APOLO, Bɔf 18:24 A., eji nuu ni naa tse
AREOPAGO,

Bɔf 17:22 Paulo yadamɔ A. le tenj
ARTEMI, Bɔf 19:34 Efesobii A. le, eje agbo!
ASAA LE, 2Ti 3:17 a. kehā nitsumɔ kpakpa
ASAA NYE,

Heb 13:21 a. koni nyefee esumɔnaa nii
ASAFO, Bɔf 20:28 nyekwe Nyɔŋmɔ a. le
 Ro 16:5 Nyeŋaa a. ni yɔ ameshia le
 1Pe 2:17 nyesumɔa nyemimeɪ a. muu le fɛɛ

ASAFOKU KPELE,

Kpo 7:9 a. ní gbɔmɔ ko nyɛŋ akane
ASAFON ONUKPAI, Tit 1:5 ní ohole a.
ASAFON SƆƆLOI, 1Ti 3:8 esa akɛ a. afee
ASAFO YUU,

Bɔf 17:5 amebua hii anaa ni amená a.
ASHAWO, 1Ko 6:16 kɛ ehe yakpɛtɛɔ a. ko he
 Kpo 17:1 a. ní ta nui babaoɔ anɔ
 Kpo 17:16 amɛbaanyɛ a. yoo le

ASHAWOI,

Luk 15:30 kɛ a. yakpātā onibii ahie
ASHISHIU,

1Ko 6:7 Meni hewɔ nyehāaa a. nyɛ?
ASHWĀI,

Bɔf 19:19 meɪ ni fɛɔ a. le kɛ amɛwoji ba
ASHWEO, 2Ti 2:22 joo nibii ni a. yɛ oblahiian
 le anaa foi

ASHWISHWE, 1Ko 13:12 wɔkwɛɔ dade a. mli
 Yak 1:23 miikwe le diɛntɛɛ ehie yɛ a. mli

ASHWISHWEI,

2Ko 3:18 a. ni hāa anaa Yehowa anunyam
ASOLEMCI, Kpo 8:4 meɪ krɔŋkrɔŋi le a. le
ASRAAFONYO,

2Ti 2:4 a. ní kɛ ehe wɔɔ guɔyɛlii
ASUOMO, Mat 24:12 meɪ pii a. he baajɔ
ASUSUMCI,

Ro 14:1 nyekakojoa ankrɔanƙroi a.
ASUSUSUSUU AMEHE,

1Ko 12:25 gbɔmɔtso le henii le a.
ATA AMETOIIAN, 2Ti 4:3 koni a.
ATATU, Heb 12:1 odasefoi babaoɔ tamɔ a.
ATATUI, Mat 24:30 amɛna gbɔmɔ Bi le akɛ
 eeba yɛ a. le
ATEKPLO, Mat 21:13 nyekemiifɛɛ
 ojotswabi a.

ATEŊDAMƆLO,

1Ti 2:5 Nyɔŋmɔ kɛ gbɔmɛi a. kome
ATO JE LE SHISHI,
 Mat 25:34 asaa ato nyɛ keje be ni a.
ATO NAJIAN, 2Te 1:6 eke amanehulu a.
ATSA, Bɔf 5:16 a. amɛ fɛɛ
ATSE,

Ro 8:39 a. wɔ keje Nyɔŋmɔ sumɔm le he.
ATU AMEHE AMEWO, 1Pe 4:19 a. Bɔlo le denj
AWAA AME YI,

Mat 5:10 Mei ni a. le yɛ miisheɛ
AWAA WO YI, 2Ko 4:9 a., shi akpooko wɔ
AWEREHOYELI,

2Ko 2:7 a. tuutu akaye enɔ kwraa
AWO MEI FEE HEWALE,

1Ko 14:31 meɪ akase nii ni a.
AWO MEI HEWALE, Tit 1:9 eke tsɔɔmɔ a.
AWO NYEHE GBEYEI,

Fil 1:28 nyehāaa nyehenyɛlo le a.
AWUŊA, 1Ko 13:4 Sumɔm yeee a.
AWUSĀI, Yak 1:27 akwe a. ke yei okulafɔi
AYAKPĀTĀ, 1Ko 7:11 aloo eke ewu le a.
AYASAA,

Mat 5:24 Klɛŋklɛŋ le, okɛ onyɛmi le a.
AYE EGBɔ, Fil 2:6 eke Nyɔŋmɔ a.

AYEMFORO,

Kpo 21:9 a. le, Gwanterɛbi le ŋa le
AYE NYE SANE Fɔŋ,

1Ko 6:7 Meni hewɔ nyehāaa a.?
AYIBII, Mat 7:20 meɪ le a. le
 nyekɛbaayoo amɛ

B

BA, Kpo 22:17 mɔ fɛɛ mɔ ni nuɔ le akɛɛ, **B.!**

BAABA EHE SHI,

Mat 18:4 mɔ ni b. tamɔ gbeke nɛɛ
BAAGBE,

Yoh 16:2 mɔ fɛɛ mɔ ni b. nyɛ le baasusu
BAAHI SHI,

1Yo 2:17 mɔ ni fɛɔ Nyɔŋmɔ sumɔmɔnaa nii b.
BAAJIE MI EHĀ,

Mat 26:21 nyɛtenj mɔ kome b.
BAAKOJO, 1Ko 6:2 meɪ krɔŋkrɔŋi le b. je le
BAANYE NYE, Mat 24:9 b. yɛ migbɛi le hewɔ
BAASHIE,

Ro 10:14 amɛnu hu ké mɔ ko be ni b.?
BAATE SHI AWO,
 Ro 8:31 yɛ wɔgbɛfanj le, namɔ b. wɔ?

BAATSWA MEI AMA SHI,

1Ko 14:26 Nyeŋfea bo ni b.

BAATU NO NI JI ANOKWA NINÁMŌ LĒ EWO,

Luk 16:11 namo b. nyedeh?

BABAOO,

1Ko 15:58 nyetsua b. ye Nuŋtsɔ le nitsumo

BABILON, Kpo 17:5 B. Kpetenŋkepe le,
ashawo yei le

Kpo 18:2 B. Kpetenŋkepe le egbee shi

BAI, Mat 24:32 ni efū b. kɔŋŋ le, nyele**BAPTISIMŌ,**

Luk 3:3 b. feɔ tsuitsakemo he okadi

Ro 6:4 atso b. ni abaptisi wo awo egbele le mli le no

1Pe 3:21 Amro nɛɛ, b. miihere nyeyiwala

BARNABA, Bof 9:27 B. baye ebuɛ le**BASABASAFEEMŌ,**

1Ko 14:33 ejeee b. Nyɔŋŋmo

BATI NYE SHI,

Luk 21:34 nakai gbi le b. trukaa

BE, 1Ko 7:29 b. ni eshwɛ le faaa**BE KUKUOO KO,**

2Ko 4:17 amanehulu le ji b. no

Heb 11:25 fe no ni eeeye esha mli ŋɔɔɔ b.

BE NI EBA,

2Pe 3:4 Nɛgbe b. ni awo he shi le yɔɔ?

BE NI GBOMŌ BI LE EBA,

Mat 24:37 nakai kɔŋŋ b. le

BE NI OBA, Mat 24:3 b. le he okadi**BE ATADEI,**

Yak 2:15 nyemi nuu loo nyemi yoo ko b.

BI, Mat 3:17 Mo nɛ ji mi-B. ni misumɔ le le**BIBIOO KWRAA,**

Luk 16:10 yɛɔ no ko b. mli anokwa le

BII, Ro 8:14 mumo le kpɔlɔa amɛ, amɛji
Nyɔŋŋmo b.

Ro 8:21 Nyɔŋŋmo b. le anunyam heyeli le

2Ko 12:14 akpaaa gbe akɛ b. baatiŋa nii anaa

Efe 6:1 B., nyɛboɛ nyɛfɔlɔi atoi

1Yo 3:2 amro nɛɛ Nyɔŋŋmo b. ji wo

BIITSOŋMŌ, Ro 8:15 nyɛnɔ b. mumo**BIYEI, Bof 21:9 b. ejwɛ ni boteko gbɔla mli****BOLOMŌ, Efe 4:31 mlila, mlifu, b., kɛ****BOŌ NYE TOI,**

Luk 10:16 mo ni b. le boŋ mi hu toi

BOFO,

Bof 5:19 b. gbele tsurwoohe le shinaɛ le

BAATSWA MEI AMA SHI–BUUFEEMŌ**BOFOI, Mat 10:2 B. 12 le agbɛii nɛ**

Mat 22:30 amɛbaatamo b. ni yɔɔ ŋwei le

Bof 15:6 b. le kɛ onukpai le bua amɛhe naa

1Ko 15:9 miji bibioo fe fɛɛ yɛ b. le atɛŋ

BOLENAMŌ HE AKONŌ, Ro 1:27 hii kɛ b.**BOLENAMŌ JɛŋBA SHA, Mat 15:19 tsui le mli**
b. jɛɔ

Bof 15:20 amɛtsi amɛhe keje b. he

1Ko 5:9 mɛi ni kɛ amɛhe woɔ b. mli

1Ko 6:9 Mɛi ni kɛ amɛhe woɔ b. mli

1Ko 6:18 Nyejoa b. naa foi!

1Ko 10:8 nyekahãa woke wohe woɔ b. mli

Gal 5:19 b., muji nii

Efe 5:3 B., akatsi tã tete

1Te 4:3 nyetsi nyɛhe keje b. he

BO NI EJAAA, 1Pe 2:19 eena no b. gbɛ**BO NI ESAAA, 1Ko 11:27 enuo kpulu le b.****BO NI SA, Ro 12:3 ekabu ehe tuutu fe b.**

Efe 4:1 nyenyɛ b. tɛmɔ le

Fil 1:27 nyɛbaa nyɛjɛŋ b. sane kpakpa le

Kol 1:10 nyenyɛ b. Yehowa

BOŌ,

1Ko 5:9 boɛlenamo jɛŋba sha mli le akpaa b.

2Te 3:14 nyɛkɛ le akpaa b.

BOŌ MODEIŋ Fɛɛ NI OOONYE, 2Ti 2:15 B.**BOŌ MUSU, Mar 3:29 b. eshiɔ mumo**

krɔŋkrɔŋ le

BOŌ NII,

Ro 8:20 aŋɔ b. le awo yaka nii ashishi

Kol 1:23 ashie ye b. ni yɔɔ ŋwei shishi le

atɛŋ

BOŌ NO,

2Ko 5:17 kɛ Kristo efɛe ekome le, eji b. hee

BU, Mat 15:14 amɛbaayagbee b. mli**BU KWONŋKWONŋ,**

Kpo 11:7 kooloo ni jɛ b. le mli

Kpo 17:8 Kooloo awuiyelo le baaje b. le mli

eje kpo

Kpo 20:3 eshe le efɔ b. le mli

BULEŌ, 2Ko 7:1 no fɛɛ no ni b. mo le**BULE, Efe 5:33 ŋa le anɔ b. ehã ewu**

1Te 5:12 nyɛjɛia b. kpo nyetsɔa mɛi ni

1Pe 3:2 nyɛjɛŋba ni he tɛ kɛ b. ni mli kwɔ

1Pe 3:15 nyɛkɛ mlɔjɔlɛ kɛ b. ni mli kwɔ afaa

BUU,

2Ko 12:9 Kristo hewale aha mino tamo b.

Kpo 21:3 Nyɔŋŋmo b. le yɛ gbomei atɛŋ

BUUFEEMŌ, Bof 18:3 amenitsumo ji b.

D

DA, Yoh 14:28 Tse le d. fe mi

1Yo 3:20 Nyohmɔ d. fe watsuii

DAA, Yak 3:10 D. kome le nɔŋŋ mli jɔɔmɔ ke

DĀĀ AFOLE,

Fil 2:17 aafɔse mi tamɔ d. aashwie

DĀĀTOLɔ, 1Ko 5:11 nyekɛ d. akpaa bɔɔ

DĀĀTOLɔI,

1Ko 6:10 d. anine sherj Maŋtseyeli

DADETSO, Kpo 12:5 mɔ ni ke d. baakpala

DAIMONIO,

Bɔf 16:16 ni yɔɔ mumɔ ko, d. ni klaa

DAIMONIOI, 1Ko 10:20 d. amɛŋɔhāa shi jeeɛ

1Ko 10:21 Nyenyɛŋ d. akpulu nyenu

Yak 2:19 d. le heɔ ameyɛɔ ni amehɛ

kpokpɔɔ

DALE,

Heb 6:1 nyehāa wɔyaa hie keshɛa d. he

DAMA, Efe 6:14 jale akɛ d.

DAVID, Luk 1:32 etse D. maŋtse sei

Bɔf 2:34 D. ekwɔɔɔ keyaaa ŋwei

DENARIOI, Luk 7:41 mɔ kome hie

nyɔmɔ d. 500

DEŋDADE, Bɔf 9:15 mɔ nɛ ji d. ko ni ahala

DIENŋTSE,

1Ti 6:19 amɛmɔ wala d. le mli kperŋj

DIOO,

1Te 4:11 Nyekɛfea oti akɛ nyebaahi shi d.

DORKA,

Bɔf 9:36 kaselɔ ko ni atseɔ le Tabita, D.

Dɔɔ,

Yoh 12:25 mɔ ni d. ewala he le kpātāa hie

Dɔɔ Mɔ HE, Yak 5:11 Yehowa d. waa

Dɔɔ TSE LOO NYE HE,

Mat 10:37 mɔ ni d. fe mi

DɔLE, Ro 9:2 awerho ke d. ni sɛɛ efooo

DɔLE BABAoo,

Mat 26:75 eje kpo eyafo ke d.

DRAKMA, Luk 15:8 yɔɔ d. kapeji nyohma

DRAKO,

Kpo 12:9 ashe d. le afɔ, blema onufu le

DUMɔWU, Luk 8:11 D. le ji Nyohmɔ wiemɔ le

DUIŋ, Mat 4:16 Mei ni tara d. mli le ena la

Yoh 3:19 gbɔmɛi sumɔ d. le

Efe 4:18 Amɛjwɛŋmɔ mli ewo d.

1Pe 2:9 tse nye keje d. mli

DUO,

Gal 6:7 nɔ fɛɛ nɔ ni gbɔmɔ d. le, ebaakpa

DUROMɔ, Yoh 1:17 d. ketsɔ Yesu nɔ

2Ko 6:1 nyekakpelea d. le nɔ nɔ

E

EBAĀ EWALA YI,

Mat 16:25 mɔ ni miisumɔ akɛ e. le

EBAAKPA,

2Ko 9:6 leteɔ nii ahe duɔ le, e. fioo

Gal 6:7 nɔ ni gbɔmɔ duɔ le, e.

EBAAKUDO,

1Te 4:4 bɔ ni e. le diɛŋtse egbɔmɔtso

EBAANĀ HE SEE,

1Ko 10:24 etao nɔ ni le diɛŋtse e.

EBAASHI,

1Ko 7:15 kɛ mɔ ni heɛ yeeɛ le hala akɛ e.

EBAATɔTɔ,

Luk 17:2 e. bibii nɛɛ atɛŋ mɔ kome nane

EBAATSETSEE, Mat 25:32 e. mei keje mei ahe

EBAAYE MAŋTSE,

Kpo 11:15 e. keya naanoɔ anaanoɔ

EBALE, Gal 4:9 Nyohmɔ e. nye

EBAPTISI,

Mat 3:13 Yesu ba Yohane ŋɔɔ koni e. le

EBLAHIIAŋ, 1Ko 7:36 efo mli ye e.

EBO TOI, Fil 2:8 e. ketee gbele mli tɔɔ

EBɔFO, Bɔf 12:11 tsu e. keba ni ebajie mi

EBɔFOI, Mat 13:41 baatsu e., ni amɛbaabua

Mat 24:31 e. le baabua halambɔbii le anaa

EBUA NIBII FEE NAA,

Efe 1:10 e. ye Kristo le mli

EBU MI ANɔKWAFO,

1Ti 1:12 e., ni eŋɔ sɔɔmɔ ewo

EBU NAA, Luk 14:28 etan shi e. ekwe keji eye

EDA KWRAA, Efe 4:13 nɔ wofee nuu nɔ e.

EDAMɔ SHI, 1Ko 10:12 mɔ ni susus akɛ e. le

EDA NYOHMɔ SHI, Bɔf 28:15 Be ni Paulo

hiŋmɛi gba amɛnɔ le, e.

EDɔɔ HE, Efe 5:29 eleɔ le ni e.

EDUROMɔ, 1Ko 15:10 e. le efeɛɛ yaka

EEKPĀTĀ, 2Ko 5:19 miitsɔ Kristo nɔ e. jɛŋ ko

EETSU NII, Yoh 5:17 Mi-Tse kĀ he e. kebashii

EFA, 1Pe 4:3 e. hā nye akɛ be ni eho le

EFESO,

1Ko 15:32 mike kooloi awuiyelɔi wu ye E.

EFI SHI, Mat 24:13 mɔ ni e. keyawula shi le

EFITE GBĀLA, Mat 5:28 e. momo ye etsuinj

Mat 19:9 nɔ eke mɔ kroko boteɔ gbalashihile

mli le, e.

EFOŃ, Ro 12:17 Nyskanja e. nyetoa e. najian
EFOŃFEEMO,

1Te 5:22 Nyetsia nyche kejea e. he

EFOŃ NI AKE KUETIMO FEO,

Gal 5:19 bolenamo jerba sha, e.

2Pe 2:7 Lot hao ye e. hewo

EFŌO OSHIKI, Luk 23:51 Nuu nɛe e. kefihi

EGBEDE, Ro 14:1 Nycherea mo ni e. le

1Ko 1:27 Nyozumo hala nibii ni e. le

EGBEE, Yoh 5:28 mei ni yoo gbohii abui le
amli le baanu e.

EGBEHE, 1Ko 15:23 ye e. ni sa: Kristo

EGBÉI, Bof 15:14 ehala mei komei kehā e. le

EGBO, Yoh 11:25 ké e. po le, ebaaba wala mli

EGBOI,

1Te 4:16 mei ní ke Kristo efee ekome ní e. le

EGBOMOTSO, 1Ko 7:4 wu be hewale ye e. no

EGUOYELI, Mat 22:5 mo kroko hu tee e.

EHAANA EYI NO, 1Ko 11:6 ké yoo e.

EHALAMOBII,

Mat 24:31 ebɔfoi le baabua e. le anaa

EHAO,

Fil 2:26 [Epafrodito] he miye hewo le, e.

1Te 5:14 nyeshɛjea mei ni e. le amii

EHAOMOI,

Kpo 18:4 ké nyetsumoo ake nyenāa e. le

EHEE, Kpo 21:5 Naa! Miifee nibii fɛe e.

EHELOO, Kol 2:18 e. jwɛɛmo le

EHEMOKEYELI, Ro 4:20 e. le hā enā hewale

EHENYELOI,

Mat 10:36 mo shīabii baatsomo e.

EHIE AKAGBO,

1Pe 4:16 miina no ake Kristofonyo le, e.

EHIE BAAKPA,

Heb 6:10 Nyozumo jee mo ni ejaaa ni e.

EHIE BA EHE NO, Luk 15:17 Be ni e. le, ekɛe

EHIE KĀ, 1Pe 3:18 ahā e. ye mumo mli

EHIESHIKAMO, Ro 11:33 Nyozumo, e. ke nilee

EHO MI ATRŌMA, Fil 1:23 Nibii enyo nɛe e.

EJATSU, Gal 6:5 mo fɛe mo baatere e.

EJEO,

1Pe 4:11 hewale ni Nyozumo hāa le mli e.

EJEEE MO KO, Gal 6:3 mo ko ji le be mli ni e.

EJIE, Fil 2:7 e. no fɛe no efɔ shi

2Pe 2:9 Yehowa le bo ni eeefee e. mei

EJIE KPO, 1Ko 2:10 etsɔ emumo le no e.

EJIPT, Mat 2:15 E. mitɛe mibi le keje

EJURO, 1Ti 6:18 amɛfee e., amɛsumo nihāmo

EJU SHI, Yu 4 mei komei e. kebabote nyeterj

EKĀĀ, Bof 4:31 amɛwie wiemo le ke e.

Bof 28:15 Be ni Paulo hiŋmei gba ameno le,
enā e.

2Ko 5:6 wɔye e. babaoo

Efe 6:20 [Nyɛsɔlea] ní mawie he ke e.

Fil 1:14 amɛke e. miijaje Nyozumo wiemo le

1Te 2:2 wɔ-Nyozumo le hā wonā e.

EKĀĀĀ ESHA MLI, 1Yo 3:6 ekɛ le feo
ekome le, e.

EKABU EHE, Ro 12:3 e. tuutu fe

EKAGBEE SHI,

1Ko 10:12 akwe jogbaŋj koni e.

EKAJU, Efe 4:28 Julɔ le e. doŋj

EKASEKO NII,

Yoh 7:15 e. ye skul ko kwraa mli?

EKATŌ NYE, Heb 12:3 e. ní nyɛɛmɛe nibii ahe

EKAYE EHE OYAI,

Yak 1:19 e. kɛwie, emli akafu

EKAYE NII,

2Te 3:10 sumoo ake etsuo nii le, e.

EKETIAFOO,

Ro 2:29 e. le ji tsui mli no ni atso mumo

EKE EHE BAATO MO KROKO HE,

Gal 6:4 jee ni e.

EKESHWĀĀ, 1Yo 2:16 nii ni mo yoo ni e. le

EKOJO, Bof 17:31 ni e. shikɔŋj le fɛe ye jalɛ

EKOMEFEEMO,

Efe 4:3 nyehiea e. ní nyetso mumo le

Efe 4:13 wɔshɛ e. he ye hemɔkeyeli mli

EKPAKPA, Ro 7:19 e. ni misumoo le, mifeee

Gal 6:10 nyehāa wɔfea mei fɛe e.

EKPAKPA KO,

1Pe 4:18 ké e. dani aaahere jalɔ

EKPETE MI, Luk 22:28 mei ni e. ye mijaramo

EKPILIJ, Mat 13:15 mei nɛe atsui e.

EKUMŌ, Luk 5:24 ekɛe mo ni e. le akɛ, Tee shi

EKWĀĀ,

1Te 4:8 jee gbomo e., shi moŋj Nyozumo

EKWA EHE, Mat 16:24 e. ni ewo epinmo tso

EKWŌKO,

Yoh 3:13 mo ko mo ko e. keyako ŋwei

ELĀ, Mat 27:25 E. aba wɔ ke wobii ano

ELAAJE, Luk 15:24 mibi nɛe, e. ni ana le

ELIA, Yak 5:17 E. ji gbomo tamɔ wɔ

ELILEI, Yak 1:26 ekudoo e. jogbaŋj

EMALE, Tit 1:2 Nyozumo, mo ni nyɛɛ e. le

EMLIKWOLE – ESHWILA**EMLIKWOLE,**

Efe 3:18 anu e. le shishi jogbanj

EMLI WOOO LA,

1Ko 13:5 [suomɔ taooɔ enɔ.] e.

EMUSUŋ TSO LE,

Mat 9:36 Be ni ena asafoku le, e.

ENA, Yoh 14:9 mɔ ni e. mi le e. Tse le**ENAA MɔBO,**

Yak 5:11 Yehowa dɔɔ mɔ he waa, ni e.

ENAAΣOMɔ Nɔ,

2Ko 1:22 Eke e. le esoo wɔnaa

ENAKO, Yoh 1:18 Gbɔmɔ ko e. Nyɔɔmɔ pɛŋ**ENANEMAAHEI,**

1Pe 2:21 nyenyie e. le asɛɛ kpaakpa

ENANEMEI,

Yoh 15:13 baanɔ ewala eŋme shi ehā e.

ENIKEENII, 1Ko 7:7 mɔ fɛɛ mɔ ye e. keje

Nyɔɔmɔ dɛŋ

ENINE ENYEŋ SHI,

Ro 9:33 nāa mli hemokɛyeli le, e.

ENɔ, 1Ko 13:5 [suomɔ] taooɔ le dɛŋtse e.**ENɔMIMAA YE MLA NAA,**

Fil 1:7 sane kpaakpa le, e.

ENɔɔ, 2Ti 2:24 Nunɔtɔ le nyɔɔ le esaaa ake e.**ENUŋTɔɔ,**

Ro 14:4 egbee shi jio, e. le ni baatsɔɔ

ENYEMIMEI HII,

Mat 13:55 e. le atɛɔɔ amɛ Yakobo

ENYɛɔ MI, Yoh 7:7 shi mi le, e. ejaake**ENYIEɛɛ YE GBEJIANɔTOO NAA,**

1Te 5:14 nyɛɔɔ mɛi ni e. le kɔkɔ

2Te 3:6 nyetsia nyɛhe kejea nyemi ní e.

ENYɔNYɔɔNYɔ,

Luk 10:1 mɛi 70 ni etsu amɛ e.

Yu 22 mɛi ni yih feɔ amɛ e.

EŋA, 1Ko 7:2 nuu fɛɛ nuu aná e.**EŋMɛɛ MI, Fil 3:7 mibu amɛ ake nibii ni e.****Eŋɔ EHE EWO AMESHISHI,**

Luk 2:51 etee nɔ e.

EŋɔHĀA FAA, Yak 1:5 ebi Nyɔɔmɔ, ejaake e.**EŋɔTSA, Mat 19:6 nɔ ni Nyɔɔmɔ e. le****EPILA, Kpo 13:3 tamɔ nɔ ni e. gbele pilamɔ****EPIHɔMɔ TSO, Mat 10:38 sumɔɔ ake ewɔɔ e.**

Luk 9:23 ni ewɔ e. le gbi fɛɛ gbi

ESAAA, Mat 10:37 fe mi le e. mi

1Ko 9:27 akabu mi mɔ ni e.

Heb 11:38 je le e. amɛ

ESAAA LE DIEŋTSE EHIE,

Ro 15:3 Kristo le po e.

ESA AKE WɔBOɔ NYɔɔŋMɔ MŊŋ TOI,

Bɔf 5:29 e. ake nɔyɛɔ fe gbɔmɛi

ESA EŋA HIE,

1Ko 7:33 bɔ ni eefee e.

ESAU, Heb 12:16 hie esɔɔɔ nibii ni yɔɔ

krɔŋkrɔŋ, tamɔ E.

ESHA, Mat 18:15 ké onyemi fee e. ko le, yaa

Mar 3:29 e. fɔbuu kā enɔ kemiiya naanɔ

Yoh 1:29 Gwantɛŋbi ni wɔɔ je le he e. keyaa

Ro 3:23 mɛi fɛɛ efee e. ni amɛnyɛɛɛ

Ro 5:12 gbɔmɔ kome nɔ e. tɔɔ kɛba je le mli

Ro 6:14 esaaa ake e. yeɔ nyɛnɔ nunɔtɔ

Ro 6:23 e. dɛŋ nyɔmɔwoɔ ji gbele

Yak 4:17 le nɔ ni ja, ni efee le, e. ji no

1Yo 1:7 lá le tsuɔ wɔhe kejeɔ e. fɛɛ e. mli

1Yo 2:1 ké mɔ ko fee e. ko le, wɔye

1Yo 5:17 Nɔ fɛɛ nɔ ni ejaaa le e. ni

ESHAFEEɔ,

Luk 15:7 miishɛɛ baaba ŋwei ye e. kome

Luk 18:13 Nyɔɔmɔ, duromɔ mi, mi e.

ESHAFEEɔɔ,

Yoh 9:31 Wɔle ake Nyɔɔmɔ booo e. atoi

Ro 5:8 be ni wɔkã he wɔji e.

ESHAI,

Bɔf 3:19 nyɛkpalea koni agbe nyɛhe e.

Ro 3:25 eke e. ni afee ye blema le fa

1Ti 5:24 Mɛi komei ahe e. jeɔ kpo fanj

Yak 5:15 ké efee e. le, akebaafa le

ESHAIFAA,

Mat 26:28 abaafɔse ashwie shi kehā e.

ESHI,

Mat 19:29 mɔ fɛɛ mɔ ni e. shiai loo ŋmɔji

ESHIE, Mat 9:35 Yesu, e. sane kpaakpa le

Luk 8:1 e. ni ejaje sane kpaakpa le

ESHIKO, Yoh 8:29 e. mi kome, ejaake mifeɔ**ESHID KPE,**

Kpo 16:15 Mɔ ni yaa nɔ e. le ye miishɛɛ

ESHĀA, 1Pe 1:14 nyɛkahāa nibii ni nyɛshwɛɔ

le yaa nɔ e. nye

ESHWɛɔ, Yak 1:14 nɔ ni e. ní gbalaa le**ESHWɛ,**

Kpo 12:17 eke yoo le seshi ní e. le ayawu

ESHWILA,

2Ko 4:4 shihile nɛɛ nyɔɔmɔ le e. mɛi

ESOLE,

Bof 12:5 ye tsurwoohe, asafo le tee no e.
ESUOMONAA NII, 1Yo 5:14 ní ke e. kpáa gbee

ESUMOD, Yoh 13:1 bo ni e. le diertse enii le

1Ko 12:18 eko fee eko eto egbehe bo ni e.

ESUSUD NYEHE, 1Pe 5:7 ejaake e.

ETA EHE, Mat 8:3 e. ekex: Miisumo!

ETAO,

Luk 15:8 ebex eshia le mli ni e. fitsofitso

ETEKE NO,

Luk 12:15 keji gbomc ena nii e. po le

Yoh 10:10 amená wala ni amená ni e.

ETEKE NO KWRAA,

Efe 3:20 keteke no ní esaa e.

ETO ETSUI SHI, Ro 9:22 Nyorho, e. waa ehá

ETOOO EMLI, 1Ko 13:5 Eké efoŋ e.

ETOD OWELE, 2Te 1:8 be ni e. le

ETODD WOD, Gal 6:9 ké e. le, wobaakpa

ETSA, Luk 9:11 e. mei ni tsamo he ehia ame

ETSAKE, Mat 17:2 e. ye amehie

ETSE, Luk 15:20 e. sha foi ni eyafua le atuu

ETSOD, Yoh 1:18 le e. mo ni Tse le ji

Yoh 5:20 Tse le, e. Bi le nibii fee

ETSOD AME NII,

Mat 7:29 e. ake mo ni yoo hegbe

ETSOD NIBII AMLI, Bof 17:3 e. ni etse hmalei

ETSOD NII, Mat 7:28 gbe ni etsod no e. le hewo

1Ti 2:12 Mihāaa yoo hegbe ake e.

ETSOD WOD NII, Ro 15:4 anma koni e.

ETSUI,

Bof 16:14 gbele e. naa koni ebo Paulo toi

ETSUI SHI ETOD,

2Pe 3:9 Yehowa le, e. ehāa nye

ETSU NII, Efe 4:28 ekaju doŋŋ; e. waa

ETSUD NII,

2Te 3:10 sumod ake e. le, ekaye nii

ETSWAA EMAA,

1Ko 3:10 ehie ahi bo ni e. faneshi le

ETSWA LE EMA SHI, Ro 15:2 ni e.

ETU EHE EWO, 1Pe 2:23 e. mo ni

EVODIA, Fil 4:2 Miiwo E. hewale

EWALA,

Luk 9:24 mo ni miisumo ake ebāa e. yi le

EWAIN HMO,

Mat 20:1 nitsulbi apaa keya e. mli

EWKUMEI, Bof 10:24 Kornelio tse e. kekpe

EWIEEE AKE EBAAFEE MO KO NO KO,

1Pe 2:23 e.

EWU, Yoh 19:36 Akun e. ko

1Ko 7:2 yoo fee yoo aná le diertse e.

EYAFOD, Mat 26:75 eje kpo e. ke dle babao

EYASOLED,

Luk 5:16 eyaa ŋa no he ko banee e.

EYE EMUU,

Heb 2:10 tso amanehului amli koni e.

EYE LE SEKE,

1Ti 6:4 Naataamci ke ŋwanejei e.

EYED MAHTSE,

Ro 6:12 nyekahāa esha yaa no e. ye

EYE FUTAA,

Kpo 7:14 amefo ametadei ahe ni e.

EYE GBYEI,

Heb 10:31 E. ake mo aaagbee Nyorho

EYIBII,

Mat 21:43 akebaahā jenmarŋ ko ni wo e.

EYIHTOO, Ro 8:28 mei ni atse ame ye e. naa

Kpo 17:17 koni ametsu e. he nii

EYITSDI, 1Ko 11:14 nuu hā e. tsa kakadanŋ

EYIWALAHEREMO,

Luk 19:10 Bi le ba taomc ke e.

F

FA, Mat 6:14 ké nyeke mei atomci f. ame le

FAA, Kpo 12:16 shikpŋ le mi f. le

Kpo 22:1 wala nu f. ko

FAI, Efe 6:17 nyenpa yiwalaheremo le ake f.

FAIKPAMCI NI YOD HIEDOD,

1Ti 2:1 f., solemci

Heb 5:7 Kristo ŋc f. ehā

FAI NÍ EKE HIEDOD KPAA, Yak 5:16 Jalo f. le

FÁ KE FÁ, 1Ko 13:9 nilee ni woyoc le, f. ni

FANESHI, Luk 6:48 etswa f. le ye tesaa no

Ro 15:20 mikayatswa mo kroko f. no

1Ko 3:11 etswa f. kroko fe no ni atswa le

FE TSUTSU,

1Te 4:1 nyefea nakai ní eteke no f.

1Te 4:10 nyefee nakai ní eteke no f.

FEFEO, Ro 13:13 wonyiea f. bo ni sa shwane

FEO, 1Ko 14:40 nyefea nibii fee bo ni yoo f.

FEYOELI,

Luk 22:63 boi ehe f., amegbala le mai

FILIPO, Bof 8:26 Yehowa bofo le ke F. wie

Bof 21:8 sane kpakpa shielo F., hii kpawo

FINTŌŊŊ – GBÉÍ

FINTŌŊŊ, Mat 7:13 Nyetsɔa agbó f. le mli
FOIDAMŌ, 2Ti 4:7 f. le, mida migbe naa
FOŌ, Ro 12:15 nyeke mei ni f. le afoa
FŌBUU, 2Ko 1:9 wɔnu he ake gbele f. kā wɔwɔ
FŌLŌI,

Luk 18:29 eshi f. ye Maɔtseyeli le hewo
 Luk 21:16 f. po baarɔ nye amehā
 2Ko 12:14 f. ji mei ni akpaa gbe ake
 amebaatiā nii

FŌMŌ, Yoh 13:5 ebɔi kaselbi le anaji ahe f.
FŌMŌ GBI, Mat 14:6 be ni ayeo Herode f. le
FŌŊ, 1Yo 5:19 jeɔ muu le fɛɛ kā mɔ f. le
FUFŌ, Heb 5:12 mei ni f. he ehia ame
 1Pe 2:2 f. ni afutuko mli le abaa nyetsine
FUTUUU,
 2Ko 4:2 wɔke nɔ ko f. Nyɔɔmɔ wiemo le

G

GABRIEL, Luk 1:19 **G.** ni damɔw Nyɔɔmɔ hie le
GAMALIEL, Bɔf 22:3 atɔsɔe mi ye **G.** naji anaa
GBALA, Yoh 6:44 ja Tɛɛ le **g.** le dā
GBĀLA,
 1Ko 7:39 eboteɔ **g.** mli, ye Nuɔtɔɔ le mli pe
GBALAA AMEHE SHI,
 Heb 10:39 jeeɛ mei ni **g.** keyaa
GBALAAA NYEJWEŊŊMŌ, 1Ko 7:35 ni nɔ ko **g.**
GBALA EJWEŊŊMŌ,

Luk 10:40 Marta hā nitsumɔ **g.**

GBALAFITELŌI,
 1Ko 6:9 **g.** anine shɛɔ Maɔtseyeli le nɔ
GBALASHIHILE, Mat 22:30 abotenɔ **g.** mli
 Mat 24:38 ni tɔɔ Nu Afua le hie le,
 amemiibote **g.** mli
 1Ko 7:9 ehi ake mɔ aaabote **g.** mli fe nɔ ni
 1Ko 7:36 efeko esha. Amebote **g.** mli
 1Ko 7:38 mɔ ni boteee **g.** mli le baanā
 he sɛɛ
 Heb 13:4 Awo **g.** hie nyam

GBALE, 2Pe 1:19 ama **g.** wiemo le nɔ mi
 2Pe 1:20 Ŋmale mli **g.** ko jɛɛɛ
 2Pe 1:21 **g.** ko bako ye gbɔmɔ suɔmɔ naa
GBALŌI, Bɔf 10:43 **g.** le fɛɛ ye ehe odase
GBEDELŌI, 1Te 5:14 nyeyea nyebuua **g.** le
GBEE,

2Pe 2:22 **G.** le eku esɛɛ ketee eshwee he
GBEE LE, Luk 23:21 amebɔi bolɔmɔ amekɛɛ:
G.! G.!

GBEKE, Luk 9:47 enɔ **g.** bibioo ko
 Luk 15:13 **g.** le yakpātā enii le fɛɛ hie
 1Ko 13:11 mijweɔ tamɔ **g.**, misusuo nii ahe
 tamɔ **g.**

GBEKEBII,
 Mat 11:16 Etamɔ **g.** bibii ni tara jaji anɔ
 Mat 18:3 nyetsɔmɔ tamɔ **g.** bibii
 Mat 19:14 Nyerɔmea **g.** bibii le ahe
 Luk 10:21 ojie ame kpo otsɔɔ **g.** bibii
 1Ko 14:20 nyefea nyehɛ **g.** bibii ye efɔɔ
 gbɛfanɔ

GBEKE YOO,
 Mar 5:42 **g.** le te shi ni ebɔi nyiemo

GBELE,
 Yoh 8:51 ye miwiemo nɔ le, enaɔ **g.** kɔkɔkɔ
 Ro 5:12 **g.** tɛɛɛ gbɔmɛi fɛɛ
 Ro 6:23 esha dɛɔ nyɔmɔwoo ji **g.**
 1Ko 15:26 naagbee henyelo ni abaafo
 esɛɛ ji **g.**

1Te 4:13 nyele mei ni miwo ye **g.** mli le ahe
 sane

Heb 2:9 Yesu, esa enaa **g.** ehā mɔ fɛɛ mɔ
 Heb 2:15 mei ni **g.** gbeyeshemo hā
 ametsɔmɔ nyɔɔi
 Kpo 21:4 **g.** be dɔɔɔ

GBELE NI JI ENYŌ, Kpo 2:11 **g.** le yeɔ le awui
 Kpo 20:6 **g.** le be hewale ko ye
 Kpo 20:14 Ene damɔ shi kehā **g.** le

GBETSELII,
 1Ko 3:12 ké mɔ ko ke **g.** tswa faneshi
GBEYESHEMŌ,

Luk 21:26 baanyɔnyɔɔ mei anɔ ye **g.**
 2Ti 1:7 Nyɔɔmɔ hāaa wɔ **g.** mumo
 1Yo 4:18 **G.** be suɔmɔ mli

GBE, Mat 7:14 **g.** leleoo le ji nɔ ni
 Mat 13:4 ekomei yashwie **g.** he
 Yoh 14:6 Miji **g.** le ke anɔkwale le
 Bɔf 1:11 ebaaba ye **g.** ni tamɔ nakai nɔɔɔ
 Bɔf 9:2 mei ní nyie **G.** Le nɔ le
 1Ko 10:13 ebaaje **g.** ni nyekɛaaɛ mli

GBEEMŌ NI YŌŌ FAŊŊ,
 1Ko 14:8 egbɛɛ **g.** le, namo

GBÉÍ,
 Bɔf 4:12 **g.** kroko be ɔwe shishi ni anɔhā
 Ro 10:13 bɔɔ tɛɔ Yehowa **g.** le, abaaheɛ
 Fil 2:9 **g.** ni ta **g.** krokomei fɛɛ nɔ

GBEI NI MITSŌŌ NŌ MIFEO NII, 1Ko 4:17
Ebaakai nye g.

GBEJIANŌTOO, 1Ko 14:40 yoo feo, ke g. naa
Efe 1:10 kehā g. ko

GBEKE NIYELI, 1Ko 11:20 Nunṣo le G. le

GBENAA NII, 1Ko 7:3 Wu afee eṅa le g. ehā le

GBESHŌLŌ, Ro 9:21 Ani g. le be hegbe ye

GBETSIIŌ, 2Te 2:6 nō ni tsoo nii akē g.

GBI, Mat 24:36 g. le ke ṅmeletswaa le, mō ko
leee
2Pe 3:8 Yehowa buo g. kome akē afii akpe

GBII, Bof 1:7 Jeee nyenō ji akē nyeaale bei
loo g. le

GBII NI ATO, 1Te 5:1 bei le ke g. le agbefan

GBILIGBILI,
Mat 4:24 mei ni miye g., ni etsa ame

GBO, Luk 15:24 mibi nēe g. ni eba wala mli
2Ko 5:15 amehie akamō ahā mō ni g.
kehā ame

GBOHII,
Luk 20:38 Jeee g. a-Nyōṅmō ni, shi moṅ,
Kpo 14:13 G. ni ke Nunṣo le efee ekome le
ye miishe

GBOHII AKAIMŌ BUI,
Yoh 5:28 mei ni yoo g. le amlī

GBOHIIASHITEE,
Mat 22:23 Sadukifoi keō akē g. ko be
Mat 22:30 g. le mli le, hii botenṅ
Yoh 5:29 baaná wala g.
Yoh 11:24 ebaate shi ye g. le mli
Yoh 11:25 Miji g. le ke wala le
1Ko 15:13 ké g. be le, ateko Kristo shi

GBONYO BU,
Bof 2:31 ashinṅ Kristo ye G. le mli
Kpo 1:18 mihie gbele ke G. le naa samfei
Kpo 20:13 gbele ke G. le jie

GBONṅ,
Yoh 11:26 jieō hemōkeyeli kpo ye mimli le g.

GBOŌ BI LE NŌ TOI,
Yoh 3:36 mō ni g. le, enāṅ wala

GBOSHINII,
Efe 1:18 akē g. kehā mei kōṅkōṅi le
1Pe 1:4 g. ní fiteee ní abuleko

GBŌ, 3Yo 8 sō kā wōko akē wofee mei ni tamō
neke g.

GBŌFEELŌ,
Tit 1:7, 8 Nōkwelo le, esa akē efee g.

GBŌFEEMŌ, Ro 12:13 Nyekoṅa g. gbe le
Heb 13:2 Nyehie akakpaa g. nō

GBŌI, Heb 11:13 g. ye shikpōṅ le nō

GBŌMEI AHIE MASA, Gal 1:10 miitao g.?

GBŌMŌ BI, Mat 10:23 keyashi g. le baaba
Luk 21:27 amebaana g. le akē eeba

GBŌMŌGBELO,
Yoh 8:44 g. ji le be ni eje shishi

GBŌMŌTŌ,
Mat 10:28 mei ni gbeo g. le gbeyei
1Ko 12:18 Nyōṅmō ke g. le henii le
1Ko 15:44 Aduo helonṅ g., ateo mumōṅ
gbōmōtso

GEHENA, Mat 10:28 akpātā susuma hie ye G.

GOLGOTA,
Yoh 19:17 Yitsoṅṅohe, Hebri mli G.

GWANTEṅBI,
Yoh 1:29 Nyōṅmō G. ni wōo je le

GWANTEṅI,
Mat 25:33 eke g. le baadamō eninejuro nō

GWANTEṅI KROKOMEI,
Yoh 10:16 miye g. ni jeee

H

HĀA MŌ NĀA HEWALE,
2Ti 1:13 wiemoi ni h. ní
Tit 2:1 ke tsoomō ni h.

HĀA MŌ YIIṅ TŌŌ,
1Ko 2:4 hieshikamo wiemoi ni h.

HABEL, Mat 23:35 keje jalō H. lá nō, keyashi

HALAMŌ,
Ro 9:11 h. le damō mō ni tsoo mō le nō

HALELUYA. Kwemō NYEJIEA YAH YI.

HANA, Luk 2:36, 37 gbalō yoo, H., eye afii 84

HARMAGEDON,
Kpo 16:16 ye Hebri mli akē H.

HÉ, Kpo 5:9 oke olā le h. mei

HE ATSE, Luk 11:2 Ataa, ogbēi le h.

HE BE SEENAMŌ,
Luk 17:10 Nyōṅi ni h. ko ji wō

HEDIS. Kwemō GBONYO BU.

HEE, Yoh 13:34 Miihā nye kitā h.
Bof 17:21 amegba sane h. loo amēbo toi
Kpo 21:1 ṅwei h. ke shikpōṅ h.

HEEE YEEE, 1Ko 7:12 ṅa ni h., ni ekpele akē

HEFĀMŌ, Fil 1:7 h. ke enomimaa ye mla naa

HEFEOYELŌI,
2Pe 3:3 naagbee gbii le, h. baaba

HEGBE, Mat 28:18 AnƆ h. fɛɛ ahā mi
Luk 4:6 MaƆ h. nɛɛ fɛɛ kɛ amɛnunyam lɛ
mahā bo
1Ko 9:18 mɛkɛ h. ni miyɔɔ lɛ akatsu nii yɛ
Gal 6:10 wɔyɔɔ h. nɛɛ, nyehāa wɔfɛa
Fil 1:29 anƆ h. lɛ ahā nyɛ koni nyɛna nɔ
HEGBEI, Ro 13:1 anƆ ehe awo h. ni nɔ kwɔɔ lɛ
Ro 13:5 nyɛnɔ nyɛhe nyɛwo h. ni yɛɔ nɔ lɛ
Tit 3:1 amɛbo h. atoi
HE HIAA, Fil 1:10 nyɛkaa nyɛkwea ní nyɛna
nibii ni h.
HE HIAA TITRI,
Mat 23:23 Mla lɛ mli nibii ni h. lɛ
HEHOO, 1Ko 5:7 Kristo ni ji wɔ-H.
gwantɛnbi lɛ
HE JD, 1Pe 3:4 mumɔ ni yɔɔ kpoo ni h.
HEJOLE,
2Te 1:7 nyɛnaa amanɛhulu, abaaḥā nyɛ h.
HEJƆƆMƆ GBI,
Mat 12:8 gbɔmɔ Bi lɛ ji H. lɛ NunƆsɔ
Mar 2:27 Gbɔmɔ hewɔ ato H. lɛ, shi jɛɛ
Luk 14:5 namɔ ejien ebi yɛ H. lɛ nɔ?
Kol 2:16 nyɛkahāa mɔ ko kojoa nyɛ yɛ h. ko
HEJƆƆMƆGBIYELI, Heb 4:9 h. ko yɛ kehā
HEKPOKPOMƆ,
Fil 2:12 nyɛkɛ gbeyɛishɛmɔ kɛ h.
HELAI, Mat 9:35 ɛtsa h. srɔtoi fɛɛ
HELATSALƆ, Luk 5:31 Mei ni yɔɔ hewalɛ lɛ, h.
HELOŋ, 1Ko 2:14 h. gbɔmɔ lɛ, ekpɛɛɛɛ
1Ko 3:3 h. gbɔmɛi ji nyɛ lolo
HELOO, Ro 8:5 mei ni hiɔ shi yɛ h. lɛ naa
1Ko 15:50 h. kɛ lá nine nyɛnɛ ashɛ
Maŋtsɛyeli lɛ nɔ
Gal 5:19 ana h. lɛ nitsumɔi lɛ faŋ
HE MIHIA, Mat 6:32 lɛ akɛ nibii nɛɛ fɛɛ h. nyɛ
HE MIYE, Yak 5:14 Ani nyɛtɛn mɔ ko h.?
HEMƆKEYELI,
Luk 17:6 h. ni dale tamɔ sinapi wu
Luk 18:8 ani ebaaba ebana h. nɛɛ?
Yoh 3:16 mɔ ni jies h. kpo yɛ emli
Ro 1:17 ebaaya nɔ ehi shi yɛ h. hewɔ
2Ko 4:13 wɔjies h. kpo, ni wɔwies
2Ko 5:7 wɔnyies yɛ h. naa
Gal 6:10 wɔwɛkumɛi yɛ h. lɛ mli
Efe 4:5 NunƆsɔ kome, h. kome
2Te 3:2 jɛɛ mei fɛɛ yɔɔ h.
Heb 11:1 H. ji nɔmima ni akekɛɔ nii

Heb 11:6 ké h. bɛ lɛ, anyɛn asa Nyɔɔmɔ hie
Yak 2:26 h. ni nitsumɔi fataaa he lɛ egbo
HENII, 1Ko 12:18 Nyɔɔmɔ kɛ gbɔmɔtso lɛ h. lɛ
HENILEE, 1Pe 3:16 nyɛhia h. kpakpa mli
1Pe 3:21 fai ni akpaa kehā h. kpakpa
HE NƆKWEMƆNƆ, 2Ti 1:13 wiemɔi ni hāa mɔ
nāa hewalɛ lɛ h. lɛ
HENƆWOLƆI, Yak 4:6 Nyɔɔmɔ tsíɔ h. ana
HENYELI,
Gal 5:22, 23 mumɔ lɛ yibiiwoɔ ji h.
HENUMƆI, Yak 5:17 Elia ji gbɔmɔ ni yɔɔ h.
tamɔ wɔ
HESHIBALƆI, Yak 4:6 eduroɔ h.
HETAA, 2Ko 6:17 nyɛkpaa nɔ ni he tseeɛ lɛ h.
HETOO, Kol 4:6 bɔ ni sa akɛ nyɛhāa mɔ fɛɛ
mɔ h.
1Pe 3:15 nyɛnā h. nyɛhā mɔ fɛɛ mɔ
HETSEMƆ, Heb 12:14 Nyɛtiua h.
HEWALE, Mar 5:30 yɛɛ akɛ h. ko eje emli
Bɔf 1:8 mumɔ lɛ ba nyɛnɔ lɛ, nyɛbaanā h.
2Ko 4:7 h. ni fa kɛteke nɔ lɛ afee
2Ko 12:10 ké migbede lɛ, mināa h.
Fil 4:13 nɔ fɛɛ nɔ mli lɛ, mināa h.
Kpo 3:8 mile akɛ h. fioo oyɔɔ
HEWALEWOO,
Bɔf 13:15 ké nyɛyɛ h. wiemɔ ko lɛ
HEWULAMƆ NII, Efe 6:13 tawuu h. ni je
HEYELI, Ro 8:21 Nyɔɔmɔ bii lɛ anunyam h. lɛ
2Ko 3:17 he ni Yehowa mumɔ lɛ yɔɔ lɛ, h.
HE YƆƆ SEENAMƆ,
Bɔf 20:20 makɛ nyɛ nibii ni h.
HEE, Mat 5:37 nyɛwiemɔ H. afea h.
HIE DƆƆ, Tit 2:14 h. nitsumɔi kpakpai ahe
HIEGBEJIANIFEEMƆ, Efe 5:4 akatsí h. tā
HIEGBELE,
Mar 8:38 mɔ fɛɛ mɔ ni mihe feɔ lɛ h.
1Ko 4:14 ní mikɛwo nyɛ h.
Efe 4:19 nɔ ko efɛɛ amɛ h. hewɔ lɛ
Heb 11:16 efɛɛ Nyɔɔmɔ h. akɛ
HIE GBOOO, 2Ti 2:15 nitsulɔ ni h.
HIEHAANƆ, 2Ko 3:15 h. ha ametsuii anɔ
HIE KĀ,
Heb 4:12 Nyɔɔmɔ wiemɔ lɛ h. ni eyɛ hewalɛ
HIEKĀALƆI,
Luk 20:38 h. a-Nyɔɔmɔ ni, yɛ ehie lɛ
HIEKPATAMƆ,
Mat 25:46 amɛbaaya naanɔ h. mli
2Te 1:9 toigbalamɔ ni ji naanɔ h.

HIE MUSU, 1Te 5:3 kómóm taa yoo ni h. he

HIE NI GBOO NÓ,

1Ti 2:9 yei le, améke atade ni sa ke h.

HIENOKAMÓ,

Ro 8:24 ahere wó ye h. mli; h. ni anaa le

Ro 12:12 Nyenyaa ye h. le mli

Ro 15:4 ketsó woshifimó nó le, wóná h.

Efe 1:18 nyele h. ní etse nye kéba mli

Efe 2:12 nyebe h., nyebe Nyóhmo

Heb 6:19 h. ni tamó séke

HIE NYAM,

1Ko 10:31 nyefea kéwoa Nyóhmo h.

HIENYIELÓ,

Mat 23:10 mó kome ji nye-H., Kristo le

HIENYIELÓ-NUKPA,

Bóf 3:15 nyegbe H. kehá wala le

Heb 12:2 wóhémókeyeli le H., Yesu

HIESHIKALÓ,

Mat 24:45 nyóh anókwafo ke h. le

HIESHIKALÓI, Mat 11:25 oró nibii nées otee h.

1Ko 1:26 meí babaoo jeee h.

Efe 5:15 shi móh aké h.

HIESHIKAMÓ,

Mat 11:19 abuo h. jaló ye enitsumoi

Luk 16:8 ke h. ni sa tsuo nii fe la bii

Luk 21:15 h. ni nyeshiteekéwóló

1Ko 2:6 shihile gbejianótoo nées mli h.

1Ko 3:19 je nées mli h. le ji kwashiai

Kol 2:3 Anó h. féé atee emli

Yak 1:5 ké h. ehia mó ko

Yak 3:17 h. ni je nwei

HIESHIKAMÓ NI SA,

Luk 16:8 shíā nókwló le ke h.

HIETSEREJIEMÓI,

Ro 13:13 jeee ye h. ni yoo hoo

Gal 5:21 dáatwó, h. ni yoo hoo

HII,

1Ko 16:13 nyeyaa nó nyefea nyenii tamó h.

HII NI KE HII KROKOMEI NÁÁ BÓLE,

1Ko 6:9 h.

HIŊMEI, Mat 5:38 Aké h. ato h. najjan

1Ko 2:9 h. enako ni toi hu nuko

1Ko 12:21 H. nyeh ekéé nine aké

HIŊMEI TSOFA,

Kpo 3:18 h. ní oképa ohinmeii anó

HIŊMEITSWAA, 1Ko 15:52 ye h. kome mli

HIOB, Yak 5:11 Nyenu H. shifimó le he

HÓJI, Mat 24:7 h. baaba

HÓŊŊ, Yak 1:17 tsakeee tamó h. ni tsio ehe

HUUUUHU, 1Ko 10:10 Asanj nyekawiea h.

Yu 16 Meí nées wíeh h.

HUUUUHUWIEMÓI,

Fil 2:14 h. ke nwanenje akahi mli

HULU, Mat 24:29 h. le baawo dún

Bóf 2:20 H. le baatsó dún

HUSUI,

1Te 4:6 Esaaa aké mó ko tēkeó h. ní sa

I

ISRAEL, Gal 6:16 toinjole aba Nyóhmo I. le nó

J

JALÓI, 1Pe 3:12 Yehowa hinmeii ye j. anó

JALE, 2Pe 3:13 nomei amlí j. baahi

JALE SANE, Luk 18:7 ani Nyóhmo yen j.?

Bóf 28:4 J. enmeee le gbe

JAMÓ KUI, 2Pe 2:1 j. ni ke hiekatamó baa

JAMÓ KUU, Bóf 28:22 j. nées, awieó he efóh

JAMÓKWAMÓ, 2Te 2:3 ja j. le eba dá

JARA LE NÓ,

Bóf 17:17 eke meí susó nii ahe ye j.

JARAMÓ SHIHILE, Yak 1:12 efio shi ye j. mli le

JARAMÓ SHIHILEI, Yak 1:2 ké nyeké j. kpe le

JARA NI WA, 1Ko 7:23 Ahé nye ke j.

JARA WA, 1Pe 1:19 Kristo lá ní j.

JARAYELO,

Mat 13:45 j. gbeféló ni miitao adiagbai

JARAYELÓI, Kpo 18:3 j. le etsómó niitasemei

JATA,

1Pe 5:8 Abonsam nyie tamó j. ni miihúu

Kpo 5:5 J. le ni je Yuda weku le mli

JATSU, Bóf 15:28 wáke j. kroko akaf5 nyeno

1Te 2:6 watsó j. ni jara wa

1Yo 5:3 ekitái le jeee j.

Kpo 2:24 Mike j. kroko enmen nyeno

JATSUI, Luk 11:46 nyeké j. tereó meí

JEKEEE, Bóf 17:27 eke woteh mó féé mó ten j.

JE LE, Yoh 15:19 nyefata j. he kule, j. baadó

enii ahe

Yoh 17:16 Amefataaa j. he

1Yo 2:15 Nyekasumó j.

1Yo 2:17 j. miiho kemiiya

JEŊ, Luk 9:25 nine she j. muu le féé nó shi

JEŊBA, Gal 6:16 nyieó jogbanh ye j. he mla

nées naa

JEŊBOO,

Ro 1:20 keje j. mli beebe le anaa fanj

JEŊ HIESHIKALCI,

Bof 17:18 j. ni ji Epikuromei ke

JEŊ HIESHIKAMŌ, Kol 2:8 j. akaŋɔ nyɛ nom**JEŊMAJI,**

Mat 25:32 Aabaabua j. le fɛɛ naa ye ehie

Luk 21:24 j. abei ni ato le baaba naagbee

JEŊMAJI LE ABEI NI ATO,

Luk 21:24 j. le baaba

JEŊMAŊ,

Mat 21:43 ake Maŋtseyeli baahā j. ni woc

Mat 24:7 j. baate shi awo j.

1Pe 2:9 weku ni ahala, j. kɔŋkɔŋ

JE NYŊŊMŌ MUMŌ LEŊ,

2Ti 3:16 Ŋmale le fɛɛ j.

JIEŌ AMENAA, Yu 4 j. kefeɔ efɔŋ ke kuɛntimo**JIEŌ LE DIEŊTSE ESUŌMŌ LE YI,**

Ro 5:8 Nyɔŋmɔ j.

JOGBAŊŊ, Gal 5:25 wɔnyiaa j. ye mumɔ naa

Efe 4:16 ametsaratsaraa amehɛ j.

JŌŌMŌ OHE,

Luk 12:19 j., ye ni onu, ni omii ashe ohe

JULŌ, Mat 24:43 Eji ele be ni j. le baaba kule

1Te 5:2 tamɔ bɔ pɛ ni j. baa

JULŌI, Mat 6:20 ye ŋwei, he ni j. egbuuu

1Ko 6:10 j. anine shɛŋ Maŋtseyeli le nɔ

JUROMŌNŌ,

1Ko 9:24 mɔ kome pɛ nine shɛɔ j. le nɔ

Kol 2:18 mɔ ko miishāa j. le ye nyɛɛŋ

Kol 3:24 Yehowa dɛŋ nyɛbaaná j.

JWETRI,

Mat 13:44 Maŋtseyeli le tamɔ j. ni aŋɔtee

Luk 12:33 nyɛbɔa j. ni etāaa ye ŋwei

2Ko 4:7 wɔye j. nɛɛ ye sū nii amlɛ

HEB 10:34 j. ni hi fe no ni hiɔ shi daa**JWETRIL,**

Luk 6:45 j. kpakpai ni eketo etsui mli

JWEI HWIAA,

Mat 7:3 j. ni yɔɔ onyemi hiŋmei mli

JWEIL, Fil 3:8 mibuc amɛ ake j. babao**JWEŊMŌ,** Ro 8:6 j. ni akemaa heloo le nɔ le

1Ko 2:16 wɔye Kristo j. le

2Ko 10:5 j. nom koni ebo Kristo toi

Fil 2:5 j. ni Kristo nɛ eko le

JWEŊMŌI ENYŊNYŌŊNYŌŊTSE,

Yak 1:8 eji j., ni efiii

K

KA, Mat 6:13 oke wɔ akaya k. mli

Mat 26:41 nyɛsɔle, koni nyɛkabote k. mli

Luk 8:13 k. be mli le, amɛkwaa

1Ko 10:13 K. ko bako nyɛnɔ ni jeeɛ

KAaku OHIE OFŌ,

1Ti 4:14 K. nɔkeɛnɔ ni yɔɔ omli

KAASHE AMANEHULUI NI OBAANA LE

GBEYEI, Kpo 2:10 K.

KAATSE EFŌŊ OHĀ OHE,

Mat 16:22 Nuŋtɔɔ, k.

KAIN, 1Yo 3:12 jeeɛ tamɔ K. ni gbe enyemi le

KAISARE,

Mat 22:17 ŋmɛɔ gbe ake awo too ahā K.?

Mar 12:17 Nyɛŋɔa K. nibii nyehāa K., shi

Yoh 19:12 Ké ŋmɛɛ ehe le, jeeɛ K. naanyo

ji bo

Yoh 19:15 Wɔbe maŋtse ko ake ja K.

Bof 25:11 Mike misane le miihā K. yeli!

KANA, Yoh 2:1 yookpeemɔ he okpɔɔ ko ye K.

KANE, Mat 6:22 Gbomɔtso le k. ji hiŋmei le

KANEI, Fil 2:15 nyetsoɔ ake k.

KANYAA, Fil 2:13 Nyɔŋmɔ ji mɔ ni k. nyɛ

KAPINTAFONYO,

Mar 6:3 Mɔ nɛɛ ji k. le, Maria bi le

KASELŌI,

Mat 28:19 nyɛyafea jeŋmaji le fɛɛ k.

KASEŊ NII, 2Ti 3:7 yei ni k. daa, ni kɛle

KEFA, 1Ko 15:5 ejie ehe kpo etsɔɔ K.

Gal 2:11 be ni K. ba Antiokia le

KE ADEBŌŌ GBEJIANŌTOO EYAAA,

Yu 7 ni k.

KE AMEKUE FŌ SHI,

Ro 16:4 meɪ ni k. ye mihewo

KEFA, Kol 3:13 Bɔ ni Yehowa k. nyɛ tswaa le

KE JOOMŌ, Kol 3:19 nyɛmli akafua amɛ k.

KEKAI, A,

Luk 22:19 Nyɛyaa nɔ nyɛfea enɛ k. mi

KEKPĀTĀ, Luk 15:13 k. enii le fɛɛ hie

KEMA NŌ ADUATSO,

Bof 17:31 keje gboghii atɛŋ j.

KENA NŌ, Ro 8:17 ja wɔ ke le efɛe ekome k.

KENTEŊI,

Mat 14:20 fufuji ni shwe le, k. 12 obɔɔ

KE SANE BAAFŌ,

Ro 8:33 Namɔ k. meɪ ni Nyɔŋmɔ ehala le

anɔ?

KE SANE FƆŃ WƆNYEMIMEI LE ANƆ,

Kpo 12:10 ashe mƆ ni k. le af5

KETEKE NƆ,

Luk 6:45 nƆ ni eyi tsui k. naabu wies

KETIAFOO, 1Ko 7:19 K. jee nƆ ko**KETSAKE,**

Mat 16:26 meni gbomƆ baarƆ ehā k. ewala?

KETSƆƆ, BƆf 17:3 ni etse Ɔmalei ayisee k.**ƆEWU, Yu 3 nyemia nyehie waa k.**

hemakeyeli le he ta

KITĀ, Mat 5:34 Nyekakāa k. kwraa

Mar 12:31 K. ko bē ni he hiaa fe enemei

Yoh 13:34 Miihā nye k. hee ake

nyesumsumma nyehie

KITĀI, Mat 22:40 K. enyo nƆ Mla le tsotsoro

Mar 12:28 Te nƆ ni ji k. le aterƆ klenklenƆ

nƆ le?

KLAJI, Mat 7:15 amemligbe le amēji k. fulbi

Luk 10:3 gwanterbii ye k. aterƆ

BƆf 20:29 k. yiwabi baabote nyetenƆ

KLALO,

Efe 6:15 k. ake nyebaajaje sane kpakpa

KLANTE, Mat 26:52 mei ni gbalaa k. le, k. naa

Efe 6:17 mumƆ le k. le, NyorƆmƆ wiemo

Heb 4:12 NyorƆmƆ wiemo le naa ba fe k.

KLEŃKLEŃ BII,

Mat 19:30 k. baatsomƆ seekpeebii

KLEŃKLEŃ MƆ,

Mar 9:35 mƆ ko miisumƆ ake etsƆ k.

KLEŃKLEŃ YIBII,

Ro 8:23 wacyƆ k., ni ji mumƆ le

KOJOLƆ,

Luk 18:2 K. nī sheee NyorƆmƆ gbeyei

KOJOLƆI, Mar 13:9 Mei baarƆ nye amehā k.**KOJOMƆ, Mat 7:2 nƆ k. ni nyekekojo mei le**

Luk 6:37 nyekpaa k., ni akooƆ nyē

Yoh 5:22 Tse le etu k. ewo Bi le deŃ

1Ko 11:29 fɔbuu k. enuƆ ehāa ehe

1Pe 4:17 abaaje k. shishi keje NyorƆmƆ we

KOJOMƆ SEI, Yoh 19:13 Pilato ho eta k. nƆ

Ro 14:10 wɔbaadamƆ NyorƆmƆ k. hie

KOME, 1Ko 8:6 NyorƆmƆ k. pē, NuntsƆ k. pē**KOŃTE, Efe 2:20 Yesu ji faneshi le k. le****KOOLOI ANIYENII ANƆ,**

Luk 2:7 eŃƆ le eŃme k. mli

KOOME, Yoh 1:18 NyorƆmƆ bi k. ni etsƆƆ

Yoh 3:16 eŃƆ e-Bi k. le ehā

KORA,

Yu 11 amewies atuatsemƆ wiemo taake K.

KORNELIO,

BƆf 10:24 K. tse ewekumei ke enanemei

KƆ GBE, Gal 6:1 keji mƆ ko k. ko ni ejaaa

KƆƆŃTƆSO, 2Ko 6:14 akahia k. kome shishi

KƆƆYƆƆ, 1Ko 9:26 mamamƆ k. atswere

1Ko 14:9 nyemiiwie nyemiiwo k. le mli

Efe 2:2 noyelƆ ni yƆƆ hegbē ake ekudƆ k.

Efe 4:14 tsƆƆmƆ k. fee tsƆƆmƆ k.

KƆƆYƆI, Mat 7:25 k. tswa ni eshimo

Kpo 7:1 amehie shikpƆŃ le k.

KƆSHIKƆSHI, Mat 21:21 ni nyeyiŃ eferee nye k.

Yak 1:6 ebi, ni eyiŃ akafee le k.

KPĀA,

Efe 4:3 toinƆle ni ji k. ni feƆ nye ekome

Kol 3:14 suƆmƆ, k. ni feƆ mei ekome

KPAA FAI, Ro 8:34 Kristo Yesu k. hu ehāa wɔ**KPĀA GBEE,**

Ro 8:28 enitsumƆi le fee ke amehē k.

KPAAKPO, Kpo 19:20 la k. nī tsƆƆ ke sɔlfa**KPAJELƆI,**

Mat 15:31 k. ahe miiwa ame

KPAKPA,

Ro 5:7 mƆ ko baasumƆ ni egbo ehā

gbomƆ k.

KPAŃMƆ, Luk 22:20 k. hee le ni damƆ milā

Luk 22:29 mike nye miifee k.

KPATAMƆ, Ro 3:25 ake afɔle kehā k.

1Yo 2:2 le ji k. afɔle kehā

KPE NI WƆKPEƆ,

Heb 10:25 wɔkakwa k. kutuu

KPESHII, 2Ko 6:5 ye k. amlī**KPILIIŃ ETSUI,**

Heb 3:13 esha lakamƆ le akahā mƆ ko k.

KPITI,

Luk 5:12 naa! nuu ko ni k. eshwie ehe fee

KPOLOTOI,

Luk 8:33 daimonioi le yabote k. le amlī

Luk 15:15 etee koni eyakwe k.

KPOLOTOO YOO,

2Pe 2:22 k. ni aju ehe le esaa

KPONƆGBE,

Mat 22:16 okweee bƆ ni mei ji ye k.

Yoh 7:24 Nyekpaa k. ni nyekweƆ kekojoƆ le

2Ko 10:7 NyekweƆ nii bƆ ni nyenaa

ame ye k.

Gal 2:6 NyorƆmƆ kweee bƆ ni mƆ ko ji ye k.

KPOO, 1Ko 9:16 k. hā mi ké mijajeee
 1Pe 3:4 mumɔ ni yɔɔ k. ni he jɔ
 Kpo 12:12 K. hā shikɔɔŋ le ke ŋshɔ le
KPOMONJ,
 Mat 20:28 koni ebanɔ ewala ehā ake k.
 Ro 8:23 abaatsɔ k. le no akpɔ wɔ
KPOTJI, Efe 4:29 Wiemo k. ko akaje nyena
KPULU, Mat 20:22 nyebaanye nyenu k. ni
 mibanu le?
 Luk 22:20 K. nɛɛ damɔ shi kehā kraŋmɔ
 hee le
 Luk 22:42 ké oosumɔ le, jiemɔ k. nɛɛ keje
 minɔ
 1Ko 11:25 Nakai noŋŋ efee ye k. le hu he
KREDEE, 2Ti 3:1 bei k. ní jaraa baaba
KRISTO, Mat 16:16 Bo ji K. le, Nyɔŋmɔ Bi le
 Luk 24:26 Ani jeee sa esa ake K. le ana no?
 Yoh 17:3 Yesu K., mɔ ni otsu le le
 Bɔf 18:28 eje ŋmalei le amlɔ etsɔɔ ake Yesu
 ji K. le
 1Ko 11:3 K. le yitso ji Nyɔŋmɔ
KRISTOFI, Bɔf 11:26 atse kaselɔi le ake K.
KROMBI, Kol 1:15 bɔɔ nii fɛɛ atɛŋ k.
KROŋKROŋ,
 Kpo 4:8 K., k., k. ji Yehowa Nyɔŋmɔ
KUEŋTIMO, Bɔf 19:9 mei komei ke k. kpoo
KUKWEI, Ro 9:21 baashɔ k. ni hie yɔɔ nyam
KULOKULO, Kpo 3:16 akeni k. oyɔɔ
KUMAI, Yoh 7:37 Ké k. miye mɔ ko le
KUNIM,
 Yoh 16:33 nyenāa ekāa! Miye je le no k.
 Ro 8:37 nibii fɛɛ mli le, woyeɔ k.
 Ro 12:21 yaa no ke ekpakpa aye efɔŋ no k.
 Kpo 2:7 Mɔ ni yeɔ k. le, mahā
 Kpo 6:2 eeye k. koni egbe ekunimyeli le naa
KUNIMYELI, 2Ko 2:14 k. akonshimɔ
KUTUMPJO, 2Pe 2:3 amekɛ k. wiemoɔ baatao
KUUMO,
 Ro 14:20 Nyekpaa Nyɔŋmɔ nitsumɔ le k.
KWAA, Tit 1:16 amekɛ amenitsumɔ k. le
KWASHIA, Luk 12:20 K., nyɔɔŋ nɛɛ mli
KWASHIAI ASANE,
 1Ko 3:19 je neŋ hieshikamɔ le ji k.
KWEEE, 1Ti 5:8 ké mɔ ko k. le diɛŋtse emei
KWEEE MEI AHIEIAŋ, Bɔf 10:34 Nyɔŋmɔ k.
KWELO, Mat 9:36 tamɔ gwantɛŋ ni be k.
KWEO NII ANO,
 Ro 12:8 mɔ ni k. le, efee le jogbanɔ

L

LA, Mat 5:14 Nyeji je leŋ I. le
 Mat 25:41 naano I. ni asaa ato Abonsam le
 Yoh 8:12 Miji je le I. le
 1Ko 3:13 I. le diɛŋtse baatsɔɔ no ni
 2Ko 4:6 L. le aje dun le mli akpe
 1Te 5:19 Nyekagbea mumɔ le I. le
 2Ti 1:6 tsi nokeeno ni yɔɔ omli le mli, tamɔ
 atsiɔ I. mli
 2Pe 3:7 ke shikɔɔŋ nɛɛ, ake amɛ to hā I.
LÁ, Mat 9:20 I. eho le afii 12
 Mat 26:28 ene damɔ shi kehā milá ni ji
 ‘kraŋmɔ le I.’
 Bɔf 15:29 nyeyaa no nyetsia nyehɛ
 kejea I. he
 Bɔf 20:26 miyeee gbomɔ ko gbomɔ ko I.
 yi sɔ
 Bɔf 20:28 eke le diɛŋtse e-Bi le I. hé
 Efe 1:7 Atsɔ mɔ nɛɛ I. le no awo kpomɔ le
 1Pe 1:19 Kristo I. ní jara wa le
 1Yo 1:7 Yesu I. le tsuɔ wɔhe kejeɔ esha mli
LAKAMO, Efe 4:25 nyetje I. nyeshɛ nyefɔ
LALAI, Kol 3:16 mumɔŋ I. ní ake hiesɔɔ láa
LATSAA BE, Mat 24:32 nyele ake I. eshe etā
LÁ YI SÓ,
 Bɔf 20:26 miyeee gbomɔ ko gbomɔ ko I.
LAZARO, Luk 16:20 nibalɔ ko ní atseɔ le L.
 Yoh 11:11 Wɔnaanyo L. ewo
 Yoh 11:43 L., jee kpo!
LEEE WOLOŋ,
 Bɔf 4:13 ke Yohane, mei ni I. ke
LÉ NÍ MILEEE, 1Ti 1:13 I. hewɔ mifeɛ nakai
LEE,
 Yoh 21:17 Yesu keɛ: L. migwantɛŋi bibii le
LIDIA, Bɔf 16:14 L., ni hɔɔ mama afaseo, ni je
 Tiatira
LILEI, Yak 3:8 gbomɔ ko nyɛŋ ajɔɔ I. le he
LOI, Yoh 21:11 yaa ni I. agboi 153 eyi mli obɔ
LOOFJOI, Mat 6:26 Nyekwea ŋwei I. le
LOT, Luk 17:32 Nyekaia L. ŋa le
 2Pe 2:7 ejie L., jalɔ le
LUKA, Kol 4:14 L., helatsalɔ ni asumɔ le

M

MAJI, Luk 4:43 mayajaje sane kpakpa le
 matsɔɔ m.
MAKAI,
 2Pe 1:12 mito miyɛŋ ake m. nye nibii nɛɛ

MIDƆƆ AMEHE – MINYE

MIDƆƆ AMEHE,

Kpo 3:19 Mei ni m. le, mikunee ame

MIDUROMƆ, 2Ko 12:9 M. le fa hã bo

MIFED, Ro 7:15 no ni misumƆƆ le, jee no m.

MIFOIDAMƆ,

Bof 20:24 magbe m. ke sƆƆmƆ le naa

MIGBALAA MIGBƆMƆTƆSO LE MAI,

1Ko 9:27 m. ni miyeƆ le nyɔŋ

MIGBEDE, 2Ko 12:10 ké m. le, mináa hewale

MIGBEE, Yoh 10:27 Migwantɛŋji le boo m. toi

MIGBEKEBIIASHI,

Mar 10:20 miye fɛɛ no keje m.

MIGBE NAA, 2Ti 4:7 foidamƆ le, mida m.

MIGBÉI,

Yoh 14:14 nyebi no ko ye m. mli le, mafee

MIGBƆMƆTƆSO,

Mat 26:26 Ene damƆ shi kehã m.

MIGWANTEŊBII,

Yoh 21:15 osumƆ mi? Lɛɛ m.

MIGWANTEŊI, Yoh 21:16 KwemƆ m. bibii le

MIHEEE NO KO,

1Ko 9:18 majaje sane kpakpa le ní m.

MIHEWALE,

2Ko 12:9 m. le yeƆ emuu ye gbedemƆ mli

MIHIÉ GBOOO, Ro 1:16 m. sane kpakpa le he

MIHIÉ TSEƆ, Fil 1:8 m. nye fɛɛ

MIHIƆ ŊMAA, Luk 18:12 M. shii enyo daa otsi

MIIDA BO SHI,

Yoh 11:41 Ataa, m. ake obo mi toi

MIIFITE, 2Ko 4:16 wƆkpronɔgbe gbomƆ le m.

MIIJIE MIHIÉ YÉ NO,

Fil 3:13 Nibii ni yƆƆ sɛɛ le, m.

MIIJIE NYEYI, 1Ko 11:2 M. ejaake

MIIKPA BO FAI, File 9 mike suƆmƆ m.

MIIKPA GBE, Luk 3:15 mei le m.

MIIKPA NYE FAI, Ro 12:1 mike

musuŋtsɔlei m.

MIINA NO, 1Ko 12:26 Ké henii le eko m. le

MIISA GBƆMEI AHIE,

Gal 1:10 Ké mikã he m. le

MIISHEE,

Mat 5:3 Mei ni le ake NyɔŋmƆ he miihia ame le ye m.

Luk 8:13 ameké m. mƆƆ mli, shi

Luk 15:7 m. baaba ŋwei ye eshafeelo

Bof 5:41 ameshi Sanhedrin le hie

ameteɛ ke m.

Bof 20:35 NohãmƆ hãa mƆ náa m. fe

Ro 7:22 náa NyɔŋmƆ mli le he m.

Ro 15:13 NyɔŋmƆ ahã nyeyimƆ obɔbɔ ke m.

2Ko 9:7 mƆ ni hãa no ke m. le, le NyɔŋmƆ sumƆƆ

Fil 3:1 nyenáa m. waa ye Nuŋtsɔ le mli

1Te 1:6 m. ní jeƆ mumƆ krɔŋkrɔŋ le deŋ

1Ti 1:11 m. NyɔŋmƆ le sane kpakpa

Heb 12:2 m. ni kã ehie le hewo le

3Yo 4 Mibe m. ni da fe ene: ake manu ake

MIISHEJEMƆ,

Ro 15:4 ketsɔ Ŋmalei le amlí m. le no

2Ko 1:3 m. fɛɛ NyɔŋmƆ

2Ko 1:4 wɔnye wɔke m. asheje mei krokomei amii

MIISHWE WAA,

Ro 1:15 m. ake mabajaje sane kpakpa

MIITAO, Yoh 4:23 Tse le m. mei ni tamƆ neke

MIITƆA WƆ, Gal 6:9 nyekahãa

ekpakpafeemo m.

MIITƆƆ ONANE,

Mat 5:29 oninejuro hiŋmei m.

MIITSE, Luk 12:45 Minuŋtsɔ le m. kebaa

MIITSU NII,

Efe 4:16 henii le eko fɛɛ eko m. jogbarŋ

MIJARAMƆ SHIHILEI,

Luk 22:28 nyekpɛte mi ye m.

MIJWEŊMƆ,

Ro 7:25 m. etsƆ NyɔŋmƆ mli le nyɔŋ

MIKAEL, Kpo 12:7 M. ke ebɔfoi le fá ta

MIKASELƆI,

Yoh 8:31 nyehi miwiemƆ le mli le, m. ji nye

Yoh 13:35 no mei fɛɛ kebaale ake m. ji nye

MI KOME,

Yoh 16:32 nyebaashi m. Shi jeeɛ m. ni

MIKƆƆŊTƆSO, Mat 11:30 m. le teremƆ waaa

MIKPELE ONƆ, Luk 3:22 mi-Bi; m.

MIKWAŊI,

Heb 13:5 Mishin bo, ni m. bo kɔkɔkɔ

MIKWED AMENƆ, Yoh 17:12 m. ye bo

MIMLIGBE, Ro 7:22 M. gbomƆ le

MIMUMƆ, Luk 23:46 oden mitus m. miwoƆ

MINANEMEI,

Yoh 15:14 nibii ni miwoƆ he kitã le, m.

MINIYENII,

Yoh 4:34 M. ji ake mafee mƆ ni tsu mi le

MINYE, Luk 8:21 M. ke minyemimeí hii ji

MINYEMIMEI,

Mat 25:40 nyefee nyehā m. le atɛŋ
MIŊJFA, Mat 18:21 shii enyie esa akɛ m. le?
MISAAA, Luk 15:19 M. mɔ ni atɛɔ le obi dɔŋŋ
MISAFO,

Mat 16:18 tɛsaa nɛɛ nɔ matswa m. le mama
MISEENYIELɔ, Mat 19:21 ni oba obatsɔ m.
MISHWED,

Ro 7:18 m. akɛ mafɛe nɔ ni hi moŋ, shi
MISɔɔMɔ, Ro 11:13 miwoɔ m. le hie nyam
MISUMɔɔ, Mat 3:17 mi-Bi ni m. le
MITEE AME SHI,

Yoh 6:39 m. ye naagbee gbi le nɔ
MITEO, 1Ko 3:6 Mi le, m., Apolo shwie nɔ nu
MITSɔ, 1Ko 9:22 M. mihe nɔ fɛɛ nɔ mihā
MITSɔɔ, Yoh 7:16 Nɔ ni m. le, jeeɛ minɔ ni
MITSɔSEɔ,

Kpo 3:19 Mɛi ni midɔɔ amɛhe le, m. amɛ
MIWAA GBE NEE YI,

Bɔf 22:4 m. keyashio gbele mli
MIWALA,

Bɔf 20:24 mibuuu m. akɛ nɔ ko ni he hiaa
MIWɔɔɔ,

2Ko 11:27 miye jenamɔi shii abɔ nɔ m.
MLA, Ro 7:22 náa Nyɔŋmɔ m. le he miishɛɛ
 Ro 10:4 Kristo ji M. le naagbee
 Ro 13:8 mɔ ni sumɔɔ gbɔmɔ le, ewo m.
 le obɔ

Gal 3:24 M. le, wɔgbetsɔɔɔ keyaa Kristo ŋɔɔ
 Gal 6:2 nyewo Kristo le m. le obɔ
 Yak 2:8 nyeyɛɔ mantɛ m. le nɔ

MLAI, 2Ti 2:5 eshi akanɛ le ye ehe m. le anaa
MLA ŊMɛɔ MI GBE,

1Ko 6:12 M. akɛ mifɛɔ nibii fɛɛ moŋ, shi jeeɛ
MLATɔɔɔɔɔ, Luk 22:37 Abu le ashi m. anɔ
MLATɔMɔ, Mat 7:23 nyɛtsuo m. nitsumɔi!

Mat 24:12 akɛni m. baaya nɔ afa hewo
 2Te 2:7 nɛkɛ m. nɛɛ he teemɔŋ sane le
MLATɔMɔ GBɔMɔ, 2Te 2:3 ajie m. le kpo
MLAWOLO,

Yak 4:12 Mɔ kome pɛ ji M. kɛ Kojolɔ
MLIFU,

Bɔf 15:39 trukaa le, m. ni naa wa te shi
 Kol 3:8 nyɛjia m., wiemo fɔŋ

MLIGBALAMɔ,

Mat 10:35 miba koni mike m. aba

MLIGBALAMɔɔ, Ro 16:17 mɛi nɔ kɛ m. baa
 1Ko 1:10 m. akahi nyɛtɛŋ

MINYEMIMEI–MUMɔ KRɔŋKRɔŋ

MLIGBE, Kpo 2:23 taɔɔ m. susumɔi amlɔ

MLIHILE, Bɔf 28:2 kɛ wɔ ye ye m. ni nɔ bɛ naa

MLIJOOMɔ, Efe 4:31 m., mlila, mlifu

MLIJOLE, 1Ko 4:13 wohāa hetoo kɛ m.

MLIKPAMɔ,

Heb 5:14 amɛle ekpakpa kɛ efɔŋ m.

MLI KWɔ,

Ro 11:33 Nyɔŋmɔ hiɛshikamɔ kɛ nilee le m.

MLI KWɔɔɔ,

1Ko 2:10 taɔɔ Nyɔŋmɔ nibii ni m. le

MOSE, Bɔf 7:22 M. ye hewale ye ewiemoi kɛ

2Ko 3:7 Israelbii le nyɛɛɛ M. hie akwe

MɔBɔNALE, Mat 9:13 M. mitaɔɔ, jeeɛ afɔɔ

Yak 2:13 M. yeɔ kojomɔ nɔ kunim

MɔDEŋBɔɔ,

Heb 6:11 ajie nɛkɛ m. nɛɛ koŋŋ kpo

Mɔ NI BAA SHI, Luk 9:48 feɔ enii akɛ m.

Mɔ NI Kɛ EHE WOɔ MEI KROKOMEI

ASAJI AMLI, 1Pe 4:15 akana nɔ akɛ m.

Mɔ NI MLI Jɔ, 2Ti 2:24 esa akɛ efɛe m.

Mɔɔ, Luk 13:4 m. ni yɔɔ Siloam le kumɔ

Mɔɔ SHI, Bɔf 9:22 eke odaseyelii ni m. tɔɔɔ

akɛ mɔ nɛ ji

MU, Mat 25:4 hiɛshikalɔi le ŋɔ m.

Mar 14:4 Mɛni hewo afite m. ni jɛɔ ŋma nɛɛ?

MUJI NII,

Ro 1:24 Nyɔŋmɔ ŋmɛɛ amɛhe ehā m.

Kol 3:5 bolɛnamɔ jɛnba sha, m.

MUMɔ,

Mat 3:16 m. le miikpeleke shi tamɔ okpo

Mat 12:31 musu ni abɔɔ ashio m. le, akɛfan

Mat 26:41 m. le miisumɔ waa, shi heloo le

Yoh 4:24 Nyɔŋmɔ le M. ni, amɛjā le kɛ m.

Yoh 16:13 anɔkwale le m. le, ebaatsɔɔ

nye gbe

Ro 8:16 M. le kɛ wɔmumɔ le yeɔ odase

Ro 8:26 m. le kpaa fai ehāa wɔ

2Ko 3:17 Yehowa ji M. le

Gal 5:16 nyenyiea ye m. naa

Gal 5:22 m. le yibiiwoɔ ji suɔmɔ

Gal 6:8 mɔ ni duɔ nii ehāa m. le

1Pe 3:18 ahā ehie kā ye m. mli

MUMɔɔ, Efe 6:12 wɔkɛ m. fɔji atai ni nɔɔ

MUMɔɔ KESHĀRAMɔ,

Gal 5:20 amagajamo, m., hetsɛ

MUMɔ KRɔŋKRɔŋ, Luk 1:35 M. le baaha onɔ

Luk 3:22 m. le ke su ni tamɔ okpo
 Luk 11:13 Tse le erɔɔ m. ehān
 Yoh 14:26 m. le baatsɔɔ nye nibii fee
 Bɔf 1:8 ké m. le ba nyenɔ le, nyebaanā
 Bɔf 2:4 m. bayimɔ amɛ fee obɔɔ
 Bɔf 5:32 m. le, akeshā mei ni bɔɔ le toi
 Efe 4:30 nyekahāa Nyɔɔmɔ m. le were
 hoa ehe

MUMCHJ,

Ro 1:11 mike m. nikenii le eko abahā nye
 1Ko 2:15 m. gbɔmɔ le, etaɔɔ nibii fee mli
 1Ko 15:44 atɛɔ le shi ake m. gbɔmɔtso
MUSUJ TSO LE, Mat 20:34 Yesu m., etara
MUSUJTSOLE, Kol 3:12 nyɛwoa m. kpele
 1Yo 3:17 ejiee m. kpo etsɔɔ le
MUSUJTSOLEI, 2Ko 1:3 m. a-Tse
MUSUJTSOLE KPELE, Kol 3:12 nyɛwoa m.

N

NAABU, Ro 10:10 n. akejajeɔ atɔɔ
NAAGBEE, Mat 24:14 no sɛɛ le n. le baaba
 Mat 28:20 mike nye ye keyashi shihile le n.
 Yoh 13:1 Yesu sumɔ amɛ keyashi n.
NAAGBEE GBII, 2Ti 3:1 n., bei kredɛɛ ní jaraa
 baaba
NAAJIEMO,
 Yoh 15:22 amɛbe amɛhe esha le he n. ko
NAAKPEE,
 1Pe 4:4 Efeɔ amɛ n. ake nyɛke amɛ
NAANAA NYOJMɔ BI LE Nɔ,
 Heb 10:29 ké mɔ ko n.
NAANɔ,
 1Pe 1:25 Yehowa wiemɔ le hic shi keyaa n.
NAANɔ WALA,
 Luk 18:30 toi abɔ ye be nɛɛ mli, ke n.
 Yoh 3:16 hie akakpātā shi moɔ enā n.
 Yoh 17:3 Enɛ ji n. le, ake amɛbaale bɔ
 Bɔf 13:48 su kpakpa ni baanye ahā
 amɛnā n.
 Ro 6:23 nɔkeeno ni Nyɔɔmɔ kehāa ji n.
 1Ti 6:12 mɔ n. le mli kpeɔɔ
NAANYO, Luk 10:36 namɔ fee ehe n.?
 Yak 2:23 atɛɛ Abraham Yehowa n.
 Yak 4:4 je le n. le, eetsɔ ehe Nyɔɔmɔ
 henyelɔ
NAANYOBɔɔ, 1Ko 15:33 N. gbonyo fiteɔ
NAANJɔMɔ,
 Ro 16:18 amɛke n. wiemɔi lakaa mei

NAASHɔMɔ,

Luk 22:48 okɛ n. miijie gbɔmɔ Bi le?
NAASɔMɔ Nɔ,
 Kpo 7:3 keyashi wɔke n. baakadi
NAIN, Luk 7:11 efā gbɛ ketee N.
NAJIAJɔDAMɔLɔ, Yoh 7:29 n. ni je erɔɔ ji mi
NANE ATɔTɔ,
 1Ko 8:13 ké niyenii baahā minyemi n.
NANEMEI,
 Luk 16:9 Nyɛke ninámɔ ni ejaaa le afea n.
NANEMEI NITSULɔI, 1Ko 3:9 Nyɔɔmɔ n. ji wɔ
NANETɔTɔMɔNII,
 Mat 13:41 amɛbaabua n. fee
 1Ko 10:32 nyekatsɔmɔa n.
NANETɔTɔMɔNɔ,
 Ro 14:13 nyɛke n. ko emarɔ nyemi
Nɔ BE, 1Ko 12:31 matsɔɔ nye gbɛ ko ni n.
Nɔ FEE Nɔ, Fil 4:8 n. ni ji anɔkwale
Nɔ GBɔMEI, 2Pe 3:11 n. ni esa ake nyetsɔmɔ
Nɔ GBONYO,
 Ro 7:19 n. ni misumɔɔ le, no moɔ
NCHÁMɔ, Bɔf 20:35 N. hāa mɔ náa miishɛɛ
NɔKEENO,
 Ro 6:23 n. ni Nyɔɔmɔ kehāa ji naanɔ
Nɔ KO GBONYO,
 Tit 2:8 amɛbe n. ko ní amɛbaawie
Nɔ KO NI MEI FIOO PE LE, Fil 4:12 Mikase n.
Nɔ KWɔLɔ, Ro 13:1 aɔɔ ehe awo hegbei ni n.
NɔKWELɔ, 1Ti 3:1 miitao etsɔ n. le
 1Pe 2:25 n. ni kwɛɔ nyɛsusumai anɔ
NɔKWELɔI,
 Bɔf 20:28 mumɔ krɔɔkrɔɔ le ehole nye n.
 1Pe 5:2 n., nyejea nyɛsɔmɔ mli nyɛfea
NɔKWEMɔNɔ, Yoh 13:15 mifeɛ n. mihā nye
 1Ti 4:12 feemɔ n. ohā anɔkwafoi le
 Yak 5:10 nyɛɔɔa gbalo le ake
 amanehulu he n.
 1Pe 2:21 Kristo fee n. efɔ shi ehā nye
 1Pe 5:3 nyɛfea n. nyehāa tooku le
NɔKWEMɔNII,
 Mat 13:34 Yesu tɔɔ n. anɔ ewie
 Mar 4:2 eke n. tsu nii kɛbɔi
 1Ko 10:6 nibii nɛɛ bafeɛ n. kehā wɔ
NCHMIMAA,
 Ro 4:21 enā n. kwraa ake Nyɔɔmɔ baanye
 Ro 8:38 miye n. ake gbele jio, wala jio
 Ro 15:14 minyemimɛi, miye n. ye nyɛhewɔ

Kol 4:12 nyenā n. ye Nyɔɔɔmɔ suwɔmnaa nii
le he

1Te 1:5 ke mumɔ kɔɔɔkɔɔ, ke n. ni mli wa

2Te 3:4 wɔye n. ye Nuɔɔɔɔ le mli

NĀNĀI, 1Pe 5:9 nyele ake nakai n. le kɔɔɔɔ
NĀ NI FA HĀ MI,

Fil 4:11 mahā nii ni miyɔɔ le afee n.

NĀ NI FITEEE, 1Ko 15:42 atɔɔ le shi ye n. mli
NĀ NI GBOOO,

1Ko 15:53 esa ake nɔ ni gbɔɔ awo n.

NĀ NI TSII, Heb 12:1 nyehāa wɔshɛa nɔ fɛɛ n.

NĀ NI YEHOWA SUMɔɔ, Bɔf 21:14 Afee n.

NĀNYEE, 2Ko 1:8 n. kpele shishi

NĀɔ, Bɔf 5:39 mei ni ke Nyɔɔɔmɔ diɛɔtse n.

NĀYELɔ,

Yoh 12:31 abafā je nɛɛ n. le ashɛ afɔ

Yoh 14:30 je le n. le miiba, ebe hewale

NĀYELɔI, Yoh 12:42 n. pii ná hemɔkɛyeli

Bɔf 4:26 n. le, amete shi ameshi Yehowa

NĀYELI, 2Pe 2:10 amɛgbɔɔ n. he guɔ

NIBII BABAoo NI JARA WAWAI,

Kpo 18:7 etia n. naa ehā ehe

NIBII NI ABUUU, 1Ko 1:28 Nyɔɔɔmɔ hala n.

NIBII NI EYɔɔ, Luk 14:33 mɔ fɛɛ mɔ ni shiii n.

NIBII NI HI,

Fil 2:4 n. hā mei, shi jeeɛ n. hā nye pɛ

NIBII NI HIE Yɔɔ NYAM,

2Ti 2:20 ake ekomei fɛɔ n.

NIBII NI Yɔɔ SEE,

Luk 9:62 mɔɔ tsina koi mli ni ekua ekue
ekwɔɔ n.

NIBɔɔ, Kpo 3:14 Nyɔɔɔmɔ n. le shishijee le

NIFEELɔI YE NIKWEMɔHE,

1Ko 4:9 wɔɔmɔ n.

NIFEEMɔ, 1Ko 7:31 je nɛɛ n. le miitsake

NIHIINII, Mat 24:15 n. ni ke amanɔɔfɛemɔ baa

Nii, Ro 14:8 wɔgbɔi jio, Yehowa n. ji wɔ.

NIATSE, Kpo 3:17 okɔɔ ake: N. ji mi

NIATSEMEL,

Luk 14:12 Ké oɔɔmɔ okpɔɔ le, kaatse n.

2Ko 6:10 wɔhāa mei pii tsɔmɔ n.

1Ti 6:9 etswa amɛfai shi ake

amɛbaatsɔmɔ n.

1Ti 6:17 Wiemo otsɔɔ mei ni ji n.

NII Yɔɔ Mɔɔɔ, Ro 7:24 Gbɔmɔ ni n. ji mi!

NIKEENII, Ro 12:6 esoro wɔɔɔn mɔ fɛɛ mɔ n.

Efe 4:8 nomii; eɔɔ gbɔmɛi ehā ake n.

Yak 1:17 N. kpakpai fɛɛ le, ŋwei ejɛɔ

NIKPAMɔ,

Mat 9:37 n. le fa, shi nitsulɔi le faaa

NILEE, Luk 11:52 nyɛɔɔ n. naa samfee le

1Ko 8:1 N. wɔɔ ehe nɔ, suwɔmɔ tswaa mɔ
emaa shi

NILEE KRɔɔɔ, Ro 10:2 jeeɛ ye n. naa

Kol 3:10 subaɔ ní atɔɔɔ n. nɔ ahāa efɛɔ
ehee

1Ti 2:4 mɔ ni sumɔɔ ake gbɔmɛi aná n.

NILELɔI, Luk 10:21 oɔɔ otee n.

NINÁMɔ, Mat 6:24 nyɔɔi nyehā Nyɔɔɔmɔ ke N.

Mat 13:22 n. lakamɔ le miaa wiemo le

Luk 16:9 Nyɛke n. ni ejaaa le atsua nii

NINE, Yoh 12:38 Yehowa n. le, namɔ ajie kpo
atsɔɔɔ?

NINE ANYE SHI,

Ro 5:5 hiɛɔkamɔ le hāaa mɔ n.

NINETALɔ,

Mat 6:27 atsa ewalaseɛkele nɔ n. kome

NITSɔɔMɔ HE ŋAA,

2Ti 4:2 ye tsuishitoo ke n. fɛɛ mli

NITSULɔ, Luk 10:7 n. le, enyɔmɔwoɔ sa le

NITSUMɔ,

Bɔf 1:20 Enɔkwɛmɔ n. le, mɔ kroko aɔɔ

Ro 12:4 henii pii, shi fɛɛ tsuuu n. kome

1Pe 1:13 nyɛsaa nyɛjwɛɔmɔi nyɛtoa n.

NITSUMɔI, Yoh 14:12 ebaatsu n. ni fe nomei

Heb 9:14 wɔhenilei le ahe kejɛɔ n.

NIYELɔI,

Ro 8:17 n. ji wɔ—Nyɔɔɔmɔ n., ke Kristo
nanemei n.

Gal 3:29 Abraham seshi, n. ye shiwoo

NIYENII,

Yoh 6:27 Nyɛkatsua n. ni fiteɔ le he nii

Bɔf 14:17 ehāa nugbɔ nɔɔ, ni nyɛnāa n.

1Ko 8:13 ké n. baahā minyemi nane atɔɔ

NIYENII NI WA,

Heb 5:14 mei ni edara le anɔ ji n.

NOA, Mat 24:37 bɔ ni N. gbii le fee le

NOM,

2Ko 10:5 wɔmiɔɔɔ jwɛɔmɔ fɛɛ jwɛɔmɔ n.

NU, Yoh 4:10 ni ebaahā bo wala n.

NU AFUA, Mat 24:38 ye gbii ni tɔɔ N. le hie le

2Pe 2:5 eke n. ba je le nɔ

NUGBɔ, Mat 5:45 n. nɛɔ shwiew jalɔi ke mei

NUHIŋMEII, Kpo 7:17 keya wala n. ahe

NUI, Kpo 17:1 ashawo ní ta n. babaaɔ ano

NUJŦSƆ – NYEHIA

NUJŦSƆ, Mat 7:22 N., N., jee bo ogbēi le mli
 Mat 9:38 nyekpaa nikpamɔ N. le fai koni
 Mat 22:44 Yehowa kee mi-N. le ake
 Ro 6:14 esaaa ake esha yee nyenɔ n.
 1Ko 7:39 eboteɔ gbāla mli, ye N. le mli pe
 Kol 4:1 nye hu nyeye N. ye ηwei
NUJŦSƆMEI, Mat 6:24 atso nyɔɔ ehā n. enyo
 1Ko 8:5 nyɔɔmɔi ke n. babaoo yoo le
NUJŦSƆ OFE,
 Bɔf 4:24 N., bo ji mɔ ni bɔ ηwei ke
NYAA, Ro 12:15 Nyeeke mei ni n. le anyaa
NYANYAANYA,
 1Ti 5:1 Kaawie onukpa ko hie n.
NYEBAABI, Yoh 14:13 nɔ fee nɔ ni n. ye
 migbēi mli le
NYEBAAFENE, Mat 18:18 nɔ fee nɔ ni n.
NYEBAAKA, Bɔf 5:9 n. Yehowa mumɔ le?
NYEBAA NYEHESH,
 Heb 13:17 n. nyehāa mei ni
 Yak 4:10 N. ye Yehowa hie
 1Pe 5:6 n. ye Nyɔɔmɔ nine shishi
NYEBAA NYEJEF,
 1Pe 2:12 n. jogbanɔ ye jenmajianɔbii
NYEBAASOLE,
 Mar 11:24 nibii fee ni n. nyebi le
NYEBAAYE MIKITĀI LE ANO,
 Yoh 14:15 Ké nyesumɔ mi le, n.
NYEBAPTISIA,
 Mat 28:19 nyeyafea mei kaselɔi, n. amɛ
NYEBE, Efe 5:16 nyeeke n. atsu nii jogbanɔ
NYEBIA, Mat 7:7 Nyeyaa nɔ n., ni abaahā nye
NYEBII,
 1Ko 7:14 n. le baafee mei ni he tsee, shi
NYEBIO,
 Mat 6:8 le nibii ni he hiaa nye dani n. le
NYEBOA LE TOI,
 Mat 17:5 mi-Bi ni misumɔ le. N.
NYEBO TOI, Ro 6:17 nyeje nyetsui mli n.
NYEBƆA MƆDEI, 2Pe 1:5 n. fee
NYEBƆA MƆDEI FEE NI NYEAAANYE,
 2Pe 3:14 n.
NYEBƆA NYEHESH MƆDEI,
 Ro 12:11 Nyekafea anihao, n.
NYEBƆFOI, 2Ko 11:5 n. ni he tse fe fee le
NYEBAA, Mat 26:41 Nyeyaa nɔ n. ni nyeeɔlea
NYEDAA FOI, 1Ko 9:24 N. le ye nakai gbe nɔ
NYEDAA SHI, Efe 5:20 n. wɔ-Nyɔɔmɔ le s.

NYEDAMƆA SHI SHIŦŦ

1Ko 16:13 n. ye hemɔkeyeli
NYEDIAGBAI,
 Mat 7:6 nyekashereɔ n. nyeshwiea
NYEFEE EKOME, Fil 2:2 n. kewula shi
NYEFEEFEA NYEHESH GBO,
 1Pe 4:9 N. ni mligbigbilimɔ
NYEFIA SHI, Ro 12:12 N. ye amanehulu mli
NYEFIA SHI SHIŦŦ,
 1Ko 15:58 n., nyekagbugbaa
NYEFIO SHI, 1Pe 2:20 nyenaa nɔ, ni n. ye mli
NYEFI SHI,
 Luk 21:19 Ké n. le, nyebaabaa nyewala yi
NYEFOO, Luk 6:21 mei ni n. amɔ nɛɛ
NYEFOLƆI, Efe 6:1 nyeeboa n. atoi
 Kol 3:20 nyeeboa n. atoi ye nɔ fee nɔ mli
NYEGBEA, Kol 3:5 n. nyegbɔmɔtso le henii
NYEGBEFAN,
 Ro 12:18 n. le, toinjɔle ahi nye ke mei
NYEGBOI, Efe 2:1 nɔ mli le n. ye nyeheshai
NYEGBOMƆTSEI,
 Ro 6:13 nyehɔa n. nyehāa Nyɔɔmɔ
 Ro 12:1 nyehɔ n. le nyehā ake afɔle ni hie kā
NYEHESH ADƆA LA, Ro 12:11 N. ye mumɔ le naa
NYEHESH AJƆ NYE,
 Mat 11:28 Nyebaa miɔɔ, mahā n.
NYEHESH AWA, 1Ko 1:8 ebaahā n.
NYEHESH AWA,
 1Ko 16:13 ye hemɔkeyeli le mli, n.
NYEHESH ETSE,
 Yoh 15:3 N. momo ye wiemo le hewo
NYEHESHKEYELI, 1Pe 1:7 n. ní aka akwe
NYEHENILEE, Ro 13:5 ye n. hu hewo
NYEHESH NÍ NYENAA TSO,
 Fil 2:3 Nyekajea n. mli nyefea nɔ ko
NYEHESH NÍ NYENYEE NYEYE,
 1Ko 7:5 eka nye ye n. le hewo
NYEHENYELƆI,
 Mat 5:44 Nyeyaa nɔ nyesumɔa n.
 Fil 1:28 nyehāa n. le awo nyehesh gbeyei
NYEHESH, Ro 14:1 N. mɔ ni egbede le atuu
NYEHESHHEREA, Ro 15:7 n. nyehesh atuu
NYEHESHWULAMƆ, 1Pe 3:3 Nyekahā n. le fea
NYEHESHYELI,
 1Pe 2:16 nyeeke n. le atsu nii, jee ake
NYEHESH,
 Ro 12:9 N. efɔɔ; nyekpɛta ekpakpa he

NYEHIE AHIA NYEHIE NO,

Bof 20:28 N. ke tooku

Efe 5:15 n. koni nyekanyie ake mei ni hie
kāaa shi

1Pe 4:7 n. ye sɔlemɔi agbefan

NYEHIE ASO, 1Te 5:13 n. amɛ ye suwɔmɔ mli**NYEHIE ASO,**

1Ko 16:18 n. mei ni tamɔ nakai

NYEHIE ATĒA, Mat 10:16 n. tamɔ onufui**NYEHIE WALA WIEMO LE MLI KPEŊŊ,**

Fil 2:16 ní nyeyaa nɔ n.

NYEHILEKEHAMO,

1Ko 7:35 nye dɛntɛ n. hewo

NYEJAJEA, Gal 6:1 n. mɔ le ye mljɔle mli

Yak 5:16 n. nyehie eshai nyetsɔɔtsɔa nyehie

NYEJARA,

Mat 6:26 Ani n. waaa kwraa fe amɛ?

NYEJATSUI, Gal 6:2 keterea n. ni tsiitsii le**NYEJEA EMLI, Kpo 18:4 N., mimei****NYEJEŊBA,**

1Pe 3:1 atso n. nɔ ní nine ashe amɛnɔ

1Pe 3:16 n. kpakpa le ahā amehie agboi

NYEJEA NYESUOMO MLI,

1Pe 5:2 n. nyekwea tooku

NYEJIEA, 1Ko 5:13 N.

efɔŋfeelɔ le kejea nyetɛŋ

NYEJIEA YAH YI,

Kpo 19:1 asafoku kpele kɛɛ: N.!

NYEJOA BOLENAMO JEŊBA SHA NAA FOI,

1Ko 6:18 N.!

NYEJOA, Luk 6:28 n. mei ni lomɔɔ nye le

Ro 12:14 Nyeyaa nɔ n. mei ni waa nye yi le

NYEJWEŊMO, Efe 4:23 nɔ titri ni kudɔɔ n. le

Kol 3:2 n. ahia nibii ni yɔɔ ŋwei le anɔ

NYEJWEŊMO AHIA, Kol 3:2 n. nibii ni yɔɔ

ŋwei le anɔ

NYEKAA, 1Yo 4:1 n. wiemɔi ni je mumɔŋ**NYEKAA NII FEE NYEKWEA,**

1Te 5:21 N.; nyemɔa nɔ ni hi le mli kpeŋŋ

NYEKAA NYEKWEA,

Fil 1:10 n. ní nyena nibii ni he

NYEKADIA, 2Te 3:14 nyeyaa nɔ n. mɔ nɛɛ**NYEKAAIA,**

Heb 10:32 nyeyaa nɔ n. gbii ni eho le

NYEKALAKAA,

Gal 6:7 N. nyehie: Nyɔŋmɔ jeɛɛ

NYEKALOMO, Ro 12:14 nyejaɔ ni n.**NYEHIE AHIA NYEHIE NO – NYEMI****NYEKAMALEMALEA, Kol 3:9 N. nyehie****NYEKANŊAA, 2Yo 10 n. le tete****NYEKASE, Fil 4:9 Nibii ní n. le, nomei nyefea****NYEKASEA,**

1Ko 11:1 N. mi, tamɔ mikasɔ Kristo le

Heb 13:7 n. amehemɔkeyeli le

NYEKASHEA MEI NI GBEO GBOMOTSO

LE GBYEI, Luk 12:4 n.

NYEKASUMO, 1Yo 2:15 N. je le aloo**NYEKATORO, Efe 5:18 n. dāa****NYEKATOTO MEI ANANE,**

Fil 1:10 nyefee krɔŋŋ, ní n.

NYEKATEKEA, 1Ko 4:6 N. nibii ni anmala le**NYEKAWOA AMEHE GBYEI, Efe 6:9 n.****NYEKAWOA NYEBII AMLIFU,**

Efe 6:4 tsemei, n.

NYEKAWOA NYEBII AMLI LA,

Kol 3:21 tsemei, n.

NYEKAYE AWERCHO, 1Te 4:13 koni n. tamɔ**NYEKE NII AFAA,**

Luk 6:35 n. ni nyehie kāaa nɔ ake

NYEKE NYEHIE AKAWOA,

Bof 5:38 n. hii nɛɛ asane mli

NYEKESA GBOMEI AHIE, Efe 6:6 koni n.**NYEKESOMOSOMO,**

1Pe 4:10 mɔ fee mɔ ke enikeenii, n. nyehie

NYEKOJO,

Luk 22:30 nyetara mantse seii anɔ n.

NYEKOMOKOMO,

Gal 5:15 Shi ké nyetee nɔ n. nyehie

NYEKPEŊA, Ro 12:9 n. ekpakpa he**NYEKPOMO, Luk 21:28 n. le miibenje****NYEKUSUM, Mat 15:3 nyekuɔ mli ye n. hewo?**

Mar 7:13 nyehie n. guɔ Nyɔŋmɔ wiemo

NYEKWE, Bof 20:28 koni n. Nyɔŋmɔ asafo**NYEKWEA, 1Pe 5:2 N. Nyɔŋmɔ tooku le nɔ****NYEKWE HIEIAŊ, Yak 2:9 ké nyetee nɔ n.****NYELA, Mat 5:16 nyehāa n. le atsoa****NYELĀA, Efe 5:19 n. ni nyefoa lala nyehāa****NYELALAWIEMOFOLCI,**

Bof 17:28 n. komɛi po ekɛɛ

NYEMAMO SHI SHIŊŊ,

Kol 2:7 n. ye hemɔkeyeli le mli

NYEMAŊBII,

1Te 2:14 amanehului ní nyena ye n. le

NYEMI,

1Ko 5:11 n. ní ke ehe woɔ jeŋba sha mli

NYEMIAA NYEHIE – NYETSE

NYEMIAA NYEHIE, Luk 13:24 N. waa

NYEMII ASHEA NYEHE,

Fil 4:4 N. ye Nunṭso le mli. N.!

NYEMIIDA FOI, Gal 5:7 Kule n. le jogbanḡ

NYEMIJAJE, 1Ko 11:26 n. Nunṭso le gbele le

NYEMIISHEE, Yoh 16:22 mḡ ko shḡḡ n. le

NYEMIMEI, Mat 23:8 ni nye fɛe le, n. ji nye

NYEMIMEI ASUḂḂ,

Ro 12:10 Nyedḡḡa nyehe waa ye n. mli

NYEMLI EFU,

Efe 4:26 hulu nyca shi be mli ni n. lolo

NYEMLIGBE,

Efe 3:16 nyehe awa ye n. gbḡḡ le

NYEMḂ, Mat 25:15 talentai ye ameten mḡ fɛe
mḡ n. naa

NYENAABU AFEE EKOME, 1Ko 1:10 nye fɛe n.

NYENAA MḂḂ, Luk 6:36 n., tamḡ nye-Tse le

NYENAA MITSḂ, 1Ko 7:35 jee n., shi

NYENAJI AMḂḂ SHI,

1Pe 5:10 Nyḡḡmḡ baahā n.

NYENAJIASHI,

Ro 16:20 baamenye Satan ye n.

NYENA Ḃ,

Fil 1:29 aḡḡ hegbe le ahā nye koni n.

1Pe 3:14 ké jale hewḡ n. po le

NYENÁ TSUI NYEHĀHĀ NYEHE,

Efe 4:2 n. ye suḡḡ mli

NYENII, Heb 10:34 nyekpele n. ni aha le nḡ

NYENIIASHISHINUMḂ,

1Ko 14:20 edara ye n. gbefanḡ

Fil 4:5 gbḡḡmḡ fɛe alea n. le

NYENḂ, 1Ko 6:19 nyejee nye dienṭse n.

NYENYAA, Ro 12:12 N. ye hienḡkamḡ le mli

NYENYEMIMEI, 1Pe 5:9 n. asafo muu le fɛe

NYEḂḂ,

Mat 25:34 n. Maḡṭseyeli ni asaa ato nye

NYEḂḂ KAISARE NIBII NYEHĀA KAISARE,

Mat 22:21 n.

NYEḂḂ NYEGBḂḂḂḂ NYEHĀA,

Ro 6:13 n. Nyḡḡmḡ ake jale tawuu nii

NYEḂḂ NYEHE NYEWOA,

1Pe 2:13 n. maḡṭse shishi

NYEḂ,

Luk 6:27 nyefea mḡ ni n. nye le ekpakpa

1Yo 3:15 mḡ ni n. enyemḡ le, gbḡḡḡḡḡḡ

NYEPEIA NYEMLI, 2Ko 13:5 n. nyekwea ake

NYESAA NYEHE NYETOA,

Mat 24:44 n., ejaake

NYESA EHIE,

Kol 1:10 bḡ ni afee ni n. kewula shi

NYESĀMASĀMAA, 1Ko 6:7 n. nyehe

NYESA NYENAA, 1Pe 2:3 n. ni nyena ake

NYESHIA,

Mat 7:7 nyeḡḡa nḡ n., ni abaagbele

NYESHIA KPE,

Luk 21:36 n., ni nyekḡ hiedḡḡ akpaa fai

1Ko 16:13 Nyeyaa nḡ n., nyedamḡa shi shiḡḡ

NYESHISHIFĀ,

Kol 2:7 n. amḡḡ shi, ní atswa nye

NYESHITEEKEWOLḂ,

Luk 21:15 hieshikamḡ ni n. nyenḡ atsi naa

NYESHWED, Fil 2:13 ehāa n., ni ehāa nyenāa

NYESḂLE, Mat 6:9 esa ake n. ye neke gbe nḡ

NYESḂLEA,

Mat 5:44 n. nyehāa mḡ ni waa nye ye li

1Te 5:17 N. daa

2Te 3:1 nyeyaa nḡ n. nyehāa wḡ

NYESḂLEMḂ,

1Pe 3:7 koni akatsimḡ n. le agbe

NYESḂḂḂ,

Mar 10:43 mḡ ni ji agbo le, esa ake etsḡ n.

NYESUMḂA,

Kol 3:19 wumei, nyeyaa nḡ n. nyenamei

NYESUMḂḂ,

Yoh 14:15 Ké n. mi le, nyebaaye mikitāi

NYESUMḂSUMḂA, Yoh 13:34 n. nyehe

NYESUSUMA MUU FEE,

Kol 3:23 nyekḡ n. atsua

NYESUSUUU,

Mat 24:44 ḡmeletsuaa ni n. ake no ni le

NYETAOA, Kol 3:1 n. nibii ni yḡḡ ḡwei

NYETOA GBEJIANḂ,

Ro 13:14 nyekatsḡa hie n. kehā

NYETOA NYETSUI SHI,

1Te 5:14 n. nyehāa mḡ fɛe

Yak 5:8 n.; nyehāa nyetsuii

NYETSAA, Luk 10:9 n. helatsemḡ

NYETSAKEA NYEHE,

Ro 12:2 n. ketḡḡ nyejweḡḡḡḡ

NYETSAKEA NYETSUI,

Bḡf 3:19 n. ni nyekpalea

NYETSE, Mat 23:9 nyekatsḡa mḡ ko n.

NYETSIA NYEBEŊKEA,

Yak 4:8 N. Nyɔŋmɔ, ni ebaatsi

NYETSJA AME,

Mat 28:20 n. ni ameye nii fiaa no

NYETSJSEM,

1Pe 5:10 Nyɔŋmɔ baagbe n. le naa

NYETSUA,

Yoh 6:27 n. niyenii ni fiteee le he nii

NYETSUI, Ro 6:17 nyeje n. mli nyebo toi**NYETSUII,**

Luk 12:34 he ni nyejwetri yɔɔ le, jemɛ n.

Luk 21:34 yeyeeyefeemɔi akahe n.

NYETSWAA NYEHE NYEMAA,

Yu 20 n. nyehemɔkeyeli ni yɔɔ krɔŋkrɔŋ fe fɛɛ le no

NYEWERE HO NYEHE,

2Ko 7:9 n. bo ni sa Nyɔŋmɔ hie

NYEWOWOO NYEHE HEWALE, Kol 3:16 ní n.**NYEWUMEI,**

Kol 3:18 nyehɔɔa nyehɛ nyewoa n. ashishi

NYEYAI, Luk 5:4 nyeyahmɛa n. le koni

nyegbe loo

NYEYEA EMUU, Mat 5:48 nye hu n.**NYEYE NYE DIEŊTSE NYESHIA SANE,**

1Te 4:11 n., ní nyeke nyeniji atsu nii

NYEYE NYEHE,

Yoh 8:32 anɔkwaɔle le baahã n.

Ro 6:18 ahã n. keje esha deŋ

NYEYI ENYɔ LE FEE NYEKPELE,

1Ko 7:5 Nyɛke nyehɛ akakamaa nyehɛ, ja n.

NYEYITENŊTɔɔI, Mat 10:30 n. po le akane fɛɛ

Luk 21:18 Shi n. kome folo po

NYEYIWALAHEREMɔ, Fil 2:12 atsua n. he nii**NYIE, Yoh 6:19 amɛna Yesu n. ŋshɔ le hie****NYIEɔ HIE, Heb 13:7, 17 mei ni n. ye nyeten**

Heb 13:7, 17 mei ni n. ye nyeten

NYIEɔ YE GBEJIANɔTOO NAA,

1Ti 3:2 nɔkwɛɔ le afee mɔ ni n.

NYɔɔI, Luk 17:10 N. ni he bɛ sɛɛnamɔ ko ji wɔ

Gal 5:13 nyɛsɔmɔsɔmɔɔa nyehɛ akɛ n.

NYɔɔM,

Ro 1:14 hieshikalɔi kɛ mɛi ni leee nii fɛɛ n.

Ro 13:8 Nyɛkahiea mɔ ko n.

NYɔɔMWOO, Ro 6:23 esha deŋ n. ji gbele**NYɔɔŋ,**

Mat 24:45 Namɔ ji n. anɔkwafo kɛ

hieshikalɔi le?

NYETSIA NYEBEŊKEA – ŊMɔɔI

Mat 25:21 Aekoo, n. kprakpa kɛ anɔkwafo!

Yoh 8:34 mɔ ni feɔ esha le, esha n. ji le

NYɔɔŊMɔ,

Mat 27:46 mi-N., meni hewɔ okwa mi?

Yoh 1:18 Gbɔmɔ ko enako N. pɛŋ

Yoh 17:3 amɛbaale bo, anɔkwa N. kome le

Yoh 20:17 mi-N. kɛ nye-N. le ŋɔɔ

1Ko 8:4 N. ko bɛ akɛ ja mɔ kome

2Ko 4:4 shihile gbejianɔtooo nɛɛ n. le

Efe 4:6 N. kome kɛ mɛi fɛɛ a-Tsɛ

1Yo 4:8 N. le, suɔmɔ ji le.

NYɔɔŊMɔ HE MIHIA AME, Mat 5:3 le akɛ N.**NYɔɔŊMɔJAMɔ SU, 1Ti 4:7 obaatsɔsɛ ohe**

koni onã N.

1Ti 4:8 N. he ye sɛɛnamɔ

1Ti 6:6 sɛɛnamɔ kpele ye N. he

2Ti 3:12 ye N. naa le, abaawa amɛ yi

NYɔɔŋMɔ WIEMɔ,

Mar 7:13 nyekusum guɔ N. le

1Te 2:13 nyekpele no akɛ N.

Heb 4:12 N. le hie kã

NYɔɔŋ, Ro 13:12 N. le eho etã**NYɔɔŋTɔSERE,**

Luk 21:25 okadii baaba hulu kɛ n.

ŋ

ŊAI, Ro 12:20 obaabua ŋ. kɛ la naa oshwie eyiten

ŊAMEI,

Efe 5:22 Ŋ. aŋɔ amɛhe awo amɛwumɛi

ŊKUNYAAYELɔ, Bɔf 13:6 Bar-Yesu ni eji ŋ.**ŊMAA, Mat 13:25 ebadu jweii kefutɔ. le****ŊMALE,**

2Ti 3:16 Ŋ. le fɛɛ je Nyɔŋmɔ mumɔ leŋ

ŊMALEI, Mat 22:29 nyɛleee Ŋ. le, loo

Luk 24:32 be ni egbeleɔ Ŋ. le anaa

Bɔf 17:2 eje Ŋ. le amli eke amɛ susu nii ahe

Bɔf 17:11 daa gbi le, amɛpɛio Ŋ. le amli

Ro 15:4 Ŋ. le amli miishejemɔ

ŊMEI, 2Ko 12:7 ahã mi ŋ. ko ye heloo le mli**ŊMEII, Mar 15:17 amelo ŋ. akekere****ŊMEI TSO, Bɔf 7:30 jie ehe kpo ye ŋ. ko mli****ŊMELETSWAA,**

Mat 24:36 gbi le kɛ ŋ. le, mɔ ko leee

ŊMɔ, Mat 13:38 ŋ. le ji je le

1Ko 3:9 Nyɔŋmɔ ŋ. ji nye

ŊMɔɔI,

Yoh 4:35 nyekwea ŋ. le, akɛ amɛgba futaa

ONAANYO GBOMD,

Luk 10:27 esa ake osumo o. tamò

ONINE, Mat 6:3 o. abeku le no ni

oninejuro feo

ONUFU,

Yoh 3:14 Mose wó o. le no ye ña le no

ONYE, Yoh 19:27 ekee kaselo le ake: Naa! O!

ONYEMD, Mar 12:30 osumo Yehowa ke o. fee

OSAI, Mat 19:12 o. komei ye ni afo ame nakai

OSATO, Ro 12:9 Nyesusom le, o. akahi mli

OSESI, Gal 3:16 ke o. le, ni ji Kristo le

OSHARAI,

2Ko 11:26 mike o. kpe ye man le mli

OSHIJAFU, 1Ko 7:32 o. feo yeyee

OSHIJAFU, 1Ko 7:8 miike o. ke okulafoi ake

OSOFU, Bof 6:7 o. le ater mei babao

1Pe 2:9 o. ni ji mantsemei, jenman krowkrow

Kpo 20:6 Nyokom o. ke Kristo le o.

OSOFONUKPA,

Heb 2:17 o. mobonal ke anokwafo

OSOI, Mat 8:20 O. ye bui, shi gbom Bi le

OSOMD,

2Ti 4:5 tsu o. le he nii kemò shi kwaa

OSUMD, Mat 22:37 Esa ake o. Yehowa ke

OSUMONAA NII,

Mat 6:10 Afee o. ye shikrow

Luk 22:42 o. aba mli, jee mino

OSUSUMA,

Mat 22:37 osumo Yehowa ke o. muu fee

OTI KO EMAAA MIHIE,

1Ko 9:26 midaaa le tamò no ni o.

OTSI, 1Ko 16:2 O. fee o. mli klenklen gbi

OTSOD NII, Ro 2:21 bo mò ni o. m kroko n. le

OTSUI, Mat 22:37 osumo Yehowa ke o. fee

OWELE,

Ro 12:19 nyekato nyé dientse nyehé o.

OWIEMD, Yoh 17:17 o. le anokwale ni

OYIY TSD, 2Ti 3:14 nibii ni okase ní há o.

P

PARADEISO, Luk 23:43 obaafata mihe ye P.

2Ko 12:4 ashá le ketee p.

PAULO. Kwem SAUL hu, 1Ko 1:12 P. no ji mi

PETRO, Mat 14:29 P. nyie nu le hie

Luk 22:54 P. nyie see ye shonj

Yoh 18:10 P. gbala eklante le ni ekeba

Bof 12:5 P. ye tsurwohe le, shi asafu le

PIAFONYO, Bof 8:27 naa! Etiopia p.

PILATO,

Yoh 19:6 P. kee: minaaa tomò ko ye ehe

PRISKILA, Bof 18:26 P. ke Akwila ña le

S

SA, Mat 10:11 nyetaoa mò ni s.

Luk 3:8 nyewoa yibii ni s. tsuitsakemo

Luk 4:13 Abonsam shi le keyashi be ni s.

Luk 16:8 ke hieshikamo ni s. tsuo nii

Bof 5:41 abu ame ake mei ni s. ake

Bof 13:46 mei ni s. naano wala

2Ko 3:5 s. ni wosa le je Nyokom ña

2Ko 6:2 Amro ñee ji be ni s. jogbanj le

Gal 6:1 mei ni s. ye mumonj

Efe 5:10 nyekaa nyekwea ní nyena no ni s.

Nuntsò le hie

2Te 1:5 abuo nye mei ni s. Mantseyeli le

2Ti 2:2 mei ni s. ake ametsò mei anii

Kpo 4:11 Yehowa, bo ji mò ni s.

SAA, Heb 13:4 akabule gbalashihile s.

SA EHIE, Yoh 8:29 mifeò no ni s. be fee be

Efe 1:5 bo ni s. ke ye esumò naa

SAMARIA, Yoh 4:7 S. yoo ko ba nyee

SAMARIANYO, Luk 10:33 S. ko musunj tsò le

SAMFEE, Luk 11:52 nyehò nilee naa s. le

SAMFEI, Mat 16:19 Manj Mantseyeli le naa s.

le mahà

Kpo 1:18 gbele ke Gbonyo Bu naa s.

SAMFELE, Bof 20:9 Eutiko ta s. le naa

SANE, Kol 3:13 ye s. ko eshi mò kroko

Tit 1:7 Nokwelo le, efee mò ni s. ko be ehe

SANE KPAKPA,

Mat 24:14 Mantseyeli le he s. ñee

Luk 4:43 Esa ake mayajaje s. le

Ro 1:16 mihie gbooo s. le he

1Ko 9:16 kpoo há mi ké mijajee s. le!

1Ko 9:23 mifeò nibii fee ye s. le hewo

SANE KPAKPA SHIELD, Bof 21:8 S. Filipino

2Ti 4:5 tsu s. nitsumò

SANE KO NI EJAAA,

Ro 9:14 Ani Nyokom yeo s.?

SANESSEKOMD,

Mat 24:15 mò ni kano le, eke s. atsu nii

SANE TOIBOO,

Yak 1:19 he afee oya ke s., ekaye

SANEYELIHE, 1Ko 6:6 nyemi ke nyemi yaa s.

SANHEDRIN, Bof 5:41 ameshi S. le hie

SARA,

1Pe 3:6 S. bo Abraham toi, ní etse le nuntsò

SARAWA,

Luk 10:18 Satan ni ebagbee shi tamɔ s.

SARAWAI, Mat 24:27 s. gbalaa ni amekpɛɔ SATAN,

Mat 4:10 Jee mihie, S.! Ejaake aɲma ake

Mat 16:23 ekɛɛ Petro ake: Ho misɛɛ, S.!

Mar 4:15 S. baa ni ebagjɛɔ wiemo ni adu le

Ro 16:20 Nyɔɲɔmɔ baamenye S. ye

nyenajiashi

1Ko 5:5 nyɛɲɔ nuu ni tamɔ neke le nyewo S. dɛɲ

2Ko 2:11 S. nine akashe wɔɲɔ

2Ko 11:14 S. kwaa feɔ ehe tamɔ la bɔfo

2Te 2:9 ebaatsɔ S. hewale nɔ etsu nii

Kpo 12:9 atɛɔ le Abonsam ke S.

Kpo 20:2 S., ni efi le afii 1000

SAUL, Bɔf 7:58 ɲɔ ameshwie S. naji anaa

Bɔf 8:3 S. bɔi asafo le tutuamɔ

Bɔf 9:1 S., ekā he eewo amɛhe gbeyei

Bɔf 9:4 S., S., mɛni hewɔ owaa mi yi?

SA WOO,

Fil 2:29 nyebua gbɔmɛi ni tamɔ neke ake mɛi ni s.

SESHI,

Gal 3:29 Abraham s. ji nye lɛɛɛɲ, niyelɔi

SEE MIIGBALA SHI,

2Pe 3:9 Jeeɛ ake Yehowa s.

SEENAMɔ, 1Ko 6:12 jeeɛ nibii fɛɛ ahe yɔɔ s.

2Ti 3:16 je Nyɔɲɔmɔ mumɔ ɛɲ, ni ehe ye s.

SEKE, Yoh 10:20 Eye daimonio, ni eye s.**SÉKE, Heb 6:19 hienɔkamɔ ni tamɔ s. kehā**

susuma

SHIA, Kpo 20:8 ayibo tamɔ ɲshɔnaa s.**SHĪA, Bɔf 5:42 ke s. fɛɛ s., ni amɛfɔɔɔ**

Bɔf 20:20 matsɔɔ nye nii ye maɲ ke s. fɛɛ s.

Efe 2:19 Nyɔɲɔmɔ s. le mli bii

Heb 3:4 s. fɛɛ s. le mɔ ko kɛ ma

SHĪAI, Bɔf 7:48 Mɔ ni Nɔ Kwɔ Fe Fɛɛ le ehiii s.**SHĪA NɔKWELɔ,**

Luk 12:42 Namɔ ji s. anɔkwafɔ le?

SHĪA NɔKWELɔ,

1Ko 4:2 nɔ ni akpaa gbɛ ye s. adɛɲ

SHIDAA, Kol 3:15 mɛi ni le s.**SHIELɔ, 2Pe 2:5 Noa, jale s.****SHIEMɔ, 2Ti 4:2 S. wiemo le; ohe atswa shi****SHIFIMɔ, Luk 8:15 amɛke s. woo yibii**

Ro 5:3 amanehulu tɛɔ s. kɛbaa

Yak 1:4 nyehāa s. agbea enitsumɔ naa

Yak 5:11 Nyenu Hiob s. le he

SHIHILEI NI MLI WAWAI,

2Te 1:4 nyeshifimɔ ye s. mli

SHIKASUɔMɔ,

1Ti 6:10 s. ji nibii fɔji ashishifāi

Heb 13:5 S. akaba nyeshihile mli

SHIKPɔɔɲ, Mat 5:5 Mɛi ni he jɔ le baanā s. le**SHIKPɔɔɲHOSOMɔI, Luk 21:11 S. kpelei baaba****SHIKPɔɔɲKUKU,**

Ro 15:23 s. ko be ni mitsuko mli nii

SHINAA, 1Ko 16:9 s. wulu ko kehā nitsumɔ

Kpo 3:20 midamɔ s. le naa miishi

SHINAI, Yoh 20:19 aɲamɔ s. le, Yesu ba**SHIŊMɛENɔ, 2Ko 1:22 nɔ ni baaba le he s.**

Efe 1:14 wɔgboshinii le he s.

SHISHIFĀ,

Luk 8:13 amɛke miisheɛ mɔɔ mli, amɛbe s.

SHISHIJEE NIBII,

Gal 4:9 nyekɔ nyɛsɛɛ keyaa s. aɲɔ

SHITEEKɛWOLɔI, 1Ko 16:9 s. babaoɔ ye**SHITEEKɛWOO, 1Te 2:2 wɔnā ekāa ye s. mli****SHIWOI, 2Ko 1:20 Nyɔɲɔmɔ s. le, amɛtsɔ heɛ****SHŏA, Ro 12:2 shihile gbɛjianɔtoo nɛɛ s. nye****SHŏɔ,**

Heb 5:11 nyɛye s. ye nyeniiashishinumɔ mli

SHWĀA,

1Ko 1:31 Mɔ ni s. le, eshwā efɔ Yehowa nɔ

SHWɛɔ, Gal 5:16 nyɛfɛɲ nibii ni heloo le s. le

Efe 2:3 ye nibii ni wɔheloo le s. le naa

1Pe 2:11 nyɛtsi nyɛhe keje nibii ni heloo le s.

le ahe

1Yo 2:16 nɔ ni heloo s. ke nɔ ni hiɲmɛii s.

SHWEREE, Yoh 8:37 miwiemo s.**SHWESHWEESHWE, Fil 3:1 ehāa nyɛfɛɔ s.****SHWE,**

Mat 14:20 amɛkɔɔ fufuji ni s. le, kenterɲi 12

SHWIEɔ EŊA, Mat 19:9 s., ni jeeɛ bɔlenamɔ

Mar 10:11 Mɔ fɛɛ mɔ ni s.

SHWIEMɔ WOLO,

Mat 19:7 Mose fā ake ahā yoo le s.

SHWIE Nɔ NU, 1Ko 3:6 mitɛɔ, Apolo s.**SHWILAFOI, Mat 15:14 Gbetsɔɔɔɔɔɔ s. ji amɛ****SIMON, Bɔf 8:18 S. ka ake ebaahā amɛ shika****SINAPI, Luk 13:19 Etamɔ s. wu ni mɔ ko****SKUL, Yoh 7:15 ekaseko nii ye s. ko****SODOM, 2Pe 2:6 ebu S. ke Gomora le fɔ**

Yu 7 S. ke Gomora, eji nɔkwɛmɔɔɔ

SOLOMON,

Mat 6:29 S. ewulaaa tamɔ enɛɛmei
 SŃ, 1Yo 3:16 s. kã wɔnɔ akɛ wɔnɔ wɔwala
 SOLEMŃ, Mar 1:35 Leebi mankpa, eboi s.
 Ro 12:12 Nyehiea s. mli daa
 Yak 5:15 hemokɛyeli s. le baahã helatse le
 SOLEMŃWE. Kwemɔ WE hu,
 Mat 21:12 bote s. le ni eyashwie meɪ
 Yoh 2:19 Nyekumɔa s. nɛɛ, ni gbii ete
 1Ko 3:16 NyɔŃmɔ s. ji nye

SOLEMŃWEI,

Bɔf 17:24 ehiii s. ni akɛ nijji mamɔ

SOO NYENAA,

Efe 1:13 akɛ mumɔ krɔŃkrɔŃ le s.
 SOOLŃI, 2Ko 3:6 wɔsa jogbanŃ akɛ s.
 2Ko 6:4 wɔjjeɔ wɔhe yi akɛ NyɔŃmɔ s.

SOŃŃŃ, Mat 20:28 gbɔmɔ Bi le ba s.

Bɔf 20:24 magbe mifoidamɔ kɛ s. naa
 2Ko 4:1 akɛ s. nɛɛ ewo wɔɔŃ ye mɔbɔ
 1Ti 1:12 ebu mi anɔkwafo, ni eŃɔ s. ewo
 midɛŃ

SOŃŃŃ KRŃŃŃ, Ro 12:1 nyɛkɛ s. miihã

SU, Efe 6:7 Nyɛkɛ s. kpakpa asɔmɔa akɛ nyɔji

SŪ, Mat 13:23 adu ye s. kpakpa le nɔ

SUBANŃ, Efe 4:24 nyewo s. hee

Fil 2:20 mibe mɔ ko ni s. tamɔ enɔ le
 Kol 3:9 Nyejjea s. momo le

SU KPAKPA, Bɔf 17:11 s. fe meɪ ni

SUMŃ,

Yoh 3:16 NyɔŃmɔ s. je le jogbanŃ aahu akɛ
 Gal 2:20 NyɔŃmɔ Bi le s. mi ni

SUMŃŃŃ,

1Yo 4:20 mɔ ni s. enyɛmi le nyɛŃ asumɔ

SUŃŃŃ, Mar 10:21 Yesu nã s. ehã le

Yoh 15:13 Mɔ ko bɛ s. ni da fe enɛ
 Ro 8:39 nyɛŃ atse wɔ keje NyɔŃmɔ s. le he
 Ro 13:8 Nyɛkahiea mɔ ko nyɔmɔ, ja s.
 Ro 13:10 s. wɔɔ mla le obɔ
 1Ko 8:1 Nilee wɔɔ ehe nɔ, s. tswaa mɔ
 emaa shi
 1Ko 13:2 shi mibe s. le, mijeeɛ nɔ ko
 1Ko 13:8 S. sɛɛ efooo

1Ko 13:13 s. ji amɛteŃ nɔ ni fe fɛɛ

1Ko 16:14 Nyɛfea nyɛnii fɛɛ ye s. mli

2Ko 2:8 nyɛma s. ni nyɛyɔɔ kehã le le nɔ mi

Kol 3:14 s. ji kpãa ni feɔ meɪ ekome

1Pe 4:8 s. ni mli wa, ejaake s. haa

1Yo 4:8 NyɔŃmɔ le, s. ji le

1Yo 5:3 ene ji NyɔŃmɔ s. le, akɛ wɔye

Yu 21 nyɛya nɔ nyehi NyɔŃmɔ s. le mli

Kpo 2:4 oŃmɛɛ o-klɛŃklɛŃ s. le he

SUŃŃŃŃŃ NII, Mat 7:21 mɔ ni feɔ mi-Tsɛ s.

Yoh 6:38 mibafeɛ mɔ ni tsu mi le s.

Ro 12:2 NyɔŃmɔ s. kpakpa

1Te 4:3 ene ji NyɔŃmɔ s., akɛ

1Yo 2:17 mɔ ni feɔ NyɔŃmɔ s. le

SUSUMŃŃŃ,

Luk 6:38 s. ni nyɛkɛsusɔ nyɛhãa meɪ

SUSU NII AHE,

Bɔf 17:2 eje Ńmalei le amlɛ eke amɛ s.

T

TA, 1Ko 14:8 namɔ aaasaa ehe ato t.?

Kpo 12:7 Ni t. te shi ye Ńwei

Kpo 16:14 NyɔŃmɔ gbi wulu le nɔ t.

TAI, Kpo 19:14 Ńwei t. nyie esɛɛ

TALENTAI, Mat 25:15 Ehã mɔ kome t. enumɔ

TARTARO,

2Pe 2:4 esherɛ Ńweibɔfofi eshwie T.

TAWUU HEWULAMŃ NII,

Efe 6:11 Nyewoa t. le fɛɛ

TAWUU NII,

2Ko 10:4 t. ni wɔkɛwɔ ta le, jeeɛ

TEE LE SHI, Bɔf 2:24 Shi NyɔŃmɔ t.

TEEMŃŃ SANE KRŃŃŃKRŃŃ,

Ro 16:25 t. ni anŃteɛ

Efe 3:4 bɔ ni minus t. le shishi

TEŃ SHI WŃŃ,

Bɔf 17:7 t. akpɔi ni Kaisare ewo

TE, Mat 21:42 T. le ni tsũtswalbi le kpoo le

TEI, Luk 19:40 kɛ mɛnɛɛmeɪ fee dioo le, t. le

TESAA, Mat 7:24 ma etsũ ye t. nɔ

TIMŃTEŃ, Bɔf 16:1 kasɛɔ ko ni atseɔ le T.

1Ko 4:17 miitsu T. nyɛŃɔɔ

1Ti 1:2 T., bi krɔŃŃ

TOIBOO, Ro 5:19 gbɔmɔ kome le t. le baahã

Heb 5:8 ekase t. keje amanɛhului

TOIMULŃI, Mar 7:37 Ehãa t. po nuɔ nii

TOIŃ, Mat 5:39 mɔ ni baagba oninejuro t. le

TOIŃJOLE,

Mar 9:50 nyɛkɛ nyɛhe ahia shi ye t. mli

Yoh 14:27 Miishi t. miihã nye

Bɔf 9:31 asafo le nã t.

Ro 5:1 t. akãa he ahia wɔ kɛ NyɔŃmɔ teŃ

Ro 8:6 jwɛŃmɔ ni akɛmaa mumɔ le

nɔ le, t. ni

Ro 12:18 koni t. ahi nye ke mei fee aterɔ
 Fil 4:7 Nyɔŋmɔ t. le abu nyetsuii ahe
 1Te 5:3 T. ke shweshweeshwe!
 1Pe 3:11 etao t. ni etiu no see
 Kpo 6:4 ahã le hegbe ake ejie t. keje

TOO,

Mat 17:25 Namɛi adɛŋ mantsemei le heo t.?
 Luk 20:22 Ani wɔwo yi t. wohã Kaisare?
 Luk 23:2 eegu t. ni awos ahãa Kaisare le
 Ro 13:6 Enɛ hewo ni nyewos t.
 Ro 13:7 mɔ ni biɔ t. le, nyewoa t.

TOOHELɔ, Mat 18:17 buu le tamɔ t.

Luk 18:11 mitamɔɔ t. neɛ

TOOKU,

Luk 12:32 Nyekashea gbeyei, t. bibioo

TOOKU BIBIOO,

Luk 12:32 Nyekashea gbeyei, t.

TOOKWELɔ, Yoh 10:11 Miji t. kpakpa le

Yoh 10:14 Miji t. kpakpa le
 Yoh 10:16 tooku kome ye t. kome shishi

TOOKWELɔI,

Efe 4:11 mei komei ake t. ke tsɔɔɔɔI

TOɔ ETSUI SHI, 1Ko 13:4 Suɔmɔ t. ni emli hi**TSA,** Luk 4:23 Helatsals, t. bo diɛntse ohe**TSÁANI,** Mat 13:47 ŋwei Mantseyeli le tamɔ t.**TSAKEɔ ETSUI,**

Luk 15:7 eshafeelɔ kome ni t. le hewo

TSEI, Kpo 22:14 hegbe keya wala t. le ahe**TSEɔ EHE,**

1Ko 7:10 esaaa ake ŋa t. kejeɔ ewu he

TSE,

Mat 6:9 Wɔ-T. ni yɔɔ ŋwei, ogbɛi le he atse

Luk 2:49 esa ake mahi mi-T. we le

Yoh 5:20 T. le tsɔɔ Bi le nibii ni efɛɔ le

Yoh 10:30 Mi ke T. le fee le, ekome ni

Yoh 14:6 mɔ ko baaa T. le ŋɔɔ ake ja

Yoh 14:9 mɔ ni ena mi le ena T. le

Yoh 14:28 T. le da fe mi

Yoh 14:28 nyebaaná miishɛɛ ake miya T.

le ŋɔɔ

TSEMɔ, Efe 4:1 nyenyie bɔ ni sa t. le**TSEŋ,**

Efe 6:16 nyɛŋɔa hemɔkeyeli ake t. agbo

TSEŋEMɔ HELAI, Luk 21:11 t. baaba ye heihei**TSEɔ,** Ro 10:13 mɔ ni bɔɔ t. Yehowa gbɛi le**TSINAHII,**

1Ko 9:9 Ani t. aɔɔ Nyɔŋmɔ gbalaa jwɛŋmɔ

TSINA KɔI,

Luk 9:62 ke enine mɔɔ t. mli ni ekus ekus

TSO, Kpo 2:7 eye wala t. le nɔ yibii**TSO JAŋŋ,**

Mar 15:25 amɛkala le amɛkpɛte t. le he

Gal 3:13 Alomɔ mɔ ni asɛŋ le ye t. nɔ

TSO NINE, Yoh 15:4 t. diɛntse nyɛŋ awo yibii**TSONE,**

Luk 21:34, 35 bati nye shi trukaa tamɔ t.

TSɔɔɔɔI,

Efe 4:11 mei komei ake tookwɛɔI ke t.

TSɔɔmɔ KROKO,

Tit 3:10 gbɛɔ t. eshwãa le, kwa le

TSɔSEMɔ,

Heb 12:11 t. ko be ni efɛɔ mɔ ake miishɛɛ

TSŪ, Yoh 10:16 gwanɛŋi krokomei ni jeɛɛ t.

neɛ mli

2Ko 5:1 wɔbaaná t. ko ni baahi shi keya
 naano

TSUI, Mat 15:19 t. le mli gbɔmɔgbei, jui, jeɔ

Heb 3:12 nyɛŋ mɔ ko akanã t. fɔŋ

TSUISHITOO, 2Pe 3:15 wɔ-Nunɔtɔ le t. le ake
 yiwalaheremɔ**TSUITSAKEMO,**

Bɔf 26:20 amɛtsu nitsumɔ ni sa t.

Ro 2:4 Nyɔŋmɔ miinyie ohie keya t. mli

2Ko 7:10 awerɔhoyeli ni sa tseɔ t.

TSUIWOO, Bɔf 3:19 koni t. bei aba**TSUŋ,** Mat 25:36 Awo mi t. ni nyɛbasara mi

Heb 13:3 Nyekaia mei ni awo ame t. le

Kpo 2:10 Abonsam baanɔ mei komei awo t.

TSUŋWOOHE,

Bɔf 5:18 amɛke bɔfoi le yawo man t.

Bɔf 5:19 bɔfo gbele t. le

Bɔf 12:5 Petro ye t., asafa le

Bɔf 16:26 t. le faneshii le hoso

TSUɔ NII, 1Ko 7:31 mei ni ke le t. le**TSWAA AME KEYAA KEBAA,**

Efe 4:14 gbekɛbii, ni tsɔɔmɔ kɔɔɔɔ t.

TSWAA Mɔ EMAA SHI,

1Ko 8:1 Nilee wɔɔ ehe nɔ, shi suɔmɔ t.

TSWAA Mɔ MAA SHI,

1Ko 10:23 jeeɛ nibii fee t.

TUMO Nɔ NII, 1Ko 4:13 wɔtsɔmɔ tamɔ je le t.**W****WA,** Yoh 6:60 Wiemo ni w. ne; namɔ baanye**WAAA,** 1Pe 3:7 gbɛ ni w. tamɔ nye**WAA NYE YI,** Ro 12:14 nyɛɔa mei ni w. le

WALA, Yoh 5:26 Tse le yoo w. ye emli, enjchä

Bi le hu

Yoh 11:25 Miji gbohiiashitee le ke w. le

WJ, Ro 13:11 esa ake nyete shi keje w. mli

WJ, 1Ko 15:32 nyehäa wonua nii, w. bene wogboi

WJBAAHI WALA MLI,

1Te 4:15 wo mei ni w. be ni Nuntsö le eba le

WJBAAKPA, Gal 6:9 ke etöw wo le, w.

WJBAAYE GUJ, Yak 4:13 w. ni wobaaná sée

WJBJD, Efe 3:20 eteke no kwraa fe nibii ni w.

1Yo 5:14 no fée no ni w. ní ke esuwömnaa nii kpäa gbee

WJ FEE WJKPE MLI,

Bof 15:25 w. ake wobaahala hii

WJFJD SHI, 1Ko 4:12 w. ke tsuishitoo

WJGBEDEMJI, Heb 4:15 nyéee anu w. le ahe

WJGBOI, Ro 14:8 ké w. le, Yehowa nii ji wo

WJGBJMOTSO,

Fil 3:21 etsake w. ní egbede le koni

WJHÄA MEI AYIJ TSOJ,

2Ko 5:11 woyaa no w.

WJJAJE,

1Yo 1:9 Ké w. wöhe eshai le watsöw le

WJJAJEC,

Heb 10:23 wohienokamo ní w. watsöw le

WJJEC GBE, Heb 10:26 ké w. wofeo esha

WJJIEJ WÖHE YI,

2Ko 4:2 w. wöhäa gbomö fée

2Ko 6:4 gbe fée gbe no le, w. ake

WJKAA, 1Ko 10:9 nyekahäa w. Yehowa

WJKAKPLAŊ, Heb 2:1 koni w. kəkəkə

WJKANYAKANYAA,

Heb 10:24 w. wöhe koni wojie suwöm kpo

WJKAŊJ WÖHIE WJFJ,

2Ko 1:9 w. wöhe no, shi

WJKEAATSWATSWAA WÖHE WJMA SHI,

Ro 14:19 wotiua nibii ni w. le aseé

WJKÉMOMJI,

Ro 8:26 mumo le ke w. ni ejeko kpo

WJKENJ, Efe 6:12 jeee heloo ke lá w.

WJKE NYE SHID WJTSITSI, 2Te 1:4 w. ye

WJKPAA FAI,

2Ko 5:20 w. ake: Nyehäa akpätäa nye

WJKPEE,

Ro 15:1 esa ake w. mei ni he waaa le

WJLE, 2Ko 2:11 w. enjaatsoi le

WJMEJ, Ro 8:25 wöke shifimo yaa no w.

WJMII BAASHE,

1Ti 6:8 ke atade, w. nibii nēe ahe

WJMLIGBE,

2Ko 4:16 w. gbomö le miitsö ehee

WJMLI JD, 1Te 2:7 w. tamö yoo ní miihä fufö

WJNAABUI,

Heb 13:15 w. le ayibii ni jajeo egbéi

WJMII YE MÖBJ, 1Ko 15:19 w. fe mei fée

WJNYAA,

Ro 5:3 nyehäa w. ye amanehului amlí

WJNYE,

Gal 4:26 Yerusalem ni yoo ŋwei le ji w.

WJNYCJI,

Mat 6:12 oké w. le ake wo, taake wo hu

WJŊJA, 1Ko 9:5 héyelilo ko ni ji w. fataa wöhe

WJŊMEEE NIBII AHE,

2Ko 4:1 ake sōwöm nēe ewo wödeŋ, w.

2Ko 4:16 No hewö le, w.

WJSAA WJ DIEŊTSE WÖHIE,

Ro 15:1 esaaa ake w.

WJSÖLE,

Ro 8:26 wölee no ni esa ake w. wöbi

WJSÖMÖ, 2Ko 6:3 w. le he akaba shwamö

WJSUMÖ, 1Yo 4:10 jeee ake wo w. Nyöŋmö

WJSUMÖJ,

1Yo 3:18 esaaa ake w. mei ye lilei no, shi

WJTEE HIE, Fil 3:16 he ni w. keshe le

WJTIUA, Ro 14:19 nyehäa w. nibii ni ke

toinjölé baa

WJTÖJ, Yak 3:2 wo fée w. babaoo

WJTSUA WÖHE,

2Ko 7:1 nyehäa w. kejea no fée no ni

WJTSUII,

Luk 24:32 w. ahe edöw la be ni eke wo wies

1Yo 3:20 Nyöŋmö da fe w.

WJTSU NII, 1Te 2:9 w. nyöŋŋ ke shwane

WJWJA, 1Te 5:6 nyekahäa w. tamö mei ni

WJWIE WJTSÖJ,

1Te 2:11 w. nye, ni wösheje nyeten mö fée

mö mii

WJWÖA AMEHE GBYEI, Bof 4:17 nyehäa w.

WJWÖ NYE KITÄ, Bof 5:28 w. veveee ake

WJWÖWÖ WÖHE HEWALE, Ro 1:12 koni w.

Heb 10:25 w., ni titri le

WJYASARA, Bof 15:36 w. nyemimeí ni wöke

WJYIWALAHEREMJ, Ro 13:11 w. le eberŋe fe

Kpo 7:10 W. le je wo-Nyöŋmö le ŋö

WE, Luk 2:49 esa ake mahi mi-Tse w. le

Yoh 2:16 mi-Tse w. le akpaa jarayeli w.
feemo
Yoh 14:2 Shihilehei pii ye mi-Tse w. le
WEIN, Yoh 2:9 nu ni ahā etsō w.
1Ti 5:23 nuu w. fioo
WEIN ņMƆ,
Mat 21:28 Bi, yaatsu nii ye w. le mli
Luk 20:9 Nu ko fee w.
WEIN TSO, Yoh 15:1 Miji anokwa w. le
WEKU,
Efe 3:15 mō ņkō ni w. fee w. nā egbéi kéje
WERE HOA EHE,
Efe 4:30 mumō kṛṛṅkṛṅ le w.
WIEMƆ, Luk 8:12 Abonsam baa ebanok w. le
Yoh 1:1 Shishijee le mli le W. le ye
Bof 18:5 Paulo ke ehe wo w. le shiemō mli
Fil 2:16 nyehie wala w. le mli kṛṛṅṅ
2Ti 2:15 hieō anokwale le w. le mli
WIEMƆ FEE WIEMƆ, Kpo 7:9 ní je w. mli
WIEMƆ FƆŊ, Efe 4:31 mlifu, bolomō, ke w.
WIEMƆI,
Bof 2:4 amebōi w. srōtoisrōtoi awiemō
Bof 15:32 amehā w. babaoo
WIEMƆI ASHISHITSƆƆLƆI,
1Ko 12:30 Ani mei fee ji w.?
WIEMƆI SRƆTOI, 1Ko 13:8 ké w. ni le, abaafō
1Ko 14:22 w. jee okadi kehā héyeliłci
WOLEI NI BAAHE GBƆMEI,
Mat 4:19 mafee nye w.
WOLO, Kpo 20:15 anaaa ake aṅma egbéi ye
wala w.
WOLOKPOI,
Kpo 20:12 maṅtse sei le hie, ni agbele w.
WOO, Ro 12:10 Mō fee mō atso hie eke w. ahā
1Ti 5:17 amesa w. toi enyo
WO ONYEMIMEI LE HEWALE,
Luk 22:32 ké okpale le, w.
WO SHI, Heb 10:23 mō ni w. le, anokwafo ni
WU, 1Ko 7:14 atsuu w. ni heee yeee le he
1Ti 6:12 W. hemokéyeli le he ta kpakpa le
WUJI, Ro 12:16 nyéke nyejwṛṛṅmō akamaa
nibii w. anō
1Ko 2:1 jee wiemōi w. mikéba
WUMEI, Efe 5:25 W., nyeeyaa nō nyesumōa
nyeṅamei
WUJ,
Mat 26:34 dani w. baagbæ le, obakwa mi
WUJ YOO, Mat 23:37 w. buaa ebii anaa

Y

YAAFONU, Bof 20:19 mike y. sōmō Nūrṛtsō le
Bof 20:31 mike y. wie tsōō nye
Heb 5:7 Kristo ke y. ṅō nibimōi ehā
Kpo 21:4 ebaatsumō amehiṅmeiāṅ y. fee
YAKA, Mat 10:8 Y. nyenā, y. nyeṅhōhā
1Ko 15:58 nitsumō ni nyetsuo le efen y.
Kpo 22:17 mō fee mō abaye wala nu le y.
YAKATSWAA,
Mat 15:9 Y. ameyaa nō amejāa mi
YAKA WIEMƆI,
Luk 24:11 fee tamō y. kehā ame
YAKAYAKA,
Efe 5:4 kwashiai awiemō loo y. wiemō
Kol 3:8 nyejie y. wiemō
YAKAYAKANII, Ro 1:27 hii ke hii tsuo y.
YAKOBO 1., Luk 6:16 Yuda, ni ji Y. binuu le
YAKOBO 2., Bof 12:2 gbe Yohane nyemi Y.
YAKOBO 3.,
Mar 15:40 Maria, Y. Bibioo le nye
YAKOBO 4., Mat 13:55 enyemimeī hii le, Y. ke
Bof 15:13 Y. here nō ekeē
1Ko 15:7 ejie ehe kpo etsōō Y.
Yak 1:1 Y., Nyṛṅmō nyṛṅ
YASHA SHI, 2Ko 11:25 mike meele y. shii ete
1Ti 1:19 amehemōkeyeli le y.
YEEE JARA,
2Ko 2:17 wōke Nyṛṅmō wiemō le y.
YEHOWA,
Mar 12:29 Y. wā-Nyṛṅmō le, Y. kome ni
YEHOWA GBI, 1Te 5:2 Y. le miiba tamō bō pe
2Te 2:2 ake Y. le eshe etā
2Pe 3:12 nyehāa Y. le baa le hio
nyeṅjwṛṛṅmō mli
YEI OKULAFŌI, Yak 1:27 akwē awusāi ke y.
YELIKEBUALƆ,
Yoh 14:16 ebaahā nye y. kroko
Yoh 14:26 y. le, mumō kṛṛṅkṛṅ le
YEO AWEREHO,
Mat 5:4 Mei ni y. le ye miishæ
YEO EHE NƆ,
2Ti 2:24 mō ni y. ké aye le sane fṛṅ
YERUSALEM,
Mat 23:37 Y., bō mō ni ogbeō
Luk 2:41 daa afi le eyaa Y.
Luk 21:20 ebō nsara ewo Y. he kekpe
Luk 21:24 jenmajji le baanaanā Y. nō
Bof 5:28 Y. eyi obō ke nyetsōōmō

Bɔf 15:2 ke onukpai le aṅɔ ye Y.
Gal 4:26 Y. ni yɔɔ ŋwei le
Heb 12:22 nyɛberɛke ŋwei Y. le
Kpo 3:12 Y. Hee le ní jeɔ ŋwei
Kpo 21:2 Y. Hee le, je ŋwei
YESU, Mat 1:21 obaawo le gbéi aké Y.
YEYEEYE,
Mat 6:34 nyekafea y. ye wó he kɔkɔkɔ
Mat 10:19 nyekafea y. ye bɔ ni aloo nɔ ni
nyɛbaawie le he
1Ko 7:32 misumɔɔ aké nyefee y.
1Ko 7:32 Nuu oshijafo feɔ y. ye Nunṅsɔ le
nibii ahe
2Ko 11:28 y. ni mifeɔ ye asafoi le fɛɛ ahe
Fil 4:6 Nyekafea y. ye nɔ ko nɔ ko he
YEYEEYEFEEEMO,
Luk 12:25 eke y. atsa ewalaseɛkele
YEYEEYEFEEEMOI,
Mar 4:19 shihile nɛɛ mli y. le
Luk 8:14 y., ninámɔ, ke ŋɔɔmɔyeli
gbalaa amɛ
Luk 21:34 shihile mli y. akahe nyetsuii
YEZEBEL, Kpo 2:20 Y., mɔ ni tseɔ ehe
YE HE SUOMO,
2Ko 8:12 klerɛkɛrɛ le, ké mɔ y. waa le
YE LEELEŊ, Yoh 7:28 mɔ ni tsi mi le y.
YIBII, Luk 8:15 amɛke shifimɔ wɔɔ y.
Yoh 15:2 efolɔɔ he koni ewo y. fe tsutsu
Yoh 15:8 wɔɔ hie nyam, aké nyewo y.
babao
YIBIIWOO,
Gal 5:22 mumɔ le y. ji suomɔ, miishee
YII, 2Ko 6:5 ye y. amlí, ye tsuŋwoohei
YINO, Mat 24:34 y. nɛɛ hoŋ eyaŋ
YIŊ NÍ ETO, Efe 3:11 ke naano y. le kpáa gbee
YIŊTOO,
Ro 9:11 Nyɔŋmɔ y. damɔɔ nitsumɔi ano
YITEŊMULUWOO,
Ro 16:18 amɛke y. wiemɔi lakaa
YITSO, 1Ko 11:3 yoo fɛe yoo y. ji nuu
Efe 5:23 Kristo ji asafoi le y.
Efe 5:23 wu le ji eŋa le y.
YIWAA, Mat 13:21 ké y. te shi le, enane tótɔɔ
Mar 4:17 ké y. te shi le, amɛnane tótɔɔ
YIWAI, Mar 10:30 bii, ke ŋmɔji, ke y.
YIWALAHERELO,
Bɔf 5:31 Hiɛnyielɔ-Nukpa ke Y.
YIWALAHEREMO, Bɔf 4:12 y. ko be mɔ
kroko mli

YOHANE 1.,
Mat 21:25 Nɛgbe hegbe ni Y. kebaptisi le je?
Mar 1:9 Y. baptisi Yesu ye
YOHANE 2., Yoh 1:42 Simon, Y. bi le
YOHANE 3.,
Mat 4:21 Zebedeo, Yakobo ke Y. tse
YOMA, Mat 19:24 ewaaa háaa y. aké eetsɔ
YOO, Kpo 12:1 Y. ko ni ewula ke hulu
YOOKPEEMO,
Mat 22:2 maŋtse ko ní ŋme y. he okpɔɔ
Yoh 2:1 aŋme y. he okpɔɔ ye Kana
Kpo 19:7 Gwanteŋbi le y. le eshe
YOO NÍ MIIHÁ FUFU, 1Te 2:7 tamɔ bɔ ni y. ke
YOO OKULAFUO,
Mar 12:43 y. ohiafo nɛɛ ke babao
Luk 18:3 Y. ko tee eŋɔ shii abɔ
YOSEF, Luk 4:22 Y. bi nɛ
YOCO DAIMONIOI,
Mat 8:28 hii enyɔ ni y. je gbohii abui
YUDA, Mat 27:3 Y. tsui bu le fɔ ni eke
YUDAFONI, Ro 3:29 Y. le keke a-Nyɔŋmɔ ni?
YUDAFONYO,
1Ko 9:20 Mitsɔ mihe Y. mihá Yudafoi

Z

ZAKARIA 1., Luk 11:51 Z., mɔ ni agbe le ye
ZAKARIA 3.,
Luk 1:5 osofo ko hi shi ni atseɔ le Z.
ZAKEO, Luk 19:2 Z.; toohelɔnukpa
ZEU, Bɔf 14:12 amɛbɔi Barnaba tsemɔ aké Z.
ZION,
Kpo 14:1 damɔ Z. Gɔŋ le nɔ, ni mei 144,000

0-9

12, Mar 3:14 mei **12** kuu ko, etse amɛ bɔfoi
24, Kpo 4:4 Maŋtse seii **24** ke onukpai **24**
70, Luk 10:1 Nunṅsɔ le hala mei **70**
77, Mat 18:22 keyashi shii **77**
100, Mat 13:8 yibiiwoo, eko wo **100**
Mat 18:12 gwanteŋi **100** ni ekome du gbe
Mar 10:30 enáŋ toi **100**
500, 1Ko 15:6 ejie ehe kpo etsɔɔ mei fe **500**
666, Kpo 13:18 eyibɔ le ji **666**
1,000, Kpo 20:2 efi Satan afii **1,000**
Kpo 20:4 amɛke Kristo le ye nɔ afii **1,000**
4,000, Mar 8:20 aboloji kpawo kehá hii **4,000**
5,000, Mat 14:21 aaafee hii **5,000**
144,000, Kpo 7:4 mei **144,000** ní ekadi amɛ
Kpo 14:3 mei **144,000** ni ahé keje shikpɔŋ

Biblia mli Wiemoi Titrii Amligbalamo

A

Abasanj. Eji susumomoni ni akesusuɔ nu mlikwole, ni ekele ji mitai 1.8 (nat 6). —Bof 27:28.

Abɛ. Eji hiɛshikamo wiemo ko aloo adesā kuku ko ni akaseɔ no ko kejeɔ mli loo ni ke wiemoi fioo komei jies anokwa sane ko ni he hiaa kpo. Biblia mli abɛ baanye afee abɛbua ko aloo ajenu ko. Bei pii le, abɛ ji anokwa sane ko ni awieɔ he ye mfonirifeemɔɔ ke naatsemɔ. Wiemoi komei batsomɔ wiemoi ni awieɔ keyeɔ mei komei ahe feo aloo awieɔ kenyanjeɔ amɛ.—Jaj 12:9; 2Pe 2:22.

Aboloi ni akema Nyɔɔɔmɔ hiɛ. Eji aboloi nyɔɔɔma ke enyo ni akema okpoko ni yoo buu le ke solemowe le He Krɔɔkrɔɔ le mli le no, ni aboloi le eko kã eko no ni ato amɛ ekpaækpaæk kui enyo. Atseɔ le hu ake “hiɛmaa aboloo” ke “aboloi ni aketsɔɔ.” Hejɔɔmɔ Gbi fee Hejɔɔmɔ Gbi no le, ajies afɔle ni akehã Nyɔɔɔmɔ nɛɛ, ni ake aboloo hee yeɔ najianj. Bei pii le, osɔfoi le pɛ yeɔ aboloi ni ajies le.—2Kr 2:3; 2Mo 25:30; 3Mo 24:5-9; Mat 12:4; Heb 9:2, sh. ninj.

Aboloo ni Ake Ma ni Eshako Fɛɔ le Gbi Jurɔ. Eji gbii juji wuji ete ni Israelbii le yeɔ daa afi le atɛɔɔ klenkɔɔɔɔ no. Ajeɔ shishi Nisan 15, ni ji gbi ni nyie Hehoo le sɛɛ le, ni ake gbii kpawo yeɔ. Aboloo ni ake ma ni eshako fɛɔ pɛ ayeɔ ye gbii nɛɛ anɔ, ni ayeɔ kekaiɔ Ejipt Shimɔ le. —2Mo 23:15; Mar 14:1.

Abonsam. Eji gbɛi ni aketsɛɔ Satan ye Kristofoi A-Hela Ŋmalei le amlɔ ni hãa anaa no gbomɔ ni eji, ni eshishi ji “Mo-heguɔgbelo.” Ake gbɛi Abonsam le tse Satan ejaake eji mo otu ke hiɛnyielɔ ye mei ni gbeɔ Yehowa, E-wiemo kpakpa le, ke E-gbɛi krɔɔkrɔɔɔ le he guɔ ni amɛfolɔɔ enaa le atɛɔɔ.—Mat 4:1; Yoh 8:44; Kpo 12:9.

Afɔle. No ko ni aɔɔhãa Nyɔɔɔmɔ ke-daa le shi, ketsɔɔ ake atɔ, ke agbɛne hu, kesaa mo ke Nyɔɔɔmɔ tɛɔ. Dani Mose Mla kpaɔmɔ le baabi ni aɔɔ afɔle ahã le, no mli le mei jeɔ amesumɔ mli amɛɔɔ afɔle sɔɔtoɔ, ni kooloi afɔle fata he le amehãa, ni mo klenkɔɔɔɔ ni fee nakai ji Habel. Keje be ni Yesu ŋɔ le diɛntse ewala ehã ake afɔle ni eye emuu le no kebaa le, kooloi afɔle ahe ehiaaa dɔɔɔɔ, eye mli moɔ ake Kristofoi yaa no amɛɔɔ mumɔɔ afɔle amehãa Nyɔɔɔmɔ.—1Mo 4:4; Heb 13:15, 16; 1Yo 4:10.

Afɔleshaa late. No ko ni kwɔ aloo kpoku ko ni ake shia, tɛi, tɛi ni ako, loo tsei ni ake dadei eha he fee ni ashãa afɔle loo tsofa-ke-ŋma ye no ake jamɔɔ ni-feemɔ. ‘Shika tsuru afɔleshaa late’ bi-bioo ko ye buu le ke agbɛne hu solemowe le klenkɔɔɔɔ pia le mli, ni ashãa tsofa-ke-ŋma ye no. Ake tsei ni ake shika tsuru eha he fee. “Akɔɔble afɔleshaa late” agbo ko ye kpo le no ni ashãa shãa afɔle ye no. Amale jalɔɔ hu ke afɔleshaa latei tsu nii.—2Mo 39:38, 39; 1Ma 6:20; Mat 5:23, 24; Luk 1:11; Bof 17:23.

Afolshaa late le akolontoi le. Eji nibii ni tamɔ akolontoi ni mamɔ afolshaa latei komei akoji ejwe le anɔ.—3Mo 8:15; 1Ma 2:28; Kpo 9:13.

Agbai Agbi Jurɔ. Atseɔ le hu ake Asesei Agbi Jurɔ, loo Naabuamɔ Gbi Jurɔ. Ayeɔ gbi jurɔ neɛ ye Hebribii anyɔɔɔ ni ji Etanim le gbii ni ji 15-21 le anɔ. Ayeɔ kemuc nii ni akpaa ye Israelbii le akwaayeli afi le naagbee le naa, ni eji be ni anáa miishɛɛ waa ke be ni adaa Yehowa shi ye bɔ ni ehá ameshikpɔji le eba nii babaoɔ le hewɔ. Ye gbii ni akeyeɔ gbi jurɔ neɛ amlɛ le, meɪ hiɔ asesei, loo agbai ashishi, koni amekakai Ejipt Shimɔ le. Eji gbii juji ete ni abi ni hii aya Yerusalem ameyaye le aterɛ eko-me.—3Mo 23:34; Ezi 3:4; Yoh 7:2.

Ajwamanɔbɔɔ.—Kwemɔ BOLENAMɔ JETŃBA SHA.

Akaia. Ye Kristofoi A-Hela Ńmalei le amlɛ le, Akaia ji gbéi ni aketseɔ kpokpaa ko ni yɔɔ Hela wuoyigbe ni Romabii le ye nɔ, ni emanɔtiase ji Korinto. Peloponese niian fɛɛ ke Helabii ashikpɔɔ ni jeeɛ Ńshɔkpɔ le tengbe hu fata Akaia kpokpaa le he.—Bɔf 18:12.

Akolonto. Ake kooloi akolontoi nuɔ nu, ake mu loo inɔi loo mu ni akpaa wɔɔ mli, ni agbene hu, akpáa keláa loo akpáa ketswaa adafi. (1Sa 16:1, 13; 1Ma 1:39; Eze 9:2) Bei pii le, ake “akolonto” feɔ hewale, kunimyeli, ke omannyeyeli he mfoniri.—5Mo 33:17; Mik 4:13; Luk 1:69.

Akulashɔ. Nɔ ko janɔ ni hieɔ tsū. Akulashɔni fata nibii ni akema solemɔwe le ke manɔsemɛiaweɪ ni Solomon mamɔ le ahe. Aketsuɔ nii ye okadifeemɔɔ ake

nɔ ko ni hieɔ nɔ kroko (1Ti 3:15) aloo gbehe ko ni tsakenɔ kɔkɔkɔ (Kpo 3:12) ye Kristofoi A-Hela Ńmalei le amlɛ.—Koj 16:29; 1Ma 7:21.

Alabastro. Gbéi ni aketseɔ tɔi bibii ni ake mu ni jeeɛ Ńma wɔɔ mli ní tsutsu ko le ake te ko ni anáa ye he ko ni berɔke Alabastron, ye Ejipt le feɔ. Bei pii le, afeɔ tɔi neɛ ke amekuei bloblobii bɔ ni abaanye asɔɔ naa koni mu ni jeeɛ Ńma ni jara wa waa le eko akaho. Sɛɛ mli le, ake gbéi ni aketseɔ tɔi neɛ nɔɔɔ tse te ni aketseɔ tɔi le.—Mar 14:3.

Alfa ke Omega. Alfa ji nɔ ni jeeɛ Hela niŃmaa okadii le ashishi, ni Omega ji nɔ ni gbeɔ naa; atsí “Alfa le ke Omega le” tá shii ete ye Kpojiemɔ wolo le mli ake Nyɔɔmɔ gbena a gbéi. Ye hei ete neɛ fɛɛ le, “Alfa le ke Omega le,” shishi ji “kleɔkleɔ mɔ le ke naagbee mɔ le” aloo “shishijee le ke naagbee le.”—Kpo 1:8; 21:6; 22:13.

Amaga; Amagajamɔ. Amaga ji nɔ ko he okadi ní afee, ké eji nɔ ko ni yɔɔ dieɔtse jio, loo nɔ ko ni be jio, ní meɪ baanye ameketsu nii ye jamɔ mli. Amagajamɔ ji woo, loo jamɔ ni akeháa amaga ko, aloo suɔmɔ ni anáa aháa amaga ko.—La 115:4; Bɔf 17:16; 1Ko 10:14.

Amanehulu kpeteŃkpele. Hela wiemo ni atɔɔ shishi ake “amanehulu” le kɔɔ haomɔ loo nɔnaa ni jeeɛ shihilei ni mli wawai amlɛ kebaa le he. Yesu wie “amanehulu kpeteŃkpele” ko ni anako enɔ dá ni baaba Yerusalem nɔ, ke nɔ ni sɛɛ mli le ebaaba gbɔmeɪ fɛɛ nɔ ye wɔsɛɛ, ‘be ni eba ke anunyam’ le he. (Mat 24:21, 29-31) Paulo wie amanehulu neɛ he ake nɔ ko ni ja ní Nyɔɔmɔ baafee eshi “meɪ ni leee Nyɔɔmɔ

ke mei ni booo” Yesu Kristo he “sane kpakpa le toi le.” Kpojiemo yitso 19 le tsoo ake Yesu baanyie nwei tai komei ahie ni ameyawu ameshi “kooloo awui-yelo le ke shikpɔŋ le no maŋtsemɛi le ke ametai le.” (2Te 1:6-8; Kpo 19:11-21) Atsoo ake “asafoku kpele ko” baa-je amanehulu nɛɛ mli. (Kpo 7:9, 14) —Kwɛmɔ HARMAGEDON.

Amen. “Aba mli nakai,” aloo “leleŋ.” Aná wiemo le keje Hebrɛi wiemo ni ji ‘*a-man*’ le mli, ni eshishi ji “yeo anɔkwa, amuo afɔo no.” Akeɔ “Amen” ke-tsoo ake akpeleɔ kitákamɔ ko, solemo ko, aloo wiemo ko no. Aketsu nii ye Kpojiemo wolo le mli ake Yesu gbenaa gbéi.—5Mo 27:26; 1Kr 16:36; Ro 1:25; Kpo 3:14.

Antikristo. Hela wiemo nɛɛ hie shishinumɔi enyɔ. Ekoo mɔ ko loo no ko ní *teɔ shi wɔɔ* Kristo le he. Ebaanyɛ eko amale Kristo ko, mɔ ni *keɔ ake* le ji Kristo le hu he. Gbɔmɛi, asafɔi, loo kui fɛɛ ní maleɔ keɔ ake amɛji Kristo najiandamɔɔi, aloo amɛkeɔ ake amɛ-ji Mesia le, aloo ameteɔ shi amɛwɔɔ Kristo ke ekasɛɔi le, abaanyɛ atse amɛ ye gbe ni ja no ake antikristoi.—1Yo 2:22.

Apā. Eji no ko ni akewɔɔ mɔ ketsɔɔ enaa koni akɛgbala etoi. Apāi komei ye ni akewɔɔ mɔ naji pɛ, shi ekrokomei hu ye ni akewɔɔ mɔ naji, niji, ke kuɛ, ni no hāa mɔ le doo emli.—Yer 20:2; Bɔf 16:24.

Aramaik. Eji wiemo ní jɛŋmaji ni je Shem wekutɔkpaɛ le mli le wieɔ le eko, ni eje Hebrɛi wiemo le, ni niŋmaa okadii kome too le noŋŋ akɛŋmaa Aramaik ke Hebrɛi. Arambii le ji mei kɛŋ-

klɛŋ ni wie wiemo nɛɛ, shi sɛɛ mli le, ebatsɔ majimaji atɛŋ wiemo ní ake-ye guɔ be ni Asiriabii (Ashurbii) le yeo maji babaoɔ anɔ le, ke agbene hu, be ni Babilonbii le yeo maji babaoɔ anɔ le. Eji wiemo titri ni maŋ onukpai ni yoo Persia Noyeli le shishi le ke-tsu nii. (Ezr 4:7) Anŋa Ezra, Yeremia, ke Daniel woji le fāi komei ye Aramaik wiemo mli. Ake Aramaik wiemo kɔlibii komei tsu nii ye Kristofoi A-Hela ŋmalei le amli.—Ezr 4:8–6:18; 7:12-26; Yer 10:11; Dan 2:4b–7:28; Mar 14:36; Bɔf 9:36.

Areopago. ŋmɛŋme ko ni kwɔ ni yoo Atene, ni eye Akropoli le kooyi-anaigbe. Eji gbéi hu ni aketse ajinafoi komei (kojɔɔi akuu ko) ní kpeɔ ye jɛmɛ. Hieshikalɔi ni ji Stoamɛi ke Epikuromɛi le nɔ Paulo ketee Areopago le, koni eyatsɔo ehemokeyellii le amli.—Bɔf 17:19.

Asafɔ. Gbɔmɛi akuu ko ní ebuɛ amɛhe naa ye yinoo loo nifeemo pɔtɛɛ ko hewɔ. Ye Hebrɛi ŋmalei le amli le, bei pii le, ekoo Israel maŋ le he. Ye Kristofoi A-Hela ŋmalei le amli le, ekoo Kristofoi asafɔi komekomei ni yoo hei sɔɔtoɛi le ahe, shi bei pii le, ekoo Kristofoi asafɔ muu le fɛɛ he.—1Ma 8:22; Bɔf 9:31; Ro 16:5.

Asafonj sɔɔlo. Eji Hela wiemo kuli *di-a’ko-nos* le shishitsɔɔmɔ kome, shi bei pii le atsoo shishi ake “sɔɔlo” loo “tsulo.” Wiemo ni ji “asafonj sɔɔlo” le koo mɔ ko ni sɔɔmɔ ake onukpai akuu ni yoo asafɔ le mli le ayelikebualɔ le he. Ja eshe Biblia mli taomɔ nii komei ahe dani ebaafee mɔ ni sa kɛhā sɔɔmɔ he-gbe nɛɛ.—1Ti 3:8-10, 12.

Aselgeia.—Kwemo EΦΩΓΗ ΝΙ ΑΚΕ ΚΥΕΠΤΙΜΩ ΦΕΩ.

Ashawo. Mō ko ni ke mō kroko ni jee ewu loo eḡa nāa bōle, titri le koni awo le nyōmō. (Aná Hela wiemōkuli *por'ne* ni atsōō shishi ake “ashawo” le keje wiemō ko ni shishi ji “hōō” le mli.) Eye mli ake atsī ashawo hii komei atā ye Biblia le mli moḡ, shi bei pii le, wiemō le kōō yei ahe. Awie ashī ashawofeemo ye Mose Mla le mli, ni akpeleeē ni ashawo ko ke enyōmōwo abatsu onia ye Yehowa sōlemōtsu le mli, shi nō ni tamōō nakai le, wōḡjalōi ḡme ashawofeemo gbē ye amēsōlemōwei le amlī ketāo shika. (5Mo 23:17, 18; 1Ma 14:24) Biblia le ke wiemō neē hu tsuō nii ye okadifeemoḡ kekōō mēi, jēḡmaji, loo gbējianōtoi ni ke amēhe wōō amagajamō mli ye gbēi komei anō ni ye nakai be le mli nōḡḡ le amēkeō ake amēji Nyōḡmō jālōi le ahe. Ake nōkwemōō le, awie jamōḡ gbējianōtoō ni atsēō le “Babilon Kpetenḡpele” le he ye Kpojie-mō wolo le mli ake ashawo yoo, ejaake eke je neḡ nōyeloī le bōō naanyo koni ená hewale ke heloonaa nibii babaoo. —Kpo 17:1-5; 18:3; 1Kr 5:25.

Asia. Ye Kristofoi A-Hela ḡmalei le amlī le, eji gbēi ni aketsēō kpokpaa ko ni Romabii le ye nō, ni shikpōji ni feō kpokpaa neē ji he ni ḡmēne Turkey yōō le anaigbe ke agbene hu ḡshōkpoī komei tamō Samo ke Patmo. Efeso ji emanḡtiase.—Bōf 20:16; Kpo 1:4.

Awerehoyeli. Eji dōle he ni anuō ké mō ko gbo aloo sane fōḡ kroko ba le kpojiemo. Ye Biblia beiaḡ le, ayeō mō ko gbele he awereho keyashio be ko ye kusum naa. Awerehoyeloī le fōō waa,

ni jeeē nō keke amefeo, shi amewoō atadei krēdei komei, amēke lamulu wōō ameyiteḡ, amēgbalaa amēhe atadei, ni ameyio ametsitsi mai. Bei komei le, afōō yarawoloī ni yaa yarai ashishi ameyafōō koni awo amē nyōmō le nine kebaa yarai ashishi.—Est 4:3; Mat 11:17; Mar 5:38; Yoh 11:33; Kpo 21:4.

B

Baal. Kanaanbii le anyōḡmō ko ní asusō ake eji atatu le nōtse, ni le ehāa nugbō nēō ni agbene hu le ehāa shikpōḡ baa nii ni gbōmei ke kooloi fēē wōō shwiei. Atsēō maji ni yōō Kanaan le anyōḡmōi bibii le hu ake “Baal.” Hebrī wiemōkuli neē shishi ji “Nōtse; Nuḡtsō.”—1Ma 18:21; Ro 11:4.

Baalabii. Agāi aheno ko ní yi fa babaoo ní fāa shi kome. Ye Mose Mla le mli le, abuō amē ake loo ni he tse ni abaanye aye. Abuō baalabii babaoo ni fāa ake kuu ní yeō nō fēē nō ni yōō amēgbe nō kekpātāa nii le ahie waa le ake haomō. —2Mo 10:14; Mat 3:4.

Baptisimō; Baptisi. Feemōwiemō ni ji “baptisi” le shishi ji “amu mō mele,” aloo ake mō awo nu shishi. Yesu tsōō ake esa ake abaptisi esēenyielōi le. ḡmalei le hu wieō Yohane baptisimō le, mumō krōḡkrōḡ ní akebaptisio mō, la ní akebaptisio mō, ke baptisimōi kro-komei ahe.—Mat 3:11, 16; 28:19; Yoh 3:23; 1Pe 3:21.

Beelzebul. Eji gbēi ni aketsēō Satan, daimonioi le alumo loo amenyeloī le. Eeenye efee ake eji Baal-zebul, ni ji Baal ní Filistibii le jā ye Ekron le gbēi le ní atsake hie fioo.—2Ma 1:3; Mat 12:24.

Be ni eba. Ye Kristofoi A-Hela Ŋmalei le amlɪ ŋmalei komei amlɪ le, wiemɔ nɛɛ tsɔɔ keje be ni awó Yesu Kristo ake Mesia Maŋtse ye ŋwei ye shihile gbɛjiano-too nɛɛ naagbee gbii le amlɪ le nɔ ke-baa le. Be ni Kristo eba le jeee ba ni ebaaba ní eku esɛɛ ye be kukuoo mli keke; moŋ le, eji nifeemɔ ko ni baahe be kplañŋ ko.—Mat 24:3.

Bɔfo. Wiemɔkuli nɛɛ shishi diɛntse ji “mɔ ni atsu le,” ni aketsuɔ nii kekɔɔ Yesu ke meɪ komeɪ ní atsu amɛ koni ameyasɔmɔ meɪ krokomeɪ le ahe. Bei pii le, aketsuɔ nii kekɔɔ kaselɔɔ 12 ní Yesu diɛntse hala amɛ ake kuu koni amesɔmɔ ake enajianɔdamɔɔɔ le ahe.—Mar 3:14; Bɔf 14:14.

Bɔlenamɔ jenba sha. Aná wiemɔ nɛɛ keje Hela wiemɔkuli ni ji *por-neí'a* le mli, ni wiemɔkuli nɛɛ damɔ shi kehá bɔlenamɔɔ fɛɛ ni abuo le ake esaaa le. Ekomeɪ ji gbalafitemɔ, ashawofeemɔ, bɔlenamɔ ni yaa nɔ ye meɪ ni boteko gbála mli le atɛŋ, bɔlenamɔ ni yaa nɔ ye hii ke hii loo yei ke yei atɛŋ, ke bɔlenamɔ ni yaa nɔ ye gbɔmeɪ ke kooloo atɛŋ. Aketsuɔ nii ye mfonirifeemɔŋ ye Krojiemɔ wolo le mli kekɔ jamɔŋ ashawo yoo ko ni atseɔ le “Babilon Kpetɛŋ-kpele” le ni ke je neŋ nyelɔɔ le bɔɔ naanyo koni ená hewale ke heloonaa nibii babao le he. (Kpo 14:8; 17:2; 18:3; Mat 5:32; Bɔf 15:29; Gal 5:19)—Kwemɔ ASHAWO.

Bu kwɔŋkwɔŋ. Hela wiemɔkuli ni atseɔ shishi ake bu kwɔŋkwɔŋ le ji *a'bys-sos*, ni eshishi ji “mli kwɔ waa” aloo “anyɛɛɛ sɛɛ mo aja, husu be he.” Ye Kristofoi A-Hela Ŋmalei le amlɪ le, aketsuɔ nii kekɔ he ko aloo shihile ko ni atsi mɔ ko

naa awo mli le he. Gbonyo bu fata nibii ni ake wiemɔ nɛɛ tsuɔ nii kekɔɔ amehe le ahe.—Luk 8:31; Ro 10:7; Kpo 20:3.

Bulɔ. Mɔ ko ni buɔ gbɔmeɪ loo nibii ahe koni akaye amɛ awui loo akakpáta hie, ni bei pii le, efɛɔ ene nyɔɔŋ, ni ké ena ake oshara ko miiba le, ewóɔ meɪ atoo nɔ loo etswaa adafi. Bei pii le, bulɔɔ damɔɔ maŋ ko gbogboi ke emɔɔi le anɔ, koni amena meɪ ni baa le dani meɪ le aberŋke maŋ le. Atseɔ asraafoi ni buɔ gbɔmeɪ loo nii ahe le hu ake bulɔɔ.—Mat 27:65; 28:4.

D

Dáa afɔle. Eji wein ní akɛfataa afɔleɔi krokomeɪ babao ní aŋhāa le ahe, ni afɔseɔ ashwieɔ afɔleshaa late le nɔ. Paulo ke wiemɔ nɛɛ tsuɔ nii ye mfonirifeemɔŋ ketsɔɔ bɔ ni efɛɛ klalo ake eke ehe baahá kwraa ye enyemimeɪ Kristofoi le ahewo le mli.—4Mo 15:5, 7; Fil 2:17.

Daimonioi. Ameji mumɔŋ bɔɔ nii fɔɔi ní anaaa amɛ, ní yɔɔ hewale fe adesai. Atse amɛ “Nyɔŋmɔ bihii” ye 1 Mose 6:2 le, ke “ŋweibɔfoi” ye Yuda 6 le, ni tsɔɔ ake, abɔɔɔ amɛ ake mumɔŋ bɔɔ nii fɔɔi; moŋ le, ameji ŋweibɔfoi ní tsɔɔmɔ amɛhe Nyɔŋmɔ henyelɔɔ be ni amegbo eno toi ye Noa gbii le amlɪ ní ameyafata Sattan he ketse Yehowa hie atua le.—5Mo 32:17; Luk 8:30; Bɔf 16:16; Yak 2:19.

David Bi. Wiemɔ ko ni bei pii le aketsuɔ nii kekɔɔ Yesu he, ni emaa nɔ mi ake le ji Maŋtseyeli kpaŋmɔ ní mɔ ko ni je David wekutɔkpaɔ le mli baawo le obɔ le Niyelɔɔ.—Mat 12:23; 21:9.

Dekapoli. Helabii le amaji sr̄toi ní abuc amē maŋ kome, ni shishijee mli le, maji nyɔŋma feɔ maŋ nēē (aná keje Hela wiemo ni ji *de'ka*, ní eshishi ji “nyɔŋma,” ke *po'lis*, ní eshishi ji “maŋ” le mli). Eji gbéi hu ní aketse kpokpaa ni yɔɔ Galilea Ŋshɔ le ke Yordan Faa le bokagbe niian, he ni maji nēē atɛŋ babaoo yɔɔ le. Améji maji ní Helabii le akusumii he shi waa yē, ni ameyɛ jara hu yē jemē. Yesu yatsɔ kpokpaa nēē nɔ, shi abɔɔɔ amanie ake etee maji nēē atɛŋ eko mli.—Mat 4:25; Mar 5:20.

Denario. Eji Romabii ajwietei shika ni tsiimo ji gram 3.85, ni Kaisare mfoniri yē efā kome nɔ. Eji gbi kome nitsumɔ nyɔɔwɔo, ni eji “yi too” ní Romabii le bi ní Yudafoi le awo.—Mat 22:17; Luk 20:24.

Drakma. Yē Kristofoi A–Hela Ŋmalei le amli le, wiemokuli nēē kɔɔ Hela jwietei shika ko, ní yē nakai beian le, etsiimo ji gram 3.4 le he.—Mat 17:24.

Duromo. Hela wiemokuli ni atɔɔ shishi ake duromo le kɔɔ nɔ ko ni akpeleɔ nɔ, ni yɔɔ feɔ he titri. Bei pii le, etsɔɔ nikeenii ko ni aje mlihile mli akehā. Ké aawie Nyɔŋma duromo le he le, etsɔɔ nikeenii ko ni Nyɔŋma je mlihile mli ekehā yaka, ni ekpaaa gbe ake mɔ le baato najian. No hewɔ le, etsɔɔ bɔ ni Nyɔŋma hāa mɔ nɔ waa, ke bɔ ni ejieɔ suɔmɔ ke mlihile babaoo kpo etsɔɔ adesai le. Atɔɔ Hela wiemo le shishi hu ake ‘hie ba nyam’ ke ‘nikeenii ni aje mlihile mli akehā.’ Eji ejuro ni ajeɔ mlihile mli afeɔ mɔ ko ní jeeɔ nɔ ko ni mɔ le etsu hewɔ.—2Ko 6:1; Efe 1:7.

E

Efoŋ ni ake kuɛŋtimɔ feɔ. Aná keje Hela wiemo ni ji *a-sel'gei-a* le mli, eji wiemo ni aketseɔ nifeemoɔ ni yɔɔ hieɔɔ ní teɔ shi wɔɔ Nyɔŋma mlai ní meɔ ni feɔ le ke kuɛŋtimɔ feɔ aloo amēke amenifeemo tɔɔɔ ake amebuuu saa; eji su ni tɔɔɔ ake abuuu hegbēi, mlai, ke jenba he tēi ní afoɔ ashwie shi le kwraa aloo anyan-ŋeɔ po. Wiemo nēē kɔɔɔ efoŋ ni be hieɔɔ he.—Gal 5:19; 2Pe 2:7.

Ejuro ni afeɔ ohiafoi. Nii ni akeɔ mɔ ko ni ehia le. Yē Hebrí Ŋmalei le amli le, atsiíi ene tā tēē, shi Mla le ke gbetsɔɔmɔɔi pteɔi hā Israelbii le yē bɔ ni esa ake amēke ohiafoi aye ahā le he.—Mat 6:2.

Esha afole. Eji afole ni anɔhāa yē esha ko ni ajeeɔ gbe afee yē heloo le ni yeeɔ emuu le gbedemɔ hewɔ. Anɔɔ kooloi sr̄toi ahāa ake esha afolei, keje tsinanuu nɔ keyashi shīa okpo nɔ, yē mɔ ni biɔ ni asaa eke Nyɔŋma teŋ le gbehe loo eshile naa.—3Mo 4:27, 29; Heb 10:8.

Etiopianyo. Mɔ ko ni je Etiopia, blema maŋ ko ni yɔɔ blema Ejipt wuoyigbe, ní ŋmenɛŋmenɛ beian Ejipt wuoyigbe kpokpaa le fā ko ke ŋmenɛŋmenɛ beian Sudan kooyigbe fata he le.—Bɔf 8:27.

F

Farao. Gbēnaa gbéi ni aketse Ejipt maŋtsemēi. Atsī farao sr̄toi enumɔ agbéii diɛŋtse atā yē Biblia le mli (Shishak, So, Tirhaka, Neko, ke Hofra), shi atsiíi farao krokomei le agbéii diɛŋtse atā, tamɔ meɔ ni ke Abraham, Mose,

ke Yosef shāra babao le nekē.—2Mo 15:4; Ro 9:17.

Farisifoi. Klenklen afii 100 Ŋ.B. Yudafoi le ajamo le mli jamo kuu ko ni ná mei ano hewale waa. Amejeje osofoi awekui amlí, shi ameye Mose Mla le no fitsofitso, ni amesusu ake kusumii ni ake naabu jaje le ke Mose Mla le yeo egbo. (Mat 23:23) Amehmeee gbe ni ake Hela kusum ko kwraa futuo Yudafoi le akusum le, ni akeni amaji Mose Mla ke Yudafoi le akusumii le ahe nilelo hewo le, amená manjii le ano hewale waa. (Mat 23:2-6) Ametej mei komei hu ji Sanhedrin le mli bii. Amete shi amewo Yesu shii abo ye Hejwamo Gbi le yeli, kusumii, ke agbene efonfeeloi ke tooheloi ni ake ame aabo le ahewo. Ametej mei komei ni Saul ni je Tarso le fata he le batsomo Kristofoi.—Mat 9:11; 12:14; Mar 7:5; Luk 6:2; Bof 26:5.

Fo mu. Hebri wiemo ni atsoo shishi ake “fo mu” le shishi ji, “ake no ko tsere-tsere akpa mo ko loo no ko.” Ake mu kpa mo ko aloo no ko ketsoo ake ajoo mo le loo nii le no ahā soomo kredde ko. Ye Kristofoi A-Hela Ŋmalei le amlí le, ké afose mumo kromkrom le ashwie mei ni ahala ake amebaaya nwei le ano le, akeo ake afo ame mu.—2Mo 28:41; 1Sa 16:13; Luk 4:18; Bof 10:38; 2Ko 1:21.

G

Gālā. Eji gbéi ni aketseo kwéi nii komei ni bei pii le amekwéi ye hei ni nui babao fo taramo. Bei pii le, gālā ni awieo he le ji *Arundo donax*.—Mat 27:29; Kpo 11:1.

Gbalafitemo. Nuu loo yoo ni ebote gbalashihile mli ni jeo le dientsé esuom mli eke mo ko ni jee enja loo ewu náa bole.—2Mo 20:14; Mat 5:27; 19:9.

Gbafe. Sane ko ni je mumo, ké eji Nyomum soomona nii kpojiemo jio, ejajemo ketsoomo jio. Gbafe baanye afee sane ko ni je mumo ni háa akaseo no ko ye jenba gbefan, Nyomum famo loo ekojomo jajemo, aloo no ko ni baaba le jajemo.—Mat 13:14; 2Pe 1:20, 21.

Gbe le. Wiemo ko ni aketsu nii ye mfonirifeemo ye Ŋmalei le amlí kekoo bo ni afeo nii ahā loo abaa jen ahā ní Yehowa kpeleo no loo ekpelee no le he. Awie mei ni batsomo Yesu Kristo seenyieloi le ahe ake amaji “Gbe le” no bii, ni tsoo ake ameba ametej ye gbe ni damo hemokeyeli ni ameyoo ye Yesu Kristo mli le no, no ji ake, amenyieo enokwemo le see.—Bof 19:9.

Gbeshōlo. Mo ko ni ke sū shōo kukweii loo gbéi, kái, ke nibii krokomei. Hebri wiemo kuli ni atsoo shishi ake gbeshōlo le shishi nmiijmi ji “feelo.” Ake hegbe ni gbeshōlo yoo ye sū ni ekeshōo nii le ano le feo hegbe ni Yehowa yoo ye mei an kroankroi ke jenmaji ano le he no kwemo.—Yes 64:8; Ro 9:21.

Gbohiashitee. Eji shi ni ateo kejeo gbohii atej. Hela wiemo kuli *a-na’sta-sis* shishi nmiijmi ji “há mo ko te shi damo shi; te shi damo shi.” Yesu shi ni Yehowa Nyomum tee keje gbohii atej le fata gbohiashitei nehu ni atsi tá ye Biblia le mli le ahe. Eye mli ake, Elia, Elisha, Yesu, Petro, ke Paulo tee gbohii ashi mo, shi ahā efee fanj ake Nyomum hewale amekafee naakpee nii nee. Nyomum yintoo le mlibaa le damo “jaloi

ke mei ni ejaaa fεε” ni abaatee amε shi ye shikpɔŋ lε nɔ lε nɔ. (Bɔf 24:15) Biblia lε hu tsī gböhiiashitee ye ηwei ni atseɔ lε akε “mra mli” loo “kleŋkleŋ” gböhiiashitee lε tā, ni no kɔɔ Yesu nye-mimee ni akε mumɔ efɔ amε mu lε ahe. —Fil 3:11, sh. niŋ.; Kpo 20:5, 6; Yoh 5:28, 29; 11:25.

Gbonyo bu. Ké ona ni aŋma wiemɔ-kulibii enyɔ nεε ke niŋmaa okadii bi-bii (“gbonyo bu” loo “gböhii abui”) lε, ekɔɔ gböhii abui komekomei ahe; ké ona ni akε niŋmaa okadii agboi (“Gbonyo Bu”) eje wiemɔkulibii nεε ashishi lε, ekɔɔ mfonirifeemɔŋ gbonyo bu kome kehā adesai lε he, ni eke Hebri wiemɔkuli ni ji “Sheol” ke Hela wiemɔkuli ni ji “Hedis” lε fεε hie shishinumɔ kome. Ye Biblia lε mli lε, eji okadifeemɔŋ shihile ko loo he ko ni atsuuu nɔ ko nɔ ko ye jemε, ni asarŋ mɔ hie kāaa ye jemε.—1Mo 47:30; Jaj 9:10; Mat 27:61; Bɔf 2:31.

Gbonyo kaimɔ bu. Fuuhe ko ní akε gbonyo ηmεɔ. Hela wiemɔkuli ni atseɔ shishi akε “gbonyo kaimɔ bu” lε ji *mne-meíon*, ni aná keje feemɔwiemɔ ni ji “kai” lε mli, ni etsɔɔ akε akaiɔ mɔ ni egbo lε.—Yoh 5:28, 29.

Gbɔmɔ Bi. Wiemɔ ko ni jeɔ kpo aafee shii 80 ye Sanekpakpai lε amlɔ. Ekɔɔ Yesu Kristo he, ni etsɔɔ akε akeni afɔ lε ye heloo gbε nɔ hewɔ lε, ebatsɔ gbɔmɔ diɛŋtse, jeeε mumɔŋ bɔɔ nɔ ko ni eŋɔ heloo gbɔmɔtso. Wiemɔ nεε hu tsɔɔ akε Yesu baawo gbalε ni yɔɔ Daniel 7:13, 14 lε obɔ. Ye Hebri ŋmalei lε amlɔ lε, akε wiemɔ nεε tsu nii kekɔ Ezekiel ke Daniel he, ni emaa nɔ mi akε esoro naawielɔi ni ji gbɔmɔi nεε ye

Nyɔŋmɔ, mɔ ni sane ni amεjajeɔ lε je eŋɔ lε he.—Eze 3:17; Dan 8:17; Mat 19:28; 20:28.

Gehena. Hela gbéi ni aketseɔ Hinom Ɔɔɔ ní ká blema Yerusalem wuoyi-anaigbe lε. (Yer 7:31) Agba akε abaashere gböhii ashwie jemε. (Yer 7:32; 19:6) Oda-seyeli ko be ni tsɔɔ akε ashere kooloi loo gbɔmɔi ashwie Gehena koni ashā amε hie káalɔi aloo apiŋ amε. No hewɔ lε, Gehena nyerŋ afee he ko ni anaaa ní apiŋɔ gbɔmɔi asusumai ye la diɛŋtse mli keyaa naanɔ ye jemε lε he okadi. Moŋ lε, Yesu, ke agbene hu ekaselɔi lε, ke Gehena tsu nii kefee naanɔ toigbalamɔ ni ji “gbele ni ji enyɔ,” ní damɔ shi kehā naanɔ hie kpatamɔ lε he okadi. —Kpo 20:14; Mat 5:22; 10:28.

H

Harmagedon. Aná keje Hebri wiemɔ *Har Meghid-dohn'* ni shishi ji “Megido Gɔŋ” lε mli. Akε wiemɔkuli nεε tsuɔ nii kekɔɔ “Nyɔŋmɔ Ofe lε gbi wulu lε nɔ ta lε,” nɔ mli ni “shikpɔŋ muu lε fεε nɔ maŋtsemei lε” baabua amεhe naa koni amεwu ta ameshi Yehowa lε he. (Kpo 16:14, 16; 19:11-21)—Kwεmɔ AMANE-HULU KPETEŋKPELE.

Hebri. Abram (Abraham) ji mɔ kleŋkleŋ ni atse lε akε Hebrinyo ye Biblia lε mli, ni no hā efεe faŋŋ akε esoro lε ye Amorbii ni ehi ameterŋ lε ahe. Sεε mli lε, atse Abraham nabi Yakob shwiei lε akε Hebribii, ni atse wiemɔ ni amεwies lε hu akε Hebri. Be ni sheɔ Yesu beiarŋ lε, Aramaik wiemɔkulibii babao eba-futu Hebri wiemɔ lε, ni no ji wiemɔ ni Kristo ke ekaselɔi lε wie.—1Mo 14:13; 2Mo 5:3; Bɔf 26:14.

Hedis. Hela wiemokuli ni ke Hebri wiemokuli ni ji “Sheol” le fee hie shishinu-mo kome. Atsok shishi ake “Gbonyo Bu” (ni ake niyama okadii agboi eje wiemokulibii enyo nee ashishi), koni aketsok ake edamok shi kehā mfonirifeemok gbonyo bu kome kehā adesai. —Kwemo GBONYO BU.

Hehoo. Gbi juru ko ni ayeo daa afi ye Abib (see mli le atse le Nisan) nyok le gbi ni ji 14 le no kekaiok kromok ni akpō Israelbii le keje Ejipt le. Ké aaye gbi juru nee, agbeo gwantengbi (loo abotia) ni ashāa ni ayeo ke shwiebaa ni jok ke aboloo ni ake ma ni eshako fee.—2Mo 12:27; Yoh 6:4; 1Ko 5:7.

Hejokom Gbi. Hebri wiemokuli ni atsok shishi ake “Hejokom Gbi” le shishi ji “jok he; kpa.” Eji gbi ni ji gbi kpawo ye otsi le mli (keje Sohaa hulushinyok no keyashi Hok hulushinyok no) ye bo ni Yudafoi buo be amehāa le naa. Atseo gbii juji komei ni ayeo daa afi le ake hejokom gbii, ni atseo afi ni ji kpawo fee afi ni ji kpawo ke afi ni ji 50 fee afi ni ji 50 hu ake hejokom afi. Ye Hejokom Gbi le no le, atsuu nitsumok ko, ja nitsumok ni osokfoi le tsuo ye solemotsu le mli le keke. Ye Hejokom afii le amli le, shikpok le kāa shi efolo ni ahuu no, ni esaaa ake Hebrinyo ko nyek enaanyo Hebrinyo ko no koni ewo nyokom ni ehie le le. Ye Mose Mla le mli le, nibii ni abi ni mei akafee ye Hejokom Gbi ko no le be keketee, shi jamok hiennyieloi le ke nibii krokomei fata he aahu ake be ni shok Yesu beian le, ebafee no ni wa kehā mei ake amebaaye no. —2Mo 20:8; 3Mo 25:4; Luk 13:14-16; Kol 2:16.

He Krokrok Fe Fee le. Eji buu le loo solemoke le pia ni ji enyo le, ni jeme kpanom adeka le yok; atseo jeme hu ake He Krokrok Aml He Krokrok le. Ye Mose see le, mo pe ni anme le gbe ni ebote He Krokrok Fe Fee le ji osokfonukpa le, ni daa afi le, osokfonukpa le boteo jeme ye Kpatamok Gbi le no pe. —2Mo 26:33; 3Mo 16:2, 17; 1Ma 6:16; Heb 9:3.

He Krokrok le. Eji buu le loo solemoke le klerkler pia le ni da fe pia ni ji enyo, ni ji He Krokrok Fe Fee le. Nibii ni yok buu le He Krokrok le mli ji, shika tsuru kanetso le, shika tsuru tsofa-ke-nyama-shāa late le, okpok ni ake aboloi ni aketsok le shwieo no le, ke shika tsuru tsensii le; ni nibii ni yok solemoke le He Krokrok le mli ji, shika tsuru afokeshaa late le, shika tsuru kanetsei nyonyama le, ke okpok nyonyama ni ake aboloi ni aketsok le shwieo no le.—2Mo 26:33; Heb 9:2.

Hela. Eji Helabii le awiemok; agbene hu, atseo mo ko ni je Hela man (Greece) le mli aloo mo ko ni ewekumei je jeme le ake Helanyo. Ye Kristofoi A-Hela Nyama-lei le amli le, ake wiemokuli nee hu tsuo nii kekok mei fee ni jee Yudafoi aloo mei ni Hela wiemo le, ke Helabii akusum le ena ameno hewale le ahe.—Yoe 3:6; Yoh 12:20.

Herme. Helabii anyokomok le eko, ni eji Zeu binuu. Be ni Paulo yok Listra le, mei ni yok jeme le tse le Herme, ake ni amesusok ake Herme ji nyokomok le abokfo ke agbene hu, nyokomok ni naa tse le hewo.—Bof 14:12.

Herode. Eji weku ko ni Romabii le hala emli bii le ekomei ni ameye Yudafoi le ano le weku gbéi. Ameterj klenkleri mo ji Herode Kpeten̄kpele le, mo ni fee gbéi waa ye sclemowe ni yoo Yerusalem le ni esaa ema ke agbene hu, ye famo ni ekehā ake agbe gbekebii bo ni afee ni ekekpatā Yesu hie le hewo le. (Mat 2:16; Luk 1:5) Aholo Herode Kpeten̄kpele le bihii ni ji Herode Arkelao ke Herode Antipa ato shikpōj ni ametsē ye no le fāi komei ano ake n̄yelci. (Mat 2:22) Antipa ji tetrarke, ni atseō le “man̄tse,” ni le ji mo ni ye no ye affi ete ke fā ni Kristo ketsu esowmo nitsumo le mli, ni eye no aahu keyashi be ni saji ni abo he amanie ye Bōfoi yitso 12 le tee no. (Mar 6:14-17; Luk 3:1, 19, 20; 13:31, 32; 23:6-15; Bōf 4:27; 13:1) No sēē le, Nyōjmo bōfo ko gbe Herode Kpeten̄kpele le nabi Herode Agripa I, be ni eye no be kukuoo ko le. (Bōf 12:1-6, 18-23) Herode Agripa I binuu Herode Agripa II baye esēē, ni eye no aahu keyashi be ni Yudafoi le tse Romabii le hie atua le.—Bōf 23:35; 25:13, 22-27; 26:1, 2, 19-32.

Herode scēfilci. Atseō amē hu ake Herodemei. Amēji kuu ko ni fi man̄kwramōj otii ni man̄tsemei srotōi ni je Herode weku le mli ni ye no ye Romabii le ashishi le kemamo amehie le asēē. Eeēnye efee ake, Sadukifoi le aterj mei komei fata kuu nēē he. Herodemei le ya-fata Farisifoi le ahe ni amete shi amewo Yesu.—Mar 3:6.

Hesaamoketoo Gbi. Gbéi ni aketseō gbi ni tsoo Hejowmo Gbi le hie le, ni ye nakai gbi le no le, Yudafoi le saa amehē ametow Hejowmo Gbi le. Hesaamoketoo Gbi le baa naagbee be ni hulu enyo shi

ye gbi ni ηmene le atseō le Sohaa le no, ni nakai be le mli Hejowmo Gbi le jeo shishi. Yudafoi le buo gbi kejeo hulushinyoo kome no keyashio hulushinyoo ni nyie sēē le no.—Mar 15:42; Luk 23:54.

He tse. Ye Biblia le mli le, wiemo nēē koo heloonaa hetsemo pē he, shi moj ekoo jerj ni abaa loo Nyōjmo ní ajāa ye gbe ni kpa ko loo muji ko be he le no, aloo kpalemō ní akpaleo kebaa nēke shihile nēē mli ekonj le he, ni asanj ekoo he ni atsio kejeo no fēē no ni woo mo he muji, loo ebuleo mo, loo efitoo mo ye jerba mli aloo Nyōjmojamō mli le he. Ye Mose Mla le mli le, wiemo nēē koo he ni ahāa etseō ye kusum naa le he.—3Mo 10:10; La 51:9; Mat 8:2; 1Ko 6:11.

He tsee; Muji nii. Ebaanye ekoo mo ko loo no ko ni he ewo muji aloo mo ko ni eku jerba he mlai amlie le he. Shi ye Biblia le mli le, bei pii le wiemo nēē tsoo no ko ni akpaleēē no, aloo no ko ni he tseeē, ye Mose Mla le naa. (3Mo 5:2; 13:45; Mat 10:1; Bōf 10:14; Efe 5:5) —Kwemo HE TSE.

Hienyielc-Nukpa. Eji Yesu Kristo gbenaa gbéi. Ekoo nitsumo kredēē ní Yesu Kristo tsuo ake mo ni hāa gbomei anokwafoi yeo amehē kejeo esha he nyowmoo ni ji gbele le mli, ní enyieo amehie keyaa naano wala gbe le no le he.—Bōf 3:15; 5:31; Heb 2:10; 12:2.

Hieshikalci ni ji Epikuroemei. Amēji Hela hieshikalci Epikuro (afi 341-270 D.ŋ.B.) sēenyielci. Ametsowmo le damo susumo ni ji ake, no titri ni he hiaa mo ye shihile mli ji ní enā miisheē jogbanj le no.—Bōf 17:18.

Hieshikaldi ni ji Stoamei. Ameji Hela hieshikaloi komei ni tsoo ake ké gbomei baaná miishée le, esa ake amehi shi ye susumoi ni nilee yoo mli ke bo ni ameyoo há le naa. Ye amesusumoo naa le, mo ko ni hie ká shi leeleŋ le háaa ehenumoi aná eno hewale, miishée jio, hejaramo jio.—Bof 17:18.

Hisopo. Eji tso ni yoo niiji ke yibai fefeji ní aketsuo nii ye hetsuumoo kusumii amlí keshwáa lá loo nu. Eeenye efee ake no noŋŋ ji “marjoram” (*Origanum maru*; *Origanum syriacum*). Ye Yohane 19:29 le, eeenye efee ake “marjoram” ji no ni aketsa tso nine loo “durra,” ni ji akoko (*Sorghum vulgare*) heno ko le, ejaake ekéle baanye ahá ake kotsa ni wein ni joo yoo mli ama naa ni akpá mli keto Yesu naa.—Heb 9:19.

I

Illirikum. Kpokpaa ko ni yoo Hela (Greece) kooyi-bokagbe ní Romabii le ye no. Be ni Paulo tsuo esooomoo nitsuumo le, efá gbe ketee kpokpaa ni yoo shoŋŋ nee no, shi aboo amanie ake eshie ye Illirikum aloo eshie keyashe jemé.—Ro 15:19.

Israel. Eji gbéi ni Nyooŋmo kewo Yakob. See mli le, aketse Yakob shwiei fee ake kuu. Bei pii le, atseo Yakob bihii 12 le ashwiei le ake Israelbii, Israel we, loo Israel hii. Atse kooyigbe wekui nyooŋma mantseyeli ni tse ehe keje wuoyigbe mantseyeli le he le hu ake Israel, ni see mli le atse Kristofoi ni afo ame mu le, ni ji “Nyooŋmo Israel le” hu ake, Israel.—Gal 6:16; 1Mo 32:29; Bof 4:10; Ro 9:6.

J

Jale. Ye Ŋmalei le amlí le, eji no ni ja ye te ni Nyooŋmo efo ye no ni ja ke no ni ejaaa le he le naa.—1Mo 15:6; 5Mo 6:25; Zef 2:3; Mat 6:33.

Jamoo kuu. Eji kuu ko ni emli bii le kpeteo tsoomoo ko he aloo amenyieo hienyielo ko see ni ameye ame diŋtse amehemookeyelii ni amekpeteo he. Aketsu nii keko Farisifoi ke Sadukifoi ni ji Yudafoi le ajamo le mli kui enyo komei ni ná meí ano hewale waa le ahe. Meí ni jee Kristofoi le hu tse Kristojamo le ake “jamoo kuu” aloo “Nazarebii le ajamo kuu le,” ni eeenye efee ake, amesusu ake eji kuu ko ni etse ehe keje Yudafoi ajamo le he. Be ni be shwie mli le, jamo kui te shi ye Kristofoi asafo le mli; atsi “Nikolai jamoo kuu le” tá ye Kpojiamo wolo le mli.—Bof 5:17; 15:5; 24:5; 28:22; Kpo 2:6; 2Pe 2:1.

Jamookwamo. Aná Hela wiemo kuli (*a-po-sta-sí'a*) ni atsoo shishi ake “jamookwamo” le keje feemo wiemo ko ní shishi ŋmiŋmi ji “tsi he keje he” le mli. Ké ake wiemo nee tsu nii ake gbéi-wiemo le, etsoo “kwamo, kpoomoo, loo atuutsemoo.” Ye Kristofoi A-Hela Ŋmalei le amlí le, meí titri ní ake wiemo ni ji “jamookwamo” le tsuo nii kekoo amehi ji meí ni tseo amehi kejeo anokwa jamo he le.—Abé 11:9; Bof 21:21; 2Te 2:3.

Joomotso. Tsei srotoi ni joo waa, ni jeo ŋma hu waa. Ye Kpojiamo 8:11 le, “joomotso” damoo shi kehá no ko ni joo ni eboo yoo mli, ni atseo le hu ake apsinto.

K

Kaisare. Eji Romabii aweku ko gbéi, shi sɛɛ mli le ebatsɔ Roma nɔyɛlɔi le agbenaa gbéi. Atsɪ Augusto, Tiberio, ke Klaudio gbéii atá ye Biblia le mli, ni eye mli ake atsɪii Nero gbéi tá ye Biblia le mli mon, shi ake gbenaa gbéi nɛɛ tɛɛ le hu. Ake “Kaisare” tsuɔ nii ye Kristofoi A-Hela Ɔmalei le amlɩ hu kedamɔɔ shi hãa nɔyɛlɔi, loo Maŋ.—Mar 12:17; Bɔf 25:12.

Kaldeabii. Mei ni hi Tigri ke Yufrate fai le anaa ye fai nɛɛ awuoyigbe. Ye blema le, Kaldeabii le amaji le atɛŋ otu ji Ur, ni ji maŋ ni Abraham je mli le.—Bɔf 7:4.

Kerubim. Ɔweibɔfoi ni yɔɔ gbenaa ni nɔ kwɔ ní tsuɔ nitsumɔi krɛdei komei. Esoro amɛ ye serafim ahe.—1Mo 3:24; 2Mo 25:20; Yes 37:16; Heb 9:5.

Ketiafoo. Eji hewolo ni ha nuu nuutso le he le jiɛmɔ. Abi ni Abraham ke eshwiei le afo ketia, shi abiiii ni Kristofoi afo ketia. Ake wiemɔ ni ji ketiafoo le tsuɔ nii ye mfonirifeemɔŋ hu ye Ɔmalei komei amlɩ.—1Mo 17:10; 1Ko 7:19; Fil 3:3.

Kitákamɔ. Eji wiemɔ ko ni awieɔ kemaa nɔ ko nɔ mi ake eji anɔkwale, aloo eji shi ni awoɔ ke hiedɔɔ ake abaafɛe nɔ ko loo afɛŋ nɔ ko. Bei pii le, eji shi ni mɔ ko woɔ mɔ ko ni nɔ kwɔ fe le, titrii le Nyɔŋmɔ. Yehowa kã kitã kema kpaŋmɔ ni eke Abraham fee le nɔ aduatsɔ.—1Mo 14:22; Heb 6:16, 17.

Klakate. Eji susumɔɔ ní akɛsusus ni bii akelemɔ, ni ekele aaafɛe keje gɔnti le naa keyashi wao sɛɛkpelɔ le naa ké agbe dɛ. Ké aabu le ye ninetalɔ, ni

ji sentimitai 44.5 (inɔsɪi 17.5) naa le, klakate kome baafɛe sentimitai 22.2 (inɔsɪi 8.75).—2Mo 28:16; 1Sa 17:4.

Klalɔ. Mɔ ko ni keɔ ake ebaanyɛ egba nibii ni baaba wɔsɛɛ. Biblia le tsɔɔ ake, osɔfoi ni feɔ ashwãi, Ɔkunyaayelɔi, Ɔlamiiɔŋkwelɔi, ke mei krokomei ni tamɔ nakai le ji klalɔi.—3Mo 19:31; 5Mo 18:11; Bɔf 16:16.

Klɛŋklɛŋ yibii. Yibii ni akpaa klɛŋklɛŋ kwraa ye nikpamɔ beian; yibii ni nɔ ko woɔ aloo nɔ ni jeɔ nɔ ko mli kebaa klɛŋklɛŋ kwraa. Yehowa bi ni Israelbii le aŋ amɛ-klɛŋklɛŋ yibii le amehã le, ké eji gbɔmɔ jio, kooloo jio, shikpɔŋ le nɔ nibaanii jio. Ake maŋ le, Israelbii le Ɔɔ amɛ-klɛŋklɛŋ yibii le amehãa Nyɔŋmɔ ye Aboloo ni Ake Ma ni Eshako Feɔ le Gbi Jurɔ le shishi, ke agbene hu ye Pentekoste Gbi le nɔ. Ake wiemɔ ni ji “klɛŋklɛŋ yibii” le hu tsuɔ nii kefeɔ Kristo ke esɛɛnyielɔi ni afo amɛ mu le ahe mfoniri.—1Ko 15:23; 4Mo 15:21; Abe 3:9; Kpo 14:4.

Kojomɔ Gbi. Eji gbi, loo be ni Nyɔŋmɔ kekojɔ gbɔmɛi akui pɔtɛi komei, jeŋmaji, loo adesai fɛɛ. Ebaanyɛ efɛe be ni akɛkpátãa mei ni abu amɛ gbele fo le ahie, aloo kojomɔ le baanyɛ ahã mei komei aná hegbe ni ahɛre ameyiwala ní amená naanɔ wala. Yesu Kristo ke ebɔfoi le tsɔɔ ake wɔsɛɛ le, “Kojomɔ Gbi” ko baaba, ni ye nakai kojomɔ gbi le nɔ le, abaakojo hiekkãlɔi ke mei ni egboi fɛɛ.—Mat 12:36.

Kojomɔ sei. Bei pii le, eji kpoku ko ni nɔ kwɔ ni yɔɔ kpo nɔ ní anyieɔ atrakpoi anɔ kekwaɔ, ní maŋ onukpai taa nɔ amɛke asafokui wieɔ ní amehãa aleɔ ameyiŋkpɛi. Ake wiemɔi ni ji “Nyɔŋmɔ

kojomɔ sei” ke “Kristo le kojomɔ sei” le tsuɔ nii kefeɔ gbɛjiano ni Yehowa eto ni ekebaakojo adesai le he okadi.—Ro 14:10; 2Ko 5:10; Yoh 19:13.

Koŋte. Te ko ní atswaa awoɔ tsū koŋ ye he ni gbogboi enyo kpeɔ ye, ni no yeɔ ebuaa ni gbogboi enyo le tsaa ni amemamɔ shi shiŋ. Faneshi koŋte le ji koŋte titri le; faneshi koŋte le atɛŋ no ni wa waa le ji no ni bei pii le, aketswaa maŋ tsūi wuji ke maŋ gbogboi le. Ake wiemɔkuli ni ji “koŋte” le tsuɔ nii ye mfonirifeemɔŋ kefeɔ shikɔŋ le shishi-too le he okadi, ni awieɔ Yesu he ake eji Kristofoi asafo le, ní aketoɔ mumɔŋ tsū he le, “faneshi le koŋte le.”—Efe 2:20; Hio 38:6.

Kooloo hewolo ní aŋmaa nii ye ɔ. Gwanɛŋ, abotia, loo tsina ni edako hewolo ni asaa le koni aŋmaa nii ye ɔ. Akefeɔ Biblia wolokpoi, ni eye hewale fe wolokpoi ni ake adaa fee le. Eeenye efee ake wolokpoi ni ake kooloi ahewoji ní aŋmaa nii ye ɔ fee ni Paulo bi Timoteo ni eŋ kebahā le le ji Hebri ŋmalei le amlɛ ŋmalei le ekomei. Ake kooloi ahewoji ní aŋmaa nii ye ɔ fee ŋsho ni Egbo le Wolokpoi le ekomei.—2Ti 4:13.

Kori. Eji nibii gbiji asusumɔɔ ke nu susumɔɔ. Ké adamɔ bati susumɔɔ le ɔ abu naa le, efeɔ litai 220 (gal 58.1/kwt gbiji 200).—1Ma 5:25; Luk 16:7, sh. niŋ.

Koɔŋtso. Eji tso ko ní mɔ ko kefɔ ekɔɔ-ji aɔ, ní eke jatsui tsotsoroɔ tso le bie ke bie, aloo eji tso ní akefɔ kooloi enyo (bei pii le tsinaɛ) akue ɔ kegbalaa okwaayeli tsɔne loo shwiili. Ake-ni bei pii le, nyɔji ke koɔŋtsei tereɔ

jatsui ni tsiitsii hewo le, ake koɔŋtso feɔ nyɔŋyeli loo mɔ he ní eŋɔ ewoo mɔ kroko shishi, ke agbene hu, yiwaa ke nɔnaa he mfoniri. Ké ajie koɔŋtso aloo akumɔ le le, etsɔɔ heyeli kemii-je nyɔŋyeli, yiwaa, ke shishiumɔ mli.—3Mo 26:13; Mat 11:29, 30.

Kpalamɔ tso. Tso kakadanŋ ke enaa dade piɔpiɔ ko ní kooloi akweloɔ kekpalaa kooloi. Ake kpalamɔ tso toɔ hieshikalɔ ko wiemoi ni kanyaa etoibolo le koni eke ŋaawoo kpakpa atsu nii le he. Aná wiemɔ ni ji ‘shi kpalamɔ tso le ntia’ le keje ɔ ni tsinanuu ni toi esa shio kpalamɔ tso ní akekpalaa le le ntia, ní no hāa epilaa ehe le mli.—Bɔf 26:14; Koj 3:31.

Kpaŋmɔ. Eji gbekpamɔ ni ɔɔ Nyɔŋmɔ ke gbɔmei atɛŋ, aloo ɔ ni ɔɔ gbɔmei enyo loo gbɔmei akui enyo atɛŋ ake amebaafee ɔ ko, aloo amefɛŋ ɔ ko le. Bei komei le, afā kome pe sɔ kā eno ake etsuɔ kpaŋmɔ le he nii (afā kome kpaŋmɔ, ni eji shiwoo). Ye shihilei kro-komei amlɛ le, sɔ kaa afāi enyo le fee ɔ ake ametsu kpaŋmɔ le he nii (afāi enyo kpaŋmɔ). Ye kpaŋmɔ ní Nyɔŋmɔ ke gbɔmei kpaŋ le aseɛ le, Biblia le tsɛ gbɔmei atɛŋ, wekui atɛŋ, maji atɛŋ, loo gbɔmei akui atɛŋ kpaŋmɔ hu tā. Kpaŋmɔ ní wonāa he seɛ keyaa naano le atɛŋ ekomei ji ɔ ni Nyɔŋmɔ ke Abraham kpaŋ le, ɔ ni eke David kpaŋ le, ɔ ni eke Israel maŋ le kpaŋ le (Mla kpaŋmɔ le), ke ɔ ni eke Nyɔŋmɔ Israel le kpaŋ le (kpaŋmɔ hee le).—1Mo 9:11; 15:18; 21:27; 2Mo 24:7; 2Kr 21:7; Luk 22:29; Bɔf 3:25; 2Ko 3:6; Heb 8:6.

Kpaŋmɔ adeka. Adeka ko ní ake akasia tso kpe, ni ake shika tsuru eha he fee, ni aketo buu le He Kroŋkroŋ Fe Fee le

mli, ni sɛɛ mli lɛ, akɛto sɔlɛmɔwɛ nɪ Solomon ma lɛ He Krɔŋkrɔŋ Fe Fɛɛ lɛ mli. Eɣɛ naabumɔɔwɛ nɪ akɛ shika tsuru fee, ni kerubim enyɔ nɪ mɔ kome hie miikwɛ mɔ kroko lɛ hie yɛ naabumɔɔwɛ lɛ nɔ. Nibii titrii ni yɔɔ mli ji tɛ taoui enyɔ nɪ Kitāi Nyɔŋma lɛ yɔɔ amɛnɔ lɛ.—5Mo 31:26; 1Ma 6:19; Heb 9:4.

Kpatamɔ Gbi. Israelbii lɛ agbii juji lɛ atɛŋ nɔ ni he hiaa fe fɛɛ, ni atɛɔ lɛ hu akɛ Yom Kipur (ni eɣɛ Hebri wiemɔ *yohm hak-kip-pu-rim'* ni shishi ji “nii anaabumɔ gbi” lɛ mli), ni ayeɔ gbi jurɔ nɛɛ yɛ Etanim nyɔɔŋ lɛ gbi ni ji 10 lɛ nɔ. Yɛ Hebri ŋmalei lɛ amlɪ lɛ, atɛɔ lɛ Kpatamɔ Gbi. Daa afi lɛ, gbi nɛɛ nɔ pɛ osɔfonukpa lɛ boteɔ buu lɛ He Krɔŋkrɔŋ Fe Fɛɛ lɛ mli koni ɛŋ kooloi alá ehá yɛ ehe eshai lɛ, Levibii krokomei lɛ ahe eshai lɛ, kɛ maŋbii lɛ ahe eshai lɛ ahewɔ. Nakai afɔlei lɛ fee Yesu he ni ɛŋhā akɛ afɔle nɪ ekewo adesai ahe eshai ahe nyɔɔwɔ kwraa shi kome nyɔŋlo koni ehá gbɔmɛi aná hegbɛ kɛsaa amɛ kɛ Yehowa tɛŋ lɛ he mfoniri. Eji be kehā gwabɔɔ krɔŋkrɔŋ kɛ ŋmaahilɛ, ni eji hejɔɔwɔ gbi hu, be ni atsuu nitsumɔi nɪ atsuo daa lɛ.—3Mo 23:27, 28; Bɔf 27:9; Kol 1:20; Heb 9:12.

Kpatamɔ naabumɔɔwɛ. Eji kpaŋmɔ adeka lɛ ni osɔfonukpa lɛ kɛ afɔlei lɛ alá lɛ yashwāa hie yɛ Kpatamɔ Gbi lɛ nɔ lɛ naabumɔɔwɛ. Aná Hebri wiemɔ ni atɛɔ shishi akɛ “kpatamɔ naabumɔɔwɛ” lɛ keɣɛ feemɔwiemɔ ko ni shishi ji “abu (esha) nɔ” loo “aha (esha) nɔ” aloo eenyɛ efee akɛ “atsumɔ (esha) kwraa” lɛ mli. Akɛ shika tsuru ŋmiŋmi fee, ni kerubim enyɔ yɛ enaagbeehei enyɔ lɛ. Bei komei lɛ, atɛɔ

lɛ kɛkɛ akɛ “naabumɔɔwɛ lɛ” yɛ Biblia shishitsɔmɔi komei amlɪ.—2Mo 25:17-22; 1Kr 28:11; Heb 9:5.

Kpeehe. Hela wiemɔkuli *sy-na-go-ge'* ni atɛɔ shishi akɛ “kpeehe” lɛ shishi ji “naabuamɔ; gwabɔɔ,” shi yɛ ŋmalei pii amlɪ lɛ, eji tsū ko loo he ko ni Yudafoi lɛ buaa amɛhe naa yɛ kehā ŋmalei lɛ kanemɔ, nitsɔɔwɔ, shiemɔ, kɛ sɔlɛmɔ. Yɛ Yesu beiaŋ lɛ, maji bibii fɛɛ ni yɔɔ Israel lɛ yɛ kpeehe kome, ni maji wuji lɛ yɛ kpeehei ni fa fe ekome.—Luk 4:16; Bɔf 13:14, 15.

Kpekpe. Eji mama ŋmlitsaŋmlitsa ko ni akɛfɛɔ kotokui loo baagii, tamɔ nɔ ni akɛ ŋmaa kɛ ehɛnɔi lɛ wɔɔ mli lɛ nekɛ. Bei pii lɛ, aloɔ abotia hetsɔi nɪ jeeɛ eyɛŋ kɛfɛɔ mama nɛɛ, ni eji atade ni awɔɔ kɛyɛɔ awɛrho yɛ kusum naa.—1Mo 37:34; Luk 10:13.

Kpiti; Kpitiyelɔ. Hewolo nɔ hela ko ni naa wa. Kpiti ni awie he yɛ ŋmalei lɛ amlɪ lɛ kɔɔ nibii babao ahe fe hela ni wɔle akɛ atɛɔ lɛ kpiti ŋmɛɛ lɛ kɛkɛ, ejaakɛ no lɛ jeeɛ gbɔmɛi pɛ ahe eshwieɔ, shi moŋ eshwieɔ atadei kɛ shīai hu ahe. Atɛɔ mɔ ni kpiti emɔ lɛ lɛ akɛ kpitiyelɔ.—3Mo 14:54; Luk 5:12.

Kpo. Buu lɛ kpo lɛ nɪ afo he afabaŋ lɛ, ni sɛɛ mli lɛ, kpoui nɪ atswa gbogboi awo amɛhe nɪ bole tsū titrii ni yɔɔ sɔlɛmɔwɛ lɛ atɛŋ ekome. Shāa afɔlei afɔleshāa late lɛ yɛ buu lɛ kpo lɛ nɔ kɛ sɔlɛmɔwɛ lɛ mligbɛ kpo lɛ nɔ. Atsɪ kpoui ni yɔɔ shīai kɛ maŋsemɛiawei hu atá yɛ Biblia lɛ mli.—2Mo 8:13; 27:9; 1Ma 7:12; Mat 26:3; Mar 15:16; Kpo 11:2.

Kpɔmɔɔwɛ. Eji nyɔɔwɔ ko ni awɔɔ koni akɛkpɔ mɔ ko loo mɛi keɣɛ nomŋɔɔwɔ mli,

koni akehā ameye amehe keje toigbalam, nɔnaa, esha, aloo s5 ko ni kā ameno po mli. Jee be fεε be ake shika wɔɔ nyɔm nεε. (Yes 43:3) Abi ni awo kpɔmɔm ye shihilei sɔtoɔi amlɔ. Ake nɔkwεmɔm lε, Yehowa nii ji kromɔ bihii fεε ni yɔɔ Israel lε, gbɔmɛi akromɔ bihii jio, kooloi akromɔ bihii jio, ni abi ni awo kpɔmɔm ko koni akehā ameye amehe keje nitsumɔ kredεε ni ake amε baatsu ye Yehowa sɔɔmɔ mli lε he. (4Mo 3:45, 46; 18:15, 16) Kε tsinanuu awuiyelɔ ko ni awoko lε tsuŋ gbe mɔ ko lε, agbeɔ enɔtε lε shika gbele loo abɔɔ ni ewo kpɔmɔm ko bɔ ni afee ni akagbe lε. (2Mo 21:29, 30) Shi kε mɔ ko je gbe egbe mɔ ko lε, abiiii kpɔmɔm ko ye eden. (4Mo 35:31) Nɔ ni he hiaa fe fεε lε, Biblia lε wɛɔ kpɔmɔm ni Kristo wo lε he; no ji gbe ni ehā agbe lε ake afɔle koni akekp5 adesai ni boɔ Nyɔŋmɔ toi lε keje esha ke gbele mli lε. —La 49:8, 9; Mat 20:28; Efe 1:7.

Kristo. Eji Yesu gbenaa gbɛi, ni anā keje Hela wiemɔkuli *Khri-stos* lε mli, ni eke Hebri wiemɔkuli nɔ atɔɔ shishi ake “Mesia” loo “Mɔ ni Afɔ Lε Mu” lε fεε hiε shishinumɔ kome.—Mat 1:16; Yoh 1:41.

Kristofonyo. Gbɛi ni aketεɔ Yesu Kristo sɛenyielɔi lε ye Nyɔŋmɔ gbεtsɔɔm naa.—Bɔf 11:26; 26:28.

Kromɔbi. Bei pii lε, eji tse ko bihii lε aterɔ mɔ ni afɔ lε klenkɛŋ. Ye Biblia beiaŋ lε, kromɔbi lε hiε gbεhe ko ni yɔɔ nyam ye weku lε mli, ni kε tse lε gbo lε, ebatsɔ weku lε yitso. Jee Yehowa kromɔbi keke Yesu ji, shi moŋ, eji bɔɔ nii fεε aterɔ kromɔbi ke kromɔbi keje gbɔhii aterɔ hu.—1Mo 25:33; 2Mo 11:5; Kol 1:15; Kpo 1:5.

Krɔŋkrɔŋ; Krɔŋkrɔŋfeemɔ. Eji Yehowa su; etsɔɔ ake ehe tse jogbanɔ kemɔ shi ye jenba gbεfan, ni eye krɔŋ hu kemɔ shi. (2Mo 28:36; 1Sa 2:2; Yoh 17:11) Kε ake Hebri ke Hela wiemɔkulibii ni atɔɔ shishi ake “krɔŋkrɔŋ” lε miitsu nii kemiikɔ gbɔmɛi (Mar 6:20; Bɔf 3:21), nibii (Ro 7:12; 11:16; 2Ti 3:15), hei (Mat 4:5; Bɔf 7:33; Heb 9:1), ke nifeemɔi (2Mo 36:4) ahe lε, etsɔɔ mɔ ko loo nɔ ko ni asaa ato loo atsuu he ahā Nyɔŋmɔ ni yɔɔ krɔŋkrɔŋ lε; etsɔɔ mɔ ko loo nɔ ko ni ato ama afā kehā Yehowa sɔɔmɔ. Ye Kristofoi A-Hela ŋmalei lε amlɔ lε, ake wiemɔkulibii ni atɔɔ shishi ake “krɔŋkrɔŋ” ke “krɔŋkrɔŋfeemɔ” lε hu tsuɔ nii kekɔ jenba ni he tse he. —2Ko 7:1; 1Pe 1:15, 16.

L

La kpaakpo. Eji okadifeemɔŋ he ko ni “tsɔɔ ke la ke solfa,” ni atseɔ lε hu ake, “gbele ni ji enyo lε.” Ashεεɔ efɔŋfeelɔi ni tsakeee ametsui, Abonsam, ke gbele ke Gbonyo Bu (loo, Hedis) po awɔɔ mli. Akeni atɔi mumɔŋ bɔɔ nɔ ko ke agbene hu, gbele ke Hedis, nibii ni la dieŋtse nyεŋ ashā lε tā afata nibii ni akewo La Kpaakpo lε mli lε ahe hewo lε, no tsɔɔ ake kpaakpo nεε feɔ naano hiεkpatamɔ he okadi, shi jee naano piŋmɔ.—Kpo 19:20; 20:14, 15; 21:8.

Leebi ŋulami.—Kwεmɔ TOLOO.

Lepto. Ye Kristofoi A-Hela ŋmalei lε beiaŋ lε, eji Yudafoi akɔɔble loo *bronze* kapele bibioo fe fεε. Atɔɔ shishi ake “tsaakpoo” loo “nɔ ni shεεε pεsewa” ye Biblia shishitsɔɔmɔi komei amlɔ.—Mar 12:42; Luk 21:2; sh. niŋ.

Levi; Levinyo. Yakob bihii ni eke Lea fo le aterj mɔ ni ji ete nɔ; ake gbéi Levi le hu tseɔ eweku le. Ake ebihii ete le to kui titrii ete ni feɔ nɔ ni atseɔ le ake Levi osɔfoyesi le shishi. Bei komei le, wiemo ni ji “Levibii” le kɔɔ Levi weku muu le fæ he, shi bei pii le, Aaron weku ni yeɔ osɔfo le fataaa he. Ahāaa Levi weku le shikpɔŋ pɔtæe ko ye Shiwoo Shikpɔŋ le nɔ ake ameno, shi moŋ ahā amɛ maji 48 ye shikpɔŋi ní ajara ahā wekui krokomei le amlí.—5Mo 10:8; 1Kr 6:1; Heb 7:11.

Loomɔ. Eji wiemo ni awieɔ ake abaafee mɔ ko loo nɔ ko efɔŋ, aloo efɔŋ ní atseɔ ahāa mɔ ko loo nɔ ko. Bei pii le, ké atse efɔŋ ahā mɔ ko loo nɔ ko, aloo ajaje ake efɔŋ baaba mɔ ko loo nɔ ko nɔ le, eji loomɔ, ni ké Nyɔŋmɔ loo mɔ ko ni yɔɔ hegbe ko ji mɔ ni lomɔ le, etsɔɔ gbale.—1Mo 12:3; 4Mo 22:12; Mar 11:21; Bɔf 23:12; Ro 12:14; Gal 3:10.

M

Makedonia. Kpokpaa ko ni yɔɔ Hela (Greece) kooyigbe ní bahe gbéi waa be ni Alexander Kpetenjkpele le yeɔ nɔ le, ni maŋ ko maŋ ko yeee ameno keyashi be ni Romabii le baye ameno kunim. Be ni Paulo fá gbe ketee Yuropa klenkleri kwraa le, no mli le Romabii le ji mei ni yeɔ Makedonia kpokpaa le nɔ. Paulo tee jemɛ shii ete.—Bɔf 16:9.

Mana. Eji niyenii titri ní Israelbii le ye ye afii 40 ni amekéhi ŋa le nɔ le mli. Yehowa ji mɔ ni ke niyenii nɛɛ há amɛ. Daa leebi le, niyenii nɛɛ nɛɔ shwies shikpɔŋ ye naakpɛe gbe nɔ ní bó ha hiɛ; Hejɔmɔ Gbi le nɔ kɛkɛ eko enɛɛɛ. Be ni Israelbii le na niyenii nɛɛ klenkleri kwraa le, amekɛɛ ake, “Mɛni nɛ?” aloo,

LEVI; LEVINYO—MEDIABII

ye Hebri wiemo mli le, “*man hu?*” (2Mo 16:13-15, 35) Yesu hu tsí mana tā kɛfee nɔ ko he mfoniri.—Yoh 6:49, 50.

Ma ni eshako. Aketsuo nii ké aawie abooloo ni ake ma ni eshako fee he.—5Mo 16:3; Mar 14:12; 1Ko 5:8.

Maŋ nɔkwelɔi. Ye shikpɔŋi ni Romabii le ye nɔ le ano le, maŋ nɔkwelɔi le tsu nii ake Roma nɔyeli le amralfoi. Nitsumɔi ni ametsu le ekomei ji, amekwɛɔ ní basabasafeemo akaba maŋ le mli, amekwɛɔ shika saji ano, amekojoɔ mei ni kuɔ mla mli le, ni amefāa ní agbala mei atoi.—Bɔf 16:20.

Maŋ too. Ye Kristofoi A-Hela ŋmalei le amlí le, eji too ní aŋkroaŋkroi woɔ.—Ne 5:4; Ro 13:7.

Maŋtse tso. Eji tso loo dehiemo tso ni nɔyelo ko hiɛɔ ni feɔ hegbe ni eyɔɔ ake maŋtse le he okadi.—1Mo 49:10; Heb 1:8.

Masha. Eji nɔ ko ni akewoɔ ma mli loo akɛfutuo nibii ni yɔɔ tseretsere koni akɛhā esha loo efú; bei pii le, atíɔ ma ni esha fá ko amaa shi ni aketsuo nii ake masha. Bei pii le, ake masha tsuo nii ye Biblia le mli kɛfɛɔ esha kɛ fitemo he okadi, ni aketsuo nii hu ketsɔɔ nɔ ko ní miida, shi anaaa gbe ni etsɔɔ nɔ edaa le.—2Mo 12:20; Mat 13:33; Gal 5:9.

Mediabii. Gbomei akuu ko ni je Yafet binuu Madai mli; améhi gɔŋi ni yɔɔ Iran niiaŋ ni batsɔ Media maŋ le ano. Ye afi 33 ŋ.B. Pentekoste Gbi le nɔ le, no mli le Mediabii komei fata mei ni yɔɔ Yerusalem le ahe.—Bɔf 2:9.

Mesia. Wiemɔkuli ko ni aná keje Hebri wiemɔkuli ni atɔɔɔ shishi ake “mɔ ni afo le mu” le mli. Eke Hela wiemɔkuli ni atɔɔɔ shishi ake “Kristo” le fee hie shishinumɔ kome.—Dan 9:25; Yoh 1:41.

Mina. Ye Kristofoi A-Hela Ŋmalei le amlɛ le, mina kome feɔ drakmai 100. Mina kome tsiimɔ ji gram 340.—Luk 19:13.

Mire. Eji ŋmee tsei komei loo tsei bibii komei ni je kwɛɛ nii aweku ni atɔɔɔ le *Commiphora* le atɛŋ le amlɛ ama ni jeɔ ŋma krɔŋŋ. Mire fata nibii ni akɛfee mu krɔŋkrɔŋ ni akɛfoɔ meɛ le ahe. Akɛwoɔ atadei loo sai amlɛ koni amɛmli aje ŋma, ni akɛfutuo mui ní akɛgbɔleɔ mɔ ke mui ní akpaa hu. Akɛfutuo wein mli koni ké mɔ nu le egbe ehenumɔi. Agbenɛ hu akɛ mire saa gboghii atoo kehā fuu.—2Mo 30:23; Abɛ 7:17; Mar 15:23; Yoh 19:39.

Mla. Ké akɛ niŋmaa okadi agbo je eŋmaa shishi le, wiemɔ nɛɛ kɔɔ Mose Mla le he aloo Biblia le mli klenkɛŋ woji enumɔ le ahe. Ké akɛ niŋmaa okadii bibii ŋma le, ekɔɔ Mose Mla le mli mlai le ahe, aloo mla ko he.—4Mo 15:16; 5Mo 4:8; Mat 7:12; Gal 3:24.

Mlijai nyɔŋma mli ekome (mlijaa nyɔŋma). No ko mlijai nyɔŋma mli ekome, aloo oha mlijaa nyɔŋma ní anɔhāa akɛ too, titri le ye jamɔ mli. Atɔɔɔ le hu akɛ “mlijaa nyɔŋma.” (Mal 3:10; 5Mo 26:12; Mat 23:23; Heb 7:5) Ye Mose Mla le shishi le, akɛ shikpɔŋ le no nibaanii ke kooloi ni aná afata no ni yɔɔ momo le he le mlijai nyɔŋma mli ekome hāa Levibii le daa afo koni akeye abua amɛ. Levibii le ke mlijaa nyɔŋma nɛɛ mli mlijai nyɔŋma mli ekome hāa oɔɔfoi ni je Aaron weku le mli le koni amɛkeye

amɛbua amɛ. Mlijai nyɔŋma krokomei hu ye ni ahāa. Abiii ni Kristofoi ahā mlijaa nyɔŋma.

Molok. Amonbii le anyɔŋmɔ ko; eenye efee akɛ le noŋŋ ji Malkam, Milkom, ke Molek.—Bɔf 7:43.

Mose Mla. No ji mlai ni Yehowa tɔɔ Mose no ekɛhā Israelbii le ye Sinai ŋa le no ye afo 1513 D.Ŋ.B. Bei pii le, atɔɔɔ Biblia mli klenkɛŋ woji enumɔ le akɛ Mla le.—Mat 5:17; Luk 24:44.

Mɔ ƒɔŋ le. Eji gbéi ni akɛtɔɔ Satan Abonsam, mɔ ni tɔɔ shi ewoo Nyɔŋmɔ ke ejale taomɔ nii le.—Mat 6:13; 1Yo 5:19.

Mɔ ko ni atsake le. Mɔ ko ni emɔ jamɔ kroko mli. Ye Ŋmalei le amlɛ le, ekɔɔ mɔ ko ni emɔ Yudafoi ajamɔ le mli le he, ni ké eji nuu le, afoɔ le ketia dani abuo le akɛ mɔ ni ebatsɔ jamɔ le mli nyo.—Mat 23:15; Bɔf 13:43.

Muhɔɔ. Eji mama ní alo le fɛfɛo ní anyɛne kerubim ahe mfonirii awo mli, ni no ha He Krɔŋkrɔŋ Fe Fee le ke He Krɔŋkrɔŋ le ni yɔɔ buu le ke solemɔwe le hu mli le tɛŋ.—2Mo 26:31; 2Kr 3:14; Mat 27:51; Heb 9:3.

Mumɔ. Hebri wiemɔkuli *ru'ach* ke Hela wiemɔkuli *pneu'ma*, ni bei pii le atɔɔɔ shishi akɛ “mumɔ” le hie shishinumɔi sɔɔtoɔi. Wiemɔkulibii enyɔ nɛɛ fee kɔɔ no ko ni gbɔmɔ ke ehɛŋmeɛ enaaa, shi anaa no ko ni tɔɔ akɛ hewale ko miitsu nii le he. Akɛ Hebri ke Hela wiemɔkulibii nɛɛ tɔɔɔ nii kekɔɔ (1) kɔɔkɔɔ, (2) wala hewale ni miitsu nii ye bɔɔ nii ni yɔɔ shikpɔŋ le no le amlɛ, (3) hewale ko ni yɔɔ mɔ ko mfonirifeemɔŋ tsui le

mli ni kanyaa le koni ewie loo efee nii ye gbe ko nɔ, (4) wiemɔɔi ni je mumɔɔɔ ni je mɔ ko loo nɔ ko ni anaaa nɔɔ, (5) mumɔɔɔ gɔɔmɔi, ke (6) Nyɔɔɔmɔ he-wale nɔ miitsu nii, aloo mumɔ kɔɔnɔkɔɔ le he.—2Mo 35:21; La 104:29; Mat 12:43; Luk 11:13.

Mumɔi keshāramɔ. Hemɔkeyeli nɔ mei komei yɔɔ ake kɔ gɔɔmɔ gbo le, mumɔ ko ye emli nɔ gɔɔo, ni ake, mumɔ nɔe baanyɔ eke mei ni hie kamɔ le ashāra, ni efɔɔ nakai hu, titri le, ketso mɔ ko (mumɔi atselɔ ko) nɔ amebaanyɔ amɔtso enɔ amɔke mei awie le nɔ. Hela wiemɔkuli ni atsoɔ shishi ake “mumɔi keshāramɔ” le ji *phar-ma-ki’a*, ni eshishi nɔmii nɔ ji, “tsofai kenitsumɔ.” Akeni ye blema le, ake tsofai tsuɔ nii kebaa hewale kejeɔ daimonioi le anɔɔ koni akeye nɔkunyaa hewɔ le, Hela wiemɔkuli nɔe batsɔ wiemɔ ni aketsuɔ nii kekɔɔ mumɔi keshāramɔ he.—Gal 5:20; Kpo 21:8.

Mumɔ kɔɔnɔkɔɔ. Eji hewale ko nɔ anaaa ni Nyɔɔɔmɔ ketsoɔ esuɔmɔnaa nii ahe nii. Mumɔ nɔe ye kɔɔnɔkɔɔ ejaake eje Yehowa, mɔ ni he tse jogbanɔ nɔ ja kemɔ shi le nɔɔ, ni agbene hu, eye kɔɔnɔkɔɔ akeni eji gbe ni Nyɔɔɔmɔ tsoɔ nɔ etsuɔ nitsumɔi ni yɔɔ kɔɔnɔkɔɔ le hewɔ.—Luk 1:35; Bɔf 1:8.

N

Naagbee gbii. Ake wiemɔ nɔe ke wiemɔi krokomei ni tamɔ nakai tsuɔ nii ye Biblia mli gbalei amli kekɔɔ be ni nifeemɔi loo gbɔɔɔnɔɔtoi komei ni sa kadi-mɔ le baaba amenaagbee kwraa le he. (Eze 38:16; Dan 10:14; Bɔf 2:17) Enɔ baanyɔ afee be ni heɔ afii fioo komei

MUMɔI KESHĀRAMɔ—NARDO MU

loo afii babaoɔ ye bɔ ni gbale le ji le naa. Nɔ ni sa kadimɔ waa ji ake, Biblia le ke wiemɔ ni ji “naagbee gbii le” tsuɔ nii kekɔɔ shihile gbɔɔɔnɔɔtoɔ ni yɔɔ amɔ nɔe, be ni Yesu eba nɔ anaaa le le he.—2Ti 3:1; Yak 5:3; 2Pe 3:3.

Naakpɔe nii; Hewale nitsumɔi. Nifeemɔi loo nibii komei ni fe hewalei fɔe ni ale ake gbɔɔmɔi yɔɔ, nɔ asusuɔ ake mɔ ko loo nɔ ko ni fe gbɔɔmɔi hɔ sɔe. Bei komei le, ake wiemɔ ni ji “okadi” le tsuɔ nii ye Biblia le mli ye wiemɔi ni ji “naakpɔe nii” loo “hewale nitsumɔi” le najian, shi fɔe hie shishinumɔi kome. —Mat 11:20; Bɔf 4:22; Heb 2:4.

Naasɔmɔ nɔ. Eji nɔ ko ni aketɔɔɔ nii ye nɔ ko nɔ (bei pii le, ye nishɔɔ sū loo waks nɔ) ketsoɔ nɔ ko nɔtse, ketsoɔ ake nɔ ko ji nɔ kpakpa, aloo ketsoɔ ake akpaɔ ye nɔ ko he, ni nakai feemɔ hāaa ata woji loo nibii krokomei ni asɔo naa, nɔ shinai ke gbɔhii abui fata he le ahe bɔ ni esaaa. Ye blema le, ake nɔ ko ni wa (te, shwuɔwu, loo tso) feɔ naasɔmɔi nii, ni akpɔe nɔnɔmaa okadii loo mfonirii nɔ atso le sɔeɔe awɔɔ nɔ. Ake naasɔmɔi nɔ tsuɔ nii ye mfoniri-feemɔi kehāa nɔ ko ni ama nɔ mi ake eji nɔ ko kpakpa, aloo ake okadi ni tsoɔ ake nɔ ko ji mɔ ko nɔ, aloo nɔ ko ni anɔtee loo teemɔi sane.—Mat 27:66; Yoh 6:27; Efe 1:13; Kpo 5:1; 9:4.

Nardo mu. Eji mu ko ni jara wa ni jeɔ nɔma ni tsuɔ, shi jeeɔ tsoɔ, ni anāa kejeɔ nardo tso mli (*Nardostachys jatamansi*). Akeni nardo jara wa hewɔ le, bei pii le ake nardo futuɔ mui ni jara waaa tso amli, ni bei komei po le, akwaa ahɔɔ mui ni jeeɔ nardo mu kɔɔnɔkɔɔ le ahāa mei ake nardo mu keshishiuɔ

ame. No ni sa kadimo ji ake, Marko ke Yohane fee bo amanie ake, ake “nardo mu krcɔŋ” kpa Yesu.—Mar 14:3; Yoh 12:3.

Nazarenyo. Gbɛi ni aketse Yesu, akɛni eje maŋ ni ji Nazaret le mli le hewo. Eeenye efee ake aná keje Hebri wiemo-kuli ni atsoo shishi ye Yesaia 11:1 le ake “tso nine” loo tso fo le mli. See mli le, aketse Yesu seenyieloi le hu.—Mat 2:23; Bof 24:5.

Niji ni akenmeleɔ mɔ ko. Ake niji ŋmeleɔ mɔ ko koni akehala le kehā nitsumo kredɛe ko, aloo koni ajoo le, atsa le, aloo koni ená mumo krcɔŋkrcɔŋ le nkeeko ko.—4Mo 27:18; Bof 19:6; 1Ti 5:22.

Ninetalo. Eji susumomɔ ni akesusus ni bii akelemo, ni ekele aaafee keje nikutso keyashi wao teno le naa. Ninetalɔ susumomɔ ni Israelbii le foɔ kenitsumo le kele aaafee sentimitai 44.5 (klakai loo ŋtsii 17.5), shi ameke ninetalɔ susumomɔ ni ke fe ene dɛ leemo kome, ni tsoo ake, aaafee sentimitai 51.8 (ŋtsii 20.4) hu tsu nii.—1Mo 6:15; Mat 6:27; Luk 12:25; Kpo 21:17.

Nisan. Gbɛi hee ni aketse nyooŋ ni ji Abib, be ni Yudafoi le je nomɔo mli ye Babilon ameba le see, ni eji klenklen nyooŋ ye Yudafoi le akalanda ni Nyooŋmɔ to hā ame le ko ke agbene hu nyooŋ ni ji kpawo ko ye Yudafoi le akwaayeli kalanda le ko. Ejeo shishi kejeo March tengebe keyashio April tengebe. (Ne 2:1) Ayeo Yudafoi le a-Hehoo le ye Nisan 14 le ko, ni nakai gbi le ko Yesu Kristo to Nunɔso le gbeke niyeli le shishi. (Luk 22:15, 19, 20) Agbe Yesu ye piŋmɔ tso ko ye nakai gbi le koŋko ko.—Luk 23:44-46.

Nɔkɔmɔ Gbi Jurɔ. Eji gbi ni daa afi le, akɛkai be ni atsuo solemowe le he be ni Antioko Epifane ebule solemowe le see le. Ajeo gbi jurɔ nee yeli shishi ye nyooŋ ni ji Kislev le gbi ni ji 25 le ko, ni ake gbii kpaanyo yeo.—Yoh 10:22.

Nɔkwelo. Nuu ni sɔ titri ni kā eno ji ake ebu asafo le he, ni ekwe asafo le tamoo tookwelo feo le. Hela wiemo-kuli e-pi'sko-pos le shishi dientse ji ni akwe mɔ ko kebu ehe. Ye Kristofoi asafo le mli le, wiemo ni ji “nɔkwelo” ke “asafoŋ onukpa” (Hela mli le, pre-sby'te-ros) le ko gbehe kome too le koŋko he, ni wiemo ni ji “asafoŋ onukpa” le tsoo ake mo ni ake hegbe nee ewo eden le ye sui ni tsoo ake eda ye mumoŋ, shi wiemo ni ji “nɔkwelo” le gbalaa jwerŋmɔ keyaa nitsumo ni mo ni ake hegbe nee ewo eden le tsuo le ko titri.—Bof 20:28; 1Ti 3:2-7; 1Pe 5:2.

Nunɔso le Gbeke Niyeli le. Eji niyeli dientse ni nii ni ayeo ye shishi le ji abooloo ni ake ma ni eshako feo ke agbene wein, ni nibii nee feo Kristo gbomotso ke elá le he okadi; eji Yesu gbele le kaimo. Akɛni eji gbi jurɔ ni ŋmale le bio ni Kristofoi aye hewo le, eja gbe ake atseo le hu ake “Kaimo le.”—1Ko 11:20, 23-26.

Nyooŋmɔjamɔ su. Woo, jamo, ke soomɔ ni aŋhāa Yehowa Nyooŋmɔ, ke he ni aŋwoso eshishi ake jen muu fee koyleo le.—1Ti 4:8; 2Ti 3:12.

Nyooŋmɔ Maŋtseyeli. Ake wiemo nee tsuo nii kekoo Nyooŋmɔ Bi Kristo Yesu maŋtseyeli le, ni ji gbe ko ni Nyooŋmɔ tsoo ko eyeo ko ake jen muu fee koyleo le he titri.—Mat 12:28; Luk 4:43; 1Ko 15:50.

Nyɔɔŋ hee. Eji nyɔɔŋ fɛɛ nyɔɔŋ nɔ klen-klen gbi ye Yudafoi le akalanda le nɔ, ni ye gbi nɛɛ nɔ le, abuaa he naa kutuu, aŋmɛɔ okpɔɔɔ, ni aŋɔ afɔlei kɛɛdeɪ ahāa. Sɛɛ mli le, gbi nɛɛ bafee maŋ muu le fɛɛ gbi jurɔ ko ni ashwɛɛ he kwraa, ni atsuu nii ye gbi nɛɛ nɔ.—4Mo 10:10; 2Kr 8:13; Kol 2:16.

ŋ

ŋkunyaayɛɔ. Mɔ ko ni ke hewale ní akpɛɛɔ nɔ akɛ eje mumɔi fɔji aŋɔ le tsɔɔ nii.—Bɔf 13:6.

ŋmaagbeemɔ; ŋmaagbeemɔhe. Eji gbe ni atɔɔ nɔ ajieɔ ŋmaa ke ehenci le kejeɔ ametsei ke amɛtutuu le ahe; atɛɔ he ni atɔɔ nitsumɔ nɛɛ ye le akɛ ŋmaagbeemɔhe. Akɛ tso tswiaa ŋmaa le nɔ, ni kɛ ŋmaa le fa le, akɛ tɔɔ-ne kɛɛdeɪ ko tamɔ ŋmaagbeemɔ tɔɔ-ne loo shwiili nane ní kooloi gbalaa tsɔɔ he nii. Agbɛɔ ŋmaa le mli ashwieɔ ŋmaagbeemɔhe le, ni akɛ tɔɔne le tɔɔ nɔ. Bei pii le, afeɔ ŋmaagbeemɔhe le kokroo ye he ko ni kwɔ ni yɔɔ kpataa ní kɔɔɔ tswaa ye jemɛ.—3Mo 26:5; Yes 41:15; Mat 3:12.

ŋmaahile. Eji nii ní ayeeɛ kwraa keyashi be ko. Israelbii le hi ŋmaa ye Kpatamɔ Gbi le nɔ, ye jaramɔ bei amlɪ, ke be ni Nyɔɔŋmɔ gbetsɔɔmɔ he miihia amɛ. Yudafoi le hi ŋmaa daa afi ye bei srɔtoi ejwe amlɪ kekai shihilei gbobii komei ní amɛtsɔmɔ mli le. ŋmaahile jeeɛ nɔ ko ni ataɔ ye Kristofoi adɛŋ.—Ezr 8:21; Yes 58:6; Mat 4:2; 9:14; Luk 18:12; Bɔf 13:2, 3; 27:9.

ŋmale(i). Nyɔɔŋmɔ Wiemɔ le mli niŋmai kɔɔkɔŋ le. Wiemɔ nɛɛ jeɔ kpo ye Kris-

NYɔɔŋ HEE–ŊWEIBɔFONUƆPA

tofoi A-Hela ŋmalei le amlɪ pɛ.—Luk 24:27; 2Ti 3:16.

ŋulamiiŋkwɛɔ. Mɔ ko ni kaseɔ bɔ ni hulu le, nyɔɔŋtsere le, ke ŋulamii le tsɔɔ amɛhe amɛhāa bɔ ni afee ni eke-tsɔɔ nibii ni baaba wɔsɛɛ.—Mat 2:1.

ŋweibɔfoi. Aná keje Hebrɪ wiemɔkuli ni ji *mal'akh'* ke Hela wiemɔkuli ni ji *ag'ge-los* le mli. Wiemɔi enyo le fɛɛ shishi ŋmiiŋmi ji “bɔfo,” shi kɛ akemiitsu nii kemiiɔ mumɔŋ bɔfoi ahe le, atɔɔ shishi akɛ “ŋweibɔfo.” (1Mo 16:7; 32:3; Yak 2:25; Kpo 22:8) ŋweibɔfoi ji mumɔŋ bɔɔ nii hewalɔi, ni Nyɔɔŋmɔ bɔ amɛ kwraa dani ebɔ gbɔmɛi. Ye Biblia le mli le, atɛɔ amɛ hu akɛ ‘kɔɔkɔŋbii akpei nyɔŋmai abɔ,’ “Nyɔɔŋmɔ bii,” ke “leebi ŋulamii.” (5Mo 33:2; Hio 1:6; 38:7; Yu 14) Abɔɔ amɛ akɛ amɛwo shwiei, shi moŋ abɔ amɛ aŋkroaŋkroi. Amɛyi fa kwraa fe akpekpei oha. (Dan 7:10) Biblia le tɔɔ akɛ amɛteŋ mɔ fɛɛ mɔ ye le dieŋtɛ egbɛi, ni esoro amɛteŋ mɔ fɛɛ mɔ ke esu, ni kɛle, amɛjeɔ heshibaa mli amɛkpoɔ akɛ amɛbaahā ajá amɛ, ni amɛteŋ meɪ babaoɔ sumɔɔ po ni amɛhāa meɪ leɔ amɛgbɛi. (1Mo 32:29; Luk 1:26; Kpo 22:8, 9) Esoro amɛteŋ mɔ fɛɛ mɔ ke egbenaa, ni amɛtsɔɔ nitsumɔi srɔtoi, ni ekomeɪ ji, amɛtsɔɔ ye Yehowa maŋtɛ sei le hie, amɛke saji bahāa, amɛdamɔ mli amɛhāa Yehowa tsuji ni yɔɔ shikɔŋ le nɔ le, amɛtsɔɔ Nyɔɔŋmɔ kojomɔi ahe nii, ni amɛyeɔ amɛbuua ni ashieɔ sane kpakpa le. (2Ma 19:35; La 34:7; Mat 4:11; Luk 1:30, 31; Kpo 5:11; 14:6) Wɔsɛɛ le, amɛbaafata Yesu he kɛwu Harmagedon ta le.—Kpo 19:14, 15.

ŋweibɔfonukpa. Eshishi ji “ŋweibɔfoi le aŋɔ onukpa.” Wiemɔkuli sɛɛtsalɔ ni ji

“nukpa” le shishi ji “mo otu” aloo “mo titri.” Shishinumɔ nɛɛ, kɛ anɔkwa sane ni ji ake, ake wiemo ni ji “nweibɔfonukpa” tsu nii ye Biblia le mli, shi jee “nweibɔfonukpai” le tsɔɔ ake nweibɔfonukpa kome pɛ yɔɔ. Biblia le tsɔɔ ake, atseɔ nweibɔfonukpa le ake Mikael.—Dan 12:1; Yu 9; Kpo 12:7.

O

Odehe; Mo ni eye ehe. Ye Romabii le anɔyeli beiar le, “odehe” ji mo ni afɔɔ le ake nyɔɔ, ni eji Roma fɔmɔbi ni yɔɔ hegbei fɛɛ ni Roma fɔmɔbii yɔɔ le. Shi “mo ni eye ehe” ji mo ni tsutsu ko le eji nyɔɔ ní ahā eye ehe keje nyɔɔyeli shishi. Ké ahā mo ko ye ehe ye mla naa le, ebatsɔ Romanyo, shi enyɛɛ ená gbena ake mankwralɔ. Ké mo le heyeli le jee mla naa nɔ le, eyeɔ ehe keje nyɔɔyeli shishi moɔ nɛ, shi enáaa hegbei fɛɛ ní Roma fɔmɔbii yɔɔ le.—1Ko 7:22.

Ohé ni jeɔ nma. Eji tsei ke kwɛɛ nii komɛi ni je kwɛɛ nii aweku ni atseɔ le *Boswellia* le atɛɛ le amlɛ nu ní egbi (ni tamɔ ama). Ké ashā le, ejeɔ nma krɔɔɔ. Eji nibii ni afutuɔ kefeɔ tsofa-ke-nma krɔɔkrɔɔ ní aketsuɔ nii ye buu le ke solemɔwe le atɛɛ ekome. Agbene hu, akɛfataa niyenii afɔlei ahe, ni akemamɔɔ aboloɔ ní aketsɔɔ ní eko ká eko nɔ le atɛɛ kuu fɛɛ kuu nɔ ye He Krɔɔkrɔɔ le.—2Mo 30:34-36; 3Mo 2:1; 24:7; Mat 2:11.

Okadi. Eji nɔ ko, nifeemo ko, shihile ko, loo naakpɛɛ nii ko ni damɔ shi kehā nɔ kroko ni yɔɔ amɔ nɛɛ, aloo ni baaba wɔsɛɛ.—Mat 24:3; Kpo 1:1.

Onukpa; Asafon onukpa. Nuɔ ní eda, shi ye nmalɛi le amlɛ le, etsɔɔ mo ko ni

yɔɔ hegbe ke gbena ye he ko loo man ko mli. Ye Kpojimo wolo le mli le, ake wiemo kuli nɛɛ tsuɔ nii kekɔ mumɔɔ bɔɔ nii komɛi hu ahe. Atsɔɔ Hela wiemo kuli ni ji *pre-sby'te-ros* le shishi ake “asafon onukpa” ké ekɔɔ mei ni nyieɔ hie ye asafon le mli le ahe.—2Mo 4:29; Abe 31:23; 1Ti 5:17; Kpo 4:4.

Osɔfo. Eji nuɔ ko ni awó le ake Nyɔɔɔ najiandamɔɔ kehā mei ni esɔmɔ amɛ le, koni etsɔɔ amɛ Nyɔɔɔ ke emlai le ahe nii. Osɔfoɔ damɔɔ Nyɔɔɔ hie ake manɔbii le anajiandamɔɔ, amɛɔɔ afɔlei amehāa, ni amedamɔɔ mli ni amɛkpa fai amehāa manɔbii le. Dani abaa to Mose Mla le shishi le, no mli le weku yitsei sɔmɔ ake osɔfoɔ amehāa amewekui. Ye Mose Mla le shishi le, hii ni je Aaron wekutɔkpa le mli ye Levi weku le mli le ji mei ni sɔmɔ ake osɔfoɔ. Levi weku le mli hii krokomeɔ le sɔmɔ ake osɔfoɔ le ayelikebualɔ. Be ni ato kpanɔ mo hee le shishi le, mumɔɔ Israel le batsɔ osɔfoɔ aman, ni Yesu Kristo ji amɛ-Sɔfonukpa.—2Mo 28:41; Heb 9:24; Kpo 5:10.

Osɔfoɔ tsiifoɔ. Ye Kristofoɔ A-Hela nmalɛi le amlɛ le, eká shi fanɔ ake, wiemo ni ji “osɔfoɔ tsiifoɔ” le kɔɔ osɔfoɔ le atɛɛ hienaanɔbii ní eenye efɛɛ ake osɔfonukpai ní akpa amɛ osɔfonukpayeli le ke osɔfoɔ akui 24 le anɔ onukpai le hu fata he le ahe.—2Kr 26:20; Ezz 7:5; Mat 2:4; Mar 8:31.

Osɔfonukpa. Ye Mose Mla le shishi le, eji osɔfoɔ le atɛɛ mo otu ni damɔɔ mei le anajan ye Nyɔɔɔ hie, ni ekwɛɔ osɔfoɔ krokomeɔ le anɔ. Le pɛ ji mo ni anɔmɔ le gbe ni eboteɔ He Krɔɔkrɔɔ Fe fɛɛ le, ni ji buu le, ke ye sɛɛ mli le solemɔ

mowe le, pia ni ji enyo le mli. Daa afi le, Kpatamɔ Gbi le no pe eboteɔ pia ni ji enyo le mli. Atse Yesu Kristo hu ake "osɔfonukpa."—3Mo 16:2, 17; 21:10; Mat 26:3; Heb 4:14.

Oshiki. Eji fɔbitei loo tsei kukuji bibii loo tɛi ni aketsuɔ nii kekpeɔ yin. Abuaa naa awoɔ atade loo tsensi ko mli, ni ahosoo. Oshiki ni baabagbee shi aloo no ni abaaɛe le ji no ni ahala. Bei pii le, asɔleɔ kefɔɔ oshiki le.—Mat 27:35; Bɔf 1:26.

P

Paradeiso. He ko aloo aboo ko ni yoo feo. Eden ni Yehowa fee kehā kleɔkleɔ adesai enyo le ji kleɔkleɔ paradeiso le. Be ni Yesu yoo piɔmɔ tso le no ni eke efɔɔfeelɔi ni asen amɛ ye emasei le aterɔ mɔ kome wieɔ le, etsoo ake shikpɔɔ le baatsɔ paradeiso. Ekā shi faɔɔ ake paradeiso ni atsɔ tã ye 2 Korintobii 12:4 le koo wosɛɛ paradeiso ko he, ni no ni atsɔ tã ye Kpɔɔɛmɔ 2:7 le koo ɔweɔ paradeiso ko he.—Sal 4:13; Luk 23:43.

Pentekoste Gbi. Eji gbii juji wuji ete ni abio ni Yudafoi hii fee ayaye ye Yerusalem le aterɔ no ni ji enyo no. Ye Hebrɔ ɔmalɛi le amlɛ le, gbi jurɔ ni atseɔ le Nikpamɔ Gbi Jurɔ loo Otsii Agbi Jurɔ le noɔɔ ji no ni atseɔ le Pentekoste Gbi ye Kristofoi A-Hela ɔmalɛi le amlɛ le, ni Pentekoste shishi ji "(Gbi) Nyɔɔɔmai Enumɔ No." Ayee gbi jurɔ nɛɛ ye gbi ni ji nyɔɔɔmai enumɔ no kɛ aabu kemiiɛe Nisan 16 le no.—2Mo 23:16; 34:22; Bɔf 2:1.

Piafonyo. Hela wiemo ni atsoo shishi ake "piafonyo" le shishi ɔmiiɔmi ji,

nuu ni asa le. Bei pii le, hii ni tamo neke le tsuu nii ye maɔtsemeiaweɔ ake mei ni sooo loo amekweɔ maɔnyɛ le ke maɔtse le hemeɔ le. Ake wiemo nɛɛ tsuu nii hu kekoo nuu ni asako le, shi moɔ eji maɔtsewe le mli onukpai le aterɔ mɔ kome le he. Akeɔ ye mfoniri-feemoɔ ake mɔ ko 'esa ehe ye Maɔtseyeli le hewo,' ni tsoo ake, mɔ le yeo ehe no bo ni afee ni enye eke ehe awo Nyɔɔɔmɔ sooo le mli jogbaɔɔ kemɔ shi.—Mat 19:12; Est 2:15; Bɔf 8:27.

Piɔmɔ tso. Neke ji bo ni atsoo Hela wiemo kuli ni ji *stau-ros'* le shishi. *Stau-ros'* shishi ji tso ni ma shi jaɔɔ, tamɔ no ni agbe Yesu ye no le. Odaseyeli ko be ni tsoo ake Hela wiemo kuli le tsoo krooo, tamɔ no ni wɔɔɔɔɔ le ketsu nii ake amɛɔmɔ okadi afii ohaɔ babao dani Kristo ba le. Wiemo ni ji "*piɔmɔ tso*" le ji Hela wiemo le shishitsoo ni ja jogbaɔɔ kemɔ shi, ejaake Yesu hu ke wiemo ni ji *stau-ros'* le tsu nii ketsoo piɔmɔ, nooo, ke hiegebe ni baaba eseeɔyeli le ano le. (Mat 16:24; Heb 12:2)—Kwemo TSO JAɔɔ.

Porneia.—Kwemo BOLENAMɔ JENBA SHA.

Pritoriom Bulɔi.—Kwemo ROMA MAɔTSE LE BULOI.

Prokonsol. Eji gbenaɔ gbɛi kehā kpokpaa ni Roma Mlawoo Gwaboo le kweo no le no amralo. Eye hegbe ake ekoo saji ye kpokpaa le no, ni le ekoo asraafoi ni yoo kpokpaa le no le. Eye mli ake Roma Mlawoo Gwaboo le baanye atswa eyiɔkpei afɔ moɔ, shi ye kpokpaa ni ekweo no le no le, kɛ ewie le awiee.—Bɔf 13:7; 18:12.

R

Roma Maŋtse le Bulci. Roma asraafoi akuu ko ni ato shishi koni amebu Roma nɔyelo le he. Asraafoi akuu nɛɛ baná hewale waa bo ni ké amemiifi Roma nɔyelo ko sɛɛ le ewa ake abaafá le ye maŋtse sei le nɔ, aloo ké amekpa ye Roma nɔyelo ko sɛɛ le ewaaa ake abaafá le ye maŋtse sei le nɔ.—Fil 1:13.

S

Sadukifoi. Yudafoi le ajamo le mli jamo kuu ko ni ná meí ano hewale waa, ni emli bii le ji niatsemɛi ni ji hienanɔbii ke osɔfoi ni yoo hewale kpele ye nifeemɔi ni yaa nɔ ye sɔlemɔwe le mli le ano. Amekpoo kusumii ni ake naabu jaje ni Farisifoi le nyieɔ sɛɛ le ke Farisifoi le ahemɔkeyelii krokomei hu. Amehɛɛ amɛyɛɛɛ ake abaatee gboghii ashi aloo ake nɛweibɔfoi ye. Amete shi amewo Yesu.—Mat 16:1; Bɔf 23:8.

Samaria. Eji Israel kooyigbe wekui nyɔŋma maŋtseyeli le maŋtiase, ni ehi shi nakai aaafee afii 200, ni agbɛne hu, eji gbéi ni aketse nakai kpokpaa le fɛɛ. Ato maŋ nɛɛ ye ɔɔŋ ko ni atseɔ le Samaria le nɔ. Ye Yesu beiaŋ le, Samaria ji gbéi ni aketse kpokpaa ko ni Romabii le ye nɔ ni ká Galilea ni yoo kooyi ke Yudea ni yoo wuoyi le ten. Ye Yesu gbefái le amlɛ le, bei pii le ekpoo ake ebaashie ye kpokpaa nɛɛ nɔ, shi bei komei le eyatsɔɔ kpokpaa nɛɛ nɔ ni eke meí ni yoo jeme le wieɔ. Petro ke mfonirifeemɔŋ Maŋtseyeli le samfee ni ji enyɔ le tsu nii be ni atseɔ enɔ ahá Samariabii le ná mumɔ krɔŋkrɔŋ le.—1Ma 16:24; Yoh 4:7; Bɔf 8:14.

Samariabii. Ake gbéi nɛɛ tse Israelbii ni feɔ kooyigbe wekui nyɔŋma maŋtseyeli le klenklen, shi be ni Asiriabii (Ashurbii) le ye Samaria nɔ kunim ye afi 740 D.ŋ.B. le sɛɛ le, aketse Israelbii nɛɛ ke gbɔi ni Asiriabii le há amebahi jeme le fɛɛ. Ye Yesu beiaŋ le, bei pii le gbéi nɛɛ kɔɔ jamo kuu ko ni yoo blema Shekem ke Samaria niiaŋ le mli bii le ahe, shi ekɔɔ gbɔmei akuu ko aloo Samaria kpokpaa le nɔ bii ahe. Jamo kuu nɛɛ mli bii le ye hemɔkeyelii komei ni esoro no kwraa ye Yudafoi le ajamɔŋ hemɔkeyelii le ahe.—Yoh 8:48.

Sane kpakpa le. Ye Kristofoi A-Hela ŋmalei le amlɛ le, eji Nyɔŋma Maŋtseyeli le he sane kpakpa le, ke yiwalaheremɔ ní atseɔ Yesu Kristo mli hemɔkeyeli nɔ anáa le he sane kpakpa le.—Luk 4:18, 43; Bɔf 5:42; Kpo 14:6.

Sanhedrin. Yudafoi asaneyelihe wulu ni yoo Yerusalem. Ye Yesu beiaŋ le, emli bii le feɔ meí 71, ni osɔfonukpa le ke meí krokomei ni tsutsu ko le amɛji osɔfonukpai, meí ni je osɔfonukpai awakui amlɛ, onukpai, weku yitsei, ke woloŋmalci fata he.—Mar 15:1; Bɔf 5:34; 23:1, 6.

Satan. Eji Hebri wiemɔkuli ni shishi ji “Shiteekewolo.” Ye Hebri loo Hela mli le, ké ake wiemɔkuli ni ji “le” fata wiemɔkuli ni ji “shiteekewolo” he le, ekɔɔ Satan Abonsam, Nyɔŋma Henyelɔ kpanaku le he.—Hio 1:6; Mat 4:10; Kpo 12:9.

Shāa afɔle. Eji kooloo afɔle ni ashāa ye afɔleshāa late le nɔ ní aŋɔ afɔle muu le fɛɛ ahāa Nyɔŋma; ashiii kooloo le (tsinanuu jio, gwantɛŋnuu jio, abotianuu jio, koseɛ okpo jio, shīa okpo

jio) fā ko kwraa ahāaa Nyɔŋmɔ jǎlɔ ní ŋɔhāa le.—2Mo 29:18; 3Mo 6:9; Mar 12:33; Heb 10:6.

Shihile gbejianctoo le naagbee gbii le.

Gbii ni baatsɔ shihile gbejianctoo loo jɛŋ ní Satan kudɔɔ le naagbee le hie. Gbii nɛɛ kɛ be ni Kristo eba le fɛɛ baaya nɔ ye be kome too le nɔŋŋ mli. Ŋwei-bɔfoi “baaya ni ameyatse mei fɔji le keje jalci le ahe,” ní amekpātā mei fɔji le ahie ye Yesu gbetsɔɔmɔ naa. (Mat 13:40-42, 49) Yesu kaselɔi le tao ake amele be ni “naagbee gbii” nɛɛ baaba. (Mat 24:3) Dani Yesu baaku esɛɛ eya ŋwei le, ewo esɛɛnyiɛlɔi le shi ake eke amɛ baahi shi keyashi nakai be le. —Mat 28:20, sh. niŋ.

Shihile gbejianctoo; Shihilei agbejianctoi.

Nɛkɛ ji bɔ ni atɔɔ Hela wiemɔ-kuli *ai-on'* le shishi kɛ aketsu nii keko nibii ni yaa nɔ ye be pɔtɛɛ ko mli, aloo nibii ni hāa esoroɔ be pɔtɛɛ ko, loo yinc ko le he. Kɛ Biblia le wie “shihile gbejianctoo ni yɔɔ amɔ nɛɛ” he le, ekɔɔ nibii ni yaa nɔ ye je le mli, kɛ je le mli bii ashihile he. (2Ti 4:10) Nyɔŋmɔ tɔɔ Mla kpaŋmɔ le nɔ eke shihile gbejianctoo ko ni mei komei baatse le ake Israelbii loo Yudafoi ayinc le ba. Nyɔŋmɔ tɔɔ Yesu Kristo kpaɔmɔ afɔle le nɔ eke shihile gbejianctoo kroko ba, ni enɛ kɔɔ asafɔ ní emli bii ji Kristofoi ni afɔ amɛ mu le he titri. Enɛ bafee yinc hee ko shishijee, ni Mla kpaŋmɔ le mli nibii le fee he mfoniri. Kɛ ake wiemɔ ni ji “shihilei agbejianctoi” tsu nii le, ekɔɔ shihilei agbejianctoi srɔtoi ni yɔɔ ye be pɔtɛɛ ko mli aloo shihilei agbejianctoi srɔtoi ni baaba he.—Mat 24:3; Mar 4:19; Ro 12:2; 1Ko 10:11.

Shitoo (Maili). Eji susumɔɔ ní ake-susɔɔ gbe jekɛmɔ, ni eje kpo shi kome pɛ ye Kristofoi A-Hela Ŋmalei le amlɔ ye Mateo 5:41, ni eeenye efee ake ekɔɔ Roma shitoo (maili) ni feɔ mitai 1,479.5 (nat 4,854) le he. Hei kro-komei ete ni wiemɔ ni ji “shitoo” le jeɔ kpo ye, ye shishitsɔɔmɔ nɛɛ mli, ni ji Luka 24:13, Yohane 6:19, kɛ Yohane 11:18 le, wiemɔ ni aketsu nii ye ŋmalei nɛɛ amlɔ diɛŋtse ji stadioi, shi abu naa ye shitoi amlɔ.

Shwiili. Eji tɔɔne ko ni okpɔŋɔi gbalaa ni hie koklolontoi enyɔ, ni akɛfāa gbe, ni akeyaa ta hu.—2Mo 14:23; Koj 4:13; Bɔf 8:28; Kpo 9:9.

Siria; Siribii. Ye Kristofoi A-Hela Ŋmalei le amlɔ le, Siria ji kpokpaa ko ni Romabii le ye nɔ, ni emanɔtise ji Antiochia. Shikpɔji ni yɔɔ Siria (atseɔ le Aram hu) ní awie he ye Hebrɔ Ŋmalei le amlɔ le atɛŋ kpotoo fata Siria kpokpaa nɛɛ he. Siria amralo le kwɛɔ Palestina kpokpaa muu le fɛɛ hu nɔ.—Luk 2:2; Bɔf 18:18; Gal 1:21.

Sirti. Ŋshɔɔniji agboi enyɔ ní mli kwɔkɔɔ ní yɔɔ Libia ŋshɔ le naa ye Afrika Koo-yi. Blema amlakumei sheɔ jɛmɛ gbeyei, ejaake ŋshɔ le fāa kɛ eyimɔ hāa shia ni etīa ye ŋshɔ le mli le shijweremche tsakeɔ be fɛɛ be.—Bɔf 27:17.

Solomon Koishi. Ye Yesu beiaŋ le, eji he ko ni atɔɔ ye sɔlemɔwe le ni aha yiteŋ, ni eye agbonaagbe kpo le bokagbe, ni mei susɔɔ ake eji sɔlemɔwe ni Solomon ma le fā ko ni shwɛ. Yesu nyie jɛmɛ ye “fɛi be mli,” ni jɛmɛ mra be mli Kristofoi le kpe ye kehā jamɔ.—Yoh 10:22, 23; Bɔf 5:12.

Solemotsu. Eji he ko ni asaa ato kehā jamo, he kroykroy ko. Shi bei pii le, ekoo buu le loo Yerusalem solemowe le he. Ake wiemo ni ji “solemotsu” le hu tsu ni kekoo Nyochmo shihilehe ni yoo nywei le he.—2Mo 25:8, 9; 2Ma 10:25; 1Kr 28:10; Kpo 11:19.

Solemowe. We ni ama ye Yerusalem keye buu le najiar ni Israelbii le ja Nyochmo ye mli le. Solomon ji mo ni ma klenklen solemowe le, ni Babilonbii le kpata hie. Zerubabel ma ko ni ji enyo ko le be ni Yudafoi le je nomoko mli ye Babilon ameba le, ni see mli le Herode Kpetenkpelle le saa ema. Bei komei le, atseo le “shia.”—Mat 21:13; Luk 11:51; 1Kr 29:1; 2Kr 2:3; Mat 24:1.

Soocho kroky. Soochoo, loo nitsumoo ni yoo kroky, ni ekoo jamo ni mo kehāa Nyochmo le he tee.—Ro 12:1; Kpo 7:15.

Susuma. Neke ji bo ni afoko Hebrwiemokuli *ne’phesh* ke Hela wiemokuli *psy-khe’* le shishi tsooko. Ke apei bo ni ake wiemokulibii nee tsu nii ye Biblia le mli le amlile, efeko fanje ake, amekoo (1) gbokei, (2) kooloi, aloo (3) wala ni gbokei ko loo kooloo ko yoo le he. (1Mo 1:20; 2:7; 4Mo 31:28; 1Pe 3:20, sh. niye.) No ni tamoko bo ni jamo babao ke wiemo ni ji “susuma” le tsu nii ha le, Biblia le tsoo ake, ke ake *ne’phesh* ke *psy-khe’* fee tsu nii kekoo bo nii ni yoo shikpoye ko le ahe le, ekoo helooa ko ko, ko ni abaanye amo mli, ni anaa, ni gbokei he. Ye shishitsoko nee mli le, bei pii le, atsoo *ne’phesh* ke *psy-khe’* fee shishi ye ko ni ametsoko dienyte ye nyamale ko mli le naa, ni ake wiemoi tamo “wala,” “ko ko,” “gbokei,” “gbokei

muo fee,” aloo ake najiangbei ko (ake nokwemo le, “mi” kehā “misusuma”) tsu nii. Ye nyamalei babao amlile, ake wiemo ni ji “susuma” le tsu nii ye wiemoi ni atsi ta ketso hie le ashishigbe niyama amlile ketsoo ake kule abaanye atsoo shishi nakai hu. Ke ake wiemoi ni ji “susuma” le tsu nii ye nyamale ko mli, aloo ye shishigbe niyama ko mli le, esa ake anu shishi ye bo ni atsoo hie agbala mli le naa. Ke aketsu nii kekoo mo susuma muo fee ni ekebaafee ko ko le he le, etsoo ake mo le baaje etsui muo fee mli eke egbokei muo fee afee nii le, aloo eke ewala fee baafee nii le. (5Mo 6:5; Mat 22:37) Ye nyamalei komei amlile, abaanye ake *ne’phesh* ke *psy-khe’* atsu nii kekoo ko ni bo ko ni hie ka ko shewe aloo ebaa etsine le he. Abaanye ake wiemoi nee atsu nii hu kekoo gbokei loo kooloo ni egbo he.—4Mo 6:6; Abe 23:2; Yes 56:11; Hag 2:13.

T

Talenta. Eji Hebrwii le asenii te ni tsii fee fee ke shika ni da fee fee. Etsiimo ji kilogram 34.2. Hela talenta edaaa tamo no, etsiimo aaafee kilogram 20.4.—1Kr 22:14; Mat 18:24.

Tartaro. Ye Kristofoi A-Hela nyamalei le amlile, eji shihile ko ni tamo tsuroo, ni baa mo shi, ni ake nyewofoi ni gbo Nyochmo ko toi ye Noa gbii le amlile wo mli. Hela feemowiemoo ni ji *tarta-ro’o* (“ashere ashwie Tartaro”) ni aketsu nii ye 2 Petro 2:4 le etsoko ake ashere “nyewofoi ni fee esha le” ashwie he ni wanjalo le tsoo le Tartaro (ni ji tsuroohe ko ni yoo shikpoye shishi ni jeme ewo dun waa ni nyochmoi biibii le hi) le. Moje le, etsoo ake Nyochmo

jie amé keje ameshihilehe ni yoo nwei le, ni ehe hegbei ni ameyoo le ye amedey, ni ekeba amé shi, ni ehā amejwen-mo mli wo duŋ kpil koni amekanu eyin-toi ni yoo nyam le ashishi. Duŋ mli ni ake amé ewo le hu tsɔɔ nɔ ni baaba ameno ye naagbee kwraa, ni ŋmalei le tsɔɔ ake no ji amé ke amenyelo, Satan Abonsam hie ni abaakpātā keya naano le. No hewo le, Tartaro damo shi kehā shi ni aba nakai nweibɔfoi atuatselɔi le kwraa le. Jee no nɔŋŋ ji “bu kwɔŋ-kwɔŋ le” ní awie he ye Kpojimo 20: 1-3 le.

Tawuu hewulamo nii. Eji nibii ni asraafoi woɔ kebɔ amehé, ni nomei ji, fai, dama, hefiino, kanto hebuuno, ke tsey.—1Sa 31:9; Efe 6:13-17.

Teemoŋ sane kroŋkroŋ. Gbei ni Nyooŋmo eto ake ebaatsɔ nɔ etsu eyinoo le he nii le atey eko, ni ejiee le kpo keyashi be ni le diɛntse eto le, ni ejie le kpo etsɔɔ meɪ pɛ ni esumɔɔ ake ehā amele le.—Mar 4:11; Kol 1:26.

Tendamɔɔ. Mo ko ni damo afāi enyo teŋ bɔ ni afee ni esaa ameten. Ye ŋmalei le amlɪ le, Mose ji Mla kpanmo le tendamɔɔ, ni Yesu ji kpanmo hee le tendamɔɔ.—Gal 3:19; 1Ti 2:5; Heb 12:24.

Teteremantere. Eji nɔ ko ni ake dade fee ní akpāa ketswaa adafi loo akpāa kelāa. Bei pii le, mfonirifeemoŋ teteremanterei agbemo fata Yehowa kojomo le ajajemo ketsɔɔmo loo Nyooŋmo nifeemo krokomɛi ni sa kadimo le ahe.—1Ko 15:52; Kpo 8:7-11:15.

Toloo. No nɔŋŋ ji “leebi nɔlami” le. No ji naagbee nɔlami ní teo shi ye boka

TAWUU HEWULAMO NII – TSO JANŊ

dani hulu le pueɔ, ni no tsɔɔ ake je miihe atsere.—Kpo 22:16; 2Pe 1:19.

Tō mla; Mlatomɔ. Eji mla nɔ ni ayeee; nɔ ko ni afee ketes shi awoo mla. Ye Biblia le mli le, eke wiemo ni ji “esha” le fee hie shishinumɔ kome.—La 51:5; Ro 5:14.

Tseyemo hela. Hela fee hela ni tseyemo meɪ oyayaayai ni baanye atsere meɪ ni yoo he ko le atey meɪ babaoo ní ebaanye egbe mo hu.—Luk 21:11.

Tsofa-ke-ŋma. Amai ke tsofai krokomei (balsam) ni afutu ni jec ŋma ní shāa bleoo, ni lasu ni jec mli kebaa le jec ŋma kroŋŋ. Ake nibii ejwe fee tsofa-ke-ŋma kredde ni aketsu nii ye buu le ke solemo le mli le. Ashāa tsofa-ke-ŋma nee leebi ke gbeké ye tsofa-ke-ŋmashāa late ni yoo He Kroŋkroŋ le mli le nɔ, ni ye Kpatamo Gbi le nɔ le, ashāa no ye He Kroŋkroŋ Fe Fee le mli. Efee Nyooŋmo anokwa tsuji asolemo ní ekpele nɔ le ahe okadi. Abiii ni Kristofoi ashā tsofa-ke-ŋma.—2Mo 30:34, 35; 3Mo 16:13; Kpo 5:8.

Tsofa-ke-ŋmashāa nii. Tsensii ní ake shika tsuru, jwieteɪ, loo akɔɔble fee, ní akeshāa tsofa-ke-ŋma ye buu le ke solemo le, ni agbene hu, akejieo ŋai kejeo afoleshaa late le nɔ, ni akejieo kane mli takoi ni eshā kejeo shika tsuru kanetso le mli. Atseɔ amé hu ake lajee nii.—2Mo 37:23; 2Kr 26:19; Heb 9:4.

Tso janŋ. Tso ni ma shi janŋ ní afio eshafeelo akpeteɔ he. Ye blema le, aketsu nii ye maji komeɪ ano kegbeo meɪ, aloo ake gbonyo tsotsoroɔ nɔ kebɔ meɪ krokomeɪ kɔko loo keshwieo meɪ

ahieian shi. Abale Asiriabii (Ashurbii) le ake mei ni feo yiwale nii ye tawuu mli, ejaake ameserɔ meɪ ni amerɔ ame nom le ye tsei janɔi ke amena pɔ-pɔi nɪ akɛgbuɔ nomii le amlishi keyajeɔ kpo ye ametsitsii amlɪ le anɔ. Shi ye Yudafoi le amla naa le, meɪ ni feo efɔɔ ni yɔɔ hiedɔɔ waa tamɔ musubɔɔ loo amagajamɔ neke le, klerɔklerɔ le atswiaa amɛ tei loo atɔɔ gbei krokomei anɔ agbeɔ amɛ, ni no sɛɛ le, aserɔ amegbohii le ye tsei janɔi loo tsei anɔ, koni akebo meɪ krokomei kɔkɔ. (5Mo 21:22, 23; 2Sa 21:6, 9) Bei komei le, Romabii le fiɔ eshafeleɔ amekpetɔ tso janɔi he keke, ni ekole ebaaya nɔ etsotsoro tso janɔi le nɔ gbii saɔɔ keyashi piɔɔ, kumai, hɔmɔ, ke hulu ni shāa le le baagbe le. Ye shihilei krokomei amlɪ le, tamɔ bɔ ni eba le be ni agbe Yesu le, amekalaa mɔ ni akɛɛ efɛɛ efɔɔ le nijɪ ke enajɪ amekpetɔ tso janɔi he. (Luk 24:20; Yoh 19:14-16; 20:25; Bɔf 2:23, 36) —Kwɛmɔ PIŊMɔ TSO.

Tsuitsakemo. Ye Biblia le mli le, etsɔɔ akɛ mɔ ko etsake ejwerɔmɔ ni eshwa ehe ye etsuiɔ, ye gbe ko ni eko tsutsu ko, nifeemɔi ni ejaaa, aloo nɔ ko ni eku ehie efɔ nɔ le hewɔ. Anɔkwa tsuitsakemo wɔɔ yibii, ehāa mɔ tsakeɔ gbe ko ni eko tsutsu ko le.—Mat 3:8; Bɔf 3:19; 2Pe 3:9.

Tutuu. Eji ηmaa ke ehenci ahe totoi nɪ anaa ké agbee ηmaa nɪ asha mli le. Ake tutuu tsuɔ nii akɛ mfonirifeemɔɔ wiemɔ kefeɔ nɔ ko ni he be sɛɛnamɔ nɪ asumɔɔ he okadi.—La 1:4; Mat 3:12.

W

Wala tso. Eji Eden abɔɔ le mli tso ko. Biblia le etsɔɔ akɛ nibii komei ye eyibii

le amlɪ ni hāa wala; moɔ le, eji mfonirifeemɔɔ nɔ ko ni tsɔɔ akɛ Nyɔɔmɔ emanaanaɔ wala nɔ mi ehā meɪ ni ebaanɔme amɛ gbe ni ameye enɔ yibii le eko le. Ye Kpojemɔ wolo le mli le, efɛɔ nibii ni Nyɔɔmɔ baatsɔ nɔ ehā meɪ naanaɔ wala le he mfoniri.—1Mo 2:9; 3:22; Kpo 2:7; 22:19.

Wein kotoku. Eji kooloo hewolo tɔ nɪ akɛ kooloɪ tamɔ abotia loo gwantɔɔ hewolo fee, ni akɛ wein wɔɔ mli. Ake wein wɔɔ wein kotokui hei amlɪ, ejaake be ni wein le naa waa le, kɔkɔɔ ni jɪ carbon dioxide jeɔ mli, ni kɔkɔɔ nɛɛ nāa kooloɪ ahewoɔi ni akɛfee tɔi le anɔ hewale. Wein kotokui hei amlɪ nyɛɔ gbeleɔ; wein kotokui memeɔi amlɪ nyɛɛɛ agbele, ni no hewo le, amefeleɔ ké kɔkɔɔ nɛɛ nā ameno hewale.—Yos 9:4; Mat 9:17.

Weinɔa bu. Bei pii le, eji bui enyɔ ni atsa ye kaaloo shikɔɔ nɔ, ni ahāa ekome nɔ kwɔɔ fe ekroko le, ni agbaa gɔta loo nujɔɔ kewɔɔ bui enyɔ le atɔɔ. Ké anaanaa wein yibii le anɔ ye ηweigbe bu le mli le, emli nu le tsɔɔ gɔta loo nujɔɔ le mli keyaa shishigbe bu le mli. Ake wiemɔ nɛɛ tsuɔ nii ye mfonirifeemɔɔ kekeɔ Nyɔɔmɔ kojomɔ he.—Kpo 19:15.

Wiete. Te kokrobii enyɔ nɪ akɛ eko fɔɔ ekroko le nɔ, ni akewieɔ nibii tamɔ ηmaa ke ehenci kefeɔ mamu. Ake tso ko hɔɔ shishi te le (wie le) teɔ, ni no hāa anyeɔ atɔɔmɔ ηwei te le (wiebi le) ye wie le nɔ. Ye Biblia beian le, yei ke amenijɪ wieɔ nii ye shāi babaoɔ amlɪ. Akeni wekui ke amenijɪ wieɔ niyenii ni ameyeɔ daa gbi le hewo le, Mose Mla le gu wie loo ewiebi le ni aheɔ akɛ awaba

loo seedaamɔnii le. Ahāa kooloi gba-laa wiebii ni yɔɔ wiei ni dara le anɔ le.—5Mo 24:6; Mar 9:42.

Wolokpo. Wolo kakadaŋɔ ni ake kooloo hewolo ní aŋmaa nii ye nɔ loo adaa fee, ni aŋmaa nii ye efā kome pɛ nɔ, ni bei pii le akotaa awoɔ tso he. Aŋmala ŋmalei le ye wolokpoi anɔ, ni akwe nɔ ni aŋmala ashwie shi le anɔ ni aŋmala ekomei hu ye wolokpoi anɔ ashwie shi, ni ye Biblia beiaŋ le, wolokpoi ji woji ni akefɔɔ nitsumɔ.—Luk 4:17-20; 2Ti 4:13.

Wolonmalɔ. Mɔ ni kwɛɔ Hebri ŋmalei le anɔ ní eŋmaa eko efɔɔ shi. Be ni shɛɔ Yesu beiaŋ le, ekɔɔ hii akuu ko ni le Mla le jogbaŋɔ le he. Amete shi amewo Yesu.—Ezr 7:6; Mar 12:38, 39; 14:1.

Wo Nyɔɔɔm shi. Eji shi ni yɔɔ hiedɔɔ ni awoɔ Nyɔɔɔm ake abaafee nɔ ko, abaaŋɔ afɔle ko loo nikenii ko ahā, ake he baawo sɔɔɔm ko mli, aloo abaatsi he keje nibii komɛi ní etee shi ewooɔ mla le ahe. Etamɔ kitākamɔ nɔɔɔɔ.—Mat 5:33.

Y

Yakob. Isak ke Rebeka binuu. Sɛɛ mli le, Nyɔɔɔm wo le gbɛi ake Israel, ni ebatsɔ Israelbii (ní sɛɛ mli le atse amɛ Yudafoi) le ablematse. Efɔ bihii 12, ni ebihii nɛɛ ke ameshwiei le ji mei ni feɔ wekui 12 ní aketo Israel maŋ le. Atee nɔ ake gbɛi ni ji Yakob le tse Israel maŋ le loo Israelbii le.—1Mo 32:29; Mat 22:32.

Yehowa. Gbɛi “Yehowa” le jeɔ kpo shii 237 ye Kristofoi A-Hela ŋmalei le amlɛ ye shishitsɔɔmɔ nɛɛ mli. Odaseyeli ni

nyie sɛɛ nɛɛ ahewɔ ni akpe yiŋ ake ake Nyɔɔɔm gbɛi le baatsu nii ye Kristofoi A-Hela ŋmalei le amlɛ le:

1. Tetragrammaton le (ni ji, Nyɔɔɔm gbɛi le ní ake Hebri kɔnsonantii ejwe יהוה ni ji YHWH ŋma le) je kpo shii abɔ ye Hebri ŋmalei ní aŋmala ashwie shi ní aketsu nii ye Yesu ke ebɔfoi le abeiaŋ le amlɛ.

2. Tetragrammaton le je kpo ye Hebri ŋmalei ni atsoɔ shishi ketee Hela wiewɔ mli le hu mli ye Yesu ke ebɔfoi le abeiaŋ.

3. Kristofoi A-Hela ŋmalei le dieŋtse feɔ le faŋɔ ake Yesu wie Nyɔɔɔm gbɛi le he shii abɔ ni ehā mei le gbɛi le.—Yoh 17:6, 11, 12, 26.

4. Akeni aje mumɔɔ ake Kristofoi A-Hela ŋmalei le fata Hebri ŋmalei kɔɔɔɔɔɔ le ahe hewɔ le, etamɔ nɔ ni enyeŋ eba le ake ake gbɛi Yehowa le tsuŋ nii ye mli.

5. Ake Nyɔɔɔm gbɛi le ní afo le kuku tsu nii ye Kristofoi A-Hela ŋmalei le amlɛ.—Kpo 19:1, 3, 4, 6.

6. Woji ní Yudafoi ŋmala ye blema le tsoɔ ake Kristofoi ni ji Yudafoi le ke Nyɔɔɔm gbɛi le tsu nii ye amewoji amlɛ.

7. Biblia he nilelɔi komei kpeleɔ nɔ ake eenye efee ake Nyɔɔɔm gbɛi le je kpo ye Hebri ŋmalei ni atse yiseɛ ye Kristofoi A-Hela ŋmalei le amlɛ le amlɛ.

8. Ake Nyɔɔɔm gbɛi le etsu nii ye Kristofoi A-Hela ŋmalei le amlɛ ye Biblia shishitsɔɔmɔ ni yɔɔ wiemoi ni fa fe oha mli le amlɛ.

Ŋwanejee ko be he ake, odaseyeli ni mɔɔ shi jogbaŋɔ ye ni tsoɔ ake esa ake ake Nyɔɔɔm gbɛi, Yehowa le, atsu nii ye Kristofoi A-Hela ŋmalei le amlɛ. Ni no nɔɔɔɔ ji nɔ ni mei ni tsoɔ *Jeŋ Hee*

Shishitsɔwɔm le shishi le efee le. Amɛ-ye bule ni mli kwɔ kehã Nyɔŋmɔ gbéi le, ni amesusu ake esan Nyɔŋmɔ hiɛ ake amɛbaajie no ko ní je kpo ye Biblia le mli be ni aŋma klɛŋklɛŋ kwraa le keje mli.—Kpo 22:18, 19.

Yijiemo lala. Lala ni akejieo Nyɔŋmɔ yi. Nyɔŋmɔ jálɔi le láa yijiemo lalai le, ni atswaa loo akpãa nibii afataa he, ni afeɔ ene hu ké aajá Yehowa Nyɔŋmɔ ye esɔlemɔwe ni yoo Yerusalem le mli.—Luk 20:42; Bof 13:33; Yak 5:13.

Yi mɔ ke kpelebii. Ye Kristofoi A-Hela ŋmalei le amlɛ le, ekɔɔ yii ni ayio mɔ ko loo gwaomɔ ni agwaɔɔ mɔ ko ke kpãa ní ake nibii kpobii loo nibii ni tsurɔɔ mɔ efimɔ naa.—Yoh 19:1.

Yuda. Yakob bihii ni eke Lea fɔ le atɛŋ mɔ ni ji ejwe no. Be ni Yakob kã gbele saa no le, egba ake nɔyɛlɔ kpele ko ní nɔyeli le sɛɛ efoŋ le baaje Yuda wekutɔkpaa le mli aba. Yuda wekutɔkpaa le mli aje afɔ Yesu ake gbomɔ ye shikpɔŋ le no. Ake gbéi Yuda le hu tseɔ Yuda weku le, ni sɛɛ mli le, aketse Israel wuoyigbe maŋtseyeli le.—1Mo 29:35; 49:10; Heb 7:14.

Yudafonyo. Eji gbéi ni aketse mɔ ko ni je Yuda weku le mli keje be ni aye Israel wekui nyɔŋma maŋtseyeli le no kunim le no keyaa. (2Ma 16:6) Keje be ni Israelbii le je nomŋɔɔ mli ye Babilon amɛba le no keyaa le, aketseɔ Israelbii ni je wekui sɔtɔi ni ku amɛsɛɛ keba Israel le amlɛ le. (Ezr 4:12) Sɛɛ mli le, aketse Israelbii ni yoo je leŋ he fɛɛ he le koni aketsɔɔ ake esoro amɛ ye jeŋma-jaŋbii le ahe. (Est 3:6) Bɔfo Paulo ke wiemo nɛɛ tsu nii ye mfonirifeemɔŋ be ni ewieo ake jeŋmaŋ ni mɔ ko je no le

he ehiaaa ye Kristofoi asafo le mli le. —Ro 2:28, 29; Gal 3:28.

Yufrate. Eji fai ni yoo Asia wuoyi-anai-gbe le atɛŋ no ni ke fe fɛɛ ní he hiaa fe fɛɛ hu, ni eji fai wuji enyo ni yoo Mesopotamia le atɛŋ ekome. Atsí faa nɛɛ tá klɛŋklɛŋ kwraa ye 1 Mose 2:14 le ake eji fai ejwe ní yoo Eden le atɛŋ ekome. Afɔɔ le tsemɔ ake “faa le.” (1Mo 31:21) Eye shikpɔŋ ní aŋhã Israelbii le kooyigbe husu le naa.—1Mo 15:18; Kpo 9:14; 16:12.

Z

Zeu. Nyɔŋmɔi babao ní Helabii le jáa le atɛŋ otu. Be ni Barnaba yoo Listra le, meɪ ni yoo jɛmɛ le susu ake eji Zeu. Akpékpéi wiemoi tamɔ “Zeu osɔfoi” ke “Zeu, hulu nyɔŋmɔ le” ye blema nibii komeɪ ni ana ye he ko ni beŋke Listra le aŋɔ. Meele ni Paulo ta mli kefã gbe keje Malta ŋshɔkpɔ le no le kadimɔ no ye eyitsogbe ji “Zeu Bihii,” ni tsɔɔ ake, haaji, ni ji Kastor ke Polus.—Bof 14:12; 28:11.

Zion; Zion Gɔŋ. Gbéi ni aketse Yebusbii amanɔ ní atswa gbogbo awo he ni yoo Yebus ye ŋmeŋme ko ni yoo Yerusalem wuoyi-bokagbe le no. Be ni David ye maŋ nɛɛ no kunim le, ema emantsewe le ye jɛmɛ, ni sɛɛ mli le, abatse jɛmɛ ake “David maŋ.” (2Sa 5:7, 9) Zion batsɔ maŋ kɔŋkɔŋ kehã Yehowa, titri le be ni David ke Adeka le tee jɛmɛ le. Sɛɛ mli le, aketse sɔlemɔwe ni yoo Moria Gɔŋ le no ke ehewɔŋ shikpɔŋi le, ni bei komeɪ hu le, aketseɔ Yerusalem maŋ muu le fɛɛ. Bei pii le, aketsuɔ nii ye okadifeemɔŋ ye Kristofoi A-Hela ŋmalei le amlɛ.—La 2:6; 1Pe 2:6; Kpo 14:1.

Ani obaasumɔ ni ole saji babaoɔ lolo?

Online baanyɛ ashe Yehowa Odasefoi le anɔ ye www.jw.org Web saiti le.